This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

BUHR B

a39015 00022280 5b

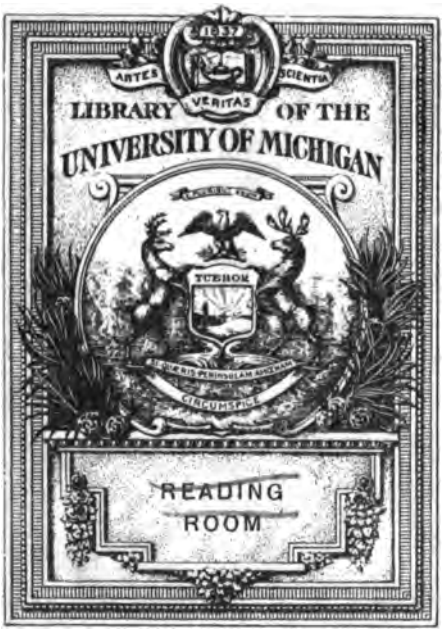
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
READING
ROOM

Storage
CT
1143
.K78
v. 1-2

VADERLANDSCH
WOORDENBOEK.

I. DEEL.

F. Allart, excudit.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

DOOR

JACOBUS KOK.

EERSTE DEEL.

AA — AD.

TWEEDE DRUK.

MET KAARTEN, PLAATEN en POURTRAITTEN.

TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCLXXXV.

BERICHT

VAN DEN

UITGEEVER.

Ziet hier, waarde Landgenooten, het EERSTE DEEL van den TWEEDEN DRUK des VADERLANDSCHEN WOORDENBOEKS. Heeft de Schrijver van het zelve, bij de eerſte uitgave, het geluk en genoegen gehad, dat deeze zijn arbeid de algemeene goedkeuring van weldenkende en kundige Vaderlanders wegdroeg, en hij de eerſte Deelen ras zag uitverkogt; wij twijffelen niet, of deze TWEEDE UITGAVE zal met die zelfde graagte ontvangen worden. Dit is ten minſte zeker, dat mijn oogmerk is, dit alleronmisbaarſte werk, voor ieder een, op nieuws, verkrijgbaar te doen worden. — Uit de afgifte van dit eerſte Deel, zal ieder kundig Leezer zien, dat door mij kosten noch moeite geſpaard zijn, om een werk van die waardij zo wel uitgevoerd ten voorſchijn te doen komen als mooglijk is, en, door de bijgevoegde Plaaten en Pourtraiten, wel is waar, kostbaarder, maar ook tevens luiſterrijker en interesſanter te maken.

Van den Inhoud deezes Werks behoeft hier niets gezegd te worden. Zij, die daar van nog onkundig zijn, verzoeken wij alleen, een der Deelen te doorbladeren, en het zelve artikelsge-

wij-

wijze te vergelijken bij andere WOORDENBOEKEN, waarmede hunne Boekerijen reeds voorzien zijn. Hier door zullen zij ras overtuigd worden, dat in de reeds uitgegeevene Deelen, niet alleen eene groote meenigte Artikelen gevonden wordt, die men in andere te vergeefsch zoekt, maar dat ook de zulke, welke in dit Werk voorkomen, meer uitgewerkt, en vollediger zijn, dan in andere, en dat het geſchiedkundige, ons Vaderland betreffende, daarin vervolgd is, tot op dezen tijd.

Het XIII. Deel, 't welk reeds is afgedrukt, en, zo ſpoedig de Plaaten in gereedheid zijn, met de KAART VAN GELDERLAND, zal worden uitgegeeven, zal op nieuws ten bewijze ſtrekken van des Schrijvers aanhoudenden lust en ijver, om dit Werk zo volledig te maaken als mooglijk is.

De Lijst der Inteekenaaren, op deezen nieuwen druk, zal, in een der volgende Deelen geplaatst worden.

DE

PLAATEN

MOETEN GEPLAATST WORDEN:

Plaat I. Algemeene Tytelplaat.

—— II. tegen over Bladz. 4.

—— III. 184.

—— IV. 228.

VADERLANDSCH WOORDENBOEK.

A A.

AA, of AHA, een woord, 't welk, in de oude Duitſche taal, eene *Rivier*, *Riviertje*, *Vloed*, *Stroom*, *Beek* of *Water* betekent: dus heeft men in *Duitſchland*, onder anderen, de *Swarts*, of *Schwarta-Aa*, of *Aha*, dat zo veel zegt, als het *Zwarte Water*. Meer andere, door mijnen voorganger HALMA gemeld, doch die, naar mijne gedachten, tot dit beſtek niet behooren, achterlatende, noemen wij hier liever de volgende:

AA, of AHA, een *Riviertje*, 't welk zijn oorſprong heeft in 't *Zuidweſter* gedeelte van 't Bisdom *Munſter*, bijna twee mijlen ten Z. W. de Stad *Coesveld*, loopende door 't Stedeke en 't Rechtsgebied van *Alwis*, *Boekholt* en 't *Graafſchap Zutphen*; vervolgens, tuſſchen 't Stedeke *Anholt* en *Burgh*, in den *ouden Tſel* vallende, of digt by de Stad *Doesburg*, zig ontlastende in den *Tſel*. — Nog is 'er eene andere

AA, of AHA, omtrent *Groningen*, aan wiens rechter Oever die Stad gebouwd is; deeze rivier begint, in 't opperſte gedeelte van *Drenth*, een weinig boven 't Dorp *Weſtrop*, in eenen zandigen grond, en loopt van daar, met eenen krommen ſtroom, N. N. W. naar *Groningen*, ter lengte van agt uuren. Eertijds vereénigde zig deeze Rivier, één uur van daar, met de *Hunſingis*, doch nu binnen de muuren van gemelde Stad, met welke zij, door wonderlijke bogten, door de *Marnamaner* of *Marmerhaven*, nu de *Lauwer-Zee* genaamd, zig in de *Noord-Zee* ontlast.

Zie ALTING, *Belgii Inferior. Deſcr.* Tom. I. p. 3.

AA, ook wel de *Kalte Aa*, of *Alla* (het koude water) genaamd,

naamd, een klein Riviertje, 't welk zijn oorſprong neemt in 't Westerdeel van 't Bisdom *Munſter*, bijna drie uuren ten W. de Stad *Coesveld*, loopende mede door 't Stedeke en 't gebied van *Ahuis*, doch onderſcheiden van 't voorgemelde; vervolgens ſtroomt het door 't Landſchap *Twenth*, voorbij het Stedeke *Goor*, en niet verre van daar, in een ander Riviertje, de *Regge* genaamd, vallende, ſchiet het verder N N. W. door 't Drostampt *Zallant*, niet verre van *Ommen*, alwaar het in de *Vecht* valt.

Zie RAIJ, *Geographiſch Woordenb.* p. 1.

AA, een ander, insgelijks een klein Riviertje, in *Nederland*, en wel in de Provintie *Overijſſel*, welk zijnen loop neemt door *Zwolle*, ontvangende aldaar 't zo evengemelde *Riviertje de Vecht*, en ſtroomt van daar voorbij *Hasſelt*; een weinig verder draagt het den naam van 't *Zwarte Water*, loopende voorbij *Zwartſluis*, en zig in de *Zuider Zee* ontlastende.

Ibidem.

AA, doorgaans bekend bij den naam van de *Steenwijker Aa*, welke ontſpringt in 't Westergedeelte van 't Landſchap *Drenth*, en loopt door 't N. W. van de Provintie *Overijſſel*, voorbij *Steenwijk*, en daarna door *Blokzijl*, in de Zuider-Zee. Zij draagt ook wel den naam van de *Blokzijker Aa*. In 't Jaar 1758, op den 14 van Julij, deedt de *Raad van Staate* eene ernſtige waarſchuwing, tegen 't toedammen van dit *Riviertje*.

Zie *Nederl. Jaarb.* 1758, bl. 885.

AA, eene andere Rivier van dien naam, welke zig bij de Stad *Breda*, eigenlijk *Breed' Aa* genaamd, verëénigt met eene andere, *Mark* of *Mercke* genaamd; hier door ruimer geworden zijnde, heeft zij ook den naam van *Breede-Aa* gekreegen, en dien aan de Stad, zo evengemeld, medegedeeld. Door de gemelde verwijding, eene bekwaame bevaarbaare Rivier geworden zijnde, gaan de Scheepen, langs haare boorden, tot aan de *Gemarke* toe. — Hooger op naar *Hoogſtraten*, draagt zij den naam van de AAtje nederwaarts, en in de gemelde Stad, dien van de *Mercke*; ook word ze van eenigen (met het koppelwoord *Merk-Aa* genoemd. Wat het geſchiedkundige aangaat; toen de *Spanjaarden*, onder

't

't gebied van *Ambr. Spinola*, Ao. 1624-1625, de Stad *Breda* zeer ſtreng belegerd hadden, werd, op bevél van deszelfs Eigenaar, *Prins Maurits*, op Kersdag, 1624, een begin gemaakt, door 't leggen van een Dijk, om de *Mercke* te ſtoppen; en tien roeden boven *Zevenbergen*, aan de Brabandſche zijde, voorzien met twee Schanzen, niet zonder groote moeite en zwaare kosten; dit werd aangevangen op *Lamsgat*, met oogmerk, om door de gezegde opſtopping, de belegeraars tot het opbreeken van 't beleg te noodzaaken, of te doen verdrinken. Te eerder ſcheen dit te moeten volgen, omdat, als de Dijk voltooid zoude zijn, de Kom, door Verlaaten en Sluizen, bij ſpringtij, of andere hooge Vloeden, kon vermeerderd worden. Doch toen deeze arbeid bijna voltooid was, en de gehoopte uitwerking verwacht werd, kwam 'er, op den 23 Febr. 1625, zulk eene geweldige aanperzing van water, dat 'er meer dan twee roeden van den Dijk wegſpoelden; 't welk eene aanmerklijke diepte maakte. Geen moeite werd 'er ontzien, om dit te herſtellen; maar de aanhoudende hevige ſtormwinden, en de kracht des waters, door dezélve voortgeſtuwd, veroorzaakten onöverkomelijke verhinderingen: zo dat men zig genoodzaakt vond, den arbeid te ſtaken, en het water zijnen ouden loop te laaten behouden; waarop dan ook de *Stad* (zo als onder 't Art. BREDA zal gezegd worden) in de magt der Spaanſchen kwam.

Zie RAIJ, MORERI, AITZEMA, *Zaken van Staat, enz.* I. Deel, fol. 324, 396; *Leven van Maur.* fol. 76; HASSELT, *Hiſt. de Brab.* p. III. en WASSENAAR, *Hiſt. Verhaal van 't Jaar* 1625, p. 117.

Behalven deeze vindt men nog eenige andere *Beekjes* en *Rivieren*, in *Nederland*, die den naam van AA. draagen: als, *de oude en wijde Aa*, *by Leiden*; *Havelter-Aa*, omtrent *Bijlen* en *Meppel*, de *Frieſſche Aa*, omtrent *Almeloo*, tusſchen *Wijnden* en *Blankemeer*. Nog zijn 'er de

AA, omtrent *Borken*, lopende bij *Weſtphalen* in den *Yſel*. — AA, bij *Boekholt*. — AA, tusſchen *Benthem* en *Burgſteinfurt*. — AA, tegen over *Emsbuiren*, lopende in de *Eems*. — AA, door *Munſter*, mede in den *Eems* lopende. — *Olde* of

Pekel AA, boven *Blijham*. — *Mosfel* AA, bij *Wedde*, vallende in de *Ruite* AA. — AA, lopende uit de *Peele*, door *Helmond*, naar 's *Hertogenbosch*. — AA, bij *Turnhout*. — AA, bij *Grevelingen*, en AA, lopende door *St. Omer*.

Zie SMIDS *Schatkamer*, en *andere*.

AA, (*Adolf van der*) en nog een anderen, die den toenaam van *van der* AA droeg, vindt men op de lijst der Tekenaars van 't beruchte *Verbond der Edelen*. — *Adolf van der Aa* was het ook, van wien men vindt aangetekend, dat hij, tot onderſtand daar van, beloofd had op te ſchieten, eene ſomme van 400 Guldens. Toen men, in 't Jaar 1567, eenen aanſlag op *Walcheren* op 't oog had, welke toevertrouwd was aan *Jan van Marnix*, *Heere van Thoulouze*, Broeder van den vermaarden *St. Aldegonde*, boezemvriend des Prinſen van *Oranje*, had de gemelde Heer van *Thoulouze* zamengeſpannen met *Adolf van der Aa*, die, tot deezen aanſlag, volk te *Antwerpen* had aangenoomen: dat, echter, zo bedekt niet had kunnen geſchieden, of de Regeering had 'er de lucht van gekreegen: waar door dezelve te niet liep, en hij, door *Alba*, 'er om gebannen werd. Volgens ROUCK en BUTKENS, was hij uit een Adelijk *Brabandsch Geſlacht* afkomſtig, doch onderſcheiden van een ander *van der* AA, gelijk kenhelijk is uit het onderſcheid der Wapenen; zijnde het Wapen van dit geſlacht een Schilds-Schaakbord, met roode en witte Ruiten, hebbende een zwarte Merle op een wit Veldje in den regter hoek; daar het ander een *wit Bourgondisch Kruis op een rood Veld* heeft. Deze *Adolf*, Zoon van *Johan*, Schildknaap en Schout te *Mechelen*, was gehuwd aan *Sophia van Nispen*. De Heer TE WATER bericht ons, dat hij het *Verbondſchrift der Edelen* mede onderteekend heeft; als mede, dat hij, in den ſlag van *Jemmingen*, den 21 van Junij 1568, geſneuveld is.

Zie J. W. TE WATER, *Historie van't Verbond*, II. Deel. bl. 135.

Nog vindt men melding gemaakt van eenen Kapitein *van der* AA, die ſneuvelde voor *Geertruidenberg*, 1589; en van eenen anderen, onder de Lijfwacht van Prins *Maurits*, in 1600.

Zie WAGENAAR, *Vaderl. Hiſt.* VI. Deel, bl. 124, 224, 255. 's GRAVEZANDE, *Tweede Eeuwfeest der Middelburgsche Vrijheid*, bl. 65. VAN LOON, *Penningk*. I. Deel, bl. 405-413

AA,

FILIPS VAN DER AA.

AA, (*Filips van der*) is, naar mijne gedachten, de perſoon, van wien men in 't beleg van *Alkmaar* zo veel gewag vindt, en was dezelfde, die, na dat de Roomschgezinden, in 't Jaar 1579, eenige beweeging te *Bommel* veroorzaakt hadden, door 't inbrengen van Krijgsvolk, hen wist tot bedaaren te brengen. Gemelde TE WATER zegt, dat hij was Burgemeester te *Mechelen*; dat hij mede een der *Teekenaars van 't Verbond der Edelen* was, na dat hij, in 1572, uit *Mechelen* gebannen, in Augustus aldaar te rug was gekomen, en zig, met *A. van Dorp*, van die Stad voor *Oranje* verzekerd had. Zijne bedrijven in 't Noorderkwartier zijn, ter aangeweezen plaatze, bij BOOMKAMP te zien. —— In 't Jaar 1575, werd hij Bevelhebber te *Gorkum*, en verrichtte te *Bommel*, het geen zo even gezegd is. — Ook was hij tegenwoordig bij de Begraafenis van den Prins *Willem den I*, die hem zeer beminde. — In 't Jaar 1541, zoude hij in den Egt getreden zijn met *Clara des Barles*.

Ibid. bl. 137. BOOMKAMP, *Beſchrijving van Alkmaar*, bl. 206-259. *Vaderl. Hiſt.* VII. Deel. bl. 299. BOR, XI. Boek, bl. 38.

AA, (*Gerard van der*) Zoon van *Jan*, Ridder, en van *Katharina van Barneval*, Vrouwe van *Opoluwe*, *St. Peters Wolawe* en *Drugenaude*, had ter Vrouwe *Petronella van der Laan*, bij welke hij, behalven eene Dogter *Maria*, nog eene andere verwekte, *Anna* geheeten, die zig naderhand in 't Huwelijk begaf met *Jacob van Duivenvoorde*, Heer van *Obdam*, uit welk Huwelijk voortſproot *Nikolaas van der Aa*, Kolonel in 's Prinſen dienst, gehuwd aan *Margriet Hoeffman*, Vrouwe in *Kleidaal*, *Artslaar*, *Stoovers* en *Kouwenſtein*. Deeze hun eenige Zoon, *Gerard van der Aa*, Heer van *Zevender en Stoemwinkel*, in 1627 getrouwd met *Theodora*, Dogter van *Johan van Duivenvoorde* en van *Maria van Voerst*, overleed, als de laatſte van deezen tak, in 1632. *Gerard*, van wien wij hier eigenlijk ſpreeken, is niet alleen een der *Teekenaars van 't beruchte Verbond* geweest, maar ook altoos een getrouw aankleever van hetzelve. Op de *afbeelding* van de Liikſtaatſie van Prins *Willem den I*, ziet men hem de Baniere en Wapenen van *Vianen* draagen. Verder vindt men van hem niets, dan dat hij overleed in 1604.

Verſcheidene Vrouwen, uit dit geſlacht geſprooten, zullen ons elders te vooren koomen.

Zie VAN LEEUWEN, *Batavia III.*, bl. 1157.

AA; (*Ibrandt van der*) men vindt zijnen naam op 't Register der Schepenen der Stad *Utrecht*, in 't Jaar 1402, gemeld, en in't daarop volgende Jaar, als een der Hoofdmannen, van de tweede Batailje, die uittrokken tegen den Heer van *Arkel*, in 1404 en 1406 weder als Schepen, en 1408 als Raad en Hoofdman der Koorenkopers; in 1410 werd hij weder als Schepen aangeſteld, en twee Jaaren daarna als Raad en Burgemeeſter; doch in de twiſten, in 1413 in die Stad ontſtaan, is hij, als mededeelgenoot, der Stad uitgezet, welk vonnis 1415 andermaal bekragtigd werd.

Zie 't Art. UTRECHT, BURMAN, *Utr. Jaarboeken*, I. Deel.

AA (*Floris van der*) was een van hun, welke mede de hand leenden tot het gevangen neemen van Heere *Jan van Arkel*, in 't Jaar 1415. *Gerrit van Strijen*, Heer van *Zevenbergen*, was het hoofd der Zuidhollandſche Edelen, die zig hier op hadden toegelegd; welke *van Strijen* hier voor, van Hertog *Willem*, 4500 Franſche Kroonen genoot; aan *van der Aa*, en anderen, werd mede eene goede ſomme toegelegd.

Vaderl. Hiſt., III. Deel, bl. 389.

AA, (*Gerard van Reneſſe*, Heer van der) werd, in den Jaare 1609, door de *Staaten des Lands van Utrecht*, in plaatze van den Heere van *Berckel*, als gekommitteerde gezonden naar *'s Hage*, op de handeling van het Beſtand.

Ibid, IX. Deel, bl. 435.

AA, (*Adriaan van der*) een Godgeleerde van *Keulen*, en vermaard in die weetenſchap, ſtierf met roem in zijne Paſtorij te *Noordwijk*, 11 Auguſtus 1640.

Oudh. van Rhijnl., bl. 206.

AA, (*Willem van der*) Burgemeeſter en Vroedſchap der Stad *Rotterdam*, en wel in die voor veele Regenten noodlottige Jaaren, 1672 en 1673. Sterk liep deeze Heer, even als *Jan Peſſer*, *Adriaan*

Adriaan Vroese en de Penſionaris *de Groot*, bij 't gemeen in 't oog. Sommigen van hun werden op 's Heeren ſtraaten geſcholden en gedreigd, als men ter gemelde plaatze ſterk aanhield op 's Prinſen verheffing. In een geduchter oproer aldaar, werd het huis van de Vroedſchap *Zonnemans*, (die de Stad had weeten te ontkomen) ten deele geplonderd, daar wel eenig onderzoek na gedaan werd, maar niets op volgde; gelukkig ontſlipte *van der Aa* 't oog der woedende *Hagenaars*, die anders hem, even ſchandelijk als de *de Witten*, zouden hebben omgebragt.

Vaderl. Hiſt. XIV. Deel, bl. 77, 114, 176, 222.

AA. (*Peinſe van der*) zie PEINSE *van der Aa*.

AA, of AADE, ook wel *ter Aa* en *ter Aade*, is een Dorp aan de Weſtzijde van de Vecht, in 't Sticht *Utrecht*, aan een water de *Aa*, of *Aade*, bijna drie uuren gaans van de Hoofdſtad van 't gemelde Sticht, niet verre van, en bijna tegen over *Nieuwerſluis*, en 't Dorp *Breukelen*; de Predikant behoort onder de Claſſis van *Utrecht*.

Zie CORTGEEN, *Sticht's Cronijkje*, bl. 106.

AA, of AADE, (*'t Huis ter*) een zeer oude Heerlijkheid, Slot, of Adelijk Huis, was reeds bekend, ten tijde van Keizer *Otto den Eerſten*, bijgenaamd *de Groote*, in 't Jaar 953; het lag in 't Sticht van *Utrecht*, bij het zo evengemelde Dorp *ter Aa*. Voortijds ſtond dit *Slot*, of *Huis ter Aa*, op eene andere plaats, doch niet verre van die, waarvan SANDERUS ons een afbeelding in ruïne vertoond heeft. Het behoorde, gelijk ook *Loenen*, ten tijde der regeeringe van gemelden Keizer *Otto*, aan Graaf *Otto*: maar deeze zig tegen de Keizerlijke Majeſteit vergrijpende, werden alle zijne goederen verbeurd verklaard, en *Loenen* aan Biſchop *Balderick* geſchonken. In oude brieven en aanteekeningen, vindt men menigmaal, lang voor 't jaar 1000, van dit Huis *ter Aa* gewag gemaakt; in ſommigen van die wordt het ook wel *Aa* genaamd. Op de gemeene dagvaart der Heeren Staaten des Lands van *Utrecht*, op den 27 October 1536, werd dit Huis verklaard te behooren onder de vrije Riddermatige Hofſteden. — Van dit Gebouw vertoonde zig deszelfs ruïne, in 't jaar 1704, aan den

Oudheidkundigen L. SMIDS, van vooren met een ontoegankelijk Plein, hebbende nog ter rechterhand een ringmuur, en van vooren, aan de ſlinker zijde, tot op de helft, een ſtuk muurs; doch op de zijde aan de ſlinkerhand, was gemelde ringmuur geheel omver gevallen; op 't einde, of op de ſlinkerzijde naar *Breukelen*, was een nog overeindſtaande helft, of doorſnede, van een agtkanten Toren, aan de zijde van 't Plein met zeer doorgaande venſteren: zijnde van binnen, beneden aan den grond, nog eenige uithoeken van een laag gewelf. Deze toren was, door een Gracht, toen reeds met ruigte bewaſſen, geſcheiden van een vierkanten Brug, van vooren opgeſcheurd, doch aan de andere drie zijden geheel en toegeſlooten. De volkomenſte afbeelding daar van is die van *Rochman*, gedaan in 1646 en 1647, waarop hetzelve met twee Gevels verbeeld wórd. De aftekening van *J. Goeree*, vinde ik ruimer en uitgebreider, dan die van *Smids*. — Doch al wat de tijd aan gemelden *Rochman* had overgelaten, is door den moedwil der Franſchen, in 't Jaar 1673, vernield. Eenigen tijd te vooren behoorde het aan 't geſlacht van *Reneſſe Moermont*, uit welk geſlacht Jonkheer *Reinaud Abram van Reneſſe*, Heer van *ter Aa*, 'er noch in de Ridderſchap van gekend word.

Zie CORTGEEN *Chron.*, bl. 106. M. SCHOOK, *Belg. Fad.* SMIDS *Schutkamer.*

AA, of AADE, is de naam van een *Riviertje* in *Braband*, ontſtaande uit het Moeras de *Peel*, bij de grenzen van *Opper-Gelderland* en 't Graafſchap *Hoorne*, loopende door *Helmond* en *'s Hertogenboſch*; hier vereenigt het zig met den *Dommel* en de *Dieſe*, volgens GUICIARDYN *Deeſe*, of volgens OUDENHOVEN *Dijſe*, en ſchiet eindelijk, twee uuren gaans verder, langs de Veſting *Crevecaur*, in de Maas. De *Aa* en de *Dommel* loopen beide door de Stad *'s Hertogenboſch*; de *Dommel* met vier, en de *Aa* met twee armen, en komen in de Stads Haven uit. De *Dommel* is de ſnelſte ſtroom, in de gantſche *Meijerij van den Boſch*, daar naaſt de *Aa*; beide ontlasten zig in de *Maas*.

Zie RAIJ, p. 2. GUICIARD. fol. 15, 105. OUDENHOVEN *Beſ. van den Boſch*, bl. 9.

AA, (*Oud*) was wel eer een Heeren Huis boven *Breukelen*, aan

aan de *Vecht* bij 't Zandpad, rondsom in 't water geleegen, van vooren door een hangend Toorentje, tusschen twee Gevels, kenbaar; door *Rochman* is 't zelve wel eer in Teekening en Prent gebracht, namenlijk van achteren omtrent de Brug en den ingang van het Heeren Huis. Reeds in 't Jaar 1708, was dit eene Boerebruiker, toebehoorende aan den Heer van *Bonenge*, eigenaar van 't gemelde Huis *ter Aa*.

AA, (*Oud*) van het Huis, dat mede deezen naam zoude draagen, en geleegen zijn bij *Leiden*, is in Prent, volgens de afteekening van *H. Schouten*, in 't licht gebracht, doch tot nog toe vind ik 't zelve nergens gemeld. Eerder zou ik gelooven, dat hier door het Dorp *Aade*, of *Oud-Aade* verbeeld word, waar van gewag gemaakt is in de *Kerkelijke Oudheden van Rhijnland*, bl. 318. Rondsom gemelde Stad heeft men verscheide plaatsen, die, den naam van de *Groote Aa*, *Oud Aa*, en andere dragen, waar van 'er sommigen, voorheen uitgeveend, reeds weder droog gemaakt zijn.

AACHT, of AAGT, (*St.*) is de oudste naam, welken het Stedeke *Beverwijk* plagt te draagen; men vindt den oorsprong en reden daar van in de beschrijving van *Beverwijck*.

Zie W. PROCURATOR, A. MATTHEI *Analecta*, MENSO ALTING *Frisia*.

AACHTENKERK, of *Aegtenkerk*, is een Heerlijkheid en Dorp, gelegen Zuidwaards van 't gebied van *Domburg*, versierd met een goede Kerk en Tooren. De Kerk, waarin een gedenkteken van wit Marmersteen, voor den Heere *Henrik Thibaut*, Ridder van *St. Michiel*, in leeven Heer van deeze Plaats, als mede voor deszelfs Gemaalin, opgerecht is, word bediend door één Predikant, behoorende onder de Classis van *Walcheren*. In 't Jaar 1753 was Ambachtsheer van deeze Plaats, de Heer *Willem Thibaut*, Scheepen en Raad der Stad *Middelburg*. — Hier van gaat een afbeelding in Prent uit; ten Zuid-Oosten van dit Dorp, ontmoet men de overblijfzels van een Klarisen-Klooster.

Zie *de Tegenw. Staat van Zeeland*, II. Deel, bl. 248. SMALLEGANGE, *Chronijk*. J. W. TE WATER, *Reformatie van Zeeland*, bl. 200, 201 en 212.

AACKINGE, een buurt of gehugt in Friesland, onder 't Dorp *Apoelsc e* behoorende.

Zie van 't zelve WINSEMIUS en VAN DER HOUVE.

AACKMARIJP, ook wel door anderen *Egmarijp* genaamd, een der zes Dorpen van de Frieſche Grieteneij *Utingeradeel*, onder 't Kwattier van *Zevenwolden*. De Predikaut van *Terkappele* bedient ook dit Dorp, 't welk behoort onder de Clasſis van *Zevenwolden*, die op 't *Heerenveen* vergadert. Dit Dorp is door *Stellingwerf* afgetekend, in 't Jaar 1721.

AAGHTENDIJK, of anders *St. Aagtenweg*, welken *Graaf Floris de V.* deed aanleggen, om bij tijden van ſtorm, of hooge watervloeden, het Zeewater te weeren. De weg of dijk loopt buiten de *Beverwijk*, langs t *Monnikkevelt*, voorbij 't Landhuis *Aartc em.* 't is deeze Dijk, die in 't algemeen *Waterland* influit en zig tot aan de *Helder* uitbreid. In 't Jaar 1675, brak deeze Dijk door; waar door een groot gedeelte van *Waterland* overſtroomde.

Zie ZOETEBOOM, *Zaanlandſche Arcadia*, XII. Hoofdſt. bl. 77. SMIDS *Scatkamer*, bl. 3. BRANDT *Hiſt. van Enkhuizen*; bl. 433.

AAGTENHUIS, zie *Aachtenſteen.*

AAGT, (*Jafies*) een Vrouwsperſoon, welke, om haare ſchandelijke leevenswijze, verdient gekend te worden. Om dit te doen, moet vooraf gemeld worden, wat haar gelegenheid verſchafte, om haare booze voorneemens te werk te ſtellen. De Wethouderſchap der Stad *Haarlem* had altoos gezorgd, dat tot welzijn haarer Burgerij, het Schoutsämpt bekleed werd door Mannen van eer en bekwaamheid Maar het gezag, en de invloed, welke de Kettermeesters, uit hoofde van hun Ampt, hadden, in alle Regeeringsformen, was oorzaak, dat dit gewigtig Ampt, op hun voorſtel, was opgedraagen aan eenen *Jacob Foppen*, een Man, die, hoe ſlegt ook, van de Roomschgezinden, om zijnen haat tegen de anders gezinten, voor een halven Heilige gehouden werd. Naauwlijks was hij in zijn Ampt geſteld, of hij was inzon-

der-

derheid bedagt om zijne ledige beurs, te vullen; om 't even, op wat wijze hij aan geld kwam. De gegoede Burgers werden door hem in geduurige vreeze gehouden, doordien hij 'er Lieden, even flegt als hij zelve, toe gebruikte, om deeze weerlooze menſchen aan te zeggen, dat zij bij den Schout waren aangeklaagd, 't zij als Ketters, of als vijanden van *Filip*, of *Alba*, en dat zij op het punt ſtonden van gevangen te worden; welke boodſchappers, kwanswijze uit menschlievenheid, doorgaans aanbooden, met eene ſomme gelds den Schout te bevredigen, en de voorgegeeven beſchuldiging te doen verdwijnen.

Een der voornaamſten van deeze Spionnen, was het genoemde Vrouwsperſoon, op 't uiterlijk aanzien, zo vroom als eene Nonne, die, om geen geld, eene Mis zou verzuimd hebben; alle maanden ging zij ter Biecht en Communie. Door voorſpraak van een Geestelijke, had zij het Ampt van haaren Man (die een Portier van de Stad geweest was) behouden. Behalven deezen post, beſpiedde zij de deuren en vensters der braafſte en welgegoedſte Burgers, of bediende zig van fijne konstſtreken, om de Dienstboden en Kinderen uit te hooren, en dus te weeten, wat 'er in 't geheim gezegd en gedaan wierd; en als zij, op deeze wijze, iets meende ontdekt te hebben, kreeg de Schout 'er mede kennis van. Straks wierden zij, die door haar waren aangeklaagd, gewaarſchouwd, welke vervolgens zich lieten beweegen, om *Foppens*, door 't geeven van een goed geſchenk, te vrede te ſtellen. Zo zij zeide, hieldt *Aagt* niets voor zich zelve, maar bedong zo veel zij met mooglijkheid krijgen kon, om het volgens haar voorgeeven, aan armen en boetvaardigen uittedeelen. Hoe 't ging, met dezulken, die haar of den Schout niets gaven, bleek aan eene *Tanneken Ogiers*, van welke zij had nageſpoord, dat zij bij een ieder voor eene Godvrugtige en welgegoede Vrouw bekend ſtond; doch nooit ter Miſſe ging. Uit haare dienstmaagd wist zij, onder belofte van geheimhouding, te krijgen, dat zij, 's morgens en 's avonds, op een kleín kamertje, in den Bijbel van *Luther* las, en daarna God op haare knieën bad. Dit was genoeg. *Aagt* kwam haar waarſchuwen, dat zij bij den Schout was aangeklaagd. Maar deeze Vrouw, in plaats van haar of *Foppens* de handen te vullen, erkende, dat zij van de Romſche dwaalingen ontheven was, ja zogt zelfs *Aagt* daar mede aftebrengen. Zij,

door

door den Schout ten haaren huize uitgehaald, en de gezegde Bijbel voor haar gedraagen wordende, van de buuren gevraagd zijnde, wat zij gedaan had? gaf tot antwoord, „ de *schijnheilige* „ *Aagt* heeft mij verraaden, en aan mijn Heer den Schout aange„ bragt, dat ik beſtaan heb in 't *Woord Gods* te leezen; dat ik „ voor een ieder beken de waarheid te zijn: liever wil ik het lee„ ven, dan deezen troost derven." Bij deeze bekentenis volhardende, werd zij in 't *Spaarne* verdronken, en haare goederen door den Schout aangeſlagen.

De gewoonte was, dat men de ongelukkigen, die te *Haarlem*, uit hoofde van den Godsdienst, gevangen genoomen wierden, op de *St Janspoort*, onder 't opzicht van *Aagt*, bewaarde; dus had zij een vrijen toegang tot dezelven, en door haar in ſchijn minzaamen omgang, won zij doorgaans derzelver vertrouwen, en baande zig den weg om hunne geloofsgenooten te leeren kennen. Op deeze wijze had zij een lijst van veele *Doop-gezinden* gemaakt, die zij den Schout ter hand ſtelde, om vervolgens deeze ongelukkigen, den een na den anderen, te overvallen; doch het plegen van het volgende Schelmſtuk liet hun niet toe, dit opzet ten uitvoer te brengen.

Een andere prooij naamelijk voor de hebzugt van deeze twee ſchraapzieke luiden, wierd een zeker vermaard *Doctor* in de *Medicijnen*, die zeer gierig was, en tevens voor een gegoed man bekend ſtond, doch zulks nooit had willen weeten. Deez' werd bij *Aagt* verdagt gehouden van Ketterij; in dit vermoeden werd zij geſterkt, om dat hij eenmaal ter Week naar *Leiden* ging. Deeze Doctor, die zijne woonplaats in de *Koningſtraat* had, niet verre van 't Stadhuis, was te meer vermaard door een Zalf, dien hij verkocht, en die voor zeer heilzaam wierdt gehouden; deeze diende *Aagt* tot een voorwendſel, om toegang in zijn Huis te krijgen, waar toe zij den tijd koos, waarop zij wist, dat de Doctor naar *Leiden* was. Onder ſchijn van een rolletje zalf te koopen, zogt zij de meid uit te hooren; doch deeze verzekerde, dat haar Heer degelijk goed *Roomſch Catholijk* was, offchoon hij geen tijd had, om veel ter Misſe te gaan; maar dat hij altoos zijn Paaſcha bij de Parochie hield. *Aagt* zeide hierop, dan had men den Doctor beloogen; maar dat hij kwalijk deed, de Kerk te verlaten,

om

om geld te winnen; met een vraagende, of hij niet veel gelds bezat; waarop de meid antwoorde, zulks niet te weeten: want, zeide zij, hij is zeer gierig en wantrouwende, verbergende alles in een kist, achter zijn bedſtede. Dit was voor dit ſnoode ſchepzel genoeg, die alles aan den Schout *Jacob Foppens* aankondigde; neemende te zamen maatregelen, hoe dit geld magtig te worden. *Aagt* was ſtout genoeg, des Avonds om 10 uuren, op een tijd, dat de Doctor weder van huis was, aan te kloppen, zeggende aan de meid, die niet gaarne open deed, dat zij nog een rolletje zalf moest hebben. De ontmenſchte Schout ſloop achter haar in huis, waarop zij met hun beiden de meid vermoorden, en 't Lijk onder het Bedde verborgen; toen openden zij de kist, waarin zij niets meer vonden, dan 200 Guldens aan geld en zes zilveren Lepels, waar van *Aagt* een vierde genoot.

Daags daaraan, deuren en vensters geſlooten blijvende, en op 't aankloppen der buuren geen antwoord gegeeven wordende, wierd de bekommering, daarover, aan de Regeering bekend gemaakt. Het huis gerechtelijk geopend zijnde, vond men alles op zijne plaats, doch een der Schepenen ontdekte in des Doctors ſlaapkamer eenig bloed op den grond; waarop *Foppens*, als Schout, zeide: wij moeten hier naauwkeuriger zoeken; en het bedde, waarop niemant, buiten hem, gedachten had, hebbende doen wegneemen, vond men de vermoorde meid op het ſtroo, en de kist opengebroken. De Doctor te rug gekomen, wierd gehoord, doch zeide op niemant eenig kwaad vermoeden te hebben. Doch de Schout, om zijnen rol wel te ſpeelen, gaf voor, daar meede niet vergenoegd te zijn, maar tot zo lang te zullen zoeken, tot dat de Moordenaar gevonden werd.

Eindelijk ſcheen hij eenig vermoeden op te vatten, dat een Neef van de vermoorde, welke dien nademiddag nog bij haar geweest was, en van haar erven moest, den moord zoude gepleegd hebben. Deeze werd gegrepen en verhoord; en om zig van allen vermoeden te ontſlaan, ontkende hij, tegen de waarheid, zijne Nicht, in eenigen tijd te hebben geſproken: waardoor hij zig in zo een groot gevaar bragt, dat de Schout hem, met toeſtemming van Schepenen, op den Pijnbank deed brengen; door pijn gedreeven, bekende hij de Moordenaar te zijn, doch losgelaten, hield hij zijne onſchuld ſtaande. Ten gelukke voor deezen ongelukki-

gen,

gen, kwam dit ter ooren van eene vrouw, die tegen over de deur des Doctors woonde, en bekend was bij de vrouw van een der Schepenen. Deeze verhaalde aan dezelve, dat de gevangene, ter dier tijd, den moord niet kon bedreven hebben, vermits zij de meid noch naderhand gezien had; als mede, dat, des avonds om tien uuren nog aan des Doctors deur was geklopt; dat zij toen in den donker uit een venster had gelegen, en een vrouwspersoon gezien had, zeer wel naar *Aagt Jafies* gelijkende; dat zij ook geroepen had, „ doe maar open, ik ben *Aagt Jafies*, ik moet „ zalf hebben;" verder, dat de gezegde *Aagt* in huis getreeden zijnde, gevolgd was van een Heer, die veel gelijkheid had met den Schout *Jacob Foppens*. Dit veroorzaakte zo veel ongerustheid bij de Rechters, dat zij den Schout weigerden, den gevangenen andermaal op den Pijnbank te brengen. Een gewigtig voorval redde den onschuldigen; terwijl de Rechters over deeze zaak raadpleegden, ging de Stad aan de zijde van *Oranje* over; waarop de Schout *Foppens* de vlugt nam naar *Amsteldam*, en *Aagt Jafies* zig naar den *Haag* begaf. *Foppens* werd kort daarop van zijn ampt verlaten, en voor zijn gestoolen geld, wierd hij Kapitein van eene Spaansche Galeij; vermits, egter, het schoutsämpt meer in zijnen smaak viel, trachtte hij met eenige Spanjaarden de Stad te overrompelen; ten welken einde hij dan ook *Aagt* ontbood, haar beweegende, zig in stilte binnen *Haarlem* te begeeven, ten einde met behulp van hem en de zijnen, de Stad aan vier hoeken in den brand te steeken. Dit heilloos oogmerk niet wel afloopende, werd *Aagt*, terwijl zij zig met een Schuitje, langs het *Buiten-Spaaren*, naar de *Meer* deed roeijen, op vermoeden gevat, (wijl men haar, in den voorigen avond, zeer driftig had zien heen en weer loopen) en gevangen binnen *Haarlem* gebragt. De Regeerders van *Haarlem*, het voorige nog in geheugen hebbende, ondervraagden haar, zo wel over den gemelden moord, als over de nu voorgenoomene brandstichting. Na eene menigte elkander tegenspreekende uitvlugten, bekende zij, op 't zien van den Pijnbak, zo wel het een als het ander, benevens meer andere feijtelijkheden, door haar en *Foppers* gepleegd; waarvoor zij, op 't *Zand*, levendig verbrand werd; aan de paal staande, beklaagde zij zig even zeer over den Schout *van Haarlem*, als *Scheele Fy* te *Amsteldam*, zig over Schout *Dobbes* beklaag-

klaagde, roepende, „ o *Jacob Foppens*, *Foppens!* waartoe hebt gij „ mij gebragt!" — *Foppens* zelve werd, kort daarna, in een gevegt met de *Watergeuzen*, door eenen kogel getroffen, die hem de wervels aan 't ruggebeen verpletterde. Dus gekwetst, voerde men hem naar *Amſteldam*, alwaar hij, onder ondraaglijke ſmarten en wroeginge over zijnen misdaaden, als een wanhopend mensch, den geest gaf.

AAGST GERMONDS, zie *Abbekerk*.

AAGTE, (ST.) eigenlijk St. *Agathe*, is een buurtſchap, een half uur gaans ten Zuiden van *Kuik* in *Staats Braband*. Zij heeft haaren oorſprong en naam ontvangen van eene Kapelle, aan de *H. Agathe* toegewijd, die de Roomschgezinden houden voor eene *Edele Maagd* en *Martelareſſe*, welke, geduurende de vervolgingen, onder Keizer *Decius*, door deszelfs Stadhouder *Octavianus*, te *Katanie*, op 't Eiland *Sicilie*, zou gedood zijn. Deeze Kapel was, in den Jaare 1371, door Heer *Jan van Kuik den IV*, met toeſtemming van den Biſchop van *Luik*, aan de Reguliere Kanonikken van 't *H Kruis*, gemeenlijk *Kruisheeren* genaamd, geſchonken, onder voorwaarde, van bij dezelve een Klooster te ſtichten, gelijk ook daadelijk geſchiedde, na bekoomene bevestiging van gemelde gifte, door *Urbanus den IV*, in 't Jaar 1379. De lotgevallen van dit Klooster zijn kenbaar door eene Latijnſche Inſcriptie, ſtaande onder een Schilderij van 't zelve; waar uit men ziet, dat het Klooster in 't Jaar 1371, (ſchoon PARINGET, in zijne beſchrijving der Stad *Grave*, II. Deel. bl. 690. verkeerdelijk 1571 ſtelt) uit de geeſtelijke goederen geſticht, en in 't Jaar 1582, bij den aanvang der Nederlandſche beroerten, geplonderd en geheel verwoest is; zijnde in 1609, geduurende 't beſtand, door gunſte van Prins *Filip Willem van Oranje*, te rug gegeeven, door *Maurits* de Kerk verſierd, en door *Fredrik Hendrik* geheel tot ſtand gebragt. Op den 8 Januarij 1644 wierdt dit Klooster met zijn toebehooren verbeurd verklaart; en nadat, in 1648, den Geeſtlijken was aangezegt, te moeten vertrekken, wierden zij, op den 14 Augustus van dat Jaar, met geweld daar uitgedreven. Op dien tijd waren in 't zelve agttien Prieſters, twee Klerken en elf Leekebroeders.

Uit

Uit kragt van de gemelde verbeurdverklaaring, na het teekenen van den Munſterſchen Vrede in 1648, behoorde 't zelve aan den Prins van *Oranje*, als Baron des Lands van *Kuik*; echter hebben de Geestelijken naderhand vrijheid gekreegen en als nog behouden, om het te bewoonen en de goederen naar hun welgevallen te beſtieren, mits doende eene Jaarlijkſe uitkeering van 2000 Gl. aan de Domeinkamer van Zijne Hoogheid. In 't zelve bevinden zich thans agt Priesters, zonder de Leekebroeders, één Prior, één Onderprior en één Procurator. Binnen den omtrek van 't Klooster draagen zij hun Ordensgewaad, doch mogen daar mede niet uitgaan, en ook geen Klokken luiden.

Ingevolge van 't Staatsbeſluit van den 12 Maart 1731, zouden de Kloosterlingen (gelijk ook de Nonnen binnen de Stad *Grave*) moeten uitſterven, met verbod van geene nieuwelingen te mogen aanneemen; waarom zij ook gehouden zijn Jaarlijks eene nette lijst, door de bewoonders getekend, te moeten overleveren, geſterkt door getuigen van 't hoog Gericht te *Kuik*. Niet tegenſtaande dit Staatsbeſluit, hebben deeze Kruisheeren, in 't Jaar 1755, van H. Hoog Mog. verlof gekreegen, om agt nieuwe Geestelijken van hunne Orde te mogen aanneemen: op dien tijd zijn hun even zo veel nieuwe Priesters toegevoegd, waar van 'er in 1777 nog zes, nevens twee ouden, in leeven waren.

Het gebouw van 't Klooster is redelijk groot, doch zonder veel ſieraad van binnen of van buiten. De Kapel is oud, doch ruim en lugtig; ook is 'er, op een der bovenkamers, een ſmaije Bibliotheek, ten gebruike van de Geestelijken, waar in veele oude en zeldzame Boeken bewaard worden. De landlieden, die in de nabuurſchap woonen, maaken gebruik van den dagelijkſchen dienst, die 'er verricht word; hoewel ze anders onder de Parochie van den *Paſtoor van Kuik* behooren. De Heer *Radcmaker* heeft eene afbeelding, zo als het zig het in 't Jaar 1620 vertoonde, nagelaaten.

PARINGET, *Beſchryving der Stad Grave*, II Deel. *Kerkelijk Placaatboek*, II Deel. bl: 575. *Tegenw: ſtaat van Staats Braband*. bl: 313. enz. BACHINE *Geographie der Nederl.* IVde bl: 717. enz.

AAGTENRODE, (ST.) in 't Fransch *Rode Saint Agathe*, gaf aan

aan de Meijerij, waar van dit een der aanzienlijkste plaatzen is, onder het kwartier van *Leuven* in *Braband*, deezen naam, welke ontleend is van den Heilige, die daar geëerd word. Men onderſcheide, echter, deeze Heerlijkheid van twee andere *Rodes* in *Braband*, *Rode St. Genes*, en *Rode St. Brix*. *Thomas Lopes à Ulloa* was eigenaar van dit *Aagtenrode*, na dat Filips de IV van *Spanje*, bij Opene Brieven van den 11 Maij 1651, het tot een Graafſchap hadt verheven.

Zie CANTELLON, *Verm. van Braband*, I. Deel, bl. 125.

AAL, of *Wier*; op den 30 Januarij 1669, verbooden de Staten van *Holland* het viſchen van hezelve in de Zuider-Zee, en bijzonder op de gronden van 't Eiland *Wieringen*, en ook om 't zelve aan den Dijk te brengen, op een boete van 100 Guldens, en verbeurte van Schip en Goed.

Zie BRANDT, *Vervolg op* CENTEN, bl. 270.

AAL, een Plaats, of Plaatsje, in 't Land van *Altona*, dat volgens eenigen een Kasteel geweest is, door die van *Bommel*, op den 27 Aug. 1511, verbrand; zo als zij ook deeden met het Dorp *Aalburg*, en, in 't Jaar daar aan volgende, met het Dorp *Engelen*.

Zie OUDENHOVEN, *Beſchrijv. van Heusden*, en *Beſchrijv. van Bommel*, bl. 153.

AALBERT; zie *Albert* en *Albertus*.

AALBERTSBERA; zie *Albertsbera*.

AALBRANDSWAARD; zie *Albrandswaard*.

AALBERICUS, Biſchop van *Utrecht*; zie *Adelbericus*.

AALBERGEN, was wel eer een Klooster, toegewijd aan *St. Anthonius*, op den weg tuſſchen *Ootmarſum* en *Almeloo*, 't welk door Reguliere Kanunniken bewoond werd, en ondergeſchikt was aan 't Klooster *Windesheim*. Na de Hervorming is het, met

dezelfs goederen, in beslag genomen, door 's Lands Staaten, en wordt nu, benevens de goederen des gewezen Kloosters van *Sint-Aulo*, bestierd door eenen bijzonderen Rentmeester.

Zie BACHIENE, *Geogr. der Nederl.* III. Deel, bl. 98.

AALBURG, of *Aalborgh*, een Dorp bij de Stad *Heusden*, zo als op 't Dorp *Aal* gezegd is, door die van *Bommel* verbrand, den 27 Aug. 1511. Men telt 'er 58 Huizen en één Koorenmoolen, allen in de lengte staande; de Kerk is niet zeer groot, heeft een matige spitse Tooren, en behoort onder *Heesbeen*. — Zie de boven aangewezene Schrijvers, en *Staat der Nederlanden*, VII. Deel, bl. 283. *Kerkl. Oudh. van Utrecht*, III. Deel.

AALHEM, bij anderen, doch meest bij de Brabanders, gespeld *Alem*, één der Dorpen, behoorende onder de *Meijerij van 's Hertogenbosch*. Toen eertijds gantsch *Braband* eene Jaarlijksche schatting van 140000 Guldens was opgelegd, was de geheele *Meijerij van den Bosch* daar bij gesteld op 19379 gl. 16 st. 3 penn., waar toe het Kwartier van *Maasland*, als een van de vier, moest opbrengen 2094 gl. 13 st. 9 penn., welke somme verdeeld, over de 16 of 17 Dorpen van dat Kwartier, voor die van *Aalhem* bedroeg 60 gl. 14 st.; waar uit men kan opmaken, dat het niet een van de voornaamste was, schoon het zijnen eigen Rechtbank had. In 't Kerkelijke is het gekombineerd met *Maren*. — Zie VAN DEN HOUVE, *H. V. Chronijk*, II. Deel, fol. 367, en een breeder beschrijving hier van op ALEM.

AALMELOO, of *Aalmeloe*; zie *Almelo*.

AALSMEER, een Dorp en vrij Ambacht, onder de Bailjuagie van *Kermer* of *Kennemerland*, in *Noordholland*, zig uitstrekkende van *Leimuiden* en *Ruigenhoek* af, tot aan de nieuwe *Meer*, of *Schinckel* toe. Voortijds werd het gerekend onder *Rhijnland*, schoon 't eigenlijk onder *Kennemerland* behoorde. Dit vruchtbaar en aangenaam Dorp neemt, van tijd tot tijd, af; reeds zedert eene reeks van Jaaren is al 't Voorland weggespoeld, en wat voor de Dorpen, die aan 't *Haarlemmer-Meer* geleegen zijn, nog te duchten is, zal onder 't Art. *Haarlemmer-Meer* worden aangewezen.

Dit

Dit Dorp heeft een Kerk en Predikant, behoorende onder de Klasſis van *Haarlem*. De Kerk ſtond, vóór de tijden der Hervorminge, ter begeevinge van de Abdiſſe van *Rhijnsburg*, en vierde als Patroonen den *H. Petrus* en *H. Paulus*; en wat den Roomſchen Godsdienst betreft, behoort het thans onder *Amſtelland*. Ten aanzien van zijne legginge, is dit Dorp het buitenſte Ambacht; het paalt ten Z. aan Kennemerland, ten W. aan de Haarlemmer Meer, ten N. aan de Rietwijker Oort, en ten O. en ten Z. aan de uitgeveende plaſen van *Rhijnland*, 't *Sticht* en *Amſtelland*. De grootte is op te maken uit de aantekeningen der Verpondings Lijſten: in die van den Jaare 1631, vind men 1900 Morgen, 449 en een halve Roede Lands voor *Aalsmeer*; doch in 1732 werd het begroot op 1690 Morgen, 576 en een halve Roede, ter zaake van de afſpoeling, volgens 't Octroij van den 20 Junij 1725, aldus geſteld; doch het getal der Huizen, in dien tuſſchentijd van 100 Jaaren, verſcheelt bijna niets: in de oude Lijſten ſtond het op 486, en in de nieuwe op 485. Het gantſche Dorp is verdeeld in tien Buurten. Buiten de Hervormde en Roomſche Kerken, (wordende de laatstgemelde door een zogenaamden Janſenisten Priester bediend) heeft men aldaar twee Doopsgezinde Gemeenten, de eene van de *Frieſen*, en de andere van de Vereenigde *Vlaamſchen* en *Waterlanders*. Het Raadhuis deezes Dorps is in den Jaare 1619 gebouwd. Men heeft aldaar verſcheiden Boomkweekerijen, en veele Fruithoven, die voornamelijk ten Z. W. van 't Dorp, aan den uitweg, digt langs de Meer, gevonden worden; inzonderheid is het bekend, door zijne welſmakende *Aardbezien*, die meest in de Stad *Amſteldam* ter Markt gebragt worden. Daarenboven is hier eene zeer bekwaame gelegendheid tot de Viſcherij en 't maken van Turf. Alzoo heeft *Aalsmeer* onmiddelijk van de Graaflijkheid afgehangen, en ſtaat als nog onmiddelijk onder de Staaten van *Holland* en *Weſt-Friesland*. De Opgezetenen deezer Plaatze zijn van ouds, door 's Lands Graaven, met verſcheiden voorregten beſchonken; zij zijn Tolvrij, en mogen binnen *Leiden* niet bekommerd worden, alzo zij, nevens andere Dorpelingen, tot het bouwen der daar bekende, en hier naa te noemene *Viſchbrugge*, geld geſchoten hebben. Ook verklaarden zij, den 7 Julij 1556, vrijheid tot het omſlaan van 1900 pon-

den van XL groten, tot herſtel van de Kerk, enz. De Regeering beſtaat uit één Schout, twee Burgemeesteren, zeven Schepenen, en één Secretaris. 't Geen het Turfmaken en de Visscherij betreft, word onder 't opzigt van den Schout en Burgemeesteren, of Ambachtsbewaarders, waargenomen.

Na dat, op den 12 Maart des Jaars 1767, door de Heeren Staaten, het gewigtig beſluit genomen was, om het voorgeſlagene ter beteugeling van de Haarlemmer-Meer, (*zie hierna 't Art. Haarlemmer-Meer*) te werk te doen ſtellen, en tevens toegeſtaan, dat ook in 't bijzonder de oever van 't zelve, langs en ter beſcherminge van 't Dorp *Aalsmeer*, zou worden geſterkt, tegen de woede der golven, veroorzaakte dit eene algemeene vreugde bij de inwooners; om hunne oprechte dankerkentenis daar voor, voor 't oog van gantsch *Nederland*, te betoonen, beſlooten Schout en Schepenen, benevens de gequalificeerde Ingelanden van 't Ambacht, uit aanmerking dat hier door het overſchot van het Dorp, en de bezittingen der Ingezetenen, onder den Goddelijken zegen, zouden kunnen beveiligd en bewaard worden, Jaarlijks een plegtigen Dankdag te houden, waar van de eerſte zoude gevierd worden op den tweeden Pinxterdag, en vervolgens alle Jaaren op den verjaardag van zijne Hoogheid, den Heere Prinſe WILLEM DEN V. Op gezegden tweeden Pinxterdag van gemelde Jaar 1767, werd met de volvoering van dit beſluit een aanvang gemaakt.

Zie VAN DER HOUVE, LEEUWEN, *Bat. Ill. Oud. van Amſtell. Staat der Nederl.* VIII. Deel, bl. 248. LAMS *Handv. van Kennemerland. Repert. der Plak.*, bl. 34, 188. *Nederl. Jaarboeken*, 1767, bl. 262 en 411.

AALST. 't Land, welk deezen naam draagt, is een *Graafſchap*, dat door de *Schelde*, ten N. en W. bepaald word; ten Oosten grenst het aan *Braband*, en ten Zuiden aan *Henegouwen*. Behalven de Steden *Aalst*, *Nieuve* en *Geertsbergen*, bevat dit Land 272 Dorpen, die, ten opzigte van 't Geestelijke, onder 't Aartsbisdom *Mechelen* behooren, uitgezonderd *Gaveren*, *Melſene* en *Gendbrugge*, die onder den Biſschop van *Gend* ſtaan. Zeer vrugtbaar is 't zelve in Graanen, Vlas en Hop; ook vind men 'er zeer goede Weilanden.

Van ouds waren de Voorſtanders van *St. Baafs*, binnen *Gend*, Hee-

Heeren van *Aalst*; de eerſte van die, welke alleen den naam van Voorſtander aannam, voerde den naam van *Rudolf*; zijn Erfgenaam was zijn Zoon, bekend onder den naam van *Boudewijn van Gend*, en ook *Boudewijn van Aalst*. Door *Robbert de Fries*, verkreeg hij de Heerlijkheid van *Waas*, en de vier Ambachten, welke hij aan zijnen Zoon en Erfgenaam, *Boudewijn den Groote*, Heere van *Aalst*, naliet: na het overlijden van deezen, werden die goederen bezeten door deszelfs Zoon *Boudewijn*, bijgenaamd de *Scheele*. Deeze liet als Erfgenaam na, eene Dochter *Beatrix*, die in den Egt getreden was met *Hendrik*, Burggraaf van *Bourhourg* in *Vlaanderen*. Doch deeze *Beatrix* werd, door haaren Oom *Ifvain*, van de Erfenis haares Vaders verſtooken; hij deed zig door zijnen Zoon *Dirk* opvolgen. Deeze onwettige Bezitter ſtierf zonder kinderen, in 1166; nogthans had hij eenen Erfgenaam benoemd, welke was *Filip van der Elzas*, Graaf van *Vlaanderen*, die wel deeze Landen in bezit nam, doch zonder Kinderen overlijdende, werd zijne Zuster *Margareet*, Gemalin van *Boudewijn*, Graave van *Henegouwen*, Erfgenaame van die Heerlijkheden. *Vlaanderen*, daar de Landen van *Aalst* en *Waas* een aanzienlijk deel van uitmaakten, was door den Keizer van 't Hertogdom *Brabant* afhankelijk gemaakt; waarom de Hertog *Hendrik* begeerde, dat deeze *Boudewijn* hem de verſchuldigde hulde zou doen. Hier door gedrongen, ſtond de Graaf het Land van *Aalst* aan zijnen Zoon *Filips*, Markgraave van *Namen*, af, en na den dood van deezen *Filips*, verviel het Land van *Aalst* wederom aan zijne Nicht *Johanna*, Gravinne van *Vlaanderen*, en haaren Man *Ferdinand van Portugal*. Intuſſchen vernieuwde de Graaf van *Guines*, Erfgenaam van *Beatrix*, zijne eisſchen op 't Land van *Aalst*. Het geſchil werd, in 't Jaar 1231, bij verdrag tuſſchen *Boudewijn*, Graaf van *Guines*, en *Ferdinand*, Graaf van *Vlaanderen*, bijgelegd, waar door de laatstgemelde in 't bezit bleef. In 't Jaar 1282, gebood Keizer *Rudolf* aan *Floris*, Graave van *Holland*, als uitvoerder van den Keizerlijken Ban, deszelfs Neef, *Johan van Avennes*, Graaf van *Henegouwen*, in 't bezit van *Aalst* te ſtellen.

De Regeering van het platte Land van *Aalst*, beſtaat in een Hoog-Baljuw, en vijf anderen, over de bijzondere Baljuwſchappen;

pen; deeze zijn twee Burgemeesters van *Aalst* en *Geertsbergen* toegevoegd, nevens twee Ontvangers over de Kwartieren van *Aalst* en *Geertsbergen*. Het rechtsgebied ſtrekt zig uit tot aan *Gend*, of, om bepaalder te ſpreeken, tot aan een Brug, die men de *Brabandſche* noemt.

Zie GUICIARDIN, *Beſchrijv. der Nederl.* fol. bl. 327, VAN LOON *Gewezen Leenroerigheid van Holland*, in 8vo. bl. 73. *Tegenw. ſtaat van Oostenr. en Fransch Vlaanderen*, bl. 356.

AALST, de Hoofdſtad van het zo even gemelde Landſchap, gelegen 7 uuren van *Mecheln*, 6 van *Bruſſel*, en 5 van *Gend*, tuſſchen beide de laatſtgemelde Steden; zij draagt den naam naar een oud Kasteel, 't welk wel eer plagt te ſtaan achter het Gasthuis beneden de Kerk, nu den *Berg van Plaiſance* genaamd, welk Kasteel door de *Gothen*, in 't Jaar 489, zou gebouwd zijn. Deeze Stad is vereerd geweest met een Burggraaffchap, alwaar men ook voortijds geld plagt te ſlaan, welk Muntregt van daar naar *Gend*, door Graaf *Guido* of *Guij*, is verplaatst. Ook was hier een Canonikale Prebende van *St. Gaugericus*, nevens twee Mannen- en één Vrouwen-Klooster. Tegenwoordig is 'er maar een Kerſpel Kerk, die ook tevens eene Kollegiale Kerk is; haar Kapittel beſtaat uit twaalf Kanunniken, eenen Proost en eenen Deken. In een der Kloosters ziet men het Graf van *Dirk Martijn*, aan wien door ſommigen word toegeſchreeven, dat hij de verbeterde Drukkonst uit *Duitschland* in *Nederland* zou gebragt hebben, en wiens nagedachtenis door *Erasmus*, die zijn Vriend was, met een Graffchrift vereeuwigd is. De Burgers van *Aalst* genieten nog heden een Privilegie, nevens die van de vier Ambachten, om in de eene en andere Jurisdictie vrij te mogen varen; welk voorregt men zegt, hun geſchonken te zijn, om dat zij, in het Jaar 1453, zig manlijk gedragen hadden tegen die van *Gend*, verhaalende hunne ſchade, die zij door dezelve, in 1380, geleeden hadden. Deze Stad is mede berugt geworden, door den dood van den Noorman *Willem*, die voor haare muuren werd doodgeſchooten, terwijl hij Graaf *Dirk* van *Vlaanderen*, die daar binnen was, belegerde. In 1483 werd binnen *Aalst* een Landdag

dag gehouden, waar op *Maximiliaan*, Roomsch Koning, genoodzaakt werd, zijne Dochter *Margreet* ten Huwelijke te geven aan *Karel den VIII*, Koning van Frankrijk.

Gedurende den Spaanschen Oorlog, heeft deeze Stad dezer van mede rijkelijk de wrange vrugten gesmaakt. Doch vermits het een der Roomschgezinde Schrijvers gelust heeft, in 't verhaal hier van, eenige van onze Nederlandsche Schrijvers van onwaarheden te beschuldigen, zullen wij hem zelfs hooren: te meer, daar hij zegt: dit is het waarachtig verhaal, door Mr. *Pieter Gundeele*, Griffier der Stad, die oog- en oorgetuige van alles geweest was, mij toegezonden, en nog in leven, toen hij 't volgende schreef. *Meerbeek* dan zegt: „ De *Spanjaarden*, na „ dat *Zierikzee* aan des Prinsen zijde was overgegaan, waren, „ volgens de voorzegging van *Julianus de Romero*, aan 't muite„ten geslagen, en kwamen af naar *Brabant*, niet zonder ge„weld te doen op de Dorpen daar zij doortrokken: want zij „ toen uitmaakten een getal van 6600 Mannen, en daar liep eene „ maare, dat zij die van *Antwerpen*, *Mechelen* of *Brussel* wa„ren dreigende, om hunne betaaling te krijgen. De Raad van „ Staate zocht alle middelen, om de Muiters te paaijen; dit wat „ hun ook werd voorgesteld, zij eischten volle betaaling hunner „ achterstallen, of dat zij anders eenige Stad of Sterkte zouden „ inneemen, en houden tot zij ten volle zouden voldaan zijn. „ *Brussel* en andere omliggende Steden waren op haare hoede, „ om niet overvallen te worden, en de bezorgte was overal groot. „ De Muiters waren ook op hun behoud bedagt, wijl zij zagen, „ dat de groote Steden overal in de Wapenen waren. Op den „ 25 Julij 1576, kwamen zij voor de Stad *Aalst*, tot op een „ vierde van een mijl, aan de Rivier de *Dender*, daar eene „ Brug lag, in een Parochie, *Eerembodegem* genaamd, alwaar „ een groote hoop Landlieden vergaderd was, om hunnen wege „ te beletten, beginnende ten dien einde de gezegde Brug afte„breken: zij bezig zijnde om met de Landlieden, wegens den „ vrijen doortocht te handelen, kwam 'er een Spanjaard aan de „ Brug, om met eenen *N. Boccart* te spreeken, en na eenige „ woorden wisselens, stekende na denzelven, schoten zijne me„degezellen naar de Landlieden, en joegen die op de vlugt, „ dus voor de Stad gekomen, begeerden zij van de Burgers, dat

„ zig op de Vesten begeeven hadden. te worden binnen gelaten;
„ maar deeze antwoordden, dat hun zulks van 't Hof en van de
„ Staaten verboden was, doch boden alle nooddruft en eetwaa-
„ ren aan; dan de Spanjaarden hier mede niet vergenoegd, trok-
„ ken rondom de Stad, zoekende eene onſterke plaats, om bin-
„ nen te komen, die zij ook ten laaſten, aan de Rivier, daar
„ bijna geen water in was, vonden. Zij voor een gedeelte bin-
„ nen zijnde, trokken recht naar de Markt, en ſtelden zig daar in
„ ſlagörde, zonder dat die van binnen eenige tegenweer meer bo-
„ den, behalven eenen ouden Burger, *Zeger Bololop*, die daar
„ bij het leeven liet." Doch verder ontkent *Meerbeek*, dat die muitende Spanjaarden de Stad geplonderd hebben, zo als men bij *Baudart* en anderen leest. Ook ontkent hij het ophangen van eenen van 's Konings Dienaars, voor de muuren der Stad. Doch het zijn niet alleen *van Meteren* en *Baudart*, die ons dit verhaalen, maar *Strada* zelfs maakt geen zwarigheid, om dit te boek te ſtellen, (Zie 't I. Deel, in 8vo. bl. 572.) alleen wil hij, en is genoodzaakt toe te ſtemmen, dat zij eenen *Peter* ....., uit wraak hadden opgehangen, en, geduurende hun verblijf, zig van de Burgers de kost deeden geeven.

Bekend is 't, dat deeze oproerigheid der Krijgsknegten de zaak der Spanjaarden merkelijk deed te rugge gaan, wijl de haat van Roomſchen en Onroomſchen hier door des te meer tegen hen ontſtoken werd; veele Grooten vielen hierom de zijde van *Oranje* toe. Met het Jaar 1581. zocht de Heer van *Aux*, Broeder des Graven van *Boſſu*, Bevelhebber van *Aalst*, deeze Stad aan *Oranje*, wiens partij hij gekoozen had, te doen overgaan; doch dit gelukte niet vóór het Jaar 1582. terwijl *Parma* voor *Oudenaarde* lag, maakten de Heeren van *Merode* en *Olivier van den Tempel* een aanſlag op de Stad, die zij aan de zwakſte zijde begonnen aantetaſten; doch de gantſche bezetting daarop toegeſchoten zijnde, om *Merode* te keer te gaan, deed *van den Tempel* de Stad, door de zijnen, aan de ſterkſte zijde beklimmen. Eenigen zijner Soldaten, binnen geraakt zijnde, openden de Bruſſelſche poort, en deden de overigen insgelijks binnen komen; waar op tuſſchen beide partijen een hévig gevegt ontſtond, waar in het grootſte gedeelte der Spaanſche bezetting in de pan gehakt werd. Dus kwam *Aalst* aan der Staaten zijde. De *Heer van Merode* werd daar-

daarin tot Gouverneur aangeſteld, en de Stad van behoorlijke bezetting voorzien. *Aalst* werd door die van *Vlaanderen*, onder opzicht van den *Kapitein en Ingenieur* (*Johan van den Corput*) *van Breda* met veele Bolwerken verſterkt. Naderhand werd de Stad voorzien van eene bezetting van Engelſchen, die om gebrek van betaaling, eerst eenen opſtand verweken, en daarna, in de maand December van het Jaar 1584, de Stad aan *Parma*, voor 30,000 Ducaten, overgaven; van toen af, is zij op de zijde des Konings gebleeven.

In 't Jaar van 1671, werd *Aalst*, als niet voldoende voor een Frontierſtad, van zijne werken ontbloot. *Lodewijk de XVI*, in de maand Maij des Jaars 1676, *Bouchain* genoegzaam verzekerd achtende, gaf, op den 20 dier maand, bevel, dat zijn leger zoude opbreken; 't welk diensvolgens zijnen weg nam door 't *Land van Aalst*. De Prins van *Oranje* trok den 22 mede op, naar 't zelfde Land, en nam zijn Hoofdkwartier te *Aſſchen*: en vermits van alle kanten bericht werd, dat de Koning voorneemens was *Aalst* aantetasten, en de Stad te verſterken, wilde de Prins, met *Villa Hermoſa*, daarin voorzien. Deeze zonden dan alle hunne Dragonders, en 8 Esquadrons Ruiters, onder den Spaanſchen Luitenant-Generaal *Don Antonio d'Ageurto*, om zig van alle de Paſſen en Bruggen, over den Stroom de *Dender*, zelfs in 't gezicht der *Franſchen*, te verzekeren. Straks zonden de Franſchen op den voortocht van deeze troupen vier Esquadrons af; doch zij werden in een klein gevecht op de vlugt gedreeven, zo dat de Dragonders, op de Paſſen naar *Aalst*, zig behoorlijk konden verſchanſen, tot dat het gantſche Leger aankwam; 't welk zig langs den gemelden ſtroom of Rivier den *Dender*, tuſſchen *Aalst* en *Dendermonden*, nederſloeg; de Prins van *Oranje* deedt binnen de Stad 4 Regimenten Spanjaarden, en 6 Hollandſche in bezetting leggen.

In 't Jaar van 1708, ſtond het Leger der Bondgenooten, op den 6 Julij, mede te *Aſſche*; hebbende tot Bevelhebbers de groote Krijgshelden; *Eugeen* en *Marlbourgh*; dat der Franſchen lag tuſſchen *Aalst* en *Ninove*. De gemelde Generaals der Bondgenooten zochten alle middelen, om den vijand tot een gevecht te noodzaaken, en braken in den nacht, tuſſchen den 8ſten en 9den, op, en met den morgen te *Herſtingen* gekomen zijnde, ſtoe-

gen daar hunne tenten neder, en kwamen de Franſchen al nader en nader bij; doch deeze braken op, en trokken over de *Schelde*, waar door *Aalst*, en deszelfs gebied, van de beide Legers ontlast werd.

Na dat de Franſchen, den 16 Julij van 't Jaar 1745, zig van *Gend*, bij verraſſing, hadden meester gemaakt, veroverden zij, niet lang hier na, *Brugge* en *Aalst*; doch deeze Stad werd, in de maand October daarop volgende, weder door de Franſchen verlaten, en vervolgens door de Huzaaren en vrij Compagnien bezet.

Van deze Stad heeft men in Prent, een profil van 't Jaar 1617, als mede een platteh grond.

Zie GUICIARDIN, *Beſchrijv. van de Nederl.* bl. 329. BENTIVOGLIO, *Nederl. Oorlogen*, bl. 239. STRADA, *Nederl. Oorlogen*, I. Deel, 8vo, bl. 572. *Ibid*, II. Deel, bl. 207, 335. MEERBEEK, *Chronijk*, fol. bl. 414. BAUDART, *Naſſauſche Oorlogen*, 4to. PERS, *Ontſtelde Leeuw*, 4to, bl. 320. WAGENAAR, *Vaderl. Historie*, VII. Deel, bl. 103, 453, 491. *Staatk. Historie*, XXI. Deel, bl. 67. VAN LOON, *Leenroerigheid van Holland*, bl. 73. *Tegenw. ſtaat der Oost. en Franſche Nederl.*, bl. 358 en 359. SILVIUS, *Zaken van Staat en Oorlog*, I. Deel, bl. 168, III. Deel, bl. 331. HALMA, *Leven van J. W. Friſo*, II. Deel, bl. 36. SCHEUR, *Merkwaardige Gebeurtenisſen*, III. Deel, bl. 302. *Europiſche Merkurius*, 1745, bl. 251.

AALST; zie *Andelst*.

AALST, een Brabandsch Dorp in de Meijerij van *'s Hertogenbosch*, onder 't kwartier van *Kempeland*, is eene Heerlijkheid, die voor omtrent anderhalve eeuw toebehoorde aan den Heer *van den Cluſen*, wiens geſlacht 'er langen tijd eigenaar van geweest is. Zekere *Hubert van der Cluſen* is ook tevens Heere van *Iſendoorn* geweest. Toen geheel *Braband*, volgens gemaakte ſchatting, 140,000 Gl. moest opbrengen, droeg de *Meijerij* daar van 19379 Gl. 16 St. en 3 Penn., en *Kempeland* 1074 Gl. 1 St. en 9 Penn.; dit Dorp *Aalst* 75 Gl. en 11 St.; in de verponding draagt het nu 826 Gl. 12 St.; ook heeft dit Dorp een eigen

Regt-

Regtbank van zeven Schepenen; de Gereformeerden worden 'er bediend van den Predikant van *Wijk*.

Zie VAN DER HOUVE, *Handv. Chronijk*, II. Deel. fol. 368. J. LE ROIJ *Verm. Braband*, fol. 162. *Tegenwoordige ſtaat*, II. Deel, bl. 97.

AALST, een Dorp en Heerlijkheid, aan de *Drielſche* en *Wolfſche Wetering*, niet verre van *Neerhemert* gelegen. Hierbij was voorheen een fraai Slot, waarvan, volgens in wezen zijnde Afbeelding, nog aanzienlijke overblijfzels gezien worden, beſtaande in een gebroken muur, 3 ronde Torens en eene ſteenen Brug. De Kerk van dit Dorp behoorde wel eer onder de Parochie van Wijk; in de Kerk was, ter eere van de Maagd *Maria*, en van *St. Antoni*, eene Vikarij opgericht.

AALST, een ander Dorp van dien naam, 't welk voorheen aan den Graave *van Hoorn* behoorde.

Zie *de Oudh. van 't Bisdom Utrecht*, III. Deel, bl. 15. VAN DER HOUVE, *Handv. Chronijk*, fol. 80. *Staat van Gelderland*, bl. 295.

AALST; (*Filips* en *Pieter*) ſchoon 't onzeker is, of deeze tot het Gendſche geſlacht van deezen naam behoorden, is het echter zeeker, dat zij, in hunnen tijd, voor Edelen bekend ſtonden; men vindt hen ook genoemd onder den naam van *Waterlois*. Deeze beiden tot de Tekenaars van 't Verbond der Edelen behoorende, was zulke reden genoeg voor den wreeden *Alba*, om hen, op den eerſten Junij 1568, te *Bruſſel*, op een Schandſchavot te doen onthalzen, in 't midden van negen Vaandelen zijner Spaanſche Beulen; doende hunne hoofden op ſtaaken ſtellen. Veele andere Bondgenooten ondergingen, op dien dag, het zelfde lot.

Zie VAN MEETEREN, fol. III. Boek, bl. 57.

AALST, (*Joost Mattheus van*) was in zijn leeven een vermaard krijgsbouwmeester, te *Blokzijl*; men vindt van hem aangeteekend, dat hij zig, door *Graaf Lodewijk van Naſſouw*, het gebruiken, ons, niet zonder gevaar, *Steenwijk*, dat men voorhad in

in 1592 te belegeren, te bezigtigen, 't welk hij deed, en in *Friesland* berigt bragt, schoon 't voorneemen mislukte.

Zie CENTEN, *Hist. van Enkhuijzen.* bl. 263.

AALST, (*Johan van*) was de eerste Pastoor, die, na de invoering van den Hervormden Godsdienst, *te Vleuten*, *Hermelen*, *Spangen* en omliggende Dorpen, als Predikant gediend heeft; hij overleed te *Utrecht* in 1673.

Oudh. van Utrecht, II. Deel, bl. 347.

AALST, (*Evert van*) gebooren te *Delft*, in 't Jaar 1602, is vermaard geweest, als een bekwaam Schilder, bijzonder in allerlei soorten van fruiten, die hij, zo als ook ijzeren harnassen, zeer natuurlijk wist te verbeelden; hij overleed in 't Jaar 1658.

AALST, (*Willem van*) een Broeders Zoon van *Evert*, welke zijnen Oom, in de Konst, met alle oplettenheid navolgde, niet alleen, maar zelfs verre overtrof. Zijne Jeugd bragt hij door in *Frankrijk* en *Italie*, en bij zijne terugkomst zette hij zig te *Amsteldam* neder, daar hij met lof het Penzeel behandelde, en overleed in 1679.

Zie HOUBRAKEN, *Leven der Konstschilders*, I. Deel.

AALSZUM, een der Dorpen van de *Friesche* Grietenij *Oostdongeradeel*, in 't kwartier van *Oostergoo*, en heeft een Predikant, die ook *Wetsens* bedient; het behoort onder de Klasis van *Dokkum*. Hier stond wel eer een Klooster voor Nonnen, welke naar den derden Regel leefden; naderhand werd het overgebracht naar *Lerenwolden*. In de Kerklijke *Oudheden van Friesland*, vind men melding gemaakt van een Convent van *Graauwe Zusters*, welk in tijden van Oorlog voor eene sterkte diende, naderhand in *Dongeradeel* overgebragt; het droeg den naam van *Aalsum*, of 't *Aalsummerklooster*.

Zie VAN DER HOUVE en WINSEMIUS. *Kerkl. Oudh. van Friesland*, I. Deel, bl. 417, II. Deel, bl. 310.

AALTEN, een Dorp behoorende tot de Heerlijkheid en onder 't Schouts- of Drostampt van *Brevoort*, in 't *Graafschap* van

Zut-

Zutphen, een halfuur van gemelde Heerlijkheid. Volgens de algemeene Schatting, in 't Jaar 1574, was 't kwartier van *Zutphen* geſteld op 14475 Gl. en dit Dorp op 23 Gl., 12 ſt. 9 pen. In later tijd is *Brevoort*, en dus ook *Aalten*, door Prins *Fredrik Hendrik* in Pandſchap bezeten; (zie BREVOORD). In 't Jaar 1612 werden aan 't zelve, door het Landſchap, twee vrije Jaarmarkten toegeſtaan; de Gereformeerden worden alhaar door één Predikant bediend. Eertijds was het vereenigd met *Winterswijk*, doch werd daar van geſcheiden in 1627.

Zie VAN DER HOUVE, fol. 83. *Staat van Gelderland*, bl. 421.

AAM, (*van der Burg*) een welgeſteld Bouwman, door wiens zonderling geval *het Woud*, in *Delfsland*, den naam van 't *Hooge* of *Rijke Woud* bekomen heeft; dit Dorp legt ruim een half uur ten Zuidwesten van de Stad *Delft*, en wat verder ten Noordwesten van 't Dorp *Schipluiden*. *Aam* reed, met twaalf zijner Zoonen, allen wel uitgedoscht, te paard, eenen der Hollandſche Graaven te gemoet, en bood hem zijne Zoonen aan. De Graaf hem hierop vraagende, welk voorregt hij voor zijn Dorp begeerde? gaf de oude *Aam* ten antwoord: „ Geen ander, dan dat wij on„ zen eigen Pastoor vrij mogen verkiezen;" 't welk hem werd toegeſtaan. Uit hoofde van dit voorregt, word nog heden de Predikant in *'t Woud* beroepen door alle de Mans Ledematen, zonder dat zij eenige handöpening of goedkeuring behoeven aftewagten.

Tegenw. Staat der Nederl. VI. Deel, bl. 524.

AANDIJK, een Dorp, doch door den Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat van Staats Vlaanderen*, als een *Polder* opgegeeven in *Vlaanderen*, onder *Axel-Ambacht*, behoorende onder den Staat van de Verëénigde Nederlanden. Volgens eene aloude ſchatting, moest het *Ambacht* en *Stad Axel* geeven 6 ponden en 4 grooten op ieder duizent, en dit *Aandijk* 42 ſt. Hollands in elke 6000, over geheel *Vlaanderen*: waarom ik vaſtſtel, dat hiér door gemelden Schrijver een misſlag begaan is. Zie VAN DER HOUVE, II. Deel, fol. 439. *Tegenw. Staat*, II. Deel, bl. 450,

AANDIJK, in de Banne van *Lutkebroek*, aan en omtrent den *Noor-*

Noorderdijk, waar van de Morgenmlen en 't getal der Huizen in den aanflag van *Lutkebroek* begrepen zijn. *Aandijk*, of *Andijk*, beftaat uit verfcheiden buurten of gehuchten, als de *Bangert*, *Krimpen*, *Munnikeij*, de *Kerkbuurt*, de *Geuzenbuurt* en *Broekoert*. *Aandijk* heeft geen bijzonder deel aan de Regeering van *Graetenbroek*; voorheen behoorde het in 't Kerkelijke onder *Wervershoof*; doch, door den aanwas der Ledemaaten, is aldaar, in den Jaare 1667, een Kerk gebouwd, die in 1741 vergroot is: ten zelfden tijde werd het Predikants huis van de Kerk afgenoomen, en een veel fraaijer, aan 't Oosteinde van dezelve, gebouwd.

AANGENHEIJ, (*'t Huis*) doorgaans de Heij genaamd, in 't Land van *Overmaaze*, tusfchen *Heerle* en *Kortenbach*, behoorende aan Mevrouw de Wed. *Heldevier*.

AANGIUM, ook *Angjum*, *Aanjum* en *Anijgum*, een der 13 Dorpen van de Friefche Grietenij *Oostdongeradeel*, onder 't kwartier van *Oostergoo*; dit Dorp is een der landen, in 1592, ingedijkt, nadat *Oostdongeradeel*, in den zogenaamden *Friefchen Zundvloed*, doorgaans de *Allerheilige vloed* van 1570, genaamd, door het overftroomen der Zee, zeer veel Lands, en daar onder dit Land of Dorp, verlooren hadt. De Predikant van dit Dorp behoort onder de Klasfis van *Dokkum*. In voorige tijden was het vermaard, doordien het de geboorteplaats was van *Lindulphus*, weleer Prioor te *Lidlum*, wiens bloedverwanten, met verlof van *Wibrandus*, mede Inboorling, aldaar een Klooster van reguliere Kanonniken ftichtten, waarin hun door *Sibaldus Epinga*, en zijne Broeders, *Nanno* en *Sibrandus*, als ook door hunne Nicht *Ebel Scheltinga*, de hand geboden werd; dit Klooster heeft den naam van *St. Mariaas-berg*; doch met het invoeren van den gezuiverden Godsdienst, vonden de Kanunniken zig genoopt het zelve te verlaaten.

Zie WINSEMIUS *in de ftukken, achter zijn Chronijk. Oudh. van Friesland*, II. Deel, bl. 130.

AANGWIRDEN, of *Angwird*, *Angwirden*, en ook *Angwirdum* genaamd, is een Friefche Grietenij in 't Kwartier der *Zevenwolden*; zij heeft de tweede ftem in de vergadering der Staaten van

dat

dat. Kwartier, en bevat onder zich vier Dorpen, als *Gerſloot*, *Tjallebird*, *Luinjebird* en *Terband*. 't Vermogen deezer Grietenij beſtaat in Bouw-, Veen- en Weijlanden, ſchoon ze ook wel voorzien is van Bosch en Boomgaarden. Volgens *Winſemius* ſtond aldaar ten zijnen tijde (1622) een *Boom*, wiens ſtam drie vademen dik was, makende 6 voeten over 't kruis; deze Boom ſtrekte zo wel tot verwondering van 't algemeen, als tot vermaak der aanzienlijkſten, die onder deszelfs Lommer zig met het drinken van Wijn, of Bier, plagten te vermaken. De Regtbank, welken de Friezen 't *Weer* plagten te noemen, deezer Grietenij, word in 't Dorp *Tjallbird* gehouden. In vroegere dagen word het recht ſpreeken, te *Luinjebirth*, onder den bloten Hemel geoeffend; welke gewoonte, in *Friesland*, op meer plaatzen is in gebruik geweest, volgens WINSEMIUS en SCHOTANUS. Van deze manier van Rechtspleging, onder den blooten Hemel, zie 't Art. *Boomen*. en *Opſtals-Boom*.

AANJUM, Dorp in *Friesland*; zie hier boven AANGIUM.

AANSTOOT, een Dorp in *Gelderland*; (zie) OTTERLOO.

AANWAS, of het regt van *Aanwas*, heeft bijzonder plaats in *Gelderland*, ten aanzien van aanſchietende of drijvende brokken, tuſſchen welke en het vaste Land eenig Water vloeit, of word ook geoefend, als men met zijnen belaaden Wagen, van zijn Land af, over het tuſſchen loopend water rijden kan, onder voorwaarde, dat men de aangewaſſen plaats terſtond met rijs of geboomte bezette. Een *Aanwas* zonder zulk Land, behoort hem toe, aan wiens Land het zit. Bekend is het, hoe meermaalen ontzachlijke Watervloeden geheele ſtukken Lands van de eene plaats hebben afgeſcheurd, en aan de andere aangeſpoeld. De geleerde REVIUS verhaalt, hoe door den alombekenden *Allerheiligen Vloed*, (1570) „ een Boeren Huis, in het gebied van *Vollenhoven*, onder het Klokkenſlag van *Giethoorn*, omſingeld „ van eenige Boomen, terwijl de Bewooners bezig waren het „ Brood in hunnen Oven te bakken, door het Water werdt op„ geligt, met Grondſlag, Schuur, Boomen, Oven, Menſchen „ en Beesten, en op eene andere plaats aan een ander ſtuk Land,

„ meer

„ meer dan een halve mijl verder, werden nedergezet, buiten „ kennis van de vervoerden, die, na dat de ſtorm bedaard was, „ uitziende, niet wisten waar zij zig bevonden." *Ubbo Emmius* verhaalt ook, dat in 't Jaar 1509 een ſtuk Lands, waarop 10 of 12 groote Beesten waren weidende, van 't andere Land in 't *Oldtampt*, door den ſlag des Warers, werd afgeſcheurd, en drijvend geworden zijnde, door den Noordwesten wind, voortgeſtuwd tot in den *Dollart*, welken overzeilende. het zig eindelijk aan *Reijdenland* hegte, met behoud van 't Vee; welke gebeurtenis een zwaar Proces veroorzaakte tuſchen de Eigenaars van 't vervoerde, en het onderdrukte ſtuk Lands.

Deeze en dergelijke voorvallen zullen, naar alle waarſchijnlijkheid, tot dit regt van Aanwas gelegenheid gegeven hebben, en bijzonder tot de wijze van bezitneeming daar van. Zie hier de gebruiken daaromtrent, zo als ze in de Provintie *Gelderland* plaats hebben.

De berijding, of, zo als men daar gewoon is te ſpreeken, de bevaaring van een aangewasſen ſtreek of hoek Lands geſchied dus: Hij die de bevaaring doen wil, moet 'er voor af den Schout en ook, veertien dagen te vooren, de belanghebbende partijen kennis van geeven. Ten beſtemden dage word de Regtbank op het Land van den bevaarder geſpannen, en ieder, die iets tegen de voorgenomene bevaaring heeft intebrengen, door den Officier gedaagd. De bevaaring voortgang zullende hebben, word 'er een Wagen met Mest beſpannen met vier of zes Paarden, die door twee Voerlieden geleid, naar het aangewasſen Land gevoerd word. Deeze Voerlieden, die Brood en Wijn bij zig hebben, moeten, op bevel van den Officier, driemaal ſtilhouden, en telkens eeten en drinken. Op het nieuwe Land gekoomen zijnde, moeten zij de Paarden uitſpannen en te rug brengen; doch de Wagen word met paalen vast gezet, en moet dus zes weken blijven ſtaan; waarna de Officier den bevaarder in het nieuwe Land moet *zetten heeren en weeren, tot dat bij met beter regt daar worde uitgezet naar Landsrechten.* Doch de *middelzanden of afkomend* Land in 't midden der ſtroomen, komen den Heer, dat is de gemeene Schatkist, toe; echter moeten ook deeze, eer de Heer of de Provintie ze zig kan toeëigenen, bevaaren worden.

Dit

Dit veertien dagen te vooren in de Kerken afgekondigd zijnde, geſchied de bevaaring met de gewoone Marktſchuit, mits die een last Koorn kan voeren, bij middelbaar water. In deeze Schuit moeten twaalf volwasſene menſchen zitten, en vervolgens rondom 't middelrand vaaren, zonder ergens grond te raaken.

Zie *Staat van Gelderland*, bl. 183 en 184. REVIUS, *Historie van Deventer*, IV. Boek. U. EMMIUS, *Geſchiedenis van Friesland*, 43 Boek. *Waterregt van Gelderland*, Art. VII. XI. XVI. XXIII. *Groot Gelderſch Placaatboek*, III. Deel, bl. 278.

AAR, een Watervliet, van welke, zo wel als van de *Veenlanden*, het Ambacht *Aarlanderveen* zijnen naam heeft. Ook ſcheid de watervliet het Ambacht in twee deelen, waar van 't Weſtelijk gedeelte, *Langer Aar* geheeten, aan de hooge Heerlijkheid van *Eiſſelijkerwoude*, en het Oostelijk gedeelte, of *Korter Aar*, aan de Ambachtsheerlijkheid van de *Vrijenhoef*, mitsgaders de hooge Heerlijkheden *Nieukoop* en *Schoot*, grenst. 't Ambacht heeft den eigendom van 't Water *de Aar*, welk zijn begin neemt uit den Rhijn te *Alfen*, of liever te *Aarlanderveen*, en, bij het Tolhuis te *Nieuwveen*, tuſſchen *Amſteldam* en *Gouda*, en wel bij het huis ter *Lucht*, in den *Amſtel* valt. Ook is dit water een gedeelte der gemeene trekvaart, tuſſchen de twee genoemde Steden. Verſcheiden overeenkomſten der nabuurige Ambachten, hebben voorheen, en nog heden, over 't gebruik van deeze Vliet, plaats gehad. Volgens eene van dezelve, wordt aan die van *Aarlanderveen* vergund, met een zeker gedeelte Lands, in de *Aar* te mogen uitwateren, en vrij en vrank door alle de wateringen van de *Aar* te vaaren; waar voor zij jaarlijks eene erkentenis betaalen. Volgens eene andere overeenkomst, met de Ambachten *Zevenhoven* en *Nieuwveen* gemaakt, mogen zij elkanders wateren over en weder gebruiken. Door middel van deeze Vliet, en van nog twee andere waterlopen in dit Ambacht, namelijk de *Abtswatering* en de *Leidſche Vaart*, welke laatſte haaren uitloop in de *Braaſemer-meer* heeft, hebben de Veenlieden van *Langer* en *Korter Aar* bekwaame gelegenheid, om hunne Turf naar *Amſteldam*, en elders te kunnen vervoeren. Zie verder *Langer* en *Korter Aar*.

Zeekant binnendijks vind; waaromtrent is aangemerkt, dat hoe laater de Landen worden ingedijkt, hoe zachter, Aarde zij uitleveren: geevende echter bekwame bouwlanden. — II. Zwaare *Kleigrond*, die niet alleen zeer goed is tot bouwlanden, maar ook tot goede weilanden. — III. *Moerachtige Aarde*, die gewoonlijk ligt, voos en zwartachtig is. Wel droog gehouden wordende, is dezelve goed tot weilanden, schoon niet zo goed voedzel verschaffende, als de zwaare Kleigronden. — IV. *Zandgrond*; deezen vind men in de Zuidelijkste deelen der Provintie, en dient meest tot Bouwlanden. — V. *Veengrond*; deeze is van tweederlei zoort, of alleen zulke, die beneden in den grond legt, en van daar opgebaggerd word, om tot *Turf* bereid te worden. (Zie 't Art. *Turf* en *Veenen*.)

De grond van *Utrecht* verschilt mede aan verscheiden oorden; digt aan *Amstelland* en *Rhijnland*, bestaat dezelve, grootendeels, uit Poelen, Plassen en Veengronden; doch beoosten en bezuiden de Stad *Utrecht*, en naar den kant van *Montfoort*, ontmoet men taai en vet Kleiland, 't welk Tarwe, Rogge, Haver en Garst welig voortbrengt. Naar den kant van 't *Gooiland*, is de grond hoog en heiachtig, en tegen de *Veluwe* meest broekachtig, dat is, een Zandgrond, die vogtig en vrugtbaar is. — Ook vind men, in deeze Provintie, een bijzonder zoort van Veenen, *Rheensche Veenen* genaamd, die Jaarlijks mede veel *Turf* uit leveren. (Zie *Turf* en *Veenen*.)

Deeze verschillende Gronden, die niet alleen, in deeze en geene Provintien of Landstreeken, onderscheiden zijn, maar zelfs, gelijk blijken zal, op eene en de zelfde plaats in onderscheidene beddingen gevonden worden, verdeelt men in vier hoofdzoorten, die ieder in haare bijzoorten onderscheiden zijn, als:

Kleij, in *beste klei*, *blaauwe klei*, *fijne klei*, *grove klei*, *katte klei*, *oker klei en Mergel*.

Zand, in *Blaauw zand*, *Fijn zand*, *Geel zand*, *Geest zand*, *Grof zand*, *Heizand*, *Okerzand*, *Bruijn Okerzand*, *Oehrzand*, *Schraal zand*, *Wel zand*, *Zand en Keitjes*, *Zwart zand*.

Veen, *Bestveen*, *Slegtveen*, *Heiveen*, *Zandigveen*, *Darrijveen*, *Molligveen*.

Aarde, *gemengde Zandaarde*, *Zwarte aarde*, *gemengde Klei en Zand*, *Klei en Veen*, *Klei en Darij*, *Aarde en Water*.

Dat

Dat nu veele van deeze ſtoffen op éene plaats gevonden worden, hier van zal ons *Amſteldam* eene proeve opleveren, die genoeg zal zijn, om ons gezegde te bevestigen; ſchoon anders de beddingen der *Duinen* en *Veenen* hier van ten bewijze zouden kunnen dienen, en het ook zullen doen, wanneer wij dezelven ieder op hunne Artikels beſchrijven.

In 't Jaar 1605, werd, te *Amſteldam*, in 't *Oudemannenhuis*, door *Pieter Pieters Ente*, een put geboord, ter diepte van 232 voeten, en daar in, volgens deeze onderſtaande Tafel, de onderſcheidene zoorten van *Aarde* gevonden.

TAFEL,

Aanwijzende den voortgang, welke op elken dag in het booren van deze put gemaakt is.

	Voeten.
Den 16 Julij, Donderdag.	54
— 17 — Vrijdag.	22
— 18 — Zaturdag.	14
— 19 — Zondag.	12
— 20 — Maandag.	27
— 21 — Dingsdag.	16
— 22 — Woensdag.	14
— 23 — Donderdag.	10
— 24 — Vrijdag.	11
— 25 — Zaturdag.	9
— 27 — Maandag.	1
— 28 — Dingsdag.	10
— 29 — Woensdag.	5
— 30 — Donderdag.	3
— 31 — Vrijdag.	6
— 1 August. Zaturdag.	5
— 3 — Maandag.	4
— 4 — Dingsdag.	3
— 5 — Woensdag.	2
— 6 — Donderdag.	3
— 7 — Vrijdag.	1
Dagen 21.	Voeten 232

TAFEL,

Die de onderſcheidene beddingen der Aarde aanwijst.

	Voeten.
Gehoogde Tuinaarde.	7
Darrij en Veen.	9
Weeke Klei.	9
Zand.	8
Aarde.	4
Klei tamelijk hard.	10
Aarde.	4
Zand, daar Amſteldam meest op gegrond en geheid word.	10
Heel blaauwe Klei.	2
Heel wit Zand.	4
Zavel of drooge Aarde.	5
Mollem, of Spons Aarde.	1
Zand.	14
Zand met Klei gemengd.	5
Zand gemengd met hair en Zeeſchelpen.	4
Harde Klei, zomtijds vermengd met hair en ſchelpen.	36
Harde Klei.	66
Zand, zomtijds vermengd met kleine ſteentjes.	5
Zand.	29
	Voeten 232

LAND, onder de bijzondere *Artikelen*, zullen beſchrijven, kunnen wij hier echter niet nalaaten te melden, dat deeze *Waterberoering*, doorgaans, met *Aardbeevingen* is verzeld geweest, gelijk ter gemelde plaatze blijken zal. In 't zelfde Jaar, en wel op 't einde van hetzelve, dat is, tuſſchen den 26 en 27 December, gevoelde men deeze ongewoone beweeging te *Nymegen*, tweemaal, kort na elkander, te *Zutphen*, *Arnhem*, *Kuilenborg*, in de *Meijerij van s'Hertogenboſch*; te *Maaſtricht*, *Naarden*, in de Provintie *Utrecht*, en te *Gouda*; doch niet alle gelijktijdig, maar tuſſchen gemelden nacht van den 27 December 1755, tot den 15 Januarij 1756. Op den 18 Februarij des laatstgenoemden Jaars, zijnde den dag, door 's Lands Staaten, tot een algemeenen Dank- Vast- en Bede-dag bepaald, gevoelde men, in meest alle plaatzen van ons Gemeenebest, eene ſchudding der Aarde, welke, ſchoon minder dan in andere gewesten, echter alhier heviger was, dan de voorgaande. Volgens echte berichten, waren reeds om zes uuren, des morgens, eenige ſchuddingen, hoewel niet zo algemeen, gevoeld, dan twee uuren laater. Ligt is het te vermoeden, dat dit alom grooten ſchrik veroorzaakte, en bijzonder in de plaatzen der godsdienſtige zamenkomſten, die, gelijk bekend is, op zulk eenen plegtigen dag, opgepropt zijn met menſchen. Doch nergens vind men berigt, dat de ontſteltenis grooter geweest is, dan in de *Lutherſche Oude Kerk* te *Amſteldam*, alwaar de zaamgevloeide menigte, reeds verſchrikt door 't ſlingeren der Kroonen, door een valſch gerugt, dat 'er brand in de Kerk was, nog meer in beweeging geraakte. Geen wonder dan, dat de Godsdienst hier ook vroeger, dan naar gewoonte, eindigde.

Te *Maaſtricht* werd, tuſſchen den 2 en 3 van Zomermaand, weder eene Aardſchudding gevoeld, gelijk ook op den 19 November, ter zelfde plaatze. Te *Amſteldam* heeft men, in dat Jaar, eene Medailje, ter gedachtenisſe der droevige Aardbeevingen, vervaardigd, welk ſtuk den roem der Penning- en Historiekundigen wegdroeg. Ao. 1758, werd, op den 11 Augustus, de gemelde ſtad *Maaſtricht* weder door eene Aardbeeving in ſchrik gebracht, doch geene ſchade daar door veroorzaakt. Zo ook in 't volgende Jaar, in de maand Augustus, en wel op den 23ſten, wanneer niet alleen *Maaſtricht*, maar zelfs geheel *Staats-*

Bra-

Braband, eene ſchudding gevoelde. Zij deedt 'er, echter, minder ſchade dan te *Keulen*. Op de grenzen van *Holland* werd zij ook beſpeurd.

Op den 20 van Januarij 1760, des s'avonds om tien uuren, werd men, in de meeste oorden van ons Gemeenebest, weder eene merkelijke beweeging van 't Aardrijk ontwaar, welke, op de eene plaats in één, op andere in twee of drie ſchuddingen, beſtaan heeft.

Zie *Vaderl. Hist.* VII. Deel, bl. 331. IX. Deel, bl. 116. XVI. bl. 201. SCHEUR *Merkwaardigſte Gebeurtenisſen*, I. Deel, bl. 61. II. Deel, bl 397. LE CLERQ. *Nederl. Geſchied.* II. Deel, in fol. bl. 238. *Nederl. Jaarboeken*, 1755, 1756, 1758, 1759 en 1760. *Europiſche Merkurius* 1751, II. Deel, bl. 118.

AARDEWERK, in 't algemeen bekend onder de benaaming van *Delfſch Porceleinen Aardewerk*. Dit plagt een zeer bloeijende fabriek te *Delft* te zijn. Omtrent het midden der voorige Eeuw werd zij uitgevonden, en na dat men 'er zig met magt op toe gelegd had, zo ſterk getrokken, door alle de Provintien, en ook in *Braband*, *Vlaanderen*, *Frankrijk*, *Spanje*, de *Oost-* en *Westindiën*, *Zweden* en *Denemarken*, dat men, binnen weinige Jaaren, 28 Aardewerks- of Plateelbakkerijen aldaar opgericht zag. Ja men heeft 'er tot 30 toe geteld; doch zedert een verloop van 30 Jaaren, is deze Fabriek zodanig te rug geloopen, dat naauwlijks de helft daar van, aan de meesters en arbeidslieden, een behoorlijk beſtaan verſchaffen konde; hebbende de meeſten niet meer dan één Oven. —— Tot dit Porcelein gebruikt men vierderlei Aarde: *Doornikſche* of *Brabandſche* Aarde; *Duitſche* Aarde, welke van *Mulheim* aan de *Rhoer* herwaarts gebracht word; *Zwarte* en *Delfſche* Aarde. Deeze vier zoorten moeten onder een gemengd worden; kunnende de eene zonder de andere van geen dienst zijn tot dit gebruik. Ten minſten is de *Zwarte* en *Delfſche* Aarde onontbeerlijk. De menging geſchiedt in de Aardewasſcherijen, die men aan de *Schie* of *Rotterdamſche* Vaart vind, en wier getal mede afneemt, naar mate de Plateelbakkerijen verminderen, of minder vertier hebben. — De Aarde word aldaar in een groote

kuip, door eene geduurige roering, met water, tot een dikken pap gemaakt; vervolgens door een fijnen koperen zeef gegooten, en door lange houte gooten in bakken geloopen zijnde, word ze wederom tot een ſtijve klei gedroogd. Deeze klei naderhand, door treeding, tot eene matige zagtheid gebragt zijnde, word van dezelve het Aardewerk, in allerlei vereischte gedaanten, gedraaid of gevormd; vervolgens in den Oven gebakken, krijgt het de gedaante van graauwen ſteen: waar na 'er het wit verglaasd wordt opgelegd. — De Hoofdſtoffe van dit verglaaszel is Engelsch Tin en Lood, gemengd met Zand, Souda en Zout. Na dat dit mengzel onder den Oven gebakken is, word het op de Witmolens gemalen. Het Aardewerk wordt vervolgens, uit de hand, met allerlei bloemen, vogels en landſchappen beſchilderd; meest met blaauw of rood: tot blaauw gebruikt men de Saffer; de Bolus is de Roode kleur. — Hier op word het Aardewerk andermaal, in ſteenen kokers van gemeener aarde, voltooid in den Oven gebragt, en ten minſten een Etmaal gegloeid; den Oven koud geworden zijnde, wordt het 'er uitgenomen: dan kan men zeggen, dat het klaar is. — Aan ieder Oven, die geſtookt word, rekent men, dat bijkans dertig menſchen, de een meer, de andere min, hun beſtaan hebben. —— Zeer kostbaar maaken de Ovens deeze Fabrieken, dewijl ieder van dezelve niet minder dan met 5 of 6 vademen hout, (zijnde doorgaans zwaar Eijken hout) kan geſtookt worden. Van het geen tot het verglaaszel gebruikt word, is het Tin de kostbaarſte ſtoffe. In ſchilderwerk overtreft het Delfsch-Aardewerk, in veele opzigten, het Indiaanſche Porcelein. —— *Delft* heeft eenen Porceleinſchilder gehad, *Ter Himpelen* genaamd, wiens arbeid nog bij de Konstminnaars in achting is. De ſtoffe van dit Porcelein is niet zo vast, noch tegen 't vuur zo beſtand, als ander Aardewerk. Naa den bloeiſtand van deeze Delfſche Fabriek, heeft men in *Duitschland*, *Frankrijk*, *Engeland*, en op zommige plaatzen van *Holland*, deeze Konst ook beginnen te oeffenen. Voor eenige Jaaren, had men een Aardewerks Fabriek buiten *Amſteldam*, aan den Overtoom, aangelegd, die ſpoedig te niet ging. *Weesp* heeft zijne Porcelein Fabriek, als mede de *Oude Loosdrecht*, daar niet alleen fraai geſchilderd word, maar de ſtukken in fatzoen en dunheid verre het *Delfſche* overtreffen, doch ook zeer veel hooger in Prijs zijn. 't

Geen

Geen echter aan *Delft*, in deezen zijnen hoofdtak van beſtaan, het meeste nadeel toebrengt, is het *Engelsch Aardewerk*, 't welk, tot ondergang dier Stad en haare Inwoonders, de goedkeuring van In- en Uitlanders wegdraagt. Hoe weinige zucht wij ook voor die Natie hebben, moeten wij echter bekennen, dat het *Engelsch Aardewerk*, in gladheid, dunheid en netheid, het *Delffche* verre te boven ſtreeft: en doordien de prijs genoegzaam gelijk is, worden wij, ſchoon tegen onzen wil, gedwongen, het vreemde boven het Inlandſche te kiezen. — Wenſchelijk ware het, dat de *Delvenaaren* zig met de borst 'er op toeleiden, om deeze hunne Konst, die wel verflaauwd, maar niet verſtorven is, weder in haaren voorigen luister te herſtellen, en te wege te brengen, dat de verbasterde Hollander moest bekennen, dat geen Uitlandsch Aardewerk tegen 't Inlandſche beſtand is. Hier toe aanmoedigende Prijzen uitteloven, zou, dunkt mij, de taak des *Oeconomiſchen* Taks zijn.

AARDENBURG, is een klein Steedje, een uur ten Westen van *Sluis*, aan eene Vaart, of haven, die gemeenſchap met de *Zwin* heeft. In oude tijden droeg dit *Aardenburg* den naam van *Rodenburg*; doch wanneer deeze naamverwisſeling geſchied is, is niet duidelijk aantewijzen. In een der Privilegien van den Jaare 1204, draagt deeze Stad den naam van *Aardenburg*; doch men vind 'er ook van later datum, en wel van 1243, waar in de naam *Rodenburg* nog geleezen wordt; dan dit zijn ook, mijns weetens, de laatſten. Volgens *Guiciardijn* was voorheen dit Steedtje de Hoofdſtad van *Vlaanderen*. Een aanzienlijke Koophandel werd 'er voormaals gedreven. Ja men zegt, dat twee *Engelſche* Koningen, *Hendrik* en *Eduard*, aan de *Aardenburgers* verſcheiden voorregten hebben toegeſtaan. Ook hebben de Graven van *Vlaanderen* zig zeer bevlijtigd, om door verſcheiden voorregten, den Koophandel van deeze Stad te begunſtigen. Alle deeze Voorregten bewijzen, onwederſpreeklijk, het aanzien, welk zij voorheen gehad heeft. — *Smallegange* beweert zeer ſterk, dat dit *Aardenburg*, nevens andere Vlaamſche ſteden, weleer tot *Zeeland* zoude behoord hebben. Met meerder grond van zekerheid kan men zeggen, dat het een groote Stad geweest is, en wel van 2000 ſchreden in haaren om-

omtrek, van een goede zeehaven voorzien; hebbende vier poorten, vijf markten, twee andere ruime plaatzen, twaalf voornaame gebouwen, en wel 74 ſtraaten. Doch wat is beſtand tegen de verandering des tijds? En wat was, in vroegere Eeuwen, beſtand tegen de woedende invallen der *Hunnen*, *Wandalen* en *Normannen*, wier woede zig mede over *Aardenburg* uitgeſtrekt, en het bijna ten eenemaal vernield heeft? — Bijkans vier honderd Jaaren geleden, werd de ſtad weder met muuren omringd, en met eene graft omvangen. Doch die nieuwe luister is naderhand weder verminderd; ten deele door de rampen des Oorlogs, en niet minder door de vernielende Zeegolven. — De Stad was voorheen rondom voorzien met goede weiden; ook wierden 'er veele ſchoone en ſterke Paarden gefokt; maar door het inbreeken der Dijken, en 't overſtroomen der Zee, zijn veele deezer ſchoone Landen onder de golven begraven. — Best is 't, hier over den Ouden *Markus van Vaernewijk* (welke Patricius van *Gent* was) te hooren. Hij zegt: „ In 't Jaar 1477, den 17den September, als *Karel van Bourgondien*, anders de *Strijdbaare*, voor *Nancij*, en *Hertog Karel* van *Gelder*, voor *Doornik* ſneuvelde, ontſtond de hooge vloed, op *Cosmus* en *Damiaansdag*. De ſtorm duurde agt dagen; alle menſchelijke hulp ontbrak. De Oude Stad *Oostende* verdronk, nevens veele Polders, als die van *St. Salvator*, en *St. Clemens*, en nog veele anderen. In 't *Aardenburger Ambacht*, wedervoer dit zelfde onheil de volgende Dorpen: *St. Kruijs*, *St. Laurens*, onze vrouw *bezuiden*, onze vrouw *benoorden*, *Hennebenne*, *Heile*, *Catharina*, of *Kadzant*, nu weer nieuwlings in ſtand gebracht; *St. Baefs*, *Trabeden*, onzer vrouwe bij *der ſluis* enz". Zeer veel leeden de *Aardenburgers*, in den Oorlog tusſchen *Spanje* en de *Nederlanden*, door de Staatſche bezetting van *Oostende* en van elders. Inzonderheid liet de bezetting van *Oostende* de Landlieden geene rust; en wanneer de opgeleide brandſchatting niet in tijds werd opgebracht, wierdenze, door 't Lontrecht, 'er toe gedwongen; men haalde niet alleen het vee uit de weiden, maar zelfs de voornaamſte Perzoonen uit de Dorpen; men voerde ze naar *Oostende*, daar ze op Kosten der Gemeenten onderhouden werden, tot dat de achterſtallen voldaan waren. Het ſtreng vorderen deezer brandſchattingen bewoog de *Vlamingen*, en inzonder-

derheid de *Aardenburgers*, aan den *Aarsthertog Albertus van Oostenrijk*, die door zijn Huwelijk met de Infante Isabelle Klara Eugenia, in schijn, eigenaar van de Nederlanden geworden was, te verzoeken, hun deezen scherpen doorn uit den voet te trekken, door *Oostende* te veroveren. Men weet, hoe veel deeze onderneeming, zo aan de zijde van *Spanje*, als aan die der Staaten, gekost hebbe. Ook verschoonde dit de *Vlamingen* niet, dewijl de last van 't Leger des Aartshertogs bijna ondraaglijk was, en de Inkomsten der Provintie, die hier door zeer verminderden, meer last veroorzaakten, dan de voorige brandschattingen; waarbij kwam, dat de *Spanjaarden*, geduurende dit langduurig beleg, *Sluis*, *Aardenburg* en *Ijsendijke* verlooren; waardoor *Vlaanderen* in erger staat geraakte, dan 't ooit te vooren geweest was. — *Aardenburg* viel zonder slag of stoot in handen der Staatschen, doordien 6 Vaandelen Duitschers, verbaasd op de aannadering van Prins *Maurits*, de stad ontvlooden. Deeze overwinnende Prins vondt de stad zeer verwoest, en de schoone Kerk bijna geheel geruineerd; niets anders stond van dat gebouw dan het muurwerk, en eenige pijlaaren. *Maurits* leide bezetting daar binnen, en deed de plaats merkelijk versterken. Doch na den Munsterschen Vrede, liet men de vestingwerken vervallen. Zelfs geraakte de stad in zulk eene minachting bij de Generaliteit, dat men, door 't beleid van sommigen, voornam, de sterkten geheel te slegten; indien niet de Provintie *Zeeland* zig, met magt en ernstige vertoogen, daar tegen gesteld had, ware 't met haar gedaan geweest: betoogende de *Zeeuwen*, met kracht van redenen, dat zo *Aardenburg* weg was, *Sluis* niet alleen, maar geheel *Braband*, aan den kant van *Zeeland*, verlooren zoude zijn, en dus die Provintie voor alle vijandelijke aanvallen bloot leggen. Men voorkwam dus wel de slegting van alle de werken, doch de versterking kon niet bewerkt worden. *Aardenburg* bevond zig derhalven in een oogschijnlijken staat, van geen tegenweer te kunnen bieden aan de *Franschen*, die, reeds in 't Jaar 1672, in de *Vereenigde Nederlanden*, veele, en daaronder sterke Steden niet alleen, maar geheele Provintien, hadden weggenomen. In dien staat vertoonden zig, den 26 Junij van dat Jaar, 's morgens [om twee uuren, omtrent 6000 Franschen voor *Aardenburg*; dat wezenlijk van binnen ruim zo

slegt

ſlegt in ſtaat was als van buiten: want de Kommandeur, *Johan Kaauw*, was, volgens Patent, met de Bezetting uitgetrokken naar *Sluis in Vlaanderen*, hebbende niet meer dan 36 of 38 man, onder bevel van den Vaandrig *Elias Beekman*, daar binnen gelaaten. Het Magazijn was zo ontbloot, dat 'er zelfs voor geen korten tijd de noodige voorraad tot tegenſtand gevonden werd. In deezen wanhopigen ſtaat, werd, op bericht van de aanmarſchering der Vijanden, van den nood een deugd gemaakt, en de Wallen bezet met 9 ſtukken ligt kanon, waartoe ſlegts één Konſtapel was. De wachten werden bezet en verdubbeld door 235 man, zo Zoldaten als Burgers, die allen, op aanmoediging van gemelden *Beekman*, (die in den Raad verklaard had, van geene Kapitulatie te willen hooren, maar liever tot den laatſten man rechten) beſlooten hadden, eerder te willen ſterven, dan gehoorzaamen aan de wetten der Dwingelanden. In dien ſtaat vertoonden zig de Franſchen, onder beleid van den *Marquis de l'Ancre*, Gouverneur van *Aath*, op Ordre des Konings, om deeze onſterke Stad, of *Sluis*, niet geweld te beſpringen.

De *Franſchen* naderden, op den gezegden tijd, over *Smeesbesbrugge*, en zonden een Trompetter, om dit *Nest*, zo als zij het noemden, op te eiſchen; doch deeze werd terſtond met eenen Kogel beantwoord. Hier op volgde eene groote menigte Vijanden, onder het geroep van *Slaa dood! Slaa dood!* op de landpoort aanvallende; welke, echter, na eenen Storm van 1½ uur, door de burgerij en bezetting, werden te rug gedreeven. Ten vier uuren nadenmiddag, kreegen zij in de Stad een ſecours van veertig Soldaten, onder het geleide van eenen Vaandrig *Vaanevel*, en ook eenen wagen met Buskruid. Intuſſchen deeden die van binnen al wat mogelijk was, om zich in ſtaat te ſtellen, eenen tweeden Storm te kunnen doorſtaan. In den volgenden nacht werd, uit de *Kijkuit*, door de Vijanden, een vuurteken in de lucht geſchoten, 't welk dadelijk gevolgd werd van een ander uit de Tent van den Generaal *Marquis de l'Ancre*; waar uit die van binnen beſlooten, dat de ſtorm weder zoude aangaan; 't welk ook dadelijk met een groot geſchreeuw geſchiedde. Met éénen ſprong waren zij in de Halve Maan, doch tevens op hun Kerkhof, alzo, door de beſprongenen, op hen luſtig geſchoten werd. De Verweerders werden telkens

kens voorzien van verſche Lonten, die aan een groot vuur, dat voor de deur van den Preſident Schepen *Roman* was aangeleid, werden aangeſtoken, en zo met handen vol naar de wallen gebracht. En dewijl men geene kogels in de Stad had, die op de Roers der burgers paſten, zat de Vrouw van gemelden *Roman*, *Margareet Sandra*, met 10 of 12 Jongens, op haar Stoep, en deed hen dezelve doorkappen, en dus in hunne hoeden naar de Wal brengen; zo als ook met het buskruid geſchiedde. Omtrent 12 uuren, kwam 'er weder een ſecours van 110 man van *Sluis* binnen, onder het beleid van den Cornel *Aalbrecht Splinder*; 't welk een grooten moed aan de *Aardenburgers* verſchafte, en de verdeediging van die uitwerking deed zijn, dat de Franſchen, die in de Halve-Maan zich bevonden, om kwartier moeſten roepen; 't welk hun vergund werd, mits hun geweer nederleggende, en de brug van de Halve-Maan zelve ophaalende: waar na zij bij troepen werden binnen gelaaten, en in de Kerk opgeſlooten; wordende de Officieren van rang in een Herberg ontvangen. Het getal der gevangenen beliep meer dan zeshonderd, die allen naar *Sluis* gevoerd werden. Zo dicht, echter, waren de Franſchen de ſtad genaderd, dat eenigen de Gragt, waar in zeer weinig water was, doorwaadden, en zelfs de muuren beklommen; doch, om den manmoedigen wederſtand, dien zij in alle hunne ondernee-mingen ontmoetten, vonden zij geraaden, zeer haastig, op den 28ſten, door *Maldegem* te rug te trekken, en met vreeze *Aardenburg* te verlaaten. Op deeze wijze werd de Stad, die door *Buchelius* de Moeder aller ſteden van dit Gewest genoemd wordt, doch toen als eene verlaatene wees was, op wien het Oog der Goddelijke Voorzienigheid ſcheen gevestigd te zijn, door middel van een gering aantal dappere Mannen en Vrouwen, bewaard, tot ſchande van grooter en aanzienlijker Steden, die, ten dien tijde, op 't enkel aanmaderen der Vijanden, zig ſlaauwhartig overgaven. Waarom het HALMA lustte, tot lof der *Aardenburgers*, deeze onderſtaande regels in zijn *Woordenboek* te plaatzen:

Toen *Vrankrijks* trotze magt
Schier Neêrlandt had verkragt,
Gaf noch de Tuinleeuw blijken
Van dapperheid en moed,

In

In 't Vlaamſche en Zeeuwſche bloed,
't Geen eeuwig s' Lands Kronijken,
Verſiert met glorieſtof
Tot d'*Aardenburgers* Lof.

F. H.

In 't Jaar 1701, werd, door last van hunne Hoog-Mogenden, de Haven dezer Stad toegedampt, waardoor de handel merklijk in verval geraakte. In 't Jaar 1729 beſloot echter eene Maatſchappij van Kooplieden, het pooten der *Mede* aldaar te beginnen, wordendé hier, in 1734, insgelijks een groote Krap-Oven gebouwd. Hoe dapper dit *Aardenburg* zig ook in vroegere dagen betoond had, als in 't Jaar 1604, tegen de aanvallen der *Spanjaarden*, en vooral in 1672, gelijk wij gezien hebben, tegen de Franſchen, bezweek het, echter, genoegzaam, in 't Jaar 1747, voor de magt dier Natie, onder *Lowendahl*, die aldaar, op den 17 April, zijn Kwartier nam. Heuchelijker was de dag van den 19 October des Jaars 1749, toen de Haven der Stad, die, om redenen, zedert 1701, geſloten en toegedampt was geweest, weder geopend werd. De Burgerij trok 's morgens, ſierlijk uitgedoscht, naar den Dam; het eerſte Schip, welk 'er binnen kwam, was dat van *Jacob van Okkenburg*, 't welk krielde van menſchen, die nevens de *Aardenburgers*, door hun geroep van *Vivat Oranje!* de lucht deeden weergalmen. De geheele dag werd in eene geoorloofde vreugde doorgebracht. Niet minder aangenaam was de 27 van Junij van 't Jaar 1772, wanneer de *Aardenburgers*, 's morgens, door 't oeffenen der openbaare Godsdienſtplichten, met eene blijde nagedachtenis, het *Eeuwfeest* van hunne hier voor beſchrevene verloſsing vierden; de Lof der heldhaftige Burgemeesters *Anth. Peurſen* en *Arnout Vermeere*, benevens die des meergemelden Schepens *Pieter Roman* en deszelfs Echtgenoote, bleef niet ongemeld. Met eerbaare vreugdebetooningen, werd deeze plegtige Gedenkdag beſlooten.

Wat den Tegenwoordigen Staat van *Aardenburg* betreft, men telt 'er thans niet meer dan zes Straaten, 144 bewoonbaare huizen, en ruim 560 Inwooners. De openbaare gebouwen zijn van weinig belang. De Kerk, daar wij hier boven van gewaagd hebben, is zedert dien tijd geheel geſloopt. Die, welke de Her-

Hervormden thans tot hun gebruik hebben, zou, zegt men, reeds in 't Jaar 940 geſticht, en aan *Bavo* toegewijd zijn; deeze is redelijk groot en net, en pronkt met een fraaien toren. De *Franſche* Gereformeerden hebben hier ook eene Kerk, die door één Leeraar bediend word. Ook hebben de *Doopsgezinden* 'er eene Kerk en Predikant; doch de Roomsgezinden tegenwoordig zelfs geene Kapel, maar gaan te *Middelburg in Vlaanderen* ter Misſe; zijnde de Kloosters tot andere gebruiken geſchikt. Het *Stadhuis*, zo als de Schrijver van den Tegenwoordigen Staat het noemt, bewijst dat *Aardenburg* nog heden een Stad, en geen open vlek is, gelijk de Schrijver op 't vervolg van SMIDS *Schatkamer* meent. Het ſtaat op een open plein, 't welk met boomen beplant is; in het zelve heeft de Griffier zijne wooning, en de Regeering twee Vertrekken tot haare bijeenkomſten. De Regeering der Stad beſtond voorheen uit één Bailjuw, twee Burgemeesters en agt Schepenen, één Griffier en Theſaurier; doch zedert heeft zij verzocht, dat het getal der Schepenen tot op vier mogt verminderd worden; 't welk, bij eene Reſolutie hunner Hoog Mog. van den 23 Maij 1753, werd ingewilligd. De Bailjuw word voor zijn leven, door de Algemeene Staaten, aangeſteld, doch de Burgemeesters en Schepenen, Jaarlijks, door de Afgevaardigden der Algemeene Staaten, veranderd, of in hun ampt bevestigd. De *Admiraliteit* van *Zeeland* houd hier een Ontvanger en Commies. 't Wapen der Stad is, een roode Burgt op een Zilveren veld.

Buiten de platte gronden van *Aardenburg*, die men in Prent heeft, ziet men de belegering daar van, in 1604, door *Hondius*, in Medailje; belegerd en gefortificeerd door *J. Kop*; aangevallen en verlaaten door de Franſchen 1672, door *C. Decker*.

Zie GUICIARDIJN *Beſchrijv. der Nederl.* fol. 316. SMALLEGANGE *Chronijk van Zeeland*, bl. 210. VAERNEWIJK, *Hist. Belgica*, in 4to IVde Boek. GABBEMA, *Watervloeden*, pag. 216, *Nasſouwſche-Helden pronktoneel*, pag. 365. VALKENIER, *Verwart Europa*, pag. 728. SILVIUS, *Vervolg op* AITZEMA, I. Deel, bl. 311, *Hollandſche Leeuw.* 1672. bl. 94. VAN DEN BOS, *Toneel des Oorlogs*, II. Deel, bl. 219. *Tegenwoordige Staat van Staatsvlaand.* bl. 453. enz.

Nederl. Jaarboeken 1747, bl. 283. *ibid.* 1749. *ibid.* 1772. bl. 617. *ibid.* 1755, bl. 700.

AARDENBURGER-AMBACHT, behoort geheel onder het rechtsgebied van 't *Vrije*; het gedeelte, dat onder de Stad ligt, alleen daar van uitgezonderd. Dit *Ambacht* word door de vaart, die in 't *Lapschuursche-gat* loopt, in twee deelen onderscheiden. Het deel, bezuiden de vaart gelegen, vervat, behalven het Staatsgedeelte van het *Graafschap Middelburg*, de *Kerspels* van *St. Kruis*, *Ede* of *St. Baafs*, *onze vrouwe bezuiden Helle*, en de Polders van *bewester-Eede* en *Izabelle*. Het deel, benoorden 't gemelde Kanaal gelegen, bevat de Dorpen *Kadzand*, *Zuidzand*, het *Retrenchement* en ter *Hoffleden*, benevens de *Heerlijkheid Nieuwliet*, en eenige *Polders*, waarvan ieder gedeelte op zijne plaats zal beschreven worden.

Zie *Tegenwoordige Staat van Staatsvlaanderen*, bl. 460.

AARDENBURG, een huis onder 't Bailjuwschap van *'s Gravenhage*, staande in 't Voorhout. Het behoorde weleer, toen het deezen naam droeg, aan de Erfgenaamen van wijlen den vermaarden Heere *Johan van Oldenbarneveld*, Advocaat van *Holland*.

Zie VAN DER HOUVE, *Handvest Chronijk*, I. Deel.

AARE (*Dirk van der*) en ook wel *Theodericus van der Aire* genaamd, een man gesprooten uit een zeer aanzienlijk geslacht, van een hoog gemoed, wijs en verstandig, of zo als het *Veldenaar* uitdrukt, *een duits geboertig man, en de wijs genadig*. *Buchelius* zegt, dat hij *was uit het geslacht der Graven van Aare*, zonder echter te konnen bepaalen, waar dit genoemde Graafschap mag gelegen hebben.

Volgens *Beka* was hij Proost van *Mijdrecht*; doch volgens *Barlandus*, dien wij liever gelooven, Proost van *Maastricht*, in dien tijd, toen de Bisschoplijke zetel van *Utrecht* geweldige schokken leed, door de verkiezing van twee Bisschoppen, *Aarnout van Isenburg*, en *Dirk de Hollander*. *Isenburg* werd, door Graaf DIRK *den* VII, en *Dirk*, door

OT-

OTTO, Graaf van *Gelder*, ondersteund. *Isenburg* overleed gedurende het geschil, en Graaf DIRK, op zijne reize van *Rome* naar *Utrecht*; waarop deeze DIRK tot die waardigheid werd verheven. Volgens de meeste verhaalen, bevond *Van der Aare* zig in een ander gewest, en wel in *Italie*, om eenige zaaken voor Keizer *Otto* te beschikken. Doch van zijne verkiezing bericht ontvangen hebbende, snelde hij naar *Utrecht*. Bij zijne komst aldaar, vond hij het Bisdom zeer zwaar met schulden beladen; om het daar van te ontheffen, zocht hij zig van zijne magt te bedienen, welke Graaf WILLEM mede in handen zogt te houden; hier uit ontstondt een Oorlog, tusschen den Bisschop en Graaf WILLEM. Bisschop DIRK had zig, met toestemming van 't Kapittel, naar *Friesland* begeeven, op hoop van aldaar eenig geld, bij wijze van Bede, te zullen bekomen. WILLEM, die zijnen Broeder, Graave DIRK, het gewest van *Friesland* voorheen had afgedrongen, en daar na, Ao. 1205, in persoon Graaf van *Holland* werd, wilde geene belastingen zijner Onderdaanen, noch vervoering van geld uit zijn land gedoogen. Te *Stavoren*, in St. *Odulfus Klooster*, alwaar de *Bisschop* zig bevond, vattede hij hem, op eene geweldige wijze, aan, met voorneemen om hem naar het Klooster *Oosterzee* te voeren; doch de Monniken, geholpen door veele Godsdienstige en vreesachtige *Friesen* voor den Bisschoppelijken Ban, verlosten Bisschop DIRK uit handen van Graave WILLEM. De Bisschop weder binnen *Utrecht* gekomen, verkropte dit leed eenigen tijd, niet uit eene Kristelijke zachtmoedigheid, maar uit gebrek aan magt om zig te konnen wreken. Dewijl hij intusschen zig zo gerust niet hieldt, dat Graaf WILLEM omtrent hem onverschillig kon zijn, verbond zig deeze met Graaf OTTO van *Gelder* tegen hem. Na het sluiten van 't Verbond, nam OTTO geheel *Overijssel* weg, en leide bezetting binnen *Deventer*. De *Bisschop* trok, met een magtig leger, tegen hem te veld. De Graaf op verre na zo veel ontzag niet hebbende voor dit gemijterde hoofd, noch voor de bedreiging van den Ban, als zijn Groot-Vader weleer betoond had, trok mede op, ter ondersteuning van zijnen Broeder *Willem*, en zijnen Schoonvader *Otto*, verwoestende, met de *Hollanders*, al wat aan deeze zijde van den *Yssel* lag; zelf sloegen de *Hollanders* het beleg voor de Bisschoppelijke Stad *Utrecht*. —

Midlerwijl werd *Otto*, 't zij op raad van den Keizer, of door verraad van zijne Vijanden, door *Graaf Hendrik van Braband*, die zig met den Bisschop verbonden had, gevangen genomen. Graaf *Dirk*, dit hoorende, brak op, om zijnen Schoonvader te verlossen, van voor *Utrecht*, rukte voorts met zijne magt naar *Braband*, nam met geweld *'s Hertogenbosch* in, en de beide Broeders van *Hertog Hendrik van Braband* gevangen. *Hendrik*, hier van verwittigd, en gesterkt door de magt van den *Aartsbisschop van Keulen*, en den *Bisschop van Luik*, den *Hertog van Limburg* en den *Graaf van Vlaanderen*, trok den met buit beladen *Hollander* na, en vond, volgens het verhaal van *Divæus*, hem onbezorgd, als geenen vijand verwagtende, bij *Heusden*; hij viel hem, volgens het zeggen van gemelden Schrijver, zo onvoorziens en vinnig op 't Lijf, dat de gantsche Legerplaats werd ingenomen, en de *Graaf* zelve gevangen was, eer iemand de wapens had konnen opvatten. — Dus verhaalen het eenpaarig de *Brabandsche Kronijken*; de *Hollandsche*, daarentegen, dat hun volk het *Brabandsch Leger*, hoewel veel sterker, met groote kloekmoedigheid wederstaan, doch eindelijk voor de overmagt heeft moeten bukken. Deeze gelegenheid maakte zig VAN DER AARE ten nutte, roovende in *Holland*, doch met weinig voordeel. — Hier naa begaf zig de *Bisschop* naar de *Veluwe*, veroverde *Zutphen* en *Deventer*, en maakte een zeer grooten buit. Tusschen *Hertog Hendrik van Braband*, en den gevangenen *Graaf van Holland*, werd een verdrag getroffen, waar bij de laatste groot losgeld moest betaalen Volgens *'t Goudsche Chronijkje* bestond dit losgeld in twee duizend pond, en in de *Toetsteen* op 't zelve, word dit bepaald op *twee duizent Mark zilver*. — Eenigen tijd daarna werd, zelf tusschen deeze hevige Partijen, namelijk den Bisschop en den Graaf, een Verbond gesloten.

Geen minder aandeel had deeze zelfde *Bisschop* aan den Oorlog, die daarna onstond, door het gekoppelde Huwelijk van de Gravinne ADA met den Graave van LOON, die, als verre beneden haar in rang, onder andere ook hierom, door den Broeder van den overledenen *Graaf Dirk*, en dus den Oom van *Ada*, verdreven werd. De *Graaf van Loon* zocht alomme hulp, zelf bij *Bisschop* DIRK, welken hij in zijne belangen wist

te

te brengen, door eene belofte van 1000 Mark, en zo hij (*van Loon*) overwinnaar bleef, *Holland* van hem ter *Leen* te zullen ontvangen. Anderen bepaalen de fom op 2000 Mark: VOSSIUS zegt 3000 ponden vlaams. —— Bisfchop *Dirk*, op hoope van hier door meester van *Holland* te zullen worden, of om dat hij de zaak van *Ada* als de regtvaardigfte befchouwde, viel in perfoon in *Holland*, zelf eer de *Graaf van Loon* nog te velde of bij hem was. *Dirk* nam het *Blokhuis te Leiden* in, en vermeesterde, binnen weinig tijd, genoegzaam geheel *Holland*, en keerde daar op weder te rug naar *Utrecht*. — Doch de vreugde over deeze Overwinning was van korten duur: *Graaf Willem* heroverde fpoedig al het verloorene. De *Graaf van Loon*, *Ada* en haare Moeder werden, niet zonder gevaar, door behulp van *Gijsbrecht van Amftel*, (welke, als Leenman van de *Utrechtfche Kerk*, des Bisfchops zijde had moeten kiezen) binnen *Utrecht* gebracht. Nogthans waagden de *Utrechtenaars*, met eenige gevluchte *Hollanders*, nog eenen kans, en begaven zig te fcheep, onder 't geleide van Heere *Dirk van der Aare*; zij namen bij verrasfing *Dortrecht* in, en ftaken die Stad, na gedane plondering, in brand. De Graaf *van Loon*, ondertusfchen, zo min als *Bisfchop Dirk*, geenen kans ziende om *Graaf Willem* te overmeesteren, of hun doel te befchieten, was van der *Aare* de eerfte, die met *Graaf Willem*, fchoon met weinig voordeel, den vrede floot. De Geleerde *Vosfius* echter is breder in het verhaalen van de voordeelen, welke Bisfchop *Dirk* hier mede behaald zou hebben: want deeze was, zegt hij, de Eerfte *Bisfchop*, van wien men verhaald vindt, dat hij zo diep in *Holland* doorgedrongen was, en het tot in 't hart had doen daveren. De *Kennemers* waren met een vloot in 't *Stichf* geland, en hadden het aangetast; doch waren met fchade afgeweezen, en moeften (zegt hij) den vrede koopen. Ook maakt hij gewag van de verdere bedingen, en van de vernedering, welke de *Graaf* voor den *Bisfchop* onderging. Doch de niet min Geleerde *Schriverius* zegt hier op, in zijne Aantekeningen op 't gemelde *Goudfche Chronijkje:* „ 't Is onwaarachtig, dat *Graaf Willem* in wolle Kleeden, en Barrevoets, te *Utrecht* komen moest, om zijne ftraf „ af te bidden; dit is van de Monnikken verfiert".

Hoe 't zij, dit is zeker, dat de Bisfchop, door zijne Oorlo-

waterplas uitmaakt, die met eenige andere tot aan het Sticht loopt; aan de Westzijde is, voor zo verre het Veen ſtrekt, eenige Jaaren herwaards, een nieuwe Veenderij, door de Hoogheemraaden van *Rhijnland*, toegeſtaan, onder bepaaling, dat de uitgeveende plas, binnen een bepaald getal van Jaaren, uitgemaalen en droog gemaakt moet worden.

In den *Karsſteker Polder*, is, door de Regeerders van *Amſteldam* en *Gouda*, aanbeſteed het graven van eene Vaart, uit de *Aar* naar den *Rhijn*, tot gemak der Trekſchuiten op beide ſteden vaarende, bekend onder den naam van de *Nieuwe Vaart*.

Het getal der Huizen ſtond, in den Jaare 1632, op de Verpondings lijsten, op een getal van 221, en in de nieuwere Lijsten op 383 Huizen en 2 Moolens.

Deze Ambachtsheerlijkheid behoorde wel eer, nevens andere, aan het Geſlacht van *Oudshoorn*; (zie OUDSHOORN). Doch dit geſlacht al zedert het Jaar 1300 verbeurd verklaard zijnde, ging dezelve, in 1353, over aan *Arnold van Yſelſtein*, die'er door inkoop Eigenaar van werd. Vervolgens kwamen deeze goederen aan 't Geſlacht van *Raaphorst*, en verder aan den *Huize van Kuilenburg*, en van daar aan den Koning van *Spanje*, of liever aan de Graaflijkheid: na het afzweeren van den Koning, door de *Staaten* verbeurd verklaard zijnde, werden ze aan *Ernst van Mandersloo*, Veldmarſchalk in dienst der Staaten, in mindering zijner achterſtallen, Ao. 1593, ter leen uitgegeven, en door deszelfs Erfgenaamen, in den Jaare 1619, verkocht aan Vrouwe *Margreta van Meckelen*, die ze twee Jaaren later weder verkocht aan *Hugo Spiering*. In 't Jaar 1627 kwamen ze weder in handen van gemelde Vrouwe van *Mechelen*, die ze naderhand andermaal afzonderlijk verkocht. Dus kwamen zij aan 't geſlachte van *Nomus* of *Nooms*, bij wiens nakomelingen zij bezeten zijn, tot in den Jaare 1733, wanneer, door inkoop, van dezelve Eigenaar werd de Heer *Kornelis Aarſens van Hoogerheide*, *Heere van Voshol*, *Kolonel en Kapitein in 't Regiment Hollandſche Guardes*.

De Eigenaar, of Heer van *Aarlanderveen*, thans de Baron C. VAN BOETSELAAR, beſchreeven in de orde der Ridderſchap en Edelen van Holland en Westfriesland, enz. oeffent niet alleen het recht van onmiddelijke aanſtelling der Regenten van 't

Dorp

Dorp en Ambacht, die geduurende hun gantſche Leeven in bediening blijven; maar ook van hun, die Jaarlijks aankoomen. Ook heeft hij het recht van goed- of afkeuring van den Predikant, die door den Kerkenraad beroepen wordt, en meer andere rechten.

Zie *Staat der Nederlanden*, VI. Deel, bl. 269. enz. *Oudheden van Rhijnland*, bl. 337. VAN LEEUWEN, *Bat. Illuſtrata*, fol. 158.

AARLE, of *Beek bij Aarle*, is eene Heerlijkheid, welke met *Aarle* en *Rixtel* éénen rechtbank uitmaakt. Zij behoorde voorheen aan *Philips van Leefdaale*, daarna aan den *Marquis van Aſte*, en vervolgens aan den *Marquis van Aſte*, oudſten Zoon, en na hem aan den *Baron van Raasfeld*, en eindelijk, door verkoop, aan den Heer *Gerrit de Jongh*, Erf-Secretaris van *Vechel* en *Erp*. — AARLE ligt een half uur ten Noorden van BREK; de Predikant van *Aarle* bedient ook *Beek*. — Zie *Staat der Nederl.* II. Deel, bl. 141.

Bij andere Schrijvers vind men deze Dorpen, *Aarle* en *Beek*, als twee bijzondere geſteld, ſchoon de aangewezen Schrijver ze als onder een mengt, ten minſten opzettelijker ſpreekt van *Beek*, dan van *Aarle*. Uit een oud Handſchrift, behelzende de tax der ſteden van de Hertogen van *Braband*, over de Stad en ieder Dorp der Meijerij van s' *Hertogenbosch*, van 't Jaar 1406, is mij, echter, gebleeken, dat ze onderſcheiden zijn: want, onder 't *Schoutheid Ambacht van Peelland* (ſtaat 'er): item *Beeke*, *Aarle*, en de *Rijxſtel* CIX Oudſchilde I derdendeel: in de Schattingen over de Haartſteden, Ao. 1515 gedaan, door de *Staaten van Braband*, te betaalen bij 't Half jaar. Verder ſtaan ze insgelijks, onder 't Kwartier van *Peelland*, in de Meijerij, *Aarle*, *Rixtel* en *Beek*, als drie onderſcheidene Dorpen, aldus: *Aarle* en *Rixtel*, 879 Gl. 4 ſt. 3 penn. Daarna *Beek* bij *Aarle* 123 Gl. 16 St. 't Is waar, 't geen men bij Jonker *M. van der Houve*, in de Lijst der Smaldeelingen des Hertogdoms *Braband*, getrokken uit de *Novennale Bede*, van 140,000 Guldens, voor de twee derde deelen, leest; ſchoon 't eerſte naast aan de waarheid ſchijnt te koomen: want aldaar ziet men 't woord *Aarlebeeke* te zaam gevoegd. „ In de gemelde Jaarlijkſche Schatting, genaamd Beede,

ke *Filips*, waarvan wij hier ſpreken, de tweede in ouderdom, zijnen Vader, in 't Jaar 1549, opvolgde. In 't Jaar 1556, was deeze *Filips* onder het getal der Edelen, welke, door Koning *Filips* van *Spanje*, met de Ridderorde van 't Gulden Vlies vereerd werden. Waarſchijnlijk is het, dat hij, naderhand, tot Raad, of een der Leden van den Raad van Staate, werd aangeſteld. Voor dat de Koning uit de *Nederlanden* vertrok, zocht hij teffens eene beſchikking over de krijgsmacht te maaken. — De Bende van Ordonnantie, die zedert *Hertog Karel van Bourgondien* op de been gehouden, en door *Karel den* V, in 't jaar 1547, tot op 3000 paarden gebracht was, zocht *Filips* voltallig te maaken; en ſchoon hem dit niet gelukte, verdeelde hij ze echter in veertien Kompagnien: over een van deeze werd *Aarſchot* het bevel opgedraagen, in 't Jaar 1559. — Elk weet, hoe zeer het gezag, welk *Filips*, na zijn vertrek, aan *Granvelle* had gegeeven, den haat tegen hem, door het misbruik van hetzelve, ontſtoken had, en hoe veele Edelen zig tegen hem verzetten, zelfs door het teekenen van 't onderling verbond; waarin echter *Aarſchot*, en eenige anderen, weigerden te treden; verzettende zig hier in tegen *Oranje*, en die het met hem hielden. Ook was *Aarſchot* een van die geenen, welke, in 't Jaar 1567, aan de Landvoogdeſſe beloofden den nieuwen Eed, tot handhaving van 't Roomſche geloof; gelijk hij ook kort hier op zijn woord hieldt. Niet alleen de vernieuwing van den Eed, maar ook zijne overige bedrijven toonden, hoe ſterk hij ijverde voor het bewaaren en herſtellen van den Roomſchen Godsdienſt, waar van hij te *Doornik* blijken gaf. Om deeze zijne verknochtheid, werden, in het zelfde jaar, ter zijner eere, te Antwerpen, verſcheiden Penningen geſlagen. De eerſte, die ons daar van voor komt, is een Legpenning, waar op men, aan de eene zijde, een *gekroond wapenſchild* ziet, *omhangen met de ridderorder van 't gulde-vlies*, en tot randſchrift: IK CROIJ ZAL 'ER TOE GERAAKEN 1567; en op de andere zijde een *vierhoekigen voetangel*, met het omſchrift: DE DEUGD KAN NIET STRUIKELEN. Eene andere, veel grooter, heeft op de regter zijde, zijn *borſtbeeld*, ſtaande op zijn geknot armſtuk het Jaartal 1567, tot randſchrift zijnen naam en tijtels; op de tegen zijde ziet men *een hand, die uit de Wolken komt, houdende eenen bijenkorf, met deeze woor-*

woorden op eenen vliegenden wimpel, tot *bijſchrift*: DULCIA MIXTA MALIS. d: i: GEEN LIEF ZONDER LEET. Behalven deeze, zijn 'er twee kleindere van de zelfde gedaante.

Het beloop der Nederlandſche beroerten doet ons zien, dat de Hertog van *Aarſchot* een man van groot aanbelang is geweest voor beide twistende Partijen. De Landvoogdes had hem, voorheen, niet zo zeer om dat hij in *Duitſchland* was opgevoed, en daarom, gelijk zij in den Raad voorgaf, te aangenaamer zoude zijn, de eere, vergund, om naar dat gewest te trekken, ter verkiezing van den Roomſch-Koning, als wel om hem te doen ſtand houden in zijne partijdigheid tegen *Oranje*, wiens lievelingen en aanhangers alle moeite van hunnen kant aanwendden, om hem in hunne belangen te brengen. *Aarſchot* van zijnen kant verklaarde, in 't Jaar 1563, volmondig, aan den Graave van *Egmont*, dat hij niets tegen *Granvelle* had; dat hij den Koning geen wet wilde voorſchrijven, en dat hij voor zig, noch van *Oranje*, noch van den Graave van *Egmont*, wilde verſtaan, wat hem te doen ſtond. Van deeze denkwijze vertoonde hij openbaare blijken, in 't Jaar 1566, als *Margreta van Parma* in den *Raad* voorſloeg, of men de Edelen, die eerſtdaags binnen *Bruſſel* verwacht werden, gehoor zoude geeven: zijn Advijs was, „ dat hij niet wist, tot wat einde „ het dienen zoude, dat 'er Vijfhondert mannen in de Stad „ zouden gelaaten worden, alleen om een Verzoekſchrift te overhandigen; dat dit geen ſchijn van een ootmoedig verzoek had; „ enz." — *Aarſchot*, om opzettelijk te toonen, dat hij een vijand van de *verbonden Edelen* was, deed, in tegenoverſtelling van hun bekende *Geuzenapje*, eenige *lieve vrouwe beeldekens*, naar die van *Hal* gemaakt, op zilveren penningen uitgedrukt, aan den hoedband hegten, en die ook zijne dienaars draagen; ten teken, dat zij zig aan de Roomſche Kerk verbonden hielden. Hij en de zijnen, zig met dit teken binnen *Bruſſel* vertoonende, kreegen ſpoedig veele navolgers. Dit behaagde de *Hertoginne van Parma* zo zeer, dat zij terſtond *Paus Pius den Vijfden* 'er kennis van gaf; die, om hier over mede zijn genoegen te kennen te geeven, deeze penningen, naar de wijze der Roomſche Kerke, deed wijden, en aan hun, die ze droegen, verſcheide *Aflaten* verleende. — *Van Loon*, in zijne Nederlandſche Penningkunde,

ons leeren, dat deeze beſchuldiging op geene vaste gronden ſteunt. —— „ De Hertog van *Aarſchot* (zegt *Wagenaar*) had, „ toen hij als Stadhouder van *Vlaanderen*, te *Gend* ingehaald „ werd, onder anderen te kennen gegeeven, dat hij kwam, om „ de oude gerechtigheden te herſtellen. —— De *Prins* (zegt „ hij) had, in deeze Stad, verſcheide aanzienlijke Vrienden, die „ door hem met naamen genoemd worden, als: *Francois van „ Kethulle*, Heer van *Rijhoven*, Jonker *Jan van Imbize*, *Kroi- „ velde*, en anderen; die, de lugt weg hebbende van den toe- „ leg, om den Prins te vernederen, en in aanmerking nemende, „ met welke een' breeden last de Hertog van *Aarſchot*, door „ den regeerenden Raad, voorzien was, begonnen te dugten, „ dat men hun, bij eene merkelijke omkeering der dingen, reken- „ ſchap mocht afvorderen van bedrijven, die zij niet dan voor „ gunſtiger Regters zagen te verantwoorden. —— 't Geheurde „ zelfs, dat *Rijhove* in geſprek geraakt met de Heeren van *Cham- „ pagnei* en *Swevighem*, die den Hertoge van *Aarſchot* waren „ toegevoegd, zo nadeelig van den Prinſe hoorde gewaagen, dat „ hij zig gedrongen gevoelde, het zijne 'er tegen te zeggen; „ waar door hij, en allen, die hem, den Prinſe en den Onroom- „ ſchen Godsdienst, eenigzins, aanhingen, gemijd en verdacht „ gehouden werden. Zij rotten dan te ſamen, om den ſlag, die „ hun dreigde, te ſchutten." *Tot dus verre nog geene ergerlijke daad, die den Prinſe kan worden aangewreven.*

„ *Rijhove*, (dus vervolgt het verhaal) toog op *Antwerpen*, „ naar den Prinſe, en vertoonde hem, hoe 't te *Gend* geſchapen „ ſtond. De Vaandels, voorheen, door zijne Doorluchtigheid, „ afgezonden, om 't Slot te dwingen, lagen hier nog, en *Rijho- „ ve* hadt gaarne verlof gehad, om zig van dezelve te bedienen, „ tot ſterking van zijn Partij, waar toe de Prins echter niet ver- „ ſtaan kon."

(*Dit is meer eene ontſchuldiging dan beſchuldiging.*)

„ Toen ſloeg *Rijhove* voor, om zig en de zijnen te redden, „ door het verwekken van eenen Opſtand onder de gemeente: „ doch de Prins ſcheen deezen voorſlag verre van de hand te wij- „ zen."

(Dit woord SCHEEN, doet ons denken, dat de Vaderlandſche Hiſtorieſchrijver hier mede den Prins, ingewikkeld, van de daad heeft

heeft willen beſchuldigen; doch die ſchrandere Schrijver wist te wel, dat, bij onpartijdigen, de SCHIJN voor geen WAARHEID word aangenomen.)

„ Des anderendaags, vraagde hij *Rijhove*, of hij nog bij zijn „ voorneemen van gisteren bleef; en toen *Rijhove* hier op beves„ tigend antwoord gegeven had, trok de Prins de ſchouders op, „ en keerde zig van hem af."

(Indien de beſchuldiging immer kracht kon krijgen, moest men ze hier vinden, het zij door aanſtooking of goedkeuring; doch wij zien hier duidelijk eene afkeuring: want zou men niet mogen onderſtellen, dat de Prins, door zig van hem aftekeeren, ook de daad afgekeurd heeft, en door het ophaalen der ſchouders te kennen heeft willen geven, dat hij het niet kon beletten, wijl de Gentenaars onder het gebied van *Aarſchot* ſtonden? Doch men zou konnen zeggen, dat Oranje, in plaats van enkel de ſchouders op te haalen, de zaak had moeten afkeuren, en ten hoogſten verfoeijen. Maar kan men meerder afkeer van eene kwaade daad betoonen, dan hem, die ons 'er den voorſlag van doet, den rug toe te keeren? en wie ſtaat ons borg, dat Oranje hem 'er de hatelijkheid niet van voorgeſteld heeft?)

„ 't Blijft dan onzeker, hoewel 't van geloofwaardige Schrij„ vers bevestigd word", (zegt *Wagenaar* verder, en haalt daar op *Thuanus* aan: ik zeg niet dat *Thuanus* een Schrijver is, die geen geloof verdient; maar ik denk, ware de zaak zeker, *Strada* zou ze niet-verzwegen hebben, en de nog partijdiger *Meerbeek* nog minder,) „ of de Prins in *Rijhoves* voorſlag bewilligd „ hebbe, of niet. Vaster gaat het (zegt hij,) dat *Aldegonde* „ *Rijhove* kort hier na ried, zijn voornemen in 't werk te ſtel„ len, zonder den Prins", (die als veel te Staatkundig bekend is, om dit te hebben toegeſtemd) „ deswegen verder te moei„ jen. — „ *Rijhove* keerde dan naar *Gend*: ook zond de Prins „ den Heer van *Dolhain* derwaards, om acht te geeven op 't geen „ 'er voorviel. Op den 28 van Wijnmaand, ſpreekt *Imbize* den „ Hertog van Aarſchot op ſtraat aan, en dringt hem tot de be„ loofde verkondiging van herſtelling in de oude Voorregten. „ AARSCHOT barst hier op uit, dat men die muiters, die Vrij„ heidkraaijers wel zou doen zwijgen, met een' Strop om den „ hals, al waren ze nog zo zeer opgeſtookt door den Prins van

» *Oranje*. Op dit woord vatte *Imbize* en veele der omſtanderen
» vuur. Men loopt te Wapen. De Burgers kiezen partij, deer
» voor *Aarſchot*, en die voor *Imbize*; de beweeging duurde
» echter niet lang; doch was naar pas geſtild, toen *Rijhove* ter
» Stad inkwam, en vernoemende, wat 'er gebeurd was, 't ſpel
» op nieuw aan den gang hielp, drijvende dat men gevaar liep
» van uit 't bedde geligt te worden, zo men 'er nu op ſlaapen
» bleef. Zijne aanhangers, behalven *Imbize*, die zig buiten
» ſchoots hield, volgden hem naar 't Prinſen Hof, en naar 's Gra-
» ven Slot, prikkelende, onder weg, de gemeente aan, met be-
» geerte naar Vrijheid en Eere, zonder echter merkelijken aanhang
» mede te ſleepen. *Rijhove* toen bezeffende, hoe gevaarlijk hij
» ſtond, en wat hem een kort en moedig beſluit waardig zou
» kunnen zijn, ſpoedde zig naar 't huis des Hertogs van *Aar-*
» *ſchot*, doet zig openen, neemt den Hertog gevangen, en daar
» na ook de Heeren van *Rafinghem* en van *Swevighem*, *Jacob*
» *Heſſels* en *Jan de la Porte*, Raaden van Vlaanderen, *Jan*
» *Visch* of *Viſcher*, Baljuw van Ingelmonſter, en verſcheide
» anderen. Toen was hij meester van *Gend*, daar hij zig ſterkte
» met 300 Soldaaten, en de Burger-Vendels, bij voorraad, aan
» hem deed zweeren, tot dat 'er nader last van de Algemeene
» Staaten en den Prins komen zou."

Tot dus verre het verhaal van de gevangeneming des Hertogs van *Aarſchot*; waarop de Heer WAGENAAR laat volgen, dat de Staaten en de Prins zig zeer misnoegd toonden, over deeze ſtouue onderneeming; zendende de Staaten den Advocaat *Liesveld*, en de Prins Jonkheer *Arent van Dorp* af, om den Hertog van *Aarſchot*, die door deszelfs bewerking Stadhouder van Vlaanderen geworden was, te doen ontſlaan, dat ook geſchiedde. Wat verder te *Gend* voorviel, zal onder 't *Artikel* daarvan gemeld worden. — Hier moet ik nog bijvoegen, dat het bij mij vast gaat, dat door geen onpartijdig mensch, eenige beſchuldiging, ten naadeele van den Prins van *Oranje*, hier uit te haalen is; ja zelfs niet uit de woorden van THUANUS, noch van anderen, noch bij eenige andere der oudſte en echtſte Schrijvers. — De aanmerkingen, hier door ons gemaakt, meenden wij aan de Eere van den beſten der Prinſen, en 't voorbeeld van alle Vorſten, den GROOTEN WILLEM, verſchuldigd te zijn. — Dan laat ons tot *Aarſchot* we-

wederkeeren, en zijne Levensſchets voleindigen. Kort na zijn ontſlag, vind men, dat hij, benevens den Graaf van *Lalain*, den Hertog van *Alençon* plegtig ontvangen heeft. In gewigtiger bezigheid ontmoeten wij hem, als hoofd der afgezondene Nederlanders, op de vruchteloose Keulſche Vredehandeling; (zie 't Art. *Vredehandel van Keulen.*) BENTIVOGLIO zegt: „ den Konings „ zaak bekwam echter daar in groote eer en lof," uit oorzaak van 't beſluit, 't welk de Hertog van *Aarſchot* nam, om de zijde der afgevallenen niet meer te volgen; 't welk ons voorige gezegde bevestigt, namelijk van hoe veel belang de Perzoon des Hertogs was, voor de partij, die hij omhelsde. *Strada* noemt hem onder de geenen, die zig met den Koning verzoenden: waarom hij dan ook te *Keulen* bleef, en aldaar, met de Staaten en den Prins, de kosten dezer vrugteloze onderneeming, die op drie-en-twintig duizend acht honderd ponden begroot werden, regelde. — 't Bleek, echter, eerlang, namelijk in 't Jaar 1581, dat de Spanjaarden, en bijzonder de Hertog van *Parma*, niet veel vertrouwen op den Hertog van *Aarſchot* ſtelden. Want als hij ten aanhooren van weelen gezegd had, dat *Parma* Kamerijk in de handen van *Alençon* had doen vallen, op dat hij daar door zoude toonen, bijzonder aan de Waalen, hoe noodzaakelijk het uitlandsch Krijgsvolk was, zo verachtte, zegt *Strada*, Parma die zeggen, vermids hij den inborst van dien Man kennende, hem weinig betrouwde; zo als hij ook aan den Koning geſchreeven had, dat de Krijgsraad ligtelijk konde gemigen, met welk een overeenſtemming hij zelf tot een Veldſlag niet verſtond. — 't Kasteel van Brugge, 't welk, in 't Jaar 1584, door eenen *Demetrij*, die 'er 't gebied had, op het punt ſtond van aan *Alençon* te worden overgeleverd, bleef echter aan de Spaanſche zijde, doordien gemelde *Demetrij* den misſlag beging, om den brief, waar in 't geheim gemeld ſtond, en die aan een Hopman geſchreeven was, te voorzien met een Opſchrift aan den Hertog van *Aarſchot*, die daar op terſtond het voorneemen verbinderde: en na dat *Brusſel* aan de Spaanſchen was overgegaan, bezorgde *Aarſchot*, door zijnen aandrang, dat de Burgers de voorwaarden, hun door *Parma* voorgeſchreeven, aannamen.

Antwerpen, in 't Jaar 1585, aan *Parma* zijde overgegaan, beſtooten de Spanjaarden en Italianen, op den brug, die over de

giera, Dochter van den bekenden *Lodewijk van Leefdael*, Heere van *Loer* of *Leefdael*, ('t Huis bij *Rheenen*,) en van *Elizabeth van Vlierbeek*; deeze liet insgelijks een Zoon na:

CORNELIS, die, in den ouderdom van 23 jaaren overleedt, en bij zijne Weduwe, *Adriana van der Schellack*, naliet eenen Zoon, mede CORNELIS genaamd, die ter Vrouwe gehad heeft *N. Liesfelingen*, welke, in den ouderdom van 24 Jaaren, bij hem Moeder en Weduwe bleef van twee Zoonen: *Johan*, de Jongſte, die in Italie overleed; en de Oudſte, *Cornelis van Aarsſen* of *Aersſen*, Heere van *Spijck*, die te *Antwerpen* ter wereld kwam, in den Jaare 1543. Deeze groote Staatsman was, in 't Jaar 1574, Secretaris, en in 1582 Penſionaris te *Brusſel*, en dus in 't bekende tijdſtip, waar in het Neerlandsch Staatsgebouw nog op zulke losſe ſchroeven ſtond, dat men, na lang overleg, tot het beſluit gekoomen was, om de heerſchappij deezer Landen aan Frankrijk op te draagen; onder de Gezanten, ten dien einde naar dat Rijk afgevaardigd, bevond zig mede deeze *Cornelis van Aarsſen*. Op 't Art. van ELBERT LEONINUS, Kanzelier van Gelderland, die het woord bij Koning *Hendrik den IV* voerde, zullen wij zien, hoe vrugteloos die bezending, (waarom men toen zeer rouwig, en naderhand verheugd was) geweest is. 's Mans bekwaamheid deed de *Staaten der Vereenigde Nederlanden* beſluiten, hem het gewigtig Ampt van *Griffier*, dat is Secretaris van Staat, optedraagen: en na dat het, in de maand Augustus 1584, hem was aangebooden, werd het van hem, op verſcheiden voorwaarden, aangenoomen; onder anderen, dat hij het, geduurende zijn leeven, behouden zou: 't welk, om 't belang, dat men in hem ſtelde, werd toegeſtaan. Men vind aangetekend, dat die van *Brusſel* hiermede zo vereerd waren, dat zij, door een plegtig Gezantſchap, de *Algemeene Staaten*, voor de gedaane keuze, deeden bedanken. REIJD en BOR tekenen aan, dat de *Admiraal van Arragon*, geduurende zijne Gevangenis in *'s Hage*, in 't Jaar 1602, verſcheiden voorſlagen van Vreede, zo aan *Barneveld*, als aan den *Griffier*, gedaan heeft, die, door hen, den Staaten, op wier bevel zij met hem geſprooken hadden, getrouwelijk werden aangediend. Even getrouw kweet hij zig, in vervolg van tijd. Men weet, hoe de berugte *Pater* JAN NEIJEN in Holland gekomen

men was, om den Vrede, of eenen ſtilſtand van Wapenen te bewerken. Terwijl hij, in 't Jaar 1606, te *Delft*, na het beſluit der Staaten wagtte, bracht hij zijnen tijd niet ledig door, zoekende eenigen door redenen, en anderen door geſchenken, tot vreedzaame gedachten te beweegen. Onder deeze laatſte waagde hij ook eenen kans op *Aarſſen*, nodigende hem tot een geheim geſprek. De *Griffier*, niet onkundig, waarop dit mogt toegelegd zijn, was voorzichtig genoeg, om zijnen naam, zo wel als zijn perſoon, in deeze gevaarlijke omſtandigheden, voor opſpraak of nadenken te beveiligen; dus nam hij alvoorens raad met Prins *Maurits*, en begaf zig daarna tot *Neijen*, die hem op alle wijze vriendelijk begon te bedanken, om dat de Vredehandel door zijn toedoen een aanvang genomen had; ook had hij hieromtrent wezenlijke verpligting aan *Aarſſen*: want door middel van eenen *Krauwels*, een Bloedvriend van den *Griffier*, was *Neijen* in Holland gekomen, en had toegang in zijn huis gekreegen. Voortgaande, verklaarde hij, hem niet onbekend te zijn, in hoe groot een gevaar zig *Aarſſen* geſtoken had, indien de zaaken eenen anderen keer genomen hadden; dat de Aartshertog, uit de zugt, die hij tot den Vrede betoond had, groote genegenheid voor hem had opgevat; dat, ten blijke hier van, hem het huis, dat hij voorheen te *Bruſſel* bezeeten had, weder zoude worden ingeruimd, en men voornemens was, hem naderhand nog grooter geſchenken te doen; dat de Markgraaf *Spinola* hem, als 'er eene Vrede of beſtand voor negen Jaren geſloten werd, vijftig duizend Kroonen, of zo men elders gemeld vind, eene Obligatie van *Spinola*, van tagtig duizend Ducaaten, getekend met de eigen hand van *Spinola*, zou ter hand doen ſtellen; *Spinola* voegde nog daar bij, dat hij bereid was, hem, op bericht daar van, vijftig duizend Kroonen te doen toetellen, waar en wanneer hij het begeerde; en eindelijk bood hij hem, uit naam van *Spinola*, voor zijne Huisvrouw, een Diamant van zeer groote waarde aan. De *Griffier* bedankte niet voor 't Huis te *Bruſſel*, oordeelende het zelve, hem uit kragte van 't gemaakte verdrag, waarop *Bruſſel* was overgegaan, toe te koomen; en na eenige weigering, aanvaardde hij den Diamant en het Handſchrift; maar ontdekte meteen zijn wedervaaren aan Prins *Maurits* en aan *Barneveld*. Prins *Maurits* was van oordeel, dat de zaak nog een poos geheim moest blij-

ven, doch ſloeg het bewaaren der geſchenken, hem door *Aarsſen* gevergd, van de hand. *Neijen*, die zeker dacht, den *Griffier* reeds aan zijn verleidend ſnoer gekluisterd te hebben, ſpoorde hem geſtaag door Brieven aan, om ook de vijftig duizend Kroonen te ontvangen. *Aarsſen*, daarentegen, vreezende, en niet zonder reden, dat zo een gevaarlijk geheim eens ten zijnen nadeele mogt uitbarſten, beſloot zeer wijslijk, de gantſche zaak ter Algemeene Staatsvergadering bloot te leggen. Dit beſluit ter uitvoer gebracht zijnde, ſtelden de Staaten het Handſchrift en den Diamant in handen van *Joris de Bie*, hunnen Theſaurier, een Man van beproefde trouwe. Dan, hoe *Aarsſen* hier ook te werk ging, kon hij echter den laster van 't Gemeen, doorgaans zo onkundig in Staatsgeheimen, en gereed om het ergst liefst te gelooven, niet ontgaan. Men beſchuldigde hem van ſlinkſchen handel met den Vijand; het welk hem zo diep ter harte ging, dat hij beſloot, zig in openbaaren geſchrifte te verdedigen. De haat van 't Gemeen, en zelfs van aanzienlijker Perſoonen, die, nevens Prins *Maurits*, tegen 't beſtand arbeidden, werd zo heftig, dat de Advocaat *van Oldenbarneveld*, en de Griffier *Aarsſen*, groot gevaar liepen, zo niet hun leeven, ten minſten hunne Ampten te verliezen; ja, men ſchroomde niet te zeggen, dat de beiden *Aarsſens* den Staat verraaden hadden, namelijk de Griffier en zijn Zoon, van wien in 't volgende Art. zal geſprooken worden. *Maurits* drong, in 't Jaar 1608, ſterk op zijn genomen beſluit, om geen verdrag aantegaan, dan waarbij 's Lands Oppermacht voor altoos erkend werd; zendende zelfs, ten dien einde, Brieven rond aan de Hollandſche Steden, welke, gevolgd door verſcheidene ſchriften van minder gewigt, eene vervaarlijke gisting in de gemoederen veroorzaakten. In eenige van dezelve werden de gemelde Perſoonen gebrandmerkt, als ſmeders van verderflijke aanſlagen, zo als men 't Beſtand voorſtelde naar hunne denkwijze te zijn. Tot hier toe ſchijnen de *Advocaat* en de *Griffier* van éene partij geweest zijn. Echter zou men moeten beſluiten, dat de *Griffier* naderhand de zijde van Prins *Maurits* gekoozen heeft: want de *Vaderlandſche Historie* levert ons eenige bezwaaren op van *Aarsſen*, ten laste van den, in den Jaare 1619, gevangenen Advocaat *Barneveld*, hier in beſtaande: „ dat hij van het hier voor verhaalde, tuſſchen hem en *Jan*

„ *Nel-*

„ *Neijen*, aan den Advocaat kennis gegeeven, en dat deeze hem „ gezegd had, dat hij 't zeggen moest aan *Hogerbeets*, *Uiten-* „ *bogaard*, *Bruininк* en *Kromhout*; dat hij 't egter niet had „ gedaan; dat hij verder aan den Advocaat gezegd had, dat „ *Krauwels* hem bericht had, dat *Neijen*, behalven het Hand- „ ſchrift hem overhandigd, nog een ander van honderd duizend „ Dukaten had, welk hij meende, aan een Perſoon van meer- „ der aanzien, dan hij was, te moeten aangebooden zijn, zon- „ der dat hij echter wist, dat zulks geſchied was; dat *Krauwels* „ hem ook verklaard had, verwonderd te zijn, dat eenige der „ voornaamſten uit de Regeeringe, zelfs oude en egte Geuzen, „ zig zo lieten misleiden, dat zij zulke geſchenken ontvingen; „ hem noemende twee, die zulks gedaan hadden, te weeten „ *Berenſtein*, Burgemeester van *Delft*, en *Ruikhaver*, Burge- „ meester van *Haarlem*; dat de eerſte een kostbaaren Diamant „ ontvangen hadt, zonder dat hij wist wat den anderen was be- „ handigd; maar de Diamant was gekocht van eenen *Duarte* „ *Ferdinando*, Juwelier; dat hij, *Aarſſen*, dit den Advocaat „ mede te kennen gegeven hadt, die daarop gezegd hadt, zwijgt „ daar van ſtil, ik zal het zelfs eens onderzoeken. Dat hij, et- „ lijke dagen daarna, den Advocaat deswege wederom had aan- „ geſproken, die hem zeide, dat hij 'er naar gevraagd had, en „ dat 'er niets aan was."

In 't Jaar 1621, verzocht de Heer van *Aarſſen*, om zijnen ouderdom, ontſlag van zijn Ampt, of iemand ter zijner hulpe. De Heeren Staaten benoemden daar toe, in Augustus des zelfden Jaars, den Heer van *Goch*, die echter eerst den 15 Febr. 1622 den Eed deed. Doch deeze meest afwezend zijnde, verzocht *Aarſſen*, dat die geheel in 't Ampt mogte geſteld worden, 't welk aan hem, den 6 October 1623, werd toegeſtaan. De erkentenis der Staaten, voor zijne gedaane dienſten, ging zo verre, dat hij niet alleen zijne Wedde, maar ook zijnen Rang en Zitting in de Vergadering bleef behouden. Hij had ter Vrouwe *Emmerentia de Regeniers*, Dochter van *Jaques de Regeniers*, en van *Agnes de Temſicque*, welke beide, in 't Jaar 1627, overleden, en begraven zijn in 't *Gravenhage* in de Groote Kerk. Uit hun Huwelijk zijn voortgekomen vier Kinderen: I. *François*, (van wien in 't volgende Art. zal geſproken worden,) II. *Jacques van Aars-*

sen, Heer van *Trlangel*; deeze was, in 't jaar 1628, President in den Raad van Braband, en had in Huwelijk *Maria van der Veeken*, Dochter van *Johan van der Veeken* en van *Johanna Quingets*, Heere en Vrouwe van *Capelle* en *Nieuwerk*: hij overleed 1660, nalatende drie Kinderen, waar door het geslacht van *Aarsſen* vereenigd werd met dat van *Hack Hogerheide* en *Cuik van Meeteren*, enz. III. *Johan*, Heer van *Wernhout*, enz. die zijn Broeders Vrouws Zuster ten Huwelijk had, bij welke hij verwekte eenen Zoon, *Cornelis* genaamd, die ter Vrouwe had de Dochter van den vermaarden *Jacob Cats*, en bij haar vier Kinderen. Door 't Huwelijk van deszelfs jongſte Dochter *Anna*, werd het geslacht van *Aarsſen* vermaagschapt met dat van *Waſſenaar*. IV. *Cornelis*, die ongehuwd te *Bruſſel* overleed.

Zie DE GROOT, *Jaarboeken*, bl. 540, enz. BOR, XIX. Boek, bl. 32, 53 en 54, XXXVII. bl. 53 en 58. REIJD, bl. 445.. JEANNIN *Negotiatien*, tom. I. p. 247, tom. II. p. 524 en 525. *Vaderl. Hist.* X. Deel, bl. 348 en 349. waarin men 's Mans *Afbeelding* vind.

AARSSENS, (*François*) of VAN AARSEN. Sommigen houden hem voor eenen der bekwaamſte Mannen, die ooit in dienst der Staaten geweest zijn; anderen zeggen, dat hij de gevaarlijkſte Man was, die ooit in de Nederlanden geleefd heeft. Wie van deezen de waarheid op zijne zijde hebbe, zal uit het volgende verhaal moeten blijken. —— In zijne Jeugd, verzocht de Griffier *Cornelis Aarsſen*, aan den Heere *du Pleſſis van Mornaij*, deezen zijnen Zoon in zijn gevolg te willen neemen; dit toegeſtaan zijnde, kreeg hij daar door gelegenheid, der Franſche Taale en Zeden magtig te worden. Door de bewerking van den Heere *van Oldenbarneveld*, werd hij, in 't Jaar 1598, wanneer hij den Ouderdom van 26 Jaaren bereikt had, in plaats van eenen *Levijn Calvard* of *Caluard*, als de vijfde Agent der Algemeene Staaten, aan 't Hof van Frankrijk aangeſteld, en verbleef aldaar eenen geruimen tijd. Onder het voorgaande Artikel van deszelfs Vader, hebben wij gezien, dat deeze, in 't Jaar 1608, mede den naam had, den Staat te hebben verraaden, en dat hij, als een ſmeeder van verderflijke aanſlagen, in verſcheiden openbaare ſchotſchriften was uitgekreeten. Uit het beloop der zaaken, in dien

dien tijd voorgevallen, meen ik, met grond te mogen besluiten, dat de *Aarssens*, tot vordering van 't BESTAND, hebben medegewerkt. Want, na dat de berugtte Pater *Jan Neijen*, in 't Jaar 1607, 'er de voorslagen toe gedaan had, toonde zig de Koning van Frankrijk daaromtrent niet onverschillig, dewijl hij aan *F. Aarssens*, (welke, in dien tijd, eenen keer naar Holland stond te doen,) bevel gaf, hem het antwoord van zijne Meesters, op de volgende Vraagen, terug te brengen. I. Of zij, in den staat, in welken zij zig bevonden, buiten de hulp hunner nabuuren, zig konden handhaaven? II. Welke geneigdheid zij tot den Vrede hadden? III. Welke verzekering zij hadden om dien te verkrijgen, en of zij de tusschenkomst des Konings daar toe nodig oordeelden? IV. Welke voordeelen zij zijner Majesteit voorneemens waren toe te staan, in gevalle hij aan Spanje den Oorlog verklaarde? V. Of zij, zig begevende onder de bescherming zijner Majesteit, de vrije oefening van Godsdienst aan de Roomschgezinden zouden willen toestaan?

Doch *Aarssens*, in Frankrijk terug gekeerd, bragt op deeze Vraagen geen ander antwoord mede, dan dat hij noch met de Staaten, noch met de voornaamste Leden van Regeering, 'er van had durven spreeken. Als daarna de Staaten, van den Koning, eenen onderstand van drie millioenen verzochten, in plaatze van één, welken zij tot hier toe genoten hadden, gaf de Koning ten antwoord, dat, zo men meer onderstand begeerde, waar toe hij niet ongeneegen was, men hem ook andere voordeelen moest toestaan. Intusschen werd zijne Majesteit bericht, dat de Staaten, zonder zijne kennis, met den Aartshertog in onderhandeling getreeden waren. *Aarssens* hield zig daar van geheel onkundig, en bood aan, op nieuw, eenen keer naar Holland te doen, en te weege te brengen, dat men geen verdrag met den Vijand, buiten zijne Majesteits goedkeuring, sloot, en nam verder aan, de bovengemelde Vraagen te doen. *Aarssens* vertrok van 't Hof, en kwam uit den *Haag* niet eerder te rug, dan na dat de wapenstilstand voor agt Maanden gesloten was; ook gaven de Staaten, (schoon door den Koning met zeshonderd duizend Guldens ondersteund) 'er aan zijne Majesteit geene kennis van, dan na dat de zaak geklonken was. En dus, zeggen sommigen, waren de redenen van 's Konings ongenoegen niet ongegrond: te meer, indien

het

het gerucht (dat 'er terſtond met de komſte van *Aarsſens* in den *Haag* ontſtond) niet zonder grond was, hier in beſtaande; dat Koning *Hendrik* voorneemens was, de Regeering in Holland te veranderen, en de Staaten te noodzaaken, hem de Heerſchappij (die nu ſmaaklijker ſcheen, dan toen die door den *Griffier* werd aangeboden,) op te draagen. Uit dit verhaal, zegge ik, mag men beſluiten, dat zij beiden de hand gehad hebben in 't ſluiten van 't BESTAND, en dus hun aandeel in de daar tegen uitgekomene Schotſchriften.

Toen in 't Jaar 1609, op den 9 April, 't BESTAND voor twaalf Jaaren geſloten was, verkreeg *François Aarsſens* den rang van eerſten Ambaſſadeur van den Staat aan 't Hof van Frankrijk, na zijne terugkomst van *Venetien*. Hier door kreeg hij gelegenheid, om onder de grootſte Staatkundigen, als Koning *Hendrik den IV*, *Roni Sillenii*, *Jeannin* en anderen, zijn verſtand te oeffenen. Zijn gedrag de goedkeuring des laatstgenoemden wegdraagende, deed deeze hem zo verre in 's Konings gunst deelen, dat zijne Majesteit, uit achting, hem beſchonk met de waardigheid van de Ridderorde van *St. Michiel*. Niet minder wist hij zig, bij de Moeder des Konings, bemind te maaken, door wier Hovelingen hem alle de geheimen van 't Hof kenbaar werden; doch de dienst, welken hij daar door aan zijne Meesters bewees, deed 'er zijne achting daalen. In Holland werd mede niet veel goeds van hem gezegd, om reden, dat hij een ſterk voorſtander van 't Stadhouderlijk gezag was; en daarenboven de handelwijze van *Jeannin* en van *du Maurier*, en dus ook de belangen van 't Franſche Hof, dwarsboomde. Dit was de reden, dat men hem hier te veel hadt. Toen *Aarsſens* voorſloeg, eenen keer naar Holland te willen doen, ter beſtiering van zijne huislijke zaaken, werd hij (zegt AUBERIJ) op zijn woord gevat; die daar bij voegt, dat hij, om aan zijne gierigheid te voldoen, en een geſchenk van hunne Majesteiten te bekoomen, voorgaf zijne bediening in handen van zijne Meesters te willen ſtellen; hij laat daarop volgen, dat hij een geſchenk ontving, ter waarde van veertien of vijftien duizend Guldens. *Aarsſens* ontkende echter naderhand, dat hij zijn affcheid, als Ambasſadeur, van hunne Majesteiten genomen had. Doch hoe zeer hij ook aanhield, om wederom bezit van het Ampt te neemen, het gelukte hem niet; hij werd

werd ontslagen, op den 13 November in 't Jaar 1616, en de Heer van *Langerak* in zijne plaats gezonden. *Aarssens* kende zijne Vijanden, en, volgens zommigen, was dit de bron van zijnen haat tegen 's Lands Advocaat, als houdende dien voor den Man, door wien hij, op aandrijving van den Heer *du Maurier*, van zijn Ampt ontzet was. Als een bewijs van zijn veranderlijk gedrag, naar gelange zulks met zijne belangen best overeenkwam, beroepen zij zig op zijne voorige goedkeuring van het Boek van *Uitenbogaart*, over 't Gezag der Overheden in Kerklijke Zaaken. *Trigland* en anderen zoeken hem van dien blaam te zuiveren. *Brandt* verhaalt, dat hij zig, in 't Jaar 1617, in drift, tegen eenigen zoude hebben laaten ontvallen, dat het gezag van sommigen zo niet gevestigd was, of het kon wel worden ter neergeworpen. Als naderhand, niet alleen het gezag, maar ook de Persoon van 's Lands Advokaat, groot gevaar begon te loopen, en de schimpschriften tegen den achtbaaren Grijsaart in menigte in 't licht kwamen, waren 'er inzonderheid twee, die in bitterheid en scherpheid boven anderen uitmunten, in April des zelfden Jaars uitgekomen: het eene voerde ten Tijtel: *Practijke van den Spaanschen Raad;* het andere, *Noodwendig en Leevendig Discours. François Aarssens* werd bij veelen voor den Schrijver gehouden. Voor de zulken, die geene kennis aan dergelijke Schriften hebben, zal het niet ondienstig zijn, een kort verslag daar van te geeven.

De Inhoud van 't eerste was: Dat het oogmerk van den Spaanschen Raad was, I. Treves te maaken. II. Disputen onder de Gereformeerden te veroorzaaken, over de Religie, den vrijen wil, afval der Heiligen, enz. Welke pointen, daar in worden gezegd, te zijn aangeweezen door *Lipsius*, *Putaneus* en *Campanella*, en dat dezelve nu hier te lande werden gepractiseerd, door de Arminiaansche en Libertijnsche Politieken, die zig te zamen met een hoofd verbonden hadden, waarmede zij raad hielden, en Resolutien formeerden. Het derde Point van den Spaanschen Raad, was, om Prins *Maurits* tot minder magt te brengen, of ten minsten van zijn Gouvernement te deporteeren; of, zo als het 'er letterlijk word uitgedrukt hem met eenen langen Tabbaard in den Raad van Staate te zetten, om daar in als een O in 't Cijffet te weezen. Verder gevraagd wordende, wie

dat

en twintig Rechteren over de bovengemelde aanzienlijke Gevangenen, vond Prins *Maurits* nodig, de Leden der Ridderſchap (welke, reeds in 't Jaar 1618, door vijf Hollandſche Edelen vermeerderd waren,) met nog twee anderen te verſterken; na hevige debatten, tuſſchen gemelden Prins, en die van de Ridderſchap, en onder aantekening van Acte van Non-Prejuditie, geſchiedde dit, door aanſtelling van den Heer *Daniel de Hartaing*, en *François Aarsſens*, Heer van *Sommelsdijk*. De aanſtelling der Rechteren geſchied zijnde, beklaagden zig de Huisvrouw en Kinderen van 's Lands Advocaat, bij Requeste aan Hunne Edele Groot Mogende, dat zij tot hunne droeffenisſe hadden verſtaan, dat *François Aarsſens*, in de tegenwoordigheid van Hunne Ed. Gr. Mog. zig had onderwonden, kennis te neemen van hoogwigtige zaaken, den Heere *van Barneveld* raakende; daar gemelde *Aarsſens* opzettelijke en *kapitaale* Vijandſchap tegen hem en zijn Huis betoond had; merkende zij hem verder aan, als een der medewerkers van de Apprehenſie van den *Advocaat*; weshalven zij, naar rechten, verzochten, dat, als de zaaken van haaren Man en hunnen Vader dienende waren, zijne partijen mochten worden bevolen te vertrekken. Bij de Staaten werd hier op, in afweezigheid van *Aarsſens*, *Muijs* en *Paauw*, verſtaan, dat de voorſz. Requeste ten onrechte gepreſenteerd, en die Heeren daarbij ongelijk was aangedaan; dat het aan *Sommelsdijk* zoude gelaaten worden, of hij zig wilde abſenteeren dan niet; dat de anderen, volgens uitgebrachte kommisſie, zouden worden verzocht, te blijven fungeeren.

Dat *Aarsſens*, ſchoon geen Rechter, echter in de zaak van *Barneveld* geraadpleegd heeft, moet men uit het verhaal van *Brandt* beſluiten; want daarin leezen wij dat *Aarsſens*, met *Magnus*, en nog een derden, in geſprek zijnde, *Magnus*, onder anderen, zoude gezegd hebben: „ De Man is oud: zou 'er geen „ middel zijn, hem 't Leeven te ſpaaren? Hij is oud, en zal „ niet lang meer leeven. Het zal zo cruël gerekend worden!" Daar *Aarsſens* op zoude hebben geantwoord: „ Zo hij niet en „ ſterft, is al ons desſein te niet, en wij zijn in prijkel van om „ te koomen; dus moet hij ſterven: daar is geen andere reme„ die." Toen eindelijk het harde doodvonnis over dien vermaarden Man was uitgeſprooken, werd 'er door Brieven, nevens de ge-

gedrukte Sententie, onder anderen, aan den Koning van Frankrijk kennis van gegeeven, en tevens, in dien zelfden Brief, aan den Vorst geklaagd, over het gedrag van *du Maurier*; met verzoek dat zijne Majesteit aan dien Heer zoude gelieven te belasten, zig voortaan te onthouden van het voeden of ondersteunen van partijschappen in den Staat. In Frankrijk (zegt gemelde Heer *Brandt*) hield men, deezen Brief door *Sommelsdijk* geschreeven te zijn. En zelfs in de vertaaling van het antwoord, op denzelven, word hij (*Aarsfens*) genoemd „De zelve fielt (Garnement) „ die uit Parijs was weg gejaagd, die zijn best deed, om veran„ dering te maaken in 't verbond, daar zijne Majesteit de Staaten „ mede vereerd had."

Hoe gehaat dus *Aarsfens* aan 't Hof van Frankrijk, en hier te Lande, ook ware, bij hen, die de partij van *Barneveld*, ook na zijnen dood, aankleefden, heeft hij, echter, zig weeten staande te houden, en zijne bekwaamheden te doen gelden. Want, in 't Jaar 1624, vinden wij hem, nevens anderen, als eenen der Afgezanten naar Engeland, tot het sluiten van een wederzijdsch verbond van bescherming, en ter bevorderinge der zaaken van den ongelukkigen Keurvorst van de *Paltz*, 's Koning Schoonzoon. De zaaken in dat Rijk haar beslag gekreegen hebbende, begaf hij zig, in 't volgende Jaar, naar Frankrijk (alwaar wij hem, zo even, zo haatelijk afgeschilderd gezien hebben,) met oogmerk, om, met *Lodewijk den XIII*, een gelijk verbond tot stand te brengen. Hij werd 'er niet alleen met eere en achting ontvangen, maar zelfs de eerste Staatsdienaar, de Kardinaal de *Richelieu*, bediende zig van hem, tot de onderhandeling met die van *Rochelle*; deeze zaak wist hij zo verre te brengen, dat de Koning met die Stedelingen in de punten van een verdrag overéénkwam; hij schikte die van den Staat en den Koning meede op een goeden voet, schoon in de laatste, door de eerste, eenige vertraaging veroorzaakt werd; dewijl het opontbod der Staatsche Vloot, van voor *Rochelle*, geen minder gevaar en ondank voor den Heer *Aarsfens*, dan schrik en verstoordheid bij den Koning, te weege bragt. De Vorst zeide in toorn, „ dat „ de Staaten hem misleid, en gearbeid hadden om die van *Ro*„ *chelle* te sterken, Hem zoekende te dwingen tot het sluiten van „ eenen schandelijken Vrede; dat noch op hunne verbonden,

„ noch op hunne beloften ſtaat te maaken was, en dat zij hunne „ kleine genegenheid voor zijne Kroon en Rijk openlijk betoond „ hadden". —— In perſoon zeide hij tegen *Sommelsdijk*: „dat „ men hem, met het terug roepen van den Admiraal *Hautain*, „ eenen trek geſpeeld had, dien hij niet kon verzwelgen; dat hij „ niet tot den Vrede wilde gedwongen zijn, en dat hij voldoe„ ning begeerde". Nog heviger was de Kardinaal. „ Men ſcheen „ (zeide hij) met den Koning te ſpotten; men had den Vorst on„ dankbaar, onvoorzichtig en ontrouw behandeld; men had hem „ ontwapend, ter gunſte der Kerke". Zeker is het dat *Sommelsdijk* van 't opontbod van *Hautain* verwittigd is geweest, ſchoon hij 't als een geheim verzweegen had. Men was hier van niet onkundig aan 't Franſche Hof, en daarom van begrip, hem terſtond zijn affcheid te geeven; doch naderhand werd in den Raad beſlooten, het aan zijne keuze te laaten, om te blijven of te vertrekken; echter onder die bepaaling, van in geene nadere onderhandeling met hem te treeden, voor en al eer zijne Majeſteit, over het vertrek van *Hautain*, voldaan was.

Zijne ſchranderheid bezorgde hem de middelen, om zijn vertrek op alle wijzen te vertraagen; betuigende aan eenen ieder, dat hij gantsch onkundig van de zaak was, en tevens verklaarende, de vriendſchap van den Kardinaal, die hij hoogſchatte, te willen verbeuren, indien men hem van het tegendeel konde overtuigen. *Richelieu* ſcheen hier op een weinig te bedaaren, doch ſprak zonder ophouden van de voldoening, die men aan den Koning ſchuldig was. *Sommelsdijk* was van oordeel, dat die beſtaan kon in 't herzenden van *Hautain* voor Rochelle, of in 't verkoopen en leeveren van zes ſcheepen aan zijne Majeſteit. De Staatsdienaar verſtond, dat de Staaten eenen Perſoon van aanzien in Frankrijk moesten zenden, om hun gedrag bij den Koning te verſchoonen; dat zij den Kapitein *Quast*, die van de Engelſchen, onder Franſche Vlag, vertrokken was, en van wien gezegd werd, dat hij dezelve met verachting had afgeworpen, moesten afzetten, en 't Ampt van den Vlootvoogd *Hautain* ſtellen in handen van zijne Majeſteit, welke als dan aan de Staaten zoude verzoeken, hem in 't zelve te laaten.

Ligt is 't op te maaken, dat het ſluiten van 't verdrag, waar toe AARSSENS was afgezonden, onder deeze twisten, den kreeftengang ging:

ging: de overeenkomst van de Rochelsche zaaken zou het echter tot rijpheid gebracht hebben, zo niet een nieuw misverstand, tusschen Frankrijk en Engeland, andere hinderpaalen in den weg gebracht hadde, die van dat belang waren, dat AARSSENS zig tot zijn vertrek begon te bereiden. Alvoorens deed hij nog eenige poogingen, om 't Verbond van onderlinge beschermíng tot stand te brengen; doch het Hof ontwierp voorwaarden, zo hard, dat hij ze niet durfde aanneemen. De onaanneemlijkheid van dezelven, stuk voor stuk, hebbende aangetoond, bood hij echter aan, die met zig te neemen, en het goeddunken van zijne Meesters 'er op te vraagen. Op den 21 April 1626, nam hij, in een openbaar, ten dien einde verzocht, gehoor, afscheid van den Koning, en kwam, den agtsten der volgende maand, van *Parys* in *'s Hage* te rug; op den volgenden dag deedt hij, in de vergadering der Staaten, verslag van zijne verrigtingen.

De verbitteringen, tusschen de gemelde Hoven van Frankrijk en Engeland, waren, in 't volgende Jaar, zo sterk toegenomen, dat men, hier te Lande, voor eene openbaare Vreedebreuk beducht was, om dat de Engelschen bezetting in Rochelle zochten te brengen, en die van de stad weigerden, zig aan Frankrijk te onderwerpen. Engeland en Frankrijk deeden hun best om den Oorlog tusschen den Staat en Spanje gaande te houden. De Staaten, van hunnen kant, zogten niets anders, dan den Vrede, tusschen *Karel* en *Lodewijk*, te bewerken. Frankrijk bood nu wel den Staat eene nadere verbintenis aan; maar de grootste zwarigheid bestond, aan de zijde der Staaten, indien men nu met Frankrijk sloot, hier in, hoe men geheel onzijdig zou blijven in deszelfs verschillen met Engeland. Zo geperst, beslooten dezelven eerlang tot het afzenden van een buitengewoon Gezantschap aan de beide Mogendheden. Dus vertrokken de Heeren *Aarssens*, *Vosbergen*, *Brandwijk* en *Paauw*, naar Engeland en Frankrijk. Met het begin van 't jaar 1629, kwamen de laatstgemelde Heeren van daar te rug, zonder, door middel van binnenlandsche beroerten, daar veel verricht te hebben; echter was de bemiddeling van die beide Gezantschappen van dat gevolg, dat de Vrede tusschen de twee Mogendheden, op den 24 April van dat Jaar, getekend werd. De Gezanten in Frankrijk konden niet zo veel ten dienste van hunne Meesters uitwerken: dewijl *Lodewijk*

de XIII, na 't ſluiten van den Vrede met Engeland, nog onhandelbaarder werd; dus zij onverrichter zaake te rug keerden.

De Algemeene Staaten, en bijzonder die van Holland, in 't Jaar 1640, hun genoegen betoonende, over het voorgenomen en toen op handen zijnde Huwelijk, tuſſchen den Zoon van Prins *Fredrik Hendrik*, bij ons bekend onder den naam van *Willem dan II*, en *Maria*, Dogter des Konings van Engeland, werd, onder andere Heeren, *Aarſſens* naar Engeland afgevaardigd, van waar hij, eerst in het voorige jaar, was te rug gekomen, om op eene hoogſtaarelijke wijze deeze Prinſes, voor den jongen Vorst, ten Huwelijk te verzoeken, en ook om de bepaalingen over 't huwlijksgoed te maaken. Zo verre mij gebleeken is, was dit het laatſte gezantſchap, 't welk de Heer *Aarſſens*, in dienst der Republiek, bekleed heeft. De Heer van *Wimmenum*, op den vierden van November des Jaars 1640, overleeden zijnde, werd *Sommelsdijk*, uit de Ridderſchap van Holland, in deszelfs plaats, afgevaardigd in de Vergadering der Staaten Generaal, alwaar hij, op den agtſten December, in alle de openſtaande Commiſſien werd ontvangen.

Hoe hij, in alle die posten, gehandeld hebbe, hier over, gelijk wij bij den aanvang zeiden, is zeer verſchillende geoordeeld; daar hij meest in netelige omſtandigheden gebruikt is, was dit niet wel anders mogelijk: want de Vriendſchap van den eenen genietende, kon hem de haat van den anderen niet ontgaan. Doch, zonder hem te verdeedigen, moet men hem 't regt doen, van te zeggen, dat op de Schilderij, die AUBERRY van hem maakt, niet veel ſtaat te maaken is, dewijl die anders ſchrandere Schrijver al te ſterk partij trok voor zijnen Vader, die 's mans geſlagen Vijand was, en hij dus zo min voor een goed Rechter over *Aarſſens*, als deeze over *Barneveld* kon gehouden worden; verzwijgende hij zelfs al den lof, die hem in Frankrijk, zo over zijne dapperheid, in 't Jaar 1593, betoond, als over andere bekwaamheden, was toegekend.

Dit alles onbeſlist laatende, verdient nog van hem gezegd te worden, dat hij, hoe zeer van den eenen gehaat, en van den anderen bemind, echter, den naam van een groot Man gehad heeft. De meergemelde Kardinaal de *Richelieu*, zo bekwaam om iemands waarde te ſchatten, betuigde, in zijn leven

ven maar drie groote Staatkundigen gekend te hebben: hij bedoelde onzen *François Aarssens*, Heer van *Somelsdijk*; *Oxenstiern*, Kanselier van *Zweeden*, en *Trajano Viscardi*, Kanselier van *Monferat*; waar bij men hem zelven wel als den vierden plaatzen mag. *Aarssens* was geboren in 't Jaar 1572; hij overleed den 27 December 1641, in den Ouderdom van 69 Jaaren, en werd begraaven op zijne Heerlijkheid Sommelsdijk, alwaar men dit volgende Grafschrift vind:

„ *François van Aarssen*, Ridder van de Orde van St. Mi„ chiel, Heer van Sommelsdijk, Plaat, Bommel en Spijk, in zijn „ leven eerste Ordinaris Ambassadeur in Vrankrijk wegens de Ver„ eenigde Nederlanden, nog twee Extraordinarisse aldaar, nog „ vijf in Engeland, nog twee aan de Republiek van Venetie, „ ter hoogste eere en voordeel van den Staat uitgevoerd hebben„ de, naderhand in den Raad van Staate, hanstelijk ter Vergade„ ring van de Staaten Generaal uit de Ridderschap van Holland „ gedeputeerd, is onder de zijnen, uit deze tijdelijkheid geschei„ den en even zo stichtelijk, als hij die eerlijk en dienstig den „ Vaderlande hadde toegebracht, in 's Gravenhage den 27 De„ cember 1641 overleeden." Hij was getrouwd met *Petronella van Borre*, wier moeder uit het Geslachte van *Telbout* was, bij welke hij verwekt had vier kinderen, als:

1. *Cornelis van Aarssen*, (zie het volgende *Art.*) 2. *Emmerentia*, die in Huwelijk trad met *Filip van Steenland*, Heer van *Greifoort*, Drost van *Buuren*. 3. *Adriana*, geboren te *Parijs* in 1606, getrouwd met *Alexander Zoete de Lacke*, Heere van *Zevender en Potshoek*; zij stierf 15 Nov. 1677. en hij 30 Aug. 1678. 4. *Maria*, die een Gemaal kreeg *Willem Maurits* van Nassau, Zoon van *Justinus* van Nassau, Admiraal van *Zeeland*, Gouverneur van *Breda*, en van *Anna*, Dogter van *Johan*, *Baron van Merode*, uit welk Huwelijk 3 Kinderen verwekt werden: *Justinus* van Nassau, *Anna* van Nassau en *Justina* van Nassau. Bij *Wagenaar*, Deel X. vind men 's Mans Afbeelding, naar 't Originneel van *Mierevelt*.

't Wapen van *Aarssens* is in vieren gedeeld, waar van een en vier heeft een zilveren schild, over dekt met een geschakeert wit en zwart *St. Andries Kruis*; twee en drie een gouden veld, waar-

op drie zwarte Rotganzen zonder bekken en pooten, twee boven en een onder.

Zie AUBERRY, *Gedenkſchriften*, bl. 301-360. J. V. UITENBOGAART, *Kerkl. Hiſtorie*, bl. 402, 403, 936, 1001. enz. J. TRIGLAND. *Kerkl. Hiſtorie*, fol. 1003, 1005, 1008. *Leven van Barneveld*, bl. 146 en 333. BRANDT, *Hiſt. der Rechtspl.* bl. 156 en 226. *Reformatie*, IV. Deel. bl. 246. *Vaderl. Hiſt.* IX. X. en XI. Deel. AITZEMA, *Zaaken van Staat en Oorlog*, I. Deel, fol. 191, 194, 543. II. Deel. 709, 717.

Bij den laatstgemelden Schrijver kan men vinden, de Inſtructien en Geloofsbrieven, hem door den Staat mede gegeeven; waarbij aanmerkenswaardig is, dat die door hem zelven zijn opgeſteld; het vertrouwen, welk men in zijne bekwaamheid ſtelde, is hier uit ligt op te maaken.

J. LE CLERC, *Nederl. Geſchiedenisſen*, II. Deel. 110.

AARSSENS, (*Kornelis*) dus genaamd naar zijnen Grootvader, boven gemeld, en, in 't Jaar 1642, beſchreeven in de Ridderſchap van Holland. Hij was Heer van Sommelsdijk en Spijk, en werd gehouden voor den rijkſten ingezeetene van gantsch *Holland*. Men vind dat hij Gouverneur van Nijmeegen, en Kolonel van een Regiment Kavallerij, in dienst van den Staat, was, in 't Jaar 1650, enz. Wegens zijne Militaire Ampten, had hij, door Prins *Willem den II*, zig mede laaten gebruiken tot den veel gerucht maakenden aanſlag op *Amſteldam*; 't geen hem, zo wel als anderen, welke met die onderneeming belast geworden waren, veel ſpels veroorzaakte; de haat van die van Holland was inzonderheid op hem gevestigd, om reden, dat hij tevens Lid der Hollandſche Ridderſchap was. *Sommelsdijk* kon dus niet onkundig blijven van het onderzoek, welk 'er bij de Staaten, naa 's Prinſen overlijden, gedaan werd, naar hun, welke *Willem den II* tot dien aanſlag, (welken men noemde een attentaat op de Vrijheid, Hoogheid en Souverainiteit van deeze Provintie, directelijk ſtrijdende tegen alle Wetten, Rechten en Privilegien van dezelve,) hadden aangeraden, of daar toe behulpzaam geweest waren; en teffens ook niet van de geruchten, die 'er van hem alom-

alomme verſpreid werden. Den 15 en 16 Junij 1651, waren de Gekommitteerden der Staaten van Holland bezig, met het verhooren van de Klerken *Heiligerſich*, *Hulst* en *Cunes*. Terwijl zij hier mede bezig waren, kwam de Heer van *Sommelsdijk*, van zijn huis te Spijk, in 's Hage, en in de Vergadering verſchijnende, gaf hij te kennen, dat hij gekomen was, om zig te verantwoorden, indien 'er iets op hem te zeggen viel. Hij verklaarde daarop, bij monde, zonder na eenige beſchuldiging te wagten, of voor dat hem iets gevraagd werd, „ Dat hij, in de „ maand Junij des voorleeden Jaars, weinige dagen voor zijn „ vertrek naar Scherpenzeel, ontboden was geweest in de Kamer „ van zijne Hoogheid den *Heere Prince van Oranje*, en dat „ gemelde zijne Hoogheid hem als toen had gekommuniceerd, „ gereſolveerd te zijn, *Graaf Willem, Stadhouder van Friesland, met eenige Ruiterij, binnen Amſteldam te zenden, om aldaar audientie als Stadhouder te mogen bekomen*, en ook „ van meeninge te zijn, zijn Perſoon, met het Guarniſoen van „ *Nijmegen*, daartoe te gebruiken, om de troupen, ter uitvoering van 't voorneemen, een gedeelte van den weg, te geleiden; dat na eenige verſchillen, rakende de grootheid van de „ Diſtantie, de hette van 't jaargetijde, en de magteloosheid „ der Paarden, bij hem (*Aarſens*) daartegen ingebracht, zijne Hoogheid die zaak in nadere bedenking had genomen; dat hij, „ des daags daar aan, met Graaf *Willem*, aldaar weder verſchee„ nen was, en zijne Hoogheid toen verklaard had, als nog bij „ zijn voorneemen te blijven, onaangezien zij beiden daarop „ wederom de voorz. zwarigheden geopperd hadden; zeggende zijne Hoogheid, men zoude het beproeven, en met de „ Ruiterije zo verre rijden, als men komen kon; en ingevalle de„ zelve niet tijdig genoeg bij der hand was, dat Hij zelve in „ Perſoon met meerder magt derwaards aan zou komen, om re„ paratie en ſatisfactie te verkrijgen; dat echter in dier voegen „ de zaak is blijven ſtaan, zonder dat zijne Hoogheid, in de „ twee naast volgende dagen, of met hem, of met Graaf *Wil„ lem*, gezamentlijk, of afzonderlijk, daar van geſproken had; zo „ dat hij toen van meening was, dat de Prins de zaak uit zijne „ gedachten geſteld had; doch dat zij beiden, op den derden dag, „ weder door zijne Hoogheid ontbooden waren, die aan hun

„ verklaard had, dat hij nu den dag, de week, de troupen en
„ verder alles had vastgeſteld en geordonneerd; begeerende dat
„ zij, zonder uitſtel, met het werk zouden voortvaaren, en dat
„ hij, *Sommelsdijk*, vooruit zoude trekken, om de troupen te
„ ontvangen, op de heide van *Harten*, en die door verſcheide
„ Dorpen geleiden, bij geſchrifte opgegeeven, tot Abcoude,
„ om dezelve aldaar alle aan Graaf *Willem* overtegeeven. —
„ Dat hij, *Sommelsdijk*, den voorſz. weg in aanmerking neemen-
„ de, tot verſchooning zijns perſoons, den grooten afſtand zijne
„ Hoogheid te gemoet gevoerd hadde, en zijne Hoogheid ge-
„ disponeerd, om de troupen, die zij geleiden zouden, in plaats
„ van op gemelde *Heide*, tot *Scherpenzeel* te mogen verwach-
„ ten, en dat hem daarop zijn afſcheid gegeeven werd, met or-
„ der, om den tweeden dag daar aan te vertrekken, doch alvoo-
„ rens nader order te komen ontvangen; met bijvoeging, dat de
„ Prins den Graaf van *Dona* zoude gelasten, de troupen te Haa-
„ ten te ontvangen, en tot Scherpenzeel te geleiden; dat, in ge-
„ volge van dien, hij, op den gezetten dag, ten elf uuren, in
„ zijne reiskleederen, bij zijne Hoogheid was gekomen, om te
„ vernemen, wat de Prins hem verder zoude gelieven te gelas-
„ ten, en dat dezelve bleef bij de orde, ſtraks gemeld, gegeeven,
„ en hem uitdrukkelijk belastede, zijnen weg te neemen over
„ *Amſteldam*, en te rijden door alle de Dorpen, in geſchrifte
„ gemeld, en wel te letten op den afſtand van dezelven, om zig
„ in 't geleiden van de Troupen daarnaar te kunnen reguleé-
„ ren; voegende voor 't laatst daarbij, *dat hij Graaf Willem*
„ *gelast hadde, de troupen, in de ſtad gebracht hebben-*
„ *de, zodanige ordre te ſtellen, dat geen leed, aan de*
„ *burgers noch aan de ſoldaaten, aldaar zoude worden*
„ *gepleegt; en ſchoon het ook gebeurde dat iemand zig jegens*
„ *de Ruiterij kmaame te ſtellen, dat hij, om een kleinigheid,*
„ *zich niet zoude verzetten; zelfs niet, al waare 't dat iemand*
„ *op de Ruiterij mogt komen te ſchieten*; en aan hem, *Sommelsdijk*,
„ in 't bijzonder bevolen had, te willen helpen beletten, dewijl
„ Graaf *Willem* vol vuurs, moedig en wat haaſtig was, dat 'er geen
„ de minſte wanorders ontſtonden. — Dit zeide *Sommelsdijk*, al
„ het voorgevallene te zijn, voor zijne reize naar *Scherpenzeel*".
Het verhaal van zijnen togt thans vervolgende, zeide hij, „ dat
hij

„ hij den 27 Julij, des nademiddags om één uur, uit den *Haag*
„ was vertrokken, over Leiden, en komende omtrent Koudekerk,
„ alleen van zijn Kamerdienaar verzeld, aldaar door den *Marquis*
„ *de Vieuville* werd ingereeden, die hem zeide, van zijne Hoog-
„ heid gelast te zijn, om zig bij hem te voegen, de Ruiterij te
„ volgen en van alles verslag te moeten doen; 't welk *Sommels-*
„ *dijk* zegt, hem vreemd te voorengekoomen te zijn, wijl zijne
„ Hoogheid hem in deeze zaak nooit van gemelden Marquis ge-
„ sprooken had, en dat schoon dezelve zeide, zodanige orders
„ en bericht van zijne Hoogheid ontvangen te hebben, zig ech-
„ ter tegen hem niet had uitgelaaten, dan in algemeene bewoor-
„ dingen; dat hij de troupen tot *Abcou* zoude geleiden, en dat
„ zij te zaamen gereeden zijn tot aan den *Overtoom*, en des
„ avonds, omtrent half tien uuren, aldaar aangekoomen waren,
„ en, van wegen de duisterheid, in een der grootste Herbergen
„ aldaar vernagt hadden; dat zij lieden, 's anderdaags 's morgens
„ om half vijf uuren, zijn gereeden naar *Amsteldam*, en omtrent
„ de *Leydsche* poort verscheiden Paarden ontmoetende, onder
„ welke eenige Merrien waren, wat disorder voorviel; en hij,
„ *Sommelsdijk*, zijn Paard de spooren geevende, wat vooruit
„ gereeden was, blijvende de Marquis nog verder achter, wijl
„ zijn Kamerdienaar hem moest helpen, in 't maaken van deszelfs
„ stegelreep, die gebrooken was; zijnde hij intusschen voortge-
„ reeden, zonder op te houden, door de stad, den naasten weg
„ naar de Utrechtsche Poort, (die hij meent de Reguliers-poort
„ genaamd te zijn) en dat hij middelerwijl, op 't midden van de
„ Reguliers Breestraat, was ontmoet, gegroet en aangesprooken,
„ door den Schout of Secretaris van *Buuren*, doch dat hij ter-
„ stond weder van denzelven was afgescheiden, en van opgemel-
„ den Marquis niet eerder werd ingehaalt, dan 60 of 70 pasen
„ buiten gemelde Poort. — Dat de klok toen vijf uuren zijn-
„ de, hij zijn Horlogie daarop gesteld had, om te beter gissing
„ te kunnen maaken, hoe veel tijd van doen zoude zijn, om
„ van *Abcoude*, door de Dorpen *Bambrugge*, *Loenen*, *Vree-*
„ *land*, *Kortenhoef*, *Hilversom*, *Soest* en *Leusden*, tot *Scher-*
„ *penzeel* te koomen, om in den terugtocht zig daarnaar te rege-
„ len; dat hij door gemelde Dorpen gereeden zijnde, des avonds

„ om vijf uuren te *Scherpenzeel* gekoomen was; zijnde de Mar-
„ quis van hem geſcheiden, om een keer naar *Amersfoort* te doen,
„ en omtrent middernagt eerst ter gemelde plaats gekoomen; dat
„ zij beiden, den volgenden dag, te *Scherpenzeel* gebleeven zijn,
„ hun middagmaal gehouden hebben op 't huis van den Heer van
„ *Scherpenzeel*, hunne Paarden gereed houdende, en dus de
„ troupen verwagtende, wier aankomst hem om vijf uuren des na-
„ demiddags verwittigt werd, en dat hij, daar op van dat ogen-
„ blik af aan was voortgetrokken, van plaats tot plaats hier boven-
„ gemeld, tot op de Heide boven *Hilverſum*, alwaar, door
„ ſtorm en opkoomend onweder, de troupen verhinderd werden;
„ toevende daarop een korte poos in het Dorp na de agtergeblee-
„ venen; dat bij het vertrek uit dat Dorp, de Donder verzwaa-
„ rende, eenige den regten weg namen, terwijl 10 Kompagnien
„ eenen anderen weg waren ingeſlagen, het geen eerst omtrent
„ *Vreeland* ontdekt werd; dat hij, *Sommelsdijk*, echter met zij-
„ ne Ruiterij was voortgezet tot *Abcoude*, alwaar hij zeide, naar
„ gisſing, omtrent 's morgens half vijf uuren te zijn aangekoomen:
„ wordende hij aldaar ontmoet door Graaf *Willem*, met 2 of 3
„ andere Officieren, die hem vraagden, of alle de troupen bij
„ een waren? doch bevindende het agterblijven van eenigen,
„ toonde hij zig daar over zeer misnoegd: (men weet, dat hij 'er
„ reden toe had: want dit word doorgaans gehouden, als de oor-
„ zaak van de mislukking van deeze ſtoute onderneeming.) Graaf
„ *Willem* zoude echter in twijffel geſtaan hebben, of hij, onaan-
„ gezien deeze afdwaaling, zijne kommisſie niet zoude nakomen
„ en voortzetten, maar wilde het niet alleen op zig neemen, maar
„ dat hij, met de Officieren, daarop geraadpleegd hebbende, ge-
„ noegzaam beſlooten had, de marsch voorttezetten. *Sommels-*
„ *dijk* zegt verder, dat hij geadviſeerd heeft dat men het niet be-
„ hoorde te tendeeren, als ſtrijdende direktelijk tegen de Intentie
„ van zijne Hoogheid, dewelke niet wilde het werk aangevangen
„ hebben, als met een groot getal, om disorders te verhoeden,
„ en ook dat met weinig volk inkomende, de Burgers en Soldaa-
„ ten niet mogten worden geanimeerd, om zig daar tegens te
„ ſtellen, en tot feitelijkheden te koomen, die zijne Hoogheid,
„ in alle manieren, begeerde verhoed te hebben. Dat deeze zij-
„ ne redenen, zo wel Graaf *Willem*, als de andere Officieren

„ be-

„ bewogen hadden, daar te blijven wachten, tot de aankomst van
„ de resterende troupen, die bij *Naarden* afgedwaald zijnde,
„ omtrent drie uuren later aankwamen. Dat toen Graaf *Willem*
„ heeft besloten op *Amsteldam* aantetrekken, en een Brief van
„ zijne Hoogheid te doen overleveren, zijnde aldaar een gerui-
„ men tijd gebleeven, tot dat door eenige Heeren, waar onder
„ mede de Heer *Huydekooper* was, hem antwoord op de voorz.
„ Misfive was toegekoomen, en dat hij daarop beslooten had,
„ te *Ouderkerk* te gaan logeeren, alwaar, daags daaraan, ordre
„ van zijne Hoogheid gekoomen zijnde, om de troupen te ver-
„ deelen, de Heer van *Zuilenstein* naar *Muijden*, en hij, *Som-*
„ *melsdijk*, naar 't Huis ter *Hart* gezonden zijn, en dat hij ver-
„ staan hadt, dat zijne Hoogheid des avonds te *Ouderkerk* zoude
„ zijn, echter niet verder gekoomen is dan tot *Amstelveen*. Dat
„ *Sommelsdijk*, trekkende naar den hem aangeweezenen Post, ver-
„ staan had, dat aan den Overtoom eene doorsnijding was ge-
„ maakt, en eenig volk gelegt was; dat door hem vijf-en-twintig
„ Ruiters en dertig Muskettiers waren voorafgezonden, op wel-
„ ker aankomst het daar zijnde volk den post verlaaten had, en
„ dat hij, na het doen leggen van eenen brug, 'er was overge-
„ trokken, en verder de marsch genomen had, regt toe op het
„ Huis ter *Hart*; alwaar terstond bij hem gekomen waren de
„ Heeren van *Haarlem*, zeer ontsteld en verbaasd, meenende dat
„ het op hunne stad gemunt was; doch dat hij hun verzekering
„ hadde gedaan, op ordre van zijne Hoogheid, dat noch op de
„ stad *Haarlem*, noch op de Burgerij werd gezien. — En
„ als hem bij het affcheidneemen de Heer van der *Kamer* vraag-
„ de, of de 6 of 7000 man Zweedsche troupen, in 't land van
„ Gulik, door zijne Hoogheid ontboden waren, hij daarop ge-
„ antwoord had, dat, zijns weetens, geen de minste Communi-
„ catie tusschen zijne Hoogheid en dezelven was; maar dat die
„ troupen, om achterstallige kontributien in te vorderen, waren
„ gesteld, en dat hij daar hadt bijgevoegd, dat het goed zoude
„ zijn, dat 'er geen nader en meerder Korrespondentie en gemeen-
„ schap was, tusschen de stad *Amsteldam* en 't Parlement van
„ Engeland; en dat na eenige redenwisseling daar over, hij,
„ *Sommelsdijk*, eindelijk gezegd had, dat zijne Hoogheid aan
„ hem, zes dagen te vooren, berigt had, dat hem een Brief ver-

„ toond

„ toond was, geſchreeven uit *Londen* aan een Engelsch Officier,
„ inhoudende dat het Parlement belooft had, tien duizend Man
„ tot bijſtand van de ſtad *Amſteldam* te zullen zenden; en dat
„ zijn Hoogheid ook hadde gezien een lijst, waarop de naamen
„ der Kolonellen en andere Hooge Officieren van 't volk
„ uitgedrukt waren: daarbij voegende, dat zo die van *Haarlem*
„ iets verder mochten hebben gedepoſeert, hij dezelven hield
„ voor zo eerlijke luiden, dat hij hun de Memorie ververſchen-
„ de, zij met elkanderen in hunne verklaaringen wel zouden over-
„ eenkomen. Dat *Sommelsdijk*, volgens zijne verklaaring, nu
„ de wacht aan 't huis *ter Hart*, met een Kompagnie Paarden, be-
„ zet hebbende, en verwittigd van de komst van Prins *Willem*
„ tot *Amſtelveen*, op deszelfs ordre, des daags daar aan, 's mor-
„ gens vroeg, zig mede derwaarts hadde begeeven; verhaalende
„ aan denzelven de bekommering van de gemelde Heeren van
„ *Haarlem*, en wat hij hun geantwoord had; dat hij des avonds
„ weder naar zijn kwartier was vertrokken, en op zijn vertrek
„ van den Prins verſtaan had, dat hij order gegeeven had, om
„ het volk onder hem, *Sommelsdijk*, ſtaande, te veranderen in
„ heele kompagnien, en dat hij vervolgens, op de order aan hem
„ gegeeven, met eenige kompagnien, onder zijn Schoonbroeder,
„ den Heer van *Steeland*, den post te *Sparendam* hadt verze-
„ kerd, en des anderen daags in zijn kwartier was gebleeven.
„ Dat hij, des Woensdags ten Hove gekomen zijnde, verſtaan
„ had, dat tusſchen zijne Hoogheid en die van *Amſteldam* over
„ een accommodement gehandeld werd, en dat hij den nacht
„ daarop volgende, door Graaf *Willem* order bekoomen had, de
„ troupen weder van *Sparendam* naar *Ouderkerk* afteleiden, al-
„ waar de Patenten zouden zijn, om het volk weder naar hunne
„ Guarniſoenen te doen trekken. *Aarsſens* beſloot deeze ver-
„ klaaring met aan te toonen, dat hij in deezen was gebruikt als
„ Kolonel ten aanzien van 't meerendeel van zijn Regiment, als
„ Gouverneur ten aanzien van alle de Ruiterij van zijn Guarni-
„ ſoen, en als Ritmeester ten aanzien van zijne Kompagnie, en
„ dat hij hadde gedagt, gehoorzaamheid ſchuldig geweest te zijn
„ aan den Kapitein Generaal en Stadhouder deezer Provintie, in
„ dat vertrouwen, dat allen, die weeten, wat een Officier aan den
„ Generaal ſchuldig is, een gunstig oordeel tot zijn voordeel in
„ dee-

„ deezen zouden moeten geeven; betuigende hij verder, dat deeze zijne verklaaring was naar de oprechte waarheid, die hij altoos hulde gedaan had; verzoekende, dat op alle de omstandigheden zodanig mogt worden gelet, dat alle vooroordeel weggenomen zijnde, mogt blijken, dat hij onschuldig was, in de drie navolgende pointen, die hij verstond, ten zijnen laste te zullen geinferreerd worden; namentlijk, vooreerst, dat hij zoude gehandeld hebben tegen zijnen *Politiken Eed*; ten tweeden, *dat hij zoude bespiet hebben de wallen van Amstelдam*; en ten derden, *dat hij de Auteur zoude weezen van voorsz. geruchte van 't contract, bij die van Amsteldam met het Parlement van Engeland aangegaan.* Hij besloot met te zeggen, dat van dit alles aan Haare Ed. Gr. Mog. gunstig rapport mogt gedaan worden."

Deeze uit eigene beweeging gedaane verklaaring, en verhaal van dingen, naar welke door niemant gevraagd was, had gantsch andere uitwerkzelen, dan *Sommelsdijk* verwagt had: want in plaats van hem te rechtvaardigen, werden, door de redeneeringen, daar over gehouden, nieuwe verdenkingen veroorzaakt.

Hij daar van onderricht zijnde, begreep alles in drie hoofdpointen, waarop hij zig nader, op de volgende wijze, verdedigde.

Op de beschuldiginge, *dat Hij, om zijnen Politiken Eed, het bevel van zijne Hoogheid niet had behooren aanteneemen, noch te zwijgen*, antwoordde hij, dat men, om daar over te oordeelen, behoorde intezien de gantsche gelegenheid van het bewind van den Prins, en van de zaaken in derzelver omstandigheid, en vervolgens acht geeven op de navolgende redenen.

Dat wijlen zijne Hoogheid was geweest Kapitein Generaal en Stadhouder; dat die hem gebruikt had, niet als een geleend Officier, maar als Kolonel, Gouverneur en Ritmeester, om 's Lands troupen, die hem absolut waren aanbetrouwd, te geleiden, in eene Stad van 't Land: en waarom? om van die Stad te verkrijgen Audientie, die hem geweigerd was, en van welke weigering hij voorheen, in de vergaderinge van haare Hoog Mogende, geklaagt had, dat hij, in zijn ampt, als Stadhouder verkort was, en gezeid hadde, zulks ook alleen te begeeren tot herstel, (gelijk hij ook, in den Brief aan de Heeren van *Amsteldam*, gesteld had) om aldaar voorteedragen zaaken, die den dienst van 't Land be-

betreffende waren? maar niet tegenſtaande dit alles, zeide hij, genomen dat men het zo kwalijk had willen duiden, als het nu bij veelen gedaan werd, zo verzocht hij evenwel Haar Ed. Gr. Mog. in aanmerking te willen neemen: vooreerst, dat al hadde hij het bevel van zijne Hoogheid geweigerd, en verzweegen, deze daarom van zijn voorneemen niet afgezien, maar hem zou beſchuldigt hebben, zijnen *Militairen Eed* niet nagekoomen te zijn, en zig dus aan de zwaarſte ſtraffen, volgens krijgsgebruik, te hebben ſchuldig gemaakt. En in zo verre hij nog meer hadde willen doen, met aan te brengen aan Haar Ed. Gr. Mog. het geen hem zijne Hoogheid belast hadde, en dat zulks zonder bewijs (gelijk hij daar toe geen ſchriftelijk bevel gehad hadt, wijl hem alles mondeling was aangezegd) zoude hij van den Prinſe als een Leugenaar en Lasteraar vervolgd, en door Haar Ed. Gr. Mog. als een uitzinnige aangezien zijn: en, behalven dit alles, bad hij, dat Haar Ed. Groot Mog. geliefden te gedenken, „ dat toen zijne Hoogheid, „ zelfs aan de volle vergadering, zijn voorneemen deed bekend „ maaken, door den Raadpenſionaris, niemand van alle de gee„ nen, die het aanhoorden, een woord daar tegen geſproken „ had, maar dat alle de Leden toen met zwijgen dat werk ſchee„ nen te Conſenteeren, dat hij, door de verbintenisſen van zijne „ Militaire Ampten, zig daar in had moeten laaten gebruiken." En dus vertrouwde hij, dat men van hem niet zou konnen begeeren, iets 't welk de geheele vergadering niet had willen doen.

Wat het tweede point aangaat, het beſpieden van de wallen der ſtad *Amſteldam*, daarop zeide *Sommelsdijk* het zelfde, het geen hier voor verhaald is, namenlijk, dat hij binnen een half uur was gereeden van de Herberg aan den Overtoom, tot buiten de Utrechtſche Poort, in genoegzaam dezelfde bewoordingen als boven zijn aangehaald; alleen met bijvoeging van noch last, noch gedachten daar toe gehad te hebben; en dat zijn weg door *Amſteldam* nergens toe gediend had, dan om de Marsch door de Dorpen gade te ſlaan, zo als hier boven gemeld is. Het derde point, wegens het geſprek met den Heer *van den Kamer* van *Haarlem*, behelst in ſubſtantie mede niets anders, dan het voorverhaalde; alleenlijk voegde hij 'er nevens, dat de Officier, hem door zijne Hoogheid genoemd, tegenwoordig in den *Haag*, en ook bereid was geſtand te doen, dat hij niet alleen zodanigen

Brief

Brief aan zijne Hoogheid vertoond, maar ook nog verſcheide andere van gelijken inhoud gezien hadt.

Deeze verklaaring, zeide hij, een kort en waarachtig verhaal te zijn van dat geene, wat hij tot nadere Informatie en Juſtificatie, zo van Haar Ed. Gr. Mog. als van zijn Perſoon, gedacht had te moeten voordraagen, in hoope, dat daar mede genoegen zoude genomen worden; met aanbieding van nog nadere opheldering van zaaken, als men zulks begeerde.

De Staaten der Provintien, en bijzonder die van Holland, het gebeurde in 't voorige Jaar nog dieper willende inzien, brachten de Staaten van Friesland, voornamenlijk om Graaf *Willem* van dit ſnoer los te krijgen, ter Staatsvergadering in, een Concept van *Generaale Amneſtie*; om hetwelk te ſmaaklijker te maaken, werd aan *Sommelsdijk* geraden, zig bij een uitdrukkelijk verzoek in dezelve te recommandeeren.

Hij onderwierp zig daar aan, zeggende eerst mondeling, dat hij met groot ongenoegen en verwondering verſtaan had, dat al het geene hij in de vergadering van Haar Ed. Gr. Mog. gezegd en voorgedragen had, zo kwalijk verſtaan en opgenomen was, even als of hij daar door had willen aanbieden, zijne zaak in rechten voor den Rechter te verdeedigen; daar hij nogthans verklaarde, geene andere meeninge gehad te hebben, dan om alleen met allen eerbied Haar Ed. Gr. Mog. welke hij hadde verſtaan, dat door haare Kommiſſariſſen zig informeerden op zijne Actien aangaande de Expeditie naar *Amſteldam*, de waare geſchapenheid daar van zelfs te verklaaren, met vast vertrouwen, dat hij daar mede Haar Ed. Gr. Mog. volkomen voldoening zoude gegeven hebben: waarom hij goed vond, als nog voor deezen te verklaaren, zijne intentie niet anders geweest te zijn, als hier vooren verhaald is, en daar beneffens Haar Ed. Gr. Mog. ootmoedigljk te verzoeken en te bidden, zijn doen en zeggen niet anders te willen opneemen, en dienvolgens hem, nevens alle andere Officieren en Ingezetenen van deeze landen, die in 't werk van *Amſteldam* zijn gebruikt geweest, mede te begrijpen in de *Generaale Amnestie*, daar van hij verſtond, dat met andere Provintien gehandeld werd. Dit voorſtel werd gevolgd van een nader Request van deezen Inhoud:

Aan

„ *Aan de Ed. Groot Mog. Heeren Staaten*
„ *van Holland en Westfriesland.*

„ Vertoont met behoorlijke eerbiedinge de Heere van *Sommels-*
„ *dijk* zo ongelukkig te zijn, dat hoewel hij zijn best gedaan
„ heeft, om door een oprecht en respectueus bericht, UEd. Groot
„ Mog. te voldoen, aangaande zijn Employ, in 't werk van *Am-*
„ *ſteldam*, hij evenwel verneemt dat UEd. Groot Mog. noch
„ daar van misnoegt blijven; ſoo bidt hij dan wederomme door
„ deeſen heel ootmoedigljck UEd. Groot Mog. acht te willen
„ neemen op den ſchuldigen plicht, en den *dwang van zijne*
„ *Militaire bedieninge*, ende verzoekt ook dien volgende, op
„ het onderdanigst, hem gelieven te begrijpen in de aanſtaande
„ *Amnestie*, met die verſoeckeringe, dat hij daar door aan UEd.
„ Groot Mog. te meer zijn en blijven ſal

„ *Den aller ootmoedigſten en Gehoorſaemſten*
„ *Dienaar en Onderdaan.*

„ Was Onderteeckend.

„ C. VAN AERSSEN VAN SOMMELSDYCK."

'Er was reeds werkelijk een ontwerp van zulk eene algemeene Vergiffenis (*Amnestie*) gemaakt; en dewijl *Sommelsdijk* het voornaam beleid van den aanſlag aan Graave *Willem* hadt toegeſchreeven, drongen Friesland en Stad en Lande 'er des te ernſtiger op aan; doch Holland, ſtaande op het recht, om 't zelve te oeffenen, daar men 't goed vond, nam 'er geen genoegen in. Na dat evenwel de Ridderſchap van Holland zig bij Friesland en Groningen gevoegd had, bewilligde Holland 'er in, op voorwaarde, dat *Sommelsdijk* zig voortaan uit de vergaderinge der Staaten onthield. Hij hier in bewilligd hebbende, werd, op den 19 Augustus 1651, de algemeene vergiffenis, zonder uitſluiting van iemand, met eenpaarige ſtemmen, vastgeſteld, en in de volgende bewoordiging naderhand afgekondigd:

„ Men beloofde bij dezelve, nu noch nooit te zullen gedenken
aan het geene in den voorleeden jaare voorgevallen was, en ver-
klaar-

klaarde, de besluiten van den vijfden en zesden van Meijmaand des gemelden Jaars, voor nietig, kragteloos en van onwaarde, zo wel als alles, wat in dezelve verrigt en ondernomen was, waarvan de blijken en overblijfzels uit de openbaare Registers geligt zouden worden.

Sommelsdijk overleed in 't Jaar 1662. Hij was getrouwd geweest met *Lucia van Walta*, dochter van *Pieter van Walta* en *Ida Donia van Harinxma*, bij welke hij verwekt had agt Kinderen: I. *François van Aarssen*, Heer van *de Plaat*, welke, na het doen van eene agtjaarige reize door *Europa*, in den bloei zijns leevens, op een tocht van *Engeland* na *Holland*, in 't jaar 1659, ongelukkig omkwam. II. *Kornelis*, (zie het volgende Art.) III. *Petronella*, getrouwd met *Johan van Wevoort*, Heere van *Osfenberg*. IV. *Isabella van Aarssen*, Gemalin van Hendrik, Graave van *Nassau*, Heere van *Ouderkerke*, Veldmaarschalk der Troepen van den Staat, welke naliet zes Kinderen: 1. *Lodewijk van Nassau*. 2. *Hendrik*, *Graaf van Nassau*. 3. *Cornelis*, *Graaf van Nassau*. 4. *Maurits*, *Graaf van Nassau*. 5. *Isabella van Nassau*, en 6. *Anna van Nassau*. V. *Henrietta*, getrouwd met *François de Zoete de Laeke van Villers*. VI. *Anna*. VII. *Maria*. VIII. *Lucia*. De drie laatste zijn ongehuwd gestorven, en, volgens 't zeggen van *Auberij*, waren zij navolgsters van den beruchten *Labadie*.

Zie de *Hollandsche Merkurius* van 1650. AITZEMA, *Zaaken van Staat en Oorlog*, III. Deel. bl. 588. 600. enz. *Herst. Leeuw*, 67-462. AUBERRY, *Gedenkschriften*, bl. 365.

AARSENS, (*Kornelis*) door den dood van zijnen Broeder *François*, in 't jaar 1659, de voornaamste erfgenaam van alle de groote Rijkdommen zijns Vaders geworden, heeft in huwelijk gehad de oudste Dochter van den Markgraave van *St. Andre Montbrun*, een man, die zig, door de beruchte bescherming van *Candia*, vermaard gemaakt heeft.

WAGENAAR, in zijn XIII. Deel, bl. 210 en 211. een verhaal doende van den Zeeslag, tusschen de Hollandsche en Engelsche Vlooten, zegt: „ Dien zelfden morgen, was de Heer van *Som-*„ *melsdijk* in 's Lands Vloot gekomen, en had zig aan boord van „ het schip van den Luitenant-Admiraal *Tromp* begeeven, onaan-

„ gezien de *Ruiter* hem verzogt hadt, dat hij zig op zijn ſchip „ onthouden wilde: het welk (zegt hij verder) daarna, bij ſom„ migen, vermoeden baarde, als of hij *Tromp* eenen raad was ko„ men geeven, die met 's Lands dienst niet wel beſtaan kon." Onze Geſchiedſchrijver meldt niet, in welken rang of Karakter *Sommelsdijk* in de Vloot gekoomen was, en dien wij ook niet hebben kunnen opſpooren. *Aitzema* zegt mede, zonder daar van iets te melden, in 't vijfde deel van de Zaaken van Staat, enz. bl. 807. „ De Heer van *Sommelsdijk* was mede gegaan op „ 't ſchip van *Tromp*, en wedergekomen, deed meest gelijk rap„ port (namelijk als het verhaal van den *Luitenant Admiraal van* „ *Meppel*, dat hij voor af had laaten gaan); hij voegt 'er nevens, „ dat op naam van *Aarſſens van Sommelsdijk*, een relaas ten „ voordeele van *Tromp* gedrukt was, 't welk hij *Sommelsdijk* ont„ kend had, het zijne te zijn, en naderhand ontdekt werd, ge„ ſchreeven te zijn door den Heer *Kievit*, den Zwager van *Tromp*, „ wiens onheil hier door was aangevangen." De bovenſtaande ingewikkelde beſchuldiging word, derhalven, hier door weggenomen. —— Niet min ongunſtig is de uitdrukking van *Wagenaar*, op bl. 338. van dat zelfde Deel, ter gelegenheid van 't Verhaal van eenige twisten, ontſtaan over de verheffing der Leenen, tusſchen die van *Holland* en *Zeeland*; hij zegt: „ *de Heer* „ *van* Sommelsdijk, *ſedert veele jaaren uit de gunst der Staa*„ *ten van Holland vervallen, had die van Zeeland, die hem* „ *beter zetten mogten, te liever voor zijne Leenheeren willen* „ *erkennen, gelijk hij, inderdaad, gedaan had.*"

Men moet aanmerken, dat de Heer *Wagenaar* hier een misſlag begaan, en Vader en Zoon voor één Perſoon genomen heeft. *Kornelis van Aarſſen*, die uit de gunst der Staaten van Holland vervallen was, gelijk hij het uitdrukt, was, gelijk wij, in 't voorige Art. gezien hebben, in 't jaar 1662 reeds overleeden; en dit geval, in den jaare 1663 voorgevallen, kan hem dus niet betreffen. —— En wat aangaat de Leenverheffing van de Staaten van Zeeland, hier toe geloof ik, dat *Aarſſens* zeer groot regt had, om reden, dat de Heerlijkheid van *Sommelsdijk*, reeds als een Leen van Zeeland, bezeeten was door Heer *Adriaan van Borſelen*, in 't Jaar 1466, gelijk wij, onder het *Artikel* BORSSELEN, nader zullen aanwijzen.

On-

Onder 't Art. van de *West-Indiſche Maatſchappij* zullen wy breeder ſpreeken van *Suriname;* hier ter plaatze kunnen wij niet nalaaten, 'er melding van te maken, in zo verre het betrekking heeft op dezen *Kornelis Aarſſens.* Nadat de Staaten van Zeeland, eenige Jaaren, in 't bezit van die Volkplanting geweest waren, beſlooten dezelve, in 't Jaar 1682, die aan de West-Indiſche Maatſchappij, voor een ſomme van twee honderd en zestig duizend guldens, over te doen, zo als ook, volgens Octroi van de Algemeene Staaten, op den 23 Sept. des gemelden Jaars, geſchiedde. De Maatſchappij, deezen last ter onderhouding voor zig te zwaar oordeelende, vond, in 't volgende jaar, geraaden, 'er twee derde deelen van af te ſtaan; het eene derde deel werd door de Stad *Amſteldam*, en het andere door den Heer *Kornelis Aarſſens*, Heer van Sommelsdijk, tot den zelfden prijs, overgenomen; behoudende echter de Staaten Generaal de oppermacht over de Volkplanting.

In 't Jaar 1683, trok *Sommelsdijk* naar Surinaame, en aanvaardde de Landvoogdije over die Volkplanting; hij bouwde 'er twee Sterkten, welke hij van behoorlijke Bezetting en Oorlogsbehoeften voorzag. Niet veele jaaren na zijne aankomst, dat is in 't jaar 1688, ontſtonden 'er eenige klagten over zijn beſtier. De Hollanders zagen nu, dat zij eene verzekerde bezitting hadden, en meenden, dat de Volkplanting genoeg in bloei was, om haar te doen beſtaan. *Aarſſens*, daarentegen, meende dit nog verder te brengen; dan hier toe moeſten de handen aan de ploeg geſlagen worden. Deeze verſchillende gedachten waren naderhand de oorzaak van zijnen dood. De pointen van bezwaar, eerst tegen hem ingebracht, beſtonden hier in: I. Dat hij de Raaden der Juſtitie en Politie niet tijdig genoeg had aangeſteld, en aangeſteld zijnde, niet naar behooren gekend had. II. Dat de opgezetenen hooger door hem bezwaard waren, dan volgens Octroi geſchieden mocht. III. Dat hij een Pakhuis voor zig hield, tot merkelijk nadeel der Kolonisten. IV. Dat 'er, door zijn beſtier, een ſchip, voor rekening van eenige bijzondere Directeuren, uit Ierland, geladen met gezouten Oſſen- en Varkens-vleesch, geland was, welke mondbehoeften, volgens Octroi, uit Holland komen moesten. V. Dat *Aarſſens*, tegen het oogmerk der Staaten, twee Roomſche Geeſtelijken in de Volkplanting had laaten komen. VI. Dat

hij den eenen boven den anderen begunstigde in 't waardeeren van de suiker. — „Men vind aangeteekend, dat *Aarssens*, op de klagten der Staaten, over deeze ingebrachte bezwaaren, zijn gedrag, in veele opzichten, veranderd had; doch het vuur, dat onder de asche smeulde, kreeg eerlang lucht, en borst, alte deerlijk voor hem, in ligte vlamme uit. Gebrek aan toevoer van volk uit Nederland noodzaakte den Gouverneur en Soldaat de handen uit den mouw te steeken. De laatsten, die, gelijk wij gezegd hebben, zig verbeeldden, dat de Kolonie genoeg opbracht, om hen te doen bestaan, klaagden aan *Sommelsdijk* over het slaafachtig werk, 't geen zij moesten doen, en eischten meer verteering. Toen zij, op het inbrengen van deeze klagte, zo als zij meenden, met te veel strengheid, werden afgezet, liepen zij naar huis, en haalden hun geweer. *Aarssens*, in plaats van hen te ontzien, meende door zijn gezag hen te kunnen temmen, en ontmoette hun, in plaats van goede woorden, met den Sabel in den vuist, en sprak hun aan, op een zeer ernstigen toon. De Soldaaten gaven bijna allen te gelijk vuur, en troffen hem zodanig, dat hij, na het ontvangen van zes-en-veertig wonden, op den 19 Julij des gemelden Jaars 1688, op eene jammerlijke wijze het leeven liet. De Heer *T. Pistorius* heeft, achter zijne Beschrijving van Suriname, een omstandig verhaal van dien moord nagelaaten, van welks omstandigheden en gevolgen wij ons op 't Art. *Suriname* bedienen zullen. Zie hier de Beschrijving van 't Karakter, ons door zijn Ed. van den Heer van *Sommelsdijk* opgegeeven: „ Zij„ ne Excellentie (zegt hij) was een uitneemend vriend van God „ en Godsdienst, en was daaglijks bedagt om door zijn eigen„ voorbeeld, zijne onderhoorende de waare eerbied hier voor in „ te boezemen, en als een Baak hun de beoeffening van alle Kris„ telijke deugden aangenaam en eigen te maaken; en de geenen, „ die hem hier in meest volgden, waren zijne beste vrienden, „ onaangezien haar staat, geslacht of sexe; in tegenoverstelling „ was hij een vijand van alle baldadigheid, ongebondenheid en „ onrucht, en ging deeze ondeugden met een mannenmoed, in „ grooten en kleinen te keer. Zijne voornaamste pooging bestond „ verder, eene verandering onder de Militaire te maaken, welke „ grootendeels in alle spoorloosheden verloopen laagen; des snuik„ te hij alom den overdaad, en inzonderheid in 't gebruiken van

„ on-

„ onmatige ſpijs en drank, als de baarmoeder van ongeregelde „ wellusten zijnde, en ſpeende hun met een matiger, doch teſ„ fens voldoenend onderhoud; en bij dit zocht hij hun door eene „ geduurige bezigheid, van alle ongebondenheid aftetrekken." Gelukkiger, derhalven, ware hij geweest, indien hij, op den raad van Prinſe *Willem den III*, in Holland ware gebleeven, dan zig, door zijne naauwgezetheid, ten prooij voor de muitzugt te ſtellen. Hij had ter vrouwe *Margareta du Puys, Marquiſinne van St. André Montbrun*, bij welke hij verwekt had vier Kinderens: 1. *Alexander, Heer van Plaat.* 2. *François*, (zie het volgende Art.) 3. *Maria* en 4. *Carel.*

Zie *Hollandſche Merkurius* van 't Jaar 1688. R. DE HOGE, *Spiegel van Staat*, II. Deel, bl. 84.

AARSSENS, (*François*) Zoon van den zo even gemelden *Cornelis Aarsſens*, bekend onder den naam van de Heer van *Chatillon.* In 't Jaar 1689 was hij Luitenant ter Zee, onder het Collegie ter Admiraliteit van *Amſteldam*, en verkreeg verlof van de Algemeene Staaten, tot het doen van eenen keer naar *Suriname*, tot het bijeenverzamelen van de nalatenſchap zijns Vaders. Doch hem trof hier insgelijks een deerlijk ongeluk. Want na dat eenige Franſche Oorlogſchepen, in 't gemelde Jaar, op de Engelſchen *St. Chriſtoffel* veroverd hadden, wendden zij het, met tien ſchepen, naar *Suriname*, (alwaar, na den dood van gemelden *Aarsſens*, de ondergezaghebber *Scherpenhuizen* was aangekomen,) om de Hollanders, ware 't mogelijk, van daar te jaagen. De nieuwe Bevelhebber, kennis van hunne aannadering gekregen hebbende, deed alles, (gelijk wij, onder 't Art. *Suriname* en dat der *Weſtindiſche Maatſchappij*, nader zien zullen) om hen wel te ontvangen. De Heer *François van Aarsſen*, toen reeds Heer van *Sommelsdijk*, bevondt zig, op dat tijdſtip, om de bovengemelde reden, in *Suriname*; het gebied voerende over eene Batterij, laadde hij, in zijnen ijver, zelf het geſchut; doch, zo als hij ten tweeden maale hier mede bezig was, trof hem het ongeluk, dat het ſtuk afging, eenige ſtukken van zijne vingeren wegnam, en hem deerlijk in 't aangezicht kwetſte; nogthans werd hij, na verloop van eenigen tijd, van zijne wonden gelukkig geneezen. Naderhand bekleedde deeze *Sommelsdijk*

den rang van Vice Admiraal, bij het Collegie van *Amſteldam*; in welke waardigheid hij, in 't Jaar 1721, met een Esquader van agt Oorlogſchepen, tegen de *Algerijnen*, naar de Middelandſche Zee gezonden werd, zonder echter in dien kruistogt iets merklijks te verrichten. Gelijken kruistocht deed hij in 't Jaar 1724. In 't Jaar 1726, gelukte het hem, op diergelijken togt, na eenige onderhandelingen, op den agtſten van de maand September, den vrede te ſluiten, op voorwaarden, die voor den Staat niet onvoordeelig waren; waarna hij, met de vloot, naar het Vaderland te rug keerde. Met een vloot van twaalf ſchepen bevond hij zig, in 't Jaar 1729, nevens de Engelſchen, onder hunnen Admiraal *Wager*, welke beide vlooten alleen verzameld ſcheenen, om de Spanjaarden eene vreeze aantejagen, wijl van de gedreigde landing niets gebeurde.

In 't Jaar 1712 was hij in Huwelijk getreeden, met *Maria van Aarſſen van Werenhout*, en had bij haar verwekt 5 Kinderen: 1. *Anna Margareta*, 2. *Elizabeth Louiſa*, 3. *Henrietta*, 4. *Cornelis*, die ſtierf 1624. 5. *François Cornelis*, gebooren 25 Aug. 1725.

Zie de *Hollandſche Merkurius* van 1689, bl. 59 en 60. *Staat der Nederl.* I. D. bl. 538. SUIKER, *Algemeene Geſchiedenisſen*, II. Deel, VIIIſte tijdbeſtek, bl. 423. *Vaderlandſche Historie*, VIIIſte deel.

AARSSEN, (*Jonkheer* FRANCOIS CORNELIS, *Baron van*) Heer van Sommelsdijk, Ooltjesplaat, Bommel en Craaijeſtein, beſchreeven in de Ridderſchap en Edelen van Holland en West-Friesland, Generaal Major en Colonel van een Regiment Infanterij, zedert 't Jaar 1766. en

AARSSEN, BEVEREN (A. N. *Baron van*) Heer van den Dorpe en Lande van Voshol, Meeteren en Triangel, Colonel bij 't Regiment Guardes Infanterij, Hoogheemraad van Delfland, enz. zedert 1767. Van het aanzienlijk geſlacht van *Aarſſen*, zijn deeze beiden nog in leeven.

AART, een Dorp, onder 't Panderſchap van Herwen, niet verre van gemelde *Herwen*. 'Er zijn 'er, die meenen, dat van dit *Aart*,

Aart, onder den naam van *Arenacum*, en *Arenatium*, in de reistafelen van *Peutingerus* en bij *Tacitus*, gewag gemaakt word. In de schatting, die, in 't Jaar 1547, over geheel Gelderland geslagen werd, droeg *Aart* 170 Gl. - : - 5⅔ penningen. Voorheen had dit Dorp een eigen Predikant; in 't Jaar 1609 werd aldaar beroepen *Hubertus Liesselius*; en in dat zelfde Jaar *Henricus Ebberus*; 1615 *Christophorus Reusnerus*; *Henricus Bucherus* 1621; *Casparus Rosa* 1621. Doch, in 't Jaar 1627, werd het vereenigd met *Herwen*.

Staat der Nederl. III. Deel, bl. 256. ALTING, *Germ. Inferior. Not.* T. 1. pag. 8. HOUVE, *Handv. Chronijk*, I. Deel, fol. 78.

AARTSBERG, of *Heer-Aartsberg*, en ook *Bergambacht*, is de naam van een oud en adelijk kasteel, geleegen onder *Berg-Ambacht*, niet verre van de rivier de Lek. Volgens het algemeen gevoelen, werd het gesticht door Heer *Aart*, of *Aarnout van Arkel*, op eenen Berg; waarom de Heeren van *Aartsberg*, in sommige oude brieven, Heeren *van den Berg* genaamd worden. Het hooge rechtsgebied, 't welk aan de Heeren van *Zuilen van Nieveld* (waar van in 't volgende Art. zal gesproken worden) plagt toe te koomen, is, in 't Jaar 1624, door de Staaten van Holland gelost. Naderhand is dit adelijk huis overgegaan aan 't geslacht van *van der Kapelle*, in Gelderland. Zie breeder van dit *Aartsberg*, of *Heer-Arentsberg*, 't welk zig, in 't Jaar 1734, volgens een daar van uitgaande Prent, in een goede gedaante vertoonde, *Berg-Ambacht*.

OUDENHOVEN, *Beschrijving van Zuid-Holland*, bl. 376 411. SMITS, *Schatkamer*, bl. 5. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustr.* fol. 1212. *Oudheden van 't Bisdom Utrecht*, III. Deel, bl. 390.

De TWEE AARTSBERGEN, waarin gelegen het Dorp van Aartswaart op de Mase, worden in sommige oude Brieven genaamd Hartswaarde, of Hereswaert, op den Alm. De genoemde Ambachten hebben, in 't Oosten, Op alm en Voorensaterwaart, mitsgaders het Riviertje de Middelt; ten Zuiden, de Oude Mase; ten Westen zijn ze gescheiden door de Alm en de Mase, waar van

Almvoet zijnen naam heeft; in 't Noorden de Alm, en daar tegen over Eemkerk, Emesteijn en Almvoet; zijnde de voorz. twee Ambachten groot 703 morgen.

Zie VAN DER EYK, *Handv. van Zuid-Holland*, bl. 37.

AARTSBERGEN, (*Willem van Nijveld, Heer van*) heeft zig, in 't Jaar 1566, ten tijde van den algemeenen Beeldenstorm, zeer berucht gemaakt. Daar word verhaald, dat *Wesel van Boetselaar*, Heer van *Asperen*, welke, reeds eenigen tijd te vooren, in zijne steden had laaten prediken, de Beeldstormers, door de Waterpoort, achter zijn slot, in de stad *Asperen* zou hebben binnen gelaaten; waarna zij alle de Kerken en Kloosters aldaar zouden geplonderd hebben; en verder, dat zij, die deezen moedwil pleegden, deezen Heer van *Aartsbergen*, die toen Drosaard van Kuilenburg was, aan hun hoofd hadden; welke, ten dien einde, door eenen *Wesel*, natuurlijken Zoon des Heeren van *Asperen*, derwaarts zoude ontboden zijn. Wat hier van zij, en hoe hij mogelijk zig hier in, door een verkeerde drift, moge misgrepen hebben, of niet; dit is ten minste zeeker, dat hij in de Sententien van *Alba* beschuldigt werd; „ dat hij zig nevens andere sectarisen bevonden heeft, in den Thuijn van eenen *Fransch van Nesch*, buiten de stad *Schoonhoven*, en daar zijn Kind heeft doen doopen, Psalmen in de Kerk gezongen, en Aalmoesen vergaderd:" alle zaaken, bij dien Tijran ten hoogsten straf baar. Verder word hij daarin genoemd, „ een groot Sectaris, „ van 't getal der Verbonden Edelen, die hun verderflijk en oproerig verbond getekend hebben, en ook oorzaak geweest zijn „ van 't breeken der Beelden, in de steden *Utrecht, Culemborg*, „ *Vianen* en *Asperen* voorgevallen, en zelfs de Breekers in de „ voorsz. steden aangevoerd, en in 't Klooster der Predikheeren „ in *Utrecht*, geduurende het breeken, groote smaat aangedaan „ heeft, en zelfs de overste van 't Klooster gedreigt, indien hij „ zijn valsche leere, (zo hij zeide) niet wilde herroepen, dat „ men haar alle zoude dooden; dat hij van *Delft*, op zijnen wagen, een Predikant tot Schoonhoven gebracht heeft; de Kapel, „ bij zijne Voorvaderen te *Aartsbergen* gesticht, heeft doen afbreeken, en dat hij berugt is geweest, van dubbele soldij, onder de Soldaaten van *Brederode*, te *Vianen* gehad te hebben."

De

De Indaaging, het Bannisſement en de Confiscatie zijner goederen waren geteekend, den 8 Januarij 1568. Dat *Aartsbergen*, echter, de handen van deezen wreeden vervolger heeft weeten te ontkomen, blijkt, om dat hij gevonden word onder die geenen, welke, in 't Jaar 1572, door *Willem den Eerſten*, naar Engeland gezonden waren, om te beproeven, of 'er mogelijkheid ware, de Koninginne de belangen van den Prinſe en de Staaten te doen omhelzen; waarin echter de afgevaardigden niet naar wensch ſlaagden.

NB. Deeze *Willem van Nijveld*, Heer van *Aartsbergen*, moet niet vermengd, of voor den zelfden Perſoon gehouden worden met een anderen, van welken wij nader melding zullen maken, onder 't Art. van *Nijveld* (Jonkheer *Willem van Zuilen* van)

Zie *Vader. Hiſt.* VI Deel, bl. 187 en 466. *Sententien van Alba*, bl. 151. 153 en 154.

AARTSBERGEN, (*Alexander van den Kapelle*, Heer van) *Boedelhoff* en *Mervelt*, Lid der Ridderſchap van 't Graafſchap *Zutphen*, Gekommitteerde ter Vergadering van de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, Richter der Stad en des Ampts van *Doesburg*. Na dat ons Vaderland, na dien langduurigen en bloedigen Oorlog met Spanje, eindelijk den zo lang gewenschten vrede, in 't Jaar van 1648, verkreegen had, werd gantsch Nederland, kort daar na, ontrust, door inwendige ſtaatsverſchillen, die bijna van de allergevaarlijkſte gevolgen, en helaas! niet dan van een al te langen duur, geweest zijn. Bekend is de twist, die 'er ontſtond, tuſschen de Provintie Holland, ter eener zijde, en zijne Hoogheid Prins *Willem den II*, en de Staaten der andere Provintien, ter andere zijde, wegens de vermindering van 's Lands Krijgsmacht, waarop de eerstgemelde ſterk drong, en waar tegen de anderen zig met ernst aankanteden. Op eene andere plaats zullen wij gelegenheid vinden, deezen gantſchen twist in zijn geheel voorteſtellen. Met een woord merken wij hier aan, dat die van Holland beſlooten, negen-en twintig Vaandels onbetaald te laaten, waar tegen de Algemeene Staaten ſtrijdende beveelen gaven, en teffens tot het doen eener bezending aan de ſteden van Holland; welke veel gerugt makende bezending ook deezen

Heer van *Aartsbergen*, in dit gedeelte onzer Vaderlandſche Geſchiedenisſen, befaamd gemaakt heeft. Zijner Hoogheid, die zig aan 't hoofd derzelve begeerde te ſtellen, werden toegevoegd, of door hem uit de Algemeene Staatsvergadering gekoozen, de Heeren *Aartsbergen*, *Maregnault*, *Renswoude* en *Klant*, en uit den Raad van Staate, *Aſperen*, *Lukasz* en de Theſaurier Generaal *Braſſer*. *Dordrecht* was de ſtad, daar men het op aanleidde, om dezelve eerst, en daarna de andere ſteden, tot eensgezindheid met de Algemeene Staaten en zijne Hoogheid, te brengen. Hier werd aan zijne Hoogheid en bijhebbende Heeren, in den vollen Oud-Raat, het verzochte gehoor toe geſtaan, op vertooning van 't Patent, of algemeenen Brief van hunne Hoog Mog. welke van deezen inhoud was:

Erentfeſte, Eerzame, Vroome, Lieve, Bezondere!

„ Alzoo wij hebben verzocht ſyne Hoogheid, ende Gecom-
„ mitteert uit het middel van onſe vergaderinge, als ook uit den
„ Raat van Staate deſer Vereenigde Nederlanden reſpective, d'E-
„ dele Erentfeste, Hoochgeleerde ſeer discrete Heeren, van
„ *Aertsbergen*, *Mauregnault*, van *Renswoude*, *Clandt*, van
„ *Aſperen Lucasz.*, en den Theſaurier Generaal *Braſſer*, om
„ aan Ul. voor te draagen ende te repreſenteeren eenige poincten
„ van aanbelang, den dienst van den lande in 't Generaal als ook
„ Ul. ſtadt, ende by Conſequentie ende reflexie den goeden in-
„ zetenen van dien Concerneerende; ſoo hebben wy nae voor-
„ gaande en rype deliberatie goetgevonden, Ul. mits deeſen vrunt
„ Ernſtelyk te verzoeken, dat dezelve gelieven ſyne Hooggemelde
„ Hoogheyt, als oock de opgemelte Heeren onſe Gedeputeerden
„ te verleenen ſpoedige Audientie, ende toeſtaan volkomen ge-
„ looff als ons ſelven, mitsgaders hun ten ſpoedigſten op derzel-
„ ver aenbrengen te laten wedervaaren vruchtbarig antwoord ende
„ Reſolutie, waar toe ons verlaatende' enz."

De Heer van *Aartsbergen* was het, door welken het ſchriftelijk voorſtel der Bezendinge ter vergadering werd voorgeleezen, behelzende; „ Dat de Staaten van Holland den ſtaat in groote
„ verwarringe gebracht hadden, door uit eigen hoofde eenige
„ Kompagnien Ruiterij en Voetvolk aftedanken, onaangezien de

„ an-

„ andere Gewesten, zig tegen zulk een bedrijf, als ſtrijdende
„ met de Unie, ernſtelijk hadden aangekant; dat de afgevaardig-
„ den der Sad *Dordrecht* in deeze bijzondere afdanking hadden
„ bewilligd, ſchoon zij recht ſtrijdigen last van de Wethouder-
„ ſchap hadden ontvangen; dat deeze onderneeming van eene
„ enkele Provintie den Prins en den Raad van Staate te meer
„ bekommerd gemaakt heeft, om dat 'er de verbreeking der
„ Unie, 't bederf van den Staat en van de Ingezetenen, en bij
„ gevolg de ondergang van den Hervormden Godtsdienst uit te
„ duchten was; dat men hierom, tot deeze bezending beſlooten
„ had, aan welker hoofd de Prins zig wel had willen ſtellen, om
„ met zo veel meer nadruk en vrugt voor te draagen, wat de
„ vooroúders, ter liefde van de belijdenis der waare Leere, had-
„ den willen ondergaan. Dat *Willem*, Prins van *Oranje*, uit
„ medelijden met 's volks elende, de gewesten in de wapenen
„ geholpen, en als tot een lighaam vereenigd had; dat deeze ver-
„ eeniging den Staat ontzachlijk had gemaakt voor zijne vijanden,
„ en ge-eerd bij al de waereld; maar dat de eerſte jaaren van den
„ Vrede dien nu met eene verandering dreigden, die de rust zou
„ ſtooren, zo men gedoogde, dat de gewesten den band braken,
„ die hen verééníigd hield. Dat de Raad van Staate, om zulks
„ voor te komen, eenen ſtaat van 't Krijgsvolk, welk in de be-
„ zettingen vereiſcht werd, aan de gewesten gezonden had; doch
„ dat Holland dien niet had willen aanneemen, weigerende zelfs
„ in onderhandeling te komen met de andere gewesten. Dat hier
„ op eene bijzondere afdanking van een groot deel Krijgsvolk
„ gevolgd was, onaangezien zulks door eenige voornaame Leden
„ van de Vergadering van Holland zelve was tegengeſtemd. Dat
„ de Prins en de Raad van Staate hier op te rade geworden wa-
„ ren, om zulk een ongewoon gedrag, door ongewoone midde-
„ len, tegentegaan; onder welke men geen bekwaamer had kon-
„ nen uitvinden, dan het doen eener bezending aan de ſteden.
„ Dat men niet twijffelde aan den bezwaarden ſtaat der geld-
„ middelen van Holland, doch dat de andere Gewesten, in 't
„ zelfde geval waren. — Dat een Krijg van omtrent een Eeuw,
„ het Land in deezen ſtaat gebracht, doch de Landzaaten te ge-
„ lijk de dierbaare Vrijheid verſchaft had, welke zij nu genoten.
„ Dat men Holland verlichten moest; doch dat de Bondgenoo-
„ ten,

„ ten, hier toe eenpaarig behoorden te bewilligen. — Ten be-
„ ſluite, werd de Wethouderſchap van *Dordrecht* verzocht, acht
„ te willen ſlaan op dit alles, onſcheidbaar te willen blijven aan
„ de *Unie*, en te willen herſtellen, het geen ſtrijdig daar tegen
„ gedaan was."

De Propoſitien, daarna gedaan, in de ſteden van *Gorichem*, *Schoonhoven*, *Rotterdam*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen* en *Leiden*, liepen bijna op een en 't zelfde uit; dus zullen wij ons hier alleen tot *Dordrecht* bepaalen, om dat in 't verhandelde aldaar de meeſte tegenſtand ontmoet, of, zo men liever wil, de naam van *Aartsbergen* daar inzonderheid, en bijzonder in onze Vaderlandſche Hiſtorie, gemeld word; en ten dien einde, als een Authenthiek ſtuk, hier in voegen, de *Memorie* van 't geene bij zijne Hoogheid, en Haar Hoog Mog. Gedeputeerden, gereſolveert, en, te *Dordrecht*, mondeling geproponeerd is, den 10 Junij, 1650. Vervolgens zullen wij het verhaal van onzen *Vaderlandſchen Hiſtorieſchrijver* ter nederſtellen, en eindelijk het geen de Heer van *Aartsbergen*, in zijne *Gedenkſchriften*, zelve heeft op 't papier gebracht, mededeelen: op dat de Leezer in ſtaat zij, hier van een volledig begrip te vormen. De gemelde Memorie was van den volgenden inhoud:

„ Sijne Hoogheit ende de Heeren haer Ho. Mo. Gedeputeer-
„ den, tot de beſendinge aen de ſteden van de Provintie van
„ Holland, hebbende tot Dordrecht ontvangen, delatoir ant-
„ woord, op de eerſte propoſitie aen den Outraed gedaen, heb-
„ ben bevonden, dat daer mede haer Ho. Mo. Reſolutie ende
„ oogmerk niet alleen in die ſtadt, maer ook bij gevolg in an-
„ dere ſteden vruchteloos zoude werden geſtelt, ende ondertus-
„ ſchen, de ſeparate Licentieeringe ende reductie van 's Lands
„ militie haer effect ſoude gewinnen. Ende daer over naer voor-
„ gaende deliberatie goedgevonden, te verſoeken nieuwe Convo-
„ catie van den outraed; ende deſe geoptineert hebbende, te ver-
„ toonen, dat ſijn Hoogheijt en de Heeren Gedeputeerden niet
„ gezint waren te prejudiceeren de ſouveraniteit, Rechten ende
„ Liberteit van de Provintie van Holland, ofte Leden van dien,
„ over 't formeeren ende inbrengen van Provintialen advijzen,
„ maer veel eer dezelven te helpen Conſerveeren, met ende door
„ het maintien van de algemeene *Unie* der Bondgenooten. Edoch

„ al-

„ alzo de gezamentlijke Bondgenooten, bezorgden verbreekinge „ van de *Unie*, in de beginzelen van den Vrede door ſeparate „ Caſſatie, en de reductie van 't gemeene Krijgsvolk, ende daer „ uit niet dan zwarigheit ende onheil te gemoet zagen, dat haar „ Ho. Mog. goetgevonden hadden, tot weeringe van dit ſchan- „ delijk kwaat, in ſijn geboorte, de leden dezer Provintie recht „ te doen informeeren, ende dezelve ſerieuslijk te vermaanen, „ tot het devoir, daar aan zij gehouden zijn, uit kragte van de „ *Unie*; ende dat daeromme zijn Hoogheid ende zij Heeren Ge- „ deput. uit de name der Bondgenoten verzogten den Outraet „ dezer Stede, als mede part hebbende in de *Unie*, en 't wel of „ kwalijk vaaren van het Lant, dat zij willen helpen repareeren „ de Contravemie, tegen de *Unie* geſchiet; met applicatie van „ het 22ſte Art. van de *Unie*, en de Obſervantie daar op gevolgt. „ Ende tot dien einden helpen kontinueeren, de betaaling van de „ Gelicentieerde militie, tot dat de Provintie over 't ſtuk van de „ Caſſatie ſoude wezen vergeleecken, met verklaaringe, dat men „ niet en zoude vertrekken voor en aleer, dat men dezen aan- „ gaanden hadden bekomen poſitive ende cathegoriſche ant- „ woord, ofte, dat men genoodzaakt zoude wezen, andere tale „ te gebruiken. Alle het welke bij den Heer van der *Capellen* „ *van Aartsbergen* uitgeſprooken ende met redenen ende exem- „ pelen daar toe dienende, bekleedet is geworden; bedankende „ de Heeren van den Outraat, uit naam van zijne Hoogheid, en „ de Heeren Gedeput. over haer Achtb. verklaaringe, van dat zij „ willen onverbreekelijk verblijven bij de *Unie*, ende verzoeken- „ de, dat dezelve dien volgende effectivelijk helpen repareeren „ de inbreuk in de *Unie* geſchied, door Proviſioneele betaalinge „ van de gelicentieerde militie, alzo daar in geen beſwaar of „ prejudicie de Heeren Staaten van Holland en de Leden van „ dien aangedaan wierde, zijnde de ſeparate Caſſatie een Contra- „ ventie van de *Unie*, ende alſulks bij de *Unie* voor nul ver- „ klaard."

„ Waarop alzo den Outraat afgetreden is geweest, laatende „ zijne Hoogheid ende de Hr. haar Ho. Mo. Gedeputeerden ver- „ blijven, gelijk voorgeſlaagen ende verzocht was, in de plaatſe „ van Audientie, ende wederomme naar gehoudene deliberatie „ binnen geſtaan; heeft den Outraat bedankt, zijn Hoogheid en-

„ de

„ de Heeren, haar Ho. Mo. Gedeputeerden, ende verklaart op
„ 't geproponeerde ſatisfactie aan zijne Hoogheid, als haren Stad-
„ houder, edoch getoond misnoegen te hebben over iets van 't
„ geene gerepreſenteerd was, en verwijgert aan te wijzen, waar
„ uit misnoegen procedeerden, onaangezien den Outraat bij de
„ Heeren haar Ho. Mo. Gedeput. inſtantelijk verzocht wierden,
„ daar van ſtaande Vergaderinge te willen openinge doen, ende
„ in verder Kommunicatie komen.

„ De toegeſeide antwoort ende ſatisfactie door Gedeput. uit
„ den Outraad aan zijn Hoogheid gebracht weſende, is bevon-
„ den, dat deſelve was ſtrekkende, tot bevorderinge van Provi-
„ ſioneele betaalinge van de gelicentieerde militie, ende alſulks
„ onnodig geweest vorder inſtantie te doen, of andere Tale te
„ ſpreeken, die anderſints gebruikt ende geëxpliceert zoude zijn
„ geweest, naar 't geene zoude voorvallen, ende anderſints ge-
„ oordeeld was over een te komen met den Teneur van de *Unie*,
„ ende onderhoudinge van dezelve, zonder daar onder eenige
„ komminatie of feijtelijkheid, begrepen te hebben."

„ Hier van heeft zijne Hoogheid ende Heeren haar Ho. Mo.
„ Gedeputeerden ten verſoeke van den Heer van *Aartsbergen*
„ bovenſtaande reſolutie en verhaal bij geſchrifte doen ſtellen,
„ met verklaaringe, dat bij dezelve in de voorſz. mondelinge
„ Propoſitie niet anders is gezeid geweest, als 't geene Con-
„ form was, onſe intentie ende de letter van 't 23ſte Art. van
„ de *Unie*."

Actum in 's Gravenhage 10 *Auguſtus*, *Ao.* 1650.

(Get.) G. P. D'ORANGE, *en verder*
Gemelde Heeren Gedeputeerden.

In het XII. Deel zijner *Vaderlandſche Hiſtorie*, verhaalt de Heer WAGENAAR het volgende, ten opzigte van het tweede gehoor: „ *Aartsbergen* verklaarde toen, in eene Aanſpraak, die
„ den Oud-Raad, ſcherp, bitter en onverdraaglijk voorkwam,
„ dat zij niet uit de ſtad zouden gaan, enz." Doch deeze vinnige aanſpraak, gelijk hij verder meldt, deedt geen vrucht altoos. De Regeering van *Dordrecht* antwoordde, „ dat zij zig zeer ge-

„ belgd

„ belgd hield, over de ſcherpe en dreigende woorden, met wel-
„ ke *Aartsbergen* hun bejegend had; dat zij zig, deswegen, in
„ alle gelegenheden, gevoelig zouden toonen; en dat voor zo
„ verre hij ook tegen de opperſte magt en vrijheid van de Provin-
„ tie, en tegen de goede meening der ſteden, waar uit zij be-
„ ſtaat, hadt geſproken, zij, daar van, ter naaster Dagvaart,
„ verſlag zouden doen, en herſtelling vorderen."

Dus ſchreef de Heer *Wagenaar*, volgens het geleide van zijnen gids; welke vraagbaak, voor hem en voor eenen ieder, die ten dien tijde geſchreeven had, tot onwederſpreeklijke getuige van zijne gezegden zou gediend hebben. En wie zou niet hebben moeten beſluiten, uit de aangehaalde woorden van gemelden *Wagenaar*, dat *Aartsbergen* een van die geenen geweest was, die uit Partijſchap, of onbezonnen ijver, *Prins Willem den II* tot dien zo roekeloozen als dwazen ſtap, het gevangen neemen der bekende zes Heeren, en 't daarop gevolgde beleg van *Amſteldam*, aangeraden had?

Daar het, ondertuſſchen, in laatere tijden, gebleeken is, dat de meer gemelde Heer *Wagenaar* zelve overtuigd is geweest, dat men den Heere van *Aartsbergen* te kort deed, met hem te beſchouwen, of gelijk te ſtellen met hun, die, in verwachting van aanzien en voordeel, als laage zielen en verachtelijke ſlaven, 's Land Vrijheden en Voorrechten aan de Heerschzugt en drift van een *Eminent* hoofd opofferden; en hij de loflijke edelmoedigheid gehad heeft, daar de ſtukken, tot 's mans verdeediging ſtrekkende, toen hij zijne Vaderlandſche Hiſtorie ſchreef, hem te laat waren ter hand gekomen, 'er naderhand, in zijne Beſchrijving van *Amſteldam*, gebruik van te maken, en aan te toonen, met bewijzen, die vrij voldoende zijn, dat de Publieke Schrijvers en Regiſters van dien tijd het verrigte van den Heere van *Aartsbergen* zeer partijdig hebben beſchouwd, zo gebiedt ook onze pligt, dat geen te melden, 't geen verder kan dienen, om *Aartsbergens* eere bij het nageſlacht te zuiveren.

Dat men den Heer van *Aartsbergen* niet te houden hebbe, voor eenen dier kwaade raadslieden, die zijne Hoogheid hebben aangeſpoord tot het gevangen neemen van de Leden van Staat, zal blijken, als men 's mans eigen woorden hier op naſlaat. —

„ Ik wierde (zegt hij) tuſſchen negen ende tien uuren ontbo-

„ den

„ den bij den Prins, die mij zeide, *gij zult wel geſurpreneert*
„ *zijn, als ik u ſal zeggen, wat ik gedaan hebbe, verhaalen-*
„ *de daarop het arrest ende deſein.* Ik verſchrikte, als ik het
„ hoorde, alzo ik nooit zin hadde, dat men tot extremiteiten
„ behoorde te koomen; ook dikwils zijne Hoogheid hadde ge-
„ zeid, als ik bezorgde, dat zijn inclinatie daartoe ſoude mogen
„ ſtrekken, dat 't ſelve ondienſtig was, ende vermengt met zijn
„ ruijne ende verlos (verlies) van autoriteit, die éénmaal verval-
„ len wezende niet wederom opgericht zoude kunnen worden;
„ ende bij zo veer (zegt hij verder) dezelve mij klaarlijk van
„ zoodanige voornemen hadde geſprooken, ſoude noch ſterker
„ aengeraden hebben, om daer toe niet te willen komen." —
En verder: „ Dat het een al te harde en vooruitſiende reſolutie
„ was, ende dat ik die ſake ſoude moeten refereeren aan mijne
„ principalen, kunnende daer noch voor noch tegenſpreken."

Hier uit blijkt ten klaarſten, dat dit bedrijf in geenen deele door de bewerking van den Heere van *Aartsbergen* is geſchied; ja uit 's mans gedenkſchriften, en uit de woorden van den Heer *Wagenaar*, zien we zelfs, dat zijn Ed. en andere Gedeputeerden van Gelderland zeer ſchoorvoetende gekomen zijn tot de gewigtige Commisſie en Reſolutie van den 5 Junij, en zig daar toe niet dan met moeite lieten beweegen. En wat de andere taal aangaat, die hij gezeid had te zullen voeren, wanneer die van *Dordrecht* niet aan de hand kwamen, deeze zou alleen beſtaan hebben, in eene vraag, door den Prins te doen, aan ieder lid van den Oudraad: „ Wat men dagt, dat volgens het vier en twintigſte Lid
„ der Unie behoorde gedaan te worden, omtrent zulke Leden,
„ die nog zwarigheid maakten?". — Ook ziet men, in de aangeweezene ſchriften, dat *Aartsbergen*, in plaats van den Prins in zijne roeklooze onderneeming te ſtijven, hem geraden hadde, dat hij alleen in de overige ſteden zoude gaan, en hen Gedeputeerden naar den Haag laaten vertrekken, om verſlag te doen, alzo hij om hunnent wille onaangenaam was, doch dat hij (de Prins) daartoe niet wilde verſtaan; en zelfs, dat *Aartsbergen* het hart hadde, om zijne Hoogheid te *Dordrecht* te keer te gaan, zeggende tegen den Prinſe, (als die zeide: als die van *Dordrecht* niet wel wilden, ſo ſoude hij moeten ſien, wat in zijn briefken van Authoriſatie ſtondt,) „ *dat is eene ſaake, daar de Gecom-*
„ *mit-*

„ *mitteerden van haar Ho. Mo. niet in te ſeggen hebben, dat*
„ *gaat u Hoogheit alleen aan; ons officie beſtaet alleen in mid-*
„ *delen van inductie.*"

Niet minder is de Heer van *Aartsbergen* verdacht geweest, kennis gehad te hebben van 't vermaarde beleg van *Amſteldam*, waar van wij, op 't *Art.* WILLEM DE II, omſtandig handelen zullen. Hier zullen wij den Heer van *Capellen van Aartsbergen* zelven hooren ſpreeken. Zijn Ed. drukt zig hier over aldus uit:

„ De Heeren Gecommitteerden van Holland ter vergaderinge
„ van Haar Hoog Mog. voorgeſteld hebbende, dat men zijne
„ Hoogheid zoude verzoeken, om te komen van *Amſteldam*,
„ alwaar dezelve met eenige Troupes lag, om in 's *Gravenhage*
„ bij te woonen de Deliberatien van Haar Hoog Mog. die deeze
„ gelegenheid van tijden was vereiſchende, zijn de Gedeputeer-
„ den van Gelderland afgetreden, in de Ordinaris Vertrekkamer,
„ en zijn preſent geweest, de Heeren van *Bronchorst*, *Verbolt*,
„ *A. van der Cappellen* en *H. van der Cappellen* tot *Ryſſelt*
„ (Broeder van *Alexander*) *H. van Dort*, *Raesvelt*, *Hugens*
„ ende *Ommeren*. Onder andere discourſen, ende woorden al-
„ daar gebruikt, zijn eenige van dezelven, tegens behooren
„ ruchtbaar gemaakt, ende aan andere buiten dezelve Heeren ge-
„ rapporteerd geworden, ende daar in verdraait de intentie ende
„ woorden van *Alexander van der Cappellen*, dewelke gezeid
„ en geſustineerd heeft gehad, dat men die ſake ſoo desperaet
„ niet mochte houden ende ſtellen; daar was noch wel middel,
„ om bij accommodatie de ſwarigheit, die 't Lant ſcheen te dreij-
„ gen, tot contentement ende gerustheit wech te neemen: ende
„ dat men, om daer toe te komen, moste deputeeren eenighe
„ naer ſyn Hoocht. ende dezelve verſoeken, dat hij de troupes
„ wederomme wilde ſenden in haer garniſoenen; dat de Provin-
„ tien moesten treden tot effectueele Caſatie, geven wat conten-
„ tement aen Hollant, ende te gelijk ook die van Hollant moes-
„ ten aenneemen den ſtaet van oorloge." —

Onder het raadpleegen, voerde *A. v. d. Kapellen* den Heere *R. Hugens* te gemoete: „ Hoe ſijt gij nu ſoo bekommert met de
„ Stadt Amſterdam? Ik hebbe tot meermaelen, wel hooren ſeg-
„ gen, dat het goet ware, dat Amſterdam mochte gedwongen

„ worden, ſinde haere magt ende Regeeringe bedenkelik voor „ de andere leden ende Provintien." — Deze woorden, zegt *Aartsbergen*, zijn verkeert opgenomen, als beduidende niets anders, als of *Alex. van der Kappellen* hadt gezegt: „ Mijn Heer „ *Hugens!* gij weet wel, dat 'er gereſolveerd is, Amſterdam met „ kracht van wapenen te dwingen." — Hier uit werd het beſluit opgemaakt, dat *Alex. van der Kappellen* kennis hadde van de Reſolutien voorſz., en als zodanig oorzaak was van 't beleg van *Amſteldam*. Dis is mij, (tekent hij verder aan,) alzo voorgekomen op den Landdag binnen *Nymeegen*, alwaar *A. de Bye* mij uit goede meeninge vraagende, of ik zulks aan *R. Hugens* hadde gezegd; daarop ik vreemd toehoorende, voor antwoord gaf: „ dat ik geen kennisſe hadde, dat elders t'eeniger tijd gere„ ſolveert zoude zijn Amſteldam te dwingen; ende alſuks zodanig „ rapport niet anders konde houden, als voor een openbaare leu„ gen; hiek ook voor ſchelmen ende oneerlicke luiden, die mij „ ſulks nagaaven." — Verhaalende te gelijk naar mijn beste onthoud, 't gene tuſſchen ons gepaſſeert was, zeggende daarop de Heere *de Bye*: „ dat luidt anders, als mij voorgekomen was; „ ik hebbe *Hugens* ook wel dergelijke propoosten hooren voe„ ren."

De Heeren van *Bronkhorſt* en *Verholt*, (voegt *Aartsbergen* hier tot bevestiging bij,) bij mij gevraagd wezende, of zij hebben gehoord de voorſz. aanſprake aan *Hugens*, invoegen die gerapporteert was, verklaaren alle beide, niet gehoord te hebben, dat ik zoude gebruikt ofte gezegd hebben het woord *Reſolutie*.

Dat de voorſlag van *Aartsbergen*, om zijne Hoogheid te verzoeken, de Troepen van voor *Amſteldam* te doen delogeeren, en wederom in haare Garniſoenen te zenden, niet alleen zijn beſlag kreeg, is bekend; maar teſſens weet men, dat tot het doen dezer bezending, onder andere Heeren, ook de Heer van *Aartsbergen* benoemd geweest is. —

Hoe de Heer van *Aartsbergen*, verder, in 't behandelen van Staatszaaken, en wel op de berugte groote vergadering, naa 's Prinſen dood, zig gedragen heeft, is bekend uit 's mans eigen *Gedenkſchriften*, welke wij verſchuldigd zijn aan *Jonkheer Robbert Jaspar van der Cappellen, enz.* welke dezelve, ter verdediging van den goeden naam zijns Oud- Over-Grootvaders, in 't licht ge-

gegeeven heeft, en die ons hier, en verder in andere zaaken, ter opheldering onzer *Vaderlandſche Geſchiedenisſen*, nog dikmaals te ſtade zullen komen.

Uit deze dan overgenomen hebbende, het geen wij dienſtig oordeelden, ter opmaaking van 's mans Levensſchets, zullen wij zijne afkomst daar uit mede ter nederſtellen.

Onzeker is de nette tijd van zijne geboorte; de Heer van der *Cappellen* ſtelt denzelven in 't tijdperk tuſſchen de Jaaren 1590 en 1600. „ In 't Jaar 1616 (zegt zijn Ed.) den 30 van Oogſtmaand, is hij, Jonker *Alexander van der Cappellen*, in den echt verbonden, met Jonkvrouwe *Emelia van Zuilen van Nijevelt*, dochter van *Fredrik van Zuilen van Nijevelt*, Heere van *Aartsbergen*, *Berkoude*, *Uteneng*, enz. wiens Vader, *Willem van Zuilen van Nijevelt*, in de geſchiedenisſen voorkomt, als een der voornaamſte en eerſte Tekenaars van 't Verbond der Edelen, Ao. 1566. *Zie* ZUILEN VAN NYEVELT."

„ Door welk Huwelijk de Heer *van der Cappellen*, na den dood van zijnen Schoonvader, geworden is Heer van *Aartsbergen*. Zijn ſterfdag heb ik niet kunnen ontdekken, (zegt de meer gemelde Heer *R. J. van der Cappelen*,) dan dit wist. zijn Ed. dat hij in 't Jaar 1656. overleden is, en begraaven te *Bergambacht*."

Hij was de jongſte Zoon van Jonkheer *Gerlach van der Cappellen* en *Margaretha Schimmelpenninck van der Oije*; zijn Vaderlijke Grootvader was *Hendrik van der Cappellen*. Van deezen als ook van *Gerlach van der Cappellen*, en deszelfs broeder *Hendrik*, en anderen van dit geſlacht, zullen wij nader ſpreeken, onder 't ART. CAPPELLEN, en als dan ook melding maaken van eenen *Gerlach van der Cappellen*, *Heere van den Dam*, enz.

't Geſlacht der *van der Cappellens* dan daar latende, om tot onzen *Alexander* weder te keeren, dient hier nog te worden bijgevoegd, dat hij van zijnen Vader *Gerlach* eene opvoeding ontvangen had, overeenkomſtig zijnen ſtaat en geboorte, en, tot meerdere jaaren gekomen, een gedeelte van zijnen Leeftijd beſteedde in vreemde gewesten, en voornamelijk in Frankrijk. Omtrent het Jaar 1620 van daar te rug gekoomen, maakte hij, in 1621, een aanvang van zijne Staatkundige en andere aantekeningen, waardoor hij, ſchoon nog geen aandeel in 's Lands beſtier hebbende, door zijnen vader gelegenheid had, om de gewigdig-

ſte, zo binnen- als uitlandſche zaaken te leeren kennen. — Hoewel de belangen der Hervormde Kerke van harten toegedaan, was hij, nogthans, geen van dezulken, welke, door een onbezonnen ijver, alles daar aan zochten op te offeren. Groot was evenwel zijne zorge voor 't behoud der voorregten en vrijheden, en hij dus een hater van hun, die dezelven, om eigen belang of kleinmoedigheid, ten prooije gaven. Doorkneed in de gebreken van ons ſtaatsbeſtuur, kende hij ook tevens de moeilijkheid, die 'er aan vast was, om hetzelve te verbeteren. Uit liefde voor zijn Vaderland, was hij het Huis van *Oranje* zeer toegedaan, zonder evenwel een ſlaaf te worden van de begeerten en driften dier Vorsten. Door den jongen en al te vuurigen *Prinſe Willem den II* de gevolgen zijner onbezonnene onderneemingen, daar 't pas gaf, onder 't oog te brengen, toonde hij, deszelfs waare vriend te zijn; waar van hij, meer dan eens, openlijke blijken gegeeven heeft.

Zie WAGENAAR, *Vaderl. Hiſt.* XII. Deel, bl. 70, 71, 74, 89: en de daar aangehaalde Schrijvers, als: AITZEMA, WICKEFORT, enz. *Amſteldam*, in fol. III. Stuk, bl. 504. en 505. In 8vo. XIII. Stuk, bl. 274 — 281. *Gedenkſch.* II. Deel, Voorreden XXXI—XLV. bl. 265, 286, 87—91, 455—458.

AARTSHERTOG. Zie *Albertus*, *Ernestus*, *Mathias*.

AARTSWOUDE, ook bij zommigen *Eertswoude* genaamd, is een Baljuwſchap en Dorp, behoorende onder de Stad *Hoorn*. Meermaalen vind men, in oude brieven, 't woord *Aarts* veranderd in *Eerts*, als: *Eerts Biſchop*, *Eerts Diaken*, *Eerts Hertog*. Bij *Goudhoeven* en anderen, wordt de naam van dit Dorp, niet *Aarts*, maar *Eerstwoude* geſpeld. Ook plaatst hij 't zelve onder *Medenblik*, waar van het twee uuren geleegen is. Anderen zijn van gedachten, dat de naam van dit Dorp zijnen oorſprong verſchuldigd is aan eenen Heer *Aart*, uit een voornaam Westfrieſch geſlacht afkomſtig; dat deeze bezitter zoude geweest zijn van een Woud, en daar aan, door deezen Heer *Aart*, een Dorp zoude gehecht zijn. In de naamlijst der *Predikanten* word het mede *Eertswoud* geſpeld, op welken naam 'er meer van zal gezegd worden. Dit *Aartswoude* behoort thans aan Vrouwe ANNA ARNOL-

NOLDINA, Baroneſſe van *Boetſelaar*, Douariere van *Waſſenaar*, *Starrenberg*, Vrouwe van *Maaslandſluis*, enz.

Zie HALMA, enz.

AASEN of *Aſae* en *Aſen*. Onder deeze benaming werden de Goden der *Deenſche* en andere Noordſche volken verſtaan, gelijk blijken kan uit het verbod van *Biſchop Maarten*, om dezelven te eeren; want aldus zegt hij: „ 't Is de manier in deeze Landen, op de gastmaalen, ter gedachtenisſe van *Thorer*, *Odijn*, en andere ASEN, bekers te drinken; deeze manier wil ik door u hebben afgeſchaft, en ingeſteld dat 'er voortaan ter mijner gedachtenisſe zal gedronken worden: want, zegt hij, het is behoorlijk, dat die oude manier worde afgelegd."

Zie ALKEMADE, *Nederlandſche Dischplegtigheden*, II. Deel, bl. 159.

AASDOMS-RECHT, in tegenoverſtelling van *Schependoms-recht*, eene oude benaming, welke tot nog toe in gebruik is gebleeven. Niettegenſtaande de vereeniging van Holland en Westfriesland, heeft dezelve het verſchil in de wijze van eenige rechten, en bijzonder in het verſterfrecht, niet op een gelijken voet kunnen brengen; blijvende ieder gedeelte, onverzettelijk, bij zijne oude gewoonte. Dus volgt het eene gedeelte van *Holland* het *Zeeuwſche Schependoms-recht*, en een ander gedeelte het *Frieſche Aasdoms-recht*; 't welk voornaamlijk plaats heeft in *Noordholland*, *Kennemerland*, *Amſtelland*, *Gooijland* en *Westfriesland*, als 't naast aan *Friesland* grenzende. Men volgt hier het ſpreekwoord: *Het naaſte bloed, Beurt het goed*; welverſtaande, dat het nedergaande bloed gaat voor het opgaande, en 't opgaande voor zijlingſche magen. Zo wel in 't *Aasdoms-*, als in het *Schependoms-recht*, zijn, door de Overigheden, volgens aanwijzing van *H. de Groot*, verſcheiden veranderingen gemaakt. — Wat den Oorſprong van de benaming van dit recht aangaat, dient men te weeten, dat eertijds de Schout in *Friesland* het recht vorderde, maar dat het vonnis bij de buuren geweezen werd. Doch vermits deeze in het Recht niet alleen even bedreeven waren, en men gebonden was aan veele zeden en gebruikelijke woorden, die men niet mocht te buiten gaan, hadden zij, tot hunnen Voorzitter en

beſtierder, eenen, welken men *Azing* noemde, die ook wel een gebuur, doch ervarener dan de anderen was. In de oude *Frieſche* Wetten en Rechten, droeg hij den naam van *Aetga*, 't welk bij ons *Azig* betekent. De oorſprong van dit woord *Azig*, of *Azing*, moet, waarſchijnlijk, afgeleid worden van de verandering der letteren *Sut*, als kenbaar is uit *Wäter* en *Waſſer*, *eten* en *eſſen* enz. gelijk dus, in de oude *Frieſche* Wetten, de Rechters *Atten* genoemd worden, en nu nog in *Drenthe*, de drie- en twintig rechters, *Etten*. — *Aasdom* en *Aasdoms-recht* waren dus verkortingen van *Azigdom* en *Azigdoms-recht*. *Doem* betekende ook Vonnis. Doch hier bij moet nog worden aangetekend, dat men te *Rotterdam* en in *'s Hage*, zig naar 't *Schependoms-recht* ſchikt; volgens welk recht het goed moet gaan van daar 't gekomen is; dat is aan den Vader en Moeder van den overledenen, indien zij beiden nog in leeven zijn; doch een van beiden geſtorven zijnde, geheel aan de beſtorvene zijde, eerst aan Broeders en Zusters, en voorts aan derzelver kinds-kinderen, bij plaatsvulling; en beiden geſtorven zijnde, aan weerskanten, evenveel, op gelijke wijze. Bij omſtentenis van Nakomelingen van Broeders en Zusters, komt het goed aan Grootvader en Grootmoeder van beide zijden, en na hun aan Oomen en Moeijen, en derzelver afkomelingen. Dit recht volgde men van ouds in *Zuid-Holland* en in 't *Land van Voorne*. — In 't Jaar 1580, trachtte men, door eene Politike Ordonnantie, dit tweederlei recht op een eenparigen voet te brengen; meest helde men over tot het *Schependoms-recht*. Ook kwam men zo vèr, dat in een gedeelte van deeze Provintie, deeze Ordonnantie werd aangenomen. Aan *Haarlem*, *Leiden*, *Amſteldam*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Edam*, *Woerden*, *Naarden*, *Monnikendam*, *Medenblik*, *Muiden*, *Purmerend* en *Weeſp*, en dus aan veertien beſlooten ſteden, en de daartoe behoorende Dorpen en gehugten in Noord Holland en West-Friesland, na het emaneeren van 't Plakaat droog gemaakt, en dus aan *Texel*, *Vlieland*, *ter Schelling*, *Wieringen* en andere aan de Zuider zee liggende plaatzen; verder, de *Beemſter*, *Purmer*, *Schermer*, *Heer-Huigenwaart*, *Wieringerwaart* en de *Zijpe*, &c. als mede aan de Steden, Heerlijkheden en Dorpen, onder het *Dijkgraaffſchap van Rijnland*, in 't land van *Woerden*, en beoosten of benoorden *Rijnland*, en 't land van *Woerden*

den in *Holland* geteegen, uitgezonderd *Waddiksveen*, *Berkoop*, *Reewijk*, *Sluipwijk*, *Bloemendaal* en *Middelburg*: aan alle deeze werd, volgens Plakaat van 18 December 1599, toegeſtaan, in veele deelen, zig aan het oude of *Aasdoms-recht* te houden. — Te *Rotterdam*, en in *Schieland*, heeft, volgens eene bijzondere vergunning van den 23 December 1604, het recht van plaatsvullinge, in de zijdelingſche erffenisſen, nog twee graaden verder plaats, dan in andere oorden, daar men zig aan de Politike Ordonnantie houd. Het gaat hier, namelijk, niet als elders, niet ſlegts tot de afkomelingen van de Oomen en Mocijen des overleedenen, maar ook tot de afkomelingen zijner Oud-Oomen en Mocijen. In de Landen van *Arkel* en *Heusden*, heeft nog een bijzonder verſterfrecht plaats, ſchoon men 'er zig meest aan de gemelde Politike Ordonnantie houdt.

Zie VAN DER HOUVE, *Handvest Kronijk*, I. Deel, bl. 78-89. H. DE GROOT, *Inleiding tot de Hollandſche Rechtsgeleerdh.* II. Boek, bl. 169. *Groot Plakaatboek*, III. Deel, bl. 502. I. Deel, bl. 343. 347. VAN LEEUWEN, *Roomſch Holl. Recht*, III. Boek. XIII. Deel, No. 9. bl. 10-267. J. VAN DER EYK, *Handv. van Zuid Holl.* bl. 89.

AATH, eene kleine doch ſterke ſtad in *Henegouwen*, aan de Rivier de *Dender*, welke daar midden door loopt, zes uuren van *Doornik*, en vijf van *Oudenaarden* en *Mons*. Naadat deeze ſtad, in 't Jaar 1667, door de *Franſchen*, was ingenomen, werden de Vestingwerken, door den vermaarden *Vauban*, merkelijk verbeterd. Tegenwoordig is zij voorzien van agt bolwerken, even zo veele Halve-Maanen, verſcheiden goede buitenwerken en eene diepe Gragt. Verder word dezelve, door met hooge boomen beplante wallen, zodanig beſchut, dat men 'er naauwlijks meer dan den ſpits van den toren van kan zien. De ſtad heeft drie poorten, behalven die van den ouden Ringmuur der ſtad, die tot Pakhuizen gebezigd worden. Weinig nut heeft *Aath*, ter haarer beſcherminge, van 't oude Kasteel. Volgens verdrag van den *Nijmeegſchen* vrede, gaf *Frankrijk* de plaats wederom over aan Spanje; doch, na den dood van *Karel den II*, Koning van *Spanje*, *Aath*, nevens andere Nederlandſche plaatzen, met *Fran-*

ſehe troupen bezet zijnde, werd het, in 't Jaar 1709, door de Bondgenooten, ingenomen, onder bevel van den Veldmarſchalk *Ouderkerk*. In 1716 is deeze ſtad weder aan de Keizerlijken ingeruimd. *Aath* is zeer volkrijk, doch de gebouwen zijn niet zeer fraai. Niet verre van *Aath* is eene Vrouwelijke *Abtdije*, in 't Jaar 1126, door *Ida*, Weduwe van den Heere *Chivres*, geſticht. Veele voornaame mannen heeft *Aath* voortgebracht: onder anderen *Willem Mecerus*; *Willem Montan*; *Petrus Gudelinus*; *Julius Foſſetier*; *Jean Briard*; *Aarnout* en *Johan Lenſeus*, en verder *Johan Leuellard*, die, in 't Jaar 1610, eene beſchrijving van deeze ſtad heeft doen uitgeeven.

Het zal niet ondienſtig zijn, hier een weinig omſtandiger te ſpreeken van 't inneemen deezer ſtad, in 't Jaar 1709. De Koning van *Frankrijk* had den Hertog van *Vendome* de magt gegeeven om het bevel over de Krijgsmagt te voeren, en, gelijk hij zeide, in derzelver harten, den geest van onverzaagdheid en ſtoutmoedigheid, zo eigen aan de *Franſchen*, weder te ontvonken. Doch die Generaal vond de Legers in *Vlaanderen* niet in de vereischte geſteldheid, om zijnen roem, dien hij in *Italie* behaald had, ſtaande te houden; dus moest hij *Meenen* zien winnen, en *Aath* aan de Bondgenooten overgaan.

Na dat de *Franſchen Kortrijk* hadden verlaaten, en *Dendermonde* genoodzaakt was, zig mede overtegeven, beſlooten de Bondgenooten hunnen glorierijken Veldtocht voor dat Jaar te eindigen, met de belegering van deeze ſtad. Naadat de manſchap, die het beleg van *Meenen* hadt bijgewoond, zig bij het Leger verzameld hadt, trok de Hertog van *Marlborough* over de Schelde; aan eene andere bende, onder den gemelden Veldmaarſchalk van *Ouderkerk*, werd deeze onderneeming betrouwd. JOHAN WILLEM FRISO, Prins van *Oranje*, verzelde hem; deeze vatte post op de Pachthoeve van *Beaumont*, aan den voet van de hoogte voor *Aath*, van waar hij de ſtad, van tijd tot tijd, ontruſtte. De Loopgraven werden geopend den 20 September, tuſſchen de *Dender* en de beek van *Chambron*, zonder dat de belegerden zulks eerder, dan laat in den nacht, ontwaar werden. Op den 24 begon het geſchut, met groot geweld, te ſpeelen; doch de ſterkte van 't muurwerk was oorzaak, dat het, in 't begin, weinig uitwerking deedt. Eindelijk werdt, in twee ſtormen, de Con-

Contercharpe bemagtigd. Naadat 'er bres geſchooten was, beval de Gouverneur den Grave van *St. Pierre*, den 1 October, de Chamade te ſlaan. Doch vermits de Heer van *Oudcrkerk* naar geen verdrag wilde luisteren, dan op voorwaarde dat de gantſche Bezetting zig krijgsgevangen moest geeven, beſchouwde de Gouverneur dit als eene te harde voorwaarde. De belegeraars hier op, tegen den avond, hun vuur verdubbelende, begon hij, met het aanbreken van den volgenden dag, het optegeeven, om door ſtorm niet overrompeld te worden.

HALMA, *Leven van* J. W. FRISO, I. Deel, bl. 201. 2 en 3.

AAXTERWYK, bij anderen *Auxwijk*, *Aaxwjjk* en *Axwijk* genaamd, een der Waterlandſche Dorpen, behoorende aan de ſtad *Edam*, zeer gelijk aan twee andere Dorpen *Kwadijk* en *Middelie*. Veel verſchil is 'er over den naamsoorſprong van dit Dorp. Daar zijn 'er, die meenen, dat dezelve afſtamt van *Aax* of *Ax*, (een bijl); anderen, van een Perſoon *Auwe*, een naam onder de Friezen niet onbekend, die hier zijn wijk genomen had, en dus gezegd *Auweswijk*; nog anderen, dat hij afkomſtig is van eene groote menigte vogelen, *Aaxters* of *Exters*, die hier hunne wijk hadden, en in eene talrijke menigte op de boomen zaten. Schoon men niets met zekerheid bepaalen kan, ſchijnt, echter, dit laatſte het aanneemelijkſte gevoelen.

ZOETEBOOM, *Hiſt. van Waterland*, *pag.* 36 en 39.

AAXENS, een Heerenhuis, in de Grietenij van *Wonseradeel*, een tweede uur ten Noordoosten van *Gronterp*.

AAZ, of *Aesgraven*, was een zoort van Rechters, in den *Briel*, voor en omtrent het Jaar 1400. Zij werden gekoozen door den Baljuw en 't Gerecht; doch hij zelve verkoor zig 12 mannen, die men Ridders noemde. Het Ampt van deezen beſtond, in het recht te ſpreeken en vonnis te wijzen, over de verſchillen, die ontſtaan mochten tuſschen de Kabbeljauw-visſchers en andere, die zig geneerden met het vangen van Aas, ter bevorderinge van den Kabbeljaauwteelt nodig. De aanzienlijke neering, die voorheen in den *Briel* mede plaats had, maakte dit Rechterampt noodzaaklijk. Dus was de *Aax-*, of *Aaz-Graaf*, met zijne Ridders,

Rechter over de verſche visch, of 't Kabbeljaauwaas. Zij moesten tevens toezien, dat de Staellieden, of Aasvangers, zo veel Aas verkochten, als tot voortzetting van de teelt noodig was. Ook was daar bij bepaald, dat de Kabbeljaauw van den *Briel* altoos, boven die van de Landen van *Voorne*, de voorkeur had, om reden, dat de eerstgenoemden de wateren van de laatstgemelden in pacht of huur hadden.

Zie ALKEMADE, *Beſchrijving van den Briel*, in fol. bl. 271.

. AAZING; zie de betekenis van dit woord, onder 't Art. AASDOMS-RECHT, hier boven.

ABBAGAR, ook *Abege* en *Abinga* genaamd, is een Dorp in de Grietenij *Wimbritſeradeel*, bij de ſtad *Ylst*, in *Friesland*. Vóór de Hervorming behoorde het onder het Dekenſchap van *Bolswert*; brengende de Parochiekerk op 90 Goudguldens, en 't Vicarisſchap 58. Aan den Proost werden betaald 8 Schilden. Doch naa de Hervorming is het gecombineerd met, en word bediend door den Predikant van Oosthem. Met Oosthem en Fologare, ſtaat het onder de Klasſis van Sneek.

Zie *Kerklijke Oudh. van Friesland*, II. Deel, bl. 33. HALMA, ABREGAE.

ABBEKERK; de Stede, die deezen naam draagt, beſtaat uit de Ambachtsheerlijkheid van dien naam, waar toe behoort *Twisk*, *Midwoud*, en het noordelijk gedeelte van *Lambertſchagen*. In 't Jaar 1741 werd zij aan de Regenten verkogt voor 5000 Guldens. Zij is gelegen in *Noord-Holland*, één uur van *Medenblik*. De tegenwoordige Regeering beſtaat uit een Crimineelen en Civielen Schout; de aanſtelling van den eerſten ſtaat aan de Staaten van *Westfriesland*, en van den anderen aan de Ambachtsheeren; verder uit 43 Vroedſchappen, 2 Burgemeesters, en 9 Schepenen. De Vroedſchappen worden gekooren, uit de meest gegoede burgers, door zes daar toe gemagtigde Rijkdommen, of Riggelmeesters, gelijk men hen hier noemt. Zij hebben de magt, om ieder Burger onder Eede aftevraagen, hoe veel hij gegoed is; waar van lijsten onder hen berustende zijn. Op Nieuwjaarsdag kiezen zij, uit de Vroedſchap, negen Schepenen, waar van 'er drie te

Ab-

Abbekerk, drie te *Twisk*, en twee te *Midwoud* zijn, en de negende te *Lambertſchagen*. De Vroedſchappen kiezen twee Burgemeesters, welke, op de Rechtdagen, de voorzittende Heeren zijn, doch, in Crimineele zaaken, ſlegts eene raadgeevende ſtem hebben. Ook ſtellen zij, nevens de Vroedſchappen, den Secretaris aan. Verder hebben zij 't recht van goed- of afkeuring, in het beroepen van een Predikant.

Ten aanzien van deszelfs bijzonderen Ban, of Rechtsgebied, is *Abbekerk* omringd van *Twisk*, *Benningbroek*, *Sijbekarſpel*, *Opmeer* en *Lambertſchagen*. De grootte word geſchat op 507 Morgen, 305 en een halve Roeden Lands. Het getal der Huizen beloopt omtrent 90. Ook ſtaat hier het Raadhuis van de Ambachtsheerlijkheid. Voorheen had *Abbekerk* eene Parochie, die door de Graaven van *Holland* begeeven werd; doch de bevestiging van den Parochiaan moest bij den Proost van *Weſtfriesland* gehaald worden. De Pastoor had 'er een woonhuis, en 9 morgen lands; welke, echter, belast waren met een deel in het onderhoud der dijken. De Kerk pronkt met een ſpitzen toren; in 't Jaar 1656, werd aan denzelven de eerſte ſteen geleid. De Hervormde Godsdienst heeft hier al vroeg gebloeid; in 't Jaar 1572, werdt hier tot Leeraar beroepen *Rippertus Sixtus*.

In den Jaare 1658, werd *Abbekerk* zeer berucht, door het zonderling geval van AAGT GERMONTS, Huisvrouw van *Claas Nijszoon*, te vooren onbeſprooken lieden, niet rijk of arm, en den Roomſchen Godsdienst toegedaan. Volgens haar voorgeeven, hadt zij driemaal gekraamd; doch naderhand werd ontdekt, dat de eerſte zogenaamde Vrucht beſtaan had, in een opgemaakten Verkensreuzel; het tweede in een Kind, opgemaakt van oude lappen; het derde in een ſamenſtel van Stokvisch en roode Kool, in plaatze van 't hoofd; de armen waren van Beulingen gemaakt. Het kon niet anders zijn, of de bijzondere manier, waar mede deeze baringen verzeld geweest waren, moest groote opſpraak veroorzaaken: I) Omdat het altoos geſchied was, zonder bijzijn van wettige getuigen. II) Omdat de gewaande Kinderen van geene buuren gezien waren, of mochten gezien worden; ja zelfs niet van de Moeder, die ze gebaard hadt, uitgenomen het eerſte Kind, welk men voorgaf, een misgeboorte geweest te zijn. III) Omdat *Aagt*, in de twee laatſte Kraamen, was geholpen, door

een

een zogenaamd Vroedwijf, haar onbekend, en door geen mensch buiten haar gezien. Dit gerucht was als een rollende sneeuwbal, die hoe langs hoe grooter word, en maakte dus ook de Rechters wakker. Na de begraaving van 't zogenaamde derde Kind, beslooten zij, de Kistjes te doen openen, en bevonden de daarin begraven zogenaamde Kinderen, zo als hier boven beschreven is. Hier op deed de Baljuw, *Johan de Mijst*, *Aagt Germonts*, die als nog de gedaante van eene Kraamvrouw had, in haar huis, door Gerechtsdienaars, bewaren, en, na verloop van zes weeken, in de gevangenis overbrengen. Alle de getuigenissen, die naderhand werden ingehaald, behelsden eenpaarig, dat geen der getuigen de zogenaamde Kinderen gezien had, of had mogen zien; waarom men in 't eerst onderstelde, dat *Aagt* nimmer gekraamt had. Doch eene verklaaring van twee beëedigde Vroedvrouwen en Buuren, behelzende, dat zij alle tekenen, die men aan eene Kraamvrouw gewoon was te ontdekken, bij *Aagt* gevonden hadden, uitgenomen het zog in de Borsten, bragt het vermoeden op de baan, dat de Kinderen, door haar ter waereld gebragt, vermoord, of anderzins door haar verduisterd waren; te meer, daar zij bij haare verklaaringen, wezenlijk gebaard te hebben, volhardde. De Man van *Aagt Germonts* verzocht meermaals het ontslag van zijne gedetineerde Huisvrouw, onder belofte van 't stellen van behoorlijken borg. De Baljuw, daarentegen, eischte, om van de gevangene nader bekentenis te bekoomen, van Schepenen vrijheid, haar tot scherper onderzoek te mogen brengen; doch deeze zig hier in bezwaard vindende, beslooten, alvoorens daar in toetestemmen, het Advis van kundige en onpartijdige Rechtsgeleerden inteneemen. Drie van *Amsteldam*, *P. Cloek*, *P. Bisschop* en *C. Hop*, adviseerden, dat 'er nog geen grond was, de gevangene op den Pijnbank te konnen brengen, om reden dat het nog niet in Rechten bewezen was, dat zij wezenlijk Kinderen gebaard, veel min dezelve mishandeld had. Twee anderen in 's Hage, *W. de Groot* en *Jacob van Strijen*, waren van gedachten, dat indien, na gedaan onderzoek en vergelijk van de Gevangene tegen de Getuigen, geen meerder verschooning, of zuivering voor de Gedetineerde kwam te blijken, men den Officier zijnen eisch behoorde in te willigen, en haar verzoek, van Provisioneel ontslag, te ontzeggen. Hier door raakten de Rechters, in deeze duistere zaak,

zaak, het ſpoor nog verder bijster; en nog meer, omdat een Kerkelijk Perſoon zijne gedachten in geſchrift ſtelde, en de zaak dacht te brengen tot een werk des Duivels. Doch de Rechtsgeleerden brachten hier tegen in, de bekende ſpreuk, *a poſſe ad eſſe non valet argumentum.* De Rechters, om uit deezen doolhof te geraaken, hadden raad bij twee Rechtsgeleerden te *Hoorn.* Terwijl deeze bezig waren om hun advijs in gereedheid te brengen, vondt *Aagt* middel om de gevangenis te ontſnappen; doch vermids de Baljuw den man, als daar toe de hand geleend hebbende, in haare plaats deed ſtellen, was dit het middel, dat zij te rug kwam. Naadat het *Hoornſch* advis was ingekoomen, werd aan den Baljuw, volgens het oordeel van *P. A. Overwater* en *H. Gaarman*, vrijheid gegeeven, om *Aagt*, door eene gematigde tortuure, tot nader bekentenis van de waarheid te brengen. De Rechters hier toe beſlooten hebbende, bedacht, en bracht de gevangene weder een ander voorwendzel op 't tapijt; zij zeide, niet te gelooven, dat ze, de twee laatſte reizen, gebaard hadt; en dit dacht haar de waarheid te zijn, uit hoofde eener openbaaringe, haar in de gevangenis te vooren gekomen: welke verſchijning zoude beſtaan hebben, in die van 't onbekende Vroedwijf. Doch vermids haar verhaal, met dat van haaren Man, hieromtrent gedaan, niet overeenſtemde, beſlooten Schepenen eindelijk tot de Tortuure, welke aan haar, den 11 Maart 1659, werd te werk geſteld, zonder dat zij echter iets anders bekende. Eenigen tijd daarna eischte de Baljuw, dat de gevangene haare gebaarde Vrugt, 't zij levend of dood, zoude aan den dag brengen, en, bij gebreke van dien, gebracht worden ter plaatze, daarmen gewoon is Juſtitie te doen, om aldaar eerst gewurgd en vervolgens verbrand te worden. Doch de Adviſen der Rechtsgeleerden, ten haaren voordeele, deeden de Rechters beſluiten, om in plaats van aan deezen geſtrengen eisch te voldoen, haar te vonnisſen, om met drie, ten dien einde te makene poppen, in haare armen, den tijd van een geheel of half uur te pronk te ſtaan, en verder te voldoen de kosten van de Proceſſe, ter taxatie en moderatie van den Gerechte. Voor 't oog van eene menigte aanſchouwers, werd dit, op den 17 April, volvoerd. *Aagt* kwam, dien zelfden avond, weder in haar huis, bij haaren Man. Hoe vreemd nu dit ook ſchijnen moge, is ons echter nergens gebleeken, de re-

't Dorp van deezen naam ligt in 't Noordoosten van de Heerlijkheid, niet verre van *Bornisse*, in eene aangenaame gedaante, zijnde een langwerpig halfrond, verfierd met fraai geschooren Lindeboomen, en een loopend water, welk door de *Bornisse* dagelijks ververscht word. Veel heeft *Abbenbroek* door den Oorlog geleeden, bijzonder in de twisten, tusschen de *Hockschen* en *Kabbeljaauwschen*, en ook op 't einde van den *Spaanschen* Oorlog, in de Jaaren 1640 en 1644; in welk laatstgenoemde jaar, de Secretarij geheel door 't vuur verslonden werd; tot onherstelbaare schade van veele merkwaardige zaaken, en tot hadeel van het Dorp, 't welk voorheen veel uitgebreider was. De Kerk is een groot gebouw, voorzien met een dikken toren; zij was de Parochie Kerk van den *H. Egidius*, of, gelijk anderen willen, aan de *H. Maagd Maria* toegewijd. De Burggraven van *Montfort* hadden hier een Kapittel gesticht, op den naam van den *Abt Egidius*, op den 11 Meij, 1483: ook waren 'er agt Kanunniken, de Deken daar onder gerekend, die een dubbele Prebende genoot. Het Kapittel van *Abbenbroek*, hoewel van Bisschoppelijke magt ontheven, werd, echter, door den Heer van *Hermale*, als Official van den *Aartsbisschop van Utrecht*, in 't Jaar 1571, gevisiteerd. Verder telde men te *Abbenbroek* zeven Vikarijen. Zedert de Hervorming, is *Abbenbroek* gebragt onder de Klasis van *Voorn* en *Putten*, en behoort onder den Ring van *Putten*. De Predikant, die deeze plaats bedient, word onmiddelijk door den Heer van *Abbenbroek* aangesteld, die het oude Tractement, bij wijze van onderstand, aan 't Geestelijk Comptoir moet opbrengen. Uit de Naamlijst der Predikanten blijkt, dat de *Abbenbroekers*, al vroeg, de gezuiverde Leere des Euangeliums omhelsd hebben; reeds in den Jaare 1574, vindt men hier als Leeraar genoemd *Hermanus Geldreus*.

Ook ziet men 'er een fraai Rechthuis, in 't jaar 1645, door den *Graaf van Merode*, voor drie vierde, en den Heer *Nicolaas van Abbenbroek*, als gezamentlijke eigenaars dezer Heerlijkheid, gebouwd. Thans strekt het mede tot een woonplaats voor den Baljuw. Het Huis der *Heeren van Abbenbroek*, waar van in 't Jaar 1779 bezitter was de *Hoog Ed. Geb. Heer* LUCAS WILLEM, BARON VAN ESSEN, enz. enz. enz., en aan wien de volstrekte aanstelling van alle hooge en laage Amptsbedieningen staat, is een aangenaam verblijf.

De

De eerſte, welken wij, op de Geſlachtlijst der Heeren van *Abbenbroek*, genoemd vinden, was *Jan van Abbenbroek*, welke leefde in 't Jaar 1235. Zedert ontmoeten wij niemand van dit Geſlacht, vóór het Jaar 1350; deeze was insgelijks een *Jan van Abbenbroek*, wiens achter-kleindochter, *Katharina van Abbenbroek*, de Heerlijkheid overbracht aan *Boudewijn Hart van der Woert*; deeze was voorgegaan door *Jan van Abbenbroek Janszoon*, wiens Zuster was *Katharina van Abbenbroek*, Abtdisſe van *Loosduinen*. Hij gewan Heer *Jan van Abbenbroek*, in 't Jaar 1410, die getrouwd was met Vrouwe *Margreta van der Maalſtede*; verder Jonkvrouwe *Nathalia van Abbenbroek*, die Nonne te *Loosduinen* werd; *Gerrit van Abbenbroek*, (zie beneden) en *Hendrik*, die naliet Vrouw *Hadewijn*, voor een agtſte deel Vrouw in *Abbenbroek*, en gehuwd met *Gerrit van der Hoeve*, Raad van *Hertog Philips van Bourgondien*, Graave van *Holland*.

Gerrit van Abbenbroek, Heer van *Abbenbroek*, werd gevolgd door zijne zo even gemelde dochter, *Katharina*, wier Echtgenoot, *Boudewijn Hart van der Woert*, in 1442, Schout van *Delft*, en Hoogheemraad van Delfsland was. Zijne nakomelingen namen den toenaam van *Abbenbroek* aan. — Hij gewan *Gerrit*, *Heer in Abbenbroek*, die, boven zijn vierde in *Abbenbroek*, in 't Jaar 1488, nog kogt, van *Joost van der Hoeve*, deszelfs achtſte. In 't Jaar 1466, werd hij, bij afſtand van zijnen Vader *Boudewijn Hart van der Woert*, Hoog-Heemraad van *Delfsland*; in 1486 was hij Baljuw van *Putten*; en in 1488, werd hij te *Dordrecht* Ridder geſlagen. Ook was hij Ridder en Raad van *Keizer Maximiliaan*, en van *Filips van Oostenrijk*. Hij behoorde onder die geenen, welke de *Kabbeljaauwſche* partij waren toegedaan, en was, nevens zijn behuwd-broeder *Willem van Valkenſtein*, in een gevecht, aan de Vaart bij Utrecht, in den Jaare 1481, door de *Hoekſchen*, gevangen genomen. In 't Jaar 1489 tekende hij, met de *Rotterdamſche Hoekſchen*, de overeenkomst, wegens de brandſchatting van den Haag. — Hij ſtierf in 1494, geene Kinderen nalaatende, bij zijne huisvrouw KATHARINA, Dogter van *Floris van Boshuijzen*.

Uit het gezegde Huwelijk van *Katharina van Abbenbroek* en *Boudewijn Hart van der Woert* waren verder voortgekoomen: *Boudewijn*, en Vrouw *Helwig*, die zig in 't huwelijk begaf, eerst

met *Willem van der Oostende*, in Zeeland, bij wien zij gewan *Gillis*, die trouwde met *Hillegond van Boshuijsen*, en daar na met *Willem van Valkenſtein Simonsz.*, Baljuw van *Voorn*, die bij haar verſcheiden Kinderen verwekte; wijders *Adriana van Abbenbroek*, die zig in huwelijk begaf met *Willem van Foreest*, en éénen Zoon naliet.

Gerrit van Abbenbroek, zonder Kinderen overleden zijnde, volgde hem zijn broeder, *Boudewijn*, tweede Zoon van *Boudewijn* en *Katharina*. Deeze had in huwelijk Vrouw *Natalia van Geersdijk*, *Volkaarts* Dogter, uit welk huwelijk zijn voortgekomen: I. *Boudewijn*, Ridder, die in huwelijk had *Magteld van Diemen*, en zonder Kinderen ſtierf. II. Joukvrouw *Helwig*, Nonne te *Delft*. III. Vrouw *Katharina*, Echtgenoote van *Jan van Dorp Kornelisz.* IV. *Maria van Abbenbroek*, en V. Vrouw *Kornelia*, getrouwd aan *Adriaan van Dorp*, broeder van *Jan*, bij wien zij Kinderen heeft nagelaaren. *Boudwijn* ſtierf 1487, en werd gevolgd door zijne Dogter,

Maria, die gehuwd was aan *Jan van Scharrenberg*, Heere van *Spieringshoek*; uit welk huwelijk geboren werden, *Evert*, die Kanunnik in den *Haag* en te *Abbenbroek* was, en *Gerrit*, die zijn Moeders toenaam aannam. Deeze, te weeten,

GERRIT, HEER VAN ABBENBROEK, had tot zijne eerſte Vrouw N. N. bij welke hij verwekte: I. *Jan van Abbenbroek*, die ter Vrouwe had *Wilhelmina van Zevender*, *Willems* dogter, zonder Kinderen geſtorven. II. *Jan van Abbenbroek*, de Jonge, Kanunnik aldaar. III. Vrouw *Maria van Abbenbroek*, getrouwd met *Kornelis van Wijngaarden*. Tot zijn tweede Vrouw had deeze Heer *Gerrit*, *Magdelena van Berg*, te *Delft*, waar bij hij verwekte: I. *Claas van Abbenbroek*, II. *Boudewijn*, die in Huwelijk had *Barta Storms*, te Delft. III. *Alijd van Abbenbroek*, gehuwd met *Nicolaas Kamerling*, Raad in 's Hage, die eenen Zoon, *Gerrit Kamerling*, naliet. Heer *Gerrit van Abbenbroek* ſtierf 1551, en werd gevolgd door

CLAAS VAN ABBENBROEK, die ſtierf, in 't Jaar 1607, nalatende een Zoon, mede CLAAS genaamd, die, voor een vierde deel, Heer van *Abbenbroek* was, en zig in Huwelijk begaf met Vrouwe *Maria van der Nijenberg*, *Kornelis* Dogter, uit welk Huwelijk mede een Zoon, CLAAS VAN ABBENBROEK, nableef. De overige

rige drie vierde deelen, van welke gemelde *Claas* geen bezitter was, zijn gekoomen aan de Huizen van *Montfoort*, *Borsſelen*, *Merode* en laatst aan die van *Alewijn*. 't Wapen van *Abbenbroek* is een witte Broek, op een blaauw veld. Een ander van dat van *Abbenbroek* is een zilveren Schild, waar op een roode balk, onder en boven met ſpitzen, op welks midden mede een witte broek ſtaat. Men zie de Zeeuwſche Wapenkaart, en 't Adelijk Wapenboek. In de Wapenkaart ziet men nog een geheel ander Wapen, zijnde een zilveren bank, ſtaande met twee pooten op een blaauw veld.

Zie GOUDHOEVENS *Chronijk*, bl. 174. VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 826. ALKEMADE, *Jonker Franſen Oorlog*, bl. 180. BURMAN, *Utrechtſche Jaarboeken*, III. Deel, bl. 506. *Oudheden van Zuid-Holland*, *Staat der Neder.* VII. Deel, bl. 155-158.

ABBENBROEK, op 't Eiland *Tholen*, onder *Vosmeer*, volgens de oude Leenregisters, bekend bij den naam van 't *Slot te Abbenbroek*, anders ook *Volgersdijk* genaamd, werd, volgens *Smallegange*, voorheen bezeten bij die van *Abbenbroek*, *Borsſele*, *Brederode*, *Montfoort*, *Eſſche* en *Bronkhorst*. Volgens deezen Schrijver, zou dit geſlacht met dat van Holland, door ons zo even gemeld, geene gemeenſchap gehad hebben. Doch J. TE WATER, in zijn Hoog Adelijk Zeeland, maakt van geen ander gewag.

Zie de *Chronijk van Zeeland*. J. TE WATER, bl. 93. 124. in de Voorreden, en in 't werk zelve, bl. 138.

ABBENWIER, eene Hofſtede, in de Grietenij van *Rauerderhem*, een kwartier uur ten zuiden van *Irnſum*.

ABBENWIER, eene Hofſtede, in de Grietenij van *Oostdongeradeel*, een half uur ten oosten van *Anjum*.

ABBES. (*Sixtus*) Ongetwijffeld was deeze de zelfde, die, in de Kerkelijke Oudheden van *Friesland*, bekend is onder den naam van SIJTTIO ABBES, en daar gezegd word, Pastoor in *Aldenhoven* geweest te zijn. In 't Jaar 1566, verliet hij den Roomſchen

Godsdienst, en nam dien der Hervormden aan. In de Kerkelijke Geschiedenis van *Oostfriesland* word van hem gezegd, dat hij was van *Leeuwaarden*, en dat hij te *Embden*, den 2 October 1567, aannam, de kranken te bezoeken, en Lijkredenen te doen; en den 12 Jan. 1568, toonde hij zig genegen, den vasten dienst aldaar te aanvaarden. Nog vind men aangetekend, dat die van *Haarlem*, door zekeren *Hans Kolderman*, om zijnen dienst zeer ernstig lieten verzoeken; doch dat hij, den 13 September van dat zelfde Jaar, aan de Pest overleed.

Kerkelijke Oudh. van Friesland, I. Deel, bl. 355. MEINERS, I. Deel, bl. 457.

ABBINGA, een Adelijk slot te *Husum*, onder *Leeuwaarderadeel*, thans bewoond door de Wed. van Jonker *Albertus Emilius L'Ammoraal Rengers*, geb. *Unia*. Weleer was het bewoond door *Epo van Douwna*, wiens Vader *Gosso* getrouwd was met *N. Abbema*.

ABBINGA, een ander Slot van deezen naam, in de Grietenij van *Ferwerderadeel*, een half uur ten noorden van *Blij*.

ABCOUDE, of *Abkoude*, bij verkorting *Abcou* genaamd, is een aanzienlijk en vermaard Dorp, gelegen aan de Vaart tusschen *Utrecht* en *Amsteldam*, vijf uuren gaans van de laatstgenoemde stad; doch, als een Ambachtsheerlijkheid, behoorende onder 't Sticht. Zeer vermaard is dit Dorp, door de beroemde Paardemarkt, die aldaar, Jaarlijks, in de maand Augustus, gehouden word. Hoewel de omliggende grond zeer moerasig is, vind men 'er, nochtans, zeer goede weijlanden. Wegens den naamsoorsprong, vind men verscheidene gedachten. Zommigen leiden den naam af van de *Chauchers*, of *Cauchen*, welke alhier hunne woonplaats zouden gehad hebben. Anderen getuigen, in zeer oude Brieven, geleezen te hebben, dat de naam deezer plaatze zou geweest zijn *Abscou*, volgens hen zo veel betekenende als *Abtskouw*, om dat 'er eertijds zou geweest zijn een *Kouw* of *Klooster*, en dat een Monniken-Convent, voor eenige Eeuwen, een *Kouw* of *Kootj* plagt genaamd te worden. Anderen, wederom, geeven aan deezen naam eene bijzondere betekenis; zij zeggen,

gen, dat zekere *Abbichje*, of *Abbinchje*, een snood booswicht, hier te lande, met zijn diefachtig gezelschap, toen het land nog woest en boschachtig was, zijn Kouw of Spelonk gehad hebbe; en dat deeze plaats, van dien tijd af, den naam naar deeze Roovers en Moordenaars, *Abbichjes-Kouw*, zou gekregen hebben. Wat het Bosch aangaat, zie daar van onder *Amstelland*. In de Oorlogen, tusschen *Holland* en 't Sticht van *Utrecht*, menigvuldig gevoerd, heeft dit Dorp en Slot veele veranderingen en rampen ondergaan; die van 't Jaar 1672, waren geenzins de minste van dezelve; gelijk wij, onder 't geslacht van *Abcoude*, nader zien zullen.

Ten Noordwesten van 't Dorp, ligt het *Abcouder-Meer*, een waterplas van omtrent 150 Roeden in 't vierkant, en zeer vischrijk.

Het Slot, welk deezen naam draagt, was oudtijds een der sterkste Sloten in dien oord, en reeds, in 't Jaar 1268, bekend en verwoest; doch naderhand weder opgebouwd.

Om alle herhaaling, zo veel mogelijk, te vermijden, zie hier, wat 'er van 't Geslacht van Abcoude gezegd word; de Historie van het Dorp, de Ambachtsheerlijkheid en het Slot is in dit verhaal begreepen. Schoon het geslacht zelve overlang is uitgestorven, kunnen wij niet voorbij, 'er melding van te maaken, dewijl verscheiden Heeren uit hetzelve, in de Utrechtsche Oorlogen, ons dikmaals zullen voorkomen. De eerste, welken wij genoemd vinden, was

WILLEM, Heer van *Abcoude* en *Wijk*, welke geleefd heeft in 't Jaar 1080. Daarna vind men gemeld HENDRIK VAN ABBEKENWALDE, zo als het, in de Kerkelijke Oudheden, volgens *Beka*, genaamd word, op 't Jaar 1086, volgens een Brief van Bisschop *Coenraad* van 1085. Onzeker is het, uit welk geslacht deeze afkomstig zijn. Dit is bekend, dat de laatere Heeren van *Abcoude* zijn afgedaald uit den alouden stam der Heeren van *Zuylen*, welke reeds in de twaalfde Eeuw gebloeid hebben. De eerste, die ons hier van voorkomt, is

SWEDER VAN ABCOU, (na dien tijd gezegd *Sueder van Apekewouden*) Ridder. Hij leefde in de dertiende Eeuw, en werd, met *Sweder van Bosinchem*, door Heer *Hendrik van der Lekke*, in 't Jaar 1268, aan 't Kappittel van St. *Marie* te *Utrecht*, tot

„ wien hij *Wijk* overgaf, en verlijde hem met de Heerlijkheid „ van *Abcou*.

Ondertusſchen *Joh. van Leiden* en *P. Voet*, van de daden der Heeren van *Brederoae* ſprekende, zeggen, „ Dat Heer *Reinout* in 't „ Jaar 1390 is overleeden, en dat zijn oudſte Zoon *Dirk*, zig in „ 't Jaar te vooren, in 't *Kathuizer Klooster* te *Diest*, in *Bra-* „ *band*, begeeven hebbende, gevolgd is door zijn tweeden Zoon „ *Jan*, en dat diens Vrouw zig in 1401 in 't Nonnen Klooster te „ *Wijk* begeeven heeft, (zonder bijvoeging, dat zij tot dat beſluit „ in eenigen deele zouden gedwongen zijn.) en dat *Jan*, een „ Leekebroeder, in 't Kathuizer Klooster te *Utrecht*, geworden, „ na den dood van zijnen Schoonvader, verlof van den Paus ge- „ kreegen hebbende, om zijne order te verlaaten, verzocht heeft, „ zijne Vrouw weder bij zig te mogen hebben; doch dat de Bis- „ ſchop hem dit weigerende, hij met eenig volk tot *Wijk* geko- „ men is, en zijne Vrouw van daar gehaald heeft; dat de Bis- „ ſchop, dit hoorende, mede met eenig volk naar *Wijk* getrokken „ is, de ſtad heeft ingenomen, *Jan van Brederode* in gevanke- „ nis, en zijne Vrouw weder in 't Klooster gebracht heeft, al- „ waar zij een jaar daarna van verdriet geſtorven is, en dat Heer „ *Jan*, na zijn ontſlag, naar *Frankrijk* getrokken, in een ſlag „ tegen de *Engelſchen*, geſneuveld was.

SWEDER, *Heer van Gaasbeek*, *Putten* en *Strijen*, had ter Vrouwe ANNA, Dogter van den Graave van *Leiningen*, bij welke hij verwekt had JACOB, en eene Dogter JOLENTA, die zig in Huwelijk had begeeven met Heer *Hubert den V* van dien naam, onder die van *Culemborch*, doch welke *Jolenta* zonder Kinderen overleed. *Sweder* had, in 1393, buiten de Weerd-Poort, te *Utrecht*, een Kathuizer Klooster geſticht, en ſtierf den 22 April van 't Jaar 1400, volgens zommigen, op eene reize naar *Rome*.

JACOB VAN GAASBEEK, *Putten* en *Strijen*, kwam, na den dood van zijnen Oom *Willem*, aan het bezit van *Abcoude* en *Wijk*, door behulp van de Biſchoppelijke magt, en medewerking van eenige anderen, en onder deeze *Barent Proeijs*, Schout van *Utrecht*, die, tegen den wil van de Magiſtraat dier ſtad, hier toe de hand geleend had. Door zijne onderſcheidene verrigtingen, heeft deeze *Jacob van Gaasbeek* zig zeer beroemd gemaakt,

maakt, in onze Vaderlandſche Geſchiedenisſen, gelijk nader blijken zal in onze berigten, wegens de *Hoekſche* en *Kabbeljaauwſche* twisten, waar aan hij geen gering aandeel had. Hier ter plaatze dient alleen gezegd te worden, dat hij, door het verloop zijner zaaken, in 't Jaar 1449, zig genoodzaakt vond, de Stad *Wijk*, nevens de Sloten van *Duurſtede* en *Abcoude*, met alle de Rechten en Heerlijkheden, en daar onder ook de *Gaasbeekſche* Leenen, aan Biſchop *Rudolf van Diepholt*, afteſtaan, en als lijftocht van dezelve weder te ontfangen. Doch ook deeze moest hij naderhand, voor een ſomme gelds, aan de Staaten van 't Sticht overgeeven; welke ſomme, door eenigen, op 12, door anderen op 13000 guldens geſteld word. Hij ſtierf, niet, zo als *Heda* zegt, in 't Jaar 1450, maar in 't Jaar 1459. *Mattheus* verhaalt, dat de Staaten, naa zijn overlijden, vermits hij geene wettige erfgenaamen had, eigenaars van de Heerlijkheid van *Abcoude*, en van de Stad en het Slot van *Wijk* geworden zijnde, die overgaven aan Biſchop *David*, onder verband van dezelve nooit van 't Sticht te vervreemden, of iets daar mede te doen, zonder toeſtemming der Staaten. Doch aan de Staaten van *Utrecht* vertoonde zig *Antoni*, Baſtaard van *Bourgondie*, als eiſcher van de goederen van *Abcoude* en *Wijk*, ten minſten voor het vruchtgebruik daar van; voorgeevende, dezelven van Heere *Jacob van Gaasbeek* gekocht te hebben. Of deeze eisch gegrond ware, dan niet; is mij niet gebleken; maar wel, dat de Staaten, zijn voorgegeeven recht, met 13000 guldens, hebben moeten afkoopen. *Heda* zegt, in de *Levensbeſchrijving van Biſchop David*, en zijnen opvolger *Fredrik van Baden*, dat de Staaten des Lands van *Utrecht*, tot vijfmaalen toe, den eigendom hebben moeten betaalen, eer zij het volle bezit verkreegen. Naa dat zij, eindelijk, aan het volle bezit gekomen waren, is *Abcoude*, langen tijd, geweest, de woonplaats der Maarſchalken van 't Nederſtigt, die men daar om ook wel de *Maarſchalken van Abcoude* genaamd vind, tot dat het geheele Slot, door bouwvalligheid, onbewoonbaar is geworden. Niet minder nadeelig, dan de rampen van den Oorlog, reeds vermeld, was de aanval van eenige Stichtſche ſtroopers, in 't Jaar 1527. Doch de Biſchop, even voor dien tijd, eenig volk op 't Slot geworpen hebbende, bracht het Krijgsgerucht de Boeren in 't geweer: waarop

de roovende benden beſlooten, zig liever aan de genade der beſtelingen, dan aan de ongenade der Boeren overtegeeven. Hachelijker ſtond het 'er mede, in 't Jaar 1672, ten tijde van den Franſchen inval. Want ſchoon deze Heerlijkheid onder het *Sticht* behoorde, en dus, even als aan de Provintie, aan dezelve, door *Lodewijk den XIV*, bevrijding en beſcherming beloofd was, hebben de Franſchen, echter, omdat op het Slot eenige Hollandſche Soldaaten lagen, den 17den November des gemelden Jaars, omtrent 450 koppen (op bevel van den Hertog van *Luxemburg*) bij nacht, geplaatst, tuſſchen 't Dorp *Baambrug* en 't Slot van *Abcoude*; van daar vaardigden zij 40 man van de hunnen af, die buiten om 't Kaſteel, over het onderwaterſtaande land, naar 't Dorp trokken, en het met een vervaarlijk geſchreeuw beſprongen; voorts met fakkelen, en andere vuurwerken, welke zij met zig brachten, verſcheiden huizen in den brand ſtaken, waar door, in den tijd van 3 uuren, over de honderd gebouwen in de aſſche gelegd werden. De meeste Inwooners, dus overvallen, uit hunne bedden opvliegende, ten deele naakt, ten deele half gekleed, bergden hun leeven, op het ondergeloopen land, daar zij in zulken ellendigen ſtaat, in eenen kouden winternacht, half in 't ijs moesten ſtaan. Doch nog ongelukkiger dan deeze waren zij, die in hunne wooningen, door de *Franſchen*, verrast wordende, in en met dezelve verbrandden. Anderen, geen minder deernis waardig, in de vlucht achterhaald, werden met de beenen aan de ſtaarten van Paarden, of met het haar aan de beenen der daarop zittende ruiters, gebonden, en dus naar *Utrecht* geſleept, daar hunne meer dan doodelijke ſmarten nog vermeerderden. De bezetting des Slots, deezen onraad verneemende, bevond zig te zwak om iets te onderneemen. Nogthans durfde zij haaren post niet verlaaten. Dus koos zij den veiligſten weg, om door ſeinſchooten, aan de omgelegen Dorpen, een teken te geeven, om op hunne hoede te zijn, en de noodzaaklijkheid van bijſtand te doen kennen. Dit hadt ten gevolge, dat aanſtonds, uit de ſtad *Weesp*, eenig volk aankwam; doch de *Franſchen* waren reeds geweeken. Ondertuſſchen was de komst deezer hulpbenden niet geheel vruchtloos. De brand in 't Dorp, en in de Kerk werd gelukkig geblusch't, en dus nog wel een derde deel van dit ſchoone Dorp behouden. Leed was het

ech-

echter den verwoesteren, dat 'er iets was blijven staan. Op den 30 November deeden zij een nieuwen aanslag, tot de gantsche vernietiging; maar de bezetting van 't Slot, nu versterkt zijnde, ontving hen op zulk eene wijze, dat zij, in plaats van gevangenen mede te neemen, veelen moesten achterlaaten. 't Geen de Oorlog niet hadt kunnen bewerken, wrogten zedert de alverslindende tijd en de stormwinden, waar door het Slot, in 't Jaar 1763, genoegzaam geheel vernield was.

De opmerkzaame Doctor *Smits* zegt 'er van, dat hij, op den 29 Aug. des Jaars 1705, het Slot bevond te staan op een moerassigen grond, hebbende, naar de zijde van *Baambrug*, twee ronde Torens, met een gescheurd muurwerk aaneengebonden; en naar de zijde van *Abcoude* een vierkanten Toren, in 't midden van omvergevallene muragien; zo als hij het beiden in afbeeldzels vertoont. De afteekening, door *Visscher*, vertoont het Slot in zijnen welstand: Om, echter, een denkbeeld van deszelfs waare gedaante te maken, zijn de afteekeningen van den zindelijken *Rademaker* het best voldoende. In zijne 243ste afbeelding wordt vertoond 't Slot van *Abcoude*, zo als het zig Ao. 1700 vertoonde. 244, het gezicht van 't zelve bij den dikken zwaaren vierkanten Toren, en nevensstaande zijmuuren, met uitgeholde nissen. Ao. 1702.

245. Een gezicht van binnen tegen den zeskanten Toren, en nevensstaande zijmuuren, met hunne gewelfzels en zijbogen, vertoonende de Romeinsche Grootheid en bouworder.

246. Vertoont de overgebleevene brokken muur van de andere zijde.

247. De onderste gewelven in 't Slot, die afgebeeld zijn, om eene vertooning te geeven van de forsche gedaante van 't gebouw.

In 't Jaar 1715. is dit Slot en Heerlijkheid van *Abcoude*, door Hun Ed. Mog. de Staaten van *Utrecht*, verkocht aan den Heer *Theodorus de Leeuw*; welke hetzelve, voor een gedeelte, weder heeft opgebouwd, verkiezende daar toe een der Toorens, welke nu een aanzienlijk Landhuis en aangename wooning maakt.

Zie M. VAN DER HOEVE, *Handv. Chronijk*, I. fol: 149. VAN LEEUWEN, *Bat.* fol. 91. CORTGEENS, *Stichtsche Chronijk*, bl. 93. MATTH. *Analecta*, en VERHOEVEN, *Beschrijving van Amersfoort*, p. 293. W. HEDA, bl. 287.

MATTH.

MATTH. *de jure gladii*, cap. XXIV. p. 400. VALKENIER, *Verward Europa*, p. 819. SYLVIUS, *Vervolg op Aitzema*, I Deel, fol. 497. SMITS, *Schatkamer*, en RADEMAKER, *Kabinet der Nederl. Oudh.* VAN ROOYEN, *Nederl. Oudh.*

ABCOUDE. (*Jan van*) was een van hun, welke, door die van Utrecht, in den Jaare 1419 of 1420, geduurende den Hoekſchen en Kabbeljaauwſchen Oorlog, waren gevangen genomen, op het Huis te *Poelgeest*, Die van *Leyden*, daarentegen, eenig volk van den Biſchop in handen hebbende, deeden hem, niettegenſtaande het ernſtig verzoek om hem te mogen losſen, op order van Hertog *Aalbrecht van Beijeren*, het hoofd afſlaan; waar tegen die van *Utrecht* het zogenaamde recht van wedervergelding oeffenden. Zie hier 't beſluit van den Raad, daar bij genomen, 't welk wij, met de eigen woorden, hier zullen ter nederſtellen, om ten bewijze te verſtrekken, met welke woede die Oorlog gevoerd is. „ Alſoe alſt openbaar ende kenliken is, dat „ onſe genedige Heer van Utrecht, ende die ſtat van Utrecht, „ mit grooten gewelde ende onrechte, die hem overdadeliken „ aangedaen, ende in enen oirloge gedrongen ſyn, daer ſy nu „ thans ynne ſtaen. Welc oirloge onſe Heer van Utrecht, ende „ die ſtat van Utrecht eerliken en ridderliken gevoert hebben. „ Des iſt geſchiet, dat hulpere ende vrinde ons Heeren van „ Utrecht en der ſtat van Utrecht nedergelegen ſyn by Leyden. „ Ende doe onſe Heer ende die ſtat van Utrecht dat vernamen, „ deden ſy heur brieven ſchryven aen die ſtat van Leyden, ende „ tot Alfen leggende, dat men mit horen hulperen ende dieren „ eerliken ommegaen woude; wantent in eenre Heeren veete wa„ ren, ende verheuden woude, dattet onſen voirſcreven niet en „ misſchiede, aen horen live ende geſin; mer dat men ſy ſcatte„ de, ende mede omme ghinge, als men mit ghevangen pleecht, „ die in eeren ghevangen ſyn. — ende doe ons Heer, en der „ ſtad brieven van Utrecht des s'morgens daer quaemen, doe de„ den ſy uitleiden drie uuren nademiddage des ſelven dages vier „ of vive ons Heren en der ſtat vrinde hulpere en dienre, en de„ den hem dat hoeft offlaen. Hierom ſelmen rechte voert uitlei„ den, ende weder dat hoeft afflaen *Jan die Duvenſoen van*

„ *Ab-*

„ *Abcoude*, *Aelbert van Yſelſtein*, *dubbelde Direx breuder*,
„ *Heynkyn*, die bode was van *Amſterdam*, *Aerent Heymen*
„ *oen*, ſchout tot *Neyenveen*, ende *Jacob Matthysſoen*. Ende
„ wast dat aen ons Heren ende aen onſer ſtat vrinden, hulperen
„ ende dienre, eenige onredelicheit vorder gekeert worde, ſo
„ woude hem onſe Heer van Utrecht ende die ſtat van Utrecht
„ vorder ende ſcherpeliker, daar na rechten, als dat gebeuren
„ ſoude."

Dus geboekt in het Buurſpraakboek van Utrecht van 't jaar 1420. Vrydags na Elizabeth.

ABCOUDE. (*Hendrik van*) Op de Regeeringslijsten der ſtad *Utrecht*, in 't Jaar 1440, vindt men hem reeds als Raad gemeld, en vervolgens tot in den jaare 1467. Nevens eenige anderen, werd hij, in dat jaar 1467, gebannen, om reden, gelijk 'er, in 't Buurſpraakboek van *Utrecht* gezegd word, dat zij aanloop en vergaderinge gemaakt hadden, waar uit groote bloedſtorting en tweedracht binnen de ſtad ſtond gebooren te worden; waarom de oude en nieuwe Raad van *Utrecht* hem gebied, te zullen wezen en blijven in 't overſticht van Utrecht, dat men Overijsſel hiet, en niet nader aan de ſtad te komen, dan het den Raad believen zal. Van de redenen, welke die Perſoonen bewoogen hebben tot dien oploop, noch van de wijze of plaats, op welke zij onbehoorlijke vergaderingen gehouden hadden, word niets gemeld. In 't jaar 1470, werd *Hendrik van Abcoude* en anderen toegeſtaan, in de ſtad te mogen komen.

ABCOUDE, (*Hendrik van*) van den voorgaanden onderſcheiden, ſchoon insgelijks in eenig aanzien te Utrecht, alwaar hij verſcheiden maalen als Ouderman (Overman of Deken) gemeld word. Om het Oproer, door Biſchop *David van Bourgondien* verwekt, vondt hij, nevens eenige anderen, in den jaare 1481, zig genoodzaakt, de ſtad te ruimen. — *Goudhoeven*, *Chronijk*, bl. 525.

ABCOUDE, (*Dirk van*) *Vicaris* van *St. Pieters Kerk van Utrecht*, bevorderde, in 't Jaar 1566, door zijne ſchriften, zeer ſterk

ſterk de Reformatie. Lang werd hij daar over, in 't Biſſchoppelijk Hof, gevangen gehouden, en bekwam zijne vrijheid niet, dan door eene gedwongene wederroeping. Hij vondt het geraaden, zig naar den tijd te ſchikken, houdende zig aan 't bekende zeggen: *ik ſwoer met de tong, maar niet met het gemoed.* Onder voorwendzel van lichaamelijke zwakheid, mijdde hij, echter, zo veel hem doenlijk was, het bijwoonen van de Miſſe. *Brandt* zegt, dat zijne ſchriften zeer bondig waren. Voor ieder afdeeling, las men zijne Zinſpreuk: *zijt zonder gal, godvruchtig.* Heimelijk werden ze bij eenigen uitgeſchreeven en geleezen.

Hist. der Reformatie, I Deel, bl. 301.

ABDAGUS; bekend is het, uit de oude Geſchiedenisſen van ons Vaderland, welke verwoestingen de Noordſche Volkeren, meermaalen, hebben aangericht, en welke magt de *Frankiſche* Vorsten, tegen hun, op de been moesten houden; men leest in dien tijd bijna niets dan van rooven, plonderen en branden. Onder die geenen, welke, door de Vorsten, als Opperheeren of Graaven, waren aangeſteld, om de Landzaten, tegen hunne woede, te bevrijden, was deeze ABDAGUS, welke, in 't Jaar 873, met eene menigte *Frieſen*, den Deen *Rudolf* tegen trok, en met hem in een hevig gevecht geraakte, aan 't Oosteinde van 't Flie. *Rudolf* ſneuvelde reeds in den aanvang van den ſtrijd; waarna de *Friezen* de zege bekwamen, en de *Deenen* noodzaakten, onder zekere voorwaarden, het land te ruimen. Schoon de meeste oude *Frieſche* Schrijvers deeze overwinning op rekening van hunne *Poteſtaten* ſtellen, komt echter de eer daar van deezen *Abdagus* toe.

Zie SCHOTANUS en F. SJOERDS, *Jaarboeken*, II Deel, bl. 64.

ABDINKHOF, of *Abdinkhoven*, was, volgens *Sligtenhorst*, in zijne *Gelderſche Geſchiedenisſen*, een uitermaate kostelijke Abtdij; die echter, volgens *Trithemius*, geene vijftig jaaren heeft geſtaan. Zij was geſticht door eenen *Menwercus*, den zoon van *Hiking*, Voogd van *Gelderland*, of, zo anderen zeggen, van *Imodus*, Graave van *Teisterband*. De voorſtanders van het eerſte gevoelen, voegen 'er nevens, dat hij drie Broeders gehad heeft, allen van aanzien. De eerſte van deeze, was *Wichard de III*, de zevende Voogd van *Gelderland*; de tweede, *Willem*, die de

21ſte Biſchop van *Utrecht* was; en de derde, *Richard*, die den Mijter te Luik gedragen heeft. *Menwercus* was Biſchop van *Paderborn*, alwaar hij een Klooster zou geſtigt hebben, 't welk deezen zelfden naam droeg, en hij, nevens zijne andere goederen, en onder die *Putten*, op de *Veluwe*, en de Parochie van *Abdinkhof*, met groote inkomſten voorzien heeft. Dit Klooster had eene deftige Celle, of Uithof, welke de woonplaats was van eenen Monnik, die de inkomſten van alle de goederen des Kloosters ontving. Ook waren hier bij twee Vikarijen, de eene ten dienſte der Maagd *Maria*, de andere van den Apoſtel *Andreas*.

Zie van RHYN en VAN HEUSSEN, *Oudh. van Deventer*, II Deel, bl. 389. 394.

ABDYEN; deezen naam heeft men gegeeven aan verſcheiden Kloosters, zo van Mannen als Vrouwen, zedert de naamen *Abt* en *Abtdiſſe* in gebruik geraakt zijn; mits dat dezelve, in 't een of ander, boven *Priorijen* en gemeene Kloosters uitſtaken, en door *Abten* of *Abtdiſſen* beſtierd werden. Volgens *Brandt* waren zij zo menigvuldig in de *Nederlanden*, dat, tuſſchen het Jaar 1100 en 1200, zesenzestig Abtdijen aldaar geſtigt werden. Van eenige derzelven zijn, hier en daar, nog overblijfzels te vinden. Zedert de vaſtſtelling der Hervorminge, zijn de meeste tot andere, meest Waereldlijke oogmerken, beſteed. De onderſcheidene Abtdijen zullen wij hier opnoemen; doch derzelver ſtichting, lotgevallen, voorrechten, enz. moeten op de bijzondere *Artikels* gezocht worden. Die de Lezer zig verbeeld hier te ontbreken, zoeke hij hier na op *'t Art.* KLOOSTERS.

ABTDYEN IN GELDERLAND.

Abdinkhof, zo even gemeld. *Bielhem* of *Bethlem*, van Auguſtijner Monniken bij *Deutekom*. *Elten*, van Adelijke Kanunnikeſſen, voor deezen behoorende onder *Zutphen*, doch naderhand, door *Karel van Bourgondien*, nevens 't geheele Drostampt van *Elten*, aan de Vorsten van Kleef vervreemd; deeze was de oudſte en rijkſte van geheel Gelderland. *Marienweerd*, een van Premonſtratenzer Monniken, tuſſchen *Thiel*, *Buuren* en *Kuilenburg*.

In Holland.

Bern, een Abtdij van Premonſtratenzer Monniken, aan de *Maas*, bij *Heusden*. *Egmond*, eerst een Vrouwen Klooster, en daarna eene Abtdij van *Benediktijner Monniken*, in 't Noordwesterdeel van *Kennemerland*, bij Alkmaar. *Koningsveld*, van Edele Jonkvrouwen, aan de *Schie*, bij *Delft*. *Leeuwenhorst*, desgelijks, eene mijl van Rhijnsburg. *Loosduijnen*, van Nonnen, bij den *Haag*. *Mariënkroon*, te *Heusden*, voor Monnikken van de *Cistercienzer* order. *Onzen Lievenvrouwenberg*, een dito, buiten *Ysſelſtein*. *Rhijnsburg*, een Abtdij van Edele Jonkvrouwen, van de order van *Benedictus*, nabij *Leiden*.

In Zeeland.

De Abtdij van *Middelburg*, onzer *Vrouwen* genaamd, Premonſtratenzer Monniken. *Jeruſalem te Biezelingen*, voor Edele Jonkvrouwen, van de *Auguſtijner* orde, op *Zuidbeveland*. *Bethlem*, *Marienhof*.

In Utrecht.

Abts-ſtee. *Bern*. *Marienburg* te *Zoest*, voor *Brigitte Juffers*. *Mariendale*, of ten *dale*, aan de Vecht, voor Adelijke Nonnen. *Oostbroek*, *St. Laurens* of *Vincenten*, te *Oostbroek*, voor Benediktijner Monniken. *Oudwijk*, bij de *Bilt*, voor Adelijke Nonnen. *St. Paulus*, in *Utrecht*, voor Benediktijner Monniken. *St. Servaas*, in *Utrecht*, voor Adelijke Nonnen. *'t Vrouwen-Klooster* in *Oostbroek*, van Benedictus orde. *Wittevrouwen* in *Utrecht*, voor adelijke Nonnen.

In Friesland.

Abtdij te *Dokkum*, voor Reguliere Kanunniken. Abtdij te *Bergum*, voor Auguſtijners. *Bethanie* of Fosweerd, te *Ferwerd*, in Oostergoo, van Benediktijner Broeders en Zusters. *Bloemkamp* of *Oldeklooster*. *Jeruzalem*, *Gerricum*, of *Gerriks-*

kloos-

klooster. Klaarkamp. Lidlum. Ludinga-kerke. Mariendale. Mariengaarde. St. Odulphus.

IN OVERYSSEL.

Ter Hunnepe, bij *Deventer. Marienberg*, in *Salland. Marienkamp*, bij *Kampen. Weerselo.*

IN GRONINGEN EN OMMELANDEN.

Aduwerd, of *Auwerd*, in 't Westerkwartier. *Bloemengaarde*, of *Hortus Floridus. Rottum*, in *Hunsingo. Feldwirth. Gallie. Laurisham. Lorsch. Wittewierum. Zibekelo.*

IN 'T LANDSCHAP DRENTHE.

Dijkelinge, bij *Thorst. Onzer Lieve Vrouwe ten Kampen.*

IN VLAANDEREN.

St. Waast. St. Bertin van *Orval*; van *Rolduc*; van *St. Maarten*; *van St. Amand ten Duijnen.*

IN BRABAND.

Van St. Benedictus Orde voor Mannen.

Cemblours. Hafflighem. Vlierbeeke.

Vrouwen van de zelfde Orde.

Bijaarden. Ter Voorst.

St. Bernardinen.

St. Bernards, op de Schelde. *Nijzeele. Van Vilers.*

Van Nonnen.

Argenton. Ewijers. Floreval. 's Hertogendaale. Ter *Kameren-Linter. Muijsen. Nazareth. Rameije. Roozendaale. Vrouwenperk.*

Premonstratenzer Orde.

Dilighem. Everbode. Grimbergen. Heiligsom. St. Michiels. Park. Tongerlo.

ABDORITEN, of ook *Abodriten* genaamd, was een foort van *Sclaven*, door *Karel den Grooten*, in de Landen der t'ondergebrachte *Saxers* geplaatst. Doch in dit bezit, werden zij, door de woedende *Deenen*, geſtadig ontrust, en, reeds in 't jaar 808, door hen, met behulp van de *Saxers* en *Franken*, cijnsbaar gemaakt. Hoe veele moeite zij, in 't jaar 815, ook aanwendden, om den *Deenen* ſlag te leeveren, zij moesten onverrichter zaake te rug trekken, en zig met de gepleegde verwoestingen vergenoegen.

GOUDHOEVE, *Chronijk*, bl. 54. *Vaderl. Historie*, I Deel, bl. 442. D. II. bl. 36 — 44. VAN LOON, *Aloude Hist.* bl. 23. J. KOK, *Amſterd. Eer en Opkomst*, I Boek, bl. 72.

ABEELE, Huis en Heerlijkheid, 't welk van 't Geſlacht van *Abeele* zijnen naam ontleend heeft, was eerstijds geleegen tuſſchen *Middelburg* en *Vliſſingen*, alwaar nog eenige Herbergen ſtaan, de *Abeelen* genaamd. Het huis, zedert, tot op den grond, afgebroken zijnde, is 'er niet dan de naam van overgebleeven. Het Ambacht of de Heerlijkheid behoort onder *Oosterſtein*; zie OOSTERLAND. Wat het Geſlacht van *Abeele* aangaat, de Heer *J. W. Te Water* zegt, in zijn *Hoogadelijk Zeeland:* „ Dat „ dit Geſlacht niet oorſpronkelijk is uit Zeeland, maar met de „ Hollandſche Graaven, uit den Huize van *Hénegouwen*, daar „ uit, in Zeeland gekomen is, en zig ook in Holland heeft uitge„ breid, waar door 't ook onder de Edelen van die Provintie ge„ teld word". Veelen van dit Geſlacht vind men op de Lijsten van Zeeland, en ook bij van *Leeuwen*; doch in *Smallegange's* Chronijk, ziet men een Geſlacht-régister, welk hij zegt voor lang uitgeſtorven te zijn. Verder vindt men, bij *te Water*, Heer *Hendrik van de Abeele*, en ook het bewijs, dat zijn Geſlacht uit *Hameijde*, in *Henegouwen*, afkomstig is, als ook dat het laatſte mannelijk ooir van het zelve geweest is *Jacob van den Abeele*, geſtorven Ao. 1577. Deeze Heerlijkheid was voorheen in tweën onderſcheiden, in *Groot-* en *Klein-Abeele*, ſchoon 't door één Heer bezeten werd. 't Wapen van dit Geſlacht is, volgens de Zeeuwſche Wapenkaart, 3 zweevende roode balken, op een zilverveld.

Zie J. W. TE WATER, *Hoogadelijk Zeeland*, bl. 28. in de Voor-

Voorrede, bl. 117 en 118. in 't werk zelve, en de daar bij aangewezen Schrijvers, als BOXHORN, *Toneel van Zeeland*, bl. 55. *Batavia Illuſtrata*, bl. 1189. *Chronijk van Zeeland*, bl. 52 . 526 — 664 en 665. *Staat der Nederlanden*, X Deel, bl. 507.

ABORIGINES, is de naam, welken, volgens TACITUS, de Oude *Duitſchers* zouden gedragen hebben, als afkomstig van *Tuisco*, een afſtammeling van *Japhet*; hoewel andere dien doorluchtigen Romein hebben tegengeſproken. De zulken beuzelen, gewisſelijk, die waanen, dat zij geene Voorouders gehad hebben, en uit de Aarde zijn voortgeſproten.

ABRAHAMS, (*Gerrard*) bekend bij den naam van *Lekkerbeetje*, was Luitenant, in dienst der Spanjaarden, onder de Kompagnie van *Grobbendonk*, Gouverneur van 's Hertogenbosch. Zeer befaamd heeft hij zig gemaakt, door een buitengewoon gevecht, in 't Jaar 1600, tegen een Franſch' Officier, in Staaten dienst, *Breauté* genaamt; *Lekkerbeetje* ſneuvelde in dien ſtrijd, en werd binnen 's Poſch plegtig begraaven. De afbeelding van dit gevecht vind men meer dan eens in prent, en een omſtandiger verhaal daar van, op het *Artikel* BREAUTE.

BEYERLING, *Chronog. ad* A. 1600. en de meeste Schrijvers van dien tijd.

ABRAMSEN, (*Iſack*) was gebooren den 15 Aug. 1663, te *Vliſſingen*, alwaar hij 't ampt van Krankbezoeker waarnam, en overleed den 4 Octob. 1714. Door de volgende Schriften heeft hij zig beroemd gemaakt: als; *Zions Halelujah*, uitgegalmd, in 3 deelen; een Traktaatje, *over 't Verbond der Genade*; *Hoofdſt. der Chriſtelijke Religie. Sleutel des Catechismus*; en *Kronijk van de voorn. Kerkl. en Waereldl. Geſchiedenisſen*. Dit laatſte Werk, ſchoon meer dan eens gedrukt, en, gelijk alle de andere, in een eenvoudigen en weinig beſchaafden ſtijl geſchreeven, bevat, echter, zeer veele wetenswaardige zaaken, deeze landen, en bijzonder *Zeeland* betreffende, welke men elders zelden vind aangetekend.

Zie LA RUE, *Geletterd Zeeland*.

ABSELIUS, (*Willem*) geboortig van *Breda*, ſtaat gemeld, als een, naar dien tijd, geleerd Karthuizer Monnik, en Prioor van het Klooſter dier Orde te *Bruſſel*, en daar na te *Brugge*. Van hem zijn verſcheiden werken nagebleven. Hij is overleeden Ao. 1471.

VAL. ANDR. *Bibliotheca Belgica.*

ABSDAALE, of *Abtsdaal*, een Polder in Staats Vlaanderen, en dus onder het gebied van den Staat. Het is een van die Polders, welke, in die landſtreek, of in het *Hulſterambacht*, vergaan zijn door het Zeewater, 't welk aan dit *Abtsdale*, op verſcheiden tijden, zwaare rampen heeft toegebracht. In eenen zeer hoogen vloed, ontſtaan door een verſchrikkelijk onweder, in November 1570, werdt deeze Polder, nevens andere, overſtroomd, en bleef langen tijd bedolven onder 't water, welk in 't Jaar 1606, bij eene andere overſtrooming, nog merkelijk hooger klom. In 't jaar 1617 werd ze weder bedijkt; doch de inval der Franſchen, in 1672, maakte het doorſteken van den Zeedijk voor *Absdaale* noodzaaklijk. Dus werd deeze Polder onder water gezet, en is, tot 1692, met de Zee gemeen gebleven; zonder zijn voorige gedaante weder bekomen te hebben.

Zie LANDSBERGEN, *Beſchrijving der Stad Hulſt*, bl. 238 — 243.

ABSKERKE, of anders *Heer-Abtskerke*, en ook wel *Scrabskerke* genaamd, zijnde zo veel als de Abdijkerk, of een eigen goed, van de nabijgelegene Abtdij *Jeruſalem* tot *Biezelingen*. Dit Abtskerke, gelegen op 't Eiland Zuidbeveland, is een Dorp van weinig aanzien, nabij de Stad Goes; het heeft een Kerk, die voorzien is van een dikken Tooren. De Predikant van dit Dorp bedient ook *Baarsdorp*, en is gecombineerd met *Sinoutskerke*. *Abtskerke* behoort aan verſcheiden Ambachtsheeren; de grootte word bepaald op 1362 Gemeten 230 Roeden.

SMALLEGANGE, *Kronijk van Zeeland*, bl. 745.

ABSPOEL of *Abtspoel*, dus genaamd, ter oorzaake van 't moeraſſig land, waar op dit Huis, bij de ſtad Leyden, aan de weſtzijde van 't Veer te *Warmond*, in *Oostgeest*, of *Oestgeest*, onder Rhijnland, gebouwd is, door Heer *Willem van Mathenés*,

Abt

Abt van Egmond, in 't Jaar 1458 overleeden. Naderhand ſtrekte het tot een Lusthuis voor zijne opvolgers. In den vernielenden Oorlog met *Spanje*, en wel ten tijde van de ſtrenge belegering van *Leyden*, werd het, door de Spanjaarden, verbrand. Naderhand herbouwd zijnde, door Heer *Foy van Broekhoven*, vertoonde het zig in eene fraaije gedaante, zo als men 't in de *Delices de Hollande* vind afgebeeld.

Volgens L. SMIDS vind men daar van eene Afbeelding onder de Teekeningen van *Roghman*, van welke Teekeningen wij niet kunnen nalaaten, hier ter plaatze iets te zeggen, om reden, dat veele van dezelve aan den kundigen *Smids* onbekend zijn gebleeven. — *R. Roghman*, dien wij, ter zijner plaatze, nader zullen leeren kennen, was gebooren te *Amſteldam*, 1597, en overleed aldaar 1687. Zijn arbeid beſtaat in 241 uitmuntende Teekeningen, met zwart krijt, de Pen, en O. I. Inkt vervaardigd. Zij zijn verdeeld in zes deelen, die weleer behoord hebben aan den Heer VERHOEK, doch tegenwoordig berusten in het Kabinet van den Konstkundigen Heere C. PLOOS VAN AMSTEL, JACOB CORNELISZ., onder den tijtel van *Antiquitates Belgicæ*, *Arte Incomparabili*, *atramento Indico delineatæ per* R. R. Het Eerſte deel begint met het Slot te Muiden, en het Tweede eindigt met het Huis te Groennouwe. Het Derde en Vierde bevat de Huizen en Sloten, in *Holland*, *Rhijnland*, *Delfsland* en *Schieland*. Het Vijfde behelst Zuid-Holland, en het Zesde Noord-Holland en Kennemerland. Wanneer 'er ons vervolgens te vooren komen, die door *Smids* niet beſchreeven zijn, zullen wij dezelve met een * voor den naam van *Roghman* tekenen.

In 1746 behoorde dit huis aan den Heere en Mr. *Willem Plaats*, Raad in de Vroedſchap der Stad *Leyden*.

Bij *Ampzing*, in zijne beſchrijving van *Haarlem*, vind men aangetekend, dat dit Huis, in 1577, bewoond werd door *Nicolaas de Nova Terra*, welke, zijn Bisdom van *Haarlem* aan *Goverd van Mierlo* afgeſtaan hebbende, zig daar op eenigen tijd onthield, zo als uit eenen brief van hem blijkbaar is. Voor dat wij den Brief zelven plaatzen, dient gemeld te worden, dat deeze *Nova Terra*, met toeſtemming van den Paus, zijn Bisdom, voor 4000 Gl. had afgeſtaan: doch vermids hij naderhand weigerde, zijn woord geſtand te doen, ſchreef *Nova Terra* aan Jonkheer

Adriaan van Swieten, toen Gouverneur van *ter Goude*, met verzoek dat de Prins van Oranje hem behulpzaam zijn zoude, in de volgende woorden. „ Wisten mijne Heeren, wat ſpijt, „ hoogmoed en verdriet, de goede ſchoon woord geevende „ Monnik ſonder meenen, mij, die hem mijn ſtoel geruimd „ hebbe, is doende; myne Heeren ſouden hen te ſamen ver„ wonderen, ende medelijde met mij hebben: tot Haerlem ko„ mende, deſe waardige Biſchop doen mijn Couſyn *Heda* mijn „ Huisraad ſcheep zoude doen, die ik van Utrecht daar dede „ brengen, heeft die doen arresteeren; het huis van Klaas van „ der Laen, by my tot myn zelfs woninge wederom gekocht, „ dat tot noch toe geweldiglijk behoudende en gebruikende; „ daarenboven begroeft twee Koffers met geld in de Schoorſteen, „ en liep weg van zyn Schaepen naar *Braband* toe, doe hy niet „ wel genoeg plukken mocht, liegende den eene logen over den „ ander, dat hy geen geld hadde my te betaelen, maar mijn paon„ niers, die vonden den Aap, met ſtaart en al; voort meer an„ dere ſpyten my achter myn rugge aengedaen, waert te lange „ alhier te verhaalen, dan nu kort (ſchrijft hy) heeft hy hem „ verſtout ook ſtilzwygende te verheuren 't land, 't welk om 't „ Huis *Abtspoel* legt (altoos voormaals by my gebruikt), tot ſyn „ zelfs profyt, *cui nihil ſatis eſt, inexplebili habendi ſiti correpto.* Hieromme neem ik myn keer, tot onſe onderlinge ou„ de vrundſchappe, begeerende hertelick in deſe myne grote be„ hoeftelykheid, niet hebbende een dienaar die my leyden mach, „ dan een oude dienstmaagd, ſittende hier in een geleend huis, „ my behulpig te weſen, en aen de Prince te recommandeeren, „ dat ik tot mynder gerechtigheid komen mag. Was onderty„ kend *Idem ille totus quicquid eſt vester Nicolaus à Nova „ Terra, deſolatus ab hominibus,*" (hier ſcheen iets te ontbreken) *qui ſpero erit conſolator meus.* En op den kant ſtond, den 12 Junij 1577.

GOUDHOEVEN, *Chronijk*, fol. 61. *Delices de Hollande.*

ABTSTEDE, door *Melis Stoke*, *Abſtede* genaamd, is eene zeer vermaakelijke buurt, even buiten de Tolſteegpoort der Stad *Utrecht*, alwaar des zomers eene menigte menſchen hun vermaak neemen, in welgeplante hoven, groene weijden en vruchtbaa-

baare Koornakkers. De oudheid deezer plaatze blijkt hier uit, omdat men vind aangetekend, dat *Floris de Zwarte*, broeder van Graaf *Dirk den V*, aldaar, in 't Jaar 1137, door de Heeren van *Kuik* en *Arentsbergen*, werd dood geslagen. Den naam van *Abtstede* heeft het ontleend van de Abtdij, door *Willebrand de XXV*, Bisschop van *Utrecht*, in 't Jaar 1230 aldaar gesticht; brengende de gemelde Bisschop de Nonnen, tegen haaren wil, van daar, in 't St. *Servaas Klooster* binnen de stad. Schoon de Abdisse dit *Abtstede* tot een plaats van haar vermaak behouden heeft, maakt het, met de Tolsteeg en de Ganssteeg, een aangenaame Voorstad. Even als een Dorp, heeft het zijn eigene gerechtigheid en rechtbank; en hoewel het onder den Schout van de *Witte Vrouwen* staat, zijn het, twee bijzondere gerechten, doende ieder van die recht over schade en schuld, als andere Dorpen.

Zie MATH. *Analecta.* BOOTH. *Beschryving van Utrecht*, enz.

ABTS-RECHT, eene Heerlijkheid, bijna een half uur gaans, ten Zuiden der stad *Delft*, ten Oosten en ten Westen aan de *Schie* gelegen. Zij bevat in 't geheel slegts 20 huizen; de uitgestrektheid der Landerijen word begroot op 613 morgens en 440 Roeden. Voorheen behoorde het aan de Abten van *Egmond*, van waar zij haaren naam ontleend heeft. Doch na het aanslaan der geestelijke goederen, en de afzweering van den Koning van *Spanje*, kwam het aan de Staaten van Holland. Voor eene somme van zes honderd guldens, hebben die van *Abts-recht*, bij de Staaten, afgekocht een recht, in 't Jaar 1590, 't welk hier nog plaats had; hier in bestaande, dat de Heer, bij het overlijden zijner Onderdaanen, het beste pand uit den boedel kiezen mocht.

Zie BLEISWYK, *Beschrijving van Delft*, in de Narede. VAN LOON, *Aloude Regeeringswijze*, III. Deel, bl. 94. *Resolutie van Holland*, 16 Maij 1595.

ABT. Bij de geleerden vind men aangetekend, dat dit naamwoord afkomstig is van 't Hebreeuwsche woord *Abba*, beteekenende *Vader*. In 't bijzonder werd deeze naam gegeeven aan de Hoofden van de Maatschappijen der Monniken, die Kloosters gesticht hadden, welke zij bestierden, en naderhand aan de geenen, welke daar toe verkooren werden. Volgens het besluit van 't

Concilie van Chalcedon, waren deeze *Abten* aan de Bisschoppen onderworpen. Hoewel naderhand eenigen van deeze onderwerping ontslagen zijn, behielden zij, echter, hunne zitplaatzen, in kerkelijke vergaderingen, beneden de Bisschoppen. Maar dat hun rang, van tijd tot tijd, vermeerderd is, zou men mogen besluiten, uit de vrijheid, die eenigen genoten hebben, namelijk om 't Kruis en den Mijter te draagen. Zelfs heeft men 'er gevonden, die voorgaven, dat hun de Bisschoppelijke magt toekwam. Ook zijn 'er onder hen geweest, die niet alleen de vrijheid hadden, om de kruinen te scheeren, maar zelfs om plaatzen van minder orders te begeeven. Dus gaf *Innocentius de VIII*, aan den Abt van *Citaux*, de magt om Diaconen aantestellen. Eenigen van hun werden ook Kardinaalen genaamd. Zodanig was een bevelvoerende Abt, wanneer 'er twee Abtdijen, die eerst vereenigd, doch naderhand gescheiden waren, door hen in 't bijzonder bestierd werden. De Reguliere Kanunniken gaven aan hun opperhoofd, naderhand, mede den naam van Abt, schoon deeze in rang van anderen onderscheiden zijn gebleeven. Doch alle de Abten zijn geen Monniken geweest: want deeze naam was reeds in de tiende Eeuw zo geliefd, dat een Klerk van goeden huize, die ergens slegts een Kerkje of Parochie bediende, zig terstond deezen naam toeëigende; ja dat meer is, de grootste Heeren van het land waren met deezen Eernaam gediend. Want bij *du Chesne* leest men, dat *Hugo de Groot* of *de Witte*, Vader van *Hugo Capet*, den naam van Abt gedragen heeft. De meestën, welke die waardigheid, in Nederland, bezeten hebben, zullen ons, op hunne bijzondere *Artikelen*, voorkomen.

Abtswoud, *Abtswoude*, oudstijds *Papswoude*, en nu gemeenlijk *Papsou* genaamd, eene wijduitgestrekte streek of buitenbuurt, onder *Delft*. Voorheen behoorde het aan de *Abten van Egmond*, die, echter, uit hoofde van deze Heerlijkheid, niet als andere Vasallen ter dagvaart van *Holland* beschreven werden, wanneer 'er eenige omslagen, van Beden of anderzins, geëischt en toegestaan moesten worden. — Ten tijde van *Hugo van Haarlem*, den 23sten *Abt van Egmond*, die in 't Jaar 1326 verkooren, en in 1345 gestorven is, gaf de Abt met de zijnen voor, dat allen, die op de Godshuizen-Landen van *Egmond*, op *Achthoeven*, en in *Papswoude* woonden, vrij waren van *Gravelijke Beeden* en

Heir-

Heirvaart; doch vermits zijne bewijzen niet voldoende waren, beval *Willem*, Graaf van *Henegouwen*, *Holland en Zeeland*, bij opene brieven, gegeven te St. *Geertruijdenberg*, in 1333, dat zo lang de *Abten van Egmond* zodanige vrijdommen niet voldoende konden bewijzen, en die van *Papswoude* geene welgeborene lieden waren, des Graven *Beede* en *Heirvaart*, met zijne lieden van den Hove van *Delft* gelden zouden, zo als geschied en ooirbaar geweest was onder de voorige Graaven.

Zie verder 't *Art.* POOT, (H. C.) Inboorling dezer Plaatze. MATHEUS in *Jan van Leiden*; *Chronijk van Egmond*; VAN DER HOUVE, *Handvest-Chronijk. Oudheden van Delfland. Staat der Nederlanden*, bl. 572.

ACA of ACCA, word genoemd onder de eerste Euangelie-predikers in *Nederland*, bijzonder in *Friesland*, en door sommigen onder de reis- en medgezellen van *Willebrordus*; hoewel dit, door anderen, niet zonder grond, word tegengesproken. Zekerder gaat het, dat hij een groot vriend van *Beda* geweest is, gelijk uit verscheide plaatzen van zijne *Historie* is op te maken; als mede, dat hij in dienst van *Wilfridus* geweest is, om zig te beter te bekwamen, tot zijns meesters dood toe; waarna hij Bisschop van *Hagulstad* werd. Hij overleedt aldaar, op den 20 October des Jaars 704.

Zie BEDA, Lib. 5. Cap. 21.

ACADEMIE, *Akademie*, in 't Nederduitsch *Hooge School*, of *Lands School* en *Provintiaal Schoole*, vermids de onkosten, daartoe vereischt, door de geheele Provintie gedraagen worden, en zij onder derzelver bestuur en opzigt staat. *Stads-Academien* zijn de zodanige, die met goedkeuring der *Provintie*, waaronder de *Stad* behoort, zijn opgericht, doch door de Stad onderhouden worden. 't Is noodeloos, hier aan te merken, dat dit de Kweekschoolen der Geleerdheid zijn, waarin de jeugd in Godsvrucht, waarheid en kennisse van alle nutte wetenschappen onderwezen wordt. De doorluchtige en zeer ervarene Mannen, welke in 't vervolg van dit werk zullen te vooren koomen, en hunne schatten van Geleerdheid in dezelve vergaderd hebben, kunnen hier van ten bewijze strekken. — Reeds in de jaaren

1687 en 1695, werd de Lof derzelve uitgeſprooken, door den nijvren Duitſchen Godgeleerde, *Henricus Ludolphus van Benthem*, in zijnen *Hollandſchen School* en *Kerkenſtaat*. Onder andere zegt hij, „ dat men zig dient te verwonderen, dat de Vereenigde Ne„ derlanden, binnen de naauwe paalen van hunnen omtrek, zo „ veele *Academien*, behalven de *Illuſtre Schoolen*, hebben, en „ 't echter geen van die, aan eene groote menigte Studenten ont„ breekt." Geen minder Lof word, door hem, aan de *Hoogleeraars* gegeeven, van wegen hunnen vlijt en zeer nutte leſſen, welke zij der Jeugd inprenten. Vijf van deze Kweekſchoolen zijn 'er in *Nederland*, zijnde die van *Nijmegen*, kort naa deszelfs oprichting, te niet geraakt. In de volgende tijdorde, zijn deeze *Academien* geſtigt. I. Die van *Leiden*, in *Holland*, 1575. II. Die van *Franeker*, in *Friesland*, 1585. III. Die van *Groningen*, 1614. IV. Die van *Utrecht*, 1636. V. Die van *Harderwijk*, 1648. Behalven deeze zijn 'er eene menigte *Illuſtre* of *Doorluchtige Schoolen*, als te *Amſterdam*, *Dordrecht*, *Middelburg*, enz. (Zie *Illuſtre Schoolen.*) De *Academien* zullen wij hier opnoemen, naar de ordre van 't Alphabet.

ACADEMIE te *Franeker*. Toen, bij de vaſtſtelling der *Reformatie*, in de Provintie Friesland, door 's Lands Staaten, de zamenwooning van Monniken en Nonnen, in de Kloosters, was afgeſchaft, bleven, echter, de Conventsgoederen en inkomſten in voorigen ſtaat. Geenzins wilden zij gedoogen, dat onbeampte perzoonen dezelve voor zig in 't bijzonder, tot waereldſche gebruiken, zouden genieten. Hierom namen zij, op den 17 October 1584, een Staatsbeſluit, inhoudende dat men de voorſchrevene goederen zou aanleggen, ter oprechtinge eener *Hooge School*; Jaargelden voor de daartoe behoorende *Hoogleeraars*; onderhoud van eenige *Alumni*; aanbouw van Gasthuizen en andere Godvruchtige werken; en dat het overſchot zou ſtrekken tot afloſſinge van de lasten der Provintie. De redenen van dit beſluit waren deeze: omdat de Klooster-inkomſten niet beter, dan tot dienst der Kerken, Schoolen en Godshuizen, konden worden aangelegd; dat ook, zonder Geleerdheid, geen Gemeenebest of Republiek beſtendig blijven kon. En verder, dat noch Gods Kerk, noch de Staatsregeering zonder geleerde Perſoonen beſtaan kan. In het hoofd van 't Staatsbeſluit vind men de

de volgende Reſolutie, „ waarna des Landſchaps gewezene Con-
„ ventsgoederen, Landen en Inkomſten, in Conformité van Gods
„ woord, alle rechten en billijkheeden, zullen gedeeld en gelm-
„ plojeerd worden; was ondertekend, voor 't kwartier *Ooſtergoo*,
„ bij *Take Bottinga*, *Doeke Aitsma*; voor 't kwartier *Weſter-*
„ *goo*, bij *Heſſel Douwe Epema*, en *Seerp Bonga*; voor dat
„ van *Sevenwolde*, bij *P. Tatmans*, *Sybren Hiddeſz.*" Voor de Steden, te verſtaan van de Kloostergoederen, die de Provintie toen bezat, bij *Adgie Lambertsz. Wijne Hantsz. J. Herne Ammama.* *Franeker* was de plaats, voor de gemelde *Hooge School* beſtemd; de tijd der Inwijding den 29 Julij des jaars 1585, wanneer dezelve ook plegtig verricht werd, na dat alvoorens, door Burgemeesteren van *Franeker*, in erkentenisſe van deeze weldaad voor hunne Stad, nevens den Staat dier Stad, om goede en onderlinge Correſpondentie te houden met de Hoogleeraaren, daar aan 't volgende *Octroy* verleend werd:

„ Burgemeesteren en Raad der Stad *Franeker*, Certificeeren
„ mits deezen, waarachtig te wezen, dat alle de Heeren Profes-
„ ſooren van de Loffelijke Univerſiteit, bij den Landſchappe van
„ Friesland, binnen deeze Stede opgericht, midsgaders alle Stu-
„ denten, dezelve frequenteerende, geaccordeerd en toegezegd
„ is, alle vrijheid, gelijk in andere Academien, en bijzonder bin-
„ nen *Leyden* in Holland, te zullen genieten, zo wel in zaaken
„ van belastingen, den Landſchappen ofte de gemeene zaaken,
„ als onzen Stad Concerneerende; 't welke ook naderhand bij
„ zijn Exellentie den Grave van *Lijcester* geratificeert en geap-
„ probeert is. Zulks dat de voornoemde Heeren niet alleen van
„ burgerlijke lasten, daar mede anderzints de gemeene Ingezete-
„ nen onzer Steden bezwaard worden, als wachten en tochten
„ te houden, ſchattinge te geven, particuliere middelen, of eeni-
„ gerhande belastinge te dragen, hoedanig die zoude mogen wee-
„ zen; maar ook van alle Generaale beſwaarenisſen, de gemeene
„ ſaken, zijn Exell. ofte de Landſchappen aangaande, als zijnde de
„ generaale middelen tot uitvoeringe van den Oorloge ingewilligd,
„ of als noch in te willigen, Impoſitien, Accyſen, en andere hoe
„ ze genaamd mogen worden, geheel en in alles vrij te zijn, en-
„ de alleſins ongehouden, dat ter ſaake diend &c. aan iemand,
„ 't zij Officier, Collecteur of Pachtenaar te betaalen."

Op

Op den laatſten van September des volgenden Jaars werd dit Octrooij openlijk afgekondigd. In dat zelfde jaar, werd, door de *Staaten van Friesland*, tot Kurator van de gemelde Academie aangeſteld, op de wijze van *Holland*, *Kempo van Donia*, en naderhand, in deszelfs plaats, *Hobbe van Waltinga*, Grietman van *Franekeradeel*, die bij beurten dezelve Commisſie zo lang bediend hebben, tot dat eindelijk, om zorge te dragen voor de Kwartieren, des lands intrest, en de *Alumni*, de Staaten, uit ieder der vier Leden van Friesland, één Kuratoor van de Academie geſteld hebben. De eerſte, die, als zodanig, deeze waardigheid bekleedden, waren *Kempo van Donia*, *Jelger van Feytsma*, *Elardus Reynalda*, *Gellius Hillama*. Tot heden toe heeft dit gebruik plaats gehouden.

De Eerſte Profeſſooren in deeze Academie waren;

In de THEOLOGIE.

Sibrandus Lubbertus, *Martinus Lydius*, *Henricus Antonides*, en gevolgd door *Johannes Acronius*, *Sixtinus Ammama*, *Johannes Maccovius*, *Cloppenburg*, *Cluto*, *F. Morus*, *Harmanus Venema*, *Petrus Conradi*, *S. H. Manger*, *J. Ratelband*.

In de RECHTEN.

Julius Beijma, *Henricus Schotanus*, gevolgd door *Johan van den Sanden*, *Marcus Lijclama à Lijclama à Nijholt*, *Paulus Buſius*, *Joachim Andrea*, *Tuneus*, *Faber*, *Hector Bourſcius*, *Wiſenbach*, *H. Cannegieter*, *Bavius Voorda*, *Ægidius Wigeri*, *Joannes Valckenaar*.

In de MEDICYNEN.

Andreas Aulætus, gevolgd door *Raphael Klinkbijl*, *Auguſtinus Adama*, *Menelaus*, *Winſemius*, *G. Ouwens*, *C. E. de Lille*, *Gadſo Koopmans*.

In de PHILOSOPHIE en TAALEN.

Petrus Tiara, *Johannes Druſius* en *Lollius Adama*, zijnde ge-

gevolgd door *Johannes Arcerius*, in de Griekſche Taal; *Eylardus Rynalda*, naderhand Curator; *Henricus de Veno*, in de Filoſophie; *Theodorus Leontius*, in de Latijnſche Taal; *Andreas Roorda*, *Adrianus Metius*, in de Matheſis; *Henricus Rhala*, in de Welſprekenheid en Hiſtorien; *Sixtus Arcerius*, in de Griekſche Taale; *Arnoldus Verhel*, in de Filoſophie, *Gruterus*, *Palatinus*, *C. Pynaker*, *J. Coccejus*, *Fullenius*, *S. Phocilides*, *H. Rala*, *Nicolaas Ypey*, *Joh. Schrader*, *J. Garcin*, *J. H. Verſchuir*, *J. H. van Swinden*, *E. Waſſenberg*.

NB. De verdere Hoogleeraars, zo op deeze als andere Hooge Schoolen geweest zijnde, of nog in wezen, zie hier na UTR. ACAD. en de *Naamlijst* daar van.

Op den gemelden 29 Julij 1585, werden de eerſte Heeren Profeſſooren, plegtig, tot de Academie ingeleid. De Heer *Abel Franckema*, Gedeputeerde der Heeren Staaten van Friesland, in 't bijzijn van eenigen hunner gelastigden, deed eene Latijnſche redenvoering, welke naderhand in druk is uitgegeeven, onder den tijtel *Oratio D. Abeli Franckema*, enz. waarvan de zaaklijke inhoud deeze was: „ In 't herſtellen van de Re„ ligie, en om de Kerk tot een Gemeenebest te grondvesten, is, „ naar aller toeſtemminge, *het onderwijs der Jeugd* het eerſte „ en voornaamſte, dat te behartigen is. Dit is een gezegend mid„ del, zo wel om de Kerk, als 't Gemeenebest, duurzaam te „ doen zijn, en derzelver voortgang beſtendig te doen vorderen, „ naar 't gevoelen en de zaamenſtemminge van alle volkeren. En „ gelijk Godvrugtige Overheden dit ter harte genomen hebben, „ dat, zo ras het licht des Euangeliums op nieuw begon doorte„ breken, en de Staat eenigen bloei genoot, zij openbaare Schoo„ len hebben geſticht, tot onderwijs der Jeugd, en voortplantinge „ van den Godsdienst, zo hebben ook de Staaten van Friesland „ dit ernſtig ter harte genomen, zo dra zij eenige ruimte bekwa„ men, daar te vooren hunne handen door dwinglandij en duiſte„ re tijden gebonden waren. Zij hebben, om diepe onwetenheid „ en godlooze bijgelovigheid te verbannen, niet alleen in Steden „ en Dorpen lange Schoolen geplant, maar ook eene publieke en „ boven andere uitmuntende Academie, (waartoe bekwaam was „ gemaakt een gebouw, dat voorheen de Kruisbroeders voor hun

„ Kloos-

en op die zelfde ſomme *Coccejus*, in de Hebreeuwſche taal. De Jaarwedde van den Heer *B. Fullenius*, als Profeſſor in de Wiskunde, werd, in 1648, vermeerderd tot 1000 Gl. In 1636 werd 'er de Heer *Gruterus*, als Hoogleeraar in de Grieksche taal, beroepen op een wedde van 800. en *T. Morus* in de Godgeleerdheid, op een Traktement van 1600. In 1628 *J. G. Palatinus*, als Prof. Extraord. in de Latijnſche taal, op een wedde van 400. *J. Phocilides*, in 1647, in de Philoſophie, op 700. Dr. *C. Pijnaker*, als *Juris Primarius Prof.* op 1000, en, in dat zelfde Jaar, *H. Rala*, in de Historien en Rechten, verhoogd van 700 tot 1000; ook dat van *Schotanus*, in 1644, tot 800. *P. Winſemius*, Historieſchrijver van Friesland, in 1636, beroepen als Hoogleeraar in de Historien, op een wedde van *f* 200. De aanſtelling van *Wisſenbach*, tot eerſten Profeſſor in de Rechten, geſchiedde, 1647, op een Traktement van 800, en, in 1648, verhoogd tot 1000, en nog eens, in 1654, tot 1200 guldens. Zodanige verhoogingen geſchiedden veeltijds, als een Hoogleeraar grooten opgang maakte, of men vreesde, dat hij naar eene andere Academie zou beroepen worden. Aan eenigen werd terſtond een aanzienlijker wedde toegelegd, als men hen daar door van eene andere Hooge School bekomen moest. Verder zijn aan deeze Academie zodanige bedienden, als daar toe vereiſcht werden. Behalven de Curatoren, en den Heer Erfſtadhouder als Curator *Magnificentiſſimus*, heeft men een *Secretaris*, *Promoter* met zijne *Adſtenten*, *Pedellen* of *Bodens*, enz. — Van de *Curatooren* der Academien, als opperſte bezorgers, zal, in een bijzonder Artikel, geſprooken worden: dit alleen voegen wij hier nog bij, dat 'er ſpreekende bewijzen, in menigte, voorhanden zijn, van Mannen, die ons in 't vervolg zullen te vooren koomen, die hier eenen ſchat van wijsheid hebben uitgeſtort en opgezameld, waar door aan Land en Kerk oneindige dienſten bewezen zijn, en die ieder rechtgeaart Vaderlander verplichten, om 's Hemels bijſtand en duurzaamen zegen, zo wel over deeze als de volgende Akademien, die wij hier beſchrijven zullen, afteſmeeken.

Zie verder WINSEMIUS, *Chronijk van Friesland.* SCHOTANUS, *Chronijk en Beſchrijving van Friesland.* F. SJOERDS, *Oud en Nieuw Friesland*, II. Deel.

ACA-

ACADEMIE van *Groningen.* Onder het Stadhouderſchap van Graaf *Willem Lodewijk van Naſſau*, in het Jaar 1614, beſloo-ten de Staaten van Stad en Lande, tot voorſtand van Land en Kerk, tot de oprichting eener *Hooge Schoole*, binnen hunne Pro-vintie, en wel binnen de gemelde ſtad; op dat de Jongelingen niet genoodzaakt zouden zijn, zo ras zij de Latijnſche Schoolen gepaſſeerd waren, om tot verdere bekwaamheid te geraaken, naar andere plaatzen te trekken, maar in hunne Vaderſtad, uit de bronnen der Wijsheid, zouden kunnen gelaafd worden, en daar van verzadigd zijnde, voor Stad, Land en Kerk, en voor de gantſche Maatſchappij, tot nuttige leden kunnen verſtrekken. — Dit zo wijs als nuttig beſluit was niet genomen, of het werd ter-ſtond te werk geſteld, en tot het beroepen van zes beroemde Man-nen, als Hoogleeraaren, overgegaan. De keuze werd uitgebracht op *H. Ravensberg*, als eerſten Hoogleeraar in de Godgeleerd-heid; *C. Pijnaker*, in de Rechten; *Nicolaas Mullerius*, in de Matheſis; *Ubbo Emmius*, in de Griekſche Taale en Hiſtorien; *Guilielmus Macdowell*, in de Logica, Phijſica en Metaphijſica; en Doctor *Erpinus Huninga*, in de Philoſophie en Ethica.

De plegtige Inwijdinge deezer Provintiaale *Academie* geſchied-de, den 23 Augustus des gemelden jaars. In de tegenwoordig-heid van 's Lands Staaten, deedt de Heer PANCRAS, Stads Sijndi-cus, eene gepaste Redenvoering, uit naam van de Provintie, waarop Profeſſor *Ravensberg*, in eene ſierlijke Redenvoering, antwoordde. Nog Jaarlijks wordt deeze Geboortedag der Acade-mie gevierd, en op denzelven een nieuwe *Rector Magnificus* aangeſteld.

Het Gebouw, alwaar de leſſen zouden gehouden worden, werd gemaakt ten Noorden van de *franciskaner*, of *Broerkerk*, daar te vooren een Nonnenklooster geweest was; midden in de Stad, doch buiten het meeste gewoel. In het zelve vind men drie ruime Gehoorplaatzen, met banken en Catheders. Met de wooningen van de Pedels, en de uitſteekend ſierlijke Senaatskamer, maaken deeze een vierkant uit, welk in het midden eene bevloerde plaats heeft. Ten westen van dit Gebouw zijn drie Provintiaale woo-ningen, waar in de drie oudſte Profeſſooren gehuisvest zijn.

De Franciskaner Kerk werd vervolgens tot alle de openbaare bevorderingen en plegtige Akademiſche verrigtingen gereed ge-

maakt; gelijk ook, ten Oosten en Zuiden dezer Kerke, het *Theatrum Anatomicum* en de *Bibliotheek* geplaatst zijn.

Ten behoeve van veertig behoeftige Studenten, welk getal naderhand tot zestig vermeerderd is, is een bijzonder huis gemaakt, de *Beurſe* genaamd. Bij ouds voor 45, doch tegenwoordig voor 55 Guldens jaarlijks, genieten zij aldaar, 's middags en 's avonds, vrije tafel. 't Geen daar aan te kort koomt, wordt, door de Staaten der Provintie, uit de Inkomſten der Geeſtelijke goederen, aan den Burſarius vergoed. Deeze *Academie* ſtaat onder het opzicht van zijne Hoogheid, als *Curator Primarius*, enz. en zes andere *Curatooren:* drie uit de Stad, en drie uit de Ommelanden. In 't Jaar 1777, bekleedden deeze waardigheid, wegens de Stad, de Heer *Anth. Adriaan van Iddekinge*; de Heer *Hendrik van Sijſen*, en de Heer *Cornelis Tjaſſens*, Burgemeesteren; wegens de Ommelanden, de Heeren *G. Alberda*, Heer van *Dijkſterhuis*; *E. P. Alberda*, Heer van *Bloemerſma*, en *L. S. Rengers*, Heer van *Farmſum*. 't Getal der Profesſooren is tegenwoordig 16.

Zie de *Chronijk van Groningen*, de Druk van 1743, bl. 216.

ACADEMIE, te *Harderwijk*, nevens de laage Schoolen, welke in deze Stad gevonden werden, is, door de Staaten van 't *Kwartier van de Veluwe*, in den Jaare 1600, alhier mede eene Hooge School geſticht, die, van 't *Frater* of *Broederhuis*, naderhand verplaatst is naar 't *Katharine-Klooſter*. Welhaast liet het zig aanzien, dat deeze Hooge School, door gebrek aan nodige middelen, tot onderhoud der *Profeſſooren*, ten val zoude geraken. Om dit voortekoomen, beſlooten de Edele Mogende Heeren Staaten van de Provintie *Gelderland*, op den 1 Junij 1647, binnen *Zutphen*, op Request van *Seger van Arnhem* en *Johan van Wijnbergen*, als *Curatooren*, om dezelve tot een Provintiaale Academie aanteneemen, en daar toe te beroepen twee Profesſooren in de Theologie; twee in de Rechten; één in de Medicijnen; één in de Historien en Welſprekendheid, en één in de Philoſophie. Tot onderhoud van dezelve, hebben de drie Kwartieren een Jaarlijkſche ſomme vastgeſteld, behalven eenige vrijheid van Impost, volgens Reſolutie van den 11 Augustus 1648, beſtaande in één Oxhoofd Wijn, en zes Tonnen Bier, voor ieder

Pro-

Profesſor en openbaar Student. Op den 13 Junij 1649, werd deeze vrijheid verhoogd, voor ieder Hoogleeraar, tot 2 Oxhoofden Wijn en 15 Tonnen Bier.

In 't Jaar 1651 begonnen de Staaten van 't *Kwartier van Nijmegen* zwarigheid te maaken, in 't betaalen van hun aandeel, tot onderhoud der Academie. Van tijd tot tijd werden deeze zwarigheden grooter. Het gevolg hier van was, dat de Staaten der Provintie, den 24 April 1675, het wanhoopig beſluit namen, de Profesſooren te laaten uitſterven, en de Academie te vernietigen. Doch op voorſpraak en door den invloed van wijlen zijne Hoogheid *Willem den III*, als Erfſtadhouder dier Provintie, werd dezelve, den 16 Junij 1692, herſteld en als uit haaren asch herbooren. Al zints langen tijd, hadden de overige *Gelderſche* Steden, het voorregt, welk *Harderwijk* hier door boven haar genoot, met een afgunſtig oog beſchouwd; doch het beſluit van de Staaten, van den 7 October 1653, bevestigde dit voorrecht, dewijl toen werd vastgeſteld, dat de Academie, aan de Stad *Harderwijk*, niet gevoeglijk ontnomen, noch elders geplaatst kon worden, als zijnde daar geſteld, bij een gezegeld Octroij, dat niet wel kon worden ingetrokken. Dus werd de Hooge School van *Harderwijk*, door een Vorſtelijk Diploma, tot een *Provintiaale Academie* bevestigd, en voorzien met goede en billijke Wetten, die, in 't Jaar 1727, op nieuw, door den druk gemeen gemaakt zijn.

In den eerſten bloei deezer Academie, was bij dezelve, in 't Jaar 1616, op aanraden van *Prinſe Maurits*, mede een openbaare *Beurſe* of *Oeconomie* opgericht, tot onderſtand van *Veluwſche*, en bij gebrek aan Inlandſche, van Buitenlandſche Studenten. Doch deeze vrijheid is, in den Jaare 1641, ingetrokken, en het Gebouw, 't welk eertijds daartoe diende, bekwaam gemaakt tot inwooninge voor twee Profesſooren in de Godgeleerdheid.

In den aanvang ſtond deeze Academie onder 't opzigt van twee Curatooren; maar zints dezelve tot eene Provintiaale School verheven is, word zij geregeerd door zes Heeren, als één uit de *Ridderſchap*, één uit de *Regeering der Steden*, van ieder der drie kwartieren; zijnde zijne *Hoogheid de Prins Erfſtadhouder*, van deeze, zo als van de andere Academien, *Curator Magnificentiſimus*. De tegenwoordige Heeren Curatooren zijn, wegens de *Ridderſchap*,

de Heer *Gerrard Baron van Lijnden*, enz. enz. enz. wegens de Steden, de Heer *J. N. van den Steen*. Uit *Zutphen*, wegens de Ridderſchap, de Heer *J. A. Baron van Hekeren*, enz. wegens de Steden de Heer en Mr. *E. van Lobenſels*. Uit de *Veluwe*, wegens de Ridderſchap, *Jonkh. Gooſen Geurt Baron van Bentinck*, enz. enz. enz. wegens de Steden, de Heer en Mr. *Heribert van Westervelt*, enz. De tegenwoordige Profeſſooren zijn, in de Th. *Johannes Hermanus Schacht*, *Everhardus Scheidius*, en *Hermanus Muntinge*; in de Rechtsgel. *Johannes Alexander Guinardus*, en *Petrus Roskam*; in de Medicijnen, *Matthias van Geuns*, *Rudolfus Forſten*; in de Philoſoph. *Bernhardus Nieuwhof* en *Cornelius Wilhelmus de Rhoer Jacobsz.* Dus is het getal der Hoogleeraaren aldaar Negen, en niet Zeven, zo als in den tegenwoordigen ſtaat van *Gelderland* gezegd word, bl. 472. In het voorgaande Jaar, is, door den Wel Ed. Heer en Mr. DANIEL TULLEKEN, Heer van *Melis* en *Marijkerken*, Oud-Burgemeester der Stad *Middelburg*, aan deeze Academie een aanzienlijke Boekſchat preſent gedaan.

Zie SCHRASSERT, *Beſchrijving van Harderwijk*, I. Deel, bl. 85. enz.

ACADEMIE, te *Leyden*, welke Stad, als gelegen midden in Holland, hier toe, door den Vader des Vaderlands, *Prins Willem den Eerſten*, tot de Zetel en Kweekſchool der geleerdheid verkooren was. De redenen, waarom deeze Vorst, (wiens zinnen alleen geſleepen waren, om Nederland van 't Juk der Slavernij te ontheffen,) het oprichten eener Hooge Schoole binnen 's Lands ten uitterſte noodzaaklijk vond, gaf hij, door eenen Brief aan de Staaten van Holland en Zeeland, op den 28 Decemb. 1574, uit *Middelburg*, op de nadrukkelijkſte wijze, te kennen. Het woelen en vonnisſen, door den Spaanſchen Koning naderhand hier tegen gedaan, hebben doen zien, hoe ſchrander *Vader Willem* hunne oogmerken wist te verijdelen, en derzelver magt te knotten. 's Lands Staaten, beter dan iemand, 's Prinſen wijsheid kennende, aarzelden zelden, om zijne voorſlagen ten uitvoer te doen brengen, ten minſten niet in dit groot en gewigtig ontwerp, daar Nederland, en geheel Europa, ja de gantſche bekende waereld, als nog de aangenaame gevolgen van

ſmaakt

ſmaakt en geniet. Geen Nederlander leeft 'er, of hij weet, wat *Leyden*, met deszelfs inwoonders in de geſtrenge Belegering van de *Spanjaarden*, heeft doorgeſtaan: hoe deszelfs Burgerij alles in de waagſchaal ſtelde, om zig zelve en de Stad van 't juk der dwingelandij te bevrijden; van welke bevrijding die van den gantſchen Staat afhing; welke met hun moest ſtaan of vallen. Hij weet ook, hoe zeer de *Leydenaaren*, door 't lijden, aan goed en bloed verarmd geworden waren. En ſchoon 'er mochten zijn, dier hier van onkundig waren, de *Groote Willem*, gezeten aan 't hoofd van 's Lands Staaten, toonde, als een waar Vader des Vaderlands, hier van ten vollen overtuigd te zijn. Om hunne liefde met edelmoedige dankerkentenisſe te paaren, gaf hij, volgens wettig gezag, aan deeze bewaarders en verdeedigers der edele Vrijheid, de keuze om, voor eenige Jaaren, ontlast te zijn van Impost, Tollen en Schattingen; of het Voorrecht, van in hunne Stad eene Academie te mogen oprichten. Naar tijds omſtandigheden, ſcheen de ontheffing van belastingen, voor 't uitgeputte Leiden, het dienſtigſte, doch de Hooge School het eerlijkſte. Daarenboven was de vrijheid van lasten ſlegts voor een tijd; en de nood des Lands kon vereisſchen, dat deeze noodzaaklijk moesten opgebracht worden. De Academie, daarentegen, ſcheen, onder den invloed van den Goddelijken zegen, duurzaam, nuttig, voordeelig en roemrijk te zullen zijn. Dus volgde, bij Leydens Burgervaders, het beſluit om door den zuuren appel (zo men zegt) te bijten, de lasten te dragen, op hoope van 't goed gevolg der Hooge Schoole. Dit beſluit werd gevolgd van dat van 's Lands Staaten, welke, volgens Reſolutie van 6 Januarij des jaars 1775, aan die van *Leyden* het voorregt verleenden, met uitſluiting van alle andere Steden, in *Holland* en *Zeeland*, in hunne Stad, eene Academie te mogen ſtigten.

Gemelde Staaten van Holland, om tot dit groote oogmerk, al wat moogljk was toe te brengen, begifigden dezelve met verſcheiden Goederen en Inkomſten, inzonderheid van Landerijen, Pachten, de Inkomſten der Conventen, en Kloosters van Monniken en Nonnen. De Inwijding van deezen *Eerſten Tempel*, den Godsdienst en andere nuttige Wetenſchappen geheiligd, geſchiedde op den 8 der maand Febr. 1575, onder 't beleid van den *Prinſe van Oranje*, en het hoog gezag der Staaten, met grooten toeſtel en

een algemeen vreugdbedrijf, onder den toevloed van eene menigte mannen van aanzien en hoogen rang.

Na dat men des morgens, ten zeven uuren, in de Groote Kerk gepredikt, en God om zijnen zegen gesmeekt had, kwam om 9 uuren de Schutterij in de Wapenen, onder de Vaandelen van *Claas Huigense Gaal*, en *Claas Dirk van Montfoort*, Kapiteinen; van voor 't Raadhuis trokken deezen af, door de *Breeen Nobelstraaten*, naar den Hoogerwoerdschen brug, daar eene Triumphboog gemaakt was, met rood en wit Laken bekleed; en van daar door de andere straaten aan den Nonnenbrug; voorts, langs de oostzijde, naar de plaats voor deeze nieuwe *Academie* geschikt; zijnde eertijds geweest het Klooster van *St. Barbera*, naderhand 's Prinsen Logement. Op deeze volgde een overdekte Speelwagen, waarop eene Vrouw in wit gewaad zat, verbeeldende de H. Schrift, gaande nevens dezelve vier perzoonen, verbeeldende de vier Euangelisten. Vervolgens eene Vrouw, gezeten op een Paerd, verbeeldende de Gerechtigheid, rijdende tusschen 4 Mannen, uitbeeldende vier voornaame Rechtsgeleerden, als: *Julianus*, *Papinianus*, *Ulpianus* en *Tribonianus*, in ouderwetsche kleeding, gaande aan hunne zijden twee voetjongens en vier Helbardiers. Daar na eene Maagd, de naam van *Medicina* voerende, mede te Paard, rijdende, gelijk de voorgaande, tusschen Perzoonen, vier voornaame Artzen verbeeldende, als *Hippocrates*, *Galenus*, *Dioscorides*, en *Theophrastus*, en mede ter zijde van die, twee voetjongens en vier Hellebardiers. Na haar vertoonde zig de Godin *Pallas*, of *Minerva*, mede te Paard, en naast haar de twee groote Philosophen *Aristoteles* en *Plato*, de welspreekende *Cicero*, en de vermaardste der Latijnsche Poëten *Virgilius*; wordende begeleid, even als de voorige, door Hellebardiers en Muzikanten, en achter hun vier stads Boden. Daarop volgde de beroemde CASPER COOLHAAS, een der Leydsche Predikanten, en bekend als de eerste Professor in de Godgeleerdheid, gaande dezelve tusschen de Heeren, Mr. *Gerrard van Wijngaarden*, en Jonkheer *Jacob van der Does*; hij werd gevolgd door den Edelen Heer en Mr. *T. van der Nieuwburg*, die op zig genomen had eenige Lessen in de Rechten te geeven; hebbende aan zijn rechterhand den vermaarden *Janus Dousa*, en ter slinkerhand den Edelen Heer en Mr. *Artus van Brederode*; daarna de

Heer

Heer en Mr. *Joost de Menijn*, die zig mede tot het geeven van eenige Rechtsgeleerde Lesſen verbonden had; hebbende aan zijne rechterhand, Jonkheer *Arend van Duivenvoorden*, en ter ſlinker den Heer *Foij van Broekhoven*. Na deeze volgden *Petrus Forestus*, als Hoogleeraar in de Medicijnen, tuſſchen de Heeren *Willem van Heemskerk Janszoon*, en *Dirk van Montfoort Jacobszoon*; hen volgden, de Geleerde *Laurentius van Oirſchot*, mede Hoogleeraar in de Geneeskunde; gaande tuſſchen *Willem van Leo* en *Cornelis Adriaansz. van Barrevelt*. Vervolgens ging de Geleerde Mr. *Gerardus Bontius*, die eenige Lesſen geven zoude in de Aſtronomiſche en Mathematiſche Weetenſchappen, tuſſchen *Cornelis Huigensſe van Toornvliet*, en *Pieter Hendrikſen Waſſenaar*. Ten laatſten kwam Mr. *Cornelis de Graaf*, die op zig had genomen, eenige Lesſen te geven in de Philoſophie, tuſſchen *Pieter Oem* en *Pieter Jorisz Cortevelt*, en na deeze de overige Magiſtraats Perzoonen der ſtad, en andere lieden van rang en aanzien. De Trein werd beſlooten door twee Vaandelen van de Schutterij, onder de Kapiteinen *Albrecht van Raaphorſt* en Mr. *Simon van Veen*. Deeze Trein gekomen zijnde aan den Nonnenbrug, vondt op 't Rapenburg een Triumphſchip, tot op 't water bekleed met rood en wit Laken, en omhangen met Tapijten, waar onder een Lauwerkroon, verſierd met Oranje-Appelen. Binnen in 't ſchip, zag men in 't rond *Apollo* met de negen *Muſen* zitten, allen antieks gekleed. Aan 't roer ſtond *Neptunus*, die, met de zijnen, de ſtad ter ontzetting hebbende bijgeſtaan, nu ſcheen de geleerdheid te willen binnen leiden. *Apollo* hadt een luit in de hand, waarop hij zeer lieflijk ſpeelde, en door de Zanggodinnen met haare ſpeeltuigen vergezeld wierd. Zeer langzaam voer dit ſchip langs 't gemelde Rapenburg, naar de plaats der *Academie*, alwaar *Apollo* met zijn gevolg aan land traden, verwachtende de voorgemelde train. Op de aankomst, omhelsden en begroetten zij elkander, over en weder, met Latijnſche vaerzen, op die gelegenheid paſſende. Voorts gingen ze, met de gemelde Edelen, in de Nieuwe Hooge School, die insgelijks met Tapijten, roode en witte Lakenen, opſchriften, de wapenen des *Prinſen van Oranje*, Holland en de ſtad *Leyden*, verſierd was. Toen deed de reeds gemelde *C. Coolhaas* de Eerſte Redevoering, ſtrekkende inzonderheid tot Lof der Godgeleerd-

zelve onze *Academie-ſtad*, van de *Franſche* magt te bevrijden. Hier moeten wij aantekenen, dat, naa het verdwijnen dier donkere Oorlogswolken, het volle Honderdjaarig Eeuwfeest, op den 8 Februarij van 't Jaar 1675, gevierd werd. Verbeeld U, mijne Leezers, een drom van uitmuntende Mannen, van den hoogſten rang en waardigheid, van alle oorden zaamgevloeid; alle de hoeken der ruime Gehoorzaal, met een ſchaare van toehoorders opgepropt, en hoe groot ook, echter te eng, om die gantſche menigte te bevatten. Onder alle deeze aanzienlijke toehoorders, bevondt zig ook zijne Hoogheid Prins *Willem de III*, voorheen Burger deezer Academie. De Hoogleeraar *Arnoldus Sijenge* deedt de plegtige Redevoering, op welke een allerverrukkelijkst Muziek volgde. De Academiſche Raad, de Hoofden der Wethouderſchap, en verſcheiden Heeren van het Hof, werden, vervolgens, in de Stads Doelen, onthaald op een pragtigen maaltijd, welken Prins *Willem* met zijne tegenwoordigheid vereerde. In den volgenden nacht werd een kostbaar Vuurwerk afgeſtoken. Doch, laat ons voortgaan, om, na het verhaal van 't derde vijftig jaarige Eeuwfeest, het vierde, in onze dagen gevierd, te naderen. Niet min nam de bloeij deezes Heerlijken Tempels toe, na het ſluiten der Vrede met Frankrijk, in 't Jaar 1678. Uit de hier na volgende lijst der Profeſſooren is te zien, welke ſlonkerſteenen van Geleerdheid aan den Leydſchen Hemeltrans geblonken hebben, en als nog haare ſtraalen van Geleerdheid uitſchieten. De 8ſte der meergemelde maand Februarij 1725, was de dag, die geſchikt was, ter viering van dit vierde feest, waar op de plechtige Redevoering gedaan werd, door den Hoogleeraar *Franc. Fabritius*, uit welke wij een groot deel van dit ons verhaal ontleend hebben. Niet min plechtig dan de voorige wierd deeze dag doorgebracht. Alleen voegen wij hier bij, dat, behalven gemelde Redevoering, dit feest vereerd werd, met eene menigte van Lofvaerzen, van welke, onder anderen, uitmunten, *Gerh. Kempher*, Eeuw-Triomf, en *Joh. Schroder*, Jubelfeeet der Leydſche Academie. Van geen minder aanbelang is de Kerklijke Redevoering, door den Eerw. *A. van Bosheiden*, op dien plegtigen dag, in de Groote of St. *Pieters Kerk* uitgeſprooken, en door den druk gemeen gemaakt.

Tegen den 8ſten van Februarij des jaars 1774, was de Achtbaare Regeering deezer *Academie-ſtad* reeds voorheen werkzaam

ge-

geweest, om den dag, op welken het *Tweehonderdjaarige Eeuwfeest* inviel, hoogſtaatelijk te doen vieren. Hoewel, kort te vooren, 't *Tweede Eeuwfeest van Leydens verloſſing* plegtig gevierd was; (zie LEIJDEN) ſpanden thans, echter, de Heeren Curatooren, de Academiſche Senaat, de Magiſtraat der ſtad Leyden, en zelfs de Heeren Studenten, alle hunne krachten in, om alles met luister en ordre te doen afloopen; hier bij kwamen nog de ſchikkingen, die 'er vereischt werden, tot de *Promotie met de Kap*, of *more majorum*, welke plegtigheid, te *Leyden*, zedert het Jaar 1735, niet geſchied was. De plegtigheid, daar bij gebruikelijk, is door ons, in 't volgende Art. ACADEMIE VAN UTRECHT, omſtandig beſchreven. Dus gaan we tot de Plegtigheden der feestviering over, en vangen dezelve aan met het geen op den 4 Feb. verricht werd. Een Gouden Gedenkpenning, op deeze gelegenheid toepaſſelijk geſlagen, werd, op deezen dag, uit naam van de Heeren Curatoren en van Burgemeesteren, als Mede-Curatoren, vereerd aan de Heeren van den Gerechte, derzelver Ministers, en aan elk der Heeren Profeſſooren, gelijk ook aan de Heeren Oud-Burgemeesteren, den Secretaris van de Univerſiteits Vierſchaar, Bibliothecaris, Lectoren, en Onder-Regent van 't Staaten Collegie. De Heeren *Dijkgraaf* en *Hoogheemraden van Rhijnland*, en derzelver Ministers, ieder van die Leden der Vroedſchap en Veertigen, welke dezelve nog niet ontvangen hadden, als ook de Leerlingen der vier bovenſte Latijnſche Schoolen; verder alle de Proteſtantſche Predikanten, Rector en Præceptoren, enz. alle deeze ontvingen, naa de viering van het feest, diergelijk een Penning, doch van zilver; als mede de Studenten en nog verſcheiden anderen, op den 7den.

De vierings-dag dan vast naderende, waren eenige Heeren Predikanten, in hunne Geboden en Dankzeggingen, de *Academie*, op eene bijzondere wijze gedachtig; de Leerreden van den Heer *G. Zoutmaat* was geheel op dezelve betrekkelijk gemaakt.

Na voorgaand verzoek, uit naam van den *Rector Magnificus*, en na bekoomene toeſtemming van de Heeren Burgemeesteren, was de *St. Pieters-Kerk* gereed gemaakt tot de plegtige Redevoering. 's Morgens vroegtijdig verzamelden zig agt Kompagnien Schutters in de Wapenen, in eene orde, welke de goedkeuring en roem van alle de aanſchouwers wegdroeg. Zij begaven zig ver-

ren. Het Doophek weggenomen zijnde, waren, recht tegen over 't geſtoelte van den Prinſe, voor den Predikſtoel, twee Catheders geplaatst, de eene hooger dan de andere, welke zouden dienen tot de Promotie, die den volgenden dag geſchieden moest. Onder het Orgel was een uitſtekend fraaij Orchest geplaatst, dat vervuld werd met zeventig Muzikanten, voorzien van allerlei Inſtrumenten. Reeds voor de komst van zijne Doorluchtige Hoogheid waren op hetzelve eenige fraaije ſtukken uitgevoerd, waar onder het Orgel zig telkens deed hooren. Het ſtreelend Muziek Het zig hooren, bij 's Vorſten intreede in de Kerk, en zo lang, tot dat de Heer *Rector Magnificus* gereed was, om zijne Redevoering te beginnen.

De train in de Kerk gekomen, en op de aangeweeze plaatzen gezeten zijnde, werd de Vorst, uit naam der Heeren Studenten, met een korte aanſpraak, in de Nederduitſche taal, verwelkomd, door den Heer *H. Huijgens*, van *Haarlem* *J. U. Cand.* De Heer HIERONYMUS DAVID GAUBIUS, als afgaande *Rector Magnificus*, begon toen zijne Redevoering, waar mede hij die waardigheid nederleide. Het hoofdonderwerp van dezelve was: *Over de wonderbaare blijken der Goddelijke Voorzienigheid in het grondvesten, beſchermen en luisterrijk maken van 's Lands Hooge Schoole te Leijden.*

In 't midden der Redevoeringe, die meer dan twee uuren duurde, nam de Redenaar een weinig rust; geduurende welke tusſchenpoozing de Muzikanten zig met hunne ſpeeltuigen lieten hooren, gelijk ook geſchiedde, naa 't eindigen van dezelve.

De Heer Profesſor *van Doeveren*, als nieuw aangeſtelde Secretaris der Univerſiteit, begaf zig vervolgens naar den Predikſtoel, om, door het afleezen van den *Electie-brief*, bekend te maaken, dat de Hooggeleerde Heer *Diderik van der Kemp* tot *Rector Magnificus* was aangeſteld, en dat hem de Heeren Profesſooren *de Moor*, *van der Keesſel*, *Sandifort* en *Valckenaar* tot Adſesſores waren toegevoegd. De Heer van *Roijen*, Profesſor in de Medicijnen, ſchetſte vervolgens, in een cierlijk Latijnſch dichtrafreel, de meeste der Hoogleeraaren, die, zedert de oprichting der *Hooge Schoole*, in de Genees-, Heel-, Schei- en Kruidkunde gebloeid hebben. Na dit alles begaf zig de aanzienlijke train uit de Kerk naar de Doelen, langs welken weg de Schutterij,

ge-

geduurende de plechtigheid in de Kerk, zig geſchaard had. Het Hoog en aanzienlijk gezelſchap, in de Doelen bijeen zijnde, als de plaats daar de maaltijd zou gegeeven worden, gaf de Colonel *J. J. Hubrecht*, op verzoek van zijne Hoogheid, order te vertrekken, zonder dat zij, van wegen het onſtuimig en regenachtig weder, behoefden te defileeren; de Kompagnie van zijn Wel Ed. bleef alleen de wacht aan de Doelen houden. De tafel was gedekt met zes-en-vijftig Couverts, en voor de Schoorſteen een fraaij Orchest vervaardigd, waar op de Muzikanten, geduurende de Maaltijd, zig naar de konst lustig deden horen. Alleen teekenen wij hier nog aan, dat onder de Gasten, tot deezen Maaltijd, door zijne Hoogheid genodigd was, de Hoog Edele Geſtrenge Heer Mr. *Hendrik Fagel*, *Griffier* der Staaten Generaal, om reden, dat zijn Wel Ed. Voorzaat, de Heer *Gaspar Fagel*, *Raadpenſionaris* enz. bij de viering van 't Eerſte Honderdjaarig Eeuwfeest, onder het gezelſchap van den Stadhouder *Willem den III*, was tegenwoordig geweest. Het Deſert van deezen Maaltijd was een voortreffelijk werkſtuk, waar in alles op de omſtandigheid toepaſſelijk gemaakt was, en tot geen kleinen roem verſtrekte voor den Konfiturier *Jan Honkoop*, die het vervaardigd had.

Volgens het gemaakte ontwerp zouden de Prins en verder aanzienlijk gezelſchap, na het eindigen van den Maaltijd, onder het licht van flambouwen, in ſtaatſie zig begeeven naar de plaats, daar men toebereidzels gemaakt had, om een kostbaar Vuurwerk afteſteken.

Door gunstige toeſtemming van de Wel Ed. Achtb. Magiſtraat, was den Studenten hier toe vrijheid verleend. Deeze, als bekostigers daar van, hadden twaalf uit de hunnen verkooren, om daar over het opzicht te hebben. De Hoogleeraar *Runckenius*, daar over geraadpleegd zijnde, hadt de Zinnebeelden en 't Opſchrift daartoe opgegeven. In den *Rhijn*, tuſschen de Haagſche en Morſchpoorten, was een prachtig gevaarte, in de gedaante van eenen *Tempel*, opgericht, ſtaande op een zwaar voetſtuk, ter hoogte van vier voeten. In 't midden zag men een trap, zeer natuurlijk geſchilderd, die naar een voorportaal ſcheen te leiden, het welk van vooren op twee Kolommen rustte, van agteren op twee pilasters, waar door men *Minerva*, als op de Wolken,

in

in den *Tempel* zag daalen. Het Gebouw zelve was veertig voeten hoog, en zesendertig breed; aan ieder einde werd het door twee Pilasters ondersteund, en aan beide zijden verlangd door twee uitstekende hoeken, welker einden mede op twee Kolommen rustten, waardoor de *Tempel* zig voor 't oog merkelijk grooter vertoonde dan hij wezendlijk was. Vier geschilderde standbeelden duidden de vier Faculteiten aan, als de Godgeleerdheid, Rechtgeleerdheid, de Geneeskunst, Wijsbegeerte en fraaije Wetenschappen. Op de gemelde Kolommen rustte het lijstwerk, boven welke een fraaije Balustrade was. Boven het Portaal verhief zig een heerlijke Frontispice, waarop een trotsch *Appolo's Beeld* stond; hebbende in de linkerhand een harp, die op een Altaar rustte, en in de rechter een boog, en op den rug een Bondel met Pijlen. Aan ieder zijde van dit beeld lag een *Genius*, de een een Muzijkboek, en de andere een Kraus houdende. Op het lijstwerk waren zes vaazen geplaatst, staande juist op iedere Kolom een Pilaster. Het Frontispice pronkte, buiten andere bouwsieraden, met de Wapenen van den Staat, van zijne Hoogheid, van de Stad en van de *Academie*, allen konstig geschilderd. In het *Fries* van het voorportaal stond, met gouden letteren, een Latijnsch Opschrift, welk in 't Nederduitsch deezen zin uitmaakte: *Uit hoofde dat de Luister der Academie, de moeder van Wijsheid en Geregtigheid, nu twee honderd jaaren lang, onverduisterd gebleven is, word dit Eeuwfeestlijk vermaak, door haare tederminnende Zoonen, aangericht.*

Omtrent den dag, die ter afsteking van het Vuurwerk bepaald was, werden voor den Tempel, aan de hoeken, twee prachtige Naalden opgericht, waarop, gelijk ook op 't beeld van *Appollo*, een groote Zon van Konstvuur moest branden. Met stilzwijgen gaan wij voorbij, de schikkingen hier toe verder gemaakt, zo van lootzen, voor de hooggemelde aanschouwers, als ook de voorzorge van de Ed. Achtb. Magistraat, ter voorkoming van ongelukken.

Des morgens hadt men reeds gevreesd, dat het afsteeken van het Vuurwerk, wegens den aanhoudenden regen, geen voortgang zou konnen hebben; en met den middag nam zijn Hoogheid genoegen in 't verzoek der Heeren Studenten, beloovende dien Vorst, daags daar aan, hun met zijne Hooge tegenwoordigheid te zullen

ten vereeren. Dus vertrok de Prins, na dat de Maaltijd geëindigd was, in een Jacht naar den Haag. Uit dit en 't voorige verhaal kan men opmaaken, in hoe verre het oordeel en de goede ſmaak bij onze Landgenoten zijn toegenomen; hebbende deeze tegenwoordige ſchikking en verrichtingen de goedkeuring van alle onpartijdigen weggedragen: vermits alles met zo veel luister ten uitvoer was gebracht, dat Momus nergens zijne tanden in kon ſlaan.

Den volgenden dag geſchiedde de plegtige Promotie met de Kap, aan de Heeren *Vosmaar*, *Brantsma*, *Forsten* en *van der Heim* Zij waren gekleed in zwarte Zijden Damasten Tabbaarden, met ſluweelen opſlagen. Zie de verdere omſtandigheden op 't *Art.* ACADEMIE VAN UTRECHT. Zijne Hoogheid, vroegtijdig binnen *Leijden* gekomen, en, even als den voorigen dag, op het Stadhuis, op een Dejeuné onthaald, ging, met de Leden van de Regeering, enz. in de zelfde orde, naar de Kerk, alleen met die uitzondering, dat de Schutterij niet in 't geweer was. Na het eindigen van de Plechtigheid, begaf zig zijne Hoogheid, de Heeren Curatoren, die van den Geregte, en derzelver Ministers, door de Pedellen tot aan de Kerkdeur geleid, tuſſchen een gedeelte der Academiſche Studenten, die in de Kerk met ontbloot Zijdgeweer ſtonden, naar 't Stadhuis, van waar Zijne Doorluchtigheid en de Heeren Curatooren, door de Heeren Burgemeesteren, en den Heer Penſionaris, naar 't gemeene Landshuis geleid werden, alwaar zij, door Heeren Dijkgraaf en Hoogheemraden van *Rhijnland*, ter Maaltijd verwacht werden; keerende de Heeren Burgemeesteren en de Penſionaris naar 't Raadhuis te rug.

De gepromoveerde Heeren werden insgelijks, op een ſtatelijke wijze, uit de Kerk, door een groot gedeelte der ſtad, omgeleid, op boven gemelde wijze, doch nu de hoofden gedekt met de zwarte ſluweelen Bonnetten, en omhangen met de hun vereerde Gouden Penningen, tuſſchen hunne Promoters, gevolgd door de Heeren Studenten, ieder in hunne Faculteit, onderſcheiden en kenbaar aan de Kokardes op de Hoeden; wordende deeze train geopend en geſlooten, door een Detachement Guardes Dragonders. Aan de Doelen gekomen, ſchaarden de Heer *Rector Magnificus*, de Heeren Doctooren, Profeſooren, en die meer in den train waren, zig in eene Rij, voor welke de Hee-

ren Studenten, met hun Zijdgeweer, falueerden, en vervolgens aftrokken. Hierop begaf zig het Gezelſchap naar de groote zaal, alwaar een tafel met negen-en zestig Couverts gedekt ſtondt. Een weinig daarna, gingen die van den Gerechte, en hunne Miniſters, mede derwaards, om den maaltijd, die op kosten der gepromoveerde Doctooren gegeeven werd, bij te woonen; geduurende denzelven werd, even als den voorigen dag, een treffelijk Muzijk gehoord.

Even na acht uuren eindigde de Maaltijd; waarop het gantſche gezelſchap vertrok, uit den *Doele*, naar de plaats van 't Vuurwerk, en wel in de daartoe vervaardigde Lootzen, die van de nodige Meubelen voorzien waren. Kort daarna kwam ook Zijne Doorluchtige Hoogheid, verzeld van 't gemelde aanzienlijk gezelſchap, onder 't lichten van flambouwen, en een Eskorte Dragonders, en eenige *Cent Suiſes*. Na een weinig toevens werd 'er een ſein gegeeven, om met het aanſteeken des Vuurwerks een aanvang te maken; ondertuſſchen deed zig een heerlijk Muzijk hooren. 't Vuurwerk zelve werd, door middel van een Lijnlooper, door Zijne Hoogheid, aan het branden gebracht. De aanhoudende regen was oorzaak, dat de Chineeſche Vuurwerken, al te nat geworden, weinig uitwerking deeden; ook belette dezelve het volle gezicht der fraaije Illuminatie. Het geen onbeſchadigd gebleven was, voldeed niet alleen aan de verwachting, maar overtrof dezelve verre. Het hooge Gezelſchap, behalven een ontelbaar getal van Aanſchouwers, zig een half uur met een aanhoudend vuur verlustigd hebbende, en toen met het overige moest opgehouden worden, vertrok Zijne Hoogheid, met deszelfs Gezelſchap, in een Jacht, naar *'s Hage*, wordende met het Geſchut van de Stads wallen begroet. Dus eindigde deeze Feestviering, welke, in alle haare omſtandigheden, in de beste orde was afgelopen.

De verrichtingen van den 8ſten en 9den waren te menigvuldig geweest, om, volgens Jaarlijkſche gewoonte, de *Academie Wetten*, op een dier dagen, voor te leezen; dit geſchiedde nu, op den voormiddag van den 10den Februarij, met meer dan gewoone pracht en luister, voor een menigte aanhoorders. In 't volledig zamenſtel dier Wetten, vind men alles, 't geen zo tot de Academie in 't algemeen, als tot den Kruidhof, de Anatomie,

Bi-

Bibliotheek, het Staaten-Collegie, het Franſche Collegie, in 't bijzonder betrekking heeft. Het weêr op dezen Avond gunſtiger zijnde dan den voorigen, werd de Tempel op nieuw verlicht, en verder dat geen, daar men daags te vooren geen gebruik van had kunnen maken, afgeſtoken, tot volkomen genoegen der bekostigers en aanſchouwers. De verdere omſtandigheden der Vreugdebedrijven, zo van 't kostbaare Bal op de Doele, als de andere Illuminatien, in den Burg, de Herberg 't Zwijnshoofd, enz. gaan wij met ſtilzwijgen voorbij, en wijzen den Leezer, die begeerig mocht zijn, van deze bloeijende Schoole meer te weeten, na

ORLERS, *Beſchrijving van Leyden.* FABRITIUS, *Redevoering, van* 1725. P. VAN DEN BOSCH, *Beſchrijving der Plegtigheden*, 1775. in 8°. en andere Schriften van dien tijd.

ACADEMIE *van Nijmeegen*; zie *Illuſtre Schoolen.*

ACADEMIE *te Utrecht.* Deeze Hooge School, eerst eene Doorluchtige of Illuſtre School, doch in 't Jaar 1636 veranderd in eene Hooge School, maakte, zints haaren aanvang, een zo voorſpoedigen opgang, dat de Magiſtraat der Stad goedvond, op haare eigen kosten, dezelve daar toe te verheffen. Van de Staaten dier Provintie verkreegen de Wethouders het verzochte Octrooij, in de maand Februarij van dat zelfde jaar.

De Inwijding geſchiedde den 16den Maart 1636; des Zondags te vooren waren, op last der Heeren Burgemeesteren en Vroedſchappen, in alle de Kerken der Stad, gebeden gedaan, om den Goddelijken Zegen over dat werk af te ſmeeken. De vermaarde *Voetius*, eerst Profeſſor in de Illuſtre School, en daarna op deeze Academie, predikte dien dag over Luc. II. vs 49. De Inwijding geſchiedde in de Dom-Kerk, met plechtige Statie; door een aanzienlijk gevolg werden de nieuw gekoorene Profeſſooren naar de plaats der Inhuldiging geleid. Geen geringen luister gaf aan dezelve de tegenwoordigheid der Doorluchtige Prinſſen, *Mauritius*, *Eduard* en *Philips*, Zoonen van den gewezenen Koning van *Boheemen*, Paltsgraven aan den Rhijn, Hertogen in Beijeren; als ook die van *Johan Lodewijk*, Paltsgraave Hertog van Beijeren, enz. Onder de Inleiding hoorde men een geduurig en heerlijk Muzijk, zo van ſtemmen als ſpeeltuigen; de Avond

werd met maaltijden, het affteken van Vuurwerken, enz. doorgebracht: in 't Agnietenklooster, was, onder andere, op bevel van de Magiſtraat, een plegtige Maaltijd bereid. Na die luisterrijke Inwijding, heeft deeze Hooge School met glans haar hoofd beginnen op te ſteeken, en handhaaft haare achting tot op dezen dag. In den Jaare 1672, geduurende de Zeventienmaandige Overheerſching der Franſchen, leedt zij wel een harden ſchok; doch geraakte niet geheel in onmagt. Kort na derzelver vertrek herwon zij haaren voorigen luister, door zommigen, aan den ijver en Geleerdheid van den vermaarden Godgeleerde GIJSB. VOETIUS en andere toegekend. De meer genoemde *H. L. Benthem*, in zijn *Nederlandſche School en Kerkſtaat*, is zeer breedſprakig in den Lof deezer Academie, en verwondert zig teffens over het aantal der Studenten, om reden, dat dezelve hier die voorrechten niet kunnen genieten, als elders.

In de maand Maart des Jaars 1686, werd het Vijftigjaarige Jubel deezer aanzienlijke Hooge Schoole, met een zonderlinge praal en pracht, gevierd. De openbaare Redenvoering werd gedaan, door den vermaarden Hoogleeraar J. GEORGIUS GRÆVIUS, en in den avond Vreugdevuuren en konſtige Vuurwerken afgeſteeken.

Plechtiger, en van meerder omſlag, was de viering van het tweede vijftigjaarig Jubel, op den 27ſten Maart des Jaars 1736. Na dat de Heeren Burgemeesters en Vroedſchappen der Stad *Utrecht* een beſluit genomen hadden, om het Honderdjaarig Feest van de Academie met luister te doen vieren, werd het maken van de nodige ſchikkingen en toebereidzelen bevolen aan de zorge der Heeren Oud-Burgemeesteren van *Soesdijk* en van *Mansveld*, en der Vroedſchappen van *Cleef*, *Mansveld*, *Burman* en van *Ochten*. De voorafgaande toeſtel, de tijdingen in de openbaare Couranten, en de aangeſlagen Bekendmaakingen, waarbij de Heer *Drakenborch* een ieder noodigde, tot het bijwoonen der openbaare Feesten, deed het gerucht hier van zig alom verſpreiden; dagelijks begaf zig een groot aantal vreemdelingen van wijd en zijd naar *Utrecht*. Des Zondaags den 25ſten werden, op last van Burgemeesteren, in alle de Kerken, openbaare gebeden gedaan, om den zegen voor 't verder behoud der Academie af te ſmeeken; en des namiddags, door den vermaarden H. VAN ALPHEN, in de Domkerk, eene plegtige Redevoering gehouden, wel-

welke naderhand in druk is uitgegeeven, en onder de ſtukken van dien tijd bewaard word; even als die van J. ODE, weinig dagen te vooren, als tot eene voorbereiding, over 't Jubeljaar der Hebreeuwen uitgeſproken. Op den gezegden Zondag werden de Ketteltrommels, die mede tot het Muzijk zouden dienen, onder het geleide van eenen Wachtmeester, en zes man te paard, met bloote Zabels, van 't Regement van den Heere General Luitenant Grave *de la Leck*, in de Stad, en in 't huis van den Preſident Burgemeester gebracht, alwaar vervolgens een Ruiter de wacht bleef houden.

Den 26ſten des morgens, omtrent negen uuren, verſcheenen de Studenten voor de Senaatkamer, allen met Kokardes op de hoeden; de *Rector Magnificus* overhandigde hun ieder een Penning, door de Ed. Gr. Achtb. Regeering, ter gedachtenisſe van 't Eeuwfeest, aan hun geſchonken. De Vroedſchap *Burman*, met den Heer *J. J. van Manswelt*, door de Heeren Curatoren daartoe benoemd, deedt, bij deeze gelegenheid, eene korte en zeer gepaste aanſpraak, in de Latijnſche Taal. Des nademiddags nam men de proef van het Muzijk, in de Domkerk, op het daartoe vervaardigde Orchest. De ingang der Kerke was met een wacht van Soldaten bezet. Des anderendaags, den 27ſten, den Feestdag zelven, verſcheen, des morgens vroeg, een gedeelte van het Regiment van den Kolonel *de Guy*, in de Stad in bezetting ſiggende, in de Wapenen. Ten zes uuren werden twaalf ſtukjes kanon op het oude Kerkhof losgebrand, en om zeven uuren begonnen alle de klokken te luiden, tot agt uuren, en van dat uur tot het volgende te ſpeelen; waarna het luiden, tot tien uuren toe, hervat werd. Ook deeden zig, geduurende dien tijd, de ſpeeltuigen, zo voor 't Stadhuis als elders, hooren. Te negen uuren, werd de *Rector Magnificus*, en de andere Profeſſooren, door een deputatie van hun Ed. Gr. Achtb. van de Senaatkamer gehaald, en naar 't Stadhuis geleid. Uit naam der Wethouderſchap bedankte de Hoogleeraar *Verwej* zijnen Amptgenoot *Drakenborch*, voor het beſtier der Hooge Schoole, in 't afgeloopene jaar geoeffend, en droeg het vervolgens op aan Profeſſor *Weſſeling*. In 't gaan naar 't Raadhuis, werd de train geleid door de Pedellen, met hunne ſtaven in de hand. De Hoog-

leeraars, gaande twee aan twee, waren uitgedoscht in hunne Professorale kleeding.

Bij hunne komst aldaar, begroette de Rector Magnificus de Heeren Burgemeesteren, en wenschte dezelven, in eene *Nederduitsche* aanspraak, *geluk met het Eeuwfeest*, die door den President Burgemeester minzaam beantwoord werd. Om tien uuren begaf zig de vergadering naar de Kerk, in deeze orde: Eerst de Geëligeerde Heeren van de Staatekamer, het eerste lid van den Staat uitmaakende, gevolgd van de Heeren Edelen en Ridderschappen, en Gedeputeerden der kleine Steden, nevens den Secretaris van Staat, voorgegaan door eenen Serjant, vijf Granadiers, en eenige Musketiers ter zijde. Daarop volgden hunne bedienden, met derzelver Wapenstokken in de hand; de Noorddeur van de Kerk in getreeden zijnde, verscheenen de Raadsheeren van den Hove. Intusschen begaven zig de Predikanten in de Consistoriekamer. De bovengemelde Heeren plaats genomen hebbende, kwamen de Leden van de Regeering, het derde lid van Staat, als Curatooren van de Academie, en daarop die van den Academischen Senaat, en vervolgens de overige Heeren van de Vroedschap. Nadat ieder zijne plaats genomen, en de ontelbaare schaare van hoorders mede gezeten waren, werd de Rector Magnificus, door twee Heeren Gecommiteerden, gebracht aan den stoel, welke met een Tapijt behangen was. Intusschen, deden zig vier en zestig Meesters, in de Konst der Muziek geoefend, op eene zonderlinge wijze, op hunne Instrumenten hooren; onder dezelve bevonden zig eenige Zangers en Zangeressen. Na dat dit bijkans een half uur had geduurd, begon de Redenaar te spreeken; zijne taak tot op de helft hebbende afgedaan, maakte hij eene tusschenpoozing van bijna een half uur; geduurende welken tijd het tweede Muzijk gehoord werd, en dit geëindigd zijnde, hervatte hij den draad zijner Redevoering. Aan het einde van dezelve, begon het derde Muzijk, 't welk even lang duurde als het voorige. Daarmede werd de plechtigheid voor dien dag in de Kerk besloten. Ten twee uuren ging de Illustre vergadering ter Oostdeure der Kerke uit, alwaar een wacht stond van zestig Granadiers, en reedt vervolgens, in vijftig Koetzen, van daar, naar 't Stads-Kinderhuis, 't Geen de staat-

ſtaatſie vermeerderde, was een Calvalcade van twintig Studenten, voorafgegaan door twee Trompetters van 't Regiment van den Heere Prinſe van *Heſſen Philipsdal*, in hunne volle monteering te paarde; waarop een *Silenus* volgde, wiens paard tot dekkleed een Ezelsvel had; drie *Bacchanten* volgden hem in de eerſte, en drie in de tweede Rij. Deeze dienden tot een voorſtoet van een open Faëtonswagen, beſpannen met zés paarden, en behangen met tijgervellen, om de tijgers van Bacchus te vertoonen; de twee voorſten, waarop een voörrijder zat, die, zo wel als de Koetzier, in 't blaauw gekleed, en ook vermomd was, waren mede met dergelijke vellen bedekt. Op de wagen zat een perzoon, verbeeldende *Bacchus*; hebbende een groenen ſchaal in de hand, waaruit hij zomtijds een teugje nam, en de aanſchouwers toedronk; zijn ſchaal werd gevuld door twee, bij hem zittende *Saters*, die tuſſchen beiden op hunne fluitjes ſpeelden; aan ieder zijde van den wagen reeden twee perſoonen te paard. Alle deeze, als ook die achter reeden, waren op zijn Romeinſch gekleed. — Dan laat ons keeren ter plaatze, daar de maaltijd bereid was.

Men had het Kinderhuis hier toe verkooren, om dat in de zelfde Zaal van dat huis, honderd Jaaren te vooren, de Inwijdings-maaltijd der Academie gegeven was. Van binnen, voor aan de balcon, opgericht voor de Muzikanten, hing een tafreel, met waterverwe beſchilderd, verbeeldende een doorſneden Tempel, wiens pilasters beſchilderd waren met de Wapenen der Heeren Burgemeesteren en Vroedſchappen, die voor honderd Jaaren geregeerd hadden, en van de tegenwoordige, met een lint aaneen gevlochten. Op een ander tafereel ſtond, op blaauw-marmer, het Jaartal 1636, en daar boven het Wapen der Academie, zijnde een Zon, met Stads Wapen in het midden; op den tweeden 1736, en daar boven de Honderd-jaarige tijdwijzer, door een ſlang omgeven, enz. enz.

In de zaal ſtond een tafel met 108 borden, hoewel niet meer dan 95 perzoonen ter maaltijd verſcheenen. De tafel had de gedaante van een hoefijzer, aan ijder vleugel lang 62 voeten, en breet 4 voet en 6 duim. Zo dra de Gasten, in hunnen rang, volgens eene daar van gemaakte aftekening, gezeten waren, werd

door den Professor het gebed gedaan. Na dat het tweede gerecht was afgenomen, volgde een prachtig en niet min konstig nagerecht, bestaande in een zogenaamd Parterre of Bloemperk, uit 56 stukken zaamgesteld. Gedurende het eerste en tweede gerecht, hoorden de gasten een alleraangenaamst Muzijk. Terwijl het nagerecht werd opgedischt, begaven zig de aanzienlijke Gasten in een' ander vertrek. Na hunne wederkomst aan de tafel, booden de Gekommitteerde Gastheeren, *Burman* en *van Mansveld*, aan de genodigden den zilveren Eeuwpenning aan, welken hun Ed. Gr. Achtb. bij deze gelegenheid hadden doen slaan; wordende dezelve naderhand, aan de afwezenden, door een Secretaris ter hand gesteld. Na den Maaltijd, ging het talrijk gezelschap deel neemen aan de vreugde, die, zo door Illuminatien als Vuurwerken, elders bedreven werd. Geen van de minste vermaken, daar het oog zig mede verlustigde, was, de verlichting van den Dom-Toren, de Academie, de Latijnsche School, en andere gebouwen, onder welke inzonderheid uitmunte het huis, waarin de Studenten, op eigen kosten, eenen maaltijd hadden doen aanrigten. —

Den volgenden dag hield men voor een rustdag der Feesten. De 22ste, waartoe wij ons spoeden, was geschikt tot het doen der plegtige Promotie, *More Majorum*, dat is: Bevordering naar de oude wijze, of, *met de Kap*. De vier Heeren, welke, door den Hoogleeraar *Otto*, stonden gepromoveerd te worden, waren: ARNOLDUS RAM, EVERHARD VAN HARSKAMP, PH. VAN WESTREENEN, *Utrechtenaars*, en D. SCHMIDT, een *Breemer*; nog twee, onder Professor *Voorda* gepromoveerd, waren A. VAN DER STEEN, van *Thiel*, en J. VAN RHEDEN, van *Bremen*. — De Domkerk was des morgens, om negen uuren, van geen minder aantal van menschen voorzien, dan twee dagen te vooren. De Leden van de verscheiden Collegien kwamen toen ongenodigd, en plaatsten zig in hunne bijzondere banken. De Jufferschap bezette de gemaakte galderijen. Vóór het verrichten van de plegtigheid, werd 'er weder een fraai Muzijk gehoord. Intusschen vergaderden de zes Heeren Candidaten in de kamer van den Senaat, in 't zwart gekleed, met mantel en bef; de Paranimphen bleven in 't Auditorium, en het vertrek der Pedellen. De Rector Magnificus *Wesseling* en de Promotor *Otto* gingen vooruit, en de vier Candidaten volg-

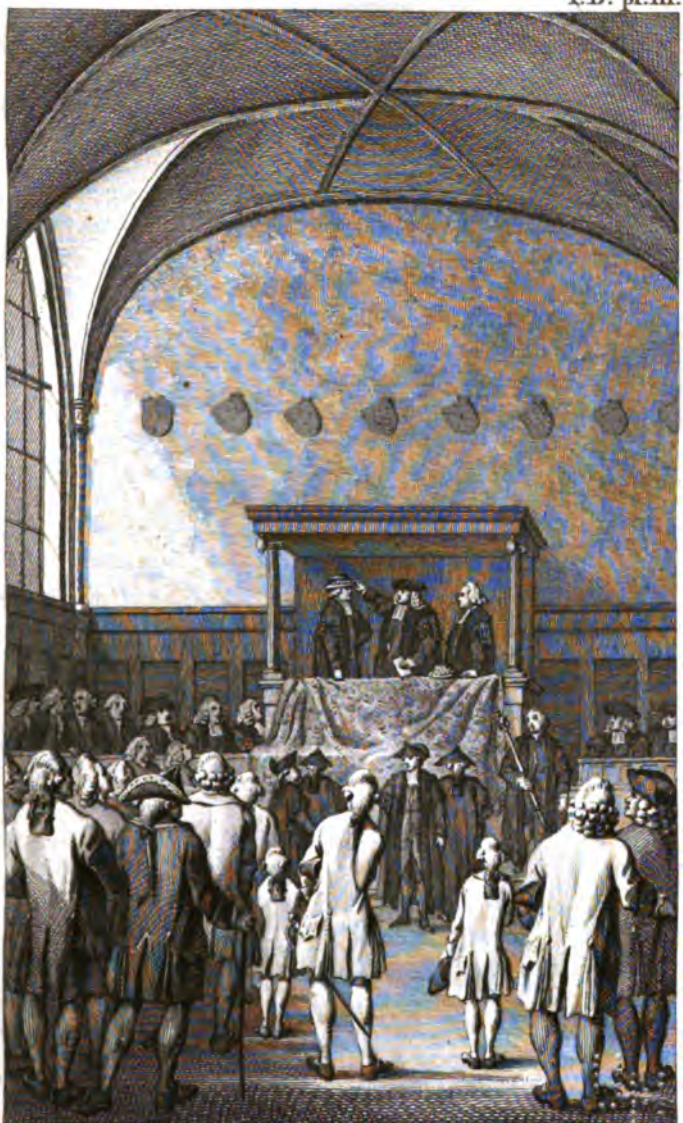

PROMOTIE MET DE KAP.

volgden; daarop volgde de Promotor *Voorda*, met zijne twee Candidaten, en vervolgens de overige Leden van den Senaat, aan paaren. Voor den Predikſtoel was een dubbel geſtoelte opgeſlagen, met tapijten behangen; de Rector Magnificus en andere Hoogleeraaren plaatſten zig op banken voor hetzelve. De Heer *Otto* trad op de bovenſte, en zijne Candidaten ſtelden zig in 't benedenſte gedeelte. Thans deed gemelde Promotor eene Latijnſche Redenvoering: „ Voor de oude gewoonte, om de Eertrappen „ den Leeraaren in 't openbaar te geven, voornamelijk op Jubel- „ feesten van Academien." Hierna nodigde hij de Candidaten op het bovenſte gedeelte van het geſtoelte, daar hij hen, met het toereiken van de rechterhand, verwelkomde, eene aanſpraak deed, en het gewoone formulier van Promotie uitſprak. Vervolgens omhing hij elk van hun met den Doctoraalen Tabbert. Profeſſor *Voorda* gaf hun wijders, eerst een geſloten, en daarna een open boek; ſtak hun een ring aan den vierden vinger, en zette hun een fluweelen bonnet op het hoofd. Daarna hing de Promotor ieder een gouden penning, aan een rooden en zilveren koord, om den hals, verſierd, aan de eene zijde, met de afbeelding van eenen Gepromoveerde, hangende hem boven het hoofd een Lauriertak, van twee Engeltjes, aan weerskanten vastgehouden, waar boven de Zon der Academie, en rondsom de woorden: *Ille Doctorum præmia*; het opſchrift was: *Manificentia Magiſtratus et Decreto Senat.* Eindelijk gaf de Promotor ieder der Gepromoveerden de rechterhand, en ſprak een Zegenwensch over hen uit. Dus als Doctoren toegerust, deed de een na den anderen, met gedekten hoofde, eene korte Redenvoering.

Zo dra de Hoogleeraar *Otto*, met de zijnen, van het geſtoelte was getreeden, trad de Heer *Voorda* met de zijnen daarop. De Redenvoering des Hoogleeraars had ten onderwerp: „ de Rechts- „ geleerdheid, welke bij een braaf Rechtsgeleerde moet plaats „ hebben." Hij verrichtte dezelfde plegtigheden, alleen met dit onderſcheid, dat hij eerst het open en daarna het geſloten boek gaf. Met de redenvoeringen van deze twee laatsſten eindigde de plegtigheid, welke wij, onder 't Art. LEYDEN, beloofd hadden, hier te zullen verhaalen.

In 't gaan uit de Kerk, ging ieder Gepromoveerde, in zijn

plegtgewaad, tusschen twee Professooren, en de Paranijmphen twee aan twee, uit den Dom naar het Kinderhuis, alwaar dezelfde tafel noch stond, en nu met zeventig borden was gedekt. Twee Heeren Burgemeesteren, verscheiden Leden van de Vroedschap, de gansche Senaat, de Paranijmphen en verscheiden andere genodigde gasten, woonden den maaltijd bij.

De Heer van *Alphen* deed wederom het gebed. De maaltijd en het nagerecht waren niet minder keurig en pragtig dan de voorgaande. Het oud gebruik, van het aanbieden van Eerewijn aan de Gepromoveerden, uit naam van Burgemeesteren, werd thans ook niet vergeeten. Omtrent vier uiren, kwamen zes Stads Boden, dragende met hun allen twaalf kannen, waarin men gewoon was den Eerewijn aantebieden, hoewel dezelve ledig waren; wordende aan ieder der Gepromoveerden, in de plaats van wijn, gegeven een ordonnantie tot laste van de Stad, van twaalf guldens en tien stuivers. (Te *Leyden* bestond doze gift, in 1775, aan ieder der gepromoveerde Heeren, uit een somme van veertig guldens.) Het Muziek, geduurende den maaltijd, werd in de uiterste orde ten uitvoer gebragt. Na dat de gulle vreugde en vergenoeging zig verzadigd had, scheidde het gezelschap langzamerhand; doch de Gepromoveerden en hunnen Paranijmphen toefden tot 's nagts ten twaalf uuren, en begaven zig toen, met eenige Muzikanten, naar de wooningen der Juffers, die zig verledigd hadden tot het versieren hunner Bonnetten; geevende, tot dankbaarheid, een Serenade of Nacht-Muzijk aan dezelve. Overal werden zij door een Luitenant met zijne wacht verzeld.

De tafel bleef, in de zelfde orde, staan tot den volgenden dag, op welken de kinderen uit het Wees- en Stadskinderhuis op het overschot onthaald werden. Met hunnen maaltijd eindigde het Eeuwfeest der Utrechtsche Academie, ten genoegen van duizenden, die hetzelve hadden bijgewoond.

Soortgelijke Promotie heeft, zedert, in de *Rechtsgeleerde Faculteit*, aan deeze Academie, meermaalen plaats gehad: als nog den 24sten September van dat zelfde jaar, aan den Heer HERMANUS VAN VIANEN; den 21sten September 1744, aan den Heer M. STRAALMAN, *Amsteldammer*; den 7den October 1756, aan de Heeren F. J. VAN WESTREENEN, H. VOORDA en C. A. WACHENDORFF,

Ut-

Utrechtenaars; en nog onlangs, op den 28ſten Maij 1776, wierd de Heer N. C. VAN CLEEF, *Mote Majorum*, tot denzelfden eeretrap bevorderd. — De plegtigheden, door de Heeren Studenten dezer Hooge Schoole verrigt, in den jaare 1747, en op den 8ſten Maart 1766, bij de meerderjaarigheid van Neerlands Erfſtadhouder, Prins WILLEM DEN V, zullen op 't Art. UTRECHT, verhaald worden. —

Zie A. DRAKENBORCH, *Plechtige Redenvoering*, in 4to. 1737.
H. VAN ALPHENS *Leerreden, bij die gelegenheid gedaan, den 25 Maart.*
J. ODE, *Verhandeling over 't Jubeljaar der Hebreeuwen, den 27ſten dito.*
Omſtandig en Naauwkeurig Verhaal van de Plegtigheden, enz. enz.
De Lofvaerzen van K. Westerbaan en anderen.
De Europiſche Merkurius van 1736, voor de maand Maart.
Academiſche Uitſpanningen, enz. in gr. 8°. bl. 185. enz.

NAAM-

NAAMLIJST

DER

NEDERLANDSCHE HOOGLEERAAREN,

Zedert de oprichting der Hoogeſchoolen te Franeker (F), Groningen (G), Harderwijk (H), Leyden (L) en Utrecht (U).

In de Theologie (Th.), in de Rechten (R.), in de Philoſophie (Ph.), in de Medecijnen (M.), Taalen en andere Wetenſchappen (T.).

Adama (Lud.) Ph. F.
Adama (A.) M. F.
Abreſch (P.) Th. G.
Acronius (J.) Th. G.
Aemilius (A.) T. U.
Agricola (R.) T. G.
Alberti (J.) Th. L.
Albinus (B. S.) M. L.
Albinus (C. B.) M. U.
Albinus (F. B.) M. L.
Allemand (J. N. S.) Ph. L.
Alphen (H. van) Th. U.
Alting (H.) Th. G.
Alting (J.) Th. G.
Amama (S.) Th. L.
Ameſius (J.) Th. G.
Andala (. .) Ph. F.
Andræ (T.) R. G.
Antonides (F. P. J.) Th. L.
Arcerius (S.) Th. G.
Arcerius (J.) Th. F.
Arminius (J.) Th. L.
Arnoldi (N.) Th. F.
Arntzenius (H. J.) R. G.
Auletius (A.) M. F.
Balk (. .) Ph. F.
Bamius (F.) Th. L.
Bank (L.) Ph. F.
Bannius (F.) Th. L.
Barbeirac (J.) R. G.
Barchuſen (J. C.) M. U.
Barleus (C.) T. L.
Barleus (L.) T. L.
Baſilius (P.) T. L.
Bastingius (J.) Th. L.
Baudius (D.) R. L.
Bauldery (P.) Th. U.
Beeckers (A. v. T.) R. L.
Berkringer (D.) T. U.
Bernardus (J.) T. L.
Bernoulie, Ph. G.
Berteling (M.) Th. G.
Berteling (J.) Ph. G.
Bertius (P.) Th, L.
Beyma (J.) R. L.
Bidlo (G.) M. L.
Blanklaart (N.) M. F.
Bodecherus (J.) T. L.
Boekelman (J. F.) R. L.
Boerhave (H.) M. L.
Boers (C.) Th. L.
Bois (A.) Ph. F.
Boll (J.) T. L.
Bondam (P.) R. U.
Bonnet (G.) Th. U.
Bontius (G.) R. L.
Bontius (G.) M. L.
Bontius (R.) M. L.
Boom (Fr.) T. L.
Borgeſius (J.) T. G.
Bornius (. .) T. L.
Boteſius (J.) T. L.
Bouritius (H.) R. F.

Box-

Boxhorn (M. J.) R.	L.	Cuchlines (J.) Th.	L.
Braunius (J.) Th.	G.	Cuneus (P.) R.	L.
Bredius (F.) T.	L.	Cuppius (G.) R.	F.
Broen (J.) M.	L.	Cyprianus (A.) M.	F.
Broes (B.) Th.	L.	Damman (A.) T.	L.
Bronchorst (E.) R.	L.	Damnius (N.) T.	L.
Brugmans (A.) T.	G.	Danneus (L.) Th.	L.
Bruyn (J. de T.	U.	Dedel (N.) R.	L.
Bruyn (G.) de Th.	U.	Dekker (F.) M.	L.
Burgersdyk (F.) T.	L.	Delmatius (C.) T.	L.
Burman (F.) Th.	U.	Demaets (C.) M.	L.
Burman (P.) T.	U.	Demaets, (. .) Th.	U.
Burman (F. F.) Th.	U.	Descartes (R.) Ph.	L.
Burman (F.) Th.	U.	Deusingius (A.) T.	G.
Burman (P.) T.	U.	Diemerbroek (J.) M.	U.
Buma (D.) Th.	T.	Diest (H. v.)	H.
Buisius (P.) R.	F.	Dieu (L. d.) Th.	L.
Buschius (M.) Ph.	F.	Dodoneus (L.) M.	L.
Byl (H.) M.	L.	Does (J. v.) R.	L.
Cammers (G.) M.	G.	Doeveren (G. v.) M.	L.
Camper (P.) M.	G.	Donnellus (H.) R.	L.
Cannegieter (H.) R.	F.	Drakenburg (A.) T.	U.
Cannegieter (J.) R.	G.	Drelincourt (C.) M.	L.
Canter (A.)	H.	Driesen (A.) Th.	G.
Cappellus (L.)	H.	Driesen (P.) T.	G.
Castelloneus (J.) T.	U.	Drusius (J.) T.	L.
Chevalier (P.) Th.	G.	Dukerus (C. A.) T.	U.
Christenius (J.) R.	H.	Eck (C. v.) R.	U.
Clauberge (J.) T.	L.	Elsnérus (G. M.) Th.	U.
Clingbyl (R.) M.	F.	Emmius (U.) R.	G.
Cloppenburg (J.) Th.	F.	Ens (Joh.) Th.	U.
Clusius (C.) M.	L.	Episcopius (S.) Th.	L.
Cluverius (P.) T.	L.	Erpenius (T.) Th.	L.
Coccejus (J.) Th.	L	Esgers (J.) Th.	L.
Coccejus (H.) R.	U.	Esenius (A.) Th.	Ut
Coddeus (G.) T.	L.	Eysonius (H.) M.	G.
Coetier (G.) Ph.	F.	Faber (H.) R.	F.
Coest (H.) T.	L.	Fabricius (Fr.) Th.	L.
Coeman (S.) R.	L.	Feugerus (G.) Th.	L.
Colonnius (P.) Th.	H.	Florentius (H.) M.	L.
Colosinius (D.) R.	L.	Folkenius (H.) Th.	H.
Conradi (P.) Th.	F.	Forest (P.) M.	L.
Coolhaas (C.) Th.	L.	Forsten (R.) M.	H.
Craanen (F.) M.	L.	Francelius (J.) M.	F.
Cremer (B. S.) Th.	H.	Frijtag (J.)	G.
Cremer (F. L.) Th.	G.	Fullenius (B.) T.	H.
Crusius (G. C.) R.	L.		Gail-

Gailjard (J.) Th. L.
Gallus (C.) Th. L.
Gansfort (W.) G.
Garcin (J.) T. F.
Gaubius (H. D.) M. L.
Gebhardus (J.) G.
Gelre (T.) T. H.
Gent (C.) T. L.
Gerdes (D.) Th. G.
Gesler (J.) R. H.
Geuling (A.) T. L.
Geuns (M.) M. H.
Gillisſen (Æ.) Th. L.
Glins (T. v.) R. H.
Goens (R. M. van) T. U.
Gool (J.) T. L.
Goor (H) T. U.
Gomarus (F.) Th. L.
Gorter (J. de) M. H.
Graaf (Th. v. d.) M. H.
Graevius (J. G.) T. U.
Graevius (A.) Ph. F.
Graeuwen (P.) M. G.
's Gravezande (J.) T. L.
Greidanus (J.) Ph. F.
Greve (P. v.) R. H.
Gronovius (J. F.) T. L.
Gronovius (J.) T. L.
Groot (C.) R. L.
Grutterus (T.) T. G.
Gryphius (A.) R. L.
Guuſet (J.) Ph. G.
Guſins (A.) R. H.
Hactingius (J.) R. F.
Hahn (Id.) M. L.
Hallen (H.) Th. U.
Hamelsveld (IJ. van) Th. U.
Harder (H.) T. L.
Haſius (N.) T. L.
Haverkamp (S.) T. L.
Hautecour (H. P.) Ph. F.
Hereboord (A.) R. L.
Heidanus (A.) Th. L.
Heinneccius (J. G.) Ph. F.
Heinſius (D.) T. L.
Hemſterhuſius (T.) T. L.

Hennert (J. F.) T. U.
Hermannus (P.) M. L.
Hermannus (R.) T. H.
Heurnius (O.) M. L.
Heurnius (J.) M. L.
Heyman (J.) T. L.
Hoboke (N.) M. H.
Hoenradus (L.) R. L.
Hollebeek (Ew.) Th. L.
Holman (J.) Th. L.
Holwarda (J.) Ph. F.
Hommius (F.) Th. L.
Honert (T. H. v. d.) Th. L.
Honert (J. v. d.) Th. L.
Hoogvliet (N.) Th. L.
Hoornbeek (J.) Th. L.
Hoorne (J.) M. L.
Hornius (J.) M. L.
Hornius (G.) Ph. F.
Horthemels (J.) Ph. U.
Hottones (P.) M. L.
Houck (F. G.) R. U.
Huber (U.) R. F.
Hulſius (A.) Th. L.
Hulſius (P.) T. G.
Huninga (J.) G.
Jacheus (G.) T. L.
Jargius, (. .) T. L.
Irhoven (W. v.) Th. U.
Iſendoorn (G.) T. G.
Junius (F.) Th. L.
Junius (F.) T. L.
Junius, (A.) T. L.
Keeszel (G. v. d.) R. L.
Kemp (D. v. d.) Th. L.
Klenk (J.) T. L.
Klinkbyl (R.) M. F.
Kluyt, (A.) T. L.
Kochius (J.) M. H.
Koopmans (G.) M. F.
Kooten (Th. v.) T. F.
Kuypers (G.) Th. G.
Kyperus (A.) M. L.
Lampe (F. A.) Th. U.
Langius (N.) G.
Latane (P.) M. F.

L'em-

L'empereur (C.) Th. L.
Lemonon (T.) M. F.
Leontius (T.) Th. F.
Lettingius (J.) R. L.
Leusden (J.) Th. U.
Leusden (R.) M. U.
Leydekker (M.) Th. U.
Lille (C. E. d.) M. F.
Linden (J. A. v. d.) M. L.
Linden (H. A. v. d.) Th. F.
Linderhauſen (J.) R. L.
Lorre (. .) Ph. F.
Lipſius (J.) R. L.
Lubbers (T.) Th. G.
Lubbertus (S.) Th. F.
Luchtmans (P.) M. U.
Luits (J.) Th. U.
Lulofs (J.) T. L.
Luzac (J.) T. L.
Lydius (M.) Th. F.
Lyranus (A.) T. L.
Lyreus (J.) T. U.
Maaſtricht (P. v.) Th. U.
Maccovius (J.) Th. F.
Mackdowel, T. G.
Maeſtertius (J.) R. L.
Makelo (Joh.) T. L.
Manger (S. H.) Th. F.
Mansvelt (R. v.) T. U.
Marchant (S.) R. L.
Mareſius (S. d.) Th. G.
Mark (J.) à Th. L.
Mark (F. A. v. d.) Th. G.
Mattheus (A.) R. L.
Mattheus (F.) R. U.
Mattheus (Ph.) M. U.
Mattheus (C.) M. G.
Melder (Ch.) T. L.
Merula (P.) T. L.
Metius (A.) Ph. F.
Meulen (G.) Th. L.
Meurſius (Z.) T. L.
Meyer (J.) Th. H.
Meyerus van Adrichem, R. L.
Meyvartius, T. G.
Mill (D.) Th. U.
Mol (P.) M. F.
Molineus (P.) Th. L.
Moneus (J.) G.
Monnon (J.) Ph. F.
Moor (B. de) Th. L.
Mordiſonius (J.) T. L.
Moreelſen (H.) R. U.
Mort (J.) M. L.
Morus (T.) Th. F.
Moijne (Steph. le) Th. L.
Muller (N.) M. G.
Muller (P.) G.
Munniks (S.) M. U.
Munniks (W.) M. G.
Munting (A.) M. G.
Muntinge (H.) Th. H.
Munſterus (Ch.) M. F.
Murditanus (J.) T. L.
Muſinga (J.) Ph. G.
Muſchenbroek (P. v.) Th. U.
Muijden (J. van) R. U.
Muijs, M. F.
Nahuijs (A. P.) M. U.
Nahuijs (G. J.) Th. L.
Neoſtadius, R. L.
Nethenius (M.) F. U.
Neuberus (J. C.) Th. L.
Neuhuize (E.) F.
Neuhuize (R.) F.
Nieuwhof (B.) T. H.
Nieuwſtad (C.) R. L.
Noodt (G.) R. L.
Nuck (A.) M. L.
Nijhof (M. Lijclama van) R F.
Ode (J.) Ph. U.
Offerhaus (L.) T. G.
Oirſchot (L.) M. L.
Oosterdijk (N. G.) M. L.
Oosterdijk (ſchagt.) M. L.
Oosterdijk (J.) M. L.
Oosterdijk (J. Herm.) M. U.
Oosterdijk Schagt. (J.) M. U.
Ortwijn (J.) R. H.
Otto (E.) R. U.
Ouwens (G.) M. F.
Paauw (P.) M. L.
Pachenſtecher (AA.) G.
Pachenſtecher (J. A.) R. H.
Palatinus (J. G.) T. H.

Paradijs (N.) M. L.
Paſor (M.) T. G.
Paſor (G.) Ph. F.
Perizonius (J.) T. L.
Perizonius (C.) T. G.
Pestel (F. VV.) R. L.
Pitcarnius (A.) N. L.
Pitiſcus (S.) T. U.
Phocilides (J.) Ph. H.
Poll (L. v. d.) R. U.
Polijander (J.) Th. L.
Polijander (J.) van Kerkhoven Th. L.
Pontanus (H.) Th. U.
Pontanus (J. J.) Th. H.
Prædenius (R.) G.
Pijnaker (C.) R. L.
Pijnaker (J. C.) R. G.
Raau (J.) M. L.
Rau (S.) T. U.
Raauwerts (J. J.) G.
Rameſius (J.) Th. L.
Raphelingius (F.) T. L.
Ratelband (J.) Th. F.
Rathle (A.) T. L.
Ravensberg (H.) G.
Ravensperg (J.) T. U.
Ravius (S.) Th. U.
Ravius (S.) M. U.
Ray (J. de) M. L.
Reland (A.) Ph. U.
Reeland (H.) T. U.
Regius (H.) M. U.
Regius (J.) Ph. F.
Regnerius ab Ooſterga. R. U.
Renferd (J.) Ph. F.
Reifenberg (J.) R. F.
Reinecher (H.) T. L.
Reinerus (H.) T. U.
Reitz (J. F.) M. U.
Revius (J.) Ph. L.
Rhala (Henr.) R. F.
Rhoer (J. de) T. G.
Rhoer (C. W. de) Ph. H.
Rietveld (P.) Th. L.
Rivetus (A.) Th. L.
Roccoles (J. B.) R. L.
Roël (H. A.) Th. U.
Roorda (A.) Ph. F.
Roskam (P.) R. H.
Rosſyn (J. J.) Ph. U.
Roijen (A. v.) M. L.
Roijen (D.) T. L.
Roijen (R.) T. L.
Ruardi (J.) T. G.
Ruhnkenius (D.) Ph. L.
Rucker (J. C.) R. L.
Rucker (J. G. C.) R. U.
Ruiſch (A.) M. L.
Ruijſch (H.) T. U.
Rijke (Th.) T. L.
Rijnalda (A.) Ph. F.
Sage (Le) ten Broek. Th. G.
Salmaſius (Cl.) T. H.
Sande (J. v. d.) R. F.
Salomons (H.) T. L.
Sandifort (E.) M. L.
Saravia (A.) Th. L.
Saxe (C.) Ph. U.
Schaaf (C.) T. L.
Scaliger (J.) T. L.
Scaliger (J. J.) T. L.
Schacht (L.) M. L.
Schacht (J. H.) Th. H.
Scheidius (E.) Th. H.
Schelkens (J.) R. F.
Schelle (J. v.) Th. L.
Scheltinga (T.) Th. H.
Scholten (H.) Th. L.
Segaar (C.) Ph. U.
Schroeder (L. C.) R. G.
Schroeder (N. G.) M. G.
Schultens (A.) Th. en J. L.
Schultens (J. J.) Th L.
Schultens (H. A.) T. L.
Sibrandi (J.) Ph. F.
Smit (Ad.) T. L.
Smout (A.) T. L.
Snellius (R.) T. L.
Snellius (W.) T. L.
Sofius (T.) R. L.
Sphanheim (F.) Th. L.
Spanheim (F.) de Zoon Th. L.
Spineus (G.) T. L.

Stra-

Straten (W. v. d.) M.	U.
Steinberg (F.) Ph.	G.
Stuart (Ad.) T.	L.
Stuart (D.) T.	L.
Sturmius (A.) Th.	L.
Sturmius (H.) Th.	L.
Swaanenburg (C.) R.	L.
Swartehengst (J.) T.	L.
Swinden (J. H. v.) Ph.	F.
Sijen (Ar) M.	L.
Sijlvius (F. Delboe) M.	L.
Sijlvius (Corn.) R.	L.
Terentius (J.) Ph.	F.
Thielé (Corn. v.) Ph.	H.
Thinunga (Ger.) R.	L.
Thijsius (Ant.) Th.	L.
Thijsius de Zoon. R.	L.
Tiara (P.) T.	L.
Tollius (C.) T.	H.
Tollius (H.) Ph.	H.
Til (S. v.) Th.	L.
Trelcatius (L.) Th.	L.
Trelcatius de Zoon. Th.	L.
Trigland (J.) Th.	L.
Trigland (J. de kleinzoon) Th.	L.
Trigland (J. Jacobz. & J. Nep.) Th.	L.
Trigland (Th.) R.	H.
Trots (G. H.) R.	U.
Tijdeman (M.) R.	U.
Utgman (A.) T.	L.
Valkenaar (L. C.) T.	L.
Valkenaar (J.) R.	F.
Valkenier (J.) Th.	L.
Valkenburg (A. v.) T.	F.
Vallan (J.) M.	U.
Velzen (C. v.) T.	G.
Venema (H.) Th.	F.
Veno (H.) T.	F.
Verhel (A.) Ph.	F.
Verschuur (J. H.) T.	F.
Verschuur (G. F.) M.	G.
Vinnius (A.) R.	L.
Vinnius (S.) R.	L.
Vitriarius (P. R.) R.	L.
Vitriarius (J. J.) R.	L.
Vitringa (C.) Th.	F.
Voget (A.) Th.	U.
Voet (J.) R.	L.
Voetius (G.) Th.	U.
Voetius (P.) T.	U.
Voetius (D.) R.	U.
Volder (B. de) T.	L.
Voltelen (F. J.) M.	L.
Voorda (J.) R.	U.
Voorda (B.) R.	L.
Voorda (J. H.) R.	U.
Vorstius (Ev.) M.	L.
Vorstius (A.) M.	L.
Vorstius (Coenr.) Th.	L.
Vos (J. A.) Th.	U.
Vosius (G. J.) T.	L.
Vosius (J.) T.	L.
Vriemoet (E. L.) T.	F.
Vries (G. d.) Ph.	U.
Vulcanus (B.) T.	L.
Waaijen (J. v. d.) Th.	F.
Wachendorf (E. J.) M.	U.
Walleus (Ant.) Th.	L.
Walleus (J.) M.	L.
Walleus (Anthz.) T.	L.
Waffenberg (E.) T.	F.
Water (J. W.) Th.	L.
Weis (A.) R.	L.
Welmannus (H.)	G.
Werdenhage (J. H.)	H.
Wesseling (P.) T.	U.
Wesselius (J.) Th.	L.
Westenberg (J. O.) R.	L.
Westerhoven (J.) T.	L.
Wider (F. A.) T.	G.
Wigeri (E.) R.	F.
Wieling (A.) R.	U.
Willhemi (V.) T.	L.
Winsemius (P.) T.	F.
Winsemius (M.) M.	F.
Wisenbach (J. J.) R.	F.
Winter (. .) T.	F.
Witmarus (A.)	G.
Wittich (J.) T.	L.
Wittichius (C.) Th.	L.
Witz (H.) Th.	L.

Witzius (F.) Th.	F.	Wijnen (G.) Ph.	H.
Woertman (J. G.) M.	U.	Wijnpers (D. v. d) Ph.	L.
Wolferdus (M.) Ph.	H.	Ypeij (N.) T.	F.
Wolzogen (L.) Th.	U.	Zijl (C.) M.	H.
Wijkerfloot (Ab.) R.	U.		

Vide F. SWEERTII *Athenæ Belgicæ.*
Statuta & Leges Acad. Friſ. quæ eſt Franequeræ.
Effigies & Vitæ Profeſſ. Groning. &c.

E. L. VRIEMOET, *Athenæ Friſiacæ, Almæ Academiæ Leidenſis.*

Dewijl de meeste van deeze, op hunne bijzondere Art. nader zullen gemeld worden, dacht het ons genoeg, bij voorraad, hier hunne Naamen te melden, zonder aanwijzing van verplaatzing, sterftijd of iet anders: zijnde deze *Lijst* opgemaakt, na de Pourtraiten, die daar van in Prent uitgaan, en dus, schoon van de eene Hooge School tot de andere overgegaan, maar éens genoemd.

ACHLUM, een der elf Dorpen van de Grietenije *Franekeradeel*, onder het Kwartier *Westergo*, in Friesland, een uur van de Stad *Franeker*, aan den zeer bekenden *Slag-Dijk* geleegen. Dit Dorp, uit 38 Stemgeregtigde Zathen-Lands beſtaande, is in het Kerkelijke vereenigd met *Hitzum*, behoorende onder de Klasſis van *Franeker*. De Reguliere Kanunniken van *Ludingakerke* brachten het Klooster *Achtelum* derwaards, volgens *Winſemius*, door den Abt *Wigboldus* geſticht. In den Oorlog van 1572, is dit, benevens het Convent van *Oldenklooster*, en eenige andere Conventen, verwoest.

WINSEMIUS. VAN DER HOUVE. *Oudheden van Friesland*, II. Deel, bl. 51. en 131.

ACHTERBROEK, gewoonlijk op honderd morgens begroot, is, met *Berkwoud*, of *Berkhoute*, een en dezelfde Ambachtsheerlijkheid; grenzende, ten Noordwesten, aan *Stolkwijk* en *Zuidbroek*, ten Zuiden aan *Lekkerkerk*, ten Zuidwesten aan *Krimpen*.

Zie VAN DER EIJK, *Handvest van Zuid-Holland*, bl. 386.

ACHTERLAND, is een gedeelte van de laatstgemelde Ambachtsheerlijkheid, waar van zijne Doorl. Hoogh. de Heer Prins van Oran-

Graafje, WILLEM DEN VIJFDE, den Tijtel voert, aangezien het onder de *Baronij* van *Liesveld* behoort. (*Zie Gelkenes.*)

ACHTHOVEN, een uur gaans ten Westen van *Vianen* gelegen, is eene Ambachtsheerlijkheid met *Leksmonde*, behoorende aan den Heere *Mourits Cornelis de Waal*, Deken in het Kapittel van *Oud-Munster*, te *Utrecht*. Zie LEKSMOND.

ACHTHOVEN, eertijds een Dorp, in de Groote Zuidhollandsche Waard; doch, in den vloed van 1421, benevens veele andere, verdronken.

VAN DER HOUVE, bl. 86.

ACHTHOVEN, een klein gehucht en Waterverlaat, tusschen *Amsteldam* en *Woerden*.

ACHTHOVEN, dus genaamd naar de *Acht hoven*, of Hofsteden, waar uit eertijds het Dorp bestond, is thans volkrijk en welvarende. Het Kapittel van *St. Pieter* te *Utrecht* verkogt dit, in den Jaare 1621; en het heeft nu, eenigen tijd, behoord aan den Heere *F. van Collen*, Schepen en Raad der Stad *Amsteldam*.

ACHTKERSPELEN, een Grietenij in *Friesland*, onder het Kwartier van *Oostergoo*, waarin zij de zesde stem heeft. De naam is ontleend van de *Acht Kerspel-Kerken*, namelijk: *Suirhuisum*, *Augustinesga*, *Harkema Opeinde*, *Drogenham*, *de Coten*, *Optwijsel*, *Buitenpost*, *Lutkepost*; waarbij zedert nog drie andere aangebouwd zijn, behoorende onder het bestier van den Grietman *Daniel Blok van Haarsma*. Deeze voor de Jagt zeer geschikte landstreek, heeft de Groninger Ommelanden ten Oosten, en wordt daar van afgescheiden door den *Lauwerstroom*, welke uit de Drentsche Veenen ontspringt. *Caspar de Robles*, in de *Friesche* geschiedenissen zeer bekend, heeft door deeze Grietenij een vaart doen graaven, welke in het *Bergumer Meer* valt, en zeer geschikt is voor den binnenlandschen Scheepvaart van de *Lemmer* naar *Groningen*. Het Wapen der Grietenij bestaat uit acht Kerken. Zij heeft veel deel gehad in den Spaanschen Oorlog, wanneer de Kerk van *Buitenpost* afgebrand, en die van *Suirhui-*

ACKERWOLDE, of *Ackerwoude*, een der twaalf Dorpen van de Friesche Grietenij *Dantumadeel*, in 't Kwartier *Oostergoo*. De Predikant, die ook de *Munnerwolde* en *Feenwolde* bedient, staat onder de Klasfis van *Dokkum*.

HALMA en WINSEMIUS.

ACKOIJ, of *Aequoi*, een Baronnij en Dorp, rondsom in Koeenlanden gelegen, ten Zuidwesten van *Leerdam*, en ten Noordoosten van *Asperen*, omtrent een half uur van laatstgemelde plaats. Na dat *Jan de VIII*, van *Arkel*, zijn kruistogt naar 't H. Land gedaan had, stichtte hij, in 't Jaar 1140, dit *Ackoij*. Voor de Hervorming plagt de Godsdienst hier bediend te worden, door een der *Norbertijner* Monniken van *Marienwaart*. Het Kerkje is van eene zeer oude gedaante. De Baronnij behoort aan den tegenwoordigen Erfstadhouder, die 'er een Drossaard, welke ook die van *Leerdam* is, aanstelt, en tevens Dijkgraaf en Stadhouder van de *Leenen* is, en een bijzonderen Schout onder zig heeft. Het Dorp *Ackoij* is, zedert 1585, door de Geboorte van den vermaarden CORNELIUS JANSENIUS, berucht geworden. Hier van gaat een fraaij gezigt in prent uit.

Kerkl. Oudh. van Utrecht., II. Deel, bl. 668. *Staat der Nederlanden*, VII. Deel, bl. 509.

ACKRUM, of *Akrum*, een der zes Dorpen, in de Friesche Grietenij *Utingeradeel*, in 't Kwartier van *Zevenwalde*. Hier is een groote doortogt, over de Schouw, naar de *Weuden*, *Steenwijk* en *Drenth*, zo te water als te lande. Het Convent of Klooster *Aelfum* heeft hier gestaan. Dit Dorp heeft eene eigen Kerk, en een Predikant, die ook *Terhorne* bedient; staande onder de Klasfis van *Zevenwolden*.

WINSEMIUS, *Besch. van Friesland.* HALMA.

ACOSTA. (*Gabriel d'*) Hoewel deeze beruchte persoon geen *Nederlander* was, kunnen wij, echter, niet nalaaten, hem hier te plaatzen. Over de juistheid onzer keuze, laaten wij den Leezer oordeelen.

Eerst was hij een Christen, daarna een Jood, en eindelijk zonder eenig geloof. Terwijl hij te *Amsteldam* woonde, werd hij,

hij, door wraakzucht vervoerd, om eerst zijnen broeder, of, gelijk anderen zeggen, zijnen Neef, en daarna zig zelven van 't leeven te berooven. Op deezen, terwijl hij voorbij zijn huis ging, loste hij een Pistool. Doch het Geweer weigerende, en hij zig ontdekt ziende, sloot hij verbaasd de deur, en benam met een ander Pistool zig zelven het leeven. In zijne wooning vond men een Latijnsch geschrift, waarin hij de gevallen van zijn leven en wederwaardigheden beknopt had opgesteld.

„ Hij was, (schrijft hij in 't zelve) te *Porto*, in *Portugal*, „ omtrent het einde van de 16de Eeuw, geboóren uit Edele Ou- „ ders, wel Jooden van afkomst, maar tot den Christen Godsdienst „ gedwongen. Zijn Vader, naar zijn beste geweten, een goed „ Christen zijnde, voedde hem geregeld op, en hij *Acosta* was „ Eerbaar, Edelmoedig en als Jongeling medelijdende, en tevens „ zorgvuldig in den Roomschen Godsdienst onderweezen; Stu- „ deerende verder in de Rechtsgeleerdheid. Zeer beangst voor „ de verdoemenis zijnde, las hij vlijtig het Euangelium en de „ Boeken der Misse; dan hoe meer hij las, hoe vreesagtiger hij „ werd. Onmogelijk scheen het hem, op de gedane biegten ver- „ geving te krijgen; en dus wanhoopte hij aan zijne Zaligheid. „ Tweeëntwintig Jaaren oud zijnde, begon hij te twijffelen aan „ een Leven na dit Leven: want zijne bedorvene reden gaf hem „ dit in. Op zijn 25ste Jaar kreeg hij eene Kerklijke bediening: „ Doch de Roomsche Godsdienst gaf hem in 't geheel geen ge- „ noegen; en *Mozes* en de Propheten leezende, vond hij daar „ zaken in, die, volgens zijn oordeel, 't Euangelium tegenspra- „ ken. Om dat zo wel de Christenen als de Joden aan het Oude „ Verbond geloofden, besloot hij hierom, voortaan *Mozes* te ge- „ loven, dat is, een Jood te worden. Zijne bediening, daarop, „ aan een ander overgedaan hebbende, is hij, met groot gevaar, „ met zijne Moeder, Broeders, enz. die hij reeds in 't Jodendom „ onderwezen had, scheep gegaan, en te *Amsteldam* gekomen. „ Alhier de Jooden in volle vrijheid vindende, deed hij zig zelven „ en de zijnen, volgens de Wet, besnijden, veranderende zijnen „ naam *Gabriel* in dien van *Uriel*. Doch niet lang hadt hij on- „ der de Jooden verkeerd, of de Godsdienst van deze stond hem „ ook tegen; hij wilde zig in geenen deele aan de Inzettingen „ derzelver onderwerpen. Hier door werd hij zo gehaat, dat zij

„ hem uit de *Synagoge* banden, en alle onderhandelingen met hem
„ afsneden; dat tot zo verre ging, dat zelfs zijne Broeders, uit
„ vreeze voor straffen, hem zonder spreeken voorbij gingen. Dit
„ bewoog *Acosta*, om tegen het gevoelen der Pharizeeuwen te
„ schrijven. Ook had hij vastelijk ingezogen, dat de beloonings
„ en straffen der Oude Wet enkel tijdelijk waren, en dat de on-
„ sterflijkheid der Ziele niet dan een verdichtzel was: ja dat Mozes
„ zelf, naar zijne gedagten geen gewag'er van maakte. Met blijd-
„ schap hoorden dit zijne vijanden, in de hoop dat deeze erger-
„ lijke gedachten hem zelfs bij de Christenen gehaat zouden ma-
„ ken. In 't Jaar 1623, deden zij tegen hem, een boekje van
„ zekeren Geneesheer, over de Onsterflijkheid der Ziele, in druk
„ uitgaan. Hier werd hij ten toon gesteld, als een man, die de
„ Onsterflijkheid der Ziele lochende, en niet beter dan een Epi-
„ curist of Godverzaker was. Van dien tijd, zegt hij, nam zijn
„ lijden een begin. De jongens, van de Jooden aangestookt,
„ wezen hem met vingers naa, kwamen voor zijn deur, scholden
„ hem voor een afvalligen, en riepen *Mara*; ja wierpen hem
„ met steenen. Na al dien hoon, had hij de onvoorzichtigheid,
„ het gemelde boekje, tegen hem geschreven, te beantwoorden.
„ Hij ontkende niet alleen de onsterflijkheid der Ziele, maar
„ toonde ook de Jooden aan, hunne afwijking van Mozes Wet.
„ Weinig kwaads zou hem het laatste gedaan hebben; maar van
„ 't eerste bedienden zig de Jooden, om hem bij de Overigheid,
„ als over een zaak, de Christenen zo wel als hun raakende, aan
„ te klagen. Dit hadt ten gevolge, dat hij in hechtenis genomen,
„ doch, na verloop van agt of tien dagen, onder borgtocht, ont-
„ slagen werd. Hij moest dit zijn schrijven, aan den Heer Hoofd-
„ officier, boeten met 300 Guldens, en verbeurte van alle de
„ Exemplaaren.

„ Zedert dien tijd (zegt hij verder), nademaal de ondervinding
„ en Jaaren veele dingen ontdekken, en dus 's menschen oordeel
„ veranderen; (laat mij vrij spreeken: want waarom zou het
„ iemand, die zo veel als zijn Uitterssten wil maakt, op dat hij
„ de menschen rekenschap van zijn leven, en een waarachtig
„ voorbeeld van menschelijke rampen nalaat, niet vrij staan, in zijn
„ Uitterssten Wil de waarheid te melden?) trok ik in twijffel, of
„ de Wet van *Mozes* wel voor Gods Wet moest gehouden wor-

„ den.

„ den. Want (gaat hij voort) daar waren veele dingen in, die
„ mij bewoogen of dwongen, het tegendeel te zeggen. Eindelijk
„ ſtelde ik bij mij zelven vast, dat het de Wet van God niet was,
„ maar enkel een menſchelijk verdichtzel, gelijk 'er veele zijn.
„ Veele zaken ſtreden daar in tegen de Wet der Natuur; en God,
„ als de maker der Natuur, kon tegen zig zelven niet ſtrijdig zijn,
„ zo als het echter zoude zijn, indien hij den mensch daar tegen
„ ſtrijdende dingen voorſtelde. Dit bij mij zelven dan dus vaſt-
„ geſteld zijnde, ſprak ik mij zelven, (en och! roept hij uit, was
„ dit nooit in mij opgekomen;) wat zal 't mij baten, indien ik,
„ tot mijnen dood toe, afgezonderd blijve van den Raad en 't
„ volk der Joden, voornamelijk, wijl ik in deeze landen een
„ vreemdeling ben, en met de burgers geen omgang kan hebben,
„ wier ſprake ik zelfs niet verſtaa? 't Zal best zijn tot hun weder
„ te keeren, hunne voetſtappen na te volgen, om onder de Aa-
„ pen, zo men zegt, voor Aap te ſpeelen. In dat opzicht, heb
„ ik mij wederom tot hunne gemeenſchap begeeven; mijn gevoe-
„ len herroepen, hunne wetten weder ondertekend, na dat ik
„ vijftien jaaren van hun was afgeweken, door bemiddeling van
„ mijns Vaders Zusters Zoon. Doch eenige dagen daarna werd
„ ik door een Zoon van dien Neef, die ten mijnen huize woonde,
„ aangeklaagd, over de toebereiding der ſpijzen, en andere din-
„ gen meer, waar uit hun bleek, dat ik geen rechte Jood was.
„ Uit deeze betichting rees een nieuwe en zwaare oorlog: want
„ mijn Neef, die mijn bemiddelaar geweest was, meende door
„ mijne ſchande, eer te behaalen. Hij hovaardig, onbeſchaamd
„ én onvoorzichtig zijnde, trok mijne broeders tot zig, en was
„ de aanvanger van dezen nieuwen oorlog; latende niets onbe-
„ zocht, van dat geen, dat tot nadeel van mijne Eer en Goe-
„ deren, en dus van mijn leven konde ſtrekken. Hij belette mij
„ mijn aanſtaande Huwelijk, bezorgende, dat mijn broeder mijne
„ Goederen onder zig hield. Laat het met één woord genoeg
„ zijn; hij was mijn vijand, die mijn volſlagen bederf zocht. Be-
„ halven deezen familie-oorlog, was 'er nog een andere, van 't
„ volk en de Rabijnen, die mij, met een nieuwen haat, begon-
„ nen te haaten, en veele onbeſchaamdheden tegen mij bedreven;
„ waarom ik hunne rechtſpraak verachtte. 'Er viel nog iets voor;
„ juist op dien tijd was ik in geſprek geweest, met twee mannen

„ van *Londen*, die in deeze Stad gekomen waren; zijnde de eene
„ een *Italiaan*, en de andere een *Spanjaard*: beide Christenen,
„ doch mede van Joodſche afkomſte. Zij gaven mij hunne be-
„ hoeftigheid te kennen, en raadpleegden met mij, om met de
„ Jooden gemeenſchap te maaken, en tot hunnen Godsdienst
„ over te gaan. Ik raadde hun, zulks niet te doen, maar te blij-
„ ven die ze waren: want dat hun onbekend was, het juk, dat
„ zij op den hals hadden; doch hun tevens waarſchuwende, dit
„ mijn gezegde aan de Jooden niet bekend te maken. Maar die
„ kwaadaartige menſchen, op hoop van vuil gewin, gingen, in
„ plaats van hun woord te houden, alles aan mijne beste vrien-
„ den, de Pharizeen, overbrengen. Daarop vergaderde de *Sijna-*
„ *goge*: de Rabijnen werden grimmig; 't wuft gemeen ſchreeuwde
„ met luider ſtemme tegen mij. Zij daagden mij voor den groo-
„ ten Raad, en ſtelden mij voor, dat zij iets tegen mij hadden,
„ met zulke naare gebaarden, als of 'er mijn hals aanhing. Ein-
„ delijk vonnisden zij, dat bijaldien ik een Jood was, ik hunne
„ uitſpraak moest afwachten en daar aan voldoen; zo niet, dat ik
„ weder moest gebannen worden. — Schoone Rechters! die
„ mij vonnisden, om mij te plagen, en die, als ik u nodig hadde,
„ om mij voor een anders geweld te bewaaren, geen rechters zijt,
„ maar ſlaven! Eens anders gebied onderworpen; wat is uwe
„ uitſpraak? wien wilt gij, dat ik zal gehoorzamen? In 't kort,
„ zij lazen mij een geſchrift voor, behelzende, dat ik met een
„ rouwkleed aan, een zware waschkaars in de hand, in de *Sij-*
„ *nagoge* moest komen, en aldaar zekere van hun opgeſtelde
„ vuile woorden voor de vergadering uitſpreeken, waarmede mij-
„ ne ongerechtigheden door mij zelven vervaarlijk moesten worden
„ uitgekreeten: en daarna moest ik mij, in 't openbaar, met een
„ lederen geesſel, in de *Sijnagoge*, laten geesſelen, en eindelijk
„ mij op den Drempel nederleggen, op dat al het volk over mij
„ zoude heen gaan, en daarna eenige dagen vasten.

„ Toen dit geſchrift gelezen was, blaakte ik van gramſchap;
„ doch bedwong mij, en gaf ten antwoord, dat ik aan zodanige
„ uitſpraak niet konde voldoen; waarop zij beſlooten, mij ander-
„ maal te verbannen. Veelen van hun waren daar mede nog niet
„ vergenoegd, maar ſpogen mij op ſtraat aan. Zeven jaaren duur-
„ de deeze ſtrijd, in welken tijd ik ongelooflijk veel moest uit-
„ ſtaan,

„ ſaan, zo van 't volk, als van mijne vrienden. Eindelijk op „ hunne beloften, dat zij alles ten beste zouden ſchikken, onder„ wierp ik mij aan hun opgelegd vonnis."

Uit zijn verder verhaal ziet men, op welke wijze hij dit vonnis ondergaan heeft. Op dit berigt laat hij volgen een zamenſtel van wangezoelens, ongerijmde lasteringen, en kwaadaartigheden, zo tegen Jooden als Christenen; welke laatſten, door den geleerden PH. VAN LIMBURG, mannelijk wederlegd zijn. Hoe wanhopend deeze mensch zijn rampzalig leeven geëindigt hebbe, is in 't begin van dit Art. gezegd.

Zie PH. VAN LIMBORGH, *de Waarheid van den Christelijken Godsdienst.*

ACRONIUS, (*Johannes*) onderwees de Wis- en Geneeskonst te *Bazel*, met zeer veel roem, en ſchreef verſcheiden Boeken: als, *De Terræ motu; de Sphaera; de Aſtrolabiis; Annulis Aſtronomicis.* Hij was gebooren in 't laatstgemelde Dorp *Ackrum*, en ſtierf te *Bazel*, in den bloei zijner jaaren, Ao. 1563.

Zie ZWEERTII, VALERII & FOPPENS, *Bibliotheca Belgica.*

ACRONIUS, (*Johannes*) broeder van *Ruardus*, die volgt, was van geboorte een Fries, en, gelijk eenigen zeggen, een Man van woeligen en onrustigen geest. Hij verliet, (zeggen zij) de Kerk van *Wezel*, als dezelve, benevens de Stad, in groot gevaar was, om door *Spinola* te worden ingenomen. Zij voegen 'er nevens, dat hij, te *Deventer*, duidelijk deedt blijken, dat het Leeraarampt hem aldaar niet konde worden opgedraagen, zonder de Stad tevens van een kwaad burger te voorsien. Hij ſcheidde, zo als men elders gemeld vindt, met weinig eere, van de Kerk van *Groningen.* Te *Franeker* zou hij geene genoegzaame kundigheden hebben bezeeten, tot de plaats, daar hij zig wilde indringen. Eindelijk werd hij Predikant te *Haarlem*, en droeg zig daar volgens zijne gewoonte, namelijk alles tegenſpreekende en bedillende. Zulk een Karakter wordt hem, in de Kerkhijke Geſchiedenisſen van *Uttenbogaart* en *Brandt*, toegeëigend. *Schrevelius*, in zijne beſchrijving van *Haarlem*, ontneemt hem den lof niet van een Geleerd man, doch ſchrijft hem mede een oproerigen Geest toe. Doch als zij, die onpartijdig willen oordeelen, deeze beſchuldi-

gin-

gingen vergelijken, met het geen anderen, en onder deeze *Boudart* en *Trigland*, wegens hem hebben aangetekend, zal het blijken, dat 'er, van beide kanten, groote partijdigheid onder liep; doch ook teffens, dat hij een zeer driftig Yveraar tegen de aanhangers van *Arminius* geweest is; het geen hem, in die tijden, bij de eerstgenoemde Schrijvers gehaat, en bij de laatsten tot een voorwerp van hoogagtinge moest maaken. Zijn gedrag op het *Delfsche* Sijnode gaf daar toe wel de meeste aanleiding: schoon wij gaarne erkennen, dat eene al te onbezonne ijver, en een volslagene onverschilligheid, in een Kerkenleeraar, twee gevaarlijke uitersten zijn. De drift tegen hem ging zelfs zo verre, dat men hem vergeleek bij eenen HESHUIZEN, op wien men dit tweeregelig vers gemaakt had:

„ *Heshuizen* waarom zaagt g'u uit vier Steden jagen?
„ Was 't niet, om dat gij u oproerig had gedragen?"

Doch deeze vergelijking was oneigen, om dat men *Acronius* nooit bewijzen kon, dat hij ergens was uitgezet. *Ampzing*, die zijn Amptgenoot was, roemt, in zijne beschrijving der Stad *Haarlem*, zijne Geleerdheid en ijver voor de Waarheid. *Acronius* stierf in 't Jaar 1627, en heeft een boek geschreven, over 't Recht van Patroonaatschap, enz.

ACRONIUS, (*Ruardus*) even als zijn broeder *Johannes*, mede van geboorte een Fries, en niet min geleerd in de Godgeleerdheid en Taalkunde. — De eerste blijk, die men van zijne verdediging van de Leere der Hervormden vindt, is zijne disputatie, met *Pieter van Ceulen* gehouden, welke een ijverig Doopsgezinde te *Leeuwaarden* was. Deeze Disputatie is te vinden in een Boek, *'t Protocol* genaamd. In 't Jaar 1601 was hij Predikant te *Schiedam*, en gaf aldaar zijne *Enarrationes Catecheticae* in 't licht. *Gomarus* koos hem, in 't Jaar 1609, tot eenen zijner helperen, op de beruchte *Haagsche Conferentie*. Eenigen tijd daarna, beantwoordde hij het Boek van *Uitenbogaart*, over 't *Recht der Overheden*. Hij voegde 'er nevens eene Verhandeling over het onderscheid, tusschen 't Waereldlijk en Kerklijk recht, zeven Eeuwen achter een in agt genomen. Hij was een der eersten, die zij-

zijnen naam ſtelde onder het Tegen-Verhoog, aan de Hoog Mog. Heeren Staten tegen de Remonſtrantie van 1610, opgedragen. Eindelijk was hij een *Lid* der Conferentie, Ao. 1611. Zijne *Afbeelding* gaat in prent uit.

ACRONIUS, (*Johannes*) als Proponent beroepen te *Velp* en *Rozendaal*, 1621; te *Wageningen* 1627, alwaar hij, in den jaare 1648, overleedt.

——— (*Ruardus*), anders *Ruardus Ambroſius Lucas zoon*, werd Predikant aan de *Koog*; 1642; 1644 te *Bergen*; 1659 te *Schellinghout*, en ſtierf aldaar Ao. 1669.

——— (*Gellius*). Deezen naam vindt men onder den beruchten brief, door de *Frieſche* Predikanten, in 't Jaar 1587, aan de Koningin van *Engeland* gezonden.

Zie BRANDT, I. Deel, bl. 723.

ACRONIUS, (*Daniel*) heeft, in 1651, eene Historie der Steden beſchreven, die te *Francfort* gedrukt is.

KONING, *Biblioth. Vetus & Nova.*

ACTIEHANDEL, is een bedrijf, 't welk, in vroeger jaaren, en voornaamelijk in 1719 en 1720, door bijna 't grootſte deel van Europa, zo veel geruchts gemaakt heeft, dat wij niet kunnen nalaaten, te deezer plaatze, daar van eenig berigt te geeven. Hierom zal de Leezer het ons ten goede houden, dat wij, om ons verſlag in orde voor te draagen, een uitſtap doen naar *Frankrijk*, als de Baarmoeder, en van daar overſteeken naar *Engeland*, als de Zoogvrouw; waar na wij de heillooze gevolgen van deezen handel in de Nederlanden zullen beſchouwen. Doch vooraf zal noodig zijn, den Leezer een denkbeeld te geeven, wat *Actien* zijn, en wat de *Actiehandel* beteekene.

Al lang vóór het veel gerucht maakend tijdſtip, waren de *Actien* in de Nederlanden bekend. Want toen in den jaare 1602, door eenige Kooplieden, die zig te zamen voegden, een Maatſchappij van Koophandel, of, zo als de Kooplieden gewoon zijn te ſpreeken, een Kompagnie van Kommercie, op zommige kus-

ten

ten en gewesten in de Oost-Indiën, te *Amsteldam*, *Middelburg*, *Delft*, *Rotterdam*, *Hoorn* en *Enkhuizen*, werd opgericht, en zij voorneemens waren, eenige Schepen uitterusten, werd daar toe eene groote somme gelds vereischt, welke zij onder elkanderen, na dat hunne Kompagnie, met gezag en Octrooij van hunne Hoog Mog. de Hr. St. Gener. der Vereenigde Nederl. was bevestigd, (gelijk wij onder 't *Art.* OOSTINDISCHE MAATSCHAPPY zullen zien), bij wijze van aandeelen, of *Actien*, bedraagende ieder 3000 guldens, in eene gemeene kasse bragten; waar van aan ieder, een geschreeven of gedrukt bewijs werd gegeeven, met belofte van hem zijn aandeel in de winst, dien men doen zoude, te zullen laaten genieten: om welke verwachting van deel in den winst, de eigendom van 3000 ingelegd kapitaal, eigenlijk eene *Actie*, zo veel als een hebbend recht, genoemd werd.

Uit de deelgenooten werden eenige Directeurs of Bewindhebbers aangesteld. Van den beginne af aan, werd 'er Koophandel met gemelde *Actien* gedreeven; dat is, zommige van de eerste aanvangers van de Kompagnie, of derzelver Erfgenaamen, hebben hun eigen, of hunner voorzaten kapitaal, of, om bepaald te spreken, hunne *Actien* of *hebbend recht*, aan anderen, en die weder aan anderen, enz. verkocht; welke men handelaars in *Actien* genaamd heeft: te weeten de zodanigen, die hun werk maakten, dezelve te koopen en te verkoopen. Het getal van deeze is, van den beginne af aan, voornamelijk te *Amsteldam*, zeer groot geweest; waar toe de ongemeene aanwas en voortgang van de Kompagnie niet weinig geholpen heeft. Men weet dat het hier mede zo voordeelig ging, dat de jaarlijksche uitdeeling somtijds 30, 40, 50 ja eens 75 van 't honderd geweest is. Dit moest eigenaartig te wege brengen, dat de prijs van ieder honderd guldens ingelegd kapitaal, (want schoon een Actie 3000 guldens is en blijft, in 't koopen en verkopen, echter, heeft men de gewoonte, altijd bij 't honderd te spreken), en overzulks het recht van de winst daar in, is gereezen tot 890; te weeten, voor het tijdstip van den beruchten *Actiehandel*.

De uitdeeling van den winst, die jaarlijksch geschied, is altoos onzeker, om dat de Koophandel niet altijd even voordeelig gaat, en 'er somtijds schepen verongelukken, of oorlog in de Indien voorvalt, en andere rampen, die men nooit zeker kan weeten,

ten, voor dat de Bewindhebbers de rekeningen van alle de kosten en schaden hebben doen opmaaken, en bevonden, hoe veel de uitdeeling van den zuiveren winst zijn kan. Deeze onzekerheid is oorzaak, dat de waarde of prijs van een *Actie*, op den eenen tijd, meerder of minder, hooger of lager geweest is, dan op den anderen, naar gelange de berichten, die men had, of die verspreid werden, voor- of nadeelig waren. Zelf hangt dit af van den voor- of tegenspoed van het Gemeenebest. Hier uit is wederom ontstaan eene andere soort van Actiehandel, die wel geen koop of verkoop genoemd kan worden, maar *premie geven* en *trekken* heet; 't geen aldus toegaat. Als men zig verbeeld, dat de prijs der *Actien* zal rijzen, of dat de uitdeeling hooger zijn zal, dan in 't voorige jaar, waar naar de prijs der *Actien* zig doorgaans regelt, doch waar van de koopers niet volkomen verzekerd is, en daarom, aan 't koopen van *Actien*, geene groote somme wil waagen; in dit geval zoekt hij zelve, of door zijnen Makelaar, naar eenen man, die zulke voordeelige gedachten van de *Actien* voor dien tijd niet heeft, of die, om andere redenen, op hoop van winst, gelijk als hij, *Actiehandel* met hem drijven wil. Met deezen treedt hij in onderhandeling, en geeft hem aanstonds eene zekere kleine somme, die ook bij per-cent van ieder *Actie* gerekend word, en Premie (even als of men zeggen wilde *beloaning*), word genoemd, als eene Verbintenis, die hem, binnen een loopenden, of ook wel zomtijds alleen, op zekeren bepaalden tijd te leveren, en te transporteeren, of over te draagen, een of meerder *Actien*, dat is den eigendom, en, gevolglijk, het recht van deel in den winst van een of meermaal 3000 guldens ingelegd capitaal, ieder honderd tegen zo veel, te betaalen op zodanigen tijd, of wijze, als zij te zamen vaststellen en overeenkomen. Indien nu, gedurende den bepaalden tijd, de prijs van de *Actien*, door de uitrekening en verklaring van de Bewindhebbers, met hoe veel percent de uitdeeling gedaan zal worden, of door waare of valsche berichten of geruchten, of gisingen, of anderzints, kome te rijzen, dan kan de *Premiegever* de bedongene *Actie*, of *Actien*, van den *Premietrekker*, op zijnen tijd opeischen, mids hem, bij het Transport, of zo als zij overeengekomen zijn, betaalende zo veel voor ieder honderd guldens, als zij, bij 't maken van 't contract, bepaald hebben; daar onder niet

ge-

gerekend de reeds gegevene Premie, die de Trekker altoos geniet, voor het gevaar, welk hij loopt, en voor niet behoud, ingevalle de prijs der *Actien* gedaald of niet geklommen is; dewijl hij, in dat geval, geene *Actie*, of *Actien*, behoeft te leveren, ten ware de Premiegever dwaas genoeg was, of reden hadde om ze evenwel te willen ontfangen. Op deze wijze kan ook gehandeld worden, als iemand meent, dat de prijs der *Actien* daalen zal; in welk geval hij aan eenen anderen, die van andere gedachten is, of met hem handelen wil, premie geeft, om vast te ſtaan, om één of meerder *Actien*, binnen of op zekeren tijd, van hem te zullen ontvangen, tegen zo veel ten honderd. Dus kan men, zo in 't koopen en verkoopen van *Actien*, als in 't geven en trekken van Premie, om dezelve te leveren, of te ontfangen, zodanige bedingen en voorwaarden maaken, als men te zamen goed vind. 't Welk wel de omſtandigheden verandert, maar de zaak altijd een *Actiehandel* doet blijven.

Dit is de oorſprong, het begin en de grond van den Handel, welke altoos met zeer veel drift, en nog meer met konsten, liſten, ſtreeken en bedriegerijen, is gedreeven in de *Actien*, zo van de voorn. Vereenigde Nederlandſche Oostindiſche, als van de Westindiſche Kompagnie, die bijna op gelijken voet is opgericht, en ook van andere Kompagnien, die, van tijd tot tijd, in Engeland, Frankrijk, of elders ontſtaan zijn. Niet alleen drijft ieder landaart deezen handel in de *Actien* van zijn eigen land; maar neemt ook deel aan de Actien van buitenlandſche Maatſchappijen. Al vroeg liep dit, in Holland, zo hoog, dat de Heeren Staaten, den ondergang van veele familien willende verhoeden, in den jaare 1610, en verder 1621, 1623, 1624 en 1677, bij Plakaaten en Ordonnantien, daar tegen hebben voorzien; gelijk ook bij de Magiſtraat van *Amſteldam*, dien aangaande, verſcheiden keuren zijn gemaakt. Doch laat ons overgaan tot die verbaazende omſtandigheden, die daar uit gevolgd zijn.

Te *Parijs* was, zedert het jaar 1712, met veele veranderingen en bij verſcheidene trappen, als onder anderen ook onder den naam van de *Westindiſche Kompagnie*, gemaakt en opgericht, en in December 1718, door 't Koninglijk gezag bevestigd, zekere Kompagnie van Kommercie op de rivier *Miſiſippi*, in 't Landſchap *Louiſiana*, in *America* gelegen. De inlaag dier

Kom-

Kompagnie beſtond in een kapitaal van 100 Millioenen Livres. Men kon daar in deel neemen voor papierengeld, of Actien, ieder van 500 Livres. Het volk was dies tijds overlaaden met dit papierengeld, 't welk, in den gemeenen kours, niet hooger, dan 30, 35 of 40 per cento, aangenomen werd. De gemelde beveſtiging met 't Koninglijk gezag was meest en alleen uitgewerkt, op het aanzien en gezag van den Hertog van Orleans, als Regent van Frankrijk, welke daar toe gebruikte den berugten JAN LAW, gebooren in *Schotland*, uit burger Ouders. Zijne voortreffelijke Practijken, om papier in plaats van geld te doen rond gaan, hadt hij voorheen ook aan de Regeering van Groot Britannie aangebooden; doch was zedert uit dat Rijk gevlugt. In Holland was zijne aanbieding insgelijks van de hand geweezen. Thans zig te *Parijs* onthoudende, werd hij, om zijne doorſlepenheid in 't ſtuk van de Finantien, door den gemelden Hertog gebruikt, om de Finantien van dat Rijk, toen zeer in verval, te herſtellen. Door zijne listen en gadelooze konſtſtreeken, wist hij zo veel uitetewerken, dat men, door de gantſche ſtad, niet anders hoorde ſpreken, dan van onbegrijpelijke voordeelen, die deeze Kompagnie zou aanbrengen. Op het wijs beleid van den doorſleepen LAW, waren, bij den eenen, op dwaaze harsſenſchimmen, bij anderen, en bij veelen op volſtrekt geene gronden, (want een tuijmelgeest beheerſchte toen het menſchdom,) alle deeze voordeelen gegrond.

Dit deed de *Actien*, in 't jaar 1719, ongemeen rijzen, en nog meer, na dat, in de maand Maij, de Oostindiſche en Chineeſche Kompagnien, met die van *Miſſiſippi*, waar aan mede de tijtel van de *Kompagnie der Indiën* werd gegeeven, vereenigd waren. Na dat men, op nieuw, verſcheiden inſchrijvingen, bij 20 en 50 millioenen teffens, tegen eene overmaatige ſomme het honderd Livres oud kapitaal, had laten doen, zijn ze ten laatſte verkocht tot 2050 Livres het 100. Grooten en kleinen, rijken en armen, Koopman, Kruijer, ja de allergeringſte zoort van menſchen, die niets in de waereld hadden, Stalknegts, Lakeijen, ja, Vrouwen zelfs werden Actionisten; en men vondt eene meenigte menſchen, die, door 't geeven van eene premie, op den eenen dag, des anderen daags bezitters van honderd duizend, en, binnen weinige dagen, van eenige Millioenen guldens waren. Het bleef niet bij

de inwooners van *Parijs*. Van alle oorden begaven zig de menſchen derwaarts, even als of zij daar kwamen, om ſlegts geld te winnen en onnoemlijke ſchatten van daar te haalen. Doch deeze ijlhoofdigheid was van korten duur. LAW, onlangs ten hemel verheeven, werd eerlang tot in den afgrond vervloekt. Want na dat die algemeene razernij ruim een Jaar geduurd had, en des Konings ſchatkisten gevuld waren: nadat LAW, en anderen, eene menigte Millioenen gewonnen hadden, en het menſchelijk verſtand geen hooger verkrachting lijden konde, naamelijk toen de Actien, tot over de 2000 Livres, de 100 Livres oud kapitaal, geweezen waren, en weder dienaaal zo ſchielijk daalden, als ze geklommen waren; toen begon men de oogen te openen en de dwaasheid te zien, en met een de uitwerking van den *Windhandel*; beſtaande de gantſche rijkdom ſlegts in papieren Actien, welke niemand meer wilde hebben. Dus verdween, met die gewaande ſchatten, ook het Crediet. Voordat, echter, deeze drukkende omſtandigheid zig in *Frankrijk* deedt gevoelen, was die zelfde dolheid naar *Engeland* overgevloogen. Reeds te vooren had men aldaar in allerhande zoort van Actien gehandeld; doch op 't einde van het Jaar 1719, begon men aldaar, op 't voorbeeld van Frankrijk, in *Actien* op de Zuidzee te handelen. Van de ſtad *Londen* nam deeze zotheid haaren aanvang, en ſloeg van daar naar elders over. De Heeren Bewindhebbers ſtelden alle hunne krachten te werk, om de gemoederen te doen vuur vatten. De Actien van de Kompagnie, (en die van alle andere naar evenredigheid) klommen, in den tijd van weinige maanden, elke 100 pond St. van 106 tot 1100 ponden; doch ſpoedig daalden zij weder tot den ouden prijs, na dat, in de grootſte drift, ook nieuwe inſchrijvingen van eenige Millioenen ponden St. tegen 300, 400, en twee tegen 1000 het 100 oud kapitaal, gedaan waren, die naderhand tot 400 gereduceerd werden; met geen minder gevaar, dan van eene gantſche omkeering.

Doch laaten wij tot ons Vaderland te rug keeren. De Nederlanders, en bijzonder die van Holland, reeds jaaren lang voor ſchraandere Kooplieden bekend, geraakten mede aan 't woelen, en wilden noch Franſchen, noch Engelſchen toegeeven, maar gingen helaas! nog eenige ſtappen verder. Het was in de maand Junij, des jaars 1720, als het ſpel in Frankrijk zo goed als ten

ein-

einde, en in Engeland nog op zijn best was, dat deeze Actie pest naar Holland overvloeg, en als een Blixem alle de Provintien doorvloog. *Amſteldam*, Hollands grootſte Koopſtad, leedt den eerſten aanval, doch ſtond den eerſten ſtorm voor dien tijd manmoedig door. Spoedig kwam men aldaar met een Project van eene *Aſſurantie Kompagnie* voor den dag; doch de wijze Magiſtraat wees de Oprechters van de hand, en belette 'er de uitvoering van. Dus vervoegden zig de Projecteurs naar *Rotterdam*, als de tweede voorname ſtad van Negotie, en wisten aldaar hun voorſtel ingang te doen krijgen. Dit verkregen hebbende, ſloeg men de hand aan 't werk, en maakte de Artikelen openbaar. Tijd en plaats ter intekening bepaald zijnde, kwam het volgende Ontwerp ten voorſchijn, waar op het volgende project mede voor den dag kwam.

„ Nademaal het Aſſureeren van Schepen en Koopmanſchappen, „ voor de gevaaren der Zee, en van Oorlogen, noodzaaklijk „ is voor de Negotie en Zeevaard, en dat men ziet in Engeland „ een Maatſchappij daar toe opgericht, om door een groot za„ mengevoegd kapitaal, de geene, die zig willen doen Aſſuree„ ren, volſtrektelijk gerust te ſtellen; zo heeft de aanlegger dee„ zes geloofd, dat 't, immer zo propoostelijk was, dat zodanig „ eene Maatſchappij, of 't zamenvoeging van kapitaal, in deeze „ ſtad *Rotterdam* werd opgerigt, als reeds in Engeland, met „ ſucces geſchied is, en proponeert ten dien einde, de intekeu„ ning op de volgende voorwaarden.

„ I. Dat het geheele kapitaal beſtaan zal uit 120 Tonnen „ Gouds.

„ II. Dat ieder Intekenaar in handen van ſuffiſante Kooplieden, „ hier na te noemen, zal betaalen van zijne intekening een vijfde „ per cento, dat is vier ſtuivers van ieder honderd Guldens, of „ twee Guldens van ieder duizend Guldens.

„ III. Voor 't einde van de maand Julij, of eerder, zo men „ eerder gereed zal zijn, zal men alle de Geintreſſeerden doen „ bijeenkomen, om bij meerderheid van ſtemmen Directeurs te „ kiezen van deeze Maatſchappij, uit de Geintreſſeerden deezer „ ſtad *Rotterdam*.

„ IV. Men zal nooit meer geld eiſchen, als de geintreſſeer„ den, in der tijd bij meerderheid van ſtemmen zullen noodig

„ oordeelen, om deeze Maatſchappij zo gerust te doen zijn, „ voor de Geasſureerdens, als 'er eenige gerustheid kan ver- „ eiſcht worden.

„ V. Niemand zal minder mogen intekenen, dan 5000 Gul- „ dens, en niet meer dan 50,000.

„ VI. Men behoud voor zig, dat men de geenen, die in 't „ publiek niet geconcipieert zijn of gerecipieert worden, voor „ 5000 guldens, gegoed te zijn, haar intekenbriefje hier na te „ noemen, zal mogen weder geven, en zo wijders geproportio- „ tioneert.

„ VII. Verders zo word gereſerveert, zo bijaldien, dat 'er „ meerder ſom werd ingetekend, als 't bovengem. kapitaal, in „ 't Art. I. dat men de Intekenaars, na rato zal mogen vermin- „ deren.

Deeze intekening, waar toe op den 12 Junij werd gevaceert, onder beurstijd, geſchiedde met zo veel drift, dat 'er eens zo veel werd ingeſchreven, als tot het oogmerk noodig was. Zo groot was de drift, dat de ingetekenden, den volgenden dag, meer dan 150 percent op hunne ingetekende Kapitaalen konden winnen. Vervolgens werd eene nader verklaaring der gemelde Artikelen in 't licht gegeeven, beſtaande in vijf Artikelen, waar van 't I. behelsde de verkiezing van twaalf Directeuren, die uit liefde de Kompagnie zouden dirigeeren. II. Dat 'er waren ingeſchreven twaalf millioenen Guldens, waar van geëiſcht werd vijf percent, voor dat Jaar, te betaalen in drie maanden. III. Waarop de Aſſurantie zal gedaan worden, tegen betaaling van een Convenante premie, met belofte van prompte voldoening voor gevallen ſchaden. IV. Dat ook de ingekomene penningen, ten profijte van de Geinteresſeerden, zullen gebruikt worden, tot de Discompte, beleeningen, enz. V. Dat de Kompagnie, aan de Geïnteresſeerden, alle zes maanden publieke rekening en uitdeeling doen zal, enz.

Verder maakten de Directeurs bekend, dat zij, na den 16 Auguſtus 1720, zouden treden tot het doen van *Discontes*, en ook zouden Aſſureeren voor Brandſchaden, tegen de daarbij gevoegde kourſen en premien voor een loopend jaar.

Hier op volgde *Middelburg*, alwaar mede, ſchoon met eenige weinige verandering, een dergelijke Kompagnie werd opge-

gericht, beſtaande het kapitaal aldaar uit 200,000 ponden Vlaams, en ieder kapitaale Actie in 1000 ponden Vlaams, waar van betaald moest worden, bij den aanvang, 50 percent. Doch *Middelburg* ging verder, en richtte ook eene Kommercie Kompagnie op.

Delft ſchreef ook een Aſſurantie Kompagnie uit, van 6 millioenen, ieder Actie van 3000 gulden, waar van de deelneemers zouden betalen één percent; verder was deeze geſchikt, even als die van *Rotterdam*.

In den *Haag* ging men nog verder; men maakte aldaar een ontwerp van inleg van 100 millioenen guldens, onder den tijtel van *Extract, Project, of Concept van een Generale Kompagnie van Aſſurantie, Beleeningen en Loterijen*, opterechten met Octroij van haar Ed. Gr. Mog. de Heeren Staaten van Holland en Wistfriesland, enz. beſtaande in XI Artikelen; en eene aanwijzing, dat de Intekening kon geſchieden ten huijze van *Rijk*, Makelaar aldaar. Het biljet, waar mede de inſchrijving bevestigd werd, was van deezen inhoud, gelijk doorgaans alle anderen.

Inſchrijvings-Biljet van de Kompagnie van Aſſurantie van honderd Millioenen.

„ Ik ondergeſchrevene verbinde mij om te neemen . . .
„ Actien, ieder Actie ter ſomma van 1000 guldens, in de Com-
„ pagnie van Aſſurantie &c. voor den lande van *Holland* en *West-*
„ *friesland*, zo dra het Octroi, van haar Edele Groot Mogende
„ de Heeren Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, daar op zal
„ worden verleend.
„ *'s Gravenhage den . . Julij* 1720.
„ Somma . . . . . .

Doch alzo het vereischte Octroij achter bleef, was en bleef dit ook een Project, dewijl hunne Ed. Gr. Mog. de Inſchrijving ſchielijk verboden. Te *Gouda* volgde hier op eene inſchrijving van 10 Millioenen, waar van ieder Actie zou beſtaan in een ſomme van 2000 Guldens, te betaalen een percent bij de intekening, insgelijks tot het doen van Aſſurantie: aan de deelneemers werd jaarlijks 3 percent van hun Kapitaal belooſd. Terwijl men hier mede

zwanger ging, baarde een ander een aanmerkelijk Project van eene Assurantie Kompagnie, tot afdoening van 's Lands schulden, onder den titel van Assurantie Kompagnie der Vereenigde Nederlanden. wier Kapitaal zou bestaan uit 75 Millioenen Guldens, verdeeld in 10,000 Actien, ieder tot 7500 guldens; waar op, echter, slegts 3900 guldens, in dertien termijnen, zullen betaald worden. Dan de Staat beslooten hebbende, geene Kompagnieschappen, van wat aart zij ook mochten zijn, te beschermen, werd dit Ontwerp terstond van de hand geweezen. Hierom oordeelen wij het onnoodig, daar van uitvoeriger te gewaagen. Wij volgen de tuimelgeest, en stappen over in *Noord-Holland*.

Hoorn opende alaar het toneel, met het oprichten van eene Kompagnie van Kommercie en Navigatie, met toestemming der Burgemeesteren van die stad. De Kompagnie zou bestaan uit 10.000 *Actien*, ieder van 2000 guldens; makende een kapitaal van 20 Millioenen. De verwachting, welke men hier van had, maakte den toeloop van Intekenaars ongelooflijk. 'Er was gebrek aan schuiten en Rijtuigen, om dezelve over te voeren. Huisvesting, of Mondkost, was in de stad niet te bekoomen. Hadde men alle intekeningen toegelaten, dezelve zouden alle anderen overtroffen hebben. Dit maakte andere steden wakker. *Purmerend* scheen nu de plaats te zijn, daar men rijk konde worden. Burgemeesteren aldaar verleenden Octroij, ter oprichtinge van een Kompagnie van Assurantie, Kommercie, Bodemarij, &c, bestaande uit vijf Millioenen, en 't kapitaal van ieder *Actie* van 1000 guldens. *Monnikkendam* kwam vervolgens voor den dag, met Conditien van eene Kompagnie van Kommercie, Navigatie, Assurantie, Scheepsbouw, Lijnslaan, Houtzagen, en andere voordeelige handelingen en werken, mede met toestemming van de Regeerders dier stad. Het fonds zou bestaan uit 20 Millioenen, en verdeeld zijn in 10,000 Actien, ieder van 2000 guldens.

De Regeerders van *Medenblik* gaven mede consent, voor eene Kompagnie van Kommercie en Navigatie, bestaande uit 16 Millioenen, verdeeld in 8000 *Actien*, ieder van 2000 guldens. Eene diergelijke Kompagnie wierdt opgericht te *Alkmaar*, van 24 Millioenen, verdeeld in 12000 *Actien*, groot ieder 2000 guldens. Waarop het Project van *Enkhuizen* volgde, voor Kommercien, Navigatien, Asurantien en Visscherijen van 20 Millioenen en 10000

Ac-

Actien, ieder als de voorige van 2000 Gulden. *Edam* docht zig mede te verrijken; zij ſcheen onkundig te zijn hoe veelen reeds in Frankrijk, hier door, tot den Bedelſtaf gebracht waren: deeze ſtad meende het beter te maken, dewijl zij, als later beginnende, eenige gebreken zocht weg te neemen. Het fonds aldaar zoude beſtaan uit 16 Millioenen, verdeeld in Actien van 2000 guldens, en mede worden aangelegd tot een Kommercie, Navigatie en Aſſurantie Kompagnie, enz. Terwijl men dus overal in de weer was, hadden de *Amſteldamſche* Koopliedeu een ander denkbeeld, en preſenteerden aan de Regeering dier ſtad een request, geteekend door 277 Chriſten en 12 Joodſche Koopliedeu; waarin zij verzochten, dat dergelijke Kompagnien, waar mede men hier ook zwanger ging, mochten worden geweerd; toonende de ſchadelijkheid daar van voor den weezentlijken handel nader aan, in een breedvoerig beredeneerd plan, dat beſtond uit 7 Artikelen.

Doch gelijk 'er nog heden eene jalouzij tuſſchen de Provintien plaats heeft, was 't ook toen. Holland, vreesde men, zou alle de ſchatten der waereld alleen inſlokken; en dit kon met geene goede oogen worden aangezien; ieder moest waken, om daar ook zijn deel van te krijgen. *Gelderland* ſtak nu het hoofd op, met een Project van de Provintiaale Gelderſche Kompagnie van Kommercie, enz. welke beſtaan zou uit een kapitaal van 18 Millioenen en 750 duizend guldens, verdeeld in 7500 *Actien*, ieder 2500 guldens, waarmede, van tijd tot tijd, alles zoude begonnen, en (dit wisten ze vooraf) aanmerkelijke voordeelen behaald worden. Dan de Staaten dier Provintie namen, in hunne vergadering, op den 13 Septemb. 1720, het manmoedig en heilzaam beſluit, tot beſchaaminge van hunne nabuuren, om 't gemelde Project geheel te verwerpen.

Dit dan in Gelderland afgedaan zijnde, ſtappen wij over naar *Utrecht*, niet naar de ſtad alleen, maar naar de geheele Provintie. Hier zou men dingen verrigten, bij welke die van alle andere gewesten geen handwater konden bieden. Niettegenſtaande men ook hier kasteelen in de lucht bouwde, moeten wij, echter, den aanleg en afloop van dat werk verhaalen.

Het is niet te twijfelen (zeggen de Staaten dier Provintie, in het hoofd van 't Plan,) of eene generale Kompagnie zoude, voor de Kommercie deezer landen, niet ondienſtig zijn; dog vermids

de loopen, willen Haar Ed. Mog. naar den tegenwoordigen prijs derzelver, taxeeren, naar verhoor van gerechten, waar onder dezelve gelegen zijn, welke de Kompagnie aan de Eigenaars zal vergoeden, en die, daar voor, de voordeelen, daar uitkomende, zal genieten. Daarentegen dispenseeren Haar Ed. Mog. de Komp. van de betaaling der 5 guldens, van ieder Actie, volgens Art. I. en XIII. vast gesteld, willende Haar Ed. Mog. deze noch eenige andere belasting van de Komp. geduurende den tijd van 30 jaaren, eisschen.

Ook geven Haar Ed. Mog. in vollen eigendom over aan de Kompagnie, alle de landen, langs den voorschreven wijder te makenen Vaart, op 1600 roeden leggende, zo wel ter rechter als ter slinkerhand, tot de Domeinen der Provintie van *Utrecht* behoorende, om dezelve te kultiveeren, te beplanten, veenen, en uittegraven, zo als de Kompagnie zal te rade worden; zullende de landen, geduurende 30 jaaren, genieten vrijheid van Impositien.

Zo dra de Vaart gereed en vaarbaar gemaakt zal zijn, zal de Kompag. genieten, geduurende den tijd van 30 jaaren, de revenuen van de tol, van de visscherij, Haven-, Sluis- en Bruggeld, en ook de magt hebben om de daar toe nodige bedienden en Beurtschippers aan te stellen, voor den gemelden tijd.

Ook zal de Komp. de geinundeerde landen aan zig moeten neemen, of zig met de eigenaars daar over verdragen, mids daar af betaalende de gewoone lasten.

Haar Ed. Mog. geven ook aan de Komp. voor gemelden tijd van 30 jaaren, de Tollen van deeze Provintie, te *Utrecht*, aan de Vaart, en te *Wijk*, mids dezelve niet te verhogen, en daar voor aan Haar Ed. Mog. jaarlijks te betaalen, 12000 guldens van 40 Grooten ieder, en de daar zijnde bedienden, geduurende hun leven, te emploijeeren of te salarisseeren.

Ook zal deeze Komp. bevoegd zijn, om 's lands middelen te pachten. Haar Ed. Mog. cedeeren, in vollen eigendom, aan de Komp. 't zogenaamde Ammunitiehuis, om daar in te houden haare Comptoiren, voor de somma van 12000 guldens eens, contant te betaalen, zullende het zelve, geduurende de gemelde 30 jaaren, van alle lasten vrij zijn. —

Zo ras deeze Kompagnie, door zo veele uitlokkende voordeelen

len ſmaakelijk gemaakt en ſtaatswijze was opgericht, geſchiedde de inſchrijving daar toe, op eene ongewoone en ſtaatelijke wijze. Het voetvolk ſtondt in de wapenen, en achter het zelve de Cavallerij met uitgetogen Sabels; tusſchen beide door paſſeerden de Intekenaars naar de Zaal, alwaar de Koffers geplaatst waren, om de Intekeningen in dezelve te werpen. Een gedeelte van den Dom, voorheen onvergewaaid, was geſchikt tot een Beurs, alwaar men vervolgens een groot aantal perſoonen zag, om deezen Windhandel te drijven, en de Actien met veel voordeel verkocht werden. Het geen deeze zeer hoog deed rijzen, was, de belooſde uitdeeling van 6 percent, volgens Art. XVII. ſchoon men niet gezegd had, of die afgiſte zoude zijn van 't Kapitaal of van de winsten.

Op dit veel belovend plan, volgde de oprichting van een Kompagnie in *'s Gravenhage*, groot 10 Millioenen, verdeeld in 5000 Actien, ieder tot 2000 guldens, mede tot beleening van Wisſelbrieven, Aſſurantien, enz. Daarna volgden *Weesp*, *Muyden* en *Naarden*. De eerstgemelde ſtad hadt tot oogmerk eene Kompagnie van Kommercie, Navigatie, Trafique, Aſſurantie, Bodemarij, beſtaande het fonds uit 15 Millioenen, verdeeld in 7500 Actien. De Kompagnie van de tweede ſtad, tot het zelfde einde ingericht, beſtond in 5 Millioenen, verdeeld in 5000 Actien, ieder van 1000 guldens. In de derde ſtad hadt men het oog op een Komp. van Manufactuuren, als Lakenen, Zijden Stoffen, Fluweel-fabriek, de Rogge en Boekweit-Negotie, Tabak-plantinge en Spinnerijen, enz. Het Kapitaal en de verdeeling was hier van even als te *Muijden*. Overijſsel begon nu mede ten toneel te verſchijnen. *Zwol* bracht een project van een Kommercie en Aſſurantie Komp. ten voorſchijn, waar van 't kapitaal zoude beſtaan in 10 Millioenen, verdeeld in 10000 Actien. *Kampen* een dito van 15 Millioenen, verdeeld in 15000 Actien. *Haſſelt* vergenoegde zig met eene inſchrijving van 6 Millioenen, verdeeld in 3000 Actien; waarna *Steenwijk* volgde, met een van 12 Millioenen, verdeeld in 6000 Actien.

Friesland was te naijverig om ſtil te zitten, en kon de ſtreelende vooruitzigten der nabuuren met geen onverſchillig oog aanzien. Dus kwam *Harlingen* met een plan voor een nieuwe Komp. ten voorſchijn. Doch de Staaten dier Provintien, het

voor-

voorbeeld van *Holland* en *Westfriesland* volgende, bleef het bij het bloot beraamen van dit plan berusten. Even als het Project van *Gabriel de Souſa Brito*, ter oprichting van een generale Komp. op de wijze als de koninklijke Bank van Engeland en de Zuidzee Komp. werd het door hun Ed. Groot Mog. van de hand geweezen.

Middelburg, in plaats van eene, twee Kompagnien hebbende uitgeſchreven, meenden *Vliſſingen* en *Ter Veer* even zeer daar toe gerechtigd te zijn. De eerſte ſchreef een Kompagnie uit, wiers fonds zoude beſtaan in 30 Millioenen, verdeeld in 10000 Actien, en *Veere* van 25 Millioenen, verdeeld in 12500, ieder van 2000 guldens. Holland, daar men 't eerſte voorbeeld hadt gegeeven van de oprichting deezer Kompagnien, zag ook het einde daar van; *Woerden* was de laatſte ſtad, die daar op het vernuft te werk ſtelde: aldaar zou men aanvangen met een kapitaal van 6 Millioenen, die verdeeld zouden worden in 6000 Actien; men zou daar mede Negotie drijven in Hennip, Manufactuuren en Zeildoek, 't ſlaan van Kabels en Touwerk, 't maken van Kaas, 't bakken van Pannen en Tegels.

Te *Haarlem*, *Leyden*, *Amſteldam*, en in andere ſteden, ontbrak het ook niet aan kooplieden, en andere, die zodanige Kompagnien gaarne zouden geſmeed hadden, en ook reeds werkelijk daar mede een begin maakten. Maar dezelve zijn, op de allerloffelijkſte wijze, door de Magiſtraten, met voordacht geſtuit, gelijk wij reeds gezien hebben. Dit, echter, belette de drift niet van 't onbeſuist loopen en draven, door gantſch Holland, van de eene ſtad naar de andere, en zelfs daar buiten, om deelgenooten der Kompagnien te zijn, even als of het eene voordeelige bediening ware, deel in de inſchrijvingen te mogen hebben. De reden, dat deeze verblindheid en dolheid zo hoog klom, en dat zulken, die geen duit in de waereld hadden, voor 50,000, en 100,000 guldens durfden intekenen, was, om dat in alle deeze Kompagnien, weinig, en in zommige ſlegts 2 of 3 percent, bij proviſie, moest gefourneerd worden; als mede, om dat de zulken, die dit weinige niet konden of niet wilden fourneeren, de Actien terſtond met winst konden verkoopen, zelfs die van de allergeringſte ſteden, wijl 'er zeer weinige waren, die geen opgang maakten. Dit kopen en verkopen maakte te *Amſteldam*

eene

eene verbaazende beweeging. Ook had de ſterke rijzing en vermeerdering der nieuwe Actien van de Westindiſche Kompagnie den toom gantſch doen losrukken. Niemand vond men bykans, of hij was een Actionist, handel drijvende in Actien van de Oost-, of Westindiſche Kompagnie. Men noemde dit te regt de *Bubbel*, (Waterblaas) zo als, in navolging van Engeland, de Actien deezer nieuwmodiſche Kompagnien, zedert, hier te lande, genoemd werden.

Groot was het geſchreeuw, van nieuwe uitrustingen van Scheepen; van nieuwe Kommercien; van 't ondekken van nieuwe landen; het graven van Graften en Kanaalen; oprichtinge van nieuwe Fabrieken, enz. even als of 'er een nieuwe waereld uit den grond zou te voorſchijn komen, bezaaid met Inwooners, die alle die nieuwe Producten op 't greetigst zouden verſlinden. Door dit alles was de beweeging te *Rotterdam* en *Amſteldam* ongemeen groot, bijzonder in laatstgenoemde ſtad. De beurs, hoewel alle andere negotie ſcheen verbannen te zijn, was te klein; de Actionisten begaven zig, met hoopen, naar den Dam, en verder in de Kalverſtraat, die, in navolging van *Parijs*, den naam van *Quimquampoix* kreeg, en, door 't gedrang, bij nacht en dag, ondoorgangelijk was; de Herbergen en Koffihuijzen, bijzonder 't *Engelſche* en *Franſche*, kon men zonder gevaar niet in of uitkomen. Door de drift om geld te winnen, waren de Actionisten als dolle menſchen geworden. Nergens in ſcheen men *Parijs* of *Londen* te willen toegeeven. Zommige Actionisten hielden Visſcherspinken, die niets deeden, dan van Holland naar Engeland heen en weder vaaren, om den Prijs der Actien over te brengen. Daarentegen bleven de Koopvaardijſcheepen ledig en ſtil; alle handel, neeringen en handwerken, behalven koets en wagens, huizen bouwen, even als Kastelen in de lucht, en al wat tot weelde ſtrekken kan, ſtonden ſtil. Alle redeneeringen waren uit; nergens hoorde men dan van Kompagnien, Actien, Tonnen Gouds, Millioenen, die men reeds gewonnen had, of nog zoude winnen. Tegenſpraak, of gegrond onderzoek, of deeze *Bombario* kon ſtand houden, werd niet geduld; men moest maar dom weg handelen, om ſchatrijk te worden. Het verwonderlijkſte van dit gantſche ſpel was, dat men kocht, en verkocht, en crediet gaf voor tien duizendmaal meer, dan men in de waereld had; ja men verhandelde in een land meer geld in Actien, dan

'er

'er in geheel Europa was. Dag aan dag, uur aan uur, reezen de Actien: die van de Oostindiſche Kompagnie tot 890 het 100, waarop ze reeds te vooren waren, in deezen dollen tijd tot 1210; die van de West, van 98 tot over de 600; die van de Zuidzee Komp. van *Engeland* van 106 tot 1020, hoewel ze te *Londen* niet hooger zijn geweest dan 1100; die van *Rotterdam* tot 210 het honderd, en alle de andere naar evenredigheid. Doch deeze zinneloosheid moest, hier zo wel als elders, eenmaal het hoogſte toppunt bereiken, en het gantſche windgebouw in duigen vallen. Deeze tuimeling geſchiedde in 't laatst der maand October 1720, wanneer de Actien van de Zuidzee te *Londen* begonnen te daalen; waar op alle de andere den zelfden gang gingen. Deeze daaling ging hier even als te *Parijs:* zij volgde nog tienmaal ſpoediger dan de rijzing geſchied was. Jammerlijk zag het 'er uit, in de kleine ſteden van *Noord- en Zuid-Holland*, daar men zig van de Actien niet ontdoen kon, al wilde men geld toegeven. De Actionisten ſtonden benaauwd te kijken, en hadden groot berouw, om dat ze niet verkocht hadden. In *Amſteldam* hadden ze nog den ſpijt van door het gemeen beſpot te worden. De ſmalle gemeente vondt 'er, in den beginne, ſmaak in; ook waren 'er onder hun, die, met 25 guldens, twee a drie duizend gewonnen hadden; doch ziende, dat alles buiten dat ſtil ſtond, en dat de hollende Actie-wagen achter uit begon te loopen, begon dit ſpel te verveelen. Opgeſchotene Jongens, Mansperzoonen van 't ſlegtſte zoort, voegden zig onder de Actionisten, ſpeelden den rol van kopen en verkopen, met veele gebaarmaakingen. De Liedzangers en Straatſchreeuwers bragten het hunne toe, loopende daaglijks met nieuwe deunen, hekel- en ſchotſchriften, onder allerhande vreemde benaamingen. Hier ſchreeuwde 'er een, dat het door de ooren gilde, de *Roskam der Actionisten*; een ander *de Actionisten in de rouw*; *de Banckeroutiers wagen naar Vianen*; *Loop aan*, *Loop aan*; en andere dergelijke meer. De oogen ſchemerden op de Boekwinkels, die alom voorzien waren van Gedichten en Spotprenten, waar van de nageblevene Actieboeken nog ten bewijze ſtrekken. De Schouwburg had 'er mede zijn deel van, door de vertooning van *Quimquampoix*, *Harlequin Actionist*, en anderen. Nog ſlegter rol ſpeelde men des avonds voor een der Koffijhuizen in de Kalverſtraat, alwaar, door

het

het gemeen, eerst de glazen werden ingeſmeeten, en daarna de deur open geraamd; dat verder zoude gegaan zijn, zo niet, op ordre van de welwijze en voorzienige Magiſtraat, door de Dienaars van de Juſtitie en Nachtwacht, hier in voorzien was, en verder moedwil, door het afkondigen van eene ſtrenge keure, op het ernſtige verbooden. Zo yverig men voorheen geweest was met maken en breeken, zo haastig was men toen met het verkopen van Huizen, Hoffleden, Rijtuigen en Paarden, enz. Zommigen van deze ongelukkige Handelaars ging het verlies zo na, dat het niet alleen hun goed, maar ook hun verſtand koste; zelfs vondt men 'er onder, die zig zelve om 't leven brachten. 'Er waren 'er die zeiden, dat indien zij tijdig hunne Actien verkocht hadden, 1, 2, 3 maal 100,000 Guldens, en meer, zouden gewonnen hebben. Men wil, dat door dit ſpel veele familiën bedorven zijn. En nog kwam het ergſte achter aan; de Gerechtshoven en Rechtbanken werden overladen met Proceſſen. Eenigen, die 'er zig weinig aan lieten gelegen zijn, of zij den naam van eerlijk behielden, behielpen zig met de voorige Plakaaten, waartegen zij zelfs gehandeld hadden. Volgens 't gemeene ſpreekwoord werd dit genoemd, *zig met Fredrik Hendrik te behelpen:* waarſchijnlijk, om dat, ten tijde van dien Prins, veele menſchen, die Actien hadden verkocht of gekocht, welke zij niet hadden, of behoorlijk op hunnen naam geſteld waren, vervolgd wordende, om dezelve te leveren, op 't fondament van die Plakaaten, waarbij, onder anderen, zodanig kopen voor nietig en onwaardig verklaard werd, en waartegen dan Mandement Poenaal van den Hove verzocht werd, dewelke begonnen, *Fredrik Hendrik bij de Gratie* enz. Eindelijk, de elenden, uit deezen verwarden handel geſprooten, zijn onbeſchrijffelijk, en drukten den gantſchen Koophandel uittermate. Wel is waar, 'er zijn eenige menſchen rijk bij geworden, zommigen ſchatrijk, voornamelijk de zulken, welke niets te verliezen hadden, en arm waren toen zij begonnen; doch een veel grooter aantal is daar door arm geworden, en meest doordien zij, op hoop van al hooger en hooger prijzen te maken, niet verkoopen wilden.

Nog eene aanmerking, en daarmede zullen wij het berigt wegens deezen Windhandel, die met recht onder de rampen des Vaderlands mag geteld worden, eindigen. — De Zeven Provintien

za-

zagen vier van dezelven, eensklaps verrijkt met een kapitaal van omtrent 300 millioenen, buiten en behalven het geen de Actien van de Oost- en Westindiſche Compagnien waren verbeterd. Doch waarin beſtond de Rijkdom? in Papieren, die de bezitters geen duit rijker maakten. Gelukkig ondertusſchen, dat de dolſte Razernij de kortſte, en dit ſchimmeſpel zo kort en ſchielijk geëindigd is, als het begonnen was; in Holland en de nabuurige Provintien hadt het naauwlijks zes maanden geduurd, ſchoon heviger toegegaan, dan in Frankrijk of Engeland. De meeste van de voornoemde nieuwe Kompagnien in de bijzondere ſteden vervielen, met den ondergang van den Actiehandel, uitgenomen die van *Rotterdam*, die ſtaande gebleeven is. De Actien van de Oost- en Westindiſche Kompagnien zijn zedert tot de gewoone hoogte gedaald. Ter nagedachtenis van deezen zwaaren ſchok voor Neerlands Koophandel, zag men een Medalje te dier tijd in 't licht komen, ter grootte van een zilveren Ducaton, verbeeldende *Mercurius*, door een zoort van Harpijen aangevallen, mishandeld en gekluisterd; welke gedrochten van *Bellerophon*, op Pegazus gezeten, op 't vertoonen van zijn ſchild, waarop men het wapen van *Amſteldam* ziet, verjaagd worden. In de lucht vertoont zig een benevelde zon, en tegelijk de Zuide en Ooste winden, waardoor de Kogge dier ſtad op de baaren gezold word, met het opſchrift: *Hoc monſtra Repello*, dat is: hiermede verdrijf ik de gedrochten. *Anno Memorando*, in 't gedenkwaardig Jaar. Op de tegenzijde heeft men dit opſchrift: *Poſteritati. Mercatura ab ignoto Monſtrorum genere Provido Conſilio Liberata MDCCXX*, dat is: aan den Nakomeling; de Koophandel van onbekende Gedrochten, door voorzichtigen Raad, bevrijd. MDCCXX.

ADA, de Dogter van Prins *Hendrik*, eenigen Zoon van *David*, Koning van *Schotland*, werd, Ao. 1162, de Echtgenoote van Graaf *Floris den III* van dien naam. Met eene aanzienlijke Vloot werd deeze Prinſes afgehaald, en aan den mond der Maze aan land gezet. Men vind van haar niets aangetekend, dan dat zij in 't Jaar 1195, bij de verzoening van haare twee Zoonen, *Willem* en *Dirk*, is tegenwoordig geweest, en dat zij naderhand den jongſten, *Willem*, raadde, zig niet tot zijnen Broeder *Dirk* te begeven. Haare andere Kinderen vindt men genoemd op het

Art.

Art. FLORIS DE III. Haar graf is geweest te *Middelburg*, dat verkeerdelijk aan haare Kleindochter *Ada*, Gravinne van *Holland*, is toegeſchreven. Zie 't volgende *Art.*

Zie de *Oude Hollandſche Kronijken.*

ADA, *Gravin van Holland en Zeeland* enz. dogter van *Graaf Dirk den VII* van dien naam, en den XVden in den rang der Hollandſche Graaven. Onze vermaarde Arcadia-Schrijver, de Raadsheer *Heemskerk*, noemt haar de ſchoonſte van alle de Vorstinnen van haaren tijd. Eer wij voortgaan, haar nader te doen kennen, moet ik den Lezer berichten, dat ik haare kenſchets, bij mijnen Voorganger HALMA, zo gebrekkig vind voorgeſteld, dat we verpligt zijn, op alle zijne gezegden aanmerkingen te maken, en 't verkeerde daar van aan te toonen: waaruit men zal konnen zien, hoe onze Vaderlandſche Geſchiedenisſen, van tijd tot tijd, nieuwen luister ontvangen hebben. Haare Moeder *Adelheid*, Weduw van Graaf *Dirk den VII*, trouwde haar uit, buiten kennis en tegen wil van de Staaten van *Holland*, aan den geringen *Grave van Loon*, enkel uit ſtaatzucht, om de Regeering in eigen handen te krijgen of te houden.— (Doch de kundige *Frans van Mieris*, in zijne aantekeningen op de Chronijk van de *ongenoemde Klerk*, zegt, dat dit met de waarheid niet overeenkomt; want dat men vindt, bij *T. Rijmer*, Tom. I. p. 144. in een der Brieven van Vrouwe *Aleid* geſchreven, aan Koning *Jan*, over de Wettigheid van het Huwelijk van haare Dogter *Ada* met den Grave *van Loon*, en om haar uit de gevangenis of bewaaring te verloſſen, dat *Willem*, Graaf *van Loon*, zijne Bruid ontvangen had uit handen van Graaf *Otto van Benthem*, Oom van haaren overledenen Vader *Dirk*; en dat dit geſchied was, in tegenwoordigheid, met raad en bewilliging van de bijgenoemde Hollandſche Edelen, als *Rogier van Merhem*, *Hugo van Voorn*, *Diderik van Altena*, *Simon*, *Jan* en *Ysbrand van Haarlem*, *Willem van Teilingen*, *Wolfert* en *Floris* van *Lede*, (of van *Leerdam*,) *Arnoud* en *Hendrik van Rijswijk*, *Wouter van Egmond*, en veele anderen. En (zegt die Aantekenaar) indien men deezen Brief vergelijkt met het gezegde van *Melis Stoke*, in zijn Rijm-Chronijk, op het einde van *Dirk den VII*

VII, en met dat van *W. Procurator*, dan zal de waarheid van dit gevel beter blijken.)

Terwijl haar man, Graaf *Dirk*, ziek lag, had zij dit Huwelijk heimelijk geslooten; vermids zij staat maakte, dat zulk een arm Graaf, buiten alle verwachtinge tot zodanigen hoogen staat, door haar bevorderd, en tot zulken doorluchtigen echt geraakt, het roer van 't staatsbestier ligtelijk in haar geweld zoude laten.

In een mijner voorheen uitgegevene werken, heb ik gezegd dat Graaf *Dirk*, op zijn ziekbedde, voor zijnen dood, wel gaarne met zijnen broeder *Willem* zig had willen verzoenen, en hem tot Voogd over zijne onmondige Dogter *Ada* aanstellen, zo niet de heerschzuchtige *Aleid* dit had weeten te verhinderen. Hier voeg ik daar bij, dat *Aleid*, met reden, (als uit haren aart heerschzuchtig zijnde) zig niet veel goeds kon beloven uit die voogdijschap van Graaf *Willem*, aan wien zij voorheen, bij *Alkmaar*, zo een zwaare nederlaag had toegebragt. Hierom wist zij het slim in diervoege te beleggen, dat zij den gemelden *Otto van Bentheim*, en de Edelen, die het met haar eens waren, smaak in haar ontwerp deed krijgen.

Dit gebeurde in 't jaar 1203. Doch het was een ongelukkige trouwdag, en deeze jonge, onschuldige en hoogaanzienlijke Vorstin ADA, grootlijks te beklaagen, het slachtoffer te moeten zijn van haar moeders eer- en staatzucht. Want haaren Oom of Vaders Broeder, Grave *Willem van Oost-Vriesland*, [*dit is eene verkeerde benaaming, meermaals in de Oude Kronijken voorkomende; en het verwondert mij, dat de kundige* HALMA *zijne leezers niet heeft gewaarschuwd, dat men hier niet* OOST-VRIESLAND, *maar* WEST-VRIESLAND *leezen moet; want als Graaf van West-Friesland, was deeze Willem, Dirks broeder, voorheen door Gravin Aleid, met zijne West-Friezen bij Alkmaar geslagen*], was 'er geene de minste kennis van gegeeven: en bij daarenboven, door Vrouwe *Adelheid* of *Aleid*, onbehoorlijk gehoond, en verhinderd, bij den zieken Graaf zijnen broeder te mogen komen. Van hier dat hij ADA, op aanporring der Staaten des Lands en eigen drift te zamen, met haaren nieuwen Man, beoorloogd, gevangen genomen, naar *Temel* gevoerd, en aldaar in eene onbeslotene hegtenisse heeft gehouden, waar in zij kort daar na

over-

overleed; hebbende naauwlijks een jaar den titel van *Gravinne van Holland en Zeeland* gevoerd, zonder nog de huldiging ontfangen te hebben. Ten tijde haars afflervens, was zij niet ouder dan 18 jaaren. Het lijk werd naar *Middelburg* gevoerd, en daar in de *Abtdij* begraven, eerze noch van Graave *Lodewijk van Loon* beflapen was. Immers heeft zij geene Kinderen nagelaten.

Dus luidt het gewoon verhaal wegens de lotgevallen van Gravinne ADA. Doch vermids dit berigt geenzins met de waarheid overeenftemt, vinden wij ons verpligt, hier te doen volgen, 't geen bij de meeste Schrijvers gevonden word. 't Is waar, dat aan Graave *Willem* geene de minfte kennis van 't voorgenomen huwelijk, noch van de voltrekking van hetzelve gegeven was; doch de toeleg was, echter, zo geheim niet gebleven, of eenige andere Edelen, Graave *Willem* meer dan Vrouwe *Aleid* toegedaan, kregen 'er de lucht van. Onder deeze bevond zig *Filips van Wasfenaar*, welke verklaarde, dat men niets moest ontzien, om Graaf *Willem*, in de Voogdijfchap, die hem van rechtswegen toekwam, te handhaven. Men weet, hoe Vrouw *Aleid*, om haaren flag zeker te neemen, bij het toeneemen van de ziekte haars Gemaals, en op de tijding van de zekerheid van deszelfs dood, Graaf *van Loon*, in ftilte, in Holland had doen komen, om bij de hand te zijn, en, zo dra de Vader den geest gegeeven had, het huwelijk met haare Dogter te voltrekken. Hij onthield zig eenigen tijd op 't Huis van *Altena*, wiens eigenaar volkomen in zijne belangen was; en op de eerfte tijding van 's Graven dood, begaf hij zig terftond naar *Dordrecht*, alwaar hij, zonder uitftel, met de jonge ADA in den Echt verbonden werd, en wel met zulk een drift, dat men zig geen tijd gunde, om 's Graven Lijk eerst ter aarde te beftellen, ja, in 't zelfde huis, daar de overleedene Graaf nog boven aarde ftond. Graaf *Willem* had ook zo haast geen bericht van 's Graven dood ontvangen, 't geen niet gefchiedde, dan na dat het Huwelijk reeds eenige dagen voltrokken was, of hij fpoedde zig naar Holland. In de *Zijpe* geland, verzocht hij vrijgeleide van Vrouw *Aleid*, of van Graave *Lodewijk*; hij gaf voor, zijn broeders Graaf te *Egmond* te willen bezoeken: doch dit geleide werd hem ronduit geweigerd. De misnoegde Edelen, waar van men *Filips van Wasfenaar* en *Jan van Brisvijk* voor de hoofden moet houden, (waarbij zig nadeshand Si-

mon van Haarlem, *Willem van Teilingen*, *Wouter van Egmond*, *Albert Banjaart*, en *Jacob Burgraaf van Leiden*, voegden, ſchoon ſommigen van deeze eerst in 't Huwelijk geſtemd hadden,) bewerkten, dat Graave *Willem* eerst in Zeeland het bewind werd opgedragen. Intuſſchen arbeidden de Edelen in Holland heimelijk, om de Kennemers de zijde van *Willem* te doen ombelzen, en Vrouw *Aleid*, zo wel als de *jong getrouwde*, te *Egmond*, daar zij verwacht werden, om den Maandelijkſchen Kerkdienst van den overledenen Graave bij te woonen, te overvallen en gevangen te neemen. Doch deeze aanſlag werd, door eenen *Walter de Raven*, die *Lodewijk* was toegedaan, ontdekt; en Vrouw *Aleid* en haare Kinderen kreegen, op den 27ſten dag na 's Graven overlijden, terwijl zij zig te *Haarlem* bevonden, daar kennis van. Elders heb ik verhaald, hoe zij door *Gijsbrecht van Amſtel* naar *Utrecht* geholpen werden. De ongelukkige *Ada*, die nu 18 dagen gehuwd was geweest, en haaren man voor eenige jaren verliet, vlood, onder de beſcherming van *Reinier Meerhem*, *Hugo van Voorne*, en eenige anderen, op den Burgt van *Leijden*. Doch om deeze ſterkte werd, door de *Kennemers*, onder bevel van *Wouter van Egmond* en *Albert Banjaart*, terſtond het beleg geſlagen. *Filips van Waſſenaar* toog ook met zijn volk derwaards, zijnde *Jan van Rijswijk* toen reeds overleden. Schoon alle de bewooners der *Rijnlandſche* Dorpen op de been kwamen, om den Burgt te ontzetten, noodzaakte gebrek aan mondkost de belegerden, zig op voorwaarden over te geeven. Vrouw *Ada* werd geſteld in handen van haaren Bloedverwant, *Heere Willem van Teilingen*, die haar met alle heuschheid deed bewaren. Doch Graaf *Willem*, daarna in *Holland* gekomen, en door de *Kennemers* voor Graaf erkend zijnde, werd de Gravinne, volgens de *Oude Kronijken*, naar 't Eiland *Texel* gevoerd, alwaar zij eenigen tijd bewaard, en volgens haaren ſtaat behandeld werd. Van daar deed haar Graaf *Willem* naar *Engeland* voeren, alwaar zij eenige jaaren werd opgehouden. Dit verdient te meer onze opmerking, om dat HALMA, in navolging van de *Oude Kronijken*, hier van geen gewag maakt, en, gelijk wij gezien hebben, haaren dood, ten onrechte, ſtelt in 't jaar 1204, het 18de haares ouderdoms. In den Brief van Vrouw *Aleid*, boven vermeld, waarin zij bewees, dat het Huwelijk met toeſtemming

GRAVINNE ADA OP DE BURGT TE LEIJDEN BELEGERD.

ming der *Hollandſche Edelen* voltrokken was, klaagt zij verder over eenige Afgunſtigen, die den Koning hadden ingeblazen, dat de echtverbintenis onwettig was, en bidt dat hij daar aan geen geloof wilde ſlaan. 't Is ook niet onwaarſchijnlijk, dat Graaf *Willem*, of eenige anderen, *Ada* hadden weten in *Engeland* te houden, door den Koning in het gevoelen te brengen, dat deze de eenigſte weg was, om den vrede binnenlands te bewaaren. De Brief, waar van wij hier ſpreken, en voorheen geſproken hebben, ging verzeld van een verbond, gemaakt tuſſchen *Lodewijk van Loon* en den Koning, en werd overgebragt, door eenen *Wouter Bertrand*, die gelast was, het verbond te beëdigen, en ook, waarſchijnlijk, om Gravin *Ada* van daar te haalen; want men vind, dat de Koning haar kort daarna ontſlagen heeft. Van elders blijkt het, dat zij, in 't jaar 1218, nog in leeven was: onder andere uit een der gunſtbrieven van Graave *Lodewijk van Loon* van dat Jaar, ſchoon haar naam daar in verkeerdelijk *Ida*, in plaatze van *Ada*, geſpeld wordt. Ook vind men dat zij te *Herkenrode*, en niet te *Middelburg*, begraven is. Op al dit gezegde zie men den Heer *Huidekoper*. Wat aangaat, dat zij, door den Graaf *van Loon*, volgens de Oude Schrijvers, niet zoude beſlapen zijn; *Alkemade* wil ons dit ook doen geloven: doch op welken grond, is ons onbekend. Wij geloven, dat dit zo zeker is, als dat men haaren dood ſtelt op 't jaar 1204, of op dat van 1218. Voorheen hebben wij gezien, dat *Ada* 18 dagen was gehuwd geweest was, eer zij van haaren man ſcheide; lang genoeg, voorwaar, om het huwelijk wezenlijk te voltrekken. De ſtaatkunde van haare Moeder ten minſten vereiſchte niet, om hier toe verhindering bij te brengen.

Anderen geloven, dat dit is uitgedacht door hen, die dit Huwelijk trachten onwettig te verklaaren; immers, dat zij geene kinderen heeft nagelaten, ſtrekt hier van tot geen bewijs.

Bij veele voornaame Schrijvers word Vrouw *Ada* op de lijst der Graven van *Holland* niet geſteld, zelfs niet in de oude Latijnſche Kronijken uit de *Abtdij van Egmond*; noch van *Johannes Beka*, noch van *Jan Veldenaar*, en meer anderen. Men weet, echter, dat zij, na haars Vaders dood, 'er het volle recht op had; ook heeft *Melis Stoke* haar het zelve niet benomen, ſchoon de Geleerde *Schrivertus* meent, dat dit niet van den Autheur,

maar van den Uitſchrijver, naar zijn goedvinden, daar in gefaalt is. Doch daar op (zegt HALMA) heeft een geleerd man, in eenen zijner brieven, deeze aanmerking gefteld: (Een ieder weet, in hoe hoogе achting de *Rijm-Chronijk* bij alle verſtandige Oudheidonderzoekers is, en zelfs bij P. *Schriverius* gehouden word. Indien men nu zoo ligtelijk, op een bloot meenen, vermag voor te geeven, dat 'er bij den Uitſchrijver, of Uitgever, iets in veranderd is, zouden anderen, in andere zaaken, ook zig zelven 't recht, of onrecht mogen aanmatigen, om de bewijzen, uit dien Schrijver, zo hoog in achting, als 't in hunne kraam te paſſe kwam, te verijdelen.) Doch, hier op moet worden aangemerkt, dat het zeer onbeſtaanbaar is, als *Schriverius* zegt: „ lichte blyft „ Joncvrouw *Ada* after om haer cort rijck en cort leeven, mede „ om dat zij niet gehuld is geweest": want dus geeft en ontneemt hij haar een Graafſchap, dat haar wettig toekwam. *Wagenaar*, met den aanvang van zijn *Agtſte Boek*, gebruikte dan ook eene verkeerde uitdrukking, als hij zeide: ADA, *door haare Moeder, Vrouw Aleid, aan 't Graafſlijk bewind geholpen*; daar hij had moeten zeggen, UIT *geholpen*, wijl men haar niet anders kan beſchouwen, dan, als eene Gravin, die door haar Moeders heerschzugt, van 't Graafſchap ontzet was.

In de groote oude Hollandſche Kronijk, uitgegeeven lang voor de uitgaave van *Goudhoeven*, vind men haar als wettige Erfgenaame, en opvolgſter der Graven van Holland geplaatst. Ook in alle de uitgaaven van *Goudhoeven*, vind men haar als de eenige Dogter van *Dirk den zevenden*, en 15de *Gravin van Holland*, *Zeeland* en *Vrouwe van Friesland*. Haar toegevoegde en opgedrongen man, Graaf *Lodewijk van Loon*, was, zo veel men uit de oude Schriften kan afneemen, een Zoon van *Gerrard van Loon*, gelijk onder dat Artikel nader zal worden aangeweezen. Verder dischт HALMA zijnen Lezeren een verhaal op, uit de *Faſciculus Temporum*, 't welk wij achter wegen laten, om dat wij meenen, onze Leezers, met onze bijvoegzels, meerder dienst gedaan te hebben.

Men zie, het geen op het Art. DIRK VAN DER AARE gezegd is, en 't geene verder op WILLEM DE I, ADELHEID, en LODEWIJK, *Grave van Loon* zal gezegd worden; en hier, wat de Geleerde

Heer

Heer *Huidekoper*, in zijne aantekening op *Melis Stoke*, heeft aangetoond, als een misslag bij de Oude Schrijvers begaan, met deeze *Ada* te benoemen met den naam van *Aleid*, en aan *Dirk den Zevenden* toe te schrijven twee Dogters; de eene *Aleid*, de andere *Ada* genaamd, waar in ze door laatere Schrijvers gevolgd zijn. *Meerhout*, zegt hij, wist beter, maar noemt ze ook *Aleidis*, dat door zijn Ed. word aangetoond, eene verzinning te zijn, en ook waar door dezelve ontstaan is. Hij toont daarop duidelijk, dat men, vs 1370 haar noemt de *Eenige Dogter van Graaf Dirk den VII*, en vraagt daarop, waar uit blijke; dat *Ada* nog eene Zuster gehad heeft, en waar die *Aleid*, als de oudste en dus Erfdogter, gebleven, waar en wanneer zij overleeden is? Verder doet hij zien, den misslag, dat van de gemelde *Aleid*, die ons bij *Slichtenhorst*, en anderen, als de ondertrouwde *Bruid* van *Jonkheer Hendrik van Gelder*, voorkomt, gezegd word, *dat ze beiden, kort na de Bruiloft*, 1198, *Kinderloos gestorven en te Rhijnsburg begraven zijn*; waarop zijn Ed. aanmerkt, dat het niet onnatuurlijk is, dat Kinderen kinderloos sterven, en toont dat ze nooit Bruiloft gevierd hebben, nooit getrouwd, maar alleen aan elkander verloofd zijn geweest; en dat de Schrijvers zig van haar niet wetende te ontdoen, de levende met de doode begraven hebben. Uit den *Brabandschen* Schrijver *Butkens* teikent hij aan, het geen bij de Hollandsche niet te vinden was: „ Men heeft deeze allerongelukkigste Erfdogter *Ada*, bij „ haar leven, in tweën gedeeld, om 'er nog een *Aleid* van te „ maken; en na haaren dood, heeft men ze weder als tot beter- „ nisse te zaam gesmolten met eene levende *Aleid*. Zie I. Deel, bl. 473."

„ Vrouwe *Aleiden* noch den niwen here.
„ Ne swoeren si trouwe nemmermere.

„ zegt *Melis* p. 21. in *Ada*, welke twee vaersen, volgens den „ Heer *Huidekoper*, met opmerking verdienen beschouwd te „ worden, en de *Goudsche Kronijk* (zegt hij) voegt 'er bij: *want „ sy Alyt ende haar Dogter, noch den Jonge Grave Lodewijk „ niet ontfangen en wonden*. Lang, dus schrijft hij verder, heb „ ik dit aangezien als eene verbetering van *Melis*; die, door

„ het verzwijgen van den naam van *Ada*, ſcheen te kennen te
„ geeven, dat dit weigeren van trouwzweeren geene betrekking
„ had tot haar zelve; maar alleen tot haare Moeder en Man. Want
„ de onbetamelijkheid, waar mede *Ada*, door list van *Aleid*, in
„ de armen van *Lodewijk* geworpen is, terwijl het Sterfhuis, daar
„ de Vader nog boven aarde ſtondt, weergalmde van 't gejuich
„ der Bruiloftsgasten, waar van men zelfs onder 't geringe volk,
„ zeide *Meerhout*, geen voorbeeld gezien had, benevens de
„ ſtaatzucht van de Moeder, die, gelijk de zelfde tijdgenoot
„ aangetekend heeft, alleen voor hadt, zelve het bewind te voe-
„ ren, en den jongen *Lodewijk*, die alles aan haar verplicht zou
„ zijn geweest, van haare hand te doen vliegen; ſcheen meer dan
„ genoeg te zijn, om, zo *Moeder*, als *Man* van *Ada*, in eenen
„ algemeenen haat te brengen, buiten alle bewind te ſtellen, en
„ de *Voogdije* des Lands te ontneemen aan *Lodewijk*, en op te
„ dragen aan *Willem*, gelijk natuurlijk vloeit uit de vergelijkinge
„ der woorden van *Melis*, IIde Boek, vſ. 44. en II. vſ. 1396,
„ daar hij duidelijk ſpreekt van beider Voogdije. En dit weder-
„ om vergelijkende met onze tegenwoordige plaats, beſloot ik,
„ dat de toeleg van *Philips van Wasſenaar* en andere alleenlijk
„ geweest was, om *Ada* wel te erkennen voor *Gravinne*, maar
„ om haar en haar Land, bij *voorraad*, te ſtellen onder Voog-
„ dije van haaren Oom *Willem*. Maar zedert is mij de uitvoe-
„ ring ondoenlijk voorgekomen. *Ada* was jong, zij had een jong
„ man, zij hadt hem eerst voor weinig dagen getrouwd; zij had
„ hem getrouwd, op raad van haar Moeder, van welke zij, als
„ een éénig kind, zekerlijk tederlijk geliefd is geweest: zoude zij
„ deeze en dien verlaten, om zelven geregeerd te worden, door
„ die geenen, dieze verdreven hadden? Neen, 't was hier, na
„ den dood van *Graaf Dirk*, van wederzijde, aanſtonds onder
„ of boven. En inderdaad, door dat verhaaste huwelijk was de
„ geſteldheid der zaken zo hachlijk geworden, dat 'er geen an-
„ der middel overig was, dan om de ongelukkige *Ada* op te of-
„ feren, aan de misdaad van haare Moeder, en haar te gelijk
„ met haaren nieuwen Heere, geweldigerhand, uit den lande te
„ verdrijven; en *Willem* te plaatſen in haaren Graaffelijken ſtoel.
„ Men ziet niet alles op een tijd. Nu zie ik, dat *Melis* hier we-
„ derom bedorven is, en dat men voor *Aleiden* moet leezen *Aden*."

Voor-

Vooreerst hebben wij die zelfde misschrijving, *Aleiden* voor *Aden*, aangetoond. Ten anderen komt *Aleid* hier niet te pas. Zij wilde wel blijven regeeren, op naam van haare Kinderen; maar zij was niet dwaas genoeg, om te vorderen, dat de Edelen haar den Eed van getrouwigheid moesten doen, welken zij aan *Ada*, volgens haare geboorte, verschuldigd waren; en dit was ook 't geen zij aan *Willem* beloofden. Hadde *Philips van Wassenaar* dit belooft, dan had hij gezegd, dat hij had moeten zwijgen. Dit laatste zag ook de schrijver van de *Goudsche Chronijk*, maar hij zag den misslag niet, van *Aleid* te noemen in plaats van *Ada*, gelijk men bij hem leezen moet. II. Deel, bl. 123 en 124.

Vs. 570. zegt *Melis*. Ade de voer horre veerde,
en is sonder Oer verstorven.

Op deeze regels, en op het geen wij boven van *Ada* gezegd hebben, zullen wij de Aantekening van den Heer *Huidekoper* hier bij voegen. „ *A. Mattheus*, op zijnen *Beka*, p. 124. zegt, „ dat *Schriverius*, *Pontanus*, *M. Vossius*, en anderen, het „ overlijden van *Ada* stellen op het jaar 1204; dit zelfde jaar „ vind men onder haar Afbeeldzel in de *Goudsche Chronijk* enz. „ Melis zegt eenvoudig, dat ze gestorven is, zonder Kinderen „ natelaten. Maar *Meerhout* spreekt zedert haare vervoering naar „ *Texel*, niet verder van haar; dit doet mij denken, dat zij „ waarschijnlijk in 't laatst van 1205 zal overleden zijn; *He*„ *raud* bepaald haar dood, uitdrukkelijk, als men schreef XIIC „ en V. Toen haar Man, in 't voorjaar, een nieuwen kans wil„ de waagen, om Holland te winnen, moet zij nog geleefd heb„ ben; alzoo hij naa haaren dood, geen recht ter waereld op „ Holland of Zeeland, en 'er dus ook weinig of geen aanhang „ meer te wagten had, en in 't Jaar 1206, toen haar Man her„ trouwde, moet zij overleden geweest zijn. En zo kan men „ natuurlijkst begrijpen, waarom *Meerhout* van haar zwoeg; „ wiens laatste woorden opmerklijk zijn. *Ecce longam gesta*„ *rum seriem qualicunque stilo exaravimus. Alia, præter* „ *hæc, si forte supervenerint, quæ ad præsens negotium spec*„ *tant, alterius executioni committimus;* een klaar bewijs, dat

„ bij dit ſchreef aanſtonds, nu dat *Lodewijk* en *Aleid*, *ſpe ſua* „ *fruſtrati & illuſi ad propria redierant*: en terwijl de ongelukkige *Ada* noch leefde op *Texel*, daar zij eerlang, waarſchijnlijk van hartzeer, overleed. Want zo 'er in deeze zaake „ iets verder mogt voorvallen, dat liet *Meerhout* over aan anderen."

Verder toont zijn Ed. de misſlagen, (zo als hij onderſtelt) door *Mattheus*, van *Loon* en *Wagenaar* begaan, wegens den ſterftijd van Gravin *Ada*, ontſtaan door de naamsverandering van *Ada* in die van *Aleid*. Om de zwarigheden, die hem hier bij voorkomen, weg te neemen, onderzoekt hij eerst de vlugt van *Ada* naar Engeland, „ waar van, zegt hij, *Meerhout* zweeg, en „ *Melis* niets wist; maar hoe kwam *Ada* in Engeland? Zij is „ 'er gezonden, zegt *Mattheus*, p. 125, en wijst ons naar *Joh.* „ *a Leidis* XX, 2. daar ik wel *Texel*, maar geen *Engeland* genoemd vinde. *Graaf Willem deedt haar naar Engeland* „ *voeren*, zegt de *Vaderl. Hiſt.* p. 305, en beroept zig op den „ valſch verklaarden brief van *Paus Honorius*. Zij ontvlugte uit „ haar gevangenis van *Texel* naar *Engeland*, en werd daar weder gevangen, doch 1207 losgelaten: volgens van *Loon*, die „ 'er eene omſtandigheid bijvoegt, die vreemd is. Want hij wil, „ dat *Arnoud van Loon*, *Lodewijks* broeder, voor *Ada* in Engeland te pande bleef, en daar door, in 1218, niet mede met „ zijne twee broederen, *Lodewijk* en *Hendrik* is vergeven geworden, en dus zou *Arnoud* voor zijns broeders Vrouw, elf „ jaaren, naa haar ontſlag, of liever 13 jaaren, naa haar dood, „ ten gijzel gelegen hebben. Dan uit brieven bij *Miræus*, of „ wel in 't *Supplem.* 845 & 846 blijkt het tegendeel van dit gezegde." Wij zullen hier geen verder gewag maaken van alle de misſlagen, welke de Heer *Huidekoper*, omtrent dit ſtuk, bij *Wagenaar*, van *Loon* en *Butkens* meent ontdekt te hebben, maar ons vergenoegen, ten beſluite hier alleen nog bij te voegen, dat zijn Ed. onderſtelt, dat dezelve hier uit ontſtaan is, dat *Butkens* het ſpoor bijster is geworden, door 't uitvallen van eene letter, en dat hij *Lodewijk des Graven van Loons Vrouw* A, nam voor *Ada*, in plaatze van *Aleid* van *Braband*, die zijne tweede vrouw was, en welke naam *Aleid* ook die was van de vrouw van *Arnoud*, *Lodewijks* broeder. Den Leezer, die begeerig is dit ver-

verder uit te pluizen, wijzen wij naar de meergemelde aant. op dit 570 vf. in de druk in 4to, 2de Deel, van bl. 154—164. Verder ziet men uit deeze Aantekeningen van den kundigen *Huidekoper*, dat hij de vervoering van *Ada*, naar *Engeland* genoegzaam als geheel onzeker houd. Nogthans zal men hier aan niet zo gereed de toeſtemming geeven, als men het oog ſlaat op den hier voorgemelden Brief van Vrouw *Aleid* aan den Koning van Engeland, bij MIERIS in zijn *Charterboek van Holland*, I. Deel, bl. 152. en daarbij voegt de overeenkomst van den Graave *van Loon*, wegens den dienst aan den Koning van *Engeland*, en deszelfs Neef den *Roomsch Koning*, ter gemelde plaatze. Doch het geene, naar mijne gedachten, hier allerſterkst ſpreekt, is, het geen men vind in 't Vredes-Verbond, tuſſchen *Lodewijk*, Graaf *van Loon*, en *Willem*, Oom zijner Gemalinne *Ada*, die de Zoon was van *Floris den III*, Graaf van *Holland*, door bemiddeling van *Philips*, Markgraave van *Namen*, te *Brugge*, in October des Jaars 1206, geſlooten; waarin men onder anderen leest: „ Heer „ *Willem* zal zijne booden naar *Engeland* zenden, tot wederkrijging van zijne Nicht, én om die aan den Graaf *van Loon* „ weder te geeven; indien hij dezelve door zijne gezanten niet „ kan wederkrijgen, zo zullen die Afgezanten hem een vrijgelei„ de bezorgen, op dat Hij zelfs derwaart kan gaan; en zo zij „ zulks ook niet kunnen bekomen, zo zal de Heer Markgraaf „ van *Namen* hem dat vrijgeleide moeten verwerven. En indien „ Heer *Willem*, in eigen perſoon, haar niet wederkrijgt, en de „ Heer Markgraaf van *Namen*, het zij door brieven van den Ko„ ning van *Engeland*, het zij door geloofbaare getuigen, kan „ te weeten komen, dat Heer *Willem* zijn best daartoe niet ge„ daan heeft, en hij haar wel had kunnen wederkrijgen, bijaldien „ hij het begeerd had, zo zal Heer *Willem*, en de Markgraaf van „ *Namen*, met hem wederom twee eerzaame mannen, op hunnen „ Eed, en eenen Abt, op zijne gehoorzaamheid aangemaand, „ derwaards zenden, op dat zij gaan zien en onderzoeken, of „ Heer *Willem* zijn best gedaan heeft, om haar weder te krijgen. „ Indien de Gezanten getuigen, dat Heer *Willem* zijn best niet „ gedaan heeft, zo zal hem de Heer Markgraaf dwingen, 't zij „ door 't vorderen van Pandsluiden, of andere bekwaame middelen, om haar weder te doen geeven. Indien zij getuigen, dat

„ hij

„ hij zijn best gedaan heeft, zo zal hij deswegen vrij en onge-
„ ſtoort blijven". Wie nu kan gelooven (ſchoon de Heer *Huidekoper* dezelve als onegt aanmerkt,) dat zulk een voornaam point in een Vredes-Verdrag zou geplaatst zijn, indien *Ada* zig niet werklijk in *Engeland* bevond, en wel onder bewaarender hand? Teffens doet dit ons zien, dat zij in 't Jaar 1205 reeds niet kan overleeden geweest zijn. Indien de Jaartekeningen der Oude Brieven zeker zijn, zo blijft 'er eenige duisterheid, over den ſterftijd van Gravin *Ada*. Volgens geleide van onze *Vaderlandſche Hiſtorie*, II. Deel, bl. 330 en 331, hebben wij hier voor melding gemaakt van twee Brieven van den Graave *van Loon*, van 't Jaar 1213 en 1218, en daar uit aangetekend, dat zij toen nog in leeven was. Dit blijkt ook uit een Verdrag, tuſſchen den *Hertog* van *Braband*, *Hendrik den I*, en *Lodewijk*, Graaf *van Loon*, die den Oorlog tegen elkander gevoerd hadden; in welk Vedrag de *Hertog* verſcheidene Goederen aan den Graaf *van Loon* geeft, of afſtaat, met oogmerk, om zijne Dogter *Aleide* aan den Graaf *van Loon* ten Huwelijk te geeven, en dus deszelfs eerſte Huwelijk met *Ada van Holland* te vernietigen, alsof die niet wettig verbonden was. Ook belooft de *Hertog*, den Graaf *van Loon* aan een goed Verdrag met Graaf *Willem van Holland* te zullen helpen. Doch het Jaar 1206 maakt hier eenige zwaarigheid, wijl 'er Schrijvers gevonden worden, die dit verdrag na den dood van *Ada* onderſtellen gemaakt te zijn. Maar dit vervalt, als men nagaat, dat dit onnodig zoude geweest zijn voor den Graave *van Loon*, indien de dood van *Ada* zijn eerſte Huwelijk verbrooken, en hij dus op *Holland* niets meer te eisſchen had; en dat als dan Vrouw *Aleid*, in 't volgende Jaar, zig niet had behoeven te vermoeijen, om de Wettigheid van dat Huwelijk aan den Koning van *Engeland* te bewijzen, noch deeze, om hetzelve te doen onderzoeken. Ik voor mij zie dan in dat Verdrag, 't welk men vind bij BUTKENS, in zijn *Troph. de Brab. Tom. I.* en bij MIERIS, in zijn *Charterboek*, I. Deel, bl. 151. niets dan een overmaat van ſmarte voor de Jonge Gravin *Ada*, beſtaande in de laagheid van haaren Gemaal, die ziende, dat de zaaken in *Holland* niet wel vlotten wilden, laf genoeg was, op hoop van in *Braband* beter te zullen ſlagen, tot dit verdrag over te gaan, dat hem egter voor eerst niet gelukte. Ondertuſſchen blijft het zeker, dat *Lodewijk*

van

van Loon, naderhand, zig met *Aleid*, Dogter van gemelden Hertog *Hendrik*, in een tweede Huwelijk begeeven heeft; en zijn dood word door *Wagenaar* geſteld, bl. 340, in 't jaar 1218; in welk Jaar *Wagenaar* ook zegt, dat *Ada* overleden is. *F. van Mieris* zegt, in zijne *Aantekeningen op de Chronijk van Holland*, door de *Onbekende Klerk*, bl. 100. „ *Ada* overleefde haaren „ Gemaal, *Lodewijk* Graaf *van Loon*, welke in 't jaar 1218 „ ſtierf."

Doch *Wagenaar* en *Mieris* hebben hier beiden misgetast, en zig bedrogen met de naamen van *Ida* en *Ada*, wijl het ontwijffelbaar vast gaat, dat de Graaf *van Loon*, in zijne beide brieven van 't jaar 1213 en 1214, niet ſpreekt van *Ada van Holland*, zijne eerſte, maar wel van zijne tweede Huisvrouw, *Aleid van Braband*; zo als boven reeds is aangewezen.

Maar genoeg hier van, om vast te ſtellen, dat de ongelukkige *Ada* is geweest de XVde in den rang der Gravinnen van *Holland*; van het Graaffchap ontzet, door haar Moeders onbepaalde heerschzugt en opgedrongen Huwelijk met *Lodewijk van Loon*; (hetwelk wij mede voor wettig houden, zonder ons te ſtooren aan de beuzelpraat, dat zij door haaren man niet zoude beſlaapen zijn; waarop wij reeds hebben aangemerkt, dat de Staatkunde van haare Moeder recht het tegendeel vorderde: hier merken wij nog aan, dat zo 'er geen kragtiger bewijs kan worden bijgebracht, dan dat zij zonder kinderen geſtorven is, dit niets zegt, en even zo ongezouten is, als hetgeen door *Alkemade* word bijgebracht, als eene reden, waarom 'er van haar geene *Graaflijke Munte* gevonden wordt, namelijk om dat zij niet gehuldigd was. Maar kon 'er beweezen worden, dat zij niet beſlaapen was, dan had *van Loon* dit moeten doen, als hij zijn Huwelijk onwettig wilde doen zijn. Want de groote *Hugo de Groot* leert ons, in zijne *Inleiding tot de Hollandſche Rechtsgeleerdheid*, dat men oudtijds in deeze Landen de Huwelijken plagt te voltrekken, zonder veel gebaars, alleen door bijſlaaping, met kennisſe van de bloedvrienden van wederzijden, en dat de bevestiging van den trouw, op 't Raadhuis of in de Kerk, in laater tijd in gebruik gekomen is; en elders zegt hij, dat deeze twee zaaken volbragt zijnde, als dan een wettig Huwelijk daar is) dat ze lang voor hem overleden is, en wel in 't jaar 1206, waarin *van Loon* voor de tweede maal gehuwd

en ook door Geleerdheid en in Konsten uitmunten, als perzoonen, die van aanzien en rang in 't gemeenebest veradeld geworden zijn; waar van 't Latijnſche vaers tot ons is overgekomen, beduidende dit volgende in 't Nederduitſch:

Twee maaken een Edelman,
Die krijg verſtaat en konsten kan.

De beste Adel heeft haaren oorſpronk uit de deugd. Want wat is de Adel zonder zeden en voortreffelijke deugd? vraagt een onzer beste Zedeſchrijvers. En doet daar op, volgens *Ovidius*, *Ulisſes*, den ſnorkenden *Ajax* antwoordden:

Nam genus & proavos & quæ non fecimus ipſi,
Vix ea noſtra voco.

Waar bij het zeggen van eenen onzer Nederduitſche Dichters mede niet te onpaſſe komt, als hij zegt:

Weg dan waereld met uw brommen
Op doorluchtige adeldommen,
Zo gij van de deugt ontaert,
Is uw adeldom niets waert.

De *Hollandſche Adel* word meerendeels benoemd, bij hunnen eigen naam, of den bijnaam van een *dorp*, *huis*, *land* of *heerlijkheid*, waar van zij bezitters zijn, of die van hunne voorouders op hen zijn gekomen. Van hier, dat meeſtal het woordtje *van* geſteld wordt tuſſchen hunnen eigen en den toenaam; als, het bijvoeglijk, van *Arkel*, van *Amſtel*, van *Aſſendelft*, enz. hoewel ſommigen den eerſten naam van hun geſlacht alleen gevoerd hebben, als *Polkijn*, *Banjart*, *Nagel*, enz. Zeer aanzienlijk is de Adel voortijds alhier geweest, de kleinheid des lands in aanmerking genomen zijnde. Uit oude Rekeningen, Blaffers, Aantekeningen, en oude Chronijken, kan men optellen, dat alleen in Holland zig bevonden hebben, *twee hondert twee-endertig* onderſcheide Edele geſlachten, ieder een bijzonder wapen voerende; alhoewel men moet aanmerken, dat 'er ook veelen onder

wa-

waren van een jonger broeder, van deezen of dien Heer geſproten, die het vaderlijk wapen, 't zij in verwe, 't zij met eenig ander teken veranderden; en eenen anderen bijnaam aanneemende, van een ſtuk lands, zijnde een leengoed, dus eene nieuwe geſlachtlinie hebben aangevangen. De oorzaken, waar door de meenigte van deeze Adelijke familien zo zeer verminderd is, worden in 't volgende Art. aangeweezen; waar bij men mag aanmerken, dat de *Heeren Staaten der Vereenigde Nederlanden* geene nieuwe Edelen maken. Op het jaar 1620, zegt HALMA, kon 't getal der bekende Edele ſtammen naauwlijks 35 opleveren, voerende verſcheiden bijnaamen en wapenen. Bij *Goudhoeven* vind men eene lijst van de Hollandſche Adelijke Geſlachten, zo veel uit de oude Kronijken en ſchriften, in zijnen tijd, konden opgezocht worden, en omtrent het jaar 1620 waren bekend geweest. De meeste Edele geſlachten waren alreeds verſtorven, immers in Holland niet meer bekend, of tot zulken laagen ſtaat vervallen, dat hunne afſtammelingen (indien 'er nog eenigen mochten zijn uit Echten bedde) van de andere Edelen niet meer erkend worden. Zij zijn deeze volgende.

Altena.
Amſtel.
Ackerſloot.
Ackoij.
Adrichem.
Ameide.
Aalburg.
Almonde.
Althen.
Abbenbroek.
Alblas.
Albout.
Almerongen.
Bakenesſe.
Bakkerwaerde.
Binkhorſt.
Booterſloot.
Boeckel.
Benſchop.
Benthem.
Bergen.
Beſoijen.
Bleiswijk.
Blommendael.
Beets.
Brakel.
Banjaart of Banyort.
Blommeſtein.
Berge (van den)
Beuckelaar.
Boel.
Boom.
Boekhoven.
Beverwaerde.
Cralingen.
Crajeſtein.
Cronenburg.
Cattricum.
Croeſink.
Coulſter.
Cranenburg.
Cuijl.
Doortoge.
Duijven.
Dongen.
Duſſen.
Diemen.
Dever.
Daellem.
Drimmelen.
Diepenburg.
Elshout.
Eemskerk.
Eversdijk.
Eethen.
Eggert.
Goude.
Geervliet.
Groenevelt.
Grebber.
Gijſſen of Gijſſen.
Ghour.
Gellerhem.
Haarlem.
Hedikhuiſen.
Hechuiſen.

Heusden.
Hoorne.
Heemskerk.
Heemſtede.
Hodenpijl.
Hoochtwoude.
Heerman.
Heerlaer.
Heenvliet.
Hesbeen.
Hargen.
Houweningen.
Hillegum.
Iſel of Yſelſtein.
Kuſer.
Kijfhoek.
Kedilhem.
Leerdam.
Langerack.
Liesvelt.
Leede.
Loenrsloot.
Meereſtein.
Monster.
Moerkonk.
Made.
Molenaar.
Moordrecht.
Muijlwijk.
Mark.
Nagel.
Noortwijk.
Nijenrode.
Nijenſtein.
Noorden.
Nederveen.
Nachtegaal.
Oesthoorn.
Oosterwijk.
Oostgeest.
Putten.
Polkijn.
Polanen.
Poel.
Potter.
Poelenburg.
Rijswijck.
Ruven.
Rodenrijs.
Rijsoort.
Rolland.
Rijde.
Roſendaal.
Roſenburg.
Rouſenburg.
Suijen.
Sluiſe.
Sasſenheim.
Schotland.
Sandhorst.
Slingeland.
Sevenbergen.
Schoonhoven.
Spaerwoude.
Spieringshoek.
Sait.
Sasbout.
Spijsdrager.
Stapel.
Steenhuiſen.
Stoop.
Tol.
Teurode.
Tolloiſe.
Veen.
Vooren.
Velſen.
Vlanen.
Valchenburg.
Vliet.
Voorhout.
Vreſe.
Valckeſtein.
Wasſenaar.
Woerden.
Wouden.
Woerdt.
Waterlant.
Wijck.
Wateringen.
Wormond.
Wiſe.
Weijburg.
Wiwijk.
Werve.
Waele.
Wielniſe.
Weldrecht.
Zaenen.
Zijl.
Zuidwijk.

De overige Hollandſche Adelijke geſlachten, waar van, in 't gemelde Jaar 1620, nog mannelijke afſtammelingen gevonden werden, doch waar van 'er ook zedert dien tijd al verſcheidene familiën zijn uitgeſtorven of te niet gegaan, waren deeze:

Arckel.
Asperen.
Amſtel van Mijnden.
Asſendelft.
Alckemade.
Ameijde.
Albout.
Brederode.
Burch.
Bouchorst.
Boſchhuizen.
Bekeſtein.
Boetſelaar.
Coppier.
Clootwijk.

Dron-

Drongelen.	Linden.	Rhenegum.
Duivenvoorde.	Laan.	Rietwijk.
Dorp.	Merwede.	Spiering.
Does.	Mattenesſe.	Spangen.
Duijn.	Meinden.	Schagen.
Duijck.	Mijle.	Sonnevelt.
Egmont.	Naeldwijk.	Schoten.
Endegeest.	Nijenburg.	Suijs.
Emmichoven.	Oem.	Teijlingen.
Forreest.	Ontheusden.	Treslong.
Haghe.	Perſyn.	Veuren.
Haastrecht.	Poelgeest.	Wijngaarden.
Heuckelum.	Pijnſen.	Westerbeek.
Jode. (de)	Raaphorst.	Wena.
Loo.	Ruichrok.	Zwieten.
Leeuwen.	Rode, nu Rhoon.	Zevender.

ADEL. (*Zeeuwſche*) Schoon onze voorganger, op dit *Art.* van denzelven geene melding maakt, waar van de reden ons onbekend is, dacht ons echter noodzaaklijk, 'er hier van gewag te maaken: I. Om dat de *Zeeuwſche* Adel niet min luisterrijk is geweest, dan die van Holland. II. Om dat dezelve voormaals niet minder talrijk plagt te zijn. Ja zelfs, zegt de Eerw. *J. W. te Water*, wiens leiding wij hier volgen, zou dat getal vrij groot konnen ſchijnen, voor een gewest, dat zo weinig vast land beſlaat, en zo klein van omtrek is als Zeeland: dog men moet aanmerken, (zegt die kundige ſchrijver verder) dat voortijds elk ſteenen huis, ſlot, kaſteel, Dorp en kleine ſtad, zijnen bijzonderen Heer had, uit Edelen geſlachte: in zo verre, dat 'er zelfs van alle Graafijke of goede ſteden, niet meer zijn geweest dan twee, welke nooit aan bijzondere Edelen hebben behoord: *Middelburg* en *Vlerickzee*. De oorzaaken van de vermindering, even verwonderenswaardig, door zijn Eerw. opgegeven, zijn genoegzaam dezelfde, als die wij bij het Art. der Adelijke Huizen enz., zullen opgeven; want, zegt hij, „ de Nederlandſche beroerten hebben 't getal der „ Edelen in Zeeland merkbijk verminderd, alzo zij meest alle den „ Roomſchen Godsdienst aankleefden, en Spaansgezinden waren, „ en ſommige zelfs ſlaven van *Alva* en *Requeſens*, die zig zo „ verre lieten vervoeren, dat zij zig niet alleen vervolgers van „ den gezuiverden Godsdienst, maar ook vijanden van de vrijheid „ en 't Vaderland betoonden, en dus zig genoopt vonden, bij

„ de verandering van Regeering, en ſtaving der vrijheid, naar „ andere Landſchappen, meest naar *Braband* en *Vlaanderen* te „ begeven, zo als ſommige hunner nakomelingen zig daar nog „ bevinden. Andere bleven wel in de Provintie, of keerden „ daar weder in te rug, zo veranderd, dat zij 'er niet meer in „ bekend ſcheenen; en wat poogingen zij aanwendden, om het ten „ hunnen opzichte weder in de oude plooij te brengen, dezelve „ waren vruchteloos: dus begaven zij zig dan naar andere Pro„ vintien van 't vereenigd Nederland, daar zij in hunnen rang „ konden herſteld worden." 'Er bleven dan maar enkele geſlachten of Takken der Edele ſtammen in Zeeland, voor welke geen andere weg openſtond, dan zig in den Krijgsdienst, of in de Regeeringe der ſtemmende ſteden van die Provintie te begeeven; doordien het Lid der Ridderſchap en Edelen van Zeeland, zedert de Gendſche Bevreediging, in 1576, in den Perzoon des Prinſen van Oranje, als zijnde de eerſte Edele van die Provintie, verbeeld word. De Lijst daar van door zijn Eerw. opgegeeven, is deeze. Eer wij dezelve plaatzen, moeten wij vooraf aanmerken, dat, door bovengemelde oorzaaken, ook hier gebeurd is, het geen wij reeds ten opzigte van den Hollandſchen Adel gezegd hebben.

Abbenbroek.
Abeele.
Abeele van Oosterſtein.
Arnemuijden.
Baenſt.
Baerland.
Baerlant.
Beeckeren, of Biggekerken.
Bergen in Kennemerland.
Blans.
Bleiswijk.
Blois van Treslong en Bitland.
Blok van Jerſikendamme.
Boede.
Borndamme.
Boſchuizen.
Borsſele.
Borsſele van Baersdorp.
Borsſele Cortgene.
Borsſele v. der Hoge.
Borsſele St. Maartensdijk.
Borsſele Sandijk.
Borsſele Schellag.
Borsſele v. der Veere.
Borsſele Spreetwenſtein.
Borsſele Weldamme of Clevendamme.
Borsſele Brigdamme.
Borsſele Laterdaale.
Brigdamme.
Brouke.
Bruelis.
Burcht.
Buttingen.
Campe.
Cats.
Cats van Weldamme.
Cats van Welle.
Cats Sijmonskerke.
Cattendijk.
Castillon.
Cleverskerke.
Cloetingen.
Cocq van Opijnen.
Cortgeene.
Coudekerke.
Couwerven.
Crabel.
Cralingen.
Croeſer.
Cruiningen.
Dalem.

Dom-

Domburg.
Duivelant.
Duvenee.
Egmont.
Emelisſe.
Everdinge.
Everinge.
Eversdijk.
Eijl.
Fijk.
Glijmes.
Goes.
Grijpskerke.
Haemſtede.
Haijman.
Heenvliet.
Herwijnen,
Hoogerdeure,
Hooge.
Hooglande.
Houts.
Jerſicke.
Kerkwerve.
Kervink.
Lalain.
Lisſe.
Lodijcke.
Lunkerke,
Maelſtede.
Maldegem.
Meere.
Meliskerke.
Moermont.
Nieuwenhove.
Nieuwerve.
Nisſe.
Olſtende.
Oostdijck.
Oostee, Oostede.
Oostende.
Oosterſtein.
Oostkerke.
Oudendijk.
Pels.
Peters dict. Cats.
Poele.
Poppendamme,
Pouckes.
Reimersmale.
Renesſe.
Ruichrok.
Sabbingen.
Sandelijn v. Herenthout.
Schellag.
Schengen.
Scherpenisſe.
Schoonhoven.
Schore.
Schoudee.
Serooskerke van Thuil
Smallegange.
Soetelingskerke.
Somerzee.
Soutelande.
Spreeuwitein.
Staple.
Stavenisſe.
Suijs.
Swanenburg.
Sijmonskerke.
Tuil van Serooskerke.
Uittenwaarde.
Valkenisſe.
Valkeſtein.
Vilain van Gent.
Vliet.
Vlisſingen.
Voirne.
Voorhouten.
Vrieſe van Oostende.
Watervliet.
Weerde.
Weldamme.
Welle.
Wemeldingen.
Werve,
Westkerke.
Wisſekerke.
Zouburg of Suijburg.
Zuidland.

Omtrent of kort voor 't jaar 1420, waren in Holland en elders eenige Huislieden, die, door hunnen aanzoek bij Keizer *Sigismundus*, Privilegien en Vrijheden van Adeldom verkregen hadden. Geweldig mishaagde dit, niet alleen aan de Ridderſchap, en hun, die van natuure gebooren Edelen waren; maar zelfs aan andere Boeren. Ingevolge hier van, vervoegden zij zig bij Hertog *Jan van Beijeren* (eerst Voogd, en daarna Graaf van Holland en Zeeland,) en hielden bij hem aan, om hier in te voorzien; zij verzochten hem tevens, te gelasten, dat geene Landlieden of Boeren den Adelſtand zouden mogen bekleeden, dan alleen met toeſtemming van den Graave van Holland en Zeeland. Hier op

deed de Heeren de volgende Ordonnantie te voorſchijn koomen.

„ *Jan* bij der Gratie Gods, Paltsgrave op den *Rhijn*, Hertog „ in *Beijeren* &c. laat weeten, allen onzen Baljuwen, Schou„ ten, Rechteren en Edelmannen, Scheepenen, Gezworene „ Aſingen, en verder overal in de landen, van *Holland* enz., „ hoe wij dagelijks wel verzocht worden, van onze getrouwe „ huislieden, in de Dorpen gezeten, klagende, dat zommige „ hunner medeburen, bij den allerdoorluchtigſten onzen genadi„ gen Heere den Roomſchen Koning geweest zijn, en zommigen „ daar geſchikt hebben, om Privilegie en Vrijheid van Edeldom, „ die zij van zijne Mogenheid verkregen hebben, in groot ach„ terdeel van onzen Heerlijkheid, en vermindering onzer daag„ lijkſche dienſten, die wij tot hier toe, uit alle Dorpen gehad „ hebben. Ende want onze meeninge niet is, onzes genadigſten „ Heere Konings brieven te krenken, zo wij wel kennen, dat „ het in zijne Koninglijke macht is, den Onedelen en Edelen, „ nadat hem Godt, en de waereldlijke wijsheid tot de Keizerlij„ ke Hoogheid verheven hebben, maar ook meinen, dat hij ons „ billijk, om onzer diensten met zijne Giften niet te verminderen, „ noch buiten onzen conſent verachten zal: zo is 't dat wij U „ allen Amtlieden, en dienende voorſchreven, ende elke bijzon„ dere ontbiedn, en bevelen op onze hulde; dat gij voortaan, „ op zulke Koninglijke Brieven, als voorſchreven is, niemants „ aanbrengen hoord nog vorderd, nog vonniſe daarop vraagd, „ nog en wijst, alzo lieve wij u zijn; ten zij, dat onze brieven „ van Conſente en Confirmatie daarbij zijn, door u of uwer „ eenigen ende heuren brieven van getuigen, daar af buiten ons „ verkregen hebben, zo willen wij doch, dat die hun geen ſtaat, „ noch baten doen, maar in huislieden ſtaat, wezen en blijven „ zullen. — Alzo het ons kennelijk aanraakt in alle zaken, „ ende gevaarde, ter tijd toe, dat zij onze Conſente en Confir„ matie, daar hebben, ende anders niet, want waart, dat hier en „ boven deeden, of zij ons niet en dienden, in alle ſtaten en „ dienſten, gelijk den Huisluiden, dat zouden wij an u, en haar „ houden en verhaalen, als den goenen, die ons geweld deden, „ aan onzen Heerlijkheeden, zonder eenig vendag, in oirkon„ den, &c. datum 's *Hage*, den 27ſten dag in April, *Anno* „ 1422."

Uit

Uit dit Bevelſchrift, Ordonnantie of Handvest, zien wij den twist en jalouzij, die 'er heeft plaats gehad, tusſchen den Ouden Adel, en welgeboorene Mannen, en mindere Landlieden. 'Er zijn 'er, in de daad, die gemeend hebben, dat door de Welgeboorene Mannen insgelijks een zoort van *Adel* verſtaan werd; en dat *Adel* van de *Ridders* moet onderſcheiden worden; zijnde de laatſte de zulken, die om hunne ongemeene daaden, kloekheid en deugd, tot zekere zoort van *Ridderſchap* verheven waren: terwijl de Welgeboorenen hunnen *Adel* ontleenden van de geboorte, en niet door eigen daaden hadden verkreegen, en die ook *Jonkeren* genoemd werden. Doch dit onderſcheid van *Jonkeren* en *Ridderen*, hoe veel ſchijn hier voor zijn mag, is echter minder weezenlijk. Uit het bovenſtaande *Handvest*, en van elders blijkt, dat de natuurlijke, en, om zo te ſpreeken, geboorene Edelen niet wilden gedogen, dat eenige van de Landlieden, in *Holland*, tot den *Adelſtand* zouden geraken; 't welk, ongetwijffeld, moet verſtaan worden van die geenen, dewelke als de Oudſte, Rijkſte en Aanzienlijkſte, onder de Welgeboorenen gerekend zijn geweest, waaronder, van oude tijden, lieden van groote middelen en aanzien waren. 't Geen hiertoe meer voet gaf, was, dat ſommigen onder de Edelen, verflaauwende van de dapperheid hunner voorouderen, zig tot ledigheid, zorgloosheid en kwaade huishouding begevende, door den tijd afſtand van hunne Adelijke goederen moesten doen, die daar door overgingen tot hun, die van den burgerſtand waren; welke, door hunne zuiniger en ſoberder Levenswijze, zig in ſtaat bevonden, om de adelijke goederen, met hunne beſpaarde penningen, van den berooiden Adel te koopen, tot minachting van den Ouden Adel, en vergrooting van hunne eigen geſlachten, die zij, door dien weg, in den Adelſtand zochten intedringen; waartoe de hebzugt van *Sigismundus* hun dienſtig was: te meer, om dat hij geen nadeel lijden konde van de dienſten, van welke zij daar door ontſlagen werden. Om hier in 't voorbijgaan aan te tekenen, wie eigenlijk Welgeboorene Mannen van Ouds geweest zijn, zullen wij ons bedienen van de woorden van den doorluchtigen *Hugo de Groot*. „ 't Zijn die „ van Aver tot Aver, (van Ouder tot Ouder) van Rijke gequali„ ficeerde en vrije lieden gekomen zijn, die van Ouds, zo het „ ſchijnt, tot Rechters van het Baljuwshof zijn gebruikt geweest,

„ daar uit het voortgekomen is, dat dezelve Regters, die men „ ook Geſwoorene Leenmannen ende Mans-mannen noemt, door„ gaans Welgeboorne Mannen genoemd worden, en daarin van „ de Gemeene Luiden onderſcheiden worden."

Alle *Adel* is voortgekoomen, uit gunst van de hoogſte magt, om zekere goede dienſten, den lande beweezen; of uit geboorte, hoedanigen zijn de Afkomelingen van Keizers, Koningen, Prinſen, Graven, Baronnen, Ridders, enz. Al van ouds was de Adeldom van zommigen van deeze zo bekend, dat dezelve niet behoefde beweezen te worden. Van dien aart waren de Edelen, die men van ouds gewoon was, ter Dagvaart te beſchrijven. Tot bewijs van een Adelijk geſlacht is genoeg, (in het algemeen genomen,) dat iemand van een Edelman, uit een Wettig Huwelijk, gebooren is, alware het uit een Onedele Vrouwe: want eene Vrouw geeft noch neemt den Adel aan haare kinderen.

Schoon, volgens de regelen des rechts, geene Bastaarden onder de Edelen mogen gerekend worden, heeft men echter, hier te lande, het gebruik der Franſchen naagevolgd, en dezelve 'er onder gerekend; doch met dit onderſcheid, dat zij het wapen niet anders mogen voeren, dan met een Baar of Streepe, beginnende van de linkerhand, opwaards gaande, naar de Rechterhand doorgehaald. — Dan de regte Hollandſche Adel is niet zo zeer voortgekomen uit een aangebooren voorrecht van Geſlachte, als wel uit giſte, of vergelding van kloeke daaden; ten minſten, Koningen noch Graaven hebben een erflijken voortgang in Holland gehad, alzo de Batavieren, van de Oudſte tijden af, vrije lieden geweest zijn, zo als, bij eene andere gelegenheid, bewezen zal worden.

Deeze Giften dan beſtonden in tijtelen van Ridderen, enz. en bezitting van Baronnijen, Heerlijkheden, Dorpen, Ambachten, Kasteelen, Sloten en andere Heerlijke goederen, welke zij van de Graaflijkheid, onder Hulde en Manſchap, te Leen ontvingen; welke dienst van den Leenman hier in beſtond, dat hij gehouden was, het Gemeene Land en de Graaflijkheid, in alle Heirvaarten en Oorlogen, op de Landpaalen vallende, ten dienſte te zijn: waarom ook die geene, die tot den ſtaat van den Ridderſchap nog niet gekomen waren, *Schildknapen*, of *Schildboertige* Mannen genaamd werden.

Dee-

Deeze Edelen dan, die door hunne dapperheid, betoond in 't voorſtaan van 's Lands Vrijheid, in den Oorlog uitmuntende, daardoor die voorrechten met het zwaard gewonnen en verkregen hadden, hebben, door den tijd, een gevolg en recht des bloeds gemaakt; met dit onderſcheid, dat hoe hooger van Bloed hij is, en met hoe grootere meerderheid van kwartieren hij dat bevestigen kan, hoe hij meerder aanzien en gezag heeft. Veel grooter was het gezag van deeze, dan dat der zulken, welke door hunnen Rijkdom, en de middelen, die zij bezaten, boven hunne landgenooten zogten uit te munten, en, ten dien einde, zich bedienden van geleende Tijtels, van Welgeboorene Heeren en Mevrouwen; waartegen, bij *Rouc*, in zijn *Nederlandſche Wapen-Heraut*, te vinden is, een allerſcherpst Edict van Koning *Philips den II*; zie hetzelve, bl. 353 enz.

Onder deeze Ridderen, die den Rechten Adel uitmaakten, waren ſommigen, aan wien, bij verſterf van hunne voorouderen, of anderzints, hooge of laage Jurisdictien, enz. te leen werden uitgegeeven; met dit onderſcheid, dat de Heerlijkheden, welke Jurisdictie en het regt van zittinge ter Staatsvergaderinge medebragten, ondeelbaar waren, en komen moesten op den oudſten Zoon; bij gebrek van deezen, vervielen dezelve wederom aan den Heer; van ouds droegen deeze den naam van *kwade Leenen*. Ook ſchijnt hier uit ontſtaan te zijn, dat wanneer een Ridder, in oude tijden, veele Landerijen en Heerlijkheden bezat, op den Oudſten Zoon de Vaderlijke naam, met de Wapenen, mitsgaders de voornaamſte Heerlijkheid overging, en de jongere Broeders met mindere Landerijen, volgens de verdeeling, door hunnen Vader gemaakt, moesten te vreden zijn; waarop zij dan dikwils een Kasteel of Slot bouwden, en hunnen naam daarna veranderden. Eene zeer groote ongelijkheid hadt dikmaals hier in plaats: omdat veeltijds de oudſten het grootſte of meeste deel der goederen na zig namen, en de Jongere bijna niets behielden.

Nadat, echter, vervolgens de *Hollandſche* Leenen tot onſterfelijke Erfleenen gemaakt waren, (die men *goede* of *Hollandſche Leenen* noemt,) werd dit onderſcheid, tuſſchen het Erfdeel van de Oudſte en Jongſte Zoonen, merkelijk verminderd. De Heeren van *Polaanen*, *Duivenvoorden*, *Warmond* en *Obdam*, uit een jonger Zoon van *Wasſenaar* voortgekomen, hebben den

naam van *Wasſenaar* verlaaten, en een nieuwen naam aangenomen hebbende, het Wapen van de *Wasſenaars*, zo als het bij de oude Borggraven van *Leiden* mede gevoerd is, zijnde drie zilvere wasſende Mannen in een rood ſchild, met een gulde Baar op een ſchilt van lasuur gequartileert, veranderd in drie zwarte wasſende Mannen; de eene op een zilveren, de andere op een gouden ſchilt; tot dat zij, bij het afſterven van Heere *Johan van Wasſenaar*, in zijn leven Burggraaf van *Leiden*, enz. die in 't jaar 1523, zonder mans oir na te laten overleed, wederom de volle Wapenen, en den naam van *Wasſenaar* hebben aangenoomen.

Wat nu de Voorrechten van den *Adel* aangaat, deeze waren altoos in groot aanzien. Onder de Graaflijke Regeering was het gezag der Edelen zo groot, dat de Graaven, zonder hunnen wil en toeſtemming, bijna niets konden uitrechten; geen Oorlog aanvangen; geenen Vreede maken; ſchattinge noch Contributien over den Lande heffen, of eenige andere zaaken beſchikken, zonder advis en toeſtemming van de Edelen en ſteden van de Landen, die daarop beſchreven werden. Ook werden de Edelen, nog zelfs door *Filips den II*, voor de hoogſte en voorzittende leden gehouden. In vroegere dagen werd, volgens de *Saliſche Wetten*, een kwetzing of Doodſlag, aan een Edele begaan, hooger geboet, dan aan een Onedele; welke Wet, door een Handvest van Graaf *Jan van Henegouwen*, aan die van *Kennemerland* gegeven, in 't Jaar 1303 bevestigd is. Volgens andere *Handvesten* van 1303 en 1305, waren zij *Schot-* en *Lotvrij* geſteld. Ook kan men bij *Merula*, in zijn Tractaat van de Wildernisſen, zien, hoe zij de vrijheid van de Jacht hadden.

Onze voorganger HALMA verhaalt het oude vertelzel, dat Graaf *Floris de V*, mede tot ſmaad van den *Adel*, veertig der rijkſte boeren of huislieden tot den *Adelſtand* verheven heeft. Dan in mijn *Amſterdams Eer en Opkomst, door middel der Hervorming*, enz., heb ik reeds getoond, dat veelen dit voor een bloot verdichtzel houden, en meenen dat het vertelzeltje zijnen oorſprong heeft uit de ſchriften van *Mireus*, alwaar van twaalf Edelen geſproken word, welke *Floris*, in 't jaar 1290, met den naam van *St. Jacobs Heeren*, zoude Ridder geſlagen hebben. *Orlers*, in zijne *Beſchrijving van Leiden*, heeft ook aangetoond, dat hier van in 't *Oude Chroniſkje* niets gevonden word.

De

De volgende Vorsten, die Nederland als Graaven beheerschten, maakten inregendeel hun werk, om door alle middelen en wegen, den Adel te doen verflaauwen, en te verminderen, om dus hunne Heerschappij verder en volstrekter uit te breiden. De Jesuit *F. Strada* beschuldigt den *Adel*, dat zij hunne goederen, door eene slegte en onbandige Levenswijze, doorbrachten, en, na de verkwisting, middelen tot oproer zochten. *Prins Willem de Eerste*, daarentegen, betuigt wegens zig zelven en andere Edelen, dat zo wel *Karel de Vyfde* als *Filips de Tweede*, het verwelkomen van Ambassadeurs, enz. op hem en andere Edelen had laten aankomen; dat zij, om 's Vorsten grootheid en eer te bewaaren, dezelve Vorstelijk moesten ontvangen en onthaalen, waardoor hun vermogen niet weinig bekort, en zij in 't gevaar gesteld werden, om hunne middelen zo verre te verliezen, dat zij 'er zig niet meer van geneeren konden, en dus hun *Adel* ook gevaar liep. Verder laat HALMA hier op volgen, eenige naamen van die geenen, welke, als verbonden Edelen, het beruchte Smeekschrift, Ao. 1566, aan de *Landvoogdesse* aanboden. In ons berigt wegens het Verbond en Smeekschrift der Edelen, zullen wij deeze lijst plaatzen. Men leeze het Tractaat van *S. van Leeuwen*, over het onderscheid en recht der Edele en Welgeb. Mannen.

ADEL, *in 't Sticht van Utrecht.* Dewijl van den alouden Adel, in dit Gewest, geene voldoende berigten voorhanden zijn, moet men zig vergenoegen met de lijsten, te vinden bij *Goudhoeven*, en in de *Wapenkaart* van de Edele en Aanzienlijke Geslachten, die wij hier gevolgd zijn, schoon ons bekend is dat op dezelve veelen, die niet van Adel zijn, genoemd worden.

Aa. (van der)
Abcoude van Meerten.
Achteveld.
Ackeveld.
Aemilius.
Alendorp.
Aller.
Alkevijn.
Amerongen.
Amerongen v. Boere.
Amerongen van Scheer.
Amersfoort.
Amstel.
Anxtel.
Appekern.
Aesfewijn.
Asch. (van)
Asch van Wijk.
Baexen. (van)
Baerle. (van)
Baarn van Schonauwen.
Beek. (van)
Beek. (van der)
Beer. (de)
Beer. (de)
Bemmel. (van
Benthem. (van)
Benthem. (van)
Benschop. (van)
Berck. (van)

Berg.

Berg. (van den)
Beyer.
Blocklant. (van)
Blok.
Blockhoven.
Blois van Treslong.
Bloemenſweerde. (v.)
Boeckholt.
Boekhorst.
Boeckhout.
Boetzelaar. (v. d.)
Boetzelaar van Asperen.
Boeſichem. (v.)
Boll.
Bole. (de
Bogaart.
Bogaart. (van den)
Bogaart. (van den)
Booth.
Borg (van der)
Borre.
Boſſche. (van der)
Botbergen.
Both v. d. Eem.
Both v. Scherpenſeel.
Both v. d. Poll.
Botter.
Botter van Snellenburg.
Braeckel (v.)
Braam.
Brederode.
Brienen.
Broekhoven (v.)
Broekhuizen.
Bronkhorst. (v.)
Bronkhorst van Battenburg.
Bronkhorst.
Brouxcelles (de)
Bruyn. (de)
Buchel. (v.)
Beuren. (v.)
Beuren van Reygersoort.
Burg. (v. d.)
Burman.
Buys.
Buth.
Butendyk.
Buſer.
Byler. (v.)
Byler. (v. d.)
Caſembroot. (de)
Canter.
Cappelle. (v. d.)
Catz.
Catz van Welle.
Clarenborg.
Clauwert.
Cleeff.
Cleeff. (v.)
Cloeting.
Cloek.
Clyenburg.
Cock. (de)
Coddenoort.
Colenberg. (v.)
Compoſtel.
Compoſtelle.
Compoſtelle.
Conink. (de)
Copes.
Colverſchoten.
Coudenhoven. (v.)
Cragtwyk. (v.)
Crom.
Croeſe.
Cronenburg. (v.)
Crook.
Cuyk. (v.)
Cuylenborg. (v.)
Cuylenborg van Pyzenberg.
Dam. (d'Albaing v.)
Damaſche. (v.)
Darthuſen. (v.)
Dashorst.
Davelaar.
Deenemarken.
Dekkers.
Deuverden.
Deventer. (v.)
Deventer, gezegd Prounink.
Diemen. (v.)
Diemerbroek.
Diepholt.
Dier.
Dierout.
Diest. (v.)
Diest. (v.)
Doet. (v. d.)
Doorn. (v.)
Doorn van Forden.
Deurne. (v.)
Dole.
Dolre. (v.)
Dom. (v. d.)
Dompſelaar.
Doornick.
Dorſche.
Doyenburg.
Drakenburg.
Driebergen.
Driel. (v.)
Drielenborg.
Droem.
Drunen. (v.)
Duſen. (v. d.)
Durens.
Duvenvoorde.
Duiver.
Eck v. Phantelon.
Eede. (v.)
Eedel. (d')
Eem. (v. d.)
Enckvoorde.
Enge. (v. d.)
Enghuizen.
Eyk.
Eyk (v.)
Ewyk. (v.)
Everdingen.
Foek.
Foeyt.
Foreest.
Freys.
Freys v. Dolre.

Freys v. Kuynre.
Gaasbeek.
Gelder.
Gendt.
Gent.
Gent.
Gerobulus.
Garstman. (de)
Geer. (de)
Geyn. (v.)
Geyn (v.) Wulven.
Goden.
Goyer. (de)
Golſtyn.
Goor.
Gouda.
Goude. (v. d.)
Grauwert.
Groenenberg.
Groenenberg. (Rhyn van)
Groenenſteyn.
Groenevelt.
Groenewoude.
Groesbeek.
Grootveld.
Gronsvelt.
Groueſteins.
Gruter. (de)
Gruyter. (de)
Gunter.
Haagen. (v. d.)
Haan. (de)
Haar. (v. d.)
Haaze (de)
Hackfort.
Haek.
Haeſten.
Haeſten de Kraan.
Halnaale.
Hamel.
Hamerſteyn.
Hamersveld.
Hardevelt.
Hardenbroek.
Hardenbroek v. Wulven.
Harskamp.
Hartevelt.
Hatting.
Hattum.
Hattum v. Ryn.
Hattum v. Styn.
Heemskerk.
Heemſtede, gezegd Wulven.
Heereman.
Heermaale.
Heeze.
Hellemich v. Welle.
Helsdingen.
Hemert.
Hemerden.
Hengst. (v.)
Hesſels. (v.)
Heurnius.
Hilten. (v.)
Hinderſteyn. (Wulven)
Hinderſteyn. (Zuurmont)
Hinderſteyn. (Graauwert)
Hol.
Holle.
Hollandt.
Hoogelande.
Hoolck. (v.)
Hombout.
Hondt. (de)
Honthorst.
Horne. (de)
Horst (v. d.)
Hove. (v.)
Hove (v.) v. Zyl.
Houeft.
Houdaan.
Huxwier.
Hugtenbroek.
Huydekoper, gezegd Wieringen.
Huyter. (de)
Jong. (Haak de)
Jonge. (de)
Jode. (de) gezegd de Jonge.
Jode. (de) gezegd de Ryke.
Juchem. (v.) Aarsſen
Jutphaas.
Iſſelt.
Yſſendoorn.
Yſſelſtein.
Karremans.
Karreman.
Kemp. (de)
Kerk (v. d.) Verkerk.
Kerkraat.
Kelet (v.) Hackfort.
Klerck.
Knoop.
Knyff.
Knyff. (de)
Koning.
Kraane. (de)
Kriex.
Kuynre.
Laar. (v.)
Lange. (de)
Lange. (de)
Langerack.
Landskroon.
Lam.
Laurenberg.
Lecke. (v. d.)
Leefdaale.
Leemputte.
Leeuw. (de)
Leeuwaarden.
Leeuwen. (v.)
Leeuwenberg.
Ledenberg.
Lent. (v)
Leusden.
Lichtenberg.
Lichtenberg.
Lieboort.
Lieſlink.
Lieulaar.
Lingen. (v.)

Lippe. (v. d.)
Lith de Jeude.
Lockhort.
Loenen. (v.)
Loenresloot.
Loon. (v.)
Loten.
Luchtenburg.
Luls.
Lumenburg.
Luttekenhuis.
Lynden.
Lynden (v.) Vonck.
Lyster.
Maarsen. (v.)
Maas (v. d.) à Matthz.
Malapart.
Malsen.
Mannaart.
Mansvelt.
Maréz. (de)
Marcelis.
Marsche. (v. d)
Martens.
Matenesse.
Maurick.
Meer. (v. d.)
Meer. (v. d.)
Meer. (v. d.)
Meerenborg
Meerten. (v.)
Meerten. (v.)
Meerten v. Abcoude.
Melleeren.
Meyster.
Meye. (v. d.)
Mierloo.
Middelcoop.
Middelkoop.
Milan (de) Visconti.
Moerendaal.
Mode.
Montwyk.
Montfoort.
Montfoort v. Blokland.
Montfoort. (de Rovere)
Moreelze.
Mouwer.
Meulen. (v. d.)
Mulaert.
Muyden. (v.)
Myer.
Mynden.
Nassau la Leek.
Nassau Zuilenstein.
Nellestein.
Noest.
Nyendaale.
Nyenrode.
Nyhoff.
Nypoort. (v. d.)
Nypysen.
Nievelt.
Oestrum.
Oldenbarneveld.
Ommen. (v.)
Oort van Waveren.
Ormea.
Ort v. Nyenrode.
Oudegyn.
Ouderidder.
Ouderidder Grauwert.
Oudshoorn. (v.)
Overmeer.
Overryn. (Pocuyt v.)
Overde vecht.
Pallaes.
Panhuis.
Parmentier
Pauw.
Pauw. (de)
Pellencusen.
Persyn.
Pesters.
Petit. (le)
Piek.
Pit.
Ploos v. Amstel.
Pocuyt.
Poll. (v. de)
Pott, Pots.
Proeys.
Pyll.
Quarebbe.
Quellenburg.
Quint.
Raaphorst.
Raaphorst.
Radelant.
Ram.
Ram.
Ratingen.
Ratingen.
Ravesway.
Regius.
Renesse.
Rede (v.)
Rheenen.
Rheenen.
Ridder. (de)
Ridder.
Rynevelle (de) Voogt).
Ryzenburg.
Sande (v. d.)
Schaap.
Schade.
Schadyk.
Schalwyk.
Schenk. (v.)
Stautenburg.
Schenk van Nydegem.
Scherpenhorg.
Scherpenzeel.
Schonenborg.
Schonauwen.
Schoordyk.
Schoordyk van Rynauwen.
Schott.
Schouten (van der) Ketlaar.
Schouten.
Schrassert.

Schro-

Schrodekyn.
Schroijeſtijn.
Schorman.
Seldenck.
Slaghek.
Sloijer.
Smisſert.
Sneek. (v.)
Snellenborg.
Sneul. (v.)
Snoije.
Soest. (v.)
Someren. (v.)
Sompeecken.
Speulde.
Spiegel.
Splinters.
Spoor.
Spruit.
Steenbergen.
Steenre.
Steck.
Stelle.
Sterkenburg.
Stoutenburg.
Straten. (v.)
Strik.
Strik v. Linſchooten.
Swart.
Swart. (de)
Salm.
Salmius.
Taats v. Amerongen.
Taats v. Maaren.
Taats v. Rijneſtein.
Taats v. d. Wijde.
Teijlinge.
Thin.
Thiell (v.)
Thiens.
Toll.
Trinde.
Tricht. De Trajecto.
Trillo.
Turnhout.
Turck.
Tuyl (v.) Serosk.
Ubbelſchoten.
Utenbogaart.
Utenbroek.
Uteneng.
Utengoije.
Utenham.
Utenhove.
Uterloo.
Uterwaard.
Utewaal.
Utewaal.
Utrechs.
Valckenaar.
Valkendaal.
Vecht. (van der)
Vechten (v.)
Veen. (van)
Veen. (van)
Velde. (v. d.)
Velde, gezeijd Honſelaar.
Veldhuizen.
Verborg.
Verborcht.
Vereem.
Verheul.
Verhorst.
Vermeer.
Verwij.
Vijanen.
Vijanen.
Visſere. (de)
Viſcher de Geer.
Vleuten.
Vlugh.
Voet.
Voet v. Winſen.
Vonck.
Vonck v. Lijnden.
Vocht. (de)
Voocht Rijnevelt.
Voorne.
Voorſchoten.
Voorst. (v.)
Voord (v. d.)
Voorst. (van der)
Voſe. (de)
Vosch van Roelinkswaert.
Voskuijl.
Vreeſe. (de)
Vrencke.
Vuijſtingh.
Wachendorff.
Wael (d.) v. Moesbergen.
Waelv. Vrooneſtein
Wael v. Vijanen.
Wanrode.
Warmvliet.
Wasſenaer.
Weede.
Weerdenburg.
Weldam.
Well.
Welij.
Wijnkom.
Werkhoven.
Westreenen.
West-Rheenen.
Weyde. (v. d.)
Weyde. (v. d.)
Weyde. (v. d.)
Wildt. (de)
Winsſen.
Witte. (de)
With. (de)
With Zondenbalch.
Witt (de) gez. Vrenke.
Wittenhorst.
Woerds. (v. d.)
Woerden v. Mierloo.
Woerden v. Vliet.
Wolff. (de)
Woutman.
Woudenburg.
Wijck.
Wijck v. Asch-wijk.
Wijck v. Asch-wijk.

Wijck v. Asch-wijk.
Wijck v. Abcoude.
Wijck v. Hoinsoirde.
Wijck v Woerdt.
Wijckersloot.
Wijckersloot.
Wijse. (de)
Wijs. (de)
Wijnbergen.
Wulven.
Zaal.
Zaal Uteneng.
Zas.
Zas v. Weldam.
Zem.
Zoes.
Zevender.
Zoudenbalg.
Zuurmont.
Zuidoort.
Zuijlen.
Zuijlen (van Blazenburg.
Zuijlen v. d. Haar.
Zuijlen Hardenburg.
Zuijlen Harmelens.
Zuijlen v. Natewisch.
Zuijlen v. Nijvelt.
Zuis.
Zijpestein.
Zijl. (v.)
Zijl.
Zijrick.

Wij hebben onder ons agt oude Copijen van de vrije Ridderhofsteden in 't Sticht van *Utrecht*, met bijvoeging van den tijd, wanneer zij bekend zijn geweest. Zes van dezelve komen in alles naauwkeurig over een; in twee andere ontmoet men, hier en daar, eenig verschil in de spelding der woorden; doch dit beschouwen wij als een misslag der afschrijveren, om reden, dat ik een negende afschrift gevonden heb, onder de Manuscripten, berustende in de uitmuntende Boekverzameling van den Heere Prinse Erfstadhouder, welk met de zes voorige overeenkomt. Onder de Parochie van de BUURKERK te *Utrecht*, worden gesteld *van de vecht*, nu *over de vecht*, bekend in 't Jaar 1250, *Oud ridder*, nu *Grauwert*, bekend 1230, 1307. Onder de Parochie *St. Jacobsveen*, bekend 1076; *Uittenweerde*, met de Golven, 1300. NICOLAAS; *Vechten*, in 't jaar 728 (daarna Wiltenburg, 870; *Reijnouw*, *Rhijnauwen*, 1312; *Groenewoude* 1350. St. GERTRUID; *Lubenesse* 1400; *Ter Aa*, *Ter Ade*, al bekend 1156; *Ruwiel*, *Ruviel* 1300; *Claarenburg* 1336; *Abcoude* 1086, en 1280; *Amerongen*, bekend 1314. *Zuilestein* 1410; *Ginckel* 1400; *Taatswijk*, *Teutschwerck*, of *Teutswijk*, nu gezegd *Natewisch* 1270; *Uittenbroek*, *Huchtenbroek* 1350; *Cols Schoten* (doch dit was eene bouw-woning, en geene Ridderhofstad.) *Leyvendael*, *Leefdael* . . . . BENSCHOP; *Snellenberg* bekend 1300; *Guynterstein*, van der *Hoeuf* 1300; *Broekzede* of *Breuckelen*, *Neyenroden* 1318. Guinterstein, nu *Gunterstein* 1300; *Audaen Oudaan*, ook *Oud Aa* 1350; *Rietveld* 1385. BUNNIK; *van den weerd* 1108. *Cothen*, *Blommenweerde*, bekend 1336; *Rynenburg*, nu Rhijnestein, of oud Rhijnestein 1320.

THOORN,

THOORN, of DOORN, *Thoorne* of *Doorn*, bekend 1328. Velzen 1370; Dertheren, Derthuizen, 1340; *Moesbergen*, dus ſtaat in de eene Copij, en in de meeste *Moersbergen*, 1560. *Tuul*, *Tuyl* 1360; *Voorde* 1360; *Brouchuyzen* 1292. EEMENESSE, *Drakenburg* bekend 1340. GEYN, *Oude Geyn* 1350. *Snoijen-Toorn* 1360. GOY *en* HOUTEN, Goy 1126. *Oesterchem* (*Oesterghem* en *Oosterchem*) 1290; *Bloemenſtein* 1229; *Wulven* 1200, *Oudwulven* 1260. HERMELEN, *Hermelen* 1272. JUTFAAS, van ouds JUDITHFAAS, *Jutphaas* 1165. *Rhynhuyzen* 1370. *Wyndeſtein*, *Rhyneſtein* 1300. *Heemſtede* 1323. *Plettenburg*, bij die van Goij gebouwd 1300. *Remeſtin* 1350. *Vroneſtein* 1300; *Galeſloot* 1380. *Stormdyk* 1400. LEUSDEN, *Amersfoort* 1232. *Stoutenburg* 1251. *Backevoort* 1006. *Weede* 1250. *Lokhorst* 1246. *Heeze* 1260. *Hoekhorst* 1430. *Horst Rumelaar* 1340. *Droeſelaar*, *Emelaar* en *Achtevelt*, zijn alle bouw-wohingen geweest. LOENEN, *Gronenburg* bekend 1230. *Mynden* 1270. *Ten Veldè* 1370. *Loenreſloot* 1356. *Overmeer* nu *Horst*, 1340. LINSCHOTEN, 1282. *Rynevelt* 1360. *Nesſche*, *Nesſche* 1350. LOPICK, *Sevender* 1250; *Sevenhoven*, *Sevenhouen* bewoond, bij die van *Vliet*, 1312. *Cabauw* 1500. OVERLANGENBROEK, *Kleine Zuilen*, *Zuilen* .... NEDERLANGENBROEK, *Sterkenburg* 1330. *Sande* nu *Sandenburg* 1320, *Stauer* (*Staver*) 1340. *Walenburg* 1250. MONTFOORT, *Montfort* 1130. *Pollanen* (*Polanen*) 1350. *Meerlo* 1230. *Hooleſtein* 1350. MAERSEN, *Zuilen*, met het geregt van *Zweſereng* (in oude brieven *Sweeren-Eng* en *Swederen-Eng* genaamd) 1300. *Meer* 1086. *Boelenſtein*, *Boolenſtein* 1350. ODICK (*Odyk*) Beverweert, 1194. RHEENEN, 1126. *Horst* 1160. *Tollenburg* 1310. *Lair*, *Leur*, naderhand *Leven* of *Lievendaal*, 1340 en 1490. SCHALKWYK, *Wulverhorst* 1350. *Blochoven* 1350. *Merckenburg* gebouwd bij die van Goy 1350. HOLESTEIN, ook *Golcſtein* 1350 *Weteringen* 1240, daar na bij die van Zuilemborg betimmerd en *Schonauwen* geheamd 1314. SOEST, *Hamelenberg* 1270. ZEIST, of SEIST, *Blykenburg*, *Blikkenburg*, gebouwd bij die van *Wulven* 1300. *Ryſſenburg* 1240. *Kersbergen*, het Biſchoppelijk Jagthuis .... *Vleuten* 1236. *Neyvelt* (*Nieveld*) 1312. *Ham* 1260. *Enge* 1260. *Haar* (*Hair*) 1165. *Welle*, bezeten bij die van *Schade* 1406. *Meye* 1320 *Alendorp* 1382. VREESWYK, of AAN DE VAART, *Vreeſe* 1145. WIERSE 1200.

WYCK, *Wyk* 1080. *Wykerſloot* 1350. *Blaſenburg* 1360. *Ryswyk* 1080. WERCKHOVEN, *Werdenberg* 1350. *Doberſdyk*, in de laatere affchriften *Dwarsdyk* 1208. WAEL, *Tulle* 1200. *Weyde* 1350. WOUDENBERG, bij die van Cuilemborg getimmerd 1310. *Lichtenberg* 1294. *Geereſtein* 1400. *Groenewoude* 1539; zijnde een ander van dien naam al bekend 1350, als behoorende aan de *St. Nikolaas Kerk*. Ter gelegenheid dat onder de Ridderſchap en Edelen van 't Sticht een verſchil ontſtond, welke Hoffteden tot het draagen der Huisgelden verpligt, of daar van vrij zouden zijn, werd daar van, volgens ordre van de Staaten deezer Provintie van den 10den October des jaars 1536, deeze volgende verklaaring gegeeven: „ Hem, die rechte Ridderſchap des *Nederſlichts* „ voorſz. die Veſten ende Huizen ende opgetoogen Bruggen heb„ ben, en andere, *die de drie Staaten* voor gerechte Ridder„ ſchap houden, zullen van haren *Ridderhoffteden*, ende Bouw„ huizen in de wooningen begreepen, van de Huisgelden voor„ ſchreeven vrij weezen." Daarop hebben gemelde Heeren Staaten, ten dage voornoemd, deeze nadere verklaaringe gegeeven, dat tot den Ridderlijken ſtaat vereischt worden en te zamen moeten gaan, drie hoedanigheden, om denzelven te genieten: I. Dat hij die Eigenaar of Grondheer is van de voorſchrevene Hofſtede, *gerechte Ridderſchap* zij. II. Dat die Hofſtede zij een *regte Ridderwooninge*. III. Dat de Bouwhuizen binnen 't begrip van die Riddermatige wooningen begreepen moeten zijn. Voorts verklaarden gemelde Staaten voor Riddermatige Hoffteden deeze volgende: *Leevendael*, *Zuilenſtein*, *Natewisch*, *Zuilenburg*, *Hardenbroek*, *Sterkenborg*, *Kyſenborg*, *Beverwaardt*, *Huis te Seis*, *Wulven*, *Schonauwen*, *Schalkwyk*, *Reinouwen*, *Heemſtede*, *'t Huis te Jutphaas*, naderhand 't Huis *te Rhyn*, Gyn, *Rinenburg*, nu *Rhyneſtein*, *Lockhorſt*, *ten Ham*, *de Haar*, *Vleuten*, *Nieveld*, *den Eng*, *Harmelen*, *Ter Horst*, *Loenreſloot*, *Ter Aa*, *Oudaan*, *Nieuwenrode*, *Ruwiel*, *huis ter Meer*, *te Maersſen*, *te Zuilen*, *Drakenſtein*, *Geereſtein*, *Rhynswoude*, *Huis te Doorn*, *Meyert*. Doch alzo, in 't jaar 1482 en 1483, over verſcheiden Hoffteden verſchillen waren gerezen, hebben de Heeren Staaten gelast, dat de Huisman, die binnen op 't Hof woont, van *rusticaale*, of boeren lasten, ongemoeid zal blijven. De onderteekening van deeze Acte door de *drie* Staaten,

was

was geſchied in de wooning van den Grave *Antoni de Lalaing*, Grave van Hoogſtraaten, als Stadhouder, ten dage en jaare als boven, in tegenwoordigheid van den Heer den *Dom-Deken* REINE RENUS, (volgens mijne Copijen; doch *van der Houve* ſchrijft *Reinier van Reneſſe*) *Buyſſer*, Scholaſter te oude Munster, *Suvegarde St. Pieters*; *Kryf* te St. Jans; *Lockhorst* St. Catharine Kerk te Utrecht. *Ernst van Isendoorn*, *Jan van Cuilenburg*, *Jacob van Mynden*, *Jan van Reneſſe*, *van Wulp*, *Joost van Hardenbrook*, *Gerrit van Rifenburg*, *Senior*. *Jan van Duvenvoorden*, *Gerret Bolle* Burgemeester, *Jan van der Hair*, *Adam Ram*. Keizer *Karel de V* deed, wegens 't Huisgeld, in 't jaar 1533, deeze verklaaring uitgaan. I. Ridderhofſteden, opgetoogene Bruggen hebbende, met eigen land, daar toe behoorende, en bij eigen huisgezin gebruikt, zijn vrij. II. *Ridders*, die zelve hunne goederen gebruiken, niet onder zulke Hofſteden behoorende, zijn vrij. III. *Ridders*, eens anders landen gebruikende, zijn vrij. IV. Gebruikende Landen, onder Ridderhofſteden, daar onder woonende, zijn half vrij. V. Huurlingen, woonende onder dezelve, en landen gebruikende, daar onder niet hoorende, zijn half vrij.

ADEL, (*Frieſche*) De Oude Schrijvers van die Provintie hebben ſtijf en ſterk beweerd, dat dezelve is afkomſtig van ADEL, een Zoon van *Friſo*. Dan deeze beuzellingen en droomen zijn reeds zo dikmaals wederlegd, dat het der moeite niet waardig is, daar iets meer tegen intebrengen. Alleen merken wij hier, met een woord, aan, dat het woord *Adel*, zo min daar van, als van 't Hebreeuwſche woord *Adar* afkomſtig is. Integendeel word het zelve natuurlijk afgeleid van het Oude *Angel-Saxiſche* woord *Aethe*, *Ethe*, 't welk eene bezitting van een wettig goed te kennen geeft. Hier voor hebben wij reeds gezien, hoe zommige Edelen, door 's Lands Oppervorsten, om hunne verdiensten, tot Ridders verheven wierden, en dus den besten Adeldom verkregen. Al van ouds werd, in die provintie, onderſcheid gemaakt tuſſchen den *eerſten* Adel, den *tweeden* Adel, en de Eigenerfde Staaten.

Hoe luisterrijk de *Frieſche Adel* ook in de middel-eeuw

was, gelijk uit de Naamlijst daar van blijken zal, zijn, echter, van deeze, even als van den Hollandſchen en Zeeuwſchen Adel, veele geſlachten, reeds voor lang, uitgeſtorven, of onder andere familien verſmolten; andere, die 'er nog in weezen zijn, ſtaan, door verſterf, op den oever van hunnen ondergang; ſchoon 'er thans onder den Adel deezer Provintie gevonden worden, welke in de middeleeuw daar onbekend waren, en uit andere landen zijn overgekomen. Deeze zijn kenbaar, door de achterſte letters van hunnen geſlachtnaam, dewijl die van de oude Frieſche Edellieden bijna altoos op A uitgaan, als *Aylvá*, *Burmania*, *Kaminga*, enz. 't welk aan andere, als *Haerſolte*, *Plettenburg*, *Rengers*, niet eigen is. De reden van deezen uitgang op A ſchijnt te zijn, om dat men hier te lande, achter zijnen eigen voornaam, gewoon was, dien van zijnen Vader te ſtellen, zo als nog onder de landlieden veel in gebruik is: als *Jan Pieters*, *Klaas Douwes*, *Japik Gerrits*, enz. In welke en dergelijke toenamen, het *Telende geval*, of de *Genitivus*, door een S word betèkend, en Zoon beduid, als of men zeide, *Jan Pieterszoon*, *Klaas Douweszoon*, enz. zo als men in Holland gewoon is te ſchrijven. Doch de oude Frieſen, den *Genitivus* willende beſchrijven, of uitdrukken, deden de woorden doorgaans uitgaan op *a*, als *ga*, *ma*, *na*, *la*, *ja*, enz. waar uit dan gebooren zijn, *Abbema*, *Goslinga*, *Harinxma*, enz.

Deeze Adel komt, met die der andere Provintien, in veele opzigten, overeen, doch is, in andere bijzonderheden, daar van onderſcheiden. Van de voorigen hebben wij gezegd, dat doorgaans de Edelen hunne goederen van de Vorsten ter Leen ontvingen, en hielden. In Friesland is dit nooit gebruikelijk geweest, als zijnde de Frieſen ten uiterſten afkeerig van alle onderwerping; hebbende nooit de Hollandſche Graaven zo veel voet in Friesland konnen krijgen, om de Leenroerigheid der Edelen aldaar in te voeren. En wanneer, buiten de menigvuldige aanſlagen der Graaven, de Hertog van Saxen, door het aanbieden van heerlijke tijtels, de Edelen dier Provintie zocht over te haalen, om hunne Adelijke Goederen en Sloten aan hem op te dragen, en van hem weder te Leen te ontfangen, werd dit voorſtel, door den Edelen *Jongema*, zo mannelijk beantwoord, dat de Sax genoodzaakt was, aan de Ridderſchap een Renverſael te geeven, dat hij van

't

't Leen nooit meer ſpreken zoude. Dat ook deeze Edelen magtig in Landerijen, Heerlijkheden, en Sloten (*Stinzen*) geweest zijn, zal uit het vervolg van dit werk blijken. Op 't jaar 1280 de halzen vrijer hebbende, als ontſlagen van de geduurige beſpringing der Normannen en Hollandſche Graaven, is het getal der Stinzen, voorheen daar tegen gebouwd, in getal nog veel vermeerderd; ſchoon, volgens *Andreas Cornelius*, *Friesland*, in 't Jaar 1274, vol was van geweldige Stinzen, die op hooge plaatzen gebouwd waren: want, zegt hij, *zulx cedert den jare duiſent twee honderd vier ende feſtich niet hadden opgehouden te bouwen, vermits de huisluiden dier tyd zeer ryck, gheweldig en overvloedig waren.* *Winſemius*, een man die meer geloof verdient, zegt, op 't jaar 1284, dat de *Frieſen* onder dekzel van de invallen der Noormannen, begonnen hadden, groote Stinzen en Vastigheden te bouwen, en in zo verre alle hunne magt daar toe aanleiden, dat in een dorp van 30 huizen, zestien Stinzen, van oude *Frieſche* ſteen gemaakt, gevonden zijn. Dit is onzen *Vaderlandſchen Hiſtorieſchryver* ontglipt; want anders had hij, in zijn Derde Deel, bladz. 226 niet konnen zeggen, *dat het, omtrent het jaar* 1325, *iets zeldzaams was, in Friesland ſteenen huizen te hebben.* Deeze Stinzen of Sloten, die door het geheele Land verſpreid ſtonden, en, naar tijds gelegenheid, tamelijk naar de konst des oorlogs bevestigd waren, werden van de Edelen zelve bewoond, of door huurlingen bezeten, daar zig andere bijvoegden; waar uit dan de menigte der Frieſche Dorpen haaren oorſprónk heeft genomen.

De *Vrije Frieſen*, niet onderworpen aan de Leenroerigheid, waren ook vrij van *Schot* en *Lot*, en van manſchaplevering. Doch hun grootſte voorrecht beſtond hierin, dat geen Edelman buitenslands, om eenige misdaad, geſtraft mogt worden, noch eenige beroepinge, voor eenigen Regtbank, buitenslands, in burgerlijke zaaken, geſchieden mocht; behoudens, nochtans, de overzieninge van den Keizer zelven. Dit recht, aan hun behoorende, is, echter, zo bij de *Frieſen*, als andere Nederlanders, door den onrechtvaardigen *Filips*, op de deerlijkſte wijze, geſchonden, door de dagvaardingen en ter dood brengingen van een groot aantal Edelen en anderen. De namen der Edelen, die wij hebben konnen opſpooren, zijn deezen: zijnde daar onder alleen

de Geslachtnamen gemeld van die geenen, welke ten tijde van Hertog *Gregorius van Saxen* werden opgeschreeven, en onder verpligting gebracht, om hem den 21sten penning van de inkomsten hunner landen te geeven, in 't Jaar 1504.

Abbema.
Abbens.
Abbits.
Abinga.
Adelen.
Aggits.
Aelez.
Alena.
Andela.
Aylva.
Botnia.
Bottinga.
Branda.
Brantgum.
Broersma.
Burmania.
Bunginga.
Buvinga.
Beima.
Camstra.
Clinga.
Dekama.
Dodinga of Donia.
Douma.
Douwes
Ebes.
Ebinga.
Edisz.
Elixma.
Eminga.
Epis.
Eysinga.
Feckesz.
Feddens.
Feitsma.
Fondens.
Foppinga.
Galama.
Garuma.
Gerbranda.
Glins.
Goslinga.
Gosfens.
Gratinga.
Groestra.
Haarda.
Haarsolte.
Hadasz.
Haeytzema.
Hania.
Hankema.
Haniama.
Haringa
Harinxma.
Hartmania.
Haytsma.
Hayetz.
Hemmema.
Hemstra.
Herama.
Herkama.
Hermana.
Herema.
Herkes.
Heringa.
Hesfels.
Heslinga.
Hiddema.
Hillema.
Hobbinga.
Holdinga.
Homminga.
Hottes.
Hottinga.
Hoytsma.
Jaerla.
Jaerma.
Janckes.
Jarichsma.
Jelgersma.
Jongama.
Jouwersma.
Juckama.
Juwinga of Jongema.
Kamminga.
Kempinga.
Kempis.
Kijnema.
Luta.
Ludigman.
Lyaukema.
Mantgum.
Martena.
Mekkema.
Menstra.
Mokkema.
Minnema.
Nittama.
Obbema.
Ockingae.
Okkinga.
Onnema.
Plettenberg.
Poppema.
Popta.
Pybesz.
Reinalda.
Rinia.
Rengers.
Remersma.
Remmersma.
Roorda.
Ropta.
Sapma.
Scheltema.
Scheltas.
Schienkes.
Seppesz.

Sik-

Sikkes.
Sitgema.
Sjaardema.
Snypma.
Swartzenburg.
Sybranda.
Sytsz.
Tanie.
Tadema.
Tjaarda.
Tjesſens.
Tzaarda.
Tziebbetsz.
Unia.
Upkens.
Upkens Ujvla.
Vegelin.
Walta.
Wasſenaar.
Wobbes.
Wybalda.
Wybes.

Thans gaan wij over tot de Stamnaamen van den *Brabandſchen Adel*, waaronder mede veele gevonden worden, die zig in de Nederlandſche Provintien hebben neder gezet, en, zo door Huwelijken als anderzints, aan de eerſte en voornaamſte familiën zijn vermaagſchapt.

Aa. (v. d.)
Aarſchot.
Abſelon.
Ackeren.
Aelst.
Aleyns.
Altenhove.
Ameyde.
Argentus.
Arkennes.
Aſche.
Ayſa.
Back.
Baceler.
Baerdegem.
Barlaimont.
Barchon.
Baten.
Bau.
Bauterſem.
Bauſele.
Bayly.
Bedelman.
Beerthem.
Begge.
Bergen.
Berlar.
Berchem.
Berghe. (v. d.)
Berckel.
Berſele.
Berthaut.
Beverſluis.
Bie. (de)
Bierbeeke.
Bloys.
Blitterswyk.
Blancaert.
Blyde.
Bocxhorn.
Bode.
Bommale.
Boot.
Borchoven.
Borgneval.
Borgrane.
Borcht.
Boſſche. (v. d.)
Boxtel.
Boulaar.
Brant.
Brabant.
Breda.
Barionagle.
Broeke. (v. d.)
Brecht.
Berlaer.
Bergge.
Berthem.
Beyegem.
Brimeu.
Bygaarde.
Bouverie.
Blaerthem.
Boshuyzen.
Bisdom.
Bosluyt.
Barlar.
Berlo.
Borcht. (ver)
Buſegem.
Bouchem.
Boulant.
Blesten.
Blesten.
Beckewerf.
Brecht. (v.)
Brulocht.
Brimeu.
Bouſeval.
Beer.
Boulton.
Caasdoek.
Caerlo.
Calſteren. (v.)
Camerlinc.
Campen. (v.)

Campenhaut.
Cauwerberg.
Cauwerberg. (v.)
Catſart.
Cayer.
Cobbeghem.
Cockelberge.
Cluting.
Coelput.
Colibrant.
Collay.
Conninck.
Coenen.
Coutereau.
Couterel.
Coſar.
Cranendonck.
Craechoven.
Crainhem.
Creſem.
Criecſteen.
Crupelant.
Dale. (v.)
Daelhem.
Damaes.
Damme.
Daens.
Delbroek.
Deurne.
Dicbier.
Dielbeeke.
Dieſt.
Diegem.
Diemen.
Dieſt. (v.)
Dinter.
Delft. (v. d.)
Doerne.
Dormale.
Dormale. (v.)
Dorpe
Dongelberg.
Douvrin.
Eechoven. (v.)
Eedelheere.
Eetvelt. (v.)
Eggeloy.
Elsbrouk.
Elst. (v. d.)
Enelooge.
Enghien.
Eppeghem.
Erp. (v.)
Eſelen.
Etten.
Eyck
Eyhem.
Eynatten.
Fleppes.
Form.
Fraybaert.
Fraybaert.
Gaesbeeke.
Geele.
Geldenake.
Gheet.
Gheete.
Glymes.
Goedeſtoy.
Gofenhoven.
Gottigneys.
Grimbergen.
Grimbergen. (v.)
Geurix. (St:)
Hallar.
Halen. (v.)
Hallen. (v.)
Halmale.
Harcies.
Harlar.
Hamme. (v.)
Hamale.
Hambroeck.
Hannuyt.
Happart.
Haenkenſchoet.
Hautem. (v.)
Hautappel.
Hautepen.
Hauthem. (v.)
Heetveld.
Hartwyk.
Hevere.
Herpe.
Hellebeeke.
Heſſene.
Hellicht. (uiter)
Helmont.
Hertoge.
Hers.
Helt. (d.)
Herwyn. (v.)
Heyden (v. d.)
Herlar.
Hermeys.
Heetveld.
Heyme.
Herbais
Hoboke.
Hobosch.
Hoſſtade.
Hoen.
Hoſtad.
Horne.
Horion.
Houte.
Jauche.
Immerſeel.
Indoigne.
Impel.
Impeghem.
Ipelaar.
Iſſche.
Itter.
Keele.
Keermans.
Keersmaker.
Ker.
Kersbeke.
Kestebeeke.
Kets.
Keynooge.
Labus.
Landries.
Lanais.
Lare.
Lathem.
Lee. (v. d.)

Lechy.
Lederberge.
Leefdaale.
Leeuw.
Leeze.
Lieminge.
Lieskenrode.
Limale.
Limpiaes.
Linden. (v. d.)
Linderen.
Linteren.
Liſe.
List. (v. d.)
Loe.
Lombarts.
Lommel.
Lonchamp.
Loon.
Lonshein.
Loun.
Magnus.
Malaſe.
Malſen.
Marblays.
Maruel.
Martſelaar.
Masſenhove.
Mechelen.
Meeren.
Meerhem.
Meerte.
Meghem.
Meclkeren.
Meldert.
Melyn.
Mennens.
Merxcum.
Merode.
Meulendonc.
Millinc.
Mirle.
Mol.
Molen.
Molenbays.
Moiterre.
Montenaken.
Mulenbeke.
Mulendonk.
Namen.
Nederven.
Nethene.
Nispen.
Nobel.
Nollen.
Nolingers.
Noris.
Noyts.
Oribeke.
Oisterhaut.
Ophem.
Oppern.
Oppendorp.
Opperbays.
Ording.
Orfure.
Os.
Oſy.
Oyenbrugge.
Oxelaer.
Pape.
Pape. (de)
Pede.
Perwys.
Pieterſem.
Pinnoc.
Platroet.
Plast.
Plecvors.
Pot.
Pul.
Putoir.
Pyliepeert.
Pylyſer.
Pypenpog.
Quabeke.
Quaderbrugge.
Quane.
Quarebbe.
Rancourt.
Ranst.
Rausſen.
Redighem.
Repe.
Releghem.
Reues.
Riddere.
Ripenhaut.
Rode. (v.)
Roelants.
Roelofs.
Rogge.
Rolibuc.
Rollegem.
Roovere. (de)
Rotſelaar.
Rouck.
Roules.
Runtsvoort.
Rycke.
Sadelaar.
Sanders.
Schalige.
Schavey.
Scholaster.
Schoonhoven.
Schoonvorst.
Schoonejans.
Schoof.
Schroots.
Seebroek.
Sellebeke.
Sevenbergen.
Sichenrode.
Sleeuws.
Smyers.
Sombref.
Sompeke.
Sorgeloos.
Spant. (v. d.)
Spout.
Spysken.
Schryhane.
Stalle. (v. d.)
Steen. (v. d.)
Steene. (v. den)
Steenwegen.
Stock. (v. der)

Straten. (van der)
Steynvoert.
Symaer.
Swanen. (Uiter)
Tag.
Terroelofs.
Thornes.
Tommen. (v. den)
Tours.
T'fercaels.
T'ferhuigens.
T'ferjacops.
T'ferraets.
T'fuverts.
Tympel.
Urfel.
Vierfel.
Vieleer.
Viles.
Volcart.
Vorfelaar.
Vranx.
Walem.
Walhaim.
Wange.
Watermafe.
Wavre.
Werve.
Wefenbeeke.
Wefemale.
Winghen.
Witthem.
Wynegem.
Zwalf.

Van GELDERLAND en OVERIJSSEL, fchoon de *Adel* in die Provintien zeer talrijk is, hebben wij geen voldoend verflag konnen geven.

ADELIJKE HUIZEN, *Heerlijkheden*, *Kasteelen*, *Sloten*, *Burgten* en andere Gebouwen, dienende, of in voorige tijden gediend hebbende, tot verdediging, fieraad of vertooning van Adeldom, zijn, binnen den bepaalden omtrek of engen kring der *Nederlanden*, zo menigvuldig geweest, dat zij de verwondering van in- en uitlanders tot zig getrokken hebben. Derzelver vermindering of verval, als mede van die van den *Adel* zelven, of van de eerfte ftigters, moet aan verfcheiden oorzaaken toegefchreeven worden. De invallen der *Deenen* en *Normannen*, waartegen veele gefticht zijn, hebben ook veele van dezelve doen verwoesten, gelijk voorheen, in de Oorlogen tusfchen de *Bataviren* en *Romeinen*, gefchied was. De dood, die veele van de oudfte *Adelijke Familien* verflonden had, is ook oorzaak geweest, dat veele van hunne ftichtingen zijn te gronde gegaan; anderen zijn door den roest des tijds vernield, of tot geestelijke gebouwen veranderd, als *Rijnsburg*, *Leeuwenhorst* en anderen. Eene menigte is, door flaande waterbaaren, in puinhoopen veranderd; en geen minder zijn 'er door geduchte watervloeden vernield. Doch wel inzonderheid moet derzelver verval worden toegefchreeven aan de veelvuldige oorlogen, in oude tijden gevoerd, tusfchen de *Hollandfche Graven* en de *Utrechtfche Bisfchoppen*, en de eerstgenoemde en de *Westfriefen*; als ook tusfchen de *Gelderfchen* en *Friefen*, in den tijd van Vrouwe *Ada*, en tusfchen de *Kennemers* en

en *Frieſen*. Niet min vernielende, voor deeze geſligten, zijn geweest, de verderflijke twisten van *Hoekſchen* en *Kabeljaauwſchen* in *Holland*, der *Bronkhorsten* en *Heecaerens* in *Gelderland*, der *Schieringers* en *Vetkopers* in *Friesland*, als mede die van het *Kaas en Broodſpel*. Zeer veele zijn gevallen in den Spaanſchen Oorlog, en onder den Yzeren duim van *Alva*; en laatstlijk in den Oorlog van 1672. Van alle deeze heerlijke gebouwen, zullen wij, vervolgens, op hunne bijzondere *Artikelen*, gewag maken, zo wel van die, welke, door hunne trotſche bouwing, tot luister der eigenaars ſtrekken, als van die geenen, wier gebrokene toppen, muuren en toorens, ter oeffening van onze konstenaars ſtrekken, om dezelve op 't Papier, in 't Koper, of op Doek te brengen; en ook van de zodanige, wier overſchot, met ruigten bewaſſen, tot verblijfplaatzen voor Nachtuilen en andere dieren geworden zijn.

ADEL. Volgens 't zeggen van de oude *Frieſche* Schrijvers, was hij de Vader van FRISO, die gehouden word voor den Stamvader der *Frieſen*. Deeze ADEL zou het gebied gevoerd hebben, in zeker Landſchap, dat den naam van *Benedicta Friſia* voerde; ſchoon andere Schrijvers het noemen *Praſia-Praſii*. Allen, welke ons dit weeten te berigten, weeten teffens uit te rekenen, dat deeze Vorst bepaaldelijk van SEM afkomſtig is. SEM, zeggen zij, had een Zoon, met naame *Arphaxad*; de Zoon van deezen was SALEM, welke een Zoon HEBER had. Deeze won *Phaleg*, *Phaleg* wederom *Ragau*, en uit *Ragau* kwam voort ADEL, die FRISO gewan. *Ragau*, de Vader van *Adel*, had, zo als zij zeggen, van *Sem* een ſtaalen kroon ontvangen, en daarbij een rooden ſtandaart van wonderbaare kracht. Deeze ADEL zou, volgens hun verder verhaal, door den Tijran *Agrajumes*, uit het rijk verſtooten, en met zijne drie Zoonen, *Freſo*, of *Friſo*, *Saxo* en *Brumo*, naar *Athene* in Ballingſchap vertrokken zijn, alwaar zijn Zoon *Saxo*, eene wijl tijds, bij PLATO zou hebben ſchoof gegaan; doch zijn andere Zoon, FRISO, heeft het leger gevolgd, eerst van *Filips*, en daarna van *Alexander den Grooten*, en is eindelijk, zo als nader onder zijn *Art.* zal gezegd worden, in 't 313 Jaar voor CHRISTUS geboorte, met zijne Vloot, in *Friesland* aangekoomen.

Zie S. PETRII, *Hamconius*, *Scharlenſis* en andere.

ADEL,

ADEL, de oudſte Zoon van *Friſo*, en dus de kleinzoon van *Adel*, hier boven gemeld, is, volgens de daarbij aangewezene Schrijvers en anderen, zijnen Vader in 't Vorſtendom opgevolgd, en had ter Vrouwe ZWOBBINA, die voor eene dogter van eenen der *Zwabiſche* Koningen opgegeven word. 'Er zijn 'er, die den tijd zijner Regeering ſtellen op vier en negentig, anderen op agt en zeventig jaaren. Hem word den lof toegeſchreven, van een zedig en eerbaar Prins te zijn geweest, die zijn volk, door goede wetten, zeer beſchaafd heeft, en met de nabuurige Vorsten in goed verſtand leefde; ja men zegt, dat hij in zulk een aanzien was, bij de andere Vorsten, dat zij die geenen, welke eene goede manier van Regeeren hadden, *Adelingen* noemden. Op 't Art. *Adel* hebben wij reeds aangetoond, dat de naam van Edellieden, niet van hem, maar uit de waare verdiensten afkomſtig is. Zijn dood word geſteld 150 jaaren vóór onze tijdrekening, en als zijn Opvolger genoemd zijn Zoon *Ubbo*. Die hier van meer begeert te weeten, zie WINSEMIUS, bl. 12.

ADELA, bekend als eene Dogter van *Dagobert den II*, en tevens als de Grootmoeder van *Gregorius*, Biſchop van *Utrecht*, word gehouden voor de ſtigteresſe van de vermaarde Abtdij te *Trier*, alwaar zij, in 't Jaar 742, Weduwe zijnde, het geeſtelijk gewaad aanvaard had.

LUDGERUS, *in 't Leven van Gregoor*, Cap. 4.

ADELA, eene der Dogters van Graaf *Wigman den V*, Heere van *Nardingerland*, *Urk*, en een gedeelte van 't Graafſchap *Hameland*, (bevattende, onder andere ſtreeken, de *Betuwe*) en van *Kunigunda*, Dogter van den Landgraaf van *Thuringe*; uit welk Huwelijk was voortgekoomen nog eene Dogter, *Luitgard*, en buiten deeze, een Zoon, die bekend is onder den naam van *Wigman den VI*. Zelden heeft de Natuur twee zo verſchillende ſchepzelen, als *Luitgard* en *Adela*, uit éénen vader en moeder, doen te voorſchijn koomen. De eerſte was zo beroemd om haare deugd en Godsvrucht, dat haar Vader voor haar de Abtdij en 't Nonnenklooster op den *Elterenberg* deede ſtichten, en haar daar over als de eerſte Abtdisſe aanſtelde. Keizer *Otto de II*, om de liefde, welke hij voor deeze Vrouw, zijne Nicht, bezat, begiftigde, in den

den jaare 968, dit geeſtlijk geſticht met veele goederen en voorregten: onder anderen, met den ontvangst van den Tol op den *Yſel*, met het Land van *Urk*, en dat van *Nardingland*, thans het *Gooyland*, waarvan de Giftbrief te vinden is bij MATTH. *Analecta*, *Tom.* VI. pag. 43. *Adela*, daarentegen, was wraakzugtig, hoogmoedig, wulps, en tot alles wat ſlegte begeerten en lusten kan voeden, ongemeen geneegen; met één woord, 'er was geen de minſte ſchijn van deugd bij haar te vinden. Graaf *Arnoud*, wiens landen, aan en om de Zuiderzee geleegen, in 't jaar 991, met een inval van eenige Zeerovers, die te *Stavoren* geland waren, gedreigd werden, had hier door de handen vol; hij werd nog meer bezwaard, omdat met den dood van *Wigman den V.* (die Oom van *Arnoud* geweest was,) *Adela* niet alleen twist over haars Vaders Erfenis met haare Zuster zocht, maar tot gevaarlijke daadelijkheden uitſpatte, tot zo verre zelfs, dat zij de komst des Keizers te *Nymeegen* noodzaaklijk maakte. *Adela*, die getrouwd was met *Imed*, Grave van *Redichem*, (*Rekom*) gelegen bij *Arnhem* in de *Veluwe*, was van oordeel, dat de begiftigingen, zo aan haare Zuster als aan 't gemelde Klooster, onbeſtaanbaar waren met de *Saxiſche* Landrechten, volgens welke alle vervreemding van Riddermatige goederen, zonder uitdrukkelijke bewilliging der naaſte erfgenaamen, wel ſtrengelijk verboden was. Op deezen grond bevlijtigde zij zig, na den dood van haaren Gemaal, wien zij twee Zoonen en twee Dogters had doen geboren worden, haare Zuster, *Luitgard*, met behulp van eenen *Balderik*, Broeders Zoon van *Godefried*, toen Voogd van *Gelderland*, vermits haare Zuster haar het trouwen met denzelven verhinderde, bij alle voorvallen, te ontrusten, en allen hoon aan te doen. *Godizo*, die, als Neef, eerst met *Adela*, doch nu met *Luitgard*, zeer naauw bevriend was, deeze mishandeling ziende, rukte, met eenige benden, voor 't Slot van *Adela*, nam hetzelve in, en, na gedaane plondering, deed hij 'er den brand in ſteeken.

Adela, die naauwlijks zijne handen ontkomen was, vierde zo verre den toom aan haare wraakzugt, dat zij, door eenige omgekochte booswigten, haare Zuster *Luitgard*, door vergif, deed ombrengen. Maar deeze booswigten, gevangen genomen, en tot ſtraf voor hun misdrijf, de oogen uitgeſtooken zijnde, verzwegen, ten haaren geluk, voor dien tijd, haaren naam, als de aan-

van *Holland*, maar ook van alle de Grooten van dat Gewest en van *Gelderland*, enz.; men liet niet na, alle de ſtraffen des Hemels, als Watervloeden, enz. haar te wijten. *Adela*, over dit ſchoon bedrijf aangeklaagd, en te *Dortmond* gedagvaard zijnde, werd aldaar, op volle overtuiging, ter dood veroordeeld; doch, op voorbidding van veelen, behield zij het leeven, onder verband, dat zij, tot ſtraf van den begaanen moord, eenige haarer Erflijke goederen, aan haaren tweeden Zoon *Meinwerk*, die Biſſchop van *Paderborn* was, zoude afſtaan. Op den 10 van Louwmaand 1016, geſchiedde dit, te *Dortmond*, ten overſtaan des Keizers, door *Balderik*, als man en voogd van *Adela*; waartoe de *Utrechtſche* Biſſchop *Adelbold* zijne toeſtemming gaf. Hierdoor werd de rust in *Holland* andermaal herſteld; dog geenzins het onrustig gemoed van *Adela*, 't welk, in plaats van door de laatſte doodſchrik bevredigd te zijn, nog heftiger in beweeging was geraakt. De reize, welke haar broeder *Wigman*, na het laatst gemaakte verbond, naar *Italie* had aangenomen, dacht haar eene bekwaame gelegenheid, om haaren Gemaal aan hooger gezag te helpen. Dus beſtormde zij zijn gemoed, met dreigen en ſmeeken, om hem te noopen ter aanwendinge van zijne pogingen, om even hoog als haar Broeder in magt en aanzien te klimmen: uit eigen aart heerschzugtig, was hij ligt over te haalen. Den Keizer wist hij te bepraaten, dat hem het begeerde gezag werd opgedragen. Hij, tot Voogd van *Gelderland* aangeſteld zijnde, maakte zig meester van 't ſlot te *Gennip*; 't welk alomme, door het gantſche Land, merkelijke opſchudding veroorzaakte. *Wigman*, op zijne terug reize, hiervan onderricht, ſpoedde zig uittermate, om herwaards te komen, met oogmerk om Biſſchop *Adelbold*, die zig voor *Balderik* verklaard had, op zijne zijde te brengen; 't geen hem ook gelukte. *Adelbold* zelf zogt, door eene ten dien einde beleide vergadering, de nieuwe verſchillen te beſliſſen: doch de partijen niet met elkander konnende overeenkomen, werd een nadere dag bepaald, doch intuſſchen, door het volk van *Wigman*, de verblijfplaats van de Zuster van *Balderik*, op eene ongehoorde wijze, aangevallen, en wel zodanig, dat zij, na 't omkoomen van veelen haarer huisgenooten, haaren eenen Zoon, naauwlijks, het gevaar in de Kerk zag ontkomen, en den anderen wegvoeren. Waarop *Balderik* verklaarde, van geenen

Vre-

Vrede te kunnen ſpreeken, voor dat hij en zijne Zuster voldoening hier voor ontvangen hadden. Door de menigte gedreigd, bewilligde hij, echter, tot een gedwongenen ſtilſtand van wapenen, welke, ſchoon met eede bevestigd, met geen beter trouw dan de voorige gehouden werd.

Want als *Wigman*, den volgenden dag, om zijne Zuster *Adela* te bezoeken, zig over den *Rhijn* begeeven hadt, verſcheen aldaar, op het alleronverwagtst, die zelfde manſchap, onder aanvoering van eenen *Geverhard*, die den aanſlag op het Huis van *Balderiks* Zuster gedaan had, en thans vooruit haar te gemoet trekkende, aldus, zonder ontdekt te worden, het verblijf van zijne Zuster bereikte. *Adela*'s gevolg onthield zig, tot het verzamelen van voeder, langs de Koornvelden, zonder iets kwaads te vreezen: te meer, daar zij reden hadden te ſteunen op 't verdrag, daags te voren gemaakt. Dog ziende, hoe *Wigmans* vooruitſnellende benden, regtſtreeks, op hun aanzetteden, ja hun, langs verſcheiden oorden, begonnen aan te vallen, vervoegde de eerst van een geſpreide hoop van *Balderik* zig in twee gelederen bij een, om geweld met geweld te keeren; invoegen daardoor een hevig gevecht ontſtond. — *Balderik*, voor wien zig, na eenigen tijd, het geluk begon te verklaaren, begaf zig, echter, bloohartig op de vlugt; waarop hij ſpoedig van alle de zijnen gevólgd werd, veele van welke hunne toevlugt in de Kerk namen. *Wigman*, die op dat pas kwam aanrennen, gebood de Kerk te overweldigen, en de daar in zijnde vlugtelingen gevangen te neemen. Zonder onze herinnering, bezeft de Leezer ligt, dat hier door de vijandſchap heviger werd, dan zij ooit geweest was. Door middel van den Keizer, en van den Bisſchop *Adelbold*, werd 'er, echter, wederom een nieuw beſtand geſloten; en het gedrag der twee behuwd-Broeders, die malkanderen daaglijks bezogten, en aan tafel onthaalden, gaf de gantſche waereld reden om te denken, dat nu de verzoening van harte getroffen was. Dan wat gebeurt 'er? *Wigman*, zijnen Zwager, op zekeren dag, pragtig onthaald hebbende, en met geſchenken overladen, en bovendien een eind wegs uitgeleide doende, werd door *Balderik* tot zijnent genodigd. Op raad van de zijnen, ſloeg *Wigman* dit eerst af; dog hij, vreezende dat deeze weigering kwaad vermoeden mogt baaren, bewilligde in 't gedaane verzoek. Toen hij nu

de verblijfplaats van *Adela* genaderd was, zeide hij: *Tegen den zin der mijnen, begeef ik mij op dit Slot, onzeker wat mij ſtaat te gebeuren; doch ik verlaat mij op God, en op onze gemaakte Vriendſchap.* *Balderik*, hier over verzet, antwoordde, *dat hij, onder Gods hulpe, niets kwaads te wagten had, maar wel al dat geen, 't welk tot vermaak en eer konde ſtrekken.* *Adela* ontving hem, met een drang van hoofſche betuigingen, en ſpilde al wat de vleijerij kon voortbrengen, om haaren haat te bedekken, en haar voorneemen om hem door vergif van kant te helpen. Aan *Wigman* werd het doodlijk middel ſpoedig toegediend; en ſchoon het de begeerde werking niet deed, gevoelde *Wigman*, echter, een ongemeene pijn door 't lijf, en beſloot, hoe eerder hoe beter, naar huis te keeren. Dit geſchiedde reeds den volgenden dag, of, gelijk anderen willen, eenen dag laater, na dat hij, als zijnde onbewust van het ingenoomen vergif, zijne Zuster voor alle de genootene beleeftheden bedankt had. Doch zij ziende, dat haar broeder haare laagen ontſnapt was, en door haaren Gemaal zelfs een eind wegs geleid werd, zond hem twee haarer knegten achter naa, de eene van welke *Wigman*, als hij een uur van 't Slot, en alleen met eenen zijner vertrouwden vooruitgereden was, zeer verradelijk aanviel, en van 't leeven beroofde, doch die weder, op zijne beurt, door een toeſchietenden knegt van den verſlagenen *Wigman*, doorſtooken werd.

Op dit gerucht kwam *Balderik* (van dit ſnood bedrijf onkundig) aanrennen; op 't zien van zijns broeders Lijk, ſtortte hij een vloed van traanen, en beklaagde deszelfs ongelukkig lot. Doch bevroedende, dat hij, om hunne voorige vijandſchappen, voor den aanlegger van den moord zoude gehouden worden, begaf hij zig, uit vreeze voor 't volk van *Wigman*, ſpoorſlags naar zijn Slot te rug; het reeds tegen hem opgevatte vermoeden werd hier door nog meer verſterkt. De Keizer, die zig in *Bourgondien* onthield, werd ſpoedig hier van onderricht; en om te toonen, hoe zeer hem dit ter harte ging, gaf hij bevel aan den Hertog *Godefried*, en aan den Biſchop *Adelbold*, om den aanraader van den moord te agtervolgen, en, bij voorraad, alle zijne goederen in beſlag te neemen; verder voorneemens zijnde, binnen kort, tot beſlisſing van zulk een gewigtige zaak, in perſoon herwaarts te koomen.

Al-

Alle de Goederen van *Balderik*, geleegen onder het *Utrechtſche* Bisdom, werden, ingevolge van dit bevel, aangeſlagen, en *Uplad* belegerd. Vermids *Balderik* van daar geweeken was, werd dit Slot, door *Adela*, met eene meer dan Vrouwlijke dapperheid, verdeedigd. Want terwijl de belegeraars van buiten alles met geweld aantaſten, plaatſte zij van binnen, als of 'er eene zwaare bezetting in lag, de Vrouwen, met helmen op haare hoofden, achter de borſtweering der Wallen. Eindelijk, echter, vond zij zig genoodzaakt, tot een verdrag te komen, waarbij aan haar de verzogte vergiffenis, midsgaders een vrije uittocht, zo voor haar perzoon als goederen, vergund werd. Na dat zij was uitgetrokken, werden de wallen geſlecht, en de geheele plaats aan het vuur ten beste gegeeven. *Balderik*, berooid en beroofd, vond zig verpligt, zig onder de beſcherming van den Biſchop van *Keulen* te begeeven, die hem een verblijf en Jaarlijks onderhoud verſchafte.

Balderik, buiten ſchuld, om den dood van *Wigman den VI*, dus uit zijne goederen gezet, bediende zig van een vertrouweling van *Wigman*, om zig meester te maaken van eene ſterkte, die, voor des Overledenen minderjaarigen Zoon, door dien vertrouweling bewaard werd. Dit als eene nieuwe beroerte wordende aangemerkt, beſchreef de Keizer, tegen den 14den van de maand Maart des Jaars 1018, te *Nymeegen*, eenen zeer grooten Landdag, om daarop deeze zaak, en verder de klagten van die van *Thiel*, tegen Graaf *Dirk van Holland*, te beſlisſen. In deeze zamenkomst werden de meergemelde Biſchop *Adelbold*, en *Godefried*, Hertog van *Neder-Lotharingen*, tot voogden over *Wigmans* onmondigen Zoon aangeſteld. Aan *Balderik* werd vrijgeleide toegeſtaan, om zig in perſoon, tegen de ingebrachte klagten van gemelde voogden, te verdeedigen. *Balderik's* aanbieding, om zig, tegen hunne bezwaaren, met eede te zuiveren, werd, door de Hertogen *Godefried* en *Bernard*, met groote heftigheid van de hand geweezen; om reden, dat dit, om zijne voorige gedraagingen, hem door de Wetten ontzegd was. De twist hier over werd zo hevig, dat indien de tegenwoordigheid des Keizers zulks niet verhinderd had, *Balderik* hem zeekerlijk zou hebben aangevallen. Nogthans werd hem gebooden, zig uit 's Vorsten gezigt weg te maaken. Eerst begaf hij zig naar *Keulen*, en van daar

naar *Hengtbach*, alwaar hij drie jaaren bleef, en in 1021 overleed; wordende zijn lijk te *Zepfflich*, bij zijne Voorouders, begraaven. Een geluk, voorwaar, 't welk zijne ontaarte Gemalin niet mocht gebeuren, alzo haar lijk, als der aarde onwaardig, na haaren dood, ontgraven, en vervolgens (naar het verhaal van 't Leven van *Meinwerk*, Bisschop van *Paderborn*, *Cap.* 40.) in den *Rhijn* gesmeten werd. Doch door de daarop volgende Overstrooming, scheen deeze Rivier het ontvangen van zulk een gehaat voorwerp, ter oorzaake van haare gepleegde gruwelen, binnen haaren boezem te weigeren. Dus was dan het einde van *Balderik*, dusdanig de Uitvaart van *Adela*, wier moordzieken leevensloop wij hier te liever hebben willen plaatzen, vermids zij eene Dogter was van Graaf *Dirk den* III, Oudoom van Keizer *Hendrik den* II.

Zie EGBERT HOPPE, *Beschrijving van Cleef*, pag. 55, 105, 106 en 109. SMETIUS, *Beschrijving van Nijmegen*, bl. 55, 56 VAN LOON, *Aloude Historie*, II Deel, in folio, bl. 203. enz.

ADELA, of *Azela*, was eene Dogter, geteeld in 't eerste Huwelijk van opgemelde *Adela* en *Imed*, nevens haaren Broeder *Meinwerk*, Bisschop van *Paderborn*, erfgenaame van de nagelaatene goederen van hunne ontaarte Moeder; zij maakten dezelve aan de Abtdij van *Elten*, waarin deeze *Adela*, reeds onder haare Moeije *Luitgard*, het geestelijk gewaad had aangenomen, en ook haar leven eindigde.

Zie 't *Leven van Meinwerk*, *Bisschop van Paderborn.*

ADELARD, gebooren in 't jaar 753, in de Nederlanden, in het gewest van *Austrasie*, was een Zoon van *Bernard*, en Kleinzoon van *Karel Martel*. Eerst werd hij opgevoed aan 't Hof van zijnen Oom *Pipijn*, en ging van daar naar de *Abtdy van Corbie*. Doch de lust tot grooter afzondering dreef hem naar 't Klooster *Mont-Cassyn*, van waar hem *Karel de Groote*, Ao. 777, deed te rug komen, en hem aanstelde tot eersten Staatsminister van zijnen Zoon *Pipyn*, Koning van *Italie*, in 't jaar 796. Ao. 809. werd hij, met eenige Prelaten, naar *Rome* gezonden, om het toen in zwang zijnde geschil, wegens den uitgang van den H. Geest, te beslisten. *Pipyn* ontviel hem in 't daaraanvolgende jaar, en liet

lief hem het bewind over eenen Zoon van 12 of 13 jaaren. Na den dood van *Karel den Grooten*, werd hij, door *Lodewijk den Goedertierenen*, in de Abtdij van *Heze* gebannen, en verbleef aldaar 3 jaaren; doch keerde, na verloop van dien tijd, naar die van *Corbie* te rug, en ſtierf 'er, in 827, oud zijnde bijna 73 jaaren.

Zie DU PIN, *Biblioth. Eccleſiaſt.* Tom. 8.

ADELBERTUS, bij andere *Adalbertus*, ook *Albert* en *Aelbert*, word gezegd Leviet en Aartsdiaken der Hoofd- of St. Martens-Kerk te *Utrecht* geweest te zijn. Deeze zou, nevens anderen, van *Ekbert*, als een medgezel van *Willebrord*, uit *Engeland* naar *Friesland* gezonden zijn, om aan de daar zijnde Heidenſche Volken 't Euangelium te verkondigen, en, na veele van deeze tot het Kriſtendom gebracht te hebben, geſtorven en te *Egmond* begraven zijn. De Roomſche Schrijvers verſchillen, over den tijd van zijn overlijden. Men meent, zegt *Mutzard*, welken *Halma* hier volgt, dat het voorgevallen is, omtrent het jaar 740, kort na den dood van *Willebrord*. Doch *Veldenaar* ſtelt het eenige weinige jaaren vroeger, en wel op den 7den dag van Julij; daar de eerſte gezegd had, op den 25 Junij, op welken in de Roomſche Kerk zijn Feestdag gevierd word, als zijnde den dag van zijn overlijden; welke dag door anderen op den 15den van die maand verkeerd geſteld is, gelijk wij hier na zullen zien. Volgens verhaal van de Oude Schrijvers, zou, ten tijde van Graaf *Dirk den Eerſten*, zijn lichaam uit de aarde geligt zijn; zij voegen 'er bij, dat de Zoon van deezen, namenlijk *Dirk de II*, op die plaats een Klooster ter zijner eere geſticht heeft, bekend onder den naam van dat van *Egmont*. Dit is het waarſchijnlijkst gevoelen, hoewel *Schotanus* deezen *Adelbert* den Stichter daar van noemt; waar mede, echter, *Winſemius*, bijna overeenſtemt, welke zegt: „Dat „ hij den Zoon des Konings van *Deiren* (Jork) in Brittannijen „ geweest is; dat hij den Koninglijken ſtaat minder dan den Gees„ telijken achtende, een medgezel van *Willebrord* zou geweest „ zijn, Aartsdiaken te Utrecht geweest hebbende; dat hij in Ken„ nemerland veele Heidenen bekeerd, en daar een kerk geſticht „ heeft, genaamd *Halcmunde*, naderhand in *Egmond* veranderd." Doch hier van nader onder EGMOND. 't Geen wij zo even zeiden, dat het waarſchijnlijk door Graaf *Dirk* zou geſchied zijn, ſteunt

op het getuigenis van den vermaarden *Petrus Schriverius*, welke zegt, dat hij in de oude schriften des Kloosters van *Egmond* gevonden heeft, dat *Dirk de II*, Zoon van *Dirk den I*, een ijverig navolger van zijns Vaders devotie, ter eere van God en *St. Adelbert*, in plaats van de houten Kerk, door gemelden zijnen Vader gesticht, eene steenen Kerk, met groote kosten heeft doen bouwen, en zijne Reliquien in een fraai uitgehouwen Zerk gelegt heeft. De algemeene Vraagbaak dier tijden, de overoude *Melis Stoke*, bericht ons, in zijn Chronijk, dat *Dirk de I* een Klooster van hout in 't Dorp *Egmond* stichtte; dat zijn Zoon het (als door de *Friezen* verwoest zijnde) deed afbreken, en een ander van steen daar op deed bouwen. Hij zegt:

„ In sine (1) tiden is 't geschiet — (1) namelijk in die van Dirk den I.
„ Dat St. Aelbrecht was vonden
„ Bi eenre Nonnen (2) *die tien* stonden. — (2) ter dier stonden.
„ Den Grave wijsde waer hij lagh;
„ Doe ginc hi op enen dach
„ Ende deede syn beente verdragen
„ Ter stede daar hi nu leit (3) ten dagen — (3) in onze dagen.
„ Ende maeckt op hem een Kercke
„ Houten, ende van sulcke wercke
„ Als doe (4) lovelijk ende seede, — (4) loflijk ende gewoonlijk was.
„ Nonnen sette hier daar in mede,
„ Die Gode ende sinte *Aelbrecht*.
„ Loven souden na Kersten recht.

Volgens het verder verhaal van deezen veiligsten Gids, in twijffelachtige zaken van die tijden, heeft *Dirk de II* dit gebouw niet alleen in een steenen veranderd, maar ook, om de woede der *Friezen*, de Nonnen van daar doen verhuizen, en Monniken in haare plaats gesteld.

Ten blijke van de achting, die wij voor den arbeid van wijlen den Heere HALMA hebben, hebben wij hem in dit Art. tot dus verre hoofdzaaklijk gevolgd; daar wij anders het zekerste bericht van deezen *Adelbertus*, zo als het hier volgt, volgens het *Batavia Sacra*, terstond zouden geboekt hebben. Men leest, in 't Eerste Deel, bl. 123 en 124. dit volgende, dat wij

wij alleen als de Egte Levensschets aanmerken. „ Zo is dan 'zegt de gemelde Schrijver, als een besluit, welk hij uitzondert van alle de beuzelingen, daar 's mans Leven mede opgevuld was) „ *Adelbertus*, die door *J. Gerbrand van Leyden*, *Athalbertus* „ genoemd word, geweest een Engelsman, en een Monnik, „ onder bestier van den H. *Egbertus*. Daarna is hij een der reis- „ gezellen geweest van den H. *Willebrordus*, als dezelve, om- „ trent 690, naar Friesland trok, en wierd *Leviet* genoemd, zo „ dat hij waarschijnlijk Diaken zal zijn geweest. Hij was beleeft, „ ootmoedig, zagtzinnig, en hadde eene groote zugt tot de za- „ ligheid der menschen. Hij heeft zig opgehouden te *Egmond*, „ en was gehuisvest bij zekeren *Eggo*, van wien het gemelde „ Dorp, zo als het zeggen is, den naam van *Egmond* heeft ge- „ kreegen. Van daar vertrekkende, beloofde hij weder te zullen „ koomen, als de Korrelen van een Appel, door het vuur groen „ zouden worden; en als die, volgens zijne beloften, vruchten „ voortbrachten, is hij ook wedergekeerd.

„ Hij heeft aldaar, en door gantsch Friesland, veele jaaren ge- „ arbeid, te weeten tot het 40ste, of, zo anderen willen, tot het „ 45ste jaar van die loopende eeuwe, wanneer hij, vol van goede „ werken en verdiensten, uit de waereld gescheiden is.

„ Of hij voor, of na *Willebrordus* gestorven is, word door „ de schrijvers niet aangetekend. Maar dewijl 'er in de Levens- „ beschrijving van *Bonifacius*, die zijn opvolger in de bestiering „ der Friezen geweest is, van deezen *Adelbertus* geen gewag „ gemaakt word, is 't waarschijnlijk, dat hij eerst zal gestorven „ zijn.

„ Op den 25 Junij word plegtiglijk in de (Roomsche) Kerke, „ de H. *Adelbertus* gevierd, op welken dag hij ook, volgens den „ inhoud van zijn Levensverhaal, overleden is, en veele wonde- „ ren heeft gedaan, waarschijnlijk die, daar de opschriften van „ zijn Levensverhaal, door den Heere *Mabillon* alleen, zonder „ het verhaal zelfs (dat die geleerde Heer zig geschaamd heeft „ uittegeeven) van gewaagen, op pag. 121. van dat werk te vin- „ den: als het VIde Hoofdst. hoe de gebrande Korrelen van „ eenen Appel tot eene spruit opgeschoten zijn; Hoofdst. IX. hoe „ zekere Vrouwe, met naame *Escwar*, door de verdiensten van „ den II. *Adelbert*, gebaard heeft. Hoofdst. X. hoe dat een balk

„ in de Kapelle van den H. Man, die eerst te kort was, daarna
„ langer geworden is dan de anderen; en wat al wonderen meer,
„ in 't XI, XII en XIIIde Hoofdstuk voorgesteld.

„ Deeze (verstaa den bovengenoemden) schijnt geen andere ge-
„ weest te zijn (dus vervolgt de Levensbeschrijver) als *Adelbert*
„ de Diaken, waar van gewag gemaakt word, in een Brief, die
„ de 79ste is onder de brieven van *Bonifacius*, en geschreeven
„ door zekeren *Trecea* aan *Lullus*, Bisschop van *Mentz*,
„ wiens gebeden hij verzoekt om zig in 't ampt zijner waardig-
„ heid, daar hij voorheen toe verheven was, behoorlijk te kwij-
„ ten. Ik de minste dienaar der Kerke (zegt hij) die Aldbrecht
„ genoemd word, en het ampt van Diaken, hoewel onwaardig,
„ bediene, bid u ootmoediglijk, om den wille van God, die al-
„ les ordentlijk schikt en bestiert, dat gij mij onder het getal van
„ uwe andere getrouwe vrienden goedertierlijk aanneemt: op dat
„ ik mij in de bedieninge van mijne waardigheid, die ik voor
„ deeze hebbe ontvangen, door uwe heilzaame voorbiddinge,
„ daaglijks beter en beter mag dragen.

„ In de Kerklijke Getijden word dit Gebed van den H. *Adel-*
„ *bertus* gelezen: Wij bidden u, Heer, verwek in uwe Kerke
„ dien zelven geest, wien de H. *Levijt Adelbertus* gediend
„ heeft, op dat wij met denzelven vervuld zijnde, trachten te
„ beminnen, 't geen hij bemind heeft, en met de werken te
„ volbrengen, 't geen hij ons geleerd heeft, enz.

„ Het Lichaam van *Adelbertus* is, door last van Graave *Dirk*,
„ vervoerd naar eene plaats, van ouds genaamd *Hallem*, en heeft
„ gelegenheid gegeeven, tot het opbouwen van de *Egmondsche*
„ Abtdije, die in de tiende Eeuw gesticht werd." Dus verre
het *Batavia Sacra*, ter opheldering van s' mans leven.

Zie HALMA, en de daarbij aangehaalde Schrijvers, als: FR. D. MUIZARD, *Kerkl. Hist. & fol.* 74. VELDENAAR, *Fasci. Temp. fol.* 248. SCHOTANUS, *Friesche Chronijk.* WINSEMIUS, *fol.* 68. SCHRIVERIUS, *Graaven van Holland*, bl. 23. OPMEER, *Katol. Martelaarsboek*, I. Deel.

ADELBERT, een *Frank*, en Bisschop in 't Land zijner geboorte. Deeze geraakte, nevens *Claudius Clement*, een *Schot*, in

in twist met *Bonifacius*; zij zeiden, dat hij van den Paus gezonden was, om Duitschland te reformeeren: niet om het geloof in Christus, maar den Anthichrist te prediken. Dit was op zig zelve geen Ketterij, maar reden genoeg, om *Bonifacius*, en alle de afhangelingen van *Rome*, tegen hen in 't harnas te jaagen. Schoon zij beide, op aandrijving van *Bonifacius*, te *Rome*, door Paus *Zacharias* zijn afgezet, kan men, echter, geene andere dwalingen van hun aantoonen, om dat wel hunne beschuldiging, maar niet hunne verdediging bewaard is. *Adelbert* is in de gevangenis te *Fuldo* omgekomen.

Basilius, *Nederl. Sulpitius* bl. 91. *Vaderl. Hist.* I. Deel, bl. 392. enz.

Adelbold, was de Zoon van *Asconius*, den tweeden Hertog van Friesland. (Met opzigt tot deeze Hertoglijke waardigheid moeten wij hier, als in eene tusschenrede, en in 't voorbijgaan, aanmerken, dat zij niet bestaan heeft in eenen hoogvorstelijken staat of magt; maar dat door Hertogen verstaan werden, hooge krijgsbevelhebbers, die het geheele bewind over den oorlog hadden. En op dien voet kan men de verhaalen dier zogenaamde Hertogen of Heirvoerders toestemmen, zo als ze ons van de Oude Schrijvers worden medegedeeld; en zo ook verzoeken wij den Lezer, dat zij de volgende Hertogen en Koningen, die na hen gevolgd zijn, en die ons verder, ieder op zijn *Art.* zullen voorkomen, gelieven aantemerken.) Deeze Adelbold wordt beschreven, zo onrustig en krijgzuchtig geweest te zijn, als zijn Vader vreedzaam was. 'Er word verhaald, dat hij zig geduurig bezig hield, met onder de nabuuren oproer te zaaijen, en oorlogen te berokkenen. Hij richtte krijgschoolen op, in welke de *Friesen* in de wapenen onderweezen werden. In dien tijd, of onder zijn bestier, was 'er een hoop *Wenden* of *Gotthen* uit het Noorden in Friesland gevallen; maar de dappere *Adelbold*, nevens zijnen strijdbaaren bastaard-broeder *Titus Rojaculus*, booden hun zo een heldhaftigen tegenstand, dat zij terug werden gedreeven.

Eenigen tijd daarna werd *Adelbold* door eene doodelijke ziekte overvallen. Hij deed de voornaamsten des lands tot zig komen, droeg hun *Titus* voor, en prees hem aan dezelve, als Heirvoer-

der of Hertog, aan. *Titus* raadde hem, zijne waardigheid te behouden, zo lang hij leefde; maar *Adelbold* bleef bij zijn voorneemen: zo dat *Titus* de waardigheid moest aanneemen. Tegen alle verwachting, werd *Adelbold* weder herſteld; waar op *Titus* een voorbeeld van bijzondere intooming van ſtaatzucht betoonde, biedende hem ongeveinsd het beſtier weder aan. Maar *Adelbold*, die met zijne ziekte van zijne ſtaatzucht geneezen was, weigerde dien last weder te aanvaarden; hij leefde voorts nog een geruimen tijd in ſtilte, zonder de regeering zig weder aantetrekken. Men zegt dat hij, in zijne vroegere Jaaren, de *Tongeren* tegen de *Romeinen*, en de *Romeinen* tegen de *Markomannen*, of, zo anderen willen, tegen de *Wandalen*, in 't harnas gejaagd heeft. Hij had de regeering aanvaard Ao. 173; ſtond ze weder af Ao. 185; ſtierf in 't jaar 208, en werd te *Stavoren*, of, gelijk anderen zeggen, te *Groningen* begraaven. Zie van zijnen Broeder op BOJACULUS (*Titus*). WINSEMIUS. *Chronyk*, *fol.* 28—31. *Oud. van Friesl.* II. Deel, bl. 365. F. SJOERDS. *Jaarboeken*, I. Deel, bl. 202—204. H. SOET, *Op- en Ondergang van Stavoren*, bl. 38.—43.

ADELBOLD *van Winkel*, dus genaamd naar het Dorp *Winkel*, in de *Nieuwdorper Kogge*, onder *West-Friesland*, zeer bekend in de oude Hollandſche Chronijken, was de Zoon en Opvolger van een *Frieſchen* Hertog *Asconius*. Hij ontving het onderwijs der Zeden en Staatkunde aan het Hof van Keizer *Antonius den Vromen*; verleende deezen Vorst zeer veel bijſtand tegen de *Wenden*; ſtierf, naa een korten tijd te hebben geregeerd; liet de opvolging, onder toeſtemming der Staaten, aan *Bojaculus* over, en werd begraven, als een der vijf vermaardſte *Frieſche* Edellieden, in de ſtad *Stavoren*.

De oude aantekeningen geeven aanleiding om te denken, dat, onder dit beſtier, de voormaals ongeachte landſtreeken, in het Westen van Friesland gelegen, bij aanvang afgedijkt en bewoond zijn geworden; waar omtrent men, echter, met geene volkomene zekerheid iets kan vaſtſtellen, voor dat de oude *Frieſche* Handſchriften, in die taal beſchreven, en in de Provinciale Archiven berustende, verſtaanbaar zullen vertaald zijn; een vereisch, tot de geſchiedenis van ons Land zeer noodzaaklijk, doch, veelligt, bin-

binnen weinige jaaren, door het verlies dier Taalkennis, onmogelijk.

Vossius, *Jaarboek. Oude Holl. Chron.* fol. 32. WINSEMIUS. F. SJOERDS *Jaarb.*

Adelbold, de XIX Bisschop van *Utrecht*, een *Friesch* Edelman, was zeer geleerd, en een geliefde Raad van *Keizer Hendrik den II*; die hem, uit het *Benedictijner* Klooster *Lobes*, onder het *Luiksch* gebied behoorende, om zijne bekwaamheid, tot deeze waardigheid verhief. Ongelukkig ontvonkte die bevordering zijne aangeboorene heerschzucht, welke, door eene onverwinnelijke drift, hem tot een oorlogzoekenden Vorst maakte. Hij vorderde, van Graaf *Diederik van Holland*, de *Merwe*, een Eiland tusschen Maas en Waal geleegen; en gestoord over deszelfs weigering, plonderde en moorde hij in veele *Hollandsche* dorpen, tot dat de overwinning den Graave begunstigde. Naauwlijks had hij het geweld te vergeefs beproefd, of nam toevlugt tot list; hij stookte des Keizers haat tegen *Diderik*; hij verkreeg de hulp des Hertogs van *Lotharingen*, en der Bisschoppen van *Keulen* en *Cameryk*; dit veroorzaakte eindelijk een der bloedigste oorlogen, die, zedert *Karel den Grooten*, gevoerd zijn. Hoewel, in deeze tijden, de waereldlijke magt, door bijgeloovigheid, verre beneden de Geestlijke Heerschappij was, moest, echter, Bisschop *Adelbold* den vrede vragen. (Zie DIRK DE II)

Zijne eerzucht nu een anderen uitweg zoekende, bepaalde hij zig tot het stichten van voortreffelijke gebouwen. Hij liet het werk, dat *Baldricus* in *Utrecht* had begonnen, afbreeken, en, in zeer korten tijd, een veel pragtiger Kerk in de plaats stellen, waar van heden nog een gedeelte in wezen is. Keizer *Hendrik* kwam met 12 Bisschoppen derwaards, om het Godshuis in te zegenen, ter eere van den Heiligen *Martinus*. Doch het vindt geen geloof, 't welk veelen verhaalen, dat de Graaven van *Gelderland* en *Holland*, als Leenmannen van den Bisschop, hier bij zouden zijn tegenwoordig geweest, aangezien de eerstgenoemden ten dien tijde nog niet in wezen waren.

Het onrustig Kerkbestier van Bisschop *Abold* eindigde met zijn afsterven, in November 1027: men zegt, hoewel zeer ongegrond, dat hij het leven van Keizer *Hendrik*, dat der vroegere *Bis-*

schop.

ſchoppen, den lof van het *Heilige Kruis* en dat *Heilige Maagd*, zoude hebben beſchreven. Uit hoofde van zijnen ijver, tot vermeerdering van de geeſtelijke goederen, is hij, na zijnen dood, onder de Heiligen geſteld. Omtrent deezen tijd werd het Graafſchap *Drenth*, met alle deszelfs gerechtigheden, aan het Bisdom *Utrecht* gehegt.

Auctor Vitæ Meinwerci, *Cap.* 87. VOSSIUS, *Jaarboeken.* MIERIS, *Biſchoppelijke Munte*, bl. 128. *Vaderl. Hiſt.* II. Deel. H. V. RYN, *Aant. op Batavia Sacr.* I. Deel, bl. 644. MELIS STOKE, *in Dirk den III.* bl. 24, 25. SCHOTANUS, *Frieſche Hiſt.* bl. 80—81. SCHRIVERIUS, *Beſchr. van Holl.* bl. 50. enz. VAN LOON, *Aloud Hiſt.* II. Deel, p. 84. PICARD *Chron. van Drenth*, bl. 171-174.

Zeer verſchillende (dit moeten wij hier nog aanmerken) zijn de gedachten van de meeste deezer Historieſchrijveren, wegens het verhaal, dat Graaf *Dirk* tegen de *Frieſen* was opgetrokken, om zijns Vaders dood te wreeken, en dat, egter, het magtige leger van *Godefried*, door weinige *Frieſen*, zeer ſchandelijk is geſlagen: waar uit zij afleiden, dat de *Frieſen*, door Graaf *Dirk* beoorlogd, de zege zouden hebben bevogten, en dat de geſlagene *Lotharingers* ter hulpe der Hollanderen waren opgekomen. Dan alles nauwkeurig inziende, zal deeze twijfeling vervallen, wanneer men zig erinnert, hoe, in deezen tijd, een gedeelte der *Frieſen* aan den Bisſchop van *Utrecht* onderworpen was, en wederom een ander gedeelte onder den Graaf van *Holland* ſtond.

ADELBRICUS, *Aelbricus*, of *Alberik*, de vierde Bisſchop van *Utrecht*, was van geboorte een *Engelsman*. In zijnen vroegſten tijd was hij Kanunnik; geliefd om zijne bijzondere goede hoedanigheden, en door Godsdienſtigen ijver, tot voortplanting van het Christendom, herwaards gekomen. Wanneer zijn voorganger, de medelijdende *Gregorius*, door eene beroerte aangetast, tot een kwijnend leeven verviel, benoemde deeze hem, niet alleen tot *Vicaris*, maar begeerde ook, dat hij in de Bisſchoplijke waardigheid hem zoude opvolgen. ALBERIK, ſteeds bedacht op het heilig werk, zond den *Munſterſchen* Bisſchop, LUTGERUS, naar het

het Afgodisch volk in *Friesland*, om het tot zijne kudde te brengen, en te doen wederkeeren van de Geloofsvervolgingen, waar toe *Wittekind*, Hertog van *Saxen*, hen had aangezet. Geduurende die onlusten, werd zijn levenslicht uitgebluscht; hij stierf, naa eene korte regeering van 10 jaaren, waarschijnlijk in 788. In deezen tijd overwon *Karel de Groote* den Hertog van *Saxen*, met zijne oproerige Friesche benden. Hij beschonk de Kerk van *Utrecht*, zeer mild, met landen, tusschen de Rivieren de *Lek* en *Yssel* gelegen; hij bekragtigde de oude vrijheden, en gaf, voor de eerstemaal, in een openen brief, den Bisschoppen den naam van *Priesters*, *Rectors*, of *Regeerders der Utrechtsche Kerk*.

De Jesuit *Bolland*, die in de zestiende Eeuw leefde, en, onder veele andere geschriften, op eene zeer fabelachtige manier, de levensbijzonderheden der vroegste Heiligen heeft zamengesteld, ontkent, dat deeze ADELBRICUS in *Engeland* was geboren; doch met even zo weinig zekerheid, als het voorgeeven van *Heda*, *Molanus* en de *Luikſche Jaarboeken*, omtrent de begraavinge van zijn lijk in den Abtdij der Adelijke Maagden te *Zusteren*. Het vindt bij ons meer geloof, dat deeze Godvrugtige Vader, naa zijn overlijden, onder de Heiligen gesteld, in de St. Salvators Kerk te *Utrecht* is bijgezet.

MATH. *Vet. ævi Anal. Tom. II.* HALMA. WINSEMIUS. *Batav. Sacra*, II. Deel, bl. 484.

ADELBRICUS, *Albrik* of *Alfrik*, was een Eerwaardig Bisschop van *Utrecht*, de negende in rang; een gebooren *Friesch* Edelman, Broeder van den Godsdienstigen agtsten Bisschop *Frederik*. Zijne Zielshoedanigheden waren zo veel te voortreffelijker, als zijn ligbaamsgestalte mismaakt was. Onder het beleid van *Odulph* Kanunnik van St. *Salvator* te *Utrecht*, in den jaare 838, tot deeze waardigheid gekomen zijnde, moest hij, met de Christen Kerk, zeer veele vervolgingen dragen, van de wreede *Normannen*, *Gothen*, *Zweden* en *Wandaalen*, die, overeenkomstig eener voorzegginge, ten tijde van Bisschop *Frederik* gedaan, veele plaatzen langs den Rhijnstroom en Maas verwoestten. Hij verzette zig geweldig tegen de Ketterij der *Arianen*; deed, ten dien einde, vergezeld van den geleerden *Odulph*, eene reize naar het Noordelijke gedeelte van *Friesland*; stierf in het midden der ne-

negende eeuwe, naa weinige jaaren geregeerd, en alvorens de *Utrechtſche* Kerk met de meeste zijner goederen te hebben begiftigd.

HALMA. J. G. VAN LEYDEN, *Nederl. Chron.* NEANDER, *de Antiq. Germ.*

ADELBRICUS ADELEN, derde Poteſtaat in *Friesland*, Neef van *Frederik van Adelen*, leefde ten tijde van Biſchop *Adelbricus den II*, omtrent den jaare 850. Hij verdreef de oproerige *Normannen* uit *Friesland*, na dat deeze, langs den Lauwerſtroom, en omtrent het Dorp *Kollum*, veele verwoestingen hadden aangericht.

HALMA. SCHOTANUS. WINSEMIUS. F. SJOERDS, II. Deel, bladz. 20.

ADELEN, een voornaam *Friesch* Edel geſlacht, (zie ALBERICUS ADELEN.)

ADELEN, weleer een zeer aanzienlijke Stins, of adelijk huis, benevens dat van *Liaukema*, *Hiddema*, en *Eeſma*, onder het Dorp *Sexbierum*, in de Grietenije *Barradeel*, de derde van het kwartier Westergo, in *Friesland* gelegen. Men oordeelt het geſticht te zijn omtrent den jaare 840; van deszelfs vroegeren luister zijn thans geene overblijfzels voorhanden.

ADELHEIDE, Abtdiſſe van *Villigch*, een Klooster onder het Aartsbisdom *Keulen*, was een kind van *Wichard van Pont*, eerſten Voogd van Gelderland, door hem in den Echt verwekt, bij zijne tweede Vrouw, Dogter van *Herman*, Grave van *Zutphen*.

ADELHEIDE, door *Wichard den III*, bij Vrouwe *Margaretha*, Dogter van den Graave *van Loon*, geteeld, volgde haaren Vader in de Regeering op; zij trouwde, met den aanvang van dezelve, in den jaare 1061, aan *Otto*, Graave van *Nasſau*; die, uit zijn cerſte huwelijk, met *Sophia van Zutphen*, reeds een Zoon, *Gerlak*, had verwekt. Deeze, in een zesendertigjaarigen ouderdom, bij *Yſelmonde* geſneuveld zijnde, had zijnen Vader Erfgenaam gemaakt van het Graaffchap *Zutphen*, het welk alzo, door dit tweede Huwelijk, met *Gelderland* vereenigd werd. De Echt

van

van Graave *Otto* en *Adelheide* werd gezegend met drie Zoonen: *Geerard*, des Vaders opvolger in beide Graafſchappen; *Hendrik*, eerſte Graaf van *'s Heerenberg*; en *Albert*, Proost van *Utrecht*. Vrouw *Adelheide* ſtierf in het Jaar 1085. Sommige Historieſchrijvers hebben gedacht, of *Rotharis*, die op de lijst der Biſſchoppen van *Paterborn* gemeld ſtaat, en bij andere wederom *Baander*, Heer van *Buuren*, word genoemd, een Broeder van *Adelheide*, en wettige Zoon van *Wichard den III* zou geweest zijn; doch dit ſchijnt ons tegen alle bewijs aan te loopen.

Zie AQUILIUS, *Chronijk van Gelderland, met Aantekeningen van* SCHRIVERIUS. SLICHTENHORST, V. en VI. *Boek*. VELP, *Aantekening op denzelven*.

ADELHEIDE, *Adelaide*, of *Alix van Vlaanderen*, dogter van *Robbert den Vriet* en van *Geertruy van Saxen*, trouwde, eerst met *Canut*, Koning van *Denemarken*, en daarna met *Rogier*, Hertog van *Calabrien*. In het eerſte Huwelijk werd zij Moeder van *Karel den Goeden*, Graave van *Vlaanderen*, die, in den Jaare 1227, te *Brugge*, gedood werd.

ADELHEIDE, eenige Dogter van *Otto den II*, Graave van *Gelder* en *Zutphen*, met eene plechtige Huwelijksviering te *Stavoren* getrouwd, aan *Willem den I*, Graave van *Holland* en *Zeeland*. Deeze Echt verzoende de *Gelderſche* en *Frieſche* Volkeren. Bij deeze gelegenheid werd eene tweede Verbintenis, tuſſchen Graaf *Otto's* Zoon, *Hendrik*, en *Ada*, Zuster van *Willem den I* bepaald; dog *Hendrik* ſtierf voor de voltrekking; en *Ada* moest, weinig tijd daarna, de ongelukkige Vrouw van den Graave *van Loon* worden. De luister van Vrouwe *Adelheide* rees ten top, naa het afſterven van Gravinne *Ada*, aangezien zij, met haaren man, Graaf *Willem*, het Graaflijke beſtier van *Holland* in handen kreeg. Zij ſtierf omtrent het Jaar 1220, nalaatende verſcheiden kinderen, waaruit geſprooten zijn: *Floris*, *Otto*, *Willem*, *Ada* en *Richard*.

Zie SCHRIVERIUS, *Graven van Holland*. AQUILIUS. VOSSIUS en SLIGTENHORST.

ADELHEID, *Altijt*, *Alida*, Dogter van *Diderik*, Graave van *Kleeff*,

Kleeff, getrouwd met *Dirk den VII*, Graaf van *Holland* en *Zeeland*. Deeze kloekmoedige Heldin (zegt men) wist Veldslagen te bestieren met het beste beleid, en uittevoeren met een gelukkig gevolg. Toen Graaf *Baldewijn van Vlaanderen*, (zie BALDEWIJN) met de *Drechter-Friesen*, onder 's Graaven Broeder behoorende, zamenspande, en twee Legers te velde bragt, om Graaf *Dirk* te overweldigen, was *Dirderik* in de grootste verlegenheid, en voorzag geene andere uitkomst, dan in het mannelijke hart en de wijsheid van Vrouwe *Adelheid*. Zij besloot, dat hij zijne krijgsmagt insgelijks in twee benden moest verdeelen; waarvan *Diderik* zelve het eene, tegen gemelden *Baldewijn*, zoude opleiden, en zij het andere tegen de *Friesen* aanvoeren. *Adelheid* kogt listig de *Friesen* om, trok op *Willem* aan, en leverde hem, in 't Jaar 1195, nabij *Alkmaar*, slag. Dit gevegt was heevig; de overwinning bleef lang onzeker, tot dat de omgekogte *Friesen*, uit de Dorpen *Nieuwdorp* en *Winkel*, hunnen Veldheer verraderlijk ontvloodden, tot de *Hollanders* overliepen, op hunne Landgenooten, van vooren en van agteren, indrongen, en de wederstaanden nedervelden. *Schriverius* verhaalt, in zijn Werk, *de Keurlijke Toetssteen*, dat 'er veelen sneuvelden; anderen bepaalen het getal op meer dan 4000. Doch ons dunkt, met den gemelden Schrijver, dat dit getal zeer onwaarschijnlijk is. De *Zeeuwsche Chronijk* van *Reigersberg* gedenkt ook van deeze overwinning, maar zwijgt de hoeveelheid der dooden.

Zij schroomde niets, wat de laster of kwaadaartigheid konde aan de hand geeven, om haare eergierigheid en staatzucht uit te voeren. Door deezen prikkel aangespoord, ondernam zij alles, en berokkende den Lande veel kwaads; ontziende zig zelfs niet, haare Dogter *Ada* tot een elendig slagtoffer te stellen. Zie ADA; DIRK DE VII; VAN LOON, WILLEM DE I.

ADELHEID, *Alijd*, *Alijt*, heeft het leeven ontvangen van *Hagteld*, Dogter van *Hendrik*, Hertog van *Lotharingen* en *Braband*, bij haaren Echtgenoot Graaf *Floris den IV. Jan van Avennes* trouwde met *Adelheid*, om eenen steun te hebben tegen de onrechtvaardigheid zijner moeder, die op de kinderen van haaren tweeden man, *Dampier*, het Erfrecht tragte over te brengen. Hier in stelde hij groote verwachting, alzo Vrouw *Adelheid*

heid de naaste bloedverwante was van den Roomsch' Koning *Willem*. Naa dat Graaf *Floris*, in 1258, aan eene wonde, in het Tournoijspel bekomen, te *Antwerpen* overleeden was, werd zij Voogdesse over haaren minderjaarigen Neef, Graaf *Floris den V.* De *Zeeuwen* erkenden haar in deeze waardigheid; doch de Staaten van *Holland*, geene Vrouwelijke Heerschappij duldende, zetteden zig hier tegen, en verleenden dit bewind aan Graaf *Otto van Gelder*, afkomstig uit den Doorluchtigen Huize van *Nassau*. Dit gaf aanleiding tot de verregaande twisten, en die verwoestende opvattingen der *Kennemers*, „ *om alle de Edelen* „ *te moeten uitroeien*". 'Er ontstond een bloedige strijd tusschen beide partijen, in *Zuidbeveland*; doch het lot der Wapenen was voor *Adelheid* even ongelukkig, als haar laatste leeftijd. Want, naa dat de Jonge Graaf *Floris*, met de *Vlamingen*, in een Verbond gekomen, en Graaf *Otto*, onder toestemming der Staaten, van zijne Voogdije was ontslagen, werd deeze Vrouwe wel eerst begunstigd met de Regeeringszorg, doch eindelijk, met smaad, uit het bewind gezet, en verpligt, in den Jaare 1275, *Holland* te ontruimen. Wij moeten, met andere, bekennen, dat ons de tijd van haar sterven even onzeker voorkomt, als de oorzaak, waar door Graaf *Floris* tot zulk een onbezonnen drift is aangezet geweest.

Zie ALTING. WAGENAAR. *Brief van Hertog Philips, van* 31 *Louwmaand* 1340. J. ROSE, *Memorieboek*, fol. 81. VOSSIUS, *Jaarboeken*.

ADELHEID, of *Aleid*, *Alijt*, bijgenaamd *van Poelgeest*, naar den vermaarden stam der *Hollandsche Edelen*, waaruit zij gesprooten was. Zij wordt beschreeven als ongemeen schoon, doch niet minder dartel, wulpsch en ligtvaardig geweest te zijn; en daarenboven zeer hoogmoedig, naa dat Hertog *Albrecht van Beijeren* haar tot Bijzit genomen had.

Aleid toonde, in allen deele, de slegtste partij, dat is de *Kabeljaauwsche* toegedaan te zijn, en hitste dus *Albert* tegen de *Hoeksche* op; het verderflijk vuur van oneenigheid, 't welk nu smeulende was, werd hier door, van nieuws, in ligte vlamme ontstoken. Het gedrag van *Albert* ten opzigte van *Aleid* mishaagde zijnen Zoon *Willem* niet weinig; met verontwaardiging zag hij,

hoe veel de vleijerijen van eene trotsche ontuchtige Vrouwe op het hart zijns Vaders vermochten. Het verdroot hem, eene Hoere meer te moeten ontzien, dan eene eigen Moeder. Niet min ergerde dit gedrag de *Hoeksgezinden*, wier zijde hij voorheen gehouden hadt, als zijnde door hen bevorderd tot *Ruwaard* over *Holland* en *Zeeland*, geduurende de Krankzinnigheid van deszelfs Broeder, doch die nu door hem verdrukt werden. Zij konden niet dulden, dat hij, door eene Bijzit, zig zodanig liet beftieren, dat zij, in plaats van den Graaf en 's Lands Staaten, eene Hoere moesten eerbiedigen en gehoorzaamen; dat, zonder haar, geene ampten begeeven, geen gehoor, noch recht kon verkregen worden; dat zij uit hunne bedieningen fchopte, allen, die haar niet aanbaden. De Edelen van deezen aanhang, bemerkende den afkeer, welke tegen haar, bij *Willem*, 's Graven Zoon, plaats had, vermeenden hem geen ondienst te doen, door haar uit den weg te ruimen. Eenigen hunner zaamgefpannen zijnde, drongen bij nacht in 's Graven hof, vielen met ontbloot geweer in 't vertrek van *Adelheid*, en brachten haar, met veele wonden, om 't leeven, in het jaar 1392.

Zo verliefd Graaf *Albrecht* was op *Aleid*, zo vertoornd was hij hier over op de moorders; doch wist de drift zijner gramfchap beter te verbergen, dan die van zijne Liefde. De beftookers, die veelen in getal en groot in aanzien waren, naar hunne Kasteelen geweken zijnde, werd de Graaf, door de *Kabeljaauwfche* partij, tot wraak aangefpoord, en inzonderheid, door Heer *Jan van Arckel*, die, met *Egmond*, het hoofd van den aanhang was. De *Hoekfchen* werden dan voor 't Hof gedaagd, doch weigerden te verfchijnen voor eenen Vorst, die tegen hun van gramfchap blaakte. Hierop werden zij gebannen, en hunne goederen verbeurd verklaard: de voornaamften, die dit ondergingen, waren *Philips*, *Burggraaf van Leiden*; *Dirk van Asperen*, met zijnen Zoon; de twee Gebroeders Ambachtsheeren *van der Lek*; *Hendrik van Montfoort*; *Jan van Heemftede*; *Jan van Vliet*; *Philips van Polanen*; *Duivenvoorden*, enz. Zeer ernftig fmeekte *Willem van Oostervant* zijnen Vader voor hun; doch vermeemende, dat hij zelve verdacht gehouden werd, als deelhebber, of ten minfte als toeftemmer van den begaanen moord, nam hij, nevens anderen, de vlugt, uit 's *Gravenhage*, naar 't Kasteel

teel *Altena*, bij *Woudrichem*. De Oude *Hollandſche Chronijk* zegt, dat *Willem*, op zijne bede, door zijnen Vader, niet verhoord wordende, toornig werd, in arrenmoede van hem ſcheidde, en zig naar *Outena* begaf.

Daar zijn 'er (zegt vossius) die meenen, dat de *Hoekſchen*, over dezen Handel van 't vermoorden van *Aleid van Poelgeest*, met *Oostervant* hadden geraadpleegd, en dat zij, zonder zig op hem te durven verlaten, dit groote werk niet zouden hebben kunnen onderneemen; dat hij, ſchoon 't niet goed keurende, het echter niet afkeurde, maar alles bij zig hield, als twijffelende aan de onzekerheid van den uitſlag, dien hij zig niet wilde geweten hebben; doch, voegt hij 'er bij, daar alle Schrijvers zwijgen, kan ik niets met zekerheid zeggen.

't Slot *Altena*, welk, met den grondeigendom deezer Heerlijkheid, in 't jaar 1332, door den Graaf van *Kleef*, aan *Willem den III* verkogt werd, was nu, zedert eenigen tijd, door *Albrecht*, aan zijnen Zoon opgedraagen. Een algemeenen Heirvaart beſchreven hebbende, begaf hij zig in eigen perſoon met het Leger te ſcheep naar *Gornichem*, van daar voort op *Woudrichem*, en ſloeg zig terſtond voor 't gemelde Slot neder, beſtormde het, met grof geſchut (dat toen reeds gemeener geworden was) zo heevig, dat de belegerden, binnen weinig tijds met bij verdrag moesten opgeeven, behoudende niet meer dan lijf en goed. Het Slot werd, op twee groote toorens na, tot den grond toe geſlegt. Inmiddels was *Koenraad Kuſer*, Vader van *Willem Kuſer*, (die, vermids hij, als Hofmeester van Hertog *Albrecht*, *Adelheid* tegen haare beſpringers had willen beſchermen, mede om hals geraakt was) op bevel van den Graaf, met eenig krijgsvolk opgetrokken, om de Landerijen te verwoesten, werpende eenige Sloten, als het Huis *Hodenpijl*, *Duivenvoorden*, *Sandhorst*, *Heemſtede*, *Paddenpoel*, *Warmond* en meer ander ter neder.

Geduurende deeze gebeurtenis, had *Willem van Oostervant*, op de aannadering zijns Vaders, zig van *Altena* naar *'s Hertogenbosch* begeven; doch zig daar ook niet veilig achtende, week hij, met eenigen zijner vrienden, naar *Frankrijk*. Biſchop *Jan van Luik*, jongſte Zoon van Hertog *Albrecht*, kwam uit zijn Bisdom, en bezwoer zijnen Vader, dat hij tog zijnen Oudſten

Zoon *Willem*, als ook de *Hoekſche* Edelen, in genade wilde aanneemen. De Staaten van *Henegouwen* voegden zig daar bij, benevens de afgezondenen der *Hollandſche* en *Zeeuwſche* ſteden; doch zij konden niets anders verwerven, dan dat de bezettelingen van 't Slot *Altena*, behoudens liif en goed, den vrijen uittogt naar 's *Hertogenbosch* hadden. Zie verder ALBRECHT VAN BEIJEREN, en WILLEM *Grave* VAN OOSTERVAND.

Wij meenen hier bij te moeten voegen, dat de Historien in 't algemeen bevestigen, dat zo wel het leven als de dood van deeze *Aleid van Poelgeest*, veele rampen en verwoestingen veroorzaakt heeft. Wij zullen haar geſlacht, op 't *Art.* POELGEEST, nader beſchrijven, en merken hier aan, den misſlag, door *Suffridus Petri* begaan, met te zeggen, dat Heer *Jan van Arckel*, die, zedert het jaar 1389, het ampt van Stadhouder over *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* bekleed had, middelaar zou geweest zijn, tuſſchen Hertog *Albrecht* en zijnen Zoon; daar hij, in tegendeel, met den gemelden *Koenraat Kuſer*, den Graaf op 't hevigst, tegen zijnen Zoon, aanhitſte: als mede, dat de rampzalige, ontuchtige *Adelheid* de Dogter was van Heere *Jan van Poelgeest*, jonger Zoon van *Dirk van Poelgeest*, en van *Clementia van Nieveld*.

ADELUS, de oudſte Zoon van *Friſo*; zie hier voor 't Art. ADEL.

ADEMA, (*Lollius*) was eerst Rector te *Dordrecht*, doch werd, bij 't oprichten der Academie te *Franeker*, aldaar beroepen als Hoogleeraar in de Philoſophie. Uit deszelfs naageſlacht leeft nog *Lollius Adema*, Secretaris van de Grietenij *Wijnbritzeradeel*, nabij de ſtad *Sneek*, in Friesland, wiens Vader geweest is geliefd Leeraar der Nederduitſche Gereformeerde Gemeente te *Oude Schoot*, in gemelde Provintie.

ADEWERT, *Anwert*, *Andewert*, heden *Aduart*, en bij verkortinge *Auwert*, een der vermaardſte dorpen, ten westen van *Groningen*, onder het Westerkwartier in de Ommelanden. Bij dit zeer volkrijk dorp is geleegen het Adelijk en aanzienlijk Slot, de Heerlijkheid *Aduard* genoemd, eertijds een zeer voortreffelijke

ke Abtdij van de *Ciſtercienſer Orde*, waar langs een ſtroom, welke uit de Drentſche Veenen ontſtaat, afloopt, in het Riviertje de *Hunze* vloeit, en bij de gewezen Schans *Aduarder-Zijl* uitwatert. Zie hier van zeer veele bijzonderheden, op 't *Art.* ADUWERT.

ADGILLUS, de eerſte Christen Koning, doch de vijfde op den rang der Regeerderen van Friesland; aangeſteld, in den jaare 631, door *Clotarius*, Koning der Franken, die, bij overwinning, dat Gewest in bezit had. Hij was, van zijne vroegſte jeugd af, zagtzinnig en vredelievend van aart, oeffenende zijne ontvangene heerſchappije, zo lang hij minderjaarig was, onder toezicht van vier voogden. Door hem werd de Christelijke Godsdienst, met behulp der Franken, in *Friesland* meer en meer gevestigd. Om van de nabuurige Volkeren eene betere kennis te krijgen, zond hij zijnen Zoon naar *Denemarken*. Hij was de eerſte, die op de gedachte viel, om, in deeze laage landſtreeken, door *Dijken*, zig tegen de Zee te beveiligen, en hooge *Terpen* aan te leggen, van welke men hedendaags nog veelen in Friesland vindt: eene uitvinding, op dien tijd, voor deeze Volken, van oneindig meer belang, dan de last der Cijnsbaarheid van *Zes Honderd Oſſen*, die zij, met de *Neder-Saſſen*, jaarlijks, aan de Franken moesten opbrengen, aangezien te vooren de woedende Zee, door de onverhinderde vloeden, veele beesten wegſleepte, en haare onbegrensde magt, door het verwijden der zeegaten, hand over hand toenam.

De binnenlandſche beroerten onder de Franken, naa den dood van *Clotarius*, verſchaften ADGILLUS eene vreedzaame regeering; hij liet de *Engelſche* Predikers onbelemmerd de Euangelieleer verkondigen, en ſtierf, bij die gevoelens, in het laatſte der VII. Eeuwe.

Veel zekerder is zijn karakter uit zijn gedrag op te maaken, dan uit eenige handſchriften het bewijs van zijn Vaderlijk geſlacht te ontwikkelen. Wij vinden de meeste waarſchijnlijkheid in het gevoelen van *Emmius*, die meldt, dat *Ridzert*, Koning der *Frieſen*, omtrent de geboorte van *Adgillus*, met der *Franken* Koningen *Clotarius* en *Dagobert* oorlog zoude hebben gevoerd; hij acht, uit veele omſtandigheden, dat deeze *Ridzert* Vader van *Adgil-*

gillus is geweest, en niet zekere *Beroald*, (gelijk andere gelooven) die nimmer als Koning van *Friesland*, maar wel in het gebied over de Saxen vermeld ſtaat, en geſtorven is zonder eenigen opvolger dan *Sighardus*. Ziet ADELBOLD, WINKEL en DIDERIK. WINSEMIUS, *bl.* 56. EMMIUS. SCHOTAN. *Frieſ. Hiſt. bl.* 55. *Oudh. van Kennemerl.* bl. 36. *Amſtel. Eer en Opk.* bladz. 34—60.

ADGILLUS DE II, ook wel *Adagild* en *Aldegid* of *Gildus* genaamd, volgde zijnen Vader *Raboud* op, in 't jaar 710. Hij had een opzettelijken haat opgevat tegen den Christelijken Godsdienst, waar van het zaad, door de eerſte geloofsverkondigers, onder *Adgillus den I*, geſtrooid was; en woedde tegen hetzelve zodanig, dat 'er naauwlijks eenige overblijfzels bleeven. Zijn Bastaardbroeder *Horno*, of *Hornus*, kweekte het weder aan; doch de landzaten bleven Heidensch en hardnekkig; de oorzaaken hiervan worden toegeſchreven aan zijne onachtzaamheid, traagheid of vreesachtigen aart, voor de hardhoofdigheid der Frieſen. *Willebrord*, die, ter voortplantinge van 't Christendom, alle mooglijke middelen aanwendde, bediende zig van het waereldlijk gezag van *Karel Martel*, om hun te beoorlogen; doch de *Frieſen*, om *Adgillus* ſmaad aan te doen, kozen den Heidenſchen *Popta*, door anderen *Rethod* genaamd, Zoon van *Gerlach*, die Veldoverſte geweest was, onder *Raboud*, tot hunnen Bevelhebber. Zij zeiden, dat *Karel Martel* niet zo zeer kwam, om den Christelijken Godsdienst in te voeren, als wel om over hun te heerſchen, en hunne vrijheden te vernietigen. Maar *Karel*, die gewoon was, alomme, als met een hamer, op zijne vijanden te ſlaan, en daar door den naam van *Martel* bekomen had, ſloeg hun zo geweldig, dat zij gedwongen werden, hunne Afgodiſche Bosſchen en Tempels uitteroeijen, en den Christen Godsdienst weder aanteneemen, ſchoon het meest in uiterlijken ſchijn en door dwang geſchiedde, naardien zij onder de Franken moesten buigen. Op die voorwaarden behield *Adgillus*, en na hem *Gondebald*, en de jonge *Raboud*, de regeering; hoewel anderen beweeren, dat zij die alleen als Stadhouders, in den naam der Frankiſche Koningen, bezaten. De *Frieſen* beweeren het tegendeel, door de *Munt*, die *Adgillus de II* heeft doen ſlaan, in 't jaar 733, met dit omſchrift: ADGIL-

LUS

LUS SECUNDUS FRISORUM REX, als toonende dat aan de *Frieſche* Koningen de Oppermachtigheid van het Koninklijke gebied, door *Karel Martel*, niet ontnomen was. Doch de Franſche Koninglijke Historie-ſchrijver *Mezeraij* zegt, dat de Friezen, in het jaar 734, geſlagen zijn; zijne woorden zijn deze: „ Met eene gelijke „ gezwindheid verwon hij de Friezen, doodde hunnen Hartog „ *Poppo*, die op *Raboud* gevolgd was, in eenen grooten ſlag, „ bracht vervolgens Oostergoo en Westergoo onder het juk, ſneet „ alle hunne Tempelen, heilige Bosſchen, en Afgoden ter neer, „ en bedekte het geheele land met asch en bloed." Dit verwekt eenige tegenſpraak tegen het bewijs der munt, welke een jaar ouder is.

ADGILLUS ſtierf in 739, of, volgens *Schotanus*, 737, nalatende twee Zoonen, *Gondebald* en *Raboud*, en twee Dogters, *Conovella* en *Sandacilla*, waar van de Eerſte ten huwelijk is gegeeven aan *Adelbricus*, een Ridder van zeer Edelen Stamme. (Zie *Adelbricus* Adelen.) Het oude Hollandſche Chronijkje verhaalt, dat *Adgillus de II* naliet *Gondebald* en *Raboud*; dat hij de eerſte Koning van Friesland was, en met den dapperen *Roeland*, voor 't Christen geloof ſtrijdende, verſlagen werd in *Roncevalle*, in 't jaar 770; en dat, van dien tijd af, Frankrijk het Koningrijk Friesland behield. *Raboud*, tweede Zoon van *Agillus*, was (zegt hij) Heer van *Neder-Friesland*, nu *Egmond*; doch dat deeze niet zo magtig als zijne Voorouders was, vermids Friesland onder de magt van *Frankrijk* gebracht was. Of deeze *Adgillus* de ſtichter van *Alkmaar* geweest is, zal ter behoorlijke plaatze gemeld en onderzocht worden. In de meeste Oude Kronijken heerscht eene dwaaling; zij ſpreeken ſlechts van éénen Koning over geheel Friesland; daar echter de oude Schrijver *Fredegardus Scholaſticus* zegt, dat, in 't jaar 717, de Koningen van Friesland *Pepijn* de hand boden, om de oproerige *Saxen* te bedwingen, die hunne beloften, drie jaaren te vooren, aan *Carloman* gedaan, verbroken hadden. Deeze onachtzaamheid der Schrijveren heeft veele verwarringen in de geſchiedenisſen veroorzaakt.

Onder de Schrijvers is ook verſchil over den opvolger van *Raboud*; ſommigen ſtellen *Poppo*, maar de meesten *Adgillus*. Beter meenen wij deezen *Poppo*, onder wiens beſtier de Euangelie-Predikers volkomen vrijheid kregen, hunne amptsbedieningen waar-

teneemen, als zijnen Veldheer aantemerken: zonder te beſlisſen, of zij als Souverainen of onafhankelijk, dan als Leenmannen van de Franken geregeerd hebben. Nogthans ſtemmen wij gaarne toe, dat het recht van muntſlag altoos geen bewijs van oppermacht is, ſchoon *Winſemius* daar uit de onafhankelijkheid zoekt te beweeren. Dit zij genoeg, dat het vast gaat, dat niet *Poppo*, maar *Adgillus de II*, en na hem *Gondebald*, over de *Frieſen* geheerscht heeft, en dat hij, volgens het gezegde van *Schotanus*, Ao. 737. overleeden is.

ADINGEN, (*Heer Jan van*) werd door *Albert van Beijeren*, toen Ruwaard, en naderhand Graaf van Holland, in 't jaar 1366, te *Kenoy* in *Henegouwen* onthoofd, zo als hij gevangen en naauwlijks verhoord was; om reden dat hij verdacht was van verſtandhouding met de vrienden en aanhangers van den krankzinnigen Graaf *Willem*; of, gelijk anderen zeggen, omdat hij nieuwigheden, ten voordeele van de *Vlamingers*, in het hoofd had, verandering in den Staat zocht te wege te brengen, en, ten dien einde, wapenen en andere gereedſchappen te zamen bragt, om poorten, ſteden en ſloten te breeken. Zes, of, gelijk andere zeggen, zeven broeders van den Heere van *Adingen* (of *Adichem*), als ook van *Lodewijk van Male*, Graaf van *Vlaanderen* (dus genoemd, naar een Kasteel, digt bij *Brugge*, waarop de eerſte *Lodewijk van Male* gebooren was, die Graaf van Vlaanderen, en Neef der *Adingers* was, als gebooren zijnde uit *Jole*, de dogter van *Robbert van Bethune*, weleer Graaf van Vlaanderen), maakten zig gereed, om den dood van hunnen broeder te wreeken; men noemde de uitvoering van dat vonnis *een Doodſlag*. Zij bezetteden de wegen van *Henegouwen*; de koopplieden werden beroofd, huizen en hofſteden verbrand en verwoest. *Albert*, welken zij met nog meer feitelijkheden dreigden, matte hen met kleine ſchermutzelingen af, en bracht hen zo verre, dat zij niets meer durfden of konden beſtaan, alzo zij, binnen kort, in 't ſlot *Adingen*, bezet en rondsomme beſloten werden. Op het gerucht hier van, vloog de Graaf van *Vlaanderen* hun te hulpe, niet verbolgen van gramſchap, maar met een bedaard gemoed; hier door bewoog hij den *Ruward*, de belegering op te breeken, en de Broeders in genade te ontvangen. Deeze verzocht hij, dat aan

Al-

Albert de misdaad van den dood van hunnen Broeder zou vergeven worden, mits hij, voor de rust van deszelfs ziele, zoude oprichten, een broederschap van 13 Kanunniken, in *'s Gravenhage*. Anderen voegen hier nog bij, dat hij dien dood, met een groote somme gelds, geboet heeft. Aan het gemelde Kapittel, heeft *Albrecht*, in 't jaar 1372, verscheiden goederen en voorrechten geschonken, en, volgens eenige aantekeningen, Paus *Gregorius de* XI die stichting naderhand goedgekeurd. Doch in 't jaar 1591, heeft *Philips de* II, Koning van *Spanje*, als Graaf van *Holland*, de verkiezing van den Deken, als den derdenden persoon, zig zelven aangematigd; geevende hem eene dubbele Prebende; dat is, van alles zo veel, als twee Kanunniken genooten. Onder de Dekens van dit Kapittel hebben verscheiden voornaame mannen uitgemunt, als *Nicolaas Ruisch*, van *Amstelдam*, *Bernard*, *Bucho ab Ayta*, *Willem Dammaszoon*, *Lindanus*, *Martinus Duncanus*, *Sasholt Vosmeer* en meer andere.

Zie verder over ADINGEN, MEIJERUS, *Chronijk van Vlaanderen*, op 't Jaar 1366. *Groote Nederlandsche Chronijk.* SCHRIVERIUS *Chronijk*, bl. 377. ALKEMADE, *Munte der Graven*, in fol. bladz. 91. VOSSIUS, *Nederl. Jaarboeken*, bl. 431. *Oudheden van Delfland en 's Gravenhage*, bl. 351. enz. enz.

ADMINIUS, die gehouden wordt voor den Zoon van *Cinobellinus*, der *Britten* Koning, zou, volgens de oudste aantekeningen der Geschiedenissen van ons Vaderland, in het veertigste Jaar der tegenwoordige Tijdrekeninge, door zijnen Vader, uit het rijk gejaagd, met een klein gevolg, bij den Keizer *Kaligula*, op het eiland der *Batavieren*, overgekomen zijn; men wil, zegt *Wagenaar*, dat *Kaligula*, aan deezen *Adminius* en zijn gezelschap, het Hof van *Agrippina*, bij *Katwijk*, aan de uitwatering van den *Rhijn* gebouwd, tot een verblijf zoude hebben afgestaan, en dat het daarna het *Huis der Britten* was genoemd Hij bevestigt dit met het onder de overblijfzels van dat Huis, gevonden geldstuk, waarop de vier eerste letteren van *Cinobellinus*, en van de Stad *Camuoldinum*, nu *Walden* geheeten, stonden. Dan wij vinden hier geene de minste zekerheid in, en gelooven dat de Historieschrijver *Wagenaar*, op het voetspoor van zijnen leids-

man *van Loon*, zig hier in vergist, wanneer hij dit als geloofwaardig doet voorkoomen. — *Grotius*, in zijne *Oudheid der Bataviſche Republijk*, leert ons, hoe ook *Junius* en *Scriverius* te onrecht hebben geſteld, dat het *Huis te Britten*, naa die inneeming, zijnen naam zoude hebben gekreegen. Het is waar, dat 'er penningen gevonden zijn, met een omſchrift, *Brittania* en *Britania Victoria*; waaruit onervaarenen gedacht hebben, dat dit *Huis*, door hunne overwinning, den naam van *Britten* heeft gekreegen; nogthans vinden wij hier voor even weinig bewijs, als de Heer *Wagenaar* voor den beſchreevenen penning van *Cinobellinus*.

Zie WAGENAAR, *Vaderl. Historie*, I. Deel. DE GROOT, *Oudh. der Batav. Repub.* coos, bl. 136, 137.

ADMIRAAL, Opperhoofd der Vloot of der Vlooten, een aanzienlijk en gewichtig ampt, reeds bekend onder de Nederlandſche Vorſten, ſchoon die niet gewoon waren, eene geregelde Zeemagt te onderhouden, omtrent het einde der Vijftiende Eeuwe. Keizer *Maximiliaan* beſloot, op den 8 Januarij, 1487, zijnen Admiraal te magtigen, om eenen *Luitenant-Admiraal*, en eenige Raden, ter beſtellinge van allerlei Zeezaaken, aan te ſtellen. Vijftig jaren later gaf Keizer *Karel de V*, aan zijnen Admiraal, dezelfde magt; en 't ſchijnt dat deeze, nevens zijne bijgevoegde Raden, de Zeezaaken behandelden. Allen, die geene Vreemdelingen in 's Lands geſchiedenisſen zijn, weeten, hoe, in den aanvang der Beroerten met *Spanje*, op naam van Prins *Willem den Eerſten*, als *Admiraal* van *Holland* en *Zeeland*, beſtellingen ter Zee werden uitgegeeven; waar van men gemeld vind, op 't Jaar 1569, hoe de Heer *Dolhain*, om zijn ſlegt gedrag, als *Admiraal* werd afgezet, en de Heer *Lumbers*, in deszelfs plaats, aangeſteld. (Zie DOLHAIN en LUMBERS) Naderhand is dit Ampt over 's Lands Zeemagt bekleed door den Prins *van Oranje*, onder den Tijtel van *Admiraal Generaal*; hij had het recht om voor te zitten in alle Kollegien, en bevelen naar de Vloot aftezenden. Doch ſchoon de Prinſen *van Oranje* dien rang en tijtel bezaten, hebben zij, echter, in perſoon nimmer eenigen Zeetogt gedaan, dan alleen *Willem de Derde*, die, in 't Jaar 1688, met 's Lands Vloot, naar *Engeland* vertrok. De meeſte en voornaamſte togten zijn ge-

gedaan, onder 't beleid van *Luitenants-Admiraalen-Generaals*, *Luitenants-Admiraalen* en *Vice-Admiraalen*. Koning *Willem de Derde* was, ten aanzien van dit Ampt, in 't Jaar 1670, zeer bepaald, en wel zodanig, dat hij niet zoude mogen aanvaarden het Ampt van *Stadhouder* van *één*, veel min van *alle* de *Provintien*, en dat hij, in 't aanſtellen van Kapiteinen, niet zoude mogen gaan buiten de aan hem ter hand geſtelde *Nominatien*. Maar, met de vernietiging van het vermaarde *Eeuwig Edict*, in 't jaar 1672, werd gemelde Zijne Hoogheid, *Willem de Derde*, in alle de waardigheden der voorige Stadhouders herſteld, alle gemaakte bepalingen vernietigd, en dit hooge Ampt, 't welk altoos aan de Stadhouderlijke waardigheid is verknocht geweest, in den ruimſten zin aan dien Vorst opgedraagen. Dit Ampt, door de Stadhouderlooze Regeering open zijnde, werd, terſtond met de aanſtelling van Zijne *Doorluchtige Hoogheid*, *den Heere Prinſe* WILLEM DEN VIERDEN, Ao. 1747, weder vervuld; en deeze Vorst, alle zijne hooge Waardigheden, door den dood, ontruimd hebbende, liet dezelve over aan deszelfs Zoon, Prinſe WILLEM DEN VYFDEN, die thans als ADMIRAAL GENERAAL het gebied heeft over *'s Lands Vlooten*, zijnde tevens *Preſident* en voorzittende Raad, in alle de Kollegien en Rechtbanken der Admiraliteiten, waarin hij bevoegd is, om in Perſoon, of door deszelfs Repreſentanten, de ſtemmen te doen opneemen, en zelve ſtem te voeren, uitgenomen in geval van verſchil over gemaakten Buit of opgebrachte Goederen, waarvan aan Hem de tiende Penning toekomt.

De Stadhouder als ADMIRAAL GENERAAL op de Vloot zijnde, heeft niet alleen het *Præadvijs*, maar nog daar en boven een *Concludeerende* ſtem, nevens de Gedeputeerden van den Staat; wordende, in tijden van Oorlog, alle vonniſen van opgebrachte Goederen op deszelfs naam uitgebragt.

ADMIRALITEIT. De Nederlandſche Vorſten uit het Huis van *Oostenrijk* hadden wel eenen *Admiraal*, doch geene geregelde Zeemagt, en dus ook geene *Admiraliteit*. *Maximiliaan* gaf zijnen Admiraal magt, om eenen *Luitenant-Admiraal* en eenige *Zee-Raaden* aan te ſtellen. Doch men vindt geene zekere blijken, of hij van die magt gebruik gemaakt, en zodanig *Kollegie* heeft

heeft opgerigt. De nadere Ordonnantie, door Keizer *Karel den Vyfden*, op de *Zeevaart*, meer dan vijftig Jaaren laater gemaakt, doet eerder denken, dat 'er, tot dien tijd toe, nog geen bijzonder *Kollegie* geweest is. Nadat Prins *Willem* uit *Duitschland* te rug gekeerd was, heeft hij, met den bijzonderen Raad, die hem, in 't Jaar 1573, toegevoegd was, en uit *Negen* Raadsheeren en *Twee* Secretarisſen beſtond, over de Zeevaart geraadpleegd. Ook was die Prins zedert aan het hoofd eener Vergaderinge van Gekommiteerde *Raaden ter Admiraliteit*, die geene vaste verblijfplaats had, maar doorgaans te *Delft*, aan 's Vorſten Hof, bijeen kwam. In *Zeeland*, daar dezelve voor den Gouverneur en de Raaden van des Prinſen *Luitenant-Admiraal* gebracht werden, begon men, in October van het Jaar 1572, het eerst *Licenten* of Losgelden van de *Uitgaande* en *Inkoomende* Goederen te heffen, 't welk, in de Maand April van 't volgende Jaar, in *Holland* werd nagevolgd; in dat Jaar bragten zij op *acht honderd en vijftig duizend Guldens*; terwijl de *Gelei- en Verlofgelden*, door alle de Vereenigde Nederlanden, naa de *Gendſche Bevreediging*, ſlegts ruim één millioen in 't Jaar bedroegen. Merkelijk meer was 'er ingekoomen aan een Komptoir, door den Prins, met geheim verlof des Konings van *Franrijk*, in 't Jaar 1576, te *Calais* opgericht. Zijne Bedienden aldaar gedroegen zig als bijzondere Kooplieden, en gaven Brieven van verzekeringe, tegen de *Hollandſche* en *Zeeuwſche Vrijbuiters*, aan alle Scheepen, die door het *Kanaal* voeren. Voor den Prijs dier verzekeringe, trokken zij, van de *Spaanſche Nederlanders*, van de *Spanjaards* en *Italiaanen*, tien; van de *Portugeezen* agt, en van de *Franſchen* vijf ten honderd. Doch zedert de oprichting van dit Komptoir, kregen de Kaapers zo weinig Schepen in handen, dat zij, te zeer op Buit verlekkerd, eerlang geen acht meer gaven op deze Vrijgelei-Brieven; waar door de gelegenheid dan ook verliep, en dit middel, om Geld te bekomen, teffens te niet raakte. In 't Jaar 1608, toen de *Admiraliteit* op den tegenwoordigen voet in ſtand gebracht was, werden derzelver Inkomſten Jaarlijks op 17 a 18 Tonnen Gouds begroot.

Kort na het ſmartelijk en treffend overlijden van den *Prinſe van Oranje*, ſtelden de Staaten van *Holland*, in 't Jaar 1585, eene nieuwe Inſtructie op, voor hunne *Gekommiteerde Raaden ter Ad-*

Admiraliteit, die toen, 't zij in den *Haag* of te *Rotterdam*, bijeen kwamen, en uit de afgezondenen der zes groote *Hollandſche* Steden beſtonden. De *Admiraal* had daar in de eerſte plaats, vervullende de openſtaande, met voorkennis van de Staaten. In 't Jaar daar aan, ſtelde de nieuwe Landvoogd LEICESTER eenige nieuwe *Kollegien ter Admiraliteit* aan, voornamelijk in *Noordholland*, dat veel ongenoegen veroorzaakte: omdat de *Admiraliteiten* Provintiale *Kollegien* waren, volgens 't bijzonder goevinden der Staaten van ieder Provintie; en de Staaten de inkomende en uitgaande Rechten verhoogden of verlaagden, zonder daar op een eenparigen voet te houden. De Landvoogd, hoe zeer de Staaten begeerden, dit tot eenigheid te brengen, was onverzettelijk; doch de ongelegenheeden, die hier door daaglijks opkwamen, deeden de *Algemeene Staaten* beſluiten, om alle de Kollegien van hun afhangelijk te maken; waarop dan, 1589, het *Opper-Admiralitеits-Kollegie*, beſtaande uit Graaf *Maurits*, als *Admiraal-Generaal*, en zes *Raaden*, als twee uit *Holland* en *Weſtfriesland*, twee uit *Zeeland*, en twee uit *Friesland*, vernietigd werd. Bij voorraad ſtelde men toen, alleen voor den tijd van een Jaar, vijf nieuwe *Kollegien* aan, die tot nog toe in weezen gebleven zijn; als drie in *Holland*, één in *Zeeland*, en één in *Friesland*. Het Kollegie van de *Maas*, dat, uit hoofde van de Oudheid, den Voorrang en Vlag boven de andere heeft, beſtaat uit den *Preſident* den Heere *Prinſe van Oranje*, als *Admiraal-Generaal*, en uit *twaalf Gecommiteerde Raaden:* als twee wegens *Gelderland*, één wegens de *Ridderſchap van Holland*, één van *Dordrecht*, één van *Delft*, één van *Rotterdam*, één van *Gorinchem*, één van *Schiedam* en *Brielle*, één van *Utrecht*, één van *Friesland*, en één wegens *Overijsſel*. Deeze Raaden hebben in dit, noch in de andere Kollegien, geen bepaald getal van zittings Jaaren, hoewel, bij eenige, van drie tot drie Jaaren, ſchoon die van de *Ridderſchap*, en ook van *Zeeland*, een meerder tijd van Jaaren zitten. Het *Edel Mogende Kollegie te Amſteldam*, beſtaande mede uit een gelijk getal van Leden, is het magtigſte, door middel van de uitgebreidheid van den Handel en Scheepvaart dier Stad; beloopende de inkomende en uitgaande Regten, jaarlijks, meer dan in de vier andere Kollegien te zamen. Ook legt men dit Kollegie bijna een derde der buitegewoone onderſtandgeldеn

den toe; gelijk, onder anderen, in 't Jaar 1701, geſchiedde, wanneer de bijzondere Provintien, aan dat van *Amſteldam*, tot de uitrusting eener Vloot, onder de Admiraalen *Allemonde* en *Callenberg*, 956000 Guldens moesten opbrengen. *Holland* betaalde hiertoe terſtond 325000 Guldens, en *Utrecht* 10552 Guldens; doch van *Gelderland*, *Groningen* en *Overijsſel*, was een geruimen tijd, na dat de Conſenten gedragen waren, nog niets ingekomen; zo dat het Kollegie zig genoodzaakt vond, hunne Hoog Mogende, bij een Brief van den 22 Augustus van dat Jaar, te verzoeken, dat zij die Provintien, tot het opbrengen der ingewilligde onderſtandgelden, geliefden aantemaanen. Het Kollegie van 't *Noorderkwartier* verklaarde, in eenen Brief van den 10 Februarij 1702, dat de bijzondere Provintien nog niets ingebragt hadden tot eene buitengewone uitrusting ter Zee, die met Maart gereed moest zijn. Daarentegen draagt dit Kollegie ook, naar vereisch, wederom meer in de lasten, tot die buitengewoone Uitrustingen; ja, zelfs in tijd van Vreede, onderhoud het meer Schepen, dan de andere gezamentlijk. De Admiraliteit van *Zeeland* heeft negen leden, buiten den Preſident, zijnde Zijne Hoogheid, de Heer *Prins Willem de Vifde*, met wien het Kollegie van het *Noorderkwartier* uit twaalf, en dat van *Friesland* uit elf Leden beſtaat.

Deeze Kollegien is het opzicht en de beveiliging van de Zee, van de Havens en Stroomen aanbevoolen, waar onder de Koophandel mede begrepen is. Tot goedmaking van de Kosten, dienen voornamelijk de Inkomende en Uitgaande Regten, op Schepen, Goederen, enz. welke Inkomſten, in tijden van Oorlog, of in buitengewone uitrustingen, veeltijds verhoogd worden. Dit zal te minder vreemd voorkomen, als men, volgens de onderſtaande Concept-Rekening, in aanmerking neemt, de zwaare kosten, die, op het uitrusten eener Vloot van dertig Schepen van Rang, met hun toebehooren, gewoonlijk dus bepaald worden.

Schepen.	Stukken Kanon.	Koppen.
1	60	550.
6	72 ieder	400 Koppen 2400.
	waar onder begrepen twee Vlaggen	100.
7	94	325 2275.

Sche-

Schepen.	Stukken Kanon.	Koppen.
17	54 . . . 270	4590.
2	24 . . . 120	240.
6	60	360.
		10515 Koppen.

Kosten op 10515 Man, voor 7 Maanden, tot 36 gl. ter M. *f* 378540.
—— voor de zes Branders. . . . . 90000.
—— —— 6 Fluiten, tot 2000 gl. per M., voor de Mondb. 84000.
—— —— 3 Hoekers en 3 Galjoots, tot 1000 gl. ter Maand 42000.
—— —— 2 Zieke Schepen. . . . . 60000.
Onkosten aan een Fiskaal, Secretaris, Predikant, enz. 50000.
Gereed Geld voor 6000 Man, voor 75 dagen, à 10 ſt. daags 225000.

in 't geheel *f* 929540.

In deeze Rekening is nog niet begreepen, het beloop der Schepen, met derzelver Zeilen, Staand en Lopend Wand, Geſchut, enz.

De Penningen of Conſent Gelden van de bijzondere Provintien, worden, door de Beſtierders der Zeezaken, ontvangen, die verpligt zijn, daar van aan de Generaliteits-Rekenkamer verantwoording te doen. De Admiraliteits-Kollegien geeven vonniſen over 't verkorten van 's Lands rechten. Indien hier in, door derzelver bedienden, eene Lijfſtraffelijke misdaad begaan is, kan daar van niet geappelleerd worden; hoewel men, in geldzaaken, boven de zeshonderd guldens, binnen den tijd van vier maanden, herziening van het zelve, bij hunne Hoog Mog. mag verzoeken. Ook hebben deeze Kollegien geenerhande Wetgeevende Magt, maar moeten zig gedragen naar de Plakaaten en Ordonnantien, gemaneerd bij de Staaten Generaal, welke zij, in zaaken van twijffeling, om oplosſing moeten vragen; ſtrekkende het Perſoneele Rechtsgebied der Admiraliteit zig alleen uit tot hunne bedienden. Dus oeffenen zij hunne magt over goederen, waar mede 's Lands rechten benadeeld zijn, welke, bij ontdekkinge, door de Kommiezen ter Recherge, worden aangehaald. Indien 'er ontdekt wordt, dat 'er bedrog gepleegd is, doet de Raad, op verzoek van

van den Advocaat Fiskaal, viermaalen agtereen, dagvaarden de zulken, die eenig recht op die goederen meenen te hebben. Indien 'er niemand verſchijne, wordt, na 't overleggen van het Intendit, of den eisch van den Fiskaal, vonnis geveld. De verbeurdverklaaring der aangehaalde goederen heeft plaats, wanneer 'er meer dan een twaalfde gedeelte verzweegen is; doch indien 'er iemand verſchijnt, die zig eigenaar ſtelt, en oordeelt dat de aanhaaling te onrecht geſchied is, doet de Fiskaal eisch, en het geſchil word, voor den Raad, door gewoone Advokaaten, bepleit. Wanneer 'er minder dan een twaalfde deel verzweegen is, word dat alleen verbeurd verklaard; moetende den aangeever alle de gevallene kosten betaalen, en zijne goederen op nieuws opgeeven.

De verkiezing van Admiraliteits-Raden geſchied door de Steden, die recht hebben, Afgevaardigden in de Kollegien te zenden. De gekoorenen moeten den Eed van zuivering doen, en daarna den gewoonen Eed aan de Algemeene Staaten, waarbij zij belooven, zig naauwkeurig volgens de Inſtructie te zullen gedragen. De Traktementen der Officieren, onder de Kollegien behoorende, zijn zeer maatig. Een Admiraal voor een bijzonder Kollegie trekt 3600 Gl. een Vice-Admiraal 2400 Gl. een Schoutbij-Nacht 1200 Gl. waar van in Holland nog moeten betaalen, voor Amptgeld, de Adm. 540. de Vice-Adm. 360. en de Schoutbij-Nacht 180. bij de aanvaarding van hunne Ampten. Een Kapitein Kommandeur heeft 750 Gl. een Kapitein 360. welke jaarwedden, te *Amſteldam*, alleen getrokken worden door de 18 oudſte; trekkende de jongſte niets, wanneer zij niet ter Zee gaan. Het voordeel der Kapiteinen beſtaat meest in 't verzorgen van den Lijftocht of de mondbehoeften. De Kommandeur geniet 60 of 75 Gl. s'maands, indien hij als Kapitein-Luitenant aan boord van een Vlag-Officier dient; een Luitenant 's maands 30 Gulden; een Schipper 24; een Opperſtuurman 36; de andere Stuurlieden 30, de Kommandeur van de Soldaten 14; een Matroos 11; een Soldaat 10 Guldens.

ADMIRANT van *Arragon*; zie ARRAGON.

ADO, *Virſungus*, Grootvader van *St. Ludgerus*, een godvrugtig man, ten tijde van *Radboud*, Koning der *Frieſen*. Hij deed alle poogingen, om zijn Vaderland van deezen dwingeland te bevrij-

vrijden; het geen hem in gevaar bragt om door *Radboud* vermoord te worden. Om die redenen vlugtte hij, met zijne Huisvrouw, naar *Frankrijk*, alwaar hij het Christelijke geloof aannam en gedoopt werd. Hij bleef aldaar tot het overlijden des Dwingelands, wanneer hij in *Friesland* wederkeerde, en, door *Karel Martel*, met eenige landen omtrent *Utrecht* beschonken werd.

ADOLPH VAN GELDER, eenige Zoon van *Arnold* of *Arnout van Gelder*, uit den stam van *Egmond*, kwam ter waereld in 't jaar 1438, en gedroeg zig zeer hard tegen zijnen Vader; het zij door zijnen eigen boozen aart, het zij door ophitzing van zijne moeder, of van de misnoegde *Gelderſche* steden, inzonderheid van die van *Nijmegen*, tegen welke Hertog *Arnold* vijandschap had opgevat; deeze ontnam hun het Stapelrecht der Rhijnsche Wijnen, het geen hij aan die van *Dordrecht* verkogt, ter bekoominge van geld, geduurende den oorlog met Graave *van den Berg*: daarenboven tragte hij nog een nieuwe belasting in te voeren. *Adolph*, om deeze of andere redenen, zig tegen zijnen Vader verzettende, bleef binnen *Venlo*, alwaar hij, door *Arnold*, die dit kwaad in het begin zocht tegen te gaan, belegerd werd, en zijnen Zoon, op beloften van beterschap, weder in genade aannam. Kort daar na barstte *Adolph van Gelder*, op nieuws, in een veel zwaarder en gevaarlijker wederspannigheid uit, en deed aan zijnen Vader verregaande tergingen en hoon ongelijk. Hij zond twee zijner Hovelingen, *Wernard* en *Arend Prangen*, naar *Arnhem*, om aldaar iets voor hem te verrichten. Deeze, uit de stad *Graave* gaande, namen hunnen weg door het gebied van *Kleef*, om 't wederspannige *Nijmegen* te mijden; doch vielen evenwel in handen van *Adolph*. Op het eerste gerucht, dat zij vervolgd werden, vlooden zij in de Kerk van *Zellem*, en grendelden de deuren achter zig toe; maar dezelve werden opgeloopen, zij beiden van het Altaar gerukt, naar *Nijmegen* gesleept, en den volgenden dag, ten spijt van zijnen Vader, onthoofd, laatende den Brief van *Arnold*, ten hunnen voordeele geschreven, ongeopend.

W. Tesſemacher zegt, dat deeze onlusten, tusschen Vader en Zoon, ontstaan zijn, om dat de Vader de broeders *Prangen*, die

bij zijnen Zoon in blakende gunst ſtonden, en eenen manſlag op *Niel* begaan hadden, ter dood had gebracht, Doch *Slichtenhorſt* verwijt hem, dat hij iets zegt, 't welk hij nooit bewijzen kan. Het ſchijnt ons toe, dat *Teſſemacher*, in den naam van *Prangen*, of in 't geheele geval, dwaalt. *Adolphs* Moeder, *Catharina*, Gemalin van Hertog *Arnoud*, keurde de bedrijven van haaren Zoon goed, en ſterkte hem in zijne boosheden, tegen haaren Man. De ſtad *Nijmegen*, daar zig *Adolph* onthield, ondersteunde hem insgelijks, en rokkende ook *Arnhem* en *Zutphen* tegen hem op. Zo ontaart gedroeg zig *Catharina*, dat zij niet alleen haaren Zoon tot alle wederſpannigheid aanzette, maar ook haaren Man ſchendig hoonde. Daarom verſtiet hij haar eindelijk, hoewel hij, op het ſmeeken haarer vrienden, onbedachtelijk haar weder tot zig nam. Zij, wegens haare verſtooting, nog meer verbitterd, ſpande, op nieuws, met de *Nijmegers* en haaren Zoon aan, brachten nog meer *Gelderſche* ſteden tot hun ſnood opzet; *Roermond* alleen hield de partij van *Arnold*. *Adolf*, den ſchijn vertoonende van met zijnen Vader verzoend te zijn, kreeg hem, eindelijk, in zijne magt, door middel van eenige *Nijmeegſche* verraaders, terwijl de ongelukkig Hertog, zeer vergenoegd over de verzoening met Vrouw en Zoon, te rusten lag, zonder eenig vermoeden op dien ſnooden toeleg. De haat van den Zoon ging zo verre, dat hij zijnen Vader, in 't felſte van den vorst, in 't Jaar 1460, naauwlijks half gekleed, met een ſlaapmuts op het hoofd, over het ijs, naar de Maas deed voeren, en verder naar 't Kasteel *Buuren*, daar hij tot vermeerderinge van verdriet, in een ellendige gevangenis, onder de bewaaring van zijne bitterſte vijanden, werd gehouden. Na het volbrengen van dit ſchelmſtuk, nam *Adolph* onwettig den tijtel van Hertog aan, en hield bijna zeven jaaren zijnen Vader in hechtenis. De Hertog van *Kleef*, Oom van *Adolph*, nam de partij op van den gevangenen *Arnold*, kondigde zijnen Neeve met alle zijne aanhangers den Oorlog aan, en deed eenen inval in 't land van *Nijmegen*. *Adolph* deed, van zijnen kant, het zelfde in 't land van *Kleef*. Ook ontzagen de zijne zig niet, de Landen, Kloosters en Kooplieden van *Brabant* ſchade en verderf toe te brengen. Doch op ſcherpe bedreigingen van *Philips*, Hertog van *Bourgondien*, week *Adolph* benedenwaarts, en viel, met een gedeelte van zijn Leger, aan het

ein-

einde van de *Betuwe*, onverwacht in de Heerlijkheid van *Kuilemborch*, vermids Heer *Gerard* zig voor die van *Kleef* verklaard had. Hij verdelgde daar alles te vuur en te zwaard. Maar die van *Kuilemburg* deeden een moedigen uitval, sloegen veele *Gelderſchen* dood, en dreeven de anderen op de vlugt. *Adolph* kwam, met zijne verzwakte magt, te *Thiel*, naa eerst een gedeelte van zijn volk naar *Holland* gezonden te hebben, om 't Slot en ſteedje *Tſelſtein*, het Erfgoed van zijnen Oom van 's Vaders wegen, den Heere van *Egmond*, te verwoesten. De plondering was barbaarsch en wreed, hoewel de overrompeling zonder veel tegenweer geſchiedde: de vesting werd bijna over hoop geſmeeten: Kloosters noch Godshuizen werden verſchoond. Maar toen deeze verwoesters, na de verrichting van zo eene ſchendige daad, zig naar *Gornichem*, in 't Land van *Arkel*, begaven, werden zij, ten deele door last van *Philips van Bourgondien*, bij den kop gevat, en, die het niet ontvlugtten, het hoofd afgeſlagen, in 't jaar 1466. (Zie TSSELSTEIN). In 't volgende jaar werd eene wapenſchorſing getroffen, tusſchen *Adolph* van *Gelder*, en den Vorst van *Kleef*, zijnen Oom van Moeders zijde, voor den tijd van eenige maanden: onder voorwaarde, dat *Adolph* zijnen Vader zoude loslaaten, hem *Buuren*, *Lobith*, of *Lobeck*, of eenig ander Kasteel, inruimen, rijkelijk onderhoud geeven, en ook de vrijdheid van te mogen jaagen, visſchen, gaan en ſtaan waar hij begeerde; echter onder hoede van eene genoegzaame wacht, op dat, door zijne volkomene vrijheid, het land niet weder in oproer mogt geraaken. Dit verdrag werd, door bemiddeling van vier Keurvorsten, uitgewerkt, en het onderhoud van den Hertog *Arnold* op 5000 Goudguldens jaarlijks bepaald. *Adolph*, hoe vernederende deeze voorwaarden ook waren, hield, tegen zijn woord, zijnen Vader gevangen; viel andermaal in *Kleef*, met de wapenen in den vuist, tot dat, na veele verwoestingen, op nieuws tusſchen hun beiden, in 't jaar 1468, de vrede werd bevestigd. Naauwlijks was het verbond geſlooten, of de rustelooze *Adolph* brak de voorwaarden; zo dat de *Klevenaar* den oorlog hervatte, en *Gelderland* veele rampen toebragt. *Adolph* deed niet minder aan *Kleef*. Het kwam eindelijk tot een Veldſlag, vóór het aangaan van welken *Adolph*, met geboogene knieën, in tegenwoordigheid zijner Baronnen, Ridderen en anderen, het

volgende gebed deed, dat wij, om zijn allerſchandelijkst gedrag te beter te doen kennen, hier bijvoegen. „ Heere Jeſus, die met „ een wenk alles beſtiert; U, o hartekenner! is niets verborgen, „ en ook met wat een harte ik mijnen Vader gevangen hebbe ge„ zet, en gevanglijk houde, niet uit haat, of eerzucht; maar ten „ beste der arme gemeente, die hij grootelijks beledigde; wate „ het anders, ik zoude uwe geſtrenge hand niet kunnen ontgaan: „ ſtrijdt dan voor uwen knegt, op dat uw volk niet verlooren gaa. „ Geef dat ik mijnen Oom, den Hertog van *Kleeve*, moge over„ winnen, die, bij mijns Vaders tijd, onze landen zo veel heeft „ ontrokken. Indien mijne wenſchen vervuld worden, zo doe „ ik U, ô levendige en waarachtige God! eene gelofte, dat ik „ mijnen Vader zal loslaaten. Ondertuſſchen weet ik, dat mijn „ bedrijf niet anders dan gerechtvaardigd kan worden." Ieder oordeele, of deeze woorden uit een Godsdienstig of Ongodsdienstig hart voortkwamen. Daar was, onder de zijnen, groote bekommering, dat *Adolph*, in deezen ſlag, om zijnen ſnooden handel tegen zijnen Vader, zoude geſtraft worden; en hierom was het, dat hij, door deeze betuigingen, in een openbaar gebed, uitgeſproken door den mond van eenen Mispriester, getracht heeft, hun deeze gedachten te beneemen en moed in te boezemen. Het gevecht viel voor in 't jaar 1468, tuſſchen *Wachtendonk* en *Straalen*, omtrent het Klooster 't *Zand*. En gelijk op een rechtvaardige zaak, immers in onze oogen, niet altoos de zege, of de Goddelijke ſtraf ogenblikkelijk op de misdaad volgt, zo bleef ook de overwinning aan de zijde van *Adolph*. — Deeze vermeerderde zijn kwaad gedrag van dag tot dag; want, zo min hij zijne gedaane beloften hield aan de menſchen, zo weinig voldeed hij die, welke hij zo plegtig aan God had gedaan. Hij ontſloeg niet alleen zijnen Vader niet, maar liet hem allerſchandelijkst in drek en vuiligheid leggen. Een jaar daar naa werd dit monster der Natuur, door Paus *Paulus den III*, zwaarlijk gedreigd, wegens zijnen boozen handel tegen hem, van wien hij, naast God, het leven ontvangen had. *Adolf* riep de Staaten van *Gelderland* bijeen, en verzocht, met een valsch hart, dat hij zijnen Vader uit de boeijen, zijn gemoed van den pijnbank der kwellinge, en zijnen naam van de ſchande verloſſen mogte, door hem uit de gevangenis te ontſlaan. Die van *Nijmegen* ſtelden zig daar gewel-

dig

dig tegen, voor reden geevende, dat zij hun Leven en Goederen nu al dikmaal voor hem, *Adolph*, gewaagd hadden, tot tegenſtand van zijnen Vader *Arnold*, die, na zijn ontſlag, bij de eerſte gelegenheid, hen allen, den een voor den anderen, zou zoeken uitteroeijen, om zijne wraak aan hun te koelen. Toen *Adolph* daar tegen inbragt, dat men hem niet meer naar zijn eigen hoofd zou laten regeeren, maar wel vast intoomen, door voorwaarden en wetten, en hem ook alle begeerten tot wraake, en alle invoeringe van nieuwigheden doen afzweeren, zeiden die van *Nijmegen:* „ Indien gij doch eenmaal gezind zijt, uwen Vader los te „ laten, zullen wij 'er niet tegen worstelen, maar alleenlijk bid- „ den, dat wij, onder uwe heerſchappij, en in uwe tegenwoor- „ digheid, onze halzen onder 't zwaard des Beuls mogen leggen, „ om dus met éénen enkelen dood vrij te gaan; daar wij anders, „ onder uwen Vader *Arnold*, duizend dooden te wachten heb- „ ben." Andere meenen, dat *Adolph* wel wist, hoe hij met de *Nijmegers* ſtond, en dat dit aldus tuſſchen hen was afgeſproken, op dat hij zig eenigzins zoude ontlasten van den blaam, door die ſchandelijke daaden, op zijnen hals gehaald.

Dit zij hoe het wil; de ongelukkige Vader moest gevangen blijven; en dit was naar den zin van den wreedaartigen Zoon. Maar toen de alom ontzagbaarende Vorst, Hertog *Karel van Bourgondien*, bijgenaamd de Strijdbaare of Stoute, *Adolph* met de meesten van zijnen aanhang, door eenen Heraut, te *Hesdin* in *Artois*, voor zig deed dagvaarden, en, met allen ernst, zijns Vaders loslaating begeerde, verſcheen *Adolph* aldaar, en merkte wel haast, indien hij weigerde, ligt zelf gevangen te konnen worden, als zijnde hij reeds in de magt van *Karel*. Hierom zondt hij een eigenhandig briefje aan den Slotvoogd van *Buuren*, waarbij hij beval, zijnen Vader terſtond op vrije voeten te ſtellen; het geen ook geſchiedde. Anderen verhaalen dit anders, en zeggen, dat *Adolph van Gelder*, op nieuws, met den Biſchop van *Keulen*, den Heere van *Brederode*, en den Koning van *Frankrijk*, zig verbonden had, tegen den gemelden Hertog van *Bourgondien*, den Hertog van *Kleef*, en den *Utrechtſchen* Biſchop, *David van Bourgondien*. Die van *Kleef* ſchriftelijk daar van onderrigt zijnde, zond den brief aan Hertog *Karel van Bourgondien*, die, aangezet door Paus *Paulus den IV*, en, na deszelfs overlijden,

door *Sixtus den IV*, daarop *Adolph van Gelder*, door *Jan van Kleef* en *Jan van den Bergh*, te *Gent* voor zig riep, en, alzo hij niet verſcheen, vervolgens te *Hesdin* in *Artois* ontbood; daar gekomen zijnde, verzogt Hertog *Karel*, dat hij zijnen Vader ontſlaan zoude, met belofte, in 't bijweezen van alle daar zijnde Heeren, indien hij zulks hem ten gevalle deed, hem, *Adolph*, in alle billijkheid, weder te zullen believen. Deeze gaf tot antwoord: hij was, met eenen hoogen Eed, aan zijne *Gelderſche* Standen, zo Steden als Ridderſchap, verbonden, in deeze zaak, niets buiten hunne toeſtemming te doen; waarop de Hertog, als met een lachenden mond, vraagde, of hij zig dan een ſlaaf van zijne onderdaanen gemaakt had? hij voegde 'er nevens: indien het daar alleen aan harperde, dan wilde hij haast den ſteen van 't Graf wentelen. De tegenwoordig zijnde Heeren hielden toen zo ſterk aan, dat *Adolph*, niet langer durvende weigeren, bevreesd voor grooter ernst, het gezegde Briefje van zig gaf; waarbij gevoegd werd, dat de Slotvoogd den Hertog *Arnold* moest ſtellen in handen van *Hendrik van Parwis* en *Philips van Waſſenaar*, die voorts den ouden Hertog, uit het Kasteel van *Buuren*, naar *Thiel*, en van daar naar *'s Hertogenbosch* voerden, daar hij, door Geestelijken en Waereldlijken, met eere en achting ontvangen werd. Van daar begaf hij zig naar *Hesdin* in *Artois*, tot Hertog *Karel*, van wien, en van alle de Hovelingen, hij zeer minzaam verwelkomd werd. Doch de ſnoode Zoon wendde het aangezicht van den Vader af, en vervloekte in zijn hart Hertog *Karel*, door wiens dwang hij zijnen Vader had moeten ontſlaan. De *Gelderſche* Steden zonden haare Brieven van beklag tegen *Arnold*, en ten voordeele van *Adolph*; doch voor des Hertogs Raad, zochten Vader en Zoon zig, op de beste wijze, te verantwoorden. *Adolph*, wiens gramſchap paal noch perk kende, mengde, onder zijne verdediging, zo veele hoon en ſmaadredenen tegen zijnen Vader, dat zij voor geen Mensch te draagen waren; hij wierp hem de lasterlijkſte verwijtingen in 't aangezigt, dreef den ſpot met eenige hem aangeboorene lichaamlijke gebreken, en gedroeg zig als deszelfs doodelijkſten Vijand. *Arnold* verweerde zig zo goed hij, in zijne omſtandigheden, konde, en draagde, niettegenſtaande zijne zwakheid en ouderdom, zijnen onnatuurlijken Zoon tot een tweegevegt. De vermaarde Geſchiedſchrijver

Com-

Commines getuigt, dit gehoord en gezien te hebben. De Hertog zocht den Vreede tusschen Vader en Zoon te bewerken; ja bood den wederstrevigen Zoon het Gouvernement van *Bourgondien* aan, boven het bezit van *Gelderland*, uitgenomen de Stad *Grave*, met 6000 Gl. jaarlijks, die tot onderhoud voor den Vader moesten strekken, en ook den Hertoglijken Tijtel, dien hij, geduurende zijn leven, behouden moest. Dan te vergeefs! De gemelde *Commines* bragt dit aanbod aan *Adolph*, die daarop tot antwoord gaf; „ Liever wilde hij zijnen Vader met het hoofd nederwaards, en zig zelven daarna in eenen Put werpen, dan „ dat verdrag aangaan. *Arnold* was 44 jaaren lang Hertog geweest; dus wierd het tijd, dat hij, *Adolph*, ook eens regeerde :" Echter wilde hij hem jaarlijks wel 3000 Gl. doen toekoomen, onder voorwaarde, dat hij nooit voet in *Gelderland* zoude zetten. Kort daar op zocht *Adolph*, in vermomde Kleederen, het gebied van den *Bourgondier* te ontsnappen, en was reeds te *Namen* gekomen; doch *Karel* had alom order gezonden, om op hem te passen: en dus werd hij, over de *Maas* willende vaaren, en naar *Gelderland* trekken, door eenen Priester gekend, ontdekt, en naar *Kortrijk* gevoerd, alwaar hij, tot den dood van Hertog *Karel*, in hegtenis bleef. Dus overkwam hem het loon zijner verdiensten, schoon *Karel* hem beter deed handelen, dan hij zijnen Vader gedaan had. Hoe *Arnold* of *Arnoud* de hardnekkige *Gelderſche* Steden, door geweld, weder aan zig bracht; hoe hij, ten deele wegens gebrek aan Penningen, om zig aan zijnen Zoon te wreeken, 't Hertogdom *Gelderland* verkocht, of, zo anderen willen, verpandde aan Hertog *Karel* van *Bourgondien*, onder voorwaarde van den Tijtel van Hertog, geduurende zijn leven, te behouden, zal, op het Art. ARNOUD VAN GELDER, nader worden aangeweezen. Toen naderhand Hertog *Karel*, in den slag voor *Nancy*, gesneuveld was, verkoozen de Staaten van *Gelderland*, door dwang onder den nieuwen *Bourgondier* geraakt, terstond *Adolph* tot hunnen Hertog, en de *Gentenaars*, tegen Prinses *Maria*, de eenige Erfdochter van *Karel*, oproerig geworden zijnde, verloosten hem uit zijne Gevangenis te *Kortrijk*.

Adolph, de eerste en laatste van dien naam, Hertog van *Gelder*, na den dood van zijnen Vader, voor wettigen Hertog aangenomen zijnde, had de verwaandheid, om de eenigste Erfdoch-

Zie HALMA, en de daar bij aangehaald PONT. *Gelderl. Geſchied.* II. Deel, fol. 292, 293.

ADOLPH *van Nasſau*, Broeder van Graaf *Lodewijk* van *Nasſau*, was zeer vermaard in den aanvang der Nederlandſche Oorlogen, tegen den Koning van *Spanje*. Toen deeze beide moedige Helden, nevens den Graaf van *Schouwenburg* en anderen, een deel volks bij een hadden, trokken zij, in Maij 1568, naar *Friesland*, met oogmerk om *Groningen* te veroveren. In hunne Vaendels ſtond: *Recuperare aut mori*; *Overwinnen of ſterven*. De Hertog van *Alva* zond tegen hen een deel *Spaanſche* en *Italiaanſche* troupen, onder den Overſte *Bracamonte*, den Graaf *van Megen* en van *Aremberg*, enz. De bijeen verzamelde magten kwamen tot een bloedigen ſlag, waarin veele *Spaanſche* Bevelhebbers en Soldaaten ſneuvelden; zelf de Graaf van *Aremberg*, een Man onder de zijnen zeer hoog geacht en bemind. Deeze ſlag viel voor op den 24 van Bloeimaand van 't gemelde jaar 1568. Het overſchot vlood in 't Klooster *Heiliger-Lee*, dat terſtond dapper beſtormd, en kloekmoedig veroverd werd. Vooraf had een Kogel, van binnen komende, Graaf *Adolph van Nasſau* zo hevig getroffen, dat hij hem het leven benam; ſchoon andere verhaalen, dat hij, in den aanvang des gevechts, te gelijk met *Aremberg*, om 't leven kwam, en wel op die wijze, dat zij elkander met eigen hand doodden. *Strada* getuigt, dat eenigen, die daar tegenwoordig geweest waren, hem verhaald hebben, dat *Aremberg*, merkende dat zijn volk in wanorder was, en ziende dat de Graaf van *Nasſau* zeer mannelijk vocht, op hem aanviel, en hem wondde; dog dat hij manmoedig voortging, *Adolph* doorſchoot, en zijnen degen trekkende, hem doorſtak. *Adolph* had nog magts genoeg, het paerd van *Aremberg* te doorſteeken, en hem zo veel te geeven, dat zij beiden dicht bij elkander leggende, den geest gaven. Doch dewijl de Frieſche Kronijken de zaak anders verhaalen, word aan dit bericht van *Strada* getwijffeld. Alle onze geloofwaardige Schrijvers verhaalen eenparig, dat *Adolph* ſneuvelde in den aanval op het Klooster. Dus blijft dan dit ook een misſlag, in de afbeelding, die wij van dien Slag, bekend onder de naam van *Heiliger-Lee*, in onze konstverzamelingen hebben, waar in 't verhaal van *Strada* gevolgd is, door

van

van *Wijngaarden*, en die men, in de *Latijnſche* en *Nederlandſche Hiſtorie* van *Strada*, in folio, in 't Eerſte Deel, geplaatst vind.

HALMA zegt, dat de Lijken van *Aremberg* en *Nasſau* in de Kerk des Kloosters te *Heiliger-lee* begraven zijn: maar anderen willen, dat wel *Aremberg* in de Kerk van het Klooster, maar dat van *Adolph* te *Wedden* begraven werd. Dit konnen wij, met de grootſte verzekering, melden, dat zijn dood de overwinning duur genoeg deed te ſtaan koomen, dewijl, in 't gemis van deezen jongen Held, de Staat een Man verloor, wiens deugden en dapperheid, in de lente van zijn leeven, een heerlijker oogst in zijn mannelijke jaaren beloofden.

Hij was de broeder van Graaf *Lodewijk*, en dus ook van Prins *Willem van Oranje*, Zoon van Graave *Willem van Nasſau*, en van *Juliana*, Dogter van den Graaf van *Stolberg* in *Koningſtein*. Deeze Graaf *Willem* had vijf Zoonen, van welke vier hun bloed en leeven in het verdedigen der Nederlandſche vrijheid verlooren; namenlijk Prins *Willem* te *Delft*, Graaf *Lodewijk* en Graaf *Hendrik* in den ſlag op de Mokerheide, en deeze *Adolph* te *Heiliger-lee*. Zijn Broeder behaalde, buiten dit verlies, hier grooten buit, onder andere zes Metalen Veldſtukken, die de ſtad *Groningen* den Grave van *Aremberg* had bijgezet. Deeze overwinning verwekte geen minder roem onder de welmeenenden, dan toorn bij den Hertog van *Alva*, die door nijd beſloot het vonnis tegen den Prins uitteſpreken.

Zie HALMA, VAN METEREN, WINSEMIUS, REYD, SCHOTANUS, STRADA, HOOFD, WAGENAAR, VI. Deel, bl. 274. MONTANUS, *Leven der Prinſen van Oranje*, bladz. 40. ORLERS, *Geſlachtboom*, bl. 38.

ADOLPH VAN NASSAU *de Jonge*, Zoon van Graaf *Jan van Nasſau Catzenellebogen*, *Vianden*, enz. de tweede Zoon van Graaf *Jan van Dillenburg*, gewonnen bij zijne eerſte Gemalinne *Iſabella van Luchtenberg*, nam, in het jaar 1608, in dienst der Staaten, den last op zig, om de Brandſchattingen of Contributien in 't land van *Luxemburg*, die zeer traag werden opgebragt, in te vorderen. Hij trok, den 7 November, uit *Nijmegen*, met 350 Ruiters. In het wederkeeren eenen goeden buit behaald heb-

„ den aanneemen, en erkennen voor hunnen wettigen Heer, zon-
„ der iets te letten op den Edelman *Arnoud van Egmond*, die,
„ met zijne medehelpers, de voorſchrevene Landen, tegen allen
„ Rijksgebruik, had aanvaard; noch hem als Hertog of Graaf te
„ gehoorzamen, of zo te noemen, op ſtraffe zijner Keizerſlijke
„ ongenade; hen, ten dien einde, ontſlaande van den Eed, door
„ welken zij zig aan *Arnouds* gehoorzaamheid mochten verplicht
„ hebben." Dit aanſchrijven geſchiedde, niettegenſtaande *Sigismund*, in het voorgaande Jaar, had bekend gemaakt, dat, vermits de Hertogdommen van *Gelder* en *Gulik*, nevens het Graafſchap *Zutphen*, na den Kinderloozen dood van Hertog *Reijnold*, aan hem en het Roomſche Rijk waren toegevallen, hij, over zulks, zijne Neven *Arnoud* en *Willem*, maar inzonderheid *Arnoud*, als den oudſten en voornaamſten Erfgenaam en regten Heer der voorſchrevene Landen hield, en hem ook als Leenman van het Rijk toekende de gemelde Graafſchappen en Heerlijkheden, Ridders, Knegten, Staaten en Vestingen, met de onderhoorige Tollen, Schattingen, Ingezetenen, Velden, Wateren en Waterlopen; maar indien *Arnoud* zonder wettige Kinderen overleed, zouden de gemelde Landen overgaan aan zijnen Broeder *Willem*, als zijnde zijns Broeders naaste Erfgenaam; verzoekende, eindelijk, dat Hertog *Arnoud*, of, indien hij niet meer in Leven was, *Willem*, zo haast hij (*Sigismund*) wederom in Duitschland kwam, (wijl hij zig toen te *Offen* in *Hongarijen* bevond) de gemelde Landſchappen, van hem, onder het overlangen van het Vaandel, naar 't oud gebruik, als mede van den Roomſchen Koning, zou komen ontvangen: voorts behouden zijne en des Roomſchen Konings gerechtigheid. Intuſſchen blijft het, bij ſommigen, twijfelachtig, of deeze Brief de Beleening van *Arnoud* wel ten volle bevestigd, dan of het maar alleen een ontwerp geweest hebbe. *Adolph van den Bergh* oorloogde wel tegen Hertog *Arnoud*, die, ſchoon eens en andermaal van den Keizer in den Rijksban gedaan, echter het meest inhield, zo veel *Gelderland* en *Zutphen* betrof: maar *Gulik* trok *Adolph* naar zig. Dit veroorzaakte groote elenden; hij ſtak zig, door den Oorlog, in zwaare Schulden, en nam groot Geld op, onder Verband van zijne Landen. Zig zelven en anderen zou hij nog meer ſchade hebben aangedaan, zo de dood, in 't jaar 1434. of,

of, volgens anderen 1437, hem niet had weggerukt. Hij ſtierf te *Keulen*, en liet zijns Broeders Zoon *Gerrard* Erfgenaam. Men zegt van hem, dat hij van een onſtuimigen en onbeſchaamden aart was; weinig op zijn woord paſſende, en veel min op gedaane beloften, als hij bij de verbreeking zijn voordeel vond. Gerechtigd was hij tot het Hertogdom *Gulik*, maar geenzins tot dat van *Gelder*. Men zie verder op ARNOUD VAN GELDER.

Zie HALMA, en de daar bij aangehaalde Schrijvers, als: PONTANUS, *Geſchiedenis van Gelderland*, II. Deel, fol. 209, 211, 212, enz. VELDENAAR, *Faſc. Temp.*, fol. 391.

ADOLPH *van Nasſau*, Stadhouder van den Aartshertog *Maximiliaan van Oostenrijk* (door huwelijk van *Maria*, eenige Erfdochter van *Karel den Strijdbaaren*, naderhand Roomsch Keizer, Heer van *Gelderland*, *Zutphen* enz.) had, omtrent het jaar 1497, groote moeilijkheden met die van *Wageningen*, die noch van deezen *Adolph*, noch ook van *Maximiliaan* (na den dood zijner gemalinne *Maria*, Voogd over hunnen onmondigen Zoon *Philips*, Heer over de Nederlandſche Provintien, naderhand door zijn huwelijk Koning van *Spanje*,) eenig werk maakte, vermits zij hunnen eigen Heere *Karel van Egmond* groote genegenheid toedroegen. Wij hebben, onder *Adolph van Gelder*, Vader van deezen *Karel*, gezien, hoe, om zijn ſlegt gedrag, deszelfs Vader *Arnold* of *Arnoud* zijne Staaten aan den *Bourgondier* had verkocht. Hoewel *Adolph* dit niet had konnen weeren, behield bijkans gantsch *Gelderland* en *Zutphen* zijne liefde voor *Karel*; naa veele moeilijkheden, werd hij aldaar door onderſteuninge van eenige Franſche benden, met veel gejuich ontvangen, en vondt weinig tegenſtand, dan voor *Buuren*, *Leerdam*, *Goch* en *Wachtendonk*. Die van *Arnhem* deeden *Adolph* van *Nasſau*, als Stadhouder van *Maximiliaan* over *Gelderland*, weeten, dat zij den Eed aan hunnen Erfheer KAREL hadden afgelegd, gelijk zij voorheen aan zijnen Vader *Adolf* gedaan hadden; en dat de Eed, aan *Maximiliaan* gedaan, hun door dwang afgeperſt, en dus van geene waarde was. *Adolph* van *Nasſau* kon, derhalven, weinig nut van zijn Gouverneurſchap trekken, of *Maximiliaan* dienſt doen. Zie breder 't Art. KAREL VAN EGMOND.

Zie

hoofds, dat men hem zoude nederleggen. De Korporaal *Dekker* ging onder een boom zitten, en leide het gekwetste hoofd van den Graaf in zijnen schoot. Naa een weinig rustens, bragt men hem in een boerenhuis, en verbond de wonden. Maar de flaauwten namen hand over hand toe, en wel meest, doordien hij, in 't gevecht zeer verhit, daar na in 't koude water leggende, de natuurlijke warmte verlooren had. De Held ftierf, onder het dikmaal uitboezemen der woorden, o Godt! verzoekende zelfs de omftanders, zo lang hij leefde, voor hem te bidden. De dood van deezen Vorst was oorzaak van het nederflaan van een groot aantal der vijanden: want zo haast zijn lot onder de Staatfche Ruiters bekend was, werden deeze eerst bedroefd en daarna verwoed; zo dat zij gezamentlijk zwoeren, hem te zullen wreeken: een fchelm zoude het zijn, die een der Spaanfchen kwartier gaf of het leven liet. Zij volbragten hunnen Eed geftreng genoeg: want zij verfloegen hen niet alleen vegtenderhand, maar ook die geenen zelfs, tegen den wil hunner Officieren en krijgsgebruik, die te vooren gevangen genomen waren. Niemant dan een Duitsch Serjant, zwaar gekwetst zijnde, werd verfchoond. Van der Staaten zijde bleven flechts acht man; omtrent 20 waren 'er gekwetst. De Gouverneur van *Rhijnberg* deed zijne dooden, meer dan 600 in getal, in pontons afhaalen; daar nog 56 gewonden, en 14 onbefchadigden, die zig onder de dooden gelegd hadden, om 't leven te behouden, onder gevonden werden. Anderen verhaalen, dat 'er, van de gantfche menigte, alleen twee gekwetften ontkwamen. Graaf *Adolph* was niet alleen bij zijn volk, maar bij allen, die hem kenden, ongemeen bemind, en zeer geroemd wegens zijne gadeloozе dapperheid, geen gevaar ontziende, en een menigte andere deugden. Hadde hij, in dit geval, zig niet al te ijverig getoond, wat zou de Staat van zijn langer leeven groote diensten, en hij menigvuldige lauerkroonen hebben kunnen verkrijgen? Te vroeg helaas! ftierf hij, op 't bed van Eer, niet ouder dan 22 jaar en 3 maanden. Het Lijk werd naar *Nijmeegen* gevoerd, en daar met veel pragt begraaven.

HALMA, en de verder daar bij aangewezene Schrijvers, als: DE KLERK, *Toneel der Hertogen en Graven*, fol. 279. *Nassauwer Helden Pranktoneel*, II. Deel, bl. 383, 384. *Leven en bedrijf der Prinfen von Oranje*, II. Deel, bl.

bl. 317—319. 320. ORTENS. *Nederl. Geſchiedenisſe*, bl. 464, 465. VAN METEREN *Nederl. Oorlogen*, fol. 613.

ADOLPH, Graaf *van Nasſau*, en Voogd van *Heſſen*, Zoon van Graave *Diderik*, verkreeg, in 't jaar 682, het gemelde Graafſchap, dat hij den tijd van 21 jaaren beſtierde. Zijne Gemalin was eene Dogter van *Wijbrecht*, Hertog van *Saxen*, *Clodugunda* genaamd, bij welke hij twee Zoonen en eene Dogter verwekte.

Zie ORLERS, *Geſlagtboom van Nasſau*, bl. 14.

ADOLPH, Zoon van *Johan van Nasſau*, nevens andere Kinderen, jong geſtorven. *Ibid.* bl. 20.

ADOLPH, Zoon van *Georg*, *Graave van Nasſau*, wiens Erfgenaam hij was; deeze had ter Vrouwe *Iſabella*, Dogter van *Henrich*, *Graave van St. Paul*, (ofte *Sinpol*) waarbij hij drie Kinderen verwekte. *Ibidem.*

ADOLPH, *Graaf van Nasſau Dillenburg*, Zoon van Graave *Jan*, wien hij volgde in de Regeering, welke hij bekleedde geduurende twintig Jaaren; hij was gehuwd met *Jutta*, eenige Dogter van *Gerard*, *Graave van Dietz*, welk Graafſchap zij haaren Man ten Huwelijks aanbragt. Uit deze Echtverbintenis werd verwekt eene Dogter, mede *Jutta* genaamd. *Adolph* ſtierf te *Dillenburg*, Ao. 1420. *Ibid.* bl. 27.

ADOLPH van *Nasſau*, *Weilburg*, *Wijsbaden*, *Idſteijn*, enz. volgde, na den dood van zijnen Vader *Walraven van Nasſau*, in 't Jaar 1289, in de Regeering zijner Landen en Steden. Hij had ter Vrouwe *Imagina*, Dogter van *Gerlacus*, *Graave van Limburgh*, bij welke hij verwekte vijf Zoonen en drie Dogters. Na den dood van Keizer *Rudolph van Hapsburg*, werd hij, Ao. 1292, om zijne uitmuntende deugden, tot deszelfs Rijks-Opvolger verkooren, volgens eenigen, met algemeene goedkeuring der Keurvorſten; doch 'er zijn, die ſtaande houden, dat de keuze alleen door de Geeſtelijke Vorſten was doorgedrongen, om dat zij met hem het beſtier van 't Rijk zouden hebben; en dat daarom *Albert van Oostenrijk*, Zoon van den overledenen Keizer, was

voorbij gegaan. Hoe 't zij, wij weeten dat Keizer *Adolph*, door den Bisschop van *Mentz*, die zijn Oom was, eerst in eenen Oorlog werd ingewikkeld tegen *Lodewijk*, *Paltz-Graaf* op den *Rhijn*, en daarna met *Albrecht*, Landgraaf van *Duringen*. De Slag tegen *Albert van Oostenrijk*, die reeds te vooren, te *Mentz*, tot Keizer verkooren was, is voor hem doodelijk geweest: *Adolph* verloor in denzelven zijn Rijk en Leven, op den 2 Julij 1298. De gemelde *Albert* doodde hem met eigen hand, omtrent *Spier*, na dat hij zes Jaaren, vijf Maanden en zeven-en-twintig Dagen geregeerd had.

Zie ORLERS, bl. 93 en 94.

ADOLPH, Zoon van *Gerlacus*, en Kleinzoon van den zo even-gemelden Keizer *Adolph*, bleef, bij deeling van zijns Vaders goederen, Graaf van *Nassau* en *Weisbaden*. *Ibid.* bl. 96.

ADOLPH *van Nassau*, Zoon van den laatstgenoemden *Adolph*; nadat hij tien Jaaren Bisschop van *Spier* was geweest, werd hij, door het gantsche Kapittel van *Mentz*, tot Aardsbisschop en Keurvorst verkooren; maar Paus *Gregorius de Elfde* stelde den Bisschop van *Bamberg* aan, het geen door Keizer *Karel den Vierden* bekragtigd werd. *Adolph*, hoewel hij een grooten aanhang had, geraakte niet in het geruste bezit, dan na den dood des Bisschops, 1380. Zedert dien tijd regeerde hij met lof en rust tot 1388, wanneer hij stierf. *Ibid.* bl. 96.

ADOLPH, Zoon van *Gerlach*, wiens Vader *Johannes* de jongste Broeder van den gemelden Keurvorst *Adolph* was. Deeze *Adolph* volgde zijnen Vader op in zijne Graafschappen van *Nassau*, *Wijsbaden*, *Festeijn*, enz. Zijne Vrouw *Margareta* was eene Dogter van *Bernard*, Markgraave van *Baden*. Hij stierf in 1426, na eene regeering van 33 Jaaren.

ADOLPH, de 69ste Aardsbisschop en Keurvorst van *Mentz*, Zoon van *Adolph van Nassau*; men zegt dat hij zig met geweld tegen *Dintherus*, die wettelijk van 't Kapittel beroepen was, heeft ingedrongen, waar over, tusschen hem en het Kapittel, groote oneenigheid is ontstaan. Volgens verhaal van sommigen, zouden

deze

deeze geſchillen aan het Bisdom en de Stad *Mentz*, meer dan *twintigmaal honderd duizend Goudguldens* gekost hebben. Nogthans heeft hij naderhand zijne bevestiging bekoomen; en door Paus *Pius den Tweeden* wettelijk aangeſteld zijnde, beſtierde hij het Aardsbisdom dertien Jaaren. Hij overleed te *Eltenfeld*, in 1475, en werd begraven in het Klooster te *Erbarch*. *Ibid.* bl. 91.

ADOLPH, Zoon van *Johannes Lodewijk van Naſſau*, *Sarbruch*, enz. die, na den dood van zijnen Broeder *Philips*, hem in de Regeering volgde, had ter Vrouwe *Anna*, Gravinne van *Mansfeld*. Dewijl hij de laatſte van het Mannelijke geſlacht van *Naſſau Sarbruch* was, is het Graafſchap *Sarbruch* verſtorven aan den naasten Bloedvriend van 't geſlacht van *Naſſau*, te weeten *Albertus*, Graave van *Naſſau Weilburg*, die ter Vrouwe hád *Anna*, Dogter van *Willem*, Graave van *Naſſau Dillenburg*, Zuster van den Prinſe van *Oranje*, *Willem den I.*

Zie ORLERS, bl. 103.

ADOLPH, Graaf van *Meurs*, *Nieuwenaar*, *Alpen*, enz. van wegen de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, Gouverneur van *Gelderland* en *Utrecht*. Wanneer, in het Jaar 1585, de Stad *Nijmeegen*, [door list van den Overſte *Schenk*, in dien tijd op der Spaanſchen zijde, en door beſchikking van eenigen, die binnen de Stad het beſtier over het Geld hebbende, zig van het doen der rekeninge zogten te onttrekken,] zig van de Staatſche pardij wilde afſcheuren, en, ten dien einde, de Roomſchen, door die kwade beſtierders, aanhitſte, was hier uit een kwaad gevolg voor de Nederlandſche Provintien te vreezen. Graaf *Adolph*, de beweegingen der Roomſchen ontwaar wordende, tragtte meerder bezetting daar binnen te brengen; maar de Burgerij ſtond dit tegen: waar door de eerstgemelden noch ſtouter wierden, en de zaak met *Schenk* zodanig beleiden, dat de Stad overging. De Roomschgezinden, in andere *Gelderſche* Steden, ſtaken hier door insgelijks de hoorns op. *Doesburg* dreef der Staaten bezetting uit zijne Vesting, en nam *Spaanſche* in. Die van *Arnhem* zouden het zelfde verrigt hebben; dan hier in wist Graaf *Adolph* tijdig te voorzien, en verzekerde zig van de Stad, door de Poorten te overmeesteren, terwijl hij, door een valsch alarm, de

Burgerij naar eene andere Poort lokte. In het volgende Jaar overrompelde hij *Nuits*; *Parma* herwon het zelve kort daarna. In den Slag bij *Amerongen*, tegen de *Spanjaarden*, was deze Graaf van *Meurs* Overſte van het *Staatſche* Volk, doch kreeg door *Taxis* de nederlaag. In 1588, werd hij, op verzoek van eenige Burgers, Gouverneur van *Utrecht*. Veele van dezelve, en van de Magiſtraat, en onder die de Burgemeeſter *Prouninck*, anders *van Deventer* genaamd, waaren *Leycesters* gezind. Die hevige Stokebrand en oproerzaaijer misleide de meesten, zo door zijne veinzerije, als uitwendigen ſchijn, en ijver voor den Godsdienst der Hervormden. Dus woedden de misleiden ook tegen de Hollanders, die zij meenden, den welſtand der Kerke zo nauw niet ter harte te neemen. Binnen *Utrecht* werden veele blaauwboekjes, tegen die van Holland, gedrukt, uitgeſtrooijd en verkogt. De *Staaten Generaal*, niet zonder reden, bedugt, dat de algemeene vijand daar uit zijn voordeel zou trekken, deeden, om dit voortekomen, Graaf *Adolph* binnen *Utrecht* komen, om een goede gelegenheid, tot de uitvoering van hun voorneemen, af te wachten. Wanneer aldaar, in 't begin van October 1588, volgens gewoonte, de Magiſtraat zou veranderd worden, hadden die van de ſtad Gedeputeerden naar *Engeland* gezonden; doch vermits LEIJCESTER overleeden was, bemoeide Koningin ELISABETH zig niet verder met de Magiſtraats-verandering. De Burgerij van *Utrecht* was geheel in oproer, het volk onder elkander verdeeld, en gereed tot de Wapenen. Doch de Gouverneur wist zijnen tijd zo wel waar te neemen, dat het eene deel der Burgerij hem toeviel, het andere werkeloos bleef, en hij dus, meester van de ſtad zijnde, de Magiſtraat, op den 6den October, veranderde. De gevlugten kwamen weder binnen, onder Eed en belofte van zig nimmer te zullen wreeken over hun, die deel aan derzelver bannisement gehad hadden. *Prouninck*, die onder de misleiden was, werd, na 42 weeken gevangen geweest te zijn, nevens andere ontſlagen.

Kort daarna, is Graaf *Adolph*, op den 5 October 1589, door een ongelukkig toeval, om het leven geraakt. Terwijl hij eenige nieuwe uitvindingen van vuurwerken te *Arnhem* bezigtigde, vielen de vonken van een toorts in 't Buskruid; waar door hij doodelijk gewond werd, en den tweeden dag daarna overleed. In

't

't algemeen word hij beſchreeven als een dapper, vroom, goedaartig Man, die onberispelijk van zeden was. Hij ſtierf zonder kinderen, en ſtelde zijne Gemalin, voorheen de ongelukkige weduwe van den onthalsden Graave van *Hoorne*, tot zijne Erfgenaame.

Zie HALMA, *Toneel der Nederlanden*, VAN MEETEREN, HOOFT, DE GROOT, BAUDART, en andere.

ADOLPH *van Kleef*. Zie KLEEF.

ADOLPH *Venator*, of anders *de Jager* genaamd, was, ten tijde van de hevigſte twisten, Remonſtrantsch Predikant te *Alkmaar*; zie van hem en zijne bedrijven VENATOR (*Adolph*).

ADOLPH *van Heemskerk*; zie HEEMSKERK. *Bor.* VII. Boek.

ADOLPHS LAND; zie OOLTGENSPLAAT.

ADORP en *Harſens*, twee Dorpen, westwaard van *Noord-* en *Zuidwoude* gelegen, aan de oude *Hunze*. In het Kerklijke zijn deeze Dorpen gecombineerd: ja zelfs in de Roomſche tijden was de Kerk van *Harſens* aan de Parochie van *Adorp* onderhoorig. De Heer *Artj de Graaf* is, volgens *Bachiene*, *Geogr. der Nederl.* Heer van deeze beide Dorpen. Zie III. Deel, bl. 192.

ADRANA was de oude naam der Riviere, nu de *Eder* genaamd. Aan dezelve zouden de *Batten* en *Batavieren*, toen de *Katten* hunne Landslieden, hen zochten te verdrijven, hunne woonplaatzen gehad hebben. Men beſluit dit uit de aloude overblijfzelen van hunnen naam, in *Battenberg* en *Battenhauzen*. Deeze *Adrana*, of liever *Eder*, loopt door het Graafſchap *Waldek* en door *Heſſenland*, en vereenigt zig, boven *Kaſſel*, met de *Fulda*, en beneden *Minden*, met de *Were*, die daar den naam van *Wezer* aanneemt.

Zie ALTING, *Not. Germ. Inferior.* P. I. p. 15. en daar uit *Vaderl. Hist.* I. Deel, bl. 12.

ADRIAAN, Opvolger van den Roomſchen Keizer *Trajaan*, bediende zig van de *Bataviſche* Ruiterij, onder de Romeinſche

Legers, en deed zig van dezelve, op zijne togten in 't Oosten, verzellen. Men heeft aangetekend, dat Keizer *Adriaan*, in 't 120 Jaar onzer tijdrekeninge, omtrent den *Donau*, aan zijne bijhebbende Bataviſche Ruiterbenden beval, die Rivier gewapend en te paard over te zwemmen; dit werd met zulk een vaardigheid verrigt, dat de woeſte bewooners van die gewesten 'er verbaasd over ſtonden. Van een Batavier SORANUS, die in deezen tijd leefde, wordt getuigt, dat hij zo behendig met den boog wist om te gaan, dat hij een pijl, eerst door hem opgeſchoten, in 't nederdaalen met een anderen zodanig wist te treffen, dat dezelve aan tweën brak; waar over de Keizer zig zo zeer verwonderde, dat op zijn bevel, de behendigheid van SORANUS in een omſtandig *Graffchrift* bewaard is. Volgens de meeste waarſchijnlijkheid heeft deeze *Adriaan*, in zijne togten naar *Germanien*, zig eenigen tijd in 't Eiland der *Batavieren* opgehouden. En dewijl aldaar de Koophandel merkelijk in bloei was, is 't ook niet ongegrond te denken, dat hij, ter begunstiginge van dien, in dit Eiland, eene ruime markt geſticht heeft. Want in de oude Reiskaarten vind men eene *Markt van Adrianus*, (*Forum Adriani*) welke markt of plaats niet verre geſteld wordt van het tegenwoordige Dorp *Voorburg* bij *Leyden*. Zie het kaartje, geplaatst in van *Leeuwen*, *Beſchrijv. van Leyden*, bl. 9. en de *Beſchrijv.* bl. 349.

Vaderl. Hist. I. Deel, bl. 190 en 191.

ADRIAAN FLORISZOON, of anders *Adrianus Florentius*, geboo-ren te *Utrecht* den 28ſten Feb. des jaars 1459, werd Paus van *Rome*, onder den naam van ADRIANUS DEN VI. De gedachten over 't beroep van zijnen Vader zijn zeer verſchillende. Eenigen zeggen dat hij een Schoenlapper, anderen een Brouwersknecht; anderen wederom een Houtzager, een Brouwer of Tapijtwerker was. Wij gelooven dat *Floris* een Schuitemaker geweest is, door ſpaarzaamheid maatig begoed. Zeldzamer is het, dat 'er gevonden worden, die *Utrecht* de Eere van zijne geboorteſtad te zijn onmeemen willen, dan eens *Amſteldam*, dan weder *Ronſana* in *Italie* daar voor ſtellende. Pater *Hazart* met meer andere ſtrekt ons tot een wettigen getuige. Hij zegt, dat *Hadrianus* een Nederlander, te *Utrecht* geboóren was, getuigen alle, die van hem ge-

geſchreeven hebben. *Opmeer*, een *Amſteldamsch* Schrijver, beweert, egter, dat hij te *Amſteldam* gebooren zoude zijn, namentlijk van *Gulielmus Eggert*, een zeer treffelijk burger, die om het geloof buiten lands ging. Of dit zo zij, wil ik niet betwisten; zeker is 't dat niemant ooit op de gedachten gevallen was, dat *Hadrianus* geen gebooren Hollander was, tot aan den tijd, dat, op 't Jaar 1586, zeker *Italiaansch Capucijn*, met naame *Matthias Bellintanus*, in zijne Historie ons heeft willen wijs maken, dat *Adriaan* een *Italiaan* was, gebooren in 't Dorp *Ronſana*; dat zijn Vader was *Johannes Bonus*; en dat hij, in zijne geboorteplaats, *Ludovicus* werd genoemd, maar als Jongeling in Nederland gekomen zijnde, zijnen naam had veranderd in *Hadrianus*. *Bellintanus* voegt 'er nevens eenige bijzonderheden, rakende zijne opvoeding, wapenen en familie. *Henricus Spondanus*, in zijne Kerklijke Historie, merkt daarop aan, dat dit alles is, of een droom van iemant, die ſlaapt, of wel een Godvruchtig gepeins van een opgetoogen gemoed, tot luister van zijn Vaderland. Over het eerſte maake de opletende Lezer zijne eigen aanmerkingen. *Adrianus* is gebooren in 1459; en *Willem Eggert*, Heer van *Purmerend*, was reeds, volgens zijn Graffchrift in de Nieuwe Kerk, overleeden 1417. Dus kon hij de Vader van onzen *Adrianus* niet zijn; of men moest mede, in een droom, eenen anderen *Willem Eggert* verzinnen. Het laatſte gezegde van *Bellintanus* verdient geene de minſte aanmerking. Floris, die de Vader van *Adrianus* geweest is, zond zijnen Zoon, in de eerſte jeugd, naar de ſchool te *Leuven*. De geneelde *Hazart* en andere Roomſche ſchrijvers zeggen, dat *Floris* arm, maar Godvruchtig was; en dat zijn Zoon, zeer genegen tot de Wetenſchappen, door hem niet aan de ſchool kon onderhouden worden, maar dat hij zo veel verkreeg, dat hij in 't *Portſiner Kollegie* (of Leerlingsgenootſchap,) vrije wooning zou hebben. *Onuphrius Panvinius* ſtelt, dat hij in een Kollegie te *Leuven* geraakte, alwaar vroome en behoeftige Jongelingen, eenige jaaren lang, op gemeene koſten, konden ſtudeeren. In de *Utrechtſche* Gedenkſchriften vindt men, dat *Floris*, Vader van *Adrianus*, met zijn Schuitemaaken, (onbepaald of hij Meester of Knecht was,) wel eenige middelen had vergaderd; doch echter niets genoeg om zijnen Zoon te laaten ſtu-

ſtudeeren, en voor zig zelven, tegen den ouden dag, iets over te houden; dat hij, derhalven, door goede vrienden te *Leuven*, verkreeg, om zijnen Zoon in een Kollegie te brengen. *P. Hazart* meldt, dat hij, uit armoede, gewoon was te ſtudeeren bij de Kaars, die ieder nacht, voor het beeld van de H. Maagd, dat nog op den brug bij de Vischmarkt ſtaat, ontſloken werd; dit, voegt hij 'er bij, is eene overlevering, die te *Leuven* voor waarachtig word gehouden, ſchoon geene der Schrijveren daar van gewag maakt. *Adrianus*, 't zij dit waar of onwaar is, nam zodanig toe in geleerdheid, dat hij tot *Decanus* van de Leuvenſche Hoofdkerk werd aangeſteld, en vervolgens tot *Vice-Kancelier* van de *Leuvenſche* Univerſiteit, die opzicht heeft over alle de Kollegien. Dus maakte hij zig een naam onder mannen van verdiensten; met dat gevolg, dat *Maximiliaan de Eerſte* hem tot onderwijzer van zijnen oudſten kleinzoon, Prins *Karel*, aanſtelde, ſchoon anderen deeze keuze toeſchrijven aan *Margreta* van *Oostenrijk*, Landvoogdeſſe der Nederlanden. Waarſchijnlijkst is het dat *Maximiliaan*, die Voogd over den jongen *Karel* was, alzo zijn Vader *Philippus*, op zijnen ouderdom van zes jaaren, overleed, dit, op aanraden van gemelde Vrouwe *Margreta*, zijne Moeij, zal hebben gedaan. *Karel*, naderhand bekend onder den naam van Keizer *Karel den V*, betoonde zo veel genegenheid voor zijnen Leermeester, na dat hij eerst Koning van *Spanje*, en daarna Roomsch Keizer was geworden, dat hij hem tot Gouverneur of Stadhouder over de *Spaanſche* Monarchie aanſtelde, na dat alvoorens *Ferdinand* hem tot Biſchop van Tortoze had bevorderd. Gedurende zijn verblijf in *Spanje*, verhief hem Paus *Leo de X* tot *Kardinaal*. Door toedoen van Keizer *Karel den V*, beklom hij als opvolger van gemelden *Leo*, den Pauſelijken Stoel. Volgens *Guiciardijn*, geſchiedde die verkiezing, op den 6 Jan. des Jaars 1522. Aan niemand, zegt men, was hij te *Rome* bekend, en nooit was hij in *Italie* geweest. Zekere *Abraham Bzovius* verhaalt, dat nimmer iemand minder naar 't Pausdom getracht, en niemand ooit minder vrienden tot deeze onderneeming gehad had, dan *Adrianus*. In dertien dagen liepen de posten, uit *Rome*, door *Frankrijk*, naar *Spanje*, om zijne verkiezing bekend te maken. Hem vonden zij te *Victoria*, in *Biscaijen*, komende van eenen zieke, dien hij bezocht had. Zij vie-

vielen voor zijne voeten, groetten hem als Paus, en leverden hem de Brieven zijner verkiezing over; waarop hij, zonder eenige verandering van gelaat, zig dus uitliet: „ Indien deeze boodſchap „ waarachtig zij, heb ik groote reden om droevig te zijn." Een bijzonder vriend van hem was Mr. *Floris van Wijngaarden*, der beiden rechten Doctor en Penſionaris der ſtad *Dordrecht*; zo haast hem deeze tijding bekend was, zondt hij hem den volgenden brief, met dit opſchrift: „ *Aan den uitneemenden Man, Mr.* Floris van Wijngaarden, *Doctor in de beide Rechten, mijnen bijzonderen Vriend.*

Heer Doctor, bijzondere Vriend.

„ Daar is niemant, die meer verwonderd en verbaasd ſtaat, „ dat een arm mensch, bij ieder onbekend, zo verre van de „ hand zijnde, door eenpaarige ſtemmen der Kardinaalen tot „ Christus Stedehouderſchap is aangenomen, dan ik. Maar 't is „ ligt voor God den armen ſchielijk te verheffen. Ik ſchep geen „ vermaak in die eere, en ſchrik voor zo grooten last. Ik had „ liever gewild buiten Pauſelijke, Kardinaalſche en Biſſchoppelijke waardigheid in mijne *Proostdij te Utrecht* God te dienen: „ maar ik durf den roependen God niet wederſtaan, verhoopende zelf, dat hij de onvolmaaktheid zal vervullen, en genoegzaame kracht verleenen, om dien last te dragen. Ik bidde, „ bidt God voor mij, en doe ook uwe Godvruchtigen bidden, „ dat hij mij onderwijze, om zijne geboden wel uit te voeren, „ en mij waardig te maaken, om zijne Kerk te bouwen. Uit „ *Victoria*, den 15den Feb. 1522.

Op de woorden, *Proostdy* te *Utrecht*, ſtaat aan te merken, dat Keizer *Maximiliaan* hem allereerst tot dat Proostdijſchap bevorderd had. Behalven den aangehaalden, zijn 'er meer andere brieven van deezen *Adrianus* voorhanden, aan den gemelden *Floriszoon van Wijngaarden*, terwijl hij nog Biſſchop en Kardinaal was, en aan Mr. *Laurens du Bliou*, Griffier, gedagtekend den 11den Augustus 1519, ten voordeele van denzelven, om hem in zijne verloorene Eere te herſtellen: zij zijn te vinden in van *Balens Beſchrijv. van Dordrecht*. Zie verder FLORIS VAN WIJNGAARDEN.

Tot nader ſtaaving zijner gedachte, over de verheffinge tot de Pauſelijke waardigheid, voegen wij hier nog bij, eenen Brief aan den Kanceller des Keizers, bijna van gelijken inhoud; als dien hij ſchreef aan zijnen Vriend Mr. *Floris*; zie hier een gedeelte van denzelven: „ Ik worde bijna met alle droefheid aangetast, „ en och of 't mij geoorlofd ware, dat zware pak, 't welke mij „ tevens zo lastig en gevaarlijk is, buiten vreze God te mishan„ gen, van mijne ſchouderen te werpen, en liever een ampte„ loos armelijk leeven, in eenig hoeksken te leiden, en mijn „ Conſcientie alleen te bezorgen, in plaats van rekenſchap voor „ de geheele waereld te moeten geeven!" Aan de vijf Kapittelen van *Utrecht* ſchreef hij dus: „ 't Is uwe pligt, vuurige gebe„ den tot God uitteſtorten, op dat hij, die ons uit het ſtof, tot „ deeze hoogſte waardigheid op Aarde, heeft verheven, ons ook „ verwaardigde krachten te geeven, en de ſterkte des gemoeds „ en ook des Lighaams mede te deelen, om dat ampt heilzame„ lijk te bedienen."

Hij vermaande *Eraſmus*, in zekeren Brief van den eerſten December 1522, „ dat hij de treffelijke gaaven des verſtands, van „ God ontvangen, ook tot Gods Eere, gelijk hij tot dien tijd „ toe gedaan hadde, zoude beſteden; door dit middel, meende „ de Paus, kon hij, door Gods hulp, een groot deel der ver„ doolden te rug brengen, die nog niet gevallen waren ſtaande „ houden, en die aan 't wankelen of bijna aan 't vallen waren, „ voor den val behoeden.

„ Gij moet ook, zeide hij, aan de ſpreuk van den *H. Jaco„ bus* gedenken, dat hij, die zijnen Broeder, van de waarheid „ afgedwaald zijnde, bekeert, en eenen Zondaar van de dwaa„ lingen zijns wegs te regte brengt, dien van de dood behoud „ en eene menigte zonden bedekt. 't Is voorwaar niet te zeg„ gen, voegt hij 'er bij, hoe aangenaam een dienst gij zoud „ doen, indien, door uwen arbeid, te wege werd gebragt, dat „ de geenen, die door de ſnoodſte Ketterij beſmet zijn, zig liever „ van zelfs bekeerden, dan dat zij wachten zouden tot dat hen de „ tuchtroede der Kerkelijke Canons, en der Keizerlijke Wetten „ ter nederſloeg. Nu, hoe zeer zulks met onzen aart ſtrijd, was „ ons reeds bekend, toen wij te zamen in de vermakelijke onle„ dig-

„ digheid der Studien nog te *Leuven* waren, en een Ampte-
„ loos Leeven leidden."

De Heer BRANDT zegt, dat zijne aangeboorene Goedertierenheid, en de vooroordeelen der Scholastijke Theologie, daar hij, van Kindsbeen, in was opgebracht, zomtijds tot eene hevigheid tegen *Luther* en andere Leeraars van zijn gevoelen overging. Hij liet zig voorstaan, dat deeze lieden de Roomsche Kerk voor waarachtig hielden, en uit Waereldsche inzichten zulke eene scheuring hadden aangeregt; hier door was 't, dat hij de vergadering van den Rijksdag te *Neurenberg*, in de Maand November te vooren gehouden, door den Bisschop van *Fabriane*, *Franciscus Cheregatus*, had geraaden, na 't beproeven van zagte middelen, tot harde te koomen. Het vooroordeel, noch de partijdigheid had hem echter zo zeer niet verblind, of hij zag en erkende, dat 'er veele dingen in de Kerk waren ingeslopen, die Reformatie noodig hadden. Hij zocht ook tot verbeteringe te komen; maar 'er kwamen, van alle kanten, zo veele zwarigheden en verhinderingen in den weg, dat hij, op zekeren tijd, aan twee van zijne vertrouwdste Vrienden, *Willem van Enkefort* en *David Hez*, bekende, „ dat der Pausen Conditie ellendig was, aangezien, „ hij bevond, dat hun ook de magt ontbrak, om naar hun goed-„ vinden wel te doen, en daar toe hunnen arbeid en naarstigheid „ aanteleggen. Dewijl dan, vóór zijne voorgenoomene Reize „ naar *Duitschland*, geene Reformatie door hem konde uitge-„ werkt worden, zo was 'er anders niet te doen, dan te ver-„ trouwen op zijne beloften, welke hij vast beslooten had te „ volbrengen, al zoude hij zijne geheele tijdelijke magt verlie-„ zen, of, ten Exempel van een Apostolisch leven, tot de uiter-„ ste armoede te rug keeren." Ook belaste hij wel gestrengelijk aan gemelde zijne Vrienden, de eene van welke zijn Aalmoezenier, en de andere zijn Geheimschrijver was, dat zij, middelerwijl, in het toestaan van aflaaten, dispensatien en coadjutorien, spaarzaam en gematigd zouden zijn, tot dat men deze dingen, door een vaste Wet, tot eenen zekeren Regel zou hebben gebragt. Wanneer hij de Rijksvorsten, op den Rijksdag, tegen *Luther* liet vergaderen, deed hij, ter zelver tijd, den Bisschop van *Fabriane* rondelijk bekennen, dat deeze beroerten uit de zonden der Menschen, voornaamelijk der Priesteren en Prelaten,

wa-

waren voortgekomen; dat ook zelfs in den Heiligen Stoel, eenige Jaaren herwaarts, veele gruwelijke ſtukken waren begaan; dat 'er veele misbruiken in het Geestelijke, en veele onbehoorlijkheden in 't uitgeven der Kerklijke geboden waren geſchied, en alles van ſlimmer in erger veranderd was; dat die beſmettende Krankheid, van het Hoofd tot in de Leden, van de Pauſen tot de mindere Prelaten voortkruipende, zig wijd en zijd verſpreidde; dat 'er naauwlijks iemand gevonden werd, die recht deed, en van deeze kwaale vrij was. Doch alzo hij uit zig zelven, en te gelijk Amptshalven, gehouden was, zijn best te doen om het kwaad te genezen, zo wenschte hij, naar zijn uiterſte vermogen, allen vlijt aantewenden, op dat boven al het Roomſche Hof, daar, misſchien, het meeste kwaad van daan kwam, gebeterd werd. Allen belooſden hier toe hunne waare genegenheid: weshalven hij zo veel te ſterker dit beijverde. Niemand kan het evenwel vreemd dunken, dat de misbruiken niet op een oogenblik werden weggenoomen. „ Want gelijk het kwaad verouderd, en ver„ menigvuldigd was, zo moest men, om dat te geneezen, niet „ anders dan voet voor voet vorderen, beginnende van 't ge„ wichtigſte, op dat niet alles, mooglijk, door eenen ontijdigen „ lust, om tot geneezinge te komen, in verwarring werd ge„ bracht, of over hoop geworpen." Wij zullen hier op nog een weinig meer moeten ſtilſtaan, aangezien het gewigt der ſtoffe, als de grond van de Reformatie der Kerke.

Deeze ronde bekentenis van den Paus (vervolgt BRANDT) die de oorſpronk van het kwaad aan de Kerkelijke Perſoonen toeſchreef, werd van hun zeer kwalijk genoomen; dezelve zouden hem niet alleen in nog grooter haat en verachting brengen bij het Volk, zeiden zij, maar ook de Lutherſchen ſtouter en moedwilliger maken. Doch inzonderheid mishaagde hun, dat zij hier eene deur geopend zagen, waar door die gehaate vermindering der Waereldſche voordeelen noodzaaklijk moest inkoomen, of dat men hun anders volſtrekt zoude overtuigen, dat hunne kwaade zeden ongeneeslijk waren. Maar de *Duitſche* Volkeren, die hevigst tegen het Pausdom waren ingenomen, namen deze reden zeer verkeerdelijk op; zeggende, dat dit een trek was, aan de Pauzen eigen, gewoonlijk het kwaade bekennende, met belofte van verbeetering, zonder nochthans de waare meening te hebben

om

om het uit te werken; op dat zij de eenvoudigen met dit voos wendzel in ſlaap mogten wiegen, en tijd winnen om zulks tot voordeel waar te neemen.

Wat aanbelangt het zeggen, van voet voor voet te gaan, in 't ſtuk der Reformatie, dit hebben zij, daar mede ſpottende, aartiglijk uitgelegd, zeggende: „ dat men in der waarheid toen wel „ langzaam voet voor voet ging, even als of 'er tusſchen ieder voet „ of treede, een afſtand van een Eeuw tusſchen beiden ging." Doch zij, die de oprechtheid van dezen *Adriaan*, vóór zijn *Pausſchap*, toen hij nog *Biſſchop* en *Kardinaal* was, ondervonden hadden, en zijn goed voorneemen, het welke in alle zijne woorden en werken zig ten klaarſten vertoonde, kenden, namen alles van hem ten goede, niet twijffelende, of deze belijdenis was met ronde oprechtheid geſchied; ook geloofden zij dat hij wel geneigd was om het verval te herſtellen, zelfs ook ſpoediger dan hij beloofd had. Hij begeerde dat *Erasmus*; welken hij met vriendelijke en groote beloften tot zig noodigde, hem op het ſpoedigſte en heimelijkſte, zijnen raad, om de *Lutherſche* beroerten te ſtillen, zoude overſchrijven. *Erasmus* ontſchuldigde zig van de reize naar *Rome*, wegens Ouderdom, zwakke Lighaamsgeſteldheid, en om dat zijn doen en laaten aldaar aan meerder misduiding onderworpen zoude zijn, dan wanneer hij te *Bazel* bleef. Hij maakte derhalven aan den *Paus*, tot driemaal toe, zijne bedenkingen, over 't wegneemen der Kerklijke zwarigheden, door Brieven; bekend, daar het bij gebleeven is. Op deze manier ſpreekt BRANDT van hem; waarbij wij nog moeten aanmerken, dat, hoe oprecht men *Paus Adriaan*, uit zijne voorgaande handelingen, mag beſchouwen, eer hij den Pausſelijken Troon beklom, hierop, nogthans, weinig ſtaat te maken was, alzo wij weten, hoe zeer de Menſchen, door de prikkeling der hoogheid, in hunne gedraagingen en gemoedsneigingen veranderen. Eindelooze Leerbeelden van Koningen en Vorſten, die in de gewijde en ongewijde Historien voorkomen, bevestigen ons dit. Ook moet men bekennen, dat *Adriaan*, ſchoon hij het vrije en rondborſtige antwoord van *Erasmus* met geen wederſchrijven beſtrafte, zekerlijk daar in weinig heuschheid en Hollandſche rondborſtigheid deed blijken, dat hij, op drie Brieven van *Erasmus*, van dien inhoud en dat gewigt, hem niet één woord waardig achte;

iets,

iets, 't welk meer zijnen weerzin en afkeer van eene ernſtige Hervorming ſchijnt te kennen te geven, dan eene ongevoeligheid. Waarſchijnlijk heeft onze Landgenoot, op den Pausſelijken Stoel zittende, het ingeworteld onkruid en kwaad der Geeſtelijken, en zelfs zijner naaste Voorzaten, wel ingezien, maar geſchroomd, den bijl aan den wortel van dien gevreesden boom te leggen; het geen dus dat groot verloop van tijden, tot op de Reformatie, onvermijdelijk vorderde: want, wat baate het, hier van ſlechts de weeligſte takken af te ſnoeijen, die vervolgens zig weder ruim zo groot en breed konden uitzetten? Het berigt van zijne verheffing tot het Pausdom, was die van *Leuven* zeer aangenaam, vermits hij op hunne Academie geſtudeerd, en de Doctorale waardigheid verkreegen had. Men las aldaar, in een opgehangen Tapijt, deeze woorden: UTRECHT *heeft geplant*; LEUVEN *heeft dat gemaakt*; *de* KEIZER (zijn grootſte Bevorderaar) *heeft den wasdom gegeeven.* Iemand, die zig verborgen wist te houden, had de ſtoutheid om daar bij te ſchrijven: *Zoo heeft dan* GOD *tot dit alles niets gedaan.*

De Pauslijke Historieſchrijver, ONUFRIUS PANVINIUS, die het werk van PLATINA heeft vervolgd, geeft deezen *Adrianus* van *Utrecht*, boven alle beſchrevene *Pauſen*, den hoogſten Lof. Wanneer hij, den 10 October 1522, gekroond werd, gaf men te *Dordrecht* bevel, daar over een algemeenen Omgang te houden, en in 't *St. Jacobs Gasthuis*, aan ieder arm Perſoon, een Brood uit te deelen. ADRIANUS, in het Pauslijk Paleis gekomen zijnde, werd door de Stalknechts van den voorigen Paus, *Leo den Tienden*, verzocht, of zij in hunne Ampten mogten blijven; dog, op zijne vraag, hoe groot hun getal was? tot antwoord krijgende, *honderd*, werd hij zeer verbaasd, en zeide, hoewel *vier* genoeg waren, dat hij echter *twaalf* zoude houden, om de Kardinalen hier in te overtreffen. Ook was zijn mond vergenoegd met weinige ſpijze, en zijn lighaam met weinige kleederen. Al wat hem van de Pauslijke Inkomſten overſchoot, zoude aangelegd worden ten beste van de Christenheid; dus was zijne belofte.

Hij was zijnen Bloedvrienden niet ongenegen; en, echter, bevorderde hij dezelve niet gaarne tot Kerkelijke Ampten: hij zeide, dat Zion niet met bloed moest opgebouwd worden. Op de Academie te *Leuven* deed hij, nu en dan, Redevoeringen. Hij voer

he-

heftig uit tegen het bezit van veele Ampten en Jaarwedden door één Perſoon, en toonde aan, dat ieder *Prelaat* van de Roomſche Kerke daar zo veel van inſlokte als mogelijk was. Paus geworden, trok hij aan zig een groot deel der Kerklijke Inkomſten, inzonderheid der Nederlandſche. Wanneer een van zijn grootſte en vermonwdſte Vrienden hem vraagde, waarom hij nu zelf dat geen deed, 't welk hij voorheen in anderen had beſtraft, en het ook in anderen duldde, daar het in zijne magt was, dit groot en ergerlijk kwaad te ſtraffen, gaf hij, niet zonder misbruik der H. Schrift, ten antwoord: „ Toen ik een Kind was, ſprak ik als „ een Kind; maar nu ik een Man geworden ben, heb ik afge„ legd het geene Kindsch is." Op den Rijksdag te *Neurenberg* zond hij zijnen Gezant *Franciscus Therogatus*, om de vervolgingen tegen de Proteſtanten of Onroomſchen in *Duitschland* voorttezetten, en liet de vergaderde Duitſche Vorſten te gelijk aanzeggen, „ dat hij erkende, hoe de wortel van 's Volks boosheid „ uit de Prieſterſchap, ja zelfs van 't Geestelijke Hoofd (den „ Paus) voortkwam, en nu al lang was voorgelopen tot de an„ dere Leden; dog dat hij (*Adrianus*) zulk eenen vlijt wenschte „ aantewenden, dat de geneezing ook wederom van *Rome* zou „ afdaalen; dat hij de Geestelijkheid wilde reformeeren, en een „ vrij Concilie aanſtellen; en of wel de dwaalingen en gebreken „ zo terſtond door hem niet verbeterd waren, zulks alleen was „ nagelaten, om dat de ziekte niet ſlegts verouderd en ingekan„ kerd, maar ook van veelerhande zoort was, en derhalven noo„ dig had, zagt en langzaam behandeld te worden, omdat alle „ haastige veranderingen zeer gevaarlijk zijn, enz." De Jeſuit *P. C. Hazart* laat deze beſchrijving, in zijn Triumph der Kerke, kort en verminkt afloopen; hij zegt, na de voorſtelling van 's Pauſen Brief aan den Keurvorst van *Saxen*, „ dat zijne Heilig„ heid ten laatſten beloofde, een algemeen Concilie te zamen te „ roepen, om de bedorvene zeden, voornamenlijk die van de „ Geestelijkheid, te verbeteren. Hier over ſchreef hij aan alle de „ Keurvorſten en Prinſen des Rijks, die te zamen te *Neurenberg* „ vergaderd waren." Een weinig daarna laat hij volgen: „ Hij „ was bezorgd, om te reformeeren de gebreken der Kerke, en „ de bedorvene Zeden der Geestelijken."

Evenwel heeft hij de regte Reformatie, voor dat hij Paus was,

in

in zijne leere ſteeds hevig tegengeſtaan, en de *Duitſche* Vorſten dapper aangehitst, om Doctor *Marten Luther* op het ſtrengſte te vervolgen. Zie hier van L. GODFRIED, *Utrechtſche Chronijk* 1551. Buiten twijfel zou hij wel iets gedaan hebben, tot verbetering van het Godlooze leeven der Geeſtelijkheid, van den hoogſten af tot den laagſten toe, en ook wel iets in eenige ſtukken der Leere, als mede ten aanzien der Aflaaten, (in welke te geeven, zegt *P. Hazart*, hij geheel maatig was) veranderd hebben, omdat dezelve, wegens hunne menigvuldigheid, op veele plaatzen misbruikt, op andere veracht werden. Doch het mogt hem niet gelukken, zijne beloften te volbrengen, vermids een vergiftende brok, immers naar het gevoelen van veelen, den draad zijns levens affneed. Vermoedelijk hebben de Geeſtelijken hem dit toegebracht, die geen lust hadden om van hunne ſnoode ongebondenheid en onchriſtelijk leeven gereformeerd te worden. BRANDT zegt, dat zijn aangezicht na zijnen dood hevig opzwol; het geen eenigen aan vergift toeſchreeven, anderen aan de hitte van de ademhaaling des volks, dat in groote menigte toeliep, om zijn lijk, als dat van een Heilige, te aanſchouwen. Dus ſtierf hij in September 1523; eenige ſtellen den 14den, andere den 13den van die maand, naa omtrent 20 maanden den Paufelijken tijtel gevoerd te hebben. PLATINA, zijn opvolger, verhaalt zijn overlijden aldus: Vermids hij, met alle magt, de Kerk zocht te reformeeren, bragt hij te wege, dat eenige Christen Vorsten in verbond traden, namelijk de vrije ſteden van *Italie*, de nieuw verkooren Keizer *Karel de V*, Koning *Hendrik* van *Engeland*, en *Lodewijk* van *Hongarijen*, nevens eenige Vorſten van *Italie*, wier Ambasſadeurs de Kardinaal *Pompeus Columma*, te *Rome*, op een Koninklijken maaltijd onthaalde. *Frankrijk* was echter buiten deeze verbintenis geſlooten. De plaats, tot oprichting van dit verbond, was beſtemd in de Kerk van *Maria Maggiore*. Paus ADRIAAN wilde, tegen den raad zijner geneesmeesteren, daar bij tegenwoordig zijn. Hij begaf zig, den 4den Augustus 1523, derwaarts, wanneer het een zeer heete dag, en de weg, door het menigvuldige ſtof, zeer lastig was. De Paus, door dit heen en weder rijden, zeer vermoeid, ging, zonder iets te eeten, naar bed. Den volgenden dag verſcheen hij in de Kerk van St. *Maria Maggiore*, bijna ademloos, zwaar beladen met zijn Pauslijk ge-

gewaat. De handelingen en afkondiging des Verbonds duurden vrij lang; na het einde keerde hij te rug naar het Paleis, alwaar hij vernagt had, zo zeer verhit, dat zijne kleederen doorvochtigd waren. Hij leide zijn gewaad af, ging te bed, terwijl het zweet hem van alle kanten zo geweldig uitbrak, dat alles doornat werd. De lust tot eeten begaf hem, en te gelijk alle zijne krachten. Echter kwam hij dien nagt in het Vatikaan. De pijn in de Lendenen wierd langs hoe heviger; en dus overleed hij, op den 29sten September; *Mezeray* zegt, den 14den; *Hazart*, den 19den: onder 't afbeeldzel in deszelfs boek ſtaat 14den: *Muzart* en andere zeggen, den 13den: oud, volgens *Onufrius*, 64 Jaaren, 6 maanden en 16 daagen; volgens *Brandt* en anderen, 65 Jaaren, 6 maanden en 13 dagen. Hij werd begraven in de *St. Pieters* Kapel, te *Rome*, tusſchen de twee Pauſen, *Pius den II* en *Pius den III.* *Willem van Enckefort*, een Brabander, de eenigſte Kardinaal, dien hij ooit gemaakt heeft, deed naderhand een uitmuntend en overheerlijk praalgraf voor hem maken, in de Kerk van *St. Maria del Anima*, en bragt zijne overblijfzels derwaarts. Behalven het daarop geplaatſte Graffchrift, had *Adrianus* voor zig zelven een in de Latijnſche taal gemaakt, waar van de inhoud hier op uitkomt; dat hij het achte, zijn grootſte ongeluk, welk hem ooit konde overkomen, dat hij Paus was geworden. Hij zeide daarom in zijne leven dikmaals: *Indien ik een vijand had, wi.t ik hem geen erger plaag toe te wenſchen, dan dat hij Paus moest worden.* Toen eenige lasteraars hem, tot die waardigheid verheven, zijn vreemdelingſchap en geringe afkomst verweeten, ſtopte hij hun den mond, met deeze woorden: *Ik ben een gebooren burger van Utrecht*; het aanzien van die ſtad, ten dien tijde, kan daar uit worden afgenomen. Dus beriep zig ook, bij zekere gelegenheid, de Roomsch Koning *Willem*, Graaf van *Holland*, daar op. Weet gij niet, zeide hij, dat ik het Burgerrecht van de ſtad *Utrecht* hebbe, het welk die ſtad mij geſchonken heeft? Niettegenſtaande des Pauſen deugden, wordt hij zeer veracht door den *Franſchen* Historieſchrijver *Mezeraij*, mogelijk omdat *Adriaan* het voorgemelde Verbond bewerkt had, daar *Frankrijk* buiten geſloten was: zijne beſchrijving komt hoofdzaaklijk hier op uit.

„ Den 29 Januarij 1522, kwamen de Kardinaalen overeen, om

„ *Adriaan Florens*, Kardinaal-Bisschop van *Tortosa*, eenen *Hol-*
„ *lander*, gewezen Leermeester van Keizer *Karel den Vden*,
„ die, ten dien tijde, *Spanje* beſtierde, tot Paus te verkiezen.
„ De gantſche Waereld verwonderde zig, na dat de verkiezing
„ gedaan was, dat zij, ik weet niet door wat gril, een perſoon,
„ die op hen niet dacht, gelijk zij ook, tot op dien tijd, niet
„ veel om hem gedacht hadden, van zo verre waren gaan zoe-
„ ken." Even als of de Kardinaalen niet wel een erger keuze doen, of een Perſoon van verachtelijker geſlacht hadden kunnen vinden. Ook ſchrijft hij aan hem toe, het verlies van *Rhodus*. Paus ADRIAAN had voorgenomen, het oude Beeld van *Pasquin*, te *Rome*, in den *Tijber* te laten werpen: doch de Hertog van *Seſſa*, Keizerlijke Ambasſadeur aan 't Roomſche Hof, wederhield hem hier in, zeggende: dat indien hij *Pasquin* in de Rivier deed werpen, hij wel in een *Kikvorsch* mogt veranderen, en dan, in de plaats van nu alleen heimelijk bij nagt te zingen, openlijk bij dag zijn gekwaak aanvangen. Zijne vaderlijke ſtad *Utrecht* is door hem met een treffelijk Gebouw verſierd, heden nog overgebleeven, ſchoon merkelijk verbeterd, en het *Pauſen-Huis* genoemd; voor den Geevel ſtaat nog een Pauſelijk Beeld, van Hardſteen gehouwen, uitgebeeld. Het Huis, van binnen en buiten herbouwd en vernieuwd zijnde, dienде den Graave VAN ZINZENDORF, eerſten Afgezant des Keizers op de Vredehandeling te *Utrecht*, tot zijn verblijf. In het Jaar 1672, nam de Hertog van *Luxemburg*, als Landvoogd des Konings, van *Frankryk* zijn intrek daar in. Men zegt dat *Adriaan* gebooren is in een Huis, ſtaande in het boveneinde der Stad, op de oude Gragt, voorbij het *Reguliers-Klooster*, nu het *Burger-Weeshuis*, tuſschen de *Smee-* en *Reguliersbrugge*, alwaar zijn afbeeldzel eertijds, tegen een zeer ouden houten Gevel, aan de eene zijde van een Uithangbord, ſtond, met dit bij- of onderſchrift; *In Paus Arien*. De houten, naderhand in een fraaijen ſteenen Geevel verwisſeld zijnde, is zijn Borſtbeeld, met een Pauslijken Muts op 't Hoofd, en voorgemelde bijſchrift, konſtig in hard gehouwen ſteen ingezet. Doch hier dient aangemerkt te worden, dat indien de overlevering der Huizinge vastgaat, en zijn Vader aldaar waarlijk heeft gewoond, toen hem deze Zoon geboren werd, hij voorzeker zo behoeftig niet moet

ge-

geweest zijn, aangezien dit Huis vrij groot, met aanzienlijke vertrekken en een goeden Tuin en Stallinge voorzien, in het beste gedeelte van de Stad ſtaat, en alzoo pragtig moet geweest zijn, ſchoon het, in dien tijd, van buiten zo veel aanzien niet heeft gehad.

Wat 's Mans Schriften aangaat, zij zijn in het Latijn bij een verzameld, en maken een klein deel in folio uit; bij *Hazart* vind men de opſchriften der Verhandelingen opgeteld. Men plagt hem doorgaans den tegengeſtelden *Paus* te noemen: want zo opgeblazen, listig en verkwistende Paus *Leo de Tiende* was geweest, zo nedrig, ſpaarzaam en bovenal eenvoudig gedroeg hij zig. *Joh. Anth. Flaminius* noemt hem een volmaakt Prins, maatig, wijs en godvruchtig. Wat de aanmerking aangaat, welke de Heer HALMA hier op laat volgen, namelijk, dat hij zoude beſchuldigd zijn geweest, met Toverij of Duivelskonſtenarij te hebben omgegaan, dunkt ons niet waardig nateſchrijven. Wij voegen ten befluite hier bij, dat hij van de Romeinen niet zeer bemind was, alzo hij de prácht en overdaad haatte, aan hunne Levenswijze ongewoon was, en de Hervorming dreef; dat hij, terwijl hij Paus was, zijne verklaaring over de IV Boeken van den Meester der Bijſpreuken (*D. Thomas*) liet herdrukken, zonder iets te veranderen van het voorige geſchrevene omtrent *de dwalingen der Pauzen in het geen tot het geloove behoort*; waarop de Heer HALMA deeze vraag en dit antwoord toepast.

Heeft *Utrechts Adriaan* gedwaald
In 't ſchrijven dat de Paus zelfs vaalt,
Terwijl hij was tot Paus verheven?
Of ſchreef hij waarheid? Hoe men 't vat,
Hij is van Romens leer geſpat,
Voor 's Paus onfeilbaarheid geſchreven:
Want of hij dwaald, of waarheid ſchrijft,
't Blijkt dat de Paus hier feilbaar blijft.

F. H.

Paus *Adriaan* is, te *Rome*, door *Johannes Schovelius*, tweemaal naar 't Leven geſchilderd; het eene portret ſchonk hij aan 't

Kollegie te *Leuven*; het andere liet hij in *St. Marien Kerk* te *Utrecht* ophangen.

Zie HALMA, *en aangehaalde Schrijvers.*

ADRIAAN VAN BERGEN, is de, in de Nederlandſche Geſchiedenisſen bekende, Turfſchipper, door wiens beleid en list de Stad *Breda*, in 't Jaar 1590, in handen der *Staaten* kwam.

Zie het Art. BREDA.

ADRIAAN VAN BLEIJENBURG; zie BLEIJENBURG.

ADRIAANZ, (*Broer Kornelis*) meest bekend onder den naam van *Broer Kornelis van Brugge*, alzo hij daar, den tijd van dertig Jaaren, als *Franciscaner Monnik* en *Gardiaan* van die Orde, met grooten ijver had gepredikt. Hij was niet alleen een Godgeleerde, maar ook, naar de omſtandigheden der tijden, in de Taalen wel ervaren. Zeer veel bemoeide hij zig met Staatszaken, dezelve doorgaans op den Predikſtoel brengende, en als dan zijne uitleggingen draaijende, naar dat de zaken, van den een of anderen kant, ten voor- of nadeel liepen, en de *Spanjaarden* of *Staaten* hem nabij kwamen. Hij wist, gelijk het ſpreekwoord zegt, de Huik naar den wind te hangen. Hij was gebooren te *Dordrecht*, Ao. 1521, en heeft geſchreven *de VII Sacramentis*; *Conciones Doctisſimæ*; dus verhaalt *Zweertius* in zijn *Athen. Belg.*

Johannes Lernutius zegt, verſcheiden geleerde Leerredenen van hem gezien te hebben, die, na zijnen dood, op zijnen naam, uitgegeven, en onder ons bekend zijn met den naam van *Sermoenen van Broer Kornelis*, doorzaaid met grillen en oneerlijke Loopjes, welke *Sanderus* voorgeeft, door de Kettets daar in geſlanst te zijn; doch dit ſteunt op geen bewijs. De Proteſtanten ſpreeken doorgaans van hem, als van een lompen onbeſchaafden Grootſpreeker, een volleerd Meester in ſchelden en lasteren. Hij werd voor een geilen en onkuiſchen Boef gehouden; doch wij vinden onnodig, die te meermaalen herhaalde ſchandelijkheden hier ter neder te ſtellen. Hij moest *Brugge*, om die reden, verlaten; doch vond, een Verdediger onder de *Nederlanders*, gelijk men zien kan in de Kerklijke Oudheden van *Zuid-Holland*, in

in de Aantekeningen op bl. 133: hoewel ook aldaar bevestigd wordt, dat de Monniken, voortijds, veele Fabelen, in plaats van Euangeliſche Waarheden, op den Predikſtoel bragten. Men zegt, dat de vermaarde Schilder *Hubertus Goltzius* zijne *Sermoenen* in het licht heeft gebragt. In 't Jaar 1576, werd hem het prediken verboden, en, niet lang daarna, het Minnebroeders Klooster, (waarin zijn verblijf was,) van het gruwel der Sodomiterij beſchuldigd; waarom eenige der Monniken met het Vuur geſtraft zijn. *Broer Kornelis* leefde nog eenigen tijd daarna, maar elendig kwijnende, en aan veele ziekten onderhevig, tot dat de dood hem, den 14 Julij 1581, in den Ouderdom van 60 Jaaren, wegnam; volgens zommigen werd hij in 't Klooster te *Brugge*, volgens anderen in 't *St. Jans Gasthuis* begraven. Op het Kerkhof te *Brugge* ziet men, in 't Latijn, een breedvoerig Graffchrift, waarin zijne deugden ten hoogſten top gevijzeld worden. Doch om dat wij hem in een ander licht beſchouwen, dunkt het ons der moeite niet waardig, het zelve hier te plaatzen.

Zie HALMA, VAN MERTEREN, HOOFT, enz.

ADRIAAN *van der Goes*, Advocaat van Holland; zie GOES, (Mr. *Adriaan van der*)

ADRIAAN *Antoniſz*, Burgemeester van *Alkmaar*, enz. zie ANTONISZ. (*Adriaan*)

ADRIAAN *Berkhout*, Zeekapitein; zie BERKHOUT. (*Adriaan*)

ADRIAAN *van Bredehof*, Overſte over een Regiment Schutters der *Noordhollandſche* Steden; zie BREDENHOF. (*Adriaan*)

ADRIAAN *Krimpen*; zie KRIMPEN. (*Adriaan*)

ADRIANI, (*Adrianus*) een Jeſuit van *Antwerpen*, die veele boeken, in den Nederduitſchen ſchrijftrant, in 't licht heeft gebragt, allen door G. *Brunel*, Kanunnik te *Deventer*, in 't Latijn, uitgegeeven: hij ſtierf te *Leuven*, 1581.

Zie VAL. ANDREAS, *Bibl. Belg.*

ADRIAAN *Jacobz*, Predikant der *Contra-Remonſtranten* te *Haarlem*. Zie SPRANKHUIZEN.

ADRIAAN *Simonszoon*, omtrent den Jaare 1618 Predikant te *Charlois*, werd, volgens verhaal van bovengemelden, van zijnen dienst afgezet, en naderhand, om het bijwoonen der Remonſtrantſche Sijnode te *Rotterdam*, naar *Waalwijk* gevoerd, met nog zes andere van hunne Predikanten, welker voorheen gemelde vonnis van afzetting (zo hij zegt), ſchoon zij reeds het land waren uitgevoerd, door de *Dordſche* Sijnode bevestigd werd: om reden, dat zij niet alleen de bekende vijf pointen met groote onſtuimigheid hadden gedreven; maar ook om dat ſommige van hun, boven dien, met andere dwalingen waren beſmet, en, door hunne Anti-Sijnode, ſchadelijke en ſchandelijke Ligue, binnen *Rotterdam*, tegen de Republijk en Kerk, zig zwaarlijk hadden verloopen. Hij tekent verder aan, dat in 't jaar 1621, na dat de Remonſtranten het waagden, tegen hun bannisement, weder in 't land te komen en te prediken, onder anderen, ook deeze *Adriaan Simonszoon* dit verrigte op zijne voorgemelde ſtandplaats, in het bijzijn van meer dan 2000 menſchen; dat de Remonſtranten, ſedert eenigen tijd, met hem veele moeite gehad hadden; dat men, na eenige maanden twistens, ontdekte, hoe het zijn toeleg was, aan de Heeren Gecommitteerde Raden, bij Requeste, landwinning, of vrijheid om in het land te mogen woonen en verkeeren, te verzoeken, mits tekenende de bekende Acte van ſtilſtand. Eenigen (zegt hij) verhalen, dat de Heeren Raden, zijn verzoek in beraad neemende, hem harde voorwaarden zouden hebben afgeëischt: als, dat hij de huizen zoude moeten noemen, waarin hij geleerd had, de lieden, die hem gehoord hadden, en hoe veel de collecte, welke daar gedaan was, had bedraagen, enz. Doch ik heb, zegt hij, niet verder konnen vernemen, of hij de Heeren daar in ten genoegen is geweest, maar wel dat hem, den 25ſten van Herſtmaand, 1621, zijn verzoek is ingewilligd; en dat hij, twee of drie weken daarna, de Acte van ſtilſtand tekende, langs hoe meer van de Remonſtranten afweek, die hem het laatſte vierendeel jaar gagie deden volgen, of ſchoon hij de Broederſchap, en derzelver Directeuren, met vuile verwen afmaalde, dreigende hun nog wel anders te zullen bejegenen, indien zij hem de gewoone be-

betaaling onthielden. Ook zegt hij, dat *Adriaan* eene korte verantwoording ſchreef, en het volgende Jaar in 't licht gaf, waar op de Societeit, volgens zijn verhaal, niet waardig oordeelde te antwoorden. Hij was het Kruis moede, (gaat hij voort), daarom hing hem het hoofd naar de Kerk; en het leed ook niet lang, of hij ging bij de Contra-Remonſtranten, ondertekende hunne Confeſſie, Catechismus en de Canons der *Dordſche* Sijnode. Hij deed zijn best om de Remonſtranten tot de Kerk te brengen, en werd, op zijn verzoek, bij de *Zuid-Hollandſche* Sijnode, te *Gornichem* tot het Avondmaal toegelaaten, onder voorwaarde, dat zijne ſchuldbekentenis voor de Klasſis van *Rotterdam*, waar onder hij eerst had behoord, zoude worden gedaan, zo als ook geſchiedde. Om deezen afval, zo als zij het noemden, geraakte hij zelfs in verdenking, in het jaar 1622, als een verrader van hun, te *Rotterdam*, gedient te hebben, ſchoon men zulks nooit heeft kunnen bewijzen.

Zie BRANDT, *Reformatie*, II. Deel, bl. 344—791. 899. III. Deel, 463, 592, 593, 703, 800.

ADRIAAN *van der Mijlen*; zie MIJLEN. (*Adriaan v. d.*)

ADRIAANSZ, (*Jasper*) was een van die geenen, die, bij vonnis van den Hertog *Alva*, in 's *Hage*, tegen den 20 Maij 1568, werden ingedaagd, om dat hij was een aanhanger, zo als in de Sententie gezegd wordt, van de nieuwe Predikanten, en dezelve gehuisvest had; en geholpen in het huuren van een huis om hunne Predikatien te doen, niettegenſtaande het verbod van den Baljuw van 's *Hage*; dat hij, als zijnde overſte van arme weezen, dezelve ſchandelijke gezangen had geleerd, (waar mede, waarſchijnlijk, de Pſalmen, door *Datheen* berijmd, zullen bedoeld zijn) hun twee Ketterſche Catechismuſſen te leezen gegeeven; boosaardig de Kerklijke Perſoonen tegengeſproken, des nachts ten onrecht geſlagen, met het platte van zijnen degen; ergerlijke ſpreekwoorden, tot verſmaading van den Kerkelijken Staat, had voorgebracht; de Beeldbreekers behulpzaam geweest; zeggende onder andere, dat indien zij zig van zijnen raad bediend hadden, zij alle afgoderij zouden hebben afgeſlagen; om alle welke be-

zwaarnisſen, hij, nevens vier andere perſoonen, uit *'s Hage*, enz. werd gebannen en zijne goederen verbeurd verklaard.

Zie MARCUS, *Sententien*, bl. 55.

ADRIAAN-PIETERSZOON AMBACHT, vindt men, onder de verdeeling van *Holland* en *West-Friesland*, aangetekend. In het jaar 1436 verſtond men dat hetzelve behoorde geſteld te zijn onder de *Rieder* of *Rijderwaert*, en het Baljuwſchap van *Zuid-Holland*: dus is het ook gebleeven, in de verdeelinge van 1635.

ADRIAANZ, (*Jan*) geboortig van *Leyden*, bekend als een konstig Landſchap-ſchilder.

ADRIAAN *Willemszoon*, *Admiraal*, nevens *L. Boiſot*, beroemd om zijne dapperheid, betoond in het ontzet van het belegerde *Leyden*, 1574. Zie Art. BOISOT en LEYDEN.

Vaderl. Hist. VI. Deel, bl. 487.

ADRIANA of *Adriaantje*, eene zeer oude Dogter, van welke HALMA gewag maakt, als zijnde te *Zutpen*, 1624, in den ouderdom van 104 Jaaren overleeden.

ADRICHEM, voortijds een zeer oud Slot, de verblijfplaats der Edelen van *Adrichem*, uit het huis van *Brederode*. Vermits het, door de Oorlogen, zeer verwoest was geworden, heeft *Antonius van der Burgt* of *Burgh*, als Erfgenaam van zijne Moeder, *Wilhelmina van Adrichem*, op dit Adelijk erf, wederom een treffelijk huis doen bouwen; het ligt bij het vermaarde dorp *Beverwijk*. *Oud Adrichem* was, door de invallen der kleine *Frieſen*, tot den grond toe vernield, en op deszelfs puinhoopen is 't Nieuwe geſticht. THEOFRIDUS, Abt van *Epternach*, die onder Keizer HENDRIK DEN IV, in de XI Eeuw, geleefd heeft, geeft 'er dit bericht van: *Karel*, Zoon van *Pipijn*, Groot-Hofmeester van Frankrijk, en Grootvader van *Karel den Grooten*, heeft, te *Trier* zijnde, den 22ſten Maij, de geheele Hofſtede *Adrichem* in *Friesland*, (*Adrichium in Friſia*) gelegen in de landſtreek *Kinhaim*, boven de Rivier *Velſen* (*ſuper Flu-*

Fluvium Velſianam) daar de Zee aan de andere zijde vloeit, door een Koninglijk Testament, aan de Kerk van *Utrecht* gegeeven.

Zie HALMA, BRUGMAN, VAN DER HOUVE, JUNIUS, VAN LEEUWEN, enz.

ADRICHEM, en *Adrichum*; een Adelijk en van ouds vermaard geſlacht in Holland, door huwelijken vermaagſchapt aan die van *van der Duſſen*, *van Leiden* en *Meerman*. Heer *Floris van Adrichem*, Ridder, leefde omtrent het jaar 1300. *Ludolph van Adrichem*, van wien reeds op het Jaar 1086 melding gemaakt wordt, ſtelt men geweest te zijn, een Zoon van *Dirk den Ilden*, Heere van *Brederode*. Dat het Slot van dit geſlacht veel ouder, en al omtrent het Jaar 730, aan *St. Marten*, of de *Utrechtſche* Kerke, geſchonken is, blijkt van elders. *Floris van Adrichem*, die geſtorven is 1361, was getrouwd aan Vrouwe *Elizabeth van Zanen*. Hij overleed, in 1595, nalatende *Floris van Adrichem*, die zeer oud werd, en ter Vrouwe had *N. van Brakel*. Hij verwekte bij haar vier Zoonen: *Simon*, zijnen opvolger, alzo *Adrichem* een Leen van het *Utrechtſche* Bisdom was; *Klaas van Adrichem*, Burgemeester van *Haarlem*, die, benevens *Hugo Albout*, onder een oploop der *Kabeljaauwſchen*, in zijn huis overvallen werd, in 1444. Dewijl *Simon van Adrichem* voor die factie, en dus een tegenſtreever was van zijnen broeder, die de *Hoekſchen* was toegedaan, beſtormde hij, onder aanvoering van de Vleeschhouwers, met alle hevigheid, het huis van zijnen Broeder *Klaas*. *Willem van Adrichem*, gehuwd aan *Beatrix van Loenreſloot*, verwekte bij haar elf Dogters; eene van dezelve was gehuwd aan *Philips Fait*; eene andere aan *Balthazar van Buuren*; nog eene andere aan *Arend Piek*, in *Gelderland*; en wederom eene andere aan *Willem van Bloemendaal*, te *Vianen*. *Pieter van Adrichem*, in 1588 geſtorven, de laatſte van het mansoir van dit adelijk geſlacht, liet na alleen eene Dogter, *Clara van Adrichem* genaamd, die tot man had *Jacob van der Does*, te *Leyden*. De oudſte Zuster van *Pieter van Adrichem*, was *Wilhelmina*, getrouwd met *Lieven van Burg*, Burgemeester te *Zirickzee*, die bezitter van 't huis *Adrichem* werd, en wiens Zoon het zelve heeft herbouwd. *Smit* zegt, in zijn *Schatkamer*: „ Heden het Stamhuis van den Heer

„ van *Blocquerij*." Volgens dien zelfden Schrijver, zijn van den laatstgemelden Erfgenamen geweest, de Heeren *Pieter* en *Ferijk Ruisch*, die het na huns Ooms overlijden, benevens *Merestein*, geërfd hebben. In 1750 behoorde het aan den Heere en Mr. *Jonas Witzen*. *Rochman* vertoont het in drie gezichten, zo als het was den 15 Aug. 1707, met twee Vleugelen uit het water opgebouwd; van vooren met een muur gesloten, en ter slinker zijde met een uitstek, waar op een Toorentje staat. Nog twee andere Zusters van gemelden *Pieter van Adrichem*, hadden den geestelijken staat aangenomen: te weeten, *Cornelia*, Nonne in de *Beverwijk*, en *Elizabeth*, te *Koningsveld*. Het verdere Geslachtregister kan men vinden bij *Goudhoeven* en van *Leeuwen*. Het wapen was, gelijk dat van *Brederode*, gebroken, met een zwart radertje in een schild van zilver, op de borst van een Leeuw.

ADRICHEM, (*Nicolaas van*) was Abt van *Egmond*; zijn leven is door *Bokkenburg* beschreven; zie EGMOND.

ADRICHEM, (*Christiaan van*) een Roomsch Priester, geboren te *Delft*, den 14 Februarij 1533, Zoon van Heere *Adriaan Claasz. van Adrichem*, Burgemeester der gemelde Stad. Zijn Oud-Oom, van Moeders zijde, was de beroemde *Martinus Dorpius*, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Leuven*. Deze *Christiaan*, die ook wel *Christiaan Kruik van Adrichem* is genoemd, werd, op den 7 Maart 1566, tot Priester gewijd, en, na den dood van *Michiel Doensz*, tot Overste van *St Barberaas Klooster* aangesteld. Een zeer bijzonder Vriend was hij van den vermaarden Pater *Cornelis Musius*, en tevens groot gunsteling van *Maximiliaan*, Markgraaf van *Ter Veer*, die hem, in den gemeenzaamen ommegang, *St. Barberaas Vader* plagt te noemen. In de eerste drift van vervolging tegen de Roomschgezinden, werd hij uit *Holland* verdreeven, verschuilde zig eerst te *Mechelen*, daarna te *Utrecht*, en eindelijk te *Keulen*. Op den naam van *Crucius* heeft hij uitgegeeven, het leven van JESUS CHRISTUS, beknoptelijk uit de *vier Euangelisten* zamengebragt. Achter hetzelve vindt men eene Redenvoering over de Christelijke Godzaligheid, door hem, in een algemeen Kapittel, op den 23 Julij 1570, uitgesproken.

Ter-

Terwijl hij zig te *Keulen* bevond, besteedde hij zijnen tijd met het doorzoeken en bijeenbrengen van het geen zo over de Stad *Jerusalem* als over 't *H. Land*, geschreeven was. Dus als een balling zijn leven, tot op den Ouderdom van 52 Jaaren, gesleeten hebbende, overleed hij, den 20 Julij 1585, en werd in 't Klooster *Nazareth*, 't welk hij eenigen tijd als Pater bestierd had, begraven. Men vond naderhand goed, zijne gedagtenis, door 't volgende Grafschrift, te vereeuwigen.

D. O. M
MONUMENTUM REVER. ET ERUDITI
D. C. CHRISTIANI ADRICHOMI DELPHI.
SACRATARUM VIRGINUM. S. BARBARÆ
APUD DELPHOS HIERARCHÆ.
OBIIT ANNO NATIVIT. DOMINI
CIↃ. IↃ. LXXXV. XII. KAL. JULII.
ANNO ÆTATIS LII.
EXILII VERO QUO CAUSA FIDEI
A. PATRIA EXPULAVIT XIII.

Gens ADRICHOMA *Deo nomen, sed patriæ* DELPHI
Vitam inter Batavos clara potensque dedit.
BARBARÆ *apud fanum rexi sine labe sorores,*
Integra quando domi Paxque Fidesque stetit.
Ast ubi cuncta ruere, Fides, Pax, Jura, recess,
Anteferens patrio rura Vbiana solo.
Hic Solymorum urbem Bavara de gente dicabam
ERNESTO, *præstans, & memorabile opus.*
Otia pertæsus, scripsissem plura, sed atrox
Vtile Mors studium sustulit omne meum.

Hij heeft zig nog meer beroemd gemaakt door zijn uitgegeeven Boek: *Theatrum Terræ Sanctæ*, of beschrijving van 't Heilige land, eerst gedrukt te *Keulen*, 1593 en 1600, 1603, en naderhand herdrukt te *Leyden* 1628, waarin hij (zegt *Zeilerus*) dat gewest als bij den voet afmeet. Wanneer (zegt hij verder) *Adrichem* nog het ampt van Nonne-Pater te *Delft* bediende, heeft *Pius de V* het zogenaamde Kapittel te *Utrecht* afgeschaft, dus ge-

genoemd, om dat de Kloosters, tot dat Kapittel of die vergadering behoorende, en door onderlingen band vereenigd, gelegen waren onder 't Sticht van *Utrecht*. Verscheiden Konventen hebben het hoofd onder de geweldenarij geboogen; maar andere stelden zig dapper voor hunne Vrijheid in de weer; onder welke onze *Adrichem* uitmunte. De Nonnen, en ook de Pater, werden, door den Biechtvader van den Hertog van *Alva*, en door andere Trawanten des Hertogs, op eene onbeschofte wijze, bejegend; zo dat men dreigde, den Ban tegen hem uit te blixemen, en hem in den Kerker op te sluiten. Ook werd het gantsche Konvent, tegen de Wetten, in den ban gedaan. Die zelfde Schrijver zegt, in de *Oudheden van Kennemerland*, bl. 371. veel tot lof van de bovengemelde *Cornelia van Adrichem*, als Nonne in de *Beverwijk*, welke hij beschrijft als waarlijk Godvruchtig en eene bekwaame Latijnsche Dichteresse.

ADUWARTSWOUD, een Hollandsch Dorp, verbasterd in *Hazartswoude* of *Haserzou*; zie HAZARTSWOUDE.

ADUWART, een Dorp in *Groningen*; zie ADEWERT.

ADUWART, een van ouds vermaarde Abdij; zie ADEWERT.

ADUARDERDIEP, een stroom, welke, uit de *Drenthsche Veenen* ontstaande, door de *Groninger Trekvaart*, noordwaards, naar de *Hunze* vloeit; daar zij, bij de gewezene Schans *Aduarder-Zijl*, uitwatert. Het Dorp *Adewerd* of *Aduwerd* heeft daar van zijnen naam ontleend.

BACHIENE, *Geograph. der Nederl.* III. Deel, bl. 228.

ADUARDER-ZYL. Bij den bovengemelden Stroom of Uitwatering, lag weleer een sterke Schans, die dezen naam droeg. De *Saxen* hadden dezelve aangelegd, ten einde de Scheepvaart der *Groningers*, langs de *Hunze*, te stremmen; om deeze reden werd dezelve *Weer-Groningen* genaamd. Die van *Groningen*, het nadeel, welk hunne Stad, door deze Sterkte, leed, ontwaar wordende, belegerden dezelve, in den Jaare 1515; en na eene kloekmoedige verdeediging, werden zij 'er meester van, bij verdrag

drag van den 17 Maart; waarna zij haar ten eenemaal deeden vlegten, en te gelijk den houten Brug, die over *'t Zuiderdiep* geſlaagen was, afbreeken. Eenige Jaaren later is dezelve wederom opgebouwd, en, in 1593, met Staatsch Krijgsvolk bezet. Graaf *Willem van den Berg* belegerde die ſterkte. Na tweemaal vergeefs ſtorm te hebben geloopen, geraakte hij, den aanval hervattende, daar binnen. De gantſche bezetting werd, zonder genade, om 't Leven gebragt. Door de Staatſchen, werd, in de volgende Jaaren, onder Graaf *Willem van Naſſau*, dit beſtaan beraald gezet; de Vesting, ſtormenderhand, bemagtigd hebbende, doodden zij de Bezetting, die uit 135 Man beſtond, nevens den Kapitein *Prenger*.

Ibid. bl. 232 en 233.

ADUATIKEN, een Volk, afſtammende van de *Kimbriers*, die aan den *Rijn* waren agtergelaten, en waar onder zig de *Teutonen* hebben gemengd, en naderhand door CÆSAR geheel uitgeroeid zijn.

Zie CÆSAR, *de Bello Gallico*, en daar uit *Vaderl. Historie*, II. Deel, bl. 40.

ADULPHUS, een Geestelijk Perſoon, die, door ſommigen, voor den Opvolger van *Willebrordus* gehouden wordt.

Zie *Batavia Sacra*, I. Deel, bl. 280.

ADVOKAATEN, zijn openbaare Lands Amptenaaren, onder dezen naam bekend, of particuliere Voorſpraaken in gerechtszaken.

Advokaaten der Kerke waren, in de oudſte tijden, zelfs Koningen en Vorſten, die 'er hunne eer en voordeel in vonden. De Biſchoppen, om zig van de beſlommeringen der tijdelijke zaken te ontdoen, ſtelden, van ouds, eenigen aan, om op hunne Goederen een waakend oog te houden, en dezelve tegen geweld en kwaadaartigheid te beſchermen. Maar als zij, naderhand, dikwijls, grooten aanſtoot, van deze of geene Vorſten, moesten verdragen, hebben zij magtige en doorluchtige Mannen tot Beſchermheeren, of, zo als zij die noemden, *Advokaaten* hunner Kerken aangenomen. Zij werden *Advokaaten* genoemd, om dat zij voor den Biſchop, als zijne Goederen van iemand werden aangetast of gemoeid, de zaak moesten opneemen en voorſtaan.

ſtaan. Veel hadden deze *Advokaaten* te zeggen; zonder hunne toeſtemming mogten geene Goederen vervreemd, geene zaaken van groot belang afgedaan worden: Ja, veeltijds hadden zij de magt om met den Zwaarde te rechten. Wij hebben gezegd, veeltijds: want overal hadden zij die magt niet; ook is dezelve, van tijd tot tijd, grooter geworden. Eerſt moesten zij den misdadige voor den Rechter ontbieden, en de beſchuldiging tegen hem inbrengen; maar naderhand werd hunne magt ſterker; zo dat zij, zelfs onder dien tijtel, oorlog gevoerd hebben. Want *Hendrik*, Hertog van Beijeren, zeide, (gelijk blijkt uit de Chronijk van *Reigersberg*, op 't Jaar 1162) dat hij het zwaard droeg als Hertog en Advokaat der Kerke. Eigenlijk hadden zij niets te zeggen, in de beſtiering der goederen, noch in 't verkoopen, verpachten of verruilen van Landerijen, dan voor zo veel zij moesten toezien, dat de Abten, door onbehoorlijken handel of door hun brasſen of ſlempen, de goederen niet verkwisteden.

Ook werden zij *Vice-domini* (Onderheeren), *Protectores* (Beſchermheeren) en *Vitrici* (Stiefvaders) genaamd. De laatſte naam word hun gegeven in een open Brief van *Wenceslaus*, Hertog van *Saxen*: en niet ten onrechte, om dat zij het zo grof maakten, met de goederen, alsof zij op vijands bodem en kosten teerden. De Kerken en Kloosters hadden eerst zodanige Advokaaten aangeſteld, om hun tegen alle geweld te beſchermen; en naderhand hadden zij geene grootere vijanden, dan die Beſchermheeren. Zij hadden, voorwaar, wel nieuwe Advokaaten nodig gehad, om hen tegen de eerſte te beveiligen. Wil men hier van bewijs, men leeze de Chronijk van *Egmond*, door *Joh. a Leidis*, en men zal zien, hoe die Abtdij geduurig door dezelve geplaagd is. Ook leest men van *Advokaatinnen*, gelijk men bij *Bokkenberg* zien kan, alwaar het Advokaatſchap over de Abtdij van *Egmond*, na den dood van *Willem*, bij gebrek van Mannelijk Oir, wordt gezegd te verſterven op de oudſte Dogter. Zie ook *Miræus*, bij wien men een Brief vindt, aldus beginnende. *Ik Adelisſa, Advokatinne van de Grimberſche kerke*, enz. (*Not. Eccl. Belg. cap.* 183.)

Batavia Sacra, II. Deel, bl. 102 — 120.

* * *

TAFEL

AANWIJZENDE DE

VIER- OF FEESTDAGEN

DER

ROOMSCHE KERKE,

Getrokken uit het Nederduitsch MARTELAARSBOEK *van 't Sticht van* UTRECHT, *opgesteld volgens de gedachte van* J. MOLANUS, *door* JAN VERNENBURG, *in 't Jaar* 1364; *zijnde, volgens de Lijst, de* XLVIII *Bisschop, en de vijfde onder den naam van* JAN, *welke den Zetel bezat van den Jaare* 1364—1371.

De reden, waarom deeze *Lijst* door mij hier is bijgevoegd, is, ter aanwijzing van de dagteekeningen van eene menigte Graavelijke Brieven, enz. waar van in dit Werk gebruik moet gemaakt worden, en waar van veele niet geteekend zyn met den dag of datum, maar waar op men vind na de *vinding van het H. Kruis*, na *Pontiaans Dag*, enz. Zie hier een enkel voorbeeld: De Kerk van *Gouda*, in het Jaar 1552, door den Blixem aangestooken, verteerde geheel tot Asch; de opbouw werd kort daar na ter hand genomen, op kosten der Gemeente, welke Jaarlijks haare offerhande daar toe moest doen, op *Kersmisse Dag*, zijnde den eersten Zondag na *St. Jans Onthoofding*, waar van de *Vierdag* valt op den 29 *Augustus:* dus moest de offerhande geschieden, den eersten Zondag na den 29 *Augustus*.

Om nu deeze *Vierdagen* gemakkelijker te vinden, dacht mij best, die te stellen bij wijze van Register, hebbende niet blotelijk de naamen van die men in de R. Kerk voor *Heiligen* houd, opgegeeven, maar tevens een schets uit haare Legenden 'er bijgevoegd, om die een ieder te doen kennen.

	VIERDAGEN.
ST. AACHT, eene Jonkvrouw in Katanië bij Sicilien, werd gemarteld onder den Rechter *Quintiaan*; zij stierf, na veele folteringen, in den Kerker.	5 Februarij.
AGNIET, eene Jonkvrouw te *Rome*, werd onder den Overste *Sempronius* ter dood gebracht.	21 Januarij.
ALLERHEILIGEN, een Hoogtijd, op welken, door last van den Paus *Bonifacius*, *Maria* en alle de *H:* Martelaaren tot *Rome* moesten worden gevierd; welk bevel door *Gregorius den Vierden* werd vernieuwd, met bijvoeging, dat zulks alom in alle Kerken moest geschieden.	1 November.

AL-

	VIERDAGEN.
ALLERZIELEN; van alle afgestorvene Gelovigen moest gedachtenis gehouden worden.	2 November.
AMBROSIUS, Bisschop te *Milaan*, Confessor, een groot IJveraar voor de Kerk en Gemeente, zo dat hij, door zijne Leere, een groot deel van Italien weder te rug bracht, en de Leere der *Arianen* deed verlaaten.	4 September.
ANDREAS, de Apostel en Broeder van *Petrus*. had zijn verblijf te *Patras* in Achajen. Te *Sichem* predikende, werd hij van den Rechter *Egea* gegreepen, in den Kerker gesloten, geslagen, en eindelijk met snoeren aan een Kruis gebonden, daar hij twee dagen hangende, niet ophield te leeren en onderwijzen.	30 November.
APOSTEL-SCHEIDING; dit zou volgens *Beka*, in het twaalfde Jaar na den dood van Christus gebeurd zijn.	15 Julij.
BARBERA, eene Jonkvrouw, die onder Keizer *Maximiliaan* gemarteld, en daarna met het Zwaard gedood werd.	4 December.
BARNABAS, de Apostel, een Discipel van Paulus; zijne Reliquiën zyn gevonden onder de Regeering van Keizer Zeno.	11 Junij.
BARTHOLOMEUS; deeze Apostel predikte het Euangelium in Indiën, en zou op het Eiland *Liparis* eerst zijn gekruist, gevild en daarna onthoofd.	24 Augustus.
BAVO, een Confessor te *Gend*.	1 October.
BENEDICTUS, was Abt bij het Kasteel *Casfini*; zijn leeven en deugden zijn door Paus *Gregorius* beschreeven.	21 Maart.
BLASIUS, was Bisschop te *Sebastiaan*; hij stierf als Martelaar onder den Rechter *Agricolaus*.	3 Februarij.
BONIFACIUS, Bisschop van Mentz; deeze uit Britannie in Friesland komende, predikte daar het Euangelium onder de Heidensche Friezen, en werd van hun met veele van de zijnen gedood.	5 Junij.
BOODSCHAP aan MARIA, door eenen Engel bij de Stad Nazareth.	25 Maart.
BRICTIUS, was Bisschop en Confessor te *Tours*, een Leerling van *St. Martijn*, en na deszelfs dood, zijn Opvolger.	13 November.
CECILIA, eene Jonkvrouw te *Rome*, bracht haaren Bruidegom *Valeriaan* en zijnen Broeder *Tiburtiaan* tot het Christendom; en als deeze gemarteld wierden onder den Rechter *Alma-*	

	VERDAGEN.
tro, sterkte zij hun beiden; zij wierd gedood ten tijde van *Marcus Aurelius* en *Commodus*.	
CLEMENS, die gezegd word de IV. Paus na *Petrus* te zijn geweest, heeft het Vormzel na den Doop ingesteld; hij regeerde 9 Jaar, 2 Maanden en 10 dagen, wierd door last van den Keizer *Trajanus* in Zee geworpen.	21 November.
DENIJS, Bisschop te *Parijs*, Martelaar; hij werd door Paus *Clemens* naar Walschland gezonden, en eenige Jaaren daarna, onder den Rechter *Testennijn*, nevens *Rasticus* en *Eleuterus*, onthoofd.	23 November.
DRIE KONINGEN DAG.	9 October.
ELISABETH, Dogter des Konings van Hongarijen, en Weduwe van den Landgraave van Thuringen; bij zijn Leven deed zij Werken van Barmhertigheid, en Weduwe zijnde, leidde zij een Heilig leeven, tot haaren dood, doende veele Mirakelen.	6 Januarij.
FABIANUS, die, zo men wil, de XIX Paus na *Petrus* was, werd onder Keizer *Decius* ter dood gebracht.	19 November.
FRANCISCUS, Confessor te *Assys*, was de Stichter van de Orde der Minder Broeders.	20 Januarij.
GALLUS, van Geboorte een Schot, werd Abt en Confessor in Allemannie, sterft in Swaben.	4 October.
GEERTRUIJ, eene Jonkvrouwe in 't Klooster te *Nievelle*; zij was een Zuster van Hertog *Pepyn*.	16 October.
GILLIS, Abt.	17 Maart.
GREGORIUS, werd Ao. 585 Paus, zijnde de eerste van dien naam.	1 September.
JACOB, bijgenaamd de *Mindere*, word genoemd een Broeder des Heeren, en was een Reisbroeder van *Filippus*; te *Jerusalem* zijnde, werd hij van den Tempel gestooten, wordende aldaar begraaven.	12 Maart.
JACOBUS, de *Apostel* en broeder van St. Jan den Euangelist, werd, op bevel van Herodes te Jerusalem onthoofd, zijn lichaam van daar vervoerd naar Spanje, alwaar 't begraven zoude zijn.	1 Maij.
JAN BAPTIST, de voorlooper van Christus; zijn geboorte word gevierd,	20l Junij.
JAN BAPTIST, onthoofding of vinding van 't hoofd; want zijn sterfdijd was omtrent *Paasch*;	24 Junij.

	VIERDAGEN.
doch het hoofd zou naderhand in de ſtad Emaſſa gevonden, en in de Kerk verheeven zijn.	
JAN, *Euangelist* en *Apostel*, op bevel van Keizer *Domitiaan* van *Ephezen* te *Rome* gebracht, en aldaar in ziedende Olij geſtoken, waar hij onbeſchadigd uitkwam.	29 Augustus.
. . . die na veele vervolgingen en ballingſchap weder te *Epheſe* komt, rechtte daar de Kerk op, en ſtierf in 't 66ſte jaar na Christus, het 99ſte van zijnen ouderdom, en werd daar begraven.	6 Maij.
JORIS, werd in *Perſien* in de ſtad *Deapolis* gemarteld en gedood.	27 December.
KATRIJN, een Jonkvrouw te *Alexandrien*, om het geloof zwaar gepynigd en eindelijk op bevel van Keizer *Maximus* onthooft.	23 April.
KINDEREN (ONNOZELE) DAG, zlende op het bevel van Herodes, die alle de Kinderen te Bethlehem deed ombrengen.	25 November.
KERSTIJD, dat is de viering van de geboorte van Christus, in 't 42ſte jaar van Keizer *Augustus*, in de 193 *Olimpiade*.	28 December.
KRUISVERHEFFING, door Keizer *Heraclius*; die 't uit Perſien wederbracht, te Jeruſalem, eenige Jaaren daarna vond Paus *Sergius* een groot ſtuk daar van, dat hij alle Jaaren door 't Volk liet kuſſen, op den	25 December.
KRUISVINDING, te Jeruſalem, door de Koningin *Helena*, onder de Regeering van *Conſtantijn*..	14 September.
LAMBRECHT, Biſchop te Ludic, Martelaar; deezen de Opziender van het Koninklijk huis berispt hebbende, word hij, in zijn gebed zijnde, in de Kerk gedood.	3 Maij.
LIBBIJN, (of *Lebuinus*) zijn verheffing tot Prieſter en Confeſſor.	17 September.
LIBBIJN, Priester en Confeſſor te Deventer ſtierf Ao. . . .	25 Junij.
LOURENS, onder Keizer Decius, werd hij buiten *Rome* op een Rooster gebraaden.	12 November.
LOIJ (of *Eloij*) Biſchop en Confeſſor der ſtad Namen.	8 Augustus.
LUCIA, eene Jonkvrouw en Martelareſſe, in de ſtad *Sijracuſa* onder den Rechter *Paſchaſius*.	1 December.
LUCAS, de Euangelist, was oud 73 jaaren toen hij ſtierf in Bethanien; zijn gebeente is in 't 20ſte jaar van Keizer *Conſtantijn* overgevoerd naar *Conſtantinopolen*.	13 December.
	18 October.

MAAG-

	VIERDAGSN.
MAAGDEN (11000), die te Keulen zouden zijn gemarteld, waar van de voornaamſte *Urſela* was.	21 October.
MAGDALENA, uit welke zeven duivelen zijn uitgeworpen.	22 Julij.
MARGRIET, eene Jonkvrouw te *Antiochien*; nog maar 15 jaaren oud zijnde, werd zij onder den Baljuw *Olsberus* gepijnigt en daarna onthooft.	13 Julij.
MARIA, de moeder Gods, deszelfs geboorte word gevierd.	8 September.
MARIA Ontfangenis.	8 December.
MARIA Hemelvaart, die in 't bijzijn van Petrus en andere Apoſtelen zoude geſchied zijn.	5 Augustus.
MARIA Lichtmis; dit zegt, dat zij haar Kindeken den Heere offerde in den Tempel.	2 Februarij.
MARKUS, de Euangelist, te Rome zijn Euangelie geſchreeven hebbende, reist naar Egijpten, word te *Alexandrien* gevangen, in 't agtſte jaar van *Nero* gedood;	25 April.
MARTIJN, Translatie, Biſchop en Confeſor te Tours, zijne verheffing tot Biſchop.	4 Julij.
MARTIJN, Biſchop en Confeſor in *Walſchland*, was Patroon in dat Bisdom, ſterft in jaar 400.	11 November.
MATTHEUS, de Euangelist en Apostel, predikte in *Ethiophien*, en droeg daar zijn Martelaarſchap.	21 September.
MATHIAS, word door de Apoſtelen, bij 't lot gekooren, in de plaats van *Judas Iskarioth*, en dus de 12de Apostel.	24 Febr
MICHIEL; deeze zoude begraven zijn in den berg *Garganus*, alwaar ter zijner gedachtenis, een Kerk gebouwd is,	29 September.
MORUS, nevens 6666 Heilige Mannen, onder de regeering van *Maximiaan* gedood.	22 September.
NICOLAAS, Biſchop, die Keizer Conſtantijn bewoog tot barmhertigheid, met eenige Ridders, die ter dood veroordeeld waren, Anno 358.	6 December.
ODULFUS, Priester te Oirſchot, trok naar Utrecht, en van daar naar Friesland, daar hij veelen tot het Christendom bekeerde, en ſtierf in hoogen ouderdom te Utrecht.	12 Junij.
OLOF of OLAUS; deeze ſtaat wel niet in 't *Utrechts Martelaarsboek*, maar *J. Molanus* heeft hem 'er bij geplaatst, om dat hij hier te Lande in groote achting was; zijnde zelfs ter zijner gedachtenisſe de *St. Olofs Kapel* te Amſteldam geſticht. Hij was Koning van Noorweegen en Koning der Martelaaren, anno 1028.	29 Julij.

	VIERDAGEN.
PANCRAS, nog maar 14 jaar oud zijnde, werd hij te *Rome* onder *Diocletiaan* gedood.	12 Maij.
PAULUS BEKEERING, 't welk was een jaar naa Christus Hemelvaart.	25 Januarij.
. . . . in banden te Rome.	1 Augustus.
S. PIETERS verheffing, in de Cathedraale Kerk te *Antiochien*, tot Bisschop, in de plaats van *Simon de Tovenaar*, en vervolgens tot Paus,	22 Februarij.
PIETER EN PAULUS, beide Apostelen, gedachtenisse van hunnen dood, waar van de eerste te *Rome* wierd gekruist, en de andere onthoofd.	29 Junij.
PHILIPPUS de Apostel, 't land der Sciten zijnde doorgetrokken, rust eindelijk in Asien.	1 Maij.
PONTIAAN, bij de stad Spoleta als Martelaar gestorven.	14 Junij.
RIDDERS (10,000) die allen in den Berg *Arato* bij *Alexandrien* wierden gekruist.	22 Junij.
SCHOLASTICA, eene Jonkvrouw, bij 't Kasteel Casenium, de Zuster van St. Benedictus.	10 Februarij.
SEBASTIAAN, stierf als Martelaar onder K. *Diocletiaan* te Rome.	20 Januarij.
SERVAAS, Bisschop van Tongeren, op zekeren dag in den winter, dienst doende, geduurende eene sterke sneeuw, viel 'er op de plaats, die hij tot zijn graf geschikt had, niets: daarom werd daar een Kerk gesticht.	13 Maij.
SIMON en JUDAS, beide Apostelen, de eene in Egijpte, en de ander in Mesopotamie, en daarna beiden in Persie, alwaar zij gemarteld zijn.	28 October.
STEVEN of STEPHANUS, de eerste, die gesteenigt wierd, in 't jaar van Christus Hemelvaart.	26 December.
THOMAS, predikte in Persien en Medie't Euangelium, word gezonden naar Indien, daar hij sterft, en eenige Jaaren daarna na Persien gevoerd.	21 December.
THOMAS; zijne verheffing, dat is, dat zijn lichaam uit Persien werd overgevoerd na *Edessa*.	3 Julij.
TIJBURT of TIJBURTUS, werd nevens *Valeriaan* en *Maximus* te *Rome*, onder den Rechter *Almatro*, gemarteld, en ter dood gebracht, waar van de eerste gevierd word.	14 April.
VALENTIJN, een Priester te *Rome*, word onder K. Klaudius onthoofd; zijn lichaam zou door Marcus en Martha begraven zijn.	14 Februarij.
VICTOR de XVde Paus reg. 15 jaaren, word te Rome gedood onder K. *Severius*.	20 April.

	VIERDAGEN.
VICTOR van *Xanten*, bij *Keulen*, was met 330 anderen Martelaar.	10 October.
VINCENT, een Spanjaard, in de ſtad *Valencia*, ſterft als Martelaar onder Keizer *Domittiaan*.	22 Januarij.
VITI in *Sicilien* gemarteld, en onder *Diocletiaan* gedood.	15 Junij.
URBAAN, de XVI Paus, werd te *Rome* gemarteld, onder den Rechter *Alexander*.	25 Maij.
WILLEBRORD, uit het klooster van *Epternach*, in 't land van *Trier*, word Biſchop en Confeſſor te Utrecht, Ao. 696, ſterft 739.	7 November.

VASTEN AVOND, is Dingsdag na Quinquageſima.

ASCHDAG, is Woensdag na Quinquageſima.

WITTE DONDERDAG, Donderdag voor Paaſchen.

GOEDE VRIJDAG, daags daar aan.

SINXEN-DAG, zijnde Pinxter-Dag.

TAFEL

AANWIJZENDE DE

VIER- EN FEESTDAGEN

DER

ROOMSCHE KERKE,

6 Jan. Drie Koningen of Derdiendag.
14 — Pontiaan.
20 — Fabiaan en Sebastiaan.
21 — Agniet.
22 — Vincent.
25 — Paulus Bekeering.
2 Febr. Maria Lichtmis.
3 — Blasius.
5 — Aegt of Agatha.
10 — Scholastica.
14 — Valentin.
22 — Pieters Verheffing.
24 — Mathias.
12 Maart Gregorius.
17 — Geertruij.
21 — Benedictus.
25 — Maria Boodschap.
14 April Tijburt.
20 — Victor.
23 — Joris.
25 — Markus Euangelist.
1 Maij Philippus en Jacobus.
3 — Kruisvinding.
6 — Jan de Euangelist.
12 — Pancras.
13 — Servaas.
25 — Urbaan.
5 Junij Bonifacius.
11 — Barnabas.
12 — Odolf.
14 — Pontiaan.
15 — Vitis.
22 — 10,000 Ridders.
24 — Jan Baptist.
25 — Luibinus.
29 — Pieter en Paulus.
3 Julij Thomas Verheffing.
4 — Martijn.
13 — Margariet.
15 — Apostel Scheiding.
20 — Jacobus.
22 — Magdalena.
29 Julij. Olof.
1 Aug. Paulus in banden.
5 — Maria Hemelvaart.
8 — Laurens.
24 — Bartholomeus.
29 — Jan onthoofd.
1 Sept. Gillis.
4 — Ambrosius.
8 — Maria Geboorte.
14 — Kruisverheffing
17 — Lambrecht.
21 — Mattheus de Euangelist.
22 — Marcus.
29 — Michiel.
1 October Bavo.
4 — Franciscus.
9 — Denijs.
10 — Victor.
16 — Gallus.
18 — Lucas Euangelist.
21 — 11000 Maagden.
28 — Simon en Judas.
1 November. Allerheiligen.
2 — Allerzielen.
7 — Willebrord.
11 — Martijn.
12 — Lebuines.
13 — Brictius.
19 — Elisabeth.
21 — Cecilia.
23 — Clemens.
25 — Katrijn.
30 — Andries.
1 December. Elolj.
4 — Barbera.
6 — Nicolaas.
8 — Maria Ontvangenis.
13 — Lucia.
21 — Thomas Apostel Pred.
25 — Kersdag.
26 — Stephanus.
27 — Jan Euangelist.
28 — Onnozele Kinderen.

TAFEL

VAN DEN

LEEF- EN REGEERING-TIJD

DER

ROOMSCHE KEIZERS.

Carel de Groote.	800	Henrik VI.	1190-1197
Lodewijk.	814-840	Otto IV.	1198-1218
Lotharius I.	840-85-	Fredrik II.	1218-1248
Lodewyk II.	855-875	Willem	1248-1256
Carel de Kaale.	875-877	Coenraad IV.	1256-1291
Carloman, Lodew. III. en Carel	877	Richard en Alphonsus.	
Carel de Dikke	880	Rudolf van Hapsburg.	1291
Arnold	887	Adolf van Nassau	1291-1298
Zuentibold	895	Albertus I.	1298-1308
Arnold	896	Henrik VII.	1313
Lodewijk IV.	912	Fredrik III.	1328-1346
Conrad I.	918	Carel IV.	1346-1376
Henrik I.	918-936	Wencelaus	1376-1400
Otto I.	956-973	Rupertus	1401-1411
Otto II.	973-982	Sigismundus	1411-1437
Otto III.	983-1002	Albert II.	1437-1451
Henrik II.	1002-1024	Fredrik IV.	1452-1485
Coenraad II.	1024-1039	Maximiliaan	1486-1519
Henrik III.	1039-1056	Carel V.	1519-1558
Henrik IV.	1056-1106	Ferdinand I.	1558-1564
Henrik V.	1106-1125	Maximiliaan II.	1564-1576
Lotharius.	1125-1137	Rudolph II.	1576
Coenraad III.	1138-1152	Wierd gevolgd door Matthias, enz.	
Fredrik I.	1152-1190		

FRANKISCHE KONINGEN.

Childebert III.	695-711	Carel Martel.	736-741
Pipijn, Oost-Fr.	680-714	Carloman, Pipijn, Childerik III.	742-750
Dagoberd	711-716	Pipijn.	750-768
Chilperik II.	716-720	Carolus M.	768-814
Theodorik IV.	720-736		

Lodewijk de Godv.	814-840	Filips II.	1180-1223
Lodewijk Germ.	840	Lodewijk VIII.	1223-1226
Carel de Kaale	840-875	Lodewijk IX.	1226-1270
Lodewijk II.	875-876	Filips III.	1271-1285
Lodewijk III.	882	Filips IV.	1286-1314
Carloman	884	Lodewijk X.	1315-1316
Carel de Dikke	888	Filips V.	1317-1322
Otto	888-889	Carel IV.	1328
Carel de Eenvoudige	893	Filips VI.	1350
Rudolf	936	Johannes II.	1360-1364
Lodewijk IV.		Carel V. de Wijze	1364-1380
Lotharius	986	Carel VI.	1381-1422
Lodewijk V.	986-987	Carel VII.	1423-1461
Hugo Capet	996	Lodewijk XI.	1461-1483
Robbert	1031	Carel VIII.	1483-1498
Henrik I.	1031-1061	Lodewijk XII.	1498-1515
Henrik II.		Francois I.	1516-1547
Henrik III.		Henrik II.	1547-1559
Filips I.	1061-1108	Francois II.	1560 —
Lodewijk VI.	1108-1137	Carel IX.	1561-1574
Lodewijk VII.	1137-1180	Henrik III.	1575-1589

HERTOGEN VAN BRABAND.

Pipijn v. Lande	615-647	Otto	991-1005
Grimoald	658	Lambert I. en Gerberga.	1005 1015
Anſegiſus en Begga	658-687	Hendrik d'Oude	1015-1038
Pipijn van Herſtal	687-714	Otto	1038-1039
Carel Martel	714-741	Lambert Bald.	1039-1054
Pipijn III.	741 768	Hendrik II.	1054-1068
Carel de Groote	768-814	Hendrik III.	1068-1096
Lodewijk de Godv.	814-840	Godefried I.	1096-1136
Lotharius I.	840-855	Godefried II.	1136-1142
Lotharius II.	855-869	Godefried III.	1142-1186
Carel de Kaale	840-877	Hendrik IV.	1186-1235
Lodewijk III.	877-879	Hendrik V.	1235-1247
Lodewijk en Carloman	884	Hendrik VI.	1247-1260
Karel de Eenv.	879-929	Aleid voor haare Kinderen.	1260-1266
Lodewijk IV.	929-954	Jan I.	1266-1294
Lotharius	954 986	Jan II.	1294-1312
Lodewijk V.	987		
Carel	991		

Jan

Jan III.	1312-1335	Maximiliaan en Maria	1477-1494
Wencelaus met Johanna	1355 1406	Filips van Ooſtenrijk	1494-1506
Antoni van Bourg	1406-1415	Karel V.	1515-1555
Jan IV.	1415-1426	Filips II. door overdragt	1555-1598
Filippus I.	1427-1430	Afgeſtaan aan Albertus en Iſabelle	
Filips de Goede	1430-1467	1598: hij ſtierf 1621; Zij	1633
Karel de Stoute	1467-1476	Filips III.	1634-1641

GRAAVEN VAN VLAANDEREN.

Diderik	622-692	Gui van Dampiere	1305
Antoni	692	Robbert de Bethune	1322
Bouchard	——	Lodewijk van Nevers	1346
Eſtorede. Ob.	792	Lodewijk van Male	1384
Diderik	792-836	Filips de Stoute	1384
Ingeram	836-852	Maria van Male	1404
Odoacer	852-863	Jan van Bourgondien	1419
Boudewijn Iſte Graaf	863-879	Filip de Goede	1425-1467
Boudewijn de Kaale	879-9 8	Karel de Stoute	1477
Arnoud de Groote	919-964	Maria van Bourg. Ob.	1482
Boudewijn III.	964	Maximiliaan van Oostenrijk. Ob.	1519
Arnoud de Jonge	965-989	Filips de Schoone, trekt naar Spanje	1505
Boudewijn IV.	989-1036	Karel de V.	1515-1555
Boudewijn V.	1067	Filips III. als Graaf van Vlaanderen, de III. van Holland, en II Koning van Spanje	1555 1598
Boudewijn VI.	1070	Albert	1598-1621
Arnoud de Ongeluk.	1070-1072	Iſabella Clara	1598-1633
Robert de Fries	1072 1077	Filips de IV.	1621
Robert II.	1081	Karel II.	1665
Boudewijn VII.	1119	Filips V.	1700
Karel de Goede	1127	Karel III. als Koning, als Keizer VI, als Graaf gehuldigd	1717
Willem de Normandier	1127-1129	Maria Thereſia enz.	1745
Dirk	1168	Franciscus	1765
Filip	1169-1191	Joſephus de II.	1780
Margriet	1194		
Boudewijn VIII.	1192-1195		
Boudewijn IX.	1205		
Johanna	1205-1244		
Margriet	1244		
Willem van Dampiere I.			
Willem van Dampiere II.	1251		

Everhard	1361-1371	Maximiliaan	1477-1491
Wilhelmus	1371-1402	Carel I.	1491-1538
Reinald IV.	1402 1423	Willem II.	1538-1544
Arnold van Egm.	1423 1471	Carel II. van Ooſt.	1544-1549
Adolf I.	1471 1473	Filip en Carel	1549-1555
Adolf II.	1473-1477	Filip	1555
Carolus	1473-1473	Tot de afzweering	1581
Adolf III.	1477		

NEDERLANDSCHE STADHOUDERS EN GOUVERNEURS.

Jan van Arkel.	1399	P. E. van Mansfeld	1593
Jacob van Gaasbeek.	1425	I. Ernestus	1594
Filwater	1426	K. Albertus	1598
Frank van Borsſelen	1428	Ernst Caſimir	1620
Hugo van Lanoij	1433	De Graaf van Bukquoi	1621
Willem van Lalaing	1440	Pr. Fredrik	1625
Gozewijn de Wilde	1444	Hendrik Caſimir	1632
Jan van Lanoi	1448	Ferdinand van Oostenrijk	1634
Lodewijk van Brugge	1465	Willem Fredrik	1640
Wolferd van Borsſelen	1477	Franciscus de Melo	1641
Joost van Lalaing	1480	Em. de Moura	1644
Jan van Egmond	1484	Leopold Willem	1647
Margreta van Oostenrijk	1507	Willem de II.	1648
Floris	1515	Don Jan	1658
Hendrik van Naſſau	1517	L. d. Benavides	1659
Antoni van Lalaing	1522	Hendrik Caſimir	1664
Maria van Oostenrijk	1531	Franciscus de Moura	1664
Réné de Chalon	1540	Don Velasko	1668
Maximiliaan van Kleef	1543	De Zuninga	1670
Lodewijk van Vlaanderen	1544	Willem III.	1672
F. Hertog van Savoye	1556	K. de Gurrea	1675
Margreta van Parma	1559	Alexander Farneze	1678
Alva	1567	Henrik Otto	1682
Requeſens	1574	Don Antonio	1685
Don Jan	1574	Maximiliaan Emanuel	1692
Willem I.	1575	Johan Willem Friſo	1696
Maximiliaan van Bourg.	1577	W. C. H. F. Friesland, enz.	1711
Don Jan van Oostenrijk	1577	Over de 7 Provincien	1747
Alexander Farneze	1578	Fr. Eug. van Savoye	1716
Maurits van Naſſau	1584	Maria Elizabeth	1725
Leicester		Willem de V. Erfſtadhouder	1766
Adolf van Meurs			
Willem Lodewijk	1584		

VOORNAAMSTE ALGEMEENE

GESCHIEDSCHRIJVERS.

Julius Cæsar in 't 98ste jaar voor Christus Geboorte.
Strabo . 15.
P. Mela . 45.
Plinius Secundus . 79
Tacitus . . . 97
Plutarchus . 100.
Suetonius . 112.
Ptolomeus . . 140.
Antoninus . . 140.
D. Kasfius . 220.
A. Marcellinus . 378.
Sofimus . 425.
L. Schafenburg . 1077.
H. Contractus .
K. Kolijn . 1190.
M. Stoke . 1305.
L. van Velthem 1248-1316.
Clerk uit de laage landen tot 1316.
Beka tot . 1393.
Fasciculus Temp. tot 1480.
J. Veldenaar tot . 1470.
Jan van Leijden, tot 1504.
Oude Hollands Cronijke de beste tot . 1636.
Goudfche Chronijk 1598.
R. Snoij, geb. 1478 ov. 1537.
A. van Baarland, geb. 1482 obiit. . 1542.
Sasfenfpiegel . 1482.
Wachtendorp, tot 1650.
J. van der Hoeve, tot 863.
L. Hortenfius, geb. 1500 obiit . 1573.
H. Junius, geb. 1511, ov. 1574.
L. Guiciardijn, tot 1650.
P. Opmeer, geb. 1566 ov. 1601.
E. van Reid van 1555-1601.
P. der Heuter, geb. 1555 ov. 1574.
P. Merula, geb. 1558, ob. 1598.
J. Douza, geb. 1545, ob. 1604.
J. Lipfius, geb. 1547, ob. 1606.
Thuanus, geb. 1552, ob. 1617.
Schreef van . 1548-1608.
Schrick, gedrukt in 1615.
E. van Meeteren 1404-1611.
P. Bokkenberg, g. 1548. o. 1617.
O. F. Petit, gedrukt 1615.
Goudhoeve, zie O. H. Chron.
H. de Groot, van 1555-1609.
Meerbeek . 1500-1620.
Cluverius, geb. 1580, ob. 1620.
Gifius, van . 1560-1598.
Bor van . 1555-1600.
Meurfius, geb. 1579, ob. 1639.
Baudart, van 1602-1624.
P. Pers, van . 1560-1581.
P. C. Hooft, van 1555-1587.
Bentivoglio, van 1559-1609.
Strada, van . 1555-1589.
Boxhorn, geb. 1612, ob. 1651.
P. Schriverius g. 1576, ob. 1660.
M. Schook, geb. 1618, ob. 1669.
Aitzema, van . 1621-1667.
Silvius . 1667-1693.
S. van Leeuwen Bat. III. ged. 1685.
G. Brandt geb. 1626, ob. 1685.
A. Mattheus geb. 1564, ob. 1657.
M. Vosfius, van 859-1432.
Wickefort, gedrukt . 1719.
Halma, geb. 1653, ob. 1722.
Basnage, geb. 1653, ob. 1723.
I. en P. le Clerk, van 1567-1740.
G. van Loon, tot 1715.
F. van Mieris, geb. 1689, ob. 1755.
Blomhert, van . 1555-1712.
Scheur, van . 1555-1751.
Wagenaar, van het begin tot 1755.

N.B. Deeze Tafels moeten agter het Deel geplaatst worden.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

II. DEEL.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

DOOR

JACOBUS KOK.

TWEEDE DEÉL.

AE — AL.

TWEEDE DRUK.

MET KAARTEN, PLAATEN en POURTRAITTEN.

TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCLXXXV.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

A E.

ÆBINGA, een Adelijk Stamhuis, onder het Dorp *Hyum*, in de Grietenij *Leeuwaarderadeel*; een ander, van dien zelfden naam, legt bij het Dorp *Blye*, onder *Ferwerderadeel*, beide in het kwartier *Oostergo*, in de Provintie *Friesland*. — De Edelen van *Æbinga State*, zijn, in de vroegere Geschiedenisſen van *Friesland*, zeer bekend, wegens de geweldige Partijschappen, tegen de Edelen van EMINGA en HUJEMA.

De laatſte van het Geſlacht van ÆBINGA, waar van wij gewag gemaakt vinden, was TZEMK VAN ÆBINGA, Huisvrouw van TJALLING VAN CAMSTRA, die overleed 1614, volgens aanwijzing van haar Graffchrift, in de Kerk van *Sexbirum*.

Zie GABBEMA, HALMA, WINSEMIUS en BACHIENE.

ÆBINGA, eene verſtrooide Buurt, in de Grietenije van *Stellingwerf Oosteinde*, bij Appelſche, Oostwaarts.

Geograp. Woordenboek, 119. BACHIENE bl. 1379.

ÆDGERUS, (*Cornelius*) of *Edgerus van Engenhuis*, werd geboren te *Leeuwaarden*. Men zegt dat hij onbedreeven was in vreemde Taalen, maar, door aanhoudenden ijver, en oplettende verkeering met voornaame Wiskonſtenaars, een zeer ervaaren Landmeeter werd. Hij was van zeer veel dienst bij Koningen en Vorſten. Nadat hij, met den aanvang der Nederlandſche Beroerten, naar *Keulen* was vertrokken, vervaardigde hij aldaar eene zeer naauwkeurige Kaart van 't Keulsch gebied, die, in het Jaar 1583, in het licht gegeeven werd.

Zie S. PETRI, *Descript. Frif.*

ÆDO, (*Jongama*); zie JONGAMA (ÆDO.)

ÆGIDIUS, of *Ægidii*, (*Guilielmus*) ook *Willem*, geboóren te *Wisſekerk*, in *Zeeland*, was een vermaard Wiskonſtenaar, hebbende geſchreeven een Boek, genaamt: *de Cœlestium Motuum indagatione, ſine Calculo* 1494, *in 4to*. Deze is de zelfde, door C. GESNERUS, in zijne *Bibliotheca*, p. 299. zeer te onrechte genaamd GUILERMUS ÆGEDIUS DE VUISLELRECH. Bij H. CORDANUS, in zijne Verhandeling *de Sublimitate*, p. 579 en 580. word melding gemaakt van eenen GUILELMUS ZEELANDUS, als van een Wiskonſtenaar, die een konſtſtuk, de *Waereld in het klein* verbeeldende, gemaakt had; het welk, door JANNELLUS TURRIANUS *van Cremona*, eenigen tijd daar na, herſteld werd, die 'er ook een na maakte, ten dienſte van Keizer KAREL DEN V. Men kan met geene zekerheid zeggen, of deze de zelfde *Zeelander* zij, dan of 'er een *Deen* door verſtaan worde; de naam, de gelijkheid van Leeftijd en Konſtoefening, doet vermoeden, dat het de *Zeeuwſche* GUILIELMUS ÆGIDIUS geweest zij.

Zie F. SWEERTIJ *Oudh. van Zeeland*; LA RUE, *Geletterd Zeland*, bl. 474.

ÆGIDIUS *van Delft*, word geteld onder de Geleerde Mannen van die Stad, in wiens gezelſchap ERASMUS groot vermaak vond. Hij was, zijnen leeftijd in aanmerkinge neemende, geen onervaaren Digter, noch onbekwaam Godgeleerde.

BLEISWIJK, *Beſchrijv. van Delft*; *Oudh. van Delfland*.

ÆGISTUS, onder de Roomschgezinden genaamd *de Heilige*; zie EGISTUS.

ÆGUM, een der agt Frieſche dorpen van de Grietenij *Idaarderadeel*, onder het kwartier van *Oostergoo*; dit was voorheen de Vischrijkſte Oord in *Friesland*, door middel van een Meir, naderhand droog gemaakt.

ÆGUM, legt een kwartier uurs gaans van *Idaard*. In 't *Woordenboek van Friesland*, word deszelfs ligging bepaald, op vier en een half uur van *Leeuwaarden*, ten zuiden; drie kwartier van *Grouw*, en een half uur van *Warrega*, bijna in 't midden tusſchen de twee laatstgemelde Plaatzen.

Zie

Zie HALMA, VAN DER HOUVE, WINSEMIUS, BACHIENE, *Geographiesch Woordenboek.*

ÆRMARIJP; zie AARMARIJP.

ÆLMOESSENIER. In de vroegſte tijden der Republiek, waren 'er *Aelmoesseniers*, die, in deeze hoedanigheid, het Gebed deeden voor de Vergadering der Heeren Staaten, in het begin en op het einde van elke zitting. Doch het misbruik, om het onderwerp der beraadſlagingen in de Gebeden te moeten voordragen, onder voorwendzel, van den Hemel de verlichting voor de Leden der Vergadering af te bidden, en dus de zaaken aan den *Aelmoesſenier* bekend te moeten maaken, was oorzaak dat dit Ampt vernietigd, en het formulier van een Gebed is opgeſteld, 't welk heeds wordt voorgeleezen.

ÆLST, (*Evert en Willem van*) twee vermaarde Delfſche Schilders; zie AALST.

ÆLSUM, weleer een Klooster, ten Noordwesten van *Akrum*, onder de Grietenij *Utingeradeel*, in *Friesland*, door de Graauwe Bagijnen bewoond, in het begin der XVII Eeuwe nog zichtbaar, op die plaats, alwaar de Rivier de *Boorn* in de *Weeringa-Stroom* valt.

ÆMILIUS, (*Anthonius*) voorheen Hoogleeraar in de Geſchiedkunde te *Utrecht*, was gebooren te *Aken*, den 20ſten December 1589. Tot Jaaren gekomen, veranderde hij zijnen Naam MILES in ÆMILIUS. Zijn Vader geneerde zig met den Koophandel, dien hij eerst dreef te *Antwerpen*, en daarna te *Rome*. Maar den Hervormden Godsdienst willende aanneemen, vertrok hij van daar, eerst naar *Aken*, en verder naar *Dordrecht*. Na dat ÆMILIUS, te *Aken* onder *Johannes Cuneus*, te *Dordrecht* onder *Adr. Marcellus* en *Gerardus Vosſius*, en te *Leiden* onder *D. Baudius* geſtudeerd had, bracht hij vier Jaaren buiten 's Lands door. Op het 26ſte Jaar zijns Ouderdoms werd hij, in de plaats van *Vosſius*, Rector te *Dordrecht*, drie of vier Jaaren daar na te *Utrecht*, en daar na Hoogleeraar op de Academie. Eindelijk beriepen die

van *Leiden* hem, om zijnen Leermeester *Vossius* optevolgen; doch de Magistraat en de Senaat van *Utrecht*, zijne wedde verhoogende, hielden hem aldaar. In 1651 gaf hij in 't licht, eenige Latijnsche Redenvoeringen in Vaerzen. Hij stierf den 10 November 1660.

ÆMILIUS, (*Theodorus*) een deftig, geleerd en godvruchtig Man, die, nadat hij eenigen smaak in den verbeterden Godsdienst had gekregen, voornam, zijn Priesterschap te *Oudewater* te laten vaaren, en geene Misen meer te doen. Dus vond hij nodig, om de vervolgingen te ontwijken, dikmaals van woonplaats te veranderen; onthoudende hij zig nu te *Parijs*, dan te *Leuven*, dan weder te *Keulen*, en ook veel te *Utrecht*. Deeze is het, van wien verhaald word, dat hij, in JACOB HERMANS, naderhand vermaard geworden onder den naam van JACOBUS ARMINIUS, eenige groote bekwaamheden ontdekkende, hem ten Vader verstrekte, ter Schoole bezorgde, en in de eerste gronden der Taalen en Godgeleerdheid deed onderwijzen.

Zie BRANDT, *Hist. der Reform.* I. Deel, bl. 301.

ÆMINGA, een oud Adelijk Huis, in de Grietenije *Wonseradeel*; zie EMINGA.

ÆNGWERDEN, een Friesche Grietenije; zie AANGWIRDEN.

ÆNJUM, meede een Friesch Dorp; zie AANGIUM.

ÆNJUM, een Klooster van dien naam; zie AANJUM.

AERTSWEERDE; dus is de regte Nederduitsche vertaaling van den naam eener Plaatze, geleegen in de groote Zuidhollandsche Waard, in de twaalfde Eeuw reeds bekend, bij den naam van *Villa Herewardus*. In eenen Latijnschen Brief van het Jaar 1272, word deeze Plaats vermeld, onder den naam van *Hanesavard*. Verscheidentlijk wordt dezelve gespeld, gelijk men zien kan bij *Oudenhoven*; die, nogthans, deerlijk mistast, daar hij dit met *Hardinxveld* verwart; zie zijne *Beschrijv. van Zuid-Holland*, bl. 146, 614 en 615. In 't verdrag van Vrede, tusschen Hertog *Hen-*

Hendrik den Eerſten van Braband en *Dirk den Zevenden*, Graaf van *Holland*, te vinden in de Handvesten van *Dordrecht*, door den Heer en Mr. *P. H. van der Wall* in 't licht gegeeven, I. Stuk, bl. 15. wordt het genaamd *Harmsweerde*.

Zie *aldaar en in de Aant.* bl. 15 en 16.

ÆSGO, was de naam, dien men, in *Friesland*, gaf aan een Perzoon, die, nevens den Graaf, de gewichtigſte handelingen waarnam, en als deszelfs Adjunct of mederechter moet worden aangemerkt. Hij werd door het volk gekoozen, en door den Koning in zijn ampt beëdigd en bevestigd. Volgens de *Frieſche Landrechten*, moesten zij oordeelen in Civile en Geldzaken.

Zie SCHOTANUS, *Friesch Landrecht*, p. 57. F. SJOERDS, *O. en N. Friesland*, I. Deel, bl. 437.

ÆSGO, zou, volgens *Winſemius* en anderen, geweest zijn, de Zoon van FRISO, naar wiens naam, volgens de oude beuzelachtige verhaalen, die Landſtreek *Friesland* zoude genaamd zijn. Zie *Winſemius*.

ÆSGO, gebooren te *Winſum*, werd, 1384, de XIX Abt van *Lidlum*, en ſtierf 1386.

AESGO DE II werd, in 1470, de XXVI Abt te *Lidlum*, in welken post hij van 't Geſlacht van *Roordema* veel leeds moest verdraagen, die hem zelfs gevangen namen; doch door WIBO GROVESTINS verlost zijnde, ſtierf hij in rust, 1480.

AFFERDEN. . . . . zie OFFERDEN.

AFGEVAARDIGDEN; zie AMBASSADEURS, enz.

AFGODEN. Alhoewel, door het geopenbaarde Euangelium, alle Afgoden en derzelver ſchandelijke dienst, aan alle plaatzen, waar 't zelve zijn heerlijk licht verſpreid heeft, uitgeroeid en vernietigd zijn, zal het, echter, niet geheel ondienſtig wezen, eene ſchets te geeven van de aloude Afgoden, welke onze voorzaaten,

nog in 't Heidendom zijnde, vóór en bij de komst van WILLEBRORD, hier te Lande, eerden en aanbaden; op dat hier door de kracht van 't waare geloof en de daar op gebouwde gronden van 't waare Christendom, van des te meer aanbelang mogen geſchat worden.

JULIUS CÆSAR zegt, in zijne aantekeningen, dat de Duitſchers, (waar onder de eerſte bewooners deezer Landen insgelijks moeten worden verſtaan) noch Priesters, noch Offeranden gebruikten; noch eenige Goden eerden, dan die der menſchen zinnen onderworpen waren, van welke zij daaglijks hulpe ontvingen; gelijk de Zon, de Maan en 't Vuur: want andere waren hun onbekend. Doch dat deeze bij de oude Duitſchers geëerd werden, was, volgens TACITUS, niet hun eigen doen, maar een gebruik, van buiten aangenomen. Waarbij in aanmerking moet genomen worden, de verandering van naamen en opſchriften, die nu en dan op deeze en geene Goden werden toegepast. Ten voorbeelde hier van kunnen dienen TUISTON of TUISCON, welke niet anders beteekent dan de Zon, en MANUUS de Maan. En hoe toch zouden zij kennis hebben gekreegen aan de Afgoden der Romeinen, voor dat deeze dezelve hier te lande gebracht, en onder hun verkeerd hadden? JULIUS CÆSAR begaat evenwel eenen misſlag, in zijn zeggen: „ dat zij daarom geene „ andere Goden eerden, als de Zon, de Maan, en 't Vuur, en „ dat zij noch Priesters, noch Offeranden hadden; want, dit „ niet gevonden is, bij eenig volk die Afgoden eerden". Nauwkeuriger is dan TACITUS, die zegt, dat zij Priesters en Heidenſchen Priesterlijken dienst en Kerkgewoonten hadden. Dan ook hij, zo min als CÆSAR, kon alle de gewoonten en gebruiken der wijd uitgebreide Germanen kennen, wier taal hij niet verſtond, en wier land hij nooit gezien had Dit ſchijnt echter zeker, dat deeze Volkeren, ten tijde van TACITUS, die 150 Jaaren na J. CÆSAR leefde, meerder kennis van de Afgoden der Romeinen hadden: want, zegt hij, van alle de Goden eerden zij allermeest *Mercurius:* en dat *Mercurius* hier te Lande is geëerd geweest, bij de komst van WILLEBRORD, bevestigt MELIS STOKE, in zijne *Rijm-Chronijk.*

Doch om hier geen gewag te maaken van die zeer uitgebreide oude Natien, bepaalen wij ons tot de eerſte bewooners van 't Noorder en Noordooster gedeelte van Germanien, daar de Romei-

meinen niet waren doorgedrongen, maar die ſtout genoeg geweest zijn, die Waereldwingende Volkeren in Italien aantevallen. Deeze waren het, die den naam van *Cimbren*, *Kelten* en ook *Gallen* droegen; welke eerſte, gelijk bekend is, zig ook in Zeeland, Braband en Vlaanderen onthouden hebben. Onder deeze moeten wij naſpooren den ouden Heidenſchen Godsdienst der Duitſche Volkeren, als van eene Natie, die ook onder de oude Saxen in Nederland gewoond heeft. Hier vinden wij, dat zo wel in onze *Nederlandſche* als in de *Engelſche* taal, de zeven dagen der Weeke de oude benaamingen nog behouden hebben, die zij, in de oude Saxiſche taal, voor meer dan 1000 jaaren, droegen. Maar hier is de vraag, de betekenis van deeze naamen te weeten. JULIUS CÆSAR, gelijk wij gezien hebben, bekent, dat de oude *Duitſchers* de Zon, de Maan, enz. voor Goden hielden; en TACITUS, dat zij den God *Tuiſto* eerden. Zijn nu Zondag, Maandag en Dingsdag, zo als in 't algemeen word aangenomen, aan deeze drie Goden gewijd, zo moeten de overige dagen insgelijks aan Goden toegeëigend zijn geweest. Wij behoeven niet veele moeite te doen om te vinden, dat de Dingsdag was toegeëigend aan Mars, Woensdag aan Mercurius, Donderdag aan Jupiter, Vrijdag aan Venus, en de Saturdag aan Saturnus, in navolging van de Romeinen.

Doch laaten wij die Afgoden ieder op zig zelve beſchouwen. Op den Zondag, bij de Christenen, den eerſten dag der weeke, eerden zij de Zon, en noemden die, volgens de oude taal, *Sunnandeag*. De Romeinen bewaarden het beeld van dezelve in Tempels, waarin zij dezelve eerden en offeranden toebragten, als geloovende, dat de Zon in 't uitſpanzel met deeze in den Tempel overeenkwam. De tweede was de Maan, naar welke zij den dag *Maandag* noemden; de derde van TUISCO, zijnde de oudſte Afgod, welken de bewooners van geheel Germanie hadden; de dag werd, naar hem, in de oude Saxiſche taal, genaamd *Tijwesdeag*; zij hielden hem voor den ſtamvader van alle *Duitſchers*. Op hem volgde *Wodon* of *Wodan*, die veele overeenkomst had met den Romeinſchen Mars: 'er zijn 'er, die zeggen, dat hij ook *Herman*, dat is *Man* of *God* van den krijg genaamd werd; en dat de taalbuiging overeenkomt met *Hermes* en *Mercurius*. In eene andere Landſtreek, en wel in Weſtfalen, werd hij *Irmanzuil*,

zuil, *Hermanzuil* genoemd; en deeze was het, wiens beeltenis door WILLEBRORD verbroken werd. Maar bij de *Batavieren* werd hij geëerd en gedient, onder den eerſten naam van *Wodan*, waar van de naam van *Wodensdeag* of *Wodnesdaag* afkomſtig is. Daarna volgt *Thor* of *Thurne*, die, buiten de *Saxen*, ook bij meer afgelegene Volken geëerd werd. Zij ontleenden zijnen oorſprong, als beſtaande uit Vuur, van de Zon: waar om de dag, naar hem, den naam droeg van *Tſuinersdach*. De Afgodinne FRIGIA was de zesde, die ook door anderen voor eene mannelijke Godheid werd gehouden; de naam van den dag, aan haar of hem toegewijd, was *Frigedeag*. De laatſte was de Afgod SEATOR, en de laatſte dag der weeke *Seatersdeag* genaamd. Behalven deeze, die zij van de Romeinen hadden leeren kennen, hadden zij nog verſcheidene andere Afgoden, doch met dit onderſcheid, dat zij de hunne binnen geene muuren of Tempels beſloten, maar dezelve dienden in duistere en daar toe geheiligde Bosſchen. De Offeranden aan hun geſchiedden door hunne Priesters, *Druïden* of *Barden* genaamd; en hoe verſchrikkelijk deeze Afgoden zomtijds waren, zal men zien op 't Art. STAVO, den *Frieſchen Afgod*, aan wien zij zelfs hunne geliefdſte panden, de vruchten van hunne kuiſche Huwelijksbedden, ten beste gaven, en voor hem ſlagten. Tegen deeze gruwelijke afgoderij, als ook tegen het Vogelgeſchrei, het brieſchen der paarden, 't raad vragen aan eene *Velleda*, en in haare plaats aan zogenaamde *Wittewijven*, heeft zig WILLEBRORD, met meer dan mannenmoed, verzet; vernielende de Beelden, de Bosſchen en Altaaren, waar in en op welke de Afgoderij gepleegd werd. Op eene andere plaats zullen wij gelegenheid hebben, de reden na te ſpooren, waar door deeze Landen en derzelver bewooners, tot bijna 760 jaaren na CHRISTUS geboorte, in de duisternis van 't Heidendom zijn gebleven: zie, onder andere, de Art. BATAVIEREN, NEHALENNIA, VELLEDA, WITTEWIJVEN, WODAN, en op dat van de GEHEILIGDE BOSSCHEN.

Zie de meeste Schrijvers, die van de *Oudheden van Nederland* gewag maaken, en bijzonder R. VERSTEGE, *Nederl. Antiquiteiten*.

AFLAATEN. In 't voorgaande Art. hebben wij gezegd, hoe de ver-

vermaarde WILLEBRORD, met het grootſte gevaar des Levens, met zijne medegenooten, zig beijverde, om onze Voorouders van den Afgodendienst der Heidenen vrij te maaken; om deeze loffelijke pooging verdient zijne nagedachten in waarde gehouden te worden. Maar in 't vervolg, 't zij dat hij, uit menſchelijke zwakheid, zig verbeeldde, het noodzaaklijk te zijn, zig zelven aan 't Pauslijk gezag te onderwerpen, of dat zulks geſchiedde om hier door meerder grootheid en gezag te bejaagen, zag men hem het eene kwaad uitroeijen, en het andere, door de invoering der Roomſche Kerkgebruiken, in de plaats brengen. Onder eene menigte ſchandelijke en onbeſtaanbaare misbruiken, die men daar van zoude konnen optellen, komen hier in aanmerking de zogenaamde *Aflaaten*, die, van tijd tot tijd, een Goudmijn voor de Roomſche Geestelijkheid geworden waren. Om dezelve onuitputbaarder te maaken, was dit reeds in de dertiende Eeuw een aanzienlijke Koophandel geworden, waar door zo wel de grootſte als de kleinſte misdaaden konden worden afgekocht, en waar voor 't verblinde Menschdom, zig verbeeldende dat het Opperhoofd der Kerke magt had de zonden te vergeeven, hunne beste ſchatten aan zijne Marktmeesters of Commisſionarisſen gewillig overgaven. Om hier in te zekerder te gaan, had men, te *Rome*, alle zonden op prijs geſteld, waar naar de Biechtvaders genoodzaakt waren zig te regelen. Zie hier 'er een ſchetze van. Een Jood, dien het geoorloofd was, een Sijnagoge in zijn eigen Huis te hebben, wierd daar voor geſchat op dertig Tournoiſen, zeven Ducaten en zes Karlijnen. Een Vergiftigſter of Bezweerſter, na dat zij haare bijgeloovigheid had afgezwooren, voor ieder keer dat zij dit kwaad bedreven had, betaalde zes Tournoiſen en elf Ducaten. De abſolutie van Ketters, wel verſtaande die zig weder tot de Roomſche Kerke begeeven hadden, was geſteld op zesënderdig Tournoiſen, drie Ducaten en zes Karlijnen. De abſolutie van allerhande Onkuisheid, door een Klerk bedreven, ook met een der Nonnen binnen of buiten de muuren van een Klooster, of met Bloedverwanten, of met Getrouwde, of met eene Geestelijke Dogter, was mede zesëndertig Tournoiſen en drie Ducaten. De Onkuisheid tegen de Natuur, negentig Tournoiſen, twaalf Ducaten en zes Karlijnen. Het houden van een Hoere, eenëntwintig Tournoiſen, vijf Ducaten en zes Karlijnen. De ont-

ſlag van den Eed om een zaak uit te voeren, koste voor een Perſoon, en in eene verbintenis, zeven Tournoiſen, elf Ducaten en drie Karlijnen. Vader-, Moeder-, Broeder, Zuster- en Vrouwen-Moord, vier Tournoiſen, een Ducaat en agt Karlijnen. Op deezen voet werd Jonkheere HENDR'K VAN MONTFOORT, omtrent het Jaar 1448, een zoort van Vader-Moord vergeeven; deeze had zijnen Vader in hegtenis gehouden tot der dood toe; en dit kwaad werd hem, door Biſchop RUDOLF VAN DIEPHOLT, voor een Geldboete kwijtgeſcholden. Kort daarna, omtrent het Jubeljaar 1450, zond Paus *Nicolaas de Vijfde* den Kardinaal CUSA, een Duitſcher, vermaard, zo door zijne Taalkunde als Geleerdheid, ten deele om de *Aflaaten* te prediken, en ten deele om de gebreken der Geeſtelijken te verbeteren. Men ontving hem hier te Lande als een Gezant van 't Hof van *Rome*. Van zijne verrichtingen, zal op het *Art.* CUSA, breedvoerig geſproken worden; hier plaatzen wij alleen zijne gedachten over de *Aflaaten*. Zomtijds deed hij zig hooren, dat zij de Menſchen niet beter maar erger maakten: want men woog de zonden niet zwaar genoeg, die zo ligt vergeeven werden; dat de regte boete de *Aflaaten* wel konde derven; dat het Jubeljaar de Beurze en de Zielen beſchadigde; dat de rechte Aflaatbrieven in de H. Schrift te vinden waren. Dan, hoe hij 'er zig dus onder vertrouwde Vrienden over uitliet, hij verkocht, echter, dezelve in 't openbaar. Het was niet alleen de Kardinaal CUSA, die hier door groot Geld bij een verzamelde, maar zelfs voornaame Steden, onder anderen *Amſteldam*, dreeven met de dezelven een ruimſchootſchen Koophandel, en maakten zelfs aan die van *Haarlem* bekend, dat zij te *Amſteldam* te koop waren, van de zelfde kracht en magt als binnen *Rome*, die voor het gemelde Jubel geveild werden. Onder 't Art. LUTHER zullen wij gelegenheid hebben, om een verhaal te doen, hoedanig hij zig tegen dezelve verzet hebbe. Hier moeten wij nog bijvoegen, het geen de Roomſche Schrijvers 'er van zeggen.

'Er zijn onder hen Mannen van naam, die verhaalen, dat de *Aflaaten* door Paus *Bonifacius den Agtſten* eerst zouden zijn ingeſteld; andere daarentegen beweeren, dat het waar is, dat hij allereerst het Jubeljaar heeft ingeſteld en gevierd, met bevél dat men zodanig Jubelfeest in het toekoomende om het *honderdſte*

Jaar

Jaar zoude houden; maar dat de *Aflaaten* ouder zijn dan *Bonifacius*. Dit bewijzen zij uit de Verhandelingen van *Urbaan den Tweeden*, en van *Pascal den Tweeden*. De eerſte, die bijna twee honderd Jaaren voor *Bonifacius* de Pauſelijke waardigheid bekleedde, heeft, in de vergadering van *Clermont*, Ao. 1096, volle Aflaat verleend aan alle die geenen, die zig op den rol der Kruisvaarders deeden opſchrijven en tegen den Turk zouden optrekken. In de *Lateraanſche* Kerkvergadering, Ao. 1106, heeft de gemelde *Pascal*, aan alle de geenen, die tot de Sijnode gekoomen waren, veertig dagen *Aflaats* gegeeven. In eene andere Kerkvergadering aldaar, onder *Innocentius den Derden*, in 't Jaar 1216, zijn bekwaame middelen beraamd tegen de misbruiken, die van langzamer hand in het ſtuk der *Aflaaten* waren ingekroopen. Waar uit dan klaar word aangetoond, dat *Bonifacius de Agtſte* hier van als de Uitvinder niet kan worden aangemerkt. Men zou 'er, echter, nog konnen bijvoegen, dat zij, die op de *Aflaaten* gefmaald hebben, in 't Jaar 1170 al beruchter begonnen te worden. Hoe de Katholijken, (zegt onze Roomsgezinde Antheur) een begin van de *Aflaaten* in de H Schriftuur en in de eerſte Kerk vinden, zal ik hier niet aanraken; alleen zal ik aanmerken, dat de ſchrikkelijke misbruiken, die op het ſtuk der *Aflaaten* zijn ingeſloopen, en de onhebbelijke Leeringen van eenige Godgeleerden, de kracht en uitwerking van dezelve veel grooter maaken dan ze indedaad is.

Om nu alleen van de misbruiken te ſpreeken; voor eerst is het zeker, dat de Predikers, die door den Paus gemagtigd waren de *Aflaaten* te verkoopen en aftekondigen, en de penningen, die daar voor beſteed werden, in te zamelen, zomwijlen zulke uitſpoorigheden begingen, dat 'er de Menſchen van opgetogen ſtonden. Veele voorbeelden wil ik niet ophaalen; ſommige van onze Hiſtorieſchrijvers hebben dit ten overvloede gedaan; ik zal 'er ſlegts eenige melden, die mij van zelfs in de hand vallen.

De Duitſche Vorſten, te *Neurenberg* vergaderd, deeden, door hunne Gezanten, klagten daar over aan Paus *Adriaan den Zesden:* zij zeiden, dat daar door al het Geld en alle de Godsvrucht uit Duitschland weg geraakt is; dat de Menſchen, door het verkondigen van die *Aflaaten*, aangemoedigd zijn om allerhande Schelmſtukken, zonder knaging des gemoeds, te konnen bedrij-

drijven: want, met een zekeren penning op te brengen, waren zij vrij, en zo zuiver als te vooren. En laat ons dit hier bij voegen, waartoe dit de Menſchen brengen moest, daar *Leo de Tiende* naderhand goedvond, onder voorgeven van den *Turk* te beoorlogen, doch meest om de ledige ſchatkist te vullen, en voornamelijk om den bouw van de St. Pieters Kerk te voltooijen, de verkrijging der Aflaats-brieven te doen afkondigen, en daar bij beloofde, niet alleen vergeevinge van alle zonden, maar dat verder gaat, zelfs 't *Eeuwige Leven*, mids de bepaalde prijs daar bij op ieder zonde betaald werd. Ja, hij deed verzekeren, dat ſtraks na de Overgave van het geld, de arme zielen uit het Vagevuur naar den Hemel zouden overgaan.

Al dat geld, zeggen de opgemelde Vorsten, kreegen de Neven van de Pauzen in handen, die 't wel haast verteerden en doorbragten. De zielen der overleedenen wierden te koop geſteld, dewijl men dezelve, voor eene daar opgeſtelde ſomme, losſen kon. Dus werden de *Duitſchers* arm, en de Aflaatkramers leefden weelig en lekker. P. LANGIUS vaart even geweldig uit, in zijne *Chronica Eccleſiae Cytiſenſis*; ſchoon 't ook waar is, dat deeze Schrijver, door zekeren LUPUS, niet vrij van *Lutheranerij* gehouden word; doch zijn oordeel is veel te voorbaarig, alzo hij alle zijne ſchriften, waar in hij zig tegen die misbruiken verzet, aan 't oordeel der Kerke onderwerpt. *Lupus* zelf zegt, dat deeze uitſpoorigheid haar begin ſchijnt genomen te hebben van *Clemens den V*; en volgens WESSELUS, hebben de Hoogleeraars van *Parijs* de roekeloosheid beteugeld van die lieden, welke aan de Kruisvaders de magt gaven, om drie of vier zielen, die zij begeerden, uit het Vagevuur te losſen. En op eene andere plaats, ('t zijn nog de woorden van LUPUS) ſpreekt dezelfde *J. Weſelus* op de volgende wijze: De Aardsbisſchop van *Florence*, ANTONINUS, die groote voorſtander der Aflaaten, belijdt openlijk, dat de afſchriften der Bullen van *Clemens den V* zo groot eene uitſpoorigheid behelzen, dat hij niet geloven kan, dat dezelve ooit bezegeld zijn geweest: Welke brieven, nochtans, te *Vienne*, te *Limoges*, en te *Poitiers*, met de zegels daar aan, in de Privilegie-kist bewaard worden. (Dan van CLEMENS, nader op 't einde van dit Art.) Laat ons eerst iets zeggen van de mildheid, of liever inhaligheid van *Bonifacius den IX*, die, zo men *Bernardi-*

nus

mus Corius gelooven mag, buiten de maat ging, dewijl hij aan het Hertogdom *Milaan* een Aflaatsbrief zoude hebben toegeſtaan, van die kracht, dat een ieder, als hij ſlegts de vereischte penningen opgebracht had, van alle zonden zoude ontſlagen zijn, al hadde hij zelfs niet gebiecht, noch berouw daar van getoond. Niet min was de Geestelijkheid van *Luik* geſtoord op de Aflaaten, door *Pascal den II* verleend, waar bij mede vergeeving, zonder berouw of biecht, belooft werd; ja zelfs vrijheid om in 't toekomende nog andere te begaan. Maar laaten wij de reden plaats geeven: eene beſchuldiging is terſtond geene waarheid, en een beſchuldiger mag op zijn bloot zeggen niet geloofd worden. Ik zoude liever, zegt onze Autheur, met *Chr. Lupus* houden, te weeten, dat de gemelde beſchuldiging hier op ziet: Dat *Pascal de II*, den Graaf van Vlaanderen ROBERTUS en deszelfs Krijgsvolk, door het belooven en aanbieden van groote Aflaaten, aangezet heeft, om de burgers van *Luik* en van *Kamerijk*, die den Paus in alles niet te wille waren, door de wapenen te temmen. Dit ſtreed wel tegen de regels van Christelijke Liefde, tegen den Geest van 't Euangelium, en tegen de plichten van een Kerkoverſte; maar het was nog geene vergiffenis zonder berouw, noch vrijheid geeven om allerlei zonden te bedrijven. Dan om weder te keeren tot *Bonifacius*; *Th. de Niem*, die eenigen tijd Beamptſchrijver der Pauzen geweest is, kan geene woorden genoeg vinden, om de geldzucht en *Simonie* van dien Paus naar behooren te beſchrijven. Onder anderen verhaalt hij, hoe deeze *Bonifacius*, niet vergenoegd met al het geld, op het Jubeljaar, dat in zijnen tijd gevierd was, bijna uit geheel *Europa* te *Rome* gebracht, een ander middel bedacht, om nog meer bij een te ſchraapen: namelijk, om aan hun, die geene gelegenheid gehad hadden om te *Rome* te komen, Aflaatsbrieven te doen aanbieden voor zo veel geld, als zij anders zouden verreisd hebben. Hier mede achtten zig de onnozele menſchen gelukkig; als kunnende dus den Aflaat winnen, zonder de moeite van de reis te hebben uitgeſtaan; waar door, volgens 's mans zeggen, wel minder menſchen, maar meerder geld te *Rome* kwam, zo dat 'er meer dan 100,000 Gl. uit éene Provintie werden zamengevoerd. En wat behoeft men zig te verwonderen, over de mildheid der Menſchen, als men in aanmerking neemt, dat de Gaarders, als hun de handen wel geſtopt wer-

werden, de menſchen verteldden, dat zij alle magt om te binden en te ontbinden hadden, die (volgens hun zeggen) CHRISTUS aan PETRUS gegeeven had. Deeze Gaarders, door alle die ingezamelde ſchatten rijk geworden zijnde, keerden als Vorſten naar *Rome*; daar eenigen, zo als zij best konden, den Paus rekening deeden; andere, die ontrouw bevonden werden, zette men op 's Pauſen bevel gevangen; ſtervende eenigen een kwaaden dood, anderen zig zelve te kort doende, wordende ook ſommigen door 't Volk als Bedriegers in ſtukken gehouwen. 't Is bekend, wat al Konstgreepen, om geld te krijgen, zijn in 't werk geſteld; wij achten het onnoodig, ze alle op te noemen. Het was niet alleen LUTHER, die 'er zig tegen verzette; maar een zeer verſtandig Schrijver en Lid van de Roomſche Kerk (ARN. FERRON) zegt: dat de onbeſchaamtheid der Aflaat-Preekers zo hoog geſteegen was, dat zij openlijk zeiden, dat het onmooglijk was, zonder die *Aflaaten*, de Hemelſche Erfenis te bekoomen. Hoe ſlegt zij het maakten, blijkt ten overvloede uit de beſluiten van eenige Conciliën en Decreeten der Pauzen; als uit dat van *Lateraan*, onder *Innocentius den Derden*; dat van *Lyon*, onder *Innocentius den Vierden*; te *Vienne*, onder *Clemens den Vijfden*; welk laatſte van alle de Roomschgezinden verdient geleezen te worden; die en de woorden van den Propheet *Jezaia* zullen hun ten klaarſten overtuigen, dat zij hun geld geven voor dat geene, 't welk geen brood is.

Zie BRANDT, *Hist. der Reformatie*, I. Deel, bl. 38. enz. DAPPER, *Beſchrijving van Amſteldam*, bl. 139. MAIMBOURG, *Histoire du Lutheranisme*, p. 24. MIERIS, *Hist. der Graven*, I. Deel, fol. 97, II. Deel, fol. 52. KOK, *Amſterd. Eer en Opkomst, door de Hervorm.*, III. Boek, bl. 5. H. V. RHYN, *Aant. op de Oudh. van Groningen*, bl. 149 enz. *Taxa Cancelaria*, in 8vo.

AFSTAND, *der Utrechtſche Biſchoppen* van al hun regt op *Holland*. Dit opſchrift doet ons duidelijk zien, dat de zaak wel waardig is, in 't kort verhaald te worden.

Na het ombrengen van Hertog *Godevaart van Lotharingen*, bekend bij den naam van *Goverd met de Bult*, werd het gebied over *Holland* en over de Abtdij van *Egmond*, door Biſchop WIL-

WILLEM, aan wien het reeds te vooren, in het Jaar 1065, door Keizer HENDRIK onwettig geſchonken was, aangenoomen. Het bleef, echter, niet lang in zijne magt, alzo hij, WILLEM van Gelre, den gezegden *Godevaart*, binnen den tijd van twee maanden, naar de eeuwigheid volgde. *Robbert de Fries* kreeg dus gelegenheid, om zijnen behuwd-zoon, Graaf DIRK DEN V, in het bezit van die goederen te herſtellen, die hem van zijnen Vader FLORIS DEN I, waren nagelaten. — Graaf DIRK, geſterkt met de magt van ROBBERT, en van alle de gevlugte *Hollandſche* Edelen, die hem waren toegedaan, verzamelde met hun een ſchoone bende *Vlaamſche* Boogſchutters, en kwam daarmede in *Holland*, 't welk toen zonder Opperhoofd, en vol verdeeldheid was. — KOENRAAD zat op den Biſchoppelijken zetel; doch had nog geen tijd gehad, zig daarop te vestigen. DIRK, wetende dat al zijn hoop beſtond in de vaardigheid, rukte, met al zijne magt, voor het ſterke Slot *Tſelmonde*, gebouwd door Biſchop WILLEM, en waarvan de herkrijging en behoudenis van *Holland* afging. — Aldaar ontmoette hij de magt van den Biſchop, die het Slot met mannenmoed verdedigde, doch, echter, geſlagen werd. Van de vlugtenden, die op de hielen gevolgd werden, ontkwamen 'er veelen. GERLACH, Graaf *van Zutphen*, helper van den Biſchop, ſneuvelde met veele Edelen; doch de Biſchop begaf zig met de rest zijns Legers binnen het Slot.

Dit Slot lag tegen over den *Tſel*, en beſchermde den mond dier Rivier. Het was wel voorzien van Volk en Oorlogsbehoeften. En, echter, belette dit den Graaf niet, om, in vervolg zijner overwinninge, het zelve aantetasten; hij beſtormde het zo geweldig, dat de Biſchop wel haast begreep, dat hoe hij langer beſtormd werd, hoe minder hoop van verdrag 'er voor hem overbleef. Dus vond hij geraaden, Graaf DIRK te laaten verzoeken, met hem in onderhandeling te treeden. Doch deeze, geen gevaar voorziende, vond zulks niet raadzaam; hij maakte Rekening, binnen weinige dagen meester van het Slot te zullen zijn. Dus ſloeg hij den Biſchop alle onderhandelinge plat af, ten ware deeze, alle recht, welk de *Utrechtſche* Kerk, zo van ouds, als uit de gewaande gifte des Keizer, op *Holland* meende te hebben, met geſtaande Eeden, voor eeuwig afſtond; en dat hij, Graaf DIRK, door den Biſchop herſteld werd in alle de Staaten, wel

wel eer, door zijnen Vader FLORIS bezeeten. De Bisschop, hoe hard dit ook ware, moest daarin bewilligen. Ook vorderde DIRK, dat het Slot ten gronde toe gesleegt moest worden.

De Graaf daar na met zegepraal in *Holland* komende, werd van ieder minzaam ontvangen; hij noemde zig, van dien tijd, dat aanmerklijk is, GRAAF VAN HOLLAND: wij zeggen *aanmerklijk*, om dat zijne voorzaaten den naam of tijtel van *Graaven van Friesland* gevoerd hebben; en ook, om dat men mag besluiten, dat deze plegtige Afstand van den Bisschop daar toe geleegenheid gegeeven heeft, naardien de Heerlijkheid *Merwede*, en de aangeleegene Heerlijkheden, en ook de Groote *Zuid-Hollandsche Waard*, eigenlijk, ten dien tijde, HOLLAND genaamd werden: een naam, die zig naderhand, in ruimer betekenis, over het geheele landschap dezer Provintie heeft uitgebreid.

ALKEMADE, *Munt der Graaven van Holland*, fol. 21, 22.

AFSTAND der Landen, door Vrouwe *Jacoba van Beijeren*, aan Hertog FILIPS van *Bourgondien:* een zeer gewigtig stuk in onze *Vaderlandsche Geschiedenissen;* doch ook een stuk van het grootste nadeel. Want daar door werden de Landen, en bijzonder *Holland*, het eerst ontheven van de magt der gemijterde Kerkvoogden: doch, door dezen gedwongen afstand, vervreemd van het Huis en Geslacht der *Hollandsche Graaven*, en overgebracht onder het heerschzuchtig Juk van *Bourgondien*, waaruit het naderhand overging in het Huis van *Oostenrijk*, waardoor den Landen zo veel onheils is toegebragt.

JACOBA, na het doorstaan van ontelbaare wederwaardigheden, moest ook nog ondergaan, dat zij, in het Jaar 1428, binnen *Gouda* zijnde, en geen kans ziende, het aanstaande beleg te verduuren, genoodzaakt werd, met haaren Oom den Hertog in onderhandeling te treeden; waar toe FILIPS, die niets anders bedoelde, dan de Regeering van *Holland* meester te worden, spoedig gereed was. —— Doch hoe zeer hij hier na verlangde, wist hij, door overmagt, zijne Nichte te noodzaaken, 't geen haar het zwaarste drukte, voor de vierdemaal, buiten toestemming des Hertogs, in geen Huwelijk te mogen treeden. Voor het overige kon zij niet meer dan den naam van *Gravinne* behouden, en slechts een gering deel in de begeeving der Ampten;

ten; blijvende den Hertog *Ruwaard* en naasten Erfgenaam der Landen. Op den 3den van Hooijmaand in 1428, werd dit verdrag getekend. Het eerſte en zwaarſte point van deeze overeenkomst werd verbroken, door haar huwelijk met *Frank van Borsſelen*; waar op *Filips* niet zuimde, daar mede zijn voordeel te doen. Hij nam *Borsſelen* gevangen, en dreigde haar, hem te zullen doen dooden. Zij, die alles ter Liefde van hem over had, maakte hier op met den Hertog een nieuw verbond, waar bij zij *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*, in 't geheel en voor altoos, aan hem afſtond: Waar door de gemelde landen, uit het huis van *Beijeren*, welk dezelve nu tachtig jaaren bezeeten had, overgingen in dat van *Bourgondien*. Zie verder de Art. JACOBA, FILIPS VAN BOURGONDIEN.

Chronijke der Graaven, enz.

AFSTAND van *Karel den Vden*, aan zijnen Zoon *Filips*; zie OVERDRAGT DER NEDERLANDEN.

AFZWEERING *van den Koning van Spanjen*. STRADA, in zijn verhaal van 's Lands geſchiedenisſen, tot dit gewigtig tijdſtip genaderd zijnde, zegt: „ Nu moet ik een Schelmſtuk verhaalen, welks vertelling ik tot nog toe als met een affchrikkend gemoed overgeſlagen heb;" waarop dan zijn verhaal aldus volgt: „ In het begin des voorgaanden Jaars (1580) had de Vorst van *Oranje*, verbaasd door den voortgang der tegenwoordige zaaken, en bekommerd voor de toekomende, in eene lange reden, met de Staaten te *Antwerpen* van den Staat des Lands geſproken en gehandeld." „ Aangezien aan de zijde des Konings, de magt en 't gezag daaglijks toenam, dat zij, door de tollen van zo veel dag aan dag afvallende Steeden verminderd werden, verzwakt in krachten, om de nieuwe nederlage voortekoomen, of men moeste wederom met den Koning verzoenen, en de Heerſchappij der Spanjaarden verdraagen, of indien de voorwaarden, die zij voorſtellen voor vrije Volkeren, niet te lijden waren, gelijk in de Vredehandeling te *Keulen* (welke toen nog traagtijk werd voortgezet, dog met dien tijd een einde nam) te zien is, dat men te zijner tijd den band met zodanigen Heer moest affnijden, die eene gehoorzaamheid van 't Volk afeischte, als van de zijnen, en met Oorlog behandelde als Vreemden. En dat men het Spaansch ge-

bied afgezworen hebbende, een Vorst behoorde aantenemen, door wiens tegenwoordigheid der Landen moed en magt mogt aangeſprooken en verdedigd worden; en dat men niet lang behoefde te twijffelen, wie voor anderen mogt worden voorgeſteld, aangezien na gemeene ſtemmen met *Alençon*, Broeder des Franſchen Konings, gehandeld is, indien de Staaten gedwongen wierden om van Vorst te verwisſelen, dat hij dien voor anderen zoude goed achten, en dat dit in de bijeenkomſte der Keulſche Heeren, door brieven van de Staaten, voor den dag gebragt, bevestigt is. Hoewel indien daar al ſchoon geen gemeene onderhandeling en beloften tusſchen beiden kwam, dat 'er nochthans veele dingen waren die als ſtemden, om hem voor anderen te houden. Dat daar toe nodigden de nabuurige krachten van Frankrijk, en des Konings, zonder twijffel na die zijde zullende toegetrokken worden, indien niet uit liefde tot zijn Broeder, altoos uit haat tegen de Spanjaarts, en zorge des Rijks, het welke daar aan geleegen is, dat *Alençon* elders worde opgehouden. Dat daar toe nodigde den bijſtand der Koninginne van Engeland, dewelke het zij, zij als Huisvrouw van *Alençon* zal meenen, dat het haar in Nederland geldt, 't zij ſij op den Koning van Spanje verbeten, de beroerten in *Ierland* onlangs door aanhitzing der Spanjaarden verwekt, met wederom beroerten in Nederland zal aanrechten, zal zoeken te wreken; dat daar toe nodigende de hoop, om de Walſche Landen weer in te krijgen, aangezien zij zelfs *Alençon*, nu van te vooren uit haar vrije wil tot een Voorſtander der vrijheid verkooren hebben; zullende voor zo veel verſtoorder Vijand vreezen, indien zij hem nu verachten. Ten laatſten, dat daar toe nodigden de imborst van den Jongeling, gelijk levendig tot Heerſchen gebooren, alſo ook niet ſtraf en hartnekkig, maar geneigd tot goeden raad, en bekwaam om te gebieden, en een gebieder te leiden." „ Te weten, dit laatſte, (dus gaat hij voort) was na de wensch van *Oranje*, zullende heel en al heerſchen, door de ijdele naam van anderen, daar hij ondertusſchen overſloeg dat hij had het Prinsdom van *Oranje* in Frankrijk, uit Frankrijk een Vrouw, en daar door oude verbinteniſe, dewelke hem, gantsch op zijn profijt ziende, te harder aanporden, om een Vorst uit Frankrijk te ontbieden. Deeze groote zaak door alle de Landſchappen behandeld wordende, kon den

Ko-

Koning (dus vervolgde hij) niet langer verdraagen de wederſpannigheid van een Onderzaat, verbonden door zo veele verdienſten, door zijnen Vader den Keizer, en door hem zelven bewezen, heeft hem ten laatſten in Lentemaand, door een Placaat tot *Utrecht* van den Vorst van *Parma* afgeleezen, en van daar, door Nederland afgekondigt, als een Verrader, en algemeene Vijand des Lands uitgebannen, en ſtelde tot vereering voor de Doodſlagers, of haar Erfgenamen, vijfëntwintig duizend Goudguldens." (Welke ſchenddaad des Konings, door deezen Jeſuit, met eene toeſtemmende goedkeuring, zonder eenige de minſte aanmerkinge van verontwaardiging, als ter betooninge van zijnen opzettelijken haat en partijdigheid, verhaald word.) Dan hier van zullen wij nader handelen, als wij van den Prinſe zelfs ſpreeken. En na verder het vertrek van den Aartshertog *Matthias* verhaald te hebben, zegt hij: „ is goedgevonden 't geen in de bijeenkomst te *Antwerpen* beſlooten was, buiten onder het Volk te brengen en te gebieden. En in den *Haag*, de *Hofplaats* van *Holland*, is 't verbod afgekondigd, in welke, om veele oorzaake daar bijeen geraapt, *Filips de Koning van Spanjen*, uit den naam der Vereenigde Landſchappen, uitgeroepen werd van de *Heerſchappij* vervallen te zijn; wordende terſtond de Beeldteniſſen des Konings overal weggenoomen; de Waapenen van boven neer geworpen; de Namen uitgeſchrapt; de *Zegelringen* gebroken; en verboden hier namaals iets met den naam des *Konings* te Zegelen. En verder werd aan de Opzienders der Munt belast, dat geen Goud, Zilver en Koper met de *Koninklijke Waapenen* of *Naamen* zouden geſlagen worden. Van de *Stadhouders* der Plaatzen, *Overheden* en *Krijgsoverſtens*, is afgevorderd de Afzweering des *Konings*, en hun een nieuwe *Eed* belast, in den Naam der *Staaten*, ſchoon *Holland* en *Zeeland* werd toegelaaten, dat zij zouden zweeren in den Naam van *Oranje* en hunne *Landſchappen*. En ten laatſten is aan ieder bevoolen, zo wel die Rechts- als Burgerampten hadden van den *Koning*, dat zij de Brieven daar van ter vernietiging zouden ten voorſchijn brengen, en andere van de *Staaten* eisſchen." De meeſte, zegt hij, ſchrikten voor de uitkomst van dat Toneel, en niet weinigen weigerden den openbaaren *Eed*, en trokken daarom na de zijde van den *Koning* en het Leger van *Parma*.

Dit verhaal van STRADA, dacht ons nodig, hier vooraf te laaten gaan, en dan de oorzaak van het gedrag van *'s Lands Staaten* nader uit hunne Afkondiging zelve te doen blijken, hoe wel het ook billijk zal zijn, een verhaal van anders denkende Schrijvers te doen volgen.

Reeds zedert eenige jaaren herwaards, was 'er in *Holland* geraadpleegd, en ook in *Zeeland*, over het verlaaten van 's Konings naam; doch eenige, zo *Hollandſche* als *Zeeuwſche* Steden, hier toe niet konnende beſluiten, was 'er, van 's Prinſen zijde, weinig op aangedrongen, dewijl *Amſteldam* en *Haarlem*, als Steden van groot aanbelang, zig tot deezen gewigtigen ſtap niet wilden doen overhaalen. Maar zo ras dit geſchied, en de Regeering van die beide ſteden verandert was, werd het point op nieuw ter vergadering in overweeging genomen. In Januarij van 't jaar 1580, ſloeg men ter Dagvaart voor, om zijnen naam niet meer te gebruiken, maar voortaan regt te doen, van wegen zijne Doorluchtigheid en de Staaren, uit naam van de Hooge Overigheid en Graaflijkheid van *Holland*; waar toe, op den achtentwintigſten van Maart, eenparig beſloten werd. Doch alzo men hoopte, dat de nader vereenigde gewesten, of de vergadering der Algemeene Staaten, tot dergelijk een beſluit koomen zouden, ſtelde men de uitvoering nog eenigen tijd uit.

Ook werd 'er, in Maij des jaars 1581, ter algemeene Staarvergaderinge, overwoogen, of men den Koning van *Spanje* niet voor vijand behoorde te verklaaren. Doch *Braband* en *Holland* zelf oordeelden toen, dat men, vóór de komst van ANJOU, zo verre niet behoorde te gaan. Nogthans verliepen 'er maar weinige dagen, of *Holland* beſloot, op de Vergadering der algemeene Staaten te *Amſteldam*, nevens de andere Gewesten, het afzweeren te helpen bevorderen. Hier toe werd, op de algemeene vergadering der Staaten der Vereenigde Nederlanden, in den *Hage*, beſlooten, en 't Plakaat op den 26ſten van Julij gedagteekend. De Gemagtigden, tot dit gewigtig beſluit, beſtonden uit die van *Braband*, *Gelderland*, met *Zutphen*, *Vlaanderen*, *Holland*, *Zeeland*, *Utrecht*, *Friesland*, *Overijsſel* en *Mechelen*; hoewel de afkondiging van 't Placaat niet alomme geſchied is; ook maakten ſommigen zwaarigheid in 't doen van den nieuwen Eed. Maar dewijl 'er, in dit en dergelijke gevallen, niets beter ſpreken

ken kan, dan de woorden van de Staaten zelve, doen wij het hier volgen:

PLACCAAT van de Staaten Generaal, waar bij de Koning van Spanje verklaard werd, vervallen te zyn van 't recht dat hij op de Nederlanden hadde, enz. enz. enz.

„ De Staaten Generaal der geunieerde Nederlanden, allen den gheene die deſe tegenwoordige ſullen ſien ofte hooren leſen, ſaluijt. Alſoo een iegelijk kennelijk is, dat een Prince van den Lande van Gode geſteld is hooft over zijne onderſaten, om dezelve te bewaaren ende te beſchermen van alle ongelijk, overlast ende geweld, gelijk een Herder tot bewaarenisſe van zijne Schapen. En dat de Onderſaten, niet en zijn geſchapen tot behoef van den Prince, om hem in alles, wat hij beveeld, weder het Goddelijk of Ongoddelijk recht is, onderdanigh te weſen, en als ſlaven te dienen: maar den Prince om der onderdaanen wille, ſonder dewelke hij geen Prince is, om dezelve, met recht en redenen te regeeren, voorteſtaan en lief te hebben, als een vader ſijne kinderen, ende een Herder ſijne ſchapen, die ſijn lijf ende leven ſet om dezelve te bewaaren. Ende ſo wanneer hij zulks niet en doet, maar in ſtede van ſijne Onderdaanen te beſchermen, deſelve zoekt te verdrukken, t'overlasten, hunne oude vrijheid, privilegien, ende oude herkomen te benemen, ende heur te gebieden, en te gebruiken als ſlaven, moet gehouden worden, niet als een Prince, maar als een Tijran ende voor ſulkxs na recht en redene mag ten minſte van zijne Onderſaten, met beſondere deliberatie van de Staten van de Lande voor geen Prince meer bekend, maar verlaten, ende een andere in ſijn ſteden, tot beſchermenisſe van hen lieden, voor Overhooft, ſonder misbruike gekoſen worden: Te meer zo wanneer de onderſaten, met ootmoedige vertooningen niet en hebben heuren voorſchreven Prince konnen vermurwen, noch van zijn Tijrannig opzet keeren, en alzo geen ander middel en hebben, om heur eigene, heur huijsvrouwen, kinderen, ende nakomelingen aangeboorne vrijheid (daar zij na de wet der Natuur goed en bloed ſchuldig voor zijn optezetten) te bewaaren en te beſchermen, gelijk tot

dat hij niet alleen en zocht te Tijranniſeeren, over hunne Perſoonen en goed, maar ook over hunne Concientien, waar van zij verſtonden aan niemand dan aan Gode alleen gehouden te weſen rekening te geven ofte verantwoorden: Waar door, en uit medelijden van de voorſz. gemeente, de Principaalſte van den Adel van den Lande hebben in den Jare 1566 zekere Remonſtrantie overgegeeven, verzoekende dat, om de gemeinte te ſtillen, en alle oproer te verhoeden, zijne Majeſteit zoude de voorſz. pointen, ende bijzonder nopens de rigoreuſe pointen van onderzoekinge en ſtraſſe, om de Religie, willen verzoeten, daar mede toonende de liefde en affectie, die hij tot zijne Onderzaten, als een goedertierene Prince was toegedaan. Ende om het zelve al naardet en met meer Autoriteit, den voorſz. Koning te kennen te geeven, ende te vertoonen, hoe nodelijk het was voor 's Lands welvaaren, ende om 't zelve te houden in ruste, zulke nieuwigheden afstedoen, ende het rigeur van de Contraventie van den Plakaate op 't ſtuk van dé Religie gemaakt te verzoeten, ter begeerten van de voorſz. Gouvernante, Rade van State, en van de Staten Generaal, van alle de Landen, als Gezanten naar Spanje zijn geſchikt geweest de *Markgrave van Bergen*, en de voorſz. *Heer de Montignij*, in ſtede van welke gehoor te geeven, ende te voorzien op de Inconvenienten, die men voorgehouden hadde, (die mids het uitſtel van daar inne in tijds te remedieeren, ſo de nood vereijste, alrede onder de gemeente meest in alle Landen begonnen waren hen te openbaaren) heeft door opruijng van de Spaanſche Raad, de Perſoonen, die de voorſz. Remonſtrantie gedaan hadden, doen verklaaren voor Rebel, en ſchuldig aan 't *Crimen Læſæ Majeſtatis*, ende alzo ſtrafbaar in Lijf en Goed. Hebbende daar en boven de voorſz. Heeren Gezanten namaals (meenende deze voorſz. Landen, door 't geweld van den *Hertog van Alba* geheel gebracht te hebben, onder zijn ſubjectie ende Tijrannie) tegens alle gemeene rechten, ook onder de wreedſte en tijrannigſte Princen, altijd onverbreekelijk onderhouden, doen vangen, dooden en hunne goederen Confisqueeren. En alzo was 't dat meest de beroerten in deze Landen, door toedoen van de voorſz. Regente en haare adherenten, in 't voorſz. Jaar 1566 opgeſtaan was, was geſlist, ende vele, die de vrijheid des Lands voorſtonden, verjaagt, en d'andere verdrukt, ende onder 't oog

ge-

gebracht, ſo dat de Koning geen oorzaake ter waereld meer hadde (zo openlijk de opgehoudene en geintercipieerde Brieven van den Ambaſſadeur van Spanje *Alana*, in Frankrijk wezende, aan de Hertoginne van *Parma*, doen ter tijd geſchreven, dat uitwijzen) om te niete te mogen doen, alle des Lands privilegien, dat haarent wille bij Spanjaarden tijrannig te mogen gouverneeren, als de Indien, en nieuwe geconqueſteerde Landen, heeft door ingeven van den Raad, van dezelve Spanjaarden (toonende de kleine affectie, die hij ſijne goede Onderſaten, was toedragende, contrarie van 't gene hij hun, als hun Prince, als Beſchermer en goed Herder ſchuldig was te doen) na deze Landen, om dezelve te overvallen, geſchikt met grote Heirkracht den *Hertog van Alba*, vermaard van ſtrafheid en crudeliteijt, een van de principaale Vijanden van dezelve Landen, vergezelſchapt om als Raden, nevens hem te wezen perzoonen, van gelijker natuure ende humeuren. Ende al was 't ſo, dat hij hier in de Landen gekomen was, zonder ſlag of ſtoot, en met alle reverentie ende eere, is ontfangen van de arme Ingezetenen, die niet en verwachten, dan alle goedertierenheid ende Clementie, gelijk den Koning, hen dikwils met zijne Brieven geveinsdelijk hadde toegezeid: ja dat hij zelve van meening was te komen in Perzoon, om in alles tot genoegen van een ijgelijk order te ſtellen: hebbende ook ten tijde van 't vertrek van den *Hertog van Alba* na deeze Landen een vloot ſchepen in Spanje, om hem over te voeren, ende een in *Zeeland*, om hem te gemoete te komen, tot grote en Excesſive kosten van den Lande, doen toeroepen, om zijne voorſz. Onderzaten te abuſeeren, en te beter in 't net te brengen; heeft niet te min de voorſz. *Hertog van Alba*, terſtond na zijne komſte, weſende een Vreemdeling, en niet van den bloede des Konings, verklaart gehad, Commisſie van den Koning te hebben, als Opperſte Kapitein, en kort daarna van Gouverneur Generaal van den Lande, tegen de Privilegien en oude herkomen, Openbaarende genoeg zijn voornemen, heeft terſtond de Principaalſte Steden en Sloten, met Volk bezet; Kasteelen, ſterktens in de principaalſte ende machtigſte Steden, om die te houden in Subjectie opgerecht: de principaalſte Heeren, onder dekzel van hunnen raad van doen te hebben, ende te wille emploijeeren, in den dienst van den Lande, uit last van den Koning vriendelijk ontboden,

die hem gehoor gegeven hebben; doen vangen, tegens de Privilegien van Braband, daar zij gevangen waren gevoerd, voor hem zelve (niet weſende heure Competente Rechter) doen berichten: ten laatſten, ſonder hem volkomelijk te hooren, ter dood veroordeeld, ende openbaarlijk en ſchandelijk doen dooden: de andere, beter kenniſe van de geveinstheid der Spanjaarden hebbende, hen uit den Landen houdende, verklaart verbeurt te hebben Lijf ende Goed, voor zulks hun goed aanvaard, ende Geconfisceert, omdat de voorſz. arme Ingezetenen, hun niet en zouden, 't ware met heure ſterkten, ofte Princen, die hunne Vrijheid, zouden mogen voorſtaan, konnen ofte mogen, tegens 't Spaansch geweld behelpen: Behalven noch ontallijk andere Edelen, ende treffelijke Borgers, die hij, zo om den hals gebracht en verjaagt heeft, om hunne Goederen te Confisqueeren. De Reste van de goede Ingezetene (boven den Overlast, die ſij in haar Vrouwen, Kinderen, ende goede Leden, door gemeene Spaanſche Zoldaten, ten haare huijzen in Guarniſoen leggende) travaljeerende, met zo veele diverſche Schattingen, ſo mids huer bedwingende te gelde, tot de bouwing van de nieuwe Kasteelen, ende Fortificatien van de Steden, tot haarer eigene onderdrukkinge, als met opbrenginge van de 100ſte, 20ſte en 10de penning, tot betaling van de Krijgslieden, bij hem mede gebracht, als die hij hier te Lande lichten, om te imploijeeren tegens de Ingezetenen, en die geenen, die 's Lands Vrijheid met prijkel van haar lijfavenuur, op dat de voorz. Landzaten verarmt zijnde, geen middel ter waereld en zoude overblijven, om zijn voorneemen te beletten, en de Inſtructie, hem in Spanje gegeeven, van het Land te tracteeren, als van nieuws geconquesteert, te beter te volbrengen. Ten welken einde, hij ook begonnen heeft, in de principaalſte plaatzen, d'ordre van de Justitie, naar de maniere van Spanje (direckt tegen de Privilegien van den Landen,) te veranderen, nieuwe Raden te ſtellen, en ten laatſte zijnde buiten alle vrezen, zo hem dachte, eenen tiende Penning fortzelijk te willen oprechten, op de Koopmanſchappen en handwerken, tot de gantſche bederfenis van den Lande, geheel op de Koopmanſchappen en handwerken ſtaande, niet tegenſtaande menigvuldige Remonſtrantien, bij elk Land, in 't Particulier, en ook bij alle gader in 't generaal hem ter Contrarie gedaan: 't welke hij ook met

ge-

geweld zoude volbracht hebben, ten waare, dat door toedoen van mijn Heere de Prince van *Oranje* en andere Edelen, en goede Ingeboorene, bij den voorz. Hertog uit de Landen gebannen, Zijn Vorst. G. volgende, en meest in haaren dienst wezende, en andere Ingezetenen wel Geaffectioneerde, tot de Vrijheid van 't Vaderland Holland en *Zeeland*, kort daar na meest van hem afgevallen, en hun begeven, onder de beſcherming van de gem. Heere Prince, tegens welke twee voorz. Landen, den voorz. Hertogen van *Alba*, geduurende zijn Gouvernement, en daarna den Groot Commandeur (die na hem, niet om te verbeteren, maar om dezelve voet van Tirannij bij bedekter middelen te vervolgen, de voorz. Koning van Spanje hier te Lande gezonden) hebben d'andere Landen, die zij met hun Guarniſoenen en opgerechte Kasteelen hielden onder Spaanſche Subjectie, bedwongen, om hunne perzoonen, en al hun macht te gebruiken, om die te helpen ten onder te brengen, dies niet meer dezelve Landen, die ſij, tot hunnen adſiſtentie, als te vooren Imploijeerende, verſchoonende, dan of het hunne vijanden geweest waaren, latende de Spanjaarden, onder dekzel van gemuitineert te zijn, ten aanzien van de Groot Commandeur geweldiglijk in de Stad *Antwerpen* komen, daar zes weken lang, tot laste van de Borgeren, naa hun discretie keeren, en daarenboven tot betaaling van hunne geiſte Soldij, de Borgeren dwingende, binnen korten tijd (om van 't geweld van dezelve Spanjaarden, ontſlagen te wezen) 40,000 Guldens op te brengen; hebbende daarnaar de voorſz. Spaanſche Soldaaten, meerder ſtoutigheid gebruikende, hen vervorderd de Stad van *Bruſſel*, in te neemen, voornemens zijnde, ten dien einde, de wapenen op te neemen, en in plaatze van de voorige Reſidentie van de Prince van den Landen, daar wezende, tot een Roofnest te houden, het welke haar niet gelukkende, hebbende de Stad *Aalst*, overweldigd, daarna de Stad van *Maastricht*, ende voorſz. Stad *Antwerpen* geweldig overvallen, geſaccageert, gepanlleert, gemoord, gebrand, en zo gemacteert, dat de tijranuigſte en Crueiſte vijanden, van den Landen, niet meer, of erger en zouden konnen doen, tot onuitſpreekelijke ſchade, niet alleen van de arme Ingezetenen, maar ook meest van alle de natien van de Waereld, die aldaar hadden hun Koopmanſchappen, en geld. — En niet tegenſtaande dat de voorſz. Spanjaarden,

bij

bij den Raad van Staate (bij welke doen ter tijd vermids den dood van den Groot Commandeur 't Gouvernement van 't Land was, volgens last en Commisfie van den Koning van Spanje aanvaart) ten bijzijn van *Hironimo de Rhoda*, om heur overlast forfe ende geweld, 't welk zij deeden, verklaard en aangekondigd voor vijanden van den Landen, heeft dezelve *Rhoda*, uit zijn Authoriteit, (of zo te Presumeeren is, uit krachten van zekere geheime instructie, die hij van Spanje hebben mochte) aangenomen, Hooft te wezen, van de Voorsz. Spanjaarden, en hunne Adherenten: en zonder aanzien van de voorz. Raad van Staten, te gebruiken den naam en Authoriteit van den Koning, te Conterfeiten zijne Zegelen, hem openbaar te dragen, als Gouverneur en Luitenant van den Koning; waardoor de Staten zijn genoodzaakt geweest, ten selven tijd met mijnen voorz. Heere Prince, ende de Staten van Holland en Zeeland, te Accordeeren, welk Accoord, bij den voorz. Raad van Staten, als Wettige Gouverneurs van den Lande, is geapprobeerd en goedgevonden geweest, om gelijkerhand, en eendrachtig, de Spanjaarden, als gemeene Lands vijanden te mogen aanvechten, en uit het Land te verdrijven, niet latende nochthans, als goede onderzaten binnen middeler tijden, bij diverse Ootmoedige Remonstrantien, den Koning aantehouden, biddende, dat zijne Majesteit dog wilde regard neemen, op de troubelen ende Inconvenienten, die alrede in den Lande geschied waaren, en apparent nog stonden te geschieden, de Spanjaarden, dog eindelijk uit den Landen te willen doen vertrekken, en te straffen die geene welke oorzaake geweest waren van 't saccageeren en bederven van zijne voornaamste Steden, en andere onuitsprekelijke Overlasten, die zijne arme Onderzaten geleden hadden, tot vertroosting van den geene die 't overkomen was, en tot Exempel van anderen. Maar de Koning, al was 't dat hij met woorden hem geliet, of tegen zijn dank en wille hetzelve geschied was, en dat hij van meening was te straffen, de Hoofden daaraf, en voortaan op de ruste van den Landen, met alle goedertierenheid (als een Prince toebehoord) te zullen order stellen, heeft nochthans niet alleen geen Justitie of straffe over dezelve, doen doen, maar ter Contrarie genoeg, met de daad, doen blijken, dat met zijn Consent, en voorgaande raad van Spanje, alles geschied was, is bij opgehoudene brieven,

korts

korts daarna, bevonden, dat aan *Rhoda* en andere Kapiteijnen (oorzaak van 't voorz. kwaad) bij den Koning zelve geſchreven word, dat hij niet alleen hunne faiten goed vond, maar hun daar over prees, en beloofde te vergelden, bijzonder den voorz. *Rhoda*, als hem gedaan hebbende een zonderlinge dienst, gelijk hem ook tot zijnder wederkomſte in Spanje en alle andere (zijnen Dienaars van de voorz. Tijrannije in deze Landen geweest hebbende) met der daad heeft bewezen. Heeft ook ten zelve tijden (meenende dies te meer de oogen van zijnen onderzaten te verblinden) den Koning in deeze landen gezonden, voor Gouverneur, zijnen Bastaard Broeder *Don Jan van Oostenrijk*, als wezende van zijnen bloede, die welke onder het Dekzel van goet te vinden ende te approbeeren, 't accoord gemaakt tot *Gend*; het toezeggen van de Staaten voor te ſtaan, de Spanjaarden te doen vertrekken, en de Autheurs van de gewelden en disorders, in deeze voorz. Landen geſchied te doen ſtraffen, en de Order op de gemeijne ruste van den Landen, ende heure oude vrijheid, te ſtellen, ſochte de Staten, ende Landſchappen den eenen voor den ander na, te onder te brengen, zo korts, daarna, door de gehengenisſe Gods (vijand van alle Tierannije) ontdekt is, door opgehouden ende geintercipieerde brieven, daar bij bleek, dat hij van den Koning last hadde, om hem te reguleeren, naar de Inſtructie ende het beſcheijt, dat hem *Rhoda* zoude geven, tot meerder geveinstheid verbiedende, dat zij elkander niet zouden zien of ſpreken, ende dat hij hem tegens de Principaale zoude minnelijk gedragen, ende die zoeken te winnen, tot ter tijd, dat hij door hunne middelen ende asſiſtentie Holland en Zeeland in zijn geweld mogt krijgen, om dan voorts met de andere te doen naar zijnen zin. Gelijk ook *Don Jan*, niettegenſtaande hij de Pacificatie van *Gend*, en zeker Accoort, tuſschen hem en de Staaten van alle de Landen, doe gemaakt, hadde ſolemneel in Preſentie van alle de Staaten belooft en bezwooren, t'onderhouden; Contrarie van dien, alle middelen zocht, om de Duitſche Soldaten, die toen ter tijd, alle de principaalſte ſterktens en ſteden in bewaaring hadden, door middel van hunne Colonellen, die hij hadde tot zijnen wille, en devotie, met grote beloften te winnen, en daar door, die ſterktens en ſteden, in zijne magt te krijgen, gelijk hij dan ook het meeste deel, alrede

ge-

gewonnen hadde, en de plaetze hield voor hem toegedaen, om door dien middel, die geene, die hem zouden wille zoek maken, om den Prinſe van Oranje en die van Holland en Zeeland, den Oorlog aan te doen, daadelijk daar toe te dwingen, en dus een ſtraffer en cruelder Inlandſchen Oorlog, te verwekken, dan ooit te vooren geweest hadde: 't welke (gelijk dat gene dat geveinsdelijk ende tegens den meening uitwendig gehandeld word, niet lange kan bedekt blijven,) uitbrekende, eer hij volkomen zijne intentie geëxecuteerd hadde, heeft hem belet, dit niet na zijn voorneemen te konnen volbrengen, maar nochthans eenen nieuwen Oorlog in plaats van Vrede (daar hij bij zijne komſte breed van opgaf) verwekt en noch duurende is. Alle het welke ons meer dan genoeg wettige oorzaake gegeven heeft, om den Koning van Spanje te verlaten, ende een ander machtig en goedertieren Prince, om de voorz. Landen te helpen, en te beſchermen, en voor te ſtaan te verzoeken, te meer dat in alzulke disordre, en overlast, de Landen meer dan 20 Jaaren van heuren Koning zijn verlaten geweest, en getracteert, niet als Onderdaanen, maar als vijanden, zij zoekende hun eigen Heer, door kracht van wapenen ten onder te brengen. Hebbende ook na de aflijvigheid van *Don Jan*, door de Baron *de Selles*, onder dekzel van eenige bekwame middelen van accoorden, genoeg verklaard, de Pacificatie van *Gend*, die *Don Jan*, uit zijnen naam bezwooren had, niet te willen advoueren, en alzo daaglijks zwaarder Conditien voorgeſlagen. Des niettegenſtaande hebben wij niet nagelaten, bij geſchriften en ootmoedige Remonſtrantien, met intercesſie van de Principaalſte Princen van 't Christenrijk, zonder ophouden te verzoeken, met den voorz. Koning te reconcileeren, en te accordeeren, hebbende ook laastmaal langen tijd onze gezanten gehad te *Keulen*, hoopende aldaar door tusſchenſpraak van de Keizerlijke Majeſteid, en de Keurvorſten, die daarmede gemoeit waaren, te verkrijgen eene verzekerden paijs, met eenige gracelijke Vrijheid, bijzonder van de Religie (de Conſchientie en Gode principaalijk rakende): maar hebben bevonden, dat wij, met dezelve Remonſtrantien en handelingen, niets van den Koning, konde verwerven; maar dat dezelve handelingen en de Communicatien alleenlijk voorgeſlagen wierden, en dienden om den Lande onderling in twist te brengen, en eene ſcheiding

tus-

tusschen dezelve te bewerken, om daar gemakkelijker, den een voor den ander ten onder te brengen, en het eerste voorneemen tegen dezelven, met rigeur te werk te stellen, dat naderhand openbaar gebleken is, bij zeker Plakaat van Proscriptien, bij den Koning uitgegeven, bij den welken wij, en alle de Officieren en Ingezetenen, van de voorz. Landen, en haare partij volgende (om ons tot meerder desperatie te brengen, alomme odieus te maaken, de trafique en handelingen te beletten) verklaart worden voor Rebelle, en over sulx verbeurd te hebben lijf en goed; zettende daar en boven, op 't Lijf van de voorz. Heere Prince groote somme van Penningen: zo dat gantselijk van alle middelen van reconsiliatie wanhopende, en ook van alle andere remedie en secours verlaten wesende, hebben, volgens de Wet der Natuur, tot bescherming en bewaaring van onze en de Onderdaanen, Rechten, Privilegien, oude Herkomsten, en Vaderlandsche Vrijheden; van het Leven ende Eer van onze Vrouwen en Kinderen en nakomelingen, op dat zij niet zouden vallen in de Slavernije der Spanjaarden, verlatende met rechten den Koning van Spanjen, andere middelen bedwongen geweest voor te wenden, die wij tot ons meeste verzekeringe en bewaaringe, van onze Regten en Vrijheden en Privilegien voorz. hebben te raden gevonden.

„ *Doen te weten:* dat wij, 't geen voorsz. aangemerkt, ende door den uitersten nood, als te vooren gedrongen zijnde, bij gemeen accoord, deliberatien ende overdragen, den Koning van Spanjen verklaard hebben, ende verklaaren bij deezen *Ipso Jure*, vervallen van zijne Heerschappije, Gerechtigheden ende Erfenisse van de voorsz. Landen, en voortaan van geene meeninge te zijn, denzelven te kennen, in eenige zaaken, den Prince, zijne Hoogheid, Jurisdictie ende Domeinen, van deze voorsz. Landen rakende, sijnen naam als Overheer meer te gebruiken, of hij iemant toetelaten gebruikt te worden: Verklaarende ook, diensvolgens alle Officiers, Justiciers, smalle Heeren, Vasalen, ende andere Ingezetenen van den Lande, van wat Conditie en Kwaliteit die zijn, voortaan ontslagen van den Eed, die zij den Koning van Spanjen, als Heere van deze voorsz. Landen geweest hebbende, eenigzins mogen hebben gedaan, ofte in hem gehouden wesende. En aangemerkt uit oorzaaken voorsz. den meestendeel van de Geunieerde Landen, bij gemeen accoord, en consent van heu-

re

re Leden, hebben hun begeven gehad, onder de Heerſchappij, ende Gouvernement van den Doorluchtigen Prince den Hertog van *Anjou*, op zeekere Conditien ende Poincten, met zijne Hoogheid aangegaan en gefloten: dat ook zijne Doorluchtigheid, den Aartshertog *Matthias*, het Gouvernement Generaal van den Landen, in onzen handen heeft geresigneert, en bij ons is geaccepteert geweest, Ordonneeren en Beveelen allen Justiciers, Officiers en anderen, die 't zelve eenigzints aangaan en raaken mach, dat zij voortaan den Naam, Tijtel, groote en kleine Zegelen, Contra Zegelen en Cachetten van den Koning van Spanjen verlaten, en niet meer gebruiken: en dat in plaatze van dien, zo lange de Hoogheid van den voorſz. Hertog van *Anjou*, om noodelijke affaire, het welvaaren van deeze voorſz. Landen rakende, nogh van hier abſent is (voor ſoo veele den Lande met den Hoogheid van den voorſz. Hertoge van *Anjou* gecontracteert hebbende aangaat,) ende anderzints, d'andere bij maniere van voorraad ende Proviſie ſullen aanneemen, ende gebruiken den Tijtel en Naam van 't Hoofd ende Land Raad, en middertijd dat het zelve Hoofd ende Raden volkomen en dadelijk genoemd, beſchreven, en in de oeffening van hunnen ſtaat, getreden zullen zijn, onze voorſz. namen. Wel verſtaande, dat men in Holland en Zeeland, zal, als hier voormaals, gebruiken den naam van den Hoog geboorenen Vorst, den Prince van Oranje, en de Staten van de zelve Landen, tot der tijd, dat de voorſz. Land Raad, daadelijk zal zijn ingeſteld, en zullen hun als dan regulee-ren, agtervolgens de Conſenten, bij hun lieden op den Landraad, ende Contracten „ met zijne Hoogheid aantegaan". En in plaatze van des voorſz. Konings Zegelen, men voorts gebruiken zal, onzen grooten Zegel en Cachetten, in zaken rakende de gemeene Regeeringen, daar toe den Landraad, volgens haare Inſtructie zal geauthoriſeerd weezen; maar in zaken rakende de Politie, Adminiſtatie van Justitie: en de andere Particuliere, in elk Land in 't bijzonder, zal gebruikt worden, bij de Provinciaale ende andere Raden, den Namen, Tijtelen en Zegelen van de Landen reſpectivelijk, daar 't zelve te doen vald, zonder anders: alles op pene van Nulliteit, van Brieven, beſcheiden Depechſes, die Contrarie van 't geene voorſz. is, gedaan of gezegeld zullen wezen ende tot beter en zekerder volkoming, en efectuatie van

't

't voorſz. Hebben wij geordonneert en bevolen, ordonneeren, beveelen mits dezen; dat alle des Konings Zegelen, in deze voorſz. Landen weſende, terſtond na de Publicatie, gebracht zullen moeten worden, in handen van de Staten, van de reſpective Landen, of den genen die daar toe bij de Staaten zullen wezen gecommitteert en geauthoriſeert, op peenen van arbitrale Correctie. Ordonneeren en bevelen daar en boven dat voortaan, in geenerhande manieren, in de voorſz. Landen, zal geſlagen worden den Naam, Tijtel of Wapenen, van den voorſz. Koning van Spanje, maar al zulk ſlag en forme als zal worden geordonneert, tot eene nieuwe Goudene en Zilvere Penning met zijn gedeelte. Ordonneeren en beveelen insgelijks den Preſident, en andere Heeren van den Secreten Raade, midsgaders alle andere Canceliers, Preſidenten en Heeren, van den Raden Provintiaal en alle die Preſidenten of eerſte Rekenmeeſters, en die van alle de Rekenkameren, in de voorſz. Landen wezende, en alle andere Officiers en Juſticiers, dat zij (als heur voortaan ontſlagen houdende van den Eed, die zij den Koning van Spanjen, bij den aanvang hunner Commisſie gedaan hebben) ſchuldig en gehouden zullen wezen in handen van de Staaten, waar onder zij behooren, of hunne Speciale Gecommitteerd te doen eenen nieuwen Eed, waar mede zij ons zweeren, getrouwigheid tegens den Koning van Spanjen, en alle zijne Aanhangers, naavolgende het Formulier, daar op bij de Generaale Staaten geraamd. En zal men de voorſz. Raden, Juſticiers en Officiers, gezeten onder de Landen, (met de Hoogh. van den Hertog van *Anjou*, gecontracteert hebbende van onzent wege) geven acten van Continuatie van hunne Officien, en dat bij maniere van Proviſie, tot de aankomſte van Zijne voorſz. Hoogh., in plaatze van nieuwe Commisſien, inhoudende Caſſatie van hunne Actens. En de voorſz. Raden Juſticiers enz. enz., in die Landen, met de voorſz. Hoogheid niet gecontracteert hebbende, nieuwe Commisſien onder onzen Naam en Zegelen, ten waren nochthans dat d'Impetranten van heure voorſz. eerſte Commisſie wederſproken, en achterhaald wierden, van Contraventie der Privilegien enz. Ontbiedende voorts den Preſident, en den Luiden van den Secreten Raade, Cancelier van de Hertogdomme van Braband, ende Cancelier van de Furſtendomme Gelre en Graaſſchap Zutphen; Preſident en Lui

den van den Rade in Vlaanderen, in Holland, Rentmeesteren enz. van beoosten en bewester Schelde in Zeeland. Presidents en Raden in Friesland, den Schout van Mechelen, Presidents en Raden van Utrecht, enz. enz. dat zij deze onze Ordonnantie Condigen en doen Uitroepen, door haar heele Jurisdictie, daar men gewoon is dergelijke afkondiging te doen, op dat niemant de Cause van Ignorantie Pretendeeren magh; ende dezelve doen onderhouden en achtervolgen, onverbreekelijk en zonder infractie, en daar toe rigoreuselijk bedwingende, die Overtreders in manieren, zonder verdrag of dissimulatie. Want wij tot welvaaren van den Landen, alzo hebben bevonden te behooren. Ende van des te doene, en wat daar aan kleeft, geven wij U, en elk die 't aangaan magh, volkomene macht, authorisatie en zonderling bevel. Des te Oorconde, hebben wij onzen Zegel daar aan doen hangen; gegeven in onze Vergadering in 's Gravenhage, XXVI. Junij 1581."

Op de plijke stont geschreven. Ter Ordonnantie van de voornoemde Staten, ende Getekend

J. van ASSELIERS.

AGENTEN; deezen naam draagen zekere Bedienden van den Staat. De *Agent* van Hunne Hoog Moog. heeft meest betrekking tot de Ministers der Buitenlandsche Mogendheden. Hij is de geleider der nieuwe Ambassadeurs; wanneer deeze eenige voorslagen gedaan hebben, wordt hun het antwoord daarop door den *Agent* ter hand gesteld. Een buitengewoon Gezant, in 's Hage gekoomen zijnde, wordt door den *Agent*, uit naam van Hunne Hoog Moogende, verwelkomd. Een der Residenten, (die mede door den *Agent* verwellekomt worden) openbaar gehoor verzoekende, wordt door hem in zijne Koets afgehaald, en in de Vergadering ingeleid. De buitenlandsche *Agenten* bekleden genoegzaam, schoon verschillende in naam, den post der Residenten, en hunne Daggelden worden ook, even als die der Residenten, bij den staat van Oorlog bepaald. De *Agenten* der Buitenlandsche Mogendheden konnen, aan den President van H. H. M. (na overlevering van hunne Schriftelijke Lastbrieven,) schriftelijke

ke voorſtellen inleveren, doch geene onderhandeling met de Afgevaardigden van den Staat houden.

AGGE, was de Zoon van *Pieter van Wijkel*, een voornaam Heer in *Friesland*. Onder alle de oordeelen, welke dat Landſchap, in 't Jaar 1421, drukten, was niet van de minſte, de twisten tuſſchen de *Schieringers* en *Vetkoopers*; de eerstgenoemden waren, in alle gevallen, de onverzettelijkſten en hevigſten. Eenige van hen, waaronder WIJBE MINNEMA en BENTE ROMMERTS, begaven zig onverhoeds naar 't Dorp *Wijkel* in *Gaasterland*, alwaar zij den Heer PIETER VAN WIJKEL, Pastoor aldaar, met geweld uit de Pastorij rukten, en veele doodelijke wonden gaven. Dus zieltogende, voerden zij hem naar *Sondel*, voor het Slot (*Stins*) van zijnen Zoon AGGE, aan wien zij zijnen gevangenen Vader toonden, en eischten 't Huis van hem op; dreigende, bij weigering, zijnen Vader op 't oogenblik te zullen vermoorden.

AGGE, deeze vertooning ziende, hadt bijna beſlooten, zijnen Vijanden het Slot interuimen, om het leeven van zijnen Vader te behouden; doch de oude Man riep hem, met al zijne magt toe, zulks niet te doen, dewijl hij tog ſterven moest. De Vijanden, dit hoorende, gaven hem terſtond den doodſteek, in 't aanzien van AGGE, en vervolgden voorts hunnen weg. Om de bedenking voor te komen, welke zoude konnen ontſtaan, op 't zeggen, dat Heer PIETER Pastoor was, en een Zoon AGGE had, dient men te weeten, dat hij een Adelijk Perſoon was, die veele jaaren gezach in 's Lands dienst gehad had, en meenigmaal, als *Gemagtigde*, verbonden met de *Groningers* geſloten had; en dat hij, waarſchijnlijk, den Geestelijken Staat eerst omhelsd heeft, na dat hem deeze Zoon gebooren was; van hoedanigen aart ons meer voorbeelden zullen voorkoomen.

AGGE, om den dood zijns Vaders te ſtraffen, trok, na zijn ſlot wel bezet te hebben, buiten Lands, en bragt, in 't volgende Jaar, terwijl het water de meeste Velden in *Friesland* overſtroomde, eenige benden vreemde knegten daar binnen, waarmede hij op WIJBE MINNEMA aanviel, hem het Leeven benam, en zijn Volk verjaagde. Hierop belegerden HILLE BONNEMA, EDO KEMPIS JONGAMA van *Bvofum*, en andere Heeren, de Schieringers toegedaan,

het Huis van AGGE te *Sondel*. Doch deeze onverzaagde Edelman deed zulk een geweldigen uitval op zijne vijanden, dat hij een groot deel floeg, en de overigen verſtrooide. JONGAMA zelf ſneuvelde bij deeze gelegenheid, en werd in 't Klooster *Tabor* begraaven.

Doch hier mede was de haat niet verzoend: want, in het Jaar 1442, werdt het Huis van gemelden AGGE, door ROMMERT GABINGA en andere, belegerd, hij zelf, na een lang gevecht, overwonnen, zodanig gewond, dat zij hem voor dood lieten leggen. Naa den aftogt des Vijands, vonden AGGE's Vrienden hem, zwemmende in zijn bloed; zij namen hem op, hoewel half dood, en brachten hem, door uitzuiging zijner wonden, zo verre, dat hij biechte, 't Sacrament ontving, en hope van beterſchap en leeven gaf. ROMMERT GABBINGA en zijn Zoon SIJTZE, verneemende dat hun doodvijand nog niet geſtorven was, huurden eenen boswicht, die hem op zijn bedde vermoordde; bij het gemeene Volk veroorzaakte deeze euveldaad zeer veel nadeel voor de *Schieringers*.

Zie F. SJOERDS, *Frieſche Jaarboeken*, V. Deel, bl. 69, 70, 71. SCHOTANUS, *Frieſche Historien*, bl. 297, 308, 309.

AGGE *Donia*; zie DONIA (*Agge*.)

AGGE, *Abt* te *Hemelum*, en tevens, in 't Jaar 1480, Abt van het Klooster te *Staveren*, had een zwaar verſchil met IGE en zijne broeders DOUWE en HARTMAN. De grond van deezen twist was, dat IGE, als voorſtander van de *Schieringers*, het Convent van *Hemelum* veele Landen en Renten had ontweldigd, en dezelve veele Jaaren onder zig gehouden. De Abt AGGE, wetende, met waereldlijke magt niet tegen hun beſtand te zijn, nam de toevlucht tot de Geeſtelijken. IGE en de zijnen, weinig acht op den ban geevende, bedienden zig van het zwaard. Aan het Klooster ſtond een ſterk Huis, of *Spijker*, welk de Monniken, met behulp van eenige *Schieringers*, tegen GALAMA en zijnen aanhang hadden doen opbouwen. IGE, echter, verbitterd om den *Ban*, verzocht van JAN VAN EGMOND, Stadhouder in *Holland*, eenig Volk, dat hem terſtond werd toegeſtaan; vergezeld van JUW JONGE-

GEMA, en andere *Vetkopers*, (die met de *Kabeljaauwſchen* in Holland één lijn trokken) ſloeg hij terſtond het beleg om dit Huis, of *Spijker*. De Abt, in 't naauw zijnde, zocht hulp bij PIETER HARINXMA, die, zo ſpoedig mooglijk, eenige *Schieringers* bij een bracht, en naar *Hemelum* deed trekken; hier koomende, verſtonden zij, dat zij vrugteloóze moeite deeden: vol van toorn moeſten zij te rug trekken. Zo dra AGGE de *Spijker* hadt bemagtigd, deed hij dien aanſtonds tot den grond toe ſlegten. AGGE, dus harde partijen te beſtrijden hebbende, en wel de zulke, die zig aan zijn Banvonnis niet bekreunden, nam, tot verdediging van zijne zaak, eenige Gelderſche Krijgsknegten aan. Doch deeze waren nauwlijks tot hem overgekoomen, of de partijſchap werd nog grooter; de *Vetkopers* wilden van geen verdrag hooren, of de Abt moest eerst zijne hulpbenden doen vertrekken.

GABBEMA, in zijn verhaal van *Leeuwaarden*, ſpreekt met kleinen lof van deezen Abt AGGE; hij beſchrijft hem, onder anderen, als *fier en opgeblazen, trots op de magt zijns Kloosters, waanende*, (zegt hij) *dat ijder verpligt was op den wenk zijner oogen te gehoorzaamen.* Doch bij WINSEMIUS vindt men hem zo haatelijk niet afgeſchilderd. Hij doet wel zien, dat de Abt zig buiten noodzaaklijkheid, in den twist der Landzaaten gemengd had; dog ook dat GALAMA een wrevel en twistziek man was, die zig nergens aan ſtoorde; dat AGGE in den haat der Moniken gevallen, en door hen, met de overgave van de *Spijker*, verraaden was, doordien hij, als Abt, al te ſtreng was in het berispen en ſtraffen van hun kwaad en ergerlijk leeven.

Zie GABBEMA, SCHOTTANUS *en* WINSEMIUS.

AGGEMA, wel eer een Adelijke *State*, in de Grietenij van *Wonferadeel*, een half uur van *Pinjum*, ten Zuid-Oosten, niet verre van 't Dorp *Witmaarſum*, of *Witmarſum*.

Zie Georg. *Woordenboek van Friesland*, bl. 119. BACHIRNE, bl. 1334.

AGGEMA, (*Alef*) en niet *Agannia*, zo als deeze naam verkeerdelijk in de Sententien van ALVA geſpeld wordt, was oorſpronk-

lijk uit een Friesch Adelijk Geslacht, dat, in vervolg van tijd, verbonden is geweest met de aanzienlijke huizen van *Aylva*, *Burmania*, *Goslinga*, *Harinxma*, *Starkenborg* en anderen, doch waar van, in deeze Eeuw, het mannelijk oir uitgestorven is. ALB hield zig aan de zijde der verbondene Edelen, en tekende met hun. Na het verdrag, met de Landvoogdesse, den 23sten van Oogstmaand geslooten, werd hij aldaar, den 10den September 1568, door ALVA gebannen, met verbeurdverklaaring zijner goederen.

Zie *Sententien van Alva*, bl. 72. 127. enz. WINSEMIUS *en* SCHOTTANUS.

AGGER, voorheen eene voorname Heerlijkheid in Zeeland, op 't Eiland *Zuidbeveland*, Bewesterschelde, welke, in 't Jaar 1532, nevens veele andere Landen en Dorpen, door 't Zeewater overstroomd en verzwolgen werd. De Heer *Jan van Reigersberg*, in wiens tijd zig dit toedroeg, spreekt van eene zeer schadelijke inbreuk in *Zuidbeveland*, in 1530, en nog schadelijker in 1532, op welken tijd aldaar, volgens een oud Zeeuwsch gedicht, 17 Dorpen drijvende bleeven. Doch hij voegt 'er bij, dat *Cruningen*, 't Wad *Inkelen-oord* en *Agger*, weder bedijkt zijn. Naderhand heeft dit zelfde onheil *Agger* op nieuw getroffen. Volgens *Smallegange*, zijn de groote en kleine *Agger*, in *Zuidbeveland*, beoosten *Terfike*, geleegen tusschen de *Zuidkreek* en *Cromvliet*, waaromtrent de scharen *Woondsrecht*, zedert 1552, overstroomd zijn; en in 't Register op zijn Werk, heeft hij AGGER, *groot* en *klein*, eene Heerlijkheid in 't verdronkene *Zuidbeveland*. 'Er zijn 'er die meenen, dat hier bij *Smallegange* een drukfout plaats heeft, en dat in de plaats van 1552, moest geleezen worden, zo als bij *Reigersberg*, 1532. Doch deeze dienden te hebben aangemerkt, dat de laatste zijn Kronijk met Privilegie van Keizer *Karel den V* heeft uitgegeeven in 1551, en met zijn schrijven is geëindigt in 1550; zo dat hij van 't ongeval van 1552 geene melding heeft konnen maken. GABBEMA, in zijne Watervloeden op dat jaar, den *Pontiaansvloed* beschrijvende, stemt hier mede over een; zonder, echter, te bepalen, wat schade *Zeeland* daar door leed. In de beschrijving van den Tegenwoordigen staat van Zeeland, vind men den Grooten

en

en Kleinen *Agger* beſchreeven, als twee Polders van of buiten 't Eiland *Zuid-Beveland*. 't Wapen van *Agger*, is een *zwarte lelij* op een *gouden veld*.

Zie HALMA, en de daar bij aangehaalde Schrijvers, en ook ST. VAN ZEEL, bl. 108. 308. BACHIENE, *Geographie*, a 91.

AGGEUS van *Harinxma*; zie HARINXMA. (*Aggeus*)

AGILEUS, (*Hendrik*) een zeer ſterke aanhanger van *Leicester*; waar door hij dan ook, ſchoon van geboorte een *Bosſchenaar*, na de verandering der Regeering te *Utrecht*, in 1586, aldaar tot Raad en Procureur Generaal werd aangeſteld. Het is bekend, welke oneenigheden alomme de *Leicesterſche* Factie veroorzaakt hadde, bijzonder te *Utrecht*, alwaar de Edelen, bij aanhoudenheid, zig beklaagden over de verandering in de regeering gemaakt; deeze klagten hielden nog aan, zelfs na 't vertrek en den dood van *Leicester*. De Graaf van NIEUWENAAR gaf 'er den Algemeene Staaten kennis van, en de Leden der Stichtſche Regeering aan AGILEUS laſt, eenige dier Edelen te dagvaarden; doch eer zij verſcheenen, vond hij raadzaamſt, de wijk naar *Engeland* te neemen.

AGNES, (St.) wel eer een Convent van Adelijke Juffers, binnen *Groningen*.

Zie BOR, Boek XXI en XXIV.

AGNIETENDAAL, eertijds een Nonnen-klooſter in *Braband*, nabij het dorp *Dommelen*. In eenige Kaarten vindt men 't aangeweezen, als of het nog in ſtand was; doch zedert den *Münſterſchen Vrede* 1648, is het aangeſlagen en op order van de Hooge Overigheid verkogt; de bewoonſters moesten haar verblijf elders zoeken. Nogthans hebben eenige zig daar onthouden tot het jaar 1715, wanneer zij genoodzaakt werden, zig bij haare Zusters, in het Stedeke *Weert*, te begeeven.

BACHIENE, *Geogr.* bl. 601.

AGNIETEN (St). *Klooſter*, ook wel *Berg-Klooſter* genaamd, om reden dat het wel eer op eenen *Berg*, anderhalf uur gaans van

Zwolle, gelegen was. Het werd bewoond van Reguliere Kanunniken, naar den Regel van ST. AUGUSTIJN. Zeer berugt is het geworden, door de inwooning van THOMAS à KEMPIS, die aldaar geſchreeven heeft het alombekende Boeksken *van de Navolging Christi*, 't welk bijna in alle taalen en in ieders handen is, en van alle gezintheden met vrugt kan geleezen worden. Daarenboven heeft hij een Chronijk van dit Klooster geſchreeven en in 't licht gebragt. Het Klooster is tot den grond toe verwoest; doch de heuvel of plaats, daar het geſtaan heeft, word door de Roomschgezinden nog ijverig bezogt. Verſcheidene andere Kloosters zijn 'er geweest, die deezen naam voerden, zo als uit de lijst daar van blijken zal. *Ibid.* bl. 69.

ACHTHOVEN, *Aghtienhoven*, enz. zie AGTHOVEN, enz.

AGRICOLA, (*Rudolphus*) leefde in de XV Eeuw, en was een man, die benevens WESSELUS GANSFORTIUS, onder alle de Geleerden van dien tijd, geen weerga had. Het dorp *Baflo*, in de *Groninger Ommelanden*, had de eer van zijne geboorteplaats te zijn, in 't jaar 1442. Van zijne eerſte jeugd af aan toonde hij grooten lust voor de Boeken; en ook al vroeg openbaarde zig bij hem een ſchrander vernuft en vast geheugen. Op de ſchoolen ſtreefde hij zijne makkers voor bij; niet alleen die gelijk met hem in jaaren waren, maar zelfs de oudere: zo dat zijne meesters hem altoos tot een voorbeeld van naarſtigheid aanpreezen, en hem als een goeden voorganger ſtelden. Dus vorderde hij in weinig tijd zo verre, dat hij bekwaam gekeurd werd, om de Academie te betreeden, waar toe *Leuven* gekooren werd, daar hij zig ook ſpoedig met roem deed kennen. Al den tijd, welke hem van het beöeffenen van *Ariſtoteles* overſchoot, beſteedde hij aan *Cicero* en *Quintiliaan:* want toen begon men reeds eenen wanſmaak voor het Monnikke-Latijn op te vatten; hij zelve was niet een van de minſten, die 'er zijn afkeer voor betoonde. Ook munte hij uit in Filoſophiſche zintwistingen; de tegenwerpingen onderzocht hij nauwkeurig, ſtelde dezelve in orde voor, en drong zijne bewijzen met kracht aan. In zijne jeugd maakte hij, door vlijtig leezen, zulke ſchrandere aanmerkingen op *Cicero* en *Quintiliaan*, dat zelfs zijne Meesters 'er zig over verwonderden. Dus beklom hij,

hij, met roem, den trap van *Meester in de vrije Konſten.* Bij zijne geleerdheid ſprak hij lieflijk *Fransch*, en had eene zonderlinge genegenheid voor de Zangkunst. Niet minder ſraai ſchreef en ſchilderde hij. Om aan zijnen leerlust te voldoen, deedt hij eene reize naar *Frankrijk*, van daar naar *Italie*, om zig verder in de Welſprekenheid en Wijsbegeerte te oeffenen. Doch ſchoon hij zig aldaar gedroeg, niet als Onderwijzer, maar als Leerling, werden echter zommigen naaijverig op hem, en zelfs nijdig; zij konden niet verdraagen, dat de Lof der *Italianen* door een *Duitſcher* zoude verdonkerd worden. Evenwel genoot hij, te *Ferrare*, de gunst van den Hertog HERCULES D'ESTE. Hij deed openbaare Redevoeringen: iets, het welk ERASMUS nooit had durven waagen, hoe zeer daartoe aangezocht. Offchoon AGRICOLA voortreffelijke Eerampten, aan Vorſtelijke Hoven en in vrije Republieken, werden aangeboden, begeerde hij, echter, dezelve niet, op dat hij zijne ſtudien te beter mogte voltrekken; hierom vertoefde hij niet lang op eene plaats, maar trok dan hier, dan daar, altoos eenige boeken met zig voerende, en andere van zijne vrienden leenende. Eindelijk zette hij zig neder in de *Paltz*, onthieldt zig te *Worms*, doch meest te *Heijdelberg*, daar hij, op begeerte van den Keurvorst FILIPS, geſchreeven heeft, *Epitome de quatuor Monarchiis.* De ſtudeerende Jeugd van dien tijd, zig bezig houdende met ijdel zintwisten, werd door hem vergast op heerlijke en bondige Redevoeringen. Dezulken, die met hun zintwisten niet wel voort konden, genooten zijne onderſteuning; doende hij, bij zodanige gelegenheden, eenige verhandelingen uit de ſchriften van *Aristoteles de Animalibus* verdeedigen; 't welk te aangenamer was, om dat, in dien tijd, die Boeken nog niet in 't Latijn vertaald, althans niet algemeen waren, en zeer weinigen de Griekſche taal verſtonden. Ten laatſten wendde hij zijnen vlijt tot de kennisſe der H. Schrift; en vermids hij zag dat de *Hebreeuwſche* taal daartoe zeer nodig was, zette hij zig, om die magtig te worden; door gebrek aan noodige hulpmiddelen in dien tijd, moest hem dit zeer moeilijk vallen. Na lang zoeken om onderrichting, vondt en verkreeg hij die van een geleerden Jood. Spoedig maakte hij zo groote vorderingen, dat hij, binnen weinige maanden, reeds eenige Pſalmen in 't Latijn overbragt. Van dien tijd af aan werd hij genoegzaam geheel omgekeerd: hij

dacht op niets, dan op den Gekruisten JEZUS; zijne tong ſprak en zijne hand ſchreef van niets, dan van den VERLOSSER; en buiten dien begeerde hij, met PAULUS, niets te weten, dan CHRISTUS, die hem ook in 't kort tot zig nam. Want, van eene koorts aangetast, overleed hij den 28ſten October, 1485, (en dus lang vóór de Reformatie, waar van hij reeds een goeden ſmaak had) in den ouderdom van 42 Jaaren en twee maanden. In zijne jeugd was hij zinrijk en boertig; zijn kleeding was gemeen; zijne zeden waren wel niet boersch, doch ook niet Hofflijk; zo dat hij, bij anderen ter maaltijd zittende, in gedachten geraakt, wel eens met de ellebogen op de tafel ging leggen. Schoon niet afkeerig van de Vrouwen, heeft hij zich, echter, nooit in den Echt begeeven. Ook zocht hij met zijne ſchriften geenen roem te behaalen; hebbende weinig geſchreeven, en nog minder in druk gegeeven. Men vindt van hem eenige *Brieven*, *Gedichten*, *Oratien*, en eenige ſtukken van Vertaalingen uit het Grieksch in 't Latijn. Zijne ſchriften zijn bij een verzameld door *Alardus van Amſteldam*, in twee ſtukken, die eerst te *Keulen* gedrukt, en daarna te *Groningen* herdrukt zijn. ERASMUS getuigt van hem, dat men aan deeze zijde der *Alpiſche* Gebergten, in geleerdheid, nooit vermaarder man gevonden had; zijnde zeer ervaaren in 't *Grieksch* en *Latijn*; ongemeen kundig in de Poëzij, als een tweede VIRGILIUS; in ongebonde Stijl de tweede POLITIANUS; een zeer welſprekend *Redenaar*; een groot en ſcherpzinnig Filoſoof; een goed *Muzikant*, en treffelijk *Schrijver*. Onder een zijner afbeeldingen ſtaat: *Rudolphus Agricola*, *Baſio Omlandus*, *in Academia Heidelbergenſi Profeſſor*. En onder eene andere in plaats van *Baſio Omlandus*, zo als onder die van *Quenſtadius*: *Baſſei Omlandus*. HERMOLAUS BARBARUS, geleerd Patriarch te *Venetien*, ſchreef op hem een Graffchrift of *Epitaphium*, 't welk de vermaarde VIGLIUS ZUICHEMIUS, door *Heidelberg* reizende, ter liefde van deezen zijnen Landgenoot, op zijn Grafzark deed uithouwen:

Epitaphium. Hermolai. Barbari Veneti. Patriarchæ.
Aquilegienſis. In. Obitium Rudolphi Agricolæ,
Friſii.
Invida clauſerunt hoc marmore fata Rudolphum

Agri-

Agricolam, Phrisii spemque decusque soli.
Scilicet hoc vivo meruit Germania laudis.
Quidquid habet Latium, Grecia quidquid habet.

Tollenti Anathema.

RODOLPHI. AGRICOLÆ. FRISII. MEMORIÆ.
POSUIT. VIGLIUS ZUICHEMUS.
OBIIT. ANNO MCCCCLXXXV. DIE XXVIII
OCTOBRIS. VIXIT.
ANNOS XLII. MENSES. II.

Relinquent Benedictio.

Men moet het als iet zeer zonderlings aanmerken, dat *Bailet*, *Rolandus* en *Mareſius* deezen AGRICOLA zeer hoog roemen, daar zij doorgaans de *Duitſchers* (waar onder de *Friezen* toen mede gerekend werden) in kleine waarde houden. Doch men moet hier ook bijvoegen, dat de Lof van ERASMUS, hier boven vermeld, in den druk van *Aldus Manutius* niet gevonden wordt, als zijnde, op bevel van het Concilie van *Trenten*, daar uit geligt; zeker om geene andere redenen, dan om dat hij de dwaalingen van het Pausdom had ontdekt. *L. Guiciardijn*, ſchoon mede tot de *Roomſche* Kerk behoorende, noemt hem en zijnen vriend WESSELUS GANSFORTIUS, de *twee ſtarren van Groningen, die Nederland en Duitschland verlicht hebben.*

Zie HALMA, en de daarbij aangewezene Schrijvers, als SCHOTANUS, BENTHEM, *Hollandſche School- en Kerkſtaat.*

AGRICOLA, (*Julius*) een der vermaardſte *Romeinen*, wiens Leven, door den niet min vermaarden TACITUS, beſchreeven is. Zijn vader was JULIUS GRÆCINUS, een man van Raadsheerlijk gezag, en zijne moeder JULIA PROCILLA, beroemd om haare ongemeene kuischheid. AGRICOLA werd, om zijne groote verdienſten, tot de voornaamſte Staatsampten gebruikt, en bijzonder in den krijg. TACITUS teekent, op 't 79 Jaar onzer tijdrekening aan, dat hij, met het puik der *Bataviſche* keurbenden, eerst *Mona* en daarna *Brittanie* overmeesterde; en dat de gemelde *Batavieren*, onder zijne aanvoering, in het volgende Jaar, de *Britten*, die met veel hevigheid op 't Leger van AGRICOLA waren aangevallen, een volkomene nederlaag toegebragt hadden.

Bij

Bij den aanval had de Veldheer drie Benden *Batavieren*, en twee der Jongere afgezonden, om hun het hoofd te bieden, en den ſlag aan te vangen; naar 't gebruik dier tijden, waren deeze in de konst des Oorlogs zonderling geoeffend; de Vijanden daarentegen, zo door onwetenheid als ſlegte wapenen, voerende kleine ſchilden en groote zwaarden zonder punt, waren onbekwaam om tegen hun in een gedrongen gevecht te ſtrijden. De *Batavieren* vongen dan, met hunnen gewonen ijver, den ſtrijd aan, ſtieten, met Leeuwenmoed, met hunne ſchildpennen, de *Britten* in 't aangezicht; vóór 't naderen van den nacht, welke hunne overwinning bepaalde, waren reeds van de *Britten* 10,000 verſlaagen, daar 'er, van de *Romeinen*, en derzelver medehelpers, ſlechts 340 gebleeven waren. Hier voor werd AGRICOLA, te *Rome*, een overheerlijke Zegepraal en Triumphſtatie toebereid, die hij uit zedigheid weigerde, en des nachts binnen kwam. Doch hoe bemind en geacht hij ook ware bij GALBA en VESPASIANUS, en welke waardigheden hij ook bekleedde, kon hij, echter, den haat van DOMITIAAN niet ontgaan, die zo verre ging, dat men zegt, dat die de oorzaak van zijnen dood was.

Zie TACITUS, *Leven van Agricola. Zeden der Germannen.* CAP. XVII. XVIII. XXX. XXXVI. XXXVII. *Vaderl. Historie*, I. Deel, bl. 183. 185.

AGRIPPINA, de Gemalin van GERMANIKUS, was eene Vrouw van ongemeenen moed en dapperheid, die zelve meer dan eens het ampt van Veldheer heeft waargenomen. Het is bekend, dat men, onder de oude gebouwen hier te Land, een heeft gehad, naar haar genoemd, *Prætorium Agrippinæ*, of het *Hof van Agrippina*. Nogthans zijn 'er, die dit gebouw aan AGRIPPINA, de Gemalin van KLAUDIUS, toeſchrijven; en wederom anderen die zeggen, dat de Vrouw van NERO, welke dien zelfden naam voerde, het zou geſticht hebben. Niet min verſchillende zijn de gedachten, over de plaats, daar dit gebouw geſtaan heeft. De meesten houden daar voor *Roomburg*, bij *Leiden*; doch andere hebben daar voor genomen, en niet zonder redenen, *het Huis te Britten*. Zie BRITTEN (*Huis te*) en ROOMBURG.

Zie PARS, *Katwijkſche Oudheden*, en de daar bij aangehaalde Schrijvers, die over deeze zaken geſchreven hebben, en bij-

bijzonder SCHRIVERIUS, JUNIUS en anderen, *Vaderlandſche Historie*, I. Deel, bl. 69.

AHA of *Aa*; wat dit woord, in de oude Duitſche taal, beteekende, en welke Rivieren zo genoemd werden; zie AA, I. Deel.

AHREMBERG of *Aremberg*, zie LIGNE (*Johannes de*) *Gràaf van Aremberg.*

AHUIS, (*Hendrik*) was eerst Vikaris van de Kathedrale Kerke te *Munſter*; naderhand begaf hij zig, in 't jaar 1400, onder 't beſtier van eenen *Æmilius*, den tweeden Regent van 't *Fraterhuis*, te *Deventer*. Doch in 't volgende jaar werd hij, door denzelven, weder naar *Munster* gezonden, alwaar hij, op zijn eigen Landgoed, een *Broeder-Konvent* ſtichtte, onder den naam van de *Springbron*. Hij voorzag het met groote inkomſten, en beſtierde het in Perſoon, tot het jaar 1439, wanneer hij, in den ouderdom van 70 Jaaren, overleed. Te vooren, op den 5 Jan. 1434, had hij het genoegen gehad, dat zijne ſtichting, door Paus MARTIJN DEN V, was goedgekeurd, terwijl hij, reeds Ao. 1401, den 15 October, van EUGENIUS DEN IV, verlof bekomen had om 'er eene Kerk te bouwen, die, 1439, tot eene Kollegiale Kerk verheven werd, en nog tegenwoordig, door de Broeders van 't Convent, bezeten word.

Zie *Oudh. van Deventer*, I. Deel, bl. 242.

AILARDUS, (*Focco*) voorheen Abt der Kloosters van den H. *Petrus* en *Paulus*, onder 't Bisdom van *Munſter*, werd, in 't jaar 1408, op de algemeene klagten, wegens het ſlecht gedrag der Nonnen van de zwarte order van St. *Benedictus*, onder *Groningen* behoorende, volgens openbaare Bulle van Paus GREGORIUS, aangeſteld tot bezigtiger van alle de Benediktijner Kloosters in *Friesland*. De woorden, daar in vermeld, zijn onder anderen deeze: „ Ons is ter ooren gekoomen, dat 'er in de oor„ den van *Friesland* 22 Kloosters van S:. *Benedictus* order ſtaan, „ dié ten deele onder 't Bisdom van *Bremen*, en ten deele on„ der dat van *Utrecht* behooren: in welke Kloosters, als zij eerst

„ ge-

„ geſticht waren, en ook langen tijd daarna, alleenlijk Nonnen
„ van de gemelde order plagten te woonen; maar door verloop
„ van tijden is 't gebeurd dat 'er ook mansperzoonen, van de-
„ zelfde order, bij de Nonnen van gemelde Kloosters, op wat
„ wijze dat het zij, in groot getal gewoond hebben, en nog
„ woonen; zo dat elf van die Kloosters geregeerd worden door
„ Abten, twee door Priors en negen door Paters. In welke
„ Kloosters alle Godsdienſtigheid, mitsgaders de onderhouding
„ van den regel, en de vreeze Gods, ſchier gantsch en al te niet
„ gegaan is; de onkuiſchheid en bedorvenheid des Vleeſches tus-
„ ſchen gemelde Mansperzoonen en Nonnen, buiten veele ande-
„ re ongeregeldheden en fouten, die 't ſchande zoude zijn te
„ noemen, overal de overhand genoomen hebben, en van dag
„ tot dag nog meer aangroeijen.

„ Want het is zo gelegen dat de Monniken, de Lekebroeders,
„ en de gemelde Nonnen, in de voornoemde Kloosters, bij el-
„ kander woonen. Ja, dat in ſommige van die, welke hunne
„ Prelaaten verlooren hebben, in plaatze van die, dikwijls men-
„ ſchen van waereldlijken ſtaat en waereldlijk leeven worden aan-
„ genoomen, ſchoon in de waereld een onkuiſch leeven geleid
„ hebbende. De zodanige, die in de regels van gemelde order
„ gantsch onkundig zijn, ontzien zig niet, zonder pauslijk ge-
„ zag, in de regeering daar van in te dringen, zig zelven ver-
„ volgens met groote roekloosheid den naam van Prelaat aante-
„ matigen: En daar zij uit den waereldſchen ſtaat genomen zijn,
„ zo is 't, dat zij hunne bijzitten, die zij in de waereld plagten te
„ houden, en ook de kinderen, daar bij geteeld, ook in de
„ Kloosters brengen, en daar openlijk opvoeden en onderhou-
„ den. Bij alle die gruwelen ontzien zij zig niet, de Miſſe te
„ doen en andere Kerkdienſten te verrigten.

„ Wat aangaat de Nonnen, die gaan zo dikmaal 't haar be-
„ haagt buiten het Klooſter, om waereldſche Gastmalen bij te
„ woonen, en haare vrienden te bezoeken, enz.

„ Maar vooral, het geen te verfoeijen is, gaan zij in den oogs-
„ tijd met de Lekebroederen uit haare Kloosters, om het Koorn
„ en Hooij te verzamelen; wanneer zij, zo lang als de oogst
„ duurt, veele dagen op de velden en in de Beemden, onnut,
„ op eene oneerbaare wijze doorbrengen.

„ Waar

„ Waar bij komt, dat veele van de Nonnen, met haare Pre-
„ laaten, en met Monniken Converſeeren, Hoereeren, en in de
„ gemelde Kloosters, verſcheide kinderen baaren, die zij bij de
„ Prelaaten, Monniken, Lekebroeders, op een hoorachtige en
„ heiligſchendende wijze gewonnen hebben, welke naderhand tot
„ Monniken en Nonnen van deeze Kloosters worden aangeno-
„ men; ja, dat nog ſchandelijker is, ſommige van die Nonnen,
„ alle moederlijke liefde vergetende, ſtaapelen het eene kwaad
„ op het andere, en brengen ſomwijlen haare vrugt om 't leeven,
„ of dooden de kinderen, zo ras zij gebooren zijn, als hebben-
„ de alle vreeze Gods ter zijde geſteld, zodanig, dat zulke Non-
„ nen, indien zij waereldlijke Perzoonen waren, door den
„ waereldlijken Rechter, om haare misdaaden, tot eene wrede
„ en verdiende doodſtraf zouden verweezen worden.

„ Daarenboven, ſchier alle Nonnen, (als of ieder van haar de
„ Dienſtmaagd, of Huisvrouw der gemelde Mansperzoonen was)
„ maaken hunne bedden, waſchen hunne hoofden en kleederen,
„ kooken lekkere ſpijze voor hun, en brengen den meesten tijd
„ dag en nagt in ſlemperijen en dronkenſchappen over, waar
„ door de onkuischheid en vuile begeerte des vleeſches des te
„ vieriger wordt.

„ Onder dezelve Perzoonen gaan, buiten dit, meer andere
„ zwaare en ongeoorloofde misdrijven om." Dit alles wordt toe-geſchreven aan nalaatigheid der Biſchoppen in 't bezoeken van hunne Kloosters; waar bij wij hier aanmerken, dat, om 't getal van 22 wel te verſtaan, men die van Oost-Friesland, en die van Noord-Holland, en ook die van de *Ciſterzie-Kloosters*, mede tellen moet, dewijl die van de *Benediktijner* Orde, in *Friesland*, op verre na dit getal niet konden haalen.

„ Hier om is 't (leest men in gemelde Bulle verder) dewijl ons
„ daar aan gelegen is, door de groote zucht, die wij voor ieders
„ zaligheid hebben, deeze ziekte, zo veel als de Allerhoogſte
„ verleenen zal, door bekwaame middelen willende geneezen,
„ en daar bij begeerende, dat opgemelde Kloosters, door 't uit-
„ roeijen van dergelijke doornen en diſtelen, voortaan heilzame-
„ lijk en gelukkiglijk beſtierd worden, dat wij op uwe behendig-
„ heid en vromigheid ten vollen in den Heere betrouwende, u
„ door den inhoud deezes, voor den tijd van vijf achter een vol-

„ gen-

„ gende Jaaren, tot Bezigtiger over de gemelde Kloosters aan-
„ ſtellen, en als zodanig bemagtigen; behoudens in alles ons
„ rechtgebied, en dat van onze nazaten de Pauzen van Romen,
„ met volle magt, om dezelve Kloosters, zo in de Hoofden als
„ Leeden, zo wel 't geestelijk als waereldlijk te bezigtigen, en
„ al wat gij vinden zult dat hervormd moet worden, te hervor-
„ men, en dat verbeterd moet worden, te verbeteren, enz. enz.
„ enz". ——

Zie *Oudheden en Geſtichten van Groningen, in de Aant.* bl. 175 — 181.

AILVA, of *Aijlva*, ook *Alua* genaamd, is een oud Adelijk Stamhuis, (Stins of Slot) in de *Frieſche* Grietenij *Ferwerderadeel*, onder 't Kwartier *Oostergoo*. De *Gelderſchen*, in hunne oorlogen tegen die Provintie, hebben dit huis afgebrand, ſchoon andere dit verbranden toeſchrijven aan den bewooner zelven van 't Adelijk Slot of Heerenhúis.

AILVA, een ander Slot in de Grietenij *Oost-Dongeradeel*, onder 't Kwartier *Oostergoo*.

Zie HALMA, op *Ailva*, WINSEMIUS, GABBEMA, *Verh. van Leeuwarden*, bl. 196. BACHIENE a 1288 — 1290. 1334. FERWERDA en TE WATER.

AILVA, (*Douwe van*) of *Aylva*, Grietman van *Westdongeradeel*, een man van groot gezag, vond zig, nevens andere Grietmannen, en bijzonder *Ernst van Ailva*, den Vader van deezen *Douwe*, om den haat van 't gemeen te ontgaan, voor een korten tijd genoodzaakt, het ſnoer der regeering los te laten: de reden daar van, zegt men, hier in beſtaan te hebben: De Algemeene Staaten hadden, zedert het jaar 1625, reeds gepoogd, de gemeene middelen in *Friesland*, bijna op den zelfden voet als in *Holland*, te doen invorderen, ten welken einde eene bezending derwaards gedaan werd. *Westergoo* en een gedeelte van *Oostergoo* ſtemden daar in; doch 't ſcheen onmooglijk, de Steden te beweegen: hierom werd beſlooten, de uitſpraak, voorheen hier op gedaan, bij voorraad te volgen. Om dit beſluit ten uitvoer te brengen, werd Graaf ERNST KASIMIR, als Stadhonder van dat gewest, ge-

gemagtigd, de gemelde middelen, bij panding, met magt van Krijgsvolk, te vorderen en te doen betaalen. Terwijl, in April des jaars 1626, de Landdag gehouden werd, kwam het graauw te *Leeuwaarden* op de been, en viel den Grietman DOUWE met zo een hevige drift te lijve, dat hij zig nauwelijks in een huis verbergde, waarop de woede aanviel, en het zeker zou geplonderd hebben, zo het niet, door twee Vaandels Burger Schutters, ware beschermd geworden. De Landdag scheidde met verwarring. Graaf ERNST had wel orders bekomen, om de oproerige hoofden aantetasten en te doen straffen; doch hij, als een voorzichtig opperhoofd, zocht eerst, met alle behendigheid, meerder magt, dan de gewoone bezetting, binnen *Friesland's* Hoofdstad te brengen. De Burgerij, hier van de lucht hebbende, verscheen in de wapenen, en belette dit. Vervolgens dwongen zij den Stadhouder, de bezetting te doen ontwapenen, en beletten voorts het graauw de plondering van de naast bijgelegene Adelijke Huizen; hoewel het, op andere plaatzen en Dorpen, alwaar dit vuur spoedig oversloeg, voor de Ontvangers, zo wel niet afliep. 'Er was geen bedaaren aan de onzinnige gemeente, of men moest eene nieuwe schikking in de regeering maaken, die, in 't begin des Jaars 1627, werd vast gesteld; dog die, echter, niet lang stand hield. Bij deeze verandering vonden ERNST en DOUWE VAN AILVA, zig veiligheidshalve genoopt, voor een wijl tijds, 't bewind te staaken, dat zij en anderen, echter, naderhand, even gelijk zij het te vooren gehad hadden, hernamen. Het misnoegen op de Regeering hield aan, en scheen, in 't jaar 1635, van meerder gevolg te zullen zijn, doch werd andermaal, door de Regeerings verandering, gestild, gelijk wij zien zullen op 't *Art.* ROORDA. (*Abraham*)

Zie AITZEMA, *Zaaken van Staat en Oorlog*, I en II Deel; VAN DEN SANDE, *Nederl. Historien*, IX en XIII Boek.

AILVA. (*Ernst Sicco van*) Geduurende een geruimen tijd, had men, in *Friesland* en elders, verscheidene onderlinge verschillen gehad; met het jaar 1663 ontstond in die Provintie, een nieuwe onlust, namelijk over het recht om op den Landdag te verschijnen, waar over de Gedeputeerde Staaten zig het oordeel aanmatigden; doch, naar 't oordeel van sommigen, gingen zy te par-

tijdig te werk, als fluitende eenigen daar van uit, die men zeide, daar toe gerechtigd te zijn. De Gedeputeerde Staaten, die het anders verſtonden, weerden uit hunne vergaderingen de zodanigen, die door *Oostergoo* en *Westergoo* gemagtigd waren om daar in te verſchijnen, en bedienden zig daar toe van de bezetting van *Leeuwaarden*. Onder die oneenigheden verſcheenen de afgezondenen der Algemeene Staaten te *Leeuwarden*, om te beproeven, of zij de Staaten van *Friesland*, door tusſchenkomst van 't Stadhouderſchap, en Kapitein en Admiraal-Generaalſchap, tot eenigheid konden beweegen. Deeze, hier van kennis gekreegen hebbende, deeden 'er hunne Hoog Mog. verſlag van, die wel hadden gewenscht, dat men 't geſchil aan hunne beſlisſing had overgelaaten. Hier toe waaren de zwakſten, (die men de *Hollandsgezinden* noemde) wel geneigd; onder deeze bevondt zig ERNST SICCO VAN AILVA, Grietman van *Westdongeradeel*, KAREL ROORDA en andere. Doch de partijen namen zeer kwalijk, dat de afgevaardigden der algemeene Staaten zig met hunne huislijke zaaken bemoeiden: dus verbleef de zaak aan die van *Friesland*, zonder dat men weet hoe die naderhand bijgelegd is; alleen is 't bekend, dat de ſterkſte partij, die zig Prinsgezinden noemde, boven dreef, en de andere buiten 't bewind hield. AITZEMA, V en VI Deel.

AILVA, (*Hans Willem, Baron van*) Luitenant-Generaal der Vereenigde Nederlanden, Luitenant Admiraal van Friesland, Gouverneur van *Coeverden*, en de onderhoorige Forten, Colonel en Drosſaard van Lieroort, was een dapper Held, die veel dienst aan den Staat deed, door zijn voorzichtig gedrag, kloek beleid, enz. en ook veel nadeel aan den Koning van *Frankrijk*, in den oorlog van 1672 tot 1678, als ook van 1689 tot 1697: waar door zijn naam, voor eeuwig, in 's Lands Jaarboeken, met lof zal gemeld worden. Hij was bij alle veldſlagen en belegeringen, geduurende zijnen krijgsdienst, tegenwoordig geweest; gevende blomme bewijzen van zijne krijgskunde en dapperheid, en wel bijzonder in den ſlag van *Fleury* en elders. De Staat zou meerder dienst van hem genooten hebben, ware hij niet, door een onverwagten val, uit de waereld gerukt.

Hij voerde naamelijk het gebied in *Braband* over de Krijgmagt van den Staat, welke, in 't jaar 1691, ter hulpe van Spanje

DOOD VAN H.W.BARON VAN AIJLVA.

te geſchikt was. Te *Leuven*, zijn Kwartier houdende, reed hij naar buiten ter Jagt; ongelukkig ſteigerde zyn Paard, en wierp hem ter aarde; waar door hij een buil in zijn hoofd kreeg, welke, in den beginne, van weinig belang werd geacht. Doch kort daar op vertoonde zig de zwarigheid: want het hoofd van binnen gekneusd zijnde, veroorzaakte dit de koorts, met zodanige toevallen, dat hij, binnen weinige dagen, overleed; in 't algemeen van ieder, doch van 't Krijgsvolk in 't bijzonder betreurd, als zijnde een van de beste Legerhoofden van dien tijd.

Wat zijn Perſoon aangaat, hij was een groot Veldheer; geſtreng en krijgshaftig van gelaat: zo dat hij onzachlijk was voor zijne vijanden, en zelfs voor die geenen, welke hem niet van nabij kenden. Bloodaarts vreesden hem. En, echter, moet men hem den lof geeven, dat hij, bij deeze uiterlijke vertooning van ſtrafheid, zeer minzaam, heusch en zagtzinnig was; edelmoedig van gedrag; vrij van alle baatzucht en eigen belang; en te recht voor den behouder van *Friesland*, en, voor zo verre de nood vorderde, van 't gantſche Vaderland te achten, zo als de Gedenkſchriften van dien tijd melden. Dit uitmuntend Legerhoofd werd, op die ongelukkige wijze, uit de waereld gerukt. Het Lijk, te *Brusſel* gebalzemd, en voorts naar *Friesland* gevoerd, werd te *Holwert*, in 't Koor der Kerke, in 't Pronkgraf zijner Voorvaderen, begraven, waar van de Wapenſchilden, Standaarts, Vaanen en andere veldheerlijke Gedenktekenen zijnen roem vereeuwen. De Heer HALMA heeft den roem zijner deugden, door dit onderſtaande Graffchrift, mede vereeuwigd.

Een ſprong van 't ſchigtig paard ſtorte AILVA laas! in 't graf,
Dat dapper Heirhoofd in 't gebied der Zeven Staaten;
Onſterfelijk in Eer door zijnen Veldheers ſtaf.
Want ſchoon hij 't Krijgsbewind op aarde heeft verlaaten,
Zijn deugd ſtaat, als de Zon, alle eeuwen door ten prijk
Op duurzaam perkament met goud in 's Lands Kronijk.

Zie HALMA, op AILVA; VALKENIER. *Verw. Europa*, p. 547-598. 793. SYLVIUS, *vervolg op Aitzema*, III Deel, 31 bl. fol. 51. (waar in men 's mans afbeelding vindt) MONTANUS *Lev. van Willem Hendrik*, bl. 357. *Romeinſche Adelaar*, II Deel, bl. 107.

AILVA, (*Hobbe, Baron van*) Opperſtalmeester van zijne Hoogheid den Heere Prinſe WILLEM KAREL HENDRIK FRISO, en Drosſaard van 't Graafſchap *Buuren*, was een van 's Prinſen gemagtigden, ter vereffeninge van eenige zweevende geſchillen, zedert 1722, over de Nalaatenſchap van Koning WILLEM DEN DERDEN ontſtaan, met zijne *Pruisſiſche Majesteit*; welke vereffening getekend werd den 14den van Maij, des jaars 1732, door 's Konings gevolmachtigden te *Berlijn*, en den 16den van Junij van het zelfde Jaar door gemelden Prins zelven, op 't Lusthuis te *Dieren*.

Vaderl. Hist. XIX Deel, bl. 94. enz. alwaar men het gemelde verdrag vinden kan. Zie bij ons, *Art.* WILLEM KAREL HENDRIK FRISO.

AILVA, (*Pieter van*) Zoon van PIETER VAN AILVA van *Hallum*; deeze had ter vrouwe RIGT ÆBINGA, welke overleed zonder Kinderen. Uit deszelfs Stamlijst blijkt de oudheid en Edelheid van zijn Geſlacht, en tevens deszelfs luister, zo door uitmuntende Staatsmannen, als Krijgshelden, van de vroegſte tijden af. Want ſchoon men, op die lijst, allereerst gemeld vind DOUWE en EPO, is het, echter, bekend, dat eenigen uit dit huis, reeds in de XI en XII Eeuw, in *Duitschland*, *Engeland*, *Schotland* en *Braband*, door hunne Krijgsverrigtingen, zig onſterflijk gemaakt hebben. Van zekeren EPO, als Kleinzoon van gemelden EPO, vindt men, op 't jaar 1456, melding gemaakt, in 't *Charterboek van Friesland*, I Deel, bl. 592; en bij *Winsemius* en *Schotanus*, op 't jaar 1500, wordt gemeld van eenen SJOERT VAN AILVA, als hoofd der Edelen, die zig tegen de *Saxiſche* partij verbonden had. Doch deeze kwam ongelukkig, met zijn huisgezin, om 't leven, in den watervloed, op den 26 September van 't jaar 1509, volgens gemelden *Schotanus*, bl. 532. Verder vind men genoemd eenen JOHAN AILVA, die lid was van de Staatsvergadering 1567; HESSEL VAN AILVA, verheven tot den rang van Baron des H. R. Rijks, en Kommandeur der Staatſche troepen in *Oost-Friesland*, en aldaar, in eenen opſtand, den 21 April 1660, doorſchoten; deszelfs Zoon, HANS WILLEM, *Baron van Ailva*, en bij onze tijden, HOBBE JESAIAS VAN AILVA, Luitenant Generaal en Gouverneur van *Maastricht*, wiens verdediging en aan-

andere Krijgsdaden, binnen die Vesting hem zo gezien maakten, dat de Koning van *Frankrijk* hem twee metaalen Veldſtukken deedt vereeren, met het opſchrift: DONUM VIRTUTIS AILVÆ; „ Eeregift voor AILVA's dapperheid". Op last der Staaten van *Friesland*, zijn deeze Veldſtukken, met welke, bij 's Mans leeven, het Gouvernement te *Maastricht* praalde, zedert voor de Hoofdwacht te *Leeuwaarden* geplaatst. Deeze Held overleed den 15den December 1772. Op den 3den Maij 1776 ſtierf HANS WILLEM, *Baron van Ailva*, *Heer van Hornhuizen*, *Kloosterhuizen* en *Kammingahuis*, Luitenant Generaal in dienst van den Staat, met den roem van een oud ervaren Krijgsman. PIETER, tot wien wij te rug keeren, onderging, nevens andere Edelen, het banvonnis van *Alba*; niet alleen om dat hij tot de verbondene Edelen behoorde, maar om dat hij een aanhangeling van den Vader des Vaderlands was: en hier in, als eene daad van eere volhardende, werden naderhand zijne goederen verbeurd verklaard. De dood, die hem te vroeg verraste, maakte een einde van zijne loffelijke poogingen voor de vrijheid.

WINSEMIUS, *Chronijk*, bl. 554. *Sententien van Alba*, bladz. 192. ——

AILVA, (*Watze van*) Broeder van den zo even genoemden PIETER, en van JELLE VAN AILVA, gehuwd aan GEMMA VAN BURMANIA; hij behoorde mede tot de verbondene Edelen, en werd daarom eerst te Antwerpen gedagvaard, doch niet verſchijnende, op den 23ſten December 1596 gebannen.

AILVA, (*Wijbrand van*) Zoon van RINCK, geteeld bij HIL, of HIJLK ROORDA, was getrouwd met AUK GALAMA, onder Huwelijks voorwaarden, getekend op den 19den van Maart 1564. Hij verwekte bij dezelve een Zoon, THEUNIS VAN AILVA, die, voor dat hij, door zekeren KUIK, doorſtoken werd, zig had in den egt begeeven met eene Dogter van den vermaarden BARTEL, of BARTHOLD ENTENS VAN MENTHEDA, en DORA VAN MARTENA. Na het gemelde ongeval, hertrouwde zijne Weduwe aan SJUK VAN BURMANIA, Grietman van *Wimbritzeradeel*. De Zuster van deezen WIJBRAND was gehuwd aan JAN BONGA, en daar door te ſterker verbonden aan de partij der Edelen. Na den overgang

van *Sneek* aan de zijde van *Oranje*, betoonde hij zig openlijk daar voor, bekleedde aldaar den aanzienlijken post van *Olderman*, en kreeg dus vergelding van geloeden Ballingſchap en ſchade, door het vonnis van *Alba*.

De vermaarde GELLIUS SNECANUS zegt van hem, in een zijner vaerzen:

Hic pietatis amans Wibrandus ab Ailua, qui tum
Exilio & vinclis triſtia quæque tulit.
Sed ne cede malis, in Chriſto fortior ito:
Hunc ſi reſpicias mitius iſta feres.

Na dat de berugte LEICESTER, door zijne doorſleepene geveinsdheid, veelen hadt weeten te verleiden en aftetrekken van de verſchuldigde gehoorzaamheid aan de wettige hooge Overigheid, ja het gedrag der Staaten verdacht maakte, wierpen veelen, en wel in het bijzonder de Geestelijken, hun oog op Koningin ELIZABETH, om aan haar, (die men als de eenigſte beſchermſter aanzag) de oppermoogenheid aantebieden. *Utrecht* was hier in voorgegaan, en de beruchte *Prouninck* bevlijtigde zig, om meer andere Landſchappen te doen volgen. *Groningen* en *Friesland* helden mede reeds tot deeze gedachten; ten minſten de Predikanten, in de laatstgenoemde Provintie, gaven hier zo veel gehoor aan, dat zij, na 't houden van twee bijeenkomſten, tegen de vermaaning van Graave WILLEM LODEWIJK, die hun op 't ernſtigſte ried, zig met geene Staatszaaken, als zijnde buiten hun beſtek, intelaaten, echter, op kosten der Kerke, eenen Leeraar naar *Engeland* zonden. Dewijl dit den weg baande, voor hun, die naar verandering haakten, was het oorzaak dat een groot getal andere Ingezetenen van dat gewest, en inzonderheid uit *Oostergoo*, te *Leeuwaarden*, van tijd tot tijd, bijeenkomſten hielden, en zeer onbedacht, zonder voorgaande zamenroeping van den Adel en de Eigenerfden, of volmagtigden ten Landsdage, twee gezanten verkooren, waar van deeze WIJBRAND AILVA de eene, en DOMINICUS RICHÆUS VAN POSTELLA de andere was, om, in naame der gemeene Volmagten van *Oostergoo*, en de Volmagten en Bondgenooten van *Westergoo*, de *Zevenwonden* en de *Steden*, aan gemelde Koninginne de *Hooge Overheid*

van

van Friesland aantebieden. De Hoofdaanleiders van dit onbezonnen en onbeſtaanbaar ontwerp waren HESSEL AISTMA en zyn Broeder en Zwager.

AILVA. (*Tjeert van*) Na dat de *Franſchen*, met het eindigen van den Veldtogt, in het jaar 1744, onder den Marſchalk DE MAILLEBOIS, een Leger aan den Beneden-Rhijn gezonden hadden, en het zelve eene groote oplettenheid, zo wel aan de Bondgenooten der Koninginne van Hongarijen veroorzaakt had, als bijzonder aan de Staaten der Nederlanden, zonden dezelve, behalven de verdere nodige maatregelen, den Graaf van WASSENAAR TWIKKEL aan den Keurvorst van *Keulen*, en den Baron van AILVA naar eenige andere *Duitſche* Hoven, met oogmerk om dezelve te bewegen, hunne gemaakte verbonden met het Huis *van Oostenrijk* te houden. En men moet tot hunnen lof zeggen, dat zij beiden zig van de aanbevolene Commisſie, ten genoegen van hunne Hoogè Zenders, gedragen hebben. TJEERT VAN AILVA, omtrent het jaar 1760 overleeden, was getrouwd met eene dogter van den Baron *Thoe Swartzenberg en Hohenlansberg*, Gouverneur van *Namen*; bij welke hij geene kinderen heeft verwekt. Van het geſlagt der AILVA's zijnen nog eenigen in leeven, onder andere de twee beroemde Vaderlandſche Regenten SICCO DOUWE VAN AILVA en ERNST FRANS VAN AILVA, de eerſte Grietman van *Westdongeradeel*, de andere van *Baarderadeel*.

Vaderl. Hist. XIX Deel, bl. 489, 490.

AIRE of *Arien*, een ſtedeke in de Provintie van *Artois*, met den tijtel van *Burg-graaffchap*, behoorende aan den Prinſe van *Robecq*, afkomſtig uit den huize van *Montmorencij*, gelegen aan de Rivier de *Lije*, welke de ſtad, 3 uuren van *St. Omer*, in tweeën verdeelt. Nadat *Aire*, in 't jaar 1676, aan de *Franſchen* was overgegaan, werd het door hun zeer verſterkt, en bleef in hunne magt tot in 't jaar 1710, wanneer Prins *Eugenius* en *Marlborough*, als Bevelhebbers van 't Leger der Bondgenooten, zig daar van meester maakten. In het Jaar 1713, bij het ſluiten van den *Utrechtſchen Vrede*, is het weder aan Frankrijk afgeſtaan. Dit ſtedeke, ſchoon van weinig belang, heeft, echter,

ter, meermaalen, dan de Vaderlandſche Historie-ſchrijver aanteKent, het lot des Oorlogs ondergaan: want in 't jaar 1641, werd het, door den *Franſchen* Maarſchalk de *Mailleraije*, den *Spaanſchen* ontweldigd, hoewel het, in dat zelfde jaar, aan hun moest te rug gegeeven worden.

Tegenw. Staat der Oosterſ. Pruisſiſche en Franſche Nederl. bl. 48. *Vaderl. Hist.* XIV Deel, bl. 397. XVII. Deel, bl. 388. SCHEUR, *Nederl. Gebeurtenisſen*, I Deel, bl. 405 en 406. F. HALMA, *Leven van* J. W. FRISO.

AITONA, (*Markgraaf van*) voerde, na den Markgraaf van *St. Croix*, het bevel over het *Spaanſche* Leger, terwijl Prins *Fredrik Hendrik*, in 't jaar 1633, den *Spanjaarden*, *Rijnberk*, als de eenigſte en laatſte ſtad, die zij aan den *Rhijn* nog bezet hielden, ontnam. Doch geduurende het beleg, was *Aitona* met zijn Leger naar den Maaskant getrokken, als of hij voorneemens was, *Venlo* of *Roermond* aantetasten, of over de Maas wilde trekken, om *Rijnberk* te ontzetten. *Fredrik Hendrik* deed alle poogingen om dit te voorkomen. Maar eer de afgezondene benden hem genaderd waren, had hij zig in *Steveuswaard*, een klein Eiland in de Maas, geworpen, alwaar de Graaf *van den Berg* een Slot had, waar omtrent altoos de onzijdigheid was in acht genomen. AITONA maakte 'er zig niet alleen meester van, maar deed het ook geregeld verſterken, dewijl het hem den overtogt over de *Maaze* verzekerde. *Oranje* brak op van *Rijnberk*, en ſloeg zig te *Boxtel* neder. AITONA volgde hem op de hielen, en zogt hem, meer door heen en weder te trekken te vermoeijen, dan een ſlag te wagen; waar toe de Staatſchen echter zig zeer begeerig toonden. Het jaargetij verloopen zijnde, ſloeg de Prins zig bij *Maastricht*, en AITONA bij *Hannuije* neder, in zulk eene legging, dat hij gantsch *Spaansch Braband* dekte. Na den dood van de *Infante* IZABELLA KLARA EUGENIA, was *Aitona* een der geenen, die door PHILIPS DEN IV, als Regenten tot het beſtier der Nederlanden benoemd waren. 't Liep aan tot de maand Junij van het volgende jaar, eer de beide Legers weder te velde kwamen. ORANJE, onkundig van des vijands oogmerken, deed het Leger der Staaten omtrent *Nijmegen* bij een trekken. AITONA vertoonde den ſchijn, als of hij tot de belege-

ring

ring van *Maſtricht* geneegen was. Hij maakte zig meester van het Slot *Argenteau*, boven, en van een ander Slot beneeden die ſtad, en deed verder de toegangen rondsom dezelve bezetten; verder toonde hij, niet door geweld, maar door uithongering, zig daar van meester te willen maaken. Doch het beleg van *Breda*, 't welk ORANJE voorgaf te willen onderneemen deed den Markgraaf terſtond het beleg opbreeken; hij legerde zig eerst te *Turnhout*, en naderhand te *Diest*. *Schenkeſchans*, in het jaar 1635, door de *Spanjaarden*, bij verraſſing ingenomen zijnde, voerde hij, onder den Kardinaal *Infant van Spanje*, het bevel, tot dat hij, aan eene ziekte, ter dier plaatze overleed; de *Hertog van Lerma* volgde hem op in het bewind.

Leven van FREDRIK HENDRIK, II Deel,

AITZEMA, (*Foppius van*) Ridder, eerſte Reſident van den Staat der Vereenigde Nederlanden te *Hamburg*, Oom van den hier na te noemenen LIEUWE VAN AITZEMA. Van *Hamburg* werd hij, Ao. 1620, gezonden aan den Hertog van *Fridland*, en Grave van *Tilly*, om een verdrag van wederzijdſche onzijdigheid met die beiden te ſluiten; doch zijne onderhandeling liep vrugtloos af. In dat zelfde jaar ontſtonden eenige twisten tuſſchen de Deenen en de ſtad *Hamburg*, over eenen nieuwen tol, welken de Koning te *Glukſtad* vorderde; de laatstgenoemde verzocht om de bemiddeling der Algemeene Staaten: deeze, belang hebbende in een vrijen vaart op de Elve, zonden AITZEMA naar *Denemarken*, om den Koning te beweegen den opgelegden tol weder afteſchaffen; maar dit was vruchteloos: dewijl de twisten, tuſſchen den Koning en gemelde Stad, reeds tot daadelikheden waren gekoomen. In 1636 werd hij aan den Keizer te *Weenen* gezonden, om van hem te verzoeken eene ſtipte onzijdigheid in den Duitſchen Oorlog, die de Staat, van zijnen kant, aanbood. Ook was hij, door de Koninginne van *Boheemen*, gelast, om haare zaaken aan het Hof van den Keizer te behartigen, gelijk hij ook, in 't geheim, van den Prins *Fredrik Hendrik* bevelen had ontvangen, om te onderſtaan, of zijne Keizerlijke Majeſteit dien Prins met het Graafſchap *Meurs* zoude willen beleenen, en voorts verlof geeven, om zijne goe-

deren, onder 't Rijk geleegen, aan zijne vrouwelijke en mannelijke Erfgenamen, bij uiterſten wil, te mogen nalaaten. AITZEMA ſcheen in den beginne te zullen ſlagen: de onzijdigheid werd hem genoegzaam beloofd: ook ſprak men van *Meurs*, ten gunste van den Prins, tot een Vorſtendom te zullen verheffen. Doch de *Spaanſchen* en *Franſchen* ſtaken een ſpaak in 't wiel: zo dat AITZEMA niets verrigtte. Daar zijn 'er die zeggen, dat zijne reize nog een verder oogmerk hadt, dan om het Hof van *Weenen* te polzen. Geduurende zijn verblijf aldaar, werd *hij*, uit aanmerking van de diensten, door zijne voorzaten aan 't Rijk beweezen, van den Keizer tot Vrijheer van 't Rijk gekozen. Deeze zijne reize, en de daar op volgende ontvangene gunstbetooning, gaven aan *Frankrijk* groote ergernis: te meer, daar de Staaten, bij het laatstgeſlooten verbond, beloofd hadden te zullen breeken. De Staaten bedienden zig van deezen argwaan, om AITZEMA, in het volgende jaar 1637, te rug te ontbieden, onder voorwendzel, dat hij zig van de beſchuldiging, ten zijnen laste, zoude verantwoorden. Doch het waare oogmerk was, om van de geſteldheid van het Hof onderricht te zijn: en, om de zaak meerder ſchijn te geeven, benoemde men Commisſariſſen om hem te ondervragen. Het verſlag daar van behelsde, dat aan Commisſariſſen gebleeken was, hoe de geruchten, ten zijnen nadeele verſpreid, waren voortgekomen van eenen MENZELUS, Keizerlijken Commisſaris te *Hamburg*; waarop bij de Staaten verſtaan werd, de verdediging van AITZEMA aanteneemen, met begeerte dat hij in zijne posten getrouw zoude volharden. Even te vooren was, bij de Staaten, beſloten, eene bezending te doen aan de vergadering van den *Neder-Saxiſchen Kreits*, en met een goedgevonden, den Heer AITZEMA daar toe aftezenden, om, ware 't mooglijk, de Leden van die vergadering tot eensgezindheid te beweegen. Door AITZEMA (zegt men) onderhielden de Staaten een heimelijk verſtand met de Keizerlijken, om daar door tot eene afzonderlijke onderhandeling met *Spanje* te koomen; zommigen zelfs wilden hem geduurig aan dit Hof houden. Ook werd hij, in den zelfden zomer, met een geheime boodſchap, aan den Zweedſchen Kancelier, die zig te *Maagdenburg* bevond, gezonden. Hoe veel belangs men dus in zijnen dienst ſcheen te ſtellen, was hij,

ech-

echter, bij veelen gehaat. De Prins van *Oranje*, die hem beſchouwde als oorzaak, dat zijne geheime zaaken ruchtbaar geworden, en daar door verijdeld waren, trachte al het kwaad daar van hem te wijten. De *Franſchen*, die alle de gangen der *Zweeden* naſpoorden, beſchuldigden hem, dat hij den Keizer en *Spanje* meerder dienst deedt, dan den Staat. AITZEMA had, nevens anderen, en daar onder twee Heeren uit de Regeering van *Holland*, het Eiland *Ameland* van den Keizer ter leen ontvangen; dit werd met den naam van *Omkooping* beſtempeld; en de gemelde Heeren geraakten daar door in grooten haat van 't gemeen. AITZEMA kreeg hier van, door brieven, te *Hamburg* kennis: Hij ſchreef daarop, den 26ſten Maart, aan de Staaten, dat hij *Hamburg*, bij zijne komst, vervuld had gevonden met zeer kwaade betigtingen tegen zijn Perzoon; dat hij zig, den 19den Maart 1637, op weg had begeeven, om aan H. H. M. M. van zijne verrigtingen mondeling verſlag te doen; dat hij te *Oldenburg* zijnde, als door een Mirakel, was onderricht, dat zijn Logement was gereed gemaakt op de Voorpoort in den *Haag*; dat men zeide, dat hij in twintig of dertig pointen den dood verdiend had; dat zijne zagtſte ſtraffe zoude zijn, in vier kwartieren gelegd te worden: verzoekende verders vrijgeleide, en, wegens zijne onpaſſelijkheid, eenig uitſtel. De zaak van *Ameland*, die zo veel gerucht maakte, werd onderzocht, en daarin niets gevonden, dat met de eerlijkheid van een getrouw onderdaan ſtreed; en ook niets diergelijks ten aanzien van de Heeren BEAUMONT en van WAVEREN, die, te gelijk met hem, beticht waren; deeze werden dus mede vrijgeſproken. De Staaten beſloten, den 15den April, Commisſarisſen naar *Hamburg* te zenden, met last om aan AITZEMA eenen Brief van H. H. M. M. over te leeveren, behelzende eene vermaaning en nodiging om in den *Haag* te koomen, en na de leezing hem te verzekeren van de achting, die H. H. M. M. voor hem hadden; en dat zij Commisſarisſen gekoomen waren tot zijne gerustſtelling, met verzoek, dat hij ten ſpoedigſten met hen naar *Holland* wilde vertrekken; doch indien dit niet gelukte, dat zij als dan aan de regeering van *Hamburg* zig zouden vervoegen, en verzoeken, dat AITZEMA gevat, en nevens zijne papieren, aan hen zoude worden overgeleverd; en indien de Perzoon mogt wor-

worden geweigerd, dan te zien meester te worden van de papieren. AITZEMA, van deeze bezending te vooren verwittigd, nam de vlugt naar *Praag*, daar hem zijn groote ijver voor de Neutraliteit verweeten werd: men zeide dat hij zijn loon kreeg. Dus kon hij bijna nergens veilig zijn: in Frankrijk, Spanje, Zweeden en Engeland, was men op hem vergramd. De Koning van Denemarken hield hem voor den drijver van 't afschaffen van den *Glukstadschen Tol*; om 't welk te bewerken, hij door de Staaten gelast geweest was. Die Vorst gaf hem, in een brief aan de Staaten, den stekenden tijtel van *Baron van Ameland*. Zijne landgenooten de Friezen, waren het sterkste op hem gebeeten: schrijvende de Staaten van die Provintie aan H. H. M. M. dat men hun de pointen van zijne beschuldiging zoude toezenden: zij zouden intusschen op zijne goederen procedeeren, bij aldien zijn Perzoon afweezig bleef. Men zond hun de stukken: doch zij riepen telkens om andere, en om dat 'er niets met zekerheid in de bezwaaren gevonden werd, deeden zij ook niets. AITZEMA, dus zwervende, vlugtte van *Praag* naar *Weenen*, alwaar hij kort daarna overleed, en in de Kerk der Predikheeren, dewijl hij, zo men zeide, den Roomschen Godsdienst had aangenoomen, begraven werd.

Vaderl. Hist. XI Deel, bladz. 121. 129. 140 en 241.
AITZEMA, *Zaaken van Staat en Oorlog*, II Deel, fol.
PUFFENDORF.

AITZEMA. (*Hesfel van*) In den benarden staat des Lands, geduurende den jaare 1584, waar in men genoegzaam gantschelijk besloten had, de oppermogenheid aan den Koning van *Frankrijk* optedraagen, bevond hij zig, tot het doen van dien verruitzienden slap, onder de Nederlandsche Gezanten, ten dien einde benoemd, wegens de Provintie Friesland, alwaar hij den rang van Presidènt van 't Hof bekleedde. Wij zullen elders gelegenheid hebben, deeze gewigtige gebeurtènis, over welker te nietloopen men in dien tijd wel rouwig was, maar naderhand stoffe had de Voorzienigheid te danken, in alle haare omstandigheden te verhaalen. Deeze handel dan, door de weigering des Konings, te niet geloopen zijnde, vonden de Staaten goed, op nieuws, over het zelfde point, met de Koninginne van Engeland in onderhan-

de-

deling te treeden; ten welken einde, na genomen beſluit, in 't volgend Jaar, onze AITZEMA, onder anderen, naar *Engeland* werd afgezonden. Die Vorſtin, mede haare reden hebbende, om het aanvaarden der opperheerſchappij van de hand te wijzen, zo wel als de altoosduurende beſcherming, werden echter met deeze bezending, eenige voorwaarden tot ſtand gebracht, wegens 't verleenen van bijſtand, welken de Engelſchen zig duur genoeg wisten te doen betaalen. AITZEMA was, nevens NOORDWYK, VALKE en BUIS, te Londen gebleeven, en wisten de Koningin, naa het overgaan van *Antwerpen*, tot de vermeerdering van onderſtand te beweegen. AITZEMA, nevens eenige anderen, de partij van *Leicester* te zeer toegedaan, werden uit den Raad van Staaten geweerd. Op 't Art. WYBRAND VAN AILVA hebben wij gezien, hoe de misnoegde Friezen beſtaan hadden, op eigen gezag, de Opperheerſchappij andermaal aan Koningin ELIZABETH aantebieden; hier dient nog bijgevoegd te worden, dat HESSEL AITZEMA, nevens zijnen Broeder en behuwd-Broeder, (als menſchen, die meer haakten naar eene Koninglijke dan *Vrije Staats-Regeering*, om, door dien weg, 't beleid der Frieſche Landzaaken wederom als voorheen geſteld te zien) als de voornaamſte aanleiders en hooſden daar van beſchouwd moeten worden. Deeze zaak, hoe gunstig bij de Koninginne aangemerkt, had voor hun een gantsch anderen keer, ten aanzien van der Staaten zijde. Want voorecrst erkenden de Staaten van Friesland hen niet als gemagtigde Afgezanten, en weigerden daarom den brief, door de Koninginne dezelve mede gegeeven, op den vollen Landdag te doen leezen; doch na dat *Leicester* weder te rug gekomen was, meenden AITZEMA en de zijnen, zeker ſpel te hebben; en om hun doel te treffen, hadden zij *Dudlij*, de reize naar *Friesland* in perſoon, ten ſterkſte aangeraaden. Deeze dan, om hun aan de hand te gaan, had, met voorbijgaan van den Stadhouder en Gemagtigden der Staaten, aan de Grietenijen en Steden, uit *Medenblik*, geſchreeven, dat zij eenen dagvaart beſchrijven zouden, waarop hij wilde verſchijnen. Doch, eer deeze Brief van uitwerking kon zijn, hadden de Gemagtigden der Staaten van *Friesland* den Preſident AITZEMA eerst in zijn huis in bewaaring geſteld en naderhand van zijn ampt ontzet; en zonden verder eenen Brief aan *Leicester*, waar bij

bij hem vertoond werd, hoe 't alleen aan hun ſtond, eenen Landdag te beſchrijven, dien zij thans voor ondienſtig oordeelden; verzoekende dus aan hem, die reize te ſtaaken, dewijl daar uit niet dan onrust te voorzien was. Deeze handelwijze gaf een verderen krak aan 't daalend gezag van *Leicester*. Nogthans ſchijnt AITZEMA naderhand wederom in 't bewind herſteld te zijn: want TE WATER meld ons, volgens bericht van den Heer *U. Burmania*, dat hij, op een reize, tot de Staatsvergadering te *Breda*, overleeden en aldaar begraven is.

Vaderl. Hiſt. VIII Deel, bl. 56. 95. 97—203. 248. 249. WINSEMIUS *Chronijk*, bl. 650—743 en 744. BOR, X Deel, 2de Boek, bl. 491. REYD, bl. 182. 183. 186. 240. GABBEMA, *Verhaal van Leeuwarden*, 583—587.

AITZEMA, (*Lieuwe van*) mede een *Friesch* Edelman, geboo-ren te *Dokkum*, in het Jaar 1600, uit het Huwelijk van *Meinardus Aitzema*, Burgemeester aldaar, en teffens Secretaris van de Admiraliteit, en *Catharina Epo van Jukema* tot *Sexbierum*, wiens Vader Burgemeester te *Franeker* was. Nauwelijks 16 jaaren oud, werden van deezen *Lieuwe* gedrukt de *Poëmata Juvenilia*, in 4to. *Valerius* maakt hier wel gewag van, doch zegt niet dat het zijn eigen werk was. Tot meerder Jaaren gekomen zijnde, werd hij Raad van de Hanſeſteden, en Reſident van dezelve in *'s Hage*; zijn Oom, FOPPIUS VAN AITZEMA, boven gemeld, hadt hem deeze waardigheid bezorgd. Ook heeft hij tweemaalen, ten behoeve van de Hanſeſteden, eene reize naar *Engeland* gedaan. Grooter en beroemder naam heeft hij verworven, door zijn Boek, genaamd *Saaken van Staat en Oorlog*, beginnende met den Jaare 1621, en eindigende met 1668. De eerſte uitgave van dit werk is gedrukt in 14 of 15 ſtukken, en, met den *Vredehandel* en *Herſtelde Leeuw*, tot 16 deelen in 4to uitgedijd. PARS, in zijnen Naamrol der *Bataviſche Schrijvers*, zegt dat deeze druk van de Liefhebbers meer begeerd wordt dan die in *folio*; om reden dat, in dien *tweeden druk*, veele aanmerkelijke zaaken zijn uitgelaten, of veranderd, vermids hij goedvond, zig naar den tijd te ſchikken. Doch dit beſtaat meer in de verbeelding dan wel in wezenlijkheid. Door eene

eene naauwkeurige vergelijking heb ik bevonden, dat de voornaamſte verandering beſtaat, in de beruchte zaak der Utrechtſche Predikanten, die, in 't jaar 1660, door order van de Staaten dier Provintie en de Regeering dier Stad, dezelve moesten ruimen, namelijk ABRAHAM VAN DER VELDE en JOHANNES TELING; (waar van de eerſte, kort daarna, te *Middelburg*, en de andere te *Kampen* in Overijsſel beroepen werd, alwaar zij beiden hun Leeven en dienst geëindigd hebben). Van deeze twee ſpreekt AITZEMA zeer voordeelig in den Eerſten druk, en niet zeer gunstig van de Utrechtſche Regenten; maar in den tweeden druk is hij merkelijk van taal veranderd, en heeft de partij van de laatſte gekoozen. Nog dient hier bij geweeten te worden, dat van den eerſten druk jaarlijks één ſtuk uitkwam: zo dat de Schrijver, of geen genoegzaamen tijd, of te weinig oplettenheid, in 't nazien der proefbladen, gehad heeft; waar door het werk in 4to met veele gebreken ten voorſchijn gekoomen is, terwijl de tweede druk in Folio, met veel nauwkeurigheid uitgevoerd, dus meer in achting is. Daarenboven heeft men in de laatſte uitgave, tot groot gemak van den Leezer, den korten inhoud der verhandelde zaaken, meest al op den kant bijgezet, met een volledig Register, 't welk met den *Vredehandel* en *Herſtelde Leeuw*, het *zevende deel in Folio* uitmaakt. In 't Jaar 1693, maakte men, in de Rotterdamſche Boekzaal, bekend, dat een Hollander en beminnaar der Nederlandſche geſchiedenisſen voorneemens was, het groote werk van AITZEMA dermaate te bekorten, dat het maar één ſtuk in Folio zoude uitleveren. „ Na het einde van 't beſtand (zegt die Schrijver) „ neemt de beroemde AITZEMA, opgevuld met ſtapels van ge„ denkſchriften en oorſpronkelijke bewijzen, *een arbeid op den* „ *Hals, die niemant als zulk een Atlas der Hiſtorieſchrijvers* „ *paſt.* Doch dewijl (gaat hij voort) zo groot een werk, „ door de meenigte van ingelaste ſtukken (die wij voor de ziel „ van 't werk houden) tot overgroot beſlag is uitgedegen, vee„ len onzer Batavieren te hoog in Prijs, of te lastig in 't door„ bladeren valt, heeft het mij goedgedacht, en de moeite waar„ dig, ten dienſte mijner Landgenooten, een kort en bondig „ begrip, van alle de zaaken van Staat en Oorlog in en om„ trent de Vereenigde Nederlanden, met het uitgaan des gemel-

„ den

„ den beſtands tot op *** op temaaken," enz. enz. Dan het is alleen bij dit bericht gebleeven, daar wij echter niet gelooven, dat onze Landgenooten veel bij te kort gekoomen zijn.

AITZEMA hadt, uit hoofde van zijne ampten, toegang bij de voornaamſten van onze Staatsbeſtierders van dien tijd, en kon dus zaaken ontwaar worden, daar andere onbewust van bleeven. Hier kwam bij, dat hij, door zijnen vlijt en vlugheid, zig meester van veele geheime ſchriften wist te maaken, van Acten, Reſolutien, Beraatſlaagingen, zo van de Staaten Generaal, als van de Staaten van Holland en Weſtfriesland, en andere Provintien. Zommigen denken, dat hij zelfs niet ontzien heeft, zig van onbehoorlijke middelen te bedienen, om dezelve magtig te worden; ja, dat verder gaat, hij is openbaar beſchuldigd, van 'er meer dan eens kwaad gebruik van gemaakt te hebben. Want, toen, in 't Jaar 1670, eenige perſoonen, in den *Haag*, over verboden verſtandhouding geſtraft werden, waaronder de voornaamſte was ABRAHAM KEIZER, voorheen in dienſt van AITZEMA, (die reeds den 23ſten Februarij des voorigen jaars overleed,) welke KEIZER, volgens zijne Sententie, beleeden had: „ Dat AITZEMA daaglijks berigt plagt te krijgen, „ van 't geene ter Algemeene Staatsvergadering voorviel, al „ werd het zelfs niet in de Registers gebragt, uit den mond „ van BOOTSMA, die wegens Friesland, of uit die van de Heeren „ van Overijſſel, namelijk PALLAND, die ter Generaliteit was „ afgevaardigd, en dat hij, KEIZER, en andere Klerken, hem „ bezorgden alle Brieven en ſtukken, die zij konden magtig „ worden", voegde hij 'er nog verder bij, dat AITZEMA gewoon was, briefwiſſeling en verſtand te houden, met buitenlandſche Hoven, zelfs met *Engeland* en den *Biſchop van Munſter*, ten tijde van den jongſten Oorlog, en ook zelfs met KROMWEL, met de Gezanten van *Spanje*, *Zweeden* en *Brandenburg:* hebbende hij zelfs zeker geheim beſluit, wegens de verzamelplaats van 's Lands Vlooten, naar *Engeland* willen overzenden, 't welk hij, KEIZER, zoude belet hebben: en verder, dat AITZEMA, voor gemelde Briefwiſſeling, geduurende den Oorlog, 10 of 11000 guldens in 't Jaar, van 't Hof van *Engeland*, zoude getrokken hebben."

Doch hier bij dient men aan te merken, dat dit eene beken-

te-

tenis is van een *ſchelm*, die voor zijne ſchelmſtukken geſtraft is; dat hij dit zeide na den dood van AITZEMA, en dat hij zelf met den *Franſchen* Ambasſadeur POMPONE en anderen verſtand hield. Hoe 't zij, men heeft AITZEMA een werk zien ten uitvoer brengen, dat men niet alleen als een Historie, maar ook als een Staatkundig Verhaalboek moet aanmerken. Behalven die onmisbaare verzameling van Staatzaaken, vervat zijn *Strijdende Leeuw* al het voorgevallene in de Jaaren 1621, 1622, 23, 24 en 25, in de Nederlanden. Zijn *Vredehandel* behelst een *Verhaal van den Munſterſchen Vrede*, 1648, en de *Herſtelde Leeuw*, het voorgevallene in de Jaaren 1650 en 1651.

Eenige, meer heethoofdige dan wel oordeelkundige beoordeelaars, beſchuldigen hem geweest te zijn een Man geheel zonder Godsdienst: om reden dat hij niet ſpaarzaam geweest is, in de Leeraars der vastgeſtelde Kerke, nu en dan, hevig door te ſtrijken. 't Is waar, dat openbaare ſpotters met den Godsdienst zig nooit meer verlustigen, dan met de Leeraars beſpottelijk te zien maaken; en 't is teffens waar, dat AITZEMA, doorgaans, in zijne ſchriften weinig achting betoonde voor Mannen, die tot de Geestelijke order behoorden. Dan, 't zal nimmer waarheid worden, dat een Historieſchrijver, de gebreken van eenigen uit die orde voorſtellende, daarom een Ongodist, of een Man zonder Godsdienst zijn zal. Dat, echter, AITZEMA, aan zijne Pen wat al te vrijen loop gegeeven heeft, kan niemand ontkennen; en hij zelve ſchijnt 'er, op zijn doodbedde, berouw van gehad te hebben. Zie hier een geloofwaardig getuige van zijn Karakter, op 't einde zijns leevens, in de woorden van den *Haagſchen* Predikant S. SIMONIDES, aan den Heer *Karel Roorda*. „ Het is „ zeker (zegt hij) dat groote mannen, die zig door hunne ſchrif„ ten vermaard maaken, aan veele oordeelen onderworpen zijn, „ en hunne gebreeken 't luitst uitgeſchreeuwd worden: even ge„ lijk de Eclipſen der Hemelſche Lichamen van ieder worden „ waargenomen; en de misſlagen eener Klok in de hoogte gehan„ gen, van ieder gehoord worden. Even zo min is het te ver„ wonderen, dat zodanige trekken, die eenige van mijne Orde, „ in 't werk van den Heer Reſident, in geen al te gunſtig licht „ plaatzen, niet weinig aanſtoot gegeven hebben, en oorzaak „ zijn, dat na zijnen dood niet al te gunſtig van hem door veele

„ gedacht word. Dan mij, na door eene Ziekte te zijn aange-
„ tast, ontbooden hebbende, na dat wij weinige weeken te
„ vooren kennis hadden gemaakt, zo onderhield ik hem, met
„ kracht van reeden naar tijdsomſtandigheid. Hij betoonde mij,
„ een verbrijzeld gemoed, met verzaaking van al 't Aardſche, ja
„ zelfs van zijne ſchriften, die hij voorheen, zo u bekend is,
„ zijne Kinderen pleeg te noemen, noemende die nu (*Opera*
„ *Putida & foetida*,) ſtinkende ſchriften, zig beklaagende den
„ tijd, daar aan ten kosten gelegt. Ik melde dit niet om dezel-
„ ve in verdenking te brengen, maar om aan te toonen, het be-
„ rouw dat hij had, over het geene 'er hem in mishaagde."

Niemand, echter, de Zaaken en Geſchriften van ons Vaderland maar eenigzins kundig, kan ontkennen, of AITZEMA heeft door dezelve aan zijne Landgenooten, zo in 't Historieele als Staatkundige, den grootſten dienst gedaan: want, wat heeft hij ons niet in ſtaat geſteld om over veele zaaken te oordeelen! wat heeft hij niet al tot onze kennisſe gebracht, daar wij, buiten zijnen arbeid, onkundig van zouden gebleeven zijn!

Dus dan geſaakt en gepreezen, nuttig en nadeelig geweest zijnde, betaalde hij den tol der natuur, in *'s Hage*, de gewoone plaats van zijn verblijf, den 23ſten Februarij 1669, in den ouderdom van 69 jaaren, hebbende bijna 40 Jaaren zijn Reſidentplaats bekleed. Zijn afbeelding gaat in Prent uit, en in *'s Hage* zict men nog zijn Grafzerk, met een fraaij Graffchrift pronken. Zij, die hem waren toegedaan, zeggen, dat hij was, opregt, minzaam, gedienſtig en mildadig, van een ſchrandere Staatkunde, en geleerd in verſcheidene taalen en Wetenſchappen. Het is bekend, dat het Werk, handelende over de *Sijbillen*, van eenen ander, ſchoon denzelfden naam voerende, geſchreeven is.

Zie BAILE, Art. AITZEMA. PARS, bl. 113-118. 417. *Vaderlandſche Hiſtorie*, XIII Deel, bl. 357. *Hollandſche Mercurius*, 1670. bl. 41-43. *Brief van Simonides aan Roorda.*

AITSMA, (*Rink* of *Rienk*) Burgemeester der ſtad *Leeuwaarden*, en wegens *Friesland* gecommitteerde ter vergadering van Haare Hoog Mogende, was een der Rechteren van OLDENBARNEVELD, HOOGERBEETS en DE GROOT.

Zie BRANDT, *Hiſt. der Rechtspleeging*, 4to, bl. 167.

AKEN,

AKEN, (*Cornelis van*) was Predikant te *Delft*, en werd, Ao. 1679, te *Amſteldam* beroepen; dat, echter, geen voortgang had. Hij gaat in Prent uit, in zwarte konst, door *J. van Schaek*, en nog eens, insgelijks in zwarte konst, doch grooter, door *J. Verkolje*.

Zie CROESE, *Naamregister der Predikanten.*

AKENDAM, een bijzonder gerecht in de gemeene *Ambachtsheerlijkheid* van *Schooten*, onder het Baljuwſchap van *Brederode*, thans naar derzelver gelegenheid en verdeelinge, onderſcheiden in *Noord-* en *Zuid-Akendam*; hebbende te zaamen één Regtbank, beſtaande uit den Schout, die aldaar teffens Secretaris en Bode is, met 3 Schepenen, twee uit *Noord-* en één uit *Zuid-Akendam*. De Ambachten van *Schooten*, *Akendam* en *Schotervlieland*, welke de Armen der drie gehugten gemeen onderhouden, hebben te zamen twee Arm-meesters, die door Schout en Schepenen van ieder gehugt bij beurten worden aangeſteld. Deeze twee *Akendammen* leggen ruim een half uur gaans van elkander, benevens de *Ambachten* van *Hogerwoerd*, *Schooterbosch*, *Zaanen*, *Schooten* en *Schooter Vlieland*.

Zuid-Akendam, mede tuſſchen het *Spaarne* en den *Delft* gelegen, ſtrekt zig genoegzaam tot aan de Stads Cingel van *Haarlem* ten Zuiden, en de *Ambachtsheerlijkheid* van *Hoogerwoerd* ten Noorden. In deezen Gerechtsban, ziet men, bijna 200 roeden buiten *Haarlem*, de nog weinige overblijfzels van 't huis te *Kleef*, ter rechter zijde van eenen weg, de *Kleverlaan* genaamd, die aan dit huis behoort. Zie verder de beſchrijving hier van, onder 't Art. KLEEF. (*Huis te*)

Noord-Akendam legt tuſſchen *Schooten* en *Velzen*, ten Noorden; ten Oosten paalt het aan 't *Spaarenland* of *Spaarendam*, loopende langs den *Slaaperdijk*, van omtrent *Spaarendam* tot aan de *Zandpoort*, door het zelve heen.

Tegenwoordige Staat, VIII Deel, bl. 292 en 293.

AKELAKEN, (*Mr. Barthold van*) een geboorene *Dortenaar*, Raadsheer van Graaf *Lodewijk van Egmond*, maakte zig zeer vermaard, door zijne groote kennis in de Geſlachtrekenkunde, en bijzonder die der Nederlanders. Door hem is geſchreeven

tegen de *Westfriezen* zouden ſtrijden. De Roomſchen, die, gelijk wij gezegd hebben, aldaar nog een Statie hebben, waren 'er, naar de grootte des Dorps, vóór de Reformatie, uit hoofde van de Parochie, zeer menigvuldig, en bijzonder bij de feestviering van *de Vinding van het H. Kruis.* Na de Hervorming was het eerst vereenigd met *Uitgeest* en *Limmen*; doch werd van 't eerſte geſcheiden Ao. 1584, en van 't laatſte 1598. De eerſte Predikant der Hervormden, dien wij gemeld vinden, was SIMON PAULUS, die aldaar in 1583 beroepen werd van *Schermerhorn.*

ZOETEBOOM, *Zaanl. Arcadia*, 4de Boek, bl. 400. LAMS, *Keuren en Handv. van Kennemerl.* bl. 27. MELIS STOKE in *Floris den derden*, 491. *Oudh. van Kennemerland*, 447. *Staat der Nederl.* VIII Deel, bl. 219. M. VERIS, *Alphabet*, 187. 271. SMIDS, *Schatkamer der N. Oudh.*

AKRUM; zie ACKRUM.

AKKERWOLDE; zie *Ackerwolde*, of *Ackerwoude.*

AKOIJ, een Dorp onder *Leerdam*; zie ACKOIJ.

ALAARD, *Adelaard*, doch meest bekend bij den naam van ALARDUS VAN AMSTELDAM, naar de plaats zijner geboorte. Hij was, in zijnen leeftijd, een zeer ervaaren man, en groot vriend van den reeds gemelden AGRICOLA, wiens ſchriften wij gezegd hebben, door hem verzameld en uitgegeeven te zijn. Anderen zeggen, dat hij zelfs eenige ſtukken uit de Griekſche in de Latijnſche taal heeft overgebragt; doch andere beweeren, dat hij de Griekſche taal niet magtig was. Men hield hem voor geen ongelukkig Digter, brengende daar toe bij zijn Lofdigt op KAREL DEN V. Ook begaf hij zig tot de beoefening der *H. Schrift*, en was dus Digter, Filoſooph en Theologant of Priester. Behalven *Agricola* hield hij ook gemeenzaamen ommegang met *R. Tapper*, *J. Latomus*, *Coclinus*, *Nannius*, *Erasmus* en andere. De laatstgenoemde getuigde van hem, (doelende op zijne doofheid) dat het geen aan zijn gehoor ontbrak, door zijne tong vergoed werd; om welk gebrek, waar mede hij van der jeugd af aan behebd was, hem zijne makkers de *dooye Ellert* noemden. Volgens

gens *Boxhorn* ſtierf hij 1543 of 1544, te *Leuven*. Voor zijn overlijden, maakte hij dit volgende Graffchrift op zig zelven.

Tota tegit tellus, qui Tellus Tota vocatur:

Zinſpeelende dus op zijnen naam *Alard*, of *Al-aerd*, *Al-aerde*, zeggende dus:

Al de aarde dekt hem, die Alaard was geheeten.

Welke regel, op zijn Grafzerk, in de Franciskaner Kerk, te *Leuven*, geſteld werd. Vóór zijn overlijden, gedacht hij aan zijne geboorteſtad, en maakte zijne Boeken aan 't Weeshuis aldaar. Bij *Guiciardijn* vind men de meeste zijner ſchriften opgeteld.

Zijn Afbeeldzel, dat zeer zeldzaam is, plaatst men onder de Nederlandſche Digters.

Zie HALMA, BOXHORN *Tonèel*, BENTHEM, COMMELIJN, GUICIARDIJN, en WAGENAAR.

ALARDUS, *Alaardus*, zesde Abt van *Egmond*; zie ATHALARDUS.

ALANUS, gezegd *de la Roche van Rupe*, een Dominikaner Monnik, die in de XV Eeuw leefde. Zommigen houden hem voor een Duitſcher, anderen voor een Nederlander. Na veel verricht te hebben, tot inſtandhouding van den Roomſchen Godsdienst, ſtierf hij te *Zwolle*, den 14 Aug. 1474.

Zie VAL. *Biblioth. Belg.*

ALAANEN, of *Alaanen*; deeze waren de voornaamſte der *Scijthiſche* Volkeren, welke, volgens het getuigen van *A. Marcelinus*, de omliggende volken overwonnen, en den naam van *Alaanen* noodzaakten aanteneemen; hunne woonplaats was in Tartarijen, omtrent de Rivier de *Don* en 't *Meotisch Meer*. Na dat in 't Jaar 395. een der *Wandaalen*, *Stiliko* genaamd, het gezag van *Honorius*, door deszelfs broeder *Arcadius*, in handen geſteld was, was deeze, tot in den aanvang der vijfde Eeuwe, de Geeszel der *Gothen*, *Wandalen* en andere Volkeren; dan na dien tijd van ge-

drag veranderd zijnde, zette hij, door heimelijke afgezanten, de *Alanen*, *Suéven*, *Wandalen*; en andere Scijthiſche Volken op, om in Gallien te vallen, en de verheffing van hem, of zijnen Zoon noodzaaklijk te maaken; op het einde van het jaar 406 gingen deeze woeste Volken op weg, en trokken over den Rhijn in Gallien, overwonnen ſpoedig de Franken, toen met de Romeinen in verbond ſtaande. *Stiliko* had vooraf zorge weten te draagen, dat de Romeinſche bezettelingen, die in de Galliſche en Germaniſche bevestigde ſterkten lagen, hunnen loop niet konden ſtuiten, dewijl hij dezelve daar uit geligt, en tegen de Westgotten had doen optrekken Dus liepen zij dan, zonder veel verhindering, gantſch Gallien af, verdelgende zelfs veele Steden op de kusten van het tegenwoordige Vlaanderen. Ons ontbreken zekere berichten van hun verwoesten en plonderen hier te lande, ſchoon men uit geloofwaardige Schrijvers van dien tijd beſluiten mag, dat de *Wandaalen (Zwindels)* ook hier te Lande, met branden en plonderen, veele elenden hebben veroorzaakt, en dat de Landen, tuſschen de *Alphiſche* en *Pijreneeſche gebergten*, den *Oceaan* en den *Rhijn* gelegen, een prooij geworden waren van de *Quaden*, *Wandaalen*, *Sarmaten*, *Alanen*, *Gedipers*, *Herulers*, *Saxers*, *Burgondiers* en *Pannoniers*. Andere melden, in 't bijzonder, dat het gedeelte van Gallien, dat voorheen door de Saxers overvallen was, nu door de *Alanen* en *Wandaalen* verwoest werd. Welk lot mooglijk op een gedeelte der Landen aan den Rhijn gelegen, en thans tot *Gelderland* of *Holland* behoorende, gepast moet worden.

ALAND (N.) of *Alaud*, bekleedde, volgens de lijst der *Baljuwen van Zuid-Holland*, te vinden bij *Oudenhoven*, in zijne beſchrijving van *Zuid-Holland*, en van *Balen*, *Beſchrijving van Dordrecht*, dit Ampt in 't jaar 1304, of weinig te vooren: het gedrag dat de Heer *Wolfaard van Borſſelen* voerde met Graaf *Jan den Tweeden*, oorzaak zijnde van zijn ongelukkig einde, gevolgd op de binnenlandſche beroerten, was teffens oorzaak van het ſlegt gedrag en omkomen van deezen *Aland*. Na dat Graaf *Jan*, onder beſtier van *Borſſelen*, Ao. 1298, na een eenjarig beleg, het ſlot *Iſſelſtein* in zijne magt gekreegen had, werden de gevangenen, uit zestien man beſtaande, naar *Dordrecht* gevoerd,

voerd, om aldaar, volgens 't Lot, den dood of het Leeven te trekken, dewijl volgens verdrag bij de overgaave gemaakt, bepaald was, dat de helft daar van hunne mannelijke verdediging met den hals zoude moeten boeten. *Dordrecht* geraakte in oproer, dewijl aldaar veele gevangenen bewaard werden, waar van eenige ſchuldig en andere onſchuldig waren. *Aland*, die *Borſſelen* was toegedaan, reisde in zijn ampt als *Baljuw van Zuid-Holland* naar *Dordrecht*, verzoekende aldaar van de Magiſtraat om de gevangenen te mogen te recht ſtellen, op dat de ſchuldige geſtraft, en de onſchuldige vrij gelaaten werden. Hoe aanzienlijk dit ampt ook was (als zijnde de Baljuw van Zuid-Holland de eerſte Officier van Holland, hebbende onder alle de overige der Provintie den eerſten rang en plaats; wordende den Perzoon, die 't zelve bekleedt, door die van *Dordrecht*, genomineerd, mits aan de vereischten voldoende, als moetende van egten bedde zijn, een Poorter en Inwooner dier ſtad:) de Magiſtraat zeide nogthans dat niemant, dan zij eenig recht had om hunne gevangenen te recht te ſtellen; dat zij evenwel hem toeſtonden, benevens de andere Rechters te zitten en te ſtemmen, doch dat zij dit alleen toeſtonden voor deeze keer, zonder dat die gunst, in 't vervolg tot een recht zoude getrokken worden: waar op *Aland* hun plegtig beloofde, dat hij, volgens zijnen Eed, altoos de voorrechten der Stad *Dordrecht* zoude helpen handhaven, en dat zij hier door in 't minst niet verkort zouden worden. Intusſchen, dat men met de zaak der gevangenen bezig was, komt *Wolfaart* met Graaf *Jan* in de Stad, trad terſtond ter vergadering, vorderde de naamen der beſchuldigden in geſchrift, en alle de gevangenen in 's Graven hand, om daar mede naar goeddunken te handelen; de Rechters zeiden hier op, dat niemand een recht over dezelve had, dan zij, en dat de Baljuw zelf zoude moeten getuigen, dat hem geen plaats gegund was, dan op voorwaarde, dat hunne voorrechten geen inbreuk zouden lijden. Maar *Aland*, die zig diep in de gunste van *Borſſelen* zocht te dringen, ontkende van eenige voorwaarden te weten; de Rechters, *Aland* zijn loogentaal in 't aangezicht verwijtende, beriepen zig op hunne voorregten van *Willem den tweeden*, en van Graaf *Floris*, en dat zij die tot het uiterſte zouden verdedigen en handhaven. *Borſſelen*, van toorn blakende, gaf voor, dat

de oude voorregten op 's Graven wil kragteloos en nietig waren. Die van *Dordrecht* echter hun recht vasthoudende, vertrok *Borsselen* nevens Graaf *Jan* naar *Delft*, bevelende den Baljuw eenigen der Stads Overigheid voor 's Graven vierschaar te dagen. De standvastigste voorstanders, dus dag gesteld zijnde, trokken met *Aland* naar *Delft*. Aldaar werd heftig gedongen, zo voor de Hoogheid van den Graaf, als voor de vrijheid en het recht van die van *Dordrecht*. De laatste niet bukkende, werd door *Borsselen* en *Aland* beslooten, de afgezondenen, tot een schrik voor de andere, in verzekering te neemen; doch twee van hun, met naame *Hendrik* en *Paulus*, wisten te ontkoomen en namen den weg naar *Dordrecht*. Welke vlugt voor *Borsselen* als een bewijs van schuldbekentenis gesteld werd, die de overige trague te overreeden om zig naar 's Graven wil te schikken. Dan deeze beriepen zig als voorheen, op hunne Graaflijke Voorrechten, en op de voorwaarden door *Aland* zelven beëedigd. *Aland*, met woorden de waarheid niet konnende verkrachten, zeide, dat hij bereid was dit in een Kampvecht te beslissen. De Regters van *Delft* de zaak tot het uiterste gekoomen ziende, kwamen met een mannelijke redenvoering tusschen beiden, waar in zij de wettigheid der Voorrechten staafden, het katelijk gedrag van *Aland*, en de drift van *Borsselen* naar vereisch van zaaken met egte kleuren afschilderden. *Borsselen*, vrezende zijn gezag hier door benadeeld te zullen worden, gebood den *Delftschen* Rechter te zwijgen, en bande die van *Dordrecht* uit hunne Stad, op bevel van den Graaf (zo als hij zeide); dan ook deeze wisten zijne lagen te ontkoomen.

Hierna volgde het beleg van *Dordrecht*, waarvan wij, van die Stad sprekende, omstandiger verhaal zullen doen; hier dient echter gezegd, dat *Witte van Haamstede*, (hoewel tegen zijnen zin,) nevens *Klaas Kaas* en *Aland*, de Stad op bevel van den Graaf, en *Borsselen*, rondsom bezet hebben; nemende de eerste zijne plaats te *Putten*, de tweede te *Alblasserdam*, en de derde te *Slijdrecht*; deeze, *Borsselen* in zijne verraderij het meest zoekende te behaagen, versterkte zijnen post geweldig; en op eenen donkeren nacht een aanslag voorhebbende, ging hij met zijn Volk in Vaartuigen, en was reeds onder den Wal genaderd, wanneer hij ontdekt en genoodzaakt werd de vlugt te neemen.

Wei-

Weinig had het gefaald, of zij zouden hem zelven op 't Slot van *Slijdrecht* overrompeld hebben; dan hij ontging toen nog den dood voor een korten tijd. *Borsselen*, hoe te onvreden hier over, moest *Dordrecht*, om geen meerder schande te behaalen, verlaaten; (zie zijn verder wedervaaren, als ook zijn deerlijk omkomen, op 't Art. BORSSELEN). *Aland* schijnt hier van onkundig geweest te zijn: want deeze begaf zig op 't Huis te *Kraaijestein*; *Haamstede* en *Putten* deed men het gantsche beleg opbreeken. Die van *Dordrecht*, reeds den dood van *Borsselen* kundig, volgden vol moed *Aland*, welke zig eindelijk, op de genade en ongenade des Volks, moest overgeeven, en naauwlijks met vier Edellieden binnen de Poorten van *Dordrecht* gekomen was, of wierd van 't Graauw, nevens de vier bijhebbende Edellieden, en den Schout van *Dordrecht* deerlijk vermoord; hij onderging dus het loon zijner verraderij, bijna op dezelfde wijze als *Borsselen*. Bij VAN DE WALL, in deszelfs Handvesten van *Dordrecht*, I. Stuk, bl. 109. vindt men den Brief, waar bij *Jan van Henegouwen*, Graaf van Holland, de Dordrechtenaars den begaanen moord vergeeft, gedagteekend 12 September 1300, zijnde van den volgenden inhoud: „ WY *Jan* Graue van Henegouwen, „ van Holland. van Zeland ende Heere van Vriesland, maken „ cont, allen luden, dat Wij onzen lieuen ende getrouwen Sche„ penen, met, ende al ghemeenlike, den luden van onzer porte „ van Dordrecht, omme menighen trouwen dienst die si onsen „ vorders en ons dicke gedaan hebben ende ons noch doen sul„ len, quite ghescouden hebben ende verdragen van alder mis„ daet di si tieghens ons mesdeden ende mesdaen hebben, en „ dat si Aloude die haer baeliu was sine, ende sine helpere in „ hare porte vorseijt bederueden. Om dat wi willen dat si hier „ off vri ende quite bliuen, alse uan den misdaet tieghens de „ heerlichede van ons ende van onsen nacomelingen soe hebbe „ wij hem deze lettere ghegheuen, bezegelt met onse Zeghele „ uithanghende. Ghegheuen in 't Jaar ons Heer MCCC. ende „ des manendaeghs na onser Vrouwendach ter latere in de porte „ voerseijt."

Zie M. VOSSIUS, *Nederlandsche Jaarboeken*, bl. 233 en 241. OUDENHOVEN, *Beschrijv. van Zuid-Holland*, pag. 109 en 437.

ALAR-

ALARDIJN, (*Casparus*) geboóren te *Bremen*, door zijne Ouders van der Jeugd af aan tot den Predikdienst geſchikt zijnde, ſtudeerde eerst in de Stad zijner geboorte, en naderhand in de Nederlanden; met den ouderdom van 23 Jaaren werd hij beroepen te *Sluis* in Vlaanderen. De moeite, welke de beruchte *Koelman*, in die gemeente verwekt had, en de last van den dienst, voor zulke tedere ſchouderen te zwaar zijnde, deeden hem eenigen tijd aarzelen, om de gedaane beroeping te aanvaarden; dan die aangenomen hebbende, deed hij veel tot rust van die gemeente, en tevens veel tot nadeel van zijne gezondheid. Gelukkig voor hem, dat hij van daar naar *Wezel* beroepen wierd, om in de Nederduitſche Taal te prediken. In 't Jaar 1688 werd hij beroepen te *Arnhem*, alwaar hij 1692 overleed; zijn karakter wordt beſchreven als vriendelijk, zagtmoedig, en zijn verſtand zeer geoeffend; in 't doen zijner Leerredenen treffende en deftig. Hij liet drie Zoonen na, waarvan 'er een te *Haarlem* Predikant geweest is, als ook eenige gedrukte Leerredenen over de *Pſalmen*.

ALBA, (*Ferdinand Alvarez de Toledo*, Hertog van) de Eerſte van dien naam, werd in 't Jaar 1508, tot een ſtraf van 't Menschdom geboóren, *van Garſias*, Hertog van *Alba*, en *Beatrix van Pimentel*, Dogter van den Grave van *Benevente*. Zijn Vader *Garſias* verloor als Admiraal van de Spaanſche Vloot, twee Jaaren na de geboorte van deeze zijnen Zoon, het leeven, in den Afrikaanſchen Oorlog. Na den dood van zijnen Vader werd *Ferdinand* door zijnen Grootvader opgevoed, die ook niets aan hem ſpaarde. Weinig leide hij hem echter tot de ſtudien op, vrezende dat te veel vermoeijing van Letteren zijnen geest zoude ſtomp, en hem aan de Grandes van Spanje gelijk maken, die wel op hunne geleerdheid roemen, doch in ledigheid gaan kwijnen; hij voedde daar en tegen zijne neiging voor de Wapenen. Hij nog maar een Kind zijnde, vermaakte zig in de verhaalen der bloedigſte Oorlogen, zonder dat hem de gevaaren verſchrikten; en om dit vuur te meer te doen ontvonken, nam zijn Grootvader hem met zig in het Leger, waarover hij, als Veldheer tegen de Franſchen, en tegen de Onderdaanen van den Koning van Navarre, gebood; hij deed hem in 't midden des Legers in den Wapenhandel onderwijzen. Zestien Jaaren oud zijn-

zijnde, deed hij zijnen eerſten Veldtocht, onder den *Conneſtabel* van Caſtilie, tegen de Franſchen; hij was dus tegenwoordig bij het beleg van *Fontarabie*. Men zegt, dat hij, hoe jong ook, veel toebracht tot de verovering dier Stad, en daarom tot Gouverneur van dezelve werd aangeſteld. Ao. 1527, verloor hij zijnen Opvoeder; in 't volgende jaar begaf hij zig in Huwelijk met *Maria Henriquez*, Dogter van Don *Diego*, Grave van *Alba d'Alisto*, en van deszelfs eerſte Gemalinne *Catharina van Toledo*. Deeze eenigen tijd verlatende, volgde hij Keizer *Karel den Vijfden* in 't jaar 1531 naar Hongarijen, alwaar die Vorst zig verzette tegen de voortgangen, die *Soliman* maakte. In Hongarijen gekoomen zijnde, verbond hij zig aan den Graaf *Nadasti*, van wien hij leerde al wat die groote Oorlogsman bekend was. *Soliman* van daar verdreven zijnde, keerde *Alba* met den Keizer weder naar Spanjen, bevlijtigende zig, geduurende zijn verblijf aldaar, in de opvoeding van zijnen Zoon *Fredrik de Toledo*, tot dat hij hem met zig nam, om deel te hebben aan de overwinning van *Tunis*, waarbij hij den Keizer verzelde, en zeer veel toebracht aan de Lauweren, die *Karel* aldaar behaalde. Weinig tijds daarna ondernam *Karel* het beleg van *Marſeille*, tegen den raad des Hertogs, welke *Lion*, rijker en welbewoonder, doch zwakker Stad, vooraf wilde in bezit neemen; zijnde zijne gedachten, dat men daar door *François den Eerſten* op willekeurige voorwaarden tot Vrede zoude konnen noodzaaken; doch ter dier tijd was zijn raad nog van dat belang niet, als naderhand. Hij moest dus gehoorzamen; trok met de Ruiterbende over de *Alpen*, en wierd ſpoedig door het gros van 't Leger gevolgd. Voor *Marſeille* gekoomen, onderzocht hij de ſterkte der Plaats, en men verhaalt, dat hij de onmooglijkheid der verovering terſtond zoude voorzegd hebben; ook deed hij nieuwe doch vrugteloze pogingen, om den Keizer het beleg afteraaden. Men kan 'er van zeggen, dat het beleg aangevangen, en met verlies van veel volk door ziekten, opgebroken werd; dat de Keizer daar door genoodzaakt werd, in wanorder naar *Italien*, en van daar naar *Spanjen* te keeren, na dat hij zijnen Vijand, die hem niet ſchroomde, te *Aiges-Mortes* gezien had. *Alba* bleef ſteeds bij hem. De Keizer beſloten hebbende naar Duitschland te gaan, alwaar de Hervorming van *Luther* het zeer beroerde, zo dat men voor

bur-

burgerlijke en bloedige Oorlogen beducht wierd, liet *Alba* in *Spanjen*, zo om dat hij vreesde voor eenige beweegingen van *Frankrijk*, als omdat hij nodig oordeelde, een Man als *Alba* bij zijnen Zoon *Filips* te ſtellen, aan wien *Karel*, bij zijn vertrek, bevel gaf, den raad van *Alba* zo hoog te achten, als zijn eigen bevel. De eerste onluſten in Duitſchland ſpoedig geſtild zijnde, gaven aan Keizer *Karel* gelegenheid om den vermaarden toeleg op *Algiers* te onderneemen. De Hertog had niet alleen last om hem te verzellen, maar ook om alles tot dien tocht te doen vervaardigen. Onder *Karel den Vijfden* zullen wij gelegenheid hebben te zien, hoe ongelukkig deeze onderneeming ten einde liep, ſchoon van den kant des Hertogs niets verzuimd was. *François de Eerſte*, die ſtekende doorn voor den Grooten *Karel*, verklaarde hem, in 't Jaar 1542, den Oorlog. *Alba* werd daarop aangeſteld tot Veldheer over de Benden, die tegen de Franſchen geſchikt waren; hij hield *Catalonien* buiten overlast, bewaarde *Perpignan*, en verijdelde met weinig Volk, alle de aanſlagen van Frankrijk. Na die verrigting weder aan 't Hof gekoomen, trouwde hij zijnen Zoon *Fredrik de Toledo* uit aan de Dogter van den Hertog van *Cordua*. De Franſchen, hoe zeer het hoofd voor *Perpignan* geſtoten hebbende, behielden echter nog hunnen moed, en de Duitſche Vorsten ſcheenen tot een opſtand gereed. *Karel* beſloot andermaal naar Duitschland te gaan, latende de Regeering van Spanje aan *Filips*, en 't Opperbevel over de Krijgsmagt aan den Hertog van *Alba*; hij gaf hem de eerste plaats in alle de Raadsvergaderingen, en verpligtte *Filips* zijnen raad te volgen in alles. *Duitschland* meer en meer beroerd wordende, gebood hij *Alba* in *Vlaanderen* te koomen, daar hij hem Grootmeester van zijn Huis, en Veldoverſte van zijne Legers maakte. Hadden de Duitſche Vorsten, bij den aanvang van den Oorlog in *Duitschland*, zo veele misſlagen niet begaan, die zig *Alba* alle ten nutte maakte, zij zouden door hunne overmagt over den Keizer gezegevierd hebben, daar hij zig nu voor 't eindigen van den Veldtocht, ſterker dan zijne Vijanden, en zo veel ſterker, als hij in den aanvang zwakker geweest was, bevond. De Hertog van *Wirtenberg* alleen had geweigerd zig te onderwerpen; *Alba* kreeg bevel hem daar toe te noodzaken: hij ſtelde met een ſterke Bende uitgeleezen Volk gantsch *Wirtenberg*

berg in vuur en vlam, en trok er een zeer grooten buit uit, waarmede hij het Leger Klederen en Geld verschafte, en niet alleen het achterstallige, maar zelfs eenige Maanden Soldij in voorraad betaalde. De Hertog van *Wirtenberg* hier door verslaagen, bood de onderwerping aan; *Karel* wees die af; *Alba*, meende men, moest hem die gunst doen genieten. De Keizer was voorneemens, het gemelde Hertogdom hem aantebieden, en deed het ook werkelijk; maar *Alba* wees die gunst van de hand, zeggende dat de Vorst eenen der Prinsen van 't Huis van *Oostenrijk* daar mede beleenen zoude; doch *Karel* hier toe ongenegen, bleef het, onder eenige voorwaarden, in de magt van den eersten Eigenaar. Gelijk deze onderwerping, was de Keizer ook aan *Alba* de zege bij den Veldslag voor *Mulberg* behaald verschuldigd. Voorzichtig had hij tot hier toe het gevegt gemijd; doch nu besloot hij, dat men de *Elve* moest overtrekken, aan welker overzijde zig de Hertog van *Saxen* verschanst had; hij was bijna de eerste om te Water te gaan, en 't Krijgsvolk aan te moedigen: Kortom, de Hertog van *Saxen* werd geslaagen en gevangen, en *Karel* in staat gesteld zijne Vijanden de Wet voorteschrijven.

De Vrede in *Duitschland* gemaakt zijnde, besloot de Keizer, zijnen Zoon *Filips* uit Spanje te doen koomen, en de Hertog werd met de zaaken des Rijks belast. *Filips* weder naar Spanje keerende, kreeg *Alba* last om hem te vergezellen; in *Spanje* gekomen zijnde, week hij op zijne Goederen, als niet wel overeen kunnende koomen met den aart van een Prins, die zo verwaand was als *Filips*, en hij zelf te trots om hem te vleijen. Spoedig werd hij van daar geroepen om zig met een aanzienlijke magt bij den Keizer te voegen, die zijne hulpe tegen *Maurits van Saxen* benodigd was. De Vorst zijne aankomst hoorende, zeide tegen de Groten en Krijgsoversten, die hem verzelden, hartelijk zuchtende: „ Gij lieden zijt de getrouwe „ medgezellen geweest van mijne vlugt voor *Maurits*, maar „ indien *Alba* daar geweest was, hij zoude het geweest zijn „ van mijne overwinninge." Na zijne komst de Vreede te *Passau* gesloten zijnde, keerde *Karel* al zijne magt tegen *Frankrijk*, en ondanks de raadgevinge des Hertogs, ondernam hij het beleg van *Metz;* maar na eene menigte vruchtelooze poogingen, waar in *Alba* alles deed, wat van een Man van moed

en

en kunde in den Oorlog verwagt en gevorderd kan worden, moest het beleg, met ſchande, opgebroken worden. Na den Winter te *Bruſſel* met den Keizer doorgebracht te hebben, keerde hij weder naar *Spanje*, om *Filips* naar *Engeland* te geleiden, tot voltrekking van zijn Huwelijk met *Maria*. Vervolgens het gebied in 't *Milaneeſche* en *Napels* voerende, muntte hij daar in verſcheidene gelegenheden uit. 'Er waren ten dien tijde aan 't Hof van *Filips* twee Partijen. De Hertog van *Alba* was aan 't hoofd van een van die; *Rodigez Mendez de Sylva*, Prins van *Eboli*, was het hoofd van de andere; de laatſte was buigzaam, behendig, indringende, vleijende en welſprekende: hij had, indien de Hiſtorieſchrijvers de waarheid zeggen, de gunst van den Koning *Filips* gewonnen, alleen door de liefde, die deeze Vorst voor deszels Gemalin had, en wier aanſtotelijke zaamenleeving hij zorgvuldig onderhield. De wijze van ommegang met den Hertog was in tegendeel vrij ſtandvastig, zonder vleijerije; zijn ſtraffe en fiere aart was in geenen deele naar den ſmaak zijner vijanden, en mishaagde dikwils zelfs aan *Filips*. Den Hertog dus een gevreesd mededinger voor *Eboli* ſchijnende, bewerkte deeze, dat hij van de hand gezonden wierd. De Franſchen maakten groote voortgangen in 't *Milaneesch*. *Eboli*, om zijne heerschzucht te vleijen, bewerkte dat het beleid van dien krijg hem werd opgedraagen: en dat hij Onderkoning van *Napels*, Gouverneur van 't *Milaneesch*, en Veldoverſte der Krijgsbenden in *Italien* werd, met onbepaalder magt, dan iemand voorheen. Hij vond de zaaken aldaar zeer reddeloos; het geld, dat hem beloofd was, bleef door de kuiperije van den Prins van *Eboli* agter: de Duitſchers geraakten aan het muiten, dus hij in dien Veldtocht weinig verrichtte. In zijne Algemeene Levensbeſchrijving vind men zijne verdere bedrijven in die gewesten omſtandig verhaald. Onderzoeken wij nog een weinig nader zijn gedrag in zaaken, waar in hij meester was, en die ons Land betreffen.

Bekend is 't uit de Geſchiedenisſen van Nederland, hoe in den Jaare 1539 de *Gentenaars* zig tegen de Gouvernante, Vrouw *Maria van Ooſtenrijk* en haaren raad, met hevigheid verzetteden, en aan 't muiten ſloegen; zo dat de Keizer zig genoodzaakt vond, met groot gevaar, uit *Spanje*, door *Frankrijk*, naar Nederland te komen; dien Vorst aan *Alba* vraagende, welke ſtraffe de

de *Gentenaars* hier over naar zijne gedachten verdiend hadden, gaf, naar zijne gewoone geaartheid, ten antwoord; dat het oproerig volk, en de geboorteſtad van den Vorst, verdiend had, tot den grond toe uitgeroeid te worden. *Karel de V*, verre van zo wreedaardig, en daar bij, even als alle andere menſchen, een natuurlijke zucht hebbende, voor de plaats waar in hij ter waereld gekomen was, vertoornde zig over dat antwoord, gebood hem op een toren te klimmen, om van daar de Stad te overzien, en vraagde hem daarna, hoe veel Spaanſche vellen 'er van noden zouden zijn, om zulk een grooten handſchoen (zinſpeelende op 't Franſche woord *Gand*) te maaken, en betoonde verder zijnen toorn tegen hem. Dan na den dood van *Karel den V*, die de Nederlanders altoos bemind had, boven andere zijner onderzaaten, en ook van hun, als een Vader, weder bemind werd, gebruikte ALBA al zijn gezag van wreedheid, bij Koning *Filips den tweeden*, en ſpoorde hem door zijne raadgeeving tot alle ſtrengheid aan. Het eerſte bewijs daar van werd gezien in den Jaare 1565. De Gereformeerden in *Frankrijk* op dien tijd zeer toeneemende, begon *Filips* te dugten, dat in *Nederland* mede zoude uitbarsten, dat geene, het welk nog door ſtrenge Plakaaten, en wreede ſtraffen in toom gehouden werd; want volgens COORNHERT, in zijne *wortel der Nederlandſche Beroerten*, zouden 'er, tot het jaar 1566, reeds over de 60000 menſchen, om 't Geloof omgebragt zijn, volgens de Extracten uit eenige Provintien. Waar tegen dan wierd goedgevonden, op raad van ALBA, een onderling verbond, tusſchen *Spanje* en *Frankrijk* te maaken, (dat zij 't heilig verbond noemden) om den Roomſchen Godsdienst vast te ſtellen, en alle andere Godsdiensten uitteroeijen.

Ter ſluiting van dit zogenaamd *heilig verbond*, trok de Gemalin van *Filips*, *Elizabeth de Valois*, naar Frankrijk, onder voorgeeven, dat die reize alleen geſchiedde om haare Moeder en Broeder te bezoeken. *Karel de tweede* en *Catharina de Medicis*, waren mede, ten dien einde, uit *Parijs* naar *Bajonne* vertrokken. Voor 't uitwendige vertoonde het zig, dat deeze aanzienlijke perſoonaadjen tot geen ander einde aldaar waren zaamgekomen, dan om zig te verlustigen. De looze *Catharina* wist hier onder bijzonder te veinzen; de meeste nachten ging zij, uit

het Hof van den Bisschop, door een beslotene Galderij, in 't naaste huis, waarin zig haare dogter en de Hertog van ALBA bevonden; de laatste geleidde de Koninginne *Elizabeth*, en had volkoomene magt van *Filips*, om met *Karel* en deszelfs Moeder te handelen: de gevolgen van deezen handel, hoe bedekt ook gehouden, heeft daarna niet alleen *Frankrijk*, maar ook *Nederland*, door het moorden en branden van duizenden onschuldige slagtoffers, maar al te deerlijk ondervonden. ORANJE, welke zig, op dien tijd, als Gijzelaar voor den vrede, in *Frankrijk* bevond, wist het geheim van den Koning zelven aftepersfen, en beklaagde zig zeer over die voorgenoomene Wreedheden; gelijk men leest in zijne Apologie, bladz. 48. in 12vo.

De vermeetene wreedheid van ALBA ging als bij trappen voort; zelfs bleef de Zoon des Konings daar niet voor beveiligd. Hij bevlijtigde zig, nevens *Don Jan van Ooftenrijk*, om FILIPS tegen KAREL, Erfprins van *Spanje*, op te ruijen, als of deeze voor hadde, zonder voorweeten des Konings, naar Nederland te trekken; welke aanblaazinge, bij den argdenkenden FILIPS, van die uitwerking was, dat het KAREL eerst de gevangenis, en naderhand den dood veroorzaakte. Zie hier een verhaal van zijne ontmoeting met gemelden Prins KAREL. ALBA, het werk der *Nederlanden* zodanig beftookt hebbende, dat hij derwaards vertrekken zoude, en nu daar toe gereed ftond, kwam hij om den Prins de hand te kusfen. *Karel* greep hem met een toornig wezen aan, zeggende, dat niemand naar *Nederland* zoude gaan, dan hij. Den Hertog daarop geantwoord hebbende, dat hij alleen van zijnen Vader vooruitgezonden werd, om de beroerten in *Nederland* te ftillen, als zullende het daar voor hem anders niet veilig zijn, werd hij in gramschap ontftoken, trok den Pondjaart uit, zeggende: *ik zal u eerst hier doorfteken.* De Hertog had den fteek nauwlijks ontweeken, of hij zag den raazenden Jongeling weder op zig afkoomen, om hem een tweeden toe te brengen. Doch ALBA omvatte hem, biddende, dat hij tog geen geweld wilde gebruiken tegen zijnen ouden en getrouwen Dienaar, en hield aldus de kracht van den vuurigen Jongeling tegen, tot zo lange, dat door het ontftane gerugt eenige oppasfers toeschooten, die Prins KAREL in een ander vertrek bragten. Had deeze fteek niet mislukt, ALBA zou, kort daarna, zo veel bloed in *Nederland* niet hebben doen ftroomen.

Ne-

Nederland, onder deeze bedrijven, meer en meer beroerd wordende, verzocht de Gouvernante, Hertoginne van PARMA, door verſcheide Brieven, aan den Koning, om in Perſoon herwaards te koomen, en door zijn gezag de beroerten, die zij niet langer meester was, te ſtillen; dat het Volk zijne komst voor eene weldaad zoude rekenen, in tegenoverſtelling van die van zijnen bloedgierigen Dienaar. Veelen van de voornaamſten in *Spanje* raadden hem de reize aan. Paus PIUS echter, zocht hem, met ſchriftelijke en mondelijke berichten, door zijnen afgezant, daar toe te vermaanen; raadende hem, zig zelven gewaapend in *Nederland* te vertoonen, in de vaste onderſtellinge, dat hij, door zijne tegenwoordigheid, de beroerten en geheime oogmerken onder den voet zoude werpen. Maar bijaldien hij, in zo hevig een kwaad, uitſtel nam, of iemant van zijne Dienaars zond, dat hij dan zeer bevreesd was, dat *Nederland* van Godsdienst, en de Koning van *Nederland* zoude ontbloot worden. Men weet, hoe lange de Koning het Volk in onzekerheid hield, over zijne aanſtaande reize; maakende dezelve alomme bekend, ſchoon hij, wat toeſtel 'er ook in ſchijn gemaakt werd, zulks nooit voorneemens was. En wie zoude ooit konnen gelooven, dat de Koning, zo regeerkundig als hij was, zoude willen verlaaten het hoofd en de ſterkte zijner Staaten; te meer, daar in dien tijd de geruchten zig openbaarden van de oproeren onder de Mooren, in 't Koninkrijk *Granada*, en hij veel onrust opkropte wegens zijnen Zoon, dien hij geenzins met zig durfde neemen, uit vreeze dat hij voor de zaak der verbondene Edelen, die men geloofde dat hij heimelijk gunstig was, (gelijk hij ook betoonde, door zijne gemeenſchap met de Nederlandſche Gezanten, den Markgrave VAN BERGEN, en den Veldheer VAN MONTIGNIJ) tot eenen voorſpraak zou dienen. Hem in *Spanje* te laaten, om daar opſtand te verwekken, was van geen minder gevaarlijk uitzicht. Doch FILIPS verborg deeze zwarigheden inwendig, en kweekte de hoop op zijn vertrek daaglijks aan, om alzo 't Volk van *Nederland*, zo veel hem mooglijk was, in toom te houden, en den Keizer MAXIMILIAAN (aan wiens uitſpraak de *Nederlanders* zeiden, alles e willen verblijven,) voor zijnen goeden wil te bedanken, en

van de toerusting eenes Legers aftetrekken, om geene hulpe aan de Geuzen te bieden.

Een voorgewende derdendaagſche koorts, waar aan hij lang zukkelde, hielp tevens om de gewaande reis te doen vertragen, ſchoon het maaken van toerustingen zijnen gang ging. Den Koning geneezen zijnde, gaf voor, het vertrek te zullen verhaasten, dewijl het bedrog al te kennelijk werd. Door brieven van gemelde Gouvernante had hij bericht ontvangen, van den afval van eenige Steden, en dat gantsch *Nederland* gevaar liep, bijaldien hij niet ten ſpoedigſte beſloot over te koomen. De gramſchap en de ſpijt ſcheen alles tot verhaasting der reize toe te brengen: dus nu ieder, ja zelfs de *Nederlandſche* Gezanten, begonnen te denken, dat het ernst was. Echter was alles bedrog: want 't geen FILIPS nu ſcheen te doen aarzelen, was, dat MARGRETA teffens gemeld had, dat de verbondene Edelen beſlooten hadden, bijaldien de Koning gewapend in *Nederland* wilde komen, zo de roep ging, zij als dan hunnen eerbied zouden ter zijde ſtellen, en hem het inkomen in de Provintien, door kracht van wapenen, beletten. Schoon de Koning uitwendig hier mede lachte, kwelde het, echter, zijnen hoogmoed op 't gevoeligst.

De omſtandigheden, eindelijk, een beſluit van zijnent wegen vorderende, belaſtte hij, in de laatſte raadsvergadering, hierover in *Madrid* gehouden, dat men nauwkeurig zoude overweegen, wat in deezen geraden was; of het beter ware, gewapend dan ongewapend naar *Nederland* te gaan. Uit zijne Raadsheeren, als de voornaamſten des Rijks, waren hier toe bijeengeroepen, de Hertog VAN ALBA, de reeds gemelde Prins VAN EBOLI, de Kardinaal DIEGO SPINOSA, een man van geringe afkomſte, opgeklommen tot de waardigheid van Preſident van *Caſtilie*, en Opper-Inquiſiteur, waar door hij zo veel gezag aan 't Hof had, dat het volk hem den *Monarch van Spanje* noemde; verder GOMEZ FIGUEROA, Hertog *van Feria*; JEAN MANRIQUE DE LARA en ANTONIO DE TOLEDO, Prior van *Leon*; alle mannen van een vlug verſtand. De Hertog van FERIA was vriendelijk en zagtzinnig; MANRIQUE diepzinnig; TOLEDO ijverig voor de Religie; ALBA en EBOLI hebben wij reeds doen ken-

kennen, als den eerſten ſterk voor den oorlog, en den anderen voor den vrede. Buiten deeze verſcheenen 'er nog BERNARDO FRESNEDA, des Konings Biechtvader; ANTONIO PERES, Secretaris, en eenige andere, die allen wel den Koning getrouw waren, doch ieder de zaak naar hunne bevatting uitleiden. De Koning voegde zig bij hunne raadsvergadering: I. Om ALBA en EBOLI, die geſtadig over hoop lagen, door zijn bijzijn, te temmen; II. Om, zo een van hun zijnen Zoon KAREL wilde voorſlaan tot het doen der reize, deezen terſtond den mond te ſnoeren; te meer, dewijl den Koning bekend was, dat MANRIQUE 'er voor was, dat FILIPS het voorbeeld van Keizer TIBERIUS zoude volgen, en de buitenlandſche Oorlogen, door zijnen Zoon, doen eindigen. RUIJ GOMEZ, of EBOLI, dien wel de zin zijns meesters bekend was, vond, echter, niet goed, dat de *Nederlanden*, op eenige wijze, door Soldaaten gekweld zouden worden; zeggende „ dat het ontijdig was, een ſtil en gehoorzaam „ Volk met wapenen te overvallen, en met eenen de nabuuri„ ge Ketters, geneegen tot de hulpe van hunne medemakkers, „ gaande te maaken. Dat men inzonderheid behoorde te ver„ mijden, den brand van een Inlandſchen oorlog, in zulk eene „ plaats, alwaar omtrent zijn, die geene, die hun voeden, „ en verre van die, om ze te beſtisſen. Want dat 'er bij het „ burgerlijk verlies van Steden, Menſchen, Goederen, den Prin„ ſe ontnomen word, 't geene de overwonnenen verliezen; dat „ al het geene de Nederlanders, tot dien dag, misdaan hadden, „ nu reeds door de Vrouwe Gouvernante verbeterd was; en bij „ aldien 'er nog wat overig was, om te winnen, dat zulks be„ kwaamer en gevoeglijker ware voor des Konings goedertieren„ heid, en den aart der Nederlanders. Waar van Keizer KAREL „ DE V met waarheid gezegd hadde, dat 'er geen Volk was, „ als zij maar vaderlijk gehandeld werden, dat den naam van „ dienstbaarheid meerder vloekte en gewilliger onderging. Daar „ na op de Legerkosten komende, op 't gevaar, op 't kwaad „ nadenken van andere Prinſen, beſloot hij, dat 'er, in *Neder„ land*, niets zo verward ſcheen te zijn, noch eenige knoop zo „ verward gelegd, die niet zonder 't Zwaard, in ſtilte zoude „ konnen worden losgemaakt. En dat al het geene van buiten „ was, door den Koning van verre konde geſtild worden, blij-

„ vende zijn gezach in 't geheel, de tegenwoordigheid uitſtel-
„ lende, die beter tot het uitterſte geſpaard diende." Deeze raad van EBOLI was de raad van hem, die het grootſte gezag aan 't Hof had; wien de rust en vrede ter harten ging, en die niet anders bezorgde, dan dat de zaaken niet door oorlog in verdere verwarringe werden gebragt. Van 't zelfde gevoelen waren 's Konings Biechtvader FRESNEDA, ANTONIO PEREZ, die een afhangeling van EBOLI was, en de Hertog van FERIA, die, door eene redenvoering, de ondienstigheid van den oorlog mede aantoonde; zeggende:

„ Om eene ziekte te geneezen, (Loffelijke Majeſt.) behoeft men niet te twijfelen, dat 'er vooral zorge moet worden gedragen, om dezelve wel te kennen. Om dan acht te geeven op de ongelegenheid, waar mede *Nederland* tegenwoordig belemmert is, zo dient men vooraf daar van te kennen de waare oorzaak; en die moet zonder twijffel geweeten worden aan den ſchrik, waar in die landen gebracht zijn, door de invoering der Inquiſitie en bloedige Plakaaten tegen de Ketters. De Nederlanders hebben die gevreesd, en vreezen die nu nog meerder dan ooit, dat zij door zodanige wegen zullen gedwongen worden in hunne Conſcientien, en dat zij zullen te lijden hebben alle andere zwarigheid, en groote elende; die vreeze heeft hun doen vallen in deeze verbolgenheid, die wij ontwaar worden. Het is dan een dolligheid uit vreeze, daar *Nederland* mede geplaagt is, en die van eenige onrustige geesten gevoed word, om ſtoffe voor hunne nieuwe opinien te vinden. De voorſtellinge van deeze ſtookt het vuur der beroerten aan, als dat meest behoorde gebluscht te worden. Indien de bloote naam van Inquiſitie (als men 't zeggen mag) nog niets te werk geſteld, maar alleen in ſchaduw *Nederland* zo beroerd heeft, wat zal 'er dan van worden, als men hun met vreemd Krijgsvolk op den hals valt? Wat angst, wat ſchrik zullen zij niet krijgen? Het minſte, dat zij vreezen zullen, zal, zonder twijffel, de Inquiſitie zijn! Zij zullen gelooven, dat men in *Nederland* de Regeering van *Spanje* zal willen invoeren, hunne voorregten en privilegien vernietigen, hunne begaane misdaaden ten zwaarſten ſtraffen, hunne vrijheden, door krijgsknechten, met voeten doen treden, en geheel onder de op te rechtene kasteelen begraven. Maar ge-

genomen dat 'er verſtaan werd, een Leger herwaarts te zenden, wie verzekert U M. den veiligen weg? wie verzekert U M. het inkoomen? De ſchrik des volks verandert veeltijds in wanhoop, en als dan gebeurt, het geen vast gebeuren zal, dat uwe Nederlanders, door de wanhoop, zo verre zullen gedreeven worden, dat de Adel, niet meer ſchuilende onder verbintenisſen en verzoeken, en het gemeene Volk zig niet meerder beweegende tot ligte beroerte, maar door 't gantſche Land de *Vaan van algemeenen afval* oprechtende, een eenpaarigen tegenſtand zullen doen, om den Koning of zijne Dienaars, door wapenen, 'er buiten te houden. En al eens geſteld, dat *Nederland* van zig zelven niet bekwaam of ſterk genoeg was, zodanigen tegenſtand te doen, zullen hunne Nabuuren, als benijdende de grootheid van Uwe Majeſteit, wel in gebreke blijven, hun de behulpzaame hand te bieden? Wie onzer weet niet, wat ſchrik de *Spaanſche* Wapenen, in *Nederland* overgebracht, zullen maken in *Duitschland*, *Frankrijk* en *Engeland*? Maar genomen, dat zij 'er inkoomen, dat het van dien kant niet kan belet worden, zijn wij daarom te meer verzekerd, dat 'er daar na geen beroerte in 't land ontſtaan zal? Zonder twijffel zoude men tot veele ſtraffen moeten koomen; in verſcheidene opzichten met geweld het geweld verſterken: En wat is het gevolg hier van, dan de wanhoop ten hoogſten top te voeren; de ſtraf, hoe regtmaatig ook voor eenige, zal den naam dragen van *Tirannij*; de Kasteelen, Gevangenisſen en Garnizoenen dien van Werktuigen der Inquiſitie: en dan losbarsten tot oproer en wapenen. Zie daar dan den brand des Oorlogs! En wie voorzegt ons, dat het dan tegen een vertoornd volk, dat voor zijne vrijheid ſtrijd, zo gemakkelijk zal zijn het uittehouden, of ze te doen eindigen, als het nu nog is dit niet te beginnen? Voor hun zal de natuur ſtrijden, met de ſterke gelegenheid van de Zee, en de Rivieren. Zij zelve door wanhoop aangedreeven, zullen met hartnekkigheid vegten, ter beſcherming van zig zelven, hunne Huisvrouwen, Kinderen, en Vrijheid! hun zal groote magt bijgebracht worden, door den rijkdom van hun eigen land, en nog meer door hunne nabuuren. Daarentegen wat zwaare oorlogskosten zal U M. niet te draagen hebben! Al wat tot hulpe toegezonden word, zal, van wegen den afſtand, zeer langzaam overkoomen,

men, en dus kostbaar vallen. Men zal den weg een ander moeten afbeedelen, of afkoopen; en hoe veelen zullen dan nog verloopen, eer dat zij in *Nederland* zijn? De uitslag des oorlogs is onzeker, en het fortuin, dat zig, in andere gevallen, met een deel te vreden houd, begeert hier het geheel. Indien Uwe Majesteit al de overwinning behaalt, zo zal dezelve gehaald zijn met het bloed van Uw volk tegen dat van uwe Onderdaanen. Maar zo neen (dat God verhoede!) dan zal, met de Menschen, het Land verlooren gaan, en met het Land de Godsdienst; en dan, helaas! zal men zien, hoe veel voeglijker zagte dan scherpe middelen geweest zouden zijn. Ik raade Uwe Majesteit dan het eerste. Elke Provintie, elk Koningrijk heeft zijne bijzondere gesteldheid: en wie kan dat beter dan Uwe Majesteit weeten, voor wiens Scepter de waerelden schijnen gemaakt te zijn, en onder wiens heerschappij zo veele Volkeren van onderscheidene geaartheid bukken. *Spanje* moet dus geregeerd worden; de *Indiën* wederom anders; anders ook de Landen in *Italie*; en zo ook *Nederland:* even als alle de andere van Uw wijduitgebreid gebied. Maar ééne zaak is 'er, waar in zij allen moeten één zijn, namenlijk de Godsdienst; dan hier in moet de ijver voorzichtig bestierd worden, om in plaatze van eenigheid, geene scheuring te veroorzaaken, en daar door geheel en al te verliezen de gehoorzaamheid, die men aan de Kerk en aan Uwe Majesteit schuldig is. Wat heeft DON PEDRO DE TOLEDO niet al beproefd, om ten tijde van Uw Majesteits Vader, als Onderkoning van *Napels*, de Inquisitie in dat Rijk intevoeren? De Hoofdstad stond 'er tegen op, en zoude van 't gantsche Rijk spoedig gevolgd zijn, hadde hij de oorzaak des opstands niet uit den weg genomen. Laat dan de *Nederlanders* behouden de regeering van *Nederland;* laat al wat achterdenken kan veroorzaaken, worden weggenomen; zo van Inquisitie, vreemde krijgsknegten, als andere gevreesde middelen; de schrik voor deeze geweeken zijnde, zal hun doen bedaaren, en de beroerten weg neemen. Daar is geen twijffel aan; de ketterij zal in stilte worden te onder gebracht, en gemakkelijker dan met wapenen. Voorbeelden hier van heeft men in *Duitschland* en *Frankrijk*, daar men dezelve tegen de harde vervolging ziet aangroeijen. En daar in *Nederland* zeker zo veel misdaan is, dat de misdaaden

niet

niet geheel ongeſtraft kunnen blijven, laaten eenige, van hunne misdaaden overtuigd, ſtrekken tot een voorbeeld van andere; doch men ſtraffe nooit allen om de misdaad van veelen; en laat dit met matigheid geſchieden, ten aanzien van de perzoonen, de plaatzen en tijden, daar zulks de minſte verbittering kan veroorzaaken. Betoon, magtig Vorst en Koning, den rang, die U van uwe Onderdaanen onderſcheid, in 't oeffenen van *Bermhartigheid*; want alle uwe andere deugden zijn gemeen, zelfs aan de allergemeenſten."

Hier tegen bracht de Hertog van ALBA, volgens zijne gewoone geaartheid, deeze volgende Rede in, roepende om wraak en wapenen, en dat noch de Religie, noch 't gezag van den Koning, door andere middelen konde herſteld worden. Zie hier zijn Redevoering.

„ Om te beginnen (hoogmagtige Koning) daar de *Hertog* VAN BERIA 't gelaaten heeft, zo zegge ik, voor zo veel mij aangaat, met geen minder waare dan vrije woorden, dat het thans aan Uwe Majesteit niet meer ſtaat om *Bermhartigheid* te gebruiken. Die deugd, U Maj. alleen toegeëigend, kwalijk beſteed, komt beestachtig te verbasteren, in een ſnoode Slavernij; en zo veel zij, op de eene zijde, het Rijk behoudt, zo veel brengt zij, aan de andere zijde, verbastering en verwoesting toe. Hoe lang zoudt Gij nog wel verdraagen, dat de Nederlanders U Wetten voorſchreeven, in plaats van die van U te ontvangen? Wat is 'er nu meer overig, als dat zij, die geſtadig in den mond hebben, *niet minder vrij te zyn als onderworpen*, U ontrokken hebben alle gehoorzaamheid, en ook aan de H. Kerk? Wat heeft men met goeddoen dus verre uitgeregt, dan dat aan den Koning de gehoorzaamheid, en aan de Wederſpannigen de vreeze benomen is? Eerst hebben zij verzocht, van de *Spaanſche* Krijgsknegten ontſlagen te zijn, en daar na 't zelve gedwongen; voorgeevende dat dit vereischte, om 't Volk in rust te houden. Zijn zij, hier in voldaan, daarna in rust gebleeven? Neen! Daarna begeerden zij zo veel te heviger en onbeſchaamder het vertrek van den Kardinaal DE GRANVELLE, van de zijde der Gouvernante, en van het roer der zaaken, waar aan hij door Uwe Maj. geſteld was, en het recht hield. Zij hebben daarmede niet afgehouden, voor dat zij, door lastige verzoeken, ſaamrovende ſchriften, en alle zoort

van ſpotternije, hunnen zin kreegen. Zijn, door de ſchipbreuke van deezen éénen Man, de winden geſtild? In het minſte niet. Maar gelijk de moedwil ligtelijk groeit wanneer zij begint, zo is zulks een trap geweest, dat de Luiden, gerust in onze goedheid, tegen het verhoogen van de Prelaten, tegen 't vernieuwen van 's Keizers Plakkaten, tegen de geboden van 't Concilie van *Trenten*, tegen de Pausſelijke Inquiſiteurs, met Pasquillen en Schotſchriften opgeſtaan, verzochten met gewapende Bede, verſchrikkende met dreigementen de Gouvernante, met onbeſchaamde afzendinge van hunne Gezanten naar *Spanje*. Hierin was de bermhartigheid des Konings zo veel doende, dat hij, als een goedertieren Vader, deed matigen het geene beſlooten was; en aan de Gouvernante toeliet, (meer dan behoorde) onbehoorlijke zaken, die zij begeerden. Maar wat is van alle die toegevenheid gekoomen? Anders niet, dan dat zij hunnen zin krijgende, vergaten dat zij Onderdaanen waren, afſchuddende allen eerbied, en den afval van de eene Provintie hegtende aan dien van de andere. In maniere dat 'er niets meer overig is, dan dat men een tweede *Zwitſerſche Republiek* in NEDERLAND ziet oprechten, tegen Uwe Maj.; zo als de eerſte tegen Uw Majesteits Voorouders opgeworpen is: Of dat in plaatſe van eene tijranniſche heerſchappij der gemeente, ORANJE, EGMOND en andere ſmeders van die onbehoorlijke nieuwigheden, verdrukkende ten laatſten de vrijheid des volks, onder ſchijn van die voorteſtaan, de Provintien onder zig verdeelen zullen. Dus ſtaan tegenwoordig de zaaken in *Nederland*. En zal men dan nog ſpreeken van genade? Staat het wel aan U, om te laaten verlooren gaan voor de Kerk, het goed van zo veele Godvruchtigen, en zo veele rijke Landen van Uw Kroon? De Ketterij ſteekt aldaar met duizend ſchrikkelijke Godloosheden het hoofd op; en wordt Uw hoog gezag niet mede van alle kanten beſprongen, met verbonden, verzoeken, en duizend andere dingen van trouwloosheid? Daar is dan tot heden toe genoeg misdaan, onder 't gebruik van zagte middelen. En om de waarheid te zeggen, waar toe heeft dit oeffenen van geduld, en door de vingeren zien, anders gediend, dan om de beroerten te meer te doen aanwaſſen, en de voornaamſten des te ſtouter te maaken? Of 't GODE behaagde, dat U Maj. zelfs naar *Nederland* konde trekken, dat zoude zonder twijffel een groot

groot middel zijn, en daar van hebben wij een voorbeeld in Uw Maj. Vader, tegen de *Gentenaars*. Maar die Vorst, in Nederland gebooren, ja in de Stad *Gend* zelve, ſtrafte niet dan die Stad alleen, hebbende al 't Land van rondsomme in volkomene gehoorzaamheid gelaaten; en echter wilde hij van daar niet vertrekken, voor en aleer hij te *Gend* een ſterk Kasteel had doen opwerpen, en van alles wel doen voorzien. Zij bertten ook wel uit in klagten; zij beriepen zig, naar gewoonte, als op Beſchermgoden, op hunne Privilegien, noemende het Kasteel een *haatelijk Juk*. Doch te vergeefsch, dewijl het nodig was dat de *Gentenaars* hunnen oproerigen hals boogen onder zo een rechtvaardige Sterkte. Indien dan zijn Keizerlijke Majesteit meende, dat zijne tegenwoordigheid alleen niet genoeg was in die gelegenheid, hoe veel te minder moet zulks geoordeeld worden, van U Maj. die in plaats van eene Stad, nu een geheel Land in beroerte ziet. Waar bij komt, dat het van binnen met Ketterijen beſmet is, en van buiten alom gedreigd word. En ſchoon het nu ſchijnt, dat de wederſpannigen zig wat ſtil houden, zo verbergen zij niet minder het Oproer in hunnen boezem, dat zig haast weder openbaaren zal, als de vreeze voor wraak geweeken is. Nu genomen dat U Maj. de gelegenheid zo wel diende, om zelfs heene te trekken, zo moest het geſchieden om te gebieden; dat is gewapend, en na Uw vertrek daar Krijgsknegten laaten, tot behoud van Uw gezag, ſterke Kasteelen ſtigten zo als U Maj. Vader gedaan heeft. En buiten *Gend*, rechtigt U daar toe *Napels*. GODT gave, herzegge ik, dat gij zelve in Perſoon, met middelen, die Uwe hooge wijsheid zoude weeten te gebruiken, konde in die ongeregeldheden voorzien, die *Nederland* thans zeer kwellen. Maar daar andere groote noodzaaklijkheden U thans beletten in Perſoon te gaan, zo zoude mijn raad zijn, dat U Maj. zonder langer uitſtel, een Leger naar de Provintien zond, met zodanig Hoofd, als U Maj. daar toe bekwaamst zal oordeelen, om het zelve te geleiden. U Maj. hier toe beſluitende, wil ik noch aan den weg, noch aan de inkomst twijffelen. Van den Hertog van *Savoijen*, zo na U Maj. beſtaande, en die zo veel belang in U Maj. heeft, kan U Maj. zig veel belooven. Zo zal dan in 't uitgaan van *Italie*, het Leger door *Savoijen* trekken, even als door Uw eigen Land. En indien het

het gelegener was door *Zwitzerland*, zo zullen zeer ligt de Catholijke Kantons, Uwe Bondgenoten, U dat gerief doen. Van daar komt men in *Bourgondien*; *Lotharingen* kan, noch zal U eenig belet doen. Dus zal het Leger komen op de Grenzen van *Luxemburg*, dat de deur van *Nederland* is. Van dien kant alleen, zoude iemant misschien durven denken, dezelve te sluiten voor uwe Wapenen; maar wie zoude het beginnen? Misschien de *Nederlander:* als of het even ligt was, een Leger op de been te brengen, als zamenrottingen te maaken; en als of het slegte Volk zo bekwaam en gereed was, om in eenen slag tegen geoeffend en welgewapend Krijgsvolk te vechten, als het geweest was tegen H. Beelden en Altaaren, die zij zo godloos geschonden hebben. Mogelijk zal men zeggen: nabuurige Vorsten zullen het doen. Brandt niet geheel *Frankrijk* in burgerlijken Oorlog? In *Engeland* zit een Vrouw aan 't roer; en wat staat 'er te duchten van *Duitschland*, verdeeld onder zo veele Prinsen, die onder elkander verdeeld en oneenig zijn, behalven dat Uwe zaak ook de haare zijn zal! De ongehoorzaamheid van 't Volk staat gelijk op alle Prinsen. Wanneer is 'er ooit in Uw Rijk grooter magt en meerder ruste geweest! De strijd bij het invoeren Uwer Wapenen is, of men die meerder zal eeren, dan vreezen; en ingekomen zijnde, zal naar mate van de misdaaden, de straf moeten zijn; indien daarna de dolligheid, die men zegt oorspronkelijk te zijn uit schrik, maar die inderdaad uit trouwloosheid voorkomt, kan overslaan tot wederspannigheid, om welke voortekomen men alles goeds van uwe Waapenen verwagten kan, tegen de hunne, daar aan uwe zijde het recht en de magt is gesteld, tegen een in haast opgeraapten hoop, bestaande uit het schuim van Volk, wederspannig tegen GOD en hunnen HEER! Toevoer en hulpe zal ook van dien zelven kant niet ontbreeken, als dezelve zoude benodigd zijn. Doch dit zal, naar mijn oordeel, niet eens nodig wezen, noch om de Wapenen te roeren, veel minder om 'er hulpe toe te behoeven. Met den geenen, die nu in *Nederland* zoude gaan, zal men de wederstrevigen eerder verplet zien, als gebooren worden; ja zelfs het zaad daar van zal uitgeroeid zijn en blijven, door middel van welbezette Kasteelen. En wat schooner gelegenheid dan deeze, zoud gij ooit konnen krijgen, om een Leger in Nederland te brengen, en die Provintien tot een

Wa-

Wapenplaats van Uwe andere Landen te maken, en door zijne gelegenheid, dat, om zo te ſpreken, het ingewand van Europa is, de waare Kerk zo veel te meer te doen eeren met de hoogheid van Uwen Naam? Verſcheiden zijn zeker de Regeeringen, maar zij konnen niet verſchillend zijn in de Onderdanigheid, die zij haaren Opperheer ſchuldig zijn. Met die wet worden de Onderdanen gebooren; en zo zij die breeken, doen zij zelve geweld, zonder geweld te lijden: en zo gaat het thans in *Nederland*, alwaar alle Goddelijke en Menſchelijke Wetten ten eenemaal met voeten worden getreeden; zo dat U Maj. geen geweld gebruikt, dan om 't geweld in toom te houden, en geene ſcherpe, dan na dat zachte middelen alvoorens vergeefsch beproefd zijn."

Dus voer de Hertog uit, met een vergramd gemoed, tegen *Nederland*; welks bitterſte gevolgen deszelfs Bewoonders niet dan te treffend gemaakt hebben. Zijn dreigend oordeel, komende van een ervaaren Krijgsman, woog ſpoedig boven dat van andere, die den Oorlog weinig hadden gezien. Hij werd daarenboven ondersteund door den Kardinaal SPINOSA, die mede in een hevig geſprek klaagde, dat de Vierſchaar van de *H. Inquiſitie* in NEDERLAND geſchonden was; waarin andere hem bijvielen. Maar de Hertog VAN FERIA, die ALBA nader in den bloede, dan in de vriendſchap beſtond, en zagtzinniger van aart was, ſprak hun tegen, nam het woord weder op, en zeide: „ Het is waar, dat, gelijk te vooren door mij gezegd is, *Nederland* een goed Geneesmiddel vordert; maar ik zegge als nog, dat men het zelve eerder diende te zoeken in het wel te behandelen, dan met de Wapenen. Het is eerlijker en roemwaardiger voor een Vorst, dat hij de ontſtaane geſchillen, zonder moeijelijkheid, zelve ſlegt, en geen partij trekt; want het heeft niets om 't lijf, dat 'er voorgewend word, hoe uwe Maj. Vader de Stad *Gend* met de Wapenen heeft aangetast. De tegenſtreving van één Stad was toen ligt te breken, dewijl geheel *Nederland* in gehoorzaamheid was. Maar nu waggelen bijna alle Provintien, en zullen dus eene gemeene zaak maaken, en in 't algemeen gevaar te zamen ſpannen. Daar zijn tegenwoordig veele zaaken, die nu beletten zullen, welke toen medewerkten.

„ *Duitſchland* ſtond onder 't rijk des Keizers; men was in ver-

verbond met *Engeland*; en de *Franſchen* zelfs nodigden zijne Majeſteit tot den doortocht. Nu zijn de eerſte noch door recht van heerſchappij, noch door kragt van verbonden, aan ons verpligt, maar in tegendeel, uit kracht van verſchil in den Godsdienst, bereid en aangeſpoord door haat, ons allen tegenſtand te doen.

„ Dus zou mij 't raadzaamst dunken, dat men de wraak en de wapenen over 't hoofd ziende, eenige naar *Nederland* zond, om de gelegenheid der Provintien op te neemen, en daar van verſlag te doen; laatende intuſſchen aan den tijd over, om de gemoederen in rust te brengen. 't Is ons belang niet, hun te leeren het oeffenen der wapenen, en die zij voorheen zo dikmaals voor ons aangegespt hebben, nu tegen ons te gebruiken."

De redenen, voor of tegen het gebruik der wapenen, van wederzijden ingebragt zijnde, wagtte ieder van hen het beſluit des Konings. Doch deeze achterhoudende van aart, hield zijne gedachten verborgen; en gaf een wenk aan deszelfs Biechtvader om zijne gedachten te uitten.

Deeze ſprak: „ Ik achte dat alle de raadſlagen, het ampt van een Christen in 't oog houdende, hun voornaame oogmerk moeten hebben op de geboden Gods, met onderwerpinge aan zijnen wil, alzo wij moeten gelooven, dat alle de Raadſlagen, die zonder dat fondament gehouden worden, en dat doel misſen, nimmer een goed einde bereiken. Ook dient men hier wel acht te geven, dat men zig zelven niet bedriege, en de zaaken verkeerd uitlegge, of daar aan, tegen de waarheid, een valſchen draai geeve, maakende van God, een weezen vol van Bermhartigheid, een God van wraake; want de opperſte voorzienigheid vernietigt den raad van dezulken menigmaal, als hij hun ſtraffen wil. Men moet (ging DE FRESNEDA voort) ook aan de eene zijde onderſcheiden, dat aan den Prins het Recht, of de Justitie ſtaat, welke hij verpligt is aan zijne onderdaanen te bewijzen; en, aan de andere zijde, wat hij heeft te doen aan zig zelven, om de driften van zijn gemoed te betoomen. De verſtandigſten houden met reden ſtaande, dat een Vorst het voorſchrift, waarnaar hij wil regeeren, behoort afteleiden uit het voorbeeld van den Opperſten Regeerder, en uit de wet der Natuur, veel krachtiger dan alle andere, welke ons leert, *een ander niet te doen, dat wij niet zouden willen dat aan ons geſchiede.*

„ Een

„ Een Vorst dient dan wel te letten, hoe God regeert, hem zo veel mooglijk te volgen, en wel op die wijze, dat hij handele, zo hij wenschte van God gehandeld te worden; op dat hij zal geoordeeld worden, zo hij andere geoordeeld heeft: die daar allernaast bijkomt, is zonder twijffel de beste Regeerder! Ik wil, echter, de zaaken van Staat zo niet vermengen, dat ik dezelve met die van de Godheid één ſtelle te zijn, om geen achterdenken te geeven, als of ik deeze verdorvene Eeuw wilde doen ſtemmen met den ouden tijd der onnozelheid: maar gelijk eene goede Regeering niet ſtrijdt tegen de Goddelijke wetten, dus moeten wij het eene met het andere zodanig vermengen, dat de Koning zijnen Throon en den Scepter vast houde, zonder noch geloof, noch geweeten te bevlekken. Men kan niet ontkennen, dat die van *Nederland* zeer zwaar misdaan hebben; maar noch bij Goddelijke, noch Menſchelijke wetten, moet volſtrekt op de misdaad de ſtraf volgen. Want zo dat doorging, dan zoude medelijden, bermhartigheid en vergevinge, zo onaffcheidbaar bij de Eeuwige Godheid, en zo noodzaaklijk voor een Koning, gantsch ijdel zijn. Dus moet men zo haastig niet tot de ſtraffen loopen; maar men dient wel te overleggen, of men met minder kosten, minder gevaar, door minzaamheid, de rust en volks zekerheid benevens die van den Staat kan verkrijgen: want hier door dat einde konnende bekomen, zal voorzeker de aangenaamſte vrede zijn. 't Zal ook misſchien niet ondienſtig zijn, wel te overleggen de oorzaaken, die wel ligtelijk de Dienaars van Uwe Majeſteit gegeeven hebben tot de misdaaden: niet dat ik verſtaa, dat men hun daarom laat verzekeren; maar om de ſtraffen, als minder rechtvaardig, te verminderen; hoewel een onderdaan verbonden is te dragen zijne Overheid, hem van God geſchonken, zelfs in hunne grootſte misſlagen, en hoe ſlegt zij ook zoude mogen zijn. Boven dit al, ſtaat ons acht te geeven, wie het zijn, die misdaan hebben, en als dan zullen wij bevinden, dat 'er tweederhande zoort van menſchen zijn; te weeten, eenige weinige Edelen, en veele van 't gemeene volk. Indien het *Valencien* niet ware, die ſpoedig haare ſtraf gehad heeft, wij weeten niet dat 'er eenige ſtad buiten deeze is. Letten wij op den voortgang, men zal ligt een kwaade genegenheid, maar geen bedrijven van groot gewicht, bevinden. Want, zonder het zamen-

menloopen en de ongeregeldheid van 't flegte zoort des Volks, die de Altaaren en Beelden braken, en onbezonnen 't land doorliepen, weeten wij niet dat 'er iets hevigs beſtaan is: die misſlagen, alle zaaken zonder fondament, zijn ſpoedig door Uwe M. Zuster, en hulpe der getrouwe onderdaanen, verbeeterd en geſtraft; zo dat nu genoegzaam alles in vrede en gehoorzaamheid gebracht is. Dus gij geene wapenen, geene wraake benodigd zijt, en niet anders te verrigten hebt, dan door goedertierenheid de zaaken te houden in dien ſtand, waar in zij nu zijn, en door minzaamheid en goed beſtier van de *Vrouwe Gouvernante*, te herſtellen, het geen 'er nog aan mag haperen. Een goed Koning moet nimmer zijne Onderdaanen tergen, maar door een aanloklijk voorbeeld, als zijne vrienden, op 't ſterkſte aan hem verbinden, en zijne vijanden, (daar nooit een magtig Opperhoofd gebrok aan heeft,) tot zig trekken. Een Veldoverſte, met een Leger, dat niet gering zijn kan, daar heen te zenden, kan niet geſchieden, dan met groote kosten en moeite, en met den naam der *Spanjaarden* haatelijk te maaken; en door die nieuwigheden, die daar door te lande zullen veroorzaakt worden, zal de goeden en kwaaden, de vreedzaamen, zo wel als de onrustigen, eene vreeze worden aangejaagd, dat de ingevoerde wapenen wel tot een ander einde zullen geſchikt zijn, en door die vreeze allen aangeſpoort, die men behoorde in rust te laaten. Zo ik mij niet bedriege, is *Nederland* opgepropt met volk, verre verwijderd van de ſlaafachtige denkbeelden der *Spanjaarden*; met een volk, jalours, ſterk ſtaande op hunne verkregene en dubbel verdiende voorrechten en vrijheden, en op die hun van Natuure toekomen en eigen zijn; met een volk, waar van men met zachtheid alles, en met ſtrafheid niets kan verkrijgen. Op dit hun eigenaartig karakter, vordert de zaak, dat uwe Majeſteit en zijne doorzichtige raadslieden voornamelijk acht geeven. Daarenboven, hoe zullen wij gelooven, dat *Duitschland*, *Frankrijk* en *Engeland*, opgehoopt met Ketters, en gezwoorene vijanden van *Spanje*, verneemende dat zodanig een Leger afkomt, ten nadeele van hunne nabuuren, zullen ſtilſtaan, en niet denken, dat de nabuurige oorlog een algemeene brand is, dien elk verpligt zal zijn te helpen blusſchen. En moeten wij tevens niet verzekerd zijn, dat de Edelen en gemeenen, die misdaan hebben, en, misſchien,

ſchien, als berouw hebbende, ſtil zijn, al wat hun mogelijk is zullen bijeenbrengen, om het naderend Leger tegen te ſtaan, en 't Inkomen beletten; en dus, door rechtmatige vreeze voor ſtraffe, de nog in rust zijnde Provintien tot oproer aanſtoken? Dus zal het, naar mijne gedachten, zo gemakkelijk niet zijn, hun te overvallen, als anderen wel voorgeeven: hoe gevaarlijk zal het zijn, de zaaken tot dien ſtand te brengen, als men der Steden voorrechten, zo men nu voorneemens is, vernietigt, en zig genoodzaakt vindt, *die* niet alleen te bevestigen, maar nog andere daar bij te voegen. Maar eens geſteld (dat echter ondoenlijk is) de tocht des Legers geſchiedde met weinige kosten, en 't zelve trok zonder tegenſtand de Landen in, wat zal 't dan nog zijn? Alle de ſteden, ſterkten en plaatzen zijn gehoorzaam; de Adel, de Geestelijkheid, het volk zijn getrouw; waar zal de ſtraf beginnen? De Edelen en Onedelen, ja allen die misdaan hebben, zullen die naar hunne Rechters en Beulen wachten? Neen, zij zullen vertrekken naar hunne nabuurige Broeders, en mede-Ketters. Dus, zo men den rechtvaardigen niet doet betaalen voor den Zondaar, dat men van Uwe Maj. niet wachten mag, zullen alle de kosten en moeite te vergeesfsch zijn. Zonder noodzaaklijkheid zal men maken van vrienden, neutraalen, van neutraalen, vijanden, van vijanden, hardnekkige oproermakers. U. M. heeft niet van noden, zijne onderdaanen te verſchrikken, maar wel te verzekeren, dat zij tot voorſtand van hunne voorrechten, huizen, vrouwen en kinderen, hun leeven niet in de waagſchaal behoeven te ſtellen, zo als zij, als hun 't Leger nadert, zonder twijffel doen zullen. De oude ellende van *Spanje*, en mooglijk ook van *Frankrijk*, geeft ons dergelijke voorbeelden genoeg, wat één eenig Edelman, geſtoord en vlugtende zijnde, doch binnens lands verſtand houdende, een gevaarlijk inſtrument zij, om 't Vaderland in oproer te brengen; want het is een bekende zaak, dat die geene, die zig niet verzekerd houdt onder zijne eigene, zig zoekt te verzekeren onder vreemden. Dus, naar mijn oordeel, behoort U Maj. niet tot de wapenen te loopen, terwijl gij, buiten dien, uwe macht en hoogheid laat in dien ſtaat, waar in zij is, dezelve kunt handhaven, zonder oorzaak te geeven dat veelen het land verlaaten, en tot andere overgaan. Maak hun, en vooral de oproerigen, door uwe goedheid be-

beſchaamd; trek de gemoederen, door middel van Goedertierenheid, zo tot U, dat zij uwe macht wel eerbiedigen, maar nimmer vreezen.

„ Behoeft een Perzoon, geſchikt tot den Geestelijken ſtaat, aan een Vorst als uwe Majeſteit, te erinneren, dat het Zwaard, eens uitgetogen, niet zo gemakkelijk weder op te ſteken is. Dus dan ſmeeke ik U, om uwe Eere, en volks voordeel en behoud, nog eenige middelen van goedheid te werk te ſtellen; en die vruchteloos zijnde, zal het als dan nog tijd zijn, eenen anderen weg te kiezen: te meer, daar dé zaaken 'er verre van afzijn, om wanhoopende te zijn, maar dan gevaar zullen loopen, zo ſpoedig gij U van uwe magt zoekt te bedienen. Ik voor mij geloove vast, dat zo Uwe Maj. geen hout onder dit vuur ſtookt, dat het, even als alle ligte ſtoffen, wel eene ſterke ſlikkering geeven, van zelve uitdooven zal. Ook weet ik, dat alle deeze redenen te vergeefsch zijn, voor 't oordeel, voor de wijsheid en goede genegenheid van Uwe Maj.; dus ben ik ook verzekerd, dat Uwe Maj. al dat geene, dat gezegd is, zodanig zal doen uitvoeren, als 't beste zal dienſtig zijn, voor den dienst van God, en het welvaaren uwer Kroone."

Niet weinig ſtond *Filips* verzet over de redeneeringen, waar mede de laatſte hem zeer getroffen had, aangezien men zegt, dat hij groote achting voor FRESNEDA had. Maar het aanzienlijke gezag en de ervaarendheid van ALBA deeden hem, tusſchen den raad des Hertogs en dien van zijnen Biechtvader, beide zo zeer verſchillende, bijna beſluiteloos zijn; waar bij nog kwam, de neiging van zijn eigen hart, welke meer voor den vrede, dan voor den oorlog was. Maar, even als in alle Raadsvergaderingen, hoe groot die ook weezen mogen, gemeenlijk gevolgd wordt dat geen, het welk door de meesten geſtemd is, en dus de meeste ſtemmen voor den vrede waren, zo ſcheen het gevoelen van den Biechtvader, zo ſterk aangedrongen, doorgang te zullen kriigen. Doch de invloed van den Hertog, nevens dat van den Kardinaal SPINOSA, vermogt zo veel, dat zij het beſluit deeden ſtaken: zo dat, op dien tijd, niets vastgeſteld werd, dewijl, intusſchen, de Raadsheeren elkander ieder hun gevoelen zochten ſmaakelijk te maaken, en te doen omhelzen. De drift, waar mede ALBA zo ſterk ten oorlog raadde, ontſtond eensdeels

om

om dat hij, als Veldoverſte, zijn gezag, grootheid en voordeel beter konde doen gelden en ſtaande houden, dan als Hoveling; waar toe hij genoegzaam verzekerd was, wel in ſtaat te zullen zijn, als het bevel aan hem werd opgedragen: anderdeels, door den ouden haat, dien hij den Nederlanders, en bijzonder den Adel, toedroeg.

De Kardinaal SPINOSA, die, zo als wij gezegd hebben, een man van geringe afkomst was, en meer gewoon de beſchuldigingen tegen de Ketters te hooren, en hen te helpen doemen, dan zaaken van Staat te behandelen, viel dus ligt den Hertog toe; de andere, die den vrede aanraadden, hadden mede hunne bijzondere inzichten. Men geloofde in 't algemeen, dat de Biechtvader het met een goed geweeten deed. Den Prinſe VAN EBOLI was het te doen, om den Koning, bij wien hij alles vermocht, in *Spanje* te houden; en als zijn partij met het Leger werd afgezonden, had hij wel het voordeel, dat hij van 't Hof verwijderd was, maar ook al den last op zijnen hals. ALBA, daarentegen, wist zeker, dat, zo de Koning vertrok, hij als meester van de wapenen, ook meester in *Spanje* zoude zijn; en zo hij zelf het bevel mogt erlangen, wilde hij EBOLI gaarne al de grootheid aan het Hof laaten. Dus begeerde hij dan liefst, door het veld en de wapenen, van zijn partij geſcheiden te zijn. De Hertog VAN FERIA betoonde zig tegen de wapenen, uit wangunst, als wel merkende, dat het bevel niet aan hem, maar aan ALBA zoude worden opgedraagen. Doch de doortrapte ALBA wist alle de geenen, die het hem misgunden, met loosheid, het net over het hoofd te haalen. Zig dekkende met de onnozelheid van SPINOSA, veinsde hij zig ziek, en gaf voor, naar rust te neigen, en dat de oorlog niet voegde met zijne jaaren; zeggende zelfs, dat hij 't laatſte deel van zijn leeven Gode wilde opofferen. Des hij ieder in den waan bracht, dat al ging de oorlog voort, hij te rug zoude blijven; zelfs ſtrooide hij uit, dat die tocht niemand beter zoude voegen, dan den Hertog VAN FERIA, die, min doorſlepen dan ALBA, niet afkeerig ſcheen van 't Opperbevelhebberſchap, en dus mede in den oorlog ſtemde. Dus veranderde de onberadene Raad, tot het aanneemen der wapenen tegen deeze Gewesten, tot ſmarte van Nederland, en nadeel van *Spanje*.

Zij dan genoegzaam allen één lijn trekkende, bepaalde de Ko-

ning wel haast zijn besluit, zeggende: Dat hij lang had voorgenomen, in Perzoon naar *Nederland* te trekken, en tegenwoordig, hoe veel daar tegen was ingebragt, nog niet veranderd was; maar dat hij niet zoude gaan, voor en aleer 'er voorafging een Opperhoofd met een Leger, niet om de gehoorzaamheid en rust van 't volk te stooren, maar om dezelve, vóór zijne komst, in zekerheid te brengen. Doch dewijl de keuze van eenen Kapitein aan hem stond, en de Hertog van ALBA de vermaardste Krijgsman was van gantsch *Spanje*, stelde hem zijn Maj. hun voor. De Hertog VAN FERIA, nog onder de misleiding van ALBA zijnde, en meenende dat hij dit zoude afwijzen, prees ten hoogsten die keuze; doch deeze den post daarop aanneemende, deed aan FERIA zien, hoe listig hij hem bedrogen had.

Met de gedaane keuze, die zo zeer ten bederve van Land en Volk gestrekt heeft, verviel met een de reize des Konings, waar mede *Nederland* zo lange tusschen hoop en vreeze geslingerd was. De gewaande vloot, die, ten dien einde, te *Biscaijen*, met zo veele kosten bijeen gebragt was, werd gescheiden. Wel haast was ALBA gereed, nam met zig zijne beide Zoonen, DON FREDRIK, die zig, door zijn moorden en branden, waar in hij zijnen Vader niets toegaf, in *Nederland* zo berucht gemaakt heeft, en wiens naam alleen *Haarlem* en *Naarden*, op de bloote herdenking, nog doet beven, en DON FERDINAND DE TOLEDO. Hij ging te *Barcelona* te scheep; van daar voorspoedig te *Genua* gekomen zijnde, om versterking van volk te ontvangen, trok hij door *Savoijen*, *Bourgondien*, *Lotharingen*, en voorts op *Luxemburg*.

De Hertogin VAN PARMA, binnen *Brussel* verstaan hebbende, dat ALBA, in *Italie*, veel volk, geschut, enz. terwijl hij zelve te *Milaan* aan de Koortse lag, deed bij een brengen, gaf, bij herhaalde Brieven, den Koning op 't ernstigste te kennen, dat zulks anders nergens toe konde strekken, dan om de bedaarde gemoederen weder in onrust te brengen; verders meldde zij aan FILIPS, dat het Land in vollen vrede was, de Godsdienst en gehoorzaamheid herstelt; dat 'er noch magt, noch krijgsvolk ontbrak, om den Staat, zo 't behoorde, in order te houden, en in de grootste onderdanigheid te brengen, die men begeeren kon, door eene enkele komst van den Koning; en dat 'er, van de aan-

aankomst van een gevreesd Leger, niets te wachten was, dan zwaare en ontzachelijke kosten voor den Koning, en drukkende armoede voor 't Land; dat, op het eerſte gerucht der wervinge, veele huisgezinnen, aanzienlijke Koop- en Ambachtslieden, vertrokken waren, en nog daaglijks vertrokken, en verder doen zouden, zo ſpoedig zij ontwaar werden, dat het Leger afkwam; dat de vaart, onder de wapenen, zoude ſtilſtaan, en de Ingezetenen, echter, ſchattingen moeten opbrengen, tot onderhoud der Soldaaten, enz. Eenen brief, vervuld met deeze en andere klagten en ernſtige ſmeekingen, deed de Gouvernante, op eene buitengewoone wijze, naar *Spanje* brengen, door GASPAR DE ROBLES, *Heer van Billy*, *Gouverneur van Philippeville*, opdat, door het gezag en aanzien van dien Bode, haar verzoek te meer ingang zoude vinden. Doch vergeefsch waren deeze heilzaame pogingen van MARGRETA: want zij deeden den Koning niets van zijn beſluit veranderen; en men heeft meer dan eens in het karakter van FILIPS aangemerkt, dat hij altoos jaloers en agterdenkende ſcheen op zijne Veldoverſten en Gouverneurs, als zij eenige vorderingen vóor hem maakten; waar door hij hun dan, door gebrek aan geld en manſchap, in verlegenheid liet: zodat hier door wel zijne zaaken te rug gingen, doch zij ook van de overwinning zig niet beroemen konden. Men behoeft niet te twijffelen, of FILIPS kon met geene goede oogen zien, dat zijne Zuster zig in haare brieven beroemde, den vrede herſteld te hebben, en dat zij magt genoeg bezat, dien te behouden; als vreezende, dat haar gezag hier door te hoog in top zoude klimmen. Hij antwoordde dus aan ROBLES, dat het Leger met geen ander oogmerk naar *Nederland* gezonden was, dan om den vrede te bevestigen. En dit was ook het bericht, dat de Gouvernante, uit naam des Konings, door den Prins van EBOLI kreeg. Ook had MARGRETA niet nagelaaten, aan den Hertog te ſchrijven, of hij het, dewijl hij nog in *Italie* was, niet meer geraden zoude oordeelen, om een gedeelte van zulk een magtig Leger aftedanken, dan de bevredigde Provintien, met ontijdige magt en kosten, te tergen; want zodanige remedie, als hij voor had, werd ſlimmer geacht dan de ziekte zelve. Doch ALBA, te zeer dorſtende naar 't bloed der *Nederlanders*, ontſchuldigde zig met den last des Konings. In plaatze van zijne magt te verminderen, vermeerderde hij de-

zelve zo veel mooglijk was. Uit *Savoijen* was hij door *Bourgondien* gereisd, en had zig aldaar verſterkt met vier honderd paarden. Van daar in *Lotharingen*, en 't land van *Luxemburg* gekomen, voegde de Graaf VAN LODRON zig bij hem, met 3000 *Hoogduitſche* Voetknegten, en 300 Ruiters, welke hij in 's Konings dienst hield; dit deeden ook de Graven VAN SCHOUWENBURG en OVERSTEIN, met hunne *Duitſche* Regimenten en Paarden: hem werden daarenboven aangeboden, 12000 *Duitſche* Ruiters, waar van hij eenigen tot zig nam. Te *Luxemburg* gekomen, zond de Gouvernante aan hem, de Heeren VAN NOIRKARMES en BARLAIMONT, om zijne last- en bevelbrieven in te zien; waar aan hij, in eenige deelen, voldeed, en MAGRETA zig mede moest vergenoegen.

Met deezen ſtroom van vreemde krijgsknegten, kwam de Hertog in *Brabant*, en werd, op den 28ſten van de maand Augustus des jaars 1567, door die van *Brusſel*, met groote Triumph en eerbewijzing, ingehaald; weinig dagten zij, wat monſter van wreedheid zij dus eere beweezen. Men zegt dat hij, door eenige *Nederlandſche* Heeren en Edelen, te *Luxemburg*, verwellekomd wordende, tot antwoord gaf: *Welkom of niet, ik ben 'er al;* en om die zelfde reden zeide hij van EGMOND, wanneer deeze aan kwam rijden: *Zie daar dien Grooten Ketter!* die dit, echter, uit eene Hollandſche eenvoudigheid, voor boert aannam. Binnen *Brusſel* zijnde, begaf hij zig terſtond naar de Gouvernante; en na haar de handen gekust te hebben, nam hij zijn verblijf in 't huis van den Graaf VAN KUILENBURG, laatende het Hof voor de Gouvernante. Den volgenden dag zond hij haar, ter leezinge, de Brieven des Konings, en verklaarde daar op gedeeltelijk zijnen last, die veel uitgebreider was, dan die van de Gouvernante: want hem was de magt gegeeven, alle de Gouverneurs van de Provintien en Steden af en aanteſtellen. Hij was Kapitein Generaal van alle de Fortresſen en Sterkten, en van al het Krijgsvolk, magt hebbende die te ontmantelen, te verſterken, Kasteelen te doen bouwen, Krijgsvolk aanteneemen en aftedanken, naar goedvinden. Hij had volkomen magt over den Raad van Staate en dien der Finantien. In zo verre als hij goed vond, dat zijne magt bekend zoude zijn, deed hij dezelve in openbaaren druk uitgaan. De Gouvernante hem vraagende, of dezelve nog uitgebrei-

breider was, bekwaam tot antwoord, *ja*; doch dat hij als nog niet oorbaar vond, zulks te openbaaren. MARGRETA, die hem gantsch geen goed hart toedroeg, en, bij zijne eerſte komst, zulks niet onduister had te kennen gegeeven, kreeg nog te meer afkeer van den trotſchen ALBA, terwijl zij duidelijk zag, dat het bewind, welk men haar gelaaten had, meest beſtond in ſchijn, en hij volkomen Meester was. ALBA had het bevel over de Ruiterije gegeeven aan zijnen Bastaard Zoon, DON FERNANDO; CHIAPINI VITELLI was Veldmarſchalk; GABRIEL SERBELONNI Grootmeester van de Artillerij; en onder zijne andere volgers, als ROMERO, MONDRAGON, SANCHIO D'AVILLA en VERDUGO, waren de voornaamſte ampten bij het Krijgsvolk verdeeld. Door deeze deed hij het volk rondsom binnen de voornaamſte Steden leggen, en wel in zo engen omtrek, dat hij dezelve binnen drie dagen bij een brengen konde. Te *Bruſſel* lagen de Regimenten van *Lombardijen*; binnen *Gend* de *Spanjaarden*; en te *Antwerpen* de *Duitſchen* onder LODRON; de *Waalen*, waarop hij geen vertrouwen ſtelde, had hij afgedankt. De eerſte betooning van zijn gedrag, hoe hij voorneemens was te handelen, gaf hij aan die van *Gend*; eiſchende van de Magiſtraat de ſleutelen der Stadspoorten, om die in handen der *Spanjaarden* te geven. De *Gentenaars* deeden hier over hun beklag aan den Graaf VAN EGMOND, als Gouverneur van *Vlaanderen*, begeerende van hem, dat hij, van hunnen 't wegen, aan den Hertog zoude verzoeken, hunne vrijheid te mogen behouden; de Graaf deedt dit bij Requeste, en mondeling, aan den Hertog. Maar wat was het antwoord? *Hij wilde doen, wat hem tot dienst van den Koning best geraaden dacht, en van niemant gemeestert noch berispt zijn.*

De Hertog, in wiens magt het was, over alle bedreevene zaaken onderzoek te doen, die te ſtraffen of vrij te ſpreeken, had bij zig zelven voorgenomen, de ſtraffe te beginnen aan eenigen der voornaamſte *Nederlandſche* Heeren; deeze van kant zijnde, had het gemeene volk geen toevlugt meer. Om hen te gemakkelijker in 't net te lokken, gedroeg hij zig zeer geneegen tot hun; waar door hij eerst EGMOND, en daarna HOORN, en anderen tot zig trok. De eerste, waar van hij zig deed verzekeren, was JOHAN KASEMBROOT, Heer van *Backerzeele*, dien men hield voor den geheimen Raad van EGMOND. Op denzelf-

den dag, zijnde den 9 Sept. beval hij, aan LODRON, om ANTONI VAN STRALEN, Burgemeester van *Antwerpen*, gevangen te neemen, en naar *Brusſel* te zenden. Geduurende deeze verrigting, had hij de voornaamſte Heeren des Lands, als EGMOND, HOORN, MANSVELT, AARSCHOT, ARENBERGH en BARLAIMONT, in 't Hof van *Kuilenburgh* bij een vergaderd, nevens zijnen Zoon FERDINAND, en de Markgraven VITELLI, SERBELLONI en IBERA. ALBA, om zeker te zijn van de gevangenneeming van VAN STRALEN en KASEMBROOT, verlengde de Raadsvergadering, onder voorwendzel van over de bouwing van 't Kasteel te *Antwerpen* te willen ſpreeken; doch hij had de hegtenis der gemelde Heeren niet verſtaan, of deed den Raad ſcheiden. De andere vertrokken zijnde, werd EGMOND ter zijde geroepen, even als of men hem iets geheims wilde mededeelen. Hij dan, in een ander vertrek gekoomen, vond aldaar DON FREDRIK DE TOLEDO, die hem, uit 's Konings naam, aanzeide, dat hij zijn geweer moest afleggen, en zig gevangen geeven. Weinig baatte wederſtand, zo van hem, als van den Graave VAN HOORN, aan wien dit in een ander vertrek gebeurde, naardien zij terſtond van eene menigte *Spaanſche* Kapiteinen omringd werden. Even min hielp het, dat zij zig beriepen op hunne voorrechten als Ridders van 't Gulde Vlies, als dat zij aanboden, zig te zullen verdedigen. d'AVILA had, intuſſchen, de wooning des Hertogs rondsom met gewapende mannen bezet, tot ſchrik der gemeente, die hier niets van wist, noch begreep wat zulks te beduiden had. Groot was de verſlagenheid, toen zij hier van onderrigt werd: men zeide, dat met deeze Edelen het gantſche Vaderland gevangen was, en roemde de voorzichtigheid van Prins WILLEM DEN EERSTEN, die zig bijtijds te zoek gemaakt had. De Hertog, op dat de Gouvernante niet te veel vertoornd zou worden, zond haar, op het ſcheiden van den Raad, de Graven VAN MANSFELD en BARLAIMONT, om van 't gebeurde kennis te geeven, en hem tevens te ontſchuldigen, dat zulks, op bevel des Konings, tot na de uitvoering, was verborgen gehouden, om haar voor den haat des volks, dat zij moest regeeren, te bevrijden. Op 't Art. MARGRETA VAN PARMA zullen wij zien, hoe zij, uit onvergenoegdheid hier over, bij den Koning om haar ontſlag aanhield. WILLEM DEN EERSTEN hem ontſnapt zijnde,

de, ſtorte ALBA zijnen wraak op deszelfs Zoon PHILIP WILLEM uit, doende hem, op eenen dertienjaarigen ouderdom, tegen alle rechten van de Academie van *Leuven*, van daar naar *Spanje* wegvoeren, daar hij, geduurende 28 Jaaren, gevangen gehouden werd. Ligt begrijpt men, welk een ſchrik dit in de gemoederen veroorzaakte; en men vindt hier op aangetekend, dat meer dan 20,000 menſchen vlugtende het land verlieten. Den 30ſten December des gemelden Jaars 1567, nam de Hertoginne VAN PARMA de reize en uittocht uit *Bruſſel* aan, wordende zelfs door ALBA, die niemant liever dan haar zag vertrekken, tot op zekere hoogte, met alle ſtatie uitgeleid; waarop hij het bewind als Gouverneur Generaal aanvaardde. Terſtond werd de *Raad der beroerten*, door de Nederlanders de *Bloedraad* genaamd, aangeſteld: welke bedrijven en perſoonen deezen Rechtbank uitmaakten, zal, bij andere gelegenheden, nader door ons beſchreeven worden. Alleen moeten wij aanmerken, dat in dien Raad de zodanigen veroordeeld werden, als ſchuldig aan het *Crimen læſæ Majeſtatis, tam Divinæ, quam humanæ*, of, de misdaad van gekwetſte zo Godlyke als menſchlijke Majeſteit, „ die de inleveraars en toeſtemmers waren van „ Requesten, tegen de nieuwe Biſchoppen en de Inquiſitie; „ zij die de Predikanten hadden toegelaaten, onverſchillig door „ wat dwang of tijds gelegenheid, of die zulks niet met alle „ magt geweerd hadden; zij die de Kerkplondering begaan en „ niet belet hadden; 't zij door oogluiking, vreeze of verbaaſtheid; die zig durfden vermeten te zeggen, dat deeze Rechtbank en Rechters zig moesten ſchikken naar de Handvesten „ en Privilegien des Lands." Hoe groot het aantal geworden zij van hun, die dus gedaagd en geſtraft werden, zo met den dood als verbeurd verklaaring hunner goederen, kan men opmaaken uit de geſlagene vonniſen des Hertogs en zijner Raaden, bij een verzameld door den Heere J. MARCUS. Zie hier, wat de vermaarde Drosſaart HOOFT van deezen berugten Rechtbank zegt: „Wien, in alle gewesten, waggelde het hooft niet op den „ halze, daar men dus eenen voet van recht en rechtsvorderinge volgde? Daar de zaaken van 't uitterſte belang, zonder „ aanſchouw van plaats, of hoven, daar zij onder gevallen waren, zonder uitvlugt, tot hooger beroep van vierſchaar, of

„ nader onderricht, bij twee of drie ſchurken, alle naar den „ mond van eenen *Vargas* ziende, geſlooten werden, enz. Voor dien zo gevaarlijken als gevreesden Rechtbank, werd de Doorluchtige Vorst en Heer, Prins WILLEM VAN ORANJE, nevens andere voornaame mannen, gedaagd. ORANJE, in plaatze van te verſchijnen, gaf zijne treffende eerste en allerzeldzaamſte *Apologie* in 't licht. In *Spanje* werden alle de Nederlanders, wier namen VARGAS daar heen gezonden had, door de Inquiſitie, voor Ketters verklaard, hunne vonnisſen door FILIPS bekragtigd, en door ALBA ten ſtrengſten uitgevoerd. Wij hebben, onder 't Art. ADOLPH VAN NASSAU, gezien, wat 'er voorviel bij den Veldſlag te *Heiligerlee*, op den 23ſten Maij des Jaars 1568; hier door was ALBA niet weinig vertoornd; en het gedrag van die geenen in *West-Vlaanderen*, die, om hunne woeste bedrijven, den naam van *Wilde Geuzen* verkreegen, ontſtak hem niet minder: hij zond tegen hun wel eenig gewapend volk, tot beſcherming der Geestelijken, die zij ſchandelijk handelden; doch dit had weinig gevolg voor hem. Op den 2den Junij van dat Jaar, deed hij de Sententien van Bannisſement en Confiscatie van Goederen, tegens ORANJE, LODEWIJK VAN NASSAU, ANTONIJ VAN LALAING, Grave *van Hoogſtraten*, FLORIS VAN PALLANT, Grave *van Kuilenburg*, Heer HENDRIK VAN BREDERODE, en Graaf WILLEM VAN DEN BERGH, afkondigen, en die geenen indagen, die ten lande uitgevlugt waren. Zijn wraakzwaard deed hij gevoelen aan de Edele Gebroeders, GIJSBERT en DIDERIK VAN BATENBURG, en 18 Edelen van rang, door dezelve te *Bruſſel* op de Paardemarkt te doen onthalzen; zonder eenige acht te geeven op de voorbiddingen, zo van den Keizer en eenige Duitſche Vorsten, als van de Moeder der *Batenburgen*. (Zie BATENBURG.) Op den vijfden dier maand werd het vonnis tegen de Graven VAN EGMOND en HOORNE uitgevoerd, tot groote verwondering van alle verſtandigen, die van gedachten waren, dat de Hertog te ſtaatkundig zoude zijn, om de *hand aan* die Edelen te ſlaan, maar hunne ſtraffe zoude hebben opgeſchort tot de komst des Konings. Doch ALBA, verhit op wraak, en mooglijk wel weetende dat die anders nooit volgen zoude, deed de Nederlanders zidderen voor zijne onmenſchelijke wreedheid. (Zie EGMOND en HOORNE.) Na deeze verrichting, trok hij, met

met een groot deel volks, naar *Oost-Friesland*, tegen Graaf LODEWIJK VAN NASSAU, en behaalde, op den 21ſten Julij, de overwinning bij *Jemminge*, meer door flaauwhartigheid van 't volk van NASSAU, dan door zijn eigen mannelijk ſtrijden, dewijl de meeste van de Duitſche troupen haar geweer wegwierpen, latende zig uit opzet liever doodſlaan, zonder zig te verweeren, dan dat zij tegenſtand wilden bieden. Aan de zijde des Hertogs bleeven niet meer dan 70 man; terwijl, aan de zijde van Graave LODEWIJK, het verlies op 700 man begroot werd. Hier op volgde de eerste tocht van Prinſe WILLEM VAN ORANJE over de Maaze, die, met een magtig Leger, in de maand September, in *Nederland* kwam; doch ALBA een openbaaren Veldſlag ſchuwende, vond die Vorst, na dat hij, door zijnen togt over de Maas, zelfs in de oogen des Hertogs, wonderen bedreeven had, uit hoofde van gebrek aan geld en toevoer, zig genoodzaakt, door *Frankrijk* te rug te trekken. ALBA de handen daar door ruimer hebbende, begon op nieuw, met branden en blaaken, zijne wreede vervolging tegen de Onroomſchen; om hun, aan de brandſtapels, het ſpreken te beletten, deed hij hun de tong tusſchen twee ijzers ſchroeven; en bedreef dus de wreedſte folteringen, die ooit de ſnoodſte dwingeland had uitgedacht. Onder alle deeze moorddaadige bedrijven, terwijl de Landzaten, Edelen en Onedelen, Roomſchen en Onroomſchen, in de grootſte verſlagenheid zaten, vermaakte hij zig, nevens zijne moordzieke *Spanjaarden*, zo binnen *Brusſel* als elders, met Tournoij- en Renſpelen, waarin zelfs eenige Nederlandſche Heeren een goed gelaat moesten toonen. Paus PIUS DE V, zijn genoegen over dit geweldige moorden willende betoonen, zond aan ALBA, door zijnen Legaat CAROLUS DE EBOLI, een kosbaar zwaard van goud, en eenen hoed met veele edele geſteenten omzet, die hem, den 26 Maij 1569, in de groote Kerk te *Brusſel*, met veele ſtaatelijkheid, werden behandigd. Het Volk, echter, liet niet na, hier op ſmadelijk uittevaaren. Onder alle de Beulen, die ALBA met zig uit *Spanje* gebracht had, was 'er geen erger dan JAN GROWELS, anders SPEL genaamd; deeze, door hem aangeſteld tot Landdrost, of draager van de Roode Roede, na dat hij duizenden had doen omkomen, en ook bij de gevangenneeming en ombrenging der Graven van EGMOND en HOORN tegenwoordig ge-

GRANVELLE, tot wraak opgehitst, die geholpen door VARGAS, en andere leden van den Bloedraad, hun best doen, om de gevangene Edelen, de BATENBURGEN, EGMOND, HOORN, KASEMBROOT, voor hem ſtaande, naar den Hals te dingen. Beſchouwt men *Bruſſel* en andere plaatzen, de Kerkers zijn opgepropt met onſchuldige gevangenen; de openbaare moordſchavotten beſproeid met ſtroomen van om wraak roepend bloed; de Achtbaare gehoorzaalen der Rechters veranderd in naare en doemenswaardige pijnkamers; de galgen overlaaden met *onſchuldigen*; de moordraderen alomme bezet; de boomen tot galgen bereid; ja zelfs den gezegenden Nederlandſchen grond als overdekt met de aſſche der beenderen van verbrande Patriotten. Terwijl tot overmaat van ſmarte de getrouwſte Lands Vaderen, als ballingen moesten zwerven, om buitenlandſche hulpe te zoeken, ter afkeering van de verdere ijſſelijkheden; andere, wilden zij niet voor den gevloekten Bloedraad gedaagd worden, moesten als ſpraakloos, met den vinger op den mond, zitten, en aanzien dat het recht der burgeren, de voorrechten hunner Steden door dwingende kasteelen gekneld, ja zelfs Gods Heilig Woord verſcheurd en met voeten getreeden werd, niet ſlegts als niets waardig, maar als oorzaaken van de beroerten; den Bijbel, dat *onſchatbaare geſchenk des Hemels*, beſchouwen als *erglijk*, aangezien veele Leeken daar uit geleerd hadden, de onbeſtaanbaarheid der Geeſtelijkheid, en al wat aan *Romes* Kerkleer verknocht was, aantetoonen. De Handvesten en Privilegien, om dat zij als zo veele banden waren, waar door de heerschzuchtige FILIPS en de tiranniſche uitvoerder zijner beveelen eenigermaate verhinderd werden, waren als zo veele redenen, om eerst duizenden het land te doen ruimen, en nu weder zo te handelen, dat het verder van bewoonners mogt ontbloot worden. Volgens deeze ſchets, vind men, bij de verzamelaars der Nederlandſche Hiſtorieprenten, een fraaij Tafreel, door *van der Venne* vervaardigd, onder de benaming van de *Ellendige Staat der Nederlanden onder de Tiranni van Alba.* — Het Pardon werd dan alleen verleend aan de zodanigen, die binnen den tijd van twee maanden, na de afkondiging, berouw toonden; doende belofte van afzweering, herroeping, en weering van alle zogenaamde Ketterijen en dwaalingen; zig onderwerpende tot het doen en ontfangen van al-

alzulke Penitentien, als hun zouden worden opgelegd, door die geenen, die van den Paus daar toe zouden worden aangeſteld; met uitſluiting van de Leeraars en Predikanten der Onroomſchen, en die de Leeraars hadden ingevoerd en geherbergd, of hunne Predikatien bijgewoond; zij, die zig als Conſiſtorianten, of Diaconen hadden laaten gebruiken; ook alle Brandſtichters, Beeldſtormers, verbreekers van Kloosters, Kerken, Beelden, Altaaren, of gewijde plaatzen: verder alle die geene, die reeds gebannen waren, daar onder mede gerekend alle de Inleveraars en Tekenaars van 't Request, met allen, die in den laaſten opſtand de wapenen hadden aangenomen; alle Wethouders, Magiſtraaten, Raaden, Gouverneurs, enz. enz. die te ſlap in 't ſtraffen der moedwilligen geweest waren; en eindelijk zij allen, die in eenige deelen de Ketters hadden aangehangen, ten ware zij zig nog in perzoon wilden ter purge ſtellen, of binnen de zes maanden, vergiffenis verzoeken. Dit durfde niemand onderneemen; en dus was het gantſche Pardon alleen een voorgewend middel, tot geen het minſte wezenlijk nut; waarom veelen in dien tijd, het woord *Pardonam* veranderen in *Pandoram*, als een voorbereidzel tot alle Ellenden. Met dit alles is het zeker, dat ſommigen uit de gemeenen het gewaagd hebben om te rug te keeren, die men ook de voordeelen van dat zogenaamd *Pardon* deed genieten, alzo ALBA hun zijner gramſchap onwaardig keurde, of 'er de meervermogenden door dacht te verſchalken.

In deeze geſteldheid van zaaken werd ALBA, die niet gebooren ſcheen, dan om ſchrik en vreeze aan te jaagen, van dag tot dag meer gehaat: te meer nu hij een volſlagen eisch deed van den *Tienden*, *Twintigſten* en *Honderſten* Penning: de Tiende voor altijd, van alle Koopmanſchappen, zo menigmaal als die verkogt werden; de Twintigſte voor altijd, van alle onroerende Goederen, zo dikmaals die in handen van eenen anderen bezitter overgingen; de Honderſte eens, van de waarde van alle Goederen in de Nederlanden. 's Lands Ingezetenen boden den Hertog te vergeefs, tot afkoop van den *Tienden Penning*, twaalf millioenen; heimelijk beloofde hij aan de Staaten van *Henegouwen* en *Artois*, verſchoond te zullen worden, mids zij daar in ſlegts bewilligden, om de andere Provintien dus over te haalen. *Holland* volgde in de toeſtemming, ſchoon *Amſteldam* 'er zig lang tegen verzette.

te. Die van *Utrecht* bleeven volſtandiger dan alle de andere bij de weigering. ALBA dreigde *Amſteldam* met twee Kasteelen; in *Utrecht* zond hij twee Regimenten Soldaaten, die de Ingezeetenen weeklijks 2400 Guldens afdwongen, en veel moedwil bedreeven. De andere Landſchappen volgden het voorbeeld van *Utrecht*, zelfs met herroeping van 't geene zij aan den Hertog reeds hadden toegezegd; alzo de belofte was geſchied, onder voorwaarde, *indien alle de Landſchappen bewilligden*; het geen thans, wegens *Utrechts* weigering, ontbrak. ALBA verleende hierom over hun het doemvonnis, en verklaarde, dat zij vervallen waren van alle hunne voorregten en vrijheden; dat hunne Stad, boven dien, verwoest en tot een Dorp zoude gemaakt worden. Doch hoe ſterker hij drong, hoe meerder hij te rug ging: want Bakkers en Brouwers weigerden hunne bezigheden te verrichten, als de *Tiende Penning* moest betaald worden. ALBA, die zig zo gemakkelijk niet liet verzetten, deed, om den ſchrik 'er onder te brengen, te *Bruſſel* eenigen van de voornaamſte Burgers bij nacht vatten, met bevel om hen, den volgenden dag, in de deuren van hunne huizen te doen ophangen. Doch dit tijdſtip baarde den wonderlijkſten ommekeer van zaaken: *den Briel* werd, op den eerſten April 1572, ingenomen; en deeze beroemde dag word te recht opgemerkt, en met gouden letteren in 's Lands Jaarboeken aangetekend, dewijl daar op de grondſlag van Neerlands Vrijheid gelegd is. Op dit inneemen van *den Briel*, volgde de Afval van verſcheidene zo groote als kleine Steeden; de zaaken van ORANJE kreegen een gantsch andere gedaante. Graaf LODEWIJK VAN NASSAU nam, op den 24ſten der volgende maand Maij, *Bergen in Henegouwen* in; dit trof ALBA geweldig; en hoe zeer het verlies van *den Briel* hem ſmerte, ging hem, echter, 't inneemen van *Bergen* nog meer ter harte. Om deeze wonde te geneezen, verzamelde hij veel Volks, en deed een opontbod van *Leenmannen*. Hij zond zijnen Zoon, Don FREDRIK, met bijna 4000 zo *Spanjaarden* als *Walen*, en 400 Paarden van de benden van Ordonnantie, onder het beleid van NOIRKARMES, vooraf naar *Bergen*, om den toevoer te beletten; deeze legerden zig, in 't laatst van Junij, voor *Bergen*, en maakten eene ſchans bij 't Klooster *Bethlehem*; hij zelve, met een aantal van wel 28000 Mannen, de Stad genaderd zijnde, begroef

zig

zig ongemeen ſterk voor dezelve. ORANJE nam intusſchen *Roermond*, *Leuven*, *Nivelle*, *Dendermonde*, *Mechelen* en andere Plaatzen in. Doch alle deeze voordeelen werden verijdeld, door de tijding van den *Parijſchen Moord*, aldaar gepleegd op den 24 Augustus. Die groote Vorst hier uit ontwaar wordende, dat men hem, met de hoop, die hij op *Frankrijk* ſtelde, misleid had, trok regelrecht op ALBA aan, om zijn geluk in een openbaaren Veldſlag te beproeven. Doch ALBA, ſchoon meer dan eens zo ſterk, weigerde hier toe te koomen; het gevolg hier van was, dat aan hem de Stad bij verdrag werd te rug gegeeven; waar op hij weder naar *Brusſel* keerde, en, in de Maand October, *Mechelen* herwon en ſchandelijk plonderde. In de volgende Maand moest *Zutphen* 't lot des Oorlogs lijden, op eene zeer geweldige wijze. Na deeze begaane moorderijen, vertrok Don FREDRIK naar *Naarden*, alwaar hij, in de Maand December, tegen Eed en beloſte, alles liet ter neder ſlaan, wat hem te vooren kwam; maakende de gantſche Stad, ontbloot van bewoonderen, tot een puinhoop. Toen moest *Haarlem* bukken; en na het bedrijven van alle deeze onmenſchelijke wreedheden, tragte ALBA nog, door Brieven en aanbieding van genade, alle de *Hollandſche* Steden weder onder zijn geweld te krijgen. Te veel hadden zij, tot haare ſmarte, ondervonden, hoe ontrouw hij aan zijn Woord en Eed was, en 't nakoomen van zijne beloſten niets achtte; van hier ook dat zijn beleg voor *Alkmaar* mannelijk doorgeſtaan, en zijn Zoon met ſchande werd afgewezen. Terwijl deeze geesſel van *Nederland* zig te *Amſteldam* bevond (als de eenigſte Stad in Holland, die hem nog aankleefde), deed hij alle poogingen tot het uitrusten van een Vloot onder *Bosſu*, om daar mede gantsch *Noord-Holland* te overmeesteren; (zie 't Art. BOSSU) dit liep zeer rampſpoedig af, en was van dat gevolg, dat hij *Amſteldam*, met agterlating van veele ongelukkige Schuldeisſchers, ter ſluik ontvluchte: latende *Nederland*, dat hij, bij zijne komst, bijna in rust gevonden had, in een vollen Oorlog, die voor hem hoe langs hoe meer nadeelig begon te loopen: waarom hij ook den Koning om zijn ontſlag verzocht; verzwijgende, echter, de ſchande, die hem te wagten ſtond, en alleen voorwendende zijnen toeneemenden ouderdom, welke hem, volgens zijn voorgeeven, buiten ſtaat ſtelde, het bewind langer te dragen. Op dit,

en het aanhoudende verzoek der Staaten van *Utrecht*, benevens de klagten van andere, verkreeg hij het zelve kort daarna. Don LOUIS DE REQUESENS werd, in *Spanje*, in zijne plaats aangeſteld. Vóór zijn vertrek zond hij derwaards veele kisten, opgeprop met Geld en Goed der Nederlanders; laatende, ſchoon hij daar toe aanzienlijke ſommen uit *Spanje* ontvangen had, het Krijgsvolk, nevens zijne eigen ſchulden, onbetaald. Zijn uittocht geſchiedde uit *Bruſſel*, op den 2den December 1573, wordende hij vergezeld van zijnen Zoon Don FREDRIK, zijnen beminden VARGAS, en den Secretaris D'ARMENTEROS, en anderen van dat zoort. Op zijne terugreize, zegt men, bezogt hij, op de grenzen van *Duitschland*, den Graaf VAN KONINGSTEIN, bij wien hij zijne nagtrust nam, en aan dien Graaf, zijnde een Broeder van de Moeder van Prins WILLEM DEN EERSTEN, met roem verhaalde, dat hij, geduurende zijn zevenjaarig beſtier, alleen door Beuls handen, 18000 Ketters en Rebellen had doen ombrengen, buiten die geenen, die hun leeven in den Oorlog gelaaten hadden, en de Burgers, die bij 't inneemen van Steden waren vermoord. Nogthans durfde de Bloedhond VARGAS zig naderhand nog vermeeten te zeggen, dat *Nederland*, door malle Bermhartigheid, verlooren ging. In 't begin van den Oorlog in *Nederland*, was ALBA zo bloeddorstig, dat hij in 't gevecht niemand wilde verſchoond hebben, maar alles liet vermoorden, hangen of verdrinken, tot dat hij, door de wet van wedervergeldinge, eindelijk leerde beter naar krijgsgebruik te handelen.

Zeer vriendlijk werd hij, bij zijne komst, in *Spanje* ontvangen door Koning FILIPS, die hem, over zijne gruwzame handelwijze, in 't minſte niet beſtrafte; ten bewijze dat alles met 's Konings bewilliging geſchied was. Maar niet lang daarna toonde FILIPS zich zeer vertoornd, over 't bedrijf en bedrog van Don FREDERIK (gepleegd met toeſtemming des Hertogs) aan zekere Staatjuffer der Koninginne, welke hij, onder beloſte van een Huwelijk, tot zijne begeerte verleid hebbende, liet zitten, en zelve met een ander in het Huwelijk trad. ALBA werd hier om van 't Hof naar *Uzeda* gebannen, daar hij bleef, tot den aanvang van den Oorlog in *Portugal*, om welken te voeren FILIPS hem nodig had. Want zig niet willende vergenoegen met de uitſpraak der aangeſtelde Rechters, die beſliſſen moesten, wie naa 't overlij-

lijden des Konings de naaste tot de Kroon van *Portugal* zoude zijn, bereide hij zig om dat rijk te Water en te Land aantetasten, verkoos tot hoofd des Legers den Hertog van ALBA, en ontbood hem ten dien einde van *Uzeda* te rug. De Hertog deed hierop weeten, zeer verwonderd te zijn, dat zijne Majesteit, om een Koninkrijk te veroveren, een gevangen Man benodigd was. Doch FILIPS kennende zijne bekwaamheid en moed, stoorde zig niet aan dit bits verwijt. ALBA begaf zig, op last des Konings, van *Uzeda* naar *Badajas*, een klein Dorp, tien mijlen van *Madrid*, alzo hij geen verlof verkreeg, aan 't Hof te mogen koomen; zelfs niet toen de Koning zijnen Zoon JACOB deed huldigen. FILIPS nam zelfs geenen raad met hem over den krijg, dan langen tijd daarna. Dus trok ALBA blindeling naar 't Leger, dat hij veel geringer vond dan hij gedacht had, zo door de straffen als door 't bedrog der Kapiteinen; hij verzocht derhalven aan FILIPS, om hem de oude Soldaten uit *Nederland* te zenden: schoon hem dit verzoek werd toegestaan, kwamen zij, echter, te laat. De Koning, twijffelende aan de uitspraak der gemelde Rechters ten zijnen voordeele, had zig mede bij het Leger gevoegd, en omsingelde, met ALBA, dien hij nu minzaam ontmoette, genoegzaam geheel *Portugal*, eer de uitspraak kon gedaan worden. Weinig baatte het den *Portugeesen*, zig tegen de magt van *Spanje* te verzetten: noch hunne versterking, noch hunne krijgsknegten, veel min 't prediken der Monniken, die zig mede wapenden tegen de gehaate regeering der *Spanjaarden*, konde verhinderen, dat FILIPS de eene, en ALBA de andere Stad voor en na innamen. Na de overmeestering van 't geheele rijk, werd FILIPS DE II, in de maand November 1582, gekroond, en zijn Zoon tot Erfgenaam verklaard. Weinige dagen daarna, op den 12den December, overleed ALBA te *Lisbon*, de Hoofdstad van 't nieuw veroverde Rijk, aan een heete koorts, in den ouderdom van 77, of, zo anderen zeggen, van 74 jaaren; welk laatste waarschijnlijkst is. Zijne tijdgenooten beschrijven hem, als lang van postuur, van aangezicht vrij wel gemaakt, schoon niet bevallig; mager; holoogig en straf van gelaat. Zie hier hoe de Dichter J. NOMSZ, in den *eerſten Zang* van zijnen *Willem den Eerſten*, hem geschilderd heeft, daar hij hem beschouwt, als bevel van den Koning ontvangende om naar *Nederland* te trekken.

Tirannige Alba voelt, hoe doof tot vreugd en wroeging,
Voor 't eerst in 't ijzeren hart een trek van vergenoeging,
Daar 't stuursch van 't mager en loodverwig aangezigt
Een poos, voor 't uiten van een booze grimlach, zwicht,
En 't neevlig oog, voor 't licht in 't voorhoofd diep verscholen,
Scheen, voor één oogenblik, ontvonkt door Helsche kolen,
Hij grijpt den grijzen baart, ten gordel uitgebreid,
Daar 't haïr der bovenlip zig schier tot de oogen spreid,
En zweert, met naar geloei, een' stier in gramschap eigen,
Dat Phlips zijn muitend volk niet vruchteloos zal dreigen,
Ja noemt zijn Konings last ten uitterste aangenaam.
Zijn handen, uitgeteerd, vouwt hij met drift te saam',
En smeekt, om in zijn wraak op de eedlen niet te missen,
Te veinzen, op dat nooit zijné offers 't vonnis gissen.
Hij buigt zig, en vertrekt, en straks ten togt gereed,
Schiet hij een Harnas aan, in 's afgronds vuur gesmeed,
En door een dolle moord aan Alvaas huis geschonken,
Om, als een heiligdom, daar gruwzaam meê te pronken.
Hij zet den stalen helm, elk buiten hem te zwaar,
Slechts met één hand, vol drift op 't ijzeren stoppelhaïr,
En gord het zwaard op zij, dat eertijds 't bloed deed stromen
Des Afrikaans, ten gunst van 't kettermakend Romen:
Dat zwaard, een gift van hem, die, daar hij moord en doemt,
Zich Stedehouder van een God van liefde noemt!

Door langduurige ervarenheid was hij een groot krijgsman, doch meer loos, dan dapper of voorzichtig; zonder wederga wreed en bloedgierig; onverbiddelijk van gemoed; doortrapt in hoofsche streeken en listen; eergierig en loos van aart; een gezworen vijand der Onroomschen, en van allen die hem tegenstonden; bemind, echter, van de Soldaaten, die hem hunnen goeden Vader noemden. Hoe groote genegenheid hem de Paus voormaals betoonde, konde deeze hem, echter, van zijnen zielenangst, op het sterfbedde, niet ontheffen. Zeker *Portugeesch* Schrijver verhaalt, dat hij zijn einde ziende naderen, zijn geweten hem vreezelijk begon te kwellen, over zijne handelwijze, gehouden in het onderdrukte *Nederland*, dat hem nu met zwaaren angst voor oogen speelde; Absolutie, noch de vertroostingen zijns

Biecht-

Biechtvaders, konden hem bevredigen. FILIPS daar van verwittigd, deed hem ten ſpoedigſten weeten, „dat hij zig niet moest „ bekommeren, over het geene hij, door de Juſtitie en 't Zwaard, „ verrigt had: vermits hij dat alles op zijne Ziele nam; maar „ het onmatig woeden met het Zwaard des Oorlogs, moest hij „ zelve verantwoorden." De eenigſte daad, daar men blijkbaare bewijzen van heeft, dat FILIPS, in zijn beſtier over de *Nederlanden*, zig aan geërgerd heeft, is de oprechting van 't *Metaalen Beeld*, ter vereeuwiginge van zijnen naam te *Antwerpen*, dewijl daar door de hoogmoed des Konings te veel beledigd was. Het voetſtuk van dit Beeld ruste op drie trappen van blaauwen ſteen; onder zijne voeten lag een Lichaam met twee hoofden, en vier armen; hebbende, in de eene hand, een toorts, in de andere een bijl, in de derde een knods, en in de vierde eenen gebroken vuisthamer, met een grijns of momaangezicht onder de zijde; om den hals eene tas, waaruit verſcheiden ſoorten van Slangen kroopen. In het Pedeſtal of Voetſtuk ſtond eene Inſcriptie, welke, naar de vertaaling van den grooten Drosſaart HOOFT, dit uitmaakt: „ *Aan Ferdinand Alvarez van To-* „ *ledo, Hartoghe van Alba, Overſte in Nederlandt, voor* „ *Filips den tweeden Koning van Spanje, om dat hij, na het* „ *ſtilſen der muiterije, verdrijven der wederſpannigen, ver-* „ *zorgen van den Godsdienst, bouwen van 't Gerecht, de* „ *Vreede van't geweste gevredigd heeft, is dit opgerecht: aan* „ *den getrouwſten Bewindsman des allerbesten Konings.*"

Ter rechter zijde zag men den dageraad (in 't Spaansch *Alba*) opgaan, verdrijvende Vledermuizen, Uilen en viervoetig Nachtgedierte; ook een Herder, die zijne Schaapen in het Veld dreef, met een Grieksch bijſchrift, betekenende, *de kwaad verdrijvende Dageraad.* Ter ſlinkerhand ſtond een Altaar, met eene van daar opgaande Vlamme: wederzijds vertoonden zig Zegetekens en Krijgswerktuigen. Op het voorſte vierkant van het Altaar, las men in het Latijn deeze Nederduitſche betekenis: *den God onzer Vaderen*, en daar onder *Godvruchtigheid.* Beneden de voeten van ALBA ſtond de naam van den Meester van dit werkſtuk; *Jaques Jungeling.* Het was vervaardigd van eenige ſtukken metaalen Geſchut, Graave LODEWIJK VAN NASSAU, in den ſlag van *Jemminge*, in *Oostvriesland*, ontnomen. Het Beeld

was veel grooter dan ALBA zelve, ſchoon het anders zijne geſtalte zeer wel vertoonde. Het tweehoofdig lichaam onder zijne voeten, betekende den Adel en het Volk van *Nederland*, met uitſluiting der Geeſtelijkheid: want deeze twee had hij in zijne verbeelding al te ondergebracht, en daarop ſnoefde hij. De Hertog VAN AARSCHOT had het geluk bij hem bemind te zijn, zo dat zijne ſpotternijen hem niet onaangenaam waren, hoewel van dien aart, dat hij ze van anderen niet zoude gedoogd hebben. Deeze, het Beeld met opmerking beſchouwende, wierd gevraagd van ALBA, welke zijne gedachten waren? Hij antwoordde, dat de troniën onder zijne voeten zulk een grimmig gelaat toonden, dat zij wraak dreigden, zo zij hem konden ontworſtelen. Men hield dit als eene voorzegging, welke ook naderhand haare vervulling gehad heeft. Dit Pronkbeeld ſtond niet lang: de *Antwerpenaars* ademtocht bekoomen hebbende, vernielden het, in 1577, met het Kasteel, ſchoon het reeds door REQUESENS weggenomen, en in een hoek geſteld was. Na het vermorzeld te hebben, deeden zij van de brokken weder Geſchut gieten, zonder te weeten, dat REQUESENS het, op 's Konings bevel, dien het zeer in de oogen ſtak, had doen wegneemen. De Heer HOOFT zegt, in zijne *Nederlandſche Historien*, bij de Afbeeldinge van dit Praalbeeld, dat ARIAS MONTANUS zijnen Geest aan 't verzieren der Blazoenen te werk geſteld heeft, en, zo men acht, bij 't dubbelhoofdig lijf dat der twee Staaten getoond, en van Adel en Gemeente, ofte Steden verſtaan, hoewel anderen het op Prins WILLEM DEN EERSTEN, en Graaf LODEWIJK, of op EGMOND en HOORN geduid hebben. 't Was, leest men een weinig verder, een grouwel in 't oog der Landzaaten; 't werd benijd bij de *Spanjaards*; gelasterd van de Uitheemſchen: waarom de Nederlanders naderhand wel wenschten, dat het Beeld, tot ſchande der *Spaanſche* Regeering, hadde blijven ſtaan. De Prentverbeelding, die men bij HOOFT ziet, is eene onmiddelijke en echte afbeelding van het origineele. Nogthans dient hier te worden aangemerkt, dat men, bij de naauwkeurige BOR en HOOFT, in hunne Beſchrijvinge, ten aanzien van 't gedrochtelijke leggend Beeld, met twee hoofden en vier armen, zig ſchijnt te hebben vergist: want beiden getuigen, dat het in de eene hand eenen toorts, en in de andere een vuisthamer had; (BOR

zegt,

zegt, naar waarheid, eenen *gebrooken Hamer*) doch liever een *geknakte ſteel*, dewijl het afgebrooken deel niet in de lucht hangen konde, zo als men 't kwalijk, in den ouden druk van BOR, ziet afgebeeld; dus vindt men 't ook bij HALMA, ſchoon wij in zijne aanmerking, die wij hier volgen, deeze berisping op BOR vinden. In de derde hand, vervolgen de Schrijvers, een *Knods;* in de vierde een *Bijl.* Doch waar vindt men, in de derde hand van ons Beeld, een Knods? Integendeel wordt, onder de ſlinkerhand van ALBA, als een vierkant langwerpige Brievekooker, (of wat men 'er beter van maaken kan,) gezien, die den Hertog als toegereikt of aangeboden wordt: veelligt verbeeldt het 's Lands Voorregts-Brieven, welke den Landzaaten, bij den Gewcldenaar, (zo als wij gezien hebben) weinig te ſtade kwamen. Hoe nu deeze beroemde Schrijvers, in de verklaaringe van 't geene in de eene hand is gevat, dus hebben konnen mis zien en feilen, ſchijnt bijna onbegrijpelijk: gelijk dan ook de Knods met Punten bezet, als een *Morgenſtar*, (in het Krijgsgeweer bekend), onder de Slangenstas, op den zelfden grond met het Momaangezicht legt, verre van daar dat het Monſterbeeld haar in de eene hand zoude hebben: waarſchijnlijk ter beduidenisſe, dat ALBA de dapperheid en kloekmoedigheid der *Nederlanden*, door zijne Krijgsmagt, zo verre had gedempt en te ondergebracht, dat hij die, nevens hun gezag en vrijheid, met al wat hun heilig was, onder zijne voeten vertrad. Aan de ooren van 't leggende Beeld hangen Bedelaars-Nappen, ter beſchimpinge der Nederlandſche Edelen, die het beruchte Smeekſchrift aan de Gouvernante hadden overgegeven.

ALBA had, omtrent dien zelfden tijd, als hij het Beeld deed oprechten, een Medailje laaten ſlaan, op welker eene zijde ſtond zijne afbeeldinge, met dit omſchrift: FERDINANDUS TOLETANUS ALBÆ DUX, BELGAE PRAEFECTUS; en aan de andere zijde een Leeuw, en twee Kraanen, die eenen toorts ondersteunden, met de woorden, DEO & REGI; om te toonen, dat hij, door zijne kloekmoedigheid, zorge en wakkerheid, den Roomſchen Godsdienst beſchermd, en het gezag des Konings herſteld had; dempende den opſtand der Nederlanders. Onder den voet ſtond *Vitæ Uſus, gebruik des Levens.* Zommigen hebben hem de weldaad aan *Friesland* toegekend, van het doen leggen der

Zeedijken, waar door die Provintie aan mindere overſtroomingen werd bloot geſteld, dan in de vroegſte tijden. Hij dwong (zeg men) alle de Ingezetenen aan dezelve te werken, of geld te geeven. De Edelen wilden 'er niet aàn, voorgeevende altoos van diergelijke lasten vrij te zijn. ALBA zou hierop gezegd hebben: *Gaat, haalt uwe Vrijbrieven; legt die op ſtrand, als de zee op zijn hevigſte zijn zal: en indien deeze de golven kunnen keeren, zult gij vrijdom genieten, en anders, neffens anderen, moeten arbeiden, of betaalen.* 't Kan waar zijn, dat ALBA deeze taal gevoerd heeft, toen CASPAR ROBLES, als Stedehouder van *Friesland*, zijn verſchil daar over met de *Frieſche* Edelen, voor hem als algemeenen Stedehouder bracht. Doch de Eer van 't maken der gemelde dijken behoort aan ROBLES, en niet aan ALBA, zo als wij op 't Art. ROBLES zien zullen.

Wij vinden, onder de menigvuldige afbeeldzels van ALBA, een, en wel het laatſte, door de kunstige hand van den beroemden J. HOUBRAKEN, om in de *Vaderl. Hiſtorie* en in dit ons *Vaderlandsch Woordenboek* te konnen geplaatst worden.

Zie STRADA *Nederl. Oorlogen*, I. Deel. THUANUS *Hiſt. Lib.* pag. 57 — 65. GROTIUS *Nederl. Jaarboeken*; AUBERI *Gedenkſchriften*. BAUDART *Nasſauwſche Oorlogen*. *'t Leven van* ALBA, I. en II. Deel. HALMA *op 't Art. Ferdinando, &c.* ULLOA *Leven van Karel den Vijfden.* HOOFT, BOR, REID *en andere; Amſterdams Eer en Opkomst*, en ook het zeldzaam ſtukje, getijteld: ALBA *Geeſſel der Nederlanden.*

ALBADA, (*Aggeus*) een vermaard Rechtsgeleerde te *Doornik*, was een der Nederlandſche Gezanten, op den vrugteloozen Vredehandel te *Keulen*, in 't jaar 1579. Zie VREDEHANDEL.

ALBADA, een adelijk geſlacht in *Friesland*, waar van de eerſte bekend is, onder den naam *Sicco Albada*, reeds in het Jaar 1407. Door Huwelijk heeft zich dit geſlacht vermaagſchapt aan verſcheidene andere Edele familiën, als aan dat van *Bonninga*, *Siaerda*, *Jongema*, *Regnalda*, *Roorda*, *Oekema*, *Decama*, *Poppinga*, *Heslinga*, *Galama*, *Harinxma*, *Donia*, *Hanckema*, *Mockema*, en *Douma*.

AL-

ALBADA van *Poppingawier*. Dit geſlacht is eigentlijk oorſprongelijk uit dat van GALAMA van *Koudum*; door aangeërfde goederen, nam 't eerst den naam van HESLINGA aan, en naderhand dien van ALBADA; zijnde door Huwelijken daar aan vermaagſchapt, gelijk het ook groote goederen daar door bekoomen heeft. De eerſte, dien men vermeld vindt, was GALE HESLINGA VAN GALAMA, die, in 't jaar 1380, te *Poppingawier* leefde, en huwde aan *Jeldu Binnarda*; deszelfs nazaten hebben dit geſlacht niet alleen voortgeplant, maar het ook met andere verbonden: als met die van *Hottinga* en *Harinxma*, *Sytſema*, *Roorda*, *Jaaria*, *Wijbranda*, *Wytſma*, *van Eſen*, *Donia*, *Glins*, *Hobbema*, *Hottema*, *Eelcama*, *Baſum*, *Soetelande*, *Bunninghauſen*, *Beisſel*, *Greismar* en *Camminga*.

ALBADA, een vervallen Slot, of Adelijk Huis, onder het kwartier *Westergoo*, in de Frieſche Grietenij *Wimbritſeradeel*, bij 't Dorp *Goinga*.

ALBERT, of *Aelbert*, *Albertus*, Hertog van *Saxen*, was eerst in dienst van den Roomſch' Keizer FREDRIK DEN DERDEN, en zijnen Zoon MAXIMILIAAN DEN EERSTEN, in hunne Oorlogen tegen de *Vlamingen*, en werd naderhand aangeſteld tot *Gouverneur* of *Stadhouder* over *Holland*. Geduurende de binnenlandſche Beroerten, bekend onder den naam van *Kaas- en Brood-Spel*, kwam Hertog ALBERT, met een deel plonderend Krijgsvolk, derwaarts, onder voorgeven van de kwaadwilligen te zullen ſtraffen: ſchoon naderhand bleek, dat het meest was om zijne beurs te maaken; doende zijne Soldaaten nog erger handelen dan de Boeren voorheen gedaan hadden. Hij liet hun *Noordwijk*, *Zandvoort*, *Velzen* en andere Dorpen plonderen; en, onder dat roven, plonderen, vrouweſchenden en andere ſchandelijke bedrijven meer, voerde hen de Hertog tot voor de Poorten van *Haarlem*. Dit begon, in het Jaar 1492, na dat het *Kaas- en Broods-Volk* eens geſlagen was, te verflauwen; (zie KAAS- EN BROOD-SPEL.) De Hertog, met eere binnen *Haarlem* ontvangen, na dat de Oproerigen gevlugt waren, deed de misdaad van eenigen door veelen betaalen: eene ſomme van 34000, of zo anderen zeggen, 27000 Gouden Andries-Guldens, was de onverzettelijke

eisch, welke in dien geldeloozen tijd moest opgebragt worden; ieder werd hoofd voor hoofd geſchat, en ter voldoeninge, moesten veele onſchuldigen hun zilverwerk op 't Stadhuis brengen: want deeze waren het, die betaalen moesten, dewijl, volgens een ſtreng bevel van de Magiſtraat, geene der ſchuldigen in de Stad mochten geherbergd worden: hunne misdaad beſtond hier in, dat ſommige onrustigen de poorten opgebrooken, en den oproerigen hoop binnen gelaaten hadden. Hier door zakte de moed der overigen zo verre, dat zij om genade baden. ALBERT verleende hun dezelve, maar wel deegelijk ten koste van hunne beurs: hij deed het platte land van *West-Friesland* opbrengen 6000, de Stad *Alkmaar* 2600, *Hoorn* 1000, *Edam* 800, *Monnikendam* 400, *Medenblik* 300, *Texel* 100, *Wieringen* 300 *Gouden Andries Guldens*; waar van ieder ſtuk, in dien tijd, deed 18 ſtuivers, en in 1586, onder LEICESTER, 49 ſtuiv., rijzende in 1597 tot 53 ſtuiv., 1603 tot 55, 1606 tot 56, 1608 tot 58, en 1610 tot 59 ſtuivers. Na het jaar 1619 werden de Gouden Andries Guldens, van 74 ſtukken in een mark, in de muntzettinge niet meer gevonden.

Nog moesten, uit *Kennemerland*, voor den Hertog, binnen *Haarlem*, verſchijnen, 100 der voornaamſte opgezetenen: uit *Alkmaar* 25; van *Texel* 20; uit *Medenblik* 5; en uit *West-Friesland* 150. Zij alle moesten te zamen, bloothoofds en barrevoets, met een ſtokje in de hand, en op hunne knieën, om vergeeving ſmeeken, welke zij voor hun geld gekocht hadden; met uitſluiting van 100 perſoonen uit *West-Friesland*, 50 uit *Kennemerland*, en 15 burgers uit *Alkmaar*; houdende deeze Woekeraar aan zig, om op zijnen tijd, met hun naar welgevallen te handelen. Onder deeze waren nog niet begreepen, die bevonden zouden worden aan het openſlaan der Poorten, en de berovinge der Huizen ſchuldig geweest te zijn. Eene genadebewijzing, waarlijk, zo ſtraf, als immer een wraakzieк Vorst konde neemen: voorecrst ten aanzien van de wreede geldafperzinge en ſmaadelijke ſmeekinge om vergiffenis, zelfs door de onſchuldigen; en vervolgens wel inzonderheid, om dat niemand van deeze zogenaamde genade, hoe duur ook betaald, konde verzekerd zijn, vermids ieder onkundig was, wie onder het bepaalde getal begreepen was; want Hertog ALBERT had dit voor zig

zig behouden, ſchoon het ligt te vermoeden was, dat zijne keuze zig zoude bepaalen tot hun, die het meest gegoed waren. *Enkhuizen*, welk zig buiten dit oproer had gehouden, was dus ook de eenigſte Stad, daar aan hij zig niet verrijken kon, gelijk op de Art. MAXIMILIAAN, *Roomſch Keizer en Graaf van Holland*; HOEKSCHEN EN KABELJAUWSCHEN; en inzonderheid KAAS- EN BROODSPEL, hier van omſtandig zal geſproken worden.

Hertog ALBERT, *Holland* dus, onder ſchijn van rechtsoeffeninge, geplonderd hebbende, hield geſtadig aan met den Keizer te verzoeken, dat de regeering van *Friesland* hem mogt worden aanbevolen; hij hoopte, op deeze verſche weide en vetten grond, voorſpoedig te grazen, en zig vet te mesten. De *Friezen*, die den naam hadden van oproerig te zijn, om dat zij zig van hunne vrijheden niet wilden laaten berooven, hadden lang bij MAXIMILIAAN in een haatelijk licht geſtaan, en waren, in zijne gedachten, reeds lang gevonnist, om door hem, of door eenen vreemde, onderworpen te worden; dus werden dan de verzoeken van ALBERT gemakkelijk toegeſtemd. Hij dus verheven, en door den Keizer tot Landvoogd over dat gewest aangeſteld, zond eenige gemagtigden naar *Friesland*, onder ſchijn van de ingezeetenen in hunne voorregten voorteſtaan en te beſchermen: doch hij zoude hier mede weinig hebben uitgevoerd, indien hem in *Friesland* de Landverderflijke factie der *Schieringers* en *Vetkoopers*, even als het *Kaas- en Brood-Spel* in *Holland*, de poorten niet geopend hadde. Te *Franeker* hield men een Landdag, en op denzelven liet hij, door zijne gemagtigden, gunſtige voorſlagen doen, om de gemelde partijſchappen, die het land zo lang gedrukt hadden, weg te neemen. De *Friezen*, die hem, uit zijne bedrijven in *Holland*, hadden leeren kennen, gaven ten antwoord, dat zij van hunne Vaderlijke voorrechten geen afſtand wilden doen, noch in den vorm van Regeering, die bij hun, lang vóór de tijden van KAREL DEN GROOTEN, plaats had gehad, verandering wilden gedoogen; en dus konden zij geene vreemde heerſchappij dulden. Zij vertrouwden ook dat Keizer MAXIMILIAAN van hun niets anders zoude begeeren, dan het geene hij van vrije volken wachten kon. ALBERT, niet gewoon tegenſtand te vinden, deed, in toorn, groote bedreigingen. Eenigen van hun, ſterker vervoerd door drift tot eigenbaat, dan

ge-

gedreven door liefde voor de belangen van hun Vaderland, verwekten eene ſcheuring, die hij zig ten nutte maakte. De verwarde handel tusſchen hem en de *Friezen* was van een zeer grooten naaſleep; de Leezer kan deeze geſchillen, in de Chronijken van WINSEMIUS en SCHOTANUS, omſtandig beſchreeven vinden. Wij tekenen hier alleen aan, dat de *Schieringers* en *Vetkoopers*, in den uitterſten nood gebragt, aan de listige voorſlagen van ALBERT gehoor gaven, en hem tot beſchermer aannamen. Dit zoude zo ſpoedig niet gelukt zijn, indien de *Groningers* niet in *Friesland* al te deerlijk hadden huis gehouden. Doch twee van de voornaamſte hoofden der *Schieringers*, GOSLING JONGAMA en HERO HOTTINGA, porden ALBERT aan, om zijn volk in *Friesland* te zenden. ALBERT, den krijg gewoon, en weetende dat geweld door geweld niet kon worden gekeerd, paarde dit met list, door een uiterlijk bevel, om ſlegts eenige Ballingen in hun bezit te herſtellen, en, zonder andere *Friezen* te moeijen, tegen de *Groningers* op te trekken, ten einde deeze te beteugelen. Zij werden hier door in ſlaap gewiegd; ſchoon andere wel zagen waarop dit was toegelegd; doch deeze niets te zeggen hebbende, werden zij overſtemd. Haat en nijd vertrouwden op eigen magt; een onderling gemaakt verbond, gepaard met drift en onverſtand, dreef altoos boven; maar als 't op verdedigen aankwam, had de haat de overhand. De *Schieringers* hadden den doortogt aan eenige afgedankte benden geweigerd, die onder de hand ſtoldij van den *Sax* trokken, en, onder ſchijn van TJARCHO WALTA, een *Vetkooper*, op bevel van den Geldersman, in zijn Vaderland te willen brengen, in 't hart van *Friesland* gedrongen waren.

Deeze hadden aan de *Schieringers* wel verzekering gedaan, dat het op hun niet gemunt was, en dat het herſtellen van WALTA ſlegts diende om de *Groningers*, hunne gemeene vijanden, tot reden te brengen. Maar de eene en de andere partij, van dien heimelijken toeleg kundig, antwoordden, dat zij van 't verbond niet mogten afſtappen, en dat het houden van hun woord hun meer ter harte ging, dan 't kastijden van de *Groningers*; dus maanden zij die van *Leeuwaarden* en *Groningen* aan, tot het onderhouden van 't verbond, en toonden, hoe nodig het ware, de vreemden buiten 't Land te houden. Deeze beſchouwden de zaa-

zaaken met andere oogen, en meenden dat het hun niet gelden zoude, maar dat het alleen te doen was, om WALTA te herſtellen: zo dat de *Schieringers* zig aan de plonderzugt der vreemde benden bloot ſtelden. Aldus woedde de haat! Liever zagen zij hunne eigene nabuuren uitkleden, dan die hunne vrijheid verdedigen! Ja, EMMIUS getuigt, op 't jaar 1498, dat de *Groningers* hier toe onder de hand geld gaven, met oogmerk om de *Friezen*, dus verdrukt, hun te voet te doen vallen. Naderhand, echter, is al dat roven, plonderen, moorden en branden, op hunne eigen hoofden te huis gekomen: want, die van *Westergo* namen, op aanſpooring van JONGAMA en HOTTINGA, toevlugt tot ALBERT, wien zij de heerſchappij opdroegen. Hij, die niets dan dit gezocht had, lachte in zijnen vuist, en bewilligde niet, dan na ſterk daar om gebeden te zijn, ten einde dus alles te kunnen bedingen. MAXIMILIAAN (eerst Graaf van *Holland* en *Zeeland*, enz. door Huwelijk met MARIA, Dogter van KAREL, *Hertog van Bourgondien*, en naa haaren dood als Voogd over hunnen onmondigen Zoon FILIPS) vond zig nu in ſtaat, om hem, in 't jaar 1498, in 't bezit te doen ſtellen. Nauwelijks was hij aangenomen, of hij zond Heer WILLEBRORD VAN SCHOMBURG, Ridder, zijnen Raad en Requestmeester; Heer WILLEM VAN HARTIJS, Ridder, en anderen, met een goed aantal Soldaaten, naar *Sneek*, daar SCHOMBURG aan 't kwartier van *Westergoo* voordroeg, aan den Hertog ALBERT VAN SAXEN deeze volgende Artikelen intewilligen: I. Dat hij zou mogen bouwen Blokhuizen, Kasteelen en Sterkten, naar zijn welgevallen. II. Dat de *Friezen* hem, van alle Renten en Rechtgelden, den Honderdſten Penning zouden geeven. III. Van elk ton bier *een ſtuiver*. IV. Van alle Hoornbeesten, boven de 2 jaaren, *eene ouden Vlaamſchen ſtuiver*. V. Van halve Leidſche Lakens, of van andere van gelijken prijs, *twee ſtuivers*. VI. Van alle vreemde Bieren, 2 *ſtuiv.* per vat; van Graanen, Zuijvel, Wijnen, enz. den 28ſten *Penning*. Eene groote opſchudding veroorzaakte deeze belasting onder 's Lands Staaten; doch de moedwil der Soldaaten noodzaakte hun, alle die vorderingen in te willigen. Daarentegen gaf ALBERT hun eene tegenverzekering, met belofte om het Land en de daar in zijnde Geestelijke en Waereldlijke Perſoonen te zullen beſchermen, tegen allen overlast, zo van buiten als van bin-

binnen; de Inwoonders der Provintie niet te laten daagen tot het doen van eenige dienſten, ten ware zij zulks vrijwillig aannamen; de Juſtitie behoorlijk te handhaven, den welvaart des Lands te beijveren; omtrent de ſluizen, wateren, dammen en dijken geene belastingen meer in te brengen; alle hunne Privilegien in waarde te laaten. In den Revenzaalbrief van de Steden der Westerlanden, waar onder behoorden *Sneek*, *Franeker*, *Bolswaard*, *Workum* en *Slooten* beloofden zij daarentegen, hem en zijne Erven erflijk voor hunnen HEER aanteneemen: maar indien het mogt gebeuren, dat zij hem, of zijne Erven, niet langer begeerden, dan zouden zij alle de penningen, door hem of zijne nakomelingen verſchooten, zo tot onderhoud der benodigde Soldaaten, als ter verbetering en herſtelling der kadijken en kasteelen, enz. ten vollen moeten voldoen, voor dat zij hem, of de zijnen konden bedanken. En op dat hij en zijne Erven te beter den Prinſelijken ſtaat zouden konnen voeren, beloofden zij hem: I. Dat hij jaarlijks zoude trekken van ieder huis drie zwaare ſtuivers, die de 20 een gulden maaken. II. Van ieder Koe, Paard en Os, boven de twee jaaren, jaarlijks *één Vlaamſchen ſtuiver*, de 30 vernieuwd tot een goudgulden. III. Van alle pachten der Ingezetenen jaarlijks den *Honderdſten Penning*. IV. Van ieder ton bier, in 't land gedronken, 4 *zwaare Stuivers*, te weeten, drie voor Hertog ALBERT en den vierden voor de Stad, daar 't gebruikt werd: behoudens dat de Prelaaten, Geestelijken, Heerſchappen en Edelen, van den Excijs des Biers, dat binnen hunne huizen gedronken werd, zouden vrij zijn; van alle Wijnen de 20ſte maat tot Excijs. V. Van een ſtuk Leidsch Wollen Laken, of een ander berer, *twee zwaare ſtuivers*, en van de mindere *één ſtuiver*. Toen ALBERT het dus met *Westergoo* eens was, moest *Oostergoo* vallen; zelfs *Groningen* bleef niet vrij. Dapper verweerden zig die van de *Zevenwolden*; maar *Leeuwaarden*, in den uitterſten nood zijnde, moest het opgeeven, en wel haast volgden de andere Steden. Zommige beminnaars der oude Muntſpecien bezitten nog geldſtukken, welke Hertog ALBERT VAN SAXEN te *Sneek* heeft doen ſlaan; hebbende op de eene zijde zijn Wapen, met deeze woorden: *Albertus Dux Saxoniæ*, *Gubernator Phriſiæ*; op de andere, *Nummus Regis Romanorum*.

In 't jaar 1499, trok Hertog ALBERT naar *Meisſen*, laatende zij-

zijnen Zoon HENDRIK in *Friesland*, die zig, door kwaade Raadgevers, liet misleiden, om nieuwe Schattingen te eisschen. Op den 26sten September waren de *Friezen* gewoon, een Jaarlijkschen Vierdag te houden, ter gedachtenisse dat zij voorheen, op dien dag, bij *Staveren*, WILLEM DEN II, nevens eenige der zijnen, verslaagen hadden. (Zie WILLEM DEN TWEEDEN, Graaf van *Holland*.) Hertog ALBERT had hun die vrolijkheid op hooge straffe verbooden; de *Frieſche Hiſtorieſchrijvers* noemen dit verbod een Tirannischen handel, strekkende ter invoering van de uiterste Slavernij, tegen zijnen gedaanen Eed en belofte. Deeze en meer andere, ook meer dan Barbaarsche bedrijven der *Saxers*, veroorzaakten eenen nieuwen opstand onder de *Friezen*, die zo verre ging, dat zij zelfs Hertog HENDRIK binnen *Franeker* belegerden. De naam van *Vrije Friezen* was hun te dierbaar, dan dat zij het juk wilden draagen. Zij namen, uit de Kerken en Kloosters van het geheele Landschap, de Klokken en andere dingen, en zonden die naar *Groningen* ten onderpand, voor de vier begeerde stukken Geschuts. ALBERT kwam weder in *Friesland*, en ontzette zijnen Zoon. Deeze twisten duurden, onder hem en zijne Zoonen HENDRIK en GEORG, tot dat de Heerlijkheid *Friesland* aan Keizer KAREL DEN VIJFDEN kwam, die aldaar eene vaste Regeering oprichtte.

Hertog ALBERT was geen regeerende Hertog van *Saxen*, maar des regeerenden Hertogs jongste Zoon, die voor zijn Vaderlijk Erfdeel *Meisſen* had bekomen. Keizer MAXIMILIAAN, als Voogd over zijnen Zoon FILIPS, had hem, (gelijk gezegd is) dewijl hij genoeg in *Oostenrijk* te doen had, tot Stadhouder over *Holland* aangesteld, en daarna tot Gouverneur van *Friesland*. Hij was loos en voorzichtig, ongemeen geldgierig, betrachtende boven alles, Geld te schraapen. *Holland* had hij tot op het gebeente uitgezogen, doch tevens een einde gemaakt aan den verderflijken *Hoekſchen en Kabeljauwſchen tweeſpalt*, als mede aan 't *Kaas- en Brood-Spel*. Maar dit geschiedde niet door een gematigd en verstandig bestier, maar door beroving van de bezittingen der Inwoonders, door het plonderen en vermoorden van de twistende partijen, zonder aanzien van schuldigen of onschuldigen, met straffen en pijnigingen, welke nooit te vooren in *Friesland* bekend waren. Hij deed, (bij voorbeeld) EVERT DRAGER, een Bur-

Burger van *Sneek*, en MENNO BONGER, om geringe misdrijven, gevangen zetten, en op de vreezelijkſte en afſchuwelijkſte wijze, naar de manier der *Turken*, aan een paal levendig ſpitzen, en dus ellendig hun leeven eindigen. Onder de belegering van *Franeker*, in 't Jaar 1503, liet hij alle de *Friezen*, die in zijne handen vielen, een touw door den keel ſteeken, en daar aan ophangen, of ſloeg hun ijzeren haaken in den hals, die aan de galgen waren vastgemaakt. (Die meer daar van begeert, leeze GABBEMA, *Verhaal van Leeuwaarden.*) Intusſchen verdween zijn afgeperſte geld, in den op nieuw verwekten Oorlog met de *Friezen*, die, volgens de berichten van ſommigen, hem het leven kostte. De *Groningers* hadden aan de *Friezen* Geſchut geleend; hierom was hij zo verbitterd, dat hij hunne Stad belegerde; doch door die van binnen zo gewond werd, dat hij 't leger deed opbreeken, en kort daarna ſtierf. Zo verhaalt het de *Oude Hollandſche Kronijk*; maar SCHOTANUS maakt van geen wonden gewag; hij zegt alleen, dat hij, na dat het verdrag door Bemiddelaars getroffen was, het beleg opbrak, kort daarna ziek werd, naar den *Dam*, en verder naar *Embden* werd gevoerd, en aldaar overleed. *Friesland* had hij aan zijnen Zoon HENDRIK afgeſtaan, en zijne andere Landen aan de overige Zoonen. De oudſte, GEORG, die den *Friezen*, (na dat hij, volgens den wil van HENDRIK, *Friesland* beheerde) veel ſpel maakte, en hen beoorloogde, putte daar door zijne ſchatten zodanig uit, dat hij *Meisſen* moest verpanden, zonder iets tot zijn voordeel te konnen verrigten. Dus moede of onmachtig geworden zijnde, en het niet langer wetende uittehouden, droeg hij *Friesland* aan Hertog FILIPS *van Bourgondien* op; bij welke gelegenheid hij zig met een diepe zucht ontvallen liet: *Es mag mir Friesland ein rechtes frestland ſein, weil es mir meines mittel fast aufgefreſſen hat.* d. i. *Friesland mag mij een recht vreetland zijn, vermids het mij bijna mijne middelen heeft doen verteeren.* Na den dood van den Aartshertog SIGISMUND *van Ooſtenrijk*, die geene Kinderen naliet, was hij, op de volgende wijze, aan 't bewind over dit gewest gekoomen. In 't Jaar 1496 of 1497, vervielen de Landen des Aartshertogs aan zijnen Neef MAXIMILIAAN, Roomsch Keizer, die, om in 't bezit te geraaken, derwaards moest koomen. Zijn Zoon FILIPS, Hertog enz. Graaf

van

van *Holland*, nu Heer van *Friesland*, was wel gehuldigd in de Landen van zijnen Grootvader, dewijl zijne Moeder, Vrouwe MARIA, Erfdogter van KAREL DEN STOUTEN, overleden was; doch, in zijne Jonkheid, moest hij onder Voogdij van zijn gemelden Vader MAXIMILIAAN gesteld worden. Deeze in 't Rijk de handen vol hebbende, en *Nederland* met binnenlandsche beroerten geplaagd zijnde, moest de Keizer wel besluiten, het *Keizerrijk* zelf te bestieren, en in *Nederland* een Stedehouder in zijne plaats stellen. De keuze viel op deezen Hertog ALBERT *van Saxen*; hij werd tot algemeenen Landvoogd, Stadhouder, enz. over de Landen en Heerlijkheden van zijnen onmondigen Zoon FILIPS gesteld. Nadat deeze, veele Jaaren, het ampt van Gouverneur Generaal bekleed, veele groote zaaken verrigt, en dus, voor zijne Jaarwedde en verschooten penningen, eene groote Somme van FILIPS te eischen had, dien het aan geld ontbrak, om hem te voldoen, werden hem, tot onderpand, eenige Sterkten en Kasteelen, als 't Slot te *Vilvoorden* in *Braband*, het klein Kasteel te *Sluis* in *Vlaanderen*, het Slot te *Woerden*, het Slot te *Loeveſtein*, het Slot te *Medenblik*, het Blokhuis te *Haarlem*, en ook het Blokhuis te *Zierikzee* in *Zeeland*, ingeruimd. Naderhand werd bewerkt, dat hij alle die vastigheden wederom afstaan, en tot vergoeding daar van zou bekoomen en behouden geheel *Friesland*, tot aan de *Lauwers*, om daar aan zijne schade te verhaalen. Dit Landschap werd dus ten prooi gegeeven, tot voldoening der *Graaflijke Schulden*. Op deeze wijze is hij, schoon tot weinig voordeel voor hem en zijne Kinderen, Eigenaar van *Friesland* geworden. Men zegt dat Hertog ALBERT, op zekeren tijd, met eenige Vorsten en Heeren aan Tafel zittende, wanneer ieder de gelegenheid van zijne Steden en Heerschappijen prees, met aanwijzing van de bijzonderheden daar in te vinden, zoude hebben geantwoord: Ik heb een Stad, daar drie verwonderenswaardige dingen in te vinden zijn: te weeten in *Leipzig*, alwaar men driederlei soort van Monniken heeft; de eerste hebben veel Koorn, en geene Akkers; de tweede veel Geld, en geene Inkomsten; de derde veele Kinderen, en geene echte Vrouwen. De eerste waaren de *Franciscaanen*, de tweede de *Dominicaanen*, en de derde de *Carmeliten*. Dus sprak men in *Saxen* van

de Geestelijkheid, reeds lang vóór den aanvang der Reformatie van LUTHER.

Zie GOUDH. *Chronijk*, p. 550, 551. MONTANUS, *Bijv. op Guiciardijn*, p. 190. ORTENS, *Nederl. Geschiedenissen*, p. 189, 195. BOXHORN, *Toneel van Holland*, p. 1, 24, 114. VELIUS, *Kronijk van Hoorn*, p. 85. HEEMSKERK, *Batavische Arkadia*, p. 270. BRANDT, *Historie van Enkhuizen*, p. 38. WINSEMIUS, *Chronijk*, p. 345, 354. SCHRIVERIUS, *Graven van Holland*, p. 118, 120. SCHOTANUS, p. 338, 435, 470. GABBEMA, *Verh. van Leeuwaarden*, p. 129—244. N. DE CLERK, *Tooneel der Hertogen en Graven*, p. 97. VLIEGER, ZULEWB, MEISSEN, *Chronijk. Kerklijke Oudheden van Friesland*, III. Deel, p. 456—482. F. SJOERDS; LAMS, *Handvesten van Kennemerland.*

ALBERT, *Aelbert*, *Albertus*, enz. of hoe zijn naam anders mag worden uitgesprooken, was Hertog van *Beijeren*, Broeder van WILLEM DEN VIJFDEN, Graave van *Holland* en *Zeeland*, enz. Na dat WILLEM krankzinnig was geworden, en terwijl hij bijna 20, of zo als andere willen, 30 Jaaren, opgesloten werd gehouden, tot zijnen dood toe, bestierde ALBERT deeze Landen (door aandrijving der *Hoekschen*, en met tegenzin der *Kabeljaauwschen*) als Voogd, Ruwaard of Stadhouder van *Henegouwen*, *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*. De eerste verbittering, die tegen hem ontstond, had zijnen oorsprong uit de afzetting van JAN VAN BLOEMENSTEIN, die, als hoofd der *Kabeljaauwschen*, Baljuw van *Kennemerland* was, en om dat in zijne plaats werd gesteld REINOUT VAN BREDERODE, een der voornaamste *Hoekschen*. Die van de *Kabeljaauwsche* partij werden hier over zo verbitterd, dat zij 's *Gravenhage* plonderden, en verscheiden Kasteelen in brand staken. Doch Hertog ALBERT bezette deeze woedende hoop binnen *Delft*, nam die Stad, in 't jaar 1358 en 59, stormenderhand in, en bragt hen dus tot ontzag. Zo ras hij als Ruwaard was aangenomen, deed EDUARD VAN GELDER op hem eenen gantsch onbillijken eisch: zo dat ALBERT, om hem voortekomen, in 1362, in zijn land trok. Spoedig werd hierop de

de Vrede getroffen, en tot bevestiging van dien, ALBERTS oudste Dogter, schoon nog zeer jong, aan den Zoon van EDUARD ter Vrouwe toegezegd. Anderen stellen deeze gebeurtenis zes jaaren later. In 1366 toog Hertog ALBERT naar *Parijs*, om den Koning van *Frankrijk* te bezoeken; geduurende die reize, ontstond de argwaan tegen de *Adingens*, waar van wij 't gevolg, in den dood van Heer JAN VAN ADINGEN, reeds hier vooren, op 't Art. ADINGEN (*Jan van*) gezien hebben. Staande den twist tusschen de *Adingens* en den Hertog, werd hij, door gezanten van den Koning van *Engeland*, aangezocht, om met hem tegen *Frankrijk* in verbond te treeden; maar de Hertog wist zig buiten geschil te houden, en zogt liever wat anders, om zig werk te verschaffen; 't welk hij binnen 's lands geloofde aan te treffen. Onder het doorsnuffelen van 's Lands papieren, vond hij eenen *Schuldbrief*, waar bij bleek, dat JOHAN VAN DIEST, Bisschop van *Utrecht*, bekende, aan Graave WILLEM DEN GOEDEN, het Kasteel van *Vreedenburg*, of *Vreeland*, voor 32200 ponden verpand te hebben; zo verhaalt het VOSSIUS, schoon anderen maar van 32000 gewag maaken. ALBERT, straks het Slot hebbende doen opeischen van den tegenwoordigen Bisschop, JOHAN VAN VERNENBURG, gaf deeze daar op ten antwoord, dat de gezegde schuld al voorlang door JAN VAN AREL was afgedaan, met betaalinge daar van aan MARGRETA, Dogter van gemelden Graave WILLEM DEN GOEDEN, Broeder van den Eischer, met de Intresten van dien, ter somma van 70,000 ponden. ALBERT, hier mede niet voldaan, deed hem zeggen, dat zo dit waar was, de Schuldbrief in handen van die van het *Sticht*, en niet in die der *Hollanders* zijn moest. Lang bleef dit geschil sleepende, geduurende hetwelke VERNENBURG sterf. In 't begin van 't bestier des Bisdoms, door ARNOUT VAN HOORN, zweegen de *Hollanders* stil; maar toen deeze ondernam, Sluizen aan *de Vaart*, of *Vreeswijk* te leggen, en die van *Dordrecht*, en inzonderheid de Heer van *Vianen*, hier over aan ALBERT klagtig vielen, vernieuwde hij zeer onverwacht zijnen eisch. Die van 't *Sticht*, om alle moeilijkheden voortekomen, deeden hem berichten, dat zij eenige persoonen met het geld zouden afzenden, zo als geschiedde. (De onbeschaamde onbillijkheid van Hertog ALBERT, bij en na het ontfangen der gezegde penningen, en de gevolgen

van dien, eener bijzondere opmerking waardig zijnde, worden omſtandig verhaald, op 't Art. ARNOUDT DE TWEEDE, Biſchop van *Utrecht.*) Na deeze netelige omſtandigheden, tuſſchen de *Hollanders* en *Stichtenaars*, veroorzaakt door de geldzucht van den Hertog, en den daar op gevolgden vrede, overleed WILLEM *de Onzinnige*. ALBERT, die dus lang de landen, als Ruwaard, beſtierd had, werd, in 't Jaar 1389 of 1390, als Graaf gehuldigd, door de Edelen en Steden. Want het is zeker, dat Hertog WILLEM *de Onzinnige*, in 1389, te *Quesnoy* in *Henegouwen* overleeden is; ſchoon de oude Kronijkſchrijvers hier omtrent veel verſchillen; ſchrijvende den eenen 1377, den anderen 1379. Doch dewijl 'er nog brieven voor handen zijn, door ALBERT, als Ruwaard, in 't Jaar 1388 geteekend, en geene van dien tijd als Graaf te vinden, moet men beſluiten, dat WILLEM DE V langer geleefd heeft: of men moest ſtellen, dat de Landzaten, na den dood van WILLEM, elf of twaalf jaaren gewagt hebben, met hem als Graaf te huldigen: waar voor geen de minſte reden kan worden bijgebragt. Dit zij genoeg om het verſchil der oude Schrijvers, met latere, die in de vijftiende eeuw geleefd hebben, weg te neemen, en zijnen dood te ſtellen op 't Jaar 1388. VELDENAAR (bl. 94.) ſtelt den vijfden dag van April van dat jaar; bij MATTH. in *'t IVde deel der Analecta*, p. 574. ſtaat de 9de; en in de *Goudſche Chronijk* (bl. 112.) de 15de April. Wie hier nu, ten aanzien van den dag, gelijk hebbe, blijft mij onzeker; waarſchijnlijk is het, dat men, naar den ſtijl van 't Hof, (volgens welken het jaar met Paaſchen zijn aanvang neemt) 1388 voor 1389 neemen moet: want men vind een Brief van ALBERT, gegeeven den 30ſten Januari, en eenen anderen den 20ſten Augustus, (beide naar den ſtijl van 't Hof, dien hij altoos volgde) van 't Jaar 1388, waar in hij zig Ruwaard noemt. Zie SCHAEVELIUS, *Beſchr. van Haarlem*, bl. 14 en 239. Paaſchen nu viel, in 't Jaar 1389, op den 18den April, tot welken dag toe men 1388 ſchreef, zo als VELDENAAR en de *Goudſche Chronijk* zullen gedaan hebben. 't Veiligſte en zekerſte is, dezulken, die niet lang na ALBERT geleefd hebben, te volgen, waarin ook groote Mannen, als VOSSIUS, BRANDT en WAGENAAR ons zijn voorgegaan. Want anders moet men in dezelfde ongelijkheid vallen, als de Heer REIGERSBERG, die den dood van WILLEM, in zijn *Chronijk*

van

van Zeeland, p. 134 en 135, ſtelt op den 15den April 1375, en de huldiging van ALBERT op 't Jaar 1390, zonder eenige pogingen van ALBERT aantetonen, die hij zeker, in dien tusſchentijd van 14 of 15 jaaren, zoude hebben te werk gefteld, om als Graaf te worden gerekend.

In den jaare 1388 dan gehuldigd zijnde, had hij, naar uiterlijken ſchijn, het land in rust konnen regeeren; indien hij niet, na den dood zijner Gemalin MARGRETA, zig tot een ontuchtig leeven overgegeeven had, met de dogter van Heere JAN VAN POELGEEST, waar van wij de gevolgen, op 't Art. ADELHEID VAN POELGEEST, gezien hebben, en op 't Art. WILLEM DE VI, Graave van *Oostervand*, verder zien zullen. Hier voegen wij 'er nog bij, om 's Graaven toorn en wraakzugt, over 't ombrengen van zijne Bijzit of Hoere te doen kennen, dat WILLEM VAN OOSTERVANT, 's Graaven Zoon, vrugteloos bij zijnen Vader hebbende aangehouden om genade voor die gevlugt waren, het hem niet genoeg was, dat zij gebannen, hunne goederen verbeurd verklaard, hunne Huizen, Kasteelen en Sloten vernield waren; maar tot overmaat van betooning zijner gramſchap, in 't jaar 1394, een Plakaat uitgaf, waarbij „alle onderzaten van *Holland* en *Zee*„ *land* vrijheid kregen, om die geene, die iemand binnen den „ lande vermoord hadden, te mogen doodſlaan, waar men hun „ mogt vinden, zonder tegen den Graave, of iemant anders, tot „ eenige betering gehouden te zijn." Deeze onbezonnene vrijgeeving ſtrekte nergens anders toe, dan om den begaanen moord van ADELHEID of ALYT VAN POELGEEST, op alle de *Hoekschgezinden*, ſchuldig of onſchuldig, zonder verantwoording, te doen wreken; waar van ook veelen hunner de gevolgen ſmaakten. Hoe verre deeze drift zig over de perzoonen, en over hunne goederen uitſtrekte, zal men zien op de Art. HODENPYL, DUIVENVOORDEN, ZANDHORST, HEEMSTEDE, WARMOND en PADDENPOEL, die allen bemagtigd en vernield werden.

In 't jaar 1396, of daar omtrent, als ALBERT bijna zijnen wraaklust gekoeld had, ondernam hij, den dood van WILLEM DEN VIERDEN op de *Friezen* te wreeken; of liever, hij zocht hun tot meerder onderwerping te brengen, dan zij hem begeerden te bewijzen. De *Friezen* hadden, na het ombrengen van Graave WILLEM DEN IV, in 't jaar 1345, zonder door de *Hol-*

landſche Graaven ontrust te zijn, hunne zo geliefde vrijheid genooten, onder hunne eigen regeeringe. WILLEM DE V had, geduurende zijn eigen beſtier, genoeg te doen gehad in *Holland*; ALBERT, als Ruwaard, ſcheen, behalven zijne Oorlogen met die van 't *Sticht*, meer naar den Vrede, dan naar den Oorlog te neigen, en had ook werk genoeg met de *Hoekſche* en *Kabeljaauwſche* twisten. Naar alle vermoeden zou hij op *Friesland* niet zijn aangevallen, indien zij zelve 'er geen grond toe geleid hadden; de twisten tusſchen de *Schieringers* en *Vetkopers* gaven daar aanleiding toe. UBBO EMMIUS verhaalt, dat zekere OKKO TEN BROEKE, of BROEKMEER, in 't jaar 1381, in een twist tegen andere Edelen te kort geſchoten zijnde, om ALBERT te bewegen, dat hij hem uit *Holland* hulp toezond, zijne goederen, die aan de overzijde van de *Eems*, in *Friesland* en *Groningerland*, gelegen waren, opdroeg, en weder van hem te leen ontving, en dat Graaf ALBERT, door hem omſtandig onderrigt zijnde van de zaaken in *Friesland*, van dien tijd af aan beſlooten had, in dat gewest zijne magt te vestigen; doch dat het aanliep tot in 't jaar 1395, eer hij met ernst zig hier toe gereed maakte, en zig van het voorwendzel bediende, om den dood van zijnen Oom WILLEM DEN IV te wreeken.

ALBERT deed den eerſten togt, met een aanzienlijke magt, in eigen Perzoon; maar, door 't verloopen van 't jaargetijde, verrichtte hij weinig. In *Engeland* en *Frankrijk*, verzamelde hij eene groote magt, over welke zijn Zoon, Graaf WILLEM VAN OOSTERVANT, mede het bevel voerde. JOH. VAN LEIDEN, in zijn *Chronijk*, zegt, echter, dat WILLEM, die, wegens den meergemelden moord van ALEID VAN POELGEEST, in zijns Vaders ongenade was gevallen, zig in *Frankrijk* onthield, en aldaar beſpot wordende, om dat hij den dood van gemelden WILLEM, zijnen Oudoom, zo lang ongewroken liet, zijnen Vader had aangeboden, dien togt tegen de *Friezen* bij te woonen, en dien hoon te wreeken, in de hoop van zijns Vaders gunst daar door te zullen verwinnen. VOSSIUS, daarentegen, zegt, dat op deezen tijd de Kristenen zig gereed maakten, tot eenen oorlog tegen den *Turk*, en dat de aanleider daar van was FILIPS VAN BOURGONDIEN, die, wegens de onzinnigheid van KAREL van *Frankrijk*, de Voogdije over hem bezat; als mede, dat WILLEM, begeerig zijnde, deel-

ge-

genoot van dien togt te zijn, dit voorneemen aan gemelden FILIPS, zijnen Schoonvader, bekend maakte, doch van hem ſchamper zoude zijn toegebeeten, dat hij liever den dood van zijnen Oudoom zoude wreken; dat hij, in grammen moede, over dit bits verwijt, uit *Frankrijk* naar den *Haag* getrokken, zijnen Vader het zelve had bekend gemaakt, en bij hem aanhield, den voorgenomenen oorlog tegen de *Turken* te mogen bijwoonen: (hier bij moet men aanmerken, dat VOSSIUS zegt, dat de verzoening tuſſchen Vader en Zoon reeds voorheen getroffen was); doch dat ALBERT zig niet alleen onverſchillig, maar zelfs afkeerig van dien zogenaamden Heiligen Oorlog betoond had, en 'er niet veel goeds van voorſpelde: met verder betoog, dat niet de *Turken*, maar de *Friezen* hem beledigd hadden, wier wapenen hij vreesde: „ Onze wapenen (zoude hij gezegd hebben) zijn „ regtvaardig tegen een volk, dat langen tijd wederſpannig ge„ weest, en nu door verbintenisſen nog trotſcher is, (ſchoon „ ook door oneenigheden gemakkelijker te overwinnen.) Schiet „ dan met mij de wapenen aan: laaten wij hun land verwoes„ ten, hunne ſteden ſtormenderhand inneemen: dewijl zij, na „ den dood van uwen Oudoom, nog halſtarriger geworden zijn, „ ons gebied verſmaad hebbende, en hun land bezittende, als of „ het hun van rechtswegen toekwam. Hertog WILLEM van *Gelderland* achte het, echter, niet zo gemakkelijk dit te doen, als te zeggen; den Graave van LANKASTER, die in *Engeland* mede tot den optogt tegen de *Friezen* genodigd was, voerde hij te gemoete, „ dat aan deeze onderneeming zeer veel arbeid „ vast was. Dat *Friesland* was een land vol poelen, en door „ de menigte van water, dat daar door liep, van elkander werd „ geſneden, en onbruikbaar was voor een legermagt; dat veele „ der *Hollandſche* Graven daarop hunne magt verſpild, en tot „ hunne ſchade, dikmaals tot hunnen eigen ondergang, hun „ recht hadden gezocht te ſtaven. Dat het Volk moedig was, „ en niemand dan zig zelf beminde; dat de gelegenheid van „ het land hunnen moed deed zwellen; dat het bezwaarlijk „ was 'er aan te koomen, doordien het, van alle kanten, met „ de Zee, moerasſen, meiren en rivieren omzet lag; dat zijn „ Schoonvader ALBERT hem daar toe mede had aangezocht, maar „ dat hij niet gaan zoude: waarom hij hem dan ook aanried,

„ zijnen Neef, den Graaf VAN DERBY, niet derwaarts te zen-
„ den."

OOSTERVANT bewilligde, echter, in 't voorſtel van zijnen Vader, en maakte zig tot de reis gereed. De toevoer uit *Holland* en *Zeeland*, naar *Friesland*, werd verboden; Krijgsvolk aangeworven, penningen verzameld, en alles aangebragt, wat tot eenen oorlog vereischt werd, die met het uitterſte geweld zou gevoerd worden, aangezien eene onteelbaare menigte van ijver brandde, om den dood van WILLEM DEN IV te wreken. WILLEM VAN KRONENBURG en DANIEL VAN MERWEDE trokken van ſtad tot ſtad, om het volk ten oorlog aanteſpooren, en te *Enkhuizen*, als de algemeene beſtemde zamelplaats, te verſchijnen, alwaar men zeide dat 400 ſchepen gereed lagen. Aldaar vertoonden zig de *Engelſchen* het eerst, kort daarna de *Henegouwers*, de *Hollanders* en *Zeeuwen*, en ten laatſte de *Franſchen*. De Graaf VAN SOLMS was over de *Duitſche* benden, die zig aldaar bevonden, geſteld; het getal der *Hollanders* beliep ruim 30,000 koppen; maakende de gantſche Heirſchaar, bij de monſtering, bijna vijfenvijftig duizend gewapende mannen uit. Eer men tegen de *Friezen* optoog, zoude, volgens de verhaalen van dien tijd, een twist, tusſchen de *Engelſchen* en *Hollanders*, bijna oorzaak van de vernielinge der Bondgenooten geweest zijn, zo niet WILLEM VAN OOSTERVANT zig als middelaar en ſcheidsman tusſchen beiden geſteld had. De *Friezen*, tegen welke deeze groote magt bijeen gebragt was, zaten mede niet ſtil, maar weerden zig dapper, om alles bij een te brengen, wat tot beſcherming van hunne vrijheid konde dienen. Zij hielden raad, hoe den krijg te voeren. Eenigen hielden het voor best, geenen openbaaren veldſlag te waagen; anderen, dat men niets te doen had, dan ſlag te leveren. Een der *Frieſche* Edelen, JUWO JUWINGA genaamd, (de Franſche Historieſchrijver FROISSART noemt hem JEUVO JUINGO van *Bolswaard*) een man, in de zaaken des Oorlogs van dien tijd tot den hoogſten trap volleerd, was van oordeel, dat zij de *Hollanders* zonder verhindering zouden doen landen, en tegen de wel verſterkte ſteden en kasteelen laaten optrekken, zig verlaatende op de goede geſteldheid des lands, waarin, naar zijne denkwijze, ALBERT en de zijnen zig zelven zouden dood loopen. Hoe verſtandig, hoe wel overleid zijn raad ook zijn mogt, de min-

minſten vonden daar in behaagen: dus moest het beſluit tot een mannelijken tegenſtand genomen en te werk geſteld worden.

In allerijl werden 30000 Man bijeen geraapt, en in gelijke hoopen verdeeld zijnde, door gemelden JUWO JUWINGA, (die, om te toonen, dat zijn raad uit geene laffe vreeze was voortgekomen, het Harnas had aangetrokken,) gelegerd agter een Dijk, in de *Kuinder*, als de plaats daar men de Landing verwagtte. Dit Volk ontbrak het meer aan Wapenen, dan aan moed; weinigen waren van een Harnas voorzien, en de meesten gekleed in Lederen Kolders, of Rokken van grof Laken. ALBERT, van deezen ſlegten toeſtand verwittigd, deed vol moeds zijne magt te Scheep gaan, (dewijl het verbond, door de *Friezen*, met FREDRIK VAN BLANKENHEIM, Biſchop van *Utrecht*, gemaakt, hem belette hun te Land te naderen) op Zondag den 22 Augustus. De geheele Vloot, beſtaande in 25 Schepen van *Zierikzee*, 150 van *Haarlem*, 45 van *Rotterdam*, 25 van *Schiedam*, 40 van *Gouda*, 25 van *Dordrecht*, 26 van *Alkmaar*, 25 van *Hoorn*, 10 van *Akerſloot*, 50 van *Amſteldam*, behalven de groote Schepen; 26 van *Enkhuizen* en 22 van *Naarden*; makende te zamen een aantal van 469 Schepen, ſtak van *Enkhuizen* over na de *Kuinder*, en landde aldaar, twee dagen laater, in 't gezicht der *Friezen*, die hen, uit hun Leger, 6000 Mannen tegenzonden; doch, na een hevig gevecht, en groot verlies aan wederzijden, werden de *Friezen* genoodzaakt te rug te wijken. Daags daar aan volgde een hevig gevecht, waarin de *Hollanders* de overwinning behaalden, en de *Friezen* op de vlugt dreeven, ſchoon men wil dat 'er niet meer dan 50 van hun gevangen werden, alzo zij liever zig lieten doodſlaan, dan, door gevangenis, hunne vrijheid ontneemen. Dit ging zo verre, dat geen Stad haare Burgers, of geen Vader zijnen Zoon wilde losſen, die zig had laaten gevangen neemen; zeggende, dat een gevangene den naam van *vrije Fries* onwaardig was. Na deeze behaalde overwinning, duurde het woeden den tijd van vijf achter een volgende weeken. Geduurende dien tijd onthield zig ALBERT in het *St. Odulfs Klooster* te *Stavoren*. Om den naderenden Winter, beſloot hij naar *Enkhuizen* te rug te keeren, en het Leger aldaar te doen ſcheiden, zo als geſchiedde, na de betaaling der hulpbenden, die nog voor den Winter na huis keerden.

ALBERT had zig, vóór zijn vertrek, door de *Friezen* en *Groningers*, naamelijk die geene, die tot de partij der *Vetkopers* behoorden, tot *Heer* doen aanneemen; zelfs had hij eenige ſchikkingen gemaakt omtrent 's Lands Regeering. Ook had hij het Lijk van Graaf WILLEM uit het *Oude-Klooster*, bij *Bolswaard*, doen ligten en met zig gevoerd. En hier mede meende hij den dood van zijnen Oom gewroken, en *Friesland* aan zijn gebied onderworpen te hebben.

Hoewel het eerſte rijklijk geſchied was, had hij ten aanzien van 't laatſte zig grof verrekend. Want naauwlijks was 'er een Jaar verloopen, of hij vond zig genoopt, zig op nieuw tegen hen te wapenen, alzo de bezetting, die hij binnen *Stavoren* gelaten had, door de Burgerij overvallen en verdreven werd; dit geſchiedde ook op andere plaatſen. De *Schieringers*, in *Groningerland*, ſtaken mede het hoofd op, overvielen de *Hollandſche Bezettelingen* op het Steenhuis *Aitzum*, namen dezelve gevangen, en wierpen hun naderhand in het *Damſter Diep*, alwaar zij allen verdronken.

Om aan deezen nieuwen opſtand paalen te ſtellen, verzamelde Hertog ALBERT een ander Leger te *Enkhuizen*, 't welk, onder bevel van den Graave VAN OOSTERVANT, naar *Friesland* overſtak, verzeld van JAN VAN ARKEL, JAN VAN BREDERODE, ARNOLD en EGMOND VAN IJSSELSTEIN en veele andere *Hollandſche Edelen*, die, het oproer geſtild hebbende, in het Jaar 1399, naar *Holland* te rug keerden. In 't volgende Jaar begonnen de *Friezen*, binnen *Stavoren*, op nieuw zig te doen zien. ARNOLD, Heer van *Egmond* en *Ijſſelſtein*, en Jonkheer WALRAVEN VAN BREDERODE, werden door ALBERT derwaards gezonden, om deeze nieuwe beroerten in den aanvang te ſmooren. Zij waren naauwelijks met hunne bijhebbende magt geland, of de *Friezen* braken het beleg voor *Stavoren* op, en verſchansten zig in 't zogenaamde *Frieſche* Doolhof *Molkweren*. BREDERODE, aan het hoofd der bezetting van *Stavoren*, overviel hun bij nacht; hij werd gekwetst en gevangen; doch zig de achteloosheid zijner wagteren ten nutte makende, ontvlugte hij weder.

Eenigen tijd daarna werd 'er een beſtand, voor een bepaalden tijd, tuſſchen ALBERT en de *Friezen* en *Groningers* getroffen, waar mede de vijandlijkheden een einde namen. Onzeker is het,

of

of de *Friezen*, geduurende dat beſtand, hem voor Heer erkend hebben, maar zeker dat *Stavoren* de eenigſte plaats was, waar in hij bezetting had: en ook dat zijne omſtandigheden hem niet toelieten, hun verder te dwingen. Geduurende deezen oorlog waren 's lands geldmiddelen uitgeput, hij zelf genoodzaakt veele van zijne heerlijke goederen te verpanden, en zig zwaar in ſchulden te ſteken. Verſcheiden aanzienlijke perſoonen hadden, om hem te ondersteunen, hunne gereedſte middelen tot geld gemaakt. De Steden hadden haare vermogens voor hem verſpild, alzo hij mild was in 't ſchenken van wijd uitgeſtrekte *Voorrechten*. Eindelijk geraakte ieder buiten ſtaat om meer geld op te ſchieten. Hier kwam bij, dat de *Friezen* een verbond met de *Engelſchen*, onder Koning HENDRIK DEN VIERDEN, gemaakt hadden, terwijl ALBERT teffens verhinderd werd, door den krijg tegen den Heer VAN ARKEL, die hem, geduurende zijnen overigen leeftijd, bezig hield. Zie ARKEL (*Jan van*)

Hier van mogt hij het einde niet beleeven: want, na dat het Land eerst een tijd van zesenveertig jaaren door hem als *Ruwaard*, en naderhand als *Graaf* geregeerd was, overleed hij, in *'s Gravenhage*, op den 12den December in het jaar 1404, oud zijnde bijna 67 jaaren.

Bij zijne eerſte Vrouw, MARGARET, Dogter van Hertog LODEWIJK VAN BRIEG, in *Silezien*, had hij verwekt drie Zoonen: WILLEM VAN OOSTERVAND, die hem in de regeering volgde; ALBERT, aan wien hij eenige zijner Duitſche Staaten naliet; en JAN, verkoren Biſchop van *Luik*; en vier Dogters: KATHARINA, die met twee Hertogen van *Gelderland* was gehuwd geweest, ſchoon het met den eerſten, EDUARD, bij den ondertrouw gebleven was, door den verraderlijken moord van de *Gulikers*; (zie EDUARD) en daar na met WILLEM, Hertog van *Gelder*, waar van wij hier voor aangemerkt hebben, dat hij hem den bijſtand tegen de *Friezen* weigerde, en ook anderen afraadde; (zie WILLEM, Hertog van *Gelderland*;) MARGERET, die met JAN, Hertog van *Bourgondien*, is gehuwd geweest; en *twee* JOHANNA's, waar van de eene ook IDA bijgenaamd werd. De eerſte werd de Gemalin van WENCELAUS, Koning van *Boheemen*, en Roomſch' Keizer: de tweede, of IDA, trouwde met Hertog ALBERT VAN OOSTENRIJK, en werd Moeder van dien Hertog ALBERT, die naderhand Roomsch Kei-

Keizer werd. Bij zijne tweede Vrouwe MARGRETA, de oudſte Dogter van ADOLPH, Grave van *Kleef*, die hij op een tamelijken ouderdom trouwde, verwekte hij geene kinderen. Men wil, dat hij haar, in 't jaar 1394, een treffelijk huis ſtigtte, buiten *Haarlem*, en naar haaren naam noemde het *Huis te Kleef*, alwaar zij zig, na zijn afſterven, onthield. Hij liet, behalven deeze, verſcheiden natuurlijke Kinderen na: onder anderen, WILLEM DEN EERSTEN, Heer van *Schagen*; en Jonkheer ADRIAAN, welken HALMA onder de *Baljuwen van Zuid-Holland* ſtelt, doch die op de lijst daar van, bij OUDENHOVEN, niet te vinden is.

Wat zijn karakter aangaat, ſommige roemen zijne Godsvrugt, beſcheidenheid en rechtvaardigheid, zeer hoog; doch als men zijn gedrag onpartijdig nagaat, loopt, ten aanzien van het eerſte, zijne Levenswijze met ALEID VAN POELGEEST zeer in 't oog; en niet minder de onrechtvaardige wraakoeffening over haaren dood. Zijne kloekmoedigheid kan ook de rechte proef in geenen deele doorſtaan; meer dan één bewijs van laſhartigheid zoude daar tegen kunnen worden aangevoerd. Want zijne heldhaftige bedrijven beſtonden voornameiijk in de belegering van *Delft*, en van eenige *Sloten*. Wat den oorlog tegen die van het *Sticht* betreft, hij was blijde dat die zo ſpoedig eindigde, aangezien hij denzelven onrechtvaardig had aangevangen. Den *Frieſchen* oorlog zoude hij buiten zijnen Zoon niet hebben begonnen; en die met ARKEL viel bijkans geheel ten zijnen nadeele uit. Den loop der rechtspleeging tegen de moorders van ALEID ſtremde hij, door zijnen wraaklust onbezonnen den teugel te vieren. Hij gedoogde dat OTTO VAN ARKEL hem gewapend om vergiffenis vraagde. De Steden waren meester over hem, alzo dezelve zig zijne verlegenheid, door opſchot van penningen, altoos wisten tot nut te maaken. En, voorwaar, zijne laſhartigheid wordt aangemerkt, als de voornaamſte oorzaak van den reddeloozen ſtaat zijns boedels bij zijn afſterven; zo dat zijne weduwe zig genoodzaakt vond, denzelven met den voet te ſchoppen. Zie MARGRETA VAN KLEEF.

Zie HALMA, *en daar bij* VOSSIUS, *Nederlandſche Jaarboeken*, XII, XIII en XIV. Boek. GOUDHOEVEN, *Kronijk*, p. 396, 398, 400, 401 en 417. SCHOTANUS, *Kronijk van Friesland*, p. 195 en 218. REIGERSBERG, *Kronijk van Zeeland*, bl. 131, 134 en 135. VELDENAAR, *Faſc. Temp.*,

Temp., p. 304 en 305. PONTANUS, *Gelderſche Geſchiedenisſen*, II. Deel, p. 146. BRANDT, *Historie van Enkhuizen*, p. 13. WINSEMIUS, p. 200 — 218. U. EMMIUS, XVII. Boek, en *andere reeds gemeld*, als: *de Kronijk van* JAN VAN LEIJDEN, FROISSARD, *en verder* WAGENAAR, III. Deel. SMIT, *Schatkamer*, *op 't Art.* KLERF, enz.

ALBERT, Graaf van *Naſſau*, Zoon van GEORG en van ANNA AMELIA VAN SAARBRUK, in 't jaar 1596, gebooren te *Dillenburg*, werd, in den Jaare 1626, in dienst der Republijk zijnde, door een musketkogel gedood.

ALBERT, Zoon van FILIPS, Graave van WEILBURG, en van ANNA, Dogter van Graave ALBERT VAN MANSVELD, Zuster van Prins WILLEM DEN EERSTEN, vereenigde de Heerſlijkheid van *Saarbruk* met die van *Weilburg*, en overleed in 1616, nalatende een groot aantal Kinderen.

Zie HOFMAN, *Lexicon Univerſale.*

ALBERTUS, *de Zevende* van dien naam, onder de *Aartshertogen van Oostenrijk*, in de Nederlandſche Geſchiedenisſen bekend bij den naam van ALBERTUS VAN OOSTENRIJK, was een Zusters Zoon van Keizer MAXIMILIAAN DEN TWEEDEN, en werd, te *Nieuſtad* in *Oostenrijk*, op den dertienden November des Jaars 1559, gebooren. Zijne opvoeding genoot hij onder het beſtier van den vermaarden BUSBEK. In 1570 werd hij naar *Spanje* gezonden, alwaar hij, om zijn gedrag, bij den Koning zeer geliefd was. Tot den Geestelijken ſtaat opgevoed zijnde, ſchonk de *Paus* hem, in 1577, een der vakante *Kardinaals Hoeden*. In 1584 werd hij *Onderkoning* van *Portugal*, welken post hij bekleedde tot in het Jaar 1595, zijnde het Jaar te vooren aangeſteld tot *Aartsbisſchop van Toledo*. Gedurende zijne Landvoogdije in *Portugal*, had hij zo veel genoegen gegeeven, dat Koning FILIPS hem bekwaam keurde tot het beſtier der *Nederlanden*, werwaarts hij vertrok met 3000 *Spanjaarden*, die meest al onder de oude Regimenten geſtoken werden, en voorzien waren van eene groote menigte ongemunt Zilver. Op den elfden der volgende

Maand

Maand deed hij zijne Intrede te *Brusſel*, daar hem de Staaten, na 't vertoonen zijner lastbriefeven, als Landvoogd aannamen. De Nederlanders vonden zig zeer misleid; zij meenden de *Spanjaarden* hier door kwijt te zullen raaken: want, ſchoon FUENTES en HARRA te rug ontboden werden, zagen zij eerlang, dat het opperbeleid des Oorlogs aan Don FRANCISCO DE MENDOZA, *Admirant van Arragon*, en verſcheiden andere *Spanjaarden* van naam werd opgedraagen. ALBERTUS had zig, door zijne komst, bij de *Hollanders* en *Zeeuwen* getragt bemind te maken; en, op dat men iet goeds van hem verwachten zoude, met zig gebracht een groot aantal Nederlandſche Schippers en Schepen, wier ontſlag hij bewerkt had; gelijk ook FILIPS WILLEM, oudſten Zoon van wijlen Prinſe WILLEM DEN EERSTEN, die, geduurende den tijd van 28 Jaaren, in *Spanje* gevangen was geweest. Niet zonder reden was men bedugt, dat dit ontſlag zoude ſtrekken, 't zij ter bevordering van den Vrede, of ter verwekkinge van Tweedragt onder de vereenigde Staaten. In *Spanje* ſteunde men op zijne trouwe, om reden dat hij een voorſtander van den *Roomſchen* Godsdienst was; de Staaten hadden reden hem hier om te ſchuwen: want deze, hem ſchriftelijk geluk gewenscht hebbende over zijn ontſlag, verklaarden hem te gelijk, dat de tegenwoordige Oorlog zijne komst op hunne Grenzen, zonder vrijgeleide, niet gedoogde; welk zij hem, bij betere gelegenheid, gaarne zouden doen geworden, alzo zij zig verzekerd hielden, dat hij, die zo veele Jaaren de *Spaanſche* wreedheid beproefd had, niets tegen de Vrijheid van den *Staat* zoude ondernemen. FILIPS WILLEM, gelyk wy ter zijner plaatze zien zullen, hield zig genoegzaam buiten eenige bedrijven, dewijl hij zag dat bij geene der beide partijen een vast vertrouwen in hem geſteld werd.

De Kardinaal Aartshertog ALBERTUS vond zig geſterkt met een Leger van vijfüen duizend Man, waar mede hij meende iets te konnen verrichten. Eerst wendde hij dan het oog naar *Frankrijk*, werwaards de Vereenigde Staaten, in het voorleeden Jaar, twee Regimenten Voetvolk, onder JUSTINUS VAN NASSAU, gezonden hadden. ALBERTUS belegerde *Calais* en *Ardes*, en overmeesterde dezelve; doch gebrek aan toevoer deed hem naar *Vlaanderen* te rug keeren. Van de *Spaanſche* zijde zocht men hem te be-

beweegen tot het beleg van *Oostende*; doch MAURITS daar de lugt van krijgende, deed die Stad van alles zo wel voorzien, dat ALBERTUS besloot, dit tot nader gelegenheid uitestellen. In de plaats van *Oostende*, onderstond hij derhalven *Hulst* te bemagtigen, waar van hij wist dat gedeeltelijk de veiligheid van *Brabant* en *Vlaanderen* afhing; dit gelukte hem. MAURITS had, na de inneeming van *Hulst*, in 1591, de Graften aldaar wijder doen maaken, en van eenige Werken voorzien; de *Zeeuwen* hadden op zig genomen, die plaats verder te versterken; doch hun werd nagegeeven, dat zij meer voor 't Land dan voor de Stad gezorgd hadden; en 't bleek ook dat aan dezelve weinig verbetering geschied was. ALBERTUS bediende zig van eenen in den Krijg geoorloofden list: den Heere VAN RHONE gelast hebbende, over de *Schelde* in *Brabant* te rukken, even als of het op *Breda* of *Bergen op den Zoom* gemunt was, lokte hij MAURITS met de meeste magt derwaarts. GEORGE, Graaf van *Solms*, was met eene sterke bezetting daar binnen gelaaten. ALBERT zond CLAUDE DE BARLOTTE, met eenige Manschap, tegen de Stad; het gelukte hem bij nacht over de Vaart te raaken, dewijl van de Staatsche zijde zeer slegt wacht gehouden werd; waar op de Aartshertog de Stad naderde. Graaf MAURITS toog mede derwaards, en stelde order binnen de Stad; doch was niet in staat de bemachtigde Plaatsen te herwinnen. Hij hield stand te *Kruiningen*, van waar hij veel Volks naar *Hulst* zond. ALBERT voerde het grof Geschut voor de Stad; de overwinning ging niet zeer gemakkelijk, alzo de tegenstand hevig was. Den zestienden Augustus waren de Belegeraars zo verre doorgedrongen, dat zij de Stad opeischten, waar op een mannelijk antwoord gegeeven werd. In plaats van te stormen, ondernamen de *Spanjaarden* de Stad te ondermijnen; welke onderneeming eene laffe vreeze bij de Belegerden veroorzaakte. De Graaf VAN SOLMS werd aangesproken om de Stad overtegeeven, die 'er 't oor naar leende, doch tegengehouden werd door eenen MATTHIJS HELD. Nogthans moest de Stad bukken, na dat de Aartshertog 'er 60 Bevelhebbers en 5000 Gemeenen voor verlooren had. Zeer gewigtig was het verlies dezer Stad, alzo men daar door de Brandschattingen over een gedeelte van *Vlaanderen* kwijt raakte. De *Zeeuwen* toonden zig ongenoegd op den Graave VAN SOLMS, dien zij meenden zig laf

te

te hebben gedraagen. Kort daarna ontnamen zij hem het bevel over hunne Regimenten, en verklaarden zijnen dienst niet meer te begeeren; doch na dat hij zig voor de Vereenigde Staaten verantwoord had, gaven deeze hem het bevel weder te rug, zonder dat zig de *Zeeuwen* daar tegen verzetteden. De beloofde onderstand uit *Spanje*, die te rug bleef, en de muiterij der *Hoogduitschen*, noodzaakten den Aartshertog, voor het loopende jaar 1596, den Veldtocht te staken; hij begaf zig naar *Brussel*, daar hij met toejuiching ontvangen werd. Het goed vooruitzicht, echter, van zijn bestier verdween kort daarna, en dit jaar liep ten einde, met het maaken van toebereidzelen tot den aanstaanden veldtocht aan wederzijden, die voor de Staaten beter scheen te zullen uitvallen, dan de voorgaande. De Aartshertog ontving als nog geen onderstand uit *Spanje*, en klaagde in een Brief (die gelukkig onderschept werd) dat zijne magt in 't beleg van *Hulst* grootelijks gesmolten was. De Staaten daarentegen hadden groote hoop op den bijstand, dien zij uit *Frankrijk* verwachtten. Nauwlijks had het jaar 1597 een aanvang genomen, of Prins MAURITS ligte 5000 knegten, en 800 paarden uit de bezettingen, en ondernam daar mede het vijandelijke leger, dat onder den Grave van VERAX, bij *Turnhout*, lag, en 4000 knegten en 500 paarden sterk was, aantetasten; het geen hem zo wel gelukte, dat 'er meer dan 2000 begraven, en 500 gevangen werden; onder de dooden bevond zig ook VERAX; van de zijde der Staaten zeide men dat niet meer dan 10 man in 't gevegt gesneuveld waren. De overgang van 't Kasteel van *Turnhout* volgde daags daar aan; wordende het lijk van VERAX, door MAURITS, aan den Aartshertog gezonden. ALBERTUS, verslagen over deeze nederlaag, en 't verlopen van het beste deel zijner krijgsknegten, ontving eenige vertroosting, door het verrassen van *Amiens*, door FERNANDES PORTOCARRERO. Midlerwijl was de Aartshertog ijverig bezig om zijne magt meer en meer te versterken; met geen minder ijver werd aan der Staaten zijde hier aan gearbeid. Met dit alles scheen het geluk hunner wapenen zig tot de overwinning bij *Turnhout*, in 't voorjaar, te bepaalen; de onderneemingen, om *Schenkenschans*, *Steenwijk* en *Nijmegen* te verrassen, liepen tot niet, en hunne Ruiterij, in *Gelderland* en *Braband* op voordeel uitgezonden, werd, aan verscheiden oorden, geslagen. Doch tegen

het

het najaar verkeerde de kans: de Aartshertog tragtte *Amiens*, dat door den Koning van *Frankrijk* weder belegerd was, te ontzetten, en had, ten dien einde, zijn Leger naar *Braband* gevoerd, en voor de onzen open veld gelaten: dus men niet zuimde, hier van gebruik te maaken. Prins MAURITS nam *Allem* en *Rhijnberk* in, overmeesterde daar naa *Meurs*, en deed *Grol* voor zijne magt bukken. Hij toog verders van daar naar *Brevoort*, dat hij ſtormenderhand veroverde. *Endſchede* werd zo ſpoedig overgegeeven als 't opgeëischt was; waarop *Ootmarſum* en *Oldenzeel* volgden. Dit verricht hebbende, ſloeg MAURITS het beleg voor *Lingen*, dat zig mede aan hem moest overgeeven. Aldus triumpheerde der Staaten Veldheer, terwijl de *Spanjaarden* in de Nederlanden niets van aanbelang verrichtten; zij ondernamen wel eenige bedekte aanſlagen, maar werden, door de waakzaamheid der Staaten, alom verijdeld, waartoe de muiterij van het *Spaanſche* Krijgsvolk mede niet weinig toebracht: want hier door werd de ſtaat der *Spaanſche* Nederlanden ten uiterſten verward, terwijl de Steden, hoe zeer hun toegedaan, ſchroomden bezetting in te neemen; ja, ALBERTUS zelf moest zien dat hem, te *Venlo*, de intocht met de zijnen geweigerd werd. Deeze tegenſpoed der wapenen noodzaakte de *Spanjaarden*, liever list dan geweld te gebruiken. Alle voorſlagen van vrede van de hand geweezen zijnde, had men eene nieuwe vinding bedacht, om de Nederlanden het net over 't hoofd te haalen; men kreeg hier berigt, dat FILIPS zijne oudſte Dogter IZABELLA KLARA EUGENIA verloofd had aan den Aartshertog ALBERTUS, die den geestelijken ſtaat zoude afleggen, en *Bourgondien* met de *Nederlanden* tot eene huwelijksgift ontvangen. Hier door dacht men den haat tegen de Heerſchappij van *Spanje* afteweeren; doch de ſchrandere Nederlandſche Staatsmannen waren zo ligt niet te verſchalken; zij begreepen ſpoedig de veinzerij, die hier onder verborgen was, en zig naderhand openbaarde. Zij beſlooten daarom, den oorlog aan te houden, en zonden, ter aanmaaning van dien, met den aanvang van 't jaar 1589, hunne gezanten naar *Frankrijk* en *Engeland*. 't Eenigſte voordeel, dat *Spanje* hier mede behaalde, was, de vrede met *Frankrijk*, welke te *Vervins* geſloten werd; de Staaten, daarentegen, ſlooten een nieuw verbond met *Engeland*. Kort na het ſluiten van den vrede tusſchen *Spanje* en

Frankrijk, ontving men, hier te lande, de Brieven van de *Overdracht der Nederlanden aan de Infante*; waar uit men de oogmerken van FILIPS klaar beſpeurde: want in dezelve was uitdrukkelijk bepaald, dat deeze landen weder aan de Kroon moesten vervallen, indien de gehuwden geene Kinderen verwekten, of 'er mannelijke of vrouwelijke nazaten ontbraken. ALBERTUS, de langst levende zijnde, zou Landvoogd blijven; en de landen mogten, buiten bewilliging van *Spanje*, nimmer verdeeld noch vervreemd worden. Indien eene Vrouw aan 't bezit van dezelve kwam, zou men haar aan eenen der Koningen van *Spanje*, of zijne Erfgenaamen, ten Huwelijk beſteden. Ook zouden de Nederlandſche Vorsten hunne Kinderen niet mogen uithuwelijken, dan met bewilliging des Konings. Zo ijverig was men om aan een valſch oogmerk een goeden ſchijn te geeven: te ſchandelijker, voorwaar, daar men wist dat zij de verfoeienswaardigſte middelen te baat genomen hadden, om dit Huwelijk onvrugtbaar te doen zijn. — Schrandere Staatkundigen van dien tijd verzuimden niet hier op aantemerken, dat de Koning, onder dien dekmantel, niet kon nalaaten, zijne magt te buiten te gaan; dat Keizer KAREL DE V dit niet gedaan had aan zijnen naasten mannelijken Erfgenaam, dan in de volle vergadering, met toeſtemming der Staaten; maar dat FILIPS dit deed, bij eenen enkelen brief aan zijne Dogter, zonder bewilliging of toeſtemming der Staaten. IZABELLA zond, intuſſchen, haare volmagt aan haaren aanſtaanden Gemaal, om de Heerſchappij in haaren naam te aanvaarden. ALBERTUS vond het niet geraaden, zulks aan eene volle vergadering, maar alleen aan eenige Afgezondenen der Staaten kenbaar te maaken; en om dat hij voor den opſtand van eenige misnoegden vreesde, had hij *Brusſel* overlaaden met Krijgsvolk. In eene aanſpraak, die RICHARDOT, in zijnen naam, deed, werden alle de onheilen, den Staat overgekomen, toegeſchreeven aan de afwezenheid van den Vorst.

De gemagtigden der Staaten, voor wien de Raadsheer MAAS het woord voerde, deeden hem hulde, onder beding, dat aan de Staaten, binnen den tijd van drie Maanden, bewijs zoude worden gegeeven van de voltrekking zijns Huwelijks; dat hij zelf, vóór de Maand Maij van het volgende Jaar, uit *Spanje* zou te rug koomen; dat geduurende zijn afzijn, de *Stadhouders* en

en *Krijgsoverſten* niets nieuws zouden mogen onderneemen, en dat, intuſſchen, het bewind der Regeeringe, aan eenen *Landvoogd*, hem in den bloede beſtaande, zou in handen geſteld worden: doch dat men het doen der Eeden, in alle gewesten, eerst zoude vorderen, na de terugkomst van hem en zijne Gemalin. Nog in 't zelfde Jaar gaf de Aartshertog, door Brieven, kennis aan de Staaten van *Holland*, *Zeeland* en andere Bondgenooten, van zijn Huwelijk, en het daar uit volgend recht op de *Nederlanden*; hun te gelijk verzekering doende van zijne geneigtheid tot Vrede, en van den last, dien hij, tot de handeling daar over, had afgevaardigd; welke, nogthans, om wettige redenen, van de hand werden geweezen. Inmiddels had de Aartshertog zijnen Oom, den Kardinaal ANDREAS, uit den *Elzas* ontboden, en aan hem, geduurende zijn afwezen, de Regeering der *Nederlanden* opgedraagen; waarop hij zelf naar *Spanje* reisde. In Augustus van 't volgende Jaar keerde hij met zijne Gemalinne te rug, en vond het Land in ſlegter ſtaat, dan hij het gelaaten had. De Kardinaal ANDREAS was in twist met ARRAGON; de Soldaaten riepen om geld; de *Spaanſche Nederlanden* waren verarmd, 's Konings middelen uitgeput, en de Aartshertog, verre van in ſtaat te zijn deeze ongemakken te konnen herſtellen, bragt nieuwe ſtof tot ongenoegen mede. Men vorderde van de Staaten zwaare beden, en de huldiging werd, van tijd tot tijd, uitgeſteld, alzo *Braband* het weigerde, en ſterk aandrong op 't verzenden van het vreemde Krijgsvolk, het vernietigen der Kasteelen, en andere zaaken, te vooren beloofd. Maar IZABELLA, ſchoon aan ALBERTUS, zo als wij gezien hebben, volmagt gezonden hebbende, verklaarde nu, dat zulks buiten haare kennis geſchied was, en toonde zig zeer onvergenoegd over dat gedrag. Eindelijk geſchiedde de Inhuldiging; de Echtgenooten werden voor *Hertogen*, *Graaven* en *Eigenaars* der bijzondere Gewesten aangenomen, op het laatst van 't Jaar 1599. In 't begin van 1600, deeden de Staaten, hunne Krijgsmagt bijeen gebracht hebbende, door den Graaf VAN SOLMS dezelve geleiden. Na dat hij eenige *Spaanſche* Steden, die door den Vijand verlaaten waren, bezet had, trok hij voort tot *St. Andries-Schans*, vermeesterde dezelve met een derde deel des Legers, en ſloeg voorts den weg in naar *Nieuwpoort*, alwaar hij, door Prins MAU-

RITS, met de twee overige deelen gevolgd werd; wordende voorts, in allerijl, alles gereed gemaakt, om die Stad aantetasten. De Aartshertog, door een gantsch Leger, met een uitmuntend Veldheer aan 't hoofd, al te onzagt gewekt, verzamelde, in het beste en rijkste deel zijner gewesten, zijne Legermagt; hier met bedreigingen, daar met smeekingen de onwillige Krijgsknegten tot hunnen pligt aanzettende. Men verzekert dat hij, door IZABELLA, ondersteund werd, met bijvoeging, dat zij, wijzende op haare Oorçieraaden, zoude gezegd hebben, *dat zij liever al haare Vorstelijke pracht wilde missen, dan dulden dat de Soldaat, die zijnen plicht betrachtte, onbetaald zou blijven.* Het Volk hier door aangemoedigd, trok, vol vuur, met den Aartshertog aan het hoofd, ten getale van 10,000 Knegten, en 1600 Paarden, naar *Nieuwpoort*, met zulk een zonderlingen spoed, dat 'er eene groote verbaasdheid door verwekt werd in 't Leger van MAURITS; waar door de zaak der Staaten in grooter gevaar raakte, dan zij in langen tijd geweest was. Doch onze Held, ondersteund door 's Hemels bijstand, deed wonderen in den daarop volgenden Slag. De altoos moedige MAURITS had zijn Leger in die orde geschaard, dat al wat bij hem was, moest helpen overwinnen, of sterven: schoon men ook den Aartshertog de eere moet geeven, dat hij alles verrichtte wat geschieden konde. De volkomene overwinning bleef, echter, aan der Staaten zijde. (Een omstandig verhaal daar van, vind men onder 't Art. VELDSLAG BIJ NIEUWPOORT.) ALBERTUS, dus hevig geslagen, verrigtte, in dat Jaar, niets verder van eenig belang. Maar, in 't Jaar 1603, door eenige *Spanjaards* en *Italiaanen* versterkt zijnde, ondernam hij, na lang beraad, het beleg voor *Oostende*, 't welk drie Jaaren duurde, eer hij 'er meester van werd. De groote schatten en de menigte Volk, hier mede verspild, verzwakten hem zodanig, dat hij daarna niets van gewicht meer konde onderneemen; (zie OOSTENDE) maar een *Twaalfjaarig* bestand nodig had, om eenigzins adem te haalen. (Zie verder op 't Art. BESTAND.) Wij moeten hier nog aanmerken, dat hij tot zo verre vernederd was, dat hij, benevens de *Spanjaarden*, de *Vereenigde Nederlanden* voor een *vrijen Staat* moest erkennen. Van toen af aan bragt de Aartshertog zijn leven in vrede door: want hoewel 'er, over verschoiden *Artikelen van het*

Be-

Beſtand, nog eenige twijffelingen ontſtonden, werden, echter, dezelve volkomen onderhouden. Nadat het zelve geëindigd was, en toen de Staaten, hoe gaarne de Aartshertog zulks begeerde, in den vreede niet konden bewilligen, rustte hij zich wel ſterk ten Oorlog toe, maar ſtierf, zonder Erfgenamen na te laten, te *Brusſel*, op den twaalfden Julij van het Jaar 1621. Doorgaans heeft hij den lof gehad van Verſtandig, Waakzaam en Godvruchtig. Wat aangaat zijn ſtaan naar de Keizerlijke waardigheid, daar van is niets met zekerheid te zeggen, ſchoon zijn ongenoemde *Franſche Levensbeſchrijver* daar van veel ophef maakt. Deeze Levensbeſchrijving, of Historie van den Aartshertog ALBERTUS, draagt in 't *Fransch* den tijtel: *Histoire de l'Archiduc* ALBERT, *Gouverneur General & puis Prince Souverain de la Belgique*; gedrukt te *Keulen*, in 't Jaar 1693. Het Werk is verdeeld in vijf Boeken, beſlaande, buiten de Opdracht en Voorreden, 381 bladzijden. Mijns wetens is het nooit in het Nederduitsch overgebracht; daar men niets bij verlooren heeft, dewijl het geheele Boek niet een éénige bijzondere omſtandigheid vermeld, die men, buiten hetzelve, niet weet. Buiten andere afbeeldzels van hem, heeft men ook die van HOUBRAKEN.

Zie VAN MEETEREN; BOR; DE GROOT; VAN LOON, *Ned. Penningk. Nasſauſ. Oorlogen*; *Nasſauſ. Lauwerkrans*, enz.

ALBERT DE EERSTE, van dien naam, uit het Huis van *Oostenrijk*, en oudſte Zoon van Keizer RUDOLPH DEN EERSTEN, beklom, na eene menigte moeilijkheden, en bijzonder met Keizer ADOLPH VAN NASSAU, na deszelfs ombrenging, den *Roomſchen* Rijkszetel. Naauwlijks zat hij op den Throon van zijnen Vader, of 'er ontſtonden, meest door zijn toedoen, veele onlusten in *Duitschland*; zo dat de Keurvorſten in bedenking namen, om hem weder aftezetten. Het was bij deeze gelegenheid, dat Graaf JAN VAN HOLLAND, in *Zeeland*, in 't Jaar 1299, ſtierf, in de kragt zijns Levens, niet zonder vermoeden van vergeven te zijn. Dewijl hij geene Erfgenamen naliet, moesten zijne Landen, naar rechten, aan zijnen Oom, Graaf JAN VAN HENEGOUWEN, vervallen, uit kracht zijner geboorte, dewijl hij de Zoon was van Gravin ADELHEIDE. Doch toen nu JAN het bezit van de

beide Graafſchappen wilde aanvaarden, matigde de Keizer zig het zelve aan, en gebood aan gemelden Graave, het te ontruimen, en aan hem over te geeven. Men ſtond verbaasd over het gedrag van den Keizer; te meer, als hij ſcheen, met geweld zig te willen meester maaken, en, ten dien einde, met een Leger te *Keulen* kwam. Maar de gezamenlijke Keurvorsten verſchaften hem zo veel werks, dat hij van zijne eiſchen moest afzien.

Om alle de duiſterheden hier van op te helderen, zullen wij het verhaal, zo als het, door den Heer WAGENAAR, *in* 't III Deel zijner *Vaderlandſche Historie*, word opgegeeven, hier nederſtellen, en het met dat van andere geloofwaardige Schrijvers vergelijken. Men leest aldaar, bl. 40. „ Dat de eerſte zorg van „ Graaf JAN DEN TWEEDEN, liep over het verzoenen of bedwingen van alle, die deel aan den dood van Graave FLORIS gehad, of Heere WOLFERDS zijde gehouden hadden. *Zeeland* „ was nog vol van deeze ſoort van misnoegden, enz. Niet lang „ hier na, vervoegde JAN VAN RENESSE, die ſedert dat hij, door „ toedoen van Heere WOLFERD, gebannen geweest was, buiten „ 's Lands gezworven had, dog na WOLFERDS dood te rug gekeerd was, zig bij Graave JAN DEN TWEEDEN, aanbiedende, wegens den aanſlag tegen Graaf FLORIS, waar mede hij, „ door GERARD VAN VELZEN, betigt was, volkomen te willen „ zuiveren, en borg voor zijn goed gedrag te willen ſtellen; 't „ zij dit hem ernst was of niet, de Graaf gaf bevel om een „ ſchriftelijken borgtogt op te ſtellen; doch toen dit geſchied „ was, kon RENESSE geene borgen vinden: waar op de onderhandeling werd afgebrooken. RENESSE begaf zig naar *Zeeland*, „ en aldaar met VAN BORSELEN zamenſpannende, verwekte hij „ eenen gevaarlijken opſtand, welke binnen korten tijd grooten „ aanhang kreeg.

„ De Graaf had, op de eerſte tijding hier van, wel eenig „ volk op de been gebragt, met het welk hij naar *Zierikzee* „ overgeſtoken was, dog de magt van RENESSE overtrof de zijne verre; zo dat hij niets onderneemen durfde. Uitgenomen „ van *Zierikzee*, maakte RENESSE zig eerlang meester van gantsch „ *Schouwen*, alwaar zijne goederen gelegen waren. De Graaf „ ontbood hier op een Vloot uit *Holland*, die, onder 't geleide „ van den Heere van REIMERSWAALE en van GUY VAN HENEGOU-

„ WEN,

„ WEN, in *Walcheren* landen moest; doch een ſchielijke don-
„ derbuij verſtrooide de Vloot, die den misnoegde *Zeeuwen* ge-
„ deeltelijk in handen viel. GUY zelf werd, bij deeze gelegen-
„ heid, gevangen genomen, doch kort daarna uitgewiſſeld tegen
„ de Zoonen van Heere WOLFERD, die Graaf JAN, van wegen
„ den Koning van *Frankrijk*, eenigen tijd in hegtenis gehouden
„ had.

„ KAREL VAN VALOIS, Broeder van FILIPS DEN SCHOONEN,
„ voerde, omtrent deezen tijd, een voorſpoedigen Krijg in
„ *Vlaanderen*, en belette de *Vlamingen*, hunne vrienden in
„ *Zeeland* te onderſteunen. Dit gaf Graave JAN, die anders,
„ door 't verlies zijner Vlooten, zeer in 't naauw gebragt zoude
„ geweest zijn, voor eenigen tijd, wat ruimte, terwijl RENES-
„ SE's aanhang voor 't keeren van den kans des oorlogs bedugt
„ was. Beide partijen namen derhalven gereedelijk de bemidde-
„ ling aan, die hun, door VALOIS, uit zijns Broeders naam, aan-
„ geboden was. Eerlang werd het geſchil, tuſſchen Graaf JAN
„ en RENESSE, aan de uitſpraak van Koning FILIPS verbleven.
„ Tegen *St. Jans Miſſe*, zijnde den vierentwintigſten van Junij,
„ moesten partijen te *Biervliet* Borgen of Gijzelaars leveren,
„ voor de onderhouding van 't Beſtand, welk, tot dien tijd toe,
„ geſlooten was. De Graaf deed dit: doch RENESSE bleef in
„ gebreke. 't Beſtand tot op de helft van Augustus verlengd zijn-
„ de, handelde men middelerwijl over den vrede. RENESSE,
„ vermoedende of bemerkende, dat de Koning te zeer naar
„ 's Graaven zijde helde, brak de overeenkomst af, en keerde
„ wederom herwaards. —

„ Terwijl de onderhandeling nog duurde, deed de Graaf zijn
„ best, om het getal zijner Partijen te verminderen. Omtrent
„ het midden van Julij, ſloot hij een verbond van vriendſchap
„ en onderlinge beſcherming met JAN DEN II, Hertog van
„ *Lotharingen* en *Braband:* die deel aan den aanſlag tegen
„ Graaf FLORIS gehad hebbende, ten zelven tijde beloofde,
„ voor de rust van de ziele des vermoorden eenige bedevaarten,
„ en andere ſoorten van boete, te zullen doen. Ook bewerkte
„ Hertog JAN een onderling verdrag, tuſſchen Graave JAN ter
„ eener, en JAN, Heere van *Kuik*, en JAN, Heere van *Heus-*

„ *den*, ter andere zijde: bij het welk de Partijen zig verbon-
„ den, elkanderen geene ſchade te zullen toebrengen.
„ RENESSE, intuſſchen naar alle kanten uitziende, om zijnen
„ aanhang te ſterken, haalde ieder over, die eenig deel had aan
„ den aanſlag tegen Graaf FLORIS. FLORIS VAN BORSSELEN, die
„ den Graave reeds hulde had gedaan en zijne Klederen droeg,
„ was nu een der eerſten, die RENESSE toe en hem afvielen.
„ RENESSE had voor, Graaf JAN van 't Graaflijk bewind over
„ *Holland* en *Zeeland* te ontzetten; en vervoegde zig, om dit
„ uit te voeren, bij den Keizer ten Hove; voorgeevende, dat
„ het *Graafſchap als een Leen des Rijks met het afſterven van*
„ *Graaf Jan den Iſten aan 't Rijk vervallen was, en door*
„ *Jan den IIden onwettelijk beheerd werd.* Hier bijvoegende
„ hoe de Keizer, (toen ALBERT of ALBRECHT *van Oostenrijk*,)
„ zig, met een magtig Leger, gemakkelijk konde verzekeren
„ van het Graafſchap, aangezien de Edelen en Steden gereed
„ ſtonden om hem toe te vallen, zo dra hij zig hier te lande
„ vertoonde. Kortom, hij wist zijnen voorſlag den Keizer zo
„ ſmaakelijk te maaken, dat deeze een beſluit nam, om zig in 't
„ bezit van *Holland* en *Zeeland* te ſtellen." Wij vinden, bij
den Hiſtorieſchrijver WAGENAAR, deeze volgende aanmerking:
„ RENESSE's voorgeeven, dat het Graafſchap aan het Rijk ver-
„ vallen was, *zou grond gehad hebben*, indien men het als een
„ *kwaad leen*, dat alleen op de mannelijke nakomelingen van
„ den bezitter verſterven kon, moest aanmerken." (een gezeg
de, waar door hij bewijst, de Leenroerigheid aan het rijk te er-
kennen.) „ Doch wanneer men het voor een goed rijksleen
„ hield, welk op den naasten erfgenaam, 't zij vrouw of man,
„ verſtierf, gelijk het doorgaans aangemerkt is, moest zijn voor-
„ geven, als ongegrond verworpen, en JAN DE II voor wettigen
„ Bezitter van 't Graafſchap gehouden worden. Ondertuſſchen
„ kon RENESSE met eenigen ſchijn worden geweerd, alzo men
„ nog geen voorbeeld had van 't verſterven van 't Graaflijk be-
„ wind op iemand, die uit eenen zijtak, langs eene vrouwe,
„ geſproten was. —
„ Keizer ALBRECHT, die zig reeds vleide met de hoop, van
„ *Holland* en *Zeeland* wel haast voor zijne overmacht te zien
„ bui-

„ buigen, vond zig, echter, in deeze verwachting bedrogen.
„ Terwijl hij te *Keulen* een Leger verzamelde, had hij heimelij-
„ ke brieven aan de *Hollandſche* en *Zeeuwſche* Steden afgevaar-
„ digd, in welke hij van dien toeleg kennis gaf. Eenige deezer
„ Brieven werden Graave JAN in handen geſteld, die terſtond
„ daar op, door gantsch *Holland*, een Heirvaart deed beſchrij-
„ ven, en een aanzienlijk Leger van Edelen en Poorters op de
„ been bragt. De Keizer kwam met zijne magt, in Augustus,
„ te *Nieuwmegen*; alwaar hij den Graaf dagvaarde, onder be-
„ lofte van vrijgeleide. Doch deeze, onderricht dat 's Keizers
„ Leger zo talrijk niet was als het zijne, ſchroomde niet, te
„ *Gorichem*, alwaar hij de zamelplaats had gehouden, ſcheep te
„ gaan, en den Waalſtroom op naar *Nieuwmegen* te ſtevenen.
„ Naar maate dat hij naderde, week de Keizer, die dus tot aan
„ *Kraanenburg* afzakte. De Graaf ontſcheepte zijn volk bij
„ *Nieuwmegen*, en zoude voortgetrokken hebben, indien WIG-
„ BALD, Aartsbisſchop van *Keulen*, tusſchen beiden tredende,
„ geen verdrag had bewerkt: waar bij Keizer ALBRECHT beloof-
„ de, te rug te zullen keeren, en Graaf JAN in 't gerust bezit zij-
„ ner landen laaten: mids hij dezelve van den Keizer ter Leen
„ ontving; gelijk geſchiedde." Dit Verbond werd geſlooten op den vijftienden Augustus.

Zie hier het gantſche verhaal in zijn geheel, meest overeenkomende met het geen men bij MELIS STOKE, van vſ. 238—368 leest: uitgenomen het geene WAGENAAR zegt, uit het *zevende* Boek van deezen Schrijver te melden, doch aldaar door ons niet gevonden wordt; namelijk, van dat *verbond*, dat, *tusſchen hen gemaakt was, en waar bij Graaf Jan, in de bezitting 'er van zoude blijven, mids die van dezelve te Leen ontvangende.* Dat dit, echter, een zeer groote misſlag is, blijkt ten klaarſten; voor eerst, dewijl dit niet te vinden is, of men moet het willen haalen uit de Aantekeningen van ALKEMADE op MELIS, die door zijn Ed. niet aangehaald zijn. Dewijl wij, op 't Art: van de Leenen en Leenroerigheid, over derzelver beſtaanbaarheid of onbeſtaanbaarheid, en in hoe verre het eerſte plaats heeft gehad in dit geval, moeten handelen, zullen wij hier alleen zeggen, dat wij geen het geringſte bewijs vinden, dat DIRK DE EERSTE, als *Graaf van Holland*, zijne goederen van de *Frankiſche* Ko-

ningen te Leen gekregen heeft; uitgenomen eenige, daar hij alleen het beſtier over had. Even weinig zeker dunkt het ons, ja ontbloot van allen grond, dat Graaf JAN ooit met de Rijksleenen bekleed is geworden. Want al het geene VAN LOON in deeze zaak bijbrengt, beſtaat, volgens zijne eigen woorden, bl. 85, alleen in bedenking, Onderzoeken wij nu dat *Verbond*, of *Verdrag*, het geen de Heer WAGENAAR opzettelijk zegt, geſloten te zijn op den vijfiienden Augustus, zo moeten wij ons erinneren, dat WAGENAAR zelfs uit MELIS heeft gezegd, dat, hoe meer Graaf JAN *Nieuwmegen* naderde, hoe de Keizer meer agterwaarts trok, en dat de Graaf zijn Volk zoude ontſcheept hebben, indien niet WIGBALD, Aartsbisſchop van *Keulen*, tusſchen beiden tredende, een Verdrag bewerkt had. WIGBALD is, derhalven, de rechte man, die weten moest en weten kon, waar in het Verbond beſtond; en deeze is onze eenige getuige niet: de Bisſchop van *Bazel* was neffens hem aan de zijde van ALBERT; en JAN, Hertog van *Braband*, nevens GODEVAART, Heer van *Aarſchot* en *Virſon*, aan de zijde van JAN *van Henegouwen*. Zie hier nu derzelver uitdrukkelijke bevestiging, welke een onwankelbaaren grond van zekerheid oplevert:

„ Allen, die deezen Brief zullen zien en hooren; wij *Jan*, „ *bij de genade Gods*, *Hertog van Lotryk*, *van Brabant en* „ *van Limburg*, en wij *Godevaard van Braband*, *Heer van* „ *Aarſchot en van Virſon*, doen kond; hoe de hooge en *Ede-* „ *le man*, *Jan*, *Graaf van Henegouwe*, van Holland en van „ Zeeland, en Heer van Friesland, zig onderworpen heeft aan „ 't zeggen van de Eerwaardige Vaders in onzen Heere, mijn „ Heer *W. by Gods genade Aartsbisſchop van Keulen*, en *P.* „ *Bisſchop van Bazel*, en van ons, wegens de oneenigheden, „ die daar ontſtaan waren, tusſchen den uitmuntenden Vorst „ *Aelbrecht*, door Gods genade verkooren Koning der Romei- „ nen. Overzulks *verklaaren* wij niets te weeten noch te zeg- „ gen, dan van een Huwelijk tusſchen *Jan*, zijnen oudſten „ Zoon, en de Dochter van onzen Heer Koning voornoemd: „ Item van eenig uitgelegd *Geleide Geld*, zo bij den eenen als „ bij den anderen uitgelegd en verſchooten, gelijk nader daar „ van blijken bij 't *Compronis*, hier op gedaan. In Oirkonde „ heeft ijder van ons dit met zijn Zegel bevestigd. Gegee-

„ ven

„ ven des Zaterdaags voor half August, in 't jaar der genade
„ MCCC."

Dus luid een handſchrift, gemaakt en gegeeven van wederzijdſche Gevolmagtigden. De twee Bisſchoppen, bezorgd voor de Eere des Keizers, hadden zig vrijwillig naar *'t Hollandſche* Leger begeeven. Graaf JAN, hunne aankomst vernomen hebbende, verzocht den gemelden Hertog en Heere GODEVAARD, om met hun te ſpreken, en vervolgens eenige overeenkomst te treffen, (doch geenzins ſmekende of verzoekender wijze, om het Leen te mogen behouden), maar op zulke voorwaarden, als hij hun ſchriftelijk overleverde. Dus hadden zij, gelijk in alle Compromisſen, een bepaalden, maar de Bisſchoppen, in tegendeel, een onbepaalden last, om te handelen zo als zij best konden. Dat de vreeze van den Keizer groot was, kan men ook opmaken uit zijne verhaasting; want den 10den Aug. kwam Graaf JAN in 't gezigt van *Nymeegen;* den 13den gaf hij zijn *Compromis*, en ontving daar tegen de gemelde verklaaring, en, volgens STOKE, was, op den 15den, alles reeds bevredigd.

Wie ziet dus niet ten allerklaarſten, dat hier van geen *Leen*, maar van een *Huwelyk* en *uitgeſchoten geld* gewag gemaakt word; hoewel het ons onbekend is, wat hier over geſproken mag zijn; dan, het zij ons genoeg te weeten, welke zaak bij het Compromis bepaald was. Met reden moest men verwagten, dat een man als de Heer WAGENAAR, in 't *Charterboek*, II. Deel, pag. 12, zoude hebben gezien, dat, in het daar uit bijgebragte getuigſchrift, de *Brabanders* Graaf JAN, niet alleen noemden *Graaf van Henegouwen*, maar ook van *Holland* en *Zeeland*, en Heer van *Friesland*. Dit nu leezende, behoorde hem zo wel als ons te zijn gebleeken, op de allerovertuigendſte wijze, dat 'er, op den 13den Aug. geen verſchil meer was over het Graafſchap van *Holland*, dewijl dat op den 10den reeds afgedaan was, in 't zelfde oogenblik dat ALBERT, op 't eerſte gezigt van Graave JAN, de vlugt nam.

Wij achten de waarheid deezer geſchiedenisſe te klaar, dan dat wij, volgens veeler gewoonte, blindelings de misſlagen van WAGENAAR zouden volgen. Zie verder SCHRIVERIUS, in de *Toetsſteen op de Goudſche Chronijk*, bl. 267. en zijn *Chronijk der Graven van Holland*, in 4to. VOSSIUS, *Nederlandſche Jaarbee-*

boeken, bl. 260. die mede opzettelijk ontkent, dat de oude MELIS, die in dien tijd leefde en ſchreef, daar iets van wist; VAN HEMERT, *Graven van Holland*, bl. 205. en boven allen de onſchatbaare aantekeningen van den Heere B. HUIDEKOOPER, op den gemelden MELIS STOKE, die hier alles beſlisſen, in 't III. Deel, bl. 22, 23 en 24, en verder bl. 527 en 528 enz. Tot ſlot voegen wij hier bij, de woorden, Graave JAN DEN TWEEDEN, door LANGENDIJK, in den mond geleid.

„ Ik heb, beroemde Vorst, geen vrijgeleij begeerd,
„ En 't vroomſte volk vergaard, op dat gij werd geëerd,
„ Indien gij u als vriend en Bondgenoot wilt draagen;
„ Doch zo ge uw achting door een vijandſchap wilt wagen,
„ Koome ik u vroeg genoeg, en toone u met mijn magt,
„ Hoe weinig Holland hier het *Duitſche Leenrecht* acht.
LANGENDYK, *Graven van Holland*, bl. 150.

ALBERT *Byling*, een man, die zig, zo in zijn leven, als met zijnen dood, ten tijde van Vrouwe JACOBA VAN BEIJEREN, beroemd gemaakt, en den naam van den *Hollandſchen Regulus* verkregen heeft. Als de zaaken deezer Vorſtinne reeds zo verre waren te rug gelopen, dat Hertog JAN VAN BRABAND tot Graaf van *Holland* en *Zeeland* gehuldigd was, poogde zij ſommige Steden en Kasteelen weder magtig te worden. FLORIS VAN KYFHOEK, of KIEFHOEK, werd, ten dien einde, met eenig volk, naar *Schoonhoven* gezonden, om dat te bemagtigen; het geen ook, door verſtandhouding met eenige *Schoonhovenſche* Burgers, wel haast verricht werd. Maar het Slot, waar in zig bevonden de Hoofdmannen WILLEM COSTER, (of mogelijk beter, WILLEM VAN DEN COULSTER) en ALBERT BYLING, bood, zes weeken lang, dapperen tegenſtand; tot dat zij, door hongersnood gedwongen, met de bezetting, uit 50 man beſtaande, onder beding van leevensbehoud, deezen ALBERT alleen uitgezonderd, zig overgaven; hij moest, ter goedkeuring van Vrouwe JACOBA, gevangen blijven. ALBERT verzocht ontſlag voor een Maand, ten einde zijne vrienden te bezoeken; KIJFHOEK vergunde het hem, onder voorwaarde van, na verloop van dien tijd, te zullen terug komen; tot ieders verwondering, hield die dappere man zijn woord. Hij ſtel-

't Geslachtwapen van MARNIX vinde ik, vóór zijne *Bijenkorf*, op de tijtelplaat, en onder zijn beeldtenis, na de opdragt van zijn Vertaald *Tafereel der Religie-verschillen*, bestaan te hebben in *een schuinschen of dwarsbalk*, of *band met twee sterren*; en hier mede stemt overeen J. LE CHARPENTIER, in zijne *Histoire Genealogique des Pais bas, ou Histoire de Cambray & du Cambresis*, Vol. I. Part. III. p. 767. „ Elle étoit *d'azur a la bande d'argent, accostée de* „ 2 *etoiles d'or*". In het *supplement aux Nobilaire des Pays bas & de Bourgogne* a Louvain, wordt her, pag. 53. nog eenigzins uitgebreider opgegeeven, als zijnde: „ *d'azur a la bande d'argent, accostée de deux* „ *etoiles d'or*; *Cimier*, *une Licoine issante* —— d'argent, la coine & le coin d'or. —— Het wapen van ST. ALDEGONDE, als zijnde deszelfs beschrijving hier zo zeer niet nodig, kan men aantreffen bij LE CARPENTIER, Vol. I. Part. III. p. 69.

1. CHARLES LEVIJN, Heer van *St. Aldegonde*.
2. ALIX LEVIJN.

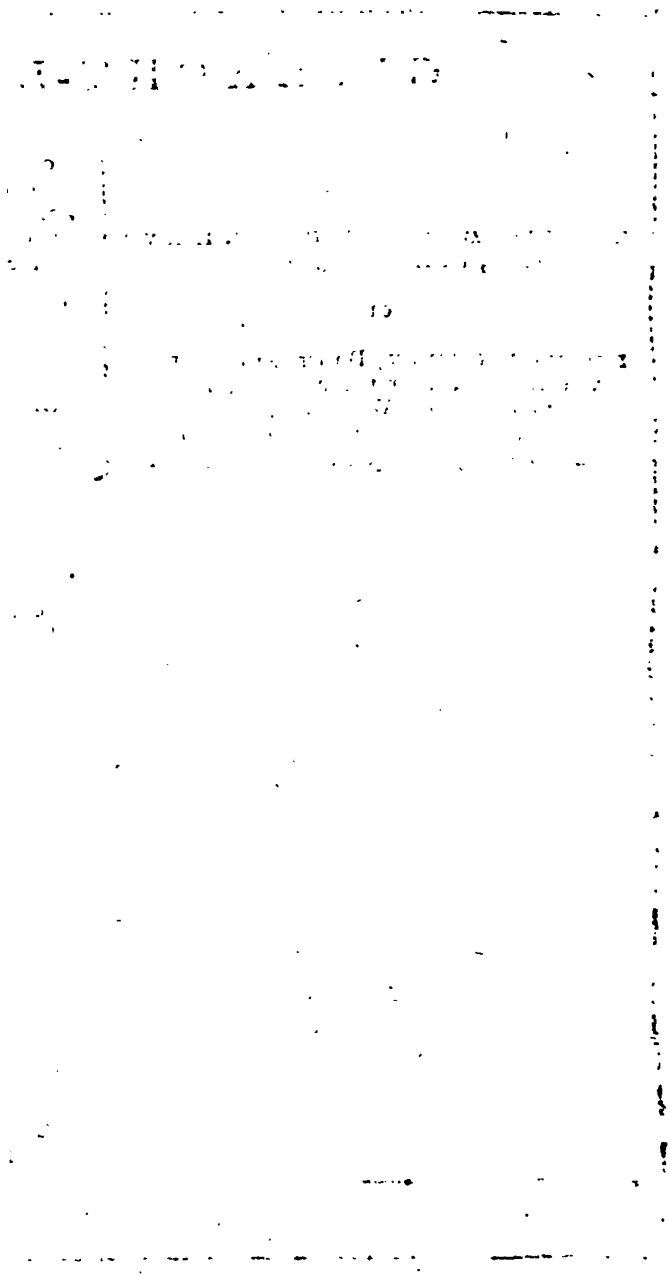

ſtelde zig in 's vijands handen, ſchoon hij te vooren wist, het met den dood te moeten bekoopen, zo als ook gebeurde. KIJFHOEK liet hem, dien zelfden nagt, levendig, op de Molenwerf, in de aarde begraaven. Omdat ALBERT, wegens zijn gedrag, van ieder een bemind werd, durfde men het vonnis niet in 't openbaar en bij dag volvoeren. M. VOSSIUS, in zijne *Jaarboeken*, bl. 644. zegt hier van: „ Had KIJHOEK de geheugenis van dit ſnode ſtuk ten zelven dage met een konnen begraven, dan zoude zijn deugd bij de nakomelingen niet bezwalkt zijn; maar nu hij zijne getrouwheid aan JACOBA betoond en zijne overwinningen, met die vuile daad beſmet heeft, zal BEYLING eeuwig met eere leven, en hij daarentegen in vervloekinge bij de nakomelingen zijn." Deeze ſchandelijke daad gebeurde in 1424.

Zie HALMA; GOUDHOEVEN, fol. 449. en VOSSIUS.

ALBERT *Janszoon*, of *Janſonius Albert*, een Karmeliter Monnik, geboortig van *Haarlem*, naar de gelegenheid van dien tijd tamelijk geleerd, ſchreef *Commentarien* over *Petrus Lombardus*, gezegd *Magister Sententiarum*, en eenige andere *Tractaten:* dog daar is weinig van gedrukt; hij overleed te *Leuven*, in 't Jaar 1496.

Zie HALMA; BOXHORN, *Toneel van Holland.*

ALBERTUS VAN AREMBERGH; zie *Arembergh (Alb.)*

ALBERTUS HOTTENUS; zie *Hottenus (Alb.)*

ALBERTUS JOACHIMI; zie *Joachimi (Alb.)*

ALBERTUS SONK; zie *Sonk (Alb.)*

ALBERTINA AGNES, Dogter van Prinſe FREDRIK HENDRIK *van Oranje* en van AMELIA VAN SOLMS, gebooren den 26 April 1634. Zij was, uit dit Huwelijk, de derde Dogter, en het vijfde Kind, even als alle de andere, van haare vroegſte Jeugd af aan, in alle Christelijke Deugden opgevoed, en droeg, in rijpere Jaaren, den roem weg van eene verſtandige Prinſeſſe te zijn. Deeze Vorſtin, bij alle haare aanminnige hoedanigheden, een bevallig

lig gelaat hebbende, verloor haaren doorluchtigen Vader, in 't Jaar 1647, en in 1650 haaren eenigen Broeder WILLEM DEN TWEEDEN. Dus geraakte zij, op den Ouderdom van 17 Jaaren, onder de Voogdije van de Vorſtin haare Moeder. Op den tweeden van de Maand Maij 1652, voltrok zij, te *Kleef*, den Echt met WILLEM FREDRIK, Graave van *Naſſau*, Stadhouder der Provintie *Friesland*, en leefde met denzelven den tijd van twaalf Jaaren, vijf Maanden en eenige daagen. Na het verlies van dien heldhaftigen Gemaal, op den 21 October 1664, door de gevolgen van een allerongelukkigſten Piſtoolſchoot, waar mede hij, onvoorziens, zeven dagen te vooren, te *Leeuwaarden*, zig zelven gekwetst had, bleef zij weduw met drie Kinderen, als: AMELIA, gebooren den 5 December 1654; HENDRIK CASIMIR, Stadhouder van *Friesland*, gebooren den 18 Januarij 1657, en SOPHIA WILHELMINA, gebooren in 't Jaar 1664. Deeze Prinſeſſe beſteedde al haaren vlijt aan de Opvoeding van deeze Kinderen, tot dat de nood des Vaderlands haar uit deeze ſtille bezigheid rukte. *Holland* werd, van alle kanten te gelijk, door *Engeland*, *Frankrijk*, *Keulen* en *Munſter* overvallen; zij gaf haaren Zoon, op verzoek der Staaten van *Friesland*, nog maar 15 Jaaren oud, om zijn leeven voor het Vaderland te waagen; zij zelve ſpaarde niets om 's Lands Krijgsmagt aan te moedigen. Onder het vermaak van haare Kinderen in Jaaren te zien toeneemen, gevoelde zij de ſmarte, het afſterven van haare nog eenige Dogter AMELIA, in 1693, en van haaren Zoon, in 1696, te moeten ondervinden. Op den 28 Junij van dat Jaar, betaalde zij zelve aan de Natuure den laatſten Tol, in *Friesland* op het *Oranje-Woud*, en werd, zonder eenige pracht, te *Leeuwaarden* begraven.

Zie H. A. STEENBERGEN, *Lijkreden op* ALBERTINA AGNES.

ALBERTOMA, (*Albertus*) werd gebooren te *Groningen*, op den 23 November 1644. Hij oeffende zig, van der Jeugd af aan, in de Studien der H. Godgeleerdheid, en werd eerſt Predikant te *Appingadam*, 1683 te *Emden*, en daarna te *Groningen*, alwaar hij in 1720 overleed. Men ziet van hem nog, te *Emden*, op Gouden en Zilveren Medailjes, geſlagen ter gelegenheid van het Hondert-Jaarig Jubilé van het Collegie der Heeren veertigen, in het Jaar 1689 gevierd, dit Opſchrift;

Te-

Teder was op Frieslands zoom,
Emdens wiege bij den ſtroom,
Maar als God haar heeft beſtraald,
Met zijn licht dat nimmer daald;
Klom zij, als Gods Stad omhoog,
Zelfs haare Vijanden in 't oog:
Als een Moeder in haar ſchoot,
Borg zij Ballingen in den nood,
Hollands toevlugt, Brabandsch ſchuil
Afgods ondergang en kuil,
Neerlandsch ſleutel, Duitschlands ſlot,
Emden blijft getrouw aan Godt.

ALBERTSBERG of *Albrechtsberg*, was, voorheen, bij *Haarlem*, een voornaam Slot, of, zo als LEEGWATER zegt, het Hof en de Schatkamer der Graaven van *Holland*, in dien oord. Aldaar hebben zij hunne Handvesten en opene Brieven gegeven. Naar allen ſchijn moet de ſtigting daar van worden toegeſchreven aan FLORIS DEN TWEEDEN, bijgenaamd DEN VETTEN, die in de geſchiedenisſen zo bekend is, en geregeerd heeft, van 't Jaar 1091 tot 1122. Uit eene zeer oude Chronijk is op te maken, dat het niet later kan gebouwd zijn: want daar in word verhaald, dat Graaf DIRK, te weeten *de Zesde*, een Broeder had, dien men *den Zwarten* noemde; deeze beide waren Zoonen van FLORIS DEN VETTEN. FLORIS verzette zig tegen zijnen Broeder DIRK, omtrent het Jaar 1132, zo dat hij *Holland* ruimde, naar *Friesland* trok, den Landzaaten bijſtand verleende, met hun voor *Alkmaar* kwam, die Stad verbrandde, en verder een geheel Jaar met de *Kennemers* oorloogde, doordien veelen van het gemeene Volk hem toevielen. Deeze FLORIS DE ZWARTE, (bij HALMA ſtaat verkeerdelijk DE VETTE) volgens dien *Chronijkſchrijver*, leidde, in eenen dag, al het Land daaromtrent in koolen, zelfs mede tot Graave DIRKS Wooning, te *Albrechtsberg* en *Haarlem* toe. Doch dat dit Slot naderhand bewoond is, en gevolglijk herbouwd, blijkt genoegzaam daar uit, dat Graaf FLORIS DE VIJDE, in de Jaaren 1284, 1288 en 1292, verſcheidene Brieven en Handvesten aldaar bezegeld heeft: gelijk ook naderhand JAN

DE

DE TWEEDE, in 1303. Dit *Albrechtsberg* in *Kennemerland*, hoewel meermaal herbouwd, is, echter, door den tyd vergaan.

Zie HALMA, *en zijne aangehaalde Schrijvers.*

SMIT, in zijn *Schatkamer der Nederlandſche Oudheden*, geeft 'er de Afbeelding van, zo als het zig vertoonde, Ao. 1706, uitmakende een oud en nieuw zamenſtel. Want in den middelſten muur bevond hij den ingang gemaakt tot het Woonhuis, en in den ſlinker vleugel van eenen gemeenen dikken muur, de deur om in den Bogaard te gaan; en aan de regter zijde 't Kapelletje van *S. Petronell.* Doch ROCHMAN, zegt hij, *tekende de ruïne van dit Huis, uit de Bogaart op zij, beter als ik, die het van vooren op de plaats affchetſte.* Dat dit Huis der Graaven Hof en Schatkamer geweest is, (zegt hij verder) hebben de bewoonders van 't vertimmerde gebouw naderhand willen aantoonen uit de woorden, die zij, in den Bogaard, op hardſteen geſteld hebben.

HIC QUONDAM
HOLLANDIÆ
CURIA:

d. i. *Hier was eertyds het Hof van Holland.*

De Schrijver van 't vervolg op gemelde *Schatkamer*, voegt 'er, uit BOXHORN, *Toneel van Holland*, bij: Tuſſchen *Haarlem* en *Alkmaar*, is een berg of hooge plaats, tot eere van den H. *Adelbertus* gewijd, gemeenelijk gezegd *Alberts-berg*, daar de Graaf, als Heer van *Kennemerland*, begroet werd, met een ſtaatelijke vergadering des Volks en des Adels. Tot ſlot zegt hij, uit de aantekeningen van PARS, in zijne *Katwykſche Oudheden*, dat dit Huis geſtaan heeft, digt bij een tak des Rhijns, welke daar voor bij liep.

Van dit huis *Albertsberg*, was de Heer ALBERTUS LIPPERT, in den jaare 1750, bezitter. Het heeft thans weinig aanzien; dog, wegens deszelfs voorigen luister, draagt de onderhoorige landſtreek als nog den naam van *Albrechtsberg*, en ook *Bloemendaal.*

daal. Het is het Noordelijkſte van drie zamengevoegde Ambachten, in de Baljuagie van *Brederode*, tusſchen *Tetrode* en *Velzen*; ten Oosten heeft het *Zuid-Akendam*, *Hoogerwoord*, *Schooten* en *Zaanen*. Dit *Albertsberg* of *Bloemendaal*, zo als het, in de gemeene benaaming, beter bekend is, heeft een Kerkje, onder welk ook die van *Tetrode* en *Overveen* behooren, 't welk in 't jaar 1633 volbouwd, en 't eerſte is, waar van men aldaar gemeld vindt; ſchoon 't denkelijk zij, dat, in voorige tijden, de zogenaamde Kapelle van *Petronella*, ter oeffeninge van den Godsdienst, zal gebruikt zijn, waar in, nog voor weinige Jaaren, ééns 's jaars dienst plagt gedaan te worden, maar thans niet meer. Men mag van dit Kerkje van *Bloemendaal* zeggen, dat deszelfs Bouworde bevallig en deftig is; uit het midden des Daks rijst een achtkant Torentje, met een dergelijk ſpits gedekt; het Kerkhof daar rondom is met geboomte beplant, en ſtrekt tot ſieraad van deezen aangenaamen oord, waarin men veele aanzienlijke Lustplaatzen, en ſchoone Lijnwaat- en Gaarn-Bleekerijen vindt.

In 't Jaar 1722 is *Tetrode* of *Overveen*, *Albrechtsberg* of *Bloemendaal* en *Vogelenzang*, aan de Stad *Haarlem* verkocht, voor 3100 Guldens; uit welk recht van aankoop en eigendom, Burgemeesteren dier Stad aldaar een Sterf- en Ambachtsheer aanſtellen. De Regeering van het zelve beſtaat uit een Schout en Secretaris, met vijf Schepenen. Dit Ambagt is ook zeer bekend, van vroeger tijden af, in de Kerklijke Historie van *Nederland*, door het prediken van P. GABRIEL en JAN ARENDS, in den Jaare 1566, voor eene ſchaare van niet minder dan 5000 Menſchen. Zie verder OVERVEEN.

Zie VAN DER HOUVE; SMIT; PARS; *Handvesten*; *Staat der Nederlanden*, VIII. Deel, pag. 215 en 286. BRANDT, *Reformatie.*

ALBINUS, (*Bernard*) een der beroemdſte Mannen van deezé Eeuw, in de Geneeskunde, en de vermaardſte onder de Hoogleeraaren van de *Leidſche* Academie, was een Neeef van den Grooten ALBINUS. BERNARD werd den zevenden Januarij in het Jaar 1653, te *Desſau*, gebooren, in welke Stad zijn Vader, CHRISTOPHORUS ALBINUS, het Burgemeesterſchap bekleedde. Zo

zwak als in zijne eerſte Jeugd zijn lichaamsgeſtalte was, zo groot waren zijne Zielsvermogens. Zijn Vader beſloot, om die reden, hem in zijn Huis, door bekwaame Mannen, te doen onderwijzen, en, tot meerder krachten gekomen, naar de Schoole te *Desſau* te zenden. Van daar volgde hij zijnen Leermeester HENDRIK ALLERS naar *Bremen*, alwaar hij zig in de Wijsbegeerte en Natuurkunde oeffende. Van *Bremen* vertrok hij naar *Leiden*, en genoot aldaar het Geneeskundig onderwijs van K. DRELINCOURT, KRAANEN en SCHAGT, wien hij vervolgens in grootheid evenaarde. In 1676 keerde hij te rug naar *Desſau*, en deed vervolgens eene reize door de *Nederlanden*, *Braband* en *Frankrijk*, alwaar hij een grooten ſchat van geleerdheid verzamelde, en, over *Lotharingen*, in *Duitſchland* te rug kwam. In 1680 werd hij, te *Frankfort aan den Oder*, tot Hoogleeraar in de Geneeskunde beroepen, in het volgende Jaar aldaar tot Stads Doctor aangeſteld, en vervolgens Lijfarts en Geheim-Raad van den *Keurvorst van Brandenburg*. Dit Ampt, tot in 1688, wanneer die Vorst ſtierf, bekleed hebbende, aanvaardde hij het wederom te *Frankfort*. In 1694 werd hem, door de Curatooren der Academie van *Groningen*, de waardigheid van *Provintiaal Doctor* en *Hoogleeraar* in de *Geneeskonst* aangeboden, op eene Jaarwedde van 1200 Guldens; doch, op aanhoudend verzoek des toenmaaligen Keurvorsts van *Brandenburg*, ſloeg hij dit aanbod af, en werd daar voor, van dien Keurvorst, (naderhand Koning van *Pruiſſen*,) rijkelijk begiftigd. Naderhand, echter, behaagde het dien Vorst, op het ernſtig verzoek van den Heere Graave van WASSENAAR, als beſtierder van *Leidens* Hooge-School, ALBINUS vrijheid te geeven om met zijn Huisgezin naar *Holland* te vertrekken, beſchenkende hem, bij die gelegenheid, met een Gouden Penning, verſierd met 's Konings Beeltenis. In het Jaar 1702 aanvaardde hij, te *Leiden*, met eene openbaare Redevoering, zijnen post, welken hij aldaar, geduurende den tijd van 19 Jaaren, met allen lof bekleed heeft. Hij ſtierf op den 7 September 1721, oud zijnde 68 Jaaren en 8 Maanden. In 1696 had ALBINUS zig in den Echt begeeven, met SUSANNA CATHARINA, Dogter van THOMAS SIGFRIED KINGS, Hoogleeraar in de Rechten te *Frankfort aan den Oder*. Uit dit Huwelijk zijn voortgekomen elf Kinderen, vier Zoonen en zeven Dochters. Een zijner

Zoo-

Zoonen was BERNARD SIGFRIED ALBINUS, mede Gewoon Hoogleeraar in de Geneeskonst te *Leiden*; en een andere Zoon Buitengewoon Hoogleeraar in dezelfde Wetenschap te *Utrecht*. Onder 's Mans Schriften munten uit, *de Corpusculis in sanguine contentis; de Tarantulæ mira: de sacro Freisenwaldensium fonte.*

Zie H. BOERHAVI *Oratio Acad. de Vita & Obitu B. Albini.*

ALBLAS, een Graft of Grift, welke, door de Sluis van *Alblasserdam*, aan de *Merwe* gehegt is. Zij schijnt haaren naam ontleend te hebben van het Hoofd-Dorp *Alblas*, zo als alle, in den Polder liggende Landen, tusschen de *Lek* en de *Merwe*, den naam van *Alblasserwaard* dragen.

ALBLAS, een Dorp van dien naam, in de gemelde *Waard*, in *Zuid-Holland*, onder *Dordrecht* gelegen. Veelen zijn van gedachten, of dit, veelligt, is, het *Tablas*, voorkomende in de vermaarde Tafelen van PEUTINGERUS, vermids hij deeze Landstreek onder de laagste plaatzen van *Batavia* gesteld heeft; en de *Alblasserwaard* aan overstroomingen, door inbreuk der Dijken, zeer onderworpen is. Reeds in 't Jaar 1064, vindt men van dit Dorp gewag gemaakt, in een open Brief van Keizer HENDRIK DEN VIERDEN, en ook verscheidene maalen bij MELIS STOKE. In later tijd heeft het zijne bijzondere Heeren gehad, die ook den naam van ALBLAS gevoerd hebben. Volgens de aantekeningen van JACOB VAN DER LIJK, is KORNELIS VAN DER MIJLE, in 1645, Heer van *Alblas* geweest; en, volgens OUDENHOVEN, was, in 1654, Ridder ADRIAAN VAN DER MIJLE, Heer van *Alblas*, *Bleskensgrave* en andere Dorpen. Doch in latere tijden, en wel in 1749, behoorde het aan den Hoog Edelen Heere FREDRIK, Baron *van der Does*, Erf-Water-Graaf van 't nieuwe Waterschap van de *Neder-Alblasserwaard*. Dit Dorp, het welk een fraai Kerkje heeft, met een spits Torentje voorzien, bevat in zig, volgens de Lijst der Quohieren, 1221 Morgens en 550 Roeden Lands, met 114 Huizen en één Koorn-Molen.

ALBLASSERDAM, is mede een Dorp en Heerlijkheid, in de gemelde *Waard*, ten Oosten *Alblas*, ten Zuiden de *Merwe*, ten

Noorden *Nieuw-Lekkerland*, en ten Westen *Sprinten*, ſpringende, over de *Merwe*, tot in het *Oude Verlande Diep* van *Riedenkerk*. Het Dorp is een der aanzienlijkſten in de geheele *Waard*, niet alleen door de grootheid, als beſtaande in 246 Huizen en één Koorn-Molen, maar ook in fraaiheid der Gebouwen. Het bezit het voorregt van eene ſchoone Haven en Sluis, waarbij het gemeene Landshuis van Dijk-Graaf en Hoog-Heemraden van de *Graaf* en *Alblas* in *Nederwaard* ſtaat. De Kerk van dit Dorp en Ambacht plagt te ſtaan in *Blokweer*, het geen nu in de *Merwe* verdronken is; doch de tegenwoordige ſtaat binnensdijks, voorzien van een Toren met een achtkanten ſpits. Jaarlijks wordt hier, op den 25 Julij, een vrije Paardemarkt gehouden. Voorheen ſtond ook in dit Ambacht een oud aanzienlijk Gebouw, waar van de grondſlagen nog heden uit het water oprijzen. Men heeft hier, onder andere Heeren-Huizen, thans nog het Huis te *Souburg*, aldus genaamd naar deszelfsStichter, NICOLAAS SOUBURG, Heer van *Alblas*; het is een aanzienlijk gebouw.

ALBLASSERWAARD, *(de)* is eene Bedijking en Hoog-Heemraadſchap, groot 21340 morgens Lands, in *Zuid-Holland*, tuſſchen de Rivieren de *Lek* en de *Merwe* geleegen. Deeze *Waard* wordt aldus genaamd, naar het water de *Alblas*, het welk, even als de *Gieſen*, weleer daar in bedijkt is. Men weet met geen zekerheid, wanneer de eerſte bedijking geſchied is; want in de vroegſte Handvesten, die daar van gevonden worden, (welke zijn, die van Graaf FLORIS DEN V, in 1277) wordt geene melding gemaakt van de eerſte bedijking, noch van het aanleggen der Dijken, maar wel van het ſchouwen van dezelve. Hier uit blijkt, echter, dat deeze Waard, bij de eerſte bedijking, niet zo groot geweest is, als na dat de gemelde Landen daar in getrokken waren; en ook, dat dezelve, in dien tijd, bij dezen naam nog niet bekend waren. Want zij worden, in gemelde Handvest, *de Landen tuſſchen de Lek en den Donk* genaamd; wederom in een andere, van ALBRECHT VAN BEIJEREN, van 't Jaar 1360, *de Landen tuſſchen de Lek en de Merwe;* en in eene van nog later tijd, dragen zij den zelfden naam. Dus blijft de naamsoorſprong zeker, zo als wij zeiden, van het water de *Alblas*, 't welk daar me-

mede in bedijkt is. De bedijking word geſteld geſchied te zijn in 1365. In een Handvest van ALBERT VAN BEIJEREN, word zij, op 't Jaar 1442, uitdrukkelijk *Alblasſerwaard* genaamd; ſchoon in de Handvesten van de *Alblasſerwaard*, 1213 ſtaat. — Wat de geſteltenis des Lands in deeze *Waard* aanbelangt, de kundige BEVERWIJK zegt, dat de grond van de Rivier *de Merwe*, op veele plaatzen, hoger is, dan de *Waard* zelve: veele Landerijen (zegt hij) zijn 'er, die naauwlijks één voet hooger dan het Polderwater beſchouwd worden; zo dat de Polders geduurig met kracht van Watermolens, die op de Waterſchappen uitmaalen, moeten droog gehouden, en 't water, door de Sluizen, welke in den Dijk leggen, worden weggevoerd. — Wil men deze geſteltenis nader kennen, men hoore wat de bewooners, als de beste getuigen, daar van zeggen, in hun Smeekſchrift van 1726, aan de Staten van *Holland* en *West-Friesland*, ter gelegenheid van den zwaaren Watervloed, bij hun geleden. Zij betuigen, dat deeze Landen van zeer ſlegten aart en geringe waardij zijn, en uit veele ſchraale Hooijlanden beſtaan; dat zij met Hermoes en ander kwaad bezet, en in 't bijzonder, door den watervloed van het jaar 1709, merkelijk vermagerd zijn. Niet tegenſtaande deezen ſchraalen grond, en gevaarlijken toeſtand, wegens geſtadige inbreuken, is de geheele *Waard* zeer Volkrijk, en word greetig bewoond, indien dezelve maar een geruimen tijd van Overſtrooming bevrijd blijve. Mend vind 'er weinige of geene Zaaijlanden, maar veele Weij- en Henniplanden, of Wilge-Boomen, waar van Hoepelen gemaakt worden.

Dus vereiſchen deeze laage Landen zeer zwaare Dijken, om dezelve te beſchermen tegen de Overſtroomingen, welke meest door de *Lek* en *Merwe* voortkomen. De *Waard* legt, daarom, in eenen gemeenen dijkring met de vijf Heeren-Landen, zijnde *Arkel*, *Vianen*, *Hageſtein*, *Everdingen* en *Leerdam*: hoewel dezelve veeltijds, door bijzondere benamingen, als bijzondere Dijken, worden aangemerkt; gelijk, bij voorbeeld, de *Hogendijk*; de *Souwendijk* en de *Diefdijk*. Volgens de beſchrijving in de Handvesten, p. 13. word de eerſte daar gemeld als een Buitendijk, welke de *Waard* voor 't buitenwater bewaart. Om die reden is deze Dijk zeer hoog en zwaar, beginnende van den *Schelluinderſloot*, en liggende door *Hardinxveld*, *Gieſſendam*, *Slydrecht*,

drecht, *Papendrecht*, *Alblasserdam*, *Nieuwlekkerland*, *Streefkerk*, *Gelkenes*, *Graveland*, *Langerak*, *Tienhoven* en *Ameiden*, tot aan den tweeden Dijk, die aanvangt, alwaar de Eerste eindigt. Dezelve loopt door het Land tot aan de Schotdeuren, bij het Land van *Arkel*; een gedeelte van deezen heeft ook den naam van *Bazendijk*, namelijk van *Meerkerk*, voorbij de Schotdeuren, tot aan den *Arkelschendam*. De Derde, of *Diefdijk*, is hoger op boven *Leerdam* gelegd; *Leerdam*, *Vianen*, met hunne Landen, *Arkel* boven den *Souwendijk*, *Haagestein*, *Everstein* en *Zijderveld*, ten getale van 11407 Morgens, zijn hier door in Dijk gebracht. Deeze Dijk, die de *Alblasserwaard* als in eenen ring bevat, sluit daar buiten de Graafschappen *Kuilemburg* en *Buuren*, met alle de bovenlanden, tot aan 't *Panderschе Gat*.

Een Dijk van die buitengewoone hoogte en breedte, zo als 'er geene, in de binnenlanden van de Nederlandsche Provintien, gevonden wordt, is, door die van de *Alblasserwaard*, en de gemelde vijf Heeren-Landen, gelegd tot een *Slaper*, om het Opperwater van de *Over-* en *Neder-Betuwe* daar door te keeren; en in deezen opzichte is dezelve, als een hooge voormuur voor de *Waard*, van ongemeenen dienst; doch, ten aanzien van 't Land van *Kuilenburg*, zeer nadeelig. Van het nadeel, welk dezelve daar aan toebrengt, zegt men, is de naam van *Diefdijk* oorspronkelijk. Dewijl de Graaf van *Kuilemburg*, volgens accoord met die van de *Alblasserwaard* gemaakt, eenig voordeel bekomen had, tegen den zin der Ingezetenen van zijn Graafschap, zeiden zij, dat de Graaf hun voordeel had geschonden, dewijl hunne Landen, eindigende tegen den *Diefdijk*, zeer in prijs verminderden, om reden dat dezelve, door overlast van water, gestadig door molens zig moesten ontlasten. (Zie de gemelde Handv. p. 177 en 211.) De Dijk besloeg, volgens eene meeting, in den Jaare 1677, in de lengte, 2426 Roeden. De nette tijd, wanneer dezelve gelegd is, kan niet wel bepaald worden; doch 'er zijn redenen, welke doen denken, dat het tusschen de Jaaren 1284 en 1304 geschied zal zijn. Tot behoud van de Landen, is hij van zo groot aanbelang, dat de Staten van *Holland*, in den jaare 1587, op de klagten van Dijkgraaf en Heemraden van deze *Waard*, en van 't Land van *Arkel*, wegens hun-

hunne onmagt, 20000 guldens inwilligden, om dien te verzwaaren. Te liever beſloot men hier toe, om dat gerekend werd, dat *Holland*, bij een onvoorzienen Inbraak, wel 70,000 guldens jaarlijks, zo aan verpondigen, als andere middelen, misſen zoude.

Betreffende het beſtier dezer Dijken, hoewel zij, in veele opzigten, onder een gemeenen Dijkſchouw en Keuringe ſtaan, dient men, echter, hier bij in aanmerking te neemen, dat zij, in andere opzigten, onder het beſtier van verſcheidene *Dijkgraaf*- en *Hoogheemraadſchappen* ſtaan. Het blijkt, uit de reeds gemelde Handvesten van Graave FLORIS DEN VIJFDEN, van 't Jaar 1277, dat zij toen reeds zijn aangeſteld, en dus vóór den tijd, dat de *Waard*, in haare volle uitgeſtrektheid, bedijkt was. Die het Ampt van Dijkgraaf waarneemt, draagt daarin den naam van *Beſchouwer* of *Bezorger der Dijken*, met het recht van aanſtelling van dertien *Heemraaden*. Doch in eene latere Handvest, van Hertog ALBERT VAN BEIJEREN, van 1375, vindt men den naam van *Dijkgraaf*. In 1483 werd, door MAXIMILIAAN en PHILIPS, het getal van *Heemraaden* tot op acht verminderd; drie van dezelve moeſten woonen binnen *Dordrecht*, en vijf binnen de *Waard*. Maar in den Jaare 1661, herſtelden de Staaten van *Holland* en *West-Friesland*, bij eene nieuwe ſchikking, welke nog ſtand houd, het voorige getal van 13 Heemraaden; voegende, bij hun en den Dijkgraaf, een *Penningmeester*, onder voorwaarde, dat ieder dezer Heemraaden niet minder dan 12 Morgen Lands in de *Waard* moest bezitten. Onder dezelfde bepaaling ſtaat ook de Penningmeester, of Secretaris. De Dijkgraaf moet 20 Morgen Lands hebben, en een Poorter van *Dordrecht* zijn. Bij het openvallen van deeze waardigheid, leveren Burgemeeſteren van *Dordrecht* een drietal aan Hunne Edele Groot Mogende, die hier uit het recht van verkiezen en aanſtellen hebben.

Dijkgraaf en Hoogheemraaden van de *Alblasſerwaard* hebben 't beſtier en gezag over dezelve, en over de Dijken, onder derzelver distrikt geleegen. De gewoone Schouwing geſchied drie maalen in 't Jaar: de *eerſte* in de maand Meij; de *tweede* in Junij; de *derde* in October. De gewoone Rekening word gedaan te *Dordrecht*, Woensdags na belooken Paasch. Met de Collegien van Dijkgraaf en Hoog-Heemraaden van de vijf Heeren Landen,

den, hebben zij, daarenboven, een gemeen beſtier over den *Dieſdijk*, alwaar die van de *Alblasſerwaard* een Gemeen Landshuis hebben, onder den naam van 't *Dordrechtſche Huis*, 't welk, in tijd van nood, een bekwaam verblijf is.

Ten aanzien van de Sluizen, en het beſtier der Uitwateringen, is de *Waard* verdeeld in de *Over-* en *Nederwaard*, met derzelver Waterſchappen, onderſcheiden in de Oude en Nieuwe Waterſchappen. In de *Overwaard* is niet meer dan één Collegie, 't welk het beſtier over dezelve heeft. Hertog ALBERT VAN BEIJEREN verleende aan hetzelve, in 't Jaar 1365, de eerſte Handvesten. Zijn Bewaarder of Regter voerde, in lateren tijd, den naam van *Watergraaf*. Deze post plägt erffelijk te zijn in het Huis van BREDERODE; (zie WATERGRAAF.)

In de *Nederwaard* zijn twee Waterſchappen, dat van de *Graaf* en *Alblas*, en het nieuwe *Waterſchap*. Ieder heeft zijn Collegie, als ook de beſtiering over de Uitwateringen, de Kaden, Molens en andere Werken, die in dit Diſtrict moeten onderhouden, en uit den gemeenen omſlag betaald worden. Aan de gemagtigden van de Dorpen *Gieſſen*, *Slijdrecht*, *Alblasſerdam*, *Alblas*, *Bleskensgraaf*, *Hofwegen*, *Molenaarsgraaf*, *Blokland* en *Wijngaarden* met *Ruigbroek*, wordt Jaarlijks daar van, binnen *Dordrecht*, Rekening gedaan. Het Waterſchap van de *Graaf* en *Alblas*, ook wel het oude Waterſchap genaamd, loopt, volgens Handvest van Graave WILLEM VAN HENEGOUWEN, in 1322, van den *Vuilendam* tot *Alblasſerdam*, en van daar tot de diepte van de *Merwe* toe. Het nieuwe Waterſchap, volgens Handvest van ALBERT VAN BEIJEREN, opgericht in 1391, ſtrekte zig uit, van den *Alblas*, door den *Blokweer* en *Nieuw Lekkerland*, tot de diepte van de *Lek*, beneden dat van *Overwaard*. Niettegenſtaande alle deze wijze maatregelen van de vroegſte tijden af, zijn 'er, echter, weinige Landſtreken in *Holland*, die de elende van geduchte en vernielende Overſtroomingen zo meenigmaal en hevig ondergaan hebben, als deeze *Alblasſerwaard*. Aan veelderhande oorzaaken wordt dit toegeſchreven, doch wel voornaamelijk aan de geſtadige doorbraaken in de *Opper-* en *Neder-Betuwe*, waardoor het water den *Dieſdijk* overweldigt, dien doet doorbreken of overſtroomt. Menigmaal deed de zwaare Regen, of menigvuldig ſmeltende Sneeuw, het afkoomend Opperwater

tot

tot over de Dijken loopen, en dezelve, in geen vasten grond leggende, opligten en wegdrijven. Niet minder schadelijk is ook het opkroppen van het Ys in dezelve, het welk veelmaals, in korten tijd, een geheelen Ysdam maakt, en het afkoomende Water noodzaakt, eenen nieuwen loop te zoeken: vooral wanneer de gezette Ysdammen niet spoedig los raken, of, voor een enkele keer, de hooge Zeevloeden den afloop van boven beletten. Zie hier eene korte aantekening der tijden, wanneer deze rampen de *Alblasserwaard* hebben getroffen.

Ao.	1458. 30 December.	Ao.	1573. Januarij.
	1470. 1 November.		1595. — Maart.
	1530. 5 November.		1598. of 1599.
	1532. 1 November.		1658. 30 December.
	1552. 14 en 15 November.		1663. 26 Januarij.
	1565. 22 Maart.		1709. 19 Maart.
	1570. 1 November.		1726. — Januarij.
	1571. 11 Februarij.		1740. —

Zo verderflijk was, inzonderheid, de laatste, dat Hunne Edele Groot Mogende zig genoopt vonden, van tijd tot tijd, in het begin des Jaars 1741, aan de noodlijdenden in de *Alblasserwaard*, in het Land van *Arkel*, binnen de Stad en het Land van *Heusden*, aan die van *Woudrichem*, en het Land van *Altena*, als mede aan die van *Heukelum*, voor de meest drukkende noodwendigheden, toegestaan een Somme van 18860 Guldens.

Tot slot van dit Art. voegen wij hier bij, eene Lijst der Ambachten, Heerlijkheden, enz. gelegen in deze *Waard*, welke wij, ieder op hunne behoorlijke plaats, nader zullen beschrijven: *Slijdrecht*, en daar onder *Naaldwijk*, *Lokhorst* en *Niemandsvriend*; *Alblas*; *Alblasserdam*; *Nieuw-Lekkerland*; *Streefkerk*, of *Streefland*; *Molenaarsgraaf*; *Brandwijk* en *Gijbenland*; *Bleskens Graaf*; *Giessen Oudekerk* en *Giessendam*; *Nieuwpoort*; *Liesveld*; *Gelkenes*; *Ammers*; *Graveland*; *Achterland* en *Peulwijk*; *Otteland*; *Peursum*; *Papendrecht* en *Matena*, *Wijngaarden* en *Ruigbroek*; *Giessen-Nieuwkerk*; *Hofwegen*; *Slingeland*; *Nederblokland*; *Goudriaan*; *Noordeloos*; *Hardinxveld*.

Zie verder DE HANDVESTEN, PRIVILEGIEN, KEUREN, enz. *aangaande de Dijkregten van de* ALBLASSERWAARD, tweede Druk van Ao. 1720. THIELE, *Schouwburg der Gerichten, enz.* Mr. JACOB VAN VECHOVEN, *de Noodlijdende Alblasserwaard*, bl. 131. J. VAN OUDENHOVEN, *Ingebrooken Alblasserwaard*, tweede Druk, 1741, bl. 283. J. VAN OUDENHOVEN, *Zuidholland*, bl. 281, 282 en 352. KEMP, *Beschrijving van Gornichem*, bl. 58, 347 en 352. HOOFT, *Nederlandsche Historien*, bl. 1178. GABBEMA, *Watervloeden; Oudheden van Zuidholland*, bl. 170 en 186.

ALBLAS (*Kornelis Willemsz. van*) werd, in 1533, Deken van het Kapittel te *Dordrecht*, en overleed Ao. 1540.

ALBOUT, een voornaam geslacht in *West-Friesland*, waar van de laatste mannelijke afstammelingen zijn gestorven, in of omtrent het Jaar 1540. Volgens de geloofwaardigste berichten, waren zij afkomstig uit een van de vijf Edele Geslachten, die *West-Friesland* wel eer bezeten hadden, voor dat de Graaven van *Holland* daar mede begiftigd werden. Doch D. VELIUS was van gedachte, dat de ALBOUTEN afkomstig waren van een der Broeders van den *Utrechtschen* Bisschop ADELBOLD. Zeker is het, dat dit geslacht van zeer ouden stamme was, en zig altoos als Mannen van een Adelijke afkomste gedragen hebben. Van Ridder JOOST ALBOUT en zijnen Broeder GERRIT, vindt men aangetekend, dat zij even als anderen van dien naam, de aanzienlijkste waardigheden binnen *Hoorn* met roem bekleed hebben, en tevens, door hun vermogen, in groot aanzien geweest zijn. GERRIT, die in zijn leeven, meermaalen, Burgemeester, Schout en Kastelein van de *Zeeburg* was, staat nog afgeschilderd aan de Noordzijde van de Kerk, in het laatste Glas, ten Oosten, (door hem zelfs gegeeven) knielende in vollen Harnas, met den Helm voor hem leggende, en daar nevens zijn naam en Wapen, en daar onder die van zijne Huisvrouw. Deze Heer GERRIT, die overleed 1517, liet na eenen Zoon, ALBERT, dien men, voor de derde en laatste maal, op de naamlijst der *Hoornsche* Burgemeesteren van het Jaar 1534 gesteld vindt. Hij overleed in dit Jaar, nalaatende eene Dogter, die, hoewel van onechte Geboorte, bij gebrek aan andere Erfgenamen,

men, door hem wettig gemaakt, geadopteerd, en naderhand ten Huwelijk gegeeven werd aan ADRIAAN WIN, een Man, even zo berugt door zijnen overgrooten rijkdom, als daar op volgende armoede; waar van wij dit volgende hier bijvoegen. Van hem word naar waarheid verhaald, dat hij, behalven Huizen en Renten, enz. voorheen in eigendom bezat honderd vijf en twintig Morgens van het beste Land, dat in *Noord-Holland* te vinden was, als een der grootſte Vorſten leefde, en ongemeen hoogmoedig was; waar van ten bewijze ſtrekte een Glas in een zijner Speelhuisjes, (dat 'er, zo als VELIUS zegt, ten zijnen tijde nog te zien was,) waar op ſtond een Man op een moedig Paard, met een Valk op de Hand, en daar onder dit tweeregelig Versje:

Ik mag rijden, ik mag vliegen, ik mag gaan:
Ik behoef niemant ten dienst te ſtaan;

willende daar mede te kennen geeven, dat, volgens het ſpreekwoord van dien tijd, geen Zee hem te hoog konde gaan. Dan, dit leerde hem en zijnen tijdgenooten de onbeſtendigheid der aardſche rijkdommen: want zijne onachtzaamheid, verkeerde mildheid, en kwaad beſtier van zaaken, bracht hem tot die Armoede, dat hij van niemant een Brood te borge konde krijgen, en eindelijk in den allergrootſten kommer ſtierf, in een Schuur van zekeren Huisman, die voorheen zijn Pachter geweest was.

Zie VELIUS, *Kronijk van Hoorn.*

ALBRANTSWAARD, en KIJVELANDEN, een hooge Heerlijkheid, in het Land van *Putten*, tuſſchen *Rhoon* en *Portugal*, aan de *Oude Maaze*. Volgens de oude Quohieren bevattede zij 368 gemeten en 135 roeden; waar bij naderhand nog 66 gemeten en 150 roeden gevoegd zijn: dus derzelver uitgeſtrektheid nu gerekend wordt op 434 gemeten en 285 roeden Lands. Volgens de laatſte opneeming was het getal der Huizen 26. In het Ambacht van *Albrantswaard* geene Kerk zijnde, behoort deeze Gemeente onder *Portugal*. JOZINA MARIA DE BIJE, Douariere DE SCHAK, Vrouwe van *Stoutenburg*, had, voor eenige Jaaren, deze Heerlijkheid ook onder haare bezittingen.

Zie VAN DER HOUVE, *Handv. Chronijk*, I. Deel, fol. 106.

AL-

ALBRECHT *van Saxen, van Beijeren, van Oostenrijk.* Zie ALBERT.

ALBRUG, (*K. van*) vind men gemeld op de Lijst der onderteekenaars van 't Verbond der Edelen, zonder dat men iet anders met zekerheid van 'hem melden kan. Even onzeker is het, of hij dezelfde geweest zy, die elders KRISPIJN van ZELTBRUGGE of ZALTBRUGGE genoemd word.

Zie BOR, VI. Boek, bl. 166. WAGENAAR, XI. Deel. bl. 67.

ALCKEMADE; zie ALKEMADE.

ALDEGILDUS; zie ADGILLUS.

ALDEGONDE, (*Sint*) eene Maagd in *Henegouwen*, welke leefde in de zevende Eeuw, zijnde eene Dogter van WALDERT, Prins van het Bloed der *Frankifche* Koningen, en van BARTILDA. Zij werd in *Henegouwen* geboren, in het Jaar 630. Altoos afkeerig van het Huwelijk zijnde, nam zij, in 661, het Geestelijk gewaad aan, uit handen van AMAND, Bisfchop van *Maastricht*, en van AUBERT, Bisfchop van *Kamerijk*. Naderhand reisde zij naar *Maubeuge*, ftichtte aldaar een Klooster, waar in zij veele Nonnen verzamelde, en ftierf, den 30 Januarij 684, welke dag, tot haare nagedachtenis, nog gevierd wordt.

Zie *haar Leven, befchreven door* HEUGEBAUD, *Monnik van Amand.*

ALDEGONDE, (ST.) een zeer oud en magtig geflacht van de Graaven van dien naam, te *St. Omer* in *Artois*, welk Graaffchap een gedeelte van die Stad, met de Burggraaffchappen van *Wisque* en *Aquin*, daar bij gelegen, nevens de Burggraaffchappen en Baronnijen van *Noirkarmes*, *Trindasque* en andere Dorpen, in zig bevat. De Heeren uit dit geflacht hebben de aanzienlijkfte Ampten in Nederland bekleed, en zig vermaagfchapt aan de aanzienlijkfte Familien, zo als uit de volgende Lijst blijken zal.

PIETER VAN ST. ALDEGONDE, Ridder, trouwde ISABELLA VAN BLONDEL, Vrouwe van *Genetz*, enz. uit den Huize van NOIJERS, Graave van *Soigny*; welk Huis, reeds in het jaar 1160, in *Frankrijk* voor een der voornaamfte werd gehouden. Uit dit Huwelijk werd verwekt:

NI-

NICOLAAS VAN ST. ALDEGONDE, Ridder; deeze huwde HONORINE VAN MOMMERENCIJ, (uit den Huize der Prinſen en Hertogen van dien naam) Dogter van JOHAN VAN MOMMERENCIJ, en van GONDELLA DE GAND, gezegd VILAIN, uit den Huize van ISEGHEIM, die twee Dogters nalieten.

JOHAN VAN ST. ALDEGONDE, Ridder, werd, van Raad van Staate en Groot-Kamerheer van Keizer KAREL DEN VIJFDEN, Gouverneur en Hoog-Baljuw van de Stad en Kanſelerij van *Kaſal*. Hij trouwde MARIA VAN RUDEMPRÉ, uit den Huize van dien naam, en van *Everbergen*. Voorheen was zij de Weduwe van den Graave VAN ROGGENDORFF, Groot-Marſchalk van *Oostenrijk*. De oudſte Dogter, MARGRETA VAN ST. ALDEGONDE, trouwde met JOHANNES VAN PRAAD, Ridder, Heer van *Blaasveld*, Gouverneur der Stad *Arien*, in *Artois*. De tweede trad in huwelijk met HALEWIJN, Ridder, Heere der Stad *Comines* in *Vlaanderen*; uit welk Huwelijk is voortgekomen JAN VAN HALEWIJN, die een Dogter heeft nagelaaten, welke getrouwd is met den Hertog van CROIJ en van AARSCHOT, Prinſe van *Chimay* en *Portian*, Ridder van 't *Gulden Vlies*, van wien ook ſlechts éene Dogter is nagebleven, die alle de Heerlijkheden, aan haaren Man, KAREL VAN LIGNE, Grave van *Aremberg*, overgebragt heeft, en van wien alle de volgende Graven van *Aremberg* en *Oirſchot* oorſpronklijk zijn. Deeze JOHAN heeft nagelaten één Zoon en twee Dogters.

FILIPS VAN ST. ALDEGONDE, Heere van *Noirkarmes*, Burgemeester van *Wisque* en *Aquin*, werd Edelman van Keizer KAREL DEN VIJFDEN; Commandeur van de Ridder-Orde van *Alcantara*; Generaal van de Legers; Gouverneur, Kapitein-Generaal van de Provintie van *Henegouwen*, en der Steden en Kasteelen van *Kamerijk*, *St. Omer*, *Doornik* en *Valencyn*; welke twee laatſte Plaatzen hij bemagtigd had, gelijk hij naderhand dezelve onder de heerſchappij van FILIPS bracht, met *Maaſtricht*, *'s Hertogenbosch*, *Vianen*, *Amſteldam*, *Haarlem*, *Leiden*, *Delft*, en genoegzaam geheel *Holland*, *Zeeland* en *Vriesland*. Vervolgens werd NOIRKARMES Kapitein van de Edele Lijfwacht, Raad van Staate, Opperſte Finantie-Raad, Plenipotentiaris tot het veranderen der Regeeringe van *Vlaanderen*. Hij overleed te *Utrecht*, in 1574, aan de wonden, die hij in 't beleg aldaar bekoomen had. Hij had ter Vrouwe gehad BONA VAN LANOY, eene

zeer

wederom een Leger bij een gebragt, aan de Krijgsknegten eene Maand Soldij op hand gegeeven, en verzekering voor nog twee volgende had toegezegd, eer zij zouden behoeven te Veld te gaan; hij ging voort met te verzoeken, dat de Steden, aldaar vergaderd, de betaling der eerste Maand, ter somme van honderd duizend Kroonen, op zig mogten neemen, en de verzochte verzekering voor de twee volgende doen: in welk verzoek eerstond bewilligd werd. In dat zelfde Jaar, als de Regeering van *Haarlem*, aan den Prins, van den toestand haarer Stad, kennis had gegeven, kwam ALDEGONDE, op den 8 December, daar binnen, met last van zijne Doorluchtigheid, om de Heeren van de Wet te veranderen. Daags daar aan verscheen MARNIX op de Doele, alwaar de gantsche Burgerij vergaderd was. Deeze stelde hij voor, met welk eene liefde voor het Vaderland de Prins bezield was; wat het oogmerk zijner Commissie was, namelijk (zo als wij gezegd hebben) om de Heeren van de Wet te veranderen: niet, zo als kwaadwilligen voorgaven, om de Privilegien te verminderen, of de Burgers te benadeelen, maar alleen om de Stad te verzekeren; vermaanende daarom ernstig de Hoofden van de Schutterij, dat ieder de stemmen van zijn onderhoorig Volk getrouwelijk zoude opneemen, om te verkiezen agt Burgemeesteren, veertien Scheepenen, en twintig Raaden, voor het volgende Jaar; dat zij de naamen derzelve op Biljetten zouden stellen, en die leveren aan het Huis van den Heere PIETER KIES, alwaar MARNIX zijnen intrek had genomen. Op den 12den der gezegde Maand, geschiedde de voorgenoomene verandering; tot nieuwe Heeren van de Wet werden aangesteld, als Burgemeesters, KLAAS VAN DER LAAN, Jonker JAN VAN VLIET, GERARD STUIVER en PIETER KIES; tot Schepenen, WILLEM ADRIAANSZ, JACOB VAN HEUSDEN, CORNELIS RIJKEN, PIETER BAAL, KLAAS MATTHEUSZ, KLAAS IJSBRANDSZ en MATTHEUS AUGUSTIJNSZ.

Naderhand werd hij, door ORANJE, tot Bevelhebber over *Delft*, *Rotterdam* en *Schiedam* aangesteld. In deezen Post gebeurde hem een toeval, waarin het gantsche Land belang had, en 't welk den Prins, wiens lieveling hij was, zeer ter harte ging. TOLEDO, het beleg van *Alkmaar* opgebroken hebbende, sloeg den weg in naar *Leiden*; derwaarts trekkende, maakte hij zig meester van de sterke Schans te *Maaslandsluis*. In de verdediging daar van

viel

GEVANGENEEMING VAN F. VAN MARNIX, HEER VAN S! ALDEGONDE.

viel ALDEGONDE in handen der *Spanjaarden*, die hem als hunnen gevangene naar *Utrecht*, op het Kasteel *Vreedenburg*, voerden. ORANJE gaf spoedig blijken van het belang, dat hij in zijn perſoon ſtelde; ſchrijvende aan SONOI, dat hij even eens met den gevangenen Graave VAN BOSSU moest handelen, als de Vijand met den Heere van ST. ALDEGONDE deed. Hij zat een geruimen tijd te *Utrecht*, tot dat, in het Jaar 1574, de overgave van *Middelburg*, en het edelmoedig gedrag van den braven MONDRAGON, hem tot het middel van zijn ontſlag diende. Geduurende den tijd dat ALDEGONDE zig in zijne gevangenis bevond, waren 'er eenige voorſlagen van Vrede gedaan, waar over hij zijne gedachten aan ORANJE, door Brieven, had medegedeeld; ook werd hij onder Borgtocht ontſlagen, om mondeling met den Vorst daar over te raadplegen; waar mede CHAMPAGNIE weinig dank behaalde, terwijl de Vredehandel zonder eenig gevolg ten einde liep. In dit zelfde Jaar verkreeg hij zijn volkomen ontſlag, doordien MONDRAGON op de vervulling van het te *Middelburg* gemaakte Accoord aanhield. Kort daar na deed hij eene reize naar *Heidelberg*, en elders in *Duitschland*, en bracht van daar met zig de eerſte Hoogleeraars der *Leidſche* Academie.

De afgebrokene Vredehandel werd, in het volgende Jaar 1575, te *Breda* hervat; onder de gemagtigden, wegens 's Lands Edelen, bevond zig de Heer van ST. ALDEGONDE. Doch deeze onderneeming was even vrugteloos: zo dat de Staaten, in die benaauwde tijden, alom hulp moeſten zoeken. Tot dat einde zond de Prins, JUNIUS en ALDEGONDE naar *Frankrijk*, om te beproeven, of men daar eenigen onderſtand zoude konnen bekoomen. Schoon dit oogmerk niet bereikt werd, was de reize, echter, van die uitwerking, dat Koningin ELISABETH daar door tot andere gedachten werd gebragt, en de handeling in haar Rijk op nieuw deed aanvangen. De Staaten benoemden den Advocaat BUIS, en Doctor FRANÇOIS MAALZON, tot Afgezanten, en voegden, als hoofd van het Gezantſchap, daar bij den Heer van ST. ALDEGONDE, die aan Haare Majesteit, mids eenen krachtdadigen onderſtand verleenende, onder voorwaarden nader te beraamen, de Oppeheerſchappij aanbooden. Maar dit werd hier van de hand gewezen, en dus wendden de Staaten het oog andermaal naar *Frankrijk*. ALDEGONDE, in 1576, in *Holland* te rug gekeerd, bevond

zig, in het volgende Jaar, met RIJHOVEN, in de *Gendſche* onlusten; zie Art. AARSCHOT. Meer eere behaalde hij, in het Jaar 1578, door zijn Gezantſchap op den Rijksdag te *Worms*. MARNIX, als hoofd van deeze bezending, geſchied om de genegenheid der *Duitſche* Vorſten te winnen, deed aldaar, op den zevenden Maij, eene zeer ſierlijke Redevoering, in de *Latijnſche Taal*, waar in hij, met levendige verwen, afmaalde, de Ellende, welke de *Nederlanders*, onder ALBA, REQUESENS en Don JAN, geleden hadden. Doch dit had geen ander gevolg, dan dat de Stenden een beſluit namen, om hunnen vlijt, ter bemiddeling van den Vrede, op nieuw te beſteden; en dat zijne Redevoering in het licht gegeven, en door den Nederlandſchen Dichter, BAPTISTA HOWERT, in Dichtmaat gebracht en gedrukt werd. Strekte dit hem tot eere, niet minder verdiende hij lof, van wegens zijne gemaatigde begrippen, in het ſtuk van den Godsdienst. Elk kundig Leezer weet het onderſcheid der Staatkundige en Godsdienſtige begrippen van Prins WILLEM DEN EERSTEN, en hoe lofwaardig die Vorst, ten aanzien van de laatſte, omtrent de Doopsgezinden gedacht en gehandeld heeft. Hier ter plaatze behooren wij te bekennen, dat ALDEGONDE's gevoelen niet alleen met dat van ORANJE geſtrookt heeft, maar dat hij dien Vorst den woeligen aart van ſommige Geesteliiken, in een lang geſprek, heeft voorgehouden en aangedrongen; en uit een Brief, over dat onderwerp geſchreven, aan CASPARUS HEIDANUS, blijkt ons, hoe verre ORANJE's en ALDEGONDE's verdraagzaame begrippen van de hunne verſchilden. Nogthans was hij daarom niet minder getrouw aan de belangen van den Staat en van den Godsdienst, waar van hij blijken gaf met den ſpoed, dien hij maakte, om op zijne reizen de Staaten te berichten, wegens de ontdekking, die hij gedaan had, met opzicht tot den aanſlag, dien Don JAN voor had, om zig van *Amſteldam* meeſter te maaken.

Na dat de Staaten dezer Gewesten het beſluit genomen hadden, tot de Afzweering van den Koning van *Spanje*, beſlooten zij, den Hertog VAN ANJOU de beſcherming der Landen op te dragen. MARNIX was hier wederom een der voornaamſte gemagtigden, ter volvoeringe van dit beſluit; het verhandelde en geſlootene, bij deze gelegenheid, zal, op het Art. ANJOU, gemeld wor-

worden; gelijk ook zijn gedrag met gemelden Hertog, te *Antwerpen*, in het Jaar 1583; als mede de angst der Staaten, wegens het veranderlijk gevoelen van *Vlaanderen*. Hier alleen berichten wij, dat ALDEGONDE, die door ORANJE Burgemeester was gemaakt, in 't Jaar 1584, bij verrasſing zig van *Antwerpen* meester had zoeken te maken, hoewel zijn toeleg, door een *Waalſch'* Hopman, met wien hij verſtand hield, ontdekt was geworden, en dus te niet liep; wordende hij zelfs, met merkelijk verlies, te rug gedreven. Wat zijn gedrag, geduurende het daarop volgende beleg van *Antwerpen*, betreft, wij achten best, in het vervolg, deswegen zijne eigen verdeediging voorteſtellen. Dus konnen wij overgaan tot het Jaar 1590, waarin hij wederom de waardigheid van Gezant der Algemeene Staaten aan 't *Franſche* Hof bekleedde. Bij zijne terug komst, werden hem 800 ponden toegelegd, voor het geene hij, wegens de agterſtallen van zijne Wedde, tot den Jaare 1582, te vorderen had. In 1594 werd hij, door de Algemeene Staaten, op eene Wedde van vier en twintig honderd Guldens, en drie honderd Guldens voor Huishuur, aangeſteld, om den Bijbel uit het Hebreeuwsch op nieuw te vertaalen; doch met zijnen dood, die voorviel op het einde van 1598, is deze arbeid blijven ſteeken.

ALDEGONDE was, buiten tegenſpraak, een van de grootſte Mannen in de zestiende Eeuw, die zeer veele Vrienden, doch geen minder aantal Vijanden had. Doch eer wij zijne Karakterſchets voltooijen, zal het voegzaam zijn, hem, door zijne eigen verdeeding, te laaten ſpreeken; te meer, om dat dit ſtuk zeer zeldzaam voorkomt, en dus bij weinigen bekend is. Het voert tot Tijtel: *Ontſchuldinghe, geſteld antwoordiſcher wijze, door* PHILIPS VAN MARNIX, *Heere van* St. Aldegonde, *op eene ſchimpſchrift, uitgegeeven in zijn afwezen, zonder name des* Autheurs *ende* Drukkers, *door een ſeker Vrijgeest, ſig geevende den naam van* EEN DUITSCH EDELMAN, *en noemende zijn voorſeyd Boexken* Preſervatief *oft* Tegengift, enz. *in 't welke de eere der Dienaeren, ende des ampt des Goddeliken woorts, ſchendelijk wordt geſmadet; toegeſchreven aan de Heeren Staaten Generaal, enz. enz.* uit het Fransch overgezet, door *R. C. B.*, gedrukt te *Leiden* bij *Jan Paedts*, Ao. 1597. in 8vo, groot 139 bladz.

ALDEGONDE zegt, dat geduurende zijn laatſte Gezantſchap naar *Frankrijk*, en wel terwijl hij handelde voor Prins MAURITS, om hem het Prinsdom van *Oranje* te doen geworden, (dus in het Jaar 1590,) hem, door eenigen zijner Vrienden, was toegezonden, het gemelde Boek of Schotſchrift. De redenen van beſchuldiging zijn genomen en bij een gerapt uit een geſchrift, door ALDEGONDE, in zijne Jeugd, opgeſteld, en naderhand, op aanhouden zijner Vrienden, in het licht gegeven, ter aantooning van de ſchadelijkheid der Secten, bekend onder den naam van *David Joriſten*, *Nicolaïſten*, en andere bekende Geeſtdrijvers. (Omtrent de Jaare 1597 of 1598, moet hij dit Boek hebben in 't licht gegeeven.) Al het kwaad van deeze ſpoorlooze Menſchen, word, door deezen gewaanden Edelman, in die manier op MARNIX toegepast, als of hij zelve de Leermeester van DAVID JORIS geweest was; haatelijkheden, die door MARNIX, bij wijze van Retorſie, dien Schrijver wederom worden toegezonden.

Op het gezegde, dat MARNIX zoude zijn een Uitheemſche Bourgijon, antwoord hij: dat het om het even zoude zijn, in wat Landſtreek hij geboortig was, indien hij een Vreemdeling ware; dat hij, wel is waar, eenige Maagſchap in *Bourgondien* had, doch dat hij die ook had in *Duitſchland*, *Italie*, en mooglijk wel in *Paolen*; dan wat hem aangaat, hem onbewust was, dat iemant zijner Voorouderen in die Landen (waarom hij, echter, niet te minder zoude zijn) gebooren was, maar dat hij is voortgekomen en opgebracht, even als zijn Vader, in deeze Landen; dat, buiten zijn Grootvader en deszelfs Voorzaten, die uit *Savoyen* afkomſtig waren, alle zijne Voorouders geboorene *Nederlanders* waren. Zo als hij de ongegrondheid die beſchuldiging doet vervallen, zo wederlegt hij ook die van Eergierigheid, Wreedheid en Wraakzugtigheid, enz. zeggende bl. 15. „ *wat aangaat den* „ *naam van Eergierigheid*: Ik mag met ruimte zeggen, dat al„ hoewel ik veele eerlijke Officien en Ampten bekleed heb, dezel„ ve mij nooit zijn aangekomen door Requesten of verzoeken „ van opgemaakte Vrienden; in tegendeel, zijn mij dezelve altoos „ opgedrongen, en veele andere door mij van de hand gewee„ zen, en wel laatstmaal, als men mij de zaaken van *Vlaande*„ *ren* en *Antwerpen* wilde doen onderwinden: wanneer de *Raad*

„ *van*

„ *van Staate* met de Broeders des Konings geſcheiden was, ver-
„ gramde zig zijne Princelijke *Excellentie* op mij, zeggende,
„ dat hadde ik het bevel over *Brugge* aangenoomen, ik veele
„ ongevallen had konnen voorkoomen; en toen ik weigerende
„ was het bevel over *Antwerpen*, herhaalde de Vorst verſchei-
„ dene maalen, dat hij als dan de Stad voor verlooren hield."

Verder beroept hij zig op het getuigenis van veelen nog in leven, aan wien hij Brieven had geſchreeven, om ontſlag van den dienst des Lands, zijnde dus lang, op bevel van ORANJE, in dezelve gebleeven, onder anderen op den Predikant JOHAN TAFFIN.

Op bl. 17. verdeedigt zig ALDEGONDE tegen het bezwaar, welk men hem te laste had geleid, als of, om zijne misdaaden, de *Staaten* hem hun gebied ontzegt hadden! waar op hij antwoordt, dat die beſchuldiging hem tot eere ſtrekt, aangezien, niettegenſtaande dit verbod, niet alleen hem vergund was, binnen deeze Landen te koomen; maar dat hij zelfs nader tot hun geroepen was, den tijd van twaalf jaaren met hun verkeerd had, en alle geheimen aan hem waren medegedeeld; dat hij tot eerlijke bedieningen gebruikt was, en genoegzaam onderhoud ontvangen had, ten bewijze van hun gunste. Op bl. 18. zegt hij, dat de Brieven van de *Staaten van Zeeland* geene andere bezwaaren inhielden, dan loopende geruchten, door zijne Vijanden uitgeſtrooid: waar voor niemand opkwam, zo ras hij zig ter verantwoording ſtelde; verder, dat de *Heeren Staaten* alleen tot oogmerk hadden, dat hij, om deeze loopende gerugten, in die verwarde tijden, voor eene wijl zig zou abſenteeren, aangezien aan die zelve *Staaten* ten vollen gebleeken was, hoe valſchelijk hem was nagegeeven, dat hij belet had het leezen der Brieven van de Koninginne van *Engeland*, binnen *Antwerpen*; welk valsch uitſtrooiſel van dat gevolg was geweest, dat ſommige Soldaaten zo zeer op hem verbitterd waren, dat zij hem den dood zwooren; hoewel hij was in ſtaat geweest, de *Heeren Staaten*, de *Koningin* en het *Volk* van de valschheid van dien te overtuigen; voegende tot ſlot van deeze reden daar bij, dat het de gemelde *Staaten* aan geene middelen zoude hebben ontbrooken, en veel min aan de magt, om hem te doen ſtraffen, zo hij ſchuldig was geweest, en dat hij als dan ook de ſtoutheid niet zoude gehad hebben, zig in hunne handen te geeven.

Op bl. 20. wederlegt hij de beſchuldiging van wanhoop, welke bij hem zoude zijn ontſtaan, eerst over den dood van Prinſe WILLEM DEN EERSTEN, en naderhand over het voorval of verlies van den *Couweſteinſchen Dijk*. ALDEGONDE erkent zijne ſmarte, nevens veele duizenden, over het verlies van gemelden Prinſe; maar niet dat hij of andere daar door tot wanhoop zouden gebracht zijn; betoogende, ten dien einde, dat zo de wanhoop plaats gegreepen had, hij met die van *Antwerpen*, het uiteinde van den *Couwenſteinſchen Dijk*, geen tijdverloop van twaalf Maanden met geduld zou hebben afgewacht; dat zij niet, terſtond op het berigt van den begaanen Moord aan zijne *Excellentie*, het beleg van *Lillo* zouden te rug gedreven, noch de ſtaketzels des Vijands verbrooken, zijne Schepen beſtormd, of hem eenige zijner ſterkten afgenomen hebben. „ Veel „ min zouden wij (zegt hij) zo ſloutelijk, veele van de voor„ naamſten der Stad, om hunnen Vrede met den Vijand te maken, „ gevangen genomen en op boeten gezet hebben. Nog bij den „ Hertog van *Parma*, bij het maken van 't accoord zo ſterk „ gedreven hebben, om de Kerk te behouden, en de voorrech„ ten der Burgeren te bewaren; om te zwijgen van den bijſtand, „ dien wij te *Bruſſel*, *Mechelen*, *Gendt*, *Aalst* en elders zon„ den;" beroepende zig verder op het getuigenis van die van *Antwerpen*, of hij ooit eenige blijken van wankelmoedigheid, veel min van wanhoope gegeeven had.

Op den zelfden voet wederlegt hij zijnen beſchuldiger, bl. 22, 23, 24 en 25, ten aanzien van de ongerustheid zijner conſcientie.

Op bl. 26. zijne verdeediging, ten aanzien van de overgave van *Antwerpen*, aanvangende, zegt hij: „ wie die de Politie en „ Regeeringswijze dier Stad kundig is, ziet niet hoe zeer het te„ gen de waarheid aanloopt, dat het aan mij zoude geſtaan heb„ ben, die overtegeeven of te behouden, of met den Vijand na „ mijne wil, over Vrede te handelen. Dan om de onkundige „ daar mede van te onderrichten, zo dient, dat *Antwerpen* een „ Stad is vol gewapende Burgers, waarin bijna een twaalftal Col„ legien zijn, zonder welker goeddunken niets van belang wordt „ verhandeld, dat aldaar geen gewapende Overheid is, die de „ Burgerij in toom kan houden, en nimmer gewoon één Mensch

„ al-

„ alleen toetelaten tot eenige handeling van aanbelang, veel min-
„ der wegens de overgaaf van de Stad aan den Vijand, of het
„ maaken van Vrede met denzelven. Schoon het aan een ieder
„ daar woonende, bekend is, dat ik meer met geweld dan
„ magt, mij geſteld heb tegen al die geene, die lang te vooren
„ den Cancelier van *Braband* hadden met Requesten aangeloo-
„ pen, om te handelen met den Vijand, zeggende dat 'er gantsch
„ geen ontzet voor handen was: dat ik het geweest ben, die de
„ Overheid raadde hun gevangen te zetten, groote boeten afte-
„ vorderen, die men tot Stads nooddruft beſteden zoude; niet-
„ tegenſtaande zij, die dit onderwonden, de voornaamſte en rijk-
„ ſte der Stad waren.

„ En wanneer, na het mislukken van den aanſlag op den *Cou-*
„ *wenſteinſchen Dijk*, eenige zelfs van de Regeerders der Stad,
„ ziende den ellendigen toeſtand, naar verdrag begonden te nei-
„ gen, zo ſtelde ik mij daar weder tegen, met hulpe van eeni-
„ ge onverzaagde lieden, geduurende omtrent den tijd van zes
„ Weeken, niet tegenſtaande alle overtuiging, tegenwerping, en
„ vermaaningen van mijnen Eed, die zij mij voorhielden: Ten
„ laatſten dan ziende dat het met ons gedaan was, en dat de
„ Contributien geheel ontbraken, dat de kwaadwillige onder de
„ gemeente begonden vergadering te maken, tot oproer ſtrek-
„ kende, roepende op de volle Markt om Vrede, verſmadende
„ de magt der Overheid, verlosſende de Gevangenen, de Colo-
„ nellen te dreigen, ja oproer te verwekken, wapenende zig in
„ den nacht. In het eerſte ſtelde ik mij tegen deze moetwillig-
„ heid, met zulk een moed en ſtandvastigheid, dat mij de Ove-
„ righeid, openlijk bedankte, als hebbende door mijn bijweezen
„ zonder eenige magt van Wapenen, de beginzelen van zeer
„ gevaarlijke beroertens geſtild; maar eindelijk, wetende dat de
„ Buik geen Ooren heeft, en dat deeze remedien bij langheid
„ des tijds, door den nood des Volks, dat geene toom heeft dan
„ haar eigen wil, kragteloos worden, nam ik raad met drie of
„ vier van de onverzaagſte, gekoozen uit de Collegien, zo van
„ de Overigheid als Colonellen, hen voorhoudende dat het ui-
„ terſte remedie om langer tegen te houden, was, dat men de
„ Stad van eene groote hoop onnutte monden voor den krijg
„ zoude ontlasten; maar dat het, om geen oproer onder

„ een Volk dat zig daadelijk geport voelde, te verwekken, noo-
„ dig waare eerst te beproeven, met de Luikenaars en andere
„ die men voor Landlopers mochte houden, of daar men eenig
„ vermoeden van had: Maar hier was 't dat wij te rug getrok-
„ ken werden, als merkende dat de banden van ontzag tegen de
„ Overheid gebrooken werden, en den toom geheel los was.
„ Want niet alleen de Gilden, die de Poorten bewaarden, maar
„ zelfs eenige van de Kapiteinen en Colonellen, die de ijverigſte
„ ſcheenen te zijn, verhinderden dit voornemen door hun eene
„ der Poorten weder in te laten, die wij langs de andere hadden
„ laten uitgaan, dus wij de Stad niet mooglijk waren langer te
„ houden; en doe was het eerst dat ik, met het goeddunken der
„ geenen die ik voor de beste hield, toeſtond, dat men het in
„ den *Hoogen Raad* zoude afſpreeken, die terſtond reſolveerde,
„ en ons met alle vlijt zulks deed verſtaan.

„ Om echter de zaak ſleepende te houden, zo vonden wij raad-
„ zaamst, dat men, alvorens in eenig verdrag te treeden, zoude
„ zien met den Hertog van *Parma* te handelen, over eene ge-
„ nerale Vrede voor alle de Nederlanden; in hoop de *Staaten*
„ inmiddels gelegenheid mochten vinden ons hulpe toe te zen-
„ den, of haaren ſtand te verzeekeren. Dus hier uit blijkt, dat
„ de beſchuldiging, mij hier over te lasten gelegd, valsch is; zo
„ als de nog levende konnen verantwoorden.

„ *Wat aangaat de Vredemakinge, die meede gezegd worat*
„ *van mijn maakzel te zijn:* Hier op diendt, dat wij met ons
„ twee en twintigen gezonden waren tot die Handeling, en had-
„ den ons onderricht van punt tot punt, in geſchrifte, ons door
„ den *Raad* ter hand geſteld, die dezelve getekend hadden, en
„ ook doen teekenen door alle de hoofden der Ambachten en
„ Collegien, voor dat wij de Stad uittrokken, zo dat het niet
„ in onze magt ſtond, 'er iets bij of af te doen.

„ *Dan hier op word verder gezegd, dat ik 'er de eerſte Au-*
„ *theur van ben geweest, en mij dus liet beweegen in Perſoon*
„ *mede te gaan:* Waarop ik antwoorde, dat dit wel gezegd,
„ maar niet beweezen is; dan al beweezen zijnde, zoude het
„ zelve mij niet tot oneere geſtrekt hebben, wijl op den inhoud
„ der ſtukken niets te zeggen valt, en dat die alle zeer ten
„ voordeele van de Kerke van *Antwerpen* en van gantsch *Ne-*

„ *der-*

„ *derland* waren; en dat ik in Perſoon 'er zelve geweest ben,
„ daar op zegge ik, dat ik om den welſtand van de Stad mij
„ gaarne hadde willen opofferen, waar toe mij twee zaaken
„ noodzaakten; als eerst, de Overigheid en Gemeenten, die
„ ik Eed gedaan hadde, mij daar toe grootelijks porrende, die
„ mij aanſpoorende zeiden, dat ik de gereedelijkſte voorwaarde
„ zoude konnen bedingen, (en dadelijk hadde ik hier ook ee-
„ nige gelegenheid toe,) door eenen van mijne maagſchap, die
„ bij den Hertog was, en die ik ook met een te verſtaan gaf,
„ dat wij nog voor zeven of agt Maanden geproviandeerd wa-
„ ren. Zo dat *Richardot* twee dagen daar na in de Stad komen-
„ de, onzen nood ziende, zeide, nooit zijn leven meer bedro-
„ gen geweest te zijn. Het tweede was, dat ik hier door toe-
„ gang tot den Hertog van *Parma* hoopte te hebben, om hem
„ de zaak der Religie aan te beveelen, en te beproeven of
„ men hem van de genegenheid der Spanjaarden zoude konnen
„ afrekken. Tot dit een en ander verrigtte ik zo veel, dat hij
„ zelfs bekende en aan den Koning ſchreef, dat 'er geen ander
„ middel was om alle oproer te ſtillen, dan het toelaten van
„ beide Religien, en goede verzekering te geeven; ook is het
„ kennelijk dat hij na dien tijd nooit meer zo hard dan te voo-
„ ren geweest is, en waar door de Hertog zelve in haat der
„ Spanjaarden geraakte."

Wat verder (bl. 31.) belangt de beſchuldiging van *den merklijken dienst, dien hij den Hertog deede, en zelfs niet afliet in gemeenzaame zaamenſpreekingen den lof van Parma te verbreiden;* daar op zegt hij: „ Het is dan als de laatſte nood ons
„ drong, de voorwaarden van den Overwinnaar aan te neemen,
„ waartoe, door Brief op Brief, door de Stads overigheid wer-
„ den aangeſpoord, en bevoolen tot het accoord te haasten, of
„ dat anders de Stad in groot verderf zoude vervallen: en dus
„ verbond mij den *Raad* en mijne pligt, haar alles over te dra-
„ gen al wat in het verhandelen voorging: Dus ik op ieder punt
„ van onze Inſtructie, de zwarigheden die van wederzijden
„ voorgekoomen waren, hun hadde voorgedragen. Het vervolg
„ dan van mijn verhaal, bracht mij tot het punt van wantrou-
„ wen, die de Gezanten des Hertogs hadden vooral gepoogd te
„ weeren, ons verhoogende de deugd van hunnen Prince, en

„ ver-

„ zonder te veranderen, daar bij gebleeven, tot zo lange, dat „ ik het accoord met Engeland verſtaan heb; gelijk ik doe aan „ *Richardot* zeide, nu niet te konnen raaden, dan om den oor„ log voorttezetten, tot zo lange het God zoude behaagen, ons „ uit de Tirannij der Spanjaarden te verloſen."

Bij deeze beſchuldiging werd gevoegd, dat ALDEGONDE *tot die algemeene vrede niet geraden had, dan om des te beter aan zijn eigen goed te koomen, en zulks voor het bederf en verlies te dekken.* Waar op hij, bl. 36 enz. antwoordt: „ Dat het „ een ieder kennelijk is, hoe hij niet om zijn eigen belang, „ maar om de nood van de ſtad heeft moeten bukken, en dat „ uit de voorverhaalde gelegenheid van de ſtad, genoeg gebleken is, hoe weinig hij als gemeen edelman, zonder andere „ rang en tijtel, dan die van eerſte Burgemeeſter, zonder eenig „ ander gezag, dan dat die van de ſtad hem uit haaren goede „ wille hadden opgedraagen, zonder een ſoldij-trekkende Zoldaat „ in de ſtad te hebben, zonder eenig middel van Geld of Ammonitie, dan dat de Burgeren zelfs wilden uitreiken, daar op „ eigen magt kon verrigten. Als men daar bijvoegt, dat de „ ſtad, zo te water als te land, van drie legers bezet zijnde, „ geleid door een magtig, wijs en overwinnend opperhoofd, „ Stedehouder van een magtig Koning, van alle kanten van „ vijanden omringd, en van vijandelijke ſteden, en met alle te„ genſpoed benaauwd, en dat in zo een groote nood, dat daags „ naa het overgeeven van 't accoord, een groot deel van de „ aanzienlijkſte Burgers genoodzaakt waren den vijand te voet „ te vallen, en hem te ſmeken, dat hij de Mechelſe Schepen, „ die daar omtrent lagen, in de ſtad wilde laaten komen, om „ eenige ververſching van brood in haare nood te krijgen: 't „ welk de voorſchreven Hertog van Parma ziende, dat het leeven van eene groote menigte anders gevaar liep, gaarne toeſtond, niet tegenſtaande onze Guarniſoenen, die in de ſterktens rondsom lagen, nog niet vertrokken waren; te vrede „ zijnde, dat zij van de Contributie-Penningen, den burgeren „ bij wijze van rantzoen opgelegd, betaald werden, op dat zij „ mochten vertrekken, waar op dan naderhand het accoord, „ zo als het aan de waereld bekend is, voltrokken werd."

Aangaande het kwaad beleid, dat ALDEGONDE *in zijn beſtier*

ſtier zoude gevoerd hebben: „ Ik zoude hem de Stads Ordon-
„ nantie (zegt hij bl. 39) hier op konnen voorſtellen, waar uit
„ te zien is, dat aldaar een Collegie geſteld was om toezicht
„ over des ſtads Proviand te hebben, als van 's gelijken een an-
„ der voor de Ammonitie van Oorlog, zonder dat het aan mij
„ ſtond in het eene of andere zonder haar goeddunken, of wil-
„ le iets te ordonneeren. Echter was door mij, op een verga-
„ dering van 't eérst gemelde Collegie, wel hoogelijk aanbevoo-
„ len, meerder koorn, tegen den aanſtaanden nood op te koo-
„ pen, de rijke opleggende een meenigte te koopen, een ijder
„ na zijn vermogen, al na dat zij bij de Overigheid zouden ge-
„ ſchat worden, op voorwaarden dat de Overigheid het van hun
„ zoude afneemen, met een eerlijke en beſtaanbaare winste.
„ Doch welke voorſlag bij den Hoogen Raad echter geen ingang
„ vond. Men zond dan, in plaatze van dit, twee Commisſa-
„ risſen naar Holland, om daar het benodigde te koopen; hoe
„ klaar ziet men hier uit, dat ik, in 't belegerde Antwerpen,
„ geene magt hadde beſchikkingen te maaken, over 't geene
„ deezen in Holland en Zeeland moeſten verrigten: En echter
„ had ik, volgens zijn zeggen, *aldaar volkomen macht, en*
„ *konde doen wat ik wilde:* dan (bl. 40.) hij hadde mij eerst
„ moeten leeren, door wat magt, list of konſtſtreeken ik zo
„ een willekeurig gezag, zou hebben konnen verkrijgen, in een
„ ſtad, ten uiterſten jaloers op haare vrijheid, voorzien met
„ ſchoone wetten en vrijheden, Collegien en Gildens, die alle
„ voor haare vrijdom waakten.

„ Is 't niet gebleken in verſcheidene voorſlagen, hoe de
„ Raad mij te keer ging, in de middelen om de ſtad te voorzien,
„ en boven al in de groote zwarigheden die ik had, om te ver-
„ krijgen, dat men toeliet, dat de ſleutelen der Poorten in een
„ Koffer geſloten werden, waar van een ſleutel in de handen
„ der Gilden, en een ander in mijne bewaaringe bleef, het welk
„ mij tot driemaal door den hoogen Raad geweigerd werd; dit,
„ dunkt mij, bewijst klaar, dat ik geen volkomene magt had,
„ maar in alle gewichtige zaaken, 't goeddunken van den Raad
„ moest volgen."

Bladz. 42. wordt eene beſchuldiging van een anderen aart we-derlegd, hier in beſtaande, *dat hij, ziende met het haaken naar*

vre-

vrede niet te vorderen, nu de vervolging in 't werk ſtelde, om in den dienſt van Spanje te volharden, en zig op een ondankbaar volk te wreeken. Welke beſchuldiging is getrokken uit het Boek hier vooren gemeld, en waarbij, 14 jaaren na de overgave van *Antwerpen*, aangetoond was de ſchadelijkheid der Vrijgeesten, en inzonderheid der zulken, die dreven, dat de H. Schrift, in zig vervattende de Boeken des O. en N. Testaments, Gods woord niet was, noch ook de Toetſteen of Richtſnoer der leeringen, maar dat men tot eens ieders geest en ingeevinge zijn toevlugt neemen moet, dat zij noemen *Inwendig Woord*, enz. even als of de uitgaave van dit geſchrift iets gemeen hadde met de overgave van Antwerpen, en of de dienst van den Koning van Spanje daar in beſtond, en het verderf des Lands 'er aan hing, dat men onder ons geen Vrijgeesten of beſpotters van Gods Woord gedoogde, of toeliet, daar ieder Nederlander altoos geoordeeld heeft, dat het welvaaren en de voorſpoed des Lands, en dus in tegenoverſtelling het nadeel van den vijand, geleegen was en beſtond in de vereeniging en zuiverheid van den Godsdienst, en dat alle de Inwoonders zig gezamentlijk bevlijtigden, om de eere Gods voor te ſtaan en te bevorderen, en dus geene Vrijgeesten, geene openbaare Godloozen, noch verachters van zijn woord, onder ons te dulden, enz. ——

Hier op volgt *de zwaare en onverdraaglijke beſchuldiging van Aldegonde, dat hij uit den gemeenen dienst gezet is, enz.*

„ Wat gelijkenisſe heeft dit zeggen, dat men mij uit de ge-
„ meene Lands dienſte heeft geſlooten? zegt de Verdediger
„ (bl. 43.) daar al de Waereld genoegzaam weet, dat ik als
„ gebooren *Brabander*, nooit in *Holland* ofte in *Zeeland*
„ ben in dienst geweest, dan alleen in zo verre, als wijlen
„ mijnen Heere de Prince van *Oranje*, mij, bij wijze van
„ Leeninge, hadde verkregen van wijlen mijnen Meester Zij-
„ ne Keurvorſtelijke genade, *Paltsgraave*, *Hertog van Bei-*
„ *jeren*, *enz.* in wiens dienst ik mij, ſtraks naa mijn vertrek
„ uit de *Nederlanden*, begeven had; dus ben ik dan wel
„ zijn Excellentie gevolgd, doch niet als Lidmaat der *Staa-*
„ *ten* deezer Landen van *Holland* en *Zeeland*, of om mij ee-
„ nige handelingen der gemeene zaaken aantetrekken, maar

„ als

„ als zijn eigen Dienaar en Uitvoerder van zijne bevelen: Eerst
„ om den Keurvorst te believen, en ten tweeden om dat ik zag
„ dat de Prins zig aan 't behoud en welvaaren der Kerke ver-
„ bonden had. Indien ik dan in gemeene zaaken, het zij on-
„ der bevel, of op den naam van mijne Heeren de *Staaten*, of
„ anders, gebruikt ben geweest, is het geweest met zijn ver-
„ zoek en om aan het bevel van mijnen Meester, (die mij be-
„ volen had hem te gehoorzamen,) te voldoen. En wanneer
„ ik na het Overlijden zijner *Keurvorstelijke Genade*, en ook
„ na het vertrek van des *Konings Broeder*, geduurig mijn af-
„ scheid verzochte, begeerende stil voor mij zelven te leeven,
„ behaagde het zijne Excellentie, mij dat te vergunnen, maar
„ op voorwaarden, dat, zo menigmaal hij mij zoude ontbieden,
„ en in alles wat hij mij zoude opleggen, ik mij geredelijk
„ zoude laten gebruiken, dat ik beloofde te doen. En op dee-
„ ze voorwaarde was het dat hij mij eerst na *Brugge* wilde
„ afveerdigen, mij het gebied over de Stad en dat daar toe be-
„ hoorde geevende, ('t welke door mijne ziekte, en door hun,
„ die met den Hertog van *Aarschot* raad hielden, belet werd,)
„ en daar na zond hij mij naar *Antwerpen*, dat hij, in dien
„ tijd als verlooren achtte, en wel voornamenlijk om de ver-
„ scheidenheid van Gezintens die zig daar binnen bevonden, en
„ alwaar men zig niet had ontzien, moetwil tegen zijn Persoon
„ te pleegen, onder voorwendzel dat hij de *Franschen* was toe-
„ gedaan: Aldaar stelde hij mij in den Raad van *Braband*, en
„ kort daarna tot Overste van de Stad, onder den naam van eer-
„ ste Burgermeester, wijl ik duidelijk betoond had den staat van
„ Markgraaf niet te willen aanneemen. Neemt men mijne zen-
„ ding naar *Frankrijk*, om aan den overleedenen Koning om
„ bijstand te smeeken, voor verwijdering van zijn Persoon, dat
„ omtrent een Maand of zes Weeken voor zijnen dood geschied-
„ de, ik zal hem dit gewonnen geeven, maar beroepen mij
„ daarentegen op den ijver van zijne Excellentie, betoond, om
„ mij van *Antwerpen* te *Delft* te doen koomen, onder voor-
„ wendzel van den Doop zijns Zoons bij te woonen. En al-
„ waar den Vorst mij zijn Herte en Geheimen geheel openbaar-
„ de in gemeenzaame gesprekken, en ook wat hij van deeze af-
„ zending verwachte. Op welke tijd mij meerder eere en gun-

„ ſte betoond wierd, dan ooit te vooren. Alle de Leden van „ Staat is het bewust, hoe ik na den dood van den Prins, mij, „ volgens eigen begeerten, van alle openbaare bedieningen ont„ houden heb, en niemant is 'er die kan zeggen, dat ik ooit, „ door wat middel ook, naar eenig Ampt geſtaan hebbe, veel „ min dat ik van iemant verſtoten ben: hebbende mijn groot„ ſte vermaak gevonden in op het Land in mijne eenigheid te „ leeven, tot zo lange de *Staaten* goeddachten mij weder naar „ *Leiden* te beroepen, om mij in een post, waar toe mijne ge„ negenheid meest ſtrekte, te gebruiken.

„ Wat de verdere lasteringen aangaat, als dat ik de Katolij„ ken en Wederdoopers uit de Steden van *Braband* en *Vlaan*„ *deren* zoude verjaagd hebben, belastende hen met enkele „ Briefjes, binnen vier en twintig uuren die te ruimen. Hier „ van kan niemand getuigen dat dit in *Braband* geſchied is, „ dan alleen, na dat men dezelve verſcheidene reizen in *Artois* „ en *Henegouwen* gezien had, waar door die van *Braband* en „ *Vlaanderen* zo oproerig werden, dat het niet mooglijk was, „ hun langer in bedwang te houden, zo als te *Antwerpen* op „ den dag des *Hemelvaarts* gebleeken is. En wie is het on„ bekend, dat ik geen magt noch wil hadde om dit te doen: „ en verder wat haat ik mij bij die van *Artois* en *Henegouwen* „ op den hals haalde, om dat ik 'er mij tegen ſtelde: Hoe die „ van de Religie mij lasterden, om dat ik beweerde dat men de „ Roomschgezinden in vrijheid behoorde te laten, zonder de „ Geestelijken nog in het plegen van hunnen Godsdienst, nog in „ het bezit hunner Goederen eenigzints te moeijen, waar door „ ik mij zelve bij die van *Gendt*, bijna in gevaar bragt van het „ leven te verliezen. En dat ik de ſchalkheden van de Herto„ ginne van *Parma*, die hij zegt dat mijne Meeſteresſe geweest „ is, begunſtigd heb, vereischt geen antwoord, dewijl ik nooit „ in haaren dienst geweest ben, nooit aan haar Hof verkeerd „ heb, en mij de meeste tijd van haar bewind buiten 's Lands „ heb onthouden; En nog minder die, dat ik zoude geleerd „ hebben, dat men de Ketters moeste ombrengen; En in het „ geheel geene dat ik tot de Secte van *David Joris* of andere „ zoude behooren, dewijl een Ketter te zijn, en te leeren de „ Ketters te dooden, zig zelven genoeg wederlegt."

Dus

Dus verre (tot bl. 40.) de zaken van zijne Amptsbedieningen en perſoneele bedrijven verdedigd hebbende, betoogt ALDEGONDE verder, dat hij, die zig den naam van *Duitsch Edelman* geeft, zig alleen van zijnen naam bedient, om onder de beſchuldiging, hem ten laste geleid, de Staaten van den Lande, zo in hun Politiek als Kerklijk beſtier, te lasteren, met oogmerk om beide de fondamenten, zo van het Kerk- als Staatsbeſtier, ware het moogelijk, te ondermijnen. Hij gaat dus voort, tot aan het einde van zijne verdediging, dezelve beide, doch bijzonder die van de Kerk en eenige Godgeleerde Leerſtellingen, en voornaamlijk, die gevonden worden in zijn boek, waaruit wij gezegd hebben dat de beſchuldigingen geraapt zijn, te verdedigen.

Bij BOR leezen wij, dat ALDEGONDE, zonder hem echter te noemen, deeze zijne ontſchuldiging heeft opgeſteld tegen JONKER EMMERIJ VAN LIER, *Gouverneur van de Willemſtad*, dien hij als den Schrijver van het Boekske (genaamd *Tegengift*) verdagt gehouden heeft, en doen voorkoomen, onder de benaming van *Duitsch Edelman*. ALDEGONDE kort daar na overlijdende, kon gemelde EMMERIJ goedvinden, zo tot verantwoording van zijne Eere, als van die zijner voorzaaten, in de *Franſche* taal in druk uittegeven: *Defenſie ofte verdediging, van Emmerij, enz. tegens 't geene wijlen mijn Heere van St. Aldegonde gelieft heeft uitteſtrooijen, zo bij monde als bij zeeker Boekske, geintituleert: Apologytycque Antwoorde, tot nadeel van zijne Eere en die van zijne Voorzaten.* In het Jaar 1599 zag deeze Verdeediging het licht, bij *Albert Hendriks*. BOR gaf ons de Vertaaling daar van, en wij achten het niet ondienſtig, ten betere verſtande van de zaak, de zelve hier te laaten volgen.

„ *Aan Mijne Heeren de Staaten Generaal der ver-*
„ *eenigde Nederlandſche Provintien.*

MIJNE HEEREN!

„ Mij gedenkt, dat ik op eenige tijden de Geleerden heb hooren citeeren eenen *Ammianus Marcellinus*; zeggende, dat den Keizer *Juliaan d'Apoſtaat*, hoe wel een ſlegt Mensch, zo als zijnen toenaam medebrengt, niet min zeldzame deugden had-

de, en voornaamenlijk de Juſtitie betreffende, waar van zij onder anderen een Exempel bijbragten, dat een Redenaar zoude bij gebrek van getuigen hebben uitgeroepen: *Wie zal ooit ſchuldig zijn o Keizer, indien het ontkennen genoeg is.* Waarop *Juliaan* zoude hebben geantwoord, *Wie zal ooit onſchuldig zijn, indien het beſchuldigen genoeg is.* Voorwaar een treffelijke ſpreuk, en hoewel zij met Gulde Letteren mooglijk niet geſchreven is in de Kamer van de Eerwaardige Vergadering, de waare woonplaats der Gerechtigheid, nochtans hebt gijlieden genoeg doen blijken dat dezelve zo in uwe herten gedrukt is, dat uwe Vijanden daar door genoodzaakt zijn, U geloof te geven. Hierom, mijne Heeren! is 't, dat ik met te meerder vertrouwen mijn toevlugt neemen durf tot UE. H. om haar voortedragen de Defenſie die ik rechts en eers halve gedwonge ben te doen, tegens de Propoosten, die het, wijlen mijnen Heere van *St. Aldegonde* goedgedacht heeft te publiceeren, niet alleen bij geſchrifte, maar ook bij monde, tot oneere zo van mijne Voorzaten, als van mij, onder den tijtel van zeker Boekske, onlangs uitgegeeven onder den naam van *Ontſchuldiging, enz.* Maar ziet hier, alrede zal ik bejegend worden met tweederhande oordeelen, bij de geene die dit lezen zullen; den eene zal zig verwonderen tot belachens wordens toe, om dat ik een Man van andere Profesſie mij bemoeije de Penne te handelen, voornamenlijk tegens zulk een Perzonadie; en ten tweeden, dat het niet en voegdt dat ik mij kante tegen een die overleden is, en die zig niet meer kan verantwoorden: En ik bekenne dat (op 't eerſte aanzien) geen van beiden in hunne oordeelen mis zijn, want mijn onbekwaamheid is mij genoeg bekend, dewijl ik nooit hier in ben onderwezen, en ook is mij bekend, dat de Kristelijke zedigheid vorderd, met vrede te laaten, die in de Aarde rusten. Maar als men mijn zaak van de andere zijde zal willen beſchouwen, en inzien de rechtvaardige oorzaken die mij dringen, dan zal men mij verſchoonen en prijzen, dat ik na mijn klein vermogen, mij verſtout heb, om te doen iet dat iemant met eere niet vermag natelaten: Dan dit ſmert mij, dat het God behaagd heeft, hem uit de Waereld te roepen, eer ik hier mede konde vaerdig zijn. En egter was ik zeker, dat het geene waar mede

hij

hij mij gelasterd heeft, met hem niet begraven was, en dus zoude ik mij en de mijne ongelijk gedaan hebben, als ik om die reden gezweegen had; behalven dit alles, ben ik niet voornemens iets te zeggen uit bitterheid, nog ten nadeele van den naam en achting van den overledene, te minder, om dat ik altoos gedacht hadde van *Aldegonde*, dat hij mijn Vriend was! En hoe zoude ik dit konnen doen, daar zo veele met achting van hem gesprooken hebben? Mijn verantwoording berust dan alleen in de verdeediging van de Eere van mij en mijne Voorzaaten, die het hem gelust heeft te bekladden, dat ik voornamenlijk toeschrijve meer aan misleiding, dan aan kwaade wil, waarom ik ook den overledenen deeze misslag gaarne vergeeve. Daarom ik het ook niet nodig achte van stuk tot stuk te repeteeren nog te wederleggen, de redenen, door hem in zijne ontschuldiging voortgebragt, hoewel dat hij onze naam daar bij verzwegen heeft, zo is het echter door mondelinge redeneeringen te veel bekend, dat hij mij gehouden heeft voor den Autheur van het gemelde *Tegengift*, en ik dus ben de *Duitsche Edelman*, in zijn geschrift aangevallen. Hier van zoude ik hem met goede redenen van het tegendeel hebben konnen overtuigen, indien hij voor de publiekmaking van zijn Boekje had konnen goedvinden mij te berigten, zo als hij van oude Vriendschapswegen, door Brieven of anders had konnen en behooren te doen, enz."

„ Wat apparentie is 'er dat ik Boeken zoude maken? Bijaldien dat men 't misschien geladen heeft op mijnen Brief, die mij geheugd voor eenige Jaaren geschreeven te hebben aan een mijner Vrienden, om onder ons in het familaire, (gelijk wel meer geschied) te bedisputeeren, de kwestie, of men de Ketters met den dood behoorde te straffen; waar van ik bekenne dat ik bij beslote Brieven heb staande gehouden, op gronden steunende, dat mij bekend is, dat zelfs de voornaamste Leeraars der Kerke in dispuut staan, en de zaake hier over op dit stuk gantsch niet eens zijn; ja ik kan zeggen, dat ik de eere gehad hebbe van tegenwoordig te wezen, daar over een volle tafel, wijlen mijnen Heere den Prince Hoogl. Ghed. dezelve Opinie bedisputeerd heeft tegens mijn Heere van *St. Aldegonde*, die niet onbewust konde zijn, hoe deeze wijze van fors rigeur, die hij voorgeeft dat niet ontvangen zoude worden bij U H. H., die tot nog toe genoeg

hebben doen blijken door uwe wijze moderatie, hoe zeer dat uwe herten vervreemd zijn van alle rigeur in deeze deelen.)

„ Nu, latende dit point vaaren, wilde ik wel weten wat hij wil zeggen, met deeze woorden, *dat mijne voorzaten gevlucht zijn geweest in eenigen hoek van Duitschland, ofte van Zwitzerland, om aldaar hun Libertijnſchap te drijven.* Voorwaar gelijk hij altoos geacht is geweest voor een Edelman, niet min wijs dan geleerd; hadde ik regt om hier in, met reden meerder beſcheidenheid van hem te vorderen, want aan hem heeft niet onbewust kunnen zijn, dat aan de gantſche Waereld bekend was; namenlijk dat mijne voorzaten geweest zijn Edellieden, niet van de minſte van Braband, en die zedert eenige honderd jaaren herwaards, de Eere gehad hebben, van zodanig geacht te worden, dat het niet vereischt, daar van veel te zeggen, dewijl ik nooit veel hebbe geacht den Adel, als zij van de Deugd ontaart was, en dus zal ik niets zeggen van hunne kwaliteiten, en honorable alliantien, zo in *Braband*, *Vlaanderen* en het Land van *Luik*, nog van de groote Ampten, waar toe zij onder de voornaamſten geëmploijeerd zijn geweest. Zo dat ik wel ſtijf en ſterk durf zeggen, dat hunnen Adel is vergezeld geweest (zo goed als eenige andere,) met deugd en Godvrucht, waar van de publieke monumenten, magnifique ſepultuuren en liberaale pieuſe geſtichten, na den tijd waar in zij leefden, en voornamelijk van het *Jacobiner Kloofter* te *Antwerpen*, genoegzame getuigenisſe geeven. Ja dat zij geenzints zijn geſprooten van die geene, die voor Bedelaars en Rabauwen gemeriteert hebben, gerekend te worden, nog onder die geene, die men zeit dat verjaagd en gebannen zijn. Want wie weet niet dat de Stad van *Antwerpen*, ten tijde dat zij in haar voornaamſte fleur was, onderſteund is geweest als met drie pilaaren, bij drie van mijne Voorzaten, te weten mijnen Grootvader ende zijne twee Broeders, waar van de een was *Markgraaf*, den andere *Amptman*, en den derde *eerſte Burgermeeſter*, en dat alle op één tijd! Dit immers waren geen Ampten die aan Boeven gegeeven worden. En even zo min kan daar mede betigt worden mijnen Oom, eenige Broeder van mijnen Vader, die hij wel zal gekend hebben, en die zig bij Keizer *Karel den Vijfden* zo gedragen heeft, dat hij de eere had van te zijn een van deszelfs ordinaire Raden van Oorlog,

Ka-

Kapitein van een Compagnie, en Luitenant van 't Gouvernement van *Luxemburg*, hebbende ter Vrouwe de Gravinne van *Manderſcheit*, Weduwe van den Grave *van Iſenburg*. Indien dan de Heer *van Aldegonde*, ſchrijvende misſchien geleerder dan ik, begrijpen kan, met het woord *Voorzaten* te kennen te willen geven mijne Voorouders, en dat zij den geenen zijn op wien hij 't geladen heeft, dan voele ik mij daar van heftig gemaakt met een misnoegen; niet zonder verwondering, hoe dat hem in den zin gekomen is, daar van zo een vilain verhaal te doen, en vermaak te vinden van te ſpotten met het onverdiend fortuin van wijlen mijnen goeden Vader, daar hem de Christen pligt leerde hem te beklaagen; verre zij 't van daar, dat ik loochenen zoude, dat het God behaagd heeft, van hem te kiezen onder die geene die om de vervolging in 1546. het Land moeſten ruimen, dat hij gewillig deed om de ſtrafheid der Plakaaten te ontwijken, in afſtand te doen van Vaderland, Vrienden, Rang, Haave en Goederen, die zo als kenbaar is, niet gering waren, nemende den weg naar *Straatsburg:* dat, dan niemand mij zegge, wie deeze *Libertijn* is, die om dezelve te drijven, (d. i. te zeggen, gelijk ik geloove, die in zijn Conſcientie niet en vraagd, na God noch Mensch) zig in die Extremiteit zoude hebben begeeven. Maar de Heer van *St. Aldegonde*, indien hij nog leefde, zoude gedwongen zijn te belijden, 't geene hij had konnen weten en verſtaan bij lieden binnen *Straatsburg*, hebbende aldaar de wijze Magiſtraat, mijnen Vader met alle Eere en Vriendſchap ontvangen in 't recht van Borgerſchap, en of hij aldaar andere blijken gegeven heeft dan van Deugd en Eere, waar door hem aldaar zijn opgedragen poſten, die men niet weet, dat voor of na aan Vreemdelingen gegeeven zijn; ook dit, dat hij wierd beroepen tot Meeſter van den Raad, of in hunne taal *Mayſter des Raaths*, als meede hoe hij daar in achting geleeft heeft, den tijd van twintig Jaaren; en zijn Huis gehouden heeft als een open Hof voor alle eerlijke Vluchtelingen, tot zo lange hij aldaar overleden is; hebbende altoos geleeft in een waarachtig Chriſtelijk geloof, met welke roem hij ten graave gebragt is. En zo 'er zijn mogten, die hier aan wilden twijffelen, vragen en onderzoeken het daar ter plaatſe, dat de naaſte weg is, en dan durve ik alles ten pande zetten, als men niet zal bevinden dat hij

aldaar geleeft heeft, in zo groote achting, als de Heer van *St. Aldegonde* in zijn eigen Vaderland. Dit dan waar zijnde, hoe kan 'er dan gezegd worden *dat hij is gevlugt in een hoek van Duitschland, om daar Vrijgeesterij te drijven.* Eene uitvoerige Acte van Atteſtatie van de Magiſtraat der gemelde Stad, onder ons berustende, kan dit al vernietigen, en den mond van alle Lasteraars ſtoppen. Het is dan geen reden, dat eene zo rechtvaardige zaak, (om welke ten deele Uw E. zo kloekmoedig gevoerd hebben, deze zo langduurigen als zwaaren Oorlog, te weten de afſchaffing der Rigoreuze Plakaaten) een Edelman zo veele Jaaren na zijn dood, tot verwijt zoude ſtrekken: Van zo eenen Vader, beken ik (God lof) eenen Zoon te zijn, die zig bevlijtigd heeft mij op te voeden in de vreeze Gods, en zo veel hem mooglijk was mij ingeplant de betrachting der Deugd, en daar van hebbe ik zo veel vrugt gehad, dat ik (zonder roem te ſpreeken) kan zeggen, dat mijn gedrag aangenaam is geweest bij alle Menſchen van aanzien, en zonderling bij wijlen den Heere Prince, hoogloffelijker gedagtenis, die mij de gunſte bewees, van onder het getal zijner Domeſtique Edellieden te doen behooren, en mij eenige Jaaren daar na te bevorderen tot den ſtaat van Eſcuijer; en hoewel dat ik de Jongſte was, nochtans zo kan ik zeggen, dat hij mij dikwils waardig geacht heeft om mij te emploijeeren in commisſien en reizen, zeer honorabel voor mij en voor alle andere die zelfs ouder waren, of langer in zijnen dienst geweest hadden, tot dat het hem behaagde tot noch meerder bewijs van achting mij te vereeren met het Gouvernement van de Eilanden en Fortreſſe van de *Clundert* en *Willemſtad.* Wien is onbekend de voorzichtigheid en 't wijs oordeel van zijne Excellentie, en hoe ſcherpziende hij was, in 't kiezen van hun die hij tot zijnen dienst gebruikte: Bijaldien ik dan waare afkomſtig geweest van die geene die van dat alloi waren als de Heer van *St. Aldegonde* beſchrijft, of dat ik zelve van die zoort geweest was, zoude dan zulk een hoogwijze Vorst mij tot die Ampten verwaardigd hebben? Hier te zeggen hoe ik mij zedert vijftien jaaren gedraagen heb in mijn Ampt als Gouverneur, hebbe ik liever dat andere als ik zelve getuigen; dan hier van ben ik zeker, dat Uwe H. M. nooit zijn ter ooren gekoomen eenige klag-

klagten van die geene, die onder mij geſtaan hebben, of dat ik in de post, mij aanbetrouwd, ben nalatig geweest. Ook ben ik niet van meening hier veel te zeggen van mijne ſtandvastigheid in verſcheidene inwendige beroerten, waar mede deeze Staat op andere tijden is gekweld, dewijl ik niet meer gedaan heb, dan mijne ſchuldige plicht, dan hier voor hebbe ik mij bevlijtigd, te behouden den naam van een eerlijk Man. Dus kan ik mij niet erinneren, wat fondament of occaſie mijn Heer van *St. Aldegonde* gehad mag hebben om mij te taxeeren, met ik weet niet wat dingen, als hij zegt, *de Mantel omkeeren als 'er kwestie is van uitteſtaan het minſte prijkel, dat zou mogen voorvallen.* Maar wat is dat te zeggen, *de Mantel te keeren?* ontrouw en een verrader te zijn! Voorwaar hier op rijzen mij de haairen te bergen. Is 'er wel iemand in de Waereld zo ſtout die zoude durven zeggen, dat, door mij of de mijne ooit eenig vermoeden tot diergelijke denkbeelden gegeeven was! Ik bid U, mijne Heeren, zoude 't mooglijk zijn, dat Gijlieden daar van de minſte gedachten had! Ik ben verzekerd van *Neen:* en dus zijn alle deeze beſchuldigingen uitgeſpoogen uit overmaat van drift: Maar ik danke God, die mij altoos zo beſtierd heeft; dog indien het hem behaagd had, dat ik daar toe zo veel ſtoffe gegeeven had, als het ſchijnt dat *Aldegonde* gedaan heeft bij zijne discourſen op 't beleid van *Antwerpen*, en zijne Brieven, geſchreeven aan zijne Vrienden, (niet dat ik hem beſchuldige of ontſchuldige, dewijl mij de onderſcheide oordeelen daar van niet onbekend zijn) ik geloove dat hij niet zoude hebben nagelaten eene verklaring te geven, van het Mantel omkeeren; ja zij, die zijne redenen en ſchriften, die hij, geduurende zijne ballingſchap openbaar gemaakt heeft, zullen willen vergelijken met zijne ſterke opinien, nopens de vervolgingen, onlangs verklaard, zullen ook met goed recht konnen vragen, of dat niet genoemd word een witte Mantel, zonder vlakke en ſmette, in eene roode, met Menſchenbloed bezoeteld, te veranderen, indien niet in effect, ten minſte in verbeelding: Dan mijn zaak niet zijnde te disputeeren, en deeze kwestie zo zwaar als ſchadelijk zijnde, wil ik mij in dezelve ook niet inlaten, om daar mede aftekeeren, de ſtreeken die *Aldegonde* mij en de mijnen heeft toegebracht, ſchoon hij mij als een groot *Eccles* en *Crime* voorwerpt, zekere Alliantie

heimelijk in ons huis gemaakt. Voorwaar is dat niet wel een groot Schelmſtuk? Dan het was 'er een, wat ſchuld heb ik aan het geen voor dertig Jaaren geſchied is, wanneer ik dertien of veertien Jaaren oud was, en men mij in geene zaak raad vroeg? Is mijn geſlacht het eerſte, waar in een onegaale alliantie geſchied is? En wie kan zig verzekerd houden, dat niet t'avond of morgen zulks in het zijne geſchieden zal. Ja maar de Geallieerde was van eene andere Religie dan *Aldegonde* goedkeurde, en of dit alzo waare, moet of kan ik voor gedaane zaken verantwoorden, even als of men de Alliantien, of vermaagſchapping tusſchen lieden van onderſcheidene Religien, verbonden waare te haaten, ten faveure van zijne andere vermaagſchapping; indien dit doorgaat, waarom zoude men dan ook niet mogen beſluiten, dat de Heer van *St. Aldegonde* van den Roomſchen Godsdienst geweest was, daar het bekend is, dat zijn Moeder, Broeder en Zuster, zeer ijverig voor dien Godsdienst waaren. Wie is 'er, die in deeze Eeuwe, alzo verward met denkbeelden, en vruchtbaar in Sektens, als onvruchtbaar in Godzaligheid en Liefde, niet en heeft Vader of Moeder, of andere Maagſchap, van andere Godsdienſtige begrippen? zonder dat men daarom eene uitſluiting moet maken, uit de natuurlijke Wet, en christelijke Liefde. Weet men niet dat het geloove een gaave Gods is, en dat het niet en ſtaat aan iemands wil, te loopen, maar aan de barmhertigheid Gods: Wat mij aangaat, ik ben daar in onverſchillend, en danke God met een ootmoedig herte, voor de genade aan mij beweezen, door mij den weg der waarheid te hebben leeren kennen, zeer wel wetende, dat 'er geene weg van Zaligheid en is, dan door zijne barmhertigheid, en de eenige verdienſten van onzen Heiland, die, voor onze Zonden, aan het kruis den dood geſmaakt heeft; belijdende voorts van ſtuk tot ſtuk, uit een oprecht hart, zonder eenige veinzing ofte dubbelzinnigheid, ofte bewimpeling, (om zijne woorden te gebruiken) al het geene vervat is, in de XII. Artikelen des Geloofs; volgende de Catholijke Belijdenisſe, die de Kerke Gods, van alle oudheid her, daar van gedaan heeft, en noch hedendaagsch doet. Dat het dan UE. E. en al de Waereld behaage te oordeelen, van mijn zaak en van die van mijne Ouders en Voorouders, waar van ik de waarheid hier boven verhaald heb, en of ik niet genoodzaakt

was

was zulks te doen. Zeker is het dat ik wel gewenscht hadde, dat de Heer van *Aldegonde*, in ruste gelaaten had die geenen, die zig in hun leven wel zouden gewroken hebben, van die geene, die zig onderſtaan hadden, hunnen naam of achting te verkorten. En om niet te vervallen in zijne fouten, of UE. E. langer op te houden met het leezen van deeze mijne ongeleerde redenen, bidde ik UE. E., dat indien UE. E. door een voor-oordeel gefondeerd op de Schriften en mondelinge Propoosten van Wijlen den Heer van *St. Aldegonde*, tegen mij opgevat hadden andere opinien, dan die vereist worden in een Edelman van Eere: UE. E. die gelieve uit te wiſchen uit uwe gedachteniſſe, en mij liever te beoordeelen uit de vaerdige wille die ik hebbe van te volharden, U lieden ootmoedige en getrouwe dienſten te doen; biddende Godt UE. E. meer en meer te zegenen, en zijnen gratie te vermeerderen, om zijn werk te bevorderen, ende mij, in 't weinige dat ik ben, van Ulieden al mijn leven daar in te dienen."

Wij vinden geene de minſte reden van twijffeling aan de echtheid van deeze verdediging van *Jonker Emmerij*. En dus achten wij daar mede te toonen, dat wij, als onpartijdigen, de Eer van den eenen zo wel vermelden als die van den anderen; en dat deeze geſchiedenis ons leert, hoe een al te groote drift, om zig te verdedigen, ſomtijds zelfs groote Mannen deerlijk kan doen mistasten. Wij twijffelen geenzins, (en dit zijn wij aan 't karakter van ALDEGONDE verſchuldigd) dat ware deeze verdediging bij zijn leven ten voorſchijn gekoomen, of hij zoude de zijne, ten opzigte van den Perzoon, wederroepen hebben, zo ras hem de deugdelijkheid van zijne mistasting gebleeken was: overeenkomſtig het gedrag van waarlijk groote Mannen, die zig nooit ſchaamden, hunne misſlagen te erkennen. Dat waarlijk de Heer van ST. ALDEGONDE een van de grootſte Mannen der zestiende Eeuwe was, zo als hier vooren gezegd is, zal niemand tegenſpreeken. Zijne diensten aan het Vaderland bewezen, (hoe ook verduiſterd) zijn daar van de bondigſte bewijzen. Hij was een geoeffend Staatsman; een bedreeven en ſchrandér Rechtsgeleerde; een ervaren Theologant; een groot Taalkundige, en in dien tijd geen ongelukkig Dichter, en ſomtijds zeer geestig. Om geen verhaal te doen van zijne Godgeleerde Schriften, waarin eene

ver-

verhevene en gezonde Zedekunde doorſtraalt, dient hier gezegd te worden, dat zijne berijming van *Davids Pſalmen*, uit het Hebreeuwsch in 't Nederduitsch, ten proeve kan ſtrekken, van hen geen wij van zijne Dichtkunde zeiden. Zijn *Roomſche Bijenkorf* wijst zijne bekwaamheid aan in de konst van ſchertzen. Ten ſlot voegen wij hier bij, dat men vindt aangetekend, dat hij veel vermaak vond in het danzen, en deeze uitſpanning, als niet onbeſtaanbaar met de Godsdienſtigheid eens Chriſtens, heeft getragt te verdedigen.

Menigvuldig zijn de afbeeldingen van deezen beroemden Man: men vindt die door *Vailjant*, *H. Hondius*, *H. de Barij*, *de Gein*, *Houbraken* en anderen.

De Tafel van het Geſlacht van PHILIPS VAN MARNIX hier tegen over, is, met de verbeteringen, overgenomen, uit 'S MANS LEVEN uitgegeeven door het Leidſche Konstgenootſchap, KUNST WORDT DOOR ARBEID VERKREEGEN.

Zie DE GROOT, *Jaarboeken*, fol. 99. VAN MEETEREN, *Ned. Historie*, fol. 86-93 en 240. HOOFT, *Ned. Historie*, fol. 340. BOR, XXXVI. Boek, fol. 60-63, enz.

ALDEGONDE, (*'t Slot van*) anders bekend bij den naam van *Weſterſouburg*, is gelegen op 't Eiland *Walcheren*, in *Zeeland*, tuſſchen *Middelburg* en *Vliſſingen*. Het was, van vroege tijden af, een zeer vast gebouw, van zwaare ſteenen, uit het water opgehaald, voorzien met twee Torens. ALDEGONDE, van wien wij zo even geſproken hebben, hield zijn verblijf een geruimen tijd op het zelve, na de overgaaf van *Antwerpen* aan PARMA; deed het naar zijnen naam noemen, en vervaardigde op het zelve zijne *Pſalmberijming*. Na zijnen dood verkogt zijne Weduwe het aan de Stad *Middelburg*; hier door veranderde de naam van *Aldegonde* in dien van *Weſterſouburg*. Zie SMALLEGANGE, *Chr. van Zeeland*; GARGON, *Walcherſche Arkadia*.

ALDEKERK, geleegen onder het Kwartier van *Roermond*. Wanneer, in het Jaar 1574, het geheele Hertogdom *Gelder* en 't Graafſchap *Zutphen* eene ſchatting van 75000 Guldens moesten opbrengen, werd het Kwartier van *Roermond*, met een der vier gedeelten van het Graafſchap daarbij, geſteld op 19075 Guldens; bij

bij welken omſlag over de zes verdeelingen van dit Kwartier, het Drostampt *Gelder* (bevattende *Aldekerk*, *Nijekerk* met derzelver Buurten, *Wetter*, *Kevelaar*, *Capellen* en *Viert*, en de Heerlijkheid *Pont*,) kwam te ſtaan op 3156 Guldens, 16 Stuiv. en 2 Penn. *Aldekerk*, met deszelfs Buurſchappen, moest daar in draagen 2104 Guldens, 12 Stuiv. en 8 Penn. In den Jaare 1672, deelde *Aldekerk* rijkelijk in den balddaadigen moedwil der *Franſche* Soldaaten.

ALDENGAARDE, of *Oldegaarde*, eene Havezate, behoorende aan den Baron VAN DONGEN, in 't landſchap *Drenthe*, nabij het Dorp *Entinge* geleegen.

ALDERHEILIGE-VLOED. Zie WATERVLOEDEN.

ALDERSMA, of *Allerſma*, een adelijk huis, in de Provintie *Groningen*, nabij het Dorp *Ezinge*.

ALDRINGA, een Adelijk Huis bij *Niekerk*, in de Provintie *Groningen*, behoorende aan het geſlachte van dien naam. Zie BACHIENE, *Geogr. der Nederlanden*, bl. 238.

ALDRINGA, een ander geſlicht van den zelfden naam, in deeze Provintie.

ALEM, of *Aalhem*, onder welke benaming 'er reeds iets van gezegd is, is gelegen aan de *Maaze*, drie uuren benoorden *'s Hertogenbosch*; het is een kleine Heerlijkheid, behoorende aan de Abtdije van *St. Geertruid*, in het Land van *Luik*. Dit Dorp heeft zijn bijzonderen Dingbank, beſtaande uit een Schout en zeven Schepenen, die door den Abt van *St. Geertruid* worden aangeſteld. De geduurige overſtroomingen der *Maaze* hebben dit Dorp veel doen lijden, alzo daar door, binnen weinige Jaaren, een tamelijke groote Kerk en de beste Huizen weggeſpoeld zijn. Veele Inwooners, wier Huizen groot gevaar liepen van het zelfde noodlot te ondergaan, werden hier door genoodzaakt, dezelve af te breken, en dieper Landwaarts in te bouwen. In 1718, of 1719, is 'er, voor de Ge-

reformeerden, een nieuw Kerkje gebouwd, welk, aan het einde des Dorps, digt aan den Dijk ſtaat. Bij het opgraven van de grondſlagen der oude Kerk, aan den oever van de *Maaze*, ontdekte men een Kist van gehouwen blaauwen Steen, die men niet konde openen. Door de Arbeidslieden, die reeds in verbeelding eenen grooten ſchat gevonden hadden, werd zij aan ſtukken geſlagen; doch zij vonden 'er niets in, dan het overſchot van een verteerd Lichaam. Het gantſche Dorp beſtaat uit 52 Huizen, bedragende in de Bede *f* 153:17:12; in de Verpondinge *f* 602:1:6; in de gemeene Middelen *f* 369:8:6. Den 21 Augustus 1768 trof dit Dorp, met eenige andere nabij-geleegene, een zwaar Onweder, onder het verrigten van den ſademiddag Godsdienst. De Blixem ſloeg, onder anderen, in de Kerk, die, in een oogenblik, vervuld werd met vuurſtraalen, welke heen en weder vloogen, en ſpaanders van de Balken en Planken deeden nedervallen; doende wijders de zeldzaamſte uitwerkingen, waar van men immer gehoord had; zonder, echter, den Leeraar, of zijne Toehoorders, (uitgezonderd twee, die ligt gekwetst werden) te beſchadigen. De Heer J. F. MARTINET achtte dit verſchijnzel zo veel opmerkinge waardig, dat hij, volgens de opgaave van den Heere S. KEUCHENIUS, Predikant dezes Dorps, aan de Hollandſche Maatſchappij te *Haarlem* daar van wel een verhaal heeft willen mededeelen. Men kan dit bericht vinden in de Verhandelingen der Maatſchappije, Deel XIV. Zie ook BACHIENE, *Geogr. der Nederlanden*, bl. 77 en 676.

ALEID. Zie ADELHEID en ADELHEIDE, en verſcheiden van dien naam.

ALEN, (*Jan van*) een zeer beroemd Schilder; zie van hem HOUBRAKEN, *Leven der Nederl. Konst-Schilders*, III. Deel.

ALENÇON, (*François de Valois, Hertog van*) ook Hertog van ANJOU, en Broeder van HENDRIK DEN DERDEN, Koning van *Frankrijk*. In den gevaarlijken toeſtand der *Nederlanden*, weeten wij dat eenigen, die ORANJE min gunſtig waren, zonder voorkennis der overige Provintien, den Aartshertog MATTHIAS VAN OOSTENRIJK, tot Gouverneur Generaal, hebben ingeroepen, na dat

F. DE VALOIS,
Hertog van Alençon.

dat deeze Vorst, zonder eenige magt van Volk, in 't Land gekomen was, en dus ook weinig kon verrichten. In dezen toeſtand bood ALENÇON, haakende naar het Opperbevel, zijne hulp aan. Hij kwam indedaad, met een goed aantal Volk, op de Grenzen, en bracht den *Spaanſchen* eenig nadeel toe. Hij bewerkte hier door zo veel, dat de *Staaten* hem den tijtel van *Beſchermer der Nederlandſche Vrijheid* opdroegen: onder de belofte of toezegging, dat zo zij zig ooit geperst vonden, om van Heer te veranderen, zij hem, voor en boven alle anderen, hier toe waardig keuren en verkiezen zouden. Deeze beloften werden hem gedaan in 1578. Terſtond hierop verzocht hij eenige Steden, tot verzekering voor zijn Perſoon, en veilige plaatſen voor de zieken en gekwetſten. De Staaten hadden hem gaarne *Quesnoij*, *Landrechij* en *Beauvois* overgegeven; maar de Ingezetenen begeerden geene moedwillige *Franſchen* in te neemen, alzo zij, ten platten Lande, met plonderen en andere ſpoorloosheden, reeds vrij wat kwaads bedreeven hadden. Deeze weigering verdroot hem niet alleen, maar hij nam dezelve zeer euvel. Verder verzocht hij dat de Staaten twee Perſoonen in zijnen Raad wilden zenden, en daar en tegen twee van hem in den hunnen ontfangen; het welk men beleefdelijk van de hand wees. *Nederland* werd, in dien tijd, van twee zijden even ſterk gezocht; ieder deed zijn best om de een den anderen den voet te ligten. Toen dit mislukte, poogden zij ieder een ſtuk van haaren rok te rooven. Koningin ELISABETH, weinig behaagen hebbende in dezen handel met ALENÇON, waarſchuwde de Staaten ernſtig, hem geene Steden of Fortreſſen in te ruimen; daar bij voegende, dat hij, onder ſchijn van hulpe, zig zou zoeken Meeſter te maken. De uitkomst heeft ook geleerd, dat de argwaan van deeze Staatkundige Vorſtin niet ongegrond was. ALENÇON dus ziende dat de Staaten niet voorniemens waren hem vaste Steden in te ruimen, en dat veele hem ongeneegen bleeven, om dat hij een Deelgenoot van den *Parijſchen Bruiloft* was, en ook om dat hij de misnoegde Staaten geſtijft had, nam zijn afſcheid, en keerde weder naar *Frankrijk*, doch niet zonder door zijnen Gezant ESPRUNAUX, beleefde dreigementen te laten doen. Toen, echter, ſcheen de gemelde Koningin voor ALENÇON te zijn;

al-

althans verweet zij den Staaten hunne ondankbaarheid tegen hem; waar op deze hem eenig genoegen tragtten te geeven, biedende hem de Stad *Aalst* en eenige andere voordeelen aan. Dan, zijne fierheid was geraakt, en hij vertrok met zijn Volk. In het Jaar 1579, hield hij op nieuw aan, om een verdrag te sluiten; men vleide hem met eenige glimpige redenen, waar door hij wel uitgesteld, doch zijne hoop tevens gevoed werd. Intusschen handelden eenige Steden, tegen den wil der Staaten en den raad van den Prins van ORANJE, afzonderlijk met ALENÇON, en namen ook *Fransch* Volk in. Hierop volgde de beroemde handeling der Staaten, waar van de uitwerking bekend is, onder den naam van de *Unie van Utrecht*. Sommige Provintien waren wel ALENÇON toegedaan, hopende op den bijstand van zijnen Broeder, Koning HENDRIK DEN DERDEN; maar zij, die meer doorzicht hadden, waren tegen hem. Doch de nood brak de wet der reden. *Vlaanderen* besloot allereerst hem tot Heer aanteneemen: *Braband*, *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* volgden; wordende de laatste Provintie, door den afval van *Groningen*, hier toe genoodzaakt. *Gelderland* en *Utrecht* hielden lang tegen, en volhardden in hunnen afkeer; maar de nood dwong ook deze; *Overijsfel*, echter, stemde nooit. De Soldaten, geen Geld krijgende, weigerden te vechten. De Steden wilden geene bezetting inneemen. De Staaten hadden geen ontzag; het Krijgsvolk was zonder tucht; alom krielde het van heimelijke *Spaansch-gezinden*, die het Land weder aan den Koning wilden brengen. Veele Grooten waren van die zelfde gedachten; en daar en boven ontbrak het aan een goed Veldheer. Want ORANJE, hoe groot ook, kon niet raaden in den Raad, en gebieden in 't Veld. In het Jaar 1580, vertrokken de Gezanten van *Braband*, *Vlaanderen*, *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* naar *Frankrijk*, daar zij, van den Hertog van ALENÇON, met blijdschap werden ontfangen; hij beloofde alles wat hij bezat, bij den vereenigden Staat te willen opzetten, de Provinciën bij haare Privilegien te beschermen, en met alle goedertierenheid te zullen regeeren. De Onderhandelingen met hem geschiedden in het Kasteel *Plesis la Tour*. Men bragt eenige dagen toe met het beraamen der Artikelen, die op den 19 September 1580 geslooten, en bekragtigd werden, na dat de Afzweering des Konings

van

van *Spanje* geſchied was. Het verdrag zelve beſtond in deeze navolgende Pointen.

I. De Staaten kiezen en beroepen den Hertog van ALENÇON, of ANJOU, (wij zullen in het vervolg reden geven, waarom wij den naam van ALENÇON, en niet die van ANJOU gekoozen hebben) tot Vorst der *Nederlanden*, op zulk een Tijtel, en met zulke Hoogheden, als de voorige Landsheeren gehad hadden, mids de gemaakte verbindtenisſen met den Keizer, *Frankrijk*, *Engeland*, *Deenemarke* en anderen, zo verre zij niet nadeelig zyn aan dit verdrag, in hun geheel blijven.

II. 's Hertogs wettige Mannelijke Erfgenamen zullen hem opvolgen, mids de *Staaten* de keuze van eenen derzelven aan zig behouden.

III. In geval van minderjaarigheid des Nazaats, houden de *Staaten* de Regeering aar zig, ook de Voogdiſchap over den Minderjaarigen, tot zijne volle twintig Jaaren toe; ten ware de Hertog, of zijne Erven, daar in anders voorzien hadden, bij goeddunken der Staaten, die ook, bij gebrek aan den Hertog en zijne Erven, eenen anderen Heer zullen mogen kiezen.

IV. Zijne Hoogheid wordt in het bezit geſteld van 's Lands Domeinen, die men bevrijden zal van Perſoneelijke ſchulden, mids hij die doet bedienen door inboorlingen; en ingevalle zij niet mogten toereiken tot zijne Hofhouding, zullen de Staaten hem daar en boven allen redelijk genoegen geven.

V. De Hertog zal alle vrijheden en voorrechten handhaven, ook de *Utrechtſche Vereeniging*, zo verre zij dit verdrag niet benadeelen.

VI. En alles wat door den Aartshertog *Matthias*, en door de Algemeene en Bijzondere *Staaten*, geſlooten en gebeurd is.

VII. Eens Jaars ten minſten, zal hij de Algemeene *Staaten* bijeenroepen, om order te ſtellen op 's Lands welvaart, zullende de *Staaten* daar en boven, zo dikwijls als zij zullen goedvinden, mogen zamen komen, volgens de oude voorrechten.

VIII. Zijne Hoogheid zal zijne woonſteede houden in de *Nederlanden*, en bij nood vertrekkende, eenen Landzaat in zijne plaats ſtellen, op bewilliging der *Staaten*.

IX. De Raadslieden van Staate, door den Hertog te gebrui-

ken, zullen inboorlingen des Lands moeten zijn, uitgezonderd een of twee Franſchen, den Staaten aangenaam.

X. De Hertog in de *Nederlanden* zijnde, zal de voornaamſte Ampten van zijn Huis aan inboorlingen geeven, en tot zijne Edellieden meest Nederlanders kiezen.

XI. Tot Stadhouders en andere voornaame Amptenaars in de Landſchappen, zullen de Landſchappen drie Perſoonen benoemen, uit welke de Hertog de verkiezing doen zal.

XII. Hij zal de Geloofsvreede en den Godsdienst onderhouden, in den tegenwoordigen ſtaat.

XIII. *Holland* en *Zeeland* zullen, in 't ſtuk van den Godsdienst en anderzints, blijven gelijk zij tegenwoordig zijn; doch in 't ſtuk der Munte, Oorlogen, Schatting, Voorregten tuſſchen Landen en Steden, zullen zij zig onderwerpen aan *Zijne Hoogheid* en de *Algemeene Staaten*, naar 't luiden der Verdragen, gemaakt of nog te maken bij gemeen goeddunken der *Algemeene Staaten*, volgens de oude gewoonten en voorregten.

XIV. De Hertog zal niet gehengen, dat iemand, in of buiten zijn Huis, om den Godsdienst onderzogt of gemoeid worde.

XV. Ook zal hij bevorderen, dat de Koning van *Frankrijk* den *Staaten* bijſtand verleene, tegen den Koning van *Spanje*, en andere hunner Vijanden.

XVI. En na dat hij in 't bezit der Landen geſteld zal zijn, zal hij te wege brengen, dat *Frankrijk* en hij, met gemeen beraad, oorloogen tegen de aanvallen van dat Rijk of van deeze Landen, welke nochtans der Kroone van *Frankrijk* nimmer zullen worden ingelijfd.

XVII. Men zal Engeland, Deenemarken, Portugal, Zweden, Schotland, Navarre, de Duitſche Vorſten, de Hanzé Steden en andere verzoeken, tot een nieuw of naauwer Verbond met de Nederlanden.

XVIII. De Hertog zal den krijg voeren met zijne eigen, of zijns Broeders middelen, waarbij de Staaten jaarlijks 24 Tonnen ſchats zullen voegen, uit welke ſomme de nodige bezettingen, en 't Krijgsvolk van het Land, in de eerſte plaats, zullen moeten worden betaald.

XIX. Zijne Hoogheid zal een Legerhoofd aanſtellen, met goed.

goedvinden der Staaten, en eenen Overſte over de Franſche Troepen, naar hun genoegen.'

XX. Hij zal geene Plaatzen met Franſchen bezetten, buiten verlof van de *Staaten des Lands*; de inboorlingen zal hij inlegering bezorgen, met goedvinden van den *Raad van Staaten*.

XXI. De bijzondere *Staaten* zullen bekwaame Plaatzen ſchikken, tot ververſching en winterlegering voor het Volk van Oorlog.

XXII. De uitheemſche Krijgslieden, Franſchen zo wel als andere, zullen het Land ruimen, zo dra de *Algemeene Staaten* zulks van zijne Hoogheid begeeren.

XXIII. De Hertog zal geen verdrag met den Koning van *Spanje* aangaan, dan bij bewilliging der Landen, die hem hebben aangenomen; ook met geene andere Mogendheden, ten nadeele van de Landen, of van dit verdrag.

XXIV. Tot welke men, echter, de afgeweekene Landen zal ontfangen.

XXV. Zullende de Hertog, met zulke Plaatzen, die in of buiten de *Nederlanden* met geweld veroverd mogten worden, handelen moeten, volgens goedvinden der Staaten.

XXVI. De Hertog en zijne Nazaten, zullen den Eed op dit verdrag moeten doen aan de *Algemeene Staaten*, en aan die van ieder Landſchap: en zo hij, of de zijnen, het zelve zullen te buiten gaan, zullen de *Staaten* met 'er daad ontſlagen zijn van alle gehoorzaamheid, eed en getrouwigheid, eenen anderen Vorst mogen aanneemen, of zulks in hunne zaaken voorzien, als zij als dan zullen geraden vinden.

XXVII. Eindelijk zullen de Hertog en de Landen een middel beramen, om den Aartshertog *Matthias*, die, herwaards geroepen zijnde, zig getrouwlijk van zijne beloften gekweeten heeft, genoegen te geeven.

Onder deeze punten was gefteld, dat zij waren ingewilligd, met beding, dat de Hertog ſchrift zoude verwerven van zijnen Broeder; waar bij verklaard werd, dat het XV en XVI Art. van dit Verdrag van zijnen kant ſtond te worden nagekomen, wanneer men het Verdrag, zonder verandering, opmaken en verlijden zoude. Ook behield zijn Hoogheid het regt aan zig, om in Perſoon, ter vergadering der *Staaten*, het II, III, IX en XVIII

Art. van het Verdrag in nader beraad te neemen; mids het aan de *Staaten* ſtond, daarop zulke ordre te ſtellen, als zij goeddachten. Nog verklaarde hij, dat men het VI Art. had laaten doorgaan, op de verzekering der Gezanten, dat 'er niets van belang verordend, of verleend ware, en dat men op het X Art. nadere aanwijzinge zoude doen, wie voor de voornaamſte Amptenaars te houden waren. Eindelijk, dat de *Staaten*, onder het XXV Art. niet begreepen, 't geene het regt des Oorlogs aanging, als 't welk zij aan den Hertog en zijnen Krijgsraad geheel overlieten.

J. DE AUXERRE, in *Hendrik den Derden*, zegt, dat dit eene al te naauwe bepaaling was, om van een *Franschman* naauwkeurig gehouden te worden; en volgens BIZOT, in zijne *Medailliſche Historie*, gaven de voorwaarden van 't Verdrag aan den Hertog pragtige Tijtels, maar ſtelden de *Staaten* tot Souverainen; zij behielden, bij gevolg, al 't gezag aan den Prinſe van ORANJE, het *primum mobile* der Bondgenoten. Dus werd de Hertog van ALENÇON Heer der Nederlanden; dat is, over de Provintien, die in zijne aanneeming bewilligd hadden, en boven genoemd zijn. Naderhand ontdekte men, dat de *Hollanders* en *Zeeuwen* niet rond genoeg gehandeld hadden: want of wel hunne Gedeputeerden, nevens die van de andere Provintien, den Eed afleiden, zij hadden, echter, van den Hertog, heimelijk, een *renvers* ontvangen, dat zij hem in zekere ſtukken of pointen erkennen zouden, en voorts van onder de Regeering van ORANJE zouden blijven, ſchoon zij, kort te vooren, het Oppergebied over deeze beide Provintien, geduurende zijn leven, hem hadden aangebooden, waar van, echter, de Opdracht is achtergebleven; (zie WILLEM DEN EERSTEN) eene handelwijze, die naderhand veel mistrouwen en kwade gevolgen tuſſchen de Provintien heeft veroorzaakt. Zie hier over onzen *Vaderlandſchen Hiſtorieſchrijver*. Wij hebben gezegd dat *Holland* en *Zeeland*, nevens de anderen, wel geſtemd hadden tot de verkiezing; maar zij weigerden, nevens *Utrecht*, hem te huldigen, verklaarende daar toe van hunne Meesters niet gelast te zijn.

Aan ORANJE was reeds, door die van *Holland* en *Zeeland*, in 't Jaar 1576, de Hooge Overheid, geduurende den Oorlog, over hunne Provintien opgedragen. De voornaamſte reden, waarom

bij

bij den Tijtel 'er nog niet van gevoerd had, was, om dat de Koning van *Spanje* nog als Heer gekend werd, en voornaame Steden nog zijne zijde hielden; als mede, dat na het ſluiten der *Unie van Utrecht*, tusſchen den Prins en de Staaten, eenige onlust gereezen was. Men beſloot dan, op een grooten dagvaart, ten dien einde in den *Haag* beſchreven, dat men den Prinſe de Regeering behoorde aantebieden, onder zulk een naam, als hem best behagen zoude, en hem den handel met ANJOU te vertrouwen, mids hij den raad van die van de nadere vereeniginge innam. De meeste Leden ſchikten zig, de een na den anderen, tot dit beſluit; en men vond goed het zelve geheim te houden; waar toe de Leden der vergaderinge, onder welke ook vier van *Zeeland* waren, zig bij handtekening verpligtten.

De Prins zelf, hoe zeer hij den handel met ALENÇON voortzette, was geenzins voorneemens, hem de oppermagt over *Holland*, *Zeeland* en *Utrecht* op te dragen; en 't blijkt niet duister, dat eenige Edelen en de Gemagtigden van weinige Steden van dit oogmerk van den Prinſe zijn onderregt geweest. [Een *Uittrekzel* uit een Almanak van CASPER VAN VOSBERGEN, geſchreven met de hand van den Historieſchrijver HOOFT, leert mij (zegt de Heer WAGENAAR) *dat de Heeren van* ASPEREN, BUIS, KANT *en* VAN DER MIJLEN, *de eenigſte waren, die dit geheim in Holland wisten.*] Hierom deeden zij, ter Staatsvergaderinge, beſluiten, dat men den Prinſe den handel met ALENÇON behoorde te betrouwen. Dewijl men, ten dezen tijde, in *Holland* begreep, dat de Landen uitheemſche hulpe noodig hadden, en men vreesde, of FILIPS, na het eindigen van den krijg in *Portugal*, alle zijne magt tegen de *Nederlanden* wenden zoude, ſtemde men hier ligtelijk in den handel met ALENÇON, waar mede de andere Provintien, buiten *Holland* en *Zeeland*, niet zouden hebben konnen voortgaan. Zij, die de geheime oogmerken zijner Doorluchtigheid kenden, wisten wel, dat hij de vereischte zorge draagen zoude, om de Gewesten, over welke hem reeds de hooge Overigheid was opgedragen, niet aan 't gebied van ALENÇON te onderwerpen. Uit het voorgemelde Verdrag bleek ook, zo dra het ter Staatsvergaderinge gelezen werd, dat men voor *Holland* en *Zeeland* iets bijzonders bedongen had.

Munte, en in het onderling handhaven van de rechten en vrijheden en gewoonten der Landſchappen. Op deezen voet drong de Prins de Staaten der drie Gewesten, om den Hertog den Eed te doen: waar toe die van *Holland* en *Zeeland* beſloten; doch *Utrecht* bleef bij de weigering.

De Hertog VAN ALENÇON zig nu tot de Regeering beginnende te ſchikken, had van den Prinſe van ORANJE, ESPINOI en andere Leden van den Raad van Staate, opening verzogt van den ſtaat des Lands; waarop hem deeze Heeren bij geſchrift vertoonden, „ hoe het hier haperde aan goede order in het Burgerlijke be„ ſtier, in de Rechtspleeging, en in de Krijgtugt, die niet te „ vinden was, zo men geen behoorlijken voorraad had van ge„ reede penningen, om welke te bekoomen, zij verſcheidene „ middelen aan de hand gaven. Voors was hun raad, dat men „ 's Lands Troepen verzamelde, en om hier toe in ſtaat te zijn, „ de Landſchappen noodzaakte, hunne aandeelen in de jongſt „ ingewilligde lasten te doen opbrengen; ook oordeelden zij, dat „ men de Krijgslieden, die nog veele agterſtallen te vorderen „ hadden, bij verdrag moest zien te paaijen. De Leden van den „ Raad van Staate, die van den geheimen Raad, en van de Geld„ middelen, behoorde men, om misbruik voor te koomen, „ jaarlijks hunne wedden te voldoen, uit de inkomſten der Geeſ„ telijke Goederen, of van elders, tot het minſte nadeel der „ Gemeente; ten ware de Staaten beſluiten wilden tot vermeer„ dering der Vorſtelijke inkomſten, op dat men uit dezelve de „ Amptenaaren voldeed. Tot betere vordering der Rechtsplee„ ging moest men de grootheid van *Mechelen* weder oprechten, „ of het getal der Leden van den Geheimen Raad vermeerde„ ren." Zo ras de Hertog dit geſchrift ontvangen had, werd, met goedvinden der Staaten, eenige verandering in de Regeering gemaakt, en in *Holland*, op dit tijdſtip, de *Hooge Raad* ingeſteld, op naam van den Prinſe VAN ORANJE. (Zie HOLLAND.) HALMA verhaalt verder, dat ALENÇON, in de Maand Augustus, in de *Nederlanden* gekoomen was; *Camerijk* en 't Slot *Cambreſis*, welke door de *Spanjaarden* belegerd waren, ontzette, en daar mede zijne Krijgsverrichtingen van het Jaar 1581 beſloo-ten werden; waarna hij weder naar *Frankrijk* trok, aangezien zijn Leger, dat meest uit vrijwillige *Franſche* Edelen beſtond,

den

den hertred begeerde, en hij andere inzichten had. Uit *Frankrijk* ſtak hij over naar *Engeland*, om de Koningin van dat Rijk ten Huwelijk te verzoeken; die hem wel een goed gelaat toonde, maar, even als andere, om den tuin leidde. Hem wordt nagegeven, dat hij, van zijnen kant, meer tot opgmerk had, dat Rijk te veroveren, dan het hart der Koninginne te winnen. De Aartshertog MATTHIAS was intuſſchen te rug getrokken, zijnde hier toe ſterk gedrongen, door zijnen Broeder den Keizer RUDOLPH.

Bij de terugkomst van ALENÇON, in het volgende Jaar, was zijne belofte aan de Staaten grooter dan men verwacht had; maar deeze belofte werd gevolgd van eenen eisch van meer Geld: zo dat de Staaten, in plaats van de bij 't verdrag bepaalde vier en twintig tonnen Gouds Jaarlijks, hem eene verhooging tot veertig tonnen binnen 't Jaar moesten toeſtaan; onder beding dat hij de Soldaaten betaalen, de onkosten van het Geſchut, den Voorraad, en al wat tot het voeren van den Oorlog behoorde, voldoen, en de beſoldiging der Krijgsoverſten en andere hooge Amptenaaren, uit zijne middelen verſchaffen zou. Kort daar na werd de eisch van Geld vernieuwd; en vermids het Jaar reeds te verre verloopen was, zoude hij, in 't Voorjaar, zulk een magtig Leger te Veld brengen, dat hij een Veldſlag wagen konde; tot welke onderneeming hem de Staaten der Provintien, in de volgende Maanden Maart, April, Maij en Junij, boven de 400000 Guldens, nog meer geld moesten toeſtaan. Men zoude hem dan nog 600,000, en 1600 Guldens daar boven, tot onderhoud van zijn Tafel, ieder Jaar verſchaffen, mids hij daar uit den Raad van Staate en de geheime Raaden betaalen zoude. Intuſſchen kwam uit *Frankrijk* in 't geheel geen Geld, noch uit 's Hertogs middelen, noch uit 's Konings Schatkist. In deezen toeſtand van zaken was het, dat ORANJE, te *Antwerpen*, gekwetst werd. Deeze daad verbaasde den Hertog niet weinig, dewijl hij niet zonder grond vreesde, dat men hem en de zijnen zoude verdacht houden; veelen waren 'er, inderdaad, die een kwaad vermoeden hadden, om dat ORANJE, bij het ontvangen van den ſchoot, door *Franſche* Edellieden vergezeld was, en zij den Moorder voort om 't leven bragten. Doch Prins of Graaf MAURITS, den daader doen-

de onderzoeken, had *Spaanſche* munt en geſchrift bij hem gevonden, waaruit genoeg bleek, van wien hij beſteld was.

Behalven dit, werd de Staat met nog zwaarder onheil gedreigd, door den nieuwen Heer. De *Artikelen*, tuſſchen hem en den Staat beraamd, kwamen ter kennisſe van de *Franſche* Edelen; deeze waren ten hoogſten misnoegd, door dien zij daarbij buiten alle ampten van den Staat geſloten waren, daar zij zig verbeeld hadden rijklijk van voorzien te zullen worden. Dus ſtookten zij den jongen Hertog op, die van natuure Staatzuchtig was, en jaloersch over de eere, die ORANJE meer dan hij genoot. Zij verweeten hem dat ORANJE en de Staaten al het gezag hadden, en men hem niets achte. Hij klaagde, in de vergadering der Staaten Generaal, over de geringheid van zijn gezag, en gaf te kennen, indien men voor had, op dien voet met hem voorttegaan, het hem onmooglijk was het Land te beſchermen. Dog ziende dat de Staaten niet voorneemens waren iets in het verdrag te veranderen, voer hij voort met de uitvoering van zijnen beſlooten toeleg, om zig volſtrekt Meeſter en Souverein te maken. Op den 4 en 5 Januarij 1583, oude ſtijl, kwamen 3000 *Zwitzers*, op des Hertogs beſtellinge, over *Frankrijk*, herwaarts en voor *Antwerpen*, over de *Schelde*, aan de *Brabandſche* zijde; kort te vooren was 't geheele *Franſche* Leger, uit *Vlaanderen*, naar *Braband* gevoerd, onder ſchijn van iet groots tegen de *Spanjaarden* te zullen ondernemen. Op goed vertrouwen ging dit Volk, naar hunnen zin, in en uit *Antwerpen*: zo dat 'er zig, ter zelver tijd, tuſſchen de 4 en 5000 *Zwitzers* binnen de genoemde Stad bevonden. In 't geheel werd deswegen geen erg opgevat, voor dat een *Franschman*, vermomd, in het Burgerwagthuis trad, en hun waarſchuwde, wel op hunne hoede te zijn, vermids 'er iet kwaads tegen hun geſmeed was. PETRUS VILLARS, een verdreeven *Fransch* Predikant, toen Raad van den Prins VAN ORANJE, een wijs en bij uitſtek doorzichtig Man, bekend als de Schrijver van 's Vorſten *Apologie*, had ook iets ontdekt, en 'er den Magiſtraat van onderrigt. Daarop werden de wachten verdubbeld, en Lantaarnen voor alle Huizen gehangen: teffens gaf men aan ALENÇON te kennen, zig niet te moeten belgen, dat men dus voor de Stad *Antwerpen* zorgde, in zulk een beroer-

roerden tijd. Geveinsdelijk prees hij hunne zorge, met vermaaning daar mede voort te gaan. Nogthans begeerde hij 's nagts eene der Poorten geopend te hebben; 't geen hem heuschlijk geweigerd werd: hier door voorkwam men, dat de Stad in dien nacht overvallen werd. Daags daar aan voer hij, met hevige woorden, uit tegen den Burgemeester ALOSTANUS, en verweet hem, dat men zijne Edellieden onbeleefd in hunne Kamer overvallen had; (dit zag, ongetwijfeld, daarop, dat de Magistraat bevel gegeeven had alle de Herbergen te doorzoeken) dat men aanslagen tegen hem bedacht, en de Burgers ophitste om de zijnen te overvallen. De Burgemeester hierop geantwoord hebbende, dat 'er niets dan goede wacht gehouden was, ten dienste van hem en ter verzekering van de Stad, veinsde hij zig te vreede, en verzocht dien Heer, alle zaken te willen afdoen daar misverstand uit mogt verstaan. Onder schijn van eene algemeene monstering, deed hij uitroepen, dat alle de Krijgsknegten zig buiten de Stad in 't Leger vervoegen zouden: ook week hij zelf uit *Antwerpen;* schoon het eigenlijk oogmerk was, met de gantsche magt weder binnen te komen. Alle zijne Edelen hadden zich te Paard binnen de Stad begeeven, om zijne Hoogheid naar buiten te vergezellen. Bij de *Kipdorperpoort* stonden eenige Paarden der *Franschen*, om hem naar 't Leger te geleiden. Tusschen twaalf en één uur, wanneer de wacht op 't zwakste was, naderde hij de gemelde Poort, door welke eerst de lijfwacht *Zwitzers* binnen trok, stellende zig op beide zijden der *Steenbrugge:* hen volgde de Hertog VAN ALENÇON, met een grooten train van Edelen en Officieren. De Graaf VAN ROCHEPOT, een der voorsten, hield stil op den Brug, klaagende dat hij aan zijn been gekwetst was. De Kolonel der Burgerij, VIERENDEEL genaamd, bood, door een Serjeant, hem beleefdelijk aan, in het Wachthuis te toeven, tot dat 'er een Wondheeler was gehaald; maar hij werd aanstonds door ROCHEPOT doorstoken. (HOOFT en VAN METEREN zeggen, dat dit ongeluk den Serjeant KEIZER, die hem het aanbod gedaan had, trof, en dat VIERENDEEL daar na doorstoken werd) De zijnen vielen ijlings op de wacht aan, die zij ombrachten of verjaagden: zo dat ALENÇON meester van de Poort werd, en met zeventien Vaandels *Franschen*, behalven nog eenige Speerruiters, bin-

binnen trok. Thans hoorde men den Hertog roepen: *Marchez, marchez, mes enfans, & ne piliez point: Rukt aan, rukt aan, mijne kinderen, en plondert niet!* Terſtond verſpreidden zig de binnen getrokkenen langs den Wal naar de *Roode* en *Keizers Poorten*, maakten zig meeſter van 't geſchut, en keerden het naar binnen. Een ander deel begaf zig binnen de Stad op den *Wijngaardbrug*, en wederom een ander voorbij de *Beurs*. De roep was: *Ville eſt gaignée, vive la Meſſe, tuez, tuez*; „ De Stad is gewonnen, leve de Miſſe; ſlaat dood, ſlaat dood!" Schoon MEZERAIJ hier over in zijn verhaal zeer kort is, zegt hij, echter, het voornaamſte, en meldt ook dezen uitroep. Om des te meer ſchrik te verwekken, ſtaken zij, omtrent de Poort, twee Huizen, (HOOFT ſchrijft één Huis) in brand. Bij den nieuwen Brug vonden zij den eerſten tegenſtand van eenige weinigen der Burgeren, die hen zo lang ophielden, tot dat 'er meer in de Wapenen kwamen; deeze, hier bijeen geſchaard, deeden de *Franſchen* keeren, en de vlugt naar de Poort neemen, daar zij elkanderen dood drongen, om buiten te raaken. De vlugtenden moesten over de dooden klimmen, maar werden meest allen van de Burgers doorſchoten. Men verhaalt, dat de Poort zo vol lijken van Menſchen en doode Paarden lag, dat men dezelve niet konde ſluiten, voor dat zij weggeruimd waren: de overige werden bijna allen verſlagen. ROCHEPOT, dien wij voor den aanvanger van dit Treurſpel moeten houden, bleef, in den aanvang, op den Brug ſtaan, om het Volk te driftiger te doen binnen trekken; maar ziende dat zij ſneller te rug keerden dan zij waren ingedrongen, werd hij zo woedende, dat hij wel tien of twaalf met eigen hand doorſtak, om de overigen te doen ſtand houden; doch vrugteloos. De twee volgende dagen had men werks genoeg met de dooden te begraven, welker getal begroot werd op 1538, waar onder bijna 100 Burgers waren, en 250 voorname *Franſche* Edelen. MEZERAIJ zegt, dat de Hertog 1500 der zijnen, daar onder 300 Edelen, dood op de plaats, en 2000 in de Stad gevangen of opgeſloten liet.

De voorzichtigheid van den Magiſtraat was oorzaak van 't behoud der Stad: want zij hadden, op zwaare ſtraffen, de Burgers verboden naar buiten te gaan, om de voorgewende monſtering te zien; 't welk anders zekerlijk door een verbaazend aantal zou ge-

geſchied zijn. ALENÇON even buiten de Stad het getier van binnen hoorende, zeide tot eenigen zijner bijhebbende Heeren: „ 4000 „ van de mijnen zijn binnen *Antwerpen*; de Stad is mijne:" waar aan, echter, eenigen twijffelden. Hij kort daar na eenigen van de Borstweering ziende vallen, herhaalde: „ Daar hebt gij „ nu de zekerheid; het geſpuis (bedoelende de Burgers) werpt „ zig van de muuren af." Zijne Vleijers vervrolijkten hem; maar andere, ſcherper ziende, zeiden: „ De *Antwerpenaars* „ draagen zulke groote Lobben niet als deeze Springers." Ook werd hij het wel haast door 't Geſchut gewaar, dat weder naar buiten gekeerd, hem de leuze gaf om den moed te laten vallen, en noodzaakte, zig buiten het bereik te begeeven. Op den zelfden tijd had hij een dergelijken aanſlag op andere der voornaamſte Steden van *Vlaanderen* te werk geſteld. Te *Brugge* mislukte het hem, dewijl het verraad, even voor den aanſlag, ruchtbaar werd. Te *Dendermonde* en *Dijxmuiden* was 't *Franſche* Garnizoen ſterker dan de Burgerij. In de laatstgenoemde Plaats werden 250 Burgers, door de *Franſchen*, in koelen bloede vermoord: eerst 50, zonder eenigen tegenweer, en twee dagen daar na nog 200, zonder de minſte reden gegeeven te hebben. Te *Duinkerken* werden de *Franſchen* meester; maar te *Ooſtende* en *Nieuwpoort* dreven hun de Burgers uit. ALENÇON zijnen aanſlag dus verijdeld ziende, ſchreef Brieven aan de *Staaten Generaal*, aan den Prinſe VAN ORANJE, en aan den Magiſtraat van *Antwerpen*, bijna alle van denzelfden inhoud, dien men geheel bij HOOFT lezen kan. MEZERAIJ heeft zig met dit kort begrip vergenoegt. „ Hij (ALENÇON) brengt hen in geheugen, „ (zegt hij) alle zijne dienſten, voorts den ſmaad, en de harde „ handelingen hem aangedaan; vergrootende dezelve boven ma„ ten; verder dat de onwaardigheden, aan hem dien dag be„ weezen, 't geduld der zijnen te zeer getergd, en deze op„ ſchuddinge veroorzaakt hadden, waar over hij een ongemeen on„ genoegen gevoelde; dat hij zijnen goeden wil, door zo veele „ daden betoond, nog niet veranderd had; dat hij hen daar van „ had willen verwittigen, hen biddende, hun laatſte beſluit aan „ hem te willen bekend maken, ten einde hij het zijne naar hun„ ne antwoorden konde richten." Zijne klagten beſtonden voornamelijk hierin, dat hij het Oppergezag geheel in handen van

an-

anderen zag; verzoekende verder, dat hem zijne Meubilen, en eenige gevangene *Franſchen*, uit *Antwerpen*, zouden worden toegezonden Maar, hoe handtastelijk was het, dat de ſmaad, hem dien dag toegebracht, en het voorgewende ongeduld van de zijnen, een kwalijk bedagte logen was, daar de toeleg op zo veele Steden tijd van beraad en overleg vereischt had? ORANJE, noch die van *Antwerpen*, gaven eenig antwoord, maar namen, met de *Staaten Generaal*, in overleg, wat hier op te doen ſtond: die hem dan ook minzaam antwoordden, vermits zij zig door, of van wegen de *Spaanſchen*, in de ongelegenheid bevonden, van zig niet vrij te durven uiten.

ALENÇON had zig, na 't mislukken van zijnen aanſlag, met zijne nog overige benden, 10,000 man ſterk, naar 't Kasteel van *Bergen* begeeven, indien niet met berouw, ten minſten met ſchaamte, zegt MEZERAIJ. Der *Staaten* Brief hield in, dat hij 't bedroefde hun) zulken grooten onwil tegen hen en 't Land had opgevat; zij wisten, hem 'er geene oorzaak toe gegeeven te hebben; bäden, dewijl hij met hun in geſprek begeerde te koomen, vrij geleide voor hunne Gezanten. Het verheugde den Hertog niet weinig, nog gehoor te krijgen en zo minzaam bejegend te worden. Hij ſchreef ſpoedig, tot wederantwoord, dat het hem verblijde, dat men met hem in onderhandeling treden wilde, verzekerende hun, tot alle redelijke middelen genegen te zijn; maar dat het vrij geleide ſmaakte naar een onbemmelik wantrouwen van Onderdaanen aan hunnen Prins, of ontſtond uit vreeze dat hem het voorige aangedaane leed nog in den krop ſtak. Hij verzocht hen te geloven, dat hij alles vergeeven had; men zou dus op zijn woord koomen; hij wilde de eerſte zijn, om hen te beſchermen, indien iemand hen mocht beledigen, enz. ALENÇON, ter gemelde plaatze, gebrek aan leeftocht hebbende, vertrok met zijn Leger, in een kommerlijken ſtaat, naar *Vilvorden*, alwaar de Staatſche Gezanten bij hem kwamen.

Hij begon dezelfde klagten als vooren, dat hem geen genoegzaam gezag, en anderen te veel bewind gegeven werd. De billijkheid vorderde, dat men hem afvraagde, en hij aantoonde, wie de geenen waren, die hem in zijn gezag beledigden? Doch hier toe wilde hij niet komen, maar gaf eenige Artikelen op,

op, ſtrijdende tegen het gemaakt verdrag, (zo hij zeide) en daar mede moesten zij vertrekken. Intusſchen klonk de ſchande van zijn misdrijf niet alleen door *Nederland*, maar door de gantſche Christenheid. Het mislukken van den aanſlag baarde aan het *Fransche* Hof eene groote verſlagenheid, en Koning HENDRIK DE DERDE, Broeder van ALENÇON, zond FRANÇOIS DU PONT, Heer van *Mirambeau*, als zijnde een Proteſtant, naar de *Nederlanden*, om de zaak ten beste te ſchikken. Hij deed zijnen plicht, en droeg aan de *Staaten Generaal* voor, dat zijn Koning hem in groote verſlagenheid had afgevaardigd, alzo hij nog geen regte kennis had van de waare geſchapenheid, en ook niet van de oorzaak van het voorgevallene; hen biddende dat zij geliefden, tot geneezing van deeze kwaal, een zacht hulpmiddel te gebruiken, zonder den Hertog, die te vooren alle zijne middelen zo mild bij hen opgezet, en zijn Perſoon gewaagd had, te verſtooten, om eenen begaanen misſlag, dien men niet aan de kwade geaartheid van Zijne Hoogheid, maar aan een al te haaſtige verrukking van gramſchap moest toeſchrijven. MIRAMBEAU gebruikte nog veele andere woorden, om des Konings genegenheid voor den Staat in top te vijzelen; tevens zeggende dat hij gezonden was om 't gemoed van ALENÇON, zo dat verſtoord mogt zijn, te bevredigen. Hij werd als Ambasſadeur hoffelijk bedankt; ook weigerden de Staaten niet, den Koning als bemiddelaar te erkennen; en doordien de raad van ORANJE was, den handel met ALENÇON te hervatten, en Koningin ELISABETH 'er ſterk op aandrong, werd 'er een proviſioneel verdrag getroffen. Hij, echter, vertrok naar *Frankrijk*, ten deele door ſchaamte gedreeven; doch meest, om dat hij ligt zag, dat de harten der Nederlanders van hem vervreemd waren; en ook, om dat hij zig niet wel begon te gevoelen. Koning HENDRIK had hem, eer hij vertrok, aan zijn Hof ontboden; „ doch hij (zegt MEZERAIJ) zocht „ alle redenen en voorwendzels, om daar niet te verſchijnen. „ Zijne daad had zijn aangezigt met zo veele ſchaamte bedekt, „ dat hij 't gezicht van de gantſche Waereld ontvlood, zwer„ vende van plaats tot plaats, gelijk een die niet wel bij zijne „ zinnen is; zelfs ſchuwde hij de tegenwoordigheid van zijne „ Moeder, die hem zocht; en dus bracht hij de drie laatſte „ Maanden van 't Jaar 1583 door."

In-

Intusſchen zond hij Gezanten uit *Frankrijk*, met aanbod van groote hulp, en verzoek om Gezanten naar *Parijs* te zenden, om 't verdrag te hervatten. Ook werd 'er, in het Jaar 1584, opnieuws eene onderhandeling begonnen; maar zijn dood brak alles af, na eene korte en ongelukkige regeering. — Schoon wij dit Art. hier mede zouden kunnen eindigen, oordeelen wij, echter, gewag te moeten maken van eenige bedenkingen over zijn doen, en of hij niet voornemens geweest zij, de *Nederlanden* aan *Spanje* te brengen. Zij, die van deeze gedachten zijn, vinden veel grond in een Brief, door zijne Moeder aan hem geſchreeven, en die onder zijne papieren gevonden is, en wel in deeze woorden, die daar in voorkomen: *Replantez la Religion Catholique dans Anvers, & je me fais forte que vous vous marierez avec l'Infante d'Eſpagne*; „ *Herplant den Catholijken* „ *Godsdienst binnen Antwerpen, en ik maak mij ſterk dat gij* „ *met de Infante van Spanje trouwen zult.*" HOOFT voegt hier bij, uit de ſchriften van den Heere DU PLESSIS VAN MARLJ, dat de Koning van *Spanje* den Hertog VAN ALENÇON (of ANJOU), in 't Jaar 1582, toen hij Heer van de *Nederlanden* was, door een *Italiaan*, deed aanbieden het Opperhoofdmanſchap tegen de Onroomſchen, en dat voor hem zoude zijn al wat hij zou veroveren, te beginnen met een Koninkrijk, (vermoedelijk *Engeland*) dat hem meer waardig zijn en minder kosten zoude dan de *Nederlanden*. De zelfde DU PLESSIS verhaalt, dat ALENÇON dispenſatie van den Paus had, om zig te mogen ſchikken naar den zin der *Nederlanden*, om dus, bij kanskeering, den *Roomſchen* Godsdienst aldaar te herſtellen. Ook is 't kenbaar, dat, terwijl hij, om de *Nederlanders* te bedriegen, naar *Engeland* trok, en in ſchijn de Koningin ELISABETH ten huwelijk verzocht, met ernst naar de Infante van *Spanje*, IZABELLA KLARA, trachtte. Zo van het een als van het ander gaf hij blijken, toen hij, na de mislukking zijner onderneming, uit *Duinkerken* naar *Frankrijk* trekkende, die Stad voor het *Spaanſche* Volk deed inruimen. Op de Aardbeeving, die gevoeld werd, toen men hem als Heer aannam, merkten ſommigen aan, dat deeze nieuwe Heer het gantſche Land zoude doen daveren. Ook is 'er aangemerkt, dat toen hij, op den dag der *Franſche furie*, uit *Antwerpen* wilde rijden, en op zijn Lijfpaard klimmen, het zelve zodanig

danig achter uitſloeg, dat hij, met alle hulp van zijne Edelen en Lijfknechts, het geen meeſter kon worden, en genoodzaakt was een ander te laten komen, 't welk ook zo zwaar ſtruikelde, zo als hij uit *St. Michiels Klooster* reed, dat hij bijna ter neder ſtortte, en zijn Mantel hem ontviel. Weinige dagen voor het werkſtellig maken van den aanſlag, ging hij met ROCHEPOT en zijne grootſte Gunſtelingen, in alle Huizen der Juweliers, in ſchijn om eenige Juweelen te koopen, doende zig alle de kostbaarheden vertoonen, met oogmerk om te weeten, waar de grootſte buit te haalen was. Toen hij, naa de mislukking van zijnen toeleg, zig uit *Antwerpen* wegmaakte, en zijn Leger aan alles gebrek leed, moest hij over de Rivier de *Dijle* trekken, en, bij gebrek van Schepen, te voet daar door waden, om dat hij, (zo volgde hem de tegenſpoed) zijn Paard niet betrouwde, en, zeer nabij hem, de Hertog VAN MONTPENSIER van het zijne geworpen werd. Ook vindt men aangetekend, dat hij, zedert dien tijd, bijna nooit gezond is geweest. Zijn dood was vreeslijk; dezelve viel voor den 10 Junij 1584, in het een en dertigſte jaar zijns ouderdoms. Uit alle de openingen zijns Lichaams, geene uitgezonderd, vloeide bloed, even als of alle zijne aderen geborsten waren; het zelfde was ook zijnen Broeder, Koning KAREL, wedervaaren. Sommigen hielden dit voor eene zonderlinge ſtraffe Gods over deeze twee Vorſten, aanleggers van den verfoeilijken *Parijſchen* Moord; anderen ſchrijven het toe aan vergift, dat hem, niet zonder voorkennisſe zijner Moeder, zoude ingegeeven zijn. Ook vind men van hem gemeld, dat hij, op 't laatst van zijn leven, tot zig zelven kwam, berouw van zijne zonden had, geen vertrouwen dan in het bloed van CHRISTUS ſtelde, en Prieſter noch Monnik bij zig gedoogde. De meergemelde MEZERAIJ zegt, dat de Longzugt hem geheel overwonnen had; dat hij, op den 20 Junij 1584, den geest gaf. „ *Veele*, zegt hij, „ *verbeeldden zig dat zijn dood niet natuurlijk was. Zijn* „ *einde, dat Godvrugtig en Christelijk was, wischte uit, den* „ *laster van ongeſtadigheid, en die van geenen Godsdienst te* „ *hebben, daar meede hij onregtvaardig gelasterd was. Hij* „ *voerde met zig in 't Graf de tranen der ongelukkigen, die* „ *hem in den Oorlog der Nederlanden hadden bijgeſtaan:* „ *want hij ſtorf, ſchuldig drie honderd duizent Rijksdaalers,*

„ *en de Koning wilde 'er liever tweemaal honderd duizent aan* „ *zijnen Uitvaart verkwisten, dan één voor zijne ſchulden be-* „ *taalen.*" Wat zijne geſtalte betreft, hij was kort, doch gezet; bruin van hair en oogen; een aanzicht, dat bol, opgezwollen en bijna mismaakt was, zo door de veelheid van diepe pokputten, als door de wanſtallige grootte van zijnen neus. Hij was veranderlijk van aart, nu te ſtreng, dan te medelijdend; grootmoedig en teſſens laf hartig; zeer ſchaamachtig als zijne misdaaden ontdekt werden, die hij, zonder overleg en met groote drift, aanvong; welſprekend; ſtaatzuchtig en onrustig; zeer ſterk uitwaazemende aan zijn aangezicht, zo dat hij het geſtadig moest afwiſſchen. Toen hij, in ſchijn, de Koningin ELISABETH ten Huwelijk verzogt, en men meende dat het ernst was, werd die Vorſtin, door eene van haare Hofdames, gevraagd, hoe zij behaagen konde ſcheppen in zulk een lelijk Mensch? Die vindingrijke Koningin antwoordde hierop: „ Ik laat mij „ met zijne ſchoonheid vergenoegen, zo als hij zig doet met „ mijnen ouderdom van agt en veertig Jaaren." MEZERAIJ verhaalt, in zijn tweede Deel, bl. 522 en 536, dat de zaak van het Huwelijk zo verre gekoomen was, dat ELISABETH aan hem eenen Ring op Trouw gegeeven had; maar dat haare Hofdames zo veel uitwerkten, dat zij dien te rug vorderde. Doch elders bekent hij, dat ELISABETH geveinsd handelde, om reden van ſtaat en belang, om hem Heer van de *Nederlanden* te doen worden; niet ter liefde van hem, maar uit vreeze voor den Koning van *Spanje*: ſchoon haar, in den aanvang, de onderhandeling der *Staaten* met ALENÇON zeer tegenſtond.

Men heeft verſcheidene afbeeldingen van ALENÇON, of ANJOU.

Zie HALMA, op het Art. FRANÇOIS DE VALOIS, *Hertog van Alençon en Anjou*; REID, *Nederl. Oorlogen*, fol. 32, 40, 45, 46, 47, 56, enz. VAN MEETEREN, fol. 151, 152, 187, 200, enz. HOOFT, fol. 570, 575, 745, 774, 776, 793, 814, enz. TH. GALEZIN, *Hiſt. de Europ.* Lib. I. BOR, XIII. Boek, fol. 131. XVI. Boek, XVII. Boek, enz. GROTIUS; BIZOT, *Ned. Hiſt.*, p. 39. MEZERAIJ; WAGENAAR, *Vaderl. Hiſtorie*, VI. en VII. Deel.

ALEN-

ALENDORP, weleer een Riddermatig goed, in 't *Sticht van Utrecht*, onder het gerecht van *Vleuten*, nabij de *Meern*. Tegenwoordig is het niet meer dan eene Landhoeve, groot 40 of 50 Morgen.

Het geslacht, waar aan dit goed weleer behoorde, of deszelfs naam van ontleend had, schreef zig ALENDORP, ALLENDORP en ALLENDORP. De eerste, dien men als Heer hier van vermeld vind, was HENDRIK VAN ALENDORP, in 't Jaar 1321. Deeze droeg, met zijne Vrouw ELISABETH, in 1327, aan den Proost van *Oudmunster* te *Utrecht* op, de helft der Koorn-Tienden van dit goed, doch niet de smalle Tienden.

Hij liet na een Zoon, JACOB genaamd, uit wiens Huwelijk, schoon onbekend met wie, mede nableef een Zoon, JAN VAN ALENDORP, Heer van *Blijenburg*, die als Ridderknaap, Ao. 1374, vermeld word, en in 1375 als Schepen te *Utrecht*. Zijne Vrouw ALEIDEN sterf 1390, en hij 1393, nalatende drie Kinderen: JAN, die overleeden is in 't Jaar 1402; LIJSBET, gehuuwd aan JACOB LIJEBOORD; en WILLEM VAN ALENDORP, Heer van *Blijenburg*. Zedert het Jaar 1391 tot 1431, vindt men deezen op de Regeeringslijsten van *Utrecht*, als Schepen, Burgemeester en Raad dier Stad. (Zie Eerste Deel der *Utrechtsche Jaarboeken*, van BURMAN.) In het Jaar 1407, gaf hij, bij Renversaal, aan den Deken en het Kapittel van *Utrecht*, eene Huizing, welke zijne Voorzaaten, bij aanwijzing daar van, 150 Jaaren en langer bezeten hadden. Hij sterf Ao. 1433, nalatende, bij zijne Vrouw MACHTELD, één Dogter; en bij de tweede LUBBERT BOLLEN MET DE ROOZEN, vijf Kinderen, als: I. MACHTELD, II. LUBBERT, III. EGBERT, IV. MARIA en V. HEYLWICH.

LUBBERT VAN ALENDORP, Heer van *Blijenburg* en *Abelschoten*, in het Jaar 1434, vermeld als Calanderbroeder, 1441 als Schepen, 1455 als Raad van *Utrecht*, en in het laatste Jaar als medeplichtige aan een Opstand, in die Stad ontstaan, om dat de gemeene Stads Gilden, de Weiden, (in 1433 verkogt) weder tot zig wilden neemen: nevens eene menigte anderen, werd hij hierom van zijn Burgerschap ontzet; en twee Jaaren later, zijne tweede Vrouw, GEERTRUID GRAWERT, voor den tijd van een half Jaar, nevens andere, de Stad ontzegd, zonder dat, bij uitspraake van het vonnis, hun eenige misdaad werd te laste gelegd,

legd, alleen meldende dat zulks geſchiedde om *besten wil.* Uit zijn eerſte Huwelijk, met ELISABETH FREIS VAN DOLRE, liet hij, bij zijn overlijden, in het Jaar 1468, na, drie Zoonen en eene Dochter: I. WILLEM; II. MACHTELD; III. MARTINUS, Vicaris te *Utrecht*, en IV. HENDRIK.

WILLEM, die Heer van *Bleyenburg* en *Abelſchoten*, en tevens Kastelein te *Duurſtede* was, trouwde met HILLEGOND VAN BAARN, ſtierf 1460, en liet een Zoon na, LUBBERT genaamd. MAGTELD trouwde met JAN VAN ZEVENDER, uit den huize VAN ARKEL. HENDRIK was gehuwd aan KUNIGUND VAN KRONENBURG, en ſtierf 1499, nalatende eenen Zoon, VINCENT geheeten.

LUBBERT VAN ALENDORP, WILLEMS oudſte Zoon, Heer van voornoemde plaatzen, beſchreven onder de Ridderſchap en Edelen van *Utrecht*, en meermaalen Schepen, Burgemeester en Raad, had, in zijn eerſte Huwelijk, tot Vrouwe, JOHANNA DE GRUITER, en daarna HADEWICH VAN HUCHTENBROEK, bij welke hij eene Dogter naliet, HILLEGONDA, die naderhand in huwelijk trad met JOHAN VAN ABCOUDE VAN WIJK.

HENDRIK, WILLEMS vierde kind, Drosſaart van *Buuren*, had, zo als gezegd is, éénen Zoon, VINCENT VAN ALENDORP, nagelaten; deeze had tot Echtgenoote WALBURG, Gravin VAN NIEUWENAAR, bij welke hij vier Kinderen verwekte, als 1. JOHAN, 2. GODARD, jong geſtorven, 3. HERMAN, mede vroeg overleeden, en 4 MAGDALENA, die getrouwd is geweest met CHRISTOFFEL VAN EGMOND VAN IJSSELSTEIN, Gouverneur van *Heusden*, *Venlo* en *Geertruydenborg*; hij ſtierf, als Overſte, in dienst van Koning HENDRIK DEN IV van *Frankrijk*, in 1583, veele Kinderen nalatende.

JOHAN VAN ALENDORP was Drosſaard van *Buuren*, Raad en Hofmeester van WILLEM DEN I, Prinſe van *Oranje*, met wien hij, Ao. 1567, naar *Duitschland* trok. Hij trouwde MARGRETA, Gravinne VAN HAININ VAN WOMBREGHES, en liet haar, 1569, Weduwe met vier Kinderen: als 1. ADOLF; 2. WALBURG, die getrouwd is geweest aan MATTHIEU DE SAUGE, Kolonel in dienst deezer Landen; 3. WILLEM, Proost van *St. Pieters Kerke*, te *Utrecht*; en 4. LOUISA, die de Echtgenoote werd van PHILIP DE GONNES, Majoor in dienst van den Staat.

ADOLF VAN ALENDORP, in 1595 Proost van *St. Pieters Kerke*, te

te *Utrecht*, daarna Overſte Luitenant in dienst van den Staat en Gouverneur van *Schenkenſchans*, had tot Vrouwe ELIZABETH PITHAN; bij haar verwekte hij 5 Kinderen, en ſtierf 1628. Zijn oudſte Zoon en Dogter, WILLEM en MAGDALENA, zijn beide jong geſtorven. Zijn tweede Zoon, JOHAN FREDRIK, die Kapitein van de Infanterij was, trouwde, 1640, met CORNELIA DE REGTEREN VAN HEMERT, en won bij haar 3 Kinderen. Het vierde Kind was MARIA, die gehuwd is geweest aan ROELOF KETEL VAN HAKFORT, en heeft mede Kinderen nagelaaten. Het vijfde was ADOLF, die insgelijks Kapitein van de Infanterij was, en ten huwelijk had zijne volle Nicht, THOMULINA PITHAN, bij welke hij vier kinderen verwekte.

De Kinderen van JOHAN FREDRIK, waren: 1. MAGDALENA ELISABETH, die zig in den Echt begaf met LAURENS DU BOIS; 2. MARIA MARGRETA, gehuwd aan YSBRAND VAN DER DOES, die verwekt hebben twee Dogters; en 3. JOHAN ADOLF VAN ALENDORP, Heer van 't *Gein* en *Oude Gein*, geboren 1657; hij was Kanunnik in 't Kapittel van *St. Maria*, te *Utrecht*; hij trouwde aldaar, in 1690, met MARIA MECHTELD CROOCK; deeze, geene Kinderen hebbende, namen tot zig zijn Zusters Zoon, JOHAN ADOLF DU BOIS DE CHAILLOU, onder voorwaarde, dat hij en zijne nakomelingen zouden aanneemen, den naam en het wapen van ALENDORP. JOHAN ADOLFS Kinderen waren: 1. ADOLF, Kapitein, die trouwde N. N.; 2. THOMAS FREDRIK, mede Kapitein; 3. WALBURG MARGRETA, gehuwd, Ao. 1706, aan JOHAN VAN WEEDE, Heere van *Weede*, enz; en 4. MAGDALENA LOUISA, die, 1746, ongehuwd overleeden is.

Het wapen van *Alendorp*, is een ſchild met een zilveren grond, en daar op zwarte Leeuwen koppen, met roode tongen, en roode met goud gemengde Hertoglijke kroonen.

ALEMANNEN. CLUVERIUS, in zijn *Germ. Ant. Lib. III. cap.* 4. p. 515, zegt, dat zij in 't eerst woonden tuſſchen den *Rhijn* en den *Donauw*, doch naderhand zich verder hebben uitgeſtrekt. Een ander oud Schrijver meldt, dat zij uit allerlei volkeren zijn zamengevloeid, het welk hunnen naam zou te kennen geeven. Omtrent het jaar 214, na de geboorte van CHRISTUS, vindt men gemeld, dat zij door ANTONINUS, den zoon van SEVERUS, aan

den *Mainſtroom* beoorloogd zijnde, hem dwongen, den vrede van hun voor geld te koopen. Dan, Ao. 337, werden zij door JULIAAN geſlagen, als zij bij *Argentoratum* gelegerd waren; echter niet zonder groote ſlachting onder de *Romeinen* te hebben aangericht, die hun ook geen meester zouden geworden zijn, zo niet de *Batavieren* hen kragtdadig ondersteund hadden. Zij en andere *Germaniſche* Volkeren vereenigden zig met de *Friezen* en *Saxers*, tot het doen van een inval in 't Rijk van KLOVIS, welke verbintenis bevestigd werd, in 't jaar 466. De inval geſchiedde met 'er daad; doch zij werden, volgens de aantekening van Schrijvers van dien tijd, zo wel ontvangen en verſlaagen, dat dit moedig volk zig aan hem moest onderwerpen, zonder dat daar bij gemeld word, hoe het met de *Friezen* en *Saxers* afliep.

WAGEN. *Vad. Hiſt.* I Deel, bl. 197, 257, en 307.

ALEN; *(Jan van)* van deezen Kunſtenaar vindt men eene beſchrijving, bij HOUBRAKEN, in zijnen *Schouburg der Nederl. Konſtſchilders*, in 't III. Deel.

ALENSON, *(Hans)* was Leeraar onder de *Mennoniten*, eerst te *Delft*, en daar na te *Haarlem*: zonder dat men vind aangeweezen den tijd, wanneer hij gebooren of geſtorven is. Eenige van zijne ſchriften, die meest in twistredenen beſtonden, zijn gedrukt tusſchen de jaaren 1626 en 1630.

SCHIJN, *Hiſt. der Menn.* III. Deel, bl. 129.

ALEUSEN, of *Aloijſen*, was weleer een Ambacht in de Groote Zuid-Hollandſche Waard, groot 1074 morgen; paalende, ten Oosten aan *Almsvoet*, ten Zuiden ten halve *Maſe*, ten Westen aan *Kruiskerken*, en ten Noorden aan *de Graaf*. Ter plaatze daar de Molenſteen gezonken is, word, in den zomer, de ſcheiding nog gezien van de ſteekvisſcherij VAN CORNELIS JANSZ VAN NOORDEN en die van *Aleuſen*, welke met de hoofden daar tot elkander koomen. De Visſcherij van *Aleuſen* word door de *Staaten van Holland* verpacht.

Zie VAN DER EIJK, *Handv. van Zuid-Holl.* bl. 35.

ALEIJD,

ALEIJD. Van verſcheiden Vrouwen, die deezen naam voerden, hebben wij reeds, op het Art. ADELHEID, gehandeld. Hier verdient nog gemeld te worden, hoe eene Vrouw van dien naam, doch van ſlegten ſtaat en bedrijven, het ſchandelijk voorneemen had, om, in den jaare 1588, te *Enkhuizen*, 's Lands Schepen in brand te ſteeken: dit heeft haaren naam, tot haare ſchande, doen vereeuwigen. De voornaamſte aanvoerders tot dit boos opzet worden gezegd geweest te zijn: KOENRAAD REINIERSZ van *Gotha*, en ALEID LUCAS, dus genaamd naar haaren man, die nevens haar gevangen werd. De Schout, ter dier tijd LUITGE SIBUWERTSZ, bragt tegen haar in, dat zij van dit voorneemen niet alleen was kundig geweest, maar ook haaren man LUCAS daar toe had aangeraden. Na gedane bekentenis, werd zij verwezen, om door ſtads dienaars, met een ſchip op de borst, de ſtad te worden rond geleid, en voor den tijd van twaalf jaaren gebannen. Dit vonnis werd aan haar ten uitvoer gebragt, op den 6 Julij van het gemelde Jaar 1588. BRANDT, die dit verhaalt, uit het *Crimineele Sententie-boek* der ſtad *Enkhuizen*, maakt geene melding van de vonnisſen van andere, die hier aan deel hadden.

BRANDT en CENTEN, *Hiſt. van Enkhuizen*, I. Deel, bl. 250.

ALEIJD LEIJSTINGH, dus geheeten naar den toenaam van haaren man, die, in 't Jaar 1534, een welgezeten burger in *Amſteldam* was, had eerst den naam van Godsdienſtig te zijn; doch, meer door dwaasheid vervoerd, dan door waare kennis geleid, verliet zij haaren man op een listige wijze, en begaf zig naar *Munſter*, alwaar zij, door de betoverende Geestvervoering, welke in die ſtad heerschte, man, vrienden, vaderland en godsdienst vergat. Na zig, eenigen tijd, van 't Huwelijk onthouden te hebben, uit voorwendzel dat zij onvruchtbaar was, trad zij, met eenen *Fries*, in een zogenaamd tweede Huwelijk, laatende haaren eerſten man haare dwaasheid betreuren.

BRANDT, *Hiſt. der Reform.* I. Deel, bl. 114.

ALFEN, of ALPHEN, een zeer vermaaklijk Dorp in *Holland*, geleegen onder *Rhijnland*, het welk zijne Rechtspleging houd

te *Leyden*. Dit Dorp is van een zeer hoogen ouderdom, en ſtaat, in de vermaarde *Tafelen* van PEUTINGERUS, bekend bij den naam van *Castra Albiniana*, zo veel zeggende, als *de Albiniaanſche Schans*, of *Legering*. Anderen noemen het *Alpheni Castra*, of *de Legerſtee van Alphenus*, waar van dit *Alfen* den naam zoude hebben behouden; zelfs bij de naauwkeurigſte naſpoorders heeft dit gevoelen veel ſchijn. Uit den beroemden *Romeinſchen* Historieſchrijver TACITUS (die kort na 's HEILANDS *Hemelvaart* leefde) is het bekend, dat ALPHENUS VARUS Overſte van der *Batavieren* Legioen geweest is, en daar na Overſte van de Lijfſchutbenden. Ook is het ten vollen zeker, uit de oude Historieſchrijvers, dat de *Romeinen*, zo hier als elders, aan den *Rhijn*, veele *Castra* of *Legerplaatzen*, en daar bij veele *Burgten* of *Vestingen*, gehad hebben. Dat eene der laatſten bij dit *Alfen* geweest is, blijkt uit den ouden Steen, bij onzer Vaderen tijd aldaar in het graven gevonden. De meeste letters, die weleêr op denzelven geleezen werden, waren door den tijd vergaan. Echter kon men duidelijk genoeg zien, LEG. IN. klaar aanwijzende, dat aldaar *het eerſte Legioen gelegen had*. Vermids nu ALPHENUS VARUS Overſte van der *Batavieren* Legioen was, is 't zeer waarſchijnlijk, dat hij aldaar zijne inlegering gehad, en deeze plaats naar hem den naam van *Alphen (Castra Albiniana*, of *Alpheni Legerplaats)* bekoomen en behouden heeft; ook vloeit de naam en naamsoorſprong veel beter en natuurlijker van ALPHENUS, dan van ALBINUS, van wien ſommigen dien willen afleiden.

ALTING ſpreekt 'er dus van: „ *Albiniana* is een plaats op 't Eiland der *Batavieren*, (tuſchen *Rhijn* en *Waal*) 10,000 ſchreden boven *Leiden*, daar die naam ook nog verminkt, bekljſt in *Alfen*, dat nu een Dorp is, aleer zeer gering, en geen woonſtede van eene Bataviſche benaaminge, maar alleen eene Legerplaats van de eene of de andere Keurbende, of van eenige vleugels of troepen, die nog naar *Zanten* getrokken, nog in de Steden, nog in de Dorpen, nog in de Schansſen, tot bezettinge gelegt waren, gelijk TACITUS met een voorbeeld toont, dat bij de oude *Romeinen* in gebruik was; doch dat van dezelve alleen in de Reistafelen, hoewel niet met zo veel woorden, gewaagd wordt. In 't bijſchrift van ANTONINUS Reistafel ſtaat, *Al-*

Albimanis of *Albinianis*; in de Kaart van PEUTINGER, is *Albinanis* of *Albamanis*: want in *Albimanis* of *Albamanis* ſtaat kwalijk in 't eerſte *ni* voor een *m*. Of nu *Albinianis* of *Albanianis* recht is, valt zo ligt niet te bepaalen, vermids de naam van den Man onbekend is. Echter valt 'er geen twijffel over, dat 'er *Castra* (eene *Legerplaats*) onder verſtaan wordt, en geenzints *Aqua* (*Water*) het zij zuurbron, warme, of zoute baden, zo als 'er in deeze gewesten niet zijn.

„ *Albiniana*, of *Albaniana*, is dieshalven in 't meervouwd, in den eerſten naamval, anders dan VALESIUS wilde: *Albinianæ*, of *Albanianæ*, is door den ſlegten druk van ANTONINUS Reistafel misleid, in zijn uitmuntend werk *Notitia Galliæ* genoemd. Ook zijn zij kwalijk te verdragen, die beweeren om *Alpheniana* te ſchrijven, als was 't van ALPHEUS VARUS, wel een Overſte van Legerplaatzen, daar ook de benden der *Batavieren* bij waren; maar onder de *Lingonen* (*Langres Z. O. in Champagne*) verre, naar 't verhaal van TACITUS, van den *Rhijn* af: te weeten, die Menſchen hebben de twee voortreffelijke gedenkſtukken, de Reistafel van ANTONINUS, en die van AUGUSTUS, liever willen verminkt verklaaren, dan het oude *Romeinſche* woord erkennen, dat door den *Bataviſchen* mond verbasterd is; daar het echter gemeen is, ook zelf in klaar Duitsch, de *B* te veranderen in *F:* als Albis *elb*, *elf*; *kalb*, *kalf*; enz."

Van CLODIUS ALBINUS vermeld CAPITOLINUS, dat hij, door COMMODUS gezonden, *Walschland* (*Gallia*) inhebbende, de *Friezen*, over den *Rhijn* gekomen, verdreven heeft; zo dat hij eene Legerplaats aan deeze Rivier konde gehad hebben, die zekerlijk *Albiniana* moest heeten; dog dit lust mij niet (zegt HALMA) om te beweeren of te beſtrijden.

Dat het oude *Albiniana* het tegenwoordig *Alfen* is, vindt men in den *Blaffert* van de goederen der *Utrechtſche* Kerke, alwaar het *Alfna* genoemd word; welke benaming zeer oud, althans niet nieuwer dan de Elfde Eeuw is. In dit *Alfen* is WILHELMUS HEDA geboortig. *Alfen* heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder de Klasſis van *Woerden* en *Over-Rhijnland*.

Zie daar alles, wat de Heer HALMA dienſtig heeft geoordeeld, van dit dorp te melden; doch dit voldoet geenzins aan ons Ontwerp, dewijl het alleen loopt over den naamsoorſprong, waar-

en alleen de Oudheidkundigen zullen genoegen vinden. Van elders moeten wij, derhalven, dit Artikel aanvullen. Dan alvoorens hier toe over te gaan, volgen wij, het geen HALMA goedgevonden heeft, uit PLEMPER aantetekenen, om het bijzondere van die beschrijving te doen kennen, en daar mede te voldoen aan het Letterkundige gedeelte van ons Plan.

„ Hoedanig, en waar van daan de Heer PETRUS PLEMPER, (zegt HALMA) in zijne Beschrijving van de Heerlijkheid en het Dorp *Alfen*, in 't Jaar 1714. in 8vo uitgegeven, deezes naams oorspronk afleidt, en hoe verre hij hieromtrent van onze boven aangewezene Schrijvers afwijkt, zullen wij hier, met zijne eigen woorden, voordragen, zo als zij op bl. 52, 53, 54, 55, 62, 63, 64 en 65 gevonden worden, overslaande ten deele de ingelaste redenen des Schrijvers, tusschen de 55 en 62 bl., als te ver van de Landstreken van *Alfen* afdwaalende; echter konnen wij den grondsteun niet voorbijgaan, daar hij zijn gevoelen omtrent deezen naam (bij hem doorgaans *Alphen*, naar de Latijnsche woordvoeging, gespeld) op vestigt. Onze Volkplantingen (zegt hij, p. 55.) zijn opgeschoten uit Asie, het broeinest aller Menschen, en aldaar wonderlijk vermenigvuldigd, maar andere deelen des Aardkloots afgezakt, en veelligt ook in deeze Noordsche gewesten zig wijdt en zijdt verspreidende. „ Al wat (vervolgt hij, p. 59.) beneden *Nimwegen* lag, werd van ouds *Neder-Saxen* genaamd. *Holland* en *Vriesland* niet alleen, maar al dat aan de Zee paalde, van *Oostland* af tot aan de *Schelde* toe, die in het Fransche Graafschap *Vermandois*, omtrend de Abtdij van *St. Martijn* zijn begin neemende, bij *Zeeland* met twee monden den Oceaan kiest. Zij noemden de Bewoonders van over den *Donau*, tot de Noordzee toe, in het algemeen *Rhijnlanders*. Deeze luiden, *Japhets* afkomelingen, gelijk elk bekend is, hebben hier gehuisvest onder verscheidene benamingen. Op hunne heirvaard wederstond hun eene schakeling van ontoegangkelijke Bergen, in een Land, weerzijds door de Zee, namelijk de *Adriatische* en *Tijrenische*, bespoeld, en met een vijftal van geweldige Rivieren verzelt. Dat Landschap nu noemden zij, wegens zijne gedaante en uitgebreidheid, *Vitalia*, nu *Italien*, en de Gebergten, daar zij met malkanderen op, in, en omtrent bleven wonen, waanende dat zij den tocht nooit verder kon-

konden doorzetten, *Alphen*, in hunne taal, en volgens de eerste Hebreeuwsche Letter *Aleph*, de hoogste. Echter door den nood der menigte gedrongen, en zig elders moetende begeven, zogten en vonden zij de Heirbaan, zetten het over en herwaards aan." Hierop telt de Schrijver (p. 60 en 61.) van de *Scijthen*, of *Kelten*, als die eerst den voet over de *Alphische Gebergten* gezet hebben, hunne verscheidene benamingen op, en daalt van daar op de *Katten*, die de Zeegaten en Rivieren bewoonden, *Al dat Heidensch mengelmoesch* (vervolgt hij) *dat willens en onwillens, en uit menigerlei oorzaaken, zig hierom heene bergden, ingekomen, uitgedreven, en malkanderen godsjammerlijk geplaagt en verjaagd hebbende, is onder den naam van Batavieren in de Waereld bekend geworden*". Doch laat ons weer te rug keeren tot bl. 52, om te zien, wat de Schrijver op deeze onderstellinge van den naamsoorsprong van *Alphen* ons oplevert.

„ Voor Liefhebbers (zegt hij) van Oudheden, en inzonderheid, volgens ons voorneemen, is het onderzoekens waardig, „ daar Steden en Dorpen, op aller gronden hunnen naamsoorspronk zo duidelijk zoeken te berekenen, hoe dog deeze Heerlijkheid aan die van *Alphen* gekomen is." Hierop zegt hij verder, naar zijn eigen stijl en taal, voornamelijk de stelling van onzen eersten Schrijver, reeds van den Heere *Alting* gewraakt, op de volgende wijze dwarsboomende: „ De Reiskaart der Veldheeren van ANTONINUS, door KOENRAAD PEUTINGER geschetst, noemt *Alphen*, *Albinianus*. Elders *Albiniana Castra*, en met meer waarschijnlijkheid, *Alpheni Castra*, „ bij ons, om evenwigt van redenen, den *Burg*, het *Oorlogs* „ *Magazijn*, de *Heir*, *Legerstede* der Romeinen hier te *Alphen*, dat eeuwen te vooren dien naam al had gedragen. Maar „ hier van daan uit eenen *Albinus* of *Alphenus*, als Roomsche „ Krijgshoofden, op deezen bodem met hunne Legioenen, de „ benaming *Alphen* af te leiden, dat is ons oordeels bedwelmt, „ en verlegen in de donkerheid van die tijden, volslagen misgetast. Doch niet onaardig misgetast en wel bedacht, want de „ klank kitteld onze ooren met een soort van gelijkluidendheid, „ maar voldingt de zaak niet. En zeker nooit had een Roomsch „ Overste de eere, die ergens voor een poos in bezetting lag,

„ om

„ om aan de plaats zijnen naam te geven. Alzo min als eenig „ Slotvoogd, den Burg die hij met Krijgsvolk bewaarde, maar „ hij kreeg 'er de zijnen van. Men ſlaat het oog op *Leiden*, „ *Altena*, *Gorkum*, *Gouda*, *Heusden*, *Medenblik*, *Schoenho-* „ *ven*, *Woerden*. Want behalven dat hier taal nog teken, ſteen „ nog penning van te vinden is, zo plagten de Romeinſche Kas- „ teelen, hier te Lande den naam te haalen van hunne gelegen- „ heid, als *Rijnsburg* en *Voorburg* op 't Marktveld van HADRIA- „ NUS; van Stichters, als die trotſe timmeragie *Roomburg*, 't „ Veldpaleis van AGRIPPINA; van Herbouwers, als 't Slot te *Nim-* „ *meegen*, 't Zeekasteel *Brittenburg*, en veele anderen; ook „ zien we op een ſteen te *Roomburg* gedolven, dat LUC. SEPTM. „ SEVERUS, en MAR. AUREL. ANTONIN, onder VAL. PUDENS, 's Kei- „ zers Stadhouder, en 't beleid van CECELIUS BATO, Hopman, „ dat vervallen Wapenhuis, van de vijftiende Keurbende heb- „ ben doen herbouwen. Een te *Rhijnburg*, met *Leg. Inf.* „ *Germ.* de Legioenen van Nederduitschland. Een te *Voorburg*, „ die L. LUCRETIUS FAUSTMANUS, uit de Palatijnſche Wijk te „ *Rome*, en Hoofdman over Honderd, van 't eerſte Legioen, „ Anno 180 ter gedachtenis daar leiden. Een te *Alphen*, met „ LEG 1N, van 't eerſte Legioen 't Minerviſche. Maar hier, „ noch nergens word gerept van eenigen Overſte, die naamgever „ was. Wij kennen ALBINUS, den tijdgenoot van ALPHEUS, die „ een harde plaag der *Jooden*, en na PORCIUS FESTUS, Land- „ voogd in *Judea* was; als geen andere dan de befaamde Koning „ AGRIPPA zijnde. ALBINUS, Bewindhebber van *Mauritanien*, „ dien de Mooren, door CLUVIUS RUFUS opgeruit, hebben om- „ gebragt. ALBINUS, Ao. 195. onder Keizer MARC. DID. SEVE- „ RUS JULIANUS, in 't Havenrijk *Brittanje* muitende, door LU- „ CIUS PERTINAX, vijf Jaaren daar na, en omtrent vier eer hij „ den Throon beklom, werd overwonnen, gedood, en met Wijf „ en Kinderen in de *Rhone* geſmeten. Ons komen noch ande- „ ren van dien naam voor, maar niemand in de Nederlanden. Wij „ kennen ALPHENUS, gelijk uitvoerig betoogd zal worden, en „ zodanig, dat men heen en wederloopende, om het werk eeni- „ ge ſchijnbaarheid, of in een vorm, daar van te gieten, en geen „ ander ſpoor, als dat van ALBINUS of ALPHENUS vinden kan, den „ regten weg mis is."

Wel-

Welke bijzondere Oudheden en wetenswaardige zaaken, in en omtrent de Heerlijkheid *Alfen*, in deeze naauwkeurige afſchetzing, voor komen, als van Sloten en Kasteelen in haare nabijheid gebouwd, zullen wij onder ieders eigen naam aantekenen. Op de 97 bladzijde, zegt de Schrijver; *hoe, en wanneer en door wien het Dorp Alfen een vast gegroeid lichaam is geworden, dat 's onzeker*; welke onzekerheid hij, niet zonder reden, wijt aan het luttel en ſlegt gebruik der penne, in de onwetende onbeſchaafde Eeuwen, vóór het vinden der Drukkonst; daar hij dan ook eene tamelijke lange tusſchenrede, wegens 't verlies van de onwaardeerlijke Oudheids-ſchatten veeler Gedenkſchriften, inlascht. *Tegenwoordig* (zegt hij, op de 99ſte bl.) *begrijpt de ommekreits dezer Heerlijkheid, op de nieuwe meeting*, 2287 *morgen landts, die mild van Gras en Klaver, op allerhande wijzen, beweid en bezaaid worden.* Ten Zuiden (vervolgt hij, op de 102, 107, en 108 bl. daar wij alle de tusſchenredenen overſlaan) *loopt Alphen tot binnen de brug van Zwammerdam toe, verliest daar, met zijne Beemden, Hazardswoude en grenst zo verre op de westzijde aan Boskoop. Beoosten bezoomd het den kronkelenden Rhijnſtroom. De Landzijde is afgedeeld in zes verſcheidene polders, als de Riedveldſe, Saner, Grootwesterſe, Nesſe, Rijnveldſe en Steektſe. Het leit* (vinden wij bl. 131.) *tusſchen zijne Grenspaalen, twee uuren gaans in de lengte uitgeſtrekt, langs voortreffelijke wandelpaden en rijdwegen.* Dit dacht HALMA genoeg, hier van aangetoond te hebben. Wij voegen 'er bij, dat indien de Lezer belust zij, de verdere ſchilderachtige beſchrijving te weten, hij dezelve kan vinden in het werkje van den Heere PLEMPER, waar in 't oog zig teffens verlustigen kan, door vier fraaije afbeeldingen, vervaardigd door den kundigen J. BLEISWIJK, verbeeldende: I. *Een gezicht van Alphen*; II. *Het Hof*; III. *De Oude* en IV. *De Nieuwe Kerk.* Men vindt hier van een geestig Uittrekzel, in een der Boekzaalen van P. RABUS.

OUDAAN, in zijne *Roomſche Mogenheid*, ſchijnt van oordeel, dat *Alfen* een Bergplaats der Romeinen en Batavieren is geweest, om reden dat aldaar, in 't omſpitten van den grond van een ouden Burg, veele *Romeinſche* Gedenkpenningen, ook harde verzengde en half verbrande Turf, gevonden is: zie bl. 18. Om de gelegenheid van *Alfen* beter te kennen, dan hier boven is aan-

ge-

gewezen, dient men aan te merken, dat deeze Ambachtsheerlijkheid, ten Noorden en Oosten, paalt aan den *Rhijn*, die met een bogt langs derzelver grondgebied loopt, en verder belend aan de Hooge Heerlijkheden van *Hazardswoude*, *Boskoop* en *Zwammerdam*, in welke laatſte het Rechtsgebied van *Alfen* zig uitſtrekt, tot binnen den Brug van het Dorp van dien naam, ſchoon het eigenlijke Dorp alleen legt ten Zuiden van den *Rhijn*: want al wat men doorgaans daar onder verſtaat, behoort onder de Ambachtsheerlijkheden van *Aarlanderveen*, of *Oudshoorn*. Onder *Alfen* behoort mede *Rietveld*, zijnde een ſtreek Land van 234 morgen, ſtrekkende, van bij den hoogen *Rhijndijk* af, agter een Polder, die den naam voert van *Alferhoorn*, tot aan *Hazardswoude*. Deeze ſtreek beſtond voorheen uit een hollen moerasſigen grond, dien men gewoon was een *fodſe* te noemen, geene vrugten voortbrengende, en die zo week was, dat men 'er een ſtok van 12 voeten kon laten inglijen, zonder nog den vasten grond te ontdekken. Door het geduurig aanhogen van den grond, is dezelve doorgaans zo vast geworden, dat 'er goed gras groeit.

Dit Land, zegt men, is afkomſtig van JACOB KOPPIER, die Heer van *Kalslagen* en *'t Rietveld* in *Alfen* geweest is; voor *Alfen* en *Rietveld*, vindt men, volgens de opneeming van 1632, 2644 morgen en 41 Roeden Lands, en 136 Huizen; het geheel, met het ſchoutsampt, pondgeld, enz. was eerst getaxeert op 7505 Guldens, 12 ſtuivers en 10 penningen. Doch in de opneeming van 1732, vindt men een getal van 315 huizen, en 10 zo Kalkovens als Pannebakkerijen, met twee Molens; waar uit blijkt, dat *Alfen*, in die 100 Jaaren, merkelijk is toegenomen: deels aan de bekoorlijke legging der Landſtreeke kan dit worden toegeſchreeven; en verder aan de uitbreiding van de neering en Handwerken. Want, behalven de nabijgelegene Kalkovens, Steen- en Pannebakkerijen, levert daarenboven het Dorp overvloed van Boter en Kaas. Ook worden hier allerhande zoorten van Tabakspijpen gemaakt. De welvaart van *Alfen* word ook zeer bevorderd, door den doortocht, die hier daaglijks is, zo van groote als kleine vaartuigen; van *Haarlem*, *Leiden*, *Amſteldam*, en elders, langs den Rhijn, naar *Gouda* en *Utrecht* afzakkende, behalven de menigte van reizigers, die hier doorvaren,

ren, met de gewoone trekſchuiten. Na de verdieping van den Rhijn, in den jaare 1670 geſchied, is dit nog merklijk vermeerderd, dewijl, te vooren, geheele vlooten van vaartuigen voor den brug moeſten blijven leggen. De gelegenheid deezer plaatze doet hier zeer veele posten, met brieven, van veele ſteden, zamen komen: ten welken einde een algemeen Postcomptoir, aan deeze plaats, is opgericht, het welke eertijds onder *Oudshoorn* was. Wat de Historie van dit Dorp aangaat: op 't Jaar 1426 vind men aangetekend, volgens WAGEN. *Vad. Hist.* III. Deel, dat op den *Alfenſchen Dijk*, Gravin JACOBA, in een gevecht tegen haaren Neef, Hertog FILIPS VAN BOURGONDIEN, de overwinning behaalde; anderen verhaalen, hoe de *Spanjaarden* zig aldaar, in 1580, gedraagen hebben. Nog meer is het berucht geworden, door de bedrijven der *Franſchen*, in den winter van 't jaar 1672. De verzamelinge van 't Staatſche Leger geſchiedde aldaar in 't volgende jaar. Zijne Hoogheid, de Prins van *Oranje*, den laatſten dag des gemelden Jaars 1672, daar komende, vond dit en andere daar omſtreeks leggende Dorpen, van bewoonders en voerende goederen, genoegzaam ontdedigd; waarop, bij Plakaat van den 1 Jan. 1673, werd afgekondigd, dat de goede Ingezetenen van de Dorpen *Alfen*, *Oudshoorn*, enz. aan deeze zijde van de Oude en Nieuwe Vaart, als mede de Schouten, Schepenen, Secretarisſen, enz. zig wederom zouden hebben te begeeven, binnen de voorzeide Dorpen, om aldaar hunne Functien, Neeringen en Ambachten, waar te neemen als vooren; neemende zijne Hoogheid de Ingezetenen en hunne goederen, in zijne bijzondere Protectie. Hierop keerden alle de ingezeetenen te rug. Buiten deeze rampen van den Oorlog, heeft *Alfen* nog andere, als van Brand en diergelijke, moeten ondergaan. In 't jaar 1619 geraakte bijna het gantſche Dorp, en daar onder de Oude Kerk, die weleer aan BONIFACIUS gewijd was, in de aſche; deeze hevige brand nam zijnen aanvang in een Oliemoolen, en floeg van daar over op de rietdaken. In 1716, op den 15den Sept. ontſtond 'er weder een felle brand in een Grutterij, die, benevens nog 25 nabuurige huizen, geheel verteerde. Soortgelijke rampen, als mede zware overſtroomingen, heeft het vervolgens eens en andermaal ondergaan.

Ou-

Onder de Gebouwen van *Alfen* is eerst aanmerkelijk de *Nieuwe Kerk*, welke met een klein, doch sierlijk spits toorentje, een uur- en slagwerk voorzien is. Deeze Kerk is een fraai en groot gebouw, pronkende met koperen kroonen, en andere daar toe vereischte sieraden. Ook is aldaar eene *Roomsche* Kerk. De plaats, daar de rechtsoeffening gehouden word, is de Herberg, daar *St. Joris*, en ook 't *Hof van Holland* uithangt. De Waag staat aan den Rhijnbrug, op den grond van *Aarlanderveen*, doch behoort, volgens een uitspraak van 1660, aan de Heeren van *Alfen*, die dezelve aldaar kunnen laaten staan, of verplaatzen, naar welgevallen. Onder het Rechtsgebied van *Alfen* behooren 't *Huis te Leeuwen*; de *Burgt* of *hooge Burgt*; het Hof te *Alfen*, van ouds *Oud-Kalfslagen*, en 't huis te *Langerode*. Ook legt in deeze Heerlijkheid de *Goudsche Sluis*, waar van, op dat bijzonder Art. melding zal gemaakt worden. In 1745, werd deeze Ambachtsheerlijkheid, door den Heer JACOB VAN DER MEER, wiens Vader, Grootvader, en Overgrootvader dezelve bezeten hadden, verkocht aan KATARINA DE WILDE, Weduwe van ABRAM JOSUA BRAKONIER, Predikant te *Utrecht*, voor de somme van *acht en vyftig duizend Guldens*. Naderhand is zij weder door verkoop overgegaan, aan den Heer THEOD. DE SMETH, Oud-Schepen der Stad *Amsterdam*. Van de oude Heeren van *Alfen* vinden wij niets anders aangetekend, dan dat de Heer HUGE VAN KRALINGEN, die, in 't jaar 1230, Baljuw van *Holland* was, de Stamheer van dit Huis geweest is; dat verscheidene van hun de Graven gediend hebben, tot in het jaar 1484; en dat dit Huis, op of omtrent dien tijd, is uitgestorven, voerende het wapen, nu nog aan 't dorp eigen, namelijk een zwarte star met agt straalpunten op een zilveren veld.

Lijst der Taxatien, MSS. *Handvesten van Rhijnland*. *Staat der Nederlanden*, VI. Deel; BUCHENER *Nieuwe Geographie*. II. Deel, 2de stuk, pag. 564.

ALFEN; een ander dorp van dien naam, gelegen aan de *Maaze*, omtrent een vierendeel uur gaans beneden *Maas-Bommel*. De Gereformeerde Gemeente aldaar wordt door de Predikanten van *Maas-Bommel* bediend. Voorts zijn ons, wegens dit Dorp, geene bijzonderheden gebleeken, dan dat het, meer dan eens, last

last geleden heeft door Overſtroomingen, en nog laatst in de maand Februarij des jaars 1757, wanneer 'er verſcheiden gaten in den dijk ſcheurden; waar door het Ampt tuſſchen *Maas* en *Waal*, en bijna 't geheel rijk van *Nijmegen*, werd onder Water gezet.

Staat der Nederlanden, III. Deel, bladz. 277. *N. N. Jaarb.* bladz. 287.

ALFEN, of ALPHEN, (*Willem van*) Secretaris in de Hoven van *Holland*, zeer bekend door het ſchrijven van zijn *Formulierboek*, behelzende de meeste ſchriftuuren, die dagelijks in de Practijk van gebruik zijn, en gebezigd worden, onder den Tijtel van PAPEGAAIJ; het is verſcheiden maalen in 4to herdrukt, eerst in één, en naderhand in twee deelen. Deeze beroemde Schrijver was gebooren te *Leiden*, in het Jaar 1608, uit een oud aanzienlijk Burgemeeſterlijk geſlacht, en werd, den 20 Sept. 1631, tot het gemelde Ampt aangeſteld, in de plaats van Mr. PIETER HOFLAND; hij bediende het geduurende den tijd van 53 Jaaren, met achting en lof, en deed daar van affland, in 1684, ten behoeve van zijnen Schoonzoon, den Heere en Mr. PIETER VAN HURE.

Zie VAN LEEUWEN, *Bat. Illust.*

ALFEN, (*H. van*) zie ALPHEN (*H.*).

ALFEN, (*Kors Jansz van*) was, in het Jaar 1622, een der zamengezworenen tegen het leven van Prinſe MAURITS. De Heer WAGENAAR zegt, dat hij een Haringkoper te *Rotterdam* was. Wij zullen elders gelegenheid hebben, hier van omſtandiger te ſpreeken.

Zie *Vaderlandſche Historie*, X. Deel, bl. 451.

ALFHEIM, het welk, in het Testament van WILLEBRORD, *Alphein* genaamd word, en hedendaags bekend is, onder den naam van *Alfen*, is gelegen in de Baronij van *Breda*, en een gedeelte van het Hertogdom van *Braband*, zijnde een zeer oud en middelmatig Dorp, nabij den *Dongerſtroom*, tuſſchen de Dorpen *Baarle*, *Haarn*, *Gilſe* en *Goirle*. Den 20 Juny 712, ſchonk ENGELBERT, een *Frankisch* Edelman, dit *Alfen* of *Alfheim* aan den genoemden WILLEBRORD, Abt van *Epternach*, volgens den

Giftbrief, gegeven te *Silburg*, veele Jaaren in de gemelde Abtdij bewaard, en door den geleerden Baron LE ROIJ in 't licht gegeven. In 't Jaar 726, maakte WILLEBRORD dit goed aan de gemelde Abtdij, 't welk vervolgens door de Abten, in 1157, voor een Jaarlijkſche Schatting, aan 't Klooſter *Tongerloo* werd opgedragen. In 't Jaar 1100, beeft Heer HENDRIK VAN BREDA de *Tempelheeren* hier mede, en ook met *Brake*, beſchonken. In 1280 ſchonken ARNOLD VAN LEUVEN en ELISABETH, Heer en Vrouw van *Breda*, zestig bunderen, zo Bosch, Heij als Zaailand, alhier gelegen, aan gemelde Tempelheeren. FILIPS VAN LIEDERKERKE, Heer van *Ulpenhout* en *Alfen*, heeft, vervolgens, in 1308, ten overſtaan van RASO DEN TWEEDEN, Heere van *Breda*, en Heere SEGER VAN LIEDERKERKE, zijne ouder Broeders, die van *Tongerloo* kwijtgeſcholden eenige lasten op hunne Hoeven, gelegen in *Nieuwland*, onder andere voorwaarden, ook op deeze, dat zij, zo als zij voorheen verpligt waren, zo dikmaals de Heeren van dit *Alfen* eenen heirtocht deeden, een opgehoopten Wagen met Brood zouden zenden. Daarenboven, beſchonk hij de Abtdij met het Bosch van *Stocht*, bij *Alfen* gelegen. Dan, in de latere tijden, zijn alle deeze Goederen aan de Barronnij van *Breda* gehegt. Dit Dorp heeft meer dan eens gedeeld in de rampen des Oorlogs, en bijzonder in 1542, wanneer het, door de Krijgsbende van den woeſten MAARTEN VAN ROSSUM, werd afgebrand. BACHIENE, in zijne *Geographie der Nederlanden*, V. Deel, bl. 775, en 77. bepaalt de ligging op drie en een half uur van *Breda*, en ſtelt het getal der Ingezeetenen, in Ao. 1742, in 't geheel op 104.

Zie *'t Testament van* WILLEBRORD, *in 't* BATAVIA SACRA, I. Deel, bl. 93. LE ROIJ *Notit. Bredaasch Cronijkje.*

ALFRICUS, Biſchop van *Utrecht*; zie ADELBRICUS.

ALFVOET, bij anderen *Alsvoet*, doch te onregt, alzo het moet zijn *Almsvoet*, voorheen een Dorp in de groote Zuid-Hollandſche Waard; zie ALMSVOET.

ALIDA of ALEID; zie ADELHEID.

ALGID, ook ADGILD; zie ADGILLUS.

AL-

ALGEMEENE STAATEN, is eene *vergadering van gevolmagtigde Afgevaardigden, uit zeven Oppermagtige en naauw verbondene Landschappen, tot het waarneemen en handhaven van het gemeene belang der Bondgenooten.* Wij zeggen *zeven Oppermagtige*, om dat men de VEREENIGDE NEDERLANDEN niet moet aanmerken als verscheidene Landschappen, staande onder *één Oppermacht*, zo als verscheiden Uit- en Inlandschen zig t' onrecht verbeelden; onderstellende voorts, dat de *Oppermacht der Algemeene Staaten* in dit aanzienlijk Lichaam zoude geplaatst zijn; daar, in tegendeel, de *Oppermacht* of *Souvereiniteit* van ieder Landschap op zig zelve bestaat. Ook zijn de *Algemeene Staaten* niet het eerste en voornaamste Lid van Staat, zo als men, in 't zogenaamde, *Publiek Gebed*, en andere Schriften van dien tijd, verkeerd gesteld vind. WAGENAAR, in zijne *Vaderlandsche Historie*, VIII. Deel, bl. 335. tekent de geschillen aan, die 'er ontstaan zijn over het aanmaatigen van dit gezag door de *Algemeene Staaten*, bij den dood van WILLEM DEN EERSTEN. Zelfs Mannen van naam hebben gefeild, in het beschrijven van 't gezag deezer *Afgevaardigden*, zo als, op 't Art. AMBASSADEURS, zal getoond worden.

De vergadering der *Algemeene Staaten*, kwam, in de eerste opkomst van *deezen Vereenigden Staat*, niet bij een, dan wanneer zij daar toe in het bijzonder beschreven werd; het welk, onder de laatste Graafijke Regeering, zeer zeldzaam geschiedde, dewijl PHILIPS DE TWEEDE, om zijne onbepaalde heerschzucht te voldoen, dit genoegzaam geheel verbood. Ten tijde van LEICESTER's Landvoogdijschap, stond het bijeen roepen van die Vergaderinge aan den *Raad van Staate*, die toen, om het roer der Regeeringe naar eigen zinnelijkheid te wenden, de *Algemeene Staaten*, meestijds, onbeschreven liet; welk gedrag van deezen Dwingeland den Staat ten hoogsten mishaagde. Zij vertrokken, op den 15 Maij 1588, om die rede, van *Delft* naar den *Haag*, om hun misnoegen te kennen te geeven; begeerende, even als ze te vooren (1585), te *Middelburg*, daar na te *Utrecht*, en sedert te *Delft* waren vergaderd geweest, wederom bijeen te koomen. Nogthans was 'er, verscheiden Jaaren daarna, nog geene vaste Vergadering der *Algemeene Staaten* bepaald, zo als men in het gemelde *Publiek Gebed* aangehaald

vindt. Zekerder is het, dat de Afgevaardigden hunne Vergaderingen of Bijeenkomſten, van tijd tot tijd, hebben afgebroken, en wel tot in het Jaar 1593. Zedert dien tijd, of in het gemelde Jaar, heeft die Vergadering, allengskens, de gedaante van eene altooszittende Raadsvergadering aangenoomen, onder den naam van de *Algemeene Staaten der Vereenigde Nederlanden*, welke zij vertoonen; zijnde, door de *Staaten van Holland*, in den *Haage*, aan hen het recht van Grondgebruik verleend. En offchoon, aan de *Afgevaardigden der Algemeene Staaten*, bij alle openbaare gelegenheden, de voorrang gegeeven word, moet men, echter, niet denken, dat die van *Holland* iets het minſte van 't Oppergezag, of de eere daar aan verknocht, afſtaan, die hun alleen in hunne Provintie toekomt. Het getal deezer Afgevaardigden is niet bepaald; elke Provintie mag, naar goedvinden, het getal vermeerderen of verminderen, mids zij de onkosten, daar op loopende, draage. Maar hoe groot het getal ook zij, zij hebben te zamen niet meer dan één ſtem; en dus zijn 'er, in het geheel, zo veele ſtemmen als Provintien, namelijk *zeven*, hoewel het getal der Afgevaardigden in deeze Vergadering meestal tuſſchen de *veertig* en *vijftig* beloopt.

De plaats, alwaar deeze luisterrijke vergadering haare bijeenkomſten houd, is, op het oude Hof der *Hollandſche* Graaven, in eene lange Kamer, voorzien met drie Deuren, en verſierd met de beeltenisſen der vijf Stadhouderen; het vertrek heeft gemeenſchap met de zogenaamde Treves-Kamer. In deeze vergaderzaal ſtaat eene lange Tafel, met een groen Kleed overdekt, en omringd met Stoelen zonder armen, mede met groen Laken overtrokken, uitgezonderd die des Stadhouders, die met groen Fluweel bekleed, en met konſtig geſneedene armen verſierd is. De rang der zittinge is die der Provintien, hebbende aan het hoofd den Stadhouder.

De tijd der bijeenkomſten is onafgebrooken, dat is, geduurende het gantſche Jaar, zonder Vacantien te houden; koomende zelfs de leden des Zondags buitengewoon bijeen, doorgaans des morgens om elf uuren, of zo als de Preſident goedvind de vergadering te beleggen. Ieder Provintie is op haare beurt, voor eene week, de voorzittende; wordende de Preſidentsplaats bekleed door den eerſten in den rang haarer Afgevaardigden: hij aan-

aanvaard dien post des Zondag 's nachts om twaalf uuren, tot agt dagen daarna op 't zelfde uur. Die deze waardigheid bekleed, ontvangt de Brieven van de buitenlandſche Staatsdienaaren, (Miniſters) de Memorien der vreemde Afgezanten, de Verzoekſchriften van bijzondere Perſoonen of Collegien, en meer andere ſchriftelijke Vertoogen, die hij aan de Leden der vergaderinge, door den Griffier, doet voorleezen. De Provintien, of liever de Leden der vergaderinge, worden hier op verzogt, zig gereed te maaken tot het geeven van hunne ſtemmen: dit, met de grootſte vrijheid van gevoelen, verricht zijnde, beſluit de Voorzitter met de meerderheid, uitgenomen in zaaken, die éénpaarigheid van ſtemmen eiſchen, als van Oorlog en Vrede, Belastingen, en andere zaaken; en ingevalle door de meerderheid, in dergelijke gevallen, word doorgedrongen, handelt men tegen de grondwetten van den Lande; en behouden dan ook de overſtemden het recht van Proteſteering, en recht van Eisch, om hun gedaan Protest te doen aantekenen. Indien, evenwel, het gevoelen, bij de meerderheid van ſtemmen uitgebragt, met dat der voorzittende Provintie ſtrijdt, of de Preſident, om deeze of geene redenen, zwaarigheid maakt om te beſluiten, heeft hij vrijheid, zijne plaats te verlaaten, en dezelve afteſtaan aan den Preſident van de volgende week, of nog vroeger, aan den geenen, die geene zwaarigheid maakt, het beſluit op te maaken; welke dan ook het beſlootene uitſpreekt, en in de Registers van Staat doet aantekenen.

Indien 'er zaaken voorhanden zijn, waaromtrent men, bij meerderheid, door den Preſident, in de week zijner voorzittinge, niet kan tot een beſluit komen, kan hij zijne plaats aan eenen zijner mede Afgevaardigden afſtaan; en zo deze weigerig is, het beſluit ten uitvoer te brengen, of liever, de zaak te doen beſluiten, gaat de rang van voorzitting tot eene andere Provintie over; 't welk eene ſpoediger afdoening van zaaken geeft, dan wel anders. Langzamer gaan de Algemeene Staaten te werk, in zaaken van meerder belang, en waar toe de algemeene toeſtemming vereischt wordt: welke langduurigheid van beſluit ook doorgaans van de grootſte en beste zekerheid, tot welzijn van Land en Volk, vergezeld gaat, en aan de Ingezeetenen meestal de grootſte ſtoffe van goedkeuring geeft. Deeze langzaame raadsbeſluiten moeten toegeſchreeven worden aan de bepaalingen der Af-

daar door ontſtaan, vindt men aangetekend onder 't Art. ERNST SICCO VAN AILVA. XI. In de aangewonnen Landen, buiten de zeven Provintien, hebben de Algemeene Staaten de opperſte Magt, en uit hoofde van die, ſtellen zij 'er de Overheden der Steden en Bevelhebbers der ſterke Plaatzen aan; ook begeeven zij 'er veele aanzienlijke Ampten. Ook berust bij hun, ten XII. de magt tot het benoemen van verſcheiden bijzondere kommisſiën, uit de Leden hunner vergadering: ſommigen wegens Buitenlandſche zaaken; anderen over de Geldmiddelen; anderen om over Zeezaken te handelen; en wederom anderen, om de voorſlagen van Vreemde Mogendheden te hooren en te overweegen. Deze kommisſiën beſtaan uit negen Perſoonen: één uit ieder Provintie, benevens den Raadpenſionaris van *Holland*, en den Griffier der Algemeene Staaten, die beide alle de kommisſiën bijwoonen, en daarin een beſlisſende ſtem hebben. De Afgevaardigde wegens *Gelderland* zit in deeze kommisſiën altijd voor. En eindelijk, ten XIII, zijn de Algemeene Staaten uitvoerders van de meeste Plakaaten, die zij, ten nutte van 't gemeen, gemaakt hebben; iets, 't welk aan deeze Vergadering geen kleinen luister bijzet. De Plakaaten, als wetten, gedrukt op bevel der Algemeene Staaten, worden door dezelven aan de bijzondere Provintien gezonden, met verzoek, die te doen afkondigen; waar na zij, voor de Ingezeetenen, eene verbindende kracht bezitten.

Allerluisterrijkst vertoont zig het aanzien en gezag van H. H. M., in het aanſtellen en ontvangen van Gezanten, en andere openbaare Staatsdienaaren. Schoon de *Algemeene Staaten* de Afgezanten benoemen en afzenden, behoort men, echter, in aanmerking te neemen, dat zulks niet willekeurig, maar op voorſtel van bijzondere Provintien geſchiedt; hebbende die van *Holland*, door den tijd, het voorrecht gehad om den Algemeenen Staaten een Ambasſadeur aan het *Franſche* Hof, en die van *Zeeland*, gewoonlijk, een naar *Engeland*, voor te ſtellen: ſchoon men ook voorbeelden vind, dat andere Provintien *Holland* dit voorrecht misgund hebben; (zie AITZEMA. in het XXXV. Boek.) Dus worden ook, door de *Algemeene Staaten*, ter bevordering van den Koophandel, Agenten en Conſuls in de Buitenlandſche Koopſteden aangeſteld. Zij regelen de wedden van alle deeze Staatsbedienden, en beſtieren al wat buiten 's Lands, tot eere

van

van den *Staat* ſtrekt. (Zie verder AMBASSADEURS en AGENTEN.)

Gewoonlijk heeft deeze Republiek een Ambasſadeur aan 't Hof van *Frankrijk*; een extraordinaris Envoyé en Plenipotentiaris aan dat van *Spanje*, en een Agent van den Koophandel te *Madrid*; een Ambasſadeur te *Conſtantinopole*; een extraordinaris Envoijé aan 't Hof van *Weenen*; een extraordinaris Envoijé en Plenipotentiaris aan dat van *Groot-Brittannie*, en een Agent van den Staat te *Londen*; een Minister aan 't Hof van *Portugal*; een extraordinaris Envoijé aan dat van *Zweeden*; een extraordinaris Envoijé en Plenipotentiaris aan 't Hof van *Berlijn*; een Minister Plenipotentiaris aan 't Hof van *Warſchouw*; een Minister aan 't Hof van *Saxen*; een extraordinaris Envoijé bij de drie Geestelijke Keurvorsten, mitsgaders bij de *Opper-* en *Nederrijnſche* en *Westphaalſche* Kreitzen; een Minister te *Keulen*; een extraordinaris Envoijé aan 't Hof van *Petersburg*; een Minister op de Rijksvergadering te *Regensburg*; een extraordinaris Envoijé aan 't Hof van *Denemarken*; een Legations Secretaris te *Frankfort aan den Main*; een Gedeputeerde van den Staat te *Bruſſel*; een Minister bij den *Neder-Saxiſchen* Kreits te *Hamburg*; een Commisſaris te *Elſeneur*; een Commisſaris te *Dantzig*; een in het Graafſchap *Cornwal*, op de Kust van *Monsbatj* en *Devon*, in *Engeland*; een Konſul te *Lisbon*; een te *Cadix*, *Port St. Marta*, *Port Roial*; een te *Gibraltar*; een te *Seville*; een in de *Corunha*, waarneemende het Conſulaat in 't Rijk van *Gallicie*; een te *Port Mahon*; een te *Cagliari*; een te *Mallaga*, en de Havens op de Kust van *Granada*; een te *Murcia*, *Alicanten* en *Grenada*; een in *Gallicie* en *Asturie*; een te *Barcelona*; een te *Trieste*; een te *Genua*; een te *Livorno*; een Conſul-Generaal in het Rijk van *Napels*; een Conſul op *Maltha*; een te *Salonica*; een te *Venetie*; een te *Smirna*; een Conſul-Generaal in den Kerklijken Staat te *Rome*; een in de Provintien langs de Zee, behoorende tot het Keizerrijk van *Marokko*, te *Tetuan*; een te *Aleppo*, op de *Sijriſche* Kust, en over 't Eiland *Cijprus*; een Conſul te *Algiers*; een te *Tunis*; een te *Tripoli*; een te *Salée*; een te *Bergen* in *Noorweegen*; een op de Eilanden van *Xanten*; een op de *Canariſche* Eilanden; een te *Meſſina*, en een te *Palermo* in *Sicilie*; een in *Egijpte*,

te *Alexandrie* of *Groot Kairo*; een Directeur-Generaal over de *Curaſouſche Eilanden*; een Directeur-Generaal over de Noord en Zuidkust van *Afrika*; een Gouverneur van de Colonie van *Berbice*; een Ambasſadeur in *Noord-Amerika*.

Daarentegen reſideeren gewoonlijk, bij H. H. Moogende, een Minister Plenipotentiaris van 't Hof van *Rusland*; een van 't Hof van *Spanje*; een Ambasſadeur van *Frankrijk*; een extraordinaris Ambasſadeur Plenipotentiaris van 't Hof van *Engeland*; een extraordinaris Envoijé van den Keizer; een van 't Hof van *Zweeden*; een van *Denemarken* en *Noorweegen*; een Minister van *Portugal*; een Envoijé van den Koning van *Pruiſſen*; een Minister Plenipotentiaris van den Koning van beide *Sicilien*; een Envoijé van den Keurvorst van *Hanover*; een van den Markgraaf van *Brandenburg Bareuth*; een Raad en Reſident van den Biſchop en Prins van *Luik*; een Geheime Legations-Raad en Reſident van de Hoven van *Wurtemberg*, *Heſſen-Darmſtad* en *Baden-Durlach*; een Reſident van den Koning van *Groot-Brittannie*, als Keurvorst van *Brunswijk Lunenburg*; een Reſident van de Keurvorſten van *Beijeren*, *de Palts* en *Keulen*; een Minister der Vereenigde *Hanſée Steden*, *Lubek*, *Bremen*, *Hamburg* en *Dantzig*; een Legations Raad van den Hertog van *Saxen Hilburghauſen*, als mede van 't Hof van *Coburg Saalfeld*; een Conſul Generaal van de *Portugeeſche* Natie, in de zeven Provintien, reſideerende te *Amſteldam*; een Hofraad en actueel Commisſaris van zijne *Poolſche*, en een Hofraad van zijne *Pruiſiſche* Majesteit; een Agent van den Koning van *Sardinie*; van den Palts-Graave aan den *Rhijn*; van den Hertog van *Sultzbach*; van den Hertog van *Saxen Gotha*; van den Landgraave van *Heſſen Kaſſel*; van den Hertog van *Holſtein Gottorp*; van *Oost-Friesland* en de Stad *Emden*; van den Biſchop van *Luik*; van de Rijksſtad *Aaken*; van den Keurvorst van *den Palts*; van den Prins van *Naſſau Weilburg*; van den Prins *de la Tour en Taxis*; van den Vorst van *Waldek*; van den Markgraave van *Brandenburg Anſpach*; een Agent en Raad van den Keurvorst van *Trier*; een Agent van den Hertog van *Saxen Gotha* en *Altenburg*; van den Vorst en Biſchop van *Bamberg* en *Wurtzburg*; een Raad en Agent van den Hertog van *Wurtemburg*; van den Hertog van *Saxen*

Saxen-Weimar en Eijſenach; van de Hertogen van *Saxen-Coburg en Meinungen*; een Ambasſadeur *van Noord-Amerika*.

De tijtel, die aan de *Algemeene Staaten*, volgens een beſluit van den 7 Februarij 1653, in de Opſchriften der Brieven, moet gegeeven worden, is, HOOG MOOGENDE HEEREN, MIJNE HEEREN, DE STAATEN GENERAAL DER VEREENIGDE NEDERLANDEN. In de aanſpraaken genieten zij den naam van UWE HOOG MOOGENDEN. Ook word hun, van alle de Europiſche Vorſten, deeze Tijtel gegeeven, uitgenomen van den Koning van *Spanje*, die hen MIJNE HEEREN DE STAATEN GENERAAL noemt. LODEWIJK DE VIJFTIENDE was de eerſte der Koningen van *Frankrijk*, die, na het ſluiten van het drievoudig verbond, in den Jaare 1717, den *Algemeene Staaten*, door zijnen Afgezant, den Abt DU BOIS, den Tijtel van HOOG MOOGENDE HEEREN gaf.

Het Wapen der Algemeene Staaten, is, *een Gouden ſteigerende Leeuw, op een rood Veld, houdende een Zwaard in den eenen; en een bondel van zeven Pijlen in den anderen Klaauw.* Vóór den vermaarden Munſterſchen Vrede, had de Leeuw eenen Hoed, het Zinnebeeld der *Vrijheid*, op het Hoofd; die naderhand in een gouden Kroon, een teeken van *Oppermagt*, veranderd is. Onder het Wapenſchild, dat met eene Koninglijke Kroon gedekt is, ſtaat deeze Zinſpreuk: *Concordia Res Parvæ Crescunt*, d. i. *Eendragt maakt Magt*.

De Bedienden van de *Algemeene Staaten*, in den *Haage*, enz. zijn, de Griffier der Vergadering; een Kommies; een Agent van Hunne Hoog Mog.; de Hofmeester van den Staat; twee Kamerbewaarders; twee Kommieſſen ter Griffie; zestien Klerken ter Griffie; een Kommisſaris van H. H. Mog. uitheemſche Depeches; een Postmeeſter der Generaliteit; een Secretaris der Cijffers van H. H. Mog.; een Patentmeeſter; drie Translateurs; vier Advocaten en acht Prokureurs; een Controlleur van de Boden en Posten; elf Booden, en verder de Provintiaale Kommieſſen op bijzondere plaatzen.

Bij ſommige gewigtige gelegenheden, wordt 'er eene buitengewoone Vergadering, van de Leden der Regeering uit de zeven Provintien, beſchreeven, die, om dat dezelve zeer talrijk is, de *Groote Vergadering* genoemd wordt. Zulk eene beſchrijving ver-

vereischt, de algemeene toeſtemming, en de punten, waar over gehandeld zal worden, moeten in orde gebragt, en in de Brieven van beſchrijving gemeld worden. Zo lang zodanige Vergadering duurt, is dezelve in magt boven die der *Algemeene Staaten*, hoewel de daar op Afgevaardigden niets kunnen beſluiten, zonder de toeſtemming hunner Provintien. Maar al wat op dezelve beſlooten wordt, houdt men voor eene Grondwet van den Staat. In 't geeven der ſtemmen, en in de wijze van Voorzitting, word dezelfde orde waargenomen, als in de gewoone Vergaderingen der Staaten. Gelijk door de gewoone Vergadering der Staaten, de oppermagt van de Staaten der zeven Vereenigde Landſchappen luisterrijk vertoond wordt, dus zag men een nog veel aanzienlijker vertooning van die zelfde oppermagt, in de *Groote Vergadering* van het Jaar 1651.

ALIZO, volgens DIO CASSIUS, en anderen, eene vermaarde Rivier, die door ſommigen voor den *Iſſel* genomen wordt. In vroegere dagen was 'er mede een Kasteel van deezen naam, 't welk aan den Oever van den Vloed *Alizo* ſtond; hoewel eenigen ontkennen, dat 'er een Kasteel *Alizo* geweest is. Maar deeze tegenſpraak van XIJLANDER, in zijne aantekeningen op DIO, vervalt, als men het verhaal van VELLEJUS PATERCULUS aanneemt, die, met duidelijke woorden, verhaalt, dat te ALIZO, of op *Alizo*, de *Romeinen*, door een ontelbaar getal *Germaanen*, belegerd werden, en zig zelven, door hunnen moed, eenen weg midden door de Vijanden baanden. Men houdt het voor zeker, dat 'er een Kasteel geweest is, het welk deezen naam voerde; doch men blijft onkundig, waar deszelfs eigenlijke ſtandplaats was. TACITUS ſpreekt van een Kasteel *Alizo*, dat, volgens zijne aanwijzing, aan den Rhijnſtroom ſtond; en dit is het, waar van wij PATERCULUS hebben hooren gewag maaken. JUNIUS is van gedachten, dat het te *Wezel*, aan den mond van de *Lippe*, was. Nader aan de waarheid komt het zeggen van VERTUTIUS, die het plaatst te *Isſenburg*. Laat mij hier nog bijvoegen, dat men, in de geleerde aantekeningen van SCHECKIUS op VELLEJUS, leest, hoe B. RHENANUS, *Alsheim* voor *Alizo* houdt. Volgens DIO (in de woorden van ORTELIUS) is *Alizo* een Vloed, door VERTUTIUS, de *Oude Iſſel* genaamd. PTOLEMEUS zegt: *Aluſium* was een

Stad

temade, gebooren in het Jaar 1723, en in het Kraam- het Jaar 1759, getrouwd zijnde met *Jacob Lodewyk* ber, in het Jaar 1728, uit het huwelijk van Philip L. *jsfel*, den 31 December, in het Jaar 1710.

oon van *Adriaan*, en *van Ida Maria Cromhout*, werd den 4 October, in het Jaar 1743. Hij was Adjudant Brigadier in dienst van den Staat. Hij trouwde in arij, in het Jaar 1688, van *Anthoni Frans d'Elvaux*, 5 CAREL DEN II, van *Spanje*, en daarna Overste van 67, en liet na:

en 8 October, in het Jaar 1716, trouwde met *Mel-m*, Ridder, Hoofdschout der Stad *Brussel*, gebooren *nthus Joseph Albert*, Heer van *Ottigents*, *Houthem*, eer van de Rekenkamer van *Braband*, en van *Maria oogvorst*. Zijnde uit dit Huwelijk één dogter.
gebooren den 1 October, in het Jaar 1718, stierf den 60 getrouwd, met *Elizabeth Maria Barbera*, Baro- 1 20 Januarij, in het Jaar 1740, van *Willem Frans iaan*, *Sandrainville*, *de Worp* en *Kerstenbeek*, Pro- *raband*, en van Barbera Dreven; hunne kinderen zijn:

vinne de Roest, *van Alkemade*, gebooren den 6 No- den 30 Junij, in het Jaar 1785, met *Hiacintus Ema- ortrijk*, Heer van *Grijsperre* en van *Puttenburg*, ge- nber, in het Jaar 1763, van *Emanuel Carel Egidius* van *Maria Anthonia Ursula de Pratz*.
Roest, *van Alkemade*, gebooren den 27 September,

iade, jong gestorven.

le, stierf ongehuwd, den 24 Januarij, in het Jaar 1738.
Alkemade, Baron van *Stalle*, *Neerstalle* en *Oven-* ngs van *Spanje*, en Ridder der Koninklijke Militaire iet Jaar 1727, trouwde in het Jaar 1765, met *Maria* n in het Jaar 1728; uit dit huwelijk is gebooren één

ATHARINA VAN ALKEMADE Jansdogter; zij, zijnde de
e, dat haare kinderen den naam van *Alkemade* zouden

trouwde den 7 April, in het Jaar 1669, met *Ida*
Crowhouz en *Margreta Wuytiers*. Zij wonnen te za-

, ongehuwd geſtorven.
ſtierf den 17 Februarij, in het Jaar 1726, te *Utrecht*,
Aletta Barchman Wuitiers, die overleed den 5 April,
nderen.
ade, trouwde te *Amſteldam*, met *Catharina Maria*

Alkemade, ongehuwd overleeden.
st, *van Alkemade*, ſtierf den 30 October, in het Jaar
mſteldam in de Nieuwe Kerk begraaven, zijnde gehuwd
van Borſelen Gerardszoon, die den 10 September, in
: kinderen overleed.

emade, waarvan nader.
ade, volgt mede.
, ſtierf ongehuwd.

A F E L

A D E.

HE[illegible], in vervolg van tijd *Alkemade* genaamd, 't

[illegible]UWE N. PERSYN, Dochter van den Heere VAN

[illegible]THA, de [illegible]ERST, en	2. JAN.	3. DIRK.	4. ARENT.

FL[illegible]
HE[illegible]eren overleed, werd gevolgd door

DI[illegible]
[illegible] bij *Leiden*; hij had ter Vrouwe N. VAN EG-*laanderen*.

FL[illegible]
[illegible] de Ambachts-Heerlijkheid, alzo die aan *Hol-rands* Zoon, (zo als nader zal gezien worden) [illegible]rm werd.

JA[illegible]
[illegible]N WOUDEN, mids behoudende het Wapen van [illegible]LIJT, die ten Man had Heer JAN VAN DORP,

[illegible]ELD VAN MAALSTEED[illegible], Wed. [illegible] daar bij een Dochter, die [illegible]DRECHT, te *Leiden*, en een [illegible]DEN, gehuwd aan L[illegible]JSBETH [illegible] bij drie Zoonen en twee [illegible]nderbroeder was. II. KOR-[illegible] I. MARGREET zonder Kin-[illegible]NDA, had ten Man den Heer van *Benthuizen*, en Hout-[illegible]erfde haare Vaderlijke Goe-	4. FLORIS, zonder Kinderen gestorven

IJ[illegible]
[illegible]ROUWE AGATHA VAN RIETWIJK, Erfdochter van *[illegible]arthuiser Mennik*.

[illegible]de Huwelijk een Zoon:

E.

FLORIS Graaven van *Holland*, en werd, Ao. 1421 de Goederen van *Alkemade*, en gehuwd

I. ELISABETH, had zijn Man, Heer volg VAN BOUCKST, Ridder, van *Noord-*; zij lieten ventien Kinn.

7. Vrouw STEVINA VAN ALKEMADE, trouwde, Ao. 1408, met Heer ENGELBERT VAN SPANGEN, Ridder; hij overleed Ao. 1432, nalatende Kinderen.

FLORIS Heere WILLEMS Dochter; waar bij hij vier

MACHTELD VAN ALKEMADE, enz.

FLORIS VAN DER MARK, Wed. van JAN VAN swier

Vrouwe ad ten Man IJSBRAND VAN DEN COULSTER men van *Alkemade* waren; waar van de na

Het ud, op een Zilveren Veld.

Stad aan den *Rhijn*. De aangeweezene benaaming van den *Ouden Yssel* heeft gelegenheid gegeeven tot het denkbeeld, dat, misschien, dit Kasteel *Alizo*, de zelfde plaats geweest is, met de Stad *Doesburg*. Na deeze gedachten, die allen even ongegrond zijn, zeggen wij dat het Kasteel *Alizo* aan den *Rhijn* niet kan gestaan hebben, om reden dat de geloofwaardige TACITUS ons leert, dat GERMANICUS, in den Oorlog tegen de *Germaanen*, het gantsche Land, tusschen den *Rhijn* en het Kasteel *Alizo*, met nieuwe Dijken en Grensscheidingen had doen versterken; gevolglijk waren de *Rhijn* en de *Alizo* van elkander gelegen. Even zo min konnen *Weezel*, *Ijssenburg* noch *Alsheim* voor dit Kasteel genomen worden, dewijl de Vloeden *Alizo* en *Lippe*, bij die plaatzen, niet in elkander loopen; daar VELLEJUS bepaaldelijk zegt, dat het gemelde Kasteel, bij de zaamenvloeijing van die Rivieren, stond; om deeze redenen, kan men 'er ook *Doesburg* niet voor houden. — Dus meenen wij, uit het bijgebrachte, aangetoond te hebben, dat de *Ijssel* en de *Alizo* twee onderscheidene Rivieren zijn; waar uit verder volgt, dat het Stedeken *Alisum*, daar PTOLEMEUS van meld, 't welk, volgens hem, aan den *Rhijn* gelegen heeft, een ander is geweest, dan dat waar van wij hier spreeken. De Leezer kan verder, bij CLUVERIUS, en in de *Monumenta Paderbornensia* zien, dat het Dorp *Elzen*, bij den zamenloop aan de Rivieren de *Lip* en de *Alme* geleegen, de rechte plaats is, daar dit Kasteel *Alizo* eertijds plagt te staan, zo als men daar ook beweezen vind, dat de Vloed de *Alm*, welke aldaar in de *Lip* loopt, geen andere is dan de OUDE ALIZO.

ALKEMADE, een oud Adelijk Ridderlijk geslacht in *Holland*, welks Oudheid wij uit de nevensgaande Geslacht-Tafels aanwijzen.

ALKEMADE. Het rechte en aloude Stamhuis der Ridderen van dien naam, zo vermaard in 's Lands Geschiedenissen, legt in 't Oosteinde van het Dorp *Warmont*, in *Rhijnland*, niet verre van dat van *Abspoel*. Ter onderscheidinge van het ander *Alkemade* of *Oud Poelgeest*, word dit doorgaans *Oud-Alkemade* genaamd. De tijd van deszelfs stichting is onzeker. Doch

uit

zen K. VAN ALKEMADE moet verſtaan, eenen, die 1562, Penſionaris van *Dordrecht*, en twee jaaren laater van *Haarlem* was. Dus kan hij, ſchoon niet op de Geſlachtlijst vermeld, echter tot de verbonden Edelen behoord hebben.

Zie WAGENAAR, VI deel, bl. 125.

ALKEMADE, (*Cornelis van*) een der ijverigſte kenners en naſpoorders der Nederlandſche Oudheden, wiens leuervruchten, bij de Nakomelingen, altoos 's mans nagedachtenis zullen doen eerbiedigen. Onder het waarneemen van een ampt van groote bezigheid, beſteedde hij den overſchietenden tijd tot het zamenſtellen der navolgende Boeken en Geſchriften. Terwijl hij *Eerſte Kommies ten Komtoire der Convooijen en Licenten te Rotterdam* was, welk ampt hij, meer om eer dan om voordeel, bediende, bragt hij, in 1699, in het licht; *Behandeling van 't Kamprecht;* behelzende de Aaloude en opperſte Regtsvergadering voor den Hove van Holland, onder de eerſte Graaven; mitsgaders den oorſprong, voortgang, en 't einde van 't kampen en duëlleeren; zijnde dit laatſte, als een noodzaaklijk bijvoegzel tot het eerſte, door deszelfs Schoonzoon, den Heer en Mr. P. VAN DER SCHELLING, bij de derde uitgaave, 1740, bijgevoegd, in 8vo. Onder het Art. KAMPRECHT zullen wij den inhoud en de nuttigheid van dit Werk nader doen zien; hier zij het genoeg, aangemerkt te hebben, dat deeze derde Uitgaave, naa 's mans overlijden geſchied, meer dan een derde verbeterd is. Buiten den *Tijtelprent*, welke ons *een algemeene Kampplaats, met alle haare Ceremonien* vertoont, is de eerſte Prent, in 't werk voorkomende, eene afbeelding *van de loting der Kampvechters;* de tweede, *de wijze hoe het Kampveld met krijt werd afgeperkt;* de derde, *de Eed en bezweering der Kampers;* de vierde, *de aanvang des Gevechts;* de vijfde, *de ſtraffe van den overwonnenen;* de zesde, *de manier van Uitdaging, op den Kroningsdach der Koningen van Engeland in dat Rijk voorheen in gebruik;* de zevende, *een Afbeelding van een Kampgevecht, in bijzijn van Keizer Karel den Vden*, 31 *Dec.* 1522. *te Valladolit:* beſlaande deeze derde uitgave, buiten het voorwerk en regiſter, 490 bladzijden.

Hierna volgt de Rijm-Chronijk van den alouden MELIS STOKE, in

in klein folio, onder den Tijtel: HOLLANDSCHE JAARBOEKEN, OF RIJM-KRONIJK VAN MELIS STOKE; *Behelzende de Geſchiedenisſen des Lands onder de Prinſen van 't eerſte Huis, tot den jaare* 1337. *Met de Afbeeldingen van alle de Hollandſche Graaven, geſchetst naar de Aloude Schilderijen, der Karmeliten te Haarlem, nevens verſcheide Egte Bijlagen, betreffende den waaren toeſtand der geſchillen, tusſchen Graaf Floris den Vden en de Hollandſe Edelen. Mitsgaders de Beeldenisſe van den Heer Gerard van Velſen. En andere oude Fraaijigheden, nooit te vooren in 't ligt gebragt. Alles met noodige uitleggingen opgehelderd, door* CORNELIS VAN ALKEMADE, *te Leijden*, 1699, groot 263 Bladzijden. Op 't Art. van STOKE (M.) zullen wij verpligt zijn, nader verſlag te geeven, zo van zijn Perſoon, als van den inhoud van de afbeeldzels der Graaven, die in geene andere uitgaave voorkomen, en verder van de egte Bijlaagen. Wat aangaat de afbeeldzels, hier toe bedienen wij ons liefst van 's mans eigen woorden, te vinden in zijn VOORBERICHT, bl. 6. alwaar hij zegt:

„ Het voornaamſte en noodigſte deel van ons berigt, betrof „ de afbeeldingen onzer Hollandſche Graven, die tot een zon„ derling ſieraad in dit Werk ten Schouwtooneele worden op„ gevoerd, daar de voorgaande drukken van ontbloot waren; „ een Werk van zo veel noodzaaklijkheid, dat wij daar mede „ ſtil ſtaan, nog ons zelven voldoen konden, dan met de vol„ voeringe van dien.

„ Het is zeer opmerklijk, dat alle voorige eeuwen ſchuldig „ zijn aan het verwaarloozen van de afbeeldingen, of ſchilde„ rijen der Princen, en der verwonderinge waardig, dat, nog „ de *Egmonder Monniken*, die anders alles toebragten wat ter „ onſterfelijkheid en luiſter dezer Princen, (hare zonderlinge „ Weldoenders, en daar haar Schoorſteen bij uitnemenheid af „ rookte) konde bedagt werden; nog eenige der Edelen of Ste„ den van *Holland*, zorge gedragen hebben, voor de bewaarin„ ge en vereeuwiging dezer zoo noodzaaklijke fraaijigheden. „ En ten waare de *Karmeliter Monnikken*, of *Lieve Vrouwe Broe„ ders* binnen *Haarlem*, wier Klooster in den Jaare 1249 gebouwd „ is van Heer SIMON VAN HAARLEM, Ridder, geſprooten uit de „ aloude en magtige Edelen van die naam, die 'er uit Gods-

„ dienſtige inzigten zijn eigen Huis en Hof, ſtaande in de groo-
„ te Houtſtraat, toe ten besten gaf, zulks bezorgd hadde, de
„ Nakomeling waaren alzoos ontbloot gebleven van de waare en
„ echte ſchetſen der lofli ke gedaante onzer Graven."

„ Men mag ter dezer gelegenheid niet voorbijgaan, te ge-
„ denken aan de weldaad, niet alleen, die dit Klooster verdien-
„ de in haare zorg en naarſtigheid, en te gelyk ook in de kos-
„ ten, die zij boven andere aangewend en gedragen hebben,
„ omtrent de afbeeldingen deezer zeldzaamheden, maar ook aan
„ de wakkere Mannen, die dit Klooster wel eer uitleeverden,
„ die hun werk maakten van 's Lands geſchiedenisſen te beſchrij-
„ ven; onder welke uitblonk *Jan Gerbrandſe van Leiden*, Prior
„ van dit *Haarlems* Klooster, enz."

„ Het zijn deeze Monnikken, die alle de *Graven van Hol-*
„ *land*, van DIRK DEN EERSTEN af, tot VROUW MARIA toe, op
„ de Muur van haar Klooster-Kerk gerouwelijk hebben doen
„ ſchilderen met Waterverwe, (alzo de Olijverf ten dien tijde
„ onbekend, en niet eerder dan in den Jaare 1410, van eenen
„ JAN VAN ZIJK uitgevonden is) maar deeze met den tijd door
„ vogtigheid, en afbrijzeling van de Muur, en onduurzaamheid
„ der Waterverwe verdonkerd, zijn de Monnikken genoodzaakt
„ geworden deeze Muur te doen beſchieten met Wagenſchot,
„ en om te beeter te duuren, de afbeeldzels der Princen op het
„ Hout, en met Olijverwe, die nu bekend en in gebruik geko-
„ men was, te doen herſchilderen. En deeze zijn 't, die na
„ dat de eerſte vergaan waren, alleen als echte ſtukken overig
„ zijn gebleeven, tot in 't laatst van de vijftiende Eeuw, wan-
„ neer de onbeſuisde woede der Beeldeſtormers, nevens alle
„ Kloosters en Kerk-Sieraaden, ook deeze Heiligdommen ten
„ eenemaal zouden hebben vernoozeld en verpiet, indien niet de
„ omzichtige voorzorg der Heeren Burgemeesteren in die droe-
„ vige tijden zulks hadde voorgekomen, met dezelve uit dat
„ Klooster te doen verplaatzen op 't Stadhuis, en alzo de Ra-
„ zernij en Schendzugt van 't woedende Grauw ontweldigt, enz.

„ Deeze tweede of tweederleij ſchildering, veroorzaakte eene
„ kleine bedenklijkheid, bij den Schilder en Glasſchrijver WIL-
„ LEM THIBAUT, die wij in 't voorbijgaan kortelijk genoodzaakt
„ zijn weg te nemen. De zaak (zegt ALKEMADE verder) ver-

„ haalde

„ haaldt ons *Michael Vosmerus*, welkes vertaalde woorden al-
„ dus luiden:

" De onagtzame en ruwe Eeuw had de netgelijkende afbeel-
" dingen der meeſte Princen van Batavie (van een bekwame
" grootte door verſcheidene van de vermaardſte Schilders eertijds
" te *Haarlem*, in de Gallerije van het *Karmeliter Klooster*,
" aan de buitenſte muur van de Kerk, die na het zuiden ſtrekt,
" afgemaald, en zeer naauwkeurig geſchilderd,) tot een groo-
" ter ſieraad van de herboude Gallerij (zoo 't haar toen toe-
" ſcheen) met planken overtrokken, en de muuren met wage-
" ſchot bekleed, waarop naderhand (de eerſte verſmaad zijnde)
" alle de Graven, als met eene ſtreek naar des Schilders goed-
" dunken, geſchilderd wierden. Deeze eindelijk, ten tijde van
" de belegering, door de bezettelingen afgerukt, en de planken
" afgebroken zijnde, vertoonden de ontbloote muuren, aan de
" Nakomelingen, een ſchat van eerwaardige Oudheid, te wee-
" ten, de waare gedaanten en gewaden van haare Vorſten, ten
" deele geſchonden, op aanwijzingen van *Willem Thibaut*, Burger
" van *Haarlem*, die dezelve, wel en getrouwelijk afgeteikend,
" de eeuwigheid heeft wedergegeeven, op dat zij ('t welk door
" de brand in de Stad bijna geſchied was) de rampen der tijden,
" in 't toekomende niet onderworpen zouden zijn."

„ Deeze dingen (zegt *Alkemade*) ſchrijft VOSMEER, op het
„ bloot bevestigen van *Willem Thibaut*; doch of hij hier in
„ volkomen geloof verdient, zulks zoude met groote redenen
„ mogen werden in twijffel getrokken. Want, behalven dat hij
„ in dit verhaal alleen is, en van niemand (ons weetens) ge-
„ volgd werd, zoo zijn 'er verſcheidene omſtandigheden, die
„ 't verhaal van dezen enkelen getuige zeer verdagt maken.
„ Indien men lette dat de eerſte Schilderijen, op de Kerkmuur
„ met waterverwe zijn gedaan, volgens zijn eigene bekentenis-
„ ſe, ('t geen voor zo verre de waarheid is) en dat deeze,
„ gelijk alle gepleiſterde muuren, uit haaren aart vochtig en
„ brokkelig zijn, zo volgt onvermijdelijk, dat zij onbekwaam
„ zijn, omme de Beeltenisſen, vooral die van waterverwe,
„ onbeſtaanbaar tegen alle vogten, zo lange te bewaren, dat
„ zij een eenige Eeuw de zigtbaare en volkoomen onderken-
„ nelijke li fsgeſtalte, van de hoofden tot de voeten toe, on-

„ geſchonden bewaren konnen; ja al waare het, dat tegens
„ den aard aller muuren en waterverwen zulks eenigzins moog-
„ lijk was, of geweest ware, zo is, uit dit zijn verhaal zelfs
„ af te nemen, dat zij in vroeger tijden zoodaanig verdonkerd
„ en geſchonden waren geworden, dat de Monnikken, om de
„ afbeeldingen der Graven niet te verliezen, zig veeleer ge-
„ noodzaakt vonden, de geheele muur met planken te doen
„ bekleeden, en alzo te doen herſchilderen, om door dat mid-
„ del het vogt, de verbrijzeling der muur, en de vergangliyk-
„ heid der verwe voortekomen, en alzoo de nieuwe Schilde-
„ rijen te doen vereeuwen."

Dit achten wij genoeg, ter overtuiginge van die geenen, die de echtheid der afbeeldingen van de *Hollandſche* Graven en Gravinnen in twijffel trekken, en om andere, die geheel onkundig zijn, hoe dezelve ten voorſchijn zijn gekoomen, daar van eenig denkbeeld te geeven. Ik bediene mij te geruster, van dit verhaal van ALKEMADE, om reden dat het de proef van het ſchrander oordeel van den vermaarden Dichter P. LANGENDYK heeft konnen doorſtaan, die 's Mans verhaal, in de *Voorreden* van zijne *Jaardichten van de Graven van Holland*, heeft ingelast. — ALKEMADE vervolgt aldus: „ Wij in tegendeel, (de afkeuring van *Thibaut* in het oog houdende) doen
„ hervoordkomen, de afbeeldingen onzer Princen (liever ge-
„ bruikte ik hier het woord Graaven) zo als tot deezen dag
„ toe, dezelve op de Klooster Paneelen, gevonden en op 't
„ Stadhuis te Haarlem gezien worden; ſtukken, bij gebreke
„ van oudere of zelfs van hare tijden, enkel en alleen in de
„ waereld, en bij alle liefhebbers in zulk een hooge achting,
„ dat zij die ſtad niet doorreizen, ten zij deze Eerwaarde
„ Oudheden begroet, en met veel genoegen beſchouwd, te
„ hebben.

„ Deeze zijn 't die wij, niet zonder zorg en arbeid, in 't
„ koper hebben doen brengen; een lot, dat zij voor de eerſte
„ reize genieten, hoewel ze 't vroeger waardig waren, en die
„ wij de reikhalzende Liefhebbers naar diergelijke Oudheden
„ niet opdringen, op 't bloot bevestigen dat zij in deze geſtalte
„ gevonden zijn, maar welke wij de waereld aanwijzen, op dat
„ zij ooggetuigen van onze goede trouwe zijn, en te gelijk het
„ ver-

„ vermaak genieten in de beſpiegelinge van die Beelden en „ Lichamen, zelfs.

„ Wij zeggen voor de eerſte reize: want alle de Afdruk- „ zelfs onzer Graven, die op eenige Glazen en in eenige tijd- „ boeken en beſchrijvingen dezer Landen gevonden worden, „ zijn alle getroffen na de Aftekeningen van gemelden *Willem* „ *Thibaut*, die dezelve voor zijn eerſte konst en proefſtuk op „ glas ſchilderde, waar mede tot op dezen dag, 't groot ver- „ trek van de voorſte Doele binnen *Leiden* pronkt. Daarna zijn „ dezelve door *H. Goltzius* verkleind in 't koper gebragt, en „ door *Ch. Plantijn* te Antwerpen 1578, in 't werk van *Vos-* „ *meer* over de Hollandſche Graven, en 1584 binnen Leiden, „ in 't werk van *Barlandus*, in druk uitgegeeven. Als mede „ door *P. Gallæus* te Antwerpen in 't jaar 1588. En in laater „ tijden heeft de Heer *P. Schriverius*, met ongemeene kosten „ en onnavolglijke konst, de Bortsbeelden der Graven op zeer „ groote bladen door VISSCHER in 't koper doen brengen." (Van deeze bezit ik een ſtel, ſchoon kleinder, echter niet minder fraaij, door J. MEIJSENS te *Antwerpen*, 1662, in 't koper gebracht, vermeerderd met ALBERTUS en IZABELLA KLARA EUGENIA). Na eene tekening van minder waarde, die ALKEMADE van deeze Borstbeelden maakt, gaat hij voort, en zegt:

„ Dus beſchouwt men (van de zijne ſpreekende) in 't alge- „ meen, dat alle Graven, die in den oorlog geſneuveld, en op „ 't bedde van eer geſtorven zijn, vertoond worden, met haa- „ re uitgetogene en opgehevene ſlag-zwaarden, en in 't Har- „ nas als ſtrijdende; integendeel die op haar Bedde een natuur- „ lijke dood ondergingen, ziet men, let men op haare Zwaar- „ den, die nevens haar uitgetogen ſtaan." Men ziet verder bij hem, of bij gemelden LANGENDYK, op ieder Graaf in 't bijzon- der, wat de *Karmeliten* met de verſchillende afbeeldingen be- doeld hebben. Wat verder de afbeeldingen van die Graaven aangaat, die na de tijden van MELIS STOOKE geleefd hebben. en ook die van GERARD VAN VELSEN; ALKEMADE verzekert, dat zij echt zijn. Daar wij het tegendeel niet konnen aantoonen, vin- den wij ons verpligt, hem te gelooven. In de afbeelding van de Kist, waar in het Ingewand van Graave FLORIS DEN VIJFDEN begraven is, vind men eenig onderſcheid tuſſchen deeze afbeel-

ding en die van EMELENBERG, *Alkmaar en zijne geſchiedenisſen*, bl. 96. in 4to, daar wij geen gewag van zouden maaken, ware 'er niet een wezenlijk verſchil in de dagtelling; bij ALKEMAD ziet men 12den IVNY, en bij den anderen ANo. 1296 de XXVII YUNY; zekerder is die van EMELENBERG, om reden dat 27 Junij de dag is, waar op Graaf FLORIS werd omgebracht.

Wat aangaat de echte ſtukken, betrekkelijk tot den moord van gemelden Graave FLORIS; dezelve zijn: 1. *Het verhaal van Wilhelmus Procurator van Egmond.* 2. Van *Mattheus van Westmunſter*, gezegd *Florilegus.* 3. *Jan Gerbrandsz van Leiden.* 4. *Jan van der Beeke.* 5. *Wernerus van Roelvink.* 6. *Jacobus Meijerus.* 7. *Hadrianus Barlandus.* 8. *Reinier Snojus.* 9. *P. Schriverius*, in zijn *Oud-Batavia.* 10. *'t Oude Goudſche Chronijkje.* 11 *M. Vosſius.* 12. *Verbond van Graven Jan van Avennes* en *Jan van Holland*, *met de voornaamſte Steden van Holland en Zeeland.* 13. *Historij Lied van Graaf Floris en Gerard van Velſen.* 14. *Een ander Lied van Graaf Floris en Gerard van Velſen.*

De bijvoegzelen en verklaaring der Onduitſche woorden, waar aan de Heer VAN ALKEMADE zo veel vlijt beſteed heeft, vonden doorgaans goedkeuring; doch in later tijd zijn in dezelve, indien de Heer B. HUIDEKOPER, met zijne vernieuwde uitgaave van MELIS STOKE, altoos het regt aan zijne zijde heeft, groote misſlagen aangetoond; waar over wij niet zullen oordeelen.

Ten derden, gaf hij in het licht den MUNTSPIEGEL der *Graaven van Holland*, *enz.* in klein folio, gedrukt te *Delft*, in 't Jaar 1700. Na de Opdragt van dit Werk aan den Heer en Mr. JAN DE WIT, toen ter tijd *Geheimſchrijver der Stad Dordrecht*, *enz. enz.* volgt een *Voorberigt*, waar in de Heer ALKEMADE, onder andere, zegt: *De eerſte die deeze Hollandſche Munten naauwkeurig en met groote naarſtigheid vergaaderd, in 't licht gaf, was* ERASMUS VAN HOUWELINGEN, *lofwaardig Burger der Stad* Dordrecht, *in zeeker klein Boekje, bij hem genoemd* de Wegwijzer der Chronijken, *eerst gedrukt te* Leiden *in* 1509, *en daar na te* Rotterdam *in* 1627; *waarin hij de oude Hollandſche Graaflijke Munten vertoond, en te gelijk in de laatstgemelde druk, de Leeyens der Graaven kortelijk meede beſchrijft, begin-*

beginnende met Graaf Dirk den Zeevenden, *Zoon van Graaf* Floris den Derden, *die tot nog toe gehouden is, als de eerſte, die eenige Hollandſche Munten zoude geſlaagen hebben, en eindigende met het Huis van* Bourgondien, *dus gebrekkig in het vertoonen van zoo veele heerlijke waetens- noodige en beſchouwenswaardige Goude en Zilvere Penningen der volgende Graaven, enz. enz.*

„ Dit bewoog ons (zegt hij verder) zijn loffelijk ſpoor te volgen, en zijne Penningen in een volmaakter ſtand, voornamelijk omtrent de Letteren en Omſchriften (die hij alle met hedendaagſche Letterteekenen heeft doen afmaalen, waar mede wij oordeelen dat de getrouwheid en de grijze oudheid verkort is, te vertoonen, in derzelver waare gedaante, en dezelve met en nevens onze bijgevoegde Penningen, als naar het Leeven afteſchetzen; inzonderheid ook met het mangel en 't gebrek aan de Graaflijke Muntpenningen van het groote en heerschzugtige Huis van *Bourgondien*, (daar *van Houwelingen* zijn werk geſtaakt heeft) ten vollen en verder te vervolgen, tot het einde der regeering; zo dat dit werk wel de helft vermeerderd en de rang der Graaven in hunne Munten voluit gevolgd is. En zo men daar bij in acht neemt, dat dit werk mede in zig bevat eene *korte beſchrijving der Prinſelijke Leevensbedrijven*, van den eerſten tot den laatſten Graaf toe, kan men dit te recht den naam geeven van eene *Historie der Hollandſche Graaven.*" Ook maakt de Schrijver, in 't gemelde voorbericht, gewag van het recht en de voorrechten, door de *Hollandſche* Graaven, ten aanzien van de Munten, verkreegen; echter met die voorwaarde, dat de bepaaling van 't gehalt en den loopenden prijs, verbleef aan het gezag en de goedkeuring van de *Staaten*, bij wien dit als een deel van de opperſte magt berustte, en door dezelve, zelfs onder de Heerschzugtigſte Vorſten, altoos is vastgehouden.

Volgens het hier vooren gezegde, is dan de eerſte Graaflijke Munt, die van FLORIS DEN DERDEN, en de laatſte, die van FILIPS DEN TWEEDEN, waar van wij, op het Art. MUNTEN DER GRAAVEN EN BISSCHOPPEN, nader berigt zullen doen. Gemelde Werk beſlaat, behalven het Voorberigt en Register, 192 bladzijden, en daarenboven eene zeer fraaije Tijtelprent, welke, buiten gedach-

te ſieraaden, 't gantſche Muntweezen vertoont, met vier en veertig plaaten, waar op de Graaflijke Munten afgebeeld zijn.

Hierop volgt een boek van minder vertooning, doch van geen geringer nuttigheid, voerende ten Tijtel: *Inleiding tot het Ceremonieel der Begraafnisſen, en der Wapenkunde, uit deszelfs oorſpronklijkheid aangeweezen en opgeheldert*, in 8vo, te *Delft*, Ao. 1713, groot 266 bladzijden. „ Deeze Verhandeling (zegt de Schrijver, in zijn Voorberigt) ſtrekke alleen tot eene Inleidinge, of ſchets, voor hun die meerder tijd en lust hebben, om uit het overſchot der Vaderlandſche Oudheden, den Landgenoot meerder ligts wegens de plegtigheden en gebruiken te verſchaffen. En zij (zegt hij verder) die de kennis van gebruiken en plegtigheeden der Vooruderen van klein gewigt achten, misſen grooveljik, en toonen van hun eigen Vaderland te ontaarten." Dit werk is verdeeld in XX. Hoofddeelen, als: 1. *Het veragten van den dood, en de zugt om op 't bedde van eer te ſterven.* 2. *Aart en oorſprong der Voorrang.* 3. *Lijkbehandeling voor de Begraavenis.* 4. *Oorſprong der Begraavenisſen.* 5. *Lijkpligten der Romeinen en Batavieren.* 6. *Oorſprong van den rang op dezelve.* 7. *Rang der Maagſchap.* 8. *Voorrang van den Echtgenoot.* 9. *Die der Mannen voor de Vrouwen.* In welk negende Hoofdeel men, op bl. 99. enz. eene beſchrijving vind van den rang en order, gehouden bij de Lijkſtaatie van Vrouw *Maria van Bourgonje*, te *Brugge*, op den tweeden April in het Jaar 1482. 10. *Voorbeelden van eenige Begraavenisſen, en den rang van dien, als die van Hertog* Filips van Bourgondien, *Ao.* 1467, *van Prins* Fredrik Hendrik, *te Delft den* 10 *Maij* 1647, *die van den Admiraal* de Ruiter, *binnen Amſteldam, en andere.* 11. *Voorrang in den Godsdienſt.* 12. *Beſchrijving van 't Rouwgewaad.* 13. *'t Paard van den Overleedenen op de Begraavenisſen.* 14. *Doodmaalen, Armegiften op de Uitvaard en Zielgebeeden.* 15. *Wapenſchilden van den overleedenen.* 16. *Tomben en verſcheidenheid van dien.* 17. *Graffſchriften, en derzelver verſcheidenheid.* 18. *Het recht om Beelden te hebben.* 19. *Begraafplaatzen der oude Hollanders.* 20. *De Graffchenders en hunne ſtraf.* Wat aangaat de Prentverbeeldingen, men vindt daar in, buiten de Tijtelprent, een

Zegel

Zegel van MAXIMILIAAN en MARIA; afbeelding van een Praalgraf voor den Heere HUGO DE GROOT, zo als men 't zelve, in 's Mans leevensbeſchrijving in 't groot, vindt afgebeeld; en eindelijk *eene ſchets van de Graffteeden der oude Hollanders.*

Hierop volgen *de Nederlandſche Displegtigheden, enz.* in 3 deelen, met platen. Dit werk, waar aan ALKEMADE niets meer verrigt heeft, dan 'er het ontwerp van te maaken, om het te doen dienen tot een vervolg of tweede deel van 't zo even gemelde, is ter uitvoer gebracht door deszelfs Schoonzoon, den meergemelden Heer en Mr. P. VAN DER SCHELLING, wien daar van dus de eer toekomt. Wij ſpaaren, derhalven, ook ons berigt daar van, tot dat wij zijn Perſoon, in de rangſchikking van dit werk, ontmoeten.

Ondertusſchen kunnen wij niet nalaaten, melding te maaken van ALKEMADES *Jonker Franſen Oorlog*, of *Rotterdamſe Heldendaden, onder de Stadvoogdij van den Jongen Heer Frans van Brederode*, met egte, meest ongedrukte bewijzen bekragtigd. In dit werk, 't welk in 8vo, buiten de bijlagen, 288 bladzijden beſlaat, vond onze kundige Schrijver goed, een verhaal mede te deelen, van het geen, geduurende de Jaaren 1488 en 1489, in den befaamden twist der *Hoekſchen en Kabeljaauwſchen*, in en omtrent *Rotterdam*, is voorgevallen. In deeze, voor den Lande zo langduurige als ſchadelijke verdeeldheid, vond hij, in 't gemelde tijdſtip, ruime ſtoffe, zijne Leezers met wetenswaardige zaaken bezig te houden, voorgevallen in de ten dien tijde onſterke Stad. Dit verhaal zegt hij, zamengeſteld te hebben, uit de aantekeningen en handſchriften, van een toenmaals leevenden naauwkeurigen aanteekenaar.

De oprechte Schrijver (zegt hij) was van dit alles ten volle bewust, als die om niemants wille ſchreef, dan om der waarheid alleen; en ook een kort bericht van zig zelven, dat is, van zijn leeven en kerkelijke bediening geeft. Hij getuigt dat hij een *Rotterdammer* was. Hij wil niet dat de glans van zijn Prieſterſchap, welk hem, als Leeraar in de Hoofdkerk van *Rotterdam*, behoorde, eenig geloof zal verdienen, of doen vinden. Zijn verhaal is ſlegts eene daaglijkſche aantekening, van 't geen hij gehoord en gezien heeft, en waar mede hij zig alleen heeft bezig gehouden.

Deeze Schrijver was, Heer WILLEM VAN DER SLUIS, Prieſter van *St. Laurens Kerk*, volgens zijn eigen zeggen, gebooren binnen *Rotterdam*, in 't Jaar 1453; zijn Vader was JACOB VAN DER SLUIS, die, als een Man van moed, de Wapenen beminnende, zijnen tijd in de *Vlaamſche* Oorlogen heeft doorgebracht, en in het Jaar 1468 is overleden. Mr. SIMON VAN DER SLUIS was zijns Vaders Broeder, een Man van groot verſtand en vermaardheid; die, na het waarneemen van verſcheidene bedieningen van mindere waardigheid, met hoogere Ampten bekleed, en, door Hertog FILIPS VAN BOURGONDIEN, tot deszelfs geheimen Raad, en teffens tot Lijf-Artz werd aangeſteld. In 1474 werd hij, door KAREL, Hertog van *Bourgondien*, in plaats van GIJSBERT VAN BREDERODE, tot Domproost van *Utrecht* benoemd. Aangaande deezen Heer WILLEM VAN DER SLUIS, die, na zijns Vaders overlijden, dien vermaarden man tot zijnen Voogd had, op den ouderdom van dertien Jaaren was hij gezonden in 't Klooster der *Regulieren*, buiten de Stad *Gouda*; welk Klooster mede tot het Leerſchool van den vermaarden ERASMUS geſtrekt heeft. Aldaar verſleet hij den tijd van agt Jaaren; den ouderdom van 29 Jaaren bereikt hebbende, (in 1482) werd hij tot Prieſter in zijn Vaderlijke Stad aangenoomen, in de *St. Sebastiaans Kapel*, (ſtaande toen ter tijd in de *Lombartſtraat*, op den hoek van de *Meent*) en bleef aldaar tot den ouderdom van 47 Jaaren. In 't Jaar 1500 zag men hem tot den gezegden hoogſten Kerkelijken ſtaat gevorderd.

's Mans aanteekeningen zijn dus de bronnen, waar uit wij dit verhaal ontleenen; waar door wij hem kennen, zo als hij hier is voorgeſteld; dit vermeerdert de geloofwaardigheid van het verhaal, 't welk, door de bewijsſtukken, die ALKEMADE 'er heeft bijgevoegd, en door zijnen ijver in 't naſpooren van 's Lands geſchiedenisſen, nog nader word bevestigd. Met recht beklaagt hij zig, dat de brand van *Bøteſtein* en *Vianen*, ons van het afbeeldzel van den Held van dit onderwerp beroofd heeft. Niet min aanmerkenswaardig is, het hier agter gevoegde Toneelſpel, van het *Beroerde Schiedam*, waar in de bedrijven van den moedigen Held mede worden afgeſchetst (zie van deezen FRANS VAN BREDERODE, op 't Art. van de Heeren van BREDERODE.) De Bijlagen en Bewijzen, hier toe dienende, zijn: *A. Handvest van de*

de Magiſtraat beſtellingen van Rotterdam. B. *Confiscatie van alle de Goederen der Rotterdammers te* Gouda, *ten voordeele van den Heer* JACOB CATS. C. *Parate Executie tegen de Stad* Haarlem. D. *Sauvegarde van* Frans van Brederode. E. *De MSS. Beſchrijving der Stad* Schoonhoven, *en de Reſolutie van de Vroedſchap, tot het houden van een ommegang en dankdag.* F. *Extract uit de Stads Rekening van* Gouda. G. *Getuigenis van de Ommegang tot* Schiedam, *over haar verloſſinge van den aanſlag op die Stad door* FRANS VAN BREDERODE. H. *Zoone tuſſchen den Heer* VAN BREDERODE, *en den Heer* VAN MONTFOORD. I. *Accoord wegens 't overgeeven der Stad* Woerden. K. *Sententie van de Hoven van Holland, waarbij aan den Heer* VAN SPANGEN *vergoedinge wordt toegewezen, over de ſchaden, zijn Slot aangedaan, in Jonker Fransſen's Oorlogstijd.* L. *Uitſpraak tuſſchen de Steden* Delft *en* Rotterdam, *ten grooten deele betreffende Jonker Fransſen Oorlog.* M. *Affchriften van twee oude Tafelen, hangende in den Trans van de Hoofdkerk.* N. *Brief tot bewijs van de Blokhuizen te* Delft, *in deezen Oorlogstijd opgeſlagen.* Dit werk eindigt met het gemelde Toneelſpel. Buiten de Tijtelplaat, is het voorzien met een platten grond van *Rotterdam*, zo als het was 1488.

In zijnen klimmenden ouderdom ondernam ALKEMADE een nog uitgebreider werk, namelijk: de BESCHRIJVING VAN DE STAD BRIELLE EN DEN LANDE VAN VOORN, behelzende: I. *De Beſchrijving zelf van de Stad Brielle en de Lande van Voorn.* II. *De Historie, Genealogie en Sucſeſſie van de Heeren en Vrouwen van Voorn, Burggraven en Burggravinnen van Zeeland.* III. *De politike Regeering, nevens de Regten, Herkomen, Costumen, mitsgaders de Rechtspleeging en manier van Procedeeren, in 't Civiele en Crimineele, lang voor en omtrent 't Jaar* MCCCC. *in de Stad Brielle en 't Land van Voorn, in gebruik geweest zijn*, volgens 't MSS. van JAN MATHIJZE. IV. *De Privilegien, Octrooijen, Ordonnantien, Reglementen, Keuren, Sententien van de Hoven van Juſtitie, Contracten, Bedijkingen, en andere voornaame Chartres en ſtukken betreffende de Stad Brielle en de Landen van Voorn; mitsgaders de Privilegien, Keuren, enz. der Steden en Vrije Heerlijkheid van Heenvliet; met eenige hoofddeelen, bijvoegzelen en aantee-*

keningen

keningen vermeerderd, door Mr. P. VAN DER SCHELLING, in folio, te *Rotterdam* 1729, in twee deelen, buiten 't Voorwerk en de Registers, 682 bladzijden.

In de inleidinge zegt hij: „ De Stads voortreffelijke Regeering (aan welke hij 't ook, als de naaste daar toe zijnde, heeft opgedragen) heeft wel eer op verſcheide tijden het vooruitzigt gehad en toeleg gemaakt, om de bijna verſleetene, verloorene en zoekgeraakte dierbaare bewijzen en beſcheiden, haarer Stadsgerechtigheden, Privilegien, Regten, Domeinen, Vrijdommen, Contracten en andere Charters en Archiven, voor verderen ondergang te hoeden, en derzelver behoudenis te ondersteunen, en tot dien einde de tezoek geraakte Brieven, enz., te doen opſpooren uit de hoolen van vergetelheid, en in 't ligt te zetten, op dat zij de Regeerderen, de Stedelingen en Ingezetenen, tot dat nut, waar voor zij gegeeven zijn, zouden mogen dienen: En hoewel deeze onderneemingen niet zonder tijd en arbeid, nog voor zo veel het vermogen bereiken kon, zonder vrugt waren in het werk geſteld, zo heeft na verloop van tijden, dezelve Regeering, op dat deszelfs pogingen en uitvoeringen niet wederom verduisterd en te niet gebragt werden, bij eenpaarig Raadsbeſluit konnen goedvinden, om de overblijfzels van voorige Verzamelingen, en waar het mooglijk de Historien van haar Stad en Land te zaamen te ſtellen, en door den druk openbaar te maken," enz.

„ Dus hebben dan de Heeren Burgemeesteren, en Vroedſchappen der Stad *Brielle*, na verſcheidene overweegingen, van tijd tot tijd op het tapijt gebragt, eindelijk met eenpaarigheid van ſtemmen goedgevonden, en beſlooten om alle de Privilegien enz. te doen verzamelen, onderzoeken en in ſtaat te brengen, om gedrukt te worden. En (zegt ALKEMADE verder) hebben voorts Haar Ed. Gr. Agtb. ingevolge haare voorſz. Reſolutien, mij het verzoek laten doen, om daar toe de hand te bieden, ten einde dezelve haar goed oogmerk in dezen mogten bereiken."

„ En hoe wel 't mij niet onbewust was, dat onder mijne verzamelingen van verſcheide Jaaren, veele ſtukken waren, die aan het heilzaam oogmerk zouden konnen dienſtig zijn. En overtuigd van de redelijkheid van 't voorſz verzoek, en zelfs

zelfs genegen, om, zo verre het mijn tijd en vermogen mogte toelaaten, te voldoen: Zoo meende ik egter reden te hebben, om te vreezen, dat mijne hooge jaaren, en de bezigheden van mijne bedieningen oorzaak mogten zijn, dat mijne magt en tijd zig zoo verre niet zoude uitſtrekken, als mijne goede en dienſtveerdige wil. Om egter, 't geen in mijn vermogen was te doen, heb ik Haar Ed. Groot Agtb. doen vertoonen, dat ik voornemens was om eenigzints te voldoen aan Haar Ed. voorſz. oogmerk, het geen ik ſedert veele Jaaren des aangaande verzameld, en reeds opgeſteld had, hun aantebieden, meenende dat dit gevoegd bij die ſtukken, onder Haar Ed. berustende, eenigzints tot Haar Ed. oogmerk zoude konnen ſtrekken, met verzoek dat Haar Ed. Gr. Agtb. zig daar mede geliefden te vergenoegen, aangezien mijn ouderdom geen werk van meer omſlag en tijd ſcheen ten einde te zullen brengen."

„Waarop bij Haar Ed. Groot Agtb., na de deliberatien, met eenpaarigheid van alle de preſente Leden, den 9 November 1727 gereſolveerd zijnde, om bij Haare Reſolutie van den 14 October deszelven Jaars te perſifteeren, en op 't voorſz. verzoek aan te houden, ten einde het werk hoe eer hoe liever mogt gedrukt worden; en mij daar van, door daar toe gemagtigden kennis gegeven zijnde, met bijgevoegde betuiginge, dat Haar Ed. Groot Agtb. hoopten en wenschten, dat mijne Jaaren, niet tegenſtaande dezelve hoog mogten zijn, dit werk mogten toelaten te volbrengen, en zo niet, *onverhoopt en indien het den Hemel mogte behagen, terwijl het bewuste werk onder handen mogt zijn, mijn leven te eindigen, dat* Haar Ed. Groot Agtb. *dat vertrouwen in mijn Schoonzoon Mr.* P. van der Schelling *hadden, dat die dan nog in ſtaat zoude zijn het te ſupplereren en te volvoeren.* Zoo heb ik mij eindelijk laten bewegen, om de Reſolutie van Haar Ed. Groot Agtb. zoo verre mij vorder mooglijk was, ten ſpoedigſten in 't werk te ſtellen, en te doen nakomen."

Dus ziet men hier de bron, waar uit dit werk ten voorſchijn gekomen is; 't welk ter Eere van de Regeeringe van de Stad *Brielle* en den Lande van *Voorn* zal ſtrekken, zo lang waare Vaderlandſche Hiſtorieliefde en achting voor nuttige weetenſchappen,

pen, in Nederland zullen bloeien. De inhoud is genoegzaam te zien uit den opgegevenen tijtel. De Plaat van den *Briel*, en de Kaart van den Lande van Oost-Zuid en West-*Voorn*, zijn in 't zelve meer tot nut, dan voor sieraad geplaatst. Wat de Aanteekeningen van den Geleerden Heer en Mr. P. VAN DER SCHELLING betreft, bij de Beschrijving van den *Brielle* en de Landen van *Voorn*, daar van zullen wij, bij gelegenheid, nader spreeken.

Wat verder deeze onze ijverige Schrijver heeft toegebracht tot de tweede en derde veel verbeterde uitgaven van A. PARS, *Katwijksche Oudheden*, is te zien in de Voorreden van dat werk, en doorgaans in 't werk zelve, als mede uit aangehaalde Brieven, tusschen PARS en ALKEMADE, daar over gewisseld. Zie hier wat PARS zelve 'er van gemigt. „ De Hr. KORNELIS VAN ALKEMADE (zegt hij) *voornaam Verzamelaar van alles wat tot de liefhebberij* (verstaa de Nederlandsche Oudheeden) *behoort, gemeenzaam eertijds met den Hr.* JOACHIM OUDAAN, *naarstig onderzoeker in 't bijzonder van de oude Lands Handvesten, Brieven der Graven, Opzoeker, uitlegger, en konstig Afteekenaar met de pen van de Hollandsche Graavelijke Munten, die mij uit de* Boekzaal (Naamrol van Bataviasche Schrijvers) *eerst bekende leeren kennen, sedert op de ernstigste manier met onvermoeide Brieven te wisselen en Boeken toe te zenden, heeft gelieven voort te drijven.* Doch onder dezen arbeid, werd hij, op den 12 Maij 1737, door den dood van zijnen werkzaamen post afgelost, in den ouderdom van 83 Jaaren en dénen dag. Met voordacht hebben wij hier geene melding gemaakt van zijnen twist met den Heer G. VAN LOON, wegens de ontdekking van de nu bekende onegte *Rijm Kronijk* van KLAAS KOLYN. Van deezen twist, door meergemelden Hr. VAN DER SCHELLING ruchtbaar gemaakt, zal, bij een andere gelegenheid, gesproken worden. Of 's Mans afbeelding in print uitgaa, kan ik met geene zekerheid zeggen; maar wel dat 'er eene tekening van in wezen zijn moet; ten bewijze daar van strekken deeze volgende Dichtregelen van CL. BRUIN, te vinden voor den derden Druk van het *Kampregt*, op het vertoonen van eene andere afbeelding van den zelven; welk Bijschrift dus luidt:

Zie

Zie ALKEMADES ſchets en wezen op Papier,
Batavia draagd roem op deezen *Batavier*,
Die altoos onvermoeid in d' Oudheên na te ſpeuren,
Tragt door zijn kunst, en pen de waarheid op te beuren,
En 's Lands Kronijken te verbet'ren door zijn vlijt,
Zijn geest en naam zij dus aan d'Eeuwigheid gewijd!

1718.

ALKMAAR. Zonder gewag te maaken van alle de beuzelaar der oudheid, over den naamsoorſprong van deeze Stad, konnen wij, met geloofwaardige Schrijvers, zeggen, dat dezelve ontleend is van de meenigte der omgeleegene Meiren, van welke men, volgens den ouden ſtaat des Lands, meer dan dertig zoude konnen optellen; de Stad was van rondsomme daar mede omringd: en van daar werd afgeleid de naam *Almeer*, als of men had willen zeggen, 't is *Al-meir*, of, *alles* wat men ziet *is Meir*. In deeze gedachten worden wij nog meer bevestigd, als men nagaat hoe deeze laage landen met Water bedekt waren. Hier om dan werd het, van ouds *Alc-moer*, of ook *Allekmeer*, dat is *Lakmeer*, genaamd, zijnde, voortijds, in de oude Landtaal *A.* een lidwoord, voor de zelfſtandige naamwoorden gebruiklijk, waar voor, in vervolg van tijd, het woordeke *een* is ingevoerd. Dus plagt men in vroegere tijden te zeggen *a man*, *a paard*, in de plaats van *een man*, *een paard*, en zo ook *a Lakmeer* voor *een Lakmeer*. Ook leest men, in eenige oude Brieven, *Alecmoer*, mede veranderd in *Alkmaar*, ſchoon eigentlijk *maar*, van *mare* of *meir* afkomſtig is.

Onzekerder is de oudheid deezer Stad. Weinig dienst zouden wij dan Leezer doen, met al het fabelachtige van ADGILLES, of van nog vroeger tijd, van nieuws weder op te diſchen. Liever willen wij, met de vlijtigſte naſpoorders, ronduit bekennen, van deszelfs allereerſte aanbegin niets te kunnen bepaalen. In de *Blaffert van de Kerkelijke beſtiering van Utrecht*, vindt men dat *Alkmaar*, al voor 't Jaar 866, aan de *St. Maartens Kerk* te *Utrecht* zou behoord hebben; doch onder de Regeering van Graaf FLORIS, bijgenaamd DE ZWARTE, in het Jaar 1130, was *Alkmaar* nog een open vlek, van weinig inwoonders voorzien. En wanneer, in 't Jaar 1255, 't Slot *Teerenburg* gebouwd werd,

was

was deeze Stad nog zonder eenige de minſte Vestingwerken; doch echter, door Meeren en zwaar Houtgewas, als met een vasten Wal omheind en beveiligd.

Wat aangaat deszelfs gelegenheid, veel geſchil is hier over onder de Schrijvers; plaatzende den eenen het op den *West-Frieſchen*, den anderen op *Kennemerlandſchen* Bodem. Het laatſte vindt meest geloof, om reden dat men, in de geſchiedenisſen, niet zal vinden, dat de *Kennemers* ooit, maar de *West Friezen* altoos, *Alkmaar* beſchadigd hebben. Ook blijkt het niet, dat de Stad, voor 't Jaar 1300, van de *Kennemers* kwalijk behandeld is, of dat die Stedelingen zig met de *West-Friezen*, ten nadeele, of tot oproer, tegen de Graaven van *Holland* verbonden hebben: maar in tegendeel is het altoos een Burgt voor hun geweest: 't welk ook de reden was, dat het gemelde Slot *Toorenburg* gebouwd werd. Dan hier uit ſpruit een vraag, die wij verpligt zijn te onderzoeken, namelijk hoe het bijkoome, indien *Alkmaar* aan *Kennemerlandſchen* bodem behoord hebbe, dat het naderhand daar van afgeſcheiden, en aan *West-Friesland* toegeſchreven is. In 't verhaal der *Alkmaarſche Geſchiedenisſen* zullen wij zien, wat moeite de Graaven WILLEM en FLORIS gehad hebben, om de *West-Friezen* te beteugelen. Het bouwen van 't reeds gemelde Slot *Toorenburg*, en naderhand *Nieuwenburg* en *Middelburg*, diende hier toe. Doch waar het hier op aankomt, was, het maken van eenen Nieuwen Weg, de *Monnikke Weg* genaamd, van *Toorenburg* bij *Alkmaar* af, tot aan *Oudorp*, waar door men *Kennemerland* aan *West-Friesland* hegte, en dus den *Alkmaarder bodem* aan den *Oudorper Geest*. Om, egter, meer bepaald te ſpreeken, zou men konnen zeggen, dat *Alkmaar*, op de Grens- of Landſcheiding, tuſſchen *Kennemerland* en *West-Friesland* legt, en tot 't Jaar 1288 tot *Kennemerland*, maar zedert tot *West-Friesland* behoort heeft. In deeze Landſtreek ontmoet men verſcheiden Zandbulten of hoogten, bekend bij den naam van *Geest*. Op zo een hoogen *Geest* legt *Alkmaar*, ten deele naar 't Westen, en ten Oosten in eene laagte, op eenige kleine Eilandjes, in eene lankwerpig vierkaate gedaante, in de uiterſte netheid.

Wat de grootte dezer Stad betreft, het is zeker dat zij, even als meest alle andere, van geringe beginzelen is opgekoomen

men. De duisterheid van den oorspronk der meeste Steden, mag men toeschrijven aan de waarschijnlijkheid, dat de eerste Bewoonders der Vlekken, door den tijd tot Dorpen, en van Dorpen tot Steden aangewassen, het geringste soort van Menschen waren, die naauwelijks een vast verblijf hadden. Wij hebben reeds gezegd, dat *Alkmaar*, in het Jaar 1130, nog maar een open vlek, en van weinige Bewoonderen voorzien was. Volgens de gedachten van EIKELENBERG, werden 'er, in 1166, niet meer dan 80 weerbaare Mannen gevonden; en in 't Jaar 1412, bestond de Schutterij uit niet meer dan zestig Persoonen. Doch met het einde van die Eeuw, telde men reeds bij de vijftien honderd Poorters, en vier honderd tachtig schatbaare Huizen. In 1515 en 1517 waren 'er zeventien honderd en vierentachtig Haardsteeden: hoewel anderen, en ORLERS, dezelve stellen op agt honderd negenentachtig. Volgens eene onder mij berustende geschreevene Lijst der Quohieren, had *Alkmaar*, in 1632, omtrent twee duizend agt honderd en tweeëntagtig Huizen, en betaalde, met het Schouts-Ampt daar onder, *f* 14267: 10: 14. In 't Jaar 1708, werd 'er, van twee duizend zes honderd vierëntwintig Huizen, verponding betaald. Dan in het begin dezer Eeuwe bevond men, dat de voorspoed der Stad weder was afgenomen, dewijl 'er, in 1739, voor verponding betaald werd *f* 11437: 10: 12, en dus *f* 2830: 0: 2. minder dan in het Jaar 1632. Naar gelange van de eerste vermeerdering van Huizen, is ook de Stad, van tijd tot tijd, vergroot. Onzeker is, echter, de tijd, wanneer het voor de eerste en tweede maal geschied is; schoon de tweede, volgens R. DE HOOGE, in zijn *Spiegel van Staat*, zou geschied zijn in 1522. De derde vindt men gemeld 1572, en drie Jaaren daar na voor de vierde maal. De geheele uitgestrektheid der Stad beslaat 383 vierkante *Rhijnlandsche* Roeden, en langs de Stads vesten een duizend en een en twintig Roeden, bevattende een aantal van ruim 15000 Inwoonders.

De sterkte van *Alkmaar* bestond, in vroegere tijden, in de menigte van omleggende Meiren. De Stad naderhand in aanzien toegenomen, en deze verdeediging, door het droogmaaken van veele laage Landen, weggenomen zijnde, is zij met fraaije aarden Wallen en Muuren omgeeven; van welke laatste, echter, nog maar een klein stuk overig is. De Stad heeft zeven Poorten, als:

I. *De Nieuwlander Poort*, gemaakt 1572. II. *De Boom Poort*, 1581. III. *De Geester Poort*, 1589. IV. *'t Waterpoortje*, 1595. V. *De Friesche Poort*, 1617. VI. *De Kennemer Poort*, en VII. *De Schermer Poort*, beide gebouwd in 1632.

Onder de Geestelijke Gebouwen binnen deze Stad munt uit, de *Groote* of *St. Laurens Kerk*, die, als men de verdichtsels der Oudheid gelooven mag, op de grondslagen van eene Heidensche Kapel gesticht is. Zekerder gaat het, dat dezelve, volgens een opschrift, welk nog in de Kerk hangt, gebouwd werd in 't Jaar 800. De tegenwoordige Kerk, die met eenen fraaijen Toren pronkt, is in 't Jaar 1470 begonnen, en vijf Jaaren daar na voltooid, op het grondwerk van twee Kerken, *St. Laurens* en *St. Matthias*; de verzwakking van deze twee maakte den herbouw noodzaakelijk: te meer, daar de twee gemelde, in 1468, door 't instorten van den Toren van die van *St. Laurens*, op den 29 October, (welke van die hoogte was, dat hij tot een Baak in Zee verstrekte) veel geleeden hadden. De grootte van 't Gebouw, 't welk nu maar tot één Kerk was aangelegd, deed de gantsche voltooijing lang aanhouden; zij werd eerst eenige Jaaren daar na ingewijd, en, in 't Jaar 1511, met een fraai Orgel versierd, dat, in 't Jaar 1645, merkelijk verbeterd is. Van de Tombe van Graave FLORIS DEN VIJFDEN hebben wij reeds gesproken, op 't Art. ALKMADE, en daar bij aangetoond den misslag op de Prentverbeelding, in zijne *Jaarboeken* of *Rijm Kronijk* van M. STOKE. De daar geplaatste aanteekening kan ook dienen ter verbetering van het gezegde in den *Tegenwoordigen Staat der Nederlanden*, V. Deel, bl. 388, alwaar men leest *den* 12 *Junij*, het welk zijn moet *den* 27 *Junij*.

De tweede Kerk draagt den naam van de *Kapel*, waarschijnlijk gesticht in 1443, en aan de *H. Maagd* en *St. Jan* toegewijd; omtrent het Jaar 1536, werd dezelve merkelijk verbeterd. Het Koor dezer Kerk schijnt, in 1540, volbouwd geweest te zijn, schoon reeds voorheen, in het Jaar 1507, een groot gedeelte dezer Kapel afgebroken en vernieuwd was. Van het onheil, in 1760, door een onvoorzienen Brand ontstaan, zullen wij in het vervolg nader spreeken.

Zedert het Jaar 1645, hebben de *Lutherschen* hier mede eene fraaije Kerk gesticht; welke vrijheid zij met veele moeite ver-

verkregen. Die der *Remonſtranten* was eerst een houten Gebouw; doch is, in 't Jaar 1658, fraai van ſteen hermaakt. De *Doopsgezinden* hebben hier twee Kerken. De *Roomschgezinden* oeffenen hunnen Godsdienst, in vier zeer bekwaame en daar toe geſchikte Vergaderplaatzen.

De andere Gebouwen, uit Godsdienstige oogmerken, ter ondersteuning der Noodlijdenden, geſchikt, zijn: I. *Het Mannen en Vrouwen Gasthuis*, waar nevens het *Pesthuis* gebouwd is, ſtaande achter het *Stadhuis*, in de *Gasthuisſtraat*. Ao. 1589, werd het *Mannen Gasthuis* met dat der *Vrouwen* vereenigd, dragende van ouds den naam van het *St. Elisabeth Gasthuis*. In de zestiende Eeuw werd het mede tot een *Weeshuis* gebruikt; en sedert 1614, is het met eenige Vertrekken vergroot, die door Kostkoopers bewoond worden. Het gemelde *Pesthuis* is, in het Jaar 1607, merklijk vergroot, en heeft een zeer fraai aanzien.

Het *Huis-Armenhuis*, dienende tevens voor een *Tugthuis*, heeft verſcheidene veranderingen ondergaan. De arme Kinderen werden, 1684, toen men beſloot het te vernieuwen, in het *Weeshuis* overgebragt; echter is het naderhand wederom tot een *Tugthuis* bekwaam gemaakt.

Het Gebouw, dat wel eer voor een *Bagijne-Hof* diende, is, in het Jaar 1576, tot een *Weeshuis* bekwaam gemaakt, doch in onderſcheiding van het *Aalmoesſeniershuis*. Buiten deze zijn 'er verſcheiden *Hofjes:* I. dat van MARGRETA SPLINTERS, Weduwe JUTFAAS. II. Van HELENA VAN OOSTWOORN. III. Van PIETER KLAASZOON PALING en JOSUA FORREST. IV. Van JOHAN VAN NORDING. V. Het *Huis van Zeſen*. VI. Van MARRITJE JACOBS VAN HOORN. VII. Van Juffrouw VAN BIJLEVELD. En VIII. Van LAURENS VAN OOSTHOORN. Het merkwaardigſte van dezelve, is dat, het welk geſtigt is uit de Nalatenſchap van den Heer GERRIT WILDEMAN, en volbouwd in het Jaar 1715, geſchikt tot vier en twintig Wooningen voor Vrouwen, uit alle Gezinten, *Gereformeerden*, *Remonſtranten*, *Vlaamſche*, *Weſterlandſche* en *Frieſche Doopsgezinden*, *Lutherſchen* en *Roomſchen*.

Vóór de Hervorming, waren binnen deze Stad mede eenige Kloosters; het *Oude Bagijne Hof* hebben wij reeds gezegd tot een *Wees-* en *Tugthuis* veranderd te zijn. Het *Midden Bagijne-Hof*

is in 't *Vrouwen Gasthuis*, en het *Jonge Bagijne-Hof* in 't *Weeshuis* en de *Latijnsche School* veranderd. Deze drie Kloosters behoorden tot den derden regel van *St. Françiscus*. Ter plaatze daar men nu de *Geester Poort* ziet, was een *Klarissen Klooster*; en weleer stond, op de *Nieuwe Markt*, het *Witte Bagijne Hof*, en op het *Monniken Erf* een Klooster van *Minnebroeders*.

De waereldlijke gebouwen zijn: I. *'t Stadhuis*, zijnde een heerlijk Gebouw, pronkende met een fraaijen Toren, gesticht in den Jaare 1509, op dezelfde plaats daar het *Oude Raadhuis* gestaan had, dat is, op de *Langestraat*. Het werd, in 1520, volbouwd, schoon, van tijd tot tijd, merklijk verbeterd.

II. *De Waag*, die, in het Jaar 1563, na 't vergrooten van de Markt, werd begonnen, was in 1582 voltrokken, en werd, in 1597, met een Toren versierd.

III. Het *Prinsen-Hof*, ook wel het *Hooge-Huis* genaamd, is, volgens het algemeene gezegde, in 1595, door het Geslacht van teilingen, gebouwd.

IV. Het *Ammonitie* of *Waapenhuis*, werd, in 't Jaar 1606, van eene Kerk der voorgemelde *Minnebroederen*, hier toe bekwaam gemaakt.

V. *De Oude* en *Nieuwe Doelen*; de *Oude* was, met het *Stadhuis*, in 1509, te gelijk aangevangen, schoon hier ter plaatze lang voorheen al eene *Doele* geweest was.

VI. Aan de *Nieuwe Doelen*, werd, door Koning filips den tweeden, in het Jaar 1561, de eerste Steen gelegd, zo als van der wouden verhaalt. Dan hij moest geweeten hebben, dat filips toen in *Spanje*, en niet in *Alkmaar* was.

VII. Het *Hof van Sonoij*, voorheen dat der *Witte Zusteren*, door armoede vervallen zijnde, werd het, met verlof van den Bisschop van *Haarlem*, aan de Stad verkocht, vervolgens aan Jonker diderik van sonoij; door dezen aan Mr. willem bardesius, wiens Zoon het eindelijk weder verkocht aan Jonker engelbert ramp. Toen werd de Boomgaard aan bijzondere Persoonen overgedragen, en met Burgerhuizen bezet. Een gedeelte des Hofs, na verloop van tijd, door koop wederom aan de Stad gekoomen zijnde, werd aangelegd tot de *Nieuwe Markt*,

en

en de ingang tot eene gemeene Straat, de *Heere Straat* genaamd. De laatſte verkoop van het overige gedeelte des Hofs geſchiedde voor 900 Guldens.

VIII. Het *Stads Accijnshuis*, een net Gebouw, met een ſierlijk Torentje pronkende.

IX. De *Bank van Leening*, en

X. De *Vleeschhal*, zijn mede aanzienlijke Gebouwen. Wijders is deeze Stad met ruime Marktplaatzen en eene ſchoone Haven voorzien.

De REGERING van *Alkmaar* beſtaat uit *vierëntwintig Vroedſchappen*, *één Schout*, *vier Burgemeeſteren* en *zeven Scheepenen*, *twee Secretarisſen* en *één Theſaurier*.

Voor dat men den naam van *Vroedſchappen* of *Raaden* gemeld vind, wordt in de Stads Archiven gewag gemaakt van *zestien Hoofdmannen* en *negen Deekens*, die, volgens Handvest van Vrouw JACOBA, van den 11 April 1426, de Jaarlijkſche verkiezing van Burgemeeſteren en Scheepenen moesten doen, en ook gekend worden, in het veranderen of verbeeteren van de oude Keuren. De eerſte maal, dat men, met zekerheid, den naam van Vroedſchappen gemeld vind, is in een Handvest van FILIPS, Hertog van *Bourgondien*, van den 16 Maart 1450, waarin geſproken wordt van 't verſchil, dat ontſtaan was, *tuſſchen de gemeene Rijkdom en die van de Vroedſchap der Stad*, en daar bij vastgeſteld, dat *Alkmaar* voortaan zou geregeerd worden door *eenëndertig Perſoonen*. Doch deeze werden nu eens vermeerderd, en dan weder verminderd. FILIPS DE SCHOONE bragt het getal der *Raaden* op *veertig*, die de Jaarlijkſche benoeming van *Burgemeeſters*, *Scheepenen* en *Theſauriers* hadden, doch de verkiezing, die hun, bij voorige Handvesten, mede toegeſtaan was, aan den *Schout* moesten overlaaten. KAREL DE VIJDE verminderde, in het Jaar 1528, het getal tot op *zestien* Perſoonen, en bragt het, in 1530, weder op *vierëntwintig*; verminderende de Stads Voorregten daar door geweldig, dewijl hij de eerſte, door zijne Kommisſarisſen, deed aanſtellen, en gebood, dat het, in vervolg van tijd, door hem zelven, of door den Stadhouder van *Holland*, Jaarlijks, uit een dubbel getal, zou moeten geſchieden. Van dit voorregt, van eigene verkie-

zing tot *Vroedschap* door de *Vroedschap*; bleef *Alkmaar* verstooken tot den 15 Maart 1650, wanneer haar dit Octrooi, door de *Staaten van Holland* en *West-Friesland*, weder gegeeven, en het getal der Raaden bepaald werd op vierentwintig.

Men vindt 'er die gelooven, dat het Rechter- of Schoutsampt, voorheen, door gifte, aan de Abtdij van *Egmond* zoude behoord hebben; dan dit is niet waarschijnelijk, om reden dat men geene bewijzen vindt, dat de Abten van die Abtdij zig van dat voorregt bediend hebben; het welk zij, indien zulks waar was, voor zeker niet verongtzaamd zouden hebben. Ook vindt men geen bewijs van tegenspraak van hen, toen het Schoutsampt, in de Jaaren 1407, 1483 en 1520, van wegen de Graaflijkheid, verpacht werd; welke verpachting, op 't eerstgemelde Jaar, opbragt zestien Ponden, dertien Schellingen en vier Grooten. In het Jaar 1493, verloor *Alkmaar*, volgens het wreede vonnis van Hertog ALBERT VAN SAXEN, alle zijne Voorregten, en ook dit, het Schoutsampt betreffende, zo als eenigen meenen; doch het vervolg van Stads geschiedenissen zal ons doen zien, dat dit wreede vonnis niet ten uitvoer gebragt is, en ook dat *Alkmaar* zijn Stederecht niet verlooren heeft. In het Jaar 1504, werd het Schoutsampt verpagt voor 187 Guldens, gelijk ook in het Jaar 1507. In vervolg van tijd is het bekleed, uit naam en last der Staaten van *Holland*, door verkiezing uit eene benoeming van drie Persoonen.

Onder de Schrijvers is mede eenig geschil, over den tijd, wanneer Burgemeesteren in *Alkmaar* zijn aangesteld. Men vindt 'er die beweeren, dat deeze Stad, in het Jaar 1405, daar van nog onvoorzien was, om reden dat in een verbandbrief, tusschen Hertog JAN VAN BEIJEREN en de Stad, alleen gewag gemaakt wordt van *Schout*, *Scheepenen* en *Raaden*. Dan ter wederlegging hier van dient, dat 'er nog een Handvest voorhanden is, van Hertog ALBERT, van den 4 October 1389, door welke die van Koning WILLEM, van 1254, vernieuwd werd, waar in de naam van *Burgemeester*, schoon in 't enkel getal, gemeld wordt. Uit eene Handvest van Gravin JACOBA, van den 11 April 1426, is kennelijk, dat hun getal toen uit drie bestond; welk getal stand heeft gehouden tot na het Jaar 1581, wanneer dezelve gevolmach-

tigd

tigd werden, door de Vroedſchap, tot het verzoeken van Octroij, om hun getal met een vierden te vermeerderen; dat, echter, eerst in 1588 werd toegeſtaan.

Scheepenen zijn zeker van ouder aanſtelling dan *Burgemeeſteren*, en wel zo oud als 'er eenige Regeering heeft plaats gehad. Denkelijk is hun getal, in vroegere tijden, minder dan zeven geweest, ſchoon ons, tot nog toe, daar van geen volkomen bewijs is voorgekoomen.

Van twee *Theſaurieren* vindt men, zedert de vroegſte tijden, gewag gemaakt, en aangeteekend, dat hunne wedde, in 't Jaar 1508, voor ieder beliep een ſomma van zes pond, van veertig grooten het pond, en in 1533, voor ieder twaalf Guldens. In 1537 vindt men het op agttien Gl. geſteld; en toen, in 1588, het getal van Burgemeeſteren tot vier gebracht werd, is dit Ampt tot één Perſoon bepaald.

Het eerſte GRAAFLIJKE VOORRECHT, aan *Alkmaar* verleend, dat ons te vooren komt, is het geen Koning WILLEM, den 4 Julij 1254, te *Leiden* gaf; de *Vrijheid van Tollen*, als van 't *Dordſche Stapelrecht*, van den Tol van *Woudrichem* en *Heusden*, en van 't *Zijper Sluisgeld*, munt onder dezelve uit. Het tweede, is dat van 't Jaar 1328, waar bij *Alkmaar* gemaakt of geſteld werd tot de Hoofdſtad van NOORD-HOLLAND en WEST-FRIESLAND. De bovenſtaande Handvesten van Graaf WILLEM, werden, geduurende deszelfs krankzinnigheid, door Hertog ALBERT VAN BEIJEREN, in 1357, bevestigd, waar onder ook die van 1339, behelzende de Vrijheid van drie vrije Jaarmarkten, zo als men zien kan uit de bevestiging van den 11 Maij 1355, en de nadere bekragtiging van die allen, in 1361 en 1379. Zij werden, in 1396, ontheven van Dijkslasten op den *Schaderdam*, maar, den 2 November 1399, daarentegen gelast, de Graaven met vijf Riemen ten dienst te zijn; waarin, echter, eenig voorrecht was opgeſlooten, aangezien voorheen tien Riemen tot hunnen last waren geweest. In het Jaar 1414, verkreeg de Stad de Vrijheid, waar bij Burgemeeſteren gemagtigd werden, tot het bezegelen van Brieven en Verbanden; men zie die van den 19 Februarij van dat Jaar, onder handtekening van Graaf WILLEM DEN ZESDEN. In 1420 slooten de Steden *Alkmaar*, *Oudewater* en *Delft* eene Conventie, waarbij aan derzelver Burgers, als eigene ingeboo-

renen, over en weder het Burgerrecht vergund werd; welke Conventie nog heden ſtand houdt. Op den 11 April 1426, werd hun, door Vrouw JAQOBA, vrijheid verleend, tot het verkiezen van drie Burgemeeſteren en zeven Scheepenen, uit de zodanigen, die drie Jaaren Poorters geweest waren.

Van FILIPS, Hertog van *Bourgondien*, verkreeg *Alkmaar*, in 't Jaar 1435, een *Gunstbrief*, tot vrijſpreeking van achterſtallige Schulden, die de ſtad, volgens vonnis van 1426, ſchuldig was. Onder deeze heerschzuchtige Regeering, heeft de ſtad verſcheiden Voorregten verlooren, doch dezelve naderhand te rug ontvangen, bij *Reſtitutie Privilegie*, getekend den 23 Januarij 1455, en naderhand, door den Aartshertog MAXIMILIAAN VAN OOSTENRIJK, in 1478, bevestigd: gelijk reeds, in de Jaaren 1376 en 1415, geſchied was, wanneer *Alkmaar* door hem onder de *ſtemmende Steden* erkend werd. Zelfs geeft BOOMKAMP verſcheidene echte bewijzen op, bl. 12 en 39, dat *Alkmaar* zijn Stederecht, zelfs onder Hertog ALBRECHT VAN SAXEN, in 't Jaar 1402, behouden heeft. De Stad werd, in 1523, uitneemend bevoorrecht, door Keizer KAREL, als mede in 1528, om haar weder op haar verhaal te doen koomen van het nadeel, door de *Gelderſchen* toegebracht.

In 1563 werd *Alkmaar*, buiten andere Voorrechten, met dat van 't houden van eene Jaarlijkſche *Paardemarkt* beſchonken; en in 1575 verkreeg de Stad, van FILIPS DEN TWEEDEN, in eeuwige Erfpagt, de *Visſcherij* te *Rustenburg*, in de Banne van *Urſum*; als óok het *Lubbert ſluiske*, in dezelfde Banne geleegen. In 1573 verleende Prins WILLEM DE EERSTE de vrijheid, om alle Timmeringen en Neeringen, tot op zes honderd Roeden buiten de Stads Gragten, te weeren; nog verſcheidene Artikelen werden in dat zelfde Jaar, op een den Vorst toegezonden Smeekſchrift, toegeſtaan. Ook verkreegen de *Alkmaarders* van gemelden Prinſe, op naam van FILIPS DEN TWEEDEN, de vrijheid tot het houden van twee Jaarlijkſche Leermarkten. Wanneer zij, in 't Jaar 1581, vóór eenige Jaaren, kwijtſcheldíng van de pagt der Waage verzocht hadden, werden zij, volgens Handvest van den Prinſe en de Staaten van *Holland*, op den 13 Julij van dat Jaar, in vergelding van hunne getrouwe dienſten, den Vaderlande bewéezen, met de gantſche inkomst der Waage begunſtigd.

Op

Op 't Jaar 1588 hebben wij gezien, dat zij Vrijheid bekwamen, om het getal hunner Burgemeesteren tot op vier te vermeerderen. Desgelijks werden zij, in 1592, op den 9 Maij, bij de Ridderschap, Edelen en Steden van *Holland* en *West-Friesland*, begiftigd met een Handvest, zeer ten voordeele van de goederen der Weezen. Alle deze Voorrechten, Handvesten en Privilegien, hebben niet weinig toegebracht, tot luister en aanwas van deze aanzienlijke Stad, en haaren Koophandel.

Beschouwen wij nu nog, met weinige woorden, *Alkmaars* GILDEN EN SCHUTTERIJ.

Wat de *Gilden* betreft, deze moeten, te *Alkmaar*, niet alleen zeer oud, maar de Hoofden, of Bestierders, in vroegere dagen, aldaar in groot aanzien geweest zijn: want in het reeds gemelde Handvest van Vrouw JACOBA, van den 11 April 1426, werd aan de zestien Hoofdmannen, nevens de Dekens der negen Gilden, de verkiezing van drie Burgemeesteren en zeven Schepenen overgelaaten; het geen, in latere tijden, aan de Vroedschappen belast en toegestaan is. Men kan, echter, met geene zekerheid bepalen, wie deze negen geweest zijn, dewijl wij niet meer dan zeven genoemd vinden: Wanneer, in 't Jaar 1500, te *Alkmaar* het Stadhuis zou verbeterd worden, booden de Kerkmeesters van de *Parochie Kerk*, in naam derzelve Kerke, aan, tot verkrijging van de daar toe benoodigde Penningen, zekere Renten te verkoopen, mids men, bij de Reparatien, in 't gezegde Stadhuis, maakte een *Halle*, of Verkoopplaats van zekere Goederen, waarop ieder Gild in de Stad zijn Jaarlijkschen Feest- en Hoogtijd zou mogen houden; het geen nader zal blijken, wezenlijk geschied te zijn. Op den 26 Junij 1506, werd, ten voordeele van het *St. Nicolaas* of *Kruideniers Gild*, strengelijk, aan allen, die buiten dat Gild waren, verboden, geene van die Waaren langs de Straaten, of bij kleine Maat, te verkopen. Dit Gild, zegt BOOMKAMP, was, in 't Jaar 1613, nog in stand, doch is nu geheel vervallen. Zeer veele van de Stads oude Archiven zijn verduisterd, door de rampen van den Oorlog. Ja, gemelde BOOMKAMP tekent aan, dat de *Gelderschen*, in 't Jaar 1517, aldaar zo slegt hadden huis gehouden, dat bij hun vertrek de kamer van Burgemeesteren, ter hoogte van een knie, met gescheurde Papieren gevuld lag; en dat onder die onschul-

dige brieven, mede was geweest de Gildebrief van het *St. Pieters- of Vischers Gilde*; waar voor de Gildebroeders, op den 5 September 1519, een nieuwen brief verzochten en verkreegen. Volgens Consent van Keizer KAREL DEN VIJFDEN en *Regeerders der Stad*, werd alaar, in 1592, een *Chirurgijns Gild* opgericht, en aan dat Collegie, in de *Lombartstraat*, een aanzienlijk gebouw toegestaan. Op dien tijd, een weinig vroeger of later, werd, bij de Regeering der Stad, de Gildebrief van het *Scheepmakers Gild* benegeld. BOOMKAMP stelt dit geschied te zijn in 1521; doch, volgens eenige geschreevene berichten, zou men dit omtrent het Jaar 1552 moeten stellen; gelijk dat der *Kleermaakers* in 't Jaar 1553 opgericht was; 't welk ons doet zien, dat hier meer Gilden waren als wij hoven hebben gemeld. In het Jaar 1555 vond de Vroedschap goed, dat de Gilden hunne Maaltijden, even als voorheen, op 't Stadhuis zouden houden; doch onder die bepaling, dat, indien hunne Feestdagen invielen op Heilige dagen, zij wagten zouden, tot de hooge Mis gedaan was. In 't Jaar 1561 maakte, echter, de Vroedschap een Nieuwe Keur, waar bij dit hun verbooden werd, en ten dien einde, eene plaats in het School aangewezen. Maar ook dit schijnt zig niet geschikt te hebben: want in 't vervolg werd besloten, zeker Huis, op de Nieuwe Sloot, ten gebruik der Gilden te bouwen.

In dat benaauwde tijdstip voor Nederland, dat is, in den Jaare 1566, waren Burgemeesteren van *Alkmaar*, niet zonder reden, beducht voor den gehaaten Beeldenstorm. Om alle onheil, zo veel mooglijk, voor te koomen, en bijzonder in de *Parochie Kerk*, vonden Hun Ed. Agtb. geraden, met goedkeuring van den Bisschop van *Haarlem*, alle de Hoofden der Gilden bij zig te ontbieden, en hen te beveelen, alle de Altaaren en Beelden voorzichtig en zonder letzel afteneemen en zorgvuldig te bewaaren. Doch deze voorzorge, hoe wijs ook, was niet in staat, de woede van 't Gemeen te beteugelen; de Kerkfieraaden werden vernield. In de *Parochie Kerk* stond het Hoofd-Altaar van de *H. Maagd*, van het *H. Kruis*, van de *zeeven Weeën*, van *St. Cosmus*, van *St. Anna*, van *St. Joseph*, van *St. Huibert* en van de *Nood-Gods*. Na dat deze onzinnige woede geëindigd was, werden, zo hier als elders, volgens Plakaat

van

van de Vrouwe Gouvernante, op den 24 Maij 1567, de Gilden gelast, de Altaaren in de Kerken te herstellen, en over te geeven eene nette lijst van alle derzelver versierselen.

Na de groote Staatsverandering in 1572, en ter ondersteuning van ORANJE, na dat die Vorst aangenomen, en ALBA voor Vijand was verklaard, werden ook de inkomsten der Gilden gebruikt. Als ijverige medewerkers ten nutte der gemeene zaak, verdienden zij ook allen lof. In het bijzonder maakte zig in deze Stad beroemd dat van 't *St. Eloij*, of het *Smits Gild*. Met de *Bierdraagers*, hanlden zij, godurende het beleg, uit de Abdij van *Egmond*, een Brouwketel, Horologie, met de Klokken, en zekere bakken, tot Stads behoef; nevens hunne Vrouwen genieten zij hierom het voorregt, bij derzelver begraafenissen, vrij betaald te worden. Behalven deze, moet hier geweest zijn zeker *Papen Gild*, wiens goederen en Inkoomsten, in het Jaar 1578, werden toegestaan tot gebruik en onderhoud der Schoolen, zonder die echter, te mogen verkoopen of belasten.

De SCHUTTERIJ dezer Stad bestond, in 't Jaar 1413, uit zestig Mannen, aan welke, ten dien tijde, het recht van de Wijntap, het Quakelbord en Klosbaan onmoomen, en aan de Waag gebracht werd, mids ieder Schutter daar voor Jaarlijks één Gulden genoot. In het Jaar 1556, bestonden die van de *Kruisboge* en *Handbus* ieder uit honderd en twaalf Man: volgens de Ordonnantie voor dezelve, van het Jaar 1650, stonden zij onder twee Kapiteinen, Luitenants en Vaandragers. Zij waren verdeeld in Rotten, elk Rot van tien, twaalf, dertien, of meer of minder Persoonen, ieder onder zijnen Rotmeester. In 't Jaar 1572 werd hen bevolen, met zijdgeweer zig over dag te wapenen; welk bevel men vindt in de Handvesten van *Alkmaar*, van bl. 509-550. Tegenwoordig heeft men 'er vier Kompagniën, ieder van 200 Man, waar van de regeerende Burgemeesters alzoos Kolonellen zijn. Zij bevinden zig in eenen staat, dat zij voor geene der welgewapende *Nederlandsche* Schutterijen behoeven te wijken.

De eerste bewooners van *Alkmaar* waren Vischers; 't welk te waarschijnlijker is, als men in aanmerking neemt, de veelheid van wateren, waar mede het Vlek, bij den eersten opbouw, omgeeven was. Men zou, zegt EIKELENBERG, (doelende op de belasting van de Tienden der Vischnetten, die zij, aande *St. Maar-*

tens

tens Kerk te *Utrecht*, moesten opbrengen) de Visscherijen niet in aanmerking genomen hebben, zo die niet van Opgezeetenen waren geoeffend geweest. Dan na dat de *Alkmaarder-Geest* tot eenen vruchtbaaren grond gemaakt was, hebben zij zig ook op den Land- en Akkerbouw toegelegd. Onder de Voorrechten hebben wij gezien, hoe deze Stad, door WILLEM DEN VIERDEN, om de andere Voorrechtsbrieven niet te herhaalen, beschonken werd met de Vrijheid van drie Jaarmarkten; waarbij den *Vlamingers*, *Brabanders* en anderen werd toegestaan, derwaards vrij ter Markt te gaan, en van daar te rug te keeren. Al vroeg was dus de toeleg, om *Alkmaar* tot een Handelplaats te maaken; waar toe deszelfs gelegenheid zeer geschikt was, zijnde het Voormeir een gereede Haaven, gemeen met de Zee, en bevaarbaar voor Koopmans schepen, welke men, in dien tijd, gebruikte om allerleije Waaren van en naar de Dorpen te voeren.

De gemelde Handvesten van Vrouw JACOBA, waren, echter, de eerste niet, tot bevordering van den Koophandel. Het graaven van een nieuwen Vaart, van *Egmond* naar de Stad, diende hier toe reeds in 't Jaar 1370, schoon Heer ARENT VAN EGMOND daar mede, mooglijk, meer het voordeel van *Egmond*, dan dat van *Alkmaar* bedoelde. In 1377 was deze Stad reeds met het recht eener Jaarmarkt beschonken. Van meer aanbelang waren de voorrechten, haar verleend en bevestigd door KAREL DEN VIJFDEN, Ao. 1527. Ook vindt men, onder de Vroedschaps-Resolutien, eene van den 27 Maij 1550; waar bij besloten was, om aan eenen TIJS ZIJBERTS VAN WARMENHUIZEN, drie honderd Keizers Guldens te geeven, om daar mede een begin te maaken met de neering der Draperij, mits hij, binnen drie Jaaren, leverde drie honderd Lakens; waar uit blijkt, dat deze Fabrijk, door Stads kasse, in bloei gebracht is, met zodanig een gevolg, dat reeds in 't volgende Jaar bijzondere Fabrijkmeesters werden aangesteld. Om dien handel nog meer voort te zetten, had men gemaakt vier onderscheidene Looden of Stempels, welke aan de Lakenen gehangen werden. Op de eerste, las men, rondom den *Alkmaarschen Burgt*, de letteren ALKMAER, en daar onder 1553; op de tweede, zo groot als de eerste, dat is, als een Ducaton, waren, rond om een *Burgt*, op een Schild geplaatst, deze woorden, SIGILLUM: PANORV DE ALCMAER I HOGL. willende, bij ver-

kor-

korting, in het Latijn uitdrukken, dezen Nederduitſchen zin, *Stempel der Lakenen van Alkmaar in Alkmaar.* De derde, er grootte van een Gulden, ſchijnt ouder, om de bijzondere letter; in het midden daar van ziet men alleen den naam Alcmar/ en rondom deze woorden: Segel Opamorum; te Alcma; 't welk het zelfde te kennen geeft. De vierde had de grootte van een Schelling, hebbende, in 't midden, een eenvoudig *Burgje*, met de zelfde letters als de laatſte.

De *Raamen*, of die Gragt, welke heden nog den naam draagt, toont duidelijk den voorigen bloeij en ſtaat van den *Alkmaarſchen* Lakenhandel. Thans is 'er niet meer van overig, als eene vergadering, welke de Lakenwinkeliers nog ſomtijds, met die van andere Steden van Zuid- en Noord-Holland, houden, en de Jaarlijkſche aanſtelling van twee Waradijns, door de Regeering. Onder de Voorrechten hebben wij reeds melding gemaakt, hoe zij, van FILIPS DEN TWEEDEN, de Viſcherij te *Rustenburg*, in het Jaar 1571; in eeuwige pacht verkreegen; dat zij hier om hadden aangehouden, geſchiedde om dat het voordeelig voor hunnen handel was.

In het Jaar 1595, werd, binnen deze Stad, door eenen PASQUIR LAMMERTIJN, de konst uitgevonden, om door trekwerk allerlei Beelden, Historien, Veldſlagen, enz. in het Linnen te weeven, waarop hem, van de Staaten Generaal, voor eenige Jaaren, een uitſluitend Octroij verleend is. De KOOPHANDEL in 't algemeen beſchouwd, beſtaat hoofdzaaklijk in Graanen en Kaas; van welke laatſte, een bijna ongelooflijk getal van ponden, op ieder Marktdag, te koop gebracht wordt; ſomtijds meer dan drie maal honderd duizend ponden op éénen dag: zo dat het, in dit opzicht, niet zeer vreemd was, dat ALBA de Hollanders in hunne Boter en Melk dreigde te verdrinken. Niet minder voorzien de *Alkmaarders* de omleggende Plaatzen, uit hunne Voorraadſchuuren, van veele nooddrüftigheden, als Bier, Gort, Vlas, Linnen, Gaarn en andere goederen.

Van het ZEGEL en WAPEN der Stad, ſpreekt EIKLENBERG dus: „ De nette afbeelding van het oudſte Zegel, dat mij is ter hand „ gekomen, is, zo als het gedrukt is geweest op een Brief, „ door Burgemeeſteren, Schepenen en Raaden der Stad *Alk-*

„ *maar*,

dubbeld beſoldigden *twaalf* zodanige ſtukken hadden ontvangen, de Hoofdmannen naar evenredigheid gerekend. Dus zouden 'er zeven duizend ſtukken geſlagen zijn; en de agt honderd Soldaaten ieder *zes* genietende, bedroeg zulks één duizend agt honderd ſtukken; zo dat 'er nog twee duizend twee honderd, voor de dubbeld beſoldigden en Opper Officieren, overſchooten.

Behalven deeze Daalders, noemt P. J. VISSER nog *kwarten* of vierendeelen, die, tot voldoeninge van Stormſoldij, aan de Soldaaten gegeeven zijn. Ook zegt VAN DER WOUDE, dat 'er, voor tien duizend Guldens, Tinnen Penningen, van dertien Stuivers, geſlagen zijn; en VAN LOON maakt melding van Penningen van dertig, dertien, en zes Stuivers.

Veel is 'er, over deezen ſtempel der *Noodmunten*, geſchreven, doch met weinig naauwkeurigheid: zo dat men met geen zekerheid kan oordeelen, wat *Noodmunten* waren, en welke daar onder niet behoorden. Zie hier eene beſchrijving van die geene, welke men acht echt te zijn.

De *eerſte*, die van een beter ſoort van Tin is, dan de *tweede*, draagt het Wapen van de Stad; en uit het omſchrift blijkt, dat het Stads Zegel daar toe gebruikt is; dus men, met den Heer VAN LOON, zoude mogen oordeelen, dat men, uit gebrek aan ſtempel, het Stads Zegel tot de Munte gebruikt heeft; 't welk te meer grond vindt, als men aanmerkt, dat daags na het beſluit, hier toe genomen, reeds de uitdeeling aan de Krijgsknechten geſchiedde. In het midden van den ſtempel ziet men een *Burgt*, en daar om, ten deele met oude Letters, *Sigillum de Alcmar*. Uit de oudheid dier Letteren is ook ligt te beſluiten, dat dit Zegel al vóór lang geſneden was; en om de grootte en fijnheid der ſtoffe, houd men deze voor echt, die aan de agterzijde gantsch blind zijn. Deze uitdeeling verwekte, onder de Soldaaten, zo veel ongenoegen, dat het naauwlijks was te ſtillen.

De *tweede* heeft een enkelen *Burgt*, ſtaande, aan de eene zijde, het getal 7, en aan de andere zijde 3, te zamen 73 uitdrukkende; deze zou voor de waarde van dertien ſtuivers uitgegeeven zijn, en is, van achteren, ook blind.

De *derde*, die men bij BOOMKAMP vind afgebeeld, en, volgens zijne gedaane aanwijzing, daar voor verkocht is, kan, volgens zijn onderzoek, daar niet voor erkend, maar moet voor een gang-

gangbaare zilveren Muntſpecie van zes ſtuivers gehouden worden.

De *vierde*, die ons daarop vertoond wordt, heeft, aan de eene zijde, een *Burgt*, en boven de letter *A*; ſtaande ter wederzijden den Burgt, 1573, en aan de andere zijde het zelfde jaartal, onder de letter *A*, en daar boven, *VI:* ten bewijze dat dit een *zesſtuiver ſtuk* geweest is. ALKEMADE en VAN LOON vertoonen deeze munt, als of dezelve van papier was geweest, ſchoon de laatſte zegt, dat zij van Tin geſlagen was. (Zie II. Deel, pag. 167.)

De *vijfde*, die ons, ter gemelde plaatze, vertoond word, was, door den gemelden ALKEMADE, aan zijnen Vriend EIKELENBERG gezonden, en mede onder de *Noodmunten* van *Alkmaar* gerekend. Op dezelve ziet men een enkelen *Burgt*, met de letters *AL*. Deeze zijn het, die de grootſte naſpoorders der *Nederlandſche Nood-* en *Stedemunten* voor de echte houden. ALKEMADE en VAN LOON hebben, met zekerheid, niet meer kunnen aanwijzen, zo als wij ook bekennen geen meer te weeten.

In den jaare 1575, op den 22 Januarij, leed *Alkmaar* wederom een geweldigen ſchok: want, na dat de ſtormen des Oorlogs van haare muuren ſcheenen geweeken te zijn, werd zij, door een woedenden ſtorm uit het Zuiden en Zuid-Oosten, beloopen, zo dat de *Huigensdijk* en *Galgendijk*, bij *Oudorp*, doorbraken, bij *Geestmerambacht* onderliepen, verſcheiden Huizen, ja alle Molens, op één na, om verre waaiden. Ook brak het *Hondsbosch* door, waar door de *Frieſche Dijk*, bij *St. Maarten*, mede groote ſchade leed. Niet minder trof haar de felle ſtorm uit den Noord-Westen, op den 15 Augustus 1597, waar door de nieuwe bedijking van de *Zijpe* doorbrak. Te zwaarder was in dien tijd deeze ſchade, om dat de Landerijen, in *Noord-Holland*, zeer ſchaars werden, door de menigte der Binnemeeren; en verſcheiden Huislieden genoodzaakt waren, zig naar *Groningerland* en elders te begeeven. Om deeze onheilen verder, door menſchelijke poogingen, voortekoomen, verzocht de *Alkmaarſche* Burger, ADRIAAN MAARTENSZOON COETENBURG, van de Hooge Overigheid, vrijheid ter bedijkinge van zekere gronden, gelegen buiten den *West-Frieſchen Zeedijk*, Benoord-Oosten den *Slijker-*

Dijk, de *Wieringer-Waard* genaamd; zijnde, egter, deeze bedijking eerst begonnen in het jaar 1608.

Op den 6 Julij 1655, ontſtonden gewelddige beroerten onder deeze anders vreedzaame Burgerij; zij werden aangevangen door een hoop Jongens en Wijven, die de gantſche Stad ſcheenen het onderſte boven te willen keeren, hoewel het meest gemunt was op het Huis van den Burgemeeſter ZEEMAN, dien men, ten onregte, verdagt hield, als of hij den vijand Touw, Hennip en andere Oorlogs- en Scheepsbehoeften had toegezonden; en, voorwaar, deeze beroerte konde niet zonder moeite geſtild worden.

Den 20 Augustus in het Jaar 1760, even na den middag, ontdekte men een geweldigen rook en vlamme, die het Dak van de Kapél of kleine Kerk uitſloeg. De hoogte der plaatze, daar de brand was, en de ſterke Weste Wind, maakten de hulpmiddelen, die men ſpoedig aanwendde, in zo verre vrugteloos, dat men, na een uur tijds, de geheele Kerk, van boven, in vuur en vlam zag. Het bovenwerk dus onhoudbaar zijnde, zorgde men voor de naast belendende Huizen; waarin men gelukkig ook ſlaagde, terwijl tevens de wind bedaarde, en de brandende Toren ter nederſtortte, die ten deele in de Gragt, en ten deele in de Kerk viel. Kort daar na geraakte al wat in de Kerk was, in volle vlam; zo dat van dezelve niets overig bleef, dan een klein gedeelte van het dak en der muuren. Door dit ongeval verloor *Alkmaar* een van haare ſierlijkſte Gebouwen. De oorzaak daar van, zo als doorgaans, is onbekend gebleeven. Burgemeeſteren vernieuwden daarna wel de voorige Brandkeuren; doch dit, hoe nodig, herſtelde noch ontdekte het ongeval.

De MERKLIJKE GESCHIEDENISSEN van *Alkmaar* zijn zeer aanmerkelijk, als zijnde deeze de eerſte Stad, alwaar de Leere der *Hervormden* heeft plaats gekreegen. Wij houden, met anderen, het verhaal van VAN DER WOUDE, wegens de ſtichting van eenen *Afgods* Tempel, voor een fabel, om reden dat de geloofwaardigſte Schrijvers der Oudheid, als M. STOKE, VELDENAAR, BEKA noch HEDA, 'er iets van gewagen; wij gelooven, echter, dat daar ter plaatze, vóór de komst van WILLEBRORD, of eenen zijner medgezellen, de Afgodendienst, zo wel als op andere plaatzen, zal in

in gebruik geweest zijn: ten minſten als men voor waarheid blijft gelooven, dat het eerſte Kerkje, onder den naam van *St. Laurens*, aldaar reeds in 't Jaar 860 voltrokken was.

Van dien tijd af aan is het dan ook, dat men den aanvang van den Christen Godsdienst ſtellen kan. Onder de beſchrijving der Gebouwen is reeds gezegd, hoe deeze vergroot, en andere tot Godsdienſtige oogmerken daar bij gevoegd zijn. De eerſte Paſtoor, welken de Geleerde Schrijver der Kerklijke Oudheden noemt, is NICOLAAS VAN HOOGWOUDE; hij plaatst hem op 't Jaar 1477; waar uit ik beſluit, dat, door de rampen, die wij reeds vermeld hebben, dit gedeelte van der Stads geſchiedenisſen mede zeer verduisterd is. Het vervolg, egter, zal ons doen zien, dat men, hier ter plaatze, mede zeer ijverig geweest is, om den Roomſchen Godsdienst, ware 't mooglijk, in ſtand te houden. En de tegenwoordige Kerkſtaat dier Gezinte doet ons zien, dat men, met het invoeren der Hervorming, door een zagter en liefderijker Geest gedreeven werd, dan de *Roomſche* Kerk: want men vindt aldaar nog *vier Statien*, welke, door twee Waereldlijke en twee geordende *Priesters*, één *Predikheer*, en één *Minderbroeder*, aan welke laatſte nog een *Kappelaan* is toegevoegd, bediend worden.

Dat het licht der Hervorminge hier, al vroeg, zijne ſtraalen moet geſchooten hebben, blijkt, dewijl men, al in 't Jaar 1529, vind, dat 'er, om de Bloedplakaten van Keizer KAREL DEN VIJFDEN te handhaven, een vonnis werd uitgeſproken, over eenen LAMBERT DIRKSZ, die bekende, onweetend, *Herdoopers* geherbergd te hebben, zonder 'er den Officier kennis van te geeven. Zijn vonnis was, om den eerſten Zondag in Februarij eene Proceſſie te doen, blootshoofds en barrevoets, met een brandende Kaars in de hand, en vervolgens, alle Zondagen, tuſschen dien tijd en Paasch, devotelijk de Miſſe te hooren, op ſtraffe van anders voor een Jaar gebannen te worden. Ook werden aldaar, 1537, op den 6 Februarij en 24 Junij, op bekentenis van herdoopt te zijn, verdronken, GEURT, JAN MIKKERS Dogter, en onthalsd CLAAS CORNELISZ, uit de *Beverwijk*. In 1539, op den 17 Junij, werd MAARTEN LUIJKERS VAN BEVEREN, uit *Vlaanderen* geboortig, als zijnde een Herdooper, onthoofd, het Lichaam op een Rad gezet, en zijne Goederen verbeurd verklaard. Ten zelfden dage werden ELSGEN

VAN WEZEL en MARIJTJE DAVIDS Dogter, van *Leiden*, en TRIJN JANSZ VAN DULMEN, uit *Munſter*, verdronken, en haare Goederen verbeurd verklaard, dewijl zij beleden hadden, herdoopt te zijn, en niet te houden of te gelooven aan de Sakramenten des H. Altaars, of de inzettingen van de H. Kerke. Dus ſprak men, in dien tijd, van allen, die de ſtellingen der *Roomſche* Kerke, in 't ſtuk van het H. Nagtmaal en de Kerkplegtigheden, verlieten. Nog zonderlinger was het vonnis van den 13 Februarij des volgenden Jaars, waarbij CATRIJN JAKOBS VAN MUNSTER, wier bekentenis inhield, dat zij, in haare Jeugd herdoopt was, en dat haar Man of Voogd herdoopten had geherbergd, zonder dat zij zulks had aangegeeven, door Schepenen gevonnisd werd, zes Jaaren binnen de vrijheid van *Alkmaar* gebannen te blijven; op verbeurte van Lijf en Goed, en van ſtonden aan te gaan in de Parochie-Kerk, voor 't Sacrament, met een brandende Wasch Kaars, van een half pond, in haare hand, en die aldaar te laaten, God te bidden om vergiffenis, van het geen zij, tegen Hem en den Keizer, misdaân had, en verder, op den eerſten dag daarna, of bij de eerſte vergadering, te komen voor Schout, Burgemeeſteren en Schepenen, eenpaarig op 't Stadhuis vergaderd zijnde, om ook aldaar de Justitie om vergiffenis te bidden; eindelijk alle Vrijdagen, een Jaar lang, op haare knieën, in de Parochie-Kerk, de Miſſe te hooren, en dat onder bewijs van twee getuigen; op ſtraffe van gegeesfeld te worden, zoo meenigmaal zij geen Miſſe gehoord had.

Zwaarder waren de ſtraffen, in dit zelfde Jaar en 't volgende (1541), te werk geſteld, aan GERBRAND GABSZ VAN DER SCHELLENG, en aan STIJNTJE JAN MEKKENS, Weduwe, en GRIET JACOBS VAN LANGENDIJK, waar van de eerſte, om dat hij herdoopt was, op den 16 April, onthoofd, en de andere, om dat zij, willens en weetens, herdoopten geherbergd hadden, verdronken en haare Goederen verbeurd verklaard werden; zo als mede geſchiedde, den 7 Februarij in 't gemelde Jaar 1541, aan GRIETJE FRANSZ Dogter, van *Alkmaar*, die mede herdoopt was.

Den 23 Januarij 1744, werd Mr. HENRIK RUSVARKEN, op bekentenis van herdoopt te zijn, onthoofd, en zijne Goederen verbeurd verklaard; doch om dat hij beleed, dat hem zulks leed was, zijn Lighaam de Aarde gegund.

Den

Den eerſten April volgden zes vonnisſen van minder aanbelang, als het hooren van de Misſe, enz. uitgeſproken, om reden dat zij van de *Roomſche* Kerk waren afgeweeken.

Men bediende zig doorgaans van den gehaatten naam van *Herdoopers* of *Wederdoopers*, ten aanzien van meest allen, die van de Leer der *Roomſche* Kerke afweeken, dewijl het gedrag der oproerige Wederdoopers een afkeer bij Onderzaaten en Overheden verwekte, en de laatſte dus de ſtraffe, met minder gevaar van oproer, konden doen uitvoeren.

De geleerde Kerklijke Historieſchrijver BRANDT, maakt reeds, doch te vroeg, gewag van CORNELIS KOOLTUIN, als of deeze toen al de Hervorming gepredikt had. Schoon de aanvang daar van onbekend is, behoort men, echter, in het Jaar 1558 eerst melding van hem te maaken. Even ongegrond is het zeggen van SCHOOKIUS, ten aanzien van P. NANNIUS, als of deeze daar aan mede de hand zoude geleend hebben, en van LAURENSZAS, die, als Paſtoor van *Alkmaar*, wel de Leermeester van KOOLTUIN was, maar nooit, als een Kerkhervormer, voor de waarheid is uitgekoomen.

Hier zoude het de plaats zijn, om van C. KOOLTUIN omſtandig melding te maken; doch daar wij, op een bijzonder Art. onder zijnen naam, van hem zullen moeten gewagen, zullen wij hier alleen eenige proeven, uit zijnen Brief aan *Timotheus*, op den 10 Januarij 1559 geſchreeven, bi brengen. In den zelven zegt hij, hoe hij, in het eerſte jaar van zijn Prieſterſchap, in zijn geboorteſtad *Alkmaar*, (zonder, echter, het Jaar te noemen; dat evenwel niet lang vóór dien tijd moet geweest zijn: want de *Schrijver van de Nederlandſche Kerklijke Oudheden* zegt, dat hij te *Alkmaar*, omtrent het Jaar 1558, tot Prieſter is aangeſteld,) reeds, door Brief op Brief, van M. DUNCAN was vermaand, met zijne nieuwe Leer op te houden; hoe hij, naar *Enkhuizen* verplaatst zijnde, ſpoedig bij R. TAPPER werd aangeklaagd, verdagvaard en den Kerker niet zoude ontkoomen zijn, zo niet de *Enkhuizers* ernſtig om zijne loslating gebeeden hadden; dat hij, voortgaande de waarheid te prediken, op nieuw, niet zonder valschheid beſchuldigd is geworden; dat hij, op raad van TAPPER, afliet van prediken, doch niet nalatende in 't geheim zijnen post waarteneemen, op nieuw

beſchuldigd en gedagvaard werd; dat hij weder naar *Alkmaar* trok, onderwijzende daar de Kinderen, en nu en dan een Leerrede doende; hoe hij 'er, in plaatſe van LAURENS ZAS, Paſtoor geworden, en naauwlijks twee Leerredenen gedaan hebbende, zig genoodzaakt vond, naar *Embden* te vlugten; hoe verder, op den 7 Februarij des gemelden Jaars 1559, aldaar, van 's Konings wegen, zijne Goederen verbeurd en aangeſlagen waren, en ook, om zijne Lutherij, (zoo als men 't noemde) van zijne eigen Moeder ontërfd werd. (Zie verder C. KOOLTUIN.) Hier merken wij alleen nog van hem aan, dat G. VAN SPAAN, als hij, in zijne Beſchrijving van *Rotterdam* zegt, dat deeze C. KOOLTUIN de eerſte *Gereformeerde* Predikatie in *Rotterdam* deed, den 14 November 1572, deezen Man niet kan bedoeld hebben, dewijl hij reeds in 1567 overleeden was.

KOOLTUIN dus het land hebbende moeten ruimen, was daarom de zugt voor de gezuiverde Leere niet geheel verbannen; de invoering van de beſluiten van 't *Concilie van Trenten*, noch het aanſtellen der nieuwe Bisſchoppen, was daar toe bekwaam. De duidelijkſte bewijzen daar van zag men, in het Jaar 1566, wanneer JAN ARENDSZ, van *Alkmaar*, de eerſte openbaare Preek buiten *Hoorn* deed, hoe ſterk ook EGBERT HUIK, een *Amſteldammer*, welke de *Alkmaarſche* Paſtorij, voor 500 Guldens Jaarlijks, gehuurd had, ter voorkoming van zijne ſchade, zig daar tegen verzette. (Zie verder JAN ARENDSZ.) Men vind insgelijks gewag gemaakt van eene ſamenſpraak over den Godsdienst, gehouden in de Herberg *'t Gulde Vlies*, tusſchen deezen JAN ARENDSZ, REINIER KANT, en nog een derden, met Heer JAN HOOG EN LAAG, Priester, KLAAS PIETERS en JAN LAP, Proost van *Haarlem*; welk geſprek, om den grooten toeloop van Volk, door de Regeerders moest geſluit worden. Echter verhinderde dit niet de openbaare Preek van gemelden ARENDSZ, op den 21 Julij, buiten de Stad, zo min als die van daags daar aan volgende door PIETER GABRIEL; welke Predikatien, in 't laatst der gezegde Maand, eerst in de Lijnbaan buiten de Stad, en daar na in een Schuur, gehouden werden. Gemelde EGBERT HUIK werd door drift hier tegen zodanig bevangen, dat hij krankzinnig werd en te *Amſteldam* in 't Dolhuis zijn leven eindigde. Dit preeken geſchiedde vervolgens door ALBERT GERRITSZOON en

PIE-

PIETER CORNELISZOON, welken laatſten men, op 't Register der *Alkmaarſche* Predikanten, als den eerſten gemeld vind; hij word aldaar gezegd, in 1564 beroepen, en in 1608 Emeritus geworden te zijn; doch, vóór 't Jaar 1666, vind ik van zijnen naam, veel min van zijne bediening, niets gemeld, als dat hij een Leerling van KOOLTUIN zoude geweest zijn. Allerwaarſchijnlijkst is het, dat hij, nevens JAN ARENDSZ, eerst in 1572 wettig beroepen is, wijl 'er, in dat Jaar, eerst Octrooi toe verleend werd, en aan hun, in het volgende Jaar, betaald de ſomme van 30 Guldens Ampt-Geld.

Op den eerſten September kwam, ſchoon tegen 't verbod der Gouvernante, de Heer VAN BREDERODE, met zijne Huisvrouw en twee Zusters, in 't gevolg van zijne Excellentie den Heere Prinſe VAN ORANJE, met eenige Paarden binnen *Alkmaar*. Daags daar aan werd, aan den Heer VAN BREDERODE, door zekere Perſoonen een Request overgegeeven, behelzende het verzoek om de Kerk der *Minderbroeders* tot gebruik te mogen hebben, voor de *Gereformeerden*; doch het antwoord was, dat zulks niet in zijne magt was, alzo 't *Regalia* waren. Het gemelde aanzeinlijk gezelſchap vertrok des nademiddags ter Stad uit, wanneer de gehaate Beeldeſtorm aanving. In de *Sententien* en *Indagingen* des Hertogs VAN ALBA, door den Heer J. MARCUS bijeengezameld, vinden wij, op bl. 335—340, onder anderen gemeld, dat DIRK VAN MAERTTENESSEN, *van Schagen*, inwooner van *Alkmaar*, een der aanvoerders was van dat woest bedrijf: weshalven hij, zo om dit, als om 't werven van Volk, op den 13 November 1568, bij vonnis van den Hove, in *'s Hage* gevierendeeld werd. Ook zijn, in 't opgemelde Jaar 1568, uit naam van ALBA, te *Alkmaar* ingedaagd, PIETER CORNELISZ, GROOTE PHILIP en andere, tot veertig in getal. (Zie gemelde Sententien, bl. 21, 70 tot 72, 118. enz.)

De Regeering der Stad, alle vermogens inſpannende, om den Roomſchen Godsdienst in ſtand te houden, verzocht, in 't volgende Jaar, aan den Biſchop van *Haarlem*, zeer ernſtig, om een goed en bekwaam Pastoor, aan wien zij, boven het gewoone inkoomen, beloofde een ſomme van 200 Guldens Jaarlijks; het geen toegeſtaan werd. En zo ik mij niet bedriege, was het EILARD DIRKS, van *Waterland*, een Man van Ouden Adel, en

toen Pastoor te *Velzen*, die thans werd aangeſteld, en naderhand, den 11 December 1573, als een groot voorſtander van zijnen Godsdienst, nevens DAVID LEENDERTS, is omgebracht. Van deezen EILARD DIRKS vindt men eenige bijzonderheden, in 't *Batavia Sacra*, II. Deel, bl. 417. ALBA, om den ſtrik van het geweeten te ſterker te doen knellen, deed alomme afkondigen, dat, als het Misbrood, of de H. Olij, ter berichting van de Zieken, over ſtraat gedragen werd, op ieders gelaat gelet, en de oneerbiedigheid geſtraft moest worden. Dan, met dit en veele andere Tirannisſche bedrijven, maakte hij den Roomſchen Kerkdienst meer en meer gehaat.

Zeer ſtreng handelde, in het Jaar 1570, *Mr.* AUGUSTIJN VAN TEILINGEN, Schout der Stad *Alkmaar*, met hun, die, wegens verandering in den Godsdienst, bij hem verdacht waren; men zou een voorbeeld konnen aanwijzen, in 't geval van WILLEM WOUTERSZ VAN BUUREN, die van herdooperij beſchuldigd was.

Schoon deeze Stad, in den aanvang van 't Jaar van 1572, nog onder den ijzeren duim van ALBA gekneld was, nam, echter, de Hervorming zo zeer toe, dat de handelingen van een Sijnode, eerst te *Embden* en naderhand te *Edam* gehouden, aldaar nader bevestigd werden. Op den 28 Junij, nadat *Alkmaar* aan de zijde van *Oranje* was overgegaan, ſtelde de Prins aldaar tot zijnen Luitenant Gouverneur Jonkheer DIRK VAN SONOIJ. In de Inſtructie, hem ter hand geſteld, was hem vooral belast, te zorgen dat het Woord Gods aldaar verkondigd werd, zonder, nogthans, te gedoogen dat die van den Roomſchen Godsdienst eenige overlast geſchiedde, of daar in belet werden. Doch, hoe heilzaam 's Vorſten bevelen waren, de uitvoering beantwoordde niet aan dezelve: vooral moesten het de Geeſtelijken ontgelden. Men denke niet dat P. OPMEER, in zijn *Catholijk Martelaars Boek*, II. Deel, bl. 19-31, alwaar hij van *Alkmaarder* Geestelijken ſchrijft, de zaaken vergroot heeft: neen; te deerlijk handelde het Krijgsvolk van SONOIJ, onder bevel van den door hem aangeſtelden Gouverneur WILLEM MOSTERT; het zig, als 't ware, tot eene eere rekenende, de *Spaanſchen* in wreedheid te evenaaren, ſleepte hij DANIEL ARENDONK, JAN VAN NAARDEN, CORNELIS VAN DIEST, LODEWIJK VOETS, ADRIAAN VAN DER GOUDE en ENGELBERT TERBORGT, naar *Enkhuizen*, daar zij werden opgehangen. En

hoe

hoe gelukkig zou men zig mogen noemen, indien dit het eenigſte misdrijf van dié tijden ware, en men, van der Hervormden zijde, zig kon beroemen, geen wraak met wraak vergolden te hebben! Nogthans moet men, in dit geval, niet alleen de Lands en Stads Regeering, maar ook SONOIJ het recht doen, dat deeze handelwijze der verbitterde Soldaten tegen hunnen wil geſchiedde. De geloofwaardige BRANDT verhaalt, berichten gezien te hebben, dat deeze *Alkmaarſche* Monniken, uit weerwraak van eenen gehangenen Trompetter van SONOIJ, die gezonden was om eenigen zijner Gevangenen te losſen, waren opgehangen. Hoe het zij, op de Art. SONOIJ en van LUMEIJ, GRAAVE VAN DER MARK, zal men zien, met welken afkeer de Staaten hunne misdrijven beſchouwd hebben. Laaten wij hier nog bijvoegen, dat deeze mishandeling der Monniken gepaard ging met de verdelging van hunne verblijfplaatzen, die bijna tot den grond toe geſloopt werden.

Geduurende den tijd des belegs, en wel op Vrijdag den 28 Augustus 1573, overleed zeer Godvrugtig, de tweede der *Alkmaarſche* Predikanten, JAN ARENDS, van wien wij nader, op 't bijzonder Art. zullen moeten ſpreeken.

Wij hebben reeds gewag gemaakt van eenen EILARD DIRKS VAN WATERLAND, als van een Prieſter van onden Adel, en wel eer Pastoor te *Velzen*. Deeze had zig, geduurende den tijd des Belegs, ſchuil gehouden, en was, volgens zijn eigen zeggen, geduurende 37 weeken, niet onder den blooten Hemel geweest. Op den 5 September, werd hij ontdekt, in 't huis van eenen, genaamd de *Kransbakker*, in de *Langeſtraat*, die ook, nevens zijne Vrouw en dogter, in hegtenis genomen werd; als ook Prieſter DAVID LEENARTS; den Lof van den eerſten vindt men bij OPMEER, II. Deel, bl. 172. zeer breed uitgemeeten. Van den tweeden verhaalt hij, bl. 199 en 200. dat de Gouverneur C. BELJAUW, die zig daaglijks deed vinden bij de gravers, die de ſterkten opmaakten, gebood, dat men gemelden DAVID LEENERTS, bij geval daar wandelende, zoude aangrijpen en gevangen zetten, omdat zijn buurman aan hem bekend gemaakt had, dat hij een Prieſter was, die zeer ijverig tegen de *Calviniſten* had uitgevaaren. Zij zaten tot den 11 December, ſchoon OPMEER hunnen dood bepaalt op den derden van die maand. Volgens

gens zijn verhaal, zouden de Gereformeerde Predikanten, meermaalen, met den eerst genoemden EILARD hebben geredentwist, en hem, bij CABELJAUW en ZONNENBERGH, aangeklaagd en beſchuldigd, als een die van kant moest; 't geen hun werd toegeſtaan; doch dat men EILARD, om aan zijne goederen te komen, die men zeide dat veele waren, overbracht ten huize van den Provoost, en zijne vrijheid beloofde, zo hij nog 300 Guldens voor rantzoen wilde opſchieten, boven de 200, die hij reeds gegeeven had, 't welk hij aannam, en daar op des avonds een ruimer maaltijd nam, dan hij gewoon was; Dat des nachts om twee uuren, de Provoost aan hem en LEENERTS, die in dezelfde kamer ſliep, na hun opgewekt te hebben, aanzeide, dat zij zig ter dood moesten bereiden, dewijl dit hun laatſte nagt was; Dat LEENERTS daar op groot misbaar maakte, maar van EILARD getroost werd, die wel gemoed, zijnen gouden Ring van den vinger trok, en aan de dienstmaagd van 't huis, voor haare oppaſſing zedert eenige dagen, tot een geſchenk gaf; Dat, na vergeefſche aanſpraak der Predikanten, de Gerechtsdienaars kwamen, en de gevangenen naar den Steenbrug leidden, van welken men, langs de *Langeſtraat*, op de Groote Kerk ziet; aldaar zoude EILARD de burgers te vergeefsch tot hulp geroepen hebben, dewijl 'er niemand kwam, dan een oud wijf, die al ſcheldende haar ſpinnewiel verliet; 's morgens om zes uuren, werd eerst EILARD (na dat hij den 30ſten Pſalm had opgezegd) en daar na LEENERTS opgehangen. Tegen den avond werden de Lijken, op een wagen, naar het Kerkhof gevoerd, en na van hunne kleederen ontbloot te zijn, in een graazige weide begraven. Schoon men niet in ſtaat is van hun misdrijf verſlag te geeven, is het, echter, te vermoeden, dat zij zig aan 't een of ander zullen hebben ſchuldig gemaakt, behalven den ijver voor den *Roomſchen* Godsdienst, waar van wij gezegd hebben, dat in 't tweede Deel van 't Latijnſche *Batavia Sacra*, fol. 417, gewag gemaakt word: hoewel ook, aan den anderen kant, de uitvoering van het vonnis, eer het nog dag was, ons reden geeft te denken, dat zij beide, en bijzonder EILARTS, zeer van de hunnen moeten bemind geweest zijn.

Op den 11 April 1575, werd, binnen deeze Stad, een Sij-

no-

node door Gereformeerde Predikanten van 't Noorderkwartier gehouden, waarop over de Leere, Orde en Welſtand der Kerke gehandeld, en eenige geſchillen tusſchen de Predikanten beſlist werden. Volgens het verhaal van BOR, zou SONOIJ als Voorzitter daarbij tegenwoordig geweest zijn, om door zijn gezag de handelingen te beſtieren; dan hij genoodzaakt zijnde, zig naar 't *Barndegat* te begeeven, werd zijn plaats vervangen door FILIP CORNELISZOON, Burgemeeſter der Stad.

Op het Jaar 1578 tekent BRANDT aan, dat DIRK VOLKERTSE COORNHERT zijne klachten, over de *Hoornſche* en *Alkmaarſche* Predikanten, voor de Staaten bracht, als wordende van hen op den Predikſtoel uitgemaakt, voor *een Ketter*, *Libertijn* of *Vrijgeest*; waar op hij ten antwoord kreeg, *dat, als hij zig in alle ſtilheid en getrouwheid als andere onderzaten wilde gedragen, en, zonder goedkeuring der Staaten, aangaande de Religie niets uitgeeven, als dan het recht der Gendſche Vrede zoude genieten, en volgens dien bevrijd zijn van alle gevaarlijkheden, verongelijkingen en overlast*; zie verder 't Art. D. V. COORNHERT. Op 't Art. TACO SIJBRANDS zal men zien, wat deel de Klasſis van *Alkmaar* gehad hebbe, in 't beroep van hem te *Medemblik*, waar toe zij hem ernſtig hadden aangepreezen.

Van de *Alkmaarſche* Predikanten, vindt men EVERHARDUS GEESTERANUS onder die geene, die, nevens den Hoogleeraar SARAVIA, in den Jaare 1587, in 's *Hage* ontboden waren, om, met anderen, over eenige punten, raakende den welſtand van Land en Kerk, te raadpleegen. Schoon hun, door de Gemachtigden der Staaten, gezegd was, dat de oeffening der andere Gezinten, als die der Papisten, Doopers, enz. niet kon geweerd worden, brachten, echter, die van de Klasſis van *Alkmaar*, op een *Sijnode* tot hunnent gehouden, de volgende Vragen op het tapijt: *Eerst*, of men een Kind, waar van de Vader tegenwoordig was, en weigerde de hem voorgeſtelde vraagpunten te beantwoorden, zoude doopen? Waarop het antwoord was ja, dat men zulks doen zoude, uit kragt van 't verbond Gods. *Ten tweeden*, of het niet noodig ware, eenige groote zamenkomſten van jonge lieden, die met den Gebede begonnen, en met Dankzeggingen eindigden, te beletten? Waarop 't antwoord was, dat, daar dezelve pog niet waren, zoude men die niet toelaten, en daar zij

wa-

waren, zoude de Kerkenraad, door zachte middelen, dezelve zoeken te vernietigen. Hoe ijverig men zig, hier ter Stede, tegen de Leere der Wederdoopers verzette, bleek in 't Jaar 1592, in eene Zamenſpraak tuſſchen de Predikanten, en eenen PIETER CORNELISZ. een Leeraar der *Mennoniten*, welke zamenſpraaken de Magiſtraat geraden vond te doen eindigen.

In het volgende Jaar verzocht de Hoogleeraar BONAVENTURA VULCANIUS de Magiſtraat, om haare goedkeuringe, wegens de uitgaave der Werken van PETRUS HANNIUS; doch de Wethouders, overwegende, dat HANNIUS niet kon worden aangemerkt als een Man, die den Proteſtantſchen Godsdienst was toegedaan geweest, en daar en tegen zijnen ijver en waakzaamheid openlijk had doen blijken, vorderden zij alvoorens eene Naamlijst van 's Mans ſchriften; welke eisch als de reden kan worden aangemerkt, dat zij als nog verſtrooid zijn. Niet minder ijverig betoonden zig, in dat zelfde Jaar, de Kerklijken, wordende, op de Sijnode aldaar, de *Hoornſche* Predikant CORNELIS WIGGERS, om zijne gevoelens over de Eeuwige Voorſchikking, Erfzonde, enz. in zijn Ampt geſchorst. Zie CORNELIS WIGGERS.

Op eene volgende Sijnode, in 1598, werd TACO SIJBRANDS, wiens naam wij hier vooren gemeld hebben, te *Alkmaar*, alwaar hij bekende, overeen te ſtemmen in gevoelen met MELANCHTON en DUIFHUIS, of die van de *St. Jacobs* Kerke te *Utrecht*, bij dat gevoelen gelaten, en in zijnen dienst in vrede bevestigd.

De twisten, die, in de Nederlandſche Kerk, een aanvang hadden genomen, over de ondertekening van *de 37 Artikelen der Nederlandſche Geloofsbelijdenisſe en Catechismus*, en waar tegen gemelde TACO SIJBRANDS en CORNELIS WIGGERS zig mede aangekant hadden, van tijd tot tijd heviger wordende, begeerden de Kerklijken eene Nationaale Sijnode. De Staaten bewilligden hier in, mids beide geſchriften daar bij zouden worden herzien: eene bepaaling, in welke het grootſte deel der Gereformeerde Predikanten weigerde te berusten. In den jaare 1608, nam men, in de Klasſis van *Alkmaar*. ook deeze zaak bij de hand, en verzette 'er zig tegen het beſluit der Staaten. De eerſte ſtrubbeling, hier openbaar veroorzaakt, geſchiedde door de weigering van WILHELMUS LOMANNUS, om die beide geſchriften te onderteekenen, en door de Klasſis, die, buiten dat, hem als Predikant te *Ha-*

ring-

ringhuizen weigerde te erkennen. LOMANNUS bragt zijn bezwaar in aan den Heer *van Schagen*, als Heer van gemelde Dorp. De Kerkelijken, of de Klasſis, vermaand zijnde, hem, als Predikant van *Haringhuizen*, zijnen dienst te laaten waarneemen, weigerden zulks, om dat LOMANNUS, (zo als zij zeiden) het recht der Kerke nu benadeeld had, nog meer dan te vooren. De weigering van LOMANNUS, aan 't nieuw opgeſtelde formulier van toeſtemming, en verbintenisſe aan de Belijdenis en Catechismus, werd gevolgd door nog drie andere: ADRIAAN VAN RAAPHORST, JAN EVERTSZ VAN VELZEN en ANDREAS VOLKERS. Deeze, door de Klasſis gewaarſchuwd, dat men hun in den dienst ſchorzen zoude, brachten hunne klachten voor de *Heeren Staaten van* Holland en West-Friesland; op welke klachten de Staaten aan de Klasſis van *Alkmaar* gebooden, LOMANNUS in zijnen dienst te ſtellen, en de drie andere ongémoeid te laaten; hun verder beveelende, van alle verging van onderteekening van 't nader gemaakte formulier zig te onthouden, en het aan de Staaten overtezenden. De Klasſis (zegt het *Historisch Verhaal van Alkmaar*) weigerde den Brief der Staaten, hun door de drie gemelde Predikanten ter hand geſteld, niet alleen te leezen, maar wilde ook VENATOR, Predikant te *Alkmaar*, noodzaaken, het Formulier te teekenen; maar de weigering van deezen had ten gevolge, dat de Misſive der Staaten door de Klasſis geleezen werd. VENATOR, de ondertekening weigerende, werd mede in zijnen dienst geſchorst; het geen, na eenig beraad, door de Vroedſchap afgekeurd werd, die begeerde dat hij, bij voorraad, in zijnen dienst zoude volharden. De Predikanten PETRUS CORNELIUS en CORNELIUS HILLENIUS, nevens eenige Ouderlingen, beſlooten hierop, tegen de Burgemeesteren, Scheepenen en Vroedſchappen een Protest te laaten aantekenen; 't geen door een ander lid der Klasſis gevolgd werd, op den 10 December des Jaars 1608. Het volledig verhaal van deeze zaaken zal men vinden op 't Art. ADOLPH VENATOR.

Het geſchil bleef te *Alkmaar* niet onder de Kerkelijken. Sommigen van de Wethouderſchap, hun toegedaan, zochten de zaak ſleepende te houden, op hoope van, bij de gewoone Jaarlijkſche verandering, iets tot hun voordeel te zullen bewerken; doch de twisten veranderden in merklijke beroerten. Met de verande-

ring

ring der Regeering kwamen 'er eenigen op 't Kuſen, waar over het grootſte deel der Burgerij groot misnoegen betoonde. Men had, zeiden zij, tegen Stads voorrechten, Vader en Zoon, en Zwagers in de Vroedſchap gedrongen; andere ſtookten hier onder, dat men de Stad met Soldaten zoude voorzien, om deeze Nieuwelingen kracht bij te zetten. De Burgers, aan deeze losſe geruchten geloof geevende, liepen te Wapen, en bezetteden de Posten. De Vroedſchappen waren mede onderling verdeeld; ieder keerde zig, om zijne partij den kans af te zien, op 't ſpoedigſte tot de Staaten. Deeze, de ontſtelde gemoederen niet konnende bevredigen, zonden Gemachtigden derwaarts, met bevel, om de Burgers het geweer te doen afleggen, alle de Magiſtraaten en Vroedſchappen te ontſlaan van Eed en Dienst; andere goede vreedzame Perſoonen tot Vroedſchappen in hunne plaatzen te kiezen; aan deeze te belasten de benoeming van een dubbeld getal, tot Burgemeesteren en Scheepenen, uit welke de gemagtigden een enkel getal zouden kiezen. Deeze verandering geſchiedde op den 22 Februarij 1610. Hoe het met VENATOR en HILLENIUS afliep, zal op het Art. van den eerstgenoemden gezegd worden.

Andermaal gebeurde hier, uit oorzaake van Kerkelijke beroerten, verandering in de Regeering. Op den 8 October 1618, was reeds de Lijfwacht van Prins MAURITS binnen *Alkmaar* gekoomen; volgende Zijn Hoogheid den tienden derzelfde Maand, verzeld van omtrent honderd Wagens, van welke eenigen der voorſten omtrent honderd Muskettiers voerden. De Schutterij was in de Wapenen, doch het Stadhuis door 's Prinſen Lijfwacht bezet. Ook ſtond een Vaandel *Schotten*, dat aldaar in bezetting lag, in 't geweer. De Prins, den elfden in de Vroedſchap verſcheenen zijnde, die toen uit zeven en twintig Leden beſtond, ontſloeg hen allen van Eed en Dienst, en ſtelde eene nieuwe Vroedſchap van vier en twintig Perſoonen aan, onder welke ſlegts agt van de ouden waren; en verder nieuwe Burgemeeſteren en Schepenen. Zekerlijk was deeze verandering geſprooten uit het advis, door de afgedankte Regeering, op het houden van de Nationale Sijnode, gegeeven, waar bij zij verklaard had, *te zullen te vrede zijn, te komen tot de Nationaale Sijnode, zo die kon gehouden worden met behoudeniſe van de Vrijheden en Gerech-*

rechtigheden des Lands, en aangeleid tot vereeniging, zonder eenigen dwang, overeenkomſtig 't geſchrift van de Heeren Edelen. Zij toonden dus, meer den Remonſtranten, dan den Contra-Remonſtranten toegedaan te zijn.

Maar de Hekken nu verhangen zijnde, geraakten aldaar de Remonſtranten in 't onderſpit. Deeze, of liever 't Graauw (om mij van de woorden van den Heer WAGENAAR te bedienen) 't welk hun toegedaan was, en met moeite verdroeg, dat de Predikanten van hun gevoelen alomme geſchorst werden, of buiten bediening geraakten, veroorzaakten aldaar, terwijl de Sijnode gehouden werd, merkelijke beweeging. In de Maand Maart des Jaars 1619, overweldigden zij de Kerk, braken de Klasſis kist open, en ſcheurden het Klasſis boek aan ſtukken. Zeker Contra-Remonſtrant werd door hen geweldig aangetast, op een Schuifkar gezet, en ſpottelijk herom gevoerd. Aan alle welke bedrijven, de Remonſtrantſche Predikant JOHAN EVERTSZOON GEESTERANUS, volgens BRANDT, onſchuldig werd bevonden.

Die heillooze twisten, zedert geëindigd zijnde, geraakte ook de Kerk van *Alkmaar* in vrede; wordende de Hervormde Gemeente aldaar bediend door vier Predikanten, tien Ouderlingen en twaalf Diaconen. 't Leed, echter, niet lang, of 'er ontſtonden wederom onlusten, van welke wij, als behoorende tot de Kerkelijke zaaken, tot ſlot van ons berigt van dezelve, nog een kort verſlag moeten doen.

Het blijkt niet, dat de *Lutherſchen*, vóór het Jaar 1638, te *Alkmaar*; geregelde Godsdienstöeffening gehad hebben; tot dien tijd toe, kwamen zij in ſtilte bij een, en hoorden, bij voorkomende gelegenheid, eenen hunner Leeraaren. De Wethouders zogten deeze bijeenkomſten te beletten, en verbooden dezelve meer dan eens, dog vrugteloos; weshalven de Regeering de vergaderplaats, in 't Jaar 1641, genoegzaam geheel deed ſlegten. Een hoop Soldaaten, die, met ſtillen trom, intusſchen, de wacht gehouden hadden, brandden, toen het werk verricht was, gelijkerhand los, even als of zij eene groote overwinning bevochten hadden, en trokken naar 't Stadhuis, alwaar verſcheiden tonnen Bier, tot belooning van deezen Heldenmoed, ten beste lagen. Verre van daar, dat dit onedelmoedig bedrijf, en het dreigen van Ballingſchap, de *Lutherſchen*

schen van 't oeffenen van hunnen Godsdienst zoude hebben afgeschrikt, waren zij van oordeel, daar in te moeten volharden, ter eere van God en tot behoud der zielen, zonder dat men hun van eenige stoutheid kon beschuldigen. Op den 14 Augustus van 't gemelde Jaar, kwam de Schout hunne *Vergadering* stooren. Hoe veel reden zouden zij niet gehad hebben, hem de tijden en oogmerken van Prins WILLEM te erinneren? Zij vingen, zeer bezadigd, aan eene nieuwe Kerk te bouwen; en men vindt niet, dat zij, na de voltrekking van dezelve, in het Jaar 1645, meer gemoeid zijn. Deeze Kerk is thans een deftig gebouw, en nog in dien zelfden staat, waar in dezelve, in 1692, gebouwd werd. Die Gemeente word door één Predikant bediend.

Talrijker zijn aldaar de *Remonstranten*, die 'er meede één aanzienlijke Kerk hebben, benevens twee Predikanten: en zo ook de *Doopsgezinden*, aan wien twee Kerken zijn toegestaan.

Wat nu voorts aangaat de *Waereldlijke Geschiedenissen*; men vindt aangeteekend dat in 't Jaar 924, deeze Stad, door de *Friezen*, welke Graaf DIRK DE TWEEDE, in 't voorige jaar, meende bedwongen te hebben, overrompeld en verbrand werd. In 1073 had zig Hertog GODEFRIED, of GOVERT MET DEN BULT, binnen *Alkmaar* begeven; hij werd daar in, door de *West-Friezen*, geduurende den tijd van negen weeken, zo gestreng belegerd, dat het met hem tot het uiterste zoude gekoomen zijn, ware hij niet, door Bisschop WILLEM, op zijn verzoek, ontzet.

In den Jaare 1132, werd de Stad, andermaal, door de *West-Friezen*, geplonderd; dan nog feller door de *Friezen* aangevallen, in 't Jaar 1166, wanneer zij uit weerwraak, door de *West-Friezen*, na een kort beleg, overmeesterd, geplonderd en verbrand is; drie Jaaren daarna, onderging zij, van nieuws, het zelfde lot.

Rampzaliger gevolg voor deeze Stad, had haare eenzijdigheid voor Vrouwe JACOBA VAN BEIJEREN, die zig met ernst had toegeleid, om *Alkmaar* en de *Kennemers* op haare zijde te brengen, en door die hulp *Haarlem* te bemachtigen. Naauwlijks vertoonde zig de Gravin aldaar in Persoon, in het Jaar 1426, of eenige *Kennemers*, *Waterlanders* en *Westfriezen* trok-

WOEDE VAN HET KAAS EN BROODS VOLK TE ALKMAAR.

trokken, met een aanzienlijk getal, op, om *Haarlem* te belegeren. Doch deeze onderneeming, zo als meest alle andere van JACOBA, liep ongelukkig ten einde; dus moesten de *Kennemers*, en te gelijk met deeze ook *Alkmaar*, de wraak van Hertog FILIPS VAN BOURGONDIEN, op 't strengst bezuuren; tot straffe werd hun opgeleid, Poorten, Muuren en Vestingen te sloopen, zonder voortaan Stads recht te mogen gebruiken; de verwoeste Sloten *Nieuwburg* en *Middelburg* wederom in den voorigen staat te herstellen, en daarenboven de boete van *agt duizend Kroonen* te dragen, te betaalen binnen zes Maanden. Onder de Voorrechten deezer Stad hebben wij reeds aangetekend, hoe dezelve, eenige Jaaren hier na, door gemelden Hertog FILIPS, van het achterstallige deezer boete, enz werd vrijgesprooken.

Niet minder gevaarlijk stond het met de *Alkmaarders* in het Jaar 1591, wanneer het *Kaas* en *Broods Volk* daar binnen trok; die van *Schagen* en andere *Kennemers*, vielen eerst aan op het Huis van KLAAS KORF, den Rentmeester, die door zijne schraapzucht zeer in den haat des Volks was; de eerste woede trof zijnen Dienaar, dien zij doodsloegen: en was KORF, tot zijn geluk, niet van huis geweest, hem zoude geen beter lot getroffen hebben; zij zig derhalven aan den Meester niet konnende wreeken, zo moesten zijne Goederen het ontgelden, die alle vernield werden. Zelfs groeide deeze oproerige hoop, door het toeschieten van eenige *Alkmaarders*. *Haarlem* zond eenige gemagtigden, om de oproerigen tot bedaaren te brengen; de redenen, door hen aangevoerd, herstelden wel eenigzints den vrede, doch het muitend volk bleef der Burgerije op den hals hangen. De Stadhouder, JAN VAN EGMOND, maakte zig in 't volgende jaar gereed, om het van daar te doen vertrekken; doch, zijne magt te gering zijnde, moest hij zien, dat zij zelfs *Haarlem* innamen; het welk de Hertog van *Saxen* hun gevoelig betaald zette, zo als wij reeds onder 't Art. ALBERT VAN SAXEN hebben gemeld.

CHRISTIAAN DE TWEEDE, Koning van *Denemarken*, zig, in het jaar 1529, vleiende, van nieuws in zijn rijk hersteld te zullen worden, na dat hij hier lang zijn verblijf gehouden had, deed eenige Schepen in *Zeeland* gereed maaken, welker uitloopen, op verzoek der *Hollandsche* steden, door de Gouvernante, in 't Jaar 1531, belet werd. Men vreesde ook zeer kwaade gevol-

gen, uit de vermeedering van het volk, welk hij, in *Oostvrieland*, in zijnen dienst zogt te krijgen. De Keizer zelf, die zig ten dien tijde in de Nederlanden bevond, ontzeide hem zijn verzoek van Schepen te mogen huuren, om de bijeengezamelde magt over te voeren. CHRISTIAAN, dus voor 't hoofd geſtooten, ondernam een inval in *Holland*, toen van krijgsvolk geheel ontbloot. Zonder van dien ſtroopenden tocht hier een volkomen verſlag te doen, bepaalen wij ons tot *Alkmaar*, en zeggen, dat de Koning, aan het hoofd van 3000 man, naar het toen onbemuurde *Alkmaar* trok, terwijl de overigen zijner plonderaars zig in den *Haag* en om *Delft* bezig hielden. De Koning en de zijnen vertoefden, binnen deez onbemuurde ſtad, den tijd van vijf dagen, en verrichtten aldaar zo veel kwaads, dat de Regeering de ſchade op *agt of negen duizend guldens* begrootte: voorwaar, een aanmerkelijke ſomme in dien tijd. Breder vind men de rampen der ſtad, hier door veroorzaakt, in een Request der *Alkmaarders*, aan Keizer KAREL DEN V. Zie BOOMKAMP, bl. 74.

Hoe weinig bericht men ook vinde, bij de *Nederlandſche* Hiſtorieſchrijvers, dat *Alkmaar* aan 't begin der *Nederlandſche* beroerten zijn aandeel heeft gehad, loopen 'er, echter, zaaken te zamen, waar uit men veilig beſluiten mag, dat 'er, onder de bewooners van *Alkmaar*, al vroeg, zig mannen bevonden hebben, die naar de gulden vrijheid haakten. De uitvoering der Bloedplakaaten had, zo wel daar als elders, een afkeer voor *Romes* kerkleer verwekt; gelijk ook de Sententie van *Alba*, uitgeſprooken over eenige *Alkmaarders*, in 't jaar 1566, welke, met andere *Noord-Hollanders*, zig verbonden hadden, om aan den Prinſe VAN ORANJE, als hij in *Holland* komen zoude, *Alkmaar* en *Hoorn* te doen overgeeven. Doch 's Lands Geſchiedenisſen leeren ons, dat, door de magt van BOSSU, de aanſlag te niet liep, en *Alkmaar* nog aan de *Spaanſche* zijde bleef, tot in het jaar der vrijheid 1572, wanneer het, na den heugelijken ommekeer, nevens andere *Noord-Hollandſche* Steden, zig onder het Stadhouderſchap van ORANJE begaf.

Nimmer, echter, was men in *Alkmaar*, en in gantsch *Holland*, voor deeze ſtad meer bedugt, dan na het overgaan van *Haarlem*, in 't jaar 1573. ORANJE was de eerſte, die voor het aanſtaande beleg zijne vreeze toonde. Jonkheer JACOB KABBEL-

JAUW

jauw was, door den Prins, met eenig volk derwaarts gezonden; doch men weigerde hem binnen te laaten. Hij onthield zig te *Heilo* en te *Egmond*; doch, op de aannadering des vijands, begaf hij zig onder de ſtad. De reden, waarom men hem weigerde binnen te komen, was een geſchil tusſchen de Regeering en de Burgerij. Eindelijk werden RABBEJAUW en RUIKHAVER binnen gelaaten, en op het Raadhuis gebracht. Zonder de mannelijke taal des laatstgemelden, zoude het, naar alle waarſchijnlijkheid, tot geen ſpoedig beſluit gekomen zijn; doch op 's mans aandring, viel hem de Burgemeester FLORIS VAN TEILINGEN toe, zeggende, gezind te zijn, met den Prins en de Burgers te leeven en te ſterven. Dus ſnellijk van het Stadhuis gaande, ſtreefd hij, als alleen alles op zig neemende, met een deel Burgers, naar de *Frieſche* Poort, die hij deed open ſlaan, en 's Prinſen volk intrekken; en van daar de *Kennemerpoort* weder uit, om de *Spanjaarden*, die toen nog maar 2000 knegten en 300 paarden ſterk waren, en de voorſtad reeds hadden ingenomen, van daar te verdrijven. Zo dra dit gelukt was, werd dezelve terſtond in brand geſtoken. Op den 12den van Augustus was reeds de ſtad belegerd, waar van de Heeren POREEST en VISSER nauwkeurige verhaalen gegeeven hebben, welke door den meergemelden BOOMKAMP gevolgd zijn. Ook moest hij gantsch onkundig in onze Geſchiedenisſen zijn, dien het onbekend is, hoe mannelijk de *Alkmaarders*, ter hunner onſterfelijke eere, zig gedragen hebben, en, alle menſchelijke hulp van ontzet ontbreekende, Gods Almacht zig daar in krachtdadig betoonde, om de trotſche magt der *Spanjaarden* te ſtuiken; waar van, op den 8ſten October, den dag, waar op *Don* FREDERIK DE TOLEDO genoodzaakt was, het beleg op te breeken, nog jaarlijks een plegtige Dankdag gehouden wordt.

In 't Jaar 1574 werden de *Alkmaarders*, op nieuws door de ondernemingen van *Don* LOUIS DE REQUESENS, ontrust; doch de gevolgen daar van waren van weinig aanbelang. Eenige Jaaren later zag men de *Alkmaarders* in beweeging, ſchoon in een gerusten ſtaat leevende, namelijk, in 't jaar 1588, ter plegtige Inhaaling van den Graave VAN LEICESTER, waar bij de Huislieden van 't Noorderkwartier, als onkundig van zijne geaartheid en verderflijke oogmerken, op het ijverigſte als om ſtrijd uitmunten.

Het gebeurde in *Alkmaar*, in den jaare 1610, en de gevolgen daar van, zijn reeds door ons, onder de *Kerkelijke Geſchiedenisſen* van deeze ſtad, vermeld.

Dus gaan wij over tot het jaar 1650. In den loop der algemeene Geſchiedenisſen van *Holland* zullen wij verſlag moeten geeven, van de geſchillen, tuſſchen zijne Hoogheid Prins WILLEM DEN II en eenige *Hollandſche* Steden, over de afdanking van 't Krijgsvolk; en op het Art. AARTSBERGEN kan de Leezer reeds een verhaal vinden, van de bezending, ten dien einde aan de ſteden gedaan: welke bezending, gemelden Prins aan het hoofd hebbende, met luister ontvangen werd, doch ſlechts een algemeen antwoord bekwam.

De bekommering, die, in 't Jaar 1653, in eenige ſteden ontſtond, eensdeels door de ongelukkige Zeeſlagen van dien tijd, en anderdeels, om dat men in de meeste dacht, dat 'er iets, ten nadeele van 't Huis van *Oranje*, gebrouwen werd, bracht het gemeen hier, zo wel als elders, op de been. Eerst ſmeet het graauw de glazen in aan 't Huis van zekeren Touwſlager, ZEEMAN genaamd, dien men, ſchoon ten onrechte, nagaf, touwerk aan den vijand geleverd te hebben; de verdere baldaadigheid, echter, werd door de Ruiterij belet. Doch, op den 9den van Julij, trok een hoop wijven, onder het geleide van eene GRIET RIETSCHEER, die zeide Kapitein te zijn, en van ALIJD DE TURFVOLSTER, die een Vaandel droeg, naar den Lijnbaan van gemelden ZEEMAN, en vernielde daar alles, wat zij vonden. De Schutterij hier op in de wapenen gekomen, bracht dezen woesten hoop ſpoedig tot bedaaren. Door de uitbanning van eenigen, werd de ſtad weder in rust gebragt. In 't volgende jaar, beſlooten die van *Alkmaar*, met *Haarlem* en andere ſteden, *dat men, ten opzichte van de* ACTE VAN SECLUSIE, *aan de andere gewesten behoorde opening te doen, en dat zij zich aan den Eed van geheimhouding niet langer verbonden hielden; dat ook de gevorderde Acte niet kon worden verleend, dan met kwetzing van de vrijheid en eere van den Staat, die door de Voorouders van den tegenwoordigen Prinſe van Oranje gegrondvest was: waarom zij 'er geenzints in konden bewilligen;* ſtellende zij zig dus tegen het zogenaamd *Eeuwig Edikt*.

Niets is ons verder van aanbelang voorgekomen, in de Geſchie-

ſchiedenis van *Alkmaar*, in de voorgaande Eeuw, noch in 't begin van de tegenwoordige. De groote Staatsverandering, die wij beleefd hebben, en ginds en elders zo veele beweegingen veroorzaakt had, verwekte binnen deeze ſtad weinig moeite; wordende aldaar, op den 1ſten van Maij 1747, de Heer Prins WILLEM DE IV, met eenpaarige ſtemmen, tot Stadhouder verklaard. In 't volgende Jaar 1748, verwekte die geest van onrust, die alomme de ſteden beroerde, alhier geenen moedwil. 's Prinſen Gemagtigden verſcheenen 'er echter; waarop de Wethouderſchap, terſtond de ingezetenen, bij openbaare afkondiging, deed nodigen, om 't geen zij te zeggen mogten hebben, Hunne Edele Mogenden, op eene betamelijke wijze, voor te dragen. Doch de Gemagtigden bleeven 'er verſcheiden dagen toeven, zonder dat eenige Burgers klagten tegen hunne Overheden inbrachten; alleen verſcheenen 'er eenigen, die eenige nieuwe Gildekeuren verzogten. De Gemagtigden keerden hier op naar 's *Hage*, en 't liep aan tot den 21ſten der maand Maij, eer zij te *Alkmaar* te rug keerden, om 'er de Regeering te veranderen. *Agt* leden van de Vroedſchap bleeven van hunne Ampten ontſtoken; hoewel, eerlang, *één* derzelve, door Zijne Doorl. Hoogheid, wederom tot *Burgemeester* gekozen werd. Men moet, bij dit verhaal, de Wethouderſchap de eere geeven, van te melden, dat Zijne Hoogheid, bij de afkondiging van deeze buitengewoone verandering, verklaarde: *dat niet het misnoegen der Burgerij een oorzaak dier verandering was; maar wel 's Prinſen toeleg om de ſteden te brengen in zulk eene orde en Regeering, dat daar door derzelver rust en voorſpoed mochs bevestigd worden.*

De menigvuldige bezigheden van wijlen Zijne Doorluchtige Hoogheid, hadden hem verhinderd, deeze Stad met zijne tegenwoordigheid te vereeren; doch, den 16 Junij van 't Jaar 1754, verſcheen aldaar wijlen Haare Koninglijke Hoogheid, met derzelver Vorſtelijke Kinderen, welke aldaar, met allen luister, ontvangen werden, onder 't losſen van het Geſchut, en andere Vreugdetekenen: de gantſche Burgerij was in de Wapenen, en geleidde het Hoog aanzienlijk Gezelſchap, door opgeregte Eerepoorten, tot aan de groote Kerk, alwaar het, door de *Wet-*

houders, werd verwelkomd, en binnen geleid. In de Kerk verroefden dezelve bijna drie kwartier uurs; en na het gebruiken van eenige ververſchingen, trok de Vrouwe Gouvernante met de Vorſtelijke Kinderen, langzaam door de Stad, door gemelde Eerepoorten, en werd, van de gewapende Schutterij en paradeerende Wacht, de *Schermer-Poort* uitgeleid. Had dus *Alkmaar* de eere niet kunnen genieten, van den overleedenen Stadhouder binnen zijne muuren te zien, het verlustigde zig nu in 't aanſchouwen van deszelfs Vorſtelijke Weduwe en Kinderen.

Men vindt van deeze Stad, in de *Steede-Boeken van* BLAAUW, *eene Beſchrijving van* SIERIK SIERSMA. Verder een *Kronijk der Stad Alkmaar*, in 8vo, waar achter gevoegd zijn *Stads Handvesten en Privilegien. Kronijk, door* C. VAN DER WOUDE, in 4to, met fraaije Prentverbeeldingen van RADEMAKER. SCHAGEN, *Alkmaars Lof.* FORREEST en VISSER, *Beſchrijvingen van 't Beleg.* EIKELENBERG, *Alkmaar en zijne Geſchiedenisſen, vervolgt door* BOOMKAMP, beiden in 4to, met pl. (waar van wij, onder 't Letterkundig gedeelte, op de bijzondere Art. verſlag zullen geeven.) *Historiesch Verhaal van Alkmaar, op naam en last van de Regeering*, 1610 *in druk gegeven.* BOOMKAMP, *Alkmaarsch Stedenrecht*, in 4to.

ALLAMONT, (*Eugenius Albertus d'*) Heer van *Melandrij, Sart, Blaignij*, enz. de vijfde Biſchop van *Roermond*, en daar na, door Paus ALEXANDER DEN ZEVENDEN, aangeſteld tot Apoſtoliſchen Vicaris van 't Biſdom van *'s Hertogenbosch*; welk Ampt hij, van het Jaar 1662 tot 1666, met grooten lof, wegens zijne uitmuntende bekwaamheden, bekleedde. Door de *Staaten van Holland* werd hem, zelfs in zijn plechtgewaad, alle eere en achting beweezen. In het laatst gemelde Jaar tot Biſchop van *Gend* aangeſteld zijnde, ſtelde hij zijn Vicariaat in handen van den Paus. Onze EUGENIUS ALBERTUS was de tweede Zoon van JAN, Baron *d'Allamont*, een edelmoedig' en dapper' Krijgsman; van moeders zijde was hij afkomſtig van de beroemde Graavin van *Merode* en *Warœux*, die bij de Prinſen van den Lande in zulk

zulk een achting was, dat zij deezen EUGENIUS ALBERTUS, als den Zoon van AGNES, uit hunnen naam ten Doop hebben laaten houden, en na hunnen naam noemen.

Na dat EUGENIUS ALBERTUS zijne Studien in de Filosophie en Rechten, te *Leuven*, voleindigd had, verkreeg hij, in het Jaar 1653, eene Prebende in de Cathedrale Kerk van *St. Lambert* te *Luik*, en werd het Jaar daar aan Priester.

Voorts tot Bisschop van *Roermonde* verkoozen zijnde, werd hij, te *Mechelen*, in de *Groote Kerk*, met veel pracht, op den 24 Augustus 1659, ingewijd, door ANDRIES CREUSEN, Aartsbisschop van *Mechelen*, ten overstaan van JAN VAN WACHTENDONK, Bisschop van *Namen*, en ZACHARIAS DE METZ, Bisschop van *Tralles*, en Apostolischen Vicaris der *Nederlanden*.

In 't Jaar 1666 vertrok hij naar *Gend*, als de negende Bisschop. Ter verrigting van eenige zaaken, naar *Spanje* gereisd zijnde, overleed hij aldaar, op den 28 Augustus 1673; zijn lighaam en ingewand werden te *Madrid* begraaven, maar zijn hart overgevoerd naar zijne Cathedrale Kerk, waar in hij reeds een marmeren Tombe voor zig had laaten oprichten. Bij dezelve vind men tweederleie Graffschriften ter zijner eere: het eene op de Tombe zelve, en het andere boven den Grafzerk. Wij zullen alleen de Nederduitsche vertaaling van het eerstgemelde opgeeven, luidende aldus:

TER EERE GODS.

EUGENIUS ALBERTUS D'ALLAMONT,
Graaf van Brandeville, Heer van Melanderij, enz.
Uit eenen Edelen stand, Kanunnik der Cathedrale
Kerke van Luik, verkoozen tot vijfden Bisschop
van Roermonde, daar naa, hij 't openstaan
van den Bisschoppelijken Stoel, Gene-
raal Vicaris van 't Bisdom van
's Hertogenbosch.
Eindelijk de IX. Bisschop van Gend.
Heeft, als die den dood steeds voor oogen hieldt, zig
in zijn leeven, dit Graf toebereid.
De konst en waarde heeft hij 'er bijgevoegd, op dat
het zoude verstrekken tot een Sieraad, niet voor
zig, maar voor zijne Kerke.

Leer Wandelaar,
Dat gij, om niet van den Dood verrast te worden,
denzelven ſtreds voor oogen houdt.

Op den Grafzerk, ziet men de Wapens van zijn Vaderlijk en Moederlijk Geſlacht, zijnde de *eerſte* deeze: ALLAMONT, PAVANT, GUSTINE, FIQUEMONT, LENONCOURT, HURUNCON, CHOSEUIL, ROIJE; de andere, MERODE, WARFUSÉ, THINANT, GHISTELLIS, HARCHIES, WISSOCQ, LIEDEKERKE en VAN DER GRACHT. Vader ANTONIE D'AUBREMONT, Doctor in de Theologie te *Leuven*, deed op hem (wiens ſpreuk was: *Zijt geduldig*) den 14 Januarij 1674, eene deftige Lijkrede.

ALLART, (*Hendrik*) Schepen te *Leeuwaarden*, was, nevens veele anderen, genoodzaakt uit de Stad te wijken, om zwaarder onheil te ontgaan. Hij voegde zig toen, misſchien, bij zijne Stadgenooten, die de wijk naar *Groningen* namen, met den toeleg om zig van die Stad te verzekeren. Zijn Stamgenoot, UBIUS ALLART, gaf mede doorſtaande blijken van zijne liefde voor het Vaderland, ſchoon deeze alleen als Tekenaar van 't Verbond bekend is.

ALLER, een oud Adelijk goed, een weinig Zuid-Oostwaards van het hier onder gemelde *Ouden Aller*; zijnde dit een oud Heeren Huis, ſtaande in een drooge Graft.

ALLER, of den OUDEN ALLER, een Riddermatig Huis op de *Veluwe*, in *Gelderland*, één mijl van *Putten* en van de *Zuider Zee*. Het tegenwoordige is een modern deftig Gebouw, leggende rondsom in een graft, over welke men, met een Steenen Brug, toegang heeft, die in 't Jaar 1723 aangelegd is. Ook heeft dit Huis nog eene breede buitengraft, welke, langs den kant, met ſierlijke Boomen beplant is. Het is begerechtigd met een Leenkamer, waar van eenige Leenen afhangen; een bewijs, dat het voorheen aan een Adelijk geſlacht heeft behoord. Duidelijk kan men zien, dat dit Huis op de Grondvesten van een oud Kasteel gebouwd is.

ALLERHUIZEN. Dus was, volgens een Handvest van Bisschop HENDRIK, in 't jaar 1265, de naam van een Huis omtrent *Amersfoort*, het welk de oudheid des tijds, te gelijk met den naam, vernietigd heeft.

Zie ALTING, *Not. Germ. Inf.* p. 11.

ALLERSMA; zie ALDERSMA.

ALLERTSZ, (*Andries*) een der beroemdste *Leijdenaaren*, geduurende het strenge beleg dier Stad, welke den gewigtigen post van Kolonel en Kapitein over de Burgers en Soldaten aanvaard had, en die, in een uitval, met vijf en twintig of dertig Man, dapper strijdende, met drie of vier Soldaten, het leeven liet.

Zie BOR, VII. Boek, fol. 22.

ALLEUZEN; zie ALEUSEN of *Aloezsen*.

ALLINGAWIER, een der zeven en twintig Dorpen van de *Friesche* Grietenij *Wonseradeel*, in 't Kwartier van *Westergo*, behoorende in het Kerkelijk bestier onder de Klasis van *Bolswaard* en *Workum*, en word bediend door den Predikant van *Exmorra*, dat met dit Dorp gecombineerd is; het heeft 22, en *Exmorra* 24 stemmen. Voor een landdorp, heeft de Kerk van *Allingawier* een bij uitsteekendheid zwaaren toren, hoedanig men, ten platten lande, zelden aantreft; zie WINSEMIUS.

ALM, een Riviertje, weleer stroomende in de groote Zuid-Hollandsche Waart, daar *Alm*, *op Alm*, *ut Alm*, *Almkerk*, *Almstein*, *Almvoet*, hunne naamen van ontleenden; even als *Eemkerk*, *Eemstein*, van de Rivier de *Eems*; zie HALMA.

ALMARI, *Almere*, *Alchmere*, een naam, verkeerdelijk aan *Alkmaar* gegeeven. Zekerder verstaat men hier door de *Haarlemmer Meer*, waarin een Eilandje, de *Vennep* genaamd, nog den naam van een oude Stroom, *Vennepa*, welke bij *Almere* geplaatst wordt, bewaart. Het is bekend, hoe, in de oude schriften, van een Stroom of Water *Almere* gewaagd wordt. De geleerde MENSO ALTING zegt daar van: ALMERE is ook een Kerk,

die van Keizer OTTO DEN GROOTEN, in het Jaar 948, hier het Koninklijke recht van Visschérij, met de opkomsten, *Coggeschuldt* genoemd, bekoomen heeft; zijnde een soort van Tol, geleid op de Scheepen, die de groote Zee bevaaren: welke Scheepen, ten tijde van MELIS STOKE, *Coggen* genoemd wierden. Naderhand maakt gemelde Keizer hier melding van, in een Handvest van 't Jaar 953. De *Blaffert* der Kerkelijke Goederen van *Utrecht*, doet daar bij, de tienden der Zegens of Netten, en wijst de plaats aan, nevens de Watering de *Vennip*, dat zig in 't *Haarlemmer Meer* stort. En dit is de grond der bedenking, waar door deeze Meer, bij de Ouden, *Almeere* genoemd is; ten minste een groot deel daar van. Andere verhaalen, dat ROLLO *de Noorman* bij het water *Almere* stond, als hij *Radboud*, die aan de *Walcherschen* hulp wilde toebrengen, verdreven had; en aldaar de moedige *Friezen*, na dat die weder op hem aanvielen, deerlijk havende.

Zie ALTING, p. 11. HEDA, *in* BALDRIK *en* OCHHALD. *Oudheid van Amstelland*, bl. 316.

ALMELO, eertijds eene aanzienlijke Stad, in de Provintie van *Overijssel*, in het Landschap *Twenth*, welke, in den Oorlog met *Spanje*, zo veel geleden heeft, dat zij van eene Stad in een Vlek veranderd is; waarom het, in 't Jaar 1672, door de *Munsterschen* en *Franschen* zeer gemakkelijk bemagtigd werd. Dit thans openleggend Steedje, gelegen langs een Beek, komende van *Oldenzeel*, en die twee mijlen van daar in de *Vijdre* valt, is zeer wel bewoond en bebouwd. De oudheid van *Almelo* blijkt uit een Handvest van HENDRIK, Bisschop van *Utrecht*, van 1260, waarin van deeze plaats reeds gewag gemaakt word.

Tegenwoordig is het nog eene Hooge en Vrije Heerlijkheid, en de eenigste van dien aart, die in deeze Provintie gevonden wordt, behoorende aan 't geslacht der Graaven van RECHTEREN. De geleerde BACHIENE geeft ons een bericht van eenig verschil, in onze dagen, over 't bezit dezer Heerlijkheid ontstaan; hier in geleegen:

„ Graave *Adolf Filip Zeger van Rechteren*, tot *Almelo*, had bij zijne Gemalinne, eene geboorene Gravinne van *Izenburg* en *Martenborn*, verwekt twee Kinderen.

L

I. Eenen Zoon, *Fredrik Reinhard Burchard Rudolf* genaamd, welke in zijne Jeugd, in *'s Hage* aan de Kinderziekte overleed.

En II. eene Dogter, *Sophia Carolina Florentina* genaamd, die eerst ten Gemaal had Heer *Johan Everhard Adolf*, Graave van *Rechteren*, *Limpurg* tot *Rechteren*; uit welk Huwelijk voortkwamen drie Zoonen: 1. *Joachim Adolf*, Kapitein in 't Regiment Voetvolk van den Heere Prinse van *Nassau Weilburg*. 2. *Fredrik Lodewijk Christiaan*, Kapitein in 't Regiment-Dragonders van Prins *Fredrik van Hessen Kassel*. En 3. *Fredrik Reinhard Burchard Rudolf*, Vaandrig in het Regiment Hollandsche Gardes te Voet.

Gemelde Graave van *Limpurg* tot *Rechteren*, in het Jaar 1754 overleeden zijnde, is zijne Weduwe in het Jaar 1758 hertrouwd met Graaf *Johan Reinhard Burchard Rudolf*, oudsten Zoon van den Graaf *Fredrik Willem van Rechteren* tot *Noord Deuringen*, die de tweede Broeder was van Graaf *Adolf Filip Zeger van Rechteren* tot *Almelo*; deeze den 4den November 1771 overleeden zijnde, zo stelde zig deszelfs eenige overgebleevene Dogter, Gravinne *Sophia*, terstond in 't bezit der Heerlijkheden *Almelo* en *Vriesseveen*. Dan hier tegen verzetten zig met alle magt de Graaf *Reinhard Burchard Rutger van Rechteren* tot *Gramsbergen* en *August Hendrik Christiaan van Rechteren* tot *Rhaan*, vermeenende dat gemelde Gravinne daar toe niet gerechtigt was, uit krachte van zeeker eeuwigduurend *Fidei Commis*, door haaren Grootvader, Grave *Adolf Hendrik van Rechteren* tot *Almelo*, voorheen staande 't Huwelijk van zijnen Zoon vastgesteld; waarbij de Vrouwelijke afstammelingen, van de opvolging uitgesloten wierden, zo lang als 'er Mannelijke afstammelingen zouden overig zijn. De Gravinne van *Rechteren*, daar en tegen grondde haar recht op de *Huwelijksche Voorwaarden*, (die na de Overijsselsche Wetten, alle andere verbintenissen te niet doen) namelijk die van haar eigen Ouders; in welke Graaf *Adolf Henrik van Rechteren* tot *Almelo*, (dezelve die daarna 't gemelde *Fidei Commis* gemaakt heeft,) de opvolging plegtiglijk belooft aan de Kinderen, (zonder bepaaling van Mannelijke of Vrouwelijke) van zijnen Zoon Graaf *Adolf Filip Zeger*, te verwekken bij deszelfs Gemalinne, de voornoemde Gravinne van *Izenburg*

Ma-

Martenhorn; zijnde dit den grond des verſchils, waar over de Proceduuren zo mij bericht is nog hangen."

Zuidwaards van het Vlek legt een fraai Kasteel, het *Huis te Almelo* genaamd, waarop de Graaflijke Familie haar verblijf houdt. De Inwooners hebben, voor een groot gedeelte, hun beſtaan van het Linnenweeven en bleeken; veele van hun zijn gewoon, niet alleen in de andere Provintien, maar in verre Landen te reizen. Roomschgezinden vind men aldaar in het geheel niet; maar te talrijker is de Hervormde Gemeente, die door twee Predikanten bediend wordt; ook zijn aldaar veele Doopsgezinden, die 'er hunne Kerk en Leeraar hebben. De Regeering van deeze Plaats beſtaat uit vier Burgemeeſteren, benevens één Secretaris en twaalf Gemeenslieden.

Ten Noorden van *Almelo* lag eertijds een Klooster, dat aan de *H. Catharina* gewijd was, en bewoond werd door Geestelijke Dogters, die naar den derden regel van de Orde van ST. FRANCISCUS leefden, en onder het zogenaamde Kapittel van *Utrecht* ſtonden. Dit Klooster had zijn begin genomen, op het einde der dertiende Eeuw. Op de plaats, daar het naderhand ſtond, is het eerst gebragt in het Jaar 1407, wanneer JOHAN HILBING, toen Pastoor van *Almelo*, vrijheid kreeg van BEATRIX VAN ALMELO, en haaren Zoon EGBERT, den grond in Erfpacht te geeven aan Broeder JOHAN VAN UMMEN, Overſte van *St. Jans Kamp*, welke dien naderhand aan de gemelde Nonnen overgaf, welke, in 1409, onder het beſtier van ALEIDIS HELBING ſtonden. Deeze overgifte wierd, in 1414, door Biſchop FREDRIK van *Utrecht*, goedgekeurd.

Ten tijde van de Abtdiſſe PAULA KNOOPS, in 1665, werd de grond, met de Gebouwen, aan den Heer van *Almelo* gegeeven, die, van de ſteenen, zijn nabuurig Heeren-Huis en Paardenſtal deed metzelen. Aan de Nonnen, die het, ten getale van agt en twintig, nog bewoonden, werd, door den Ridderſtand, een ſomme van 12000 Guldens toegezegd. De verdreevene Nonnen plaatſten zich, in 't gemelde Jaar 1665, op 't *Glaan*, dicht aan *Twenth*, en noemden zulks *Mariaas vlugt naar Egipte*.

Zie *Oudheden van 't Bisdom Deventer*, II. Deel, bladz. 310—313, enz.

ALMA,

ALMA, (*Eilard van*) geboortig in *Friesland*, werd, door eigen oeffening, een zeer ervaaren Man in de *Griekſche* en *Latijnſche* Taalen; en had ook den roem van een bekwaam Dichter te zijn; waar van men zijn *Latijnsch* Dichtwerk, *den Reuzenſtrijd*, tot bewijs biibrengt; welk Dichtſtuk, een Jaar na zijn overlijden, in 4to gedrukt werd, onder den Titel *Bellum Giguntum*, enz. in 1587. Hij werd met een Lijkdicht vereerd, door LUDOLF VAN DEVENTER, voerende tot opſchrift: *Memoriæ & Honori Præſtantiſſimi Poëtæ* EILARDI *ab* ALMA.

Zie *Suffridi Petri Deſcript. Friſiæ.*

ALMAREZ, (*Judocus van*) van geboorte een *Brabander*, uit het Dorp *Londerzeel*, was zo ijverig voor den Godsdienst, dat hij daar voor alles verliet, den Monnikskap aannam, en in 't Klooster der *Franciscaners* ging. Daar na werd hij Priester, en bediende de Kerk te *Zepteren*, en eindelijk Biechtvader van 't Nonnenklooster te *Steijnaart*. Zijnen overigen tijd beſteedde hij aan Godgeleerde Studien, en 't ſchrijven van Boeken, die men bij ZWERTIUS, in zijn *Athenæ Belgicæ* vindt opgenoemd.

ALMELOVEEN, (*Theodorus Janſonius van*) werd geboren, den 24 Julij 1657, ten tijde dat zijn Vader, JOHANNES VAN ALMELOVEEN, Predikant te *Zegveld* en *Mijdrecht* was. Zijne Moeder was MARIA JANSONIUS; deeze liet geene Mannelijke Erfgenaamen naa: waarom zijn naam door zijne Neeven werd aangenomen. Na dat THEODORUS, in de laage Schoolen, door bekwaame Meesters, onderweezen was, vertrok hij, 1676, naar *Utrecht*, alwaar hij het onderwijs genoot van den vermaarden GRÆVIUS, DE VRIES, LEUSDEN, VALLAN en MUNNIKS. In 1680 werd hij Doctor in de *Geneeskonst*, waarna hij zig te *Amſteldam*, ter oeffening van die Weetenſchap, nederzette. In 1687 begaf hij zig in den Echt, met ALETTA CATHARINA IMMERZEEL, wier Vader de Burgemeesterlijke waardigheid te *Gouda* bekleedde, werwaards hij zig ter woon begaf, maakende aldaar een grooten naam, door het uitgeeven van verſcheiden Boeken. In 't Jaar 1697, werd hij te *Harderwijk* tot Hoogleeraar, in de *Griekſche* Taal en Hiſtorien, beroepen, en in 1702 in de Geneeskonst, met welke waardigheid bekleed, hij, in het Jaar 1712, te *Amſteldam* overleed,

leed, uitmuntende een menigte Schriften. Alle de Uitgaven van QUINTILIANUS had hij aan de Academie te *Utrecht*, en zijne andere Boeken, die zeer veelen waren, aan Heer HENDRIK VAN SIJPESTEIJN, bij uitterſten wille, vermaakt.

Zie L. VAN BENTHEM, *in zijne Nederl. School- en Kerkſtaat*, die eene opzelling doet van 's Mans Schriften, welke hij te *Gouda* in 't licht gebracht had, *II. Deel*, IV. Hoofdſt. bl. 444 en 445.

ALMELOVEEN. (*Johannes ab*) Van deezen bezit ik een zeldzaam afbeeldzel, in zwarte Konst, door J. ALMELOVEEN; doch heb van hem niets anders konnen vinden.

ALMEN, een Gerechtsbank, onder 't Schoutsampt van *Zutphen*. Toen, in het Jaar 1574, op gantsch *Gelderland* en *Zutphen*, een belasting geleid werd van 75000 Guldens, werd het kwartier van *Zutphen* (een der vier kwartieren van 't Vorſtendom,) op 14476 Guldens geſchat. Tot deeze ſomme moest het Schoutsampt van *Zutphen*, eene der zeven verdeelingen van het gemelde Kwartier, opbrengen 1773 Guldens, 12 ſtuivers en $2\frac{1}{2}$ penningen; waar in *Almen* en *Gorzelen* te zamen werden belast met 664 Gl. 19 ſt. 2 penn. Dus verre HALMA. Wij voegen hier bij, dat *Almen* geleegen is aan den *Berkel*, een groot half uur boven *Zutphen*; het is een zeer klein Dorp, alwaar een Gereformeerde Kerk en Predikant is. In deszelfs omtrek vindt men een Adelijk Huis, *Eeze* genaamd, van welke beide twee fraaije gezichten, naar DE BEIJER, door SPILMAN, in 't Koper gebracht zijn.

Zie RAIJ, *Woordenboek der Aardr.* VAN DER HOUVE, *Handv. Kronijk; Staat der Nederl.*, III. Deel, bl. 290.

ALMENUM. HALMA en veele oude Schrijvers verhaalen, van dit *Frieſche* Dorp, waar aan *Harlingen* zijnen oorſpronk zou verſchuldigd zijn, veel beuzelaal, welke wij met ſtilzwijgen voorbijgaan; alleen aanmerkende, dat uit hoofde van het afſpoelen der ſtad *Harlingen*, aan den Zeekant, dezelve tot zo verre oostwaard naar *Almenum* is uitgezet, dat de Parochie Kerk van dit dorp binnen de ſtads wallen getrokken is; en nu de ſtads Hoofdkerk is, dragende nog den naam van de Dom van *Almenum*.

num. Men wil dat deeze Kerk nog aan dit dorp behoort; dit is zeker, dat de Eigenërfden, als zij iets bij ſtemmen moeten beſlisſen, in dezelve vergaderen, bedraagende deszelfs ſtemmen 14 in getal; zie verder HARLINGEN.

ALMERS, een Adelijk huis in de Provintie *Groningen*, in de nabuurſchap van 't Dorp *Uithuizen*.

ALMEERK, een dorp in 't Drostämpt *Altena*, onder het Steedje *Woudrichem* of *Workum*, hebbende op zig zelfs een Kerk, die voorheen een groot gebouw was, en Predikant, ſtaande onder de Klaſſis van *Cornichem*. Men zegt dat dit Dorp, het welk zeer volkrijk is, zijnen naam van de Rivier den *Alm* heeft. Nabij *Almkerk* legt de *Altenaaſche Heuvel*, welke, in de overſtrooming van 1740, een bekwaame wijkplaats voor menſchen en beesten was. De Ambachtsheer van dit Dorp was, in 1774, de Heer en Mr. ALBERT FABRICIUS, Raad en Schepen der ſtad *Haarlem*.

ALMKERK, voorheen een Dorp in de groote *Zuid-Hollandſche Waard*, doch benevens veele andere, door den meergenoemden Watervloed van 1421, verſlonden, waar van eenige naderhand het hoofd weder boven water hebben geſtoken. Volgens oude verhaalen, zou Biſchop SWIBERTUS, een nazaat van WILLEBRORDUS, hier allereerst de Heidenën gedoopt, en tot het Christen geloof gebragt hebben. Ook was aldaar, in laater tijd, door eenen REINOUT MENNEBODEN, een Klooster van Reguliere Kanunniken geſticht, het welk, om gemelde overſtrooming, naar *Zwijndrecht* zoude verplaatst zijn.

Zie VAN DER HOUVE, *Handv. Kronijk; Oude Holl. Chronijk*; BALEN, *Beſchrijving van Dordrecht*, bl. 693. *Oudh. van Zuid Holland*, bl. 222.

ALMONDE, mede weleer eene Ambachtsheerlijkheid, in gemelde *Zuid-Hollandſche Waard*, die ook het zelfde noodlot, als *Almkerk* en andere, heeft ondergaan. Zij lag ten Oosten van *Hoekneſſe*, ten Zuiden van *Drimmelen*, ten Westen van *Dubbelmonde*, en ten Noorden ter *Halve Maaze*, tegen den mond der Ri-

Rivier den *Alm*, en had de groote van 1291 Morgen. Deeze Heerlijkheid, naderhand het hoofd weder opgeſtoken hebbende, heeft de eer gehad, dat Prins FREDRIK HENDRIK daar mede is verlijd geweest.

Zie HALMA, volgens KEMP, p. 217; GOUDHOEVEN, fol. 152; VAN LEEUWEN, fol. 183; VAN DER EIJK *Handv. van Zuid Holland*, bl. 44.

ALMONDE. Van dit aloud geſlacht ziet men, bij GOUDHOEVEN en VAN LEEUWEN, de Lijsten; doch beiden zeer gebrekkig: want elders vind ik melding gemaakt van twee bijzondere Heeren van ALMONDE, die den voornaam van HENDRIK droegen; de eene had eene Dogter BETALDA, die gehuwd was aan Heer PIETER VAN LEIDEN, welke leefde in 't Jaar 1368; de andere, eene Dogter ADRIANA, die ten Man hadde GERRIT VAN DER LAAN, Zoon van den *Haarlemſchen* Burgemeeſter NICOLAAS VAN DER LAAN, in 1578. Ook nog van eenen anderen, vereenigd met het aanzienlijk geſlacht der MEERMANNEN. Van welke beide, bij opgemelde Schrijvers, geen gewag gemaakt word. Veiligst oordeelden wij het hierom, de *Geſlachttafels* uit te ſtellen, tot dat ons iet volledigers ter hand gefteld worde.

ALMONDE, (*Jacob van*) Hoog-Heemraad van *Delft en Schieland*, Stadhouder der Leenen van *Lek en Polaanen*, was eigenaar van de Hofſtede *Wena*, in *Maasland*, en van *Altena*, buiten *Delft*. Hij had ter Vrouwe CATHARINA RVERSDIJK. Hij was Raad in den Hove van *Holland*, zedert het jaar 1478 tot in 1505, wanneer hij overleed.

ALMONDE, (*Abraham van*) geſprooten uit het aloud geſlacht van dien naam, werd, op zijn vaderlijk ſlot, *Altona*, bij *Delft*, gebooren. Zijn Vader was JOHANNES ALMONDE, gehuwd aan PETRONELLA VAN DER WERVEN, afkomstig uit het Edel geſlacht van dien naam. De Vader van JOHANNES ALMONDE was de Zoon van JACOBUS ALMONDE, die, in zijn leeven, *Preſident van 't Hof van Holland* was. Deez ABRAHAM VAN ALMONDE, zijne letteroffeningen voleindigd hebbende, werd geroepen tot verſcheiden aanzienlijke Ampten. Dikmaals vindt men zijnen naam op de lijst

der

der Burgemeesteren van *Delft*, als mede op die der Hoog-Heemraden van *Delfland*; ook bekleedde hij den rang van lid in 't Kollegie der Staaten van *Holland*, als Raad ter Admiraliteit te *Rotterdam*, en met geen minder roem, in 1592, den aanzienlijken titel van Curator der *Leidſche* Academie, welke waardigheid ook onder 's mans afbeelding ſtaat. Om zijne *Hollandſche* zedigheid en oprechtheid werd hij van elk bemind, en daalde met dien roem ten grave, in 't jaar 1594.

ALMA *Academiæ Leidenſis*; waar in ook 's mans afbeelding ſtaat, naderhand bij van der Aa in fol. uitgegeven. VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 845.

ALMONDE, (*Philips van*) L. Admiraal van *Holland en Weſtfriesland*, werd, in den *Briel*, in 't jaar 1646, uit een aanzienlijk en bekend geſlacht geboren. De Vice-Admiraal WITTE WITTEZOON, in 't jaar 1658 in den *Zond* geſneuveld, was zijn Oom. In 't jaar 1665 werd hij, na alvoorens vier jaaren de Zee bebouwd, en verſcheiden proeven van dapperheid en bekwaamheid gegeeven te hebben, Luitenant op het ſchip van Kapitein KLEIDIJK, die mede zijn Oom was, en een man, wiens nagedachtenis lof verdient, om reden dat hij, daar anderen hunnen plicht ſchandelijk verwaarloosden, zig als een man van Eer en Moed betoonde, wiens voorbeeld door ALMONDE gevolgd werd. Want geduurende de Ziekte van zijnen Oom, was hem het ſcheepsbeſtier aanbevolen, en gedroeg hij zig zodanig, dat het hem tot hooger bevordering ſtrekte, en hij vervolgens Kapitein werd op 't ſchip *Dordrecht*, voorheen door gemelden KLEIBERG gekommandeerd. Kort daarna werd hij, met dit en nog 10 andere ſchepen, tot herſtelling van geleedene rampen, en geneezing der zieken, naar de Havens van den Staat opgezonden.

In 't volgende jaar 1668, in den beroemden Zeeſlag van den 11, 12, 13 en 14 Junij, voerde hij het zelfde ſchip, en was daar mede onder het eerſte Esquader van den Luitenant Admiraal DE RUITER. Tot zijnen Lof behoeft niets anders gezegd te worden, dan dat zijn gedrag zijne jaaren te boven ſtreefde. Onder 't Artikel ZEESLAGEN zullen wij nader aanwijzen, welk een gevoelige neep den *Engelſchen* daar bij werd toegebracht, die

nog ſterker zou geweest zijn, zo niet een zwaare mist de *Hollanders* belet had, hunne vijanden te vervolgen. ALMONDE deelde in den lof, daar bij behaald. In de verdere Zeeſlagen, in dat Jaar voorgevallen, was hij zig zelven altoos gelijk, in beleid en dapperheid, ten behoude van 't Vaderland, ſchoon alle de onderneemingen niet even gelukkig ſlaagden; welke, echter, dubbel vergoed werden, in 't volgende jaar, met dien gloririjken togt en landing op *Chattam*, waar door *Engeland*, als verbaasd, den vrede te *Breda* kwam ſluiten.

In 't noodlottig jaar 1672, vond ALMONDE, nevens andere dappere Mannen, dubbele ſtoffe om te toonen, hoedanig een geest hem bezielde. Hij voerde het ſchip *Wasſenaar*, met zestig ſtukken geſchut, en bemand met 290 zo Matroozen als Soldaaten; met deeze verrigtte hij eene daad, die den naam van dapper verdiende. In den vermaarden Zeeſlag van den 7den Junij, waar aan de vrijheid van Nederland grootendeels hing, waren, in 't hevigſte van 't gevecht, vijf *Engelſche* ſchepen van de blaauwe Vlag te loefwaart boven den Admiraal DE RUITER geraakt, die, met twee Branders, de vertooning maakten, op hem te willen afkoomen: ALMONDE alleen, met nog één Snaauw, hield zig zeer nabij agter hem, terwijl de andere Schepen verder afgeſcheiden waren. De Branders zetteden het op DE RUITER aan; doch onze Held plaatſte zig tuſſchen dien Zeeheld, en de Branders. DE RUITER zou dezelve op zijn geſchut hebben moeten ontvangen, naardien beide zijne ſloepen in den grond, of aan ſtukken geſchooten waren; ALMONDE zocht hun aftekeeren; doch wat moeite hij, met zijn geſchut en ſloep, ook deed, kon hij, evenwel, niet beletten, dat de eene Brander in zijn Bezaans wand vast raakte, zo dat hij voor verlooren gerekend werd: zijn moed en arbeidzaamheid, echter, die hem zijn wand deeden kappen, verlosten hem van den Brander, die toen achterom drijvende, vruchteloos door eigen vuur verteerde. De tweede Brander, dit ziende, liep agter DE RUITER om; waar door hij van het dreigende gevaar verlost werd.

In de maand September des jaars 1673, werd ALMONDE Kommandeur van eene vloot, voor *Goeree* leggende, en in de maand October Schout bij Nacht, voor 't Collegie ter Admiraliteit van *Rotterdam*. Na dat, in 't jaar 1676, de Admiraal DE RUITER om-

omtrent *Palermo*, geſneuveld, en de tijding daar van, door den Predikant WESTHOVIUS, in 't Vaderland gebracht was, ontving onze Schout bij Nacht ALMONDE last van den Staat, om terſtond, over Land, naar *Napels* te reizen, werwaards de Vloot, met het Lijk van den Admiraal, gekeerd was, aldaar het bevel over de Vloot te aanvaarden, en twee Schepen, met het gemelde Lijk, op te zenden; welke order, echter, naderhand, veranderd werd.

ALMONDE kwam, op den vierden September, te *Napels*, en gaf aan de Kapiteinen bevel, zig van alles ten ſpoedigſten te voorzien, om zee te konnen kiezen, en de Vloot, die derwaarts kwam, te gemoet te zeilen. Doch, op den vierden October, onder zeil gegaan, en, den 3den der volgende maand, in de Baaij van *Cadix* gekoomen zijnde, ontving hij order, met de vloot, naar 't Vaderland te keeren. Den agttienden daar aan volgende ſtak hij, dienſvolgens, in Zee, en kwam, met het Lijk van DE RUITER, den tienden December, voor 't Vaderland. Weer en wind beletteden het binnenloopen, en noodzaakten hem, na de Havens van *Engeland* over te ſteeken, alwaar hij moest blijven leggen, tot in de maand Januarij van het volgende jaar: niet vóór den 30ſten dier maand kwam hij op de Ree van *Helleveetſluis* voor anker. In het zelfde jaar, bracht ALMONDE niet weinig toe tot de zege, door C. TROMP, op de *Zweedſche* magt behaald, waar door zij *Denemarke* buiten gevaar ſtelden. Beroemd maakte zig onze Zeevoogd door den tocht naar *Engeland*, met den Prins *van Oranje*, in 't jaar 1688. Grooter roem, nogthans, behaalde hij, in den ſlag tegen en ten nadeele van den *Franſchen* Vlootvoogd TOURVILLE, op de hoogte van Kaap *La Hogue*, in 't jaar 1692, waar van de gelukkige uitkomst aan ALMONDES oordeel en goed beleid word toegeſchreeven. Want, in den Krijgsraad der *Engelſche* en *Nederlandſche* Vlooten, goedgevonden zijnde, dat de Admiraal RUSSEL eene Expreſſe zou afzenden, ten einde de laatſte bevelen der Koninginne te vraagen, ſtelde ALMONDE voor, middelwijl naar de *Franſche* kust over te ſteeken. RUSSEL bewilligde in dien voorſlag, en deed de Vloot nog dien eigen nademiddag onder zeil gaan. Daags daar aan hadden zij 't geluk, den gemelden Admiraal TOURVILLE zodanig te ſlaan, dat *Frankrijks* zeemagt, door 't verbranden van 12 haarer kloek-

kloekſte ſchepen, vernield, de overige uit zee gejaagd werden, en onze vlooten de Heerſchappij op zee behielden. Van zo veel gewicht was deeze ſlag, dat men reekent, zedert den zeeſlag, door DON JAN, bij *Lepante*, in 't jaar 1571, aan de *Turken* geleverd, geen groter overwinning, op éénen dag, bevochten te zijn. Uit de gevangenen verſtond men, dat de Koning, door drie onderſcheidene vaartuigen, aan TOURVILLE order gezonden had, om met de vloot naar *Brest* te zeilen, en zig in geen gevecht met den vijand in te laaten. De gelukkige uitſlag van dien zeetogt zou gemist hebben, ware niet de raad van ALMONDE opgevolgd.

Niet minder lof en eer heeft deeze Zeeheld behaald, in de zo befaamde togten, naar de *Franſche* en *Spaanſche* Kusten, inzonderheid in de verovering en vernieling van de *Spaanſche West-Indiſche* Vloot, in *Vigos*; als ook van de *Franſche* Eſquaders aldaar, onder den Heer DE CHATEAURENAUD, van welken men in de Vloot met zekerheid onderricht was, dat hij te *Vigos* was ingelopen. Schoon de *Engelſche* Admiraal ROOKE, neevens de meeste *Engelſche* en *Nederlandſche* Vlag-Officieren, om dat het faiſoen te verre verlopen was, aandrongen op het gevaar, om op die gevreesde Kust, in de Maand October, de *Spaanſche* en *Franſche* Vloten aantetasten, bragt, echter, de Admiraal ALMONDE in 't midden, dat hij, nu vier en twintig Jaaren geleden, aldaar geweest was, en men 'er niet meer, dan elders, te vreezen hadde; ook bewees hij de mogelijkheid der onderneeminge. Zijn voorſtel vond ingang; en de gelukkige uitkomst diende hem tot geen kleine eere. Zedert is zijn naam door gantsch *Europa* beroemd geworden.

Men vindt aangetekend, dat hij, door het donderen van het Geſchut, in zeker gevecht, de ſcherpheid van het gehoor zo verre verlooren had, dat men hem onder de hardhoorenden reekenen moest. Voorts wordt hij beſchreeven, als beleefd en minzaam van aart, eerlijk en manhaftig, doch teffens bezadigd van gemoed; en dat hij nog grooter blijken van zijne dapperheid zoude gegeeven hebben, ten minſten terwijl hij Luitenant-Admiraal was; hadde men hem vergund, met magtiger Vlooten in Zee te gaan. Maar de Staatkunde van dien tijd ſcheen het veiliger te agten, met kleine ſmaldeelen elkanderen afbreuk te doen, dan met groo-

tere

tere Vlooten de gantſche macht op de bruiſchende Wateren te waagen. Zijn leeven, dat altoos als roemruchtig zal herdacht worden, heeft hij, die zo veelmaal den dood als in den mond gelopen had, in zijn Vaderland, met een vreedzaam ſterven, geëindigd, den 6 Januarij 1711, op zijne Hofſtede *Haaswijk*, bij *Oestgeest*, in den ouderdom van 66 Jaaren en 10 dagen.

In de *Katharina Kerk* van den *Briel*, is naderhand, door de Wel Edele Heeren, PIETER en WILLEM, Zoonen van den Wel Ed. Heere JACOB VAN ALMONDE, ter eere van hun Vaders Broeder, onzen PHILIPS VAN ALMONDE, eene heerlijke Graftombe opgerigt, afgeſcheiden met een IJzeren Hek. Deeze Tombe verbeeldt een zeer ſierlijken en konſtig gehouwen Grafnaald, van fraai geäderd en verſcheidenlijk gekleurd Marmer, boven op den top van welken vertoond word het Wapen, Schild en Bord des Admiraals, met zwart Fluweel van binnen bekleed, gelijk het Wapen van deezen Held ook gezien wordt in wit Marmer, in een cirkel, uitſtekende even boven den zwarten Steen van het opſchrift; zijnde van boven overdekt met een zeer groote Zeeſchulp, met haare randen naar boven uitſteekende, omringd met eenige Vaandels, Kanon, enz. boven welke verſierſels, met de tanden naar om hoog zig verheffende, uitkomt een *Neptunus-Drietand*, van wit Marmer gemaakt.

In gemelden zwarten Steen leest men, met gouden Letteren:

MEMORIÆ ÆTERNÆ
Nobiliſſimi & Fortiſſimi viri,
PHILIPPI VAN ALMONDE,
Holl. & Westvr. Archithalaſſi;

Qui Prudentia rei navalis & militaris, conſilio, & virtute, præclariſſimorum Imperatorum Gloriam æquavit, & post graviſſimos, terra mariq. labores exhauſtos, & multa, pro Libertate & ſplendore Patriæ, fortiſſime & feliciſſime pugnata prælia, Fatalem diem, vi morbi oppreſſus, obiit in ſeceſſu Haesvicano, A. D. VI. *idus Januarii anni* 1711. *cum vixiſſet annos* 66. *dies* 10.

PETR. ET GULIELM. VAN ALMONDE,
JAC. F. F.

Patruo, optime merito, pietatis cauſa, in Patria civitate,
H. M. F. C.

Zie BRANDT, *Leven van de Ruiter*, op verſcheiden plaatzen; ALKEMADE, *Beſchrijving van den Briel*, bl. 54 en 55.

ALMSTEIN; deezen naam voerde, vóór den meergemelden Watervloed van 1421, in de *Groote Zuidhollandſche Waard*, een aanzienlijk Slot en Dorp, het welk, nevens meer andere, den naam ontleende naar de Rivier *den Alm*; het Dorp bevatte een omtrek van 1814 Morgen.

Zie GOUDHOEVEN *en* VAN LEEUWEN.

ALMSVOET, ook wel *Alsvoet* of *Alfvoet* genaamd, was mede een Dorp in bovengemelde *Zuidhollandſche Waard*, en, even als andere, vergaan in 1421. Het had in 't Oosten 't Ambacht; in 't Zuid-Oosten de Rivier *den Alm*; ten Zuiden de *Oude Maas*; ten Westen *Aleuſen*; en ten Noorden de *Graaf*. Deszelfs grootte was 1142 Morgens; en ſchoon het geheel verzand legt, worden de ſcheidingen daar van nog gekend, door de ſtreek Visſcherijen van *Almsvoet*, dewelke met den kop komt ter haiver *Maaſe*, omtrent de ſtreek van *Hoekenes*, daar een Molenſteen gezonken is, ten einde van 't Z. O. Ten Z. van dit Ambacht placht de *Alm*, komende uit het Land van dien naam, te loopen in de *Oude Maaſe*, omtrent 290 roeden Westwaards *Leendert Vaſen*-ſtreek, alwaar die Rivier eindigt en haaren naam verliest; van hier heeft dit Ambacht den naam van *Almsvoet* gekreegen.

Zie VAN DER EIJK, *Handv. van Zuid-Holland*, bl. 85.

ALOUD, Baljuw van Zuid-Holland; zie ALAND.

ALPHEN, een zeer aanzienlijk Dorp in *Rhijnland*; zie ALFEN.

ALPHEN. Dat het Geſlacht van VAN ALPHEN, in oude tijden, zo in Bra-

Brabant en Gelderland als wel inzonderheid in Holland, is bekend geweest, bewijzen, niet alleen de oude Geſchiedboeken en Chronijken; maar ook de Origineele Charters en Brieven, door de Hertogen en Graven dier Landen uitgegeven, en in derzelver Staatsregisters geregistreerd, in dewelken men verſcheide Heeren van dit Geſlacht ontmoet. ——— Het is zeker, dat dit Geſlacht van ALPHEN, even als de nagenoemde oude Hollandſche Geſlachten; naamlijk, van WATERINGEN; van MOERDRECHT; van STARRENBURG; en van WITTELNOORT; aan het zeer aanzienlijk Geſlacht van CAALINGEN, het welk reeds bij de eerſte Hollandſche Graven, die voor de Graven uit het Huis van Henegouwen in deze Landen geheerscht hebben, in grote achting was, zijnen oorſprong verſchuldigd is; als zijnde ook dit Geſlacht van ALPHEN, gelijk de voorgemelde vier andere Geſlachten uit een jonger Zoon van dat Huis van CRALINGEN geſprooten. Waarom dan ook, gelijk het Wapen van het Huis van CRALINGEN is een *Roode Sterre met acht hoeken op een Veld van Goud*; en het zelve door de jonger Zoonen uit dat Huis, die van tijd tot tijd de Hoofden van hunnen Stam of Geſlacht zijn geworden, telkens in de kleuren is veranderd; alzo door den genen, die het Hoofd van dezen Stam of Geſlacht van ALPHEN werd, is aangenomen tot zijn Wapen een *Zwarte Sterre met acht hoeken op een Veld van Zilver*; zo als dit dan mede vervolgens altijd het Wapen van 't Geſlacht van ALPHEN zonder enige verandering is gebleven tot op den huidigen dag. ——— Uit dit Huis van CRALINGEN nu ontmoet men Heer DIRK VAN CRALINGEN, Ridder, die ten wijve had Agnes van Naaltwijk Heeren Huigen dochter; en zich bevond onder het geleide van den Hollandſchen Graaf Floris den III, nevens des Graven jongſten Zoon, Heer Willem van Holland, en enige andere Edelen en Ridders, wanneer deze Graaf, in het begin van den jare 1189, den Keizer Frederik den Eerſten, bijgenaamd Barbarosſa, op zijnen Kruistocht na het Heilige Land verzelde; doch van daar, na het afſterven van dien Graaf, in het jaar 1192, te gelijk met Heer Willem van Holland en enige anderen, wederom in Holland te rug kwam: En had deze Heer DIRK VAN CRALINGEN, reeds voor zijn gezegd vertrek uit Holland, geteeld twee Zoonen, HUGO en DIRK, welker oudſte Heer HUGO VAN CRALINGEN, Ridder, meermaals in 's Lands Geſchiedboeken

vermeld, in den jare 1220. door Graaf Floris den IV. tot Baillu van Holland werd aangeſteld; en Vader was van Heer HUGO VAN CRALINGEN, Ridder, in de jare 1280. voorkomende; en Grootvader van Heer DIRK VAN CRALINGEN, die in het beleg voor Kamerlijk, het welk Graaf Willem de IV., de laatſte Graaf van Holland uit het Huis van Henegouwen, in het jaar 1339. ondernam en genoodzaakt werd vruchteloos optebreeken, ongelukkiglijk meuvelde; na bij zijne Vrouwe Lijsbeth van Hodenpijl Heeren Aernds dochter verwekt te hebben twee Zoonen WILLEM en OETZIER, van dewelken OETZIER VAN CRALINGEN, zonder mannelijk oir natelaten, is overleden; terwijl men Heer WILLEM VAN CRALINGEN op 't jaar 1374. in de Historien ontmoet; als mede in 't jaar 1390. bij de Hoog-Heemraden van Rhijnland; en 'er ook als nog voor handen is een Pergamentenbrief, houdende verdeeling en ſcheiding tuſſchen de welgemelde Heeren Broeders, WILLEM en OETZIER VAN CRALINGEN, zo wel van de *Vaderlijke* goederen, als van de *Moederlijke* goederen; en nog van de goederen, hen aangekomen van Heer ARENT VAN HODENPIJL, hunnen Grootvader; alle welke goederen zij Heeren Broeders tot op dien tijd hadden in 't gemeen bezeeten; zijnde deze Brief van den laatſten dag van Maij des jaars 1364. en bezegeld met een Groenen Wasſchen Zegel (houdende het Wapenſchild van den Huize van CRALINGEN met dit omſchrift: S. WILLEMS. VAN. CRALINGHEN. RIDDER.) aan een dubbelen franchijnen ſtaarte uithangende; en heeft deze Heer WILLEM VAN CRALINGEN door zijnen oudſten zoon GILLIS VAN CRALINGEN dezen Stam voortgeplant tot op DOMINICUS VAN CRALINGEN, die het laatſte Mans oir van dezen Stam was, en in den jare 1540, zonder kinderen natelaten, is overleden.

De andere of jongſte Zoon van Heer DIRK VAN CRALINGEN en Agnes van Naaltwijk, even als zijnen Vader DIRK genaamd, die, den naam van CRALINGEN latende, den naam van ALPHEN, naar de Hem te beurt gevallen goederen, op die zelfde wijze als zulks te voren door andere jonger Zoonen uit dat zelfde Huis was geſchied, heeft aangenoomen, en is dus geworden het Hoofd van den Stam, en 't Geſlacht van ALPHEN. Deze Heer DIRK VAN ALPHEN nu was al vroeg en nog jong zijnde, wegens zijn zeer groot verſtand en dapperheid, geraakt in gunst van den Graaf Otto van

Gel-

Gelderland, in die dagen zeer naauw verbonden met den Hollandſchen Graaf Dirk den VII.; gelijk men Hem dan ook vindt genoemd onder de Edelen, die, als Getuigen, tegenwoordig waren bij het ſluiten van het Tractaat van Vrede en Vriendſchap tusſchen Hendrik Hertog van Lotharingen en Brabant, en Otto Graaf van Gelderland, geſloten bij Leuven in de maand November van den jare 1203.

Verſcheide afkomelingen van dezen Heer DIRK VAN ALPHEN nu vindt men, zo bij de Historieſchrijvers als in de oude Charters en Lands-Registers van tijd tot tijd vermeld, uit het welk men van het vorig aanzien van dit oud Geſlacht mag oordeelen.

Dus ontmoet men al vroeg in de Veertiende Eeuw onder de Hollandſche Edelen Heer FLORIS VAN ALPHEN, die, Graaf Willem van Henegouwen, den vierden Hollandſchen Graaf van dien naam, en ook den laatſten uit dat Huis, dienende, in de maand September des jaars 1345, wanneer het Leger van dien Hollandſchen Graaf, waarmede Hij omtrent Staveren in Friesland was geland, door de Friezen bijna geheel werd verſlagen, te gelijk met een groot getal andere Edelen, en den hooggemelden Graaf zelven, het leven verloor. Ook wordt deszelfs Zoon, insgelijks (als zijn geſneuvelden Vader) genaamd Heer FLORIS VAN ALPHEN, in den jare 1363. gevonden als Hoog-Heemraad van Rhijnland, en tevens Hertog Albrecht van Beijeren, die, vermits de krankzinnigheid van zijnen Heer Broeder, den Hollandſchen Graaf Willem den V., tot Ruwaard en Voogd over dit zijn Graafſchap was aangeſteld; dienende met twee paarden: Gelijk nog die zelfde Heer, bij enen door Hem op den 17 October des jaars 1376. gegeven en met zijnen aan enen franchijnen ſtaarte uithangende Zegel van Groenen Wasſche bekrachtigden Brief, zich verbindt aan de Hertoginne van Brabant, dat Hij aan Haar zal doen goede rekening en bewijs van alle hare goederen, die aan Hem, van Haarentwegen, door Heer Diderik van Hodenpijl zijn overgeleverd en ter zijner beheering toevertrouwd, en zulks ten allen tijde en plaatſe, waar die Vrouwe Hertoginne zulks zoude verlangen: En deze Heer FLORIS VAN ALPHEN heeft, in of nabij de Stad Leijden, zijn woon-

plaats gehad, naardien de Burgers dier Stad, wanneer in den jare 1381. tuſſchen enige Hollandſche Edelen en dezelve Burgers een hevig geſchil was ontſtaan, onder hunne banier zijnde opgetrokken, het Huis van dezen Heer FLORIS VAN ALPHEN hebben beſtormd, om in het zelve enige Edelen, en onder dezen ook Heer DIRK VAN ALPHEN, dezen Heeren FLORIS Neeve, dewelken zij meenden zich aldaar te hebben verborgen, op te zoeken en uit het Huis te haalen, ten einde alle dezelven aan hunne woede op-teofferen.

Ook vindt men, dat Hertog Albrecht van Beijeren, als Graaf van Holland, de Erven van Heer DIRK VAN ALPHEN CLAESZOON VAN OUDENBURCH ontheft van alle boeten en breuken, door den voornoemden Heer DIRK VAN ALPHEN CLAESZOON, ter zake van het verzuim der Leenverheffing van alle zodanige goederen, als zijn Heer Vader CLAES VAN ALPHEN VAN OUDENBURCH van de Graafljkheid van Holland had te leen gehouden; en welke goederen Hij Heer DIRK CLAESZOON VAN ALPHEN had blijven beziten, zonder daar van het Verlij te verzoeken, zo als Hij te doen ſchuldig was; tegen den Hertog, als Graaf van Holland, begaan: en ook, dat hooggemelde Hertog wijders allen den Erven van den voornoemden Heer DIRK VAN ALPHEN CLAESZOON met deszelfs nagelaten goederen vrijelijk haar geworden en handelen naar hun believen, vermits alle dezelve Erven den Hertog wegens alle die goederen hebben voldaan; uitwijzens daar van zijnde 's Hertogen Opene Brieven van den 25 Maij des jaars 1392. ——— Gelijk dan nog, dat die Hertog, ten zelfden dage, aan Heer DIRK VAN ALPHEN HUIGENZOON, enen der Erven en Naastbeſtaanden van 's Vaders zijde van den voorgemelden Heer DIRK VAN ALPHEN CLAESZOON, overgeeft en opdraagt, als een Vrij eigen goed, zodanige Landen, Huizen, en alles wat tot dezelven behoort, gelegen in den Ambachte van Monſter in de nabijheid der aldaar zijnde Capelle, zo als al het zelve te voren door den Heer CLAES VAN ALPHEN VAN OUDENBURCH en zijn Zoon Heer DIRK VAN ALPHEN CLAESZOON, beiden hier voren gemeld, was bezeten en van de Graafljkheid van Holland te Leen gehouden geweest; terwijl insgelijks deze Heer DIRK VAN ALPHEN HUIGENZOON, voor deze overgifte en opdragt in vollen vrijen eigendom, den Hertog ook ten vol-

len,

len heeft betaald en genoeg gedaan: 't welk die hooggemelde Hertog zelfs erkent bij zijne Opene Brieven, gegeven in den Hage op den gezegden 25. dag van Maij des jaars 1392.

Als mede, dat die zelfde Hertog Albrecht van Beijeren aan den Heer DIRK VAN ALPHEN DANIELSZOON, in vrijen eigendom geeft enige Veengronden, gelegen in den Wildenveen van 's Hertogen Wildernisse van den Haarlemerhout, om daar mede te doen en handelen naar zijn vrijen wil en welgevallen; in gevolge van den deswegens verleenden Brief van den 22 April 1396. —— Gelijk nog, dat die hooggemelde Hertog dien zelfden Heer DIRK VAN ALPHENDANIELSZOON verlijdt met alle zodanige goederen, gelegen in den Ambachte van Lisse, dewelken door doode van Heer Jan Nagel aan den Hertog waren vervallen, om dezelven van Hem tot enen rechten Erfleen te houden; uitwijzens den daar van uitgegeven Leenbrief van den 20 Augustj des jaars 1399. —— Van deze nu hier voorgemelde Heeren FLORIS VAN ALPHEN; DIRK VAN ALPHEN FLORIS NEEVE; DIRK VAN ALPHEN CLAESZOON; DIRK VAN ALPHEN HUIGENZOON; en DIRK VAN ALPHEN DANIELSZOON; zijn geene Mannelijke Nazaaten bekend: gelijk ook niet van Heer ARNALD VAN ALPHEN, dewelke in den jare 1410, onder de regeering van Reijnald den IV., Hertog van Gulik en Gelre en Graaf van Zutphen, was Maarschalk van Gelderland, blijkens dezen 's Hertogen Brief van den 24 Februarij 1410.

Nog ontmoet men Heer PIETER VAN ALPHEN, wiens zoon WILLEM VAN ALPHEN de Vader was van JAN en DIRK VAN ALPHEN, welker eerstgemelde, hebbende zijne wettige Landsvrouwe, Vrouwe Jacoba van Beijeren, als Gravinne van Holland, gedient tegen haren Oom, Hertog Jan van Beijeren, en als zodanig het Huis te Poelgeest, nabij Leijden gelegen, verdeedigd; echter naderhand van dien zelfden Hertog, op den 1 April 1421, Brieven van Kwijtschelding heeft verkregen: terwijl de laatstgemelde ook van dien Hertog, bij zijne Opene Brieven van den 21 Junij 1422, andere merkwaardige gunstbewijzen heeft ontvangen. —— Verdere Afkomelingen van dezen Heer PIETER VAN ALPHEN zijn 'er niet gevonden; doch wel drie Broeders, als: DIRK; DANIEL; en JAN VAN ALPHEN. —— Van deze drie Broeders nu had de eerstgemelde Heer DIRK VAN ALPHEN een Zoon, insgelijks genaamd DIRK, die Vader was van JAN VAN ALPHEN, welke beiden, Vader

en

en Zoon, voorkomen in de Brieven van Verlij van zekere Leengoederen, gelegen in de Ambachten van Monster en Loosduinen, door Hertog Willem van Beijeren, den VI. van dien naam als Graaf van Holland, aan Claas van Reiven tot enen rechten Leen overgedragen, uitwijzens die Brieven op den 8 Maart des jaars 1414. S. C. uitgegeven. —— Ook van dezen Heer DIRK VAN ALPHEN zijn geene meerdere Afkomelingen overgebleven. —— Zo was ook de andere Broeder, te weten Heer DANIEL VAN ALPHEN, Vader van Heer DIDERIK VAN ALPHEN, ter wiens gunste de hooggemelde Hertog Willem van Beijeren zekere Woninge, Landen en toebehoren, welken Hij van de Graaflijkheid van Holland ter Leen hield, van deze Leenroerigheid onthefte en tot vrije eigen goederen verklaarde, bij zijne Opene Brieven van den 13 Maij 1416.; terwijl verders, na zijn dood, Vrouwe Margriete van Bourgondien, Douariere van Willem den VI, Hertog van Beijeren, Graaf van Holland, zijnen Zoon JAN VAN ALPHEN, verlijdt met alle zodanige goederen, als Hem van zijnen Vader Heer DIDERIK VAN ALPHEN waren opgekomen en van de Graven van Holland te leen gehouden geweest; naar luid der Origineele Leenbrieven, gegeven op den Huize van Teijlingen, op den 15 Junij des jaars 1430. —— En is deze Heer JAN VAN ALPHEN, zonder mannelijk oir natelaaten, overleden.

Betreffende nu den derden Broeder van den voorgemelden Heer PIETER VAN ALPHEN, naamlijk; Heer JAN VAN ALPHEN; van Dezen vindt men, dat Hij, in den jare 1405. en vervolgens, Hertog Willem van Beijeren, den VI. Hollandschen Graaf van dien naam, aan wien Hij altijd, ook reeds bij 't leven van Hertog Albrecht, maauw was verbonden geweest, in den Oorlog tegen Heer Jan van Arkel en zijne Helperen, heeft gediend; en dat ook die zelfde Hertog bij zijne Opene Brieven, gegeven te Haarlem op den 25 Januarij des gemelden jaars 1405. S. C. heeft geconfirmeerd en bevestigd zekere Douarie en Lijftocht, door Hem reeds te voren aan zijne Echtgenoote, Vrouwe Lijsbeth van Teijlingen, gegeven en beſprooken, om dezelve te genieten haar leven lang geduurende: gelijk dan ook nog verder deze Heer JAN VAN ALPHEN voorkomt als een afgevaardigde Bode van des gemelden Hertogs eenigſte nagelatene Dochter en Erfgenaame Vrouwe Jacoba van Beijeren, Gravinne van Holland, in een Vonnisbrief,

ge-

gegeven bij Vredemaakers van Vroon ten behoeve van hooggemelde Vrouwe Gravinne, en bezegeld door den Schout en van wegen die zelfde Vredemakers van Vroon op den 23 Februarij van den jare 1418. En welke hooggemelde Vrouwe insgelijks, nevens haren Heer Gemaal, Hertog Johan van Brabant, bij derzelver Brieven van den 22 December deszelfden jaars 1418., aan dezen Heer JAN VAN ALPHEN verpanden zekere Landen, geheeten de Pollewelijde en gelegen binnen den banne van Vroon en der vrijheid van Alkmaar, (in den voorgenoemden Vonnisbrief gedeeltelijk vermeld) en zulks tot verzekering van ene somme van CXX. goude Hollandsche Schilden, welken deze hooggemelde Persoonen bekenden aan Hem, Heer JAN VAN ALPHEN, schuldig te zijn, en beloofden Hem en zijne Erven, of recht verkrijgende, met die zelfde Landen te zullen laten handelen naar zijn welgevallen, tot dat Zij die opgemelde schuld geheel en al zouden hebben voldaan en gekweeten: en is insgelijks die zelfde Heer JAN VAN ALPHEN, nevens eenige andere Heeren Edelen uit Holland, &c. tegenwoordig geweest bij den op den 13 Februarij 1419. gemaakten Zoen tusschen hooggemelden Heer Hertog en zijne Gemaalinne, ter eenre; en Hertog Jan van Beijeren, Oom van hooggemelde Vrouwe Jacoba, ter andere zijde; ten dien dage, door tusschenkomst van den Hertog van Bourgondien, te Woudrichem gesloten. ——— Deze Heer JAN VAN ALPHEN had zes Zoonen; naamlijk: 1. DANIEL; 2. DAMAS; 3. ELBERT; 4. DIRK; 5. ROELOF; en 6. JAN VAN ALPHEN.

1. De Heer DANIEL VAN ALPHEN werd door Vrouwe Margriete van Bourgondien, Douariere van Holland, verlijdt met alle de Leengoederen, welken wijlen zijn Heer Vader ten zijnen behoeve had nagelaten, uitwijzens de daar van nog voor handen zijnde Pergamente Leenbrief, gegeven te Kaijnoit op den 26 Maij 1435. en welke Leenbrief vervolgens op den 14 Februarij 1442. S. C. door Heer Willem van Lalaing Heer van Binguicourt, als Stadhouder van Holland, uit den naam en van wegen Hertog Philips van Bourgondien, als Graaf van Holland, werd goedgekeurd, bevestigd en op nieuw verleeden: terwijl deze Heer DANIEL VAN ALPHEN, om den nood en elende, waar in het Land zich toen bevond, zo door de hevig woedende binnenlandsche onlusten, als door de zwaare beden, door den Hertog van den Lande ge-

vor-

vorderd, tot welker opbrenging de Ingezetenen volſtrektelijk buiten ſtaat waren; te gemoet te komen, op den 25 Januarij van den jare 1446. S. C., enigen zijner goederen, waar mede Hij voor omtrent vier jaren was verlijdt geworden, wederom ter Graaflijkheids Leenkamer overbragt en ten behoeve van den Hertog afſtond; zo als het bewijs daar van nog voor handen is. Vervolgens heeft hooggemelde Hertog bekrachtigd zekere *Douarie* en Lijftocht, welke Vrouwe Julianè van Wairde aan haren Gemaal, dezen Heere DANIEL VAN ALPHEN, reeds te voren had gegeven en gemaakt; blijkende de daar van zijnde Perkamente-Brieven van den 5 Maij des jaars 1449., in welk jaar die zelfde Heer DANIEL VAN ALPHEN, het Schoutsampt van Liſſe heeft bediend en waargenoomen, uitwijzens een daar van als nog voor handen zijnde Perkamente Brief, gegeven op den 18 Maij 1449., hebbende onder uithangen aan enen door de plieke geſtoken franchijnen ſtaarte in Groenen Waſſche met zijn Wapen en Naam gedrukt Zegel. —— Deze Heer DANIEL VAN ALPHEN JANSZOON is, zonder mannelijk oir nagelaten, overleden.

2. De Heer DAMES VAN ALPHEN, die volgt.

3. Heer ELBERT VAN ALPHEN is geweest Vrijheer van Hoenpell, en Geheime Raad van Arnold van Egmond, *Hertog van* Gelre en van Gulik, Graaf van Zutphen; blijkens dezen 's Hertogen Brief van den 3 Maart 1443. —— Ook deze Heer is zonder mannelijk oir overleden.

4. DIRK VAN ALPHEN was in den jare 1423. onder de Welgeboren Mannen van Liſſe, volgens de daar van nog voor handen zijnde Beſcheiden van den 15 Maij des gezegden jaars. —— En is deze Heer ongehuwd overleden.

5. Van ROELOF VAN ALPHEN vinden wij niets bijzonders; dan alleen, dat Hij een Zoon, genaamd DANIEL VAN ALPHEN heeft gewonnen, welke door Hertog Maximiliaan van Oostenrijk *en* Vrouwe Maria van Bourgondien, zijne Gemaalinne, als *Graaf* van Holland, is verlijdt met enige Landerijen, gelegen onder den Ambachte van Liſſe, genaamd: De Spekken; ingevolge van den daar van zijnde Leenbrief van den 7 Augusti des jaars 1479. —— Deze Heer DANIEL VAN ALPHEN ROELOFSZOON is insgelijks ongehuwd geſtorven.

6. Dus is ook van JAN VAN ALPHEN weinig meer bekend, dan

dat

dat Hij heeft gehad een Zoon, genaamd: DIRK VAN ALPHEN, die, eerst te Leijden hebbende gewoond, vervolgens zijn woonplaats heeft overgebragt na Gouda, en aldaar, oud en ziekelijk zijnde, voor Schepenen dier Stad op den 10 Augustj 1479. heeft verleeden zekere Volmagt op drie zijner goede Vrienden en Bekenden, te Leijden woonachtig, ten einde dezelve zijne Vrienden, voor hem en in zijnen naam, alle zijne zaaken wilden vereffenen, redden en zijne vaste goederen verkoopen; als ook verders dezelven, verkoft zijnde, in zijnen naame aan de Kopers transporteeren en overdraagen: gelijk zulks alles dan ook, in gevolge der als nog voor handen zijnde bewijzen, is geschied. —— Ook van dezen DIRK JANSZOON VAN ALPHEN zijn geene Kinderen overgebleeven. —— Doch geheel anders is het gelegen met Heer DAMAS VAN ALPHEN, den tweeden, hier boven vermelden, Zoon van Heer JAN VAN ALPHEN en Vrouwe Lijsbeth van Teijlingen; van wien wij nu nader zullen spreeken, en wiens Afkomelingen nog tot op dezen dag worden gevonden.

Heer DAMAS VAN ALPHEN nu, die ten wijve had Jacquelina van Montfoort Heeren Corstiaan's dochter, wordt gevonden in 's Lands Chronijken voor en in den jare 1420., als tot de Hoeksgezinden behorende; en is ook in dat zelfde jaar, bij 't begin der tegen de Kabbeljauwsgezinden ondernomene vijandlijkheden, in de kracht zijns levens, en terwijl zijn Heer Vader nog in leven was, ongelukkiglijk gesneuveld; nalatende twee Zoonen; CORSTIAAN en DIRK VAN ALPHEN.

1. CORSTIAAN VAN ALPHEN, die volgt.

2. DIRK VAN ALPHEN heeft te Leijden gewoond; en is aldaar getrouwd met Anna Paidse Pieters dochter; bij dewelke Hij heeft gewonnen en nagelaten een Zoon, insgelijks DIRK genaamd, en welke DIRK DIRKSZOON VAN ALPHEN is geweest Veertig-Raad der Stad Leijden van den jare 1481. tot in den jare 1501.; gelijk Hij ook aldaar te meermaalen het ampt van Schepen heeft bedient, en is te Leijden in den jare 1501. kinderloos overleden.

CORSTIAAN VAN ALPHEN nu, de oudste Zoon van Heer DAMAS VAN ALPHEN en Vrouwe Jacquelina van Montfoort, wordt in 's Lands Historien reeds vermeld op den jare 1430. Hij is getrouwd geweest met Lutgard van Swieten, en heeft nagelaten een Zoon, genaamd: DA-

DANIEL VAN ALPHEN, die ten wijve had Adelheide van Swieten Heeren Simon Frederiks zoon's dochter. Deze Heer DANIEL VAN ALPHEN was één der zes-en-vijftig Hollandſche Edelen, welken, op den 21 Julij van den jare 1468., den Hertog Karel van Bourgondien, als Graaf van Holland; nevens de Gedeputeerden der Hollandſche en Weſtfrieſche Steden, in 's-Gravenhage ontvangen en gehuldigd hebben: Men vindt Hem ook vermeld als Meesterknaap der Houtvesterij van Holland in de jaren 1468 en 1489. Hij heeft, bij zijn overlijden, nagelaten drie Zoonen: 1. WILLEM; 2. DIRK; en 3. JAN VAN ALPHEN.

1. Heer WILLEM VAN ALPHEN, Ridder, van wien in ene oude, nog ongedrukte, Hollandſche Chronijk op den jare 1473. met roem wordt geſprooken, is getrouwd geweest met Sijbilla van Vliet Heeren Gerrits dochter. Hij ſtierf in 't jaar 1494, zonder mannelijk oir na te laten.

2. DIRK VAN ALPHEN, die volgt.

3. JAN VAN ALPHEN, die, in 't jaar 1482. den Hertog Maximiliaan van Oostenrijk, als Vader en Voogd van zijnen minderjarigen Zoon Philips den II. Graaf van Holland, als Kapitein op de Vaart tegen die van Utrecht, diende; en getrouwd was met Josijna van Nijvelt Bartholomees dochter; is, in den jare 1485, in 's Gravenhage gevangen gehouden wordende, insgelijks zonder mannelijk oir natelaten, geſtorven.

DIRK VAN ALPHEN nu, de tweede Zoon van Heer DANIEL VAN ALPHEN en Adelheide van Swieten, is geweest een oprecht en getrouw Boezemvriend van Heer Reinoud van Brederode, die in den jare 1473. ſtierf; en heeft ten wijve gehad Jolende van Nortich. Ook deze Heer werd vervolgens, bij de Inlandſche en Burgerlijke troublen en oorlogen, in den jare 1477 te Vianen met enige andere Edelen gevangen genomen en tot op zijn dood, welke enige jaren daar na voorviel, gehouden. — Door deze en andere akelige gebeurteniſſen dier verwarde tijden zijn verſcheide aanzienlijke Hollandſche Familien, en onder dezen ook die van ALPHEN, geruineerd, verſtrooid, en tot een minderen ſtand gebragt geworden. Deze DIRK VAN ALPHEN HEERE DANIELSZOON liet, bij zijn overlijden, na één Zoon, genaamd:

DANIEL VAN ALPHEN, die getrouwd is geweest met Margare-

tha

tha Simons-dochter van Zijl; en zich vervolgens, zo ter zake van het gevangen neemen en houden van zijn Heer Vader, als om verdere bittere vervolgingen, waar aan als toen ſommige Familien waren blootgeſteld, te ontgaan; uit Holland, na het overlijden van zijn Heer Vader; en na dat Hij mede alvorens door den dood van zijne Echtgenoote was beroofd geworden; heeft geretireerd en naderhand te Keulen gewoond. Hij heeft insgelijks maar éénen Zoon nagelaten, wiens naam was

SIMON VAN ALPHEN, die te Keulen enigen koophandel heeft gevoerd, en aldaar is getrouwd geweest met Catharina Metſchaerdt Pieters-dochter, die Hem éénen Zoon, genaamd: PIETER VAN ALPHEN, heeft gebaard en tevens het leven afgelegd.

Deze PIETER SIMONSZOON VAN ALPHEN heeft, na dat zijn Vader was afijvig geworden, het beſluit genomen, om de matige vermogens, Hem van zijne Ouders opgekomen, tot het voeren van enen meerder uitgebreiden handel aan te leggen, waar toe Hij, door wijlen zijnen Vader, die (zo als gezegd is) zich te Keulen insgelijks reeds met het voeren van enige negotie had bezig gehouden, ook was opgevoed; en, vermits Hij zeer wel begreep, dat, tot het bereiken van zijn oogmerk, veel beter gelegenheid was te Antwerpen, welke Stad in die dagen was de voornaamſte Koopſtad der Nederlanden, alwaar allerleij handel in veel groter bloei, dan wel te Keulen, was; zo heeft Hij zich met ter woon begeven na Antwerpen, in welke aanzienlijke Stad ook geen onvoordeelige handel, geduurende verſcheide jaren, door Hem werd gedreeven; tot dat Hij in de maand November des jaars 1576, wanneer het muitende Spaanſche Krijgsvolk die Stad had bemagtigd en aldaar ommenſchelijke verwoeſtingen, zo met verſchriklijke brandſtichtingen, als met moorden en rooven, aangerecht; zich ook door de roofzieke klaauwen der woedende Soldaten van alle zijne bezittingen zag ontzet, zo dat Hem genoegzaam niets was overgebleeven, dan alléén zijn eerlijk en deugdzaam hart, 't welk hier uit met vollen luiſter doorſtraalde, dat Hij, voorziende, uit het geen de nabuurige plaatſen was overgekomen, het kwaad, dat zeer waarſchijnlijk ook deze ſchoone Koopſtad dreigde; een zeer aanzienlijke ſchat van Juweelen, welken aan Hem, toen reeds enen zeer uitgebreiden handel in allerhande koopmanſchappen doende; misſchien niet lang, voor dit dezer toen bloei-

ouderdom geſtorven zijnde, mede aldaar bij zijne Vrouw, doch enige jaren later, is begraven geworden. — De twee Zoonen, aan onzen PIETER SIMONSZOON VAN ALPHEN uit Anna Cornelisdochter Hauwaert geboren, waren genaamd: SIMON VAN ALPHEN, en CORNELIS SIMONS VAN ALPHEN, welke beiden in 't vervolg ook twee eige Zusters uit het in Brabant niet onbekend geweest zijnde Geſlacht van Manaart tot hunne Vrouwen hebben gehad; en ook beiden zijn geworden de Stamvaders van twee Takken van het oude Geſlacht van ALPHEN, het welk door hen is voortgeplant, zo dat uit deze beide Takken thans nog enige weinige wettige Mannelijke Descendenten in leven zijn, die allen ſtraks zullen worden gemeld: terwijl alle andere Perſoonen, welken, zo in Holland, of Brabant, of Gelderland, als elders, worden gevonden, die denzelfden naam van ALPHEN voeren, (hoedaanigen er ſommigen zijn) en alhier niet worden vermeld; tot dit oude aanzienlijke Geſlacht, waar van wij hier den echten Geſlachtboom opgeven, niet behooren; immers niet door wettige geboorten daar uit zijn voortgeſprooten. — Wij zullen nu eerst ſpreeken van SIMON, als den eerſten of oudſten Zoon van onzen voornoemden PIETER SIMONSZOON VAN ALPHEN, en van zijne Mannelijke Descendenten (want, de Vrouwelijke Afkomelingen zal men hier ook vervolgens, even als hier boven in deze zelfde Geſlachtlijst, ſtilzwijgende paſſeeren; naardien de Dochters door hare Huwelijken in andere Geſlachten overgaan; en dus, volgens 't bekende zeggen van Ulpianus, *Mulier familiæ ſuæ, & caput, & finis eſt*) tot op dezen tegenwoordigen tijd: en vervolgens, dezen Tak afgehandeld hebbende, tot dien van CORNELIS SIMONS, als den tweeden of jongſten Zoon van den gemelden PIETER SIMONSZOON VAN ALPHEN, overgaan.

I. SIMON VAN ALPHEN is getrouwd geweest met Eliſabeth Manaart, tweede Dochter van Hieronijmus Manaart, een zeer geacht Koopman te Antwerpen. Hij heeft gewoond en koophandel gedreeven te Leijden, en is ook aldaar op den 10 *Junij* 1592 overleden; nalatende twee Zoonen; te weeten: 1. JAN en 2. DANIEL VAN ALPHEN.

1. JAN VAN ALPHEN, die getrouwd is geweest met Geertruid Paulus-dochter Buis, heeft insgelijks te Leijden gewoond, en is aldaar overleden in den jare 1678 in den zeer hogen ouderdom van

om-

omtrent honderd jaren; hebbende geteeld vijf Zoonen: a. WILLEM; b. SIMON; c. JAN; d. BARTHOLOMEUS, en e. PAULUS VAN ALPHEN.

a. WILLEM VAN ALPHEN is geweest Secretaris van den Hove van Holland, Zeeland en Friesland, in 's Gravenhage, ſedert den 20 September 1631. tot den 27 September 1684., wanneer Hij daar van afſtand deed ten behoeve van zijn Schoonzoon Mr. Pieter van Hurck, die met eene zijner Dochteren, genaamd: ANGELA VAN ALPHEN; was getrouwd. Hij heeft het bij allen, die de Rechtsgeleerde Practijk voor de reſpective Hoven van Justitie in Holland oefenen, zeer bekende en nog ten deezen tijde niet ongeächte Formulierboek, zo van allerhande Requesten, Mandamenten, Concluſien; als van andere Memorien, Advertisſementen van Rechten, en ſoortgelijke Schrifturen, genaamd: PAPEGAY: te ſaamen geſteld en uitgegeven, het welk verſcheide maalen is herdrukt, en nog hedendaags in ieders handen wordt gevonden. Deze waardige Man, van wien onder anderen ook geſproken wordt in het Groot Algemeen Woordenboek van D. van Hoogſtraten & J. L. Schuer, heeft twee Vrouwen gehad en bij dezelve verſcheide Kinderen, waar onder drie Zoonen, gewonnen; te weeten; bij zijne eerſte Vrouwe Catharina Doublet, éénen Zoon, JAN VAN ALPHEN, van wien de Moeder in het Kraambedde is overleden; en die zelfs ook ſlechts enige weinige maanden geleefd heeft: en bij zijne tweede Judith van Clevestein, twee Zoonen; welker oudſte, genaamd: JAN ARNOLDUS VAN ALPHEN, op den 13 Junij 1665. in een Zeeſlag tegen onze trouwlooze Nabuuren, de Engelſchen, zijn leven ten dienſte van het Vaderland, in den ouderdom van omtrent XXII. jaren, en ongehuwd, verloor; terwijl dezes Broeder SEBASTIAAN VAN ALPHEN alleenlijk den ouderdom van twee maanden heeft bereikt. Dus is deze brave Man, zonder Mannelijk oir natelaaten, in de maand Junij van den jare 1691, in den ouderdom van bijna LXXXIII jaren overleden.

b. SIMON VAN ALPHEN is geweest Raad en Fiscaal van Nederlands Indien te Batavia, en had ten wijve Johanna Hendrikſen Weduwe van den Capitein van Aelst; bij dewelke Hij een Zoon, genaamd: ANTONIJ VAN ALPHEN; heeft geteeld, dewelke ongehuwd is overleden; en dus is ook uit dezen geen Mannelijk oir nagebleeven.

c. JAN VAN ALPHEN is geweest Oppekoopman in dienst der Nederlandſche Oost-Indiſche Compagnie op Amboina, en getrouwd met Eva Greveraets, en heeft, bij zijn overlijden, nagelaten éénen Zoon, mede als zijn Vader en Grootvader, genaamd: JAN VAN ALPHEN, die geweest is Solliciteur-Militair in 's Gravenhage, en getrouwd met Elizabeth ten Ham; en, bij zijn overlijden, voorgevallen in October 1684, heeft nagelaten éénen Zoon, al mede genaamd: A. JAN VAN ALPHEN; en ook ene zwangere Weduwe, uit dewelke, vijf maanden na zijn's Vaders dood, werd geboren een tweede Zoon: genaamd: B. WILLEM JAN VAN ALPHEN. — A. JAN VAN ALPHEN is, even als zijn Vader, geweest Solliciteur-Militair in 's Gravenhage, en heeft bij zijn eerſte Vrouw, Adriana Petronella Bollandt, geteeld drie Zoonen: WILLEM; OTTO FREDERIK; en JAN ENGELBERT VAN ALPHEN; welke laatſte in zijn eerſte jeugd is geſtorven; en bij zijne tweede Vrouw, genaamd; Maria van der Haar, éénen Zoon, genaamd: BONIFACIUS VAN ALPHEN; dewelke maar weinige maanden heeft geleefd. Wijders is deze JAN VAN ALPHEN op den 14 April 1759. in den ouderdom van LXXXIII. jaren overleden te Leijden, werwaards Hij, ſedert weinige jaren voor zijn dood, zijne woonplaats had overgebragt. Hij liet na deze twee ſtraks gemelde Zoonen: WILLEM; en OTTO FREDERIK VAN ALPHEN: van welken de oudſte, WILLEM VAN ALPHEN, insgelijks Solliciteur-Militair in 's Gravenhage en getrouwd met Anna Maria Scheurleer, aldaar, zonder Kinderen nateláten, is overleden; en de jongſte, OTTO FREDERIK VAN ALPHEN, zich begeeven hebbende na Parimaribo in de Colonie Suriname, is aldaar getrouwd met Johanna Catharina van Leeuwaarden, en mede kinderloos, geſtorven. — B. WILLEM JAN VAN ALPHEN is geweest Notaris en Procureur in 's Gravenhage, wiens eerſte Vrouw was Maria van Kern; welke overleden zijnde, hertrouwde Hij met Cornelia van den Berg; en ſtierf aldaar in den jare 1746, zonder Mannelijk oir nateláten.

d. BARTHOLOMEUS VAN ALPHEN is te Leijden, ongehuwd, overleden.

e. Doch PAULUS VAN ALPHEN, die ook te Leijden heeft gewoond, is aldaar getrouwd met Maria Conſtant, welken, te ſaamen geene kinderen geteeld hebbende, mede aldaar zijn overleden. —

Zo

Zo dat er van dezen hier voorgemelden JAN VAN ALPHEN EN GEERTRUID BUIS thans geen Mannelijk oir in Leven is.

2. DANIEL VAN ALPHEN is geweest Raad in de Vroedſchap; vervolgens Schepen; en daar na Burgemeeſter der Stad Leijden; mitsgaders Ontfanger van des Gemeene Lands Middelen over Leijden en Rhijnland; Hij had ten wijve Maria Dirk Gerritszoon's dochter van Hoogeveen, bij dewelke Hij heeft geteeld en ook, bij zijn overlijden; voorgevallen op den 11. October 1692., nagelaten vijf Zoonen; met naamen: *α.* SIMON; *β.* GERRIT; *γ.* JOHANNES; *δ.* DANIEL; *ε.* en PIETER VAN ALPHEN. Van welken, ieder bijzonder, wij de Mannelijke Descendenten zullen melden.

α. SIMON VAN ALPHEN is geweest Veertig in Rade der Stad Leijden; mitsgaders Ontfanger van des Gemeene Lands Middelen over Leijden en Rhijnland; en geſtorven op den 23 October 1669. Hij was tweemaal getrouwd geweest; de eerſtemaal met Suſanna Elias-dochter van Ceulen, dewelke Hem éénen Zoon, genaamd: A. DANIEL VAN ALPHEN: gebaard hebbende, in het kraambedde ſtierf; en de tweedemaal met Magdalena de Hertogh van Orsmael, uit dewelke Hij nog vier Zoons heeft gezien; te weeten: B. JAN; SIMON, die maar twee maanden heeft geleefd; C. SIMON; en D. DIRK VAN ALPHEN. —— A. DANIEL VAN ALPHEN is getrouwd geweest met Geertruid Triglandius; Hij was Raad in de Vroedſchap, vervolgens Schepen; en daar na Burgemeester der Stad Leijden; alwaar Hij ook tweemaal de driejaarige commiſſie van Hoofd-Officier heeft waargenomen; en eindelijk, in den ouderdom van LXXIII jaren, op den 28 Junij 1711., zonder Mannelijk oir na te laten, is overleden. —— B. JAN VAN ALPHEN is getrouwd geweest met Anna Swanevelt Weduwe van Mr. Cornelis van der Meer. Hij was Hoofdman, of Capitein, van de Schutterij der Stad Leijden, alwaar Hij in den jare 1680., kinderloos, is overleden. —— C. SIMON VAN ALPHEN is op den 15 April 1730. te Delft in den ouderdom van LXXX. jaren, ongehuwd, overleden; doch te Leijden begraven. —— D. DIRK VAN ALPHEN is, geduurende XX jaren, geweest Hoofdman, of Capitein, van de Schutterij der Stad Leijden; mitsgaders Schout van den Banne van Stompwijk, Wilsveen, Tedingerbroek, en den Leijdſchendam; en op den 12 November 1701., insgelijks ongehuwd, overleden.

β. GERRIT VAN ALPHEN was eerst Onder-Secretaris (dien men thans noemt Secretaris van de Rekenkamer) en vervolgens Griffier der Stad Leijden; en getrouwd met Maria Cornelisdochter van Dorp, bij dewelke Hij gewonnen heeft drie Zoonen, waar van 'er twee, beiden genaamd, CORNELIS VAN ALPHEN; in hunne eerſte jeugd zijn overleden, en de overgebleven en door Hem bij zijn overlijden, voorgevallen op den 25 December 1662., nagelaten Zoon was genaamd: DANIEL VAN ALPHEN, die geweest is Raad in de Vroedſchap; vervolgens Schepen; en daar na Burgemeeſter der Stad Leijden, alwaar Hij op den 12 November 1725., in den ouderdom van LXXIII jaren, ongehuwd, is overleden.

γ. JOHANNES VAN ALPHEN was Commis bij zijn Broeder SIMON, den Ontfanger van des Gemeene Lands Middelen over Leijden en Rhijnland (zo ſtraks ſub Litt. α. gemeld) en getrouwd met Catharina Abrahamsdochter Commelin; en is te Leijden, in het jaar 1655., zeer onverwacht aan een heete peſtkoorts overleden; nalatende éénen Zoon, genaamd: ABRAHAM VAN ALPHEN, die te Leijden is geweest Raad in de Vroedſchap; vervolgens Schepen; daar na Burgemeester; als ook Hoofd-Officier dier Stad; en getrouwd met zijne volle Nichte, MARIA GERRITSDOCHTER VAN ALPHEN. Hij ſtierf aldaar den 27 October 1721. zonder kinderen natelaten.

δ. DANIEL VAN ALPHEN, die volgt.

ε. PIETER VAN ALPHEN is te Batavia in Nederlands Oost-Indien getrouwd geweest met Helena de Sterke, en aldaar, zonder kinderen geteeld te hebben, overleden.

DANIEL VAN ALPHEN (zo ſtraks ſub Litt. δ. vermeld) is eerst geweest Secretaris van den Banne van Stompwijk, Wilsveen, Tedingerbroek en den Leijdſchendam; daar na Secretaris van de Weeskamer der Stad Leijden; en vervolgens, zijn oudſten Broeder SIMON VAN ALPHEN (van wien ſtraks ſub Litt. α. is gemeld) overleden zijnde, geworden Raad in de Vroedſchap; daar na Schepen; wijders Burgemeester dier Stad. Hij is tweemaal getrouwd geweest. Zijne eerſte Vrouw was Cornelia Foijtsdochter van Slijp, bij dewelke Hij éénen Zoon verwekte, genaamd: DANIEL VAN ALPHEN, die maar weinige dagen leefde. Wijders is Hij, deze zijne eerſte Vrouw Hem door den dood ontrukt zijnde, hertrouwd met Tanneke Johannes dochter-Derramour, uit de-

dewelke Hem, onder meer kinderen, werden geboren vier Zoonen, welker één ſlechts drie à vier uuren heeft geleefd, terwijl Hij de drie andere Zoonen, met naamen: A. DANIEL; B. JAN; en C. SIMON VAN ALPHEN, bij zijn overlijden, voorgevallen op den 31. Julij 1673., heeft achtergelaaten. En dezer Mannelijke Descendenten zullen hier vervolgens, ieder in 't bijzonder, worden opgenoemd.

A. DANIEL VAN ALPHEN is geweest Raad in de Vroedſchap; vervolgens Schepen; en daar na Burgemeester der Stad Leijden. Hij trouwde zijne Nichte, Geertruid van der Maarſche, wier Vader Pieter van der Maarſche, Griffier der Stad Leijden, ten Vrouwe had Geertruid Cornelis-dochter van Dorp, Zuster der Vrouwe van zijns Vaders Broeder Gerrit van Alphen, (ſtraks ſub Litt. *β*. vermeld) welker Vaderlijke Grootmoeder was Clara, vierde dochter van Hieronijmus Manaart, en Zuster van Eliſabeth Manaart, Vrouw van zijnen Overgrootvader SIMON VAN ALPHEN; (zo als wij ſtraks ſub No. I. hebben gezien) als ook Zuster van Johanna Manaart, Vrouw van CORNELIS SIMONS VAN ALPHEN; Broeder van dezen zijnen Overgrootvader, gelijk men hier onder ſub No. II. zal zien. Bij deze zijne Vrouw gewan Hij vijf Zoonen, van dewelken één, genaamd: DANIEL, en twee, beiden genaamd: PIETER, ſlechts weinige dagen hebben geleefd: terwijl de twee anderen, met naamen, *a*. DANIEL en *b*. PIETER VAN ALPHEN, beiden zijn getrouwd geweest en kinderen hebben nagelaten, zo als wij ſtraks ſub Litt. *a*. en *b*. zien zullen. Deze wakkere Man was zeer ervaaren in de Latijnſche en Griekſche Taalen; als ook in de Oudheden en Historien, zo van die, als van andere Volkeren; daar bij een groot Rechtsgeleerde, zo der Romeinſche als der Vaderlandſche Rechten; en voegde bij zijne ongemeene kunde in de oudere en latere Geſchiedenisſen dezer Landen, en in de wettige Voorrechten en Gerechtigheden des Vrijen Volks en der Steden, ook ene uitmuntende Vrijheids- en Vaderlandsliefde, gepaard met een doorſchrander oordeel; minzaame nederigheid; en vriendelijke deftigheid; zo dat Hij onder de niet weinige ſieraaden der Magiſtraatsperſoonen, op welken de Stad Leijden ſteeds heeft mogen roemen, te recht mag worden geteld. Niet zelden heeft Hij ook de rechten des Volks, des geheelen Vaderlands, en ook bijzonder der Stad Leijden, geduurende den tijd van LII. jaren, in de welken Hij is geweest Lid der Vroed-

ſchap van die Stad, manmoedig en met klem van redenen, tegen allen onwettigen aanval, zo bij monde als bij geſchrifte, verdeedigd; waarom ook de loflijke Regeering dier Stad Hem in den jare 1706,, toen Hij met de waardigheid van Eerſten en Preſideerenden Schepen was bekleed, ten blijke harer erkentenis voor zijne der Stad beweezene uitneemende dienſten, heeft verëerd met een bijzonder geſchenk, zijnde een zilver vergulde *Bokaal* met zijn deksel, fraai gewerkt en pronkende met het gekroonde Wapenſchild der Stad, ten wederzijden gehouden wordende door twee ſtaande Leeuwen; nevens ene gelijke zilver-vergulde Soucoupe, waar op geplaatst is deze volgende inscriptie:

Do: D: V: Alphen, D: F:

Qui populi leges, et jura tuere Senatus,
Dum fluit ingenua pagina Scripta manu,
Munera tu Batava, judex licet, accipe dextra,
Quæ dedit hæc, debet plus tua Leijda, tibi.

Welk dichtſtukje, op last der ten dien tijde regeerende Burgemeeſteren dier Stad, door hunnen Secretaris, den zoetvloeijenden Dichter, Mr. Johan van Groenendijk, is vervaardigd: en wordt dit Geſchenk nog ten huidigen dage, als een waardig en dierbaar *Monumentum Familiæ*, onder dezes braven Mans Nakomelingen getrouwelijk bewaard. Deze waardige Man ſtierf te Leijden op den 10 Julij des jaars 1733. in het LXXXIIIe jaar zijns ouderdoms.

a. DANIEL VAN ALPHEN is geweest Secretaris der Vierſchaar van 's Lands Univerſiteit te Leijden, en tevens Ontfanger van den Reëlen Honderdſten Penning of der Heele Extraordinaire Verponding aldaar; vervolgens Onder-Secretaris (thans genaamd Secretaris van de Rekenkamer) en daar na Griffier dier Stad: Hij trouwde met Sara Nicolaasdochter van Banchem; die Hem vier Zoonen heeft gebaard, van dewelken één, genaamd: NICOLAAS, ſlechts eenige maanden; en de andere, genaamd: ABRAHAM, alleenlijk weinige minuten, geleefd hebben: Hij heeft bij zijn overlijden, voorgevallen op den 25 April 1727., nog twee

Zoo-

Zoonen, met naamen: 1. DANIEL; en 2. NICOLAAS VAN ALPHEN, achtergelaten.

1. DANIEL VAN ALPHEN is geboren den 7 November 1713. en getrouwd den 19 November 1742. met Eleonora Bonenfant, geboren den 24 Maart 1721. Zij is een dochter van Pieter Anthonij Bonenfant, Zoone Jans ex Judith Lobel; en van Johanna Ghijs dochter Adriaans ex Eleonora van Roijen. Hij werd in 't jaar 1734. aangeſteld tot Commisſaris van de Huwelijkſche Zaken der Stad Leijden; vervolgens in 't jaar 1742. verkooren tot Veertig in Raade; in 't jaar 1747. tot Weesmeester; en in 't jaar 1748. tot Schepen van dezelve Stad; en verders in 't jaar 1749., affland doende van zijn Raads- en Schepens-plaats, tot Griffier dier Stad: van welken dienst Hij, na zijn voorafgaand verzoek, bij Reſolutie der Groote Vroedſchap van den 9 November 1778; met behoud van den eertitel, is ontſlagen. Hij en gemelde zijne Huisvrouwe hebben geene kinderen geteeld; doch genieten als nog op heden, den 14 Junij 1785., door Gods zonderlinge goedheid, een gezeegenden ouderdom onder het genot van allen wenſchelijken welſtand. Hij, die Lid is van verſcheide Geleerde Genootſchappen, is de Schrijver van zeker Tractaatje nopens der Overheden Recht in het Kerkelijke, het welke, gevoegd bij enen herdruk van ene andere Verhandeling, voerende den titel: *Het Predikampt en 't Recht der Kerke, bepaald naar de Regelen van Gods Woord, en de gronden van onze Reformatie*: voor meerder, dan een eeuw, te weten, in den jare 1660., door den zeer beroemden Heere Lambert van Velthuijſen voor 't eerst in 't licht gegeven; door Hem (doch, zonder melding van zijn naam) in den jare 1755. onder den titel van *het Recht der Overheden over Kerkelijke Perſoonen en Zaaken in twee Verhandelingen voorgeſteld en verdedigd*; te Leijden is gedaan drukken en uitgegeven; en is vervolgens dit gezegde Tractaatje andermaal, (de vorige uitgave reeds geheel uitverkocht zijnde) door den Schrijver merkelijk vermeerderd; in een geſchikter orde gebragt, en met een Voorrede, waar in Hij de Historie en het Oogwit van dit zijn Geſchrift der Waereld mededeelt; voorzien, in het volgende jaar 1756. (doch wederom zonder naamsmelding) te Leijden in 't licht gekomen, onder dezen titel: *Het Recht der Over-*

Overheden omtrent Kerkelijke Bedieningen. Ook heeft deze Man de *Beſchrijving der Stad Leijden*, waar van het Eerſte Deel uit de onvermoeide hand van den wakkeren Heer Frans van Mieris in den jare 1762. te voorſchijn kwam; en de uitgave van het Tweede Deel geheel achterbleef, vermits die Heer van Mieris, dat Tweede Deel nog niet hebbende afgewerkt, in het volgende jaar overleed; verder voltooid, zo dat het zelve Deel, waar van men bijnaa de helft aan dezen Heer DANIEL VAN ALPHEN te danken heeft, ook in den jare 1770. het licht zag; voorzien met de nodige Bladwijzers op die beide Deelen; als ook van een zeer ampel Voorbericht, waar in Hij zeer veele bijzonderheden, zo nopens de Voorouders; als nopens den Perſoon van den Heere van Mieris en zijne uitgegeven Werken, verzeld van enige andere merkwaardigheden, der waereld mededeelt. Gelijk dan nog deze zelfde Heer, die, ſchoon reeds hoog bejaard, thans nog zijn ledigen tijd geheel aan zijne geliefkoosde Letteroefeningen beſteedt, in den jare 1784. de opgemelde *Beſchrijving der Stad Leijden* met een Derde Deel, behelzende verſcheide aanmerkelijke Bijvoegzels, heeft vermeerderd; en men eerstdaags nog een Vierde Deel, behelzende gelijkaartige Bijvoegzels, van 's Mans vlijt te gemoet ziet; terwijl men van het opgemelde Derde Deel een zeer goed en nuttig Uittrekzel in het Zevende Deel der Algemeene Vaderlandſche Letter-Oefeningen aantreft. Men heeft mede nog op meerder andere goede Voortbrengzels van dezes weldenkenden en Vrijheidlievenden Mans noeste vlijt, ten nutte en bevordering van de Vrijheid en het welzijn onzes Vaderlands, te hoopen, indien het den goeden God behaage, Hem in zijnen ouderdom genadiglijk te onderſteunen met alle daar toe nodige vermogens, en nog veele dagen, verzeld van allen wenſchelijken welſtand, genoegen, en zegeningen naar Ziel en Lighaam, tot zijnen tegenwoordigen, reeds verre gevorderden, leeftijd toe te doen. Dit, en al wat Hem nodig is voor tijd en eeuwigheid, geve Hem de alléén goede God in Zijne gunſte!

2. NICOLAAS AAN ALPHEN werd geboren den 21 Maij 1716. en trouwde den 23 October 1753. met Johanna Bongenſant, geboren den 30 December 1725., die een volle Zuster is van de 20 even (ſub. N. 1.) gemelde Vrouwe van zijnen genoemden Broeder. Hij werd in 't jaar 1748. aangeſteld tot Regent van het Weeshuis der

der Stad Leijden; en in 't jaar 1749. verkooren tot Veertig in Raade dier Stad in plaatſe van zijnen gemelden, van die waardigheid afſtand gedaan hebbende, Broeder; en vervolgens in het jaar 1757. tot Schepen; en verders in 't jaar 1767. tot Burgemeeſter: Ook heeft Hij tweemaal de driejaarige bediening van Hoofd-Officier der zelve Stad waargenomen. Hij is op den 12 Januarij 1784., zonder ook kinderen uit zijne Huisvrouwe te hebben verwekt, zeer ſubiet als in één ogenblik, door den dood weggerukt.

b. PIETER VAN ALPHEN is geweest een niet ongeacht Koopman te Amſterdam en aldaar getrouwd met Sara Maria Nicolaasdochter van de Capelle, bij dewelke Hij heeft verwekt vijf Zoonen; met naamen: DANIEL; JAN ISAAC; PIETER; ABRAHAM en JACOB VAN ALPHEN; van dewelken PIETER; en JACOB, in hunne vroege kindsheid zijn overleden; en JAN ISAAC in het XXVſte jaar zijns levens, en nog bij het leven zijns Vaders, is aflijvig geworden. Zo dat 'er, bij dezes Mans overlijden, voorgevallen op den 6 September 1773. in het LXXXIe zijns ouderdoms, alleenlijk deze twee Zoons; 1. DANIEL, en 2. ABRAHAM VAN ALPHEN zijn overgebleven.

1. DANIEL VAN ALPHEN, geboren den 25 Augustj des jaars 1722. is Advocaat te Leijden, geniet op heden nog een gewenschten welſtand, en is tot nog toe ongehuwd.

2. ABRAHAM VAN ALPHEN, geboren den 1 September 1729., is mede op heden nog zeer welvaarend, en insgelijks tot nog toe ongehuwd. Hij werd in den jare 1755. aangeſteld tot Hoofdman, of Capitein, van de Schutterij der Stad Leijden; daar na in den jare 1761. verkoozen tot Veertig in Raade; en vervolgens in het jaar 1765. tot Schepen dier Stad: en is dus als nog een niet onwaardig Lid van de Vroedſchap der Stad Leijden.

B. JAN VAN ALPHEN is geweest een zeer kundig niet ongeacht Rechtsgeleerde en Practizeerend Advocaat voor de Reſpective Hoven van Justitie in Holland; en trouwde in 's Gravenhage, alwaar Hij zijn woonplaats had gevestigd, met Wilhelmina Bort, oudſte dochter van den zeer beroemden Rechtgeleerden Mr. Pieter Bort, genoeg bekend door zijne zeer geleerde en wel doorwrochte Werken, welke allen, als nog, bij allen Rechtskundigen in de hoogſte achting zijn. Alle deze Werken van Mr. Pieter

ter Bort heeft dieze Heer Mr. JOHAN VAN ALPHEN te ſaamen in één Deel in Folio uitgegeven in den jare 1681., en daar voor geplaatst ene breedvoerige, zeer geleerde, en alléén waare en zuivere Vrijheids- en Vaderlands-liefde ademende Voorrede, in dewelke Hij de aloude Oppermagt en Souverainiteit der Heeren Staaten van Holland en West Friesland ten klaarſten betoogd en tegen alle aanvallen verdedigd heeft. Hij overleed *den 6 Maart* 1709., nalaatende twee Zoonen; met naamen: *a.* DANIEL; en *b.* GERRIT VAN ALPHEN.

a. DANIEL VAN ALPHEN is geweest Commis ter Secretarij van Holland in 's Gravenhage, en aldaar getrouwd met Maria Magtilda Selhoff, die Hem drie Zoonen heeft gebaard, welker jongſte, genaamd: PIETER DAVID VAN ALPHEN, alleenlijk den ouderdom van tien jaaren bereikte, toen Hij aflijvig werd: terwijl Hij de twee oudſten, met naamen: 1. JAN DANIEL; en 2. WILLEM BAREND VAN ALPHEN; bij zijn overlijden, voorgevallen op den 18 Maart van den jare 1760, heeft achtergelaten.

1. JAN DANIEL VAN ALPHEN is geweest Clerk ter Finantie van Holland, en op den 28 Juny 1775, in 's Gravenhage, ongehuwd, overleden.

2. WILLEM BAREND VAN ALPHEN is getrouwd geweest met Petronella Montauban, dochter van Mr. Nicolaas Montauban, Raad en Penſionaris der Stad Rotterdam; bij dewelke Hij geene kinderen heeft verwekt. Hij is geweest Colonel van de Infanterie in dienst van deze Republiek; mitsgaders Raad in den Hogen Krijgsraad der Verëenigde Nederlanden, ten dien tijde in 's Gravenhage reſideerende; en overleed aldaar den 26 Junij 1782.

b. GERRIT VAN ALPHEN is geweest Schout van Zoeterwoude; en op den 24 November 1769, ongehuwd, te Leijden overleden.

C. SIMON VAN ALPHEN is eerst geweest Secretaris van Zoeterwoude; en daar na aangeſteld tot Secretaris van de Weeskamer der Stad Leijden, van welk ampt Hij, ter zake van zijnen hogen ouderdom, in den jare 1733. afſtand deed. Hij is getrouwd geweest met Anna de Moor, bij dewelke Hij éénen Zoon, genaamd: DANIEL VAN ALPHEN, heeft verwekt, en, bij zijn overlijden, voorgevallen op den 12 November 1736, in het LXXXIIIe jaar zijns ouderdoms nagelaten. —— En deze Zoon DANIEL VAN ALPHEN

PHEN is geweest Boelhuismeester; mitsgaders Hoofdman, of Capitein, der Schutterij van de Stad Leijden. Dezes eerſte Vrouw is geweest Sara Broedelet, bij dewelke Hij een Zoon, genaamd: DANIEL VAN ALPHEN, gewan: en, deze zijne Vrouw Hem door den dood ontrukt zijnde, is Hij daar na hertrouwd met Anna Magdalena Carelsdochter de Moor; dewelke Hem geen Mannelijk Oir heeft gebaard. Hij heeft dan, bij zijn overlijden, voorgevallen op den 26 Februarij 1751, nagelaten zijn opgemelden Zoon, DANIEL VAN ALPHEN, die, Onderkoopman in dienst der Nederlandſche Oost-Indiſche Compagnie' zijnde, te Batavia, in den jare 1755, ongehuwd, is overleden. ——— Hier mede nu den eenen der twee Takken, waar in dit oude Geſlacht door de twee Broeders, SIMON en CORNELIS, beide Zoonen van PIETER SIMONSZOON VAN ALPHEN, (hier voren breeder omſchreeven) in hunner beide zijdſche Mannelijke Afkomelingen is voortgeplant en dus, ſedert enige eeuwen, tot op dezen tegenwoordigen tijd nog overgebleeven; in het beſchrijven der Mannelijke Afkomelingen van SIMON hebbende afgehandeld; zal ik nu overgaan tot den anderen Tak, en ook de Mannelijke Afkomelingen van CORNELIS, op die zelfde wijze, alhier opgeven.

II. CORNELIS VAN ALPHEN, die (zo als men hier voren, daar wij van zijnen Vader ſpraken, reeds heeft aangetekend) doorgaans zich CORNELIS SIMONS, met achterlating van zijnen Geſlachtnaam VAN ALPHEN, door zijne Descendenten vervolgens wederom aangenómen; deed noemen, is getrouwd geweest met Johanna Manaart, vijfde en jongſte Dochter van den Antwerpſche Koopman Hieronijmus Manaart en Zuster van zijn Broeders, SIMON VAN ALPHEN, Vrouwe, zo als men hier voren, daar wij ſub N. I. van den zelven hebben geſproken, mag zien. Deze, (ſchoon zijn Vader en Broeder hunne woonplaats na Holland hadden overgebragt) eenigen tijd te Bremen; vervolgens te Keulen, (alwaar Hij zijne Vrouw, die, vermits zij, den Gereformeerden Godsdienst omhelsd hebbende, zich ook daarom te Antwerpen niet zeker achtede, zich mede na Keulen had begeven, trouwde) als ook naderhand te Frankfort aan den Maijn, gewoond en eenigen koophandel gedreven hebbende; heeft eindelijk, en wel in het laatst van de Zestiende Eeuw, zijn vaste woonplaats genomen in de Nieuwe-Stad-Hanau, dewelke als toen eerst werd geſticht door verſcheiden van de aanzienlijkſte

Ne-

Nederlandſche Kooplieden, dewelken in den jare 1597. met den Graaf Philips Lodewijk van Hanau, die getrouwd was met Catharina Belgica, Dochter van Prins Willem den Eerſten van Oranje; zekere Capitulatie aangingen; niet alleen in opzigt van het bouwen van die Stad; maar ook in opzigt van het beſtier aldaar voor het toekomende, met betrekking zo van het Kerkelijke als van het Burgerlijke, in welke beide punten zeer grote en aanzienlijke Voorrechten voor de Ingezeetenen dezer Nieuwe Stad, en zulks wel voor eeuwig, werden bedongen. Hij is in deze Nieuwe-Stad-Hanau in den jare 1632, in het LXXIVe jaar zijns ouderdoms, overleden, nalatende zijne mede hoogbejaarde Weduwe, dewelke Hem vijf Zoonen had gebaard, van welken de jongſte, genaamd: MELCHIOR, met zijnen Broeder, die weinig uuren na de geboorte, ongedoopt, overleed, te gelijk geboren, maar acht maanden heeft geleefd; en de derde, genaamd CORNELIS SIMONS VAN ALPHEN, in het XXIIe jaar zijns levens, ongehuwd, en bij het leven van zijn Vader, is aflijvig geworden. Dus zijn, bij zijn overlijden, alleen overgebleeven zijne twee oudſte Zoonen; met naamen: 1. SIMON; en 2. HIERONIJMUS SIMONS VAN ALPHEN.

1. SIMON SIMONS VAN ALPHEN, geboren te Keulen in den jare 1593, is getrouwd geweest met Suſanna Abrahams-dochter Baek; en, deze Vrouwe Hem door den dood ontrukt zijnde, is Hij hertrouwd met Eliſabeth Noſemans; na welker overlijden, Hij tot ene derde Vrouwe nam Eliſabeth Rhodin, dewelke Hem nog enige jaren heeft overleefd. Bij zijne eerſte Vrouw gewan Hij drie Zoonen; met naamen: CORNELIS; ABRAHAM; en SIMON SIMONS VAN ALPHEN, van welken de twee jongſten in hunne eerſte jeugd zijn overleden. Uit zijne tweede Vrouw heeft Hij geen Mannelijk oir gewonnen; en bij zijne derde Vrouw heeft Hij geene kinderen geteeld. Hij is geweest, geduurende XXXII. jaren, Raad der Nieuwe-Stad-Hanau; en overleed aldaar in het LXXXe. jaar zijns levens op den 27 Januarij des jaars 1669., nalatende alleenlijk zijn eerstgeboren Zoon CORNELIS SIMONS VAN ALPHEN, die geweest is Raad en Burgemeeſter der Nieuwe-Stad-Hanau, getrouwd met Maria Graauw; en wijders aldaar in den jare 1690., in den ouderdom van LXX. jaren, kinderloos, overleden.

2. HIE-

2. HIERONIJMUS SIMONS VAN ALPHEN werd te Keulen, even als zijn Broeder SIMON, terwijl zijn Vader aldaar nog woonde; doch die, weinig tijds daar na, zijn woonplaats na Frankfort aan den Mayn overbragt, (zo als men ſtraks aantekende) in den jare 1595. geboren. Hij is vervolgens in de Nieuwe-Stad-Hanau geweest een braaf en zeer geacht Koopman. Hij trouwde met Ida Gerards dochter Courhaſe, geboortig van Worms, bij dewelke Hij verwekte twee Zoonen; te weeten: HIERONIJMUS, en GERRIT SIMONS VAN ALPHEN, welken ook door Hem, bij zijn overlijden, voorgevallen in de Nieuwe-Stad-Hanau op den 26 November van 't jaar 1641., terwijl zij beiden nog zeer jong waren, werden achtergelaten. ——— Van deze twee Zoonen is de jongſte, genaamd: GERRIT SIMONS VAN ALPHEN, geboren den 23 December 1633.; op den 5 Maart 1674. te Batavia in Nederlands Oost-Indien, ongehuwd, overleden. ——— Doch, de oudſte Zoon, genaamd: HIERONIJMUS SIMONS VAN ALPHEN, geboren den 17 Junij 1632., heeft zich vervolgens in de Nieuwe-Stad-Hanau, onder het opzigt zijner wakkere Moeder, dewelke haren Echtgenoot omtrent XXII. jaren overleefde; en van zijnen braven Oom SIMON SIMONS VAN ALPHEN, die zijnen jonger Broeder XXVIII. jaren overleefd heeft, tot den Koophandel, met een allerprijslijkſten iever en lust, bekwaam gemaakt, en den zelven ook aldaar met veel roem en geen gering voordeel geöeffend. Hij trouwde aldaar, op den 4 Maart 1658., met Catharina van der Cruijce, geſprooten uit een, in Vlaanderen en Brabant eertijds genoeg bekend, aanzienlijk geſlacht; doch, welker ſommigen, mede ter zake in die Landen als toen tegens de Gereformeerden hevig woedende vervolgingen, genoodzaakt werden hun Vaderland te verlaten en hunne woonplaats elders, alwaar zij met hunne Geloofsgenooten hunnen Godsdienst gerustelijk en vrijelijk mogten oefenen, te vestigen: Onder dezen was dan ook dezer Catharina's Grootvader Henrik van der Cruijce, die zich toen in de nieuwlijks geſticht wordende Stad Hanau meteer woon nederzette, en aldaar, op zijn overlijden, achterliet één Zoon, even als zijn Vader genaamd: Henrik van der Cruijce, die, geduurende XLVIII. jaren, is geweest Raad en Burgemeester van de gemelde zijne Geboorte-Stad, en de Vader was van de gemelde Catharina van der Cruijce: dewelke haren Man, onzen HIERONIJMUS SIMONS VAN ALPHEN,

die insgelijks Raad der gezegde Nieuwe-Stad-Hanau is geweest, en aldaar op den 15 September 1692. is overleeden; heeft gebaard éénen dooden Zoon; en dan nog drie Zoonen; te weeten: HIERONIJMUS; HENDRIK; en DANIEL SIMONS VAN ALPHEN, dewelken ook hunne deftige en godvruchtige Ouders hebben overleefd. — Van deze drie Broeders is de jongſte, genaamd: DANIEL SIMONS VAN ALPHEN, op den 16 April 1708. in het XXXIII. jaar zijns levens, ongehuwd, te Nieuw-Hanau geſtorven. ——— Doch, van de twee andere Broeders; naamlijk: ℵ. HIERONIJMUS; en ℶ. HENDRIK SIMONS VAN ALPHEN, en hunner beiden Mannelijke Descendenten, zullen wij vervolgens nu afzonderlijk ſpreeken: na dat men alhier met een enkel woord zal hebben vermeld, dat deze twee Gebroeders zijn geweest de laatſten, dewelken den naam van SIMONS; door hunnen Overgrootvader, zo als hier voren reeds is aangetekend, aangenoomen en gevoerd; en door hunnen Grootvader en Vader behouden met bijvoeging van den Geſlachtnaam VAN ALPHEN; ook hebben gebruikt, zo dat dezelve naam SIMONS door dezer beider Gebroeders Afkomelingen geheel is, en als nog wordt, achtergelaten.

ℵ. HIERONIJMUS SIMONS VAN ALPHEN werd geboren op den 28 Maij 1665. Hij is geweest een zeer waardig Euangeliedienaar eerst in het, nabij de Stad Leijden gelegen, vermakelijk Dorp Warmond; vervolgens te Zutphen; daar na te Amſterdam; en laatſtelijk Hoogleeraar in de H. Godgeleerdheid aan Utrechts Hoogeſchool, aan dewelke Hij, zo door zijne grote geleerdheid, als door zijne voortreflijke gaaven en uitmuntende deugden; in al het welk men Hem, als zijnde geweest in deze dagen een Eerſte Fronkerſter aan den Euangelieſchen Kerkhemel, ſteeds heeft aantemerken; geen geringen luiſter heeft bijgezet en zeer veel nuts, ten dienſte en opbouw der Euangelickerk, toegebragt: zo dat Utrecht zich in volgende tijden ſteeds op dezen groten Man zal mogen verheffen. Ook zal dit alles der latere Nakomelingſchap uit zijne nagelatene wel doorwrochte Schriften, welken Hij der Chriſtelijke Kerk heeft medegedeeld, beſtendig blijken. Men heeft van dezen groten Godgeleerden (behalven enige kleine Verhandelingen; als: *de Uſu Accentuum;* en anderen; en ook enige gedrukte Latijnſche en Nederduitſche Redevoeringen) de volgende Werken: *Oeconomia Catecheſis Palatinæ. Specimina Analyticæ in Epiſtolas Pauli quinque, ratione ordinis temporis, quo ſcriptæ ſunt, priores;*

in

in duos tomos diviſa. Specimen Analiſticum in Epiſtolam Pauli ad Epheſios. bij welken men mag voegen *Faſciculi quatuor Tabularum Analiſticarum:* met zijne bewilliging, en bij zijn leven, door zijns Broeders Zoon HERMAN VAN ALPHEN, van wien wij ſtraks zullen ſpreeken, uitgegeven. Nog: *De in* XVI. *Leerredenen vervatte Verklaring van den* CXI. *Pſalm. De Verklaring van Daniels* IX. *Hoofdſtuk; met de daar achtergevoegde Geſchiedkundige Bijlaagen. Verklaring van Paulus tweeden Brief aan de Corinthers. Verklaring van Paulus eerſten Brief aan de Gemeente te Theſſalonica. Verklaring van den eerſten Algemeenen Zendbrief van den Apostel Petrus:* en wijders *Prophetiſche Bijlaagen tot den gemelden eerſten Brief van Petrus.* Waar bij nog komen: *Verklaring van Paulus eerſten Brief aan de Corinthers;* en *Verklaringen en Aanmerkingen over enige Pſalmen; en over het Lied van Moſes:* welke twee laatstgemelde ſtukken uit 's Mans nagelatene Schriften, na zijnen dood, zijn in 't licht gegeven. In alle welke Werken niet alleen 's Mans groote geleerdheid in allerhande Wetenſchappen, welker kennis tot het behoorlijk en verſtandig verklaaren der Godgewijde Schriften hoogstnodig, ja volſtrekt onontbeerlijk, is, ten klaarſten doorſtraalt; maar ook tevens zijn allerſchranderst oordeel en zonderlinge begaafdheid in het ontleden van het Heilig Bijbel-Woord; waarom ook de zeer geleerde en oordeelkundige Henricus Stochius aan dezen voortreflijken Man dit getuigenis geeft; dat *Hij waarlijk in het Werk der Bijbelſche Ontleedkunde uitmunt, en voor niemand te wijken heeft.* —— Deze brave Man is driemaal getrouwd geweest, en heeft zijne drie Vrouwen overleefd. Zijne eerſte Vrouw was Judith Pietersdochter van der Maarſche, zijne Nichte en Zuster der Vrouwe van zijnen Neef DANIEL VAN ALPHEN, Zoone Daniels ex Tanneke Derramout, van wiens Vrouwe, en haar bloedverwantſchap met dit Geſlacht, wij hier voren ſub N°. I. Litt. A. geſproken hebben. Deze zijne eerſte Vrouwe Hem door den dood, na dat Zij, weinige dagen te voren, van haren eenigſten Zoon, HIERONIJMUS genaamd, die maar weinige uuren geleefd heeft, was verlost, op den 19 Maij 1696. in het kraambedde ontrukt zijnde; is Hij op den 18 Maart 1698. hertrouwd met Martina Jansdochter Biler, dewelke Hem vier Zoonen; met naamen: HIERONIJMUS: JOHAN; HENDRIK; en JOHAN VAN ALPHEN; heeft gebaard, van welken de

tweede en derde in hunne kindsheid zijn overleden, terwijl de oudſte en jongſte hunnen Vader hebben overleefd. Ook deze tweede Vrouw verloor Hij op het alleronverwachtst, wanneer Hij met dezelve een aangenaam reistogtje, geduurende de Academiſche Zomervacantie, na zijne Vaderſtad Nieuw-Hanau; om aldaar zijn eenigſten Broeder en nog levende Zusters, en alle derzelver Huisgezinnen, te bezoeken; en verders door de Keur-Paltziſche Landen, om naar den verdrukten ſtaat der in die Landen zich bevindende Hervormde Christelijke Kerken van nabij te verneemen en de voornaamſten derzelven, naardien deze allen Hem zeer ter harte gingen, in oogenſchijn te neemen; gedaan hebbende; zich, op zijne t'huiswaards reize na Utrecht, reeds te Keulen bevond; alwaar Zij, door een zeer hevig toeval aangetast zijnde, ook door een ſchielijken dood, op den 10 September 1719., werd weggerukt; en is haar Lijk mede aldaar begraaven. Vervolgens is Hij andermaal, in den jare 1721., hertrouwd met Vrouwe Cornelia Jacobsdochter van der Toght, Weduwe van den Heer Caspar van Roijen, in zijn leven Raad in de Vroedſchap en Burgemeeſter der Stad Utrecht, welke Hem, na ene negenjarige echtverbintenis, insgelijks op den 9 Augustij 1730. door den dood ontrukt werd. Deze brave Man, van wien en zijne waare godvrucht; treflijke hoedanigheden; ſchrander oordeel; grote geleerdheid; en alle Christelijke deugden; men zien kan kortelijk de Kerkelijke Redevoering van den Heer Profeſſor Albertus Voget, ter gelegenheid van dezes Mans afſterven te Utrecht gedaan; en breedvoeriger de hier voren reeds aangehaalde Oratio Funebris in obitum Hieronijmi Simons van Alphen, door den Heer Profeſſor Arnoldus Drakenborch in de Latijnſche taal uitgeſproken; is eindelijk te Utrecht, op den 7 November van den jare 1742., in het LXXVIII. jaar zijns ouderdoms, overleden; en dus, ſchoon hoog bejaard, echter nog veel te vroeg voor onze Hervormde Kerk, welker bloei en heil Hij, op alle wijzen en in alle oorden der Waereld, met alle zijne vermoogens ſteeds heeft bevorderd; en ook voor de Utrechtſche Hoogeſchool, aan dewelke Hij ſteeds tot een eerſte ſieraad verſtrekte. Zijne twee nagelaten Zoonen, Hem (als ſtraks gemeld) uit zijn tweede Huwelijk geboren, waren α. HIERONIJMUS; en β. JOHAN VAN ALPHEN.

α. HIE-

α. HIERONIJMUS VAN ALPHEN werd geboren den 9 Maij des jaars 1700. Hij is geweest een getrouw en veel geacht Euangeliedienaar eerst te Nieuw-Loosdrecht; vervolgens te Leeuwaarden; en laatst te Amſterdam. Geduurende zijnen Euangeliedienst te Leeuwaarden, trouwde Hij met Judith Anna Huber, die een Dochter was van Herman Huber, Lid der Gedeputeerde Staaten van Friesland; en Kleindochter van den wijdberoemden Rechtsgeleerden Ulricus Huber; doch heeft bij deze zijne Vrouwe geene Kinderen geteeld. Hij heeft ons, behalven ene Latijnſche Verhandeling *de Terra Chadrach & Damasco*, nagelaten zijne uitgebreide en weldoorwrochte *Verklaringen van het* XXIV. *&* XXV. *Hoofdſtukken des Euangeliums van Matheus*; in dewelken 's Mans oordeelkundige geleerdheid allezins doorſtraalt. Waarſchijnlijk zoude de geleerde Waereld nog meerder goede vruchten van zijnen vlijt ten nutte der Christelijke Kerk hebben gezien, indien Hij niet, geduurende enige jaren voor zijnen dood, ware bezocht geworden met zware ziekten en ongemakken, en daar uit gevolgde lammigheid en veelerhande het lighaam en den geest verteerende kwaalen, waar aan Hij een geruimen tijd heeft gekwijnd, tot dat eindelijk de dood van dit zijn elendig aardſche leven op den 20 April 1758. een einde maakte.

β. JOHAN. VAN ALPHEN werd geboren den 24 Maart 1710. Hij is geweest Raad in de Vroedſchap en Schepen der Stad Gouda; en was op den 19 October 1745. getrouwd met zijne Nichte Wilhelmina Lucia van Alphen, Dochter van DANIEL JANSZOON VAN ALPHEN ex Maria Magtilda Selhoff, van wien hier voren ſub N°. I. Litt. B. *a.* is geſprooken. Hij heeft bij deze zijne Vrouwe geteeld drie Zoonen; met naamen: HIERONYMUS; DANIEL; en MATTHEUS CORNELIS VAN ALPHEN; welker jongſte ſlechts omtrent éene maand heeft geleefd; en de tweede ook jong, in het vijfde jaar zijns levens, is overleden: terwijl de oudſte, naamlijk: HIERONIJMUS VAN ALPHEN, geboren den 8 Augusti 1746., zijnen Vader, die op den 17 Januarii 1750. is afgijvig geworden; tot op dezen dag, den 14 Junij 1785., overleeft, en enen gewenschten welſtand geniet. Hij is thans Procureur Generaal van den Edelen Hove Provinciaal van Utrecht. Hij trouwde te Utrecht met Johanna Maria van Goens, die

Hem drie Zoonen; met namen: JOHAN; DANIEL; en HIERONYMUS VAN ALPHEN, heeft gebaard, en ook, bij haar overlijden, nagelaten; en welke drie Zoonen, tot op heden, in het genot van ene goede gezondheid, tot vreugde van hunnen Vader, in het leven zijn en in de vreeze des Heeren opwasſen. Deze zijne Echtgenoote Hem door den dood ontrukt zijnde, heeft Hij zich op den 8 Maij 1781. andermaal in den Echt begeven met Catharina Geertruid van Valkenburg, dochter van Mattheus Willem van Valkenburg, Raad in de Vroedſchap en Burgemeeſter der Stad Haerlem, en Hoog-Heemraad van Rhijnland; enz. uit wier vruchtbaren ſchoot, welke Hem reeds twee Kinderen, éénen Zoon en éene Dochter, doch beiden dood geboren, heeft gegeven; Hij van Gods goede hand nog meerder waarde Huwelijkspanden wenscht te ontvangen. Aan de noeste vlijt van dezen wakkeren Man, die Lid is van verſcheide geleerde Genootſchappen, is men, behalven verſcheide zeer fraaije en godvruchtige Dichtſtukken, verſchuldigd ene *Verhandeling over den Eed der Uitrechtſche Biſchoppen, genaamd den Eed met zeven Stolen:* dewelke gevonden wordt in het Tweede Deel der Werken van de Maatſchappij der Nederlandſche Letterkunde te Leijden. Ook: *Eenige Leerſtukken van den Proteſtantſchen Godsdienst verdeedigd*; welk ſtuk door Hem in den jare 1775. is uitgegeven en voornaamlijk ingericht tegen J. A. Eberhard's nieuwe Apologie voor Socrates, in het Hoogduitsch geſchreven en in het Nederduitsch overgebragt en aldus in het jaar 1773. uitgegeven. Nog: *Theorie derſchoone Kunſten en Wetenſchappen*; door Hem grotendeels overgenomen uit het Hoogduitsch van F. J. Riedel; en met veele Bijvoegſels, Aantekeningen, enz. vermeerderd; in twee Deelen. Als meede: *Dichtkundige Verhandelingen.* Men heeft ook nog meerder nuttige vruchten van dezes waardigen Mans arbeidzaamen Geest, ter bevordering van alle aangenaame en den Geest beſchavende, en dus tot welzijn van het Menschdom ſtrekkende, Wetenſchappen, te verwachten, indien het den goeden God behaage, om zijne dagen, daar Hij thans in de kracht van zijn leven is, tot in enen gezegenden ouderdom uitterekken, en Hem met alle de daar toe nodige vermogens naar Ziel en Lighaam te begenadigen, en allerleije rampen en onheilen van Hem en zijn Huis gunſtiglijk afteweeren. Dit,

en

en al wat Hem nodig is voor tijd en eeuwigheid, geve Hem de alleen goede God in Zijne gunſte!

3. HENDRIK SIMONS VAN ALPHEN, werd geboren den 27 December 1671. Hij is geweest een voornaam Koopman in zijne Vaderſtad Nieuw-Hanau; ook Raad en Burgemeeſter dier Stad; mitsgaders Colonel van de Burgerij, het welk aldaar een zeer aanzienlijk Ampt is, zo dat Hij, die het zelve bekleedt, altijd nevens is een Lid van den Stads Raad en een zeer groten invloed op den Krijgsraad der Burgerij heeft, en dus ook op de gemoederen der geheele Burgerij, die ſteeds op Hem ziet, als op den voornaamſten Voorſtander en Bewaarder van alle de Voorrechten en Privilegien der Stad en Burgerije, uit krachte van hare met den Graaf aangegane Capitulacie, zo in het Kerkelijke als in het Burgerlijke, toekomende. Hij is ook te gelijk geweest Commercie-Raad van den Heer Graaf van Hanau; en, goduurende zijn ganſche leven, wegens zijne kunde, oprechtheid, trouw, en andere voortreflijke hoedanigheden, zeer gezien niet alléén, maar zelfs bemind, zo bij den Grave Johan Reinhard, den laatſten Mannelijken Afkomeling van het zeer oude en aanzienlijke Graaflijke Huis van Hanau, met wiens dood, voorgevallen in den jare 1736., dit Huis is uitgeſtorven; als bij den Prince Wilhelm, Landgrave te Heſſen, den eerſten Grave van Hanau uit het Doorluchtige Huis van Heſſen-Caſſel, aan welk Vorſtelijk Huis dit ſchoone Graafſchap Hanau, uit krachte van een tuſſchen die twee aanzienlijke Huizen, voor omtrent een Eeuw, geſloten Verdrag van onderlinge opvolging, wanneer in één dier beide Huizen het Mannelijk Oir mogte ontbreeken; als toen is te beurt gevallen. ——— Onze brave HENDRIK SIMONS VAN ALPHEN is tweemaal getrouwd geweest; eerst met Sufanna van Asten, welke Hem vijf Zoonen heeft gebaard, welker jongſte is dood geboren, wanneer ook de Moeder in het kraambedde is overleden: terwijl ook de vier andere Zoonen, met namen: HIERONIJMUS; HENDRIK; HENDRIK; en JACOB; allen ſlechts enige weinige maanden hebben geleefd. Van deze zijne Echtgenote dus beroofd zijnde, is Hij op den 30 Junij 1707. hertrouwd met Sara Jacoba van de Wall, die een dochter was van Henrik van de Wall, Raad en Burgemeeſter der Nieuwe-Stad Hanau, bij dewelke Hij zeven Zoonen heeft geteeld,

welker jongſte, genaamd: JAN JACOB, in het vierde jaar zijns levens is geſtorven: terwijl Hij, bij zijn overlijden, voorgevallen op den 12 Februarij 1740., zijne zes andere Zoonen; met namen: α. HENDRIK; β. HERMAN; γ. HIERONIJMUS; δ. ISAAC; ε. FRANS; en ζ. JOHAN VAN ALPHEN, heeft achtergelaten.

α. HENDRIK VAN ALPHEN werd geboren den 21 April 1708. Hij is geweest een Koopman te Amſterdam; en aldaar getrouwd met Margareta Cornelia van Peterſom, uit dewelke Hem drie Zoonen zijn geboren, van dewelken twee in hunne eerſte jeugd zijn geſtorven. Hij ſtierf op den 18 Maij 1764. nalatende dien éénen, Hem overgebleeven Zoon, genaamd: JOHAN VAN ALPHEN, die thans insgelijks is een deftig Koopman en Solliciteur-Militair te Amſterdam. Hij is getrouwd met N. van Nooten; bij dewelke Hij heeft verwekt eenen, nog in leven zijnde, Zoon, genaamd naar zijnen Grootvader: HENDRIK VAN ALPHEN.

β. HERMAN VAN ALPHEN werd geboren den 22 Julij 1712. Hij is geweest een getrouw Euangeliedienaar, eerst te Ottoland en Nederblokland; daarna te Asperen; vervolgens te Montfoort; en laatſtelijk Hoogleeraar in de H. Godgeleerdheid, als ook in de Kerkelijke Hiſtorien; en tevens in de Hebreeuwſche en Griekſche Taalen en Oudheden; aan de Illuſtre Schoole van het Graafſchap Hanau; mitsgaders Conſiſtoriaal-Raad van de Hoog-Achtbare en Hoog-Eerwaarde Gereformeerde Conſiſtorie des zelven Graafſchaps. Hij is op den 28 October 1748. getrouwd met Maria van Muſſchenbroek, dochter van den alom beroemden Leijdſchen Profeſſor Pieter van Muſſchenbroek; bij de welke Hij éénen Zoon, genaamd: HENDRIK; heeft verwekt, doch die maar weinige dagen geleefd heeft. Men heeft van Hem, behalven zijne Inaugurale Oratie *de Hæreditate Mundi Terræque Piis Novi Testamenti promiſſa, quamque ii ex parte jam adierunt et adhuc adituri ſunt*: ook ene *Ontleedende Verklaaring van het achtſte Hoofdſtuk der Spreuken Salomons.* Hij is op den 25 Januarij 1767. te Nieuw-Hanau, zonder Mannelijk Oir na te laten, overleden.

γ. HIERONIJMUS VAN ALPHEN werd geboren den 8 Julij 1714. Hij is geweest een Koopman in de Nieuwe-Stad-Hanau; en trouwde den 20 November 1738. met Suſanna Abrahams dochter van der Lähr, die Hem drie Zoonen heeft gebaard, welker twee in hun-

hunne eerſte jeugd, en de derde, insgelijks HIERONIJMUS VAN ALPHEN genaamd, niet lang voor zijn Vader, ongehuwd; zijn aflijvig geworden. Hij is, dus zonder Mannelijk Oir natelaten, in den jare 1777. te Nieuw-Hanau overleden.

♪. ISAAC VAN ALPHEN werd geboren den 5 Maij 1716. Hij is nog op den huldigen dag een geächt Koopman te Rotterdam; mitsgaders Raad in de Vroedſchap en thans regeerend Burgemeester dier Stad; alwaar Hij ook het Schepensampt met lof heeft waargenomen: Ook is Hij bekleed geweest met de waardigheid van Hoofd-Officier van die Stad; als mede met die van Baillu en Dijkgraaf van Schieland. Hij trouwde, de eerſtemaal op den 30 Augustj 1741., met Eliſabeth Coſart, die Hem éénen Zoon, met naame: HENDRIK, baarde; doch dezelve heeft maar drie maanden geleefd. Deze zijne Echtgenote Hem door den dood ontrukt zijnde, hertrouwde Hij op den 17 Januarij 1747. met Joanna Martens, bij dewelke Hij geen Mannelijk Oir heeft geteeld. Vervolgens is Hij, ook deze zijne tweede Echtgenoote aflijvig geworden zijnde, in den jare 1767. ten derdenmaale getrouwd met zijne volle Nichte, Catharina Maria de Ruever Weduwe van Mr. Jan Jacob Ram, Raad in de Vroedſchap en Burgemeeſter der Stad Utrecht. Zij is ene dochter van Mr. Arent Albert de Ruever, Raad en Burgemeeſter der Stad Utrecht en van Suſanna Maria van de Wall, die een volle Zuster was van Sara Jacoba van de Wall, tweede Vrouw van zijnen Vader, uit dewelke Hij is geboren. Hij heeft bij deze zijne derde Vrouw geteeld éénen Zoon, genaamd: ISAAC JACOB VAN ALPHEN, die nog heden, onder het genot van enen goeden welſtand, tot vreugde zijner Ouderen in leven is en in alle Christelijke deugden opwast.

♂. FRANS VAN ALPHEN werd geboren den 9 Maart 1718. Hij is geweest een voornaam Koopman te Frankfort aan den Maijn, alwaar Hij in de maand Januarij 1746. trouwde met Catharina Sophia Gontard, bij dewelke Hij geene Kinderen heeft geteeld; en is, dus kinderloos, aldaar in den jare 1770. overleden.

♃. JOHAN VAN ALPHEN werd geboren den 24 Maart 1720. Hij is thans nog op heden een niet ongeächt Doctor in de Medicijnen, niet zonder roem te Amſterdam practizeerend; zijnde tevens Stads Doctor; als ook Regent van het Aalmoesſeniers-Weeshuis

aldaar. Hij trouwde aldaar met Maria Pietersdochter van Tarelinck, uit dewelke Hem twee Zoonen werden geboren; met naamen: HENDRIK PIETER; en JOHAN; welker jongſte ſlechts eenige maanden heeft geleefd; terwijl de oudſte Zoon, HENDRIK PIETER VAN ALPHEN, geboren in de maand Julij 1755., in de maand Januarij 1776. werd aangeſteld tot Secretaris der Stad Amſterdam; welk aanzienlijk Ampt Hij niet lang heeft mogen bekleeden, naardien Hij, weinige maanden na die aanſtelling, naamlijk op den 20 September van dat zelfde jaar, en dus in het XXIIe jaar zijns levens, na ene korte, doch zeer hevige, ziekte, tot grote droefheid van zijne beide Ouders, ongehuwd, door den dood werd weggerukt. Vervolgens is ook dezes Mans Echtgenoote, op den 1 November 1783., zonder Kinderen nateláten, overleden: En is Hij in de maand December van het volgende jaar 1784. hertrouwd met zijne volle Nichte, Johanna Wijnanda de Ruever, eenigſte Zuster der tegenwoordige Huisvrouwe van zijnen, zo ſtraks ſub Litt. ♪. genoemden, Broeder ISAAC VAN ALPHEN. En met deze zijne Vrouwe, bij dewelke Hij niet heeft geteeld, leeft Hij nog op heden in een ſtillen en vergenoegden Echt.

Uit MS. GENEALOGISCHE *Aantekeningen.*

Uit deze vorenſtaande echte Geſlachtlijst mag men zien, en ook voor zeker ſtellen, dat 'er althans, heden den 14 Junij 1785., van alle de Mannelijke Afkomelingen, welken uit dit zeer oude Geſlacht van ALPHEN, nu reeds ſedert meer dan vijf eeuwen, bij wettigen geboorte, geſproten zijn, nog maar in levenden lijve zijn deze volgende Twaalf Perſonen van de Mannelijke Sexe: als:

Te *Leijden*:

Mr. DANIEL VAN ALPHEN DANIELSZOON, Oud-Raad, Schepen en Griffier.

Mr. DANIEL VAN ALPHEN PIETERSZOON, Advocaat.

Mr. ABRAHAM VAN ALPHEN, Raad en Oud Schepen.

Te *Utrecht*:

Mr. HIERONIJMUS VAN ALPHEN, Procureur-Generaal voor den Edelen Hove Provincial 's Lands van Utrecht.

be-

benevens nijne nog drie jonge Zoons: JOHAN, DANIEL en HIERONIJMUS } VAN ALPHEN.

Te *Rotterdam:*

ISAAC VAN ALPHEN, Raad en Regeerend Burgemeeſter.
benevens zijn nog jonge Zoon: ISAAC JACOB VAN ALPHEN.

En te *Amſterdam:*

Dr. JOHAN VAN ALPHEN, Stads-Medicinæ-Doctor en Regent van het Aalmoesſeniers-Weeshuis.

JOHAN HENDRIKSZOON VAN ALPHEN, Koopman en Solliciteur-Militair: benevens zijn nog jonge Zoon: HENDRIK VAN ALPHEN.

En dat dus alle anderen, welken den naam VAN ALPHEN voeren, niet tot dit oude Geſlacht behooren.

De onbetwistbare echtheid dezer vorenſtaande Aantekeningen toont ten duidelijkſten aan den misſlag van den Heer PIETER PLEMPER, wanneer Hij, in zijne *Beſchrijving van de Heerlijkheid en het Dorp Alphen aan den Rijn*, op pag. 145. zegt, dat de *Geſlachtboom van Alphen, bij het ontbreeken van mannelijke takken, door de bijl des tijds uitgerocid is.* en, (ſchoon hij gelegenheid genoeg gehad heeft, om, zulks gezocht hebbende, beter onderrichting te erlangen) in deze abuſive opgave, zal gevolgd hebben 't geen door Mr. SIMON VAN LEEUWEN in zijne *Batavia Illustrata* op pag. 924. & 925. wegens het Geſlacht van CRALINGEN en verſcheide andere Geſlachten, van jonger Broeders uit dat Huis van CRALINGEN geſproten, en onder de welken zich ook dit Geſlacht van ALPHEN bevindt, te voren reeds was aangetekend; zo als het zelve; genoegzaam woordelijk, door Hem was overgenomen uit de *Bijvoegzels van* WILLEM VAN GOUTHOEVEN op de *Oude Chronijk en Historien van Holland*; pag. 161. ——— Dus ſchrijft dikmaals de eene Geſchiedſchrijver den anderen uit, zonder enig onderzoek naar de waarheid der verhaalde gebeurtenis te doen; en op die wijze worden de misſlagen, door den eerſten begaan, van hand tot hand voortgezet; alom voor ene ontegenſpreeklijke waarheid gehouden, en genoegzaam vereeuwigd. — Op die zelfde wijze is ook de Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat der Verëenigde Nederlanden*; D. VI. pag. 260.

in

in dien zelfden voorgemelden misslag gevallen; waar omtrent Hij echter nog minder te verontschuldigen was, dan de vorigen, aangezien Hij uit de Lijkoratie van den Heer Professor Arnoldus Drakenborch, in den jare 1743. (en dus drie jaren voor de uitgave van dat gemelde Deel) ter gelegenheid van het afsterven van den Hoog-Eerwaardigen Heere Professor Hieronijmus Simons van Alphen, te Utrecht gedaan en in openbaaren druk uitgegeven, genoeg had konnen zien, dat nog geenzins de Mannelijke Descendenten aan dit Geslacht ontbraken: Ook heeft deze Schrijver in het volgende Deel pag. 575. zijnen misslag erkend en zijn vorig gezegde openlijk herroepen. —— Maar, nog veel onvergeeflijker is geweest de misslag van den Heer TAKO SIBELIUS, Predikant te Alphen, (doch in later tijd te Gouda) wanneer Hij, in zijne *Kerkelijke Leerrede over Jesaia* XXIII. 8. *Bij gelegenheid der plegtige Inhuldiging van den Wel-Edelen Gestrengen Heere Theodorus de Smeth, als Ambagtsheer van Alphen. Uitgesprooken op den* 22 *October* 1766. en in dat zelfde jaar door Hem in openbaren druk uitgegeven; bij ene verregaande onoplettendheid het zelfde, 't geen bij de hier voren gemelde Schrijvers nopens het Geslacht der Heeren VAN ALPHEN, als reeds uitgestorven, was gezegd, wederom op pag. 30. van die Leerrede herhaalt, en zulks met genoegzaam de eige woorden, welken door den voornoemden Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat der Verëenigde Nederlanden* in het gezegde Zesde Deel pag. 260. waren gebruikt en door den Heer *Sibelius* daar uit (zo als 't blijkt) zijn overgenomen, niet alléén zonder enig nader onderzoek; maar zelfs zonder (door ene zeer grote onachtzaamheid) te letten op het geen in het Zevende Deel van dat Werk was gezegd, en door dien Schrijver als ene *Nadere Verbetering* van het voorgaande Deel opgegeven. Gelijk dan ook de Schrijvers der *Nieuwe Vaderlandsche Letter-Oefeningen;* D. I. Stuk I., bij hunne Recensie der opgemelde *Kerkelijke Leerreden*, op pag. 19. den voornoemden Heer SIBELIUS over deze zijne onnaaukeurigheid in 't vriendelijke berispen: en de Heer SIBELIUS zelve naderhand in de *Boekzaal der Geleerde Waereld* voor de maand Julij 1767. op pag. 100 en 101. deze zijne vergissing niet alléén heeft erkend; maar ook tevens, bij de bekendmaaking van dezelve, dit zijn vorig ten dezen opzigte abusivelijk gezegde openlijk herroepen, met verzoek, dat men zij-

zijne daar bij opgegevene verbetering voor *ingeslasoht* in zijne voornoemde Leerrede geliefde te houden.

Volgens medegedeelde Berichten.

ALSTEN. Dus noemt VAN DER HOUVEN, in zijn *Handvest-Kronijk*, verkeerdelijk, een Dorp in de *Meijerij van den Bosch*, wiens eigenlijke naam *Alten* is.

ALSTEDIUS, (*Johan Hendrik*) Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Wijsbegeerte aan de Hooge School te *Herborn*, heeft zig, door verscheiden Schriften, beroemd gemaakt. Hij werd, in het Jaar 1618, benevens JOHAN BIJSTERVELD, Hofprediker te *Siegen*, en in naam der *Wetterausche* en *Nassausche* Godgeleerden, op de *Dordrechtsche Kerkvergadering* gezonden, alwaar hij, nevens zijnen Amptgenoot, op den 17 Januarij 1619, in de vier en dertigste zitting ontvangen, en tusschen die van *Geneve* en *Zwitzerland* geplaatst werd.

JOH. HALES, in zijnen dertigsten Brief aan DUDLIJ CARLETON, op den 29 Januarij N. S. zegt: „ in de avond-Sessie wierd het „ point van de *Verwerping*, *scholastijk* en geleerdelijk verhandeld door ALSTEDIUS, een van de Professooren uit de *Palts*; „ zijne reden was de bekwaamste van alle die geene, die ik nog „ gehoord heb." Uit andere Schriften van dien tijd is hij bekend voor een hevig Voorstander van de *onweerstaanbaare Genade*. In de vijf en tagtigste Sessie van gemelde Sijnode, deed hij zig, op den zelfden dag, op welken de Remonstranten hunne verklaaring van het derde, vierde en vijfde Artikel overgaven, door een breedvoerig vertoog, uitmunten, besteedende al zijnen vlijt, om de gronden der *Contra-Remonstranten*, in de tien bewijsredenen op de *Haagsche Conferentie* ingebracht, vast te maken, tegen alle de tegenwerpingen der Remonstranten, welke hij voor *Pelagiaanen* en Godslasteraars hield; zeggende, onder andere, dat het woord *wederstaanbaar* was uitgevonden door Menschen, die een naam begeerden te maaken.

Aanmerkenswaardig is het antwoord, 't welk, uit een Dagregister van POPPIUS, bij G. BRANDT, op 's Mans Rekening gesteld word. BRANDT verhaalt dit als iets, 't welk bijzonder naar zijn smaak was; hierin bestaande: „ dat ALSTEDIUS, op den 26 April „ 1619, weinige dagen na dat men het Formulier van de Ver„ werping en de harde manier van spreeken in de Sijnode had af-

„ ge-

„ gedaan, door POPPIUS en J. HERMANUS, beide Remonſtranten, „ op ſtraat ontmoet werd, en dat zij aan hem gevraagd hebben„ de, hoe verre de *Sijnode* de zaak al gebracht hadde, en hoe „ de Sijnodaale Mannen zig gedraagen hadden in 't ſtellen van de „ Canons, nopens die grove pointen, daar zig al de Waereld „ aan ſtiet?" ALSTEDE zoude hebben geantwoord: *dat men in dezelve het gevoelen van Piscator en andere wel zoude veroordeeld hebben, ze men niet gevreesd hadde, dat daar door de Vorſten en Republieken tegen malkander zouden worden opgehitst.* Anderen ſtellen dit en meer andere zaaken, in 't verhaal van POPPIUS, bezijden de waarheid; want, zeggen zij: het zou den grooten naam van ALSTEDE, in de geleerde Waereld, weinig eer hebben aangedaan, indien hij zig zelven, bij zijne partijen, als een Huurling der Staatkunde had bekend gemaakt. Zijne *Latijnſche* Werken zijn menigvuldig. Hij ſtierf te *Alba Julia*, in 't Jaar 1638, oud vijftig jaaren.

BAYLE, *Dictionaire*; BRANDT, *Hiſt. der Reform.* III. Deel. *Brieven van* HALES, bl. 117 en 231.

ALSTEIN, (*Johan Gozewijn Eberhard*) wiens Vader mede een Leeraar der Hervormden is geweest, was eerst Predikant in *Brandenburg*; in 't Jaar 1719 werd hij te *Amſteldam* beroepen, in de plaats van C. STRESO, en bekleedde dien post tot 1740, wanneer hij, op den 25 Maij, overleed, nalatende zijne Weduwe HENRIETTA CHARLOTTA PFEIFFERIN, (welke op den 4 December 1757 ſtierf) en eene Dogter. Hij heeft des bekenden BRANDERS *Liederen* met eene *Voorreden* en eenige *Gezangen* verrijkt. Ook vindt men van hem een aanprijzend Voorberigt, voor P. JANSEN's Werk, *de Rijkdom van Gods goedertierenheid* genaamd. 's Mans afbeelding is, door P. ENDLICH, in 't Kopet gebracht.

Zie CROESE, *Kerkl. Register.*

ALTENA, weleer een Adelijke Hofſtede, in het Baljuwſchap van *Delfſland*, digt onder de Stads Veſten, buiten de *School Poort* gelegen. Dit huis werd, in der tijd, bezeten bij het Edel geſlacht van ALMONDE; als den eerſten Bezitter daar van vindt men gemeld Heer JACOB VAN ALMONDE, waar van wij reeds geſproken hebben. Deeze zonder mannelijk oir ſtervende, werd

werd zijne eerste Dogter, MARIA VAN ALMONDE, Vrouwe van *Altena*, en bracht het, door haar Huwelijk met den Heer GEORGE DE BIJE, Thesaurier-Generaal der Verëenigde Nederlanden, en eersten Rekenmeester in *'s Hage*, in 't Geslacht van *de Bije* over.

Opdat dit Huis niet tot een verblijf voor de *Spanjaarden* zou dienen, werd het, in de *Nederlandsche* beroerten, afgebrooken en verbrand; doch in beter en latere tijden, is het, door den gemelden Thesaurier DE BIJE, weder opgebouwd, en lang in een aanzienlijken staat onderhouden. In vervolg van tijd heeft het de vernedering ondergaan, dat het tot een *Herberg* verhuurd is; waar toe het nog dient.

Zie BLEISWIJK, *Beschrijving van Delft*, I. Deel; GOUDHOEVEN; VAN LEEUWEN; JUNII *Batavia*.

ALTENA, (*'t Land van*) wordt, ten Noorden, gescheiden van het Land van *Arkel*, door de Rivier de *Merwe*. Ten Noord-Westen heeft het de *Maas*, die hier tusschen de Landen van *Altena* en de *Bommelerwaard* heen stroomt, bevattende omtrent 7700 Morgens Land. Veel verschil is 'er onder de Schrijvers, over den naamsoorsprong. Men vindt 'er, die het, volgens de oude benaming, *Haltna*, *Haltena* of *Holtena*, willen afleiden van de Houtrijkheid, welke, in vroeger tijd, alhier plaats had. Andere leiden den naam af van het Kasteel *Al-te-na*, waar van, in het volgende Art. zal gemeld worden; het laatste zouden wij het liefst aanneemen. In den Jaare 1672, als de *Franschen Bommel* en de *Bommelerwaard* in hunne magt hadden, en *Woudrichem* en *Gorichem* opeischten, werd, om hun af te keeren, het Land van *Altena* gedeeltelijk onder Water gezet, en voor eenigen tijd daar onder gehouden. Deeze ramp werd spoedig hersteld, dewijl het Land zo gelegen is, dat het eerder hoog dan laag mag genoemd worden, en zodanig gesteld, dat de Polders, bij overstroominge, zonder behulp van Watermolens, weder droog loopen.

Hoe groot dit voordeel ook zijn moge, was het hier, nogtans, bij het einde van het Jaar 1740, deerlijk gesteld. Door harde stormwinden en zwaare plasregenen, waren de *Lek*, de *Maas* en *Merwe* boven gewoonte gezwollen; dit veroorzaakte zo eene sterke persing van Water tegen de Dijken, dat veele daar voor be-

bezweeken; de doorbraak van den *Maasdijk*, bij *Heddikhuizen*, veranderde 't Land van *Altena* in eene bijna openbaare Zee, waar door zwaare ſchade aan Huizen, Beesten, enz. veroorzaakt werd: in het barſte ſaiſoen des Jaars, was de *Altenaaſche* Heuvel de eenigſte bergplaats voor Vee en Goederen. Het maken van hulpgaten, om het Water elders te ontlasten, was van veel nut in die bekommering, terwijl het digtmaaken van 't gat bij *Heddikhuizen*, door gebrek aan materialen, veel tegenſpoed had, en niet kon worden aangevangen, vóór het midden van Februarij in het volgende Jaar. Na dat men, in Maart, dit gat geſtopt had, kwam 'er, in April, eene nieuwe ramp bij, dewijl het gat bij *Werkendam*, op den 29 dier Maand, weder inbrak. Ter verligting van de Noodlijdenden, bewilligde het Kollegie van Gecommitteerde Raaden in een onderſtand van 20000 Guldens, en nog naderhand 31000 Guldens, tot herſtel der Dijken.

De Regeering van 't Land of de Landen van *Altena*, heeft, ten aanzien van het Hooge of Crimineele Rechtsgebied, veel gemeenſchap met die van *Woudrichem*; ten aanzien van het middelbaare, heeft ieder Rechtbank, in de Ambachten, zijnen bijzonderen Schout, Scheepenen en Secretaris. Het beſtier der Dijken en Sluizen ſtaat aan Dijkgraven en Hoog-Heemraaden.

Het Land van *Altena* bevat, buiten de Stad *Woudrichem*, de volgende Ambachts-Heerlijkheid, met derzelver Dorpen en gehuchten; *Sleeswijk*, *Almkerk*, *Emminkhoven* met *Waardhuizen*, *Uitwijk*, *Op en Neder Andel*, *Gieſen* en *Rijswijk*, 't Slot *Loeveſtein* en *de Hil*.

Zie BOXHORN, *Toneel der Steden*; GOUDHOEVEN, *Kronijk*; KEMP, *Beſchrijving van Gorinchem*.

ALTENA, een Slot van dien naam, ook wel ODTENA, was gebouwd op den Heuvel, van welken wij, in het voorige Artikel, hebben melding gemaakt, en waarop, in het Jaar 1740, de eenigſte bergplaats was. In 's Lands Geſchiedenisſen is het vermaard geworden, om dat het tot eene ſchuilplaats ſtrekte, voor de Edelen, die mede ſchuldig waren aan den moord van ALIJD VAN POELGEEST: waarom het, in 't Jaar 1393, door Hertog ALBERT VAN BEIJEREN, ſtreng belegerd, en, na een hardnekkigen tegenſtand,

aan

aan hem overgegeeven en verwoest werd; hebbende de verflinding des tijds het nog overgebleevene vernield.

ALTENA; de Heerlijkheid van dien naam, bevat in zig het Land, hier boven beſchreven, en was eertijds een Leen van de Graaven van *Kleef*, tot dat zij, in het Jaar 1332, door Graaf WILLEM DEN GOEDEN, van Graave DIRK VAN KLEEF, gekogt werd. De eigenlijke Heerlijkheid heeft, (volgens GOUDHOEVEN en VAN LEEUWEN) al zedert het Jaar 1185, aan de Heeren VAN HOORN (naderhand Graaven) behoord; waar uit men beſluit, dat de Heeren of Graaven VAN HOORN Leenmannen waren, of altijd geweest zijn, van de *Hollandſche* Graaven, ſedert dat Heer WILLEM VAN HOORN de Erfdochter des Heeren VAN ALTENA trouwde. Bij de opgemelde Schrijvers, en bij VAN BALEN, in zijne *Beſchrijving van Dort*, leest men: „ In het Jaar 1290, heeft *Dirk*, „ Grave van *Kleef*, in *'s Haage*, aan zijnen Neef, Grave *Floris* „ *van Holland*, overgegeeven de Heerlijkheid van *Heusden* en „ *Altena*, met het Slot en de Stede *Woudrichem*." De Heerlijkheid van *Heusden* was dus een heerlijk Leen van *Holland*, en JAN DE ZEVENTIENDE een Leenman van Graave FLORIS.

Heer WILLEM VAN HOORN trouwde, omtrent het Jaar 1310, Vrouwe ODA, Erfdochter van Heere KLAAS VAN PUTTEN en STRIJEN, in *Holland*. Drie Dogters won hij bij dezelve; de eerſte was genoemd JOHANNA VAN HOORN, van Moeders zijde Vrouwe van *Putten* en *Strijen*, en van Vaders zijde Vrouwe van *Gaasbeek*; haar Man was Heer JACOB VAN ABCOUDE en WIJK. De tweede huwde aan JAN VAN HEUKELOM; de derde, Vrouw ODA, werd de Gemalin van Heere JAN VAN POLANEN VAN DER LEK. Heer WILLEM VAN HOORN hertrouwde, na den dood van ODA, aan de Dogter van den Graave van *Kleef*, en won daar bij twee Zoonen, GERARD VAN HOORN en ALTENA, die zonder Kinderen, in den ſlag voor *Stavoren*, ſneuvelden. (Zie verder de Geſlachtlijst van de Graaven VAN HOORN, tot op FILIP VAN MONTMORENCIJ, Graaf VAN HOORN en Heer VAN ALTENA, ter plaatze daar van hem en zijnen dood, in 1568, geſprooken zal worden.)

De gemelde FILIP VAN MONTMORENCIJ, had, bij Testament, zijne goederen gemaakt aan zijne Gemalinne, Vrouwe WALBURG VAN

BLEUWENAAR. ALBA, weet men, verklaarde dezelve voor verbeurd; doch door de Gendſche bevrediging kwamen zij weder aan Vrouwe WALBURG. Vóór haar overlijden, in 't jaar 1600, had zij het ſteedje *Woudrichem*, en de Heerlijkheid *Altena*, aan de Staaten van *Holland* verkocht, voor 90,000 guldens. Aldus is het land van *Altena*, eertijds een Leen, een Domein van *Holland* geworden.

Men zie GOUDHOEVEN; VAN LEEUWEN; VAN BALEN; VAN BEUTEREN; BOR en anderen; als ook VOSSIUS.

ALTENA, een kasteel, op den oever van de Zuiderzee, en dus genaamd, omdat het lag op de grenzen, en als op den neus, tot een breidel voor de *Hollanders* en *Stichtſchen*. Het was gebouwd door Hertog KAREL VAN GELDER; wel eer voerde het ook den naam van *Hulkeſtein*. In 't jaar 1517, werd het, door FELIX, Bastaard van *Oostenrijk*, ingenomen, die de torens en wallen deed ſpringen. Zedert werd het wel weder herſteld, doch daarna geheel afgebroken, en, van deszelfs bouwſtoffen, het huis *Pannekoek* of der *Pannekoeken*, binnen de Vest *Neij Kerk*, opgemaakt.

Gemelde Hertog KAREL had voorgenomen, van dit *Altena* of *Hulkeſtein*, door de *Arcker-meinte* en de *Holcker meinte* Erven, eene graft te doen graven, die in den Rhijn, omtrent *Wageningen*, uitkoomen, en den naam van den *Ouden Rhijn* zou voeren. Door veele voorkomende verhinderingen, is hij in dit voorneemen geſtuit. Zie ARKER-GEMEENTE.

Zie BRUGMAN, *Beſchr. voor de Chronijk van* SCHRIVERIUS; SLICHTENHORST, *Gelderſche Geſchiedenisſen*, bl. 107 en 103.

ALTENA, een oud adelijk Huis, hebbende twee gemeene naast elkander ſtaande geevels, met een van ter zijden; en een groot voorhof, rondom van een ruimen vijver omſingeld, en een torenswijze voorburg, met een fraaijen ophaalbrug, gelegen in *Braband*, in 't Dorp *Kotnich*, in een gedeelte van de Meijerij van *Rije*, in 't kwartier van *Antwerpen*. Voorheen behoorde het aan den Baron van ST. LAURENT TEN HOVE. Van we-

wegen het Edel Geſlacht van DESPEMBREAULX, werd het aangemerkt als een Leen van de Heerlijkheid *Bauterſem*.

Zie LE ROIJ, *Verheerlijkt Braband*, *fol.* 79. alwaar men ook de afbeelding van 't zelve vind.

ALTEFORST, ook wel *Oud-Voorst*, een klein Dorpje, in 't Ampt, tuſſchen *Maas* en *Waal*, omtrent een uur gaans van *Appelthern*, midden in een ſchoon weiland gelegen. De Predikant van dit dorp bedient ook de Gemeente van *Horſſen*.

ALTRUM, *Aldrum*, een Dekenſchap in *Friesland*; zie ARUM.

ALTERAS, (*Laurens Jacobsz*) bekleedde, voor de Provintie *Zeeland*, den rang van Vice-Admiraal, op de vloot, die, in 't jaar 1607, onder bevel van den Hollandſchen Admiraal JACOB VAN HEEMSKERK, in den vermaarden ſlag voor *Gibralter*, tegen de *Spanjaarden*, de overwinning behaalde. ALTERAS voerde het ſchip *de Roode Leeuw*, en was van den Admiraal gelast, om den Vice-Admiraal der *Spaanſchen* aan te tasten. De wind hem belettende, deezen aan boord te komen, oeffende hij zijne magt tegen een ander gedeelte der Vijandelijke Vloot, ſchoot twee Gallioenen geheel reddeloos, en ontramponeerde verſcheiden andere. Na den roemruchtigen dood van den Admiraal HEEMSKERK, ſtelden die van de Staatſche Vloot ALTERAS in deszelfs plaats, en, op het Schip van den geſneuvelden Admiraal, deszelfs geweezen Kapitein, PIETER WILLEMSZ VERHOEF, tot Vice-Admiraal. Vervolgens maakten zij de behoorlijke ſchikking, om den Vijand alle mooglijke afbreuk te doen; het minder gedeelte der Vloot zeilde, onder VERHOEF, naar de *Vlaamſche Eilanden*, onthoudende zig ALTERAS omtrent de Kusten van *Portugal*, daar hij, niet zonder voordeel, kruiste, tot op den tijd van 't opontbod.

's Mans lof, bij de bovengemelde gebeurtenis. vind men herdagt, in zekere aanmerkenswaardige Deductie van de *Heeren Staaten van Zeeland*, nopens den rang der Vlag-Officieren, in het Jaar 1666, aan die van *Holland* toegezonden. Om de waarde der *Zeeuwſche* Zeehelden te betoogen, merkten de Staaten

aan, hoe ALTERAS, als de tweede in de Vloot, hier boven gemeld, in 't Opperbevel was opgevolgd, de aangevangen onderneeming op *Gibralter*, nevens den Zeeſlag, loffelijk volvoerd, en de Vloot, zegepraalende, in het Vaderland gebragt had.

Schoon aan ALTERAS, door de Vlootelingen, het Opperbevel als Admiraal was opgedragen, ſchijnt hij, nogthans, geenen hooger rang van den Staat verkreegen te hebben, om reden dat men hem naderhand nog, als Vice-Admiraal, onder den *Hollandſchen* Admiraal JOACHIM HENDRIK SWARTENHOND, tegen de *Spaanſchen* in de Middellandſche Zee heeft gezonden: bij welke gelegenheid hij, midden in het gevecht, agter op de Campanje ſtaande, kloekmoedig ſtrijdende, omtrend *Kaap Molle*, op den 16 October 1622, uit het Schip van den *Spaanſchen* Schout bij Nacht, met twee Kogels, zodanig getroffen werd, dat hij dood ter neder viel.

Zie E. VAN METEREN, *Nederl. Hiſtorie*, fol. 564; WAGENAAR, IV. Deel. *Notulen van Zeeland*, 1666. *Leven der Zeehelden*; LE RUE, *Heldhaftig Zeeland*, bl. 119 en 120.

ALTING, een van ouds vermaard Geſlacht, 't welk veele beroemde Mannen heeft voortgebracht, en oorſpronkelijk is uit het Vlek *Annen*, in *Drenthe*, reeds bekend zedert het Jaar 1309.

Zie hier een Lijst dier vermaarde Mannen.

MENSO ALTING, gebooren 1325, overleeden in hoogen ouderdom, op zijn Hoeve in *Drenthe*, was Geheim-Raad van REINOLD DEN DERDEN VAN NASSAU, Hertog van *Gelder*, en liet een Zoon na.

Een andere, van deezen naam, ſtierf in 1454, en had mede een Zoon, EGBERTUS genaamd, die ook weder een Zoon naliet, MENZO ALTING; deeze werd gebooren 1476, en was zeer beroemd onder de zijnen. In het Jaar 1520, werd hij, door de *Drentenaars*, tot Gijzelaar gegeeven aan KAREL, Hertog van *Gelder*, en overleed den 6 Maij 1526, nalatende twee Zoonen:

I. EGBERTUS, die Secretaris te *Groningen* was, en Afgezant aan 't Hof van *Brusſel*. Deeze had een Zoon, JOACHIMUS, die bekend was voor een zeer geleerd Man. Hij was Burgemeeſter, toen de *Spanjaarden* van voor *Groningen* weggejaagd werden, en

en overleed Kinderloos, in 1625. Zijn lof is breedvoerig vermeld, door den Hoogleeraar MAKDOWELL, in eene Lijkrede op hem.

II. RUDOLPH, Broeder van GBERTUS, gebooren 1513, werd Schout te *Eelde*, in *Drenthe*, en naderhand gezwoorene in *Groningen*; hij overleed den 16 Junij 1589, hebbende twee Zoonen:

1. EVERHARD, een beroemd Rechtsgeleerde en Agent wegens *Oostfriesland*.

2. MENSO, die gebooren werd te *Eelde*, den 9 November 1541, en overleed 1612. Hij was die beroemde Leeraar, waar van, in een volgend Art. zal geſproken worden, en liet na zeven Zoonen, als: 1. BASILIUS, 2. DANIEL, 3. HENDRIK, 4. JOHANNES, 5. RUDOLF, 6. PAULUS en 7. MENSO.

De 1ſte, BASILIUS, werd Raadsheer te *Emden*, en Afgezant bij de Staaten; hij had eenen Zoon, GERARDUS, Hoofdrichter in *Oostfriesland*, en liet na BASILIUS, Agent in Nederland, en Amptman van de Emder Heerlijkheid, *Groot* en *Klein Borſum*, die in 1622 overleed.

2. DANIEL, die eerst Secretaris, daarna Burgemeeſter te *Emden*, Agent bij de Staaten, en Onderteekenaar van het *Oosthuizer Verdrag*, in 1611, was; hij overleed 1618.

3. HENDRIK; deeze liet twee Zoonen na, en eene Dogter, zijnde vier zijner Kinderen vóór hem geſtorven: I. JACOB, Hoogleeraar te *Groningen*, van wien meer hier na; deeze had verſcheiden Kinderen, en daar onder GERARDUS, van wien gebooren is MENSO ALTING. II. MENSO, Broeder van JACOB, werd Raadsheer te *Groningen*, en ſtierf 1678. Van hem zijn twee Zoonen nagebleeven:

a. JACOB, Secretaris van 't Gerecht te *Selwert*, en gezwoorene te *Groningen*, die overleed in 1621, en naliet een Zoon MENSO.

b. THOMAS, Broeder van JACOB, was Advocaat-Fiscaal te *Groningen*, en had mede een Zoon MENSO.

4. JOHANNES, werd Raad en Rentmeeſter van den Keurvorst van de *Paltz*.

5. RUDOLPH, Raadsheer te *Emden*.

6. PAULUS, Predikant in de *Paltz*.

7. MENSO, eerst Major, en daarna Kapitein te *Emden*, die na-

liet een Zoon, MENSO, gebooren in 1636; hij was Burgemeeſter te *Groningen*; van hem zal in het vervolg nader geſprooken worden. Wijders had hij eene Dochter, JULIANA BARBARA, welke trouwde met GERARD ISINK, Preſident in de Hooge Vergadering van *Kleef* en *Mark*, en overleed 1723, nalatende ADAM MENSO ISINK, Hoogleeraar in de Hiſtorien, te *Groningen*.

De voorgemelde MENSO ALTING, zo als gezegd is, gebooren te *Eelde*, in 't Landſchap *Drenthe*, in het Jaar 1541, op de Schoolen te *Groningen*, in de eerſte gronden der Wetenſchappen onderweezen, ſtudeerde daarna drie jaaren te *Keulen*; van daar trok hij, 1565, naar *Heidelberg*, onder de Regeering van den Keurvorst FREDRIK DEN DERDEN. ALTING gaf aldaar blijken zijner Geleerdheid, en werd, reeds in 't jaar 1566, bekwaam gekeurd, om het Euangelium te verkondigen, en, in 1567, te *Leilshelsheim*, in de *Paltz*, beroepen. In het Jaar 1570, werd hij Predikant in het Ampt *Drimſtein*. Hier werd hem aangeraden, zig in den Echt te begeeven met MARIA EPISCOPIA, eene Dochter van aanzienlijke Ouderen, die den Hervormden Godsdienst waren toegedaan. Aanmerklijk is het, dat toen ALTING naar deeze Juffrouw vrijde, hij 'er bijvoegde, haar niet te begeeren, zo zij niet genegen was, met hem, om CHRISTUS wille, ballingſchap en andere ongemakken te ondergaan. Dit voorſtel deed den Vader aarzelen; maar de Moeder zeide zeer kloekmoedig: *o waarde Man! zulk een Schoonzoon moesten wij zelfs zoeken.* Men bewilligde dan in ALTINGS aanzoek, en verbond hun op den 13 Junij 1571. Hierna werd hij, door die van *Amberg*, aangezogt, doch, op aandrang van URSINUS, TOSSANUS en andere, in de plaats van GEBINERUS, tot Hoogleeraar te *Heidelberg* beroepen. Na verloop van twee Jaaren beving hem de lust, zijn Vaderland te bezoeken: hij nam zijnen weg op *Emden*, om die ſchuilplaats van zo veele Vluchtelingen, en Moeder van zo veele Kerken, te bezigtigen. Tweemaal hier gepredikt hebbende, maakte hij, door zijne geleerdheid en gaven, alle gemoederen zo begeerig naar zijn onderwijs, dat zij niet rustten, voor en aleer hij, een eerlijk ontſlag van den Keurvorst bekoomen hebbende, in plaats van den overleedenen ALB. HARDENBERG, in October 1575, zig aldaar liet bevestigen. Nauwlijks had hij vier weeken zijnen dienst waargenomen, of de beste der Vrouwen, ANNA VAN OLDEN-

DE VEURG, Weduwe van Grave ENNO, overleed te *Embden*. Op haar deed ALTING, in tegenwoordigheid van Graave JOHAN, en zijne Zuster HELWIG, en andere voornaame Persoonen, met alle bekwaamheid en Godsvrucht, die men van eenen Redenaar wachten kan, eene Lijkrede, uit Psalm XC. Zo loffelijk kweet hij zig van zijnen dienst te *Embden*, gedurende den tijd van 37 Jaaren, dat hij van ieder op het hoogst bemind was.

Men zou bijna een boek moeten schrijven, indien men alle zijne bijzondere verrichtingen, tot opbouw der Kerke, wilde verhaalen, en melding maaken, hoe hij de Gemeente van POSSEMBROCHIUS verloste; hoe ijverig hij was, om den twist, tusschen de Gemeente en haaren Leeraar *Polijander*, bij te leggen; hoe mannelijk hij zig gedroeg tegen de Wederdoopers: van al wat daar voorviel, zo als uit het *Emder Protokol* te zien is, droeg ALTING het gewigt der zaaken. Nieuwen arbeid verschafte hem JOHANNES LIGARIUS, die, nadat hij te *Norden* was afgezet, Veld-Prediker in 't Leger van den Prinse *van Oranje* werd, eerst te *Woerden*, daar men hem als *Lutersch* beschouwde, en door de Regeering, welke dier Leere was toegedaan, eerst ingang kreeg, maar zijne zaaken zo aanleide, dat hij in *'s Hage* gevangen, doch naderhand op zijn woord ontslagen werd. Van *'s Hage* begaf hij zig naar *Oost-Friesland*, alwaar Graaf EDZARD DE DERDE, die aan CATHARINA, Dochter van GUSTAVUS, Koning van *Zweeden*, getrouwt was, hem aan deeze Gravin, Luthersch zijnde, in het Jaar 1577, tot Hof-Prediker gaf. Hier door had LIGARIUS niet alleen gelegenheid om de Leere van LUTHER aldaar in te voeren, zo als hij ook deed; maar ook gelukte het hem, nevens eenen HESHUSIUS, de Stad *Norden*, die voorheen alkoos Gereformeerd was geweest, nu *Lutersch* te doen worden: als mede, dat de Rector UBBO EMMIUS aldaar zijnen dienst moest verlaaten. Hier mede niet vergenoegd zijnde, viel hij aan op *Emden*, alwaar de *Cœtus* hem een balk in 't oog was; ook arbeidde hij onvermoeit om dien te doen vernietigen. Doch hier in werd hij voornaamlijk gestuit door ALTING, die hem dapperen tegenstand bood, en waar door aan hem de eer wo d toegeschreven, van de bewaaring der Hervormde Leere aldaar. Dus verdeedigde hij ook dezelve, in het Jaar 1590, tegen eenen NICOLAAS SELNECCERUS, mede een ijverigen *Lutheraan*. In het Jaar 1591 deed

ALTING eene Lijkrede op Graaf JOHAN. Nadat Prins MAURITS en Graaf WILLEM, in den jaare 1594, *Groningen* bemagtigd hadden, werd ALTING verzogt, den Godsdienst der Hervormden aldaar te helpen bevorderen; hij deed 'er, den 17 Julij, de eerſte Predikatie, SIBRANDUS LUBBERTUS en MARTINUS LIJDIUS de twee volgende. Hoe groot een dienst ALTING hier mede verrichtte, hij behaalde 'er, echter, grooten ondank mede. Graaf EDZARD DE DERDE, die de Lutherſchen ſterk was toegedaan, wilde ALTING van zijnen dienst ontzetten, om dat hij, buiten zijne toeſtemming, naar *Groningen* was gegaan; doch die van *Emden* weigerden hier aan te gehoorzaamen. Hij bleef dan aldaar. Graaf ENNO, in het Jaar 1599, overleeden zijnde, deed ALTING eene Inhuldigingsrede voor Graaf ENNO DEN DERDEN. Onder de Regeering van deezen Graave, werd onzen ALTING veel moeite verſchaft, bijzonder door den Cancelier TOMAS FRANZIUS, tegen wien hij, echter, de leere der Hervormden handhaafde, tot aan zijn dood, welke voorviel op den 7 October 1612, wanneer hij bijna den Ouderdom van 71 Jaaren bereikt had. Als iets aanmerkelijks mogen wij hier aanteekenen, dat hij, elf dagen vóór zijn dood, op de Kerkelijke vergadering afſcheid nam van alle de Broederen van den *Cætus*, en betuigde dat hij zijn einde voelde naderen: drie daagen voor zijn overlijden deed hij zijne laatſte Leerreden. Op zijnen ſterfdag waren twee zijner Zoonen in gevaar, van op de Haarlemmer Meer om te komen. Zijn Graf, in de Groote Kerk te *Emden*, pronkt met een fraai *Latijnsch* Graffchrift, waar van wij de Nederduitſche vertaaling hier doen volgen.

Aan den allerbesten zeer Godvruchtigen en beroemdſten Man,
MENSO ALTING,
Waarlijk uitmuntenden Godgeleerde,
die Christus, met de Kerke te weiden
te Drimſtein, Heidelberg en Embden,
XLV. *jaaren getrouwlijk gediend heeft,*
voornaamlijk in deeze Emder Kerke,
Over welke hij XXXVII *jaaren is geweest:*
Bij de naburen hier te Lande,
En bij anderen van veel verdienſte,
Voortreffelijk in alle gemoedsgaven,

En

En daarom bij alle goeden bemind en geëerd
Hebben deezen ſteen, onder welken zijne overblijfzelen,
de opſtanding verwachtende, rusten,
Aan den allerliefſten Man de Huisvrouw
MARIA EPISCOPIA,
En aan den allerbemindſten vader de
kinderen treurende
toegewijd.
Op aarde heeft hij geleeft LXX *jaaren*
X *maanden* XXVI *dagen;*
In 't Huwelijk met dezelfde Huisvrouwe
Maria, XLI *jaaren* XI *dagen.*
Hij is ten Hemel gegaan, in 't jaar der
Christen tijdrekening MDCXII, *den*
VII *October.*
Voor wien als zijnen allergetrouwſten vriend,
dit Graffchrift treurende geſchreeven heeft,
Zijn vriend UBBO EMMIUS.

ALTING, (*Hendrik*) de derde Zoon van den gemelden beroemden MENSO ALTING, gebooren te *Emden*, den 17 Februarij des jaars 1583. Van jongs af werd hij tot den Predikdienst gewijd, en dus vroeg ter ſchoole gezonden, eerst te *Groningen*, daarna in *Duitschland*. In de jaaren 1602 en 1603 onthield hij zig te *Herborn*, alwaar hij zo veel opgang maakte, onder den beroemden PISCATOR, en andere, dat hij vrijheid kreeg om onderwijs te geeven in de Wijsbegeerte en Godgeleerdheid. Eerlang maakte hij zig vaardig om naar *Zwitzerland* en *Frankrijk* te reizen; doch hij werd aangeſteld als Leermeester van drie jonge Graaven, die, met den Keurprins van *de Palts*, te *Sedan* ſtudeerden; hij vong dit ampt aan in 't jaar 1605. Eenige omſtandigheden tusſchen den Hertog VAN BOUILLON en Koning HENDRIK DEN IV, waren oorzaak, dat de gemelde Graaven, van *Sedan*, zig naar *Heidelberg* begaven, werwaarts ALTING hen verzelde, en alwaar hem de vrijheid werd gegeeven, behalven het opgedraagen onderwijs, eenige Leſen in de Historien en Geographie te geeven aan den Keurprins, wiens Leermeester hij, in 't jaar 1608, werd. Met deezen vertrok hij weder naar *Sedan*, en bleef aldaar tot in 1610;

ook verzelde hij hem, in 1612, naar *Engeland*, alwaar onze ALTING zig bij de geleerden bekend maakte, en zelfs de eere had, met Koning JACOBUS te ſpreeken. Na de Huwelijks voltrekking van den Keurvorst, met de dochter des Konings, vertrok ALTING, in 1613, met zijnen ouden leerling, naar *Heidelberg*; in dat zelfde jaar werd hij aldaar Doctor en Hoogleeraar in de Godgeleerdheid. In 't jaar 1618, zo berucht voor Nederland, werd hij, nevens twee andere mannen, wegens de *Paltz*, op de *Dordſche Kerkvergadering* gezonden, alwaar hij zig zodanig gedroeg, dat zelfs de grootſte tegenſtanders van die vergadering niets ten zijnen nadeele konden inbrengen. Het *Doctoraat in de Godgeleerdheid*, dat men, in die twistzieke tijden, te *Leiden* had laaten uitſterven, werd daar weder herſteld; ALTING maakte Profeſſor POLIJANDER, plechtiglijk, *Licentiaat*, en SCHULTETUS promoveerde hem tot Doctor. ALTING ontving zeker veel hoop op bevordering, bij zijne terugkomſte te *Heidelberg*. De *Boheemſche* onluſten bragten de Kroon aan den Keurvorst; maar dit goede begin werd van deerlijke rampen gevolgd, en *Heidelberg*, door TILLY, in de maand September van het jaar 1622, ſtormenderhand ingenomen. Hij pleegde aldaar de gruwelijkſte wreedheden, die men bedenken kan: al wat een verkeerde drift van Godsdienſt den onbandigen Soldaat kan ingeeven, werd aldaar bedreeven. ALTING ontkwam, als door een wonderwerk, hunne woede, waar van de omſtandigheden deeze zijn. Hij bevond zig op zijn Boekvertrek; als hij vernam, dat de ſtad ingenomen en geplonderd werd, grendelde hij ſtraks zijn deur, en begaf zig tot het gebed. Een van zijn vrienden, vergezeld van twee Soldaaten, kwam hem berigten, dat hij zig, door de achterdeur, bij den Kanſelier begeven zoude, wiens huis onder de beſcherming van een goede wagt was, om reden dat TILLY de daar zijnde Papieren wilde doen bewaaren; de Luitenant Kolonel van 't Regiment van *Hohenzollern* bewaakte dit huis: *Met dit geweer* (zeide hij,) *heb ik heden tien mannen gedood, en Doctor* ALTING *zoude haast de elfde zijn, wist ik waar hij zig verborgen had. Wie zijt gij?* vroeg hij aan den man zelfs: ALTING was niet zo zeer ontzet op deeze vraag, of wist dat hij terſtond moest antwoorden: *Ik ben Regent geweest* (zeide hij) *in 't Kollegie der wijsheid;* (in 't jaar 1616 was hem het beſtier daar van opgedragen.) Waarop de Luitenant be-

beloofde, hem te zullen beſchermen. Daags daar aan namen de *Jeſuiten* dit Huis in bezit, en deeden den Luitenant zo ſpoedig vertrekken, dat hij geen tijd had, om aan den Regent, noch aan het Kollegie der Wijsheid te denken. Dus bevond hij zig in de magt der *Jeſuiten;* doch was hun, op een Vliering, ontvlugt. Tot zijn geluk, werd een Kok van 't Keurvorstelijke Hof (door den Graaf VAN TILLIJ gebruikt in deszelfs Keuken,) in dit huis van den Kanſelier geplaatst. Deeze man voedde hem heimelijk op die Vliering, en gaf hem zelf gelegenheid om te zien, hoe het tot zijnent geſteld was, onder geleide van drie *Beijerſche* Soldaaten. ALTING vond zijn huis in groote wanorde, en zijn Boekvertrek in de magt van een Kapitein, die hem ſpotswijze vrijheid gaf, zulk een Boek te neemen als hem goeddacht. Hij weigerde deeze aanbieding en zeide, dat zo hem die dingen toekwamen, hij wenschte dat God hem langer in het bezit van dezelve zoude laaten, dan deszelfs eerſte meester geweest was. Duizenden gevaaren ſtond hij door in zijn wederkeeren; na drie dagen, gaf TILLY hem verlof om te vertrekken. Hij begaf zig naar *Schondorf* bij zijn Huisgezin, dat hij, reeds zedert eenigen tijd, naar *Heilbron* gezonden had, en had aldaar een kommerlijk verblijf, geduurende eenige maanden, dewijl de *Lutherſche* Kerkdienaars opzettelijk het gehaatte Leerſtuk der *Onverdraagzaamheid* oeffenden. In 't Jaar 1623, week hij naar *Emden*, en ging van daar, in *'s Hage*, den ongelukkigen Koning van *Boheemen* begroeten. Deeze Vorst hield hem bij zig ter onderwijzing van zijnen oudſten zoon, willende niet dat hij zig aan *Emden*, als Predikant, noch aan *Franeker* als Hoogleeraar verbond; en het was niet zonder moeite, dat hij hem, in 't jaar 1626, toeſtond, het Hoogleeraarampt te *Groningen* aanteneemen, waar van hij bezit nam, op den 16 Junij 1627, en 't welk hij bekleedde tot aan zijnen dood. De Staaten des Gewests, aan wier uitſpraak hij de zaak had gelaaten, wilden niet bewilligen in zijn vertrek naar *Leiden*, waarheen hij, in den Jaare 1633, beroepen was. Ook was hij, in 't jaar 1634, wel geneegen, om de Hooge School van *Heidelberg*, en de Kerken van den *Paltz* te herſtellen, en, ten dien einde, onder duizenden gevaaren, tot *Frankfort* gekomen; maar de Veldſlag bij *Nordelingen*, door de Keizerſchen gewonnen, deed die onderneeming mislukken; door verſcheidene omwegen moest hij,

hij, naar *Groningen*, te rug keeren. Naauwlijks was hij hier in rust herſteld, of hij werd gefolterd door zwaare ziekten, en bijzonder door eene onoverwinnelijke droefgeestigheid, hem bijgebleeven zedert den dood van zijne dochter, die in 1639 overleed. De derden-daagſche koorts veranderde, met het jaar 1641, in een *Slaapzugt*; deeze was naauwlijks te bovengekomen, of hij verloor, in 1643, zijne Huisvrouwe; welke ſlag hem wel haast, op den 5 Augustus des jaars 1644, mede ten grave rukte.

ALTING heeft den naam van een man van verdiensten nagelaten. Zijne nageblevene Boeken zijn getuigen van zijn verſtand en naarſtigheid. Jaarlijks bezocht hij den Koning van *Boheemen*, en onderzocht de Letteroeffeningen zijner Kinderen. IJverig was hij, in 't verzamelen van penningen voor de verdrukte Kerken in *Duitschland*, en bijzonder voor die van *den Paltz*. Hij was een medebeſtierder der Genootſchappen in *Engeland*, en had het eerſte opzicht over de Almoesſen van LODEWIJK DE GEER. Wij zouden te verre uitweiden, indien wij gewag maakten van het deel, dat hij had, aan de overziening van den Bijbel, die te *Leiden* geſchiedde, en van zijne verrichtingen te *Steinfort*, tegen de *Socinianen*; tot het *eerſte* had hij medegewrocht: van 't *tweede* lag de last alleen op zijne Schouderen. Van zijne nageblevene Zoonen, was de oudſte Hoogleeraar in de Rechten te *Deventer*, en van den tweeden zal in 't volgende Art. geſproken worden. Zijne Boeken vindt men aangeweezen, bij BAILLE, en in het *Leven der Groninger Profeſſoren, in 't jaar* 1654 *in fol.* gedrukt, waar in men ook zijne Afbeelding, door LAMSWEERDE in 't koper gebracht, vindt.

ALTING, (*Jacob*) zoon van den bovengemelden, werd geboo-ren, in 't jaar 1618, te *Heidelberg*, terwijl zijn Vader te *Dordrecht* op de Sijnode was. Uit het voorgaande Levensverhaal, is ligt op te maaken, dat zijne eerſte jeugd met groote zorg en moeite verzeld was, en tot geene rust kwam, voor dat zijn Vader het Hoogleeraarſchap te *Groningen* had aangevangen; wanneer hij den ouderdom van negen Jaaren bereikte. Met vrucht vorderde hij in zijne Letteroeffeningen aldaar. In 't jaar 1638 vertrok hij naar *Emden*, ter voldoening van zijne zucht voor de *Oosterſche taa-*

len,

len, en voornamelijk om het onderwijs te genieten van den toen vermaarden *Rabbi* GUMPERT BEN ABRAHAM.

In 't Jaar 1640 reisde hij naar *Engeland*, en maakte zig aldaar als een der grootſte mannen bekend; hij predikte, en werd 'er, als Priester in de *Anglikaanſche Kerk*, door den vermaarden PRIDEAUX, aangenoomen. In zijn beſluit, om aldaar zijn leeven te eindigen, kwam verandering, door de beroeping tot Hoogleeraar in de *Hebreeuwſche* taal, te *Groningen*, waarin hij bevestigd werd, den 13 Januarij 1643, en dus nog geduurende het leeven van zijnen Vader; te gelijk met SAMUEL DESMARETS, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, mede ter plaatsvulling van GOMARUS, die deeze beide Posten bekleed had. De tijtels en bedieningen van ALTING vermeerderden door den tijd. In 1645 werd hij Doctor in de Filoſophie; in 1647, Academie-Prediker; in 1667, Doctor en Profeſſor in de Theologie. De Keurvorst van *den Paltz* bewees hem, in de jaaren 1651 en 1661, groote eer, hem verſcheidene maalen aanzoekende om aldaar de plaats van *Hoogleeraar in de Godgeleerdheid* te aanvaarden.

Hij geraakte met s. DESMARETS, zijnen Amptgenoot te *Groningen*, in verſchil; bij Mannen, die zo veel van elkander verſchilden, was dit niet te verwonderen: want niet alleen hadden zij een onderſcheidene leerwijze, maar ook verſchillende grondregelen. ALTING hield zig, volgens zijns Vaders leertrant, aan de Schriftuur, zonder eenig inmengzel van ſchoolſche Godgeleerdheid; hij begaf zig in de loopbaan van eere, en haaſte zig om daar in voorttegaan; ontbreekende hem verſtand, noch geleerdheid, om het geene hij ſtelde, ſtaande te houden. De eerſte leſſen, die hij over den Catechismus gaf, hadden zo veel toeloop, dat hij, zijne Kamer daar toe te klein zijnde, zig van de Academiſche gehoorplaats moest bedienen. De meeste vreemde Studenten had hij aan zijn zijde. Zijn Amptgenoot was gewoon, zig van onderſcheidingen en van de Leerwijze der Schoolgeleerden te bedienen: hij was vol vuur; zijn naam had reeds veel gerucht gemaakt; hij gaf veele Boeken uit; de Proponenten omhelsden zijnen leertrant, om daar door te eerder tot bevordering te geraaken. Dus waren 'er middelen genoeg om twist te verwekken, offchoon hunne onderſcheiden gemoedsgeſteldheid daar toe niet medewerkte. ALTING had

had magtige tegenſtreevers te beſtrijden: de meerderheid van ſtemmen, en het gezag des Ouderdoms waren aan de zijde van zijn partij, die, buiten dat, middelen had om al de Waereld tegen hem op te hitzen, en met een onverwinnelijk vooroordeel te wapenen; zeggende dat hij een uitvinder van nieuwigheden was; een Man, die de gewijde paalen te buiten ging; kortom, hij ontwierp de beſchuldiging van XXXI. dwaalſtellingen, welke hij ALTING ten laste leide.

De Opzienders der Academie zonden, buiten weeten van partijen, het geſchrift van den beſchuldiger, met het antwoord des beſchuldigden, aan de Godgeleerden te *Leiden*, met verzoek van derzelver uitſpraak ter beſliſſing. Deeze gaven een merkwaardig oordeel. Zij ſpraaken ALTING vrij van Ketterij, doch laakten zijne onvoorzichtigheid, in het ſmeeden van nieuwe onderſtellingen; aan de andere zijde oordeelden zij, dat DESMARETS zeer gebrekkig was geweest in het oeffenen van zedigheid en broederliefde. Verre was het van daar, dat de laatſte met deeze uitſpraak te vreden was; de aanbieding van ſtilzwijgenheid wees hij van de hand, en vorderde dat het geſchil door Kerkenraaden, Klaſſen en Sijnoden zoude worden onderzocht. Doch de Overigheid voorkwam dit met alle magt, verbiedende, voor of tegen het Oordeel der Faculteit van *Leiden*, te ſchrijven; waar door dan ook het ſchrijven van DESMARETS achter bleef. Van meerder gevolg zoude dit geſchil geweest zijn, hadde de dood hem niet belet, zijne beroeping naar *Leiden* te aanvaarden. Op zijn ſterfbedde werd een ſoort van verzoening gemaakt. ALTING was genoodzaakt, zig te beklagen, dat men hem misleid had, en had geene rust, ſchoon zijn tegenſtreever tot zwijgen was gebragt. De Kerkelijken morden geduurig tegen hem, over het geen zij nieuwigheden noemden; maar de Waereldlijke magt hield den duim op de Conſiſtoriale en Sijnodale ſtemmen, dreigende de tegenſtrevers van hunne bevelen met eene opſchorſing van hunnen dienst. Onder dit alles was ALTING, geduurende de drie laatſte Jaaren van zijn leeven, met geduurige ziekten bezet, en werd, den 20 Augustus 1679, uit het leeven gerukt. Vóór zijn Godvruchtig overlijden, verzocht hij aan zijnen Neeve, MENSO ALTING, die Burgemeeſter te *Groningen* was, de uitgave van alle zijne Werken te willen bezorgen. Doch dit geſchied-

ſchiedde eerst eenige Jaaren na zijnen dood, onder het opzicht van Doctor BALTHAZAR BEKKER, te *Amſteldam*, 1687, in vijf ſtukken in folio.

Op den ouderdom van dertig Jaaren, had hij zig in den Echt begeeven, waar in hij acht Kinderen verwekte; doch van deeze waren, bij zijn overlijden, maar drie overig, waar van de een Geneesmeester; de ander Advocaat was, en de derde zig tot den Krijgsdienst had begeeven. De eerſte en de laatſte ſtierven kort na hunnen Vader. Het Leven is hem te kort geweest, om zijn oogmerk te bereiken, namentlijk om te ſchrijven eene verantwoording van zijne Leere, en een bericht van zijn leven, zedert zijn Hoogleeraarſchap. Hij was de Leerſtellingen van COCCEJUS ijverig toegedaan en daarom in haat bij hen, die anders dachten, die zelfs niet ſchroomden, hem een *halven Jood* te noemen.

Hij werd begraaven in de *Groninger* Academie Kerk, in het Graf van zijnen Vader, welke hem, met ſtervende lippen, dit volgende Graffchrift gedicteerd had, en het geen hij op een ſteen had doen houwen.

HENRICI ALTING,
S. Theol. Profeſſ.
Sepulchrum Familiare,
in quo
Sub ſpe beatæ in Chriſto
Reſurrectionis
Depoſuit
Uxorem Chariſſimam.
SUSANNAM BELLIER.
An MDCXLIII. *d.* XIX. *Octob.*
Filiamq. Primogenitam
MARIAM ALTING
An MDCXXXIX. *d.* VII. *Octob.*
Et corporis ſui exuvias
Deponi voluit.
Factum An MDCXLIV.
d. XXX. *Auguſti.*

Zij-

Zijne Schriften zijn gemeld in 't Leeven der *Groninger* Profesſoren, en door VAN HENTHEM: bij de eerstgenoemde vindt men zijne afbeelding.

Zie *Neerlands School en Kerkſtaat*, II. Deel, bl. 227.

ALTING, (*Menſo*) Zoon van MENSO, en Neef van den bovenſtaanden JACOB ALTING, aan wien deeze de bezorging van de Uitgave zijner ſchriften verzocht had. Hij was Burgemeeſter te *Groningen*, en een Man van groote bekwaamheid; hij overleed aldaar den 2 Augustus van 't Jaar 1713, in den Ouderdom van 76 Jaaren. Van hem heeft men eene gewijde Chronologie, en eenen Wegwijzer, bekend onder den naam van de *Tafel* of *Reiskaart van Peutinger*, en ook eene uitneemende beſchrijving van de *Nederlanden*, reeds dikmaals door ons aangehaald, onder den naam van *Notitia Germaniæ Inferioris*, vertoond in vijf kaarten en aanteekeningen over alle de plaatzen in dezelve, zo wel in *Griekſche* als *Latijnſche* ſchriften vermeld. Een arbeid, waarlijk, die door niemant kon worden ondernomen, dan door een Man als deezen, die in de kennis der Aardrijksbeſchrijvinge, en de Geſchiedenisſen der *Grieken* en *Romeinen*, doorleerd was.

De vijf Kaarten, die door den Heer ALTING hier toe bereid waren, vertoonen: de *eerſte* een ontwerp of *beſchrijving van* het oude *Germanie*, of *Nederduitschland*, met aanwijzing van kwalijk vertoonde Plaatzen. De *tweede*, die van 't Land der *Batavieren* en *Friezen*, aan deeze en geene zijde van den *Rhijn*, zo als het thans onder de Republijk behoort. De *derde* verbeeld het Land, zo der *Batavieren* als van anderen, zo als het hedendaags geſteld is, doch alleen aan deeze zijde van den *Rhijn*. De *vierde*, het Eiland en vaste Land der *Batavieren*; en de *vijfde*, het oude Land der *Friezen*.

De aanteekeningen, daar op gemaakt, dienende tot verklaaringe van de Ouden, zijn door den Heer ALTING, gemakshalve, volgens order van 't *A. B. C.* geſchikt, en van dien aart, *als* wij 'er reeds eenige hebben medegedeeld. Dit werk is voorheen te *Amſteldam*, bij de WETSTEINS, in 't Jaar 1697, in fol. in vijftig bladen, buiten de Tijtelplaat, gedrukt.

Zie *Memoires de Trevoux*, *Fevrier*, 1714.

AL-

ALTING. Van hun, die deezen naam voerden, vind men nog bekend eenen BERNHARD, die Proponent werd te *Eelde*, in *Drenthe*, 1731; en ALBERT, die Predikant werd te *Schipluide*, 1734, en 1742 te *Slijdrecht*.

ALTIUS. Verſcheiden mannen van deezen naam hebben het Leeraarampt, in de Hervormde Kerk in Nederland, van tijd tot tijd, waargenoomen en met lof bediend. In het Dorp *Breukelen* leeft nog een Emeritus-Predikant van dien naam, voormaals Leeraar aldaar onder de Hervormden.

ALVA, (*Pieter van*) die, in de *Spaanſche* bezittingen in *Amerika*, zig zeer berugt heeft gemaakt, door vervolgingen, uit verkeerde grondbeginzelen van den Godsdienst, keerde weder in Europa, en onthield zig langen tijd in de Nederlanden, alwaar hij, ten dienſte der Roomſche Kerk, verſcheiden Boeken vervaardigde, en in 1667 overleed. Zie N. ANTON, *Bibl. Hisp.*

ALVERINGEN, (*Joſua van*) Ridder, Heer van *Hofwegen*, Zoon van ZEGER, Heere van HOFWEGEN, en Rekenmeeſter in '*s Hage*, wordt geſteld onder de *Hollandſche* Edelen, die, van 1540 tot 1549, beſchreven werden, volgens GOUDHOEVEN; ſchoon VAN LEEUWEN zegt dat hij in 1544 geſtorven is, en gewag maakt van eene Dochter van hem, die gehuwd was met DIRK VAN DER DOES, Ridder, geſneuveld in 't beleg voor *Haarlem*, 1573.

JOSUA, die, volgens VAN LEEUWEN, bl. 686, niet geregtigd was, om ter dagvaart beſchreeven te worden, was daarom geen minder voorſtander der Vrijheid; waar van hij blijken gaf, zo door 't aanvaarden en tekenen van 't *Verbond*, als door de middelen, die hij, ter voortzetting van het zelve, te *St. Truijen*, hielp bekragtigen; en verder door de ondertekening van 't *Smeekſchrift* aan den Koning, met belofte van 500 Kroonen, waartoe hij teffens ook anderen in '*s Hage* en elders aanmoedigde. Hier door werd het Banvonnis van ALBA, op den 17 Maij 1568, tegen hem verleend, met verbeurdverklaaring van alle zijne Goederen. Dit benam hem wel die goederen, en, wat meer is, zijne Vrijheid, doch niet zijnen ijver voor de goede zaak. Dit wierd hem

beloond, door de aanstelling tot Bevelhebber van *Hoorn*; 't welk hem te meer gehaat maakte bij de vervolgers. In 't jaar 1574 onthield zig deeze edele Banneling, in 't geheim, te *Antwerpen*, in 't Huis van den Griffier MARTINI, met oogmerk om den aanslag op die Stad, voor ORANJE, te begunstigen. Op dit pas werd 'er, op bevel van den Landvoogd, eene huiszoeking gedaan; de Griffier spoede zig naar Huis, toen de order gegeeven werd, en gaf 'er kennis van aan zijne Echtgenoote. Deeze Vrouw, gehard in tegenspoeden, verbergt den Heer VAN HOFWEGEN in een Tafelkas, waarop eenigen van de zoekers, die hem nergens hadden ontdekken, eenige oogenblikken daarna, een schrift ontwierpen, waar in zij honderd Guldens op zijn lijf stelden. Ligt vermoed men, dat hij, na hun vertrek, zig aldaar niet lang ophield, maar zig weder naar *Hoorn* begaf, alwaar hij, 1576, overleed, zonder Kinderen natelaten. Indien de verbeurdverklaaring zijner Goederen geen plaats gehad hadde, zouden zij gekomen zijn op zijnen Broeder SAMUEL.

ALVERINGEN. (*Samuel van*) Deeze was Schout van *Medemblik*, en had ter Vrouwe MARIA VAN DER AA; Kinderen, uit dat Huwelijk voortgekomen, vindt men niet gemeld.

Zie VAN LEEUWEN, bl. 1074; BOR, XIII. *Boek*; TE WATER, II. Deel, bl. 152.

ALWA, (*Sievert*) een Friesch Edelman, wien ongelukkig omkoomen WORP VAN TABOR verhaalt, met deeze woorden: „ In 't „ Jaar voorsz. (1509) op ten XXVI Septembris, isser soe groeten „ tempeest ende wint gewest, dat die Seedijcken om Frijsland „ sint ingebroecken, ende dat water is met sulcken cracht ende „ gewelt oever alle Seedijcken gevallen, men sorgden dat geheel „ Frijsland solden hebben verdronken. Want daer vèel menschen „ en beesten verdroncken en veel huizen dreven weeh, *daer veel* „ menschen catten en honden opsaten. Kisten, *trijsoren en* bed„ den en andere roerlijcke goéderen, dreven zonder getal weeh, „ nae die wolden toe; alsoe dat die scade niet en was toe ver„ dijeren, die toen in Frijsland geschiede in menschen, huijsen „ en beesten. In deese storm hadde *Sijvert Alwa* sijn diehaars

„ uit-

„ uitgefonden, om ſijn beesten in toe haelen, ende nae is ſelven
„ haer oock toe hulpe gekoomen, ende als ſij arbeiden, om die
„ beesten in toe brengen, ſoe is dat water haer ſoe geweldich
„ toegecomen, dat die voorſz. *Sijvert Alwa*, met vier Menſchen
„ verdronken is."

Zie *zijn geſchrevene Chronijk.*

APR 2 2 1921